T 20939

6/1986 ?

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXXVI

1987

ianuarie — februarie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 22 IUL. 2015

01 III 2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — *redactor-şef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membru al colegiului de redacţie*
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — *membru al colegiului de redacţie*
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — *secretar responsabil de redacţie*

Apare de 6 ori pe an

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12 — 201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue «Limba română» paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R — 79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
R — 79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 20939
Z6
BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 1
ianuarie—februarie

IAȘI 2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

LUCIA WALD, Ipoteze privitoare la relațiile dintre familia limbilor indo-europene și alte familii de limbi 3

GRAMATICĂ

MARINA RĂDULESCU, Despre categoria comparației în limba română . . . 14
C. DIMITRIU, Apozitive de gradul al doilea 29
IOAN N. BÎTEA, Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă 35

VOCABULAR

SANDA REINHEIMER RÎPEANU, Genul substantivelor împrumutate de română din franceză 46

LIMBĂ LITERARĂ

ELENA SANDU, O abordare sociolingvistică a desemnării personajelor în romanul social (cu aplicație la romanul *Ion* de L. Rebreanu) 56

FILOLOGIE

GH. CHIVU, Observații filologice pe marginea unui text din *Codicele Sturdzan* 64
RADU CONSTANTINESCU, Pravile românești din secolul al XVII-lea. Texte inedite 70

DISCUȚII

ION GHEȚIE, Diferențieri dialectale în româna primitivă 79

CONSULTAȚII

MIOARA AVRAM, *Scrisoarea III* 85

RECENZII

IOAN PĂTRUȚ, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984 *(Ion Gh. Grecu)* 87

43722.

Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași (serie nouă). Secțiunea III e. Lingvistică. Tomul XXXI, anul 1985 *(Rodica Zafiu)* 89

NOTE BIBLIOGRAFICE

ION DIACONESCU, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. I, p. 91; ELENA SLAVE, *Metaforele limbii române*, p. 91; FLORA ȘUTEU, *Dificultățile ortografiei limbii române*, p. 92.

IPOTEZE PRIVITOARE LA RELAȚIILE DINTRE FAMILIA LIMBILOR INDO-EUROPENE ȘI ALTE FAMILII DE LIMBI

LUCIA WALD

1. Primele generații de indo-europeniști au fost preocupate, în primul rînd, să demonstreze relațiile genetice dintre limbile IE, să evidențieze elementele moștenite de ele din limba comună IE, pe baza cărora au încercat reconstrucția acesteia. Dar încă din prima jumătate a secolului trecut se încearcă o lărgire a cadrului comparativ, formulîndu-se ipoteze privitoare la înrudirea dintre grupul IE și alte mari familii de limbi; asemenea ipoteze erau, în stadiul de atunci al cunoștințelor, evident premature și cel mai adesea fanteziste. Astfel, înșelat de asemănări superficiale, Fr. Bopp postula înrudirea dintre limbile IE și cele malaiopolineziene (Fr. Bopp, 1840).

Treptat, pe măsura aplicării metodei comparativ-istorice la tot mai multe grupe de limbi și a stabilirii, în acest mod, a fazelor lor mai vechi, cercetătorii au fost tentați să completeze comparația tipologică dintre limbile cunoscute și cu o analiză comparativă a materialului faptic. Această problemă a trezit interes cu deosebire în rîndul unor specialiști în limbile semito-hamitice și fino-ugrice, dar ea a preocupat și pe unii indo-europeniști care considerau că, pentru a pătrunde mai adînc în preistoria PIE, este necesară comparația cu alte familii de limbi.

2. Recunoașterea oficială a preocupărilor în domeniul amintit a avut loc la cel de al II-lea Congres Internațional al Lingviștilor (Roma, 1933) unde, printre temele supuse dezbaterii, a fost inclusă și aceea privitoare la înrudirea dintre grupele mari de limbi.

Lucrări pe această temă apăruseră sporadic și anterior, fără a avea însă ecou mai larg; după 1933 numărul lor sporește, dar numai o parte din ele dovedesc rigoare științifică. Cele mai multe se referă la posibile relații genetice între IE și limbile semito-hamitice; s-au încercat și apropieri ale IE cu limbile fino-ugrice, caucaziene, eschimose, turcice etc. Progresele în domeniul metodologiei lingvistice au permis o lărgire a orizontului, avînd ca efect postularea unor interpretări mai prudente și totodată mai variate ale coincidențelor remarcate; asemănările nu au mai fost puse, în mod global, pe seama unor posibile relații genetice, ci s-a vorbit, de la caz la caz, și de rezultate ale contactului, de împrumuturi și afinități, de creații paralele sau de asemănări datorate hazardului.

3. Metodologia cercetării trebuie să fie, în esență, similară aceleia folosite pentru demonstrarea înrudirii dintre două sau mai multe limbi: prezența, în cele două familii de limbi, a unor unități identice sau asemănătoare în latura semantică exprimate printr-un semnificant sonor alcătuit din sunete între care se pot stabili corespondențe fonetice regulate —

unități incluse în fondul principal lexical și în inventarul de morfeme gramaticale. Se știe că în aplicarea metodei comparativ-istorice dificultățile cresc proporțional cu valoarea factorului cronologic : cu cît mai departe în timp se plasează relațiile dintre limbile a căror natură urmează a fi precizată, cu atît numărul elementelor comune este mai mic și, totodată, cu atît este mai greu de precizat dacă aceste elemente provin din moștenire în comun din aceeași limbă-bază sau din contact reciproc îndelungat pe teritorii vecine, soldat cu preluare de unități adaptate întru totul sistemului și, ca atare, cu o origine greu de identificat.

Un rol important în stabilirea naturii relațiilor dintre limbi revine factorilor extralingvistici ; dar întrucît problema contactelor dintre IE și alte familii de limbi se referă la un trecut foarte îndepărtat, mărturiile istorice se reduc la cele arheologice, iar acestea — în stadiul actual al cunoștințelor — sînt greu de corelat cu datele lingvistice.

4. Cele mai documentate cercetări au pus în evidență asemănări între limbile IE și cele hamito-semitice. Printre primele lucrări de acest gen poate fi citată cea a lui Richard Lepsius (1836), care pleda pentru originea comună a numeralelor, cu exemple ca : skr. *šaš* „șase" ~ ebr. *šēš*, copt. *sor* ; got. *sibun* „șapte", skr. *saptá* ~ ebr. *s'eba*, arab. *sab-(atun)*, copt. *s'as-s'n* ; întrucît prototipul IE comun și cel hamito-semitic nu fuseseră reconstruite, autorul punea în paralelă forme izolate din limbi aparținînd celor două familii.

În interpretarea asemănărilor dintre limbile IE și cele hamito-semitice se conturează, în mod clar, două atitudini : indo-europeniștii se arată, în general, mai rezervați, preferînd să vorbească despre contact și convergență, prudența lor devenind din ce în ce mai marcată, pe măsura perfecționării și a rafinării metodei de cercetare, în timp ce semitologii sînt mai înclinați să admită între cele două grupe de limbi relații genetice și să caute argumente în sprijinul punctului lor de vedere.

În a doua jumătate a secolului trecut lingvistul italian G. I. Ascoli evidențiа o serie de legături între IE și limbile semitice. Într-un studiu apărut în 1913 în revista "Wörter und Sachen" (p. 195 și urm.), J. Schrijnen admitea puncte de contact între IE și semitică, iar A. Debrunner (IF LVI, 1937, p. 57 și urm.) releva și el apropieri între cele două familii de limbi, la nivel fonetic (laringalele) și lexical — teză cu care s-a declarat de acord și W. Petersen ("Journal of the American Oriental Society", LIX, 1939, 2, p. 199—200). O maximă prudență a manifestat în această problemă marele indo-europenist Antoine Meillet. În *Introduction* 1924, p. 22, el se limita să observe că au fost semnalate asemănări curioase ale IE cu semitica și cu fino-ugrica ; ulterior într-un articol din BSL (XXX 1, 1931, p. 17) el nota că alternanțele vocalice din rădăcinile IE seamănă cu cele din rădăcinile semitice ; în sfîrșit în articolul *Structures générales des faits linguistiques* (din *Encyclopedie française*, 1937) Meillet considera concordanțele dintre IE și semitică ca fiind de același tip cu cele observate între limbile IE, și remarca, în cele două grupuri, tendința comună de dezvoltare a formelor verbale și de reducere a celor nominale, precum și unele asemănări de ansamblu (citat de A. Cuny, 1946, p. 8).

Dintre semitologi, în secolul nostru, danezul H. Möller a susținut, cu exemple din fonetică și lexic, o înrudire primară a celor două mari grupuri lingvistice, ale căror limbi-bază ar fi derivat din aceeași sursă. Între argumentele de ordin fonetic el se referă la prezența laringalei, atestată în semitică și postulată pentru PIE pentru prima oară de Ferdinand

de Saussure în celebrul său *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (1878).

După părerea lui H. Möller, într-un trecut foarte îndepărtat, limba comună din care au derivat IE și semitica se caracteriza prin monovocalism, compensat de prezența mai multor laringale (cel puțin 5), al căror număr s-a redus în cursul istoriei; în domeniul consonantismului nu exista opoziția de sonoritate; oclusivele și spirantele formau serii de fortes ~ lenes, emfatice [1] (laringalizate) ~ nonemfatice, dispuse, după locul articulării, în labiale, dentale, prepalatale, velare și labiovelare. Acest consonantism bogat și complicat ar fi antrenat o slăbire a articulării; în faza separării PIE s-ar fi produs o simplificare a lui, urmată de întărirea articulării — fapt realizat în limbile semitice mult mai tîrziu. În IE spirantele s-au redus la **s**, opoziția dintre fortes și lenes a fost înlocuită cu cea de sonoritate, emfaticele au devenit sonore, iar nonemfaticele — surde; limbile semitice au parcurs aceleași transformări, dar cu păstrarea mai multor spirante. H. Möller mai nota, printre trăsăturile comune celor două familii de limbi, prezența alternanțelor vocalice ale rădăcinii, mai bine menținute în semitică, dar observabile și în unele limbi IE vechi.

În domeniul morfologiei el cita existența unor teme pronominale monosilabice și a unor teme nominale și verbale bisilabice (unele cu reduplicare parțială sau totală, altele cu infix), diferența accentuală dintre verbele tranzitive și cele intranzitive, opoziția dintre tema de prezent și cea de aorist [2].

În dicționarul comparat al celor două familii de limbi (1911), H. Möller a consemnat asemănări între prototipuri reconstruite; astfel IE **aĝros* „ogor" (reconstruit pe baza gr. ἀγρός, lat. *ager*, got. *akrs*, skr. *ájras*) ar proveni din PIE **Ḥ-G-r* [3], corespunzînd presemiticului **Ḥ-G-r*, din care derivă arab. *Ḥaḍaru* (pl.) „regiuni cultivate"; IE **dhwer-/dhwor-* „spațiu în fața casei" (din care derivă v. sl. *dvorŭ* „curte", lat. *foris* „ușă", *foras* „afară", gr. θύρα, got. *daúr*, v.g.s. *tor*) ar fi comparabil cu sem. *t-w-r* care a dat arab *turu* „curtea", ebr. *ṭūr*; IE **m-d* „a măsura" (atestat pe baza gr. μέδιμνος„ măsură de capacitate", lat. *modus* „măsură", *modius* „măsură pentru grîne", got. *mitan*, v. eng. *metan*, v. nord. *meta* „a măsura") îi apare similar sem. **m-d* (din care provin formele cu reduplicare: asir. *m-d-d* „a măsura", ebr. *middā-*, arab. *muddu* „măsură"); alături de asemenea exemple sînt introduse și altele mai puțin convingătoare.

Tezele lui H. Möller au fost primite favorabil de indo-europenistul Holger Pedersen, care a introdus termenul *nostratic* [4] pentru grupul lingvistic reunind familia indo-europeană și cea semito-hamitică — denumire preluată și de alți cercetători.

Problema înrudirii limbilor IE cu cele semito-hamitice a fost cercetată, în cîteva lucrări, de un specialist al ambelor domenii, Albert Cuny. În încercarea de a demonstra relații genetice între cele două familii de limbi el a pus un accent deosebit pe identitatea elementelor de dezvoltare atașate rădăcinilor. A. Cuny a preluat teza care atribuie fazei celei mai vechi a limbilor IE, semitice și hamitice rădăcini monosilabice, recognos-

[1] Cu articulare secundară, faringalizată a sunetului.

[2] Sînt trăsături tipologice întîlnite și în limbi aparținînd altor familii, care deci nu pot servi ca argunente în favoarea unor relații genetice.

[3] *Ḥ* notează laringala inițială a rădăcinii.

[4] Derivat de la lat. *nostrum* „al nostru", denumind trunchiul comun al limbilor popoarelor de rasă albă.

cibile încă în hamitică (egipteană și berberă) și în IE (la pronume și particule), plauzibile și pentru o epocă arhaică a semiticei; ele s-ar fi dezvoltat ulterior prin alipirea unor morfeme, majoritatea cu funcție de clasificatori [5]. Un asemenea clasificator, exprimat prin laringală (∂_2) e păstrat la nume de rudenii: IE*p-∂_2- „tată" > lat. *păter*, gr. πατήρ; IE *me-∂_2- „mamă" > lat. *māter*, gr. dor. μάτηρ; IE *$bhre$-∂_2- „frate" > skr. *bhrátar*, lat. *frāter*; IE *sew-∂_2 „fiu" > skr. *sunús*, germ. *Sohn*; în limbile IE s-a adăugat frecvent la nume de rudenii sufixul opozitiv *-ter/-tor*. Același clasificator apare în forma' sufixat în v. egipt. *s-*' „fiu" și prefixat în semitică: **ab-u* „tată" → asir. *abu*, ebr. *'āβ*, arab. clas. *'ab-u*" sau în forma *'u/i*: **u/immu* „mamă" → ebr. *'imm*, etiop. *'em*, arab. *'ummu*. Dar coincidențele la morfeme reduse la un sunet sînt adesea rodul hazardului.

Un fapt interesant nu numai pentru problema pusă în discuție, dar și pentru lexicologia istorică în general, relevat de A. Cuny, este prezența, în IE și semito-hamitică, a unui clasificator comun pentru nume de animale, de culori și metale, precum și pentru nume de părți ale corpului și de instrumente, indicînd derivarea lor semantică succesivă. Autorul presupune, în mod justificat, că numele de metale derivă din cele de culori [6], iar acestea — de la nume de animale [7]. Toate aceste clase au în comun un morfem labial (*m*, *p*, *b* sau *bh*); astfel pentru limbile IE: lat. *albus* „alb", gr. ἀλφός, v.g.s. *elb-iz* „lebădă"; v. sl. *lebedĭ*; v. irl. *dub* „negru", got. *dub-ō*, v. sax. *dūba*, v.g.s. *tūba* „porumbel" (germ. *Taube*, eng. *dove*) < IE **dheubh-*, **dhubh-*.

În ceea ce privește identitatea morfemului clasificator la nume de părți ale corpului și la instrumente, ea își află motivarea în procedeul universal de folosire a numelor de părți ale corpului pentru denumirea obiectelor lumii înconjurătoare [8] și este confirmată și de unele mituri [9]. Aceleași elemente de dezvoltare a rădăcinii (pe bază de consoane labiale) se întîlnesc în IE și semito-hamitică la nume de părți ale corpului (mai ales la organe perechi) și la nume de instrumente.

A. Cuny a dat și o caracterizare de ansamblu a sistemului limbii nostratice, pe care și-l reprezintă în modul următor: la nivel fonetic, vocalismul redus la o unică vocală */a/* realizată în două moduri — palatală și nonemfatică *ä* ~ velară emfatică *a*; totodată ea apărea ca vocală fortis (într-o silabă accentuată) sau lenis (în silabă atonă); după separarea nostraticei, în IE *ä* > *e*, iar *a* > *o*, creîndu-se opoziția *e/o* și, cu adăugirea ulterioară a lui *a*, → *a/e/o*; în sem. -ham. *ä* > *e* > *i*, iar *a* > *o* > *u*, ajungîndu-se în semitică la triplul timbru *a/i/u*.

Nostratica conținea în inventarul fonetic cîteva laringale, cu funcție consonantică; sonantele ar fi cunoscut și ele opoziția emfatic—nonemfatic [10].

[5] În fazele vechi ale limbilor (și în unele limbi tribale de astăzi) numele sînt grupate, după criterii semantice, în clase, marcate de un indice; în cursul istoriei, prin contopirea după criterii mai largi a claselor, s-au creat genurile gramaticale.

[6] Ulterior evoluția se face și în sens invers, de ex. rom. *arămiu*, *argintiu*, *auriu*, *plumburiu*.

[7] Cf. și în română: *căprui*, *corbiu*, *șoriciu*.

[8] Fenomen remarcat încă de G. B. Vico: „În toate limbile, cea mai mare parte a expresiilor privitoare la lucruri neînsuflețite se obțin prin metafore luate din comparația cu diferitele părți ale corpului omenesc", în *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*, c. II, cap. II, 1.

[9] Cf. și legenda potrivit căreia Talos, iscusitul nepot al lui Dedal, a inventat ferăstrăul, luînd ca model falca unui șarpe.

[10] După părerea lui A. Cuny, sonantele emfatice ar fi lăsat urme în greacă, armeană și albaneză.

Evoluţia consonantismului e văzută într-un mod asemănător aceluia propus de H. Möller: în trecerea spre IE ar fi avut loc întărirea articulării şi simplificarea sistemului; consoanele emfatice slabe ar fi devenit sonore, nonemfaticele — surde, iar emfaticele tari — sonore aspirate; a rămas o unică spirantă *s*, celelalte *f*, ⊕, *X*, X_1, X^w, transformîndu-se în oclusivele aspirate surde *ph*, *th*, *kh*, *kḫ*, k^wh.

În trecerea la semita comună opoziţia de emfază, combinată cu aceea dintre tari/slabe a fost substituită de opoziţia de sonoritate, dar spirantele au rămas în număr mare, întărirea articulării producîndu-se numai pe o parte a teritoriului (Cuny, 1943, p. 57—58).

Judecînd după efectele produse, accentul nostratic trebuie să fi fost dinamic. Atît IE cît şi semito-hamitica au moştenit, în grade diferite, alternanţele vocalice ale rădăcinilor care, în forma lor cea mai arhaică, se caracterizau prin monosilabism (*ibidem*, p. 121). În ambele ramuri au avut loc dezvoltări similare ale rădăcinii: prin prefixare, infixare sau sufixare rădăcinile biconsonantice au devenit triconsonantice.

Lingvistul francez a mai consemnat asemănări la categoria genului şi a numărului, precum şi prezenţa unor morfeme gramaticale comune, între care sufixul *ā* pentru marcarea conjunctivului.

A. Cuny a încercat să localizeze spaţial şi temporal comunitatea nostratică: strămoşii semito-hamiţilor ar fi locuit alături de strămoşii indo-europenilor în nordul Mării Negre sau al Mării Caspice, către 9000—8000 î.e.n.; lexicul ar dovedi că, anterior separării, cultivau cerealele şi posedau nume pentru aramă, argint şi aur (Cuny, 1946, p. 264—268).

Tezele lui A. Cuny au fost primite favorabil de unii cercetători şi cu scepticism de alţii [11], care recunosc totuşi că între limbile celor două familii există o serie de trăsături şi elemente comune.

Existenţa unor relaţii genetice între limbile IE şi cele semitice a fost susţinută şi de alţi autori, între care P. Meriggi, A. Schott, Carra de Vaux etc. Astfel A. Schott a alcătuit o listă de 175 de concordanţe posibile între rădăcini IE şi rădăcini semitice, selectate în majoritate pe baza corespondenţelor stabilite de H. Möller; după părerea lui G. Devoto (1962, p. 34) unele sînt admisibile, altele — mai puţin, forma reconstruită neputînd explica fonetismul termenilor atestaţi în unele limbi IE vechi sau diferenţele de sens.

S-au încercat şi unele apropieri — puţin convingătoare — în domeniul sufixelor derivative şi gramaticale.

Ipoteza unei înrudiri, în trecutul îndepărtat, între limbile IE şi cele semitice sau hamito-semitice, fără a putea fi *a priori* respinsă ca imposibilă este, cel puţin în stadiul actual al cunoştinţelor şi al metodologiei lingvistice, greu de demonstrat. Asemănările tipologice aduse în discuţie (de ex. organizarea similară a categoriei genului sau a numărului) nu au valoare probantă, cîtă vreme ele pot fi întîlnite şi în limbi care nu sînt

[11] În recenziile la lucrările din 1943 şi 1946 publicate în BSL, XLII, 1942—1945, fasc. 2, p. 21—23 şi BSL, XLIII, 1946, fasc. 2, p. 108—112, Marcel Cohen îi reproşează lui Cuny faptul că decuparea *a posteriori* a rădăcinilor pînă la monosilabism face ca apropierile să apară îndoielnice, că exemplele hamitice sînt foarte reduse, iar cele semitice sînt adesea aduse numai din arabă, că nu există suficiente argumente pentru a se demonstra existenţa consoanelor emfatice în toate limbile semito-hamitice vechi şi cu atît mai puţin în IE; autorul admite însă în final că rezervele şi criticile formulate nu echivalează cu negarea posibilităţii unei înrudiri.

înrudite; se știe, totodată, că trăsăturile tipologice se pot modifica în cursul istoriei, așa încît concordanțele observate au valabilitate limitată în timp[12].

În ceea ce privește comunitatea unor elemente lingvistice concrete, este de reținut că faptele de fonetică sînt puțin convingătoare; s-a făcut apel frecvent la prezența, în ambele familii, a laringalelor, dar aceste sunete, atestate în limbile semito-hamitice, în domeniul IE apar numai ca rămășițe (în hittită) sau deduse prin efectele exercitate asupra sunetelor vecine, numărul și identitatea lor fonetică nefiind încă pe deplin elucidate. Apoi prezența unor foneme identice nu poate servi drept argument al înrudirii între limbi, cîtă vreme acestea pot să apară în mod independent sau să fie preluate prin împrumut. În ceea ce privește coincidența la morfeme izolate ca se poate datora hazardului, factor a cărui pondere crește invers proporțional cu lungimea secvenței sonore.

Mai trebuie adăugat că, la compararea limbilor aparținînd la două familii lingvistice, corespondențele fonetice sînt mai greu de determinat; în principiu s-ar cere să se compare prototipurile din limbile-bază, dar acestea, ca forme reconstruite, comportă o anumită doză de nesiguranță.

Limbile IE și cele semitice (hamito-semitice) prezintă asemănări tipologice — structură flexionar-sintetică — și de material; ele s-au putut afla în contact nemijlocit atît în epoca istorică, cît și într-un trecut mai îndepărtat. Trăsăturile lor comune au fost analizate în numeroase lucrări fără să se fi ajuns la rezultate pe deplin convingătoare privind înrudirea dintre ele. Acest fapt nu a descurajat pe specialiștii din domeniul altor limbi de a postula relații genetice — în general improbabile sau chiar imposibile — între limbile IE și alte grupuri de limbi.

5. Problema relațiilor dintre limbile indo-europene și cele fino-ugrice a fost cercetată de numeroși specialiști din ambele domenii, între care B. Collinder, H. Jensen, J. J. Mikkola, H. Pedersen, E. Rosteck, A. Sauvageot, A. Trombetti etc.

B. Collinder (1934, apud G. Devoto, 1962, p. 36) citează o serie de asemănări nu prea numeroase și nu întotdeauna clare în domeniul lexical, observate între cîte o limbă IE și una fino-ugrică, ca de ex. magh. *hur* „intestin" ~ gr. χορ(δή); fin. *salawa* „salcie" ~ lat. *salix;* fin. *vete* „apă" ~ got. *wato;* fin. *nato* „rudă" ~ let. *znots;* fin. *nime* „nume" ~ lat. *nomen;* fin. *kaappaa* „a lua" ~ lat. *capio;* est. *moske* „a spăla" ~ lit. *mazgóti*, lat. *mergo* „a scufunda"; fin. *myy* „a vinde" ~ IE **mei-* „a face schimb".

Autorul arată că din 14 morfeme derivative nominale fino-ugrice 12 se regăsesc și în IE, iar sufixele verbale IE *-y-*, *-n-*, *-sk-* au corespondent în fino-ugrică.

Frapante sînt, după cum a evidențiat R. Rosteck (1937), concordanțele în sistemele pronominale ale celor două grupuri de limbi. După cum se știe, pronumele sînt elemente vechi, aparținînd nucleului fundamental al lexicului. Încă în ultimul sfert al secolului trecut s-a remarcat asemănarea pînă la identitate a temelor la pronumele personale, demonstrative, interogative și relative din cele două familii lingvistice — fenomen atribuit hazardului sau împrumutului. Dar la coincidențe repetate hazardul este exclus, iar pronumele de regulă nu se împrumută.

[12] Astfel paralela, adusă ca argument al înrudirii între cele două familii de limbi, a organizării tripartite a genului și a numărului este valabilă pentru epoca istorică; se știe de ex. că în domeniul IE opoziția M/F este de dată relativ recentă, PIE cunoscînd doar opoziția binară animat/inanimat.

După cum arată E. Rosteck, în ambele grupuri lingvistice pronumele personale prezintă temele I **mo* II **to* III **so;* limbile fino-ugrice au renunțat la supletivism mai devreme decît cele IE și și-au creat un pronume pentru persoana a III-a.

Ambele familii de limbi au folosit o particulă deictică în formele *ei, i, e* pentru a-și crea, prin atașarea unei particule de întărire, un pronume demonstrativ; pronumele interogativ-nehotărît este format în fino-ugrică pe tema *ka, ki, ke,* iar în IE pe tema **k^{w}o-, *k^{w}a-, *k^{w}i-.* În sfîrșit, în ambele aceeași rădăcină pronominală **no* stă la baza unor adverbe: pentru IE: gr. ναί, νή „da", lat. *nae* „desigur", *nam* „căci", v.sl. *na;* pentru fino-ugrică: fin. *nün, noin,* lapon. *nā, nū.* Autoarea consideră că asemenea concordanțe nu constituie totuși argumente suficiente în favoarea tezei unei origini comune; mai probabilă îi apare ipoteza unui contact apropiat, rezultat al unui amestec de populații care s-ar fi produs în regiunea Volgăi. Această concluzie îi este sugerată și de analiza numeralelor 1—10 și a sistemului de numărătoare. Numele numeralelor (cu excepția aceluia pentru 7, care pare a fi un împrumut vechi) nu coincid, iar sistemele de numărătoare diferă: decimal în IE și amestec de sistem cvinar[13] și decimal (ca rezultat al influenței limbilor IE) în fino-ugrică. Unele limbi fino-ugrice au împrumutat dintr-o limbă IE numele pentru 10, altele l-au preluat cu sensul generic „număr"; tot sub influență IE în fino-ugrică numeralele 11—19 se formează prin adițiune, iar zecile — prin înmulțire. Toate limbile fino-ugrice au păstrat urme ale unui sistem de numărătoare nedecimal.

Concluzia autoarei este aceea că grupul lingvistic IE și cel fino-ugric s-au aflat, anterior dezmembrării lor, în relații strînse; pentru fazele arhaice, dinainte de constituirea flexiunii și formarea pronumelor din particule deictice, se poate postula chiar amestec la graniță; într-o fază ulterioară, aceea a constituirii sistemului de numărătoare, influența dintre ele încă nu încetase, dar devenise mult mai slabă.

Spre ideea unei afinități înclină și G. Devoto (1962, p. 36), care arată că, fără a fi exclusă din principiu, descendența din aceeași sursă a celor două grupe de limbi nu-și află încă suficiente dovezi.

6. Curioase apar coincidențele, în special în domeniul lexical, dintre limbi IE și eschimosă. Ele au fost puse în evidență de cercetătorul olandez E. E. Uhlenbeck într-o serie de articole și revizuite critic de William Thalbitzer, care a arătat că unele exemple sînt incontestabile, dar nu pot fi interpretate drept împrumuturi făcute de eschimosă din limbi IE nordice, ci atestă un contact vechi și relații strînse între vorbitori. Timp de trei decenii Uhlenbeck și-a aprofundat cercetările, a adăugat la exemplele lexicale fapte comune de fonetică și de morfologie, a propus explicații etnologice și antropologice în acord cu concepțiile antropologiei moderne.

Limbile eschimose par a fi izolate printre celelalte familii de limbi[14]. Uhlenbeck a remarcat o serie de asemănări frapante de formă și sens la cuvinte din eschimosa vorbită în Groenlanda și din limbi IE vechi; analizînd inventarul stabilit de acesta, W. Thalbitzer a reținut o serie de cuvinte a căror concordanță cu IE îi apare ca sigură sau probabilă. E vorba

[13] Sistem arhaic cu baza 5, constituit poate pe baza numărării cu ajutorul degetelor.

[14] Se vorbește despre familia eschimo-aleută, cuprinzînd idiomuri vorbite în nordul Canadei, în Siberia și în Groenlanda.

de exemple ca: esk. *ai(voq)*[15] „a merge" ~ IE **ei-* > gr. ἔιμι; esk. *ingneq* „foc" ~ lat. *ignis;* esk. *muliaq* „soție" ~ lat. *mulier* „femeie" (fără corespondent pe teren IE); esk. *kangkok* „rac" ~ IE **kankro-* > lat. *cancer;* esk. *me(raq)* „copil" ~ gr. μεῖραξ „tînăr"; esk. *miki(roq)* „mic" ~ gr. μικρός; esk. *puto* „gaură" ~ lat. *puteus* „puț"; esk. *kaudlo* „capac de os la capătul vîslei" ~ lat. *caulis* „tijă, țeavă", gr. καυλός „tijă".

Există coincidențe și la o serie de termeni infantili: esk. *apapa* „tată" ~ limbi IE *pāpa;* esk. *amama* „sînul mamei" ~ lat. *mamma;* esk. *anak* „bunică" ~ IE **an-* > lat. *anus* „bătrînă", v.g.s. *ana* „bunică, străbunică", v. prus. *ane* „mamă bătrînă"; esk. *atāta* „tată" ~ limbi IE *atta, tata.* La acestea se adaugă tema de demonstrativ esk. *ta-* ~ IE **to-.*

Unele par a fi împrumuturi foarte vechi, dar nu se poate specifica în ce direcție s-au produs și în ce perioadă, dacă sursa lor a fost IE comună sau eschimosa sau un dialect dintr-o fază mai tîrzie. Uhlenbeck și alți cercetători au evidențiat și unele trăsături structurale comune celor două grupe de limbi (majoritatea întîlnite însă și în multe alte limbi): dual, pronume reflexiv defectiv, diferență între flexiunea nominală și cea pronominală; la verb — distincție între tranzitiv/intranzitiv, prezența unei vechi diateze medii din care s-a creat pasivul, constituirea de forme verbale impersonale din substantive verbale.

Cercetătorul olandez și-a însușit teoria emisă de unii arheologi moderni potrivit căreia, în trecutul îndepărtat, strămoșii eschimoșilor s-ar fi aflat în Siberia; în urmă cu cîteva milenii pe acest teritoriu s-ar fi produs ceva în genul unui amestec lingvistic între limba triburilor IE și cea a triburilor de eschimoși, ca efect al unui contact îndelungat.

Se pot formula obiecții la metoda folosită (Thalbitzer p. 90 și urm.): se compară o limbă din epoca actuală (eschimosa) cu forme vechi IE sau chiar PIE; un corectiv l-ar constitui însă faptul că limbile eschimose — lipsite de influența altor limbi — sînt conservatoare și au păstrat multe trăsături arhaice[16].

S-au căutat și relații între eschimosă și IE în domeniul structurii morfologice (L. L. Hammerich), în special la desinențele nominale și verbale.

7. Tot E. E. Uhlenbeck a pus și problema raporturilor dintre limbile IE și cele ibero-caucaziene, în special cu basca; el făcea distincție între asemănări ale limbii basce cu latina și limbile celtice (rezultînd din relații mai recente) de altele provenind din epoca limbii IE comune, subliniind că nu poate fi vorba de înrudire, ci de convergență.

8. Au fost remarcate (Yusuf Zīya) și unele coincidențe între cuvinte din latină sau greacă și termeni corespunzători din limbi altaice, ca de ex. gr. ἥλιος „soare" ~ turc. *el;* gr. ἀστήρ „stea" ~ turc. *üst-ur;* lat. *terra* „pămînt" ~ uigur. *tara;* lat. *mare* ~ turc. *mor,* tungus *mora;* lat. *mons* „munte" ~ tungus *mo,* mongol *modon;* gr. ἐσθίω „a mînca" ~ turc. *as-ty-;* gr. θέλω „a voi" ~ turc. *tile;* lat. *capio* „a apuca" ~ turc. *kap-.*

Fără a recurge la o analiză aprofundată, autorul consideră că între cele două familii de limbi există numeroase asemănări în lexic, gramatică,

[15] *Q* notează o velară uvulară.

[16] După Uhlenbeck consonantismul eschimosei, alcătuit dintr-un număr redus de oclusive, dar cu multe fricative și sibilante, ar fi mai arhaic decît cel al limbilor IE vechi, teză contrazisă de cercetările de fonetică istorică.

toponimie și mitologie, ajungînd la concluzia fantezistă că limbile IE au rezultat din amestecul unor limbi altaice[17].

9. Oricît de curios ar putea să pară, n-au lipsit nici încercări de a se găsi puncte de contact între IE și limbi foarte depărtate de ea sub aspect structural și spațial. Le menționăm cu titlu de curiozitate. Astfel C. Autran a semnalat unele asemănări cu sumeriana, de ex. sumer. *agar* „cîmp" ~ lat. *ager*, sumer. *dam* „soție" ~ gr. δάμαρ (apud G. Devoto, 1962, p. 37), iar H. Koppelmann a găsit peste 200 de asemănări lexicale între coreeană și unele limbi IE, de ex. cor. *perak* „trăsnet" ~ lit. *perkūnas* „zeul tunetului"; cor. *pad-* „cîmp" ~ gr. πέδον „pămînt"; cor. *tul-ta* „a ridica" ~ lat. *tollo*, după cum observă G. Devoto (1962, p. 37) majoritatea părînd a fi împrumuturi.

În sfîrșit, la peste un secol de la lucrarea lui Fr. Bopp, s-a pus din nou, de către D. Petrov, teza înrudirii limbilor IE cu cele malaio-polineziene. Autorul aduce, ca argument, cîteva sute de cuvinte — pronume personale, numerale, nume de părți ale corpului — din fondul principal lexical și, pe baza lor, stabilește liste de corespondențe fonetice, observînd asemănări mai mari între latină și malaieză. Dintre exemplele aduse citățm cîteva: lat. *fiber* „castor", lit. *béras* „brun", v.g.s. *bero* „*urs*" ~ malaiez *bera* „nuanțe de brun", *beruang* „ursul malaiez"; lat. *imber* „ploaie", gr. ὄμβρος „aversă" ~ malaiez *embun* „rouă", tagalog *ambor* „burniță", malgaș *ando* „rouă"; lat. *barba*, v.sl. *brada* ~ tagalog *babà* „bărbie"; lat. *fulgo* „a străluci", skr. *bhálam* „strălucire" < IE **bhel-* ~ malaiez *bulan*, malgaș *volana*, fidji *vula* „lună"; lat. *tabanus* „tăun" ~ malaiez *tabuhan* „viespe, bondar" — coincidențe curioase, dar insuficiente pentru a se stabili pe baza lor o explicație corespunzătoare.

10. Asemănările sub aspect structural sau material, semnificative în grade diferite, dintre IE și alte familii de limbi, au fost interpretate în diverse moduri.

Pentru unii cercetători, de ex. A. Trombetti *(Elementi di glottologia*, Bologna, 1923) ele au constituit un argument în sprijinul ideii monogenezei, adică a descendenței tuturor limbilor de pe glob dintr-o unică sursă

Alți cercetători, adepți ai teoriei limbilor mixte, au considerat că IE este rezultatul unui amestec de elemente de origini diferite; astfel E. E. Uhlenbeck (apud G. Devoto, 1962, p. 38—39) considera că limbile IE s-au creat ca efect al contactului dintre o componentă de origine uralică (din care ar proveni pronumele și rădăcinile verbale) și una de origine caucaziană, din care ar proveni lexicul nominal (termeni de rudenie, de părți ale corpului, nume de plante) și numeralele. Este cunoscut că un punct de vedere apropiat a formulat și N. S. Trubetzkoy (1939) : pe bază de argumente tipologice el socotea că IE a trecut de la un tip comun cu limbile altaice și fino-ugrice spre un tip asemănător aceluia semito-hamitic și caucazian.

Mai prudent se dovedește a fi în această problemă M. Bartoli *(Arioeuropeo, uralico, semitico*, în vol. *Scritti in onore di A. Trombetti*, Milano, 1936, p. 175—197). Pe baza studierii izogloselor lexicale, fonetice, morfologice și sintactice comune limbilor IE și unor limbi neindo-europene, el a formulat ipoteza că, într-o perioadă foarte îndepărtată, dialectele IE

[17] „Durch diese Feststellungen dürfte mit Sicherheit erwiesen sein dass die sogen. indogermanischen oder arischen Sprachen eigentlich nur ein Mischprodukt aus verschiedenen turanischen Sprachen sind" (p. 524).

s-au aflat în contact nemijlocit cu dialecte aparţinînd altor limbi; contactul îndelungat dintre ele ar fi avut drept efect preluarea liberă de elemente la toate nivelele; după părerea lui, izoglosele stabilite de A. Cuny pentru apropierile dintre IE şi limbile semito-hamitice ar trebui întregite cu cele privind asemănările cu limbi fino-ugrice, eschimose sau cu limbi mediteraneene. Ca şi mulţi lingvişti italieni, M. Bartoli consideră formarea limbilor IE nu ca rezultat al scindării unei limbi-bază, ci ca efect al convergenţei unor grupe dialectale care s-au izolat de cele din jur formînd o comunitate aparte[18].

Argumentele aduse nu sînt convingătoare. Nu se poate dovedi că limbile IE s-ar fi creat ulterior celor caucaziene sau fino-ugrice, din elemente ale acestora. Luîndu-se în considerare asemănările — multe dintre ele nesemnificative sau constituind universalii ale limbilor — se trece prea uşor peste diferenţele esenţiale dintre IE şi alte grupe de limbi. M. Bartoli vorbeşte despre grupe dialectale diferite, pe care le numeşte dialecte IE, fino-ugrice, semito-hamitice etc., dar nu se spune cum s-au constituit ele şi ce le conferă specificul lor.

Dar dincolo de asemenea speculaţii, efectele contactului IE — în faza limbii comune şi în epocile ulterioare — cu limbi de alte origini reprezintă o problemă reală; este evident că, în cursul existenţei lor, limbile IE au preluat şi elemente de alte origini. Ele trebuie delimitate de creaţiile paralele şi de coincidenţele întîmplătoare, şi stabilită cronologia lor.

Identificarea elementelor de altă origine din inventarul şi structura IE constituie un ajutor şi în controversata problemă a localizării patriei comune a vorbitorilor ei.

SIGLE ŞI ABREVIERI

BSL = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris.
IF = Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach-und Altertumskunde.
KZ = (Kuhns) Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft.
TCLC = Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague.

asir.	= asirian	lat.	= latin
cor.	= coreean	let.	= leton
ebr.	= ebraic	lit.	= lituanian
egipt.	= egiptean	magh.	= maghiar
eng.	= englez	nord.	= nordic
esk.	= eschimos	PIE	= protoindo-european
est.	= eston	prus.	= prusian
etiop.	= etiopian	sax.	= saxon
fin.	= finez	sem.	= semitic
germ.	= german	sem.-ham.	= semito-hamitic
got.	= gotic	skr.	= sanscrit
gr. dor.	= grec doric	sl.	= slav
IE	= indo-european	v.	= vechi
irl.	= irlandez	v.g.s.	= vechi german de sus

BIBLIOGRAFIE

G. I. Ascoli, 1867: *Il nesso ario-semitico*, „Politecnica", p. 21—31, apud G. Devoto, *Origini indeuropee*, Florenţa, 1962, p. 33.

C. Autran, *Sumérien et indo-européen*, Paris, 1925.

[18] După M. Bartoli un asemenea proces de convergenţă a unor elemente ilire, slave şi latine ar fi dat naştere limbii albaneze — teză respinsă de majoritatea cercetătorilor.

Fr. Bopp, 1840 : *Über die Verwandtschaft der malayisch-polynesischen Sprachen mit den indisch-europäischen*, în „Abhandlungen der Berliner Akademie der Wissenschaften".
B. Collinder, 1934; *Indouralisches Sprachgut*, Uppsala.
A. Cuny, 1924 : *Etudes prégrammaticales sur le domaine des langues indo-européennes et chamito-sémitiques*, Paris.
— 1943 : *Recherches sur le vocalisme, le consonantisme et la formation des racines en nostratique, ancêtre de l'indo-européen et du chamito-sémitique*, Paris.
— 1946 : *Invitation à l'étude comparative des langues indo-européennes et des langues chamito-sémitiques*, Bordeaux.
G. Devoto, 1962 : *Origini indeuropee*, Florența, p. 33—39.
L. L. Hammerich, *Can Eskimo be related to Indo-european?*, în „International Journal of American Linguistics", 1951, nr. 17, p. 217—223.
Richard Lepsius, 1836 : *Über den Ursprung und die Verwandtschaft der Zahlwörter in der Indogermanischen, Semitischen und der Koptischen Sprache*, în *Zweivergleichende Abhandlungen*, Berlin.
A. Meillet, 1924 : *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, Paris.
H. Möller, 1906 : *Semitisch und Indogermanisch*, I *Konsonanten*, Copenhaga.
— 1906 : *Die gemein-indogermanisch-semitisches. Worttypen*, KZ, 42.
— 1911 : *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*, Göttingen.
— 1917 : *Die semitisch-indogermanischen Konsonanten*, Copenhaga.
D. Petrov, 1967 : *L'indo-européen et l'austronesien*, în „Orbis", XVI, 2, p. 335—346.
Elisabeth Rosteck, 1937 : *Die ältesten Beziehungen des uralischen Sprachstammes zum indogermanischen*, în „Wörter und Sachen", XVIII, p. 89—136.
A. Schott, 1936 : *Germanen und Indogermanen*, în vol. *Festschrift für H. Hirt*, II, Heidelberg, p. 45—95.
William Thalbitzer, 1945 : *Uhlenbeck's Eskimo-Indoeuropean hypothesis*, în TCLC, I, p. 67—96.
N. S. Trubetzkoy, 1939 : *Gedanken über das Indogermanenproblem*, în „Acta Linguistica", I, 2, p. 81—89.
E. E. Uhlenbeck, 1937 : *Über den Wert Eskimoisch-Indogermanischen Wortähnlichkeiten*, în *Mélanges linguistiques offerts à M. Holger Pedersen*, Copenhaga, p. 110—114.
— 1942—1945 : *Ur-und altindogermanische Anklänge im Wortschatz des Eskimo*, în „Anthropos", p. 39—40.
Yusuf Zîya, 1932 : *Arier und Turanier*, (trad. din turcă), Istanbul.

Octombrie 1986

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

DESPRE CATEGORIA COMPARAȚIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

MARINA RĂDULESCU

0. Problema comparației adjectivelor și a adverbelor a prilejuit numeroase discuții în literatura de specialitate. Divergențele dintre cercetătorii care au abordat-o, cu metode diferite, se referă la a) statutul acestei categorii (lexical sau/și gramatical; morfologic sau/și sintactic), b) inventarul faptelor de limbă subsumate categoriei gramaticale a comparației și c) inventarul de valori ale categoriei și clasificarea lor.

1. Categoria comparației este definită în mod diferit, în funcție de tipul de gramatică de pe pozițiile căreia se face descrierea.

1.1. În gramatica descriptivă de tip tradițional, comparația adjectivelor și a adverbelor — discutată în partea numită *Morfologia* — este considerată, explicit sau implicit, o categorie m o r f o l o g i c ă, deci o categorie care se exprimă prin f o r m e diferite ale adjectivului sau ale adverbului, fiecare formă reprezentînd un grad diferit de intensitate a însușirii exprimate de adjectiv sau de adverb: „*Formele pe care le ia adjectivul* pentru a arăta că o însușire poate exista în grade diferite la două sau mai multe obiecte sau la același obiect în împrejurări diferite se numesc g r a d e d e c o m p a r a ț i e" (GA[2] I, p. 126; subl. ns.)[1].

1.2. În lucrările de orientare structuralistă [2] comparația este tratată ca o categorie (morfo-)sintactică, de natură r e l a ț i o n a l ă atît în plan semantic, cît și în planul expresiei gramaticale. De aceea, pentru definirea diverselor ei valori sînt considerate la fel de importante „morfemele de comparație" *(mai, cel mai* etc., care „modifică" forma adjectivului sau a adverbului), ca și „complementele comparative" introduse prin elemente de relație diferite *(ca, cît și, decît, dintre* etc.). O viziune similară dovedesc și lucrările de gramatică transformațională [3], care se ocupă de construcțiile specifice acestei categorii în cadrul sintaxei.

1.3. Definirea comparației drept o categorie gramaticală relațională se impune în mod evident. Toate lucrările recente vădesc preocuparea de a evidenția caracterul relațional al acestei categorii, chiar dacă se consideră că ceea ce primează este forma adjectivului sau a adverbului [4].

[1] Același mod de a concepe comparația se întîlnește și în lucrările care adoptă, în esență descrierea categoriei propusă în GA[2] I, aducîndu-i unele corectări sau precizări de amănunt: Zdrenghea 1970, p. 116—118 Graur 1973, p. 71—74; Dobridor 1974, p. 74—77; Dimitriu 1979, p. 103—106; Coteanu 1982, p. 89—92; Avram, 1986, p. 91—97 ș.a.

[2] Cf. SCL XIII, 1962, nr. 2, p. 201—211, lucrare citată în continuare cu sigla SCL 1962: vezi și Ciompec 1985, p. 134—146.

[3] Cf. Vincenz 1967, p. 261—268; Vasiliu 1969, p. 281—293.

[4] Cf. Avram 1986, *loc. cit.*, lucrare în care, deși comparația figurează în secțiunea intitulată *Morfologia* (este discutată pe larg în capitolul *Adjectivul* și reluată în capitolul *Adverbul*), la fiecare grad elementele de relație care introduc complementele de comparație (al doilea termen al comparației) sînt prezentate paralel cu adverbele și locuțiunile adverbiale de comparație, care „marchează" adjectivul.

Dacă am ține seama numai de f o r m a adjectivului sau a adverbului, nu am putea sesiza, de exemplu, diferența dintre gradul pozitiv *(Ea are ochi* **albaștri**) și comparativul de egalitate construit fără „morfem de comparație" *(Ea are ochi* **albaștri ca** *cerul* „ea are ochi l a f e l d e albaștri c a cerul"). De altfel, unii cercetători au considerat că în secvențe ca *alb ca zăpada* adjectivul ar fi la gradul pozitiv, afirmînd, în continuare, că „*pozitivul* nu implică nici un fel de precizare privind intensitatea, dar admite comparația" (cf. LRC I, 1974, p. 179).

2. În ceea ce privește inventarul faptelor de limbă acceptate de gramatica tradițională în cadrul categoriei comparației s-au formulat și se mai pot formula unele obiecții. Dacă în legătură cu delimitarea procedeelor gramaticale de exprimare a comparației de cele lexicale sau stilistice (cuvinte sau construcții sintactice echivalente semantic cu superlativul) lucrurile s-au clarificat în ultima vreme [5], există încă o serie de construcții, considerate „gramaticale", care comportă discuții.

2.1. Astfel, remarcînd prezența formanților specifici unor grade de comparație pe lîngă alte părți de vorbire decît adjectivul sau adverbul (și anume unele substantive, pronume, interjecții, numerale sau verbe), o serie de cercetători atrag și aceste părți de vorbire în sfera categoriei gramaticale a comparației [6]. Este vorba despre construcții de tipul :

Ieri a fost **foarte frig.**

Laura, Laura, judeci ca **cea mai femeie** *dintre femei !*

Din orașul nostru am să fac un Paris... un Paris **mai ceva** *ca Parisul.*

Poetul e poet în acele momente în care este **mai el, mai însuși,** *mai individual.*

Vai de cel ce se smintește, dar **mai vai** *de cel prin care vine sminteala.*

Și cum ajunge la fîntînă scoate **mai întîi** *furca de unde-o avea strînsă.*

Dănilă alege brînza **cea mai prima.**

Zmeoaica era **mai de temut** *decît fiul ei* [7].

În primul enunț, credem că între „marca" superlativului *(foarte)* și substantiv se poate subînțelege adjectivul *tare* („mult") și că, în consecință, acesta s e c o m p a r ă, nu substantivul *frig*. În celelalte enunțuri, părțile de vorbire în discuție sînt *adjectivizate* sau *adverbializate* (prin procedeul numit „schimbarea valorii morfologice"); așadar, și aici, ceea ce se compară sînt tot niște adjective sau niște adverbe [8].

De aceea, putem conchide că în limba română categoria gramaticală a comparației vizează numai două clase morfologice (părți de vorbire) : adjectivul și adverbul [9].

[5] Vezi Avram 1986, p. 94—95.

[6] Cf. Trandafir 1977, p. 26—27. Vezi și GA[2] I, p. 38—39 ; Graur, 1973, p. 73 ; Coteanu 1982, p. 93 ; Avram 1986, p. 24, lucrări în care ideea este formulată mai nuanțat, cu unele rezerve.

[7] Exemplele sînt din GA[2] I, *loc. cit.*, și de la Trandafir 1977, *loc. cit.*

[8] Cf. și LRC I 1974, p. 179, nota 1, unde se arată că în „combinații sintagmatice" de tipul *mai poet, mai filozof, mai pușlama* etc. are loc „adjectivizarea" substantivului. Extinderea comparației și la alte clase morfologice este criticată și în SCL 1962, p. 201, unde se apreciază însă că această interpretare s-ar datora unor motive de natură semantică.

[9] În enunțuri de tipul : *Cei la fel de înalți ca el sînt rari, Cei mai înalți decît el sînt rari* sau *Cei mai buni dintre ei au fost premiați* s-ar părea că are loc fenomenul invers, adică substantivizarea adjectivului care, deși devenit „substantiv", ar continua să fie compatibil cu categoria comparației. După părerea noastră, în primele două exemple *cei* poate fi interpretat, fără rezerve, drept pronume demonstrativ (formă prescurtată de la *acei*), determinat de adjec-

2.2. S-a formulat, de asemenea, opinia că definiția categoriei comparației ar trebui să fie lărgită spre a cuprinde și aspectul comparării a două însușiri diferite atribuite aceluiași obiect [10], ca în enunțurile :

(1) *El este tot atît de înalt cît și de voinic.*

(2) *El este pe cît de înalt pe atît de voinic.*

încadrate la comparativul de egalitate. În primul enunț, formanții *(tot atît de... cît și...)* sînt într-adevăr aceiași cu ai comparativului de egalitate „clasic" *(Ea este tot atît de frumoasă cît și el* sau *Azi ea este tot atît de frumoasă cît și ieri)*. Formanții din al doilea enunț *(pe cît de ... pe atît de...)*, deși sînt diferiți, au primit totuși același statut, și anume de formanți ai comparativului de egalitate, probabil că (2) este sinonim cu (1), care a fost interpretat ca un comparativ de egalitate. Enunțul (1) este însă echivalent și cu alte enunțuri :

(3) *El este la fel de înalt și de voinic.*

(4) *El este deopotrivă (de) înalt și (de) voinic.*

(5) *El este înalt și voinic în egală (aceeași) măsură.*

deci cu enunțuri în care se evidențiază o coordonare copulativă între două adjective, aprecierea de natură cantitativă funcționînd ca o determinare.

Dacă enunțurile (1) și (2) ar fi încadrate la comparativul de egalitate, tot aici ar trebui să fie încadrate și enunțurile sinonime (3)—(5), iar atunci un enunț ca *El este deopotrivă foarte înalt și foarte voinic* ar urma să fie calificat drept un comparativ de egalitate între două superlative absolute. Adăugăm observația că formanții *atît... cît și...* funcționează ca mărci ale coordonării, în enunțuri ca *Au venit atît mama cît și tata, Mi se adresează atît mie cît și ție.* În favoarea interpretării enunțurilor în discuție ca formate prin coordonare pledează și faptul că, la celelalte grade, „compararea" a două calități nu se poate exprima d e c î t prin coordonare : *El este foarte înalt și voinic, El este cel mai înalt și foarte voinic* [11].

De aceea, pentru enunțuri de tipul (1)—(5) credem că este preferabilă soluția coordonării copulative a două adjective la gradul pozitiv, însoțite de determinări modale cantitative.

Tot despre o „comparație între două calități" care s-ar putea încadra în categoria gramaticală a comparației, și anume la comparativul de inegalitate, se spune că ar fi vorba și într-un enunț ca *A doua zi feciorul de împărat* **mai mult vesel decît duios** *își lua ziua bună de la doamna maică-sa* sau în expresii ca : *mai mult (mai curînd, mai degrabă) moartă*

tivul *înalți* la diverse grade de comparație, cu atît mai mult cu cît **La fel de înalții ca el...* sau **Mai înalții decît el...* nu se spune. Nici despre *cei mai buni* din al treilea exemplu nu putem afirma cu certitudinea că ar fi un substantiv (provenit din adjectiv), în lipsa dovezii formale (articularea), care nu se poate manifesta în acest tip de construcție, datorită omonimiei **cel** (articol) — **cel** *mai* (morfem al superlativului relativ). Putem considera că și aici *cei mai buni* își păstrează statutul de adjectiv, ca determinant al unui substantiv subînțeles : *Elevii cei mai buni dintre ei...*

[10] Cf. Trandafir 1977, p. 27—28 și p. 31 ; Avram 1986, p. 91, 92 și 93 ; cf. și GA² II, p. 186 ; M. Grevisse, *Le bon usage*, 8ième édition revue, Editions J. Duculot, S. A. Gambloux, 1964, p. 297—298.

[11] Dacă am avea în vedere enunțuri ca *El este foarte înalt printre voinici* sau *El este cel mai înalt dintre voinici*, trebuie să observăm că aici nu se compară două însușiri *(înalt* și *voinic)*, dat fiind că adjectivul *voinici* este substantivat, iar enunțurile respective s-ar traduce prin „el (care este un om voinic) este foarte înalt (în comparație cu alți oameni voinici)" și prin „el (care este un om voinic) este cel mai înalt dintre (toți oamenii) voinici" ; singura însușire care s e c o m p a r ă este cea exprimată prin adjectivul *înalt*.

decît vie; mai mult (mai curînd, mai degrabă) tînăr decît bătrîn [12]. Corelativele *mai mult (mai curînd, mai degrabă) ... decît* apar și în construcții ca *Ea mai mult vorbește decît muncește* echivalentă cu a) *Ea vorbește mult, dar muncește puțin*, b) *Ea vorbește (mult), dar nu (prea) muncește*, c) *Ea vorbește (mult) în loc să muncească (mult)*, unde ele exprimă, în mod evident, ideea de o p o z i ț i e (realizată prin adverbe antonime și coordonare adversativă sau subordonare opozițională). Părerea noastră este că și în cazurile în care apar înainte de adjective sau de adverbe, corelativele în discuție au tot rolul de a exprima o opoziție („feciorul era vesel, dar nu prea duios", „ea părea moartă, și nu vie", „el este tînăr, nu bătrîn", „el este înalt, dar nu prea frumos", „el se culcă adeseori devreme și numai rareori tîrziu"), și nu un comparativ de superioritate [13].

Dacă am încadra tipul acesta de construcții la comparativul de superioritate, ar fi foarte greu să decidem la ce grad de comparație sînt adjectivele din enunțuri ca *Ea este mai degrabă foarte silitoare decît inteligentă* sau *Ea este mai curînd cea mai silitoare decît foarte inteligentă*.

2.3. În concluzie, cu privire la faptele de limbă admise în cadrul categoriei comparației, putem afirma că această categorie se manifestă în plan gramatical numai la *adjective* și *adverbe*, și anume în acele construcții care exprimă a) relația dintre două serii de obiecte susceptibile de a poseda *o însușire* în grade de intensitate diferite sau b) relația dintre două împrejurări în care același obiect este susceptibil de a poseda *o însușire* în grade de intensitate diferite. Relația dintre două însușiri atribuite aceluiași obiect nu vizează din punct de vedere gramatical categoria comparației, ci coordonarea (copulativă sau adversativă).

3. Nu există identitate de păreri nici cu privire la inventarul de valori ale categoriei comparației și la clasificarea lor.

3.1. Gramatica tranditională identifică 8 tipuri de forme ale adjectivelor (similare cu ale adverbelor), grupîndu-le în 3 grade de comparație:

I pozitiv: *elev* **silitor**

II comparativ — de egalitate: *un elev* **la fel de (tot așa de) silitor** c a (c î t ș i) *altul*
— de superioritate: *un elev* **mai silitor** d e c î t *altul*
— de inferioritate: *un elev* **mai puțin silitor** d e c î t *altul*

III superlativ — absolut — de superioritate: *un elev* **foarte silitor**
— de inferioritate: *un elev* **foarte puțin silitor**
— relativ — de superioritate: **cel mai silitor** d i n t r e *elevi; elevul* **cel mai silitor** d i n *clasă* (d e *aici*)
— de inferioritate: **cel mai puțin silitor** d i n t r e *elevi; elevul* **cel mai puțin silitor** d i n *clasă* (d e *aici*) [14].

[12] Cf. Trandafir 1977, p. 27; Avram 1986, p. 93. Vezi și Vasiliu 1969, p. 284—287, unde se afirmă că printr-o variantă a regulii de transformare care generează propozițiile de forma *Ion este mai mare decît Gheorghe*, dacă în loc de condiția $GAj_1 = GAj_2$ se pune condiția $GAj_1 \neq GAj_2$, pot fi generate propoziții de forma *Ion este mai mult înalt decît frumos*, iar la adverbe, în mod similar, propoziții de forma *Ion se culcă mai mult devreme decît tîrziu*; de aici însă nu se poate trage concluzia că ultimele construcții ar fi socotite echivalente cu primele, deci tot comparative de superioritate.

[13] Cf. și Crașoveanu 1980, p. 328—387, care discută construcțiile respective și propune, cu argumente convingătoare, o interpretare în favoarea excluderii acestor enunțuri dintre construcții subsumate categoriei g r a m a t i c a l e a comparației.

[14] Cf. GA²I, p. 125—133; Graur 1973, p. 71—74; Coteanu 1982, p. 89—92; Avram 1986, p. 91—97 ș.a.

Acestei clasificări, făcută din perspectivă etimologică și semantică, i s-a reproșat faptul că folosește inconsecvent 2 criterii : cînd numai criteriul comparației (pe baza căruia sînt grupate într-o singură clasă cele trei valori ale comparativului, deși exprimă două ipostaze diferite ale intensității calității : egalitatea și inegalitatea), cînd numai criteriul intensității calității (pe baza căruia sînt grupate sub același grad — intensitate „forte" — cele patru valori ale superlativului, deși două dintre ele presupun comparația, iar două nu)[15].

Părerea noastră este că, de fapt, în clasificarea gradelor de comparație din gramatica tradițională (care reproduce schema comparației din gramatica limbii latine) s-a urmărit, în principiu, un singur criteriu, și anume cel al intensității calității. Pornindu-se de la enunțuri de tipul *Ion este înalt, Gheorghe este mai înalt decît Ion, Vasile este foarte înalt,* iar *Andrei este cel mai înalt dintre ei,* s-a considerat că pozitivul, care nu spune nimic cu privire la intensitatea calității, reprezintă un fel de „grad zero" al intensității, comparativul constituie un grad intermediar de intensitate, iar superlativul — gradul extrem al intensității (sau intensitatea „forte"). Criteriul comparației nu intervine decît sporadic : întîi pentru a accentua diferența dintre pozitiv (care nu implică o apreciere asupra intensității calității) și celelalte grade („Cînd adjectivul arată o însușire a unui obiect oarecare fără să intervină vreun raport de comparație (fie cu alte obiecte care au aceeași însușire, fie cu același obiect în altă împrejurare), adjectivul se află la gradul pozitiv : *tovarăș bun, frunză verde, pămînt roditor*". — GA[2] I, p. 126), apoi spre a diferenția cele două specii ale superlativului (absolut — fără comparație —, relativ — cu comparație). „Defectul" acestei clasificări care are în vedere diversele grade de intensitate ale calității constă, credem, în faptul că, dacă despre comparativul de superioritate și despre cel de inferioritate se poate spune că reprezintă un nivel sporit/micșorat al intensității calității în raport cu pozitivul, nu același lucru s-ar putea susține în legătură cu comparativul de egalitate, care, ca și pozitivul, nu dă informații referitoare la g r a d u l intensității calității[16].

Așadar, dacă la primul nivel al clasificării s-ar aplica riguros numai criteriul intensității calității (pe baza căruia s-ar stabili cele 3 „grade" sau trepte de intensitate exprimată de adjectiv sau de adverb), la al doilea nivel al clasificării criteriul comparației (pe baza căruia s-ar diferenția pozitivul de comparativul de egalitate și superlativul absolut de superlativul relativ), iar la al treilea nivel al clasificării s-ar ține seama de opoziția dintre valorile „pozitive" și cele „negative" (pe baza căreia s-ar diferenția termenul desemnînd superioritatea de cel desemnînd inferioritatea în cadrul comparativului de inegalitate și al fiecărei specii de superlativ), schema obținută s-ar prezenta astfel :

I grad zero de intensitate
  a) fără comparație : *pozitiv*
  b) cu comparație : *comparativ de egalitate*

II grad intermediar de intensitate
  — cu comparație
    α) intensitate sporită : *comparativ de superioritate*
    β) intensitate micșorată : *comparativ de inferioritate*

[15] Cf. SCL 1962, p. 201 ; Ciompec 1985, p. 135.

[16] Cf. Graur 1973, p. 72, care afirmă că gradul comparativ de egalitate „n-ar avea rațiune dacă n-am admite că pozitivul este un grad de comparație, deoarece de fapt aici *comparăm între ele două pozitive*". (subl. ns.) ; vezi și LRC I 1974, p. 179 : construcția *alb ca zăpada* „nu implică nici un fel de precizare privind intensitatea".

III grad extrem („forte") de intensitate
a) fără comparație
α) intensitate sporită : *superlativ absolut de superioritate*
β) intensitate micșorată : *superlativ absolut de inferioritate*
b) cu comparație
α) intensitate sporită : *superlativ relativ de superioritate*
β) intensitate micșorată : *superlativ relativ de inferioritate.*

După cum se poate ușor constata, această clasificare are un caracter asimetric, în sensul că în cadrul gradului I (= intensitate zero) lipsește al treilea nivel al clasificării (opoziția „pozitiv"/„negativ" nu se manifestă), iar în cadrul gradului II (= intensitate intermediară) lipsește nivelul al doilea al clasificării (nu se manifestă opoziția : cu comparație/ fără comparație).

O clasificare mai elegantă, în termenii gramaticii descriptive de tip tradițional, s-ar putea realiza, după părerea noastră, dacă la primul nivel al clasificării s-ar aplica simultan ambele criterii (al intensității calității și al comparației), obținîndu-se astfel următoarea schemă :

— gradul I : f ă r ă specificarea gradului de intensitate și f ă r ă comparație : **pozitiv**
— gradul II : f ă r ă specificarea gradului de intensitate, dar c u comparație : **comparativ de egalitate**
— gradul III : c u specificarea gradului de intensitate (= intensitate forte), dar f ă r ă comparație : *superlativ absolut*
— grad sporit de intensitate : **superlativ absolut de superioritate**
— grad micșorat de intensitate : **superlativ absolut de inferioritate**
— gradul IV : c u specificarea gradului de intensitate (= intensitate intermediară sau forte) și c u comparație : *comparativul de inegalitate* și *superlativul relativ*
1) grad intermediar de intensitate
— sporită : **comparativ de superioritate**
— micșorată : **comparativ de inferioritate**
2) grad forte de intensitate
— sporită : **superlativ relativ de superioritate**
— micșorată : **superlativ relativ de inferioritate.**

3.2. Declarîndu-se de acord cu inventarul de 8 valori ale categoriei, alți cercetători definesc „comparația" ca o categorie a *intensității* prin care se exprimă aprecierea dimensională, cantitativă a însușirii (înțeleasă în sens larg) ; pe baza criteriului comparației, se scindează de la început categoria în două serii de valori : I a b s o l u t e — fără comparație — *pozitivul* și *superlativul absolut* și II r e l a t i v e — cu comparație — *comparativul de egalitate, comparativul de inegalitate* și *superlativul relativ*[17], fiecare serie reprezentînd apoi obiectul unei clasificări distincte. Intensitatea absolută[18] cuprinde 3 valori, clasificate în funcție de opozițiile : a) intensitate ∅ ~ intensitate maximă (pozitivul ~ superlativul absolut) ; b) superioritate ~ inferioritate (superlativul absolut de superioritate ~

[17] Cf. SMLRC 1967, p. 112 ; Trandafir 1977, p. 26 ; Ciompec 1985, p. 135—137 și p. 143—145. Vezi și Rosetti — Byck 1945, p. 48—49.
[18] La Ciompec 1985, *loc. cit.*

superlativul absolut de inferioritate). Intensitatea relativă cuprinde 5 valori, clasificate în funcție de opozițiile : a) egalitate ~ inegalitate (comparativul de egalitate ~ comparativul de inegalitate și superlativul relativ) ; b) referință inclusă ~ referință noninclusă (superlativul relativ ~ comparativul de inegalitate) ; c) superioritate ~ inferioritate (comparativul de superioritate ~ comparativul de inferioritate și superlativul relativ de superioritate ~ superlativul relativ de inferioritate).

Într-o descriere de acest tip unitatea categoriei dispare, pentru că analiza nu se bazează pe u n sistem de opoziții, ci pe d o u ă sisteme de opoziții ; rezultă, de aceea, că am avea a face cu două categorii gramaticale : I *categoria intensi ății calității* (cu 3 valori), a cărei descriere pune în lumină variațiile graduale ale unei însușiri și II *categoria comparației* (cu 5 valori), a cărei descriere pune în lumină relațiile dintre doi termeni comparați pe baza unei însușiri comune, însușire al cărei grad de intensitate nu mai interesează. Singura opoziție care se repetă în ambele clasificări este superioritate ~ inferioritate, neesențială după părerea noastră, cum se va vedea mai departe. Acest rezultat este consecința faptului că s-a încercat alipirea a 3 valori declarate drept nerelaționale la un model structural [19] de descriere a categoriei comparației, concepută ca o categorie relațională.

De altfel, ideea că există 2 categorii ale intensității — intensitatea noncomparativă sau *intensitatea* și intensitatea comparativă sau *comparația* — a fost formulată și explicit [20]. După părerea acestor cercetători, în limba română se poate vorbi despre :

1) categoria i n t e n s i t ă ț i i, care implică o singură relație sintactică și se exprimă prin *grade de intensitate :* a) minimă, b) scăzută sau insuficientă, c) suficientă, d) mobilă (actualizată progresiv sau regresiv), e) maximă și f) depășită sau excesivă ; aici figurează tot ceea ce gramatica tradițională consideră a fi procedee lexicale, sintactice sau stilistice de exprimare a aprecierilor cantitative asupra unei însușiri, precum și superlativul absolut ;

2) categoria c o m p a r a ț i e i, care implică două relații sintactice și se exprimă prin *grade de comparație :* a) comparativul de egalitate, b) comparativul de superioritate, c) comparativul de inferioritate, d) comparativul superlativ (de superioritate și de inferioritate) — ultimul fiind ceea ce gramatica tradițională denumește prin „superlativ relativ".

Gradul pozitiv este acceptat în ambele categorii, ca „temă primară pentru realizarea diverselor grade [...], care atribuie obiectului de referință o însușire neutră față de intensitate" *(lucr. cit.,* p. 404—405). Ambele categorii sînt considerate *gramaticale,* exprimîndu-se prin morfeme sau „elemente morfematice sau morfonemice", printre acestea numărîndu-se nu numai prefixele sau sufixele, ci și „repetarea adjectivului sau a adverbului *(mare-mare),* prelungirea unor sunete *(buuună),* repetarea substantivului prin forma de genitiv *(voinicul-voinicilor)*" (id. *ib.,* p. 341—342), deci procedee foarte diferite, care țin de diverse nivele ale limbii ; caracterul lor „morfematic" însă nu trebuie numai afirmat pur și simplu, ci și d e m o n s t r a t.

3.3. Pe baza analizei contextuale, categoria gramaticală a comparației este descrisă [21] ca un sistem de corelații cu 3 dimensiuni (pozitivi-

[19] Preluat din SCL 1962.
[20] Cf. Iordan — Robu 1978, p. 403—408.
[21] În SCL 1962, p. 202—211.

tatea, egalitatea și includerea), corelații stabilite între 4 termeni (prin opoziția : termen marcat/termen nemarcat) :

I *superlativul relativ* — morfem realizat în planul expresiei prin formantul *cel mai* cerut de prezența unui adjectiv sau a unui adverb însoțit de un termen de comparație introdus prin *dintre*, iar în planul conținutului prin valoarea semantică (relațională) „inegalitate inclusă" (= superioritatea termenului inclus) ;

II *comparativul de superioritate* — morfem realizat prin formantul *mai* cerut de prezența unui adjectiv sau a unui adverb însoțit de un termen de comparație introdus prin *decît*, iar semantic prin valoarea relațională „inegalitate noninclusă" (= superioritatea termenului noninclus) ;

III *comparativul de egalitate* — morfem realizat prin formantul *tot așa de* (în variație liberă cu *tot atît de*, *la fel de* sau ∅) cerut de prezența unui adjectiv sau a unui adverb însoțit de un termen de comparație introdus prin *ca*, iar semantic prin valoarea relațională „egalitatea" ;

IV *pozitivul* — morfem realizat în planul expresiei prin formantul ∅ cerut de prezența unui adjectiv sau a unui adverb fără termen de comparație, iar în planul conținutului prin trăsătura semantică „pozitivitatea".

Comparativul de superioritate este termenul extens (nemarcat) pe toate dimensiunile sistemului (*...cîțiva* m a i o r o p s i ț i [∅] *se fereau de ploaie* ; *...cu cîțiva ani* m a i m a r e **ca** *Iuga* ; *Care era* m a i m a r e **dintre** *voi doi?*).

Remarcăm, în primul rînd, absența superlativului absolut din inventarul de valori ale categoriei comparației. Explicația este aceea că el contractează aceleași relații ca și pozitivul, care îl poate substitui în orice lanț (enunț) fără ca acest lucru să producă modificări semantice grave care să transforme enunțul într-o secvență nereperabilă sau absurdă în limba respectivă. Ca și formantul ∅ al pozitivului, formantul *foarte* este cerut în lanț de prezența unui adjectiv sau a unui adverb neînsoțit de un termen de comparație. De aceea, se consideră că între *bun* și *foarte bun* nu există nici o diferență de natură gramaticală (relațională), ci numai de natură stilistică [22].

Există totuși situații în care adjectivul la superlativ absolut nu poate fi înlocuit printr-un adjectiv la pozitiv, fără ca enunțul să devină absurd, de ex. :

El este mai silitor decît ea, dar nu este foarte silitor.
**El este mai silitor decît ea, dar nu e silitor.*

sau

El este cel mai blond dintre ei, dar nu e foarte blond.
**El este cel mai blond dintre ei, dar nu e blond.*

Se pare, așadar, că diferența dintre pozitiv și superlativul absolut nu este pur stilistică și că există enunțuri în care superlativul absolut contractează relații (semantice) diferite de ale pozitivului [23]. De aceea, credem că superlativul absolut trebuie menținut ca o valoare distinctă de pozitiv în cadrul categoriei comparației.

[22] La aceeași concluzie se ajunge și prin aplicarea metodei generative, cf. Vincenz 1967, p. 268, sugestie adoptată și de Vasiliu 1969, care nu înregistrează decît comparativul de superioritate și superlativul relativ ca valori distincte de pozitiv.

[23] Vezi și la Ciompec 1985, p. 141—142 argumente în sprijinul tezei „gramaticalizării" lui *foarte*, care în limba română contemporană nu funcționează ca adverb, ci numai ca morfem de comparație.

Din inventarul membrilor categoriei lipsesc, în studiul discutat, și valorile „negative", deci comparativul de inferioritate, superlativul relativ de inferioritate și, firește, superlativul absolut de inferioritate, fără nici o explicație a acestei omisiuni. Este de presupus că respectivele construcții au fost considerate „îmbinări libere" între adverbul *puțin* (la diverse grade de comparație) și un adjectiv sau un adverb [24].

După părerea noastră, construcțiile în discuție nu trebuie să fie interpretate nici ca îmbinări libere între adverbul *puțin* (la diverse grade de comparație) și un adjectiv sau un adverb, nici ca „morfeme" ale inferiorității pe lîngă un adjectiv sau un adverb. Într-un enunț de tipul *El este mai puțin sensibil decît tine*, sintagma *mai puțin sensibil*, analizată în mod obișnuit drept o combinație între *mai puțin* (adverbul *puțin* la comparativ de superioritate sau morfem al comparativului de inferioritate) + *sensibil* (adjectiv), poate fi înțeleasă și ca o combinație între *mai* (morfem de comparație) + *puțin sensibil* (adjectiv compus din adverbul *puțin* — aici cu valoare negativă — și adjectivul *sensibil*). Sinonimia dintre *mai* **puțin sensibil** *decît tine* și *mai* **insensibil** *decît tine* este primul argument pentru adoptarea acestei soluții. Putem adăuga faptul că tipul acesta de adjective compuse „nesudate" (formate din adverbul *puțin* cu valoare negativă atenuată + adjectiv) nu apare numai în contextul lui *mai, cel mai* și *foarte*, ci și la comparativul de egalitate : *El este la fel de* **puțin sensibil** *ca tine* „...la fel de i n s e n s i b i l ca tine" sau la pozitiv : *El este* **puțin sensibil** *la frumos* „el este (cam) i n s e n s i b i l la frumos", *Ai fost* **puțin inspirată** *să pleci de acasă pe ploaie* „ai fost (cam) n e i n s p i r a t ă...", *E un răspuns* **puțin amabil** „un răspuns c a m n e a m a b i l (nu prea amabil)" etc. Această valoare a lui *puțin*, care, de la sensul lexical de „în cantitate mică", evoluează spre un sens privativ, este pusă în evidență și de construcții ca : **Puțin** *îmi pasă de el!* „n u-mi pasă de el" (față de : *Îmi pasă* puțin *de el*) sau **Puțin** *mă interesează ce spune* „n u mă interesează ce spune" (față de : *Mă interesează* **puțin** *ce spune*) etc.

Nu există, după părerea noastră, motive care să ne determine să nu acceptăm interpretarea unor secvențe ca *puțin sensibil, puțin inspirat, puțin amabil* etc. drept adjective compuse, de vreme ce : 1) sensul sintagmei în discuție este diferit de suma sensurilor celor două elemente care o compun, datorită evoluției semantice a lui *puțin* spre un sens privativ atenuat ; 2) în limba română există adjective compuse din adverb + adjectiv, tip de compunere bine reprezentat în limbă și încă productiv, de ex. : *așa-numit, bine cunoscut, bine mirositor, mult citat, mult stimat* etc. [25].

Vom opta, în consecință, pentru analizarea unor secvențe ca *mai (foarte, cel mai) puțin interesant* după cum urmează : *mai (foarte, cel mai)* + adjectivul compus *puțin interesant*. Ca urmare, excludem dintre valorile categoriei comparației în limba română termenii „negativi" (compara-

[24] Cf. Ciompec 1985, p. 142 : „Sintagmatic, aceste construcții se comportă ca orice grup format dintr-un *adverb* + *adjectiv* sau *adverb*. Comp., de ex. : *mai puțin greu* și *mai grav bolnav ; cel mai puțin greu* și *cel mai grav bolnav ; foarte puțin greu* și *foarte grav bolnav*. Elementul supus comparației este, de fapt, *puțin*, care deci își păstrează statutul de adverb, implicit posibilitatea combinării cu morfemele de comparație". În continuare, autoarea sugerează tendința de „gramaticalizare" a secvențelor *mai puțin, foarte puțin* și *cel mai puțin* în combinație cu adjective sau adverbe, secvențe care s-au „specializat" pentru exprimarea inferiorității.

[25] Cf. FC I, p. 176—179.

tivul de inferioritate, superlativul absolut de inferioritate, superlativul relativ de inferioritate) [26].

3.4. Opinia noastră este, aşadar, că în limba română categoria comparaţiei conţine 5 valori : pozitivul, comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, superlativul relativ şi superlativul absolut.

4. După cum rezultă din cele arătate sub **1.3.**, **2.3.** şi **3.4.**, considerăm că, în limba română, comparaţia este o categorie gramaticală relaţională (deci sintactică) pusă în evidenţă de anumite construcţii fixe în care apare obligatoriu un adjectiv sau un adverb. Categoria comparaţiei are 5 valori (vezi mai sus, sub **3.4.**), fiecare dintre ele exprimînd un anumit tip de relaţie care se stabileşte între două serii de obiecte susceptibile de a poseda o însuşire în grade de intensitate diferite sau între două împrejurări în care acelaşi obiect este susceptibil de a poseda o însuşire în grade de intensitate diferite.

4.1. Din faptele prezentate pînă acum reies cu claritate următoarele :

a) comparativul de egalitate, comparativul de superioritate şi superlativul relativ sînt incontestabil valori relaţionale ;

b) toţi cercetătorii sînt de acord în a susţine că pozitivul şi superlativul absolut nu „implică" nici unul, nici celălalt, comparaţia, ceea ce înseamnă că ele ar fi valori nerelaţionale.

Din punctul nostru de vedere *toate* valorile categoriei comparaţiei „implică" pe plan semantic o comparaţie şi se manifestă, în planul expresiei, prin *construcţii de comparaţie* [27].

4.1.1. Pozitivul, acceptat unanim printre valorile categoriei ca un „reper", fără complement de comparaţie şi fără indicaţii asupra intensităţii însuşirii exprimate, apare, de fapt, în construcţii de comparaţie ca :

X este tînăr faţă de Y.

X este mic în comparaţie cu mine.

Furtuna de azi a fost slabă pe lîngă cea de ieri [28].

la care adăugăm :

E îndrăzneaţă pentru o fată de vîrsta ei.

E înaltă ca fată.

Nu credem că aceste enunţuri ar putea fi încadrate la gradul comparativ de superioritate, ci la gradul pozitiv şi aceasta nu numai după f o r m a adjectivului, neconcludentă întotdeauna, după cum s-a văzut, dar şi după sens. Se poate spune *X este tînăr faţă de unchiul său* („care e

[26] De altfel, construcţiile în discuţie se întrebuinţează foarte rar şi nu mai în anumite stiluri ale limbii, preferîndu-li-se sinonimele construite cu adjectivul antonim, lucru recunoscut şi de cercetătorii care le consideră valori deosebite de cele „pozitive" ale categoriei comparaţiei. (Cf., de ex., SMLRC 1967, p. 113 ; Avram 1986, p. 93 şi 96).

[27] Este vorba despre construcţii de forma : termenul I al comparaţiei (desemnînd individul — sau indivizii — de la care porneşte comparaţia) + adjectiv/adverb (desemnînd însuşirea care se compară) + termenul al II-lea al comparaţiei (desemnînd individul — sau indivizii — cu care se compară), pentru care am preferat denumirea de *construcţie de comparaţie* celei de *construcţie comparativă*, spre a nu se crede că este vorba numai de construcţiile în care figurează comparativul de egalitate sau de superioritate.

[28] Exemplele de la Avram 1986, p. 93, care le discută la *comparativul de inegalitate* în următorii termeni : „Comparaţia de inegalitate poate fi exprimată şi prin adjective la gradul pozitiv construite cu al doilea termen introdus prin *faţă de, pe lîngă, în comparaţie cu* sau *în raport cu* [...]. Nu este corectă folosirea adjectivelor la gradul comparativ de inegalitate cu acest mod de construire a termenului al doilea *(mai tînăr faţă de..., mai mic în comparaţie cu..., mai slabă pe lîngă...)*". După locul acordat, aceste construcţii par fi a considerate un fel de forme negramaticalizate de exprimare a ideii de comparaţie (de inegalitate).

bătrîn"), dar nu *X este tînăr față de fratele său* (dacă acesta e mai mare numai cu un an decît *X*); în ultima situație se va spune *X e* **mai** *tînăr (cu un an) decît fratele său.*

Așadar, sensul gradului pozitiv în construcțiile de comparație este acela că a f i r m ă existența însușirii la termenul de la care pornește comparația și o n e a g ă (sau afirmă existența însușirii opuse) la termenul cu care se compară, ceea ce nu face comparativul de superioritate: *X e mai tînăr cu un an decît fratele său* se poate spune fie despre persoane care sînt considerate amîndouă „tinere", fie despre persoane care au una 80 și cealaltă 81 de ani, deci care nu mai sînt nici una „tinere".

4.1.2. În legătură cu superlativul absolut se afirmă, de asemenea, că nu admite comparația, menținerea sa printre valorile categoriei datorîndu-se fie tradiției, fie faptului că se încearcă demonstrarea caracterului gramatical, morfematic, al formantului său caracteristic *(foarte)*, argument la care se adaugă cel al conținutului semantic: exprimarea unui nivel „forte" al intensității calității.

Este imposibil însă să se afirme: *X este un copil foarte înalt* fără să se facă, implicit, o comparație între individual calificat drept *foarte înalt* și alți indivizi, și anume m a j o r i t a t e a indivizilor (cunoscuți de cel care face afirmația) din aceeași clasă (mulțime) cu el. Numai atunci cînd convingerea noastră este că majoritatea copiilor sînt mai scunzi decît el, putem spune că X este *foarte înalt*. De aceea, formulări ca: superlativul absolut „exprimă un nivel superior al însușirii unui obiect f ă r ă ca acesta să fie comparat cu alte obiecte ori cu el însuși în împrejurări deosebite" (din GA[2] I, p. 128) sau „nu este o valoare «relațională», în sensul că n u e x p r i m ă o comparație" (la Ciompec, 1985, p. 141) sau „exprimă o însușire la un grad extrem f ă r ă n i c i o c o m p a r a ț i e d i r e c t ă" (la Avram 1986, p. 93; spațierile noastre) nu trebuie înțelese în sensul că superlativul absolut nu ar avea nici o legătură cu ideea de comparație, ci că în planul expresiei (gramaticale) superlativul absolut nu este însoțit de un complement de comparație exprimat explicit [29].

Superlativul absolut se poate realiza gramatical în același tip de construcții de comparație ca și pozitivul, cu complemente de comparație introduse prin *în comparație cu (față de, pe lîngă, în raport cu, pentru, ca)*, de ex.:

X este foarte tînăr față de Y.

X este foarte mic în comparație cu mine.

Furtuna de azi a fost foarte slabă pe lîngă cea de ieri.

Romanul este foarte interesant în raport cu tot ce s-a scris în ultima vreme.

E foarte îndrăzneață pentru o fată de vîrsta ei.

E foarte înaltă ca fată.

Spre deosebire de pozitiv însă, prin superlativul absolut nu se neagă existența însușirii la termenul cu care se face comparația, ci ea se situează la nivelul gradului pozitiv. Pe o scară imaginară a intensității însușirii exprimate de adjectiv, diferența de nivel evidențiată între pozitiv și comparativul de superioritate este relativ mică, iar între pozitiv și superlativul absolut este mare. Sub acest aspect, superlativul absolut se apropie

[29] Vezi Avram 1986, p. 91, care afirmă că nu toate gradele de comparație „exprimă intensitatea unei însușiri prin comparație, dar a u, într-un fel sau altul, l e g ă t u r ă c u e a" (spațierea noastră); cf și Pottier 1962, p. 155—156, care vorbește despre o comparație implicită.

de superlativul relativ : *Aceasta este o clădire foarte înaltă* înseamnă „aceasta este o clădire care se află printre cele mai înalte cunoscute de mine (sau din lume)". Dacă la superlativul relativ însă relația de comparație se stabilește obligatoriu între un individ (sau un grup restrîns de indivizi) dintr-o mulțime și t o a t ă mulțimea căreia îi aparține referentul termenului de la care pornește comparația, în cazul superlativului absolut relația se stabilește între un individ (sau un grup restrîns de indivizi) și m a r e a m a j o r i t a t e a indivizilor din mulțimea respectivă. De aceea, de cîte ori un vorbitor vrea să afirme despre un individ că posedă o însușire la gradul extrem va face apel a) la superlativul absolut dacă este conștient de faptul că nu cunoaște, spre a putea compara, întreaga mulțime a indivizilor din lume care posedă însușirea sau dacă în mod deliberat nu are în vedere întreaga mulțime (și va spune : *Iepurele aleargă foarte repede)* și b) la superlativul relativ numai atunci cînd se referă, prin comparație, la întreaga mulțime (și va spune : *Ghepardul aleargă cel mai repede dintre toate animalele)*. Tocmai din acest motiv în construcțiile cu superlativ relativ prin termenul al doilea al comparației se „definește" și cel mai adesea se „limitează" clasa : *Aceasta este cea mai înaltă dintre casele de pe strada noastră, Aceasta este cea mai înaltă dintre clădirile din oraș, Aceasta este cea mai înaltă clădire din lume*. După cum reiese din ultimul exemplu, termenul care definește mulțimea obiectelor posedînd însușirea care se compară (obligatoriu în construcțiile cu superlativ relativ) este uneori exprimat prin altă parte de propoziție decît un complement, și anume prin nume predicativ + determinant *(este cea mai înaltă clădire din lume = este cea mai înaltă dintre clădirile din lume)*. Enunțurile în care se vorbește despre superlativul relativ „întrebuințat și în mod absolut, fără al doilea termen : *Au fost premiați cei mai buni elevi*" (cf. Avram 1986, p. 94) sînt ceea ce gramatica transformațională numește „structuri de suprafață", posibile numai pentru că al doilea termen al comparației se subînțelege clar din context : *Au fost premiați cei mai buni elevi* < *Au fost premiați elevii cei mai buni (dintre elevii buni)*. Așadar, la superlativul relativ, care exprimă nivelul maxim al însușirii determinat în raport cu întreaga mulțime (luată în considerație) a indivizilor care o posedă, prezența celui de al doilea termen al comparației este obligatorie, el fiind cel mai frecvent redat prin complement. O dovadă a faptului că referentul celui de al doilea termen al comparației la superlativul relativ este întreaga mulțime a indivizilor posedînd însușirea care se compară este aceea că superlativul relativ este s i n g u r a valoare din categorie la care complementul de comparație se exprimă n u m a i prin plural ; superlativul relativ nu suportă „referința individuală" : **El este cel mai înalt dintre mine* (dar : *El este foarte înalt față de mine)*. În construcțiile cu superlativ relativ, mulțimea căreia îi aparțin referenții celor doi termeni comparați trebuie să aibă cel puțin trei indivizi : *Ion este cel mai înalt dintre ei* (= dintre Ion, Gheorghe și Vasile), pentru că **El este cel mai înalt dintre noi doi* (ci doar : *Între noi doi el este mai înalt* sau *El este mai înalt decît mine* sau *El este foarte înalt față de mine)*. Expresii ca *El este cel mai înalt din clasă (de aici)* sînt „false" singulare, echivalente cu *El este cel mai înalt* **dintre elevii** *din clasă (de aici)*.

Deși superlativul relativ reprezintă cel mai puternic grad de intensitate a calității, în anumite construcții prin superlativul absolut se poate indica un nivel mai înalt al însușirii decît prin superlativul relativ, de ex. : *Acesta este cel mai interesant roman scris de X, dar nu este foarte interesant*

în raport cu alte romane (scrise de alții, din epoca respectivă). Lucrul acesta este posibil numai dacă mulțimea la care se referă comparația realizată prin superlativul relativ este mai mică și inclusă în mulțimea la care se raportează comparația exprimată prin superlativul absolut.

4.2. Stabilind faptul că trăsătura „comparației" se întîlnește la t o a t e valorile categoriei, ea nu mai poate funcționa ca un criteriu de clasificare a lor. Așadar, în clasificarea celor 5 valori ale categoriei comparației ne putem folosi numai de trăsătura semantică a gradului de intensitate exprimat, mai exact de raportul dintre nivelul intensității calității atribuite termenului de la care pornește comparația și nivelul intensității aceleiași calități atribuite termenului cu care se face comparația.

Pozitivul, după cum am văzut, afirmă existența însușirii la termenul care se compară, fără să dea indicații asupra nivelului intensității ei. Informează, în schimb, asupra faptului că la termenul cu care se face comparația nivelul intensității calității în discuție este $\emptyset$; altfel spus, acesta se caracterizează prin însușirea opusă.

Comparativul de egalitate stabilește faptul că indivizii comparați posedă o calitate în egală măsură, la același nivel de intensitate. Sensul real al unui enunț ca: *Ion este la fel de silitor ca Gheorghe* nu se poate stabili decît dacă știm cît de silitor e Gheorghe (care poate fi *silitor, mai silitor ca Vasile, foarte silitor, cel mai silitor din clasă* sau chiar *leneș*). Într-un anume sens, comparativul de egalitate reprezintă „negarea" comparativului de superioritate, a superlativului absolut și a superlativului relativ, care, toate trei, indică faptul că termenul de la care pornește comparația posedă însușirea într-un grad mai mare decît termenul cu care este comparat (cf. *Ea este mai silitoare decît el/Nu e adevărat, sînt la fel de silitori*). Atunci cînd primul termen al comparației desemnează întreaga mulțime a indivizilor posesori ai calității comparate, comparativul de egalitate se construiește în mod „absolut", adică fără al doilea termen al comparației (*Toți elevii sînt la fel de silitori*) sau al doilea termen al comparației desemnează o altă mulțime (*Elevii sînt la fel de silitori ca și studenții*).

Comparativul de superioritate indică faptul că diferența de nivel dintre însușirea atribuită individului care se compară și însușirea atribuită individului cu care se face comparația este mică, și anume în favoarea termenului de la care pornește comparația (= superioritatea termenului comparat). Cel mai frecvent, prin comparativul de superioritate se raportează unul la altul 2 indivizi aparținînd aceleiași mulțimi; uneori, termenul de la care pornește comparația este pus în relație cu un individ dintr-o altă mulțime pentru care însușirea respectivă este caracteristică (*Fața ei era mai albă ca zăpada*), situație care se întîlnește și la comparativul de egalitate.

Superlativul absolut exprimă o diferență mare de nivel între intensitățile calității pe baza căreia se face comparația între doi indivizi (sau două clase de indivizi), nivelul „forte" caracterizînd, de asemenea, individul de la care pornește comparația [30].

[30] În mod excepțional, termenul al doilea al comparației poate desemna pe t o ț i c e i - a l ț i indivizi ai mulțimii și în cazul comparativului de superioritate sau al superlativului absolut: *El este mai înalt decît toți ceilalți elevi din clasă, El este foarte înalt în comparație cu toți ceilalți elevi din clasă*, enunțuri reductibile la superlativul relativ: „el este cel mai înalt elev din clasă". Scopul nostru fiind însă acela de a surprinde specificul fiecărei valori, nu ne interesează, în definirea semantică a valorilor, construcții ca acestea (posibile, dar rare), în care opoziția semantică dintre valorile categoriei se „neutralizează".

Superlativul relativ exprimă nivelul maxim al însușirii atribuite individului (sau indivizilor) care constituie primul termen al comparației în raport cu î n t r e a g a mulțime din care acesta face parte (aceștia fac parte) [31].

Clasificarea gradelor de comparație se poate realiza pe baza unui sistem de opoziții referitoare la nivelul intensității însușirii :

a) grad ∅ de intensitate la termenul cu care se face comparația ~ grad „pozitiv" de intensitate (pozitivul ~ comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, superlativul absolut, superlativul relativ);

b) egalitate de nivel între cei doi termeni comparați ~ superioritatea termenului de la care pornește comparația (comparativul de egalitate ~ comparativul de superioritate, superlativul absolut, superlativul relativ);

c) diferență mică de nivel de intensitate între cei doi termeni — termenul al doilea al comparației desemnează un număr restrîns de indivizi din mulțime — ~ diferență mare de nivel — termenul al doilea al comparației se referă la majoritatea indivizilor din mulțime sau la întreaga mulțime (comparativul de superioritate ~ superlativul absolut, superlativul relativ);

d) nivel „forte" al însușirii, atribuit prin raportare la majoritatea indivizilor din clasa căreia îi aparțin indivizii comparați ~ nivel maxim, din raportare la toată mulțimea căreia îi aparțin termenii comparați (superlativul absolut ~ superlativul relativ).

Grafic, clasificarea s-ar putea reda astfel:

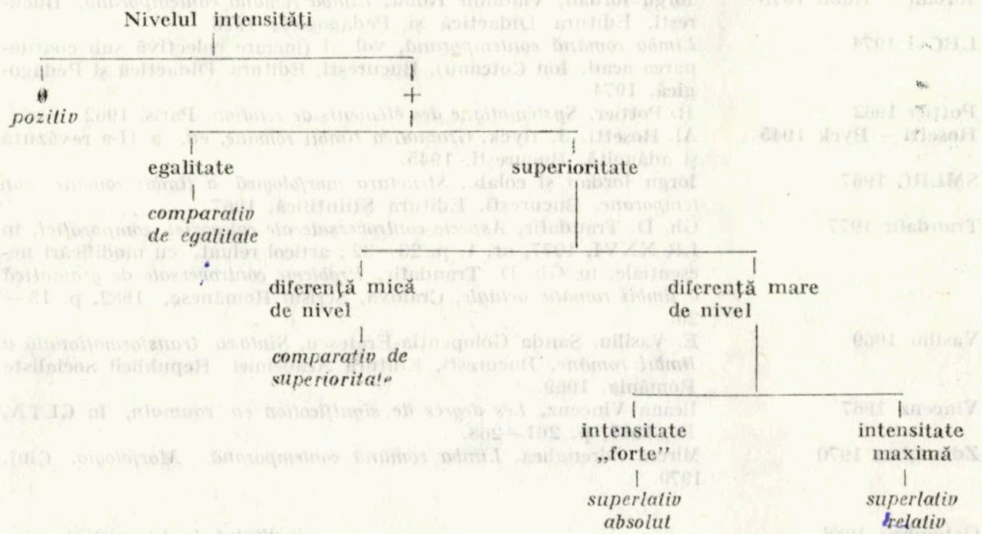

[31] În enunțuri de tipul *X a scris un roman foarte interesant, iar Y unul și mai interesant* (= „romanul scris de *Y* este și mai interesant decît romanul scris de X"), diferența relativ mică de nivel între intensitățile calităților comparate privește raportul dintre un comparativ intensiv și un superlativ absolut, construcția exprimînd în plus faptul că termenul al doilea al comparației p o s e d ă însușirea care se compară : *X a scris un roman și mai interesant decît romanul lui Y* (care și acesta este interesant, chiar foarte interesant). În construcțiile în care comparativul de superioritate se raportează la pozitiv, nu se poate spune cu certitudine dacă termenul al doilea posedă sau nu însușirea : *X a scris un roman mai interesant decît Y* (romanul scris de Y poate fi interesant sau nu).

5. Această clasificare are următoarele avantaje :

— evidențiază unitatea categoriei gramaticale a comparației prin intermediul trăsăturii comune tuturor valorilor ei : comparația ;

— se bazează pe o singură trăsătură semantică (nivelul intensității însușirii) folosită drept criteriu de ierarhizare a valorilor categoriei ;

— are caracter simetric.

BIBLIOGRAFIE

Avram 1986 — Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1986.

Ciompec 1985 — Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

Coteanu 1982 — Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros, 1982.

Crașoveanu 1980 — D. Crașoveanu, *În legătură cu circumstanțialul modal comparativ*, în LL 1980, nr. 3, p. 380—387.

Dimitriu 1979 — C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979.

Dobridor 1974 — Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, 1974.

FC I — *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

GA² I, GA² II — *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, vol. I—II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Graur 1973 — Al. Graur, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

Iordan — Robu 1978 — Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

LRC I 1974 — *Limba română contemporană*, vol. I (lucrare colectivă sub coordonarea acad. Ion Coteanu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

Pottier 1962 — B. Pottier, *Systématique des éléments de relation*, Paris, 1962.

Rosetti — Byck 1945 — Al. Rosetti, J. Byck, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, 1945.

SMLRC 1967 — Iorgu Iordan și colab., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967.

Trandafir 1977 — Gh. D. Trandafir, *Aspecte controversate ale categoriei comparației*, în LR XXVI, 1977, nr. 1, p. 23—32 ; articol reluat, cu modificări neesențiale, în Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, Scrisul Românesc, 1982, p. 13—26.

Vasiliu 1969 — E. Vasiliu, Sanda Golopența-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.

Vincenz 1967 — Ileana Vincenz, *Les degrés de signification en roumain*, în CLTA, IV, 1967, p. 261—268.

Zdrenghea 1970 — Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, Cluj, 1970.

Octombrie 1986

Institutul de Lingvistică
București, Str. Spiru Haret nr. 12

APOZITIVE DE GRADUL AL DOILEA

C. DIMITRIU

1. Secvențe de tipul „—Ei, stăpîne, iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă" (I. Creangă, *Opere*, București, 1972) comportă anumite dificultăți de analiză sintactică, în sensul existenței mai multor soluții, care invită la alegerea celei mai convenabile. Cauza acestei situații o constituie vocativul *stăpîne* și interjecțiile *ei*, *iaca*, în legătură cu interpretarea cărora există puncte de vedere diferite.

Astfel, cu privire la vocativ opinia cea mai răspîndită este aceea potrivit căreia vocativul aparține propoziției, „avînd funcțiunea de semnal de adresare, dar nu îndeplinește rolul nici unei părți de propoziție" [1]. După o altă opinie [2], în prezența imperativului, vocativul funcționează ca subiect, iar atunci cînd nu apare imperativul, vocativul este subiectul unei propoziții eliptice. În sfîrșit, în GES [3] am formulat ipoteza că vocativul este un substitut de propoziție sau frază, prin care înțelegem unitatea sintactică indivizibilă la nivel sintactic și nedezvoltabilă în propoziție sau frază care, în contextul dat, ține locul — în privința informației semantice — unei propoziții sau fraze.

Soluții diferite există și pentru interjecțiile de tipul *ei*, *iaca*, în legătură cu care, în contexte ca cel avut în vedere, se spune că reprezintă fie propoziții neanalizabile (Gram. Acad., I, p. 429—430, II, p. 64—65), fie substitute de propoziții sau fraze (GES, p. 99 sqq.).

Punctele de vedere diferite existente în literatura de specialitate motivează într-un anumit sens delimitarea variată a propozițiilor în cazul contextului avut în vedere, pe care atît studenții, cît și profesorii de la cursurile postuniversitare îl împart în propoziții în modalitățile notate mai jos.

I 1) ei, iaca
2) stăpîne, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă

II 1) ei, stăpîne, iaca
2) chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă

III 1) ei, stăpîne
2) iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă

IV 1) stăpîne, iaca
2) ei, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă

V ei, stăpîne, iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă

[1] Academia R. S. România, *Gramatica limbii române*, I, București, 1966 [=Gram. Acad.], p. 79.

[2] Vezi, de exemplu, Carmen Vlad, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 275—283.

[3] *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982 [=GES], p. 99 sqq.

Pentru a putea face aprecieri privitoare la segmentările de mai sus, considerăm util să ne referim la criteriile prin care se justifică apartenența unui cuvînt la o propoziție. După părerea noastră, în mod obișnuit, un cuvînt aparține la o propoziție numai dacă în limitele propoziției respective îndeplinește fie o funcție sintactică (subiect, predicat etc.), fie o funcție de marcă (a categoriilor gramaticale sau a raporturilor sintactice). De exemplu, în versul :

Iar din inima lui simte un copac cum că răsare
(M. Eminescu, *Poezii*, București, 1958, p. 111)

cuvintele *din inima lui* și *un copac*, chiar dacă precedă jonctivul subordonator în frază *cum că*, care în principiu se află la începutul unei propoziții secundare, se grupează, totuși, cu verbul-predicat *răsare* (*simte* **cum că un copac răsare din inima lui**), întrucît în legătură cu acesta funcționează ca subiect și, respectiv, complement însoțit de atribut (*copac, inima, lui*) sau ca mărci pentru categoriile gramaticale de gen, număr și caz (*un, din*). Cît privește conjuncția *iar*, aceasta nu aparține nici uneia din cele două propoziții din versul citat, pentru că în contextul dat marchează raportul de coordonare *la nivelul frazei*, fiind, prin urmare, exterioară atît propoziției aflate în dreapta ei, cît și aceleia din stînga ei :

Și cum o privea sultanul, ea se-ntunecă... *dispare ;*
Iar din inima lui *simte* un copac cum că răsare
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 111)

În afară de cazul general prezentat mai sus, există și cazuri particulare, cînd un cuvînt aparține unei propoziții numai dacă în limitele propoziției respective îndeplinește o funcție exclusiv[4] expresivă. Aici se încadrează dativul etic al pronumelor personale de persoanele I și a II-a singular, care refuză și funcția sintactică, și funcția de marcă. Exemplu :

Dar să-*ți* vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite... asta nu mai merge.
(I. L. Caragiale, *Teatru*, București, 1960, p. 210)

Tot aici se încadrează așa-numitele cuvinte modale (*și, mai, chiar, tocmai* etc. — vezi GES, p. 83), la care, datorită semnificației vagi și lipsei de legătură evidentă cu un *anumit* regent, nu se poate preciza funcția sintactică. Exemplu :

Avea *și* dînsul trei feciori
(C. Coșbuc, *Poezii*, București, 1982, vol. I, p. 56)

Un loc aparte au cuvintele *nu, nici* și *nici nu* care, aparținînd unei propoziții, îndeplinesc în limitele acesteia funcția de negație. Exemplu :

Nu era azi, *nici* mîne, *nici* ieri, *nici* totdeauna
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 92)

[4] Nu interesează deci aici cuvintele care, pe lîngă funcția sintactică sau de marcă, au și funcție expresivă, cum se întîmplă cu *anapăda* = nefiresc, *inciudat* = supărat, *tuflind* = punînd repede și nu întru totul cum trebuie, *cu chip că* = ca și cum etc. din contextele : „*anapăda* lucru ș-aista, zic eu *inciudat*, scoțînd căciula din cap și *tuflind*-o la gura scorburii..." (I. Creangă, *op. cit.*, p. 247 ; „...ies din casă *cu chip că* mă duc la scăldat..." (*ibidem*, p. 243).

Dacă admitem cele spuse mai sus, atunci urmează că nici una din cele cinci modalități de împărțire în propoziții a fragmentului din opera lui Creangă (vezi mai sus) nu este convenabilă, datorită faptului că în fiecare dintre acestea cuvintelor *ei, iaca, stăpîne* nu li se poate conferi — în limitele propozițiilor respective — nici funcție sintactică, nici funcție de marcă, nici funcție exclusiv expresivă și nici funcție de negație. Altfel spus, *ei, iaca* și *stăpîne*, neindeplinind nici o funcție în propoziție, sînt exterioare acesteia, *reprezentînd din punctul nostru de vedere substitute de propoziții sau fraze*. Prin urmare, sîntem de părere că fragmentul din opera lui Creangă avut în vedere este convenabil să fie împărțit în patru *unități sintactice* (vezi GES, p. 7 sqq.), și anume:

1) *ei* = substitut de propoziție;

2) *iaca* = substitut de propoziție;

3) *stăpîne* = substituit de frază;

4) *chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă* = propoziție.

2. Aceste patru unități sintactice din fragmentul analizat nu se află toate în același plan (vezi GES, p. 113, 137 sqq.), ci trei dintre ele *(ei, iaca* și *chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă)* reprezintă planul comunicării, iar una *(stăpîne)* — planul incidenței.

Succesiunea unităților din planul comunicării *ei, iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă* se explică prin informația semantică privită din punctul de vedere al vorbitorului și al interlocutorului. Interjecțiile *ei* și *iaca*, prin care sînt reprezentate cele două substitute de propoziții din planul comunicării, ocupă — la fel cu toate interjecțiile primare — un loc aparte în cadrul codului lingvistic: spre deosebire de substantive, verbe etc., la care codajul efectuat de vorbitor este decodat de interlocutor în principiu fără „elemente suplimentare", datorită faptului că aceste părți de vorbire denumesc noțiuni (exemplu, *tinerii dansează*), la interjecții, care nu denumesc noțiuni, mesajul codat de către vorbitor nu poate fi decodat de către interlocutor fără „elemente suplimentare", interjecțiile reprezentînd pentru interlocutor un semnal într-un cod nu necunoscut, ci care îi permite decriptări variate și într-un număr mai mult sau mai puțin nelimitat. Situația interjecțiilor este comparabilă cu aceea a pronumelor folosite la începutul unui enunț, în sensul că și la acestea mesajul este cunoscut *numai* vorbitorului, interlocutorul receptînd semnalul, dar neputîndu-l decoda fără „elemente suplimentare". Compară **el** *merge*, unde *el* poate însemna *omul, timpul, ceasul* etc., deci **el, omul (timpul, ceasul** etc.) *merge*, cu *ah*, care poate însemna *mă bucur, mă doare, ce toamnă frumoasă* etc., deci **ah, mă bucur, ah, mă doare, ah, ce toamnă frumoasă** etc. În această privință, deosebirea dintre pronume și interjecție constă în aceea că un pronume substituie în general[5] un cuvînt care trimite la o noțiune, în timp ce o interjecție substituie o îmbinare de cuvinte de tip frastic, care trimite de asemenea în general la o judecată sau un șir de judecăți. Compară, de exemplu, *el=omul* cu *ah=mă bucur (cînd vine primăvara)*.

[5] Sînt exterioare discuției de față cazurile particulare, atît acelea în care pronumele nu substituie nimic (exemplu, *se întîmplă*), cît și acelea în care pronumele substituie îmbinări de tip frastic (exemplu, *se naște, trăiește și dispare*, **asta face orice om**).

Dacă — revenind la textul din Creangă — ne imaginăm cantitatea de informație semantică transmisă de vorbitorul-Chirică prin interjecția *ei* (=substitutul 1) sub forma unui segment de dreaptă verticală AB, atunci cantitatea de informație semantică de la interlocutorul-Stan Pățitul — care nu poate realiza decodarea interjecției *ei* fără „elemente suplimentare" — poate fi imaginată sub forma unui punct C. Înțelegînd că mesajul nu a fost receptat, vorbitorul revine — după întreruperea datorată planului incidenței concretizat în *stăpîne* — prin interjecția *iaca* (=substitutul 2), care din punctul lui de vedere este încărcată cu aceeași cantitate de informație semantică AB, dar care din punctul de vedere al interlocutorului — chiar dacă, datorită gestului de indicare pe care îl poate implica, pare că trimite la o *anumită* informație semantică — rămîne de asemenea nedecodată. Cu alte cuvinte, și la *iaca* cantitatea de informație semantică de la interlocutor poate fi imaginată sub forma unui punct, pe care îl notăm convențional cu C'. Avînd conștiința faptului că prin elementele de cod deja utilizate (cele două substitute de propoziții concretizate în interjecțiile *ei* și *iaca*) nu a reușit să informeze pe interlocutor, vorbitorul apelează la un alt element de cod, și anume la propoziția 3 : *chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă*. În legătură cu acest codaj, vorbitorul are certitudinea că poate fi decodat de către interlocutor (dovada constînd în aceea că nu mai insistă asupra mesajului respectiv), ceea ce, practic, înseamnă că prin propoziția 3 se transmite și pentru interlocutor cantitatea de informație semantică existentă din punctul de vedere al vorbitorului în substitutul 1 și reluată în substitutul 2. Cantitatea de informație semantică din propoziția 3 poate fi și ea imaginată ca un segment de dreaptă verticală, pe care îl notăm cu A'B', cu sublinierea că AB (cantitatea de informație semantică încodată de vorbitor în substitutul 1) = A'B' (cantitatea de informație semantică decodată de interlocutor din propoziția 3). Întregul proces prezentat mai sus poate fi reprezentat schematic în felul următor :

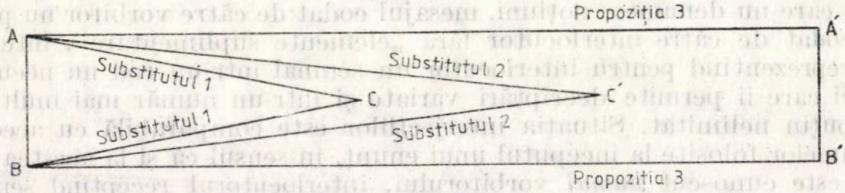

3. De obicei se apreciază că fraza este o îmbinare de propoziții (vezi, de exemplu, Gram. Acad., II, p. 229), doar în unele lucrări arătîndu-se că în structura frazei pot apărea nu numai propoziții, ci și substitute de propoziții (vezi GES, p. 58). Indiferent de poziția pe care ne plasăm în această privință, pentru ca fraza să fie reperată este necesar ca în principiu [6] cel puțin unul din elementele ei alcătuitoare să aibă calitatea de uni-

[6] Excepțiile în această privință pot fi grupate — evident, în mod relativ — în fapte de stil și fapte de limbă. La faptele de stil încadrăm :

a) Frazele la care baza, care există, este lăsată neexprimată, atunci cînd deducerea ei din context nu comportă dificultăți. Exemplu : Și dacă nu pot să vă dovedesc *[ce se întîmplă]?* am reluat.

(Marin Preda, *op. cit.*, II, p. 17)

b) Frazele cu anacolut, în care, din cauza discontinuității, baza frazei, practic, nu există. Exemplu : Cine a întîlnit vrodată în calea sa un popă îmbrăcat în straie sărăcuțe,

tate sintactică principală, care să devină *bază* a frazei. Precizăm că nu orice propoziție principală este și bază a frazei, fapt ce se probează cu ușurință la frazele ce conțin și planul comunicării, și planul incidenței : întrucît în general planul comunicării poate exista fără planul incidenței, dar existența planului incidenței este condiționată de existența planului comunicării (vezi GES, p. 113, 137 sqq.), baza acestui tip de frază este constituită de principala din planul comunicării, principala incidentă fiind bază doar pentru planul incidenței. Exemplu :

Fii încredințat *că nu eu, ci puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută...,* **zice sfînta Duminică ieșind și lăsîndu-l în pace să se odihnească.**

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 128)

În cazul frazei de care ne ocupăm în mod special, *ei, stăpîne, iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă,* există două unități sintactice principale, și anume : substitutul concretizat în interjecția *ei* pentru planul comunicării și substitutul concretizat în vocativul *stăpîne* pentru planul incidenței [7]. Trecînd peste substitutul *stăpîne* din planul incidenței, care din punctul de vedere al informației semantice este echivalent cu o frază de atragere a atenției în genul *fii atent la ce spun, tu care ești stăpînul meu,* baza frazei este reprezentată de substitutul *ei* din planul comunicării care, **pentru vorbitor transmite un anumit mesaj,** cel existent în propoziția *chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă.* În această privință, interjecția *ei,* prin care este reprezentat substitutul în discuție, este comparabilă cu pronumele utilizat la începutul mesajului, care trimite la o *anumită* realitate de asemenea doar din punctul de vedere al vorbitorului, pentru interlocutor realitatea respectivă devenind cunoscută numai printr-un „element suplimentar", și anume o apoziție. Exemplu :

Și el — *el* [8], **vîrful mîndru al celor ce apasă —**
Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 51)

scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergînd cu pas rar, încet și gînditor, răspunzînd îndesat „sluga dumitale" cui nu-l trecea cu vederea, căscînd cu zgomot cînd nu-și găsea omul cu care să stea de vorbă....

Acesta era părintele Isaia Duhu, născut în satul Cogeasca-Veche din județul Iași".

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 376)

La faptele de limbă încadrăm :

a) Frazele explicative, a căror bază o constituie o propoziție intermediară explicativă, la începutul căreia se află *căci* sau *că* (vezi GES, p. 73—75). Exemplu : Odată, vara,... mă furișez din casă și mă duc... la moș Vasile.... să fur niște cireșe ; **căci numai la dînsul și încă la vro două locuri din sat era cîte-un cireș varatic,** *care se cocea-pălea de Duminica Mare.* (I. Creangă, *op. cit.*, p. 242)

b) Frazele incidente „legate" la stînga printr-un jonctiv subordonator în frază (vezi GES, p. 140). Exemplu : Și cum stam eu și mă chiteam... că șerpe cu pene nu poate să fie, **după cum auzisem din oameni** *că se află prin scorburi cîteodată și șerpi,* unde nu mă îmbărbătez în sine-mi... (I. Creangă, *op. cit.*, p. 247)

[7] Considerarea propoziției 3 *(chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă)* drept bază a frazei ni se pare neconvenabilă, datorită imposibilității de a justifica — în funcție de această propoziție — substitutele *ei* și *iaca.*

[8] În contexte de acest fel, credem că trebuie făcută deosebirea între repetiție, ca fapt de stil care are caracter subiectiv *(el* — **el),** și apoziție, ca fapt gramatical, care are caracter obiectiv *(el,* **vîrful mîndru al celor ce apasă).**

Aşa cum în versurile lui Eminescu, la pronumele *el*, apariţia „elementului suplimentar" *vîrful mîndru al celor ce apasă* este impusă de interlocutor, tot la fel şi în proza lui Creangă interlocutorului i se datorează în primul rînd [9] apariţia substitutului apozitiv *iaca* pe lîngă antecedentul interjecţional *ei*, cu deosebirea doar că substitutul apozitiv *iaca*, fiind concretizat într-o interjecţie, transmite un *anumit* mesaj tot numai din punctul de vedere al vorbitorului (nu şi al interlocutorului) [10]. Ca urmare, este necesară o nouă apoziţie la substitutul apozitiv *iaca*, din care interlocutorul să poată, în sfîrşit, înţelege ceea ce a dorit vorbitorul să comunice. Pentru această „apoziţie la apoziţie" — în cazul nostru concretizată în propoziţia *chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă* — propunem termenul de **apozitivă de gradul al doilea** [11] (prin opoziţie cu care substitutul apozitiv *iaca*, fiind subordonat direct bazei frazei, reprezintă un **substitut apozitiv de gradul întîi**). Apozitivele de gradul al doilea [12] apar de obicei pe lîngă substitutele apozitive de gradul întîi interjecţionale, al căror antecedent poate fi un substitut interjecţional (ca în contextul din opera lui Creangă) sau un substitut adverbial, ca în următorul context :

Da, gîndii, **iată, i a r a m a d o r m i t** lucrînd...

(Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pămînteni*, Bucureşti, 1980, II, p. 7)

August 1986

Facultatea de Filologie
Iaşi, Calea 23 August nr. 11

[9] O altă cauză a apariţiei apoziţiei *iaca* o constituie „întreruperea" planului comunicării *ei, ..., iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă* prin planul incidenţei *stăpîne*.

[10] Situaţii de acest fel sînt posibile şi la pronume, în contexte de tipul „*altul*, **acela** (de acolo), **m ă r u l c e l v e r d e**, îmi place" (facem abstracţie de faptul că astfel de contexte au un caracter mai mult sau mai puţin căutat).

[11] Notăm cu această ocazie că — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — există şi incidente de gradul al doilea (adică incidente la incidente), ca în contextul : „Ţie, omule — zise mama — aşa ţi-i a zice, că nu şezi cu dînşii în casă toată ziulica să-ţi scoată peri albi, *mînca-i-ar pămîntul să-i mănînce* [=incidentă de gradul întîi], **Doamne, iartă-mă** [=incidentă de gradul al doilea]. Pentru regente şi subordonate de grade diferite, vezi GES, p. 133—134.

[12] Teoretic, apozitivele (ca, de altfel, şi incidentele la care ne-am referit în nota anterioară) ar putea fi de gradul *n*, dar practic, în texte, nu am întîlnit apozitive de un grad mai mare decît al doilea.

PUNCTE DE VEDERE DESPRE COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

IOAN N. BÎTEA

1. Acum douăzeci şi cinci de ani, M. Mitran susţinea că „coordonarea ocupă un loc important între problemele de sintaxă care, după părerea noastră, nu se bucură încă de o rezolvare satisfăcătoare" [1]. Cine se ocupă îndeaproape de acest raport sintactic ajunge în mod inevitabil la concluzia că nici acum lucrurile nu sînt cu mult mai clare, că mai există încă destulă confuzie şi nesiguranţă pînă şi în ceea ce priveşte definirea coordonării şi a tipurilor de coordonare [2].

Coordonarea disjunctivă nu constituie o excepţie din acest punct de vedere. În lucrarea de faţă vom supune unui succint examen critic cele mai răspîndite teze referitoare la acest tip de coordonare pe care le considerăm discutabile.

2.1. Conform definiţiilor semasiologice (adică definiţiilor care se bazează pe relaţiile semantice actualizate de constituenţii coordonaţi), **coordonarea disjunctivă exprimă o gamă largă de relaţii semantice ce se întinde de la asociere** (specifică coordonării copulative) **pînă la excluderea reciprocă (disjuncţia exclusivă)** [3].

Analizînd diversele tipuri de construcţii realizate de conjuncţiile **fie, ori** şi **sau** — căci „o conjuncţie nu poate fi judecată decît în contextul în care-şi joacă rolul de element relaţional" [4] —, constatăm că unele construcţii de acest fel care nu exprimă disjuncţia exclusivă sînt *copulative* [5] —

[1] M. Mitran, *Note despre coordonare*, în LR, XI, 1962, nr. 5, p. 507.

[2] Este grăitor, în acest sens, faptul că nu există un consens în ce priveşte coordonarea alternantă, coordonarea conclusivă sau coordonarea metalingvistică (apozitivă).

[3] Vezi, de pildă, Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Ediţia a II-a, 1956, p. 695; M. Mitran, *lucr. cit.*, p. 512; Elena Carabulea, *Coordonarea părţilor de propoziţie*, în *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1963 (prescurtat GLR), p. 220—221; M. Mitran, *Sintaxa frazei. Coordonarea*, în GLR, vol. al II-lea, p. 246—247; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968, p. 98; Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române — Curs practic*, ediţia a II-a revizuită şi completată, Bucureşti, 1970, p. 328; Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, 1973, p. 202—203; Vasile Şerban, *Teoria şi topica propoziţiei în româna contemporană*, Bucureşti, 1974, p. 102; Suzana Carmen Dumitrescu, *Coordonarea prin joncţiune în limba română*, Bucureşti, 1979, p. 179, 182, 188, 189; Sabina Teiuş, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, Bucureşti, 1980, p. 58, 109; Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 129; G. G. Neamţu, *Observaţii asupra conjuncţiilor corelative disjunctive*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 505.

[4] Ion Muţiu, *Probleme ale coordonării în limba română*, teză de doctorat, Universitatea din Timişoara, Facultatea de Filologie, [1973], p. 157. Cf. Iorgu Iordan şi colab., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, 1967, p. 294.

[5] Pentru o descriere a acestor construcţii, vezi Ioan N. Bîtea, *Construcţiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 2; vezi şi Ioan N. Bîtea, *Observaţii pe marginea unei construcţii cu* **sau** *copulativ*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3.

Ca în aceste lucrări, vom presupune că alternanţa este exprimată de coordonarea copulativă, nu de un tip aparte de coordonare.

comparați enunțurile (1a), (2a) și (3a) cu enunțurile (1b), (2b) și, respectiv, (3b):

(1a) **f(x)** *se va citi fie* „**x** *are proprietatea* **f**", *fie* „**x** *este* **f**".
(1b) **f(x)** *se va citi atît* „**x** *are proprietatea* **f**", *cît și* „**x** *este* **f**".
(2a) *Un contact este o lamă metalică ce închide ori deschide un circuit.*
(2b) *Un contact este o lamă metalică ce închide și deschide un circuit.*
(3a) *Există fraze cu patru sau cinci completive directe.*
(3b) *Există fraze cu patru și, respectiv, cinci completive directe.*

iar altele — în care apar numai **ori** și **sau** — sînt metalingvistice [6]: comparați enunțurile (4a) și (5a) cu enunțurile (4b) și, respectiv, (5b):

(4a) *Complexul de idei, ori conținutul, pe care îl exprimă judecata va fi redat simbolic.*
(4b) *Complexul de idei, adică conținutul, pe care îl exprimă judecata va fi redat simbolic.*
(5a) *Terenul are 3 ari, sau 300 m².*
(5b) *Terenul are 3 ari, adică 300 m².*

De aceea, întrucît „pentru recunoașterea unui raport sintactic trebuie să avem în vedere și „conținutul", și „forma" " [7], sîntem de părere că numai acele construcții articulate de **fie, ori** și **sau** care exprimă disjuncția exclusivă (și în care acestea nu pot fi înlocuite în limitele sinonimiei cu vreun conector specific altui tip de coordonare) merită să fie numite construcții disjunctive [8].

2.2. Definirea incorectă a coordonării disjunctive se explică prin faptul că, deși recurg la definirea semasiologică, gramaticienii respectivi delimitează în realitate acest tip de coordonare pornind de la conjuncțiile pe care le consideră disjunctive (deci în mod onomasiologic). Astfel, de la premisa implicită și neverificată că **fie, ori** și **sau** sînt conjuncții disjunctive se trece la concluzia că toate construcțiile în care figurează *fie, ori* și *sau* sînt — indiferent de caracteristicile lor sintactice și semantice — disjunctive, pentru ca apoi să se postuleze că întrucît apar în construcții disjunctive, conjuncțiile **fie, ori** și **sau** sînt disjunctive și marchează relațiile semantice actualizate de construcțiile în care figurează [9]. Numai avînd în vedere un raționament de genul acesta putem înțelege de ce gramaticienii în cauză nu au socotit că e nevoie să verifice dacă definițiile lor sînt adecvate — mai exact, dacă toate construcțiile în care apar **fie, ori** și **sau** prezintă într-adevăr proprietăți semantice și sintactice comune.

[6] Pentru prezentarea construcțiilor de acest fel, vezi Ioan N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, în LR, XXXI, 1982, nr. 2, și Ioan N. Bîtea, **Adică** *apozitiv vs.* **(și) anume** *apozitiv în limba română contemporană*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5.

[7] C. Dimitriu, *Observații în legătură cu raporturile sintactice*, în AUI, XX, 1974, p. 12.

[8] Există lucrări în care coordonarea disjunctivă este definită ca exprimînd disjuncția exclusivă (vezi, de pildă, Ștefania Popescu, *Culegere de exerciții gramaticale cu noțiuni de morfologie și sintaxă*, București, 1968, p. 403; Aurel Niculescu, *Probleme de analiză a frazei*, București, 1969, p. 45; Valeriu Vlad, Patriciu Știrbu, Voichița Vlad-Budoiu, *Curs practic de analiză gramaticală — Introducere în metodica analizei gramaticale*, București, 1970, p. 111; Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 231; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 527, 685; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 369; D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 232); deoarece în aceste lucrări nu se spune nimic despre construcțiile pseudodisjunctive copulative, definițiile respective sînt echivalente cu definiția semasiologică combătută în această secțiune.

[9] În consecință, definiția semasiologică e în acest caz o definiție onomasiologică deghizată.

Pentru o definiție onomasiologică explicită a coordonării disjunctive, vezi, de exemplu, *Analize gramaticale și stilistice*, București, 1972, p. 36.

Un alt motiv pentru care coordonarea disjunctivă nu a fost delimitată și definită în mod satisfăcător pînă în prezent este că atunci cînd au examinat construcțiile în care *fie*, *ori* și *sau* coordonează părți de propoziție, gramaticienii nu au acordat atenția cuvenită contextului — mai precis, au ignorat sensul enunțurilor în care figurează asemenea construcții [10]. Or contextul joacă un rol determinant în stabilirea relației semantice exprimate de o construcție de felul acesta. Să luăm, de pildă, construcția *patru sau cinci completive directe*. În primul moment am fi tentați să o etichetăm ca fiind disjunctivă. Ea poate fi întîlnită însă nu numai într-un enunț ca (6a) :

(6a) *Fraza aceasta conține patru sau cinci completive directe.*

ci și în enunțuri ca (3a). Acesta are același sens ca și enunțul (3b) [11], de care se deosebește numai prin faptul că conține construcția în discuție acolo unde în (3b) întîlnim o construcție copulativă ; conform principiului izomorfismului intensional [12], construcția *patru sau cinci completive directe* este copulativă în (3a), deoarece este echivalentă semantic și sintactic cu construcția *patru și, respectiv, cinci completive directe ;* de aceea, atît (3a), cît și (3b) pot fi interpretate ca provenind din structura ilustrată de enunțul (7) :

(7) *Există fraze cu patru completive directe și există fraze cu cinci completive directe.*

Deoarece enunțul (6a) are același sens ca și enunțul (6b) :

(6b) *Este adevărat sau că fraza aceasta conține patru completive directe sau că fraza aceasta conține cinci completive directe.*

— care indiscutabil actualizează disjuncția exclusivă — , înseamnă că în (6a) construcția *patru sau cinci completive directe* este disjunctivă. Întrucît una și aceeași construcție coordonată simplă nu poate exemplifica două tipuri distincte de coordonoare, rezultă că în enunțurile (3a) și (6a) figurează două construcții omonime — una copulativă, alta disjunctivă (cu alte cuvinte, o asemenea construcție în care apar *fie, ori* sau *sau* este sintactic ambiguă). Din acest exemplu reiese că unii și aceiași constituenți pot figura în construcții ce ilustrează tipuri de coordonare diferite. De aceea, atunci cînd analizăm o construcție coordonată intrapropozițională trebuie să avem în vedere nu raportul dintre constituenții coordonați [13], ci raportul dintre propozițiile subînțelese din care fac parte constituenții coordonați — altfel nu putem explica în mod adecvat nici sensul unei astfel de construcții, nici deosebirea dintre enunțuri ca (3a) și (6a), și ajungem să susținem că unul și același tip de coordonare este exemplificat de cel puțin două tipuri distincte de construcții, dintre care numai

[10] După cum se știe, coordonarea părților de propoziție poate fi considerată un caz particular al coordonării propozițiilor — vezi, de pildă, Georges Van Hout, *La coordination*, în CLTA, 9, 1972, p. 260, și D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 24.

[11] Enunțul (3a) poate primi și o interpretare disjunctivă — de exemplu, în situația în care emițătorul are în vedere numărul maxim de completive directe ce pot figura într-o frază și nu știe dacă acest număr este *patru* ori *cinci*. Aici ne interesează însă numai interpretarea copulativă.

[12] Vezi Rudolf Carnap, *Semnificație și necesitate. Un studiu de semantică și logică modală*, Cluj, 1972, p. 102—105.

[13] Cf., de pildă, M. Mitran, *Note* ..., p. 513 : „pentru sensul oricărei îmbinări sintactice, determinant este *raportul* dintre c u v i n t e (s.n.), propoziții etc.".

unul singur nu prezintă proprietăți sintactice și semantice caracteristice altui tip de coordonare [14].

3. Construcțiile care ilustrează schema (8) :

$$(8)\quad \left\{\begin{matrix} acum \\ aici \\ ba \\ cînd \end{matrix}\right\} - X - \left\{\begin{matrix} acum \\ aici \\ ba \\ cînd \end{matrix}\right\} - - \ldots - \left\{\begin{matrix} acum \\ aici \\ ba \\ cînd \end{matrix}\right\} - W$$ [15]

sînt disjunctive ori la granița dintre cele disjunctive și cele copulative, iar *acum, aici, ba* **și** *cînd* **sînt în asemenea construcții conjuncții copulative** [16]**.**

Indiferent cum e definită coordonarea disjunctivă (mai precis, indiferent dacă sîntem sau nu de părere că ea exprimă și ælternanța), este evident că aceste construcții sînt semantic și sintactic echivalente cu cele care ilustrează schema (9) :

$$(9)\quad \left\{\begin{matrix} în\ unele\ situații_1 \\ uneori_1 \end{matrix}\right\} - X - \left\{\begin{matrix} în\ unele\ situații_2 \\ uneori_2 \end{matrix}\right\} - \ldots - \left\{\begin{matrix} iar \\ și \end{matrix}\right\} -$$

$$\left\{\begin{matrix} în\ celelalte\ situații \\ \left\{\begin{matrix} uneori_n \\ alteori \\ în\ restul\ timpului \end{matrix}\right\} \end{matrix}\right\} - W$$ [17]

unde *în unele situații*$_1$, ..., *în celelalte situații* și, respectiv, *uneori*$_1$, ..., *uneori*$_n$ /*alteori*/*în restul timpului* au referenți distincți [18].

Comparați enunțurile (10a), (11a) și (12a) cu enunțurile (10b), (11b) și, respectiv, (12b) :

(10a) *Emil acum e ocupat, acum n-are chef, acum e obosit.*

(10b) *Emil uneori e ocupat, uneori n-are chef, iar în restul timpului e obosit.*

[14] În cazul nostru, în sfera unuia și aceluiași tip de coordonare — coordonarea disjunctivă — sînt incluse trei tipuri distincte de construcții (disjunctive propriu-zise, copulative și metalingvistice).

[15] Cînd descriu construcțiile respective, gramaticienii care susțin teza combătută în această secțiune comit cel puțin una din greșelile următoare : (a) în structura exemplificată de aceste construcții sînt trecuți numai doi constituenți coordonați (cu toate că sînt oferite exemple în care apar și trei constituenți coordonați) ; (b) după ultimul *acum, aici, ba* și *cînd* nu sînt puse puncte de suspensie pentru a marca locul ultimului constituent coordonat (ca și cum acesta nu ar face parte din construcție).

[16] Vezi M. Mitran, *Sintaxa* ..., p. 247 ; Magdalena Popescu-Marin, *Accentul, intonația, pauza și ritmul*, în GLR, vol. al II-lea, p. 470 ; B. Berceanu, *op. cit.*, p. 233 ; V. Șerban, *Teoria* ..., p. 104 ; Finuța Asan, *Ordinea cuvintelor și a propozițiilor*, în GLR, vol. al II-lea, p. 452, 456 ; S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 77 ; S. Teiuș, *op. cit.*, p. 58, 73 ; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 273 ; cf. D. Irimia, *op. cit.*, p. 235.

Vezi și Rodica Ocheșanu, *Conjuncția*, în GLR, vol. I, p. 389 ; E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 221 ; M. Popescu-Marin, *lucr. cit.*, p. 470, unde se susține că în acest context *acum, aici, ba* și *cînd* sînt „adverbe cu rol de conjuncții" (cum adverbele nu sînt morfeme relaționale autoarele susțin de fapt că morfemele de mai sus sînt conjuncții).

[17] Singura deosebire dintre schemele (8) și (9) este că *acum, aici, ba* și *cînd* nu pot fi precedate de *iar* sau *și* înaintea ultimului constituent coordonat.

[18] Cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 695.

(11a) *Călin ba ne laudă, ba ne critică.*

(11b) *Călin în unele situații ne laudă, iar în celelalte ne critică.*

(12a) *Doina e cînd melancolică, cînd foarte bine dispusă.*

(12b) *Doina e uneori melancolică, iar în restul timpului e foarte bine dispusă.*

Prin urmare, construcțiile care exemplifică schema (9) sînt de fapt copulative [19] (în afară de cazul în care delimităm un tip aparte de coordonare — coordonarea alternantă[20]), iar *acum, aici, ba* și *cînd* se caracterizează în acest context prin echivalență semantică și sintactică cu un adverb de timp ori o sintagmă nominală cu funcția de complement circumstanțial de timp, fiind deci adverbe de timp, nu conjuncții [21].

4. Ordinea constituenților disjuncți este liberă [22].

În realitate, există mai multe tipuri de construcții disjunctive în care ordinea constituenților disjuncți este fixă :

(i) construcțiile disjunctive care ilustrează schema (13) :

(13) $\begin{Bmatrix} GV_1 \\ da \end{Bmatrix} - \begin{Bmatrix} ori \\ sau \end{Bmatrix} - \begin{Bmatrix} nu(\text{-}GV_1) \\ ba \end{Bmatrix}$

comparați enunțurile (14a), (15a) și (16a) cu secvențele (14b), (15b) și, respectiv, (16b) :

(14a) *Vii cu noi sau nu vii cu noi?*

(14b) **Nu vii cu noi sau vii cu noi?*

(15a) *Vii cu noi sau nu?*

(15b) **Nu sau vii cu noi?*

(16a) *Da ori ba?*

(16b) **Ba ori da?*

(ii) construcțiile disjunctive în care constituentul disjunct din dreapta încorporează fie un constituent deictic al cărui referent e desemnat în mod direct de unul din ceilalți constituenți disjuncți, fie o actualizare a unui lexem de genul **alt, cam așa ceva, cine știe cine** — comparați enunțurile (17a), (18a) și (19a) cu secvențele (17b), (18b) și, respectiv, (19b) :

(17a) *Dan e fie de o vîrstă cu Ana, fie mai tînăr decît ea.*

(17b) *?Dan e fie mai tînăr decît ea, fie de o vîrstă cu Ana.*

(18a) *Care îți place mai mult : acesta ori celălalt?*

(18b) *?Care îți place mai mult : celălalt ori acesta?*

(19a) *El este mecanic auto sau cam așa ceva.*

(19b) **El este cam așa ceva sau mecanic auto.*

[19] Vezi Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 94 ; Mariana Gruiță, *Aplicații semantice ale coordonării disjunctive. O abordare contrastivă*, în StUBB, Philologia, XXIV, 1979, 2, p. 23 ; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131 ; cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 695 ; I. Mușiu, *op. cit.*, p. 301—302 ; S. Teiuș, *op. cit.*, p. 62, 73 ; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R. S. România, 1986, p. 331.

[20] Vezi I. Mușiu, *op. cit.*, p. 302—303 ; V. Șerban, *Teoria...*, p. 102, 104 ; I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 554, 684 ; D. Irimia, *op. cit.*, p. 234.

[21] Vezi I. Iordan, *op. cit.*, p. 696 ; M. Gruiță, *lucr. cit.*, p. 23 ; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131 ; G. G. Neamțu, *art. cit.*, p. 504—505.

[22] Această părere e analizată pe larg în Ioan N. Bîtea, *Construcțiile disjunctive ireversibile*, în LR, XXXV, 1986, nr. 1.

(iii) construcțiile disjunctive care exemplifică schema (20):

$$(20)\quad \left\{\begin{matrix} fie \\ (ori \\ sau) \end{matrix}\right\} - X - \left\{\begin{matrix} fie \\ ori \\ sau \end{matrix}\right\} - \left\{\begin{matrix} mai\ curînd \\ mai\ degrabă \\ mai\ probabil \\ mai\ bine\ zis \end{matrix}\right\} - Y$$

— comparați enunțurile (21a) și (22a) cu secvențele (21b) — (21c) și, respectiv, (22b) — (22c):

(21a) *Mihnea va pleca sîmbătă ori mai degrabă duminică.*

(21b) **Mihnea va pleca duminică ori mai degrabă sîmbătă.*

(21c) **Mihnea va pleca mai degrabă duminică ori sîmbătă.*

(22a) *E vorba fie de o greșeală, fie mai bine zis de o neglijență.*

(22b) *?E vorba fie de o neglijență, fie mai bine zis de o greșeală.*

(22c) **E vorba fie mai bine zis de o neglijență, fie de o greșeală.*

(iv) construcțiile disjunctive care actualizează schema (23):

$$(23)\quad \left\{\begin{matrix} fie \\ (ori \\ sau) \end{matrix}\right\} - X - \left\{\begin{matrix} fie \\ ori \\ sau \end{matrix}\right\} - - \left\{\begin{matrix} MODALIZATOR^1 \\ MODALIZATOR^2 \end{matrix}\right\} - Y$$

unde *MODALIZATOR* $^1 \rightarrow$ {*în cel mai bun caz, în cel mai fericit caz, în cel mai rău caz, în orice caz*}, iar *MODALIZATOR* $^2 \rightarrow$ {*(poate)* {*chiar, măcar, doar, cel mult, cel puțin, numai, cel (mai) devreme, cel (mai) tîrziu*}}

— comparați enunțurile (24a) și (25a) cu secvențele (24b) — (24c) și, respectiv, (25b) — (25c):

(24a) *Sonia vine fie mîine, fie cel tîrziu poimîine.*

(24b) **Sonia vine fie poimîine, fie cel tîrziu mîine.*

(24c) **Sonia vine fie cel tîrziu poimîine, fie mîine.*

(25a) *Aceste construcții au o aparență logică sau poate chiar un fundament logic.*

(25b) **Aceste construcții au un fundament logic sau poate chiar o aparență logică.*

(25c) **Aceste construcții au poate chiar un fundament logic sau o aparență logică.*

5. Dacă într-o construcție disjunctivă binară numai constituentul coordonat din dreapta este precedat de o conjuncție disjunctivă, atunci acesta este accentuat ori reliefat [23].

Teza aceasta este evident incorectă deoarece, pe de o parte, există contexte în care primul constituent disjunct (cel din stînga) nu poate fi precedat de o conjuncție disjunctivă în limitele gramaticalității, dar al doilea constituent disjunct nu este accentuat (e vorba de întrebările directe și indirecte) — comparați enunțurile (26a) și (27a) cu secvențele

[23] Vezi I. Iordan, *op. cit.*, p. 694; Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 98; S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 60, 184.

(26b) și, respectiv, (27b):

(26a) *Vii cu noi sau rămîi acasă?*
(26b) **Sau vii cu noi sau rămîi acasă?*
(27a) *Vreau să știu dacă vii cu noi sau rămîi acasă.*
(27b) **Vreau să știu dacă sau vii cu noi sau rămîi acasă.*

iar pe de altă parte, pot fi întîlnite contexte în care, cu toate că primul constituent disjunct poate fi precedat de o conjuncție așa-zis disjunctivă, prezența conjuncției numai între cei doi constituenți disjuncți nu are drept rezultat reliefarea celui de-al doilea constituent coordonat [24] — comparați enunțurile (28a) și (29a) cu enunțurile (28b) și, respectiv, (29b):

(28a) *Sau vii cu noi, sau rămîi acasă.*
(28b) *Vii cu noi sau rămîi acasă.*
(29a) *Cred că Ducu o va invita acum ori pe Rodica ori pe Adina.*
(29b) *Cred că Ducu o va invita acum pe Rodica ori pe Adina.*

6. Relația semantică exprimată de construcțiile disjunctive cu mai mult de doi constituenți coordonați este mai slabă decît cea exprimată de construcțiile disjunctive binare [25].

Acest punct de vedere este infirmat atît de faptul că și construcțiile pseudodisjunctive (pe care acești gramaticieni le consideră disjunctive, deși exprimă conjuncția logică, nicidecum disjuncția logică [26]) pot fi binare, cît și de orice construcție disjunctivă propriu-zisă cu mai mult de doi constituenți disjuncți (căci două sau mai multe alternative sînt mai mult sau mai puțin similare, dar ori se exclud, ori nu se exclud, tertium non datur) — comparați enunțurile (30a) și (31a) cu enunțurile (30b) și, respectiv, (31b):

(30a) *Acest triunghi e ori dreptunghic, ori isoscel, ori oarecare.*
(30b) *Acest triunghi e ori dreptunghic, ori isoscel.*
(31a) *Alina a plecat în concediu fie miercuri, fie joi, fie vineri.*
(31b) *Alina a plecat în concediu fie miercuri, fie joi.*

De altfel, exemplele pe care unii dintre gramaticienii în cauză le prezintă în sprijinul acestei teze nu sînt în realitate disjunctive [27]. Astfel, enunțurile (32) și (33):

(32) *Seara sau citea, sau se plimba, sau primea musafiri.*
(33) *Un unghi sau e drept, sau e ascuțit, sau e obtuz* [28].

[24] Cf. S. Teiuș, *op. cit.*, p. 110.

[25] Vezi I. Iordan, *op. cit.*, p. 695; M. Mitran, *Sintaxa...*, p. 246; V. Șerban, *Sintaxa...*, p. 323; S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 179, 289, 299; I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 527; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131; G. G. Neamțu, *art. cit.*, p. 505.

[26] O propoziție logică „*p V q V ... V w*" (care exemplifică disjuncția logică e adevărată dacă și numai dacă cel puțin una din propozițiile componente e adevărată și falsă dacă și numai dacă toate propozițiile componente sînt false; de aceea, functorul logic *V* e tradus în limba română apelînd la conectorul *sau/și* („*p* sau/și *q* sau/și ... sau/și *w*").

Cînd afirmăm că o construcție pseudodisjunctivă copulativă actualizează conjuncția logică și nu disjuncția logică, atragem atenția asupra faptului că emițătorul presupune că toate propozițiile coordonate (care figurează în enunț sau — cînd constituenții coordonați sînt părți de propoziție — se subînțeleg) sînt adevărate și la fel de acceptabile (altfel spus, nu-și pune problema ca vreuna din ele să nu fie adevărată sau să fie mai puțin acceptabilă decît celelalte).

[27] Precizăm că I. Iordan și S. C. Dumitrescu nu dau nici un exemplu, iar Gh. D. Trandafir prezintă un exemplu care exprimă disjuncția exclusivă: „Zmeule viteaz, vino să ne batem, în săbii să ne tăiem, în sulițe să ne lovim ori în luptă să ne luptăm" *(op. cit.*, p. 131) — vezi § 8.

[28] Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 98. Al doilea exemplu a fost preluat de E. Carabulea *(lucr. cit.*, p. 221) și de M. Mitran *(Sintaxa...*, p. 246).

au același sens ca și enunțurile (34) și, respectiv, (35):

(34) *În unele seri citea, în alte seri se plimba, iar în celelalte seri primea musafiri.*

(35) *Unele unghiuri sînt drepte, alte unghiuri sînt ascuțite, iar celelalte unghiuri sînt obtuze* [29].

enunțul (36) are aceeași interpretare ca și enunțul (37):

(36) *Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul* [30].

(37) *Cînd uităm un obiect, e din cauză că am fi vrut să îl ascundem, iar cînd uităm o întîmplare, în unele situații e din cauză că am avut interes s-o uităm, iar în celelalte situații e din cauză că ne-a fost dezagreabilă.*

iar enunțul (38) are același sens ca și enunțul (39):

(38) *Cînd intră în componența numeralelor ordinale, articolul* **al** *apare întotdeauna, fie că precedă, fie că urmează după substantivul determinat, fie că acesta din urmă e articulat, fie că nu e* [31].

(39) *Cînd intră în componența numeralelor ordinale, articolul* **al** *apare întotdeauna, nu numai dacă precedă substantivul determinat, ci și dacă urmează după acesta, atît dacă substantivul determinat e articulat, cît și dacă el nu e articulat.*

7. Relația semantică exprimată de o construcție disjunctivă e mai puternică dacă fiecare constituent disjunct este precedat de o conjuncție disjunctivă [32].

Teza aceasta este infirmată nu numai de existența contextelor în care primul constituent coordonat nu poate fi precedat de *fie, ori* sau *sau* (vezi § **5.**), ci și de construcțiile disjunctive și, respectiv, pseudodisjunctive copulative în care fiecare constituent coordonat e precedat de *fie, ori* sau *sau* (relația semantică exprimată de asemenea construcții este aceeași, indiferent dacă numai ultimul constituent coordonat este precedat de conjuncție ori dacă toți constituenții coordonați sînt precedați de conjuncție) — comparați enunțurile (28a), (29a), (30a), (32), (33) și (40) cu enunțurile (28b), (29b), (41), (42), (43) și, respectiv, (44):

(40) *Acest triunghi e dreptunghic, isoscel ori oarecare.*

și enunțurile (32) și (33) cu enunțurile (41) și, respectiv, (42):

(41) *Seara citea, se plimba sau primea musafiri.*

(42) *Un unghi e drept, ascuțit sau obtuz.*

Se poate, bineînțeles, susține că prezența lui *fie, ori,* respectiv *sau* în stînga fiecărui constituent coordonat conferă construcției un caracter emfatic [33] — ceea ce este cu totul altceva decît a vorbi despre grade de intensitate ale relației semantice exprimate de construcțiile de acest fel.

[29] Pentru această interpretare, vezi Ioan N. Bîtea, *On copulative* **or**, RRL, XXIV, 1979, nr. 6, p. 620—621, 625—626, și I. N. Bîtea, *Construcțiile...*, p. 117—118.

[30] M. Mitran, *Sintaxa...*, p. 246.

[31] V. Șerban, *Sintaxa...*, p. 329.

[32] Vezi E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 221; Al. Graur, *op. cit.*, p. 202; S. Teiuș, *op. cit.*, p. 109, 110, 111; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 130; G. G. Neamțu, *art. cit.*, p. 506.

[33] Vezi I. Mușiu, *op. cit.*, p. 201, și M. Gruiță, *lucr. cit.*, p. 22; cf. S. Teiuș, *op. cit.*, p. 110.

8. Construcțiile disjunctive se împart în două clase, după cum receptorul este obligat sau nu să opteze pentru una din alternativele prezentate de emițător [34].

Acest punct de vedere se bazează pe constatarea că, în timp ce în unele cazuri e cît se poate de clar că receptorul trebuie să aleagă una din alternative, în altele presupoziția alegerii pare să lipsească. Astfel, comparați enunțurile (43) și (44):

(43) *Mihnea s-a căsătorit cu Carmen fie joi, fie vineri.*

(44) *Andreea este în clasa a IV-a ori a V-a.*

care ilustrează în mod indiscutabil disjuncția exclusivă, cu enunțurile (45), (46) și (47):

(45) *Doriți să vă odihniți ori doriți să gustați ceva?* [35]

(46) *O să spună că n-a avut timp sau că n-a putut* [36].

(47) *Ducu și-a cumpărat fie* **Magazinul**, *fie* **Săptămîna.**

care le prima vedere par să fie compatibile cu continuări ca (48), (49) și, respectiv, (50):

(48) *Doresc să mă odihnesc și să gust ceva.*

(49) *O să spună că n-a avut timp și că n-a putut.*

(50) *Ducu și-a cumpărat atît* **Magazinul**, *cît și* **Săptămîna.**

De fapt, și enunțurile (45), (46) și (47) exemplifică disjuncția exclusivă. Astfel, în (45) emițătorul presupune că în momentul respectiv receptorul va dori fie să se odihnească — dacă nu îi este foame —, fie să mănînce ceva — dacă îi e foame și nu se poate odihni cît timp e flămînd (emițătorul nu exclude posibilitatea ca receptorul să dorească să se odihnească și să mănînce — el pur și simplu vrea să afle ce dorește receptorul (interlocutorul) să facă mai întîi : să se odihnească ori să mănînce); în (46) emițătorul consideră că persoana despre care e vorba va recurge la una din aceste scuze, susținînd fie că nu a avut timp, fie că nu a putut (desigur, într-un anumit sens se poate spune că persoana nu a putut fiindcă nu a avut timp; emițătorul are însă în vedere cealaltă interpretare și presupune că persoana respectivă va socoti că oricare din scuzele acestea e suficientă); în (47) emițătorul presupune că Ducu și-a cumpărat un singur săptămînal. Prin urmare, indiferent ce părere avem despre premisa situațională a emițătorului, enunțurile (48), (49) și (50) pot fi interpretate drept continuări ale enunțurilor (45), (46) și, respectiv, (47) numai cu condiția să fie ignorată această premisă (vezi presupozițiile de mai sus)[37] — lucru pe care gramaticianul nu și-l poate permite, deoarece el pune pe primul plan „punctul de vedere al vorbitorului, raporturile pe care le stabilește el între unitățile exprimării, cu ajutorul uneltelor gramaticale" [38].

[34] Vezi M. Mitran, *Sintaxa...*, p. 246; I. Mușiu, *op. cit.*, p. 301—302; M. Gruiță, *lucr. cit.*, p. 21; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 130—131; cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 202.

[35] Exemplul dat de M. Mitran în *Sintaxa...*, p. 246, este *Doriți să vă hodiniți ori doriți să gustați ceva, vă rog poruncîți.* Am eliminat propoziția *vă rog poruncîți* fiindcă prezența ei conferă construcției caracter copulativ (enunțul inițial are același sens ca și *Dacă doriți să vă hodiniți, vă rog poruncîți, iar dacă doriți să gustați ceva, vă rog poruncîți).*

[36] Al. Graur, *op. cit.*, p. 202.

[37] În ceea ce privește enunțul *Bărbatul meu nu s-a putut plînge că l-am înșelat ori că i-am risipit casa*, în legătură cu care Al. Graur afirma că „cele două motive de plîngere ar fi putut fi amîndouă reale" *(op. cit.*, p. 202—203), aici construcția articulată de *ori* este copulativă, pentru că, indiferent ce ar fi susținut soțul emițătoarei, enunțul are același sens ca și *Bărbatul meu nu s-a putut plînge nici că l-am înșelat, nici că i-am risipit casa* (vezi I. N. Bîtea, *Construcțiile...*, p. 119).

[38] M. Mitran, *Note...*, p. 510—511. Pentru o justificare a acestui punct de vedere, vezi, de exemplu, Emanuel Vasiliu, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere*, București, 1984, p. 222.

Presupoziţiile emiţătorului pot diferi de cele ale receptorului şi în cazul unor construcţii actualizînd alte tipuri de coordonare — comparaţi enunţurile (51a) şi (52a) cu enunţurile (51b) — (51d) şi, respectiv, (52b) — (52d) (posibile replici sau continuări ale receptorului):

(51a) *Gabi merge astăzi la Buziaş şi la Vinga.*

(51b) *Nu, Gabi merge astăzi numai la Buziaş.*

(51c) *Nu, Gabi merge astăzi numai la Vinga.*

(51d) *Nu, Gabi nu merge astăzi nici la Buziaş, nici la Vinga.*

(52a) *Mihaela e înaltă, dar plinuţă.*

(52b) *Nu, Mihaela e înaltă şi zveltă.*

(52c) *Nu, Mihaela e scundă şi plinuţă.*

(52d) *Nu, Mihaela e scundă şi zveltă.*

9. Numai conjuncţiile *ori* şi *sau* **sînt disjunctive** [39] — altfel spus, *fie* ori nu e conjuncţie, ori — dacă e totuşi conjuncţie — nu are caracter disjunctiv sau nu e specifică coordonării disjunctive, spre deosebire de *ori* şi *sau*.

Această idee nu poate fi în nici un caz luată în serios, deoarece, în primul rînd, toate aceste trei morfeme *(fie, ori* şi *sau)* apar în aceleaşi poziţii în construcţii pseudodisjunctive copulative, iar în al doilea rînd, în construcţiile disjunctive propriu-zise *fie* este sintactic echivalent şi intersubstituibil în limitele sinonimiei cu *ori* şi *sau* [40]; astfel, enunţurile (21a), (30a) şi (44) au aceeaşi structură sintactică şi acelaşi sens ca şi enunţurile (53), (54) şi, respectiv, (55):

(53) *Mihnea va pleca fie sîmbătă, fie mai degrabă duminică.*

(54) *Acest triunghi e fie dreptunghic, fie isoscel, fie oarecare.*

(55) *Andreea este fie în clasa a IV-a, fie în clasa a V-a.*

după cum enunţurile (56a), (57a) şi (58a) au aceeaşi structură sintactică şi aceeaşi interpretare semantică ca şi enunţurile (56b) — (56c), (57b) — (57c) şi, respectiv, (58b) — (58c):

(56a) *Ieri Adi fie a fost la pescuit, fie şi-a reparat maşina.*

(56b) *Ieri Adi ori a fost la pescuit, ori şi-a reparat maşina.*

(56c) *Ieri Adi sau a fost la pescuit, sau şi-a reparat maşina.*

(57a) *Ileana are acum fie matematică, fie fizică.*

(57b) *Ileana are acum ori matematică, ori fizică.*

(57c) *Ileana are acum sau matematică, sau fizică.*

(58a) *Mîine vom vedea fie* **Racolarea,** *fie* **Competiţia.**

(58b) *Mîine vom vedea ori* **Racolarea,** *ori* **Competiţia.**

(58c) *Mîine vom vedea sau* **Racolarea,** *sau* **Competiţia.**

[39] Vezi M. Mitran, *Sintaxa...*, p. 242; S. Popescu, *op. cit.*, p. 403, 405; A. Niculescu, *op. cit.*, p. 46; V. Şerban, *Sintaxa...*, p. 328; V. Vlad et al., *op. cit.*, p. 112; V. Şerban, *Teoria...*, p. 101—102; Alexandru Metea, Sergiu Drincu, *Analize gramaticale*, Timişoara, 1974, p. 9.

[40] Cf. Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 98: „*ori, sau, fie că* sînt aproximativ sinonime".

Singura deosebire dintre *fie*, pe de o parte, şi *ori* şi *sau*, pe de altă parte, este că *fie* trebuie să preceadă fiecare constituent coordonat — altfel spus, nu poate apărea numai înaintea ultimului constituent coordonat.

10. Construcțiile disjunctive propriu-zise se deosebesc de cele pseudodisjunctive copulative în privința intonației[41].

Intonația nu joacă în realitate nici un rol în interpretarea construcțiilor în care apar *fie, sau* și *ori*; după cum se poate constata examinînd exemplele date de noi, construcțiile disjunctive propriu- zise și cele pseudodisjunctive copulative sînt asociate cu aceeași configurație intonațională.

Dintre gramaticienii care susțin această teză, unul singur prezintă un exemplu în sprijinul ei. Astfel, comentînd enunțul „ori merge cu autobuzul, ori cu tramvaiul", Al. Graur afirmă că dacă este asociat cu „o intonație neutră", el „poate însemna cînd cu un vehicul, cînd cu celălalt, deci practic cu ambele"[42]. Sîntem de părere că, indiferent dacă intonația este emfatică ori neutră, un enunț ca „ori merge cu autobuzul, ori merge cu tramvaiul" sau „ori merge cu autobuzul, ori cu tramvaiul" are atît o interpretare disjunctivă (dacă persoana respectivă circulă sau va circula numai cu un singur fel de vehicul de transport și emițătorul nu știe decît că e vorba de autobuz sau de tramvai), cît și o interpretare copulativă (dacă este parafrazabil prin „în unele situații merge cu autobuzul, iar în celelalte situații merge cu tramvaiul"), contextul selectînd una singură dintre ele.

11. Din cele arătate mai sus reiese că se impune reconsiderarea coordonării disjunctive, precum și a celorlalte tipuri de coordonare acceptate în mod curent — pornindu-se de la o definiție riguroasă a coordonării (care va indica proprietățile intonaționale, ortografice, morfologice, sintactice și semantice ale construcțiilor coordonate) și de la premise metodologice explicite.

Septembrie 1986 *Timișoara, str. Abrud nr. 18*

[41] Cf. E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 221; M. Popescu-Marin, *lucr. cit.*, p. 470; Al. Graur, *op. cit.*, p. 202—203; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131.

[42] Al. Graur, *op. cit.*, p. 203.

GENUL SUBSTANTIVELOR ÎMPRUMUTATE DE ROMÂNĂ DIN FRANCEZĂ

SANDA REINHEIMER RÎPEANU

1. Procesul împrumutului de termeni dintr-o limbă A într-o limbă B include adaptarea acestor termeni conform cu structura fonetică, morfologică, semantică a limbii care împrumută. Adaptarea (= modificările pe care le suferă termenul împrumutat) este determinată de contrastul care există pe toate aceste planuri între cele două limbi. Dacă ne oprim atenţia asupra împrumuturilor româneşti din franceză, limitîndu-ne la a examina doar genul acestora, trebuie să luăm în considerare cu precădere acele divergenţe între limbile română şi franceză care dirijează sau poate favorizează, influenţează înscrierea substantivului împrumutat într-o anume clasă de gen. Acestea sînt :

— pe planul conţinutului gramatical : structurii binare a categoriei genului din franceză îi corespunde în română o structură ternară ;

— pe plan morfofonemic : structura fonică a cuvîntului francez este mai puţin aptă decît cea a cuvîntului românesc să dezvăluie genul căruia cuvîntul îi aparţine ; la aceasta se adaugă slaba capacitate a pluralului francez de a da informaţii în acest sens : formant zero la plural în codul oral atît la masculin, cît şi la feminin, formant grafic identic pentru cele două genuri, sincretismul de gen la plural al predeterminanţilor ; în contrast cu franceza, româna prezintă formanţi distincţi pentru cele trei clase de gen atît la singular, cît şi la plural (alături — e drept — de formanţi identici) ;

— pe planul expresiei : structurii oxitone a cuvintelor franceze (indiferent de genul căruia îi aparţin) îi corespunde în română o structură frecvent oxitonă a cuvintelor de genul masculin şi neutru (mai rar feminin) şi o structură paroxitonă (mai rar proparoxitonă) a cuvintelor de genul feminin (mai rar masculin sau neutru).

Diferenţa evidenţiată în planul categoriei gramaticale a genului este generatoarea unei reîmpărţiri pe clase de gen a substantivelor franceze împrumutate de limba română. Astfel, în general, substantivele feminine rămîn feminine în română, în timp ce cele masculine sînt preluate fie ca masculine, fie ca neutre. Redistribuirea masculinelor între masculine şi neutre (de fapt cu o formă de singular care nu face distincţia între cele două genuri) se produce în cazul substantivelor [—Animat] sau [+Animat] [+Colectiv] / [+Generic] care trec, în majoritate, la genul neutru, în timp ce substantivele [+Animat] [±Personal] continuă să rămînă masculine [1].

Dacă punem în legătură adaptarea morfologică cu cea fonetică a împrumuturilor franceze într-o limbă B ca limba română, în care struc-

[1] V. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 85, 93 ; în cele ce urmează nu ne ocupăm de trecerile de la masculin la neutru, nici de oscilaţiile masculin/neutru, pentru care v. de ex. Iorgu Iordan, LRA, p. 67—68 ; LRC, p. 278—279.

tura fonică și apartenența la o anume clasă de gen sînt în dependență una cu cealaltă, constatăm următoarele tendințe generale :

— substantivele masculine terminate în franceză în consoană pronunțată (grafic consoană finală sau urmată de *-e*) păstrează în română la singular terminația consonantică : *couloir* > *culoar ; contrôle* > *control*, cu excepția cazului cînd un grup consonantic urmat în franceză de *-e* face în română necesar un *-u* ca sprijin vocalic, silabic : *cycle* > *ciclu, couple* > *cuplu ;*

— substantivele masculine terminate în franceză (cod oral) în vocală, iar în codul scris în consoană, fie actualizează consoana : *buffet* > *bufet, atelier* > *atelier*, fie se sfîrșesc în diftong accentuat : *guichet* > *ghișeu*, mai rar în vocală accentuată : *atout* > *atu ;*

— substantivele masculine terminate în franceză în cele două coduri în vocală, capătă în română la finală o semivocală : *cadeau* > *cadou ; coupé* > *cupeu* sau, mai rar, rămîn cu terminația franțuzească : *alibi* > *alibi ;*

— substantivele feminine terminate în consoană pronunțată (urmată grafic de *-e*) primesc în română un *-ă* final : *applique* > *aplică, coupole* > *cupolă ;*

— substantivele feminine terminate în vocală (în afară de *-a*) primesc un *-e* : *allée* > *alee, avarie* > *avarie* [2].

De la această modalitate morfologică și fonetică de adaptare, căreia i se subordonează marea majoritate a împrumuturilor, fac excepție cîteva substantive (aproximativ 200) care, fiind masculine în franceză, devin în română feminine sau care, fiind feminine în franceză, devin în română masculine ori, mai des, neutre. Problemele pe care le ridică aceste substantive sînt diverse și spectrul lor ar fi cu atît mai diversificat cu cît am cunoaște istoria fiecărui termen în parte : data primei atestări, formele fluctuante sub care a fost eventual întrebuințat, cine, cum, unde l-a folosit la începutul existenței lui în limba română, ambianța științifică, culturală care a favorizat primele întrebuințări etc.

Ne propunem în cele ce urmează să semnalăm termenii afectați de modificarea genului și să trecem în revistă problemele pe care aceasta le ridică.

2. Dintre preocupările care au avut în vedere modificările de gen care stau în atenția noastră citățm : Al. Graur, *Les substantifs neutres en roumain*, „Romania" LIV, 1928, p. 249—260, reluat în *Mélanges linguistiques*, Paris — București, 1936, p. 35—42, v. p. 40—42 ; Al. Graur, *Încă o dată despre substantivele neutre în românește*, în *Etimologii românești*, București, 1963, p. 42—51, preocupări care au în vedere mai ales trecerea la neutre (eventual la masculine) a substantivelor franceze de genul feminin. Dacă în primul studiu autorul pune aceste treceri pe seama tendinței limbii române de a concentra sub semnul neutrului tot ceea ce nu este însuflețit, în cel de-al doilea ajunge la concluzia că femininele franceze nume de obiecte neînsuflețite au devenit în românește neutre ca urmare

[2] V. Adela Mira Tănase, *Genul substantivelor de origine franceză în limba română*, AUT, Seria științe filologice, VI, 1968, p. 178—188. Autoarea inventariază împrumuturile înregistrate în DLRM la literele A și C și atribuie trecerea substantivelor masculine la neutre unor „factori de ordin istoric, mai precis conținutului cuvintelor", iar păstrarea femininelor ca atare „elementului gramatical". Printre substantivele analizate se află doar trei exemple de termeni care își modifică genul, trecînd de la masculin la feminin : *cabrioletă, compotieră, crimă*, pe care îi consideră „simple accidente".

a influenței rusești asupra limbii române; cuvintele analizate „nu vin direct din franțuzește, ci au trecut printr-un intermediar rusesc, masculin. Fiind luate sub forma pronunțată, cuvintele franțuzești terminate în *-e* mut au fost transcrise în rusește fără vocală finală, de aceea, conform regulii morfologice rusești, ele au devenit masculine" (p. 42—43). „Se înțelege că nu poate fi vorba de siguranță absolută în fiecare caz în parte [...]. Dar construirea unui tipar de formă masculină pentru femininele franțuzești ni se pare dovedită din principiu. De aceea, în lipsa oricărei alte indicații, avem dreptul să credem a priori că un feminin francez devenit neutru sau masculin în românește a trecut prin faza masculină rusească" (p. 45).

3. Înainte de a examina substantivele împrumutate de română din franceză care și-au modificat genul, să amintim faptul că numeroase împrumuturi făcute de limba română la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea (împrumuturi latino-romanice, dar și rusești, neogrecești, germane) au circulat cu alt gen decît cel pe care și l-au generalizat ulterior [3], că există împrumuturi care s-au folosit cu forme fluctuante aparținînd unor genuri diferite sau chiar continuă să fie și azi folosite cu oscilații — cel mai frecvent între feminin și neutru [4]. N. A. Ursu remarcă „un fapt care surprinde" [5], și anume: genul neutru pe care îl aveau în epoca studiată (1760—1860) multe dintre substantivele stabilite ulterior la genul feminin și constată „în proporții mult mai mici" întrebuințarea la genul feminin a unor substantive care ulterior s-au stabilit la genul neutru, arătînd că „această stare de lucruri se datorește atît genului cît și aspectului fonetic pe care îl au cuvintele respective în limba sau limbile prin intermediul cărora ne-au venit, fiind, prin urmare, și o consecință a șovăirii în privința adaptării fonetice" [6].

Dacă aruncăm o privire asupra acestor substantive cu forme fluctuante de gen (nu ne-am limitat de data aceasta numai la cele considerate strict de origine franceză [7], ci le-am înregistrat și pe cele pentru care, alături de franceză, se propune și influența altei/altor limbi), observăm următoarele:

3.1. În cazul substantivelor feminine în franceză, feminine în română, dar care au fost întrebuințate și cu variantă de masculin-neutru la singular, această variantă poate fi pusă în legătură:

3.1.1. Cu aspectul strict fonetic al termenului francez, care trimite în română mai curînd la o secvență fonică echivalentă masculinului sau neutrului singular; este cazul unor cuvinte care au pătruns în limba română numai din franceză sau din franceză și din alte limbi, dar pentru care nu există în limba/limbile sursă și nici nu am găsit în alte limbi

[3] Variante de gen ale împrumuturilor latino-romanice, diferite de cele care se vor generaliza ulterior, sînt atestate încă din epoca anterioară: *spație, comentarie, informațion, națion, poeta, iurista*, care se explică diferențiat, pornindu-se de la structura morfologică a limbii române din acea epocă; v. Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latin-romanice în limba română veche (1421—1760)*, București, 1983, lucrare care se află în manuscris la Institutul de Lingvistică din București și pe care am putut-o consulta grație bunăvoinței autorilor, cărora le mulțumim și pe această cale. Titlul lucrării va fi prescurtat în continuare: DÎLR.

[4] Vezi Iorgu Iordan, LRA, p. 48—51; LRC, p. 273—274; vezi și *Gramatica limbii române*, București, vol. I, 1963, p. 60—61.

[5] *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 121.

[6] Vezi pentru alte exemple și *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, vol. I, 1956, p. 51; vol. III, 1962, p. 41, 140.

[7] V. pentru etimologii DEX, DLR.

echivalente masculine cu care să poată fi pusă în legătură varianta masculină (neutră) românească : *alg*, *-ă* [8], *colin*, *-ă*, *epoc*, *-ă*, *intrig*, *-ă*, *orbit*, *-ă*, *plant*, *-ă*, *șans*, *-ă*, *tunic*, *-ă*.

3.1.2. Cu forma uneori masculină, alteori aparent masculină (ambiguă din punctul de vedere al apartenenței substantivului etimon la o clasă de gen sau alta) și/sau genul masculin pe care unele dintre aceste cuvinte îl au într-o limbă considerată drept sursă pentru cuvîntul românesc alături de franceză : *catet*, *-ă* < fr. *cathète* f., lat. *cathetus* f. ; *elips*, *-ă* < fr. *ellipse* f., lat. *ellipsis* f. ; dar și într-o limbă cu care româna a intrat în contact și care — în cazul cuvîntului respectiv — nu este considerată drept sursă etimologică : *cataract*, *-ă* < fr. *cataracte* f., lat *cataracta* f. ; *argil*, *-ă* < fr. *argile*, lat. *argilla* ; *comet*, *-ă* < fr. *comète*, lat. *cometa* — toate cu echivalente masculine în (neo)greacă [9] ; *planet*, *-ă* < fr. *planète* f., lat. *planeta* f. ; *insect*, *-ă* < fr. *insecte* f. — cu echivalente masculine în germană ; *period*, *perioadă* < lat. *periodus* f., ngr. *períodos* f., fr. *période* f. ; *metod*, *-ă* < fr. *méthode* f., lat. *methodus* f., germ. *Methode* f. — cu echivalente masculine în italiană și în rusă ; *cramp*, *-ă* < fr. *crampe* f., cu echivalent masculin în italiană ; *clas*, *-ă* < fr. *classe*, germ. *Klasse* — cu echivalent masculin în rusă etc. Știind că pentru unele dintre aceste cuvinte, cum ar fi *cataractă*, *cometă*, *orbită*, *planetă*, *tunică*, limba rusă oferă un echivalent feminin, ne putem permite să observăm că modelul după care s-au constituit aceste variante masculine e departe de a fi unic și că acestea pot primi explicații diferite de la un termen la altul, printre care se situează și influența formei fonice a etimonului francez. Poate că o mai puternică influență franceză a făcut ca, în timp, încadrarea morfologică a acestor substantive să se facă după model francez, la feminin [10], dar nu excludem nici posibilitatea unei predominări pe care o putea cunoaște varianta mai veche (ex. *cataractă*), care a înlăturat varianta mai nouă și mai puțin cultivată.

3.2. În cazul substantivelor masculine în franceză, masculine sau neutre în română, varianta de feminin poate fi pusă în legătură :

3.2.1. Cu genul feminin și forma de feminin pe care le prezintă în alte limbi echivalentele termenilor românești (considerate sau nu drept etimoane ale cuvîntului românesc pe lîngă termenii franțuzești corespunzători) : *uretră* pentru *uretru* (considerat de DEX drept formă de bază a cuvîntului românesc de origine franceză < fr. *urètre* masc.) este o variantă feminină care poate fi pusă în relație cu forma feminină și genul feminin al cuvîntului în latină, neogreacă, italiană ; *vagină* pentru *vagin* (de origine franceză și latină) poate fi pus în relație cu echivalentele lui nu numai din latină, ci și din italiană și germană.

3.2.2. Cu o formă care sugerează femininul în alte limbi decît franceza, deși genul substantivului în aceste limbi este masculin sau neutru : *anevrismă*, *simptomă* trimit la latină și la greacă, *spasmă* la latină și la rusă, *marasmă* la italiană.

3.2.3. Cu genul feminin pe care îl au în alte limbi : *chistă*, *cotiledonă* în neogreacă [11].

[8] V. pentru exemple N. A. Ursu, *op. cit.*, *Indice de cuvinte și forme* ; Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760—1860*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, XVI, 1965, p. 113—121 ; lucrările citate la notele 4 și 5.

[9] Pentru *cataractă* DÎLR indică drept sursă latină și greacă.

[10] Despina Ursu, *art. cit.*

[11] Pentru complexitatea pe care o presupune fiecare caz în parte, v. N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 121—122.

3.2.4. Există însă numeroase substantive considerate de origine franceză sau cu etimologie multiplă, franceză și latină, pentru care e greu de găsit o explicație a variantei feminine : *apetită, atomă, bisturie, bustă, cloră, crepusculă, debarcaderă, diabetă, intervală, irisă, pachebotă, pistilă, vestibulă* [12] și care ilustrează o anume derută în preluarea neologismelor, datorată uneori poate analogiei cu termeni existenți în română, poate și existenței unor oscilații paralele în cazul cuvintelor la origine feminine, care funcționează în română și cu variante masculine.

3.3. Chiar dacă ulterioara întărire a influenței franceze a putut determina în ambele cazuri încadrarea morfologică a substantivului la genul căruia îi aparținea în franceză, existența acestor variante se explică atît prin „provenienta multiplă a acestor cuvinte cît și prin nesiguranța oamenilor de cultură din acea vreme în privința acomodării lor la sistemul fonetic și morfologic al limbii române" [13]. Și să nu uităm nici faptul că neologismele latino-romanice și împrumuturile în general nu sînt singurii termeni pentru care româna înregistrează variante de gen ; acestea există și în cazul cuvintelor vechi din limbă [14].

4. Substantive care și-au modificat genul în trecerea de la franceză la română.

4.1. Substantive feminine care devin în română masculine sau neutre.

4.1.1. Reluînd inventarul lor stabilit de Al. Graur în *Etimologii românești*, p. 43—47, observăm următoarele :

— dintre substantivele înregistrate, cîteva nu sînt considerate, conform soluțiilor propuse de DEX (după caz și de DLR), a fi intrat în română ca urmare a influenței franceze, și anume : *balans, becaț, botfori, marchizet, panel, pasians, preferans, recrut, tabel ;*

— cîteva substantive ies din discuție pentru că sînt și în franceză masculine : *antracen, oxiuri, pastiș, spinel, spirili, rigleți ;*

— altele sînt variante masculine sau neutre ale unor substantive feminine în franceză și care în cele din urmă s-au stabilit în română la genul feminin, deci la genul etimonului francez : *bainet, clepsidru, compres, creveți, friz, idil, ipostaz, jachet, jampieri, manget, metod, muslin, parentez, șamot, tualet ;* despre acest tip a fost vorba sub **3.1.** ;

— în sfîrșit, în categoria cuvintelor care și-au schimbat genul din feminin în masculin sau neutru, există cîteva pentru care DEX oferă o etimologie multiplă, care poate să explice modificarea genului fără a se face neapărat apel la limba rusă : *apostrof, epitet, marș, obol, opal, pluș, rond, vals.* Al. Graur nu ia în considerare în cazul lor o etimologie multiplă, nici existența unor echivalente de alt gen în afară de cele din rusă ; o face doar pentru cîțiva termeni : *diftong, epitaf, minut, mozaic* [15].

Dintre substantivele care rămîn, unele prezintă un corespondent masculin în limba rusă (rar și în bulgară sau neogreacă) : *afiș, agat, alcov, anod, antricot, arabesc, automobil, avans, batist, benuar, bras, breloc, buret, calandru, camizol, catod, clarinet, compot, contrabas, cotlet, creton, duș, echer, echivoc, electrod, epigraf, epitet, extaz, flanel, galoș, garderob, interviu, lichior, moar, obsidian, poplin, retuș, sort, sos, șeviot, șezlong, tarla-*

[12] V. și fem. art. *defiléoa*, citat de N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 183.

[13] Despina Ursu, *art. cit.*, p. 113.

[14] Iorgu Iordan, LRA, p. 51—54 ; LRC, p. 2 74—277.

[15] Am exclus termenii *breton, carambol, șervet, salup, teraz* pentru că s-ar putea să aibă altă etimologie decît franceză sau o linie de evoluție care să-i scoată din discuția de față.

tan, devenite în română neutre ; *amoniți, belemniți, epoleți, hormoni, numuliți*, care au devenit în română masculine. Altele, mai puține la număr : *atac, ataș, cartuș, dig, eponj, finet, franj, impas, lavant, ludru, ocru, rezil, rid, serj, stal* (pentru ultimul se semnalează un corespondent masculin italian), *eghileți, omoplați, pometi*, nu au un echivalent masculin în limba rusă. Diferența de număr între cele două grupuri de cuvinte îl face pe Al. Graur să afirme : „ni se pare mult mai posibil că punctul de plecare îl formează tiparul slav în care au fost turnate primele împrumuturi din franțuzește" (p. 47).

4.1.2. Am adăugat inventarului de mai sus, după DEX, și alți termeni care cunosc adaptarea lor la masculine sau neutre pornind de la un etimon francez feminin. Printre aceștia se află : *absint, bal* (inv. „balot"), *celofan, chiloți, coc, combinezon, comision, coral, dans, diapozitiv, dragon* („șiret"), *fason, gaz* („țesătură"), *indian, lustrin* (< fr., it.), *muson, odicolon, patinoar, pensionr, radio, satinet, sezon, striu, topaz, torpedo, vapori*, cărora li se adaugă termeni din limbajele de specialitate ca *epistaxis, flicten, hemoroizi, jadeit*[16], *lazulit, panicul, serpentin, sifilis* etc.

Constatăm că, în afara legăturii cu un termen masculin rusesc, pe unii dintre termenii din inventarul astfel completat îi putem pune în relație cu un termen masculin italinesc : *arabesc, bal, cartuș, celofan, contrabas, echivoc, lichior, lustrin, moar, muson, stal ; coral, dans* au echivalente masculine în germană ; *agat, absint* au echivalente latinești masculine ; în aceeași situație se află și termeni din limbajele de specialitate : *amoniți, belemniți, numuliți, anod, catod, electrod, hormoni* — masculini în italiană. Simpla punere în relație nu e nicidecum o propunere de etimologie. În acest scop numai istoria fiecărui termen în parte (pentru cei specializați și istoria disciplinelor științifice respective) ne poate duce la adevărata lui proveniență. Dar ni se pare util să semnalăm că mai multe dintre limbile cu care româna a intrat în contact oferă echivalente masculine termenilor românești în discuție.

Un fapt de remarcat este variația de gen pe care au cunoscut-o și aceste substantive care și-au schimbat în cele din urmă genul, variație pe care unele dintre ele o cunosc în continuare : *agat, -ă, arabesc, -ă, alcov, -ă, camizol, -ă, panicul, -ă* etc., cu forme puternic influențate de etimonul francez[17], dar care, de data aceasta, în concurența cu varianta masculină sau neutră, nu au avut șansa de a învinge[18].

Apariția variantei masculine se poate explica, de altfel, ca și în cazurile de sub **3.1.**, prin influența secvenței fonice a cuvîntului francez, transpusă ca atare în română, la genul masculin la singular și/sau prin influența formei masculine existente într-o limbă cu care româna a intrat în contact. A apela în exclusivitate la cea de-a doua soluție ar însemna să negăm limbii române capacitatea de adaptare a cuvintelor împrumu-

[16] Dintre numele mineralelor terminate în fr. *-ite*, unele sînt masculine în franceză și se continuă ca neutre în română : *antracit, grafit, granit*, altele sînt feminine și se continuă ca feminine : *bauxită, pirită* sau devin neutre în română : *ardezit, aragonit, azurit.*

[17] Unele dintre variante sînt atestate în dicționarele vechi francezo-române, care introduc citeodată în română cuvîntul franțuzesc ca împrumut cu o formă apropiată de termenul pe care-l copiază și care nu se încetățenește ; v. de ex. Theodoru Codresco, *Dictionariu francesoromanu*, ed. a II-a, Iași, 1875, care traduce fr. *gaze* „țesătură" prin *gază*, *extase* prin *estasă* („scris și *ecstasă*"), *epigraf* prin *epigrafă* (deși *épigraphique* e tradus prin „ce privește *epigrafulu*"), *douche* prin *dușă*.

[18] În cîteva cazuri cele două variante au subzistat, specializîndu-și înțelesul : *batist* și *batistă*, *garderob* și *garderobă*.

tate — preponderent a celor împrumutate pe cale orală — în modul care îi este cel mai comod. Faptul că și în rusă unele dintre aceste cuvinte au formă masculină la singular [19] poate fi în multe cazuri o coincidență explicabilă pentru două limbi care cunosc la singular o formă oxitonă pentru masculin/neutru cu desinență zero și o formă paroxitonă pentru feminin cu o desinență specifică [20].

Generalizarea variantei masculine în dauna femininului ne face să presupunem că în cazul acestor cuvinte nu s-a exercitat o ulterioară presiune a genului etimonului francez — de altfel unele dintre ele au pătruns în limba comună, devenind prin poziția lor mai puțin permeabile la influențe — și că ele s-au încadrat într-o clasă diferită de gen, integrîndu-se în structura limbii care le-a primit, fiind influențate chiar de aceasta din urmă; puteau astfel să acționeze: analogia cu alte cuvinte românești de genul masculin sau neutru (pentru *radio, torpedo, interviu*), asemănarea cu modalitatea de adaptare a unor împrumuturi similare fonetic (pentru *striu* vezi *pliu*) [21], semantismul termenilor [22]; împrumuturi recente din franceză [23], nume de materii ca multe dintre substantivele citate mai sus, se comportă similar, trecînd de la feminin la neutru, uneori cu o variantă feminină, sau rămînînd feminine și prezentînd paralel și o variantă neutră: *anabazin, aniset, rodopsin, -ă; terilenă* cu varianta *terilen*.

Cele mai recente împrumuturi merg uneori pe calea deschisă de predecesoarele lor: fr. *boutique* e preluat în română cu grafia *boutique*, ca substantiv neutru (*«boutique» -ul, boutique-uri*), dar cu varianta *butică*, pl. *butici*.

4.1.3. Un loc aparte în lista dată de Al. Graur în *Etimologii românești* îl ocupă tratamentul substantivelor feminine franceze terminate în *-ée*, care devin în română neutre cu terminația *-eu*, pl. *-ee, -euri*. Li se adaugă: *plonjeu, panseu, jeleu, bușeu*, care se comportă similar. Credem că în afara explicației date de autor: „femininele franceze nume de obiecte neînsuflețite au devenit în românește neutre pentru a se pune de acord forma cu conținutul" (p. 49), trebuie să luăm în considerare și un factor din planul strict al expresiei, anume tratamentul în *-eu* al finalei multor substantive masculine franțuzești terminate în [e]: *-er, -é, -et, -ai(s, e)*, inclusiv în *-ée*; ex. *planșeu, rateu, tupeu, rambleu, portmoneu, liceu*, care pot constitui un model pentru preluarea orală a femininelor în *-ée*.

4.2. Substantive franțuzești masculine care devin în românește feminine.

4.2.1. Substantive cu etimologie multiplă. Forma lor feminină s-ar putea explica cu ajutorul formei feminine (sau aparent feminine) pe care o

[19] Tratamentul masculin pornind de la forma pronunțată a femininelor franțuzești este în rusă mult mai frecvent; v. de ex. termenii rusești pentru *palisadă, limuzină, motocicletă, escortă, etichetă, siluetă* etc.

[20] Într-o altă limbă romanică, unde ambele genuri sînt marcate de desinențe specifice, și anume în italiană: *-o* pentru masculin, *-a* pentru feminin, dar *-e* pentru ambele genuri, modificările de gen în cazul împrumuturilor franțuzești sînt mult mai rare și totuși: *approccio, cimurro* (<v. fr. *chamoire*, f.), *crampo, tosone*; v. T. E. Hope, *Lexical Borrowing in the Romance Languages. A Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, 2 vol., Oxford, 1971. Modificările sînt însă de așteptat în cazul unor cuvinte imperfect adaptate: *serge, armoire, moire* (cu variante *moerre, amoerre, amoerro*), pronunțate după modelul etimonului francez, care în italiană sînt masculine.

[21] De ce totuși *duș* dar *tușă*, ambele din etimoane feminine?

[22] Substantivele feminine [+Animat] [+Personal] își modifică forma, întărindu-și conținutul feminin: fr. *vamp* > rom. *vampă*; dar modificări de acest tip apar și la substantivele care denumesc neînsuflețite: fr. *dot* > rom. *dotă*.

[23] V. *Dicționar de cuvinte recente*, București, 1982.

îmbiacă etimonul indicat de DEX alături de cel francez; *foçă* provine și din lat. *phoca* f. (vezi și în italiană și neogreacă); cel mai adesea ele au și un etimon latinesc în *-a* masculin sau neutru, căruia îi corespunde un echivalent în *-a* în neogreacă de genul neutru: *cloacă, dilemă, dogmă, dramă, emblemă, fantomă, problemă, schismă* etc.; unele dintre ele au circulat în epoca pătrunderii lor în limba română sub două variante de gen la singular, masculină și feminină: *diafragm, -ă, diadem, -ă, cataplasm, -ă, astm, -ă, arom, -ă, epiderm, -ă*. Cele mai multe dintre ele au și în rusă forme feminine în *-a*, dar preluarea lor ca feminine s-a putut face pornindu-se de la aspectul fonic al etimonului. Prin alte limbi decît franceza se poate explica genul unor substantive ca: *recipisă, mască, orchestră, rundă, bezea*,[24].

4.2.2. Substantive pentru care DEX presupune doar etimon francez, dar care permit ca forma lor feminină (care s-a aflat uneori în concurență cu o variantă masculină) să fie pusă în legătură cu echivalente (neo)grecești terminate în *-a*, de genul neutru, cu echivalente italienești în *-a*, masculine sau feminine, uneori cu echivalente rusești în *-a*, feminine: *autoclavă, axiomă* [25], *flegmă* [25], *miasmă, prismă, stratagemă, teoremă* sau cuvintele compuse cu ajutorul elementului de compunere *-grama*; cu echivalent feminin rusesc putem pune în legătură rom. *platină, crizantemă, alveolă*; *boxă* are un echivalent feminin german; *parafă, serpentină* au echivalent feminin în italiană; termenii de chimie în *-ură* au echivalente masculine în toate limbile romanice (de altfel au existat și în română variante masculine: *clorur, bromur*); doar în germană derivatele de acest tip sînt feminine.

4.2.3. Introduși prin intermediul limbajelor de specialitate din etimon francez masculin, termenii de mai jos se folosesc în română la feminin, dar n-am găsit pentru ei echivalente feminine în alte limbi: *petală, sepală, granulă, glomerulă, hieroglifă, fimoză, crimă*. La feminin trec uneori denumirile generice de animale: *ovins* > *ovine* [26]. Dintre variantele sub care au circulat unii termeni unele s-au lexicalizat: *fascicul* și *fasciculă*.

4.2.4. Un caz aparte îl prezintă substantivele franțuzești masculine terminate în *-a*, etimoanele unor termeni românești feminini, uneori alături de cuvinte în *-a* de altă origine [27]: *mimoză, placentă, tenie, tibie*, dar și *agendă, erată*, cu etimologie franceză și latină; *comă* (termen muzical, „virgulă"), *soia, zvastică, magnolie* [28], pentru care etimologia e franceză și germană, pentru ultimul franceză, germană și italiană. Dintre cuvintele cu etimologie simplă în DEX citățm: *begonie, camelie, dalie, gardenie, hortensie, petunie, rafie, filoxeră, mică, lamă, comă* (med.) cu echivalente italienești feminine, *viză, cobră, gală, plasmă* [29], *protoplasmă, eczemă, dio-*

[24] Prin neogreacă: v. Al. Graur, *Etimologii românești*, p. 50.

[25] V. DÎLR, ambele cu etimon latinesc și grecesc.

[26] Și în cazul acestor denumiri aparținînd unui vocabular specializat tratamentele sînt diferite: *bovideu, canid* sînt neutre, *arahnidă* — feminin, *spongier* — masculin, pornind toate de la substantive franțuzești masculine.

[27] De orice gen; v. de ex. *panoramă* din etimon francez și italienesc masculin, german neutru; printre aceste exemple ar trebui introdus și rom. *schemă*, pentru care DEX și DLR dau printre etimoane fr. *schème*, deși la bază se cere mai curînd a fi pus fr. *schéma*.

[28] Cu o adaptare particulară: *ciclamă* f., cu varianta *ciclamen* m.

[29] Prin analogie s-a încetățenit în mod greșit în română fem. *metaplasmă* (< fr. *métaplasme* m., germ. *Metaplasmus*), v. și lat. *metaplasmus*, în locul învechitului *metaplasm*, înregistrat în dicționarele mai vechi; v. de ex. DULR (Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. a II-a, Craiova, 1908).

ramă, deltă, zigomă, tremă. În cazul în care au pătruns în rusă, ele au și acolo o terminație specific feminină și sînt de genul feminin.

Dacă în cazurile de mai sus împrumutul făcut de română mută locul accentului, ajungîndu-se la o schemă de accentuare paroxitonă, în cîteva situații, cuvîntul devenit feminin își conservă accentul pe ultima silabă, încadrîndu-se în subclasa femininelor oxitone terminate în *-a*; e vorba de *debara, -ale, nuga, -ale, pijama, -ale, panama, -ale, cinema* [30] (rar *-auri*), *baccara* („joc"), *alpaca* [31].

4.2.5. Substantive a căror finală este în franceză un sufix derivativ, analizabil sau nu în limba contemporană, sau este identică grafic și fonic cu un sufix.

4.2.5.1. *-ier*. Dintre masculinele care denumesc obiecte neînsuflețite, cele mai multe devin în română neutre : *colier, cartier, șantier*; printre ele se află și derivate analizabile pe teren românesc : *mobilier, fișier*. Acestea există în română alături de împrumuturi feminine în *-ieră* din fr. *-ière : portieră, jartieră, supieră*. Dintre substantivele masculine, cîteva sînt adaptate în română ca feminine : *sommier* > *somieră*; *plafonnier* > *plafonieră*; *canotier* > *canotieră* (cf. și it. *canottiera*), *plumier* > *plumieră*, cu varianta de gen neutru *plumier*. Uneori, dintre două variante, una feminină și alta neutră, sub care a circulat cuvîntul, se conservă neutrul : *chiffonnier* > *șifonier* cu varianta *șifonieră*, înregistrată ca formă unică în DULR. Atunci cînd substantivele care suferă modificarea de gen sînt analizabile în românește, este firească presiunea sufixului feminin devenit productiv în română pentru a denumi obiectul în care este conținută materia denumită de termenul-bază [32]; În acest sens există formații pe teren românesc în *-ieră* sau adaptări ale termenilor franțuzești de genul masculin : *untieră, compotieră, salatieră, pudrieră* etc.

4.2.5.2. *-et*. Pe lîngă substantivele feminine în franceză în *-ette* care capătă în română o formă de singular masculin (neutru) (**4.1.1.**), există și substantive masculine terminate în *-et* care devin în română feminine, unele cu variantă masculină (neutră) la singular : *bonet, -ă, beret, -ă, brichetă, cabriolet, -ă* [33]. Observăm că în limba română oscilația în ceea ce privește genul împrumuturilor de acest tip s-a petrecut în ambele sensuri, în timp ce în rusă, în toate cazurile în care există echivalente pentru cuvintele în *-et, -ette*, indiferent de genul de origine, acestea sînt masculine. Trecerea fr. *-et* > rom. *-etă* se poate explica și prin relativa productivitate pe care a căpătat-o în română sufixul sub forma lui feminină [34].

4.2.6. O serie de termeni francezi masculini devin în română feminini în condiții favorizate poate de analogia cu termeni românești existenți (analogii de sens : *bască, cască*; de formă : *brancardă, placardă, brasardă* după *petardă* < germ. *Petarde* f., fr. *pétard* m.; *surplombă* < fr. *surplomb* după *plombă*; *șampanie* f. după denumirea provinciei franceze *la Champagne*), de forma de plural neutru care duce la refacerea unui sin-

[30] Formele *cinemaua, cinemale* sînt rare și vulgare, spunea Sextil Pușcariu în 1940; v. *Limba română*, vol. I, București, 1976, p. 402.

[31] Feminine și în rusă atunci cînd au pătruns; v. paroxitonele echivalente cu rom. *pijama, panama*.

[32] Zizi Ștefănescu-Goangă, *Sufixul* **-ier**, în SMFC I, p. 119.

[33] La inventarul dat de Al. Graur (*Sufixul* **-etă**, în SMFC IV, p. 84—85), adăugăm *laseță, floretă*.

[34] Ilustrată, poate, și de *clapetă* „clapă mică", cuvînt cu sens diferit de cel al lui *clapet* „partie mobile d'une soupape", pe care DEX îl indică drept etimon.

gular feminin [35]: *bomboană, caramelă* (v. și it. *caramella*), *preparative, ustensile, haltere* [36] sau denumiri generice de tipul *moluscă, reptilă, fosilă*. În terminologiile specializate apar asemenea modificări ale genului, însoțite uneori și de adaptări fonetice mai puțin obișnuite: (mar.) *sampan(g)* > *șampană*; (constr.) *chambranle* > *șambrană*; (geogr.) *ravin* > *ravenă*; (tehn.) *manche* > *manșă*; fr., engl. *joint* > *joantă*; (jur.) *greffe* > *grefă*; (mil.) *abattis* > *abatiză*, care s-ar putea explica prin modul particular în care s-au format vocabularele acestor meserii.

Dar lista nu se închide aici: *budincă* (< fr., engl.), *caraganâ, cacao, canoe, fanțoșă, morsă, parașută, pastișă, patină* [37], *savarină, straponlină* [38], *trefiă, tură, uniformă, vază* cunosc o încadrare morfologică diferită de cea a etimonului francez, favorizată poate de unul dintre factorii citați în paragrafele precedente.

5. Înregistrarea termenilor care și-au modificat genul în trecerea de la franceză la română ne arată cît de variată poate fi motivația modificărilor survenite. Aceste modificări pot fi puse în legătură:

— cu chestiuni de ordin morfofonematic: structura fonică a cuvîntului franțuzesc poate sugera apartenența la un anume gen în limba română prin relația pe care o stabilește cu secvențe fonice analoage în limba B, care atrag termenul împrumutat din punctul de vedere al caracteristicilor sale morfologice. Aceste date trebuie privite în ambianța unei anumite structuri gramaticale, cea a momentului în care termenul a fost introdus;

— cu fapte de ordin strict morfologic: preponderența întrebuințare la plural a unui substantiv în limba B maschează în cazul femininelor și neutrelor pentru vorbitorul acestei limbi genul căruia cuvîntul îi aparține în limba A;

— cu fapte de ordin istoric: genul cuvîntului s-a putut modifica în trecerea de la franceză la română sub influența unui termen echivalent fonetic și semantic dintr-o limbă cu care româna a intrat în contact;

— cu specificul vocabularelor specializate: împrumutul s-a putut realiza în cadrul unui microsistem în interiorul căruia se supune unor presiuni și constrîngeri specifice;

— cu fapte de ordin sociocultural: gradul de cunoaștere a limbii din care se împrumută, cunoașterea cu precădere scrisă sau orală a acestei limbi.

Inventarierea acestor fapte explică — în ansamblu — multitudinea de variante de gen și de tratamente suferite de substantivele împrumutate de română din franceză, atît de diferite ca semnificație și ca structură fonică.

Octombrie 1986

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[35] „Asemănarea formală desăvîșită a neutrului la singular cu masculinele și la plural cu femininele provoacă dese schimbări de gen, care lovesc totdeauna substantivele neutre și merg în două sensuri; asemănarea lor la singular cu masculinul face să se ivească un plural nou masculin, iar asemănarea la plural cu femininul dă naștere unui singular nou feminin", Iorgu Iordan, LRC, p. 275.

[36] Vezi etimologia la Al. Graur, *Etimologii românești*, p. 99.

[37] DLR s. v. *patină* dă variante regionale care sînt mai aproape de forma pronunțată a etimonului.

[38] Alături de împrumuturi din cuvinte franțuzești masculine cu terminația *-in* > *en* (*escarpen, desen*), *-in* (*nanghin*).

O ABORDARE SOCIOLINGVISTICĂ A DESEMNĂRII PERSONAJELOR ÎN ROMANUL SOCIAL (CU APLICAȚIE LA ROMANUL *ION* DE L. REBREANU)

ELENA SANDU

1. Alegerea termenilor și/sau a sintagmelor prin care romancierul își desemnează personajele — fie în planul vorbirii acestora, fie în cel al naratorului — constituie o componentă esențială a creației beletristice, a concretizării funcției stilistice specifice operei literare.

Aceeași alegere prezintă însă și un interes sociolingvistic particular, fiind semnificativă pentru modul în care romancierul se raportează la contextul social al operei sale, pentru modul în care formulele de desemnare a personajelor sînt puse în acord cu situațiile sociale sau psihosociale în care acestea își joacă rolurile din universul epic al operei. Complexitatea acestei problematici obligă, cel puțin într-o primă etapă a cercetării, la dezvoltarea unor clarificări metodologice, care sînt cu atît mai necesare cu cît abordările similare din literatura de specialitate pot oferi sugestii prețioase, dar nu pot fi preluate ca atare în cazul analizelor consacrate tuturor tipurilor de desemnare a personajelor la nivelul oricărui gen de roman. Astfel, dacă pentru textul dramatic e posibil și adecvat să fie analizate formulele de adresare numai în dialog [1], la nivelul registrului stilistic al personajelor în roman, o astfel de decupare devine mai mult sau mai puțin artificială [2], dată fiind legătura dintre registrul stilistic al naratorului și cel al personajelor [3].

Considerarea modului de desemnare a personajelor și în relația narator — cititor, nu numai în comunicarea directă dintre personaje, devine cu atît mai necesară în situațiile în care în proza artistică „stratul stilistic al naratorului este predominant prin extindere și dominator asupra stratului stilistic al personajelor pe care și-l subsumează în mod frecvent" [4].

Scopul studiului nostru este tocmai acela de a oferi sugestii pentru un model de abordare sociolingvistică a formulelor de desemnare a perso-

[1] Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Sociolingvistică și semantică (Termeni de adresare în schițele lui I. L. Caragiale)*, în I. Coteanu, Lucia Wald (sub red.) *Semantică și semiotică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 240—257.

[2] Adriana Stoichițoiu, *Formule de adresare în opera lui M. Sadoveanu*, în „Limbă și literatură", 1974, I, p. 35—46.

În lucrarea citată, extensiunea analizei — 2 378 de adresări directe „reținute selectiv" — a obligat, desigur, la o limitare a analizei numai pentru sfera adresărilor folosite în planul personajelor. Din motivele pe care le-am menționat deja, se impun a fi dezvoltate și abordări integratoare, care iau în considerație formulele de desemnare a personajelor în ambele registre stilistice — cel al naratorului și cel al personajelor, atît de strîns corelate în cazul romanului. Cu atît mai necesare ne par a fi astfel de abordări integratoare în cazurile în care perspectiva de lucru adoptată se vrea a fi nu numai sociolingvistică, ci și stilistică.

[3] Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 171—176.

[4] *Ibidem*, p. 173.

najelor în cadrul romanului în genere, a celui social, în speță. Pentru o ilustrare a modului în care poate fi aplicată interpretarea pe care o propunem vom apela la romanul *Ion* de Liviu Rebreanu [5], fără a avea în vreun fel pretenția de examinare exhaustivă a acestuia din perspectiva pe care o vom schița.

2. Formulele de desemnare a personajelor constituie un mod sintetic de caracterizare a acestora — fie în relația narator-cititor (în registrul stilistic al naratorului), fie în relațiile dintre personaje (în registrul stilistic al personajelor) — alături de caracterizările prin intermediul acțiunilor, gesturilor, gîndurilor sau vestimentației lor.

Alegerea termenilor de desemnare a personajelor este realizată de narator în funcție de o multitudine de parametri — planul sintactic al textului, situația socială în care se află personajele, relațiile sociale dintre acestea, starea lor psihologică, termenii disponibili în sistemul limbii, norma lingvistică socioculturală care acționează în grupurile sociale la care se referă, funcția limbii pe care dorește să o actualizeze în enunțul care include desemnarea etc.

În perspectivă sociolingvistică interesează relațiile dintre personaje în funcție de grupurile sociale cărora acestea le aparțin, de rolurile sociale pe care le exercită, precum și de modul în care aceste relații sînt definite/percepute fie în planul personajelor, fie în cel al naratorului. Pe această cale se poate înțelege în mai mare măsură semnificația socială a universului epic creat în roman.

O înțelegere a romanului dintr-o atare perspectivă implică, în planul analizei, dezvoltarea unor ample comparații între diferitele formule de desemnare a personajelor, ceea ce impune, în prealabil, o tipologizare a acestora pentru a porni de la un sistem conceptual dezambiguizat pe cît posibil.

Lucrările de specialitate utilizează, în acest domeniu, cel mai frecvent termenii „formule de adresare", „formule apozitive determinante pentru nume sau roluri ale personajelor", „apelative", „nume proprii de persoane". Tendința explicită sau implicită este aceea de a adopta opoziția nume proprii — apelative sau de a considera că formulele de adresare, în genere, apelativele, în particular, vizează desemnarea personajelor mai ales în situații de comunicare directă, în dialog. Prin „formule de desemnare a personajelor" adoptăm un termen integrator, care le înglobează și al cărui sens este acela de „cuvinte sau sintagme prin care un emițător (personaj sau narator) se referă la un destinatar-personaj, fie că acesta din urmă este prezent sau nu în situația de comunicare" [6].

3. Ipoteza metodologică (I_1) de la care pornim susține că alegerea formulelor de desemnare a personajelor se realizează diferențiat, în pri-

[5] Liviu Rebreanu, *Ion*, București, Editura pentru Literatură, 1966.

[6] Pentru adoptarea termenului integrator „formulă de desemnare a personajului/persoanei" pledează și modul în care S. F. Nadel, unul dintre promotorii abordării sociolingvistice a numelor de rol, introduce în teoria structurii sociale, pe care o propune această noțiune, *role name*. Conform concepției sale, în seria atributelor de rol există două categorii speciale, cu funcție de indicatori perceptibili *(providing cues or pointers)* ai acestuia : „semnele diacritice" implicate în comportamentul de rol și numele de rol. Acesta din urmă, la rîndul său, poate fi utilizat „în formule de adresare sau de referință și în formule de titluri la care oamenii au un drept" ; vezi S. F. Nadel, *The Theory of Social Structure* (Third impression), Cohen, 1965, p. 30. Similar, putem spune că formulele de desemnare a personajelor/persoanelor ca gen proxim pentru numele de rol se pot actualiza în apelative, nume proprii, formule de referință sau de adresare indirectă etc.

mul rînd în raport cu planul sintactic în care este utilizată formularea şi, în al doilea rînd, cu funcţia dominantă a limbii [7] pe care naratorul urmăreşte să o actualizeze într-un enunţ dat. Formulele de desemnare a personajelor pot fi ordonate deci, în acest „spaţiu tipologic", structurat în funcţie de cele două dimensiuni menţionate. În forma ei operaţională, această ipoteză metodologică afirmă că, în romanele cu caracter social, este probabil ca :

a. Formulele de desemnare a personajelor să actualizeze funcţia denotativă a limbii mai mult în planul naratorului decît în cel al naraţiunii ;

b. Utilizarea termenilor de desemnare să fie mai apropiată de cea prescrisă prin norma social-culturală (care funcţionează în grupurile sociale a căror viaţă este transfigurată în universul romanesc) pentru desemnările din stratul stilistic al personajelor decît pentru cele din stratul stilistic al naratorului ;

c. Realizarea funcţiei expresive a limbii prin folosirea formulelor de desemnare a personajelor să fie realizată în compoziţia naraţiunii (în P), mai mult decît în narare (în N), prin termeni polisemantici (la nivelul lexical al limbii), prin interjecţii (la nivelul morfofonematic al limbii), prin adjective calificative substantivizate şi prin apelative (la nivelul morfologic al limbii), prin locuţiuni sau sintagme (la nivelul sintactic al limbii).

În legătură cu actualizarea funcţiilor conativă şi fatică ale limbii prin formule de desemnare a personajelor, nu se pune problema formulării unor ipoteze de tipul celor anterior menţionate, întrucît, prin natura lor, aceste funcţii sînt specifice unui singur strat stilistic — cel al personajelor.

Cea de-a doua ipoteză de lucru pe care o avem în vedere (I_2) este aceea că, în cadrul unor romane cu pronunţat caracter social, precum cel de care ne ocupăm, principalii selectori care operează în atribuirea formulelor de desemnare a personajelor sînt tipul de situaţie socială sau psihosocială, tipul de personaj caracterizat prin rolurile şi relaţiile sale sociale şi valorile afective asociate de către emiţător (personaj sau narator) desemnării unui personaj-destinatar al mesajului.

4. Personajele, în funcţie de gradul şi modul lor de participare la desfăşurarea firului epic al romanului, pot fi : A. „actante" sau B. „invocate".

Personajele actante sînt implicate în procese, acţiuni sau evenimente epice prin A. 1, comportamente verbale şi neverbale (Ion, George, Ana, Titu, Belciug etc.), numai prin A.2, comportamente neverbale (N[8] : „Aizic, fiul lui Avrum", 30), descrise în planul naratorului, sau numai prin A.3, comportamente verbale, însoţite eventual de precizări succinte ale autorului asupra statutului lor social (N : „un moşneag din Vărarea", 110, care sfătuieşte pe Ion şi pe Simion Lungu să se împace, fără a apărea

[7] Se au în vedere funcţiile limbii în varianta prezentată de Roman Jakobson în *Lingvistică şi poetică* (versiunea românească a studiului din *Style in Language*, M.I.T., 1960), în vol. *Probleme de stilistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1964, p. 83—125.

[8] Prin siglele N şi P se desemnează în text planul naratorului şi, respectiv, planul personajelor ca registre stilistice în care sînt folosite formulele de desemnare menţionate cu titlu de exemple. Pentru raporturile dintre N şi P, pe de o parte, şi stilurile de vorbire (directă, indirectă, indirectă liberă şi directă liberă), pe de altă parte, vezi Dumitru Irimia *(op. cit.*, p. 173—176).

În cazurile în care nu facem specificarea N sau P, ne referim la formule de desemnare a personajelor utilizate în ambele planuri stilistice.

explicit în planul dialogului dintre personaje și „o țărancă gureșă", 110, care adresează o singură întrebare lui Simion cu ocazia aceleiași secvențe de la judecătoria din Armadia).

Actanții pot fi, dintr-o altă perspectivă de clasificare, personaje individuale sau colective. În primul caz, descrierea lor se face prin :

a) **nume de roluri**[9] **: ocupaționale**, N : învățător/dascăl, primar, preot/popă, cîrciumar, practicant, student, medicinist etc. ; **roluri de vîrstă** — „un moșneag", N 110 ; **roluri de vîrstă, sex și stare civilă** — „fată mare", N 50 ; **rol/statut determinat de originea socială** — „fată de țărani săraci", N 60 ; **rol/statut socioeconomic** — „chiabur", N 13 ; **roluri de rudenie** — mamă, tată, frate, soră, soție, ginere etc. ; **roluri ocazionale** în plan artistic — „cîntăreață înflăcărată", N 60, „aranjor" de bal, N 90 etc. ;

b) **nume și/sau prenume de persoane** utilizate în special în N (în propoziții sau fraze incidente, mai ales) fie în sintagme — formulări apozitive, fie neincluse în astfel de formulări ;

c) **desemnări pronominale** (de persoana a III-a în N și de persoana I și a II-a în P). În perspectivă semantică lexicală, numele de roluri, de persoane și pronumele (cu excepția celui personal de politețe) constituie o grupare specifică a desemnărilor de personaje individuale, caracterizată, în majoritatea cazurilor, prin prevalența funcției lor referențiale.

Prevalența funcției expresive se înregistrează în cazul desemnărilor de personaje prin :

d) **termeni generici** ;

e) **termeni cu sens dominant de evaluare pozitivă a personajului** ;

f) **termeni cu sens dominant de evaluare negativă a personajului** ;

g) **interjecții** (pentru exemplificarea și analiza acestor ultime patru categorii de desemnări, vezi **5.**, **6.**).

Examinarea frecvenței de utilizare a desemnărilor de personaje individuale în *Ion* permite constatarea, conformă cu ipotezele I_1a. și I_1b., că desemnările cu funcție predominant referențială — nume de roluri, nume proprii și pronume — apar în special în N, iar cele cu funcție predominant expresivă — termeni generici, termeni de evaluare pozitivă sau negativă, interjecții — sînt utilizate mai ales în P.

Personajele a căror biografie este urmărită pe o perioadă mai mare a timpului epic al romanului — ca Ion, George, Florica, Ana, Laura — sînt desemnate prin numele lor atît în P cît și în N (în acest ultim plan, cu o frecvență mai mare totuși decît în P). În schimb, personajele cu apariție episodică a căror viață nu este urmărită de narator la nivelul unor succesiuni de roluri — ca Holbea, Găvan, Avrum, primarul Florea Tancu, doctorul Filipoiu etc. — sînt desemnate prin numele lor numai în N.

Desemnările prin termeni polisemantici, calificați sînt atribuite în special personajelor cu biografie romanescă, parcurgînd un proces de schimbare a rolurilor și statuturilor lor sociale pe parcursul duratei epice.

Personajele colective din roman se încadrează în următoarea tipologie a grupurilor :

— **sociodemografice** : „fetele", „feciorii" N 31, „un pîlc de flăcăi", N 20, „flăcăii" N 16, „ceata flăcăilor" N 17, „bărbații care au început să se îndrepte mai singuratici, mai în grupuri spre Avrum", N 30, „tinerii",

[9] S. F. Nadel, *op. cit.*, p. 30.

„băieţandrii îngăduiţi de curînd la horă", „fetele care au rămas nepoftite" la horă, N 12, „mamele şi babele", „copii neastîmpăraţi", N 13;

— **socioeconomice/profesionale**: „fruntaş", „bogătaş", N 13, „fete spălate" (în sens de notabilităţi ale satului), N 30, „ţărani" N 30, „doi lucrători", N 50, „cei trei lăutari", N 11;

— **etnice**: românii, ungurii, evreii, ţiganii;

— **semnificative ocazional** (grupuri constituite ad-hoc, pentru a participa sau a asista la un anumit eveniment, la un anume moment, într-un anume spaţiu): „toată sindrofia" (fetele „inteligenţei" satelor dimprejur, care participă la o „sindrofie" în casa Herdelea), N 90, „oamenii care se întorceau de la cîmp", N 60, „toată lumea" care ascultă predica lui Belciug, N 70. O parte din grupurile sociodemografice menţionate — feciorii, fetele, copiii, bărbaţii, mamele şi babele — au şi semnificaţia de grupuri ad-hoc, care participă la hora din sat;

— **de rudenie**: „părinţii" (Laurei), N 100, „părinţii" (lui Pintea), N 120, „familia Herdelea", N 60, „bătrînii" (soţii Herdelea în raport cu copiii lor), N 80, „fetele" (fiicele doamnei Herdelea), N 60 etc.

Personajele colective — ca grupuri sociale cu identitate şi comportamente specifice în cadrul desfăşurării narative — sînt desemnate ca atare mai ales în N. Excepţia se înregistrează în special la grupurile etnice în legătură cu care sînt utilizaţi termenii de desemnare şi în P, folosiţi însă, în acest plan, cu o mai mare „încărcătură" de valori afective.

Desemnările de personaje colective din N sînt însă conforme cu norma lingvistică socioculturală din comunităţile sătesti tradiţionale. Rezultă, deci, că în relaţia sa cu cititorul, pentru a-şi desemna personajele, naratorul se situează în acelaşi „univers" semantic cu cel al personajelor sale. Rebreanu adoptă în aceste cazuri în special terminologia ţărănească de desemnare.

În afara actanţilor, în roman apar şi personaje „invocate", care nu participă la dezvoltarea unor secvenţe epice prin comportamentele lor verbale sau neverbale, ci constituie mai mult „termeni de referinţă" folosiţi pentru caracterizarea specificului de comportare al unor personaje-actant.

Pentru caracterizarea lui Vasile Baciu — spre exemplu — este invocată fosta sa soţie, „o fată bogată şi urîtă", pe care „a iubit-o ca pe ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor", N 51. Similar, în ordinea relaţiilor de rudenie, este invocat unchiul „dăscăliţei" Herdelea, Simion Munteanu, „învăţător pe vremuri în Monor... dascăl harnic şi un român înfocat", N 60. Astfel de personaje invocate sînt caracterizate de către narator sau de către un alt personaj mai mult static decît dinamic, mai mult prin unele atribute ale rolului lor decît prin comportamente de rol. În ordinea unei posibile similitudini de statut matrimonial, „bătrînii" Herdelea aminteau moralizator „fetelor" lor de „domnişoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le peţească, deşi ele au la spate miişoare multe", 80.

Aceeaşi funcţie de caracterizare indirectă a unor personaje-actant o îndeplineşte şi **invocarea unor roluri sau tipuri sociale** în N sau în P. Supărată că Laura vrea să respingă propunerea lui Pintea de a se căsători, „dăscăliţa" exclamă: „Domnişoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!", P 80. Ca şi în cazul personajelor colective-actant, rolurile sau tipurile sociale invocate sînt desemnate de către narator sau de către personaje tot în termeni conformi cu norma socioculturală ţărănească.

5. Pentru comportamentul lingvistic — în genere —, pentru cel de adresare verbală — în special —, considerăm că este adecvată caracterizarea **situațiilor sociale** nu numai prin spațiu, timp și mod de desfășurare a acțiunii [10], ci și prin prezența sau absența auditoriului care asistă la schimbul de replici dintre locutor și interlocutor.

La un nivel mai complex de analiză se impun a fi luate în considerație situațiile psihosociale care, față de atributele situațiilor sociale anterior menționate, sînt definite și prin starea de spirit a celor implicați în schimbul de replici.

În cazul romanului *Ion*, componentele situației sociale cu maximă influență în selectarea formulelor de adresare dintre personaje sînt locul adresării și prezența auditoriului. Principalele tipuri de ,,locuri'' în funcție de care variază comportamentul lingvistic al personajelor (și implicit desemnările de personaje în P și, într-o mai mică măsură, în N) sînt **casa, locurile publice de întîlnire în sat** (cîrciuma, hora, biserica, drumul etc.), **loturile individuale cu holde sau livezi și instituțiile de stat administrative, școlare sau judecătorești** (primăria, școala, judecătoria etc.).

Dialogurile în care iubirea și, în genere, valorile afective pozitive se manifestă cu maximă intensitate au loc, de regulă, în casă, în livadă sau în cîmp, fără prezența unui auditoriu : ,,Ionică ! ... Măi Ionică ! ... dragul mamei (Zenobia → Ion, chemare adresată de Zenobia ,,din capul scării'' de la ,,podețul cu fîn'' din gospodăria lor, 40) ; ,,Ionică'' (Florica → Ion, în cîmp, la locul de coasă al lui Ion, înainte de apariția Zenobiei, 50). Formulări cu valoare de afecțiune, iubire intensă sînt folosite și în alte situații similare : ,,Ionică'' (Ana → Ion, în casa lui Vasile Baciu, 148), ,,micule'', ,,puiule'' (Roza Lang → Titu, în casa Lang, 144, 145).

Ura, disprețul și, în general, atitudinile negative de maximă intensitate, cu funcție de separare sau respingere socială dintre personaje se manifestă, de regulă, în locuri publice, în prezența unui auditoriu. Vasile Baciu se adresează lui Ion, la horă, în prezența sătenilor și a notabilităților cu apelativele : ,,sărăntocule'', ,,tîlharule'', iar sătenilor, referindu-se la Ion : ,,— Ce are hoțul cu fata mea ?'', P 26, 27.

Numeroasele încăierări dintre Ion și socrul său chiar dacă își au punctul de pornire în casă, ca în cazul celei declanșate în locuința familiei Herdelea, unde fuseseră pentru o soluție de împăcare, se continuă cel mai adesea în ogradă (spațiu semiprivat, cu mare vizibilitate socială) sau în ,,uliță'' (spațiu public), amplificîndu-se prin injurii, mai ales în prezența unui auditoriu sugerat sau menționat ca atare de narator. După aceeași ceartă din casa învățătorului, Ana le apare celor doi potrivnici ca ,,o arătare urzitoare a tuturor relelor'', N 259 (deși această caracterizare a Anei este făcută în N, ea reflectă, evident, modul în care socrul și ginerele o percepeau în acel moment de furie, deci o situare a povestitorului în planul psihic al personajelor sale). Prin apariția ei, situația psihosocială devine și mai tensionată : ,,O zăriră amîndoi deodată și furia lor se înteți iar, pumnii se amenințară în aer și privirile se loveau ca două săbii'', N 259. Invectivele se revarsă asupra ei din ambele părți : ,,fleandură'', ,,hoață'' (Ion → Ana, P 259, 260), ,,rapandulă'' (Vasile Baciu → Ana, P 260).

[10] Ph. K. Bock, *Social Structure and Language Structure*, în J. A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague, 1968, apud. J. A. Fishman, *The Sociology of Language : An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*, tradus în românește în : Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Dumitru Chițoran, *Sociolingvistică. Orientări actuale*, București, E.D.P., 1975, p. 155.

În dialogurile care se desfășoară oficial, în cadrul unor instituții de stat, raportul ierarhic dintre vorbitori este hotărîtor în selectarea formulelor de adresare. Personajul aflat în poziție ierarhică inferioară sau de solicitant al serviciilor instituției se adresează deferent : „domnul jude" (Ion → judecătorul din Armadia, P 113), în timp ce personajul care reprezintă instituția, superior în termenii ierarhici ai acesteia, folosește liber injuriile : „ticălosule" (judecătorul → Ion, P 113).

În situații în care personajul destinatar adoptă un comportament opus celui așteptat de personajul emițător, acesta din urmă investește formula de adresare pe care o utilizează cu o valoare afectivă opusă sau, oricum, foarte diferită față de cea pe care termenul respectiv o are de obicei : „— Așa muncești tu, dragul mamii ? — strigă în clipa aceea Zenobia, care venea cu mîncare, grăbită și supărată", 50. „Dragul mamii" nu mai are în acest context sensul unei formule de alint, ci de dojană pentru Ion care, în loc să cosească, stătea cu Florica, din partea căreia nu putea veni refacerea economică a gospodăriei Glanetașului, dorită și de Ion și de Zenobia.

6. Desemnarea personajelor în termeni explicit evaluativi se realizează preponderent în P. Chiar în fraze formulate în stil indirect, în care planul personajelor este subordonat prin conjuncție planului naratorului, rezultă cu claritate că evaluatorul este un alt personaj și nu autorul : „Bătrînii (soții Herdelea — n.n.) dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o *puștama* care-și pierde vremea făcînd curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă", 80. În cadrul unei alte fraze cu structură sintactică similară este prezentată imaginea Laurei despre Pintea înainte de a-l lua în căsătorie : „*o stîrpitură de om* pe care-l urăște tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie", 80.

Evaluarea unui personaj prin formule de desemnare cu funcție expresivă puternică este realizată în majoritatea cazurilor de către un alt personaj, actul de evaluare fiind plasat de romancier fie în replici de dialog, fie în comentariul său : „om chibzuit", 80 (soții Herdelea despre Pintea), „oameni bogați și vrednici", 120 (familia Herdelea despre părinții lui Pintea), „capul tuturor relelor din sat", „ticălos", 70 (Belciug despre Ion), „pămătuful", 76 (Maria Herdelea despre Belciug), „tîlharul", 30 (George despre Ion), „cioară", 35 (George → Briceag) etc.

Situațiile în care naratorul folosește o formulă de desemnare a unui personaj în sens evaluativ, fără a pune evaluarea pe seama unui personaj-emițător, sînt foarte rare în roman : „Era un *bărbat silitor* Vasile Baciu ...", N 50.

Se accentuează în acest fel și mai mult impresia generală de roman de observație socială pe baza căreia naratorul reconstruiește o lume cu legile ei proprii, obiective, cu orientările ei valorice și cu comportamentele lingvistice care-i sînt specifice.

Din această succintă aplicare rezultă că principalele valențe/particularități ale schemei metodologice propuse pentru abordarea sociolingvistică a formulelor de desemnare a personajelor din romanul social rezidă în :

— relevarea valențelor comparative ale tipurilor de formule de desemnare a personajelor românești utilizate în registre stilistice diferite (N și P);

— relevanța acestor comparații pentru raporturile complexe dintre narator — personaje, narator — universul social pe care-l simbolizează personajele sale;

— posibilitatea de a ordona în plan sociolingvistic o mare diversitate de formule de desemnare a personajelor cu ajutorul unei abordări ai cărei termeni esențiali sînt clasificări la nivelul : personajelor, situațiilor sociale/psihosociale, relațiilor sociale, valorilor afective asociate comunicării și registrelor stilistice utilizate de narator ;

— relevanța stilistică a clasificării personajelor în cadrul opozițiilor : „actant — invocat", „individual — colectiv", „desemnat în N — P" ;

— oportunitatea luării în considerație a desemnărilor de roluri sau tipuri sociale ca modalități de caracterizare a comportamentului personajelor-actant din roman.

Validarea unor ipoteze de tipul celor cu care am operat poate fi realizată, într-o analiză care are scopuri de cunoaștere și nu numai de ilustrare a unei metodologii, apelînd atît la abordări strict calitative, cît și la cele cantitative. Dintre acestea din urmă, cea mai adecvată pentru particularitățile unei cercetări sociolingvistice a formulelor de desemnare a personajelor ne pare a fi „analiza de conținut" (content analysis), în sensul în care este definită și utilizată în literatura sociologică această tehnică de analiză a datelor cu suport lingvistic [11].

Octombrie 1986

București, Școala Generală nr. 193

[11] S. Chelcea (coord.), *Semnificația documentelor sociale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

OBSERVAȚII FILOLOGICE PE MARGINEA UNUI TEXT DIN *CODICELE STURDZAN*

GH. CHIVU

1. Ultimul text românesc al *Codicelui Sturdzan*, intitulat în volumul al doilea al *Cuventelor den bătrîni, Frați dragi* [1], reprezenta, pentru B. P. Hasdeu, una dintre acele „predice, omilie și comentare asupra orațiunii dominicale" [2], frecvent întîlnite în literatura teologică greacă și slavonă [3], dar atestate, chiar pentru aceeași epocă, și în scrisul românesc [4].

Al. Philippide credea că ultima copie datorată popii Grigorie din Măhaci ar putea fi un extras din *Catehismul* de la Sibiu [5].

M. Gaster afirma, în schimb, sub rezerva verificării ipotezei sale, că scrierea „se poate că este copiată din una din *Cazaniile* lui Coresi" [6].

Pentru N. Drăganu, *Frați dragi* era o compilație [7], o amplificare a unui *Tatăl nostru cu tîlc* punînd la contribuție predica intitulată, în *Codicele Todorescu, Așa grăiaște Dumnedzău botedzaților* [8]: „Autorul predicii *Frați dragi* așadară n-a făcut altceva decît a completat un *Tîlc de Tatăl nostru* întrețesînd și rotacizînd, pentru uniformitate, începutul variantei *Așia grăiaște dñdzău botedzaților*" [9].

În sfîrșit, G. Pascu opina că *Frați dragi* este, de fapt, o grupare de trei texte *(a.* fraza de citire a evangheliei, *b.* fragmentul de evanghelie și *c. Tatăl nostru cu tîlc)*, diferențiate prin conținut și limbă [10], dar confundate de B. P. Hasdeu din cauza absenței semnelor finale [11].

2. Examinînd în ordine ipotezele enunțate, după apariția *Cuventelor den bătrîni*, în legătură cu filiația textului copiat de popa Grigorie din Măhaci în anul 1619, constatăm că nici una nu poate fi reținută pentru investigații ulterioare.

[1] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1879, p. 120.

[2] *Ibidem*, p. 117.

[3] *Ibidem*. Relativ recent, P. Olteanu *(Stilul vechilor „cazanii" românești în lumina izvoarelor și originalelor bizantino-slave*, în *Sintaxa și stilul paleoslavei și slavonei*, București, 1974, p. 319) constata că interpretarea rugăciunii *Tatăl nostru* din *Codicele Sturdzan* „e făcută în stilul lui Ioan Hrisostomul, al lui Grigore cel Mare și al lui Teofilact, vlădică al Bulgariei".

[4] B. P. Hasdeu avea cunoștință de un *Tatăl nostru cu tîlc* descoperit de T. Cipariu într-un manuscris ardelenesc din secolul al XVII-lea (vezi B. P. Hasdeu, *op. cit.*, II, p. 118, notele 1 și 2).

[5] Al. Philippide, *Introducere în istoria limbei și literaturei române*, Iași, 1888, p. 58.

[6] M. Gaster, *Chrestomatie română*, I, București, 1891, p. XXXVI.

[7] N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, București, Leipzig, Viena, 1914, p. 75.

[8] *Ibidem*, p. 76.

[9] *Ibidem*, p. 76—77.

[10] G. Pascu avea în vedere rotacismul, absent din primul „text" descoperit în *Frați dragi* (de fapt în primele două fraze ale scrierii), dar prezent în celelalte două (G. Pascu, *Istoriea literaturii și limbii române din secolul XVI*, București, 1921, p. 107).

[11] *Ibidem*.

Posibila relaţie cu *Catehismul de la Sibiu* a fost negată pe bună dreptate de A. Schullerus, întrucît între *Fraţi dragi* şi rugăciunea inserată în *Catehism* există o evidentă diferenţă de structură [12].

Descendenţa scrierii în discuţie din una dintre *Cazaniile* coresiene, sugerată de M. Gaster, nu îşi găseşte nici ea susţinere în compararea propriu-zisă a textelor [13].

Ipotezei formulate de N. Drăganu i-am opus nu de mult o alta, potrivit căreia nu predica *Aşa grăieşte Dumnedzău botedzaţilor* a fost utilizată în alcătuirea textului cunoscut sub numele *Fraţi dragi*, ci acesta din urmă a intrat, din întîmplare, în structura scrierii din *Codicele Todorescu*[14]. Pledează pentru opinia noastră modul de fragmentare şi de ordonare, respectiv mărimea pasajelor extrase din *Legenda Duminicii*, *Fraţi dragi* şi *Tîlcovania evangheliei de la judecată* [15]. De altfel, chiar N. Drăganu, după ce încheie expunerea ipotezei combătute de noi, notează : „se poate însă şi să ne înşelăm... şi să se fi petrecut lucrul tocmai invers decît cum credem noi [16].

În ceea ce priveşte afirmaţiile lui G. Pascu, o cercetare chiar sumară a *Codicelui Sturdzan* arată că scrierea aflată pe filele 115^{v}—122^{v} are o indiscutabilă unitate formală şi de conţinut. Presupusele texte componente din *Fraţi dragi* sînt scrise strict continuativ, B. P. Hasdeu neputînd fi deci acuzat că nu şi-a dat seama de structura lucrării din cauza absenţei semnelor grafice despărţitoare. Împotriva segmentării arbitrare operate de G. Pascu între cele două fraze de început (în care auditoriul este îndemnat să asculte evanghelia) şi comentariul textului evanghelic, pe de o parte, respectiv tîlcuirea rugăciunii domneşti, pe de altă parte, pledează apoi continuitatea textului în jurul căruia se dezvoltă *Fraţi dragi*. Acesta nu este format din două părţi distincte (un fragment evanghelic şi *Tatăl nostru*), ci aparţine în întregime *Evangheliei* după Matei, capitolul VI, versetele 6—13.

3. Identificarea textului pe baza căruia este construit *Fraţi dragi* (*Evanghelia* după Matei, VI, 6—13) are implicaţii uşor de bănuit asupra încadrării acestei ultime scrieri copiate de popa Grigorie din Măhaci.

Ea nu este deci o predică, de tipul *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* spre exemplu, cum s-a afirmat, aproape fără excepţie [17], de la apariţia *Cuventelor den bătrîni*, sub influenţa titlului *O predică. 1619* ce precedă comentariul şi ediţia datorate lui B. P. Hasdeu [18].

Nu poate fi considerată, după opinia noastră, nici variantă a unui *Tatăl nostru cu tîlc* [19], întrucît nu se rezumă la comentariul celei mai im-

[12] A. Schullerus, *Luthers Katechismus und Agenda in rumänischen Sprache*, în „Korrespondenzblatt des Vereines für siebenbürghische Landeskunde", XLIV, 1921, p. 57—61 ; ap. N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în „Dacoromania", II, 1921—1922, p. 583.

[13] Facem deocamdată abstracţie de surprinzătoarea asemănare dintre extrasele de *Tatăl nostru* incluse în *Fraţi dragi* şi rugăciunea tipărită în *Cazania I* (f. 225^{r}/16—225^{v}/3). Vezi, pentru aceasta, nota 22.

[14] Gh. Chivu, *Consideraţii filologice asupra unui text din* **Codicele Todorescu**, în LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 275—280.

[15] Vezi pe larg, pentru argumentarea ipotezei, articolul nostru citat în nota anterioară, p. 277—280.

[16] N. Drăganu, *op. cit.*, p. 77.

[17] Cf. M. Gaster, *op. cit.*, I, p. XXXVI ; P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318. (Ultimul autor citat, deşi consideră că *Fraţi dragi* este „tîlcuirea rugăciunii *Tatăl nostru*", o numeşte, cu un termen generic, „cazanie".)

[18] Vezi B. P. Hasdeu, *op. cit.*, II, p. 115.

[19] Vezi *ibidem*, p. 117 ; Al. Philippide, *op. cit.*, p. 58 ; G. Mihăilă, *Note*, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, Bucureşti, 1984, p. 532, nota 64.

portante rugăciuni a creștinilor, ci interpretează un pasaj mai amplu din *Evanghelie*. O comparație cu *Ocenașul cu tîlc*, scriere aproximativ contemporană, descoperită de T. Cipariu [20], arată, de altfel, existența unor diferențe de structură fundamentale.

Frați dragi este în realitate o omilie, o cazanie în sensul propriu al termenului, în care citatul evanghelic, reprodus *tale-quale*, este comentat pe larg.

4. Absent, după cum am menționat anterior [21], din cele două *Cazanii* coresiene, *Frați dragi* se află, în schimb, într-o strînsă relație textuală cu *Tetraevanghelul* tipărit în 1561 [22]. O paralelă a fragmentelor de evanghelie cuprinse în copia sturdzană cu pasajul corespunzător din tipăritura brașoveană amintită va fi, credem, edificatoare în acest sens :

Frați dragi (f. 115^{v}/2—121^{r}/13) [23]	*Tetraevanghelul* lui Coresi (f. 10^{r}/2—23)
〈.....〉 întră întru celariul tău și închide ușa ta. Roagă-te tatălui den ceriu în furișu și tatăl tău va vedea în furișu, da-va ție aiave. Rugîndu-vă, să nu grăiți rău ca alte limbi; pare-le amu că întru multe cuvinte ale loru audziți voru fi. Nu vă asemănareți loru; știi tatăl vostru ce v-ară trebui ainte încă de cerșutul vostru.	E tu, cîndu te rogi, întră în cămara ta și închide ușa ta. Roagă-te tatălui tău cela ce iaste 〈...〉 în ascunsu și tatăl tău vedeava în ascuns și da-va ție aiave. Rugîndu-te, să nu grăiești rău ca limbuții; pare-le amu că în multe graiure ale lor auziți vor fi. Nu vă potrivireți amu lor; știe tatăl vostru ce vă trebuiaște ainte de cerșutul vostru.
Așa amu vă rugați voi : Tatăl nostru cel ce ești în ceriure, se sfențească-se numele tău, să vine împărăția ta și se fie voia ta ca 〈și〉 în ceriu și pre pămîntu. Pîinrea noastră sățioasă dă-o noao astădzi și lasă noao greșalele noastre ca și noi lăsămu greșiților noștri și nu ne duce în năpasti, 〈.....〉 hicleanul, că a ta iaste împărățiia și sila și slava în veciia veacului, amin.	Amu așa vă rugați voi : Tatăl nostru ce ești în ceriure, sfințească-se numele tău, să vie împărățiia ta, să fie voia ta cum în ceri așa și pre pămînt. Pîinea noastră sățioasă dă-ne noao astăzi și iartă noao greșalele noastre cum iertăm și noi greșiților noștri și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvește de hitleanul, că a ta iaste împărățiia și putearea și slava în veac, amin.

Întrucît pasajul corespunzător din *Tetraevanghelul* de la Sibiu (f. 10^{v}/1—11^{r}/13) [24] pe de o parte, și celelalte versiuni ale *Tatălui nostru*

[20] T. Cipariu, *Principia de limba și de scriptura*, ediția a II, revăzută și înmulțită, Blaj, 1866, p. 103, 114. Textul, păstrat la filiala din Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei (ms. rom. 100, f. 16^{r}—17^{v}), a fost editat integral de Magdalena Georgescu (*Considerații filologice asupra unui vechi text românesc*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 74—75).

[21] Vezi mai sus, § 2.

[22] Datorită întinderii textului evanghelic inclus în *Frați dragi*, facem abstracție de asemănările foarte mari cu *Tatăl nostru* tipărit în *Cazania I* (f. 225^{r}/16—225^{v}/3). Rugăciunea din tipăritura citată își are, de altfel, originea chiar în *Tetraevanghelul* din 1561 (vezi, pentru aceasta, Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 331).

[23] Reproducem extrasele din *Evanghelia* după Matei, cap. VI, v. 6—13, incluse în *Frați dragi*, fără a marca locul ocupat de comentarii.

[24] În *Manuscrisul popii Bratul*, din capitolul al VI-lea al *Evangheliei* după Matei sînt transcrise doar versetele 22—33 (vezi G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, București, 1972, p. 309).

anterioare anului 1619 [25], pe de altă parte, au forme diferite de copia sturdzană, apropierile sau identităţile constatate prin lectura paralelă a celor două texte reproduse nu pot fi întîmplătoare. Ele constituie, după opinia noastră, dovada certă a utilizării *Evangheliei* după Matei (VI, 6—13) în alcătuirea variantei măhăcene a omiliei *Fraţi dragi* [26], acest text neputînd apărea deci, în forma ajunsă pînă la noi, prin simpla traducere integrală a unei scrieri corespunzătoare redactate în limba slavonă [27].

Caracteristicile filologice şi lingvistice ale copiei sturdzane (lacuna existentă înainte de *hicleanul;* prezenţa, alături de fonetisme specifice normei în uz în Măhaci, a formelor *să vine* şi *greşalele* [28]), coroborate cu modul de lucru al popii Grigorie [29], arată însă în mod cît se poate de clar că scribul măhăcean nu a avut în faţă textul coresian, căruia i-ar fi respectat, ca şi în cazul *Catehismului,* particularităţile lingvistice. Grigorie, copistul, iar nu autorul sau traducătorul omiliei *Fraţi dragi* [30], a transcris textul, operînd obişnuita adaptare la propria normă literară, dintr-un manuscris necunoscut nouă care provenea, foarte probabil, din Banat sau Hunedoara [31].

Cum din această zonă geografică pare să fi venit şi unul dintre izvoarele *Tetraevanghelului* coresian [32], nu este exclus, din punct de vedere teoretic, ca similitudinile sau identităţile de text existente între *Fraţi dragi* şi tipăritura braşoveană să se datoreze tocmai acestui original comun.

A fost însă alcătuită omilia *Fraţi dragi* în Banat — Hunedoara (cum rezultă logic din această ipotetică filiaţie, dar mai ales din caracteristicile sale lingvistice) sau textul transcris de popa Grigorie era o simplă

[25] Ve zi Magdalena Georgescu, *op. cit.*, p. 77.

[26] N. Drăganu a identificat de asemenea cîteva fragmente evanghelice, diferite foarte puţin de versiunea coresiană a *Tetraevanghelului,* într-un molitvenic românesc din secolul al XVII-lea *(Molitvenicul Marţian;* vezi N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc,* în „Dacoromania", II, 1921—1922, p. 262, 309, nota 1).

[27] Pentru chestiunea originalului slavon al omiliei, vezi P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318—319.

[28] Dintre particularităţile nemăhăcene atestate în comentariile la textul evanghelic menţionăm : păstrarea lui *e* medial aton *(feciori* 118^{v}/2, *numele* 116^{v}/16), respectiv a diftongului *ea* final accentuat *(acea* 117^{v}/9—10, *va cădea* 121^{r}/6, *dzicea* 118^{v}/6), notarea lui *î (purîncita* 117^{v}/1), rostirea moale a labialelor *(zmeul* 121^{v}/14 ; *se izbăvească* 121^{v}/1, 122^{r}/3, *să proslăvească* 118^{v}/14, *veacului* 122^{r}/13) şi aceea dură a fricativei *ş (deşarte* 116^{v}/8, *şarpele* 121^{v}/9) ; vezi, pe larg, Gh. Chivu, *Localizarea şi filiaţia textelor din* **Codicele Sturdzan,** în *Cele mai vechi texte româneşti. Contribuţii filologice şi lingvistice,* Bucureşti, 1982, p. 51 ; cf. Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare,* Bucureşti, 1975, p. 315.

[29] Vezi I. Gheţie, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare,* în *Studii de limbă literară şi filologie,* III, Bucureşti, 1974, p. 113—114 ; idem, *Baza dialectală a românei literare,* p. 313, 320 ; Gh. Chivu, *Localizarea şi filiaţia textelor din* **Codicele Sturdzan,** p. 44, 47—52.

[30] Afirmaţia lui B. P. Hasdeu, potrivit căreia comentariile textului evanghelic ar aparţine popii Grigorie (B. P. Hasdeu, *op. cit.*, II, p. 119), nu poate fi, evident, reţinută. Lacunele existente în *Fraţi dragi* (f. 121^{r}/12, înainte şi după *hicleanul,* şi, eventual, f. 115^{v}/2, înainte de *întră)* şi amestecul unor particularităţi lingvistice specifice unor zone dialectale distincte arată de asemenea că preotului măhăcean nu-i poate fi atribuită nici traducerea omiliei.

[31] Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare,* p. 315 ; Gh. Chivu, *Localizarea şi filiaţia textelor din* **Codicele Sturdzan,** p. 51—52.

[32] Vezi Florentina Zgraon, *Localizarea* **Tetraevanghelului** *coresian din 1561,* în *Cele mai vechi texte româneşti. Contribuţii filologice şi lingvistice,* p. 342 ; cf. Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare,* p. 254 ; Al. Mareş, *Originalele primelor traduceri româneşti ale* **Tetraevanghelului** *şi* **Psaltirii,** în *Cele mai vechi texte româneşti. Contribuţii filologice şi lingvistice,* p. 199.

copie intermediară a unui original venit din zona Braşovului (deci descinzînd indirect din *Tetraevanghelul* apărut în 1561)?

Analiza lingvistică a copiei sturdzane nu permite argumentarea unui răspuns ferm [33]. Numeroasele identităţi existente între cele două texte, din rîndul acestora făcînd parte şi o serie de caracteristici (*împărăţia, ceriure, pînrea, săţioasă*) despre care s-a afirmat că au apărut prin revizuirea formei primitive a rugăciunii domneşti (pătrunsă în *Catehismul* coresian din originalul *Tetraevanghelului* [34]), par să pledeze pentru descendenţa textului evanghelic inclus în *Fraţi dragi* din tipăritura braşoveană. Este însă puţin probabil ca unele dintre diferenţele lexicale existente în cadrul *Tatălui nostru* (vezi în special *lasă*, în loc de *iartă*, şi *lăsămu*, în loc de *iertăm*) să fi apărut prin modificări operate de un copist al textului tipărit în 1561 [35]. Formele conservate în *Fraţi dragi*, mai apropiate, după unele opinii [36], de originalul slavon al rugăciunii, lipsesc din toate versiunile de acelaşi tip ale *Tatălui nostru* anterioare anului 1619 [37].

5. În manuscrisele vechi româneşti nu a fost semnalată pînă în prezent o altă copie o omiliei *Fraţi dragi*.

Într-un studiu consacrat examinării unui text din *Codicele Todorescu* [38], constatam însă că, în cadrul predicii intitulate *Aşa grăieşte Dumnedzău botedzaţilor*, pot fi identificate două fragmente din omilia în discuţie. Primul dintre ele (Cod. T, f. 107^{r}/2—108^{v}/3) corespunde la aproximativ două file dintr-un manuscris in -4°, iar cel de-al doilea (Cod. T, 5^{v}/15—116^{v}/10) are o întindere de două ori mai mică.

Puse în paralel cu versiunea sturdzană a scrierii, cele două fragmente prezintă asemănări cu textul copiat de popa Grigorie pe filele 116^{v}/14—118^{v}/5. Citäm spre exemplificare un pasaj, ilustrativ pentru primul dintre fragmentele identificate în *Codicele Todorescu*:

Codicele Sturdzan (f. 117^{r}/13—117^{v}/10)	*Codicele Todorescu* (f. 107^{r}/12—108^{r}/5)
Elu ţi-au datu trupu dintr-o fărănemică, elu ţi-au datu vîrtute, elu ţi-au datu ochii, şi mîru, şi picioare, spre sila lui se îmbli în leagea lui, că elu ţi-au datu viiaţa, şi dzile cu samă, şi ceas de moarte, şi înviere den moarte. Şi între elu să stai cu peliţa şi cu sufletul să dai	Eu vă ded, oamenilor, trup dentru fărănemică, şi vîrtute, şi ochi, şi mînule, şi picioarele, şi spre sila Dumnedzăului nostru să îmblaţi şi toate podoabele, şi frîmseţile, şi darurile. Eu acelea vă dediu voao şi spuş voao ce-i spre suptu cer şi spre faţa pămîntului cîtu-i tot.

[33] Vezi articolul nostru, *Localizarea şi filiaţia textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 52.

[34] Ion Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, p. 331. De observat însă că *împărăţia, pîine* şi *săţioasă* sînt semnalate şi în versiuni ale *Tatălui nostru* independente de textul *Tetraevanghelului* (vezi M. Georgescu, *op. cit.*, p. 77).

[35] O influenţă a versiunii *Tatălui nostru* din *Evanghelia* după Luca (cap. XI, v. 2—4), în care există *lasă* şi *lăsăm*, dar şi *datoarele* şi *datornicilor*, în loc de *greşalele* şi *greşiţilor* (vezi CT, f. 142^{v}/6—15), ni se pare foarte puţin probabilă în condiţiile în care rugăciunea domnească se impusese în forma cuprinsă în *Evanghelia* după Matei. (Vezi, pentru exemple, M. Georgescu, *op. cit.*, p. 77—79.)

[36] P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318—319; vezi şi Ion Gheţie, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 330—331.

[37] Vezi Magdalena Georgescu, *op. cit.*, p. 77—79.

[38] Gh. Chivu, *Consideraţii filologice asupra unui text din* **Codicele Todorescu**, p. 275—280.

răspunsu de ce-ai lucratu cu peliţa. Nece cu u⟨n⟩ chipu nu poţi treace de acea.

Derept ce vă dediu, derept să îmblaţi în leagea lui Dumnedzău şi să cunoaşteţi pre Hristos, că Dumnedzău vă deade viiaţă şi dzile cu samă şi ceas de moarte. Şi înaintea lui Dumnedzău să staţi cu trupul şi cu sufletul vostru şi nice într-u⟨n⟩ chip nu puteţi treace de-aciia.

În ciuda apropierilor de conţinut (ambele texte tratează aceeaşi materie) şi a unor formulări asemănătoare, *Fraţi dragi* şi fragmentele identificate în *Codicele Todorescu* nu provin însă din aceeaşi traducere a omiliei.

6. Conchizînd, putem afirma deci că ultimul text românesc al *Codicelui Sturdzan* este o omilie în care a fost pus la contribuţie un fragment din *Evanghelia* după Matei, într-o variantă foarte apropiată de cea tipărită de Coresi. Copia datorată popii Grigorie descinde dintr-o versiune manuscrisă nesemnalată încă în alte miscelanee vechi româneşti, care se află foarte probabil în relaţie cu unul dintre izvoarele *Tetraevanghelului* coresian.

August 1986

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

PRAVILE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVII-LEA. TEXTE INEDITE

RADU CONSTANTINESCU

Așa cum făgăduiam cu alt prilej [1], reproducem aici alte texte românești, înrudite cu *Pravila de ispravă oamenilor* sau *Pravila lui Coresi*, a cărei variantă din manuscrisul 195 Ovčinnikov am comunicat-o în paginile acestei reviste. Asemenea vechi traduceri ale unor pravile slavone, traduceri ce vor putea fi, de acum înainte, mai lesne consultate și comparate cu cele deja cunoscute și tipărite, sînt, mai întîi, un fragment de traducere interliniară a *Pravilei de la Govora*, aflată într-același manuscris moscovit ce cuprinde și varianta *Pravilei* lui Coresi, data ei fiind așadar începutul secolului al XVII-lea, apoi două serii penitențiale dintr-un miscelaneu al lui Rafail de la Dragomirna din anul 1660 (Praga, Muzeul Național, ms. IX. H. 19 Bulg. 6)[2], desigur contemporane materialului liturgic și omiletic al codicelui, datînd așadar din anii 1640—1660; în sfîrșit, un penitențial de inspirație arhaică, al cărui cuprins amintește de atmosfera veacului al XIII-lea, dar păstrat numai într-un miscelaneu românesc din secolul XVIII (București, Biblioteca Academiei, ms. rom. 5454) [3].

Principiile transcrierii noastre sînt cele deja expuse în articolul amintit mai sus. Începem cu fragmentul interliniar, ce alcătuiește prima filă a codicelui Ovčinnikov 195 (fond 209) al Bibliotecii Unionale din Moscova, text corespunzînd celui din ediția de la Govora fila 5, coloana 1, rîndurile 1—16 (cuvintele slavone s-au dat cursiv):

Cu Dumnezeu începum pravila sf(i)nții apostoli / și sfinți précuvioșii și ai lu Dumnezeu purtători părinți noștri / al șaptela săbor, / de preoți și de oamini miréni, / de toate poră(n)citele. / Eu Petru și Pavel, apostolii lu Hristos, / porî(n)cit-am serbîloru lu Hristos / de lucru omenes-(cu), / ce e să lucréze șas(e) zile: luni și marți și mercuri și joi și vineri și s(îm)bătă pănă ameazazi / și pînă în al treile ceas, / sau iară toată zua. / Întru sîmbătă să te negă d(e) lucru greu / și în cas(ă) să tocmiț(i) și poman(ă) morăților și nămérnirbîlor(!) / lu Hristos cu priimiți / și ospățu cu dragoste săvrășiți, / ubătaf [a].

[1] R. Constantinescu, *O variantă necunoscută a Pravilei lui Coresi*, în LR, XXXV, 1986, nr. 5.

[2] Descriere și analiză lingvistică la A. I. Jacimirskij, *Opisanie južno-slavjanskich i russkich rukopisej zagraničnych bibliotek*, Petrograd, 1921, p. 648—662, și M. Ștefănescu, *Codex Dragomirnensis*, în „Arhiva Societății științifice și literare din Iași", XXXVI, 1929, p. 195—239.

[3] Descriere la R. Constantinescu, *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor 1340—1640*, București, 1984, p. 78—79.

[a] Textul slavon este: „ubo ta bo s'zdanie blagodat' imat' ".

Desigur, inițial textul slavon era complet, păstrîndu-se însă numai prima filă a codicelui, ulterior legată împreună cu restul manuscrisului, ale cărui filigrane (stemă cu o acvilă și alte însemne, indistincte, precum și scut cu figuri neidentificabile, cu ornamente și „timbre" heraldice aflate pe hîrtia poloneză de la începutul secolului XVII) nu le-am putut găsi în albumele publicate pînă acum.

Reproducem în continuare seriile penitențiale din codicele de la Dragomirna, poate mai vechi decît caietele de la 1660, dar, în orice caz, tot din secolul al XVII-lea.

Pravila svenţiloru părinţi 2

Învăţătură şi pocăinţă să-ş învéţe préutul fiii cei de ispovedanie şi să le de pocăinţă, carele cumu va fi gréşala, aşe să-i dé pocăinţa. // 2v

Preutul cela ce va priscomidi şi va căde puţănă fărămă gios, să aibă a face 200 de mătanii în dzi.

Acela preut de-l va chema cineva să slujască pré om murt, de va fi mers, săva bogat şi nu va merge, ce va cearé măzdă, să postească 1 let, *pocloni* 200 în dzi.

Préutul cela ce-ş va lăsa a sa besérică şi ai săi poporăni şi să va duce la altă besérică d(r)épt praznicul, post 2 let, poclon 100 în dzi.

Preutul cela ce va să slujască leturghie făr'di să(ra)c, ce nu şti carte, nice însămnat dé preuţie şi va zăce de nebunie sa, să mănînce săc 4 let.

Bo eară de va cînta cu muere sau cu fată, să postească 12 let şi închinăciuni căté 300 dé măta(ni)i în dzi.

Préutul cela ce va cînta leturghie, dé va mînca // şi va be şi va borî, 3
să nu cînte letrăghie giumătate de an şi să închine căte 100 de mătanii în dzi, iar de va fi nemă(n)cat şi nebăut şi va borî, să (nu)[a] mînă(n) ce 40 de dzile şi închinăciu(ni) căte 500 în dzi.

Preutul de va mănca şi décie, după ce va cănta leturghie săt(ul), să nu mai cănte leturghie nice dănăoară.

Muiare ce să va lăsa de-l său bărbat şi va mearge după altul băr(bat), de va lăcui cu nusul, să mănî(n)ce săcu 9 let (şi . . .)[a] de mătanii într-o dzi şi mă(n)ca ei să-i fie pănе cu (a)pă miarcuré şi veniré. Aşişderi şi băr-(batul) ei să facă.

Cine va vre să să postéscă (sîm)băta şi dumineca, anathema să fie cela ce (va)[a] posti.

Iară cela ce va să să postéscă, el sé să pos(tés)că întru sfentele posturi ce au lăsat şi au s(ăm)nat de însuşi despuetoriul Dumnădzău, dé să // . . .[a] dé a posti mici şi mari şi tineri şi bătrăni într-aceste sfenti posturi, 3v
cum dzisără sfenţii părinţi, că a dzecea dzi iaste luată dentru an, ce s-au făcut postul cel mare şi ai sămtă Mărie prespré tot anul, ce au ales şi au pus sfenţii apostoli şi sămnu de la despuetoriul Dumnădzău tuturor cine-s creştini. Direpti dzisă-ne iaste, de să ţinem cu frică mare, întru acestă sfente posturi miercuré şi veneré, să mînă(n)ce uscată mă(n)care în iară sămbăta şi dumeneca, untu de lemnu şi be vin în cestu maré *poned-(elnic) i sré(da) i pet(ka)*. Aşijdere în postul născutului Dumnădzău să postim uscată măncare *i sred(a) i petk(a)*. Iară marte şi gioe şi sămbăta şi dumineca, peşte şi vin. Aşijdére în postul Simpitriului, să mănă(n)ce. Iară în postul cel mare să mănă(n)ce peşte nu//mai de patru ori : întăi 4
să(m)bătă şi dumenec(ă) de postu şi în dzua crucii şi în Blagovéştenie şi în staule(!) Florii. Iară de vor şi şărbi, s(. . .)[a] bele după plug, ei să mănă(n)ce peşte sămbăta şi dume(ne)ca, iară de să vor tîmpla Blago(ve)-

şteniele în săptămîna cea maré a Paştilor, să nu mănă(n)ce peşté, nice de alt(ă) fiertură, numai puţine pâne şi cu apă.

Ce(la) ce să însoar(ă), doar de va fi midzu om, să mănă(n)ce 2 let. Iară de va fi tănăr şi de-i va mur(i) muiare, de (să)[a] va pute ţine şi de va pute răbda, după cuvîntul apostolilor, bine-i va fi, iară de nu va pute răbda şi nu va pute ţine, el să-şi ia şi alt(ă) muiare, post 1 let. Iară de va fi b(ăt)răNu şi să va însura, de va lua altă muiaré, ac(ela) pe Dumnădzău mînie, post 3 let, *po(cloni)* 24 în dzi. //

4v Iară cine să va însura a tria oră şi săvai muiare după al treile bărbatu, post 4 lét, poclon 67 în dzi şi curvie să chi(a)mă că (a)[a] fi.

Iară cela ce să va însura a patra oră, post 8 let, poclon 100 în dzi. Acela curvie să chémă şi pe Dumnădzău mânie.

Curvarul să postescă 20 lét.

Bărbatul bătaş pré om de périre, săvai muiare, post 15 lét, poclon (200) în dzi.

Cine va curvi cu muiare-ş pre unde nu i să cade, nice trebueşte, însă în cur, să mănî(n)ce săc 4 let, poclon 155 în dzi.

Cine va curvi cu dobitoc ce nu să mănî(n)că, post 3 let, poclon 150 în dzi.

Iară feciorul de va fi de dzece ai, sau de 12 *let*, să-i de tătu-ş 300 de *poc(loni)* în dzi.

Iară cine (a)[a] curvi cu dobitoc ce să mănă(n)că, post 15 let, *poc(loni)* 500 în dzi, iară dobitocul să-l ducă între doo hotară, de să-l ucigă şi să-l taie şi să-l arunce cânilor să-l mănă(n)ce.

Cela ce curveşte cu călugăriţă, post 9 let *poc(loni)* 160 în dzi. //

Cine va curvi cu cumătră-sa, post 9 let, *poc(loni)* 160 în dzi.

5 Cine va curvi cu fată şi nu va lua de să(-i)[a] fie muiaré, post 9 let, *poc(loni)* 360 în dzi; şi avuţie lui să o ia de la dînsă totă acei muiari.

Cela ce va sili muiare cu sâla, de va fi departe de omeni, acela păcat de să fiia tot spre acela bărbat. Iară de va străga şi n-o o va audzi nimea, să fii şi ei păcacat(!), cumu-i vi putere.

Iară cela ce curveşte cu căţea, post 9 let, *poc(loni)* 160 în dzi.

Iară cine v(a) curvi cu sora cumătră-sa, post 4 let, *poc(loni)* 50 (în) [a] dzi.

Iară cine va cu(r)vi cu fină-sa, post 12 let, *poc(loni)* 68.

Iară cine va curvi cu eama(!) frate(lui) de cruce, post 9 let, *poc(loni)* 150 (în) [a] dzi.

Iară cin(e) va curvi cu fata, 15 *(let)* [a], post 5 let, *poc(loni)* 30 (în) [a] dzi.

Iară popa de va împle preuţie 30 let, să nu preuţască, ce să (să) [a] facă călugăr şi preutesa sa c(ălu)gărită.

Iară popa de va fi curvar, să nu mai pré(u)ţ(éscă) şi omeni de-l vor
5v şti că-i curva(r), să nu-ş mai de ale soa // pré(s)curile şi comă(n)dările şi praznicile, că nu-i dă-dzoiaşte(!) a fi popă, că ce slujeşte, nu-i slujit şi ce va botedza, nu va hi botedzat şi (ce) [a] va cununa, nu va hi cununat şi ne hi tot neblagoslovit.

Iară cine va mă(n)ca mor(tă)ciună, sau va fi înnecat, post 2 săptămâni, *poc(loni)* (100) [a] în dzi, cu capol la pământ.

Iară cine va curvi cu sora fratelui de cruce, post 6 let, *poc(loni)* 100 (în) [a] dzi.

Iară de vor gréşi feciorii cumătrilor, la ceia nuntă popa să nu mergă să-i cunune, nice să(-i) [a] cumenece şi de să vor lua, să-i (d)éspa(r)ţă, post 2 let, *poc(loni)* 36 (în) [a] dzi.

Iară de (s)ă vor sfădi doi fraţi de va(n)ghelie, post 7 săptămeni, *poc(loni)* 12 (în) [a] dzi.

Clevetnicul 2 let, *poc(loni)* 18 (în) [a] dzi.

Cine portă minciuni de casă la casă den sat, post 3 let, *poc(loni)* 300 (în) [a] dzi.

Ocărătoriul post 1 let, *poc(loni)* 12 (în) [a] dzi.

Cela (ce) [a] ară în pământu altuia fără voia omului, post 4 let, *poc(loni)* ... [a] (în) [a] dzi.

Iară cela ce fură casa, post 13 let, *poc(loni)* (50) [a] (în) [a] dzi.

Iară cela ce fură doghitoc, post 15 let, *poc(loni)* 350 (în) [a] dzi.

Iară cela ce fură găină, post 1 let, *poc(loni)* 30 (în) [a] dzi. // 6

Iară cela ce fură pomă de vie, ore hie ce pomé, post meséţ, *poc(loni)* 15 (în)[a] dzi.

Iară cela ce fură gropă, post ... [a] let, *poc(loni)* 66 (în) [a] dzi.

Beţivol să nu ie nafură, p(înă) să va lepăda de beţie. Cine să va înbăta, om (de) [a] rînd şi va boră, de va fi lui anafură, să nu e nafu(ră) [b] posturi.

Iară dé nu va fi luat nafură, post 7 săptămîni(!), *poc(loni)* 15 (în)[a] dzi.

Iară dé v(a) fi borît în postul cel maré, să nu ia nafură ... [a] de dzile, *poc(loni)* 12 (în) [a] dzi.

Cine va mînca brîndză sau carne şi va lua nafură sătul, *poc(aanie)* 3 (let) [a], *poc(loni)* 66 (în) [a] dzi.

Cine-şi va afla muiare(-ş cu) [a] alt bărbat curvindu, să nu o ucigă pănă la morte ei şi să o s(o)coţă ca pe o curvă şi ca o vrăj(ma)şă şi giumătate de avuţie ei să o de (la) [a] béserici.

(Ia)ră cine va răpi mueré fără de voe ei, post ... [a] *(let)* [a], *poc(loni)* 60 (în) [a] dzi.

Préutul de (a) [a] chema comă(n)d(are l)[c] a praznic şi de nu va pute merge, va va (!) bla(goslovi) [b] ... [b] om bătrăn sa(u) diiac, să blagoslovască, comă(n)dar(ea blagosl)ovită va fi.

Că dumnul nustru // Dumnădzău mulţi apostoli au avut, de i-au 6v
mănat de i-au slujit slujbele. Cui va muri feciorul nebotédzat şi va chema pe popa să-l botedze şi popa dé (nu) [a] va sărgui, ce va muri nebotedzat, păcatul acela tot iaste pre popa. Iară de va sîrgui şi-l va afla sfrăşindu-i-să sufletul, să-l stropască cu aghiazmă, cu apă botédzată şi să-l facă mo(r)t (...) [a] de botedzul spré însul şi aşe de Dumnădzău osvétit (va) [a] fi, deci ei să citească tot botedzul, iară părintélé de (va) [a] gîndi să-l grijască, de să-l dea cuiva să-l botédză, ace(la) însuş ia păcatelé spré sine, post 2 let, *poc(loni)* ... [a] (în) [a] dzi.

Dé va muri cuiva pruncul nebotedzat (în)tre părinţi săi, dé va hii dé 3 dni, post 6 let, ... [a] (po)clon. Iară de va hii botedzat şi-l vor înpresura între sine, post 3 lét, *poc(loni)* 300 (în dzi) [a]. (A)ceia muiaré de nu-ş va socoti pru(n)cul său, ce (v)a căde în vro bolă şi vro neputinţă, post ... [a] (l)et, *poc(loni)* 50 (în) [a] dzi.

Iară muiaré cee ce nu-ş va să(c)oti pru(n)cul, ce va căde dé sus, de va muri, ... [a] let, *poc(loni)* 500 (în) [a] dzi.

Care muiare ceia ce-ş // bate ticiorul şi de năprasnă va muri, post 7
6 (let) [a], *poc(loni)* 150 (în) [a] dzi.

Muiare de va naşte pru(n)cul dent(ii) ea şi-l va sugruma, pănă la morté ei să mănă(nce) tot săc *sred(a) i pé(t)c(a)*, să mănă(n)ce păne cu ap(ă) ... [a] mai *poc(loni)* 1000 (în) [a] dzi.

Care mueré-şi va ba(té) pré al său bărbat, post 18 let, *poc(loni)* 500 (în) [a] dzi şi acee muiaré ce va blăstăma bărbatul, post 5 lét, *poc(loni)* 500 (în) [a] dzi.

Caré muiare va b(é) erbi ca să nu facă feciori, post 7 let, *poc(loni)* (200 în dzi) [b].

Muiare otrăvitoré pă(nă) la morte ei să mănă(n)ce săc, *poc(loni)* 1000.

Muiare ceia vi blăstăma pré po(pa), că(n)du va fi cântat leturghie, să o scoţă den (bi)serică şi post 3 let, *poc(loni)* 50 (în)[a] dzi.

Muiaré (cé)e ce va lua mana dobitocului sau apă, m... [a] post 17 let, *poc(loni)* 500.

Cine va lua ceva den... [a] bă de la om de sat şi-l va ţine la sine, pănă-l ... [a] va uita domnul său şi nu-l va da, acela (nu-l) [a] iubeşte pré Dumnădzău, casa-ş spurcă cu to(te) bucatéle, post 6 *meséţ*, *poc(loni)* 700 (în) dzi [d] //

7v Preutul de va merge la vănat şi va sluji leturghie, sau va mérge la béserică, post 5 meséţ şi să nu slujască leturghie, *poc(loni)* 150 (în) [a] dzi.

Cine va mă(n)ca crăne (!) în postul cel mare, dé va fi mu(r)iindu de fomé, post 3 let, *poc(loni)* 150. Cine va (s)purca luni săptămîna cea albă cu carne, sau (l)uni săptămîna lui sim Toder cu bră(n)dză, post ... [a] *let*, *poc(loni)* 300 (în) [a] dzi.

Iară cine să va spurca în postul cel maré şi nu va şti să mănă(n)ce săc de du(me)necă de după Paşti, pănă dumenecă cea ma(r)é, să(m)bătă şi dumenecă să mănă(n)ce săc fruptu, cine-ş va da ficiorilor frup(t) în postul cel (de) [a] ...e.r.é [b] Simpetriului şi săva într-al Sîmtămării şi să ...i [a] într-a născutului lui Dumnădzău, mai bine a (s)ă mi(n)ca pări(n)ţii, şi să dé ficiorilor (pa)scă, post 6 *let*, *poc(loni)* 1000 (în) [a] dzi.

Cui să vor spurca feciorii c(u) tă(n)dză(!), post să mănă(n)ce pări(n)ţii 6 *meséţ*, *poc(loni)* 15.

Préutul de să va găta de leturghie şi va cădé întru săblaznă, de-i va fi poftă pré pré (!) muiaré-sa, iară el să nu cî(n)te leturghie [d].//

116 Iară de a-i fi poftă şi-l va înşăla vrăjmaşul întru somnu, iară el să-şi citească *pomilui me boje trişci, sviatî boje présviate troiţe, otce naş, gospodi pomilui* 12 şi să dzică: Domne iartă-mă 24-e şi se chine 100 dé mătanii şi decie să slujască leturghie. Préutul beţiv sau se se (!) lasă dé béţiia, sau dé popiia.

Préutul iubăţ să să lase de popie, să nu mai préuţască.

Préutul giucător şi săltător să (să) [a] lase de popie.

Préutul dé va fi nebuna(te)c, ca fără menté, să-l nu-l priimască nice la o besérică.

Cine va face ucidere de om, aşe iasté dzis dé sfinţii apostoli, să pos-
116v tească 20 *let*, iară sfente săboră şi măritul Vasilie // déreptu neputinţa omului, aşe au dzis, să pos(tească) 12 let sau 10 let. Iară précuviiusul părintele nostru Ioan cel cu rostul de aur, aşe au dzis: Să pos(tească) 8 *let*, după cum i va fi putéré omului şi nevoinţa. 1 sănge amestecat iaste mai gréu. Cine să va afla fiiul cu maică-sa curvindu, ce Dumnădzău n-au dzis să fie aşe, ca să să ferească, să nu fie aceasta. Iară cine să va smenti, dé-l va înşăla vrăjmaşul nostro dracul, călcătoriul legi(i) domnului nestătut să bucur(ă) de paguba omenească şi sîrgueşte ca să dobăndească rodul omenescu cu curviile şi furtuşagurile şi cu scărnăviile celea relé, să ducă
117 în focul nestins, dereptu aceia dzisă domnul Dum//nădzău, de să nu fie uciderі şi a nu fi s...t..re [b] şi să nu fie mi(n)ciuni şi să nu fie curvie,

ci îț cinstéşte părintelé tău şi maica şi iubeşte benelé vecinului tău şi săténului tău, ca şi binele tău şi ca prietinului tău. 2 sânge amestécat iaste părintelé cu fie-sa, decie împréună e sînge mestecat şi să fugă unul de altul, unul spré răsărit, altul spré apus şi până cîndu vor fi ei, să nu să mai adune amândoi, post 20 let, *poc(loni)* 360 (în) [a] dzi. Alt treile sînge amestécat iasté fratele cu soru-sa, post 15 let, *poc(loni)* 300 (în) [a] dzi. Al patrul(é) să(n)ge amestecat este doi veri aré mari(!), post 12 *let*, ... [a] (poclon în) [a] dzi. Al cincile să(n)ge mestecat a doi veri şi ai tre(i) 32 veri, 10 *let*, *poc(loni)* 100. Al şesele să(n)ge mestecat iaste ce s-au dzis mai (sus)[a]. Tot să(n)ge mestecat ci-ş va spurca // pări(n)tele său, ce să cheamă socru, 117ᵛ
sau socră sau vitrégul sau maştehă, post 5 *let*, *poc(loni)* 300. Al şeptelea să(n)ge mestecat să(n)tu doi fraţi cu muiarile sau doo surori cu bărbat; dé nu vor şti, post 5 let, 50 (poclon în) [a] dz(i), iară de vor fi ştiindu-se, post 6 lét, *poc(loni)* 60. Altu sî(n)ge mestăcat iaste părintelé cu feciurul a o muere, post 6 *let*, *poc(loni)* 100 (în) [a] dz(i). De va fi préutul tânăr, să nu ia nice un fină de ispovedanie, de n(u) va ave pravilă, că nu pote purta orb pre orb, că vor căde amîndoi în gropă, de vo(r) peri.

Iară cându goneşte neştine pre altul, deci fugându cadé, ucidere de morte. Cine va ucide pre cineva şi (va) [a] fi viu până a tree dzi şi va muri, post 20 *let*. Iară dé va fi viu pînă a şese dzi, post 10 *let*.

Muiaré de-ş omoră pré al său bărbat, post 5 *let* cu f(a)r(mec)e sau cu altă înşălăciune de va fi [e]//

Precum se vede, avem de a face cu o traducere a unei compilaţii de felul celor pe care le-am desemnat în *Repertoriul vechiului drept românesc* prin sigla Γ, cuprinzînd, cu schimbarea ordinii şi numeroase omisiuni, extrase din mozaicul de penitenţiale alcătuit în Bulgaria de nord-vest şi pe valea Moravei sîrbe în anii 1345—1359, care a generat şi marea pravilă cu 150 de rubrici de la Vidin, răspîndită la noi în sec. XIV—XVI şi imprimată în 1640 la Govora, în traducere românească. După toate aparenţele, în ciuda datei tîrzii a codicelui, ce cuprinde, la început şi sfîrşit, ca un fel de înveliş protector, aceste fragmente, traducerea pare să fi fost alcătuită în secolul al XVI-lea, chiar dacă copia de care dispunem este din veacul următor.

În încheiere, reproducem două penitenţiale, dintre care primul pare a fi, la prima vedere, alcătuit în slavonă cel mai tîrziu în veacul al XIII-lea, întrucît cuprinde texte antibogomilice. Data traducerii sale în românește ar putea fi însă destul de tîrzie, respectiv cea a singurei còpii manuscrise care îl păstrează, adică manuscrisul românesc 5454 din Biblioteca Academiei R. S. România, provenind de la schitul Cotumba (Brusturoasa, jud. Bacău) şi alcătuit la 1754 de către ieromonahul Pahomie din Lapoş (Bacău), cu unele adaosuri mai tîrzii, între care o copie din 1762 a calendarului braşovean din 1733. În *Predoslovie către pravoslavnicii cetitori*, compilatorul susţine însă „că astă carte este izvodită dintr-o carte tiparnică di la stoliţă, tipărită di la împărăţie Moscului, cumu-i Gromovnicu şi Cărindariul şi Rojdeniţa şi Pascalia, Trepetnic, Pravilă călugărească, Învăţătură de călugări, Învăţătură pentru dohovnici, canoane din pravila pre lege adăugate (pentru) păcate pe scurt"; şi cu toate că

[a] Lacună în text.
[b] Ilizibil în manuscris.
[c] Fila ruptă.
[d] Sfîrşitul caietului I în 8°. În josul filei, nota : „Deci să să ştie".
[e] Restul lipseşte.

„aceste toate sînt scrise din izvod tiparnic, iară altile sînt scrise din izvod cu mîna, ce am socotit că sînt de trebă acelea scrise".

Judecînd după cuprins, penitenţialul care în *Repertoriul* nostru poartă sigla P_{24} (filele 98^v—104) pare, într-adevăr, să reprezinte o tradiţie relativ nouă, posterioară anului 1640. În schimb, cel cu sigla P_{18}, de la filele 108^v—109, este, aşa cum ziceam, un produs al propagandei antibogomilice, rămase la nord de Dunăre fără obiect după secolul al XIII-lea.

Nu este însă cu neputinţă ca acest penitenţial să fi fost alcătuit de-a dreptul în româneşte, la o dată mai timpurie, ce s-ar putea să fi coincis, dacă locul său de alcătuire a fost, aşa cum se pare, Moldova — iar nu, ca în cazul altor pravile româneşti, Ardealul —, cu încercările de reformă ortodoxă a bisericii şi cu mişcarea neoisihastă din Moldova din anii '40—'60 ai secolului al XVI-lea.

Primul articol priveşte iniţiativa „protestantă" a celor ce se cuminecă fără dezlegarea duhovnicului, aşadar călcînd însuşi principiul de temelie al dreptului penitenţial. „Pricestuitul fără porunca duhovnicului" urmează să fie astfel excomunicat pe trei ani şi supus interdicţiei bisericeşti, recomandîndu-se totodată „să nu i se primească prescurile, ca unui batjocoritor de Dumnezeu".

Următoarele două, mai puţin însemnate, privesc stuprul bestial, cu aceeaşi soluţie penală ca în *Basilicale* (60, 37, 85 după *Procheiron Nomos* 39, 74), aşadar ca în *Pravila de la Govora*, aşa cum a fost ea cunoscută în copiile slavo-române, iar nu în traducerea românească, mai săracă, precum şi echivalarea complicităţii la tîlhărie, manifestate prin ascunderea vinovatului, cu însăşi crima (*Basilicale* 60, 27, 1+3 după *Codul lui Justinian* 9, 39, 1 şi *Digeste* 47, 16, 1).

Celelalte sînt următoarele:

(4) Cine ceteşte proroci ereticilor — anathima.

(5) Cine să adună cu angheleni — anathima.

(6) Cine va mustra pre cel ce mănîncă carne — anathima.

(7) Cine va zice beserici(i) să fie urghisită — anathima.

(8) Cine va lua di la beserică ceva sau din vinit fără ştire iconomului, să fie anathima.

(9) Cine-ş va bate gioc de cei ce să însoară — anathima.

(10) Cine nu s-a pleca la pace — anathima.

(11) Cine-ş bate gioc de cii ce portu cuşme — anathima.

(12) Ce muere să îmbracă în haine bărbăteşti — anathima.

(13) Şi cîte fug de bărbat urînd nunta — anathima.

(14) Ci copii ce fug de părinţi creştini — anathima.

(15) Cine să lepădă de posturile beserici(i) — anathima.

(16) Cine va zice că darul lui D-zeu n-are — anathima.

Celălalt penitenţial are următorul cuprins:

Canoane din pravilă pentru tot păcatul:

1. Pentru 2 însurare post 3 ai metanii 24 în zi. 2. Pentru 3 însurare p. 4 a. m. 66 în zi. 3. Pentru 4 însurare p. 8 a. m. 100 în zi. 4. Pentru curvar p. 12 a. 5. Pentru curvie cu mîna 3 a. m. 36 în zi. 6. Pentru cine să supune supt altul 5 a. m. 36. 7. Cine curveşte cu muere în şezut 4 a. m. 150. 8. Cu dobitoc ce nu să mănîncă 3 a. m. 3 în zi. 9. Cu dobitoc curat 15 a. p. m. 500 în zi. 10. Cu cîne va curvi 9 a. m. 160 pe zi. 11. Cu muere cu bărbat 6 a. m. 500 pe zi. 12. Cu călugăriţă 9 a. m. 150 pe zi. 13. Cu călugăriţă mare 12 a. p. m. 150 pe zi. 14. Cu naşe-sa 4 a.p.m. 70 pe zi. 15. Cu fie-sa de botez 12 a. p. m. 300 pe zi. 16. Cu muma frăţine-

său de dohovnic 9 a. m. 150. 17. Cu fîrtată-sa 5 a.p.m. 150 pe zi. 18. Cu fata lui 5 a.m. 100 pe zi. 19. Cu muere lui 6 a. m. 100 pe zi. 20. Cu sora lui 4 a. m. 36 pe zi. 21. Cu soacra lui 3. a. m. 66 pe zi. 22. Cu cumnată-sa 3 a. p. m. 66 pe zi. 23. Pominitoriul de rău 1 an p. m. 15 pe zi. 24. Clevetnicul 2 a. m. 18 pe zi. 25. Mărturisitoriul mincinos 3 a. p. m. 24. 26. Ocainicul 1 an p. m. 12 pe zi. 27. Ascultătoriul la ferestă 1 an p. m. 15 zi. 28. Călcătoriul de giurămînt 1 an m. 150 zi. 29. Cine ară loc strein 4 ai p. m. 16 pe zi. 30. Furul de casă 3 a. p. m. 150 pe zi. 31. Mincinosul 6 luni p. m. 12 pe zi. 32. Cine fură găină, oao, 1 an m. 36 în zi. 33. Cine fură dobitoc 5 ai p. m. 300 pe zi. 34. Cine fură harul 6 luni m. 15 pe zi. 35. Cine fură di la streini 5 ai p. m. 100 pe zi. 36. Vedetoriul şi furul 5 a. p. m. 500 pe zi. 37. Cine e cu asupră şi iubitoriul de argint 3 a. m. 100. 38. Cine pune apă în vin şi-l vinde 5 a. p. m. 66 în zi. 39. Cine va borî bet de vin post 40 de zile. 40. Cine va borî în posturi de beţie 200 p. zile m. 12 zi. 41. Cine va mînca nainte precestanii 1 p. m. 66. 42. Cine au mîncat brînză, oao înainte 2 ai p. m. 66. 43. Cine au mîncat carne înainte 3 a. p. m. 66 zi. 44. Cine nu iubeşte pre oameini 2 a. p. m. 36 în zi. 45. Cine răpeşte muere 3 a. p. m. 1000 pe zi. 46. Copilul de a muri nebotezat 6 a. p. m. 500 în zi. 47. Muere ce a be erbi de copii 7 a. p. m. 200 pe zi. 48. Muere ce face farmece 9 a. p. m. 500 pe zi. 49. Muere otrăvitoare pîn-la morte cîte un întunerec pe zi. 50. Striga 7 a. p. m. 400 pe zi. 51. (Muere) [a] ce va zice cuvînt de ruşine preutului 3 a. p. 52. (Cine) [a] va merge la vrăjitor 4 a. p. 66 pe zi. 53. Cine cumpără ceva şi o vrăjeşte 1 an p. m. . . . [a] 54. Cine va fura cărţi şi vasă 2 a.,p. 150 în zi. 55. Cine fură lumină, tămîie 1 an p. m. 50 pe zi. 56. Cine va fura tort sau fuior p. 5 a. m. 50 pe zi. 57. Cine s-a frupta în postul mare 2 a. p. m. 66 pe zi. 58. Cine a mînca carne în săptămîna albă 4 a. p. m. 300. 59. Cine s-a spurca în postul mare 1 a. p. m. 36 pe zi. 60. Cine va posti sîmbăta şi dumineca anathima. 61. Cine va mînca prescuri, colivă, neaut 3 a. m. 100. 62. Muere ce a omorît copilu 3 a. p. m. 160 pe zi. 63. Muere fermecătoare 3 a. p. m. 100 pe zi. 64. Călugărul fermecător 5 a. p. m. 160 pe zi. 65. Cine fură beserică 30 toege pe spate 24 pe talpe. 66. Cine ia muere cu sîla 3 a. p. la pîrcălab gloabă. 67. Cine ucide de bună voie 6 a. p. m. 1000 pe zi. 68. Cine va curvi cu fata lui 20 a. p. m. 366 pe zi. 69. Cine cu soru-sa 15 a. p. m. 300 pe zi. 70. Veri primari la curvie 12 a. p. m. 170 zi. 71. Doi veri primari la curvie 10 a. p. m. 150 zi. 72. (Al) [b] triele veri primari 8 a. p. m. 100 zi. 73. Doi fraţi la o muere 6 a. p. m. 60 zi. 74. Ginere cu socru la o muere 6 a. p. m. 100 pe zi. 75. Cine a strica ficioară 6 a. p. m. 1(000) zi. 76. La muere cu barbat 5 a. p. m. 24. 77. La curvă cine a merge 3 a. p. m. 12 zi. 78. La cumătră-sa de a curvi 5 a. p. m. 36 zi. 79. La maştehă-sa de greşi 9 a. p. m. 36 zi. 80. Cu soacră-sa de curvi 15 a. p. m. 160 zi. 81. Cu *cuma* socră-sa 7 a. p. m . . . [a] 82. Muere ce-ş va lăsa bărbatu 9 a. p. m. . . . [a] 83. Cine va aprinde casă 8 a. p. m. . . . [a] 84. Cine va aprinde arie, curte 10 a. p. m. . . . [a] 85. Cine va curvi cu păgîni 5 a. p. m. . . . [a] 86. Cine va mînca cu eretici 3 a. p. m. . . . [a] 87. Ucidere de bună voie 12 a. p. m. 1000 pe zi. 88. Muere vrăjitoare şi bărbat 5 a. p. m. 305 în zi. 89. Muiare ce fuge de bărbat 5 a. p. m. 36 în zi. 90. Curva ce-ş omoră copilu 9 a. p. m. 160 zi. 91. Muere fărmăcătore 3 a. p. m. 300 zi. 92. Călugăriţa fermecătore 5 a. p. m. 300 zi. 93. Călugărul vrăjitor 5 a. p. m. 300 pe zi. 94. Sodomnenul cu om 5 a. p. m. 100 pe zi. 95. Cine fură gropile morţilor 5 a. p. m. 100 pe zi. 96. Cine va fura casă 3 a. p. m. 500 pe zi. 97. Cine prinde dobitoc în cursă 150

zile p. m. 12. 98. Cine va mînca corb, cioară 1 ai p. m. 100 zi. 99. Cine va mînca ceucă, cuc 1 a. p. m. 100 zi. 100. Cine va mînca coroi, cultur(!) 1 a. p. m. 100 zi. 101. Cine va mînca preveitoare 1 a. p. m. 100 zi. 102. Cine va mînca lup, culpe (!) 1 a. p. m. 100 zi. 103. Cine va mînca cîne, pisică 1 a. p. m. 100 zi. 104. Cine va mînca arici, pîrnuș 1 a. p. m. 100 zi. 105. Cine mîncă nevăstuică, veveriță 1 a. p. m. 100 zi. 106. Cine mîncă șerpe, broscă 1 a. p. m. 100 zi. 107. Cine mîncă cal, măgar 1 a. p. m. 100 zi. 108. Cine a mînca făr-de voe 1 a. p. m. 15 zi. 109. Cine a mînca și a be di la jidovi 3 a. p. m. 12 zi. 110. Cine s-a da într-altă lege păgînă 9 a. p. m. 100 zi. 111. Cine s-a însura într-alta credință 5 a. p. m. 50 zi. 112. Popa ce ia cununa 3 a. p. m. 30 zi. 113. Cine ia mana grîului 4 a. p. m. 100 zi. 114. Popa ce va precestui pe mireni 3 a. p. m. 50 zi. 115. Popa ce a precestui om făr'dohovnic 5 a. p. de toate. 116. Iară fără știre de a fi 7 a. p. să-l căiască. 117. De apără episcup alt episcup 10 a. p. m. 50 zi. 118. De va pirî voinic pre alt voinic 10 a. p. m. 50 zi. 119. Popa ce va ave vrajbă de cineva 4 a. p. m. 100 zi. 120. Cine să mîhnește la rugă 1 a. p. m. 100 zi. 121. Cine s-a precestui nebotezat 1 a. p. m. 50 zi. 122. Cine va ucide voinic plecat 20 a. p. m. 1000 zi. 123. Preutul de n-a merge la bolnav 3 a. p. m. 100 în zi. 124. Preutul de a întra desculț în besărăcă m. 100. 125. Preutul de va scăpa ferime gios, agneț m. 200. 126. Preutul de n-a merge la om sărac 1 p. m. 200 pe zi. 127. Preutul de ș-a lăsa beserică la praznic 2 a. m. 100 pe zi. 128. Preutul de va sluji sîngur 4 a. p. m. 100 zi. 129. Preutul de va sluji cu muere 12 a. p. 130. Preutul și călugărul de vor borî 40 zile post 50 m. 131. Călugărul ce va merge la baie post 150 zile m. 100 zi. 132. Preutul gîlcevitor, bîrfitor p. 40 zile. 133. Cine a cleveti preutul p. 6 luni. 134. Cine a da în popa 2 a. p. 135. Cine va giuca și va bate în palme 3 a. p. m. 24 zi. 136. Călugărul de a lepăda călugăriia 6 a. p. m. 300. 137. Călugărul mare 10 a. p. m. 300. 138. Cine s-a scîrbi de nuntă a să însura anathema. 139. Cine să scîrbește să mînce carne anathema. 140. Cine va învăța să fure pre rob anathema. 141. Cine va fugi din besărică anathema. 142. Cine va lua lucru strein de furat anathema. 143. Cine s-a scîrbi de muere lui anathema. 144. Cine va face aceasta pentru Hristos—blagoslovit. 145. Cine va ocărî pe cel ce face liubov anathema. 146. Cine va spurca muere frate-său anathema. 147. Cine s-a scîrbi de blagosloveniia mesi(i) anathema. 148. Cine a fuge de împreunare anathema. 149. Ce muere nu s-a pleca bărbatului anathema. 150. Cine n-a socoti fii(i) într-un chip anathema. 151. Cine n-a învăța fii(i) frica lui Dumnezău anathima. 152. Cine va învăța fii(i) cuvinte spurcate anathema. 153. Cine nu-ș va iubi fii(i) într-un chip anathema. 154. Cine nu-ș hrănește părinții săi anathima. 155. Ci muere ș-a tunde păru capului anathima. 156. Cine va posti sîmbăta, dumineca anathima. 157. Cine nu va crede în sfînta Troiță anathima. 158. Ce popă va face taină cu ovrei anathima. 159. Cine va mînca cu eretici sau a be anathima 160. Cine a mînca cu armenii anathima. 161. Cine nu va crede săborul a toată lume anathima. 162. Cine va dosădi pre altul greșind anathima. 163. Cine va mînca pește vineri, mercuri anathima. 164. Cine a mînca dulce în posturi anathima. 165. Cine a sudui preutul anathima. 166. Cine a sudui de suflet, de cruce anathima.

Septembrie 1986

Direcția Generală a Arhivelor Statului
București, B-dul Gh. Gheorghiu Dej, nr. 29

[a] Filă ruptă.
[b] Lipsă în manuscris.

DIFERENȚIERI DIALECTALE ÎN ROMÂNA PRIMITIVĂ

ION GHEȚIE

1. Fiind răspîndită pe un teritoriu (relativ) întins, româna primitivă a trebuit să cunoască, în mod fatal, unele deosebiri dialectale, mai ales dacă acceptăm ideea că traiul în comun al celor mai vechi vorbitori de limbă română a durat cîteva secole. În principiu, trebuie să admitem că, la începuturile sale, româna era mai puțin diversificată dialectal decît în epocile următoare și, mai ales, decît în zilele noastre. E o constatare de ordin general că tendința comună a idiomurilor aflate în afara acțiunii unor factori de unificare (cum ar fi limba literară) este de a se diversifica progresiv și nu de a se omogeniza[1]. Nu are, de aceea, dreptate Pușcariu cînd încearcă să susțină că ar fi „o greșeală principială să presupui că deosebirile din cadrul unei limbi se reduc cu atît mai mult cu cît această limbă e urmărită în stadii mai vechi" [2]. Este adevărat că, așa cum arată autorul, multe inovații existente odinioară s-au impus pe întreg teritoriul sau au dispărut, încît stadiul actual nu e în stare să evoce diversitatea mai veche a limbii. Constatarea, ea singură, nu poate anula valabilitatea unui punct de vedere verificabil istoricește, dacă se ține seama de evoluția unui idiom de-a lungul unei perioade mai mari de timp. De fapt, Pușcariu s-a servit de această idee pentru a face mai convingătoare opinia (care, în 1910, ar fi putut părea îndrăzneață) că faza primitivă a românei nu a fost absolut omogenă, ci a cunoscut unele variații teritoriale.

2. În realitate, și cei ce l-au precedat pe lingvistul român în delimitarea unei epoci străvechi a istoriei limbii române au presupus existența, în cadrul ei, a unor diferențieri locale. Astfel, Weigand nu excludea posibilitatea unor divergențe teritoriale în această fază a limbii române [3]. Pînă la Pușcariu, problema nu a fost însă pusă decît în treacăt, fără a se avea în vedere implicațiile ei teoretice și practice. Examinînd un număr de 7 particularități dialectale (formele de prez. ind. cu sau fără iotacizare de tipul *aud* — *auz*, imperfectul indicativ pers. 1 sg. în *-a* și *-m*, pluralele cu *-a-* sau *-ă-* de tipul *cetați* — *cetăți*, rostirea moale sau dură a consoanelor *ț* și *r*, păstrarea și, respectiv, palatalizarea labialelor, precum și păstrarea sau evoluția lui *-n-* la *-r-* în elementele de origine latină), el a ajuns la concluzia că „româna primitivă avea nuanțe dialectale" [4]. Deși numărul acestora nu era prea mare, „printr-o cercetare amănunțită în această direcție, ele probabil că se pot înmulți" [5]. Unele speculații de ordin teoretic (cf. cele spuse mai sus) l-au îndreptățit să presupună că „deo-

[1] ILR, II, p. 18.

[2] *Asupra reconstrucției românei primitive*, în *Cercetări și studii*, București, 1974, p. 78

[3] *Der Banater Dialekt*, în Jb, III, 1896, p. 244, *Linguistischer Atlas des daco-rumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909. Introducere, col. 8.

[4] *Op. cit.*, p. 63—77.

[5] *Ibidem*, p. 77.

sebirile dialectale în româna primitivă au fost mult mai mari decît putem noi constata azi".

Vrednică de a fi amintită este convingerea autorului, potrivit căreia „dacă ... în româna primitivă exista vreo graniță naturală care să constituie un obstacol, atunci, judecînd după limbă, acesta era mai degrabă Mureșul și nu Dunărea" [6]. La nord de acest rîu s-ar fi spus *buru, eu lăuda, adunari, riu, audzu, piept* și, probabil, *împenge*, în timp ce la sud *bunu, lăudam, adunări, rîu* „trebuie să fi fost generalizate" [7].

S. Pușcariu a reluat problema mai tîrziu în *Studii istroromâne*, II (1926) și apoi în *Limba română*, I (1940), în care se sintetizează, de fapt, opiniile sale mai vechi. Depășind considerațiile generale din lucrarea publicată în 1910, el presupune, șaisprezece ani mai tîrziu, că, la un moment dat, românii primitivi s-au scindat în două mari grupuri: *românii apuseni* (strămoșii istroromânilor) și *românii răsăriteni* (strămoșii aromânilor și ai meglenoromânilor). Românii apuseni, aflați pe teritoriu sîrbesc, cunoșteau rotacismul lui *-n-*, păstrau intacte labialele și prefăceau pe *c* latin urmat de *e, i* în *č*. Cei răsăriteni, „supușii" bulgarilor, nu-l rotacizau pe *-n-*, în schimb palatalizau labialele și-l trecuseră pe *č* (<lat. *c* + *e, i*) la *ț*. Alături de aceste grupuri, Pușcariu îi amintește și pe *dacoromâni*. Dacoromânii se găseau în contact atît cu românii apuseni, cît și cu românii răsăriteni. Ei păstrau intactă africata *č* (întocmai ca românii apuseni) și cunoșteau palatalizarea labialelor și rotacismul lui *-n-*, însă numai regional. Dintre cele două grupuri între care erau plasați, ei se apropiau, lingvistic, de românii apuseni [8]. În *Limba română*, autorul sporește numărul particularităților distinctive ale acestor grupuri dialectale prin invocarea evoluției lui *ǧ* (< *g* + *e, i* latin) la *(d)z* la românii răsăriteni și păstrarea lor concomitentă la românii apuseni și la dacoromâni, precum și a conservării la cei dintîi a lui *n* în *(u)nă* și *grăn (grọn)* și a dispariției consoanei la cei din urmă: *o, grîu (grăv)*. Mai este amintită drept caracteristică pentru graiul românilor răsăriteni palatalizarea lui *n* „înaintea dezinenței *i*": *buń, (a)duń* [9]. Merită a fi reținută, de asemenea, precizarea că românii apuseni formau la început un singur grup cu dacoromânii [10]. În sfîrșit, Pușcariu adaugă la lista inovațiilor care nu se generalizaseră în româna primitivă, diversificînd-o așadar din punct de vedere dialectal, pe *ă* de la pers. 1 pl. a indicativului prezent *(mîncăm)*, pierderea infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv, precum și terminația *-răți* la perfectul simplu pers. 2 pl. [11].

3. Toți cercetătorii de după Pușcariu au admis, cel puțin în principiu, că româna primitivă cunoștea unele diferențieri dialectale, aceasta în ciuda faptului că mulți dintre ei au pus sub semnul întrebării existența, în perioada respectivă, a inovațiilor stabilite de el. Prea puțini au fost însă cei ce au încercat să urmărească mai îndeaproape asemenea diferențieri și să determine modul particular în care ele se combinau pentru a izola unele grupări dialectale [12].

[6] *Ibidem*, p. 97.
[7] *Ibidem*.
[8] *Studii istroromâne*, II, București, 1926, p. 362, LR, I, p. 255—256.
[9] LR, I, p. 255.
[10] *Ibidem*, p. 256.
[11] *Ibidem*, p. 249.
[12] Semnalăm aici atitudinea cel puțin ciudată a lui Al. Rosetti, care, după ce recunoaște că „pe teritoriul întins de formare a românei comune s-au ivit o serie de diferențieri lingvistice" (ILR², p. 360), trimite, spre exemplificare, la partea consacrată reconstruirii românei primitive deci fondului unitar al acestei limbi)!

Dintre aceştia merită a fi reţinute numele lui Th. Capidan, I. Coteanu şi G. Ivănescu. Primul consideră că în epoca primitivă românii erau împărţiţi în două grupuri : *românii nordici*, din care au rezultat dacoromânii, iar din aceştia istroromânii, şi *românii sudici* (strămoşii aromânilor şi ai meglenoromânilor). Românii sudici erau situaţi la sud şi răsărit de cei nordici, fapt ce explică împrejurarea că au fost mai puţin influenţaţi de albaneză. Dintre ei, unii locuiau mai spre sud (strămoşii aromânilor), iar alţii spre răsărit (strămoşii meglenoromânilor). Între cele două ramificaţii ale românei primitive ar fi existat următoarele diferenţe mai importante : 1) păstrarea lui *č* şi *ǧ*, proveniţi din *c* şi *g* latini, la românii nordici şi trecerea lor la *ţ* şi, respectiv, la *(d)z* la românii sudici ; 2) conservarea nealterată a labialelor la cei dintîi şi palatalizarea lor la cei din urmă ; 3) rotacismul lui *-n-* la românii nordici şi păstrarea lui *-n-* la cei sudici ; 4) dispariţia lui *n* în *o* (art. neh. fem.), *brîu̯*, *frîu̯*, *grîu̯* la românii nordici şi conservarea lor la cei sudici [13]. După cum se observă, Capidan nu se plasează prea departe de opiniile lui Puşcariu. În esenţă, totul se reduce la o chestiune de terminologie, şi anume la folosirea termenilor de *români nordici* şi *sudici*, mai potriviţi, poate, decît termenii de *români apuseni* şi *răsăriteni* propuşi de Puşcariu.

I. Coteanu consideră că „româna comună ... a avut ca dialecte actualele limbi aromână şi dacoromână, care se găseau atunci la alt stadiu de dezvoltare" [14]. Autorul îşi menţine acest punct de vedere, exprimat în 1961, şi cîţiva ani mai tîrziu, în 1969, cînd revine asupra problemei : „este posibil ca limba română să fi apărut întîi într-o variantă aromână şi într-una dacoromână, simple aspecte locale ale latinei dunărene" [15]. Momentul cînd graiurile traco-romanice, „ieşind de sub autoritatea latinei oficiale", „au devenit aromână şi dacoromână" s-ar plasa după secolul al VIII-lea [16].

După G. Ivănescu, româna primitivă număra „pînă la anul 1000" patru „dialecte" principale : 1) „dialectul" rotacizant, din care se va dezvolta dialectul morlac (mai tîrziu istroromân) ; 2) „dialectul" macedoromân-meglenoromân ; 3) „dialectul" bănăţean-crişean-maramureşean-ardelean şi 4) „dialectul" moldovenesc-muntenesc [17]. Autorul ţine să precizeze că unele graiuri din Ardeal, din Crişana şi de pe muntele Olimp şi chiar „dialectul" bănăţean făceau tranziţia între cele patru ramificaţii ale românei primitive, cu precizarea că ele „aveau şi fenomene proprii, cel puţin „dialectul" bănăţean" [18]. După cum se vede, acolo unde predecesorii săi operaseră cu precauţie, încercînd să se angajeze cît mai puţin, savantul ieşean dă dovadă de o precizie şi o siguranţă puţin obişnuite. În acelaşi fel stabileşte el şi locurile de baştină ale vorbitorilor celor patru dialecte. Astfel, rotacizanţii erau stabiliţi pe un teritoriu situat din valea Drinei pînă la vest de Crişana, meglenoromânii „imediat la sud de Banat şi Oltenia, de pe la Belgrad pînă la Iskăr", iar macedoromânii (termen prin care autorul îi desemnează pe aromâni) în regiunile situate la miazăzi de cele ocupate de rotacizanţi şi de meglenoromâni, pînă la sud de

[13] *Meglenoromânii. I. Istoria şi graiul lor*, Bucureşti, 1925, p. 59—61.
[14] I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 115.
[15] *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, Bucureşti, 1969, p. 18.
[16] *Ibidem*, p. 22.
[17] Ivănescu, ILR, p. 323.
[18] *Ibidem*. Vezi în legătură cu aceste probleme V. Arvinte, *Conceptul de „română primitivă" în* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu*, în AUI, XXVIII/XXIX, 1982—1983, p. 9—12.

Skopje. Cît privește dialectele bănățean-crișean-maramureșean-ardelean și moldovenesc-muntenesc, ele se vorbeau de o parte și cealaltă a Carpaților, pe actualul teritoriu al Dacoromaniei [19].

4. Este firesc să ne întrebăm care este principiul de metodă pe baza căruia s-au stabilit ramificările de mai sus ale românei primitive. Ca și în cazul reconstrucției acestei limbi, e vorba de compararea dialectelor actuale, cu observația că de această dată nu s-au urmărit elementele comune tuturor dialectelor, ci asemănările existente între două din ele. Avertizat de criticile aduse principiului proclamat în 1910, S. Pușcariu nu se mulțumește, în 1926, să detecteze, pur și simplu, coincidențele care ne-ar da posibilitatea „să facem deducții asupra înrudirii mai strînse între unele din dialectele românești" [20]. El arată că, înșirate fără discernămînt, asemenea asemănări „în loc să ne permită să facem deducții juste asupra grupării vechi a neamului nostru, vor aduce și mai mult întuneric în epoca cea mai puțin clară a istoriei noastre" [21]. O condiție pentru o bună interpretare a faptelor ar constitui-o compararea integrală (și nu fragmentară) a materialului de limbă oferit de două dialecte. În acest sens, Pușcariu citează cinci fenomene fonetice din care ar rezulta că istroromâna e mai aproape de aromână și de meglenoromână decît de dacoromână, cum stau lucrurile în realitate [22]. Vor trebui eliminate apoi asemănările „care nu coincid nici în cauzele ce le-au produs, nici în condițiile sub care apar și nici în extinderea asupra materialului lingvistic" [23]. Așa ar fi cazul lui *ț* din *țe, țînți*, care în aromână provine din *č* (< *c* + *e, i* latin), în timp ce în istroromână își are originea în confuzia lui *ș* cu *s*, care a făcut ca elementul palatal din africata *č (š)* să evolueze și el la *s*, ceea ce a determinat transformarea lui *č (tš)* în *ț (ts)*. Dintre fenomenele de continuitate notate în două dialecte trebuie să se acorde preferință inovațiilor: „Nu păstrarea elementelor vechi, ci inovațiile sunt cele ce ne permit deducții asupra unei mai strînse legături între cele două dialecte și, prin urmare, asupra unității geografice care a trebuit să existe între ele [24]". Cîteva pagini mai încolo însă adaugă: „Totuși uneori putem face deducții interesante și din păstrarea unor cuvinte vechi" [25]. După cum se observă, avem a face cu principii poate interesante din punct de vedere teoretic, dar care nu oferă soluții practice de abordare și clarificare a problemei.

G. Ivănescu împărtășește, în fond, concepțiile metodologice ale lui Pușcariu. El este convins că „cercetătorii originii românilor trebuie să încerce a descoperi sub actuala grupare a dialectelor române gruparea lor inițială, gruparea din epoca românei primitive sau de la începutul acestei faze a limbii noastre". Pentru aceasta „lingvistul trebuie să știe să facă distincție între fenomenele lingvistice vechi și noi, între fenomenele românești primitive și ulterioare" [26]. Cum se poate ajunge la un asemenea rezultat? Înainte de toate prin reținerea inovațiilor în comun: „S-a spus, și pe drept, că numai inovațiile lingvistice, nu și păstrarea fazelor

[19] Ivănescu, ILR, p. 308—311.
[20] *Studii istroromâne*, II, p. 331.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 333.
[24] LR, I, p. 246.
[25] *Ibidem*, p. 248.
[26] Ivănescu, ILR, p. 301—302.

mai vechi ale limbii, dovedesc în mod indiscutabil unitatea de altădată a dialectelor care le posedă, soarta și dezvoltarea lor comună" [27]. Arhaismele vor trebui reținute, la rîndul lor, întrucît „dialectele sau graiurile care se grupează împreună și din punctul de vedere al arhaismelor se grupează împreună și din punctul de vedere al inovațiilor" [28], afirmație discutabilă și, în orice caz, nedemonstrată. Ca urmare a acestei concepții, autorul a amestecat în confruntările sale, fără discernămînt, inovațiile cu arhaismele.

5. Ce valoare au delimitările realizate pe baza unor astfel de criterii de selecție a fenomenelor? În general aceeași pe care o au rezultatele oricărei încercări de reconstrucție fundate exclusiv pe examenul comparativ al unor stadii actuale de limbă. Adică una foarte relativă și, în general, discutabilă, atît timp cît nu se va stabili în mod convingător care dintre fenomenele luate în discuție datează din perioada românei primitive și care nu. Nici una din particularitățile invocate pînă în prezent nu ne oferă absolută certitudine în această privință. S-au adus destule critici așa-numitelor elemente străromâne dialectale amintite de Pușcariu, pentru a mai zăbovi asupra lor. Știm prea bine că data atestării unui fenomen nu e, obligatoriu, și data apariției lui. Dar pe ce temei considerăm că un fenomen, cum e, de exemplu, *-m* de la indicativul imperfect, pers. 1 sg., își are originea în româna primitivă, atîta timp cît e atestat în dacoromână abia la jumătatea secolului al XVII-lea (1644)? Posedăm zeci și sute de texte literare și neliterare anterioare acestei date în care *-m* ar fi putut apărea, dacă ar fi existat într-adevăr în limbă. Trebuie să amintim aici că semne de întrebare au fost plasate și asupra apartenenței la româna primitivă a unor particularități regionale, cum sînt rotacismul sau evoluția lui *č*, *ǧ* la *ț*, *(d)z*, deși în favoarea datării acestor fenomene au fost aduse argumente demne de luat în considerație. În asemenea împrejurări, comparația fără spirit de discernămînt a similitudinilor dintre două dialecte nu duce la nici un rezultat valabil, rămînînd veșnic deschisă criticilor. Th. Capidan a întreprins o minuțioasă comparație între trăsăturile comune dialectului meglenoromân și celorlalte dialecte române [29]. Rezultatele la care a ajuns (meglenoromâna are 34 de particularități comune cu aromâna, 14 [30] cu dacoromâna și numai 4 cu istroromâna, la care se adaugă 41 de particularități proprii) l-au îndreptățit să afirme că meglenoromâna și aromâna au alcătuit, la un moment dat, o unitate dialectală aparte. În realitate, în lumina actualelor noastre cunoștințe, afinitățile stabilite în astfel de condiții n-au nici pe departe o valoare absolută [31]. Coincidențele, mai numeroase, cu aromâna se pot explica foarte bine și dacă acceptăm opinia lui O. Densusianu că meglenoromâna ar fi la origine un grai dacoromân transplantat la o anumită dată dincolo de Dunăre într-o regiune cu populație aromânească larg majoritară [32]. Aflîndu-se în contact multisecular cu aromâna, meglenoromâna a suferit o puternică înrîurire din partea acesteia, ceea ce a făcut-o să-și piardă „puritatea" lingvistică genuină. Cît privește ramificațiile dialectale stabilite

[27] *Ibidem*, p. 302.

[28] *Ibidem*. Cf. și N. Saramandu, *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat*, în LR, XXXVI, 1986, nr. 3, p. 230, n. 20.

[29] *Meglenoromânii*, I, p. 66—75.

[30] De fapt, 18.

[31] Cf. A. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în DR, IV, 1924—1926, partea I, p. 211—214.

[32] HLR, I, p. 331—337; vezi și GS, II, 1925—1926, fasc. 2, p. 363—382.

de G. Ivănescu, ca şi determinarea locului exact ocupat de ele în teritoriul unde se vorbea româna primitivă, ele sînt rezultatul unor speculaţii sprijinite pe un material de limbă amorf, insuficient de atent selecţionat.

În *Studii istroromâne*, II, S. Puşcariu a făcut o afirmaţie aparent derutantă, dar conţinînd un adevăr indiscutabil: „Căutînd să facem deducţii paleontologice din asemănările şi deosebirile dintre dialecte, nu avem voie să pornim de la limba actuală, ci de la stadiul ei din vremea pe care o reconstruim". Dar cum să pornim de la un stadiu neatestat în texte, a cărui reconstituire e însuşi scopul străduinţilor noastre? Paradoxul se lămureşte îndată ce citim mai departe că „*inovaţiunile de limbă ulterioare* acestui stadiu *trebuie ... eliminate* din capul locului" [33].

Este exact ce urmează să se realizeze de acum înainte în cercetarea românească de specialitate, dar numai după ce se vor fi formulat criterii de selecţie coerente.

ABREVIERI

Densusianu, HLR, I	O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tome premier, *Les origines*, Paris, 1901.
ILR, II	*Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969 [Academia Republicii Socialiste România].
Ivănescu, ILR	G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980.
Puşcariu, LR, I	S. Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940.
Rosetti, ILR²	Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I. *De la origini pînă în secolul al XVII-lea*, ed. II, [Bucureşti], 1978.

August 1986

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret, nr. 12

[33] *Studii istroromâne*, II, p. 332.

SCRISOAREA III

MIOARA AVRAM

Mai mulți elevi și părinți întreabă cum este corect să se scrie și, mai ales, să se citească titlul cunoscutei poezii a lui Eminescu : să se scrie *Scrisoarea III* sau *a III-a*, iar, dacă se adoptă grafia *Scrisoarea III*, să se citească *Scrisoarea trei* sau *Scrisoarea a treia*?

Întrebarea pornește de la împrejurarea că în titlul poeziei în cauză — ca și în titlurile celorlalte patru poezii ale lui Eminescu numite „scrisori" sau „satire" și numerotate — numeralul este indicat numai prin cifra română corespunzătoare. Respectarea fidelă a unor manuscrise eminesciene sau/și a tradiției ediției Maiorescu [1] face ca edițiile actuale să mențină grafia respectivă și să popularizeze această formă scrisă a titlurilor. Trebuie subliniat însă că este vorba exclusiv de s c r i e r e.

În ce privește l e c t u r a lor, n-aș fi crezut că cineva se poate îndoi de faptul că numeralul este aici ordinal și că deci titlurile celor cinci poezii se citesc corect *Scrisoarea întîi*, respectiv *a doua*, *a treia*, *a patra* și *a cincea*. În ultimul timp mi se semnalează însă că în diverse școli elevii sînt învățați să și rostească titlul celei mai populare dintre aceste poezii — învățată fragmentar încă din manualul de clasa a VI-a [2] — în forma *Scrisoarea trei* în loc de *Scrisoarea a treia*, ceea ce înseamnă o deformare a realității lingvistice sub influența unei greșite interpretări a modului învechit de scriere.

Prezența unui numeral ordinal și nu a unuia cardinal este cerută de normele firești ale limbii române, pe care știm că Eminescu le respecta ca nimeni altul. În sprijinul acestei interpretări se pot aduce nu numai asemenea argumente de bun simț, ci și unele de autoritate.

Mai întîi, aș arăta că însuși cel mai avizat editor al lui Eminescu, Perpessicius, care a impus forma grafică a titlului prin monumentala sa ediție [3], cînd vorbește — în comentariile din aceeași ediție [4] — de poezia în discuție o citează constant sub forma *Scrisoarea a III-a*, cu notarea celor doi formanți ai numeralului ordinal —unul înaintea și altul în urma cifrei romane —, conform normelor actuale de scriere.

De asemenea, poate fi invocat *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* [5], alcătuit sub redacția lui Tudor Vianu, în care titlul adus în discuție figurează ca prim citat la articolul *treilea*, *treia* num[eral] ord[inal] (și nu la articolul *trei* num[eral] card[inal]) [6].

[1] Ediția I, București, 1884 ; poezia apare aici drept *Satira III*.

[2] Vezi *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a* de Mihaela Butoi și Gh. Constantinescu-Dobridor, București, 1984, p. 131.

[3] *Opere*, vol. I, București, 1939, p. 142.

[4] II, București, 1943, p. 271—273, 289, 293, 302, 319, 322.

[5] București, 1968.

[6] Numeralele din titlurile celorlalte scrisori nu sînt înregistrate nicăieri, ceea ce reprezintă, desigur, o inconsecvență.

Dar cele mai puternice argumente se găsesc, pe de o parte, într-un manuscris în care Eminescu însuși folosește grafia actuală, cu cei doi formanți în jurul cifrei romane : *Scrisoarea a III-a* [7], în titlul poeziei devenite ulterior *Scrisoarea I*, și, pe de alta, în primele apariții tipărite ale titlului poeziei discutate, care a fost scris în întregime cu litere, *Scrisoarea a treia*, atît în „Convorbiri literare" din 1 mai 1881 [8], cît și în „Timpul" din 10 mai 1881 [9].

Scrierea fără formanți însoțitori ai cifrei romane nu trebuie deci să inducă în eroare : pînă în zilele noastre se întîlnesc texte în care numeralele ordinale sînt notate în acest fel „economic" [10], fără ca notația respectivă să ducă la recomandarea unor lecturi ca *partea trei*, de exemplu, în loc de *partea a treia*, ca echivalent sonor al grafiei *partea III*.

În încheiere, mă întreb în ce măsură problema lecturii corecte a titlului se reduce la a treia dintre „scrisorile" lui Eminescu. Există oare profesori care-și învață elevii să spună și *Scrisoarea unu*, respectiv *doi*, *patru* sau *cinci*?

În loc de a promova o lectură artificială și incorectă a titlului unei capodopere a literaturii noastre, școala ar trebui să prevină posibila greșeală a elevilor, avînd grijă să explice grafia lui [11].

Octombrie 1986

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[7] Vezi facsimilul din *Opere* I, *ed. cit.*, p. 131.
[8] XV, aprilie 1881 — martie 1882, p. 52.
[9] Vezi facsimilul din M. Eminescu, *Opere*, II, p. 320.
[10] Se pare că în manuscrisele lui Eminescu se găsește și o variantă grafică hibridă, cu formantul proclitic + cifra romană, în *Scrisoarea a IV*, primul titlu — cu subtitlul *Patria și patrioții* — al poeziei devenite în numerotarea definitivă *Scrisoarea III*; vezi *Opere*, II, p. 303.
[11] O asemenea explicație lipsește în manualul citat în nota 2, ceea ce poate favoriza deruta.

IOAN PĂTRUȚ, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 172 p.

Nume de persoane și nume de locuri românești se înscrie în preocupările onomastice ale lingvistului clujean și aduce „contribuții la cunoașterea structurii și provenienței numelor de persoane și de locuri și, totodată, la reevaluarea a ceea ce este românesc în onomastica noastră" (p. 5).

Cercetările de onomastică românească întreprinse de autor și expuse în lucrările sale anterioare (*Studii de limba română și slavistică*, 1974, *Onomastica românească*, 1980) sînt continuate și sistematizate în lucrarea de față, în care își găsesc confirmarea multe probleme de onomastică relevate în operele unor cercetători [1] sau sînt contestate etimologiile propuse de aceștia, autorul aducînd, în primul rînd, argumente de ordin istoric și, în parte, lingvistic.

Cartea este secționată în șase capitole, precedate de *Cuvînt înainte* și de *Abrevieri*, din care lipsesc o parte din lucrările de specialitate citate în cuprinsul volumului.

În primul capitol, *Probleme de metodică în onomastică*, autorul ne prezintă raportul dintre *antroponime-toponime* (p. 9—16), *antroponime* și *etnonime* (p. 16—28), caută să dea un răspuns alternativei *etimologie dublă sau omonimie?* (p. 28—35) și problemei stabilirii „celui care dă numele unui loc („der Namengeber")" în *Toponime populare și oficiale* (p. 36—39), încheindu-se cu *Onomastica transilvană în documente* (p. 40—53).

Cercetările de onomastică românească întreprinse au impus concluzia că, din cele mai vechi timpuri, între numele de familie și numele de localități s-au stabilit relații reciproce [2]. Urmărind documentele istorice medievale, se poate constata că numele multor localități atestate cu secole în urmă au dispărut, dispariția fiind posibilă, după autor, în unele cazuri, datorită faptului că „așezarea consta, la început, dintr-o singură familie mare" (p. 11).

În ceea ce privește relația dintre *toponim* și *antroponim* s-a afirmat, pe de o parte, că nu există toponime vechi provenite din antroponime [3], iar, pe de altă parte că cele mai vechi nume de localități, de proveniență antroponimică, sînt cele derivate [4]. Pe baza documentelor istorice existente pentru Transilvania [5], autorul contestă aceste păreri și afirmă că „oiconime identice cu antroponimele apar însă cu aproape două secole mai devreme" (p. 13), ele fiind atestate în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, cel mai vechi, Turda, fiind consemnat în anul 1075. Atestarea unui număr mare de localități transilvănene, cu nume echivalente cu antroponimele, între secolele XI—XIV, „constituie argumente și în problema continuității" (p. 14).

Cu toate că ni se spune: „E suficient să ne gîndim la mulțimea numelor de așezări în *-ești*, care toate sînt legate de nume de persoane" [6] (p. 9), autorul înclină să creadă că numele satului Nemești este de proveniență apelativă: „cum se poate dovedi că Nemești, sat în jud. Timiș, își are originea într-un Nemeș nfam 'de origine maghiară' (I. Iordan, *Top. rom.*, p. 171), cînd există apelativul românesc *nemeș* (< ung.)?" (p. 13).

Explicarea, în diferite lucrări [7], a unor antroponime ca fiind de proveniență etnonimică, îi prilejuiește autorului discutarea etimologiilor propuse. Apelînd la documente istorice, din care rezultă forma sub care au fost atestate antroponimele respective și evoluția fonetică a acestora, el afirmă că „raportarea unor antroponime, ca *Berinde*, *Calmăș (Calmuț)*, *Persu*, *Tatu* etc., la etnonime se dovedește neîntemeiată" (p. 28).

Pentru a da un răspuns problemei „*etimologiei duble sau omonimiei*", sînt analizate cîteva antroponime (*Crai*, *Gugu*, *Buda*, *Bunu*) care, împreună cu variantele lor, constituie microsisteme cuprinzînd toponime omofone cu antroponimele (Craiu — Craia — Craio, Gugu — Guga, Buda — Bud — Budea, Bunu — Bunea — Buna) sau derivate (Crăiești, Gugești,

[1] Lipsind *Bibliografia*, autorii și lucrările acestora se găsesc la *Abrevieri* sau în cuprinsul cărții.

[2] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 144 ș.u.

[3] Kniezsa Istvan, în vol. *Magyarok is románok*, Budapesta, I, 1943, p. 230/109.

[4] Gh. Bolocan, *Stratificarea în toponimie*, în LR, anul XXIV, 1975, nr. 6, p. 584.

[5] *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania.

[6] Vezi și Al. Graur, *Nume de locuri*, București, Ed. Științifică, 1972, § 172, p. 70, referitor la derivarea toponimelor cu sufixul *-ești* de la substantive, unde găsim: „la baza formațiilor fiind totdeauna nume de persoane".

[7] Lucrările citate în volumul discutat, p. 16—28.

Budești, Bunești). Sînt prezentate și părerile altor cercetători [8] referitoare la etimologiile toponimelor discutate și, în majoritatea cazurilor, sînt respinse afirmațiile acestora, deoarece „este necesar ... să se stabilească originea fiecăruia dintre numele omofone purtate de obiective diferite" (p. 35). Pe această bază autorul conchide că „în realitate, nu există 'dublă etimologie', ci nume omofone. Prin urmare, în toponimie, 'etimologia multiplă' este o soluție provizorie" (p. 35).

Pentru istoria unui popor, o importanță deosebită are, în onomastică, cel care „este 'der Namengeber' al unei localități sau al altui obiectiv" (p. 38). De aceea trebuie luate în considerație formele sub care sînt scrise toponimele (articulată sau nearticulată): Sad — Sadu, Iaz — Iazu, Izvor — Izvoru, Hotar — Hotaru. „Forma articulată sau nearticulată a toponimelor nu constituie, cum s-ar putea crede, un aspect exclusiv grafic" (p. 38), ci este determinată în delimitarea toponimelor date de români sau de alte neamuri. Toponimele „al căror nume reprezintă un apelativ românesc articulat, de origine slavă, maghiară etc. — sînt sau pot fi botezate de români cu certitudine sau cu mai multă probabilitate ... întrucît ... conțin o marcă indubitabil românească, articolul" (p. 38).

Prin prezentarea onomasticii transilvănene întîlnite în documente, sînt relevate cauzele care au generat neconcordanța între formele actuale ale numelor și formele sub care au apărut în diferite documente din trecut. Datorită modului de reflectare a fonetismului limbii maghiare în atestările documentare ale toponimelor românești, cercetarea toponimiei din Transilvania „este dezavantajată de forma în care e înregistrată, ceea ce impune atenție deosebită în studierea ei" (p. 53).

În capitolul al II-lea, antroponimele sînt structurate în funcție de sufixul adăugat temelor din care au derivat, considerînd că sufixul nu se împrumută [9] decît în cazuri excepționale. Luînd în discuție antroponimele „care sînt sau pot fi derivate românești" (p. 56), „în cazul cînd sufixul este identic sau apropiat fonetic de corespondentul său — să zicem — slav și, de asemenea, există și derivate slave identice sau apropiate ca formă, nu te poți pronunța cu certitudine asupra 'originii' antroponimelor românești (prezentate sau atestate în trecut)" (p. 56).

Autorul subliniază poziția sa față de „originea sufixelor în general și ale limbii române în special" (p. 55), precizînd: „Susțin punctul de vedere că, în lexicul comun, nu se împrumută sufixe (nici alte afixe), decît în cazuri excepționale; ele sînt vehiculate de la o limbă la alta de cuvinte împrumutate și extrase, detașate, din acestea, după ce se încadrează (fonetic, gramatical, uneori își schimbă sensul) în sistemul limbii receptoare, devenind elemente ale ei; ca atare, un sufix de o asemenea 'origine' este un element al limbii receptoare, nu un sufix împrumutat" (p. 55), teză formulată, de altfel, cu mult înainte, de către acad. Al. Graur [10].

Fidel acestei „poziții", cercetătorul discută antroponimele derivate cu sufixele *-ig-*, *-og-*, *-ug-*, *-ag-*, *-eg-*, *-or-*, *-er-*, *-ai-*, *-iu-*. Sînt examinate mențiunile referitoare la originea antroponimelor cercetate și, în mare parte, etimologiile propuse de alții sînt respinse, deoarece se iau ca bază tema și sufixele bifonematice care, adăugate temei, formează microsisteme antroponimice, în cadrul microsistemului fiind incluse numele și în funcție de gradul de înrudire. În gruparea antroponimelor trebuie să se țină seama și de corespondentele slave, de funcția de nume de familie sau de supranume, de originea numelor de familie românești (neogreacă, turcească), de faptul că numele de familie pot proveni din prenume sau hipocoristice și de terminația consonantică a unor nume de familie.

Consecvent ipotezei formării diferitelor nume de persoane și de locuri cu sufixe monoconsonantice [11] sau cu sufixe formate dintr-o vocală și o consoană, „din nenumăratele nume explicate în felul arătat, multe vor fi pînă la urmă acceptate" [12].

Capitolul *Toponime formate din antroponime* (p. 105—121) este dedicat analizei următoarelor antroponime/toponime: *Densuș*, *Pian*, *Cluj*, *Dej*, *Boj*, *Blaj*, *Homor*, *Humor*, *Honorici* și *Dobriținaș*. Autorul, în explicarea numelor, ia în considerație atestările documentare și grafia acestora în documente, de-a lungul timpului, prezentînd, totodată, interpretările etimologice ale cercetătorilor care s-au ocupat de aceste nume, și demonstrează că toponimele respective provin din antroponime.

În *Anexă* (p. 122—135) sînt analizate numele derivate cu sufixele monoconsonantice: *-m-*, *-v-*, *-f-*, *-h-*. Pentru a susține ipoteza derivării antroponimelor cu aceste sufixe, sînt prezentate exemple de nume care, segmentate, conduc la o temă comună. De la tema respectivă, considerată „forma de plecare", prin adăugarea sufixului monoconsonantic sau a altor sufixe, se formează nume înrudite, raportate, desigur, la aceeași temă. Spre exemplu: antroponimul *Narvu*, analizat *Nar v-u*, apare înrudit cu derivatele din aceeași temă *Nar-*: *Narea*, *Nareș*, *Narilă*, *Narotă*, *Nărotești*, *Narca*, *Narta*, *Narte*, *Nartea*, *Nărtești*, *Nărteștii de Jos/de Sus* (p. 128).

[8] Vezi p. 28—35, unde se găsesc autorii respectivi și lucrările acestora.
[9] Vezi și Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, 1960, p. 264—275.
[10] *Ibidem*, p. 268.
[11] Vezi cap. *Anexă*, p. 122—135; Idem, *Onomastica românească*, p. 264—275.
[12] Al. Graur, *Nume proprii*, în RL, XVIII, nr. 8 din 21 februarie 1985, p. 8.

Cartea prof. univ. Ioan Pătruț se impune prin cercetarea numelor de persoane în strînsă relație cu numele de locuri românești găsite în documentele istorice, prin urmărirea formelor oficiale și populare actuale, raportate la cele întîlnite în documente de-a lungul secolelor, și prin relevarea cauzelor modificărilor fonetice ale unor nume. Reliefînd faptul că trebuie luat în seamă, la stabilirea etimoanelor majorității toponimelor, fondul antroponimic românesc, autorul dovedește originalitate în explicarea provenienței numelor de persoane și a numelor de locuri. D-sa le consideră ca derivate cu sufixe de la un număr limitat de teme și le încadrează în microsisteme onomastice, ceea ce constituie o contribuție științifică originală la metodologia analizei structurii antroponimelor și toponimelor românești.

August 1986

ION GH. GRECU

Școala Generală de 10 ani
Leleasca-Olt

Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași (serie nouă). Secțiunea III e. Lingvistică. Tomul XXXI, anul 1985, 103 p.

Sub titlul *Stilistica — domeniu al cercetării interdisciplinare* sînt reunite, în acest număr al Analelor ieșene, studii grupate în două mari secțiuni — *Stilistică teoretică* și *Stilistica și poetica textului literar*. Interdisciplinaritatea anunțată de titlu este concepută de G. Ivănescu, în articolul *Stilistică, lingvistică, poetică și alte științe sociale*, care deschide prima secțiune, într-un cadru extrem de larg; afirmînd de la început că „stilistica este o știință de graniță" (p. 4), autorul o raportează, pe rînd, la lingvistică, istoria literaturii, poetică, estetică — pentru a-i extinde domeniul, dincolo de sfera limbajului, asupra filozofiei culturii, psihologiei, sociologiei, eticii. O „stilistică generală" cu arie de cuprindere uriașă ar urma să se ocupe de stilurile limbii, dar și de cele ale muzicii, artelor plastice, și chiar de „stilurile" (termen acoperind deja realități diferite) de comportament, temperamentale etc. Se poate pune întrebarea în ce măsură s-ar mai păstra, în urma unei astfel de extinderi, caracterul științific al disciplinei și specificitatea demersului său. Distincțiile stabilite — diacronic (stilistică estetică și stilistică lingvistică) și sincronic (recunoscîndu-se existența unor stilistici particulare alături de cea generală) — sînt subordonate unei viziuni care pune stilul în dependență, în primul rînd, de factorul afectiv, nu de situația de comunicare — „stilurile coincid cu o stare sufletească care le-a provocat" (p. 8) și adoptă o teorie substitutivă a figurii („termenul pe care îl înlocuiește figura de stil nu rezultă din context; el este deja cunoscut de cercetător căci cercetătorul cunoaște limba", p. 9).

Celelalte studii de stilistică teoretică din volum au în comun, în cea mai mare parte, aceeași intenție de a defini statutul stilisticii și de a-i delimita domeniul, dar restring, în genere, sfera interdisciplinarității, referindu-se în primul rînd la disciplinele înrudite din lingvistică și teoria comunicării. Într-un foarte interesant articol, *La sémiostylistique : une convergence nécessaire*, Maria Carpov discută statutul actual al stilisticii în cadrul mai larg al tendințelor de „antropologizare" din cercetarea lingvistică. Creșterea interesului pentru subiectul vorbitor, pentru procesul comunicării, văzut în dependența sa de contextul cultural, sub influența unor factori extralingvistici, dezvoltarea pragmaticii, a teoriei actelor de limbaj sînt fenomene de natură să producă o reevaluare a stilisticii. Autoarea consideră că stilul — pe care îl definește ca element de conținut — este compatibil cu analiza semiotică. Ar fi deci posibilă o alianță între semiotică și stilistică, o *semiostilistică* „dont l'objet d'étude serait la relation — variable — entre le niveau de l'expression (perceptible) et le niveau du contenu (latent, bien qu'intelligible)" (p. 15). Introducerea eului (producător/receptor), recursul la intenționalitate ar oferi chiar o soluție de depășire a formalizărilor reductive.

Interpretările intenționalității și ale reflexivității discursive sînt urmărite de Iulian Popescu în articolul *Stylistique et pragmatique : un rapprochement à envisager*, în teoriile lui M. Riffaterre, Fr. Récanati, R. Jakobson, convergențele identificate — dincolo de diferențele terminologice — constituindu-se, pentru autor, într-un argument al validității perspectivei stilistico-pragmatice.

Perspectiva comunicațională stă și la baza foarte sistematicei prezentări din articolul lui Dumitru Irimia, *Nivelele stilistice ale limbii*. Autorul distinge o *dimensiune stilistică* a textului și o *funcție stilistică* a limbii, analizînd mecanismul de constituire a stilului (guvernat de principiile alegerii, devierii și specializării și realizîndu-și individualitatea prin mărci explicite și implicite). Modelul de sistem stilistic al limbii oferit de Dumitru Irimia cuprinde patru nivele (obținute prin restrîngeri succesive): general, al stilurilor colective, individuale și interne; studiul se încheie cu explicarea raporturilor dintre limbă, stil și text.

Ieşind din sfera de preocupări comune celorlalte studii teoretice din volum, articolul lui Traian Diaconescu, *Formarea conceptului de metaforă în retorica şi poetica antică*, sugerează o modificare şi o completare, prin introducerea unor faze intermediare, sprijinite pe atestări, a schemei propuse de J. Sinnreich pentru a sistematiza fazele evoluţiei semantice a conceptului de metaforă.

Cea de-a doua secţiune a volumului cuprinde analize de stiluri artistice colective, dar mai ales individuale; se remarcă atenţia acordată interpretării în relevarea procedeelor stilistice, preocuparea de a stabili *funcţia* lor specifică în constituirea semnificaţiei textului. Al. Andriescu prezintă, în *Deskription und Expressivität in der Rumänischen Lyrik des XIX. Jahrhunderts*, trecerea de la un limbaj poetic convenţional, descriptiv, supraindividual, elaborat de generaţia lui Alecsandri — la limbajul original, cu puternică amprentă personală, al liricii eminesciene. În *Reading a poem by Yeats*, Rodica Albu urmăreşte să demonstreze, prin analiza unui singur poem, dar utilizînd dese referiri la texte înrudite, unitatea — dovedită de structuri lingvistice şi de dominante semantice — unei opere poetice, deci (în termenii secţiunii teoretice) a stilului individual al unui autor. Procedeele de compoziţie din proza lui John Fowles sînt analizate de Ligia Constantinescu, în *John Fowles: Short-story Writing as a Dialectics of Discourses*, ca o ilustrare a strategiilor stilistice postmoderniste (combinatorie de discursuri, discontinuitate, permutare) şi a fenomenului de intertextualitate. Livia Cotorcea urmăreşte, în limbajul poetic al lui Lermontov *(Aspects de la syntaxe de l'image chez Lermontov)*, tipuri de imagini (ar fi fost poate utilă o definire mai exactă a conceptului, date fiind clasificările în care acesta este inclus şi implicaţiile teoretice ale studiului) şi procedee stilistice specifice — de la recurenţa unor structuri sintactice minimale la comparaţii, paralelisme ample, serii omoloage, secvenţe descriptive. În articolul (în limba rusă) *Repetiţia — procedeu al stilisticii şi poeticii lui Gogol („Suflete moarte")*, Marcela Lozba urmăreşte atît formele de manifestare lingvistică a procedeului, cît şi funcţiile sale poetice.

La rubrica *Note şi comentarii*, Iulian Popescu prezintă volumul lui Maurice Toussaint, *Contre l'arbitraire du signe* (Paris, 1983), susţinînd cu entuziasm poziţia „cratylistă" a autorului, tentativa de a demonstra nonarbitrarietatea semnului lingvistic, iar Octavian Nicolae discută posibilitatea şi modalităţile descrierii distribuţiei sintactice şi semantice a verbului românesc, cu referire la lucrările Gabrielei Pană Dindelegan, a lui D. Irimia şi la mai recentul *Valenzlexicon deutsch-rumänisch* (Heidelberg, 1983) de U. Engel şi E. Savin.

O foarte bogată secţiune de recenzii — ale unor volume româneşti şi străine de stilistică, poetică, semiotică, psiholingvistică, sociolingvistică, lexicologie, sintaxă, dialectologie, ediţii critice etc. — sporeşte interesul Analelor, contribuind la conturarea unei imagini a diversităţii cercetării interdisciplinare în lingvistică. Volumul se încheie cu cronica celui de-al III-lea simpozion naţional de dialectologie, desfăşurat în octombrie 1984 la Iaşi, şi cu necrologul lingvistului Haralambie Mihăescu.

Convergenţa punctelor de vedere din multe contribuţii valoroase — teoretice şi aplicative — din acest volum (în care se observă totuşi un anumit exclusivism în preferinţa pentru stilistica textului literar şi absenţa cercetărilor asupra altor variante funcţionale ale limbii) atrage atenţia asupra actualităţii stilisticii — disciplină care poate veni în întîmpinarea celor mai noi tendinţe integratoare din lingvistica actuală.

Septembrie 1986

RODICA ZAFIU
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

ION DIACONESCU, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. I. București, Universitatea din București, Facultatea de Limba și Literatura Română, 1986, 207 p.

Considerînd structurile sintactice reprezentate prin diverse comunicări definibile prin unitățile componente, prin relațiile care se stabilesc între ele și prin funcțiile pe care le îndeplinesc, autorul distinge patru tipuri de unități sintactice : partea de propoziție, sintagma, propoziția și fraza, fiecare situîndu-se într-un nivel sintactic diferit. Diversele unități sintactice pot fi reprezentate prin segmente de complexități diferite, corelate prin relații liniare în planul unui anumit nivel sintactic, prin relații de ordonare ierarhică între nivele. Orice comunicare apare astfel ca o structură ale cărei componente se repartizează pe unul sau mai multe nivele sintactice.

Descrierea structurii sintactice în termenii organizării ierarhice a nivelelor și cuprinderea sintagmei ca unitate intermediară între celelalte unități valorifică modelul sintactic al constituenților imediați. Orice comunicare este privită însă nu static, ci ca rezultat al unui „proces de sinteză", ca rezultat al unor expansiuni și contrageri.

Viziunea „dinamică" asupra structurilor sintactice permite punerea în evidență a legăturilor existente între enunțuri organizate diferit, dar echivalente ca finalitate comunicativă. Prin acest procedeu sînt aduse în discuție numeroase construcții existente în limbă, dar evitate de obicei de descrierile sintactice. Abordate din perspectiva procesului de expansiune, sînt tratate, pe larg, în capitole de sine stătătoare, corespondența dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate, precum și apoziția (considerată, alături de reluare și repetiție, o modalitate de realizare a raportului de „apoziționare").

Bogăția materialului pus în discuție, sugestiile și soluțiile de interpretare, precum și numeroase precizări și clarificări didactice recomandă lucrarea atenției tuturor celor care studiază sau predau limba română.

VALERIA GUȚU ROMALO

ELENA SLAVE, *Metaforele limbii române*, București, Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, 1986, 337 p.

Lucrarea *Metaforele limbii române*, datorată Elenei Slave, este elaborată pe baza materialului extras în principal din dicționarele limbii române (DM și DEX). Interpretarea materialului însă este nu numai aceea oferită aici, ci și a autoarei, acolo unde dicționarele n-au operat delimitările necesare. Este prin urmare o cercetare exhaustivă asupra metaforei în limba română, fapt exprimat clar și în titlul lucrării. Aceasta îngăduie o privire de ansamblu asupra problemei abordate și stabilirea unor cifre statistice grăitoare (de exemplu, faptul că limba română dispune de peste 6 000 de metafore sau că din totalul cuvintelor-titlu incluse în dicționarele consultate proporția de metasememe în limba română ajunge la circa 10%).

Din cele cinci capitole ale lucrării, primele două sînt consacrate problemelor teoretice ale metaforei. Capitolul I, intitulat *Metafora ca unitate*, abordează *structura semantică a metaforei* și *distribuția metaforei*.

Capitolul al doilea, *Structuri metaforice*, aduce în discuție *convergențe metaforice*, *distanța dintre termenul propriu și cel figurat*, *concret și abstract*, *natura conotației*, *conotația contextuală*, *formarea cuvintelor*. Acestea sînt și aspectele urmărite în analiza materialului concret, realizată în următoarele trei capitole. Întrucît unul din scopurile lucrării a fost acela de a arăta că metaforele limbii se grupează în structuri „relativ bine închegate" (p. 4), autoarea a operat clasificări, materialul fiind grupat pe părți de vorbire, respectiv *substantivul*, *verbul* și *adjectivul*, iar în cadrul acestora pe sfere și cîmpuri semantice. Prin urmare, capitolele consacrate celor trei părți de vorbire amintite au (aproximativ) aceeași structură, în funcție de natura materialului, ceea ce facilitează numeroase comparații și aprecieri. Un loc important în analiză este acordat formării cuvintelor metasememice. Fiecare domeniu este însoțit de comentarii și de tabele sintetice (statistice) privitoare la cuvintele-bază și derivate.

Volumul se încheie cu o amplă bibliografie și o utilă *listă alfabetică a metaforelor*, toate discutate în lucrare.

Cum un studiu similar nu a fost încă realizat pentru alte limbi, o comparație privitoare la originalitatea expresivității limbii române nu a fost posibilă. „Putem însă afirma — susține autoarea — că limba noastră este una dintre cele mai bogate în domeniul limbajului figurat, atît ca forță de sugestie expresivă, cît și ca întindere a materialului" (p. 5).

LUCREȚIA MAREȘ

FLORA ȘUTEU, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Lucrarea cuprinde, după cum declară autoarea, „comentarii variate cu privire la regulile ortografice actuale [formulate cu] scopul ...de a ușura înțelegerea problemelor ortografiei noastre..., pentru o respectare și interpretare a ei în mai mare cunoștință de cauză" (p. 20). Ea abordează „o bună parte din problemele de scriere care formează o sursă de oscilații, nedumeriri și chiar nemulțumiri" (p. 35).

Deși, conform afirmațiilor autoarei (p. 5), cartea se adresează cititorului nelingvist, prin multe din problemele tratate, prin datele de care face uz în analiza lor și prin conexiunile pe care le stabilește, precum și prin soluțiile noi pe care le propune, ea se adresează totodată cititorului lingvist, cercetătorului în domeniul scrierii și profesorului care predă ortografia sau profesorului autor de manuale.

Menționarea cîtorva titluri de capitole credem că poate fi ilustrativă pentru multitudinea aspectelor abordate și pentru orientarea modernă a tratării : *Scriere, ortografie și transcriere ; Îndreptarele ortografice ; Sistemul și agregatul ortografic ; Litera ca semn iconic ; Sunetele și polisemia literelor ; Sinonimia literelor și coexistența pașnică a sunetelor ; Literele gramaticii* etc.

Fenomenele, bine alese prin importanța lor intrinsecă și prin semnificația și implicațiile pe care le pot avea în interiorul domeniului mai larg sau mai restrîns, sînt descrise, situate în contextul istoric și întotdeauna explicate, cu mijloacele cele mai noi ale disciplinei, dar într-o formă simplă, accesibilă publicului larg.

Observațiile, interesante și utile, privitoare la structura și sistemul ortografic al limbii române actuale se bazează pe *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Aceste observații conduc adesea la propuneri demne de luat în considerație în alcătuirea viitoarelor îndreptare, dicționare și manuale de specialitate.

Flora Șuteu atacă însă și probleme ca scrierea cu â în locul lui *î*, folosirea cratimei în locul apostrofului sau a formei *sunt* în locul lui *sînt*. Aceste probleme i-au preocupat și continuă să-i preocupe pe nespecialiști determinîndu-i, în focul discuției, să recurgă la argumente care adesea nu pot fi luate în serios și care sînt, în orice caz, de natură exclusiv sentimentală. Autoarea explică și susține poziția specialiștilor prin analiza complexă, sincronică și diacronică, a faptelor, oferind argumentele care, privite cu bună-credință, satisfac și poziția opozanților.

Pentru a fi mai ușor de citit, cartea *Dificultățile ortografiei limbii române* nu are note de subsol, ea conține însă referințe în text la diverși autori care au avut un punct de vedere în problemele discutate și o scurtă bibliografie cuprinzînd lucrările la care se fac referiri în text, precum și cîteva lucrări considerate a fi „utile pentru o informare lingvistică cu caracter general".

O trăsătură importantă a cărții pe care o prezentăm aici este stilul alert în care este scrisă, trădînd stăpînirea perfectă a domeniului și pasiunea pentru problemele discutate. Credem că nu exagerăm deloc dacă afirmăm că recenta lucrare a Florei Șuteu este un model de cum poate fi abordat un domeniu considerat arid și foarte special într-o manieră atrăgătoare și la îndemîna unui public larg, fără a face cîtuși de puțin concesii simplificărilor mutilante.

LAURA VASILIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (T — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei ; tom. XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom. X, partea 1, litera **S (S — sclabuc)**, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom. III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei ; tom. IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei ; tom. V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei ; tom. VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina, vol. I.**

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVI, nr. 1, p. 1—92, București, 1987

I.P. Informația c. 2716

42 200

Lei 20

I 20940

201

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXXVI
1987
martie — aprilie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 22 IUL 2015

01 IUL 2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară revistele se pot procura prin poştă pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue «Limba română» paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
str. Spiru Haret nr. 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R
Calea Victoriei 125
R—79 717 Bucureşti
Telefon: 50 76 80, int. 129

I 20940 26
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 2
martie — aprilie

SUMAR

2022

GRAMATICĂ

PAULA DIACONESCU, Pronumele personal ca indicator 95
ALEXANDRA CORNILESCU și DANIELA URDEA, Relații și elemente anaforice în limba română : construcții cu pronumele reflexive *SE* și *SINE* 105

VOCABULAR

THEODOR HRISTEA, Din problemele etimologiei frazeologice românești. . . 123

FILOLOGIE

ION GHEȚIE, Originea dialectelor române 136

STILISTICĂ

MIHAELA MANCAȘ, Corelația persoană — timp în textul narativ 147
LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, Aspecte ale relației autor — cititor în textul literar (*Ciocoii vechi și noi* de N. Filimon și schițele lui I.L. Caragiale) 156

RECENZII

MIORITA ULRICH, *Thetisch und Kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumänischen und anderer Sprachen.* Tübingen, Gunter Narr Verlag, [1985] *(Flora Șuteu)* 162
DORIN N. URITESCU, RODICA UȚĂ URITESCU, *Aspecte ortografice controversate*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986 *(Camelia Stan)* 167

43780.

LIMBA ROMÂNĂ

PRONUMELE PERSONAL CA INDICATOR

PAULA DIACONESCU

1. După un criteriu al referenţialităţii şi semnificaţiei, unităţile vocabularului se pot grupa, la cel mai înalt nivel de generalitate, în patru clase fundamentale, lăsîndu-se în afara clasificării unele categorii mixte: 1) cuvinte **desemnatoare** — **denominative** sau **referenţiale** — *(substantive, adjective, verbe, adverbe)*, 2) cuvinte **indicatoare** *(numerale, pronume, articole* — acestea din urmă indici ai determinării capabili să arate în enunţ cum este interpretat — identificat sau nu — obiectul reprezentat de un substantiv; *adverbe pronominale — interogative-relative, demonstrative, nehotărîte)*, 3) cuvinte **expresive** — **semnalizatoare** de stări afective, manifestări de voinţă sau **imitative,** dacă acele cuvinte imită, prin corpul lor sonor, sunete din natură *(interjecţii* — exprimă ceva, fără să aibă o funcţie denominativă, referenţială), 4) cuvinte **relaţionale** sau **conective** (prepoziţii, conjuncţii)[1].

Dacă substantivul este un desemnator, pronumele personal propriu-zis este un indicator: în raport cu momentul vorbirii, indică în enunţ persoana (vorbitor ori ascultător) sau este un semn care stă în locul altui semn cu care se află într-o relaţie indicială. Pronumele personal poate fi definit ca parte de vorbire care substituie numele şi diferenţiază persoanele gramaticale indicînd participanţii unui act de vorbire în situaţia de comunicare (enunţare), marcată astfel în enunţ: pers. I *eu* (pl. *noi)* indică persoana vorbitoare numită, prin termeni mai generali, locutor, emiţător sau destinator; pers. a II-a *tu* (pl. *voi)* indică persoana căreia i se vorbeşte, numită colocutor, receptor sau destinatar; pers. a III-a *el, ea* (pl. *ei, ele)* indică persoana despre care se vorbeşte şi care nu este nici locutor, nici colocutor, ci numai referinţă în actul de comunicare. Acest sistem al relaţiilor interpersonale în raport cu momentul vorbirii poate fi reprezentat în schema de mai jos:

C = comunicare	ENUNŢ	C	ENUNŢARE		
		PARTICIPANT / PERSOANA	ACTIV/PASIV / REFERINŢA	LOCUTOR	COLOCUTOR
		I EU	−	+	−
		II TU	−	−	+
		III EL, EA	+	−	−

[1] Pentru teoria părţilor de vorbire şi caracterizarea indicatorilor, vezi Charles W. Morris, *Foundations of a Theory of Signs*, University of Chicago Press, 1938; E. Benveniste, *La nature du pronom*, în *For Roman Jakobson*, 1956, p. 34—37; Roman Jakobson, *Les embrayeurs, les catégories verbales et le verbe russe*, în *Essais de linguistique générale*, I. *Les Foundements du langage*, Paris, 1963, p. 176—196. Precizarea, unificarea terminologiei, precum şi gruparea cuvintelor în cele patru clase ne aparţin.

Unul sau altul dintre participanții enunțării poate fi implicat în planul referențial al unei relatări. Astfel, în structura unui enunț, funcțiile sintactice (subiect, complement direct sau indirect etc.) pot fi exprimate prin toate persoanele gramaticale. De exemplu, în propozițiile : a) **eu** *am plecat*, pron. **eu** este dublu marcat, reprezentînd totodată vorbitorul (emițătorul) și autorul acțiunii ; în propoziție are funcție de subiect ; b) **tu** *ai plecat*, pron. **tu** este dublu marcat, reprezentînd totodată ascultătorul (receptorul) și autorul acțiunii ; în propoziție este subiect ; c) **el** *a plecat*, pron. **el** este simplu marcat, numai ca autor al acțiunii, deci cu funcție de subiect în propoziție. Sistemul acestor duble relații în structura unui enunț a fost descris de Valeria Guțu-Romalo [2]. Îl reproducem aici cu unele modificări de reprezentare :

= comunicare	C	ENUNȚARE			
	ENUNȚ	PARTICIPANT / PERSOANA	ACTIV/PASIV / REFERINȚA	LOCUTOR	COLOCUTOR
		I EU	+	+	−
		II TU	+	−	+
		III EL, EA	+	−	−

Pers. I *(eu)* și pers. a II-a *(tu)* implică, indicînd vorbitorul, respectiv ascultătorul, o relație de localizare spațio-temporală de tipul *aici — acum ;* pers. a III-a *(el, ea)* implică o relație spațio-temporală variabilă în raport cu momentul vorbirii.

La origine, un demonstrativ slab (lat. *ille*), pronumele *el (ea)* din limba română a ajuns să indice, să arate, prin pierderea totală a valorii lui inițiale demonstrative, persoana (obiectul) despre care se vorbește (acum — aici), despre care s-a vorbit mai înainte sau despre care se va vorbi îndată : „*Mișcarea ritmică* este liberă fiindcă **ea** nu este impusă prin constrîngere externă" (Liviu Rusu) ; „*răscoala* lui Horea, prin proporțiile **ei**, a prilejuit încă din vremea desfășurării *efecte* din cele mai variate în societatea contemporană. **Ele** au fost în primul rînd de natură politică" („Steaua", Cluj-Napoca, an. XXV(10), oct. 1984, p. 6) ; „**Pe ei** i-au supus, i-au umilit, i-au batjocorit, i-au chinuit. **Pe ei** i-au tăiat, i-au spînzurat, i-au tras pe roată. **Pe ei** i-au legat cu capul între picioare și i-au rostogolit pe coastele munților pînă la zdrobirea oaselor. [...] **Ei** n-au avut școli să **le** lumineze mintea, biserici în care să se roage, oaste care să-i apere. **Ei** n-au fost ascultați niciodată. **Ei**, *sarea pămîntului ardelenesc*, s-au plîns juzilor, comitatului, împăratului. **Ei** cu opincile **lor** sparte au călcat de atîtea ori drumul la Alba, la Deva, la Buda și la Viena. [...] Și între uitarea împăratului lumesc și a celui ceresc nu **le**-a rămas decît să-și ridice un crăișor **al lor**. Unii zic că ar fi fost un bărbat numit *Horea*. Dar eu cred că *Horea* n-a fost decît *numele* cu care s-au chemat **ei** toți la sfînta judecată a miniei, a flăcării și a sîngelui. Și actele vremii [...] nu **i**-au numit altfel **pe ei** decît *horiani*" (Horia Bădescu, **Ei**).

1.1. Așadar, spre deosebire de latină, limbile romanice și-au creat un sistem al pronumelui personal în care opoziția de persoană se exprimă prin trei termeni. Integrarea unui demonstrativ în acest sistem se dato-

[2] *Limba română contemporană*, I (coord. acad. Ion Coteanu), București, 1974, p. 204 ; 256.

rește abstractizării conținutului lui semantic. Cînd prevalează gestul demonstrativ, în limba română se folosesc pronumele **acela** (și **celălalt**) sau **acesta** (și **cestălalt**), care pot avea însă într-un enunț și o motivație strict structurală (gramaticală). În consecință, posibilitățile de substituire a unui pronume personal de persoana a III-a printr-un pronume demonstrativ și reciproc sînt r e s t r i c t i v e, ceea ce poate justifica gruparea lor în sisteme diferite. Spre exemplu, în următorul context: „Tragerea pe roată n-a avut ecoul dorit, **acela** *de a face* pe țărani să nu se mai ridice la răscoală" (Ion Taloș), **acela** nu poate fi substituit prin **el**. Tot așa, în enunțuri ca: *Maria privi florile* și **asta** *o liniști; Că a învățat*, **asta** *nu e adevărat*, pronumele demonstrativ, care se referă la conținutul unei propoziții, nu este substituibil prin pronume personal.

Numai în anumite contexte **el** și **acesta**, **el** și **acela** se pot substitui: „Tragerea pe roată n-a avut ecoul dorit, acela de a face pe țărani să nu se mai ridice la răscoală, căci **aceștia** [**ei**] s-au răsculat în continuare" (Ion Taloș); „E soarta subiectelor de întîlnire a două sau mai multe științe de a fi neglijate de fiecare dintre **acestea** [**ele**]" (Ion Taloș); „Cît privește arhitectura civilă, manifestările **ei** [**acesteia**] sînt extrem de variate" (Hadrian Daicoviciu); „Cinele care ține mai mult la om, **el** [**acela**] latră mai mult la oameni" (Zanne); „puterea care toarce / Al vremii fir — **aceea** [**ea**] îmi e necunoscută" (Eminescu). Mai ales în limba scrisă, pronumele demonstrativ (cu precădere cel de apropiere) și pronumele personal de persoana a III-a se folosesc cu o valoare indicială similară — cel pe care îl cunoașteți, cel despre care am vorbit mai înainte sau pe care îl voi prezenta îndată — și servesc la variația exprimării: „o clasificare a fortificațiilor dacice atît după funcția **acestora**, cît și după forma **lor**" (Hadrian Daicoviciu).

1.2. În flexiunea pronumelui personal, pentru pers. I și a II-a nu există forme speciale de genitiv, folosindu-se formele de posesiv *meu, tău, nostru, vostru*. Se întrebuințează și dativul cu valoare posesivă pentru toate persoanele: *șoapta*-**mi**, *sufletu*-**mi**, *gîndurile*-**mi**; *mîna*-**ți**, *sufletu*-**ți**, *cale*-**ți**; *sufletu*-**i**, *frunte*-**i**, *negrele*-**i** *bucle*, *la cîmpii*-**i** *rîzători*, *falnica*-**i** *zburare; patria*-**ne** *zee*, *frumusețile*-**ne**; *zîmbetu*-**vă** *rece* (Eminescu); *leafa*-**le** (Caragiale), *voie*-**le** (D. Zamfirescu). Formele conjuncte de dativ posesiv pl. *-ne*, *-vă*, *-le* sînt învechite.

Formele de gen.-dat. *lui*, *ei*, *lor* au corespondențe numai în unele limbi romanice. Deci o particularitate a sistemului pronominal românesc o constituie formele paralele pentru exprimarea posesivului: cele de genitiv ale pronumelui personal, *lui*, *ei*, *lor*, și cele ale adjectivului posesiv, *său*, *sa*, *săi*, *sale*. Acestea din urmă sînt echivoce în ce privește genul posesorului: limba *sa*, glasul *său*, ideile *sale*, eroii *săi* (= *lui*, *ei*). În limba mai veche, în zona lingvistică din nordul și nord-vestul țării, în care frecvența adjectivului posesiv este mai ridicată [3], *sa*, *său*, *sale*, *săi* erau echivalente și cu *lor*: „plîngea toți, ca după un părinte *al său*" (Ureche), „nu lesne se pleacă oamenii a-și lăsa patria *sa*" (P. Maior), „toate alte țări știind începuturile *sale*" (M. Costin), „[goții] nu încetară și Misia a o năcăji cu incursele *sale* și cu prădarea" (P. Maior), „Multe familii trebuiră să-și părăsească lăcașurile *sale*" („Gazeta de Transilvania", 1838), „Ciceron, Virgile și ceilalți autori nu au scris faptele lor pentru

[3] Vezi Elena Berea, *Din istoria posesivului* **său** — **lui** *în limba română*, în SCL, XII, 1961, nr. 3, p. 319—330.

romanii ce au trăit pe vremea lui Romul și Brut, ci pentru contimporanii *săi*" (I. H. Rădulescu). În vorbirea populară posesivul *său — sa* apare rar. De obicei se folosește cu nume de rudenie : *nepotu-său, nepoată-sa* [4]. Posesivul *său — sa* se extinde mai mult pe calea scrisului și se folosește cu precădere în limba literară și în vorbirea oamenilor instruiți. (Vezi și Elena Berea, *op. cit.*) Formele *său, sa* sînt preferate atunci cînd posesorul e subiectul propoziției și se întrebuințează mai frecvent în locul substantivelor nume de persoană. Într-un exemplu ca „El în ochii *ei* se uită" (Eminescu), posesivul *săi* ar fi echivoc și este evitat. În afara unor asemenea situații, raportul dintre subiect și posesor se exprimă atît prin *său*, cît și prin *lui* : „A venit *un rege* palid și coroana *sa* antică, / Grea de glorii și putere, l-*a ei* poale ar fi depus" (id.), dar și „Și *el* — el vîrful mîndru al celor ce apasă — / Salută-n *a lui* cale pe-apărătorul mut" (id.). Întrebuințat frecvent cu sens personal, adjectivul *său, sa* nu se limitează totuși la substituirea unei persoane : „*Poezia* poate să-și aibă slobozeniile *sale*" (Heliade), „*Dacia* va primi în coloanele *sale* cele mai bune scrieri originale" (Kogălniceanu), „*Țara* noastră cîștigă în prestigiu, numele *ei* e pe buzele tuturor, locul *ei* în univers nu mai e necunoscut, valorile *sale* se extind" („România literară", an. XVIII, nr. 1, 3 ian. 1985, p. 7). Formele adjectivale *său — sa* au o valoare personală mai pregnantă decît cele pronominale *lui, ei*. De aici și din faptul că se întrebuințează în limba scrisă și în vorbirea oamenilor instruiți, formele *său, sa, săi, sale* dobîndesc, în condiții determinate ale comunicării, un sens de politețe și valoarea unei expresii literare. (Vezi și Elena Berea, *op. cit.*) Din acest punct de vedere, evoluția întrebuințării lor este asemănătoare cu a pronumelui personal *dînsul* și a variantei lui, *însul*, în construcții prepoziționale *printr-însul, într-însul* [5].

1.3. Valoarea de indicator a pronumelui se manifestă în structura unui enunț prin r e l u a r e sau a n t i c i p a r e a numelui pe care îl substituie și prin care dobîndește astfel un înțeles. Indicator, pronumele este o unitate **structurală** care asigură c o e z i u n e a s e m a n t i c ă și g r a m a t i c a l ă necesară în desfășurarea c o e r e n t ă a unui enunț. De aceea, folosirea pronumelui personal fără referent cunoscut [6] — denumit sau subînțeles din situația vorbirii — duce la perturbarea transmiterii unei informații, la anularea funcției fatice a comunicării, prin enunțuri confuze, chiar inintеligibile. Oferim două exemple din vorbirea personajelor lui I. L. Caragiale : „ — Atunci să-i spui c-am venit **eu**. / — Cum vă cheamă pe dv.? / — Ce-ți pasă? / — Ca să-i spui". În acest „dialog", solicitarea numirii persoanei din nevoie de precizie este interpretată de celălalt vorbitor ca semn de nepolitețe. Replicile devin astfel incoerente. Al doilea exemplu : „ — le-am spus și **dumnealor** . . . / — *Cari dumnealor?* / — **Dumnealor** *cu cari am fost*". Construcții pronominale fără referent explicit pot fi folosite, mai ales în limbajul poetic, pentru ambiguizarea semantică deliberată a unui enunț : „Și eu trec de-a lung de maluri, / Parc-ascult și parc-aștept / **Ea** din trestii să răsară / Și să-mi cadă lin pe piept" (Eminescu) ; „**Tu** ți-ai strecurat cîntecul în mine" (Arghezi) ;

[4] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 397 ; Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, p. 240 – 250.

[5] Vezi Paula Diaconescu, *Pronumele* **dînsul (însul)** *în limba română*, în SCL, XXXVI, 1985, nr. 5, p. 400–403.

[6] Pentru distincția *cunoscut—necunoscut* și mijloacele ei de exprimare, vezi Ion Coja, *Preliminarii la Gramatica rațională a limbii române*, București, 1983, p. 18 și urm.

„El, singuratic, duce către cer / Brazda pornită-n țară, de la vatră. / Cînd îi privești împiedicați în fier, / Par, **el** de bronz și vitele-**i** de piatră" (id.).

2. Organizarea sistemului pronumelui personal comportă forme a c c e n t u a t e și n e a c c e n t u a t e, cu diferențieri distribuționale și funcționale între ele. Deși nu prezintă serii neaccentuate paralele, formele de nominativ *eu*, *tu*, *el* etc. pot fi grupate cu paradigmele accentuate, întrucît, în poziție independentă și sub accent, ele intră în corelație cu acestea. În anumite contexte, formele accentuate ale pronumelui personal constituie singure propoziții și, de aceea, ele pot fi considerate forme a u t o n o m e, calitate ce le conferă rolul de î n t ă r i r e (a c c e n t u a r e, r e l i e f a r e) a persoanei în diversele lor întrebuințări.

2.1. Formele n e a c c e n t u a t e d e a c u z a t i v sau d e d a t i v ale pronumelui personal sînt totdeauna d e p e n d e n t e de un verb sau substantiv : „Și în *brațele*-**mi** întinse / Să alergi, pe piept *să*-**mi** *cazi*, / *Să*-**ți** *desprind* din creștet vălul, / *Să*-l *ridic* de pe obraz" (Eminescu), „Și din cînd în cînd vărsate, mîndru *lacrimile*-**ți** *șed*, / Dar de seci întreg izvorul, atunci cum *o să* **te** *văd?*" (id.), „**Îi** *foșnea* uscat pe frunze poala lung-a albei rochii, / *Fața*-**i** roșie ca mărul, de noroc **i**-*s* umezi ochii" (id.), „Și inelul scump **i-l** *scoate* de pe degetul cel mic" (id.), „Și sprîncenele arcate fruntea albă **i-o** *încheie*" (id.). Legate sintactic de un verb, formele pronominale neaccentuate indică funcția de complement direct sau indirect și totodată caracteristica acelui verb de a se construi cu un obiect. Prin aceasta s-ar putea explica posibilitatea lor de extindere, realizînd construcții cu dublu complement direct sau indirect. Astfel, formele pronumelor neaccentuate de acuzativ sau de dativ se pot transforma, în anumite situații, într-un instrument pur gramatical — obligatoriu sau facultativ — de r e l u a r e (funcție a n a f o r i c ă) sau a n t i c i p a r e (funcție c a t a f o r i c ă) a unor complemente directe sau indirecte (în dativ sau în acuzativ cu prepoziția *la*). Caracterul obligatoriu sau facultativ al reluării sau anticipării acestor părți de propoziție este determinat de t o p i c ă, de p a r t e a d e v o r b i r e, cu a n u m i t e c a r a c t e r i s t i c i g r a m a t i c a l e (pronume, substantiv articulat enclitic, substantiv propriu sau comun nume de persoană, construit la acuzativ cu prepoziția *pe*), prin care respectivele părți de propoziție se exprimă. Fiind un instrument gramatical în construirea unor complemente directe sau indirecte, formele neaccentuate de acuzativ sau de dativ ale pronumelui personal fac posibilă așezarea acestor complemente în orice poziție față de verb. În construcțiile în care este dublată de o formă pronominală neaccentuată, avînd un rol suplimentar (accentuare, întărire a persoanei), forma accentuată a pronumelui personal este f a c u l t a t i v ă : **mă** întreabă [*pe mine*], [*pe mine*] **mă** întreabă ; spune-**mi** [*mie*] adevărul, [*mie*] spune-**mi** adevărul.

Dat fiind rolul lor de întărire a persoanei, formele accentuate de dativ sau de acuzativ nu apar cu cele neaccentuate în contexte în care acestea din urmă și-au pierdut funcția sintactică (dativul etic, acuzativul sau dativul pers. a III-a cu valoare neutră) [7] : „Cîtu-*ți* ține ziulița / I-aș

[7] Vezi B.B. Berceanu, *Observații și propuneri privind „Gramatica limbii române" ; sistemul pronumelui personal și al pronumelor înrudite*, în LR, VI, 1957, nr. 1, p 26—27 ; id., *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, cap. V.

cînta doina, doinița'' (Eminescu), „Două umbre albicioase / Razele din alba lună / *Mi* le torc, *mi* le-mpreună'' (id.), „Ce credeți că*mi-ți* văzu?'' (Ispirescu), „răpede *mi ți* le-a înfulicat'' (Creangă), „*mi*-am dat și eu peste oameni'' (id.), *Au mai pățit-o și alții* (Negruzzi), *a luat-o la fugă*, „Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el îi da că n-are nimic'' (Sadoveanu).

2.2. Formele accentuate ale pronumelui personal propriu-zis pot fi reîntărite în propoziție prin unele specii de adverbe și adjective: „Nici *chiar lui*'' (Eminescu), „Ale tale doruri toate / *Numai eu* știu să le-ascult'' (id.), „*Numai tu* de după gratii / Vecinic nu te mai ivești'' (id.), „Trista-mi inimă pribeagă / *Tot pe tine* te-a iubit'' (id.). *Singur* este utilizat uneori fără să fie precedat sau urmat de pronume: „Ce proastă e mulțimea, / Ea crede cum că duce a lumii soartă-n mînă, / Și *singură* e dusă de-o mînă de șireți'' (Eminescu); „*Singur* fuse îndrăgitul'' (id.); „*El singur* zeu stătut-au nainte de-a fi zeii'' (id.); „*Singuri ei* gătiră peirea'' (id.); „Pe-atunci erai *Tu singur*'' (id.); „*ție singură*-ți arăți'' (id.); „Căci *numai ție singur* îți fuse cu putință'' (id.); „*Singuri, voi*, stejari rămîneți'' (id.); „*Eu singur* n-am cui spune cumplita mea durere, / *Eu singur* n-am cui spune nebunul meu amor'' (id.); „*doar el singur* și-a atras asupră-și blestemul'' („Steaua'', an. XXXV, 10, oct. 1984, p. 11).

Întrebuințarea facultativă în anumite contexte a formelor accentuate ale pronumelui personal la cazurile nominativ, acuzativ, dativ, genitiv sau vocativ prilejuiește cîteva observații speciale de ordin gramatical sau stilistic.

2.2.1. Cu funcție de subiect, pronumele personal este necesar pentru a indica persoana care face acțiunea numai în paradigme verbale cu sincretism flexionar. El poate lipsi pe lîngă forme verbale care indică prin desinențe specifice diferitele persoane: „Reporterul apucă la dreapta pe lîngă grădinița palatului... *Trece* puntea... *Merge* drept la bufet'' (Caragiale); „Un minut încă și se-nchide casa. Repede-mi *iau* biletul, *ies* pe peron, *alerg* la tren, *sînt* în vagon... Dar *n-apuc* să fac bine o mișcare, și *Bubico* scoate capul lătrîndu-mă mai furios decît pe conductor; *latră* și *chelălăie* și *tușește* și...'' (id.). În analiza sintactică se precizează că în asemenea contexte există un subiect *inclus* (la forme verbale de persoana I și a II-a) sau *subînțeles* (pentru forme verbale de persoana a III-a). Pronumele personal poate apărea însă înaintea verbului sau după verb în contexte în care întărește persoana, existența efectivă a subiectului. O anumită independență a poziției lui față de verb îi conferă valori (gramaticale sau stilistice) distincte. Înainte de verb (poziția normală a subiectului), pronumele personal precizează, clarifică persoana, iar după verb, el mai mult accentuează persoana: „*el* a scris un articol'', „a scris **el** un articol''; „*El* veni, copilul mîndru, / Călărind pe-un papagal'' (Eminescu); „*Cocoana* își învelește favoritul mîngîindu-l „mumos''; *eu* mă lungesc la loc închizînd ochii... Dar auz hîrșiitul unui chibrit: *cocoana* își aprinde o țigaretă... Încă nu mi-e somn. De ce n-aș aprinde și **eu** una?'' (Caragiale); — Frumușel cățel aveți, zic **eu** cocoanii, după cîteva momente de tăcere; da' rău! / — Aș! nu e rău, zice *cocoana;* pînă se-nvață cu omul'' (id.); „*Eu* nu strivesc corola de minuni a lumii'' (Blaga); „*Ea* stringe cu privirea snopii de senin ai cerului / și cîntă. / *Eu* zac în umbra unor maci, fără dorințe, fără mustrări, fără căințe / și fără-ndemnuri, numai trup / și numai lut. / *Ea* cîntă / și *eu* ascult'' (id.); „*Voi* credeați în scrisul vostru, *noi* nu credem în nimic'' (Eminescu);

„Face **ea** sarmale, face plachie, face alivenci" (Creangă); „Stam **eu** și mă chiteam în capul meu" (id.); „Iacă v-am spus **eu** ce vrea satul" (Rebreanu); „Apoi nu stau **nici eu** de bine și de petreceri, mamă!" (id.); Era **și el** bărbat strașnic legat, cu grumazul vinos" (Sadoveanu); „așa avea **el**, cîteodată, vorbe de-acestea, grele" (id.); „Mă gîndesc **eu** că viața mea tot în pribegie mi-o petrec" (id). Asemenea construcții determină un ritm variabil al frazei și conferă intonație specifică cuvintelor. Topica pronumelui nu e liberă în mod absolut.

2.2.2. Natura diferită a referențialității nominale (desemnare) și pronominale (indicare) face posibilă coocurența substantivului și pronumelui personal, de obicei într-o relație apozitivă, mai ales la cazurile nominativ și vocativ[8]: „*Eu vornicul de Cănpul-lungu*, scriem închinăciune și multă sănătate la birăul de Bistrița" (A. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, 1926); „Scris-am *eu Badea Stolnicul*" (id.); „*el, triumfătorul Asiei, Africei și al Europei*" (Bălcescu); „El — *el vîrful* mîndru al celor ce apasă" (Eminescu); „O, *tu umbră* pieritoare", „O, *tu crai* cu barba-n noduri", „*Gură tu!* învață minte", „*Lună tu*, stăpîn-a mării", „Neadîncit de dulce, *noapte, tu!*" (id.); *Glicină tu* (Arghezi), „*Tu frunză* cazi, *tu creangă* te ridici" (id.). La acuzativ și dativ numai formele pronominale accentuate pot fi determinate. În limba veche, o construcție ca „Doamne, curățește-*mă păcătosul*" (Coresi), echivalentă cu *pe mine păcătosul* sau *pe păcătosul de mine*, este izolată. Pe lîngă forma unui plural inclusiv *(noi, voi)*, substantivul are rolul de explicitare a sferei acestui plural, delimitînd cercul lui de cuprindere: „Mult am luptat *noi tinerii* de pe atunci cu prejudecățile" (Ghica), „*boieri dumneavoastră*" (Alecsandri), *critici voi* (Eminescu), „Dați-mi un trup / *voi munților, mărilor*" (Blaga).

În continuare prezentăm unele construcții speciale de reluare sau anticipare prin pronume personal a unui substantiv cu funcție de subiect. Scopul acestei prezentări este să diferențiem valorile indiciale ale pronumelui personal în raport cu repoziționările lui posibile.

2.2.2.1. Reluarea subiectului, de obicei despărțit de predicat, printr-o altă parte de propoziție sau printr-o propoziție. Pronumele așezat înaintea și în imediata apropiere a predicatului are nu atît valoare de subliniere a substantivului ca unitate denominativă, cît de precizare fără echivoc a funcției lui sintactice (subiect), făcînd mai evidentă legătura dintre subiect și predicat. Procedeul e vechi și popular: „*Acel om* anume Tănase de Cămpul-lungu, *elu* a mărsu de nevoe" (Rosetti, *op. cit.*). Cînd se subliniază ideea de persoană anume, pronumele se așază după predicat: „Vecinul din față, alde Udubească, ieșise *și el* la poartă" (M. Preda). Reluarea subiectului printr-un pronume plasat înaintea și în imediata apropiere a predicatului nu diferă de reluarea unei propoziții subiective introduse prin pronumele relativ *cine*. Procedeul este, de asemenea, frecvent în limba veche și populară: „*Cene* au venit la cue, *ei* au adus de alți bani" (Rosetti, *op. cit.*), „*Cine* au făcut acele cuvinte,

[8] Pentru genitiv, dativ și acuzativ, vezi exemplele consemnate de Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. I, București, 1986, p. 135: **A lui** *a fost moșia*, **a lui Simionescu Rîmniceanu: Lui, poporului,** *trebuie să-i închinăm întotdeauna întreaga noastră activitate*; ***A dat*** **de ea, de fată.**

el nu va dovedi..." *(ibid.)*. În româna modernă, reluarea substantivului subiect are loc mai ales în propoziții negative : „Virtutea pentru dînșii *ea* nu există" (Eminescu), „Suflarea ta caldă *ea* n-o să învie" (id.). O anumită izolare (prin intonație) a subiectului, precum și așezarea unor determinanți între subiect și predicat ar strica unitatea lor, refăcută cu ajutorul pronumelui. Rareori Eminescu a folosit în construcții neobișnuite procedeul reluării subiectului prin pronume care a permis o dislocare din necesități metrice : „Cum *planeții* toți îngheață și s-azvîrl rebeli în spați / *Ei*, din frînele luminii și ai soarelui *scăpați*". În toate tipurile de construcții semnalate mai sus, repoziționarea subiectului prin pronume contribuie totodată la realizarea unui anumit ritm al propoziției sau al frazei.

De asemenea, subiectul, izolat prin intonație, poate fi reluat fără ca între el și predicat să existe altă parte de propoziție. Pronumele personal care reia subiectul este așezat, și din motive ritmice, fie înaintea predicatului, fie după el. Construcțiile cu pronume înaintea și în imediata apropiere a predicatului sînt obișnuite în limba mai veche : „*Petrea Șotra el* iaste mortu" (Rosetti, *op. cit.)*; „*Cuzea, el* a dat pămînt la clăcași" *(Gramatica limbii române*, II, 1963), construcție semantic echivalentă cu o reluare realizată formal ca repetiție : „Cuzea, chiar Cuzea". Comp. „*Cezarul, chiar Cezarul* de mult ar fi căzut" (Eminescu), „Căci *tu — tu* ești el" (id.), adică „tu, chiar tu"; „am crezut că *chiaburii* nu îndrăznesc *ei* să ridice capul" (M. Preda).

Adverbul intensiv *și* sau pronumele de întărire *însuși* apare cu pronumele personal (sub accent) așezat după predicat : „Iară Setilă striga *și el* cît ce putea" (Creangă); „oamenii vor s-apuce *și ei* nițel pămînt" (Rebreanu); „Ereții fugeau *și ei*" (Gala Galaction). Această construcție de factură orală a pătruns și în alte stiluri ale limbii literare decît cel artistic : „lucrurile lasă *și ele* impresia că pînă la urmă Al. Oprea vede *și el* respectivele opere ca niște obiecte de cult" („Rom. lit.", 2 martie 1972, p. 10); „Horea a acționat *și el* sub sceptrul sacru al ideii de slobozenie" (Steaua, a. XXXV, 10 oct. 1984, p. 11); „Istoricii par a fi istovit *ei înșiși* subiectul" *(ibid.*, p. 11).

2.2.2.2. Anticiparea prin pronume personal a subiectului exprimat printr-un substantiv așezat în urma și în imediata apropiere a pronumelui personal plasat după predicat. Rar, între pronume și substantiv apar unele adverbe *(și, așa)*. Pronumele are mai întîi o valoare gramaticală, restabilind unitatea subiectului (are poziție modificată cerută de afectivitate) cu predicatul : „Stăi măi porcane, că te căptușește *ea Mărioara* acuș !" (Creangă), adică „chiar Mărioara" (pe care o cunoști, „ea și nu alta", „Mărioara în persoană"); „A veni *ea și vremea aceea*" (Creangă). Ca simplu instrument de întărire a persoanei, autor efectiv al acțiunii, și totodată ca marcă a stării afective a vorbitorului, pronumele personal nu se mai acordă uneori în gen și număr cu substantivul, iar acesta poate apărea alteori precedat de articol nedefinit : „A trecut *el* așa *un răstimp*" (Sadoveanu); „mi-a veni *el apa* la moară", „Se-mpacă *el* mița *și cu cîinele*, darmite omul !" *(Gram. limbii române*, II, 1963, p. 92). În ultimul exemplu, *el* are clar valoarea unui adverb de întărire: „*chiar* mița și cu cîinele".

Într-o construcție emfatică din versurile unui poet contemporan, pronumele personal comportă interpretări asemănătoare cu cele de mai sus : „Deci slavă marelui absent / ce este *timpul* — se-nțelege, / *El fluviul*

Timp / el Timpul-rege'' (Negoiță Irimie), adică „chiar fluviul Timp'', „chiar Timpul-rege'', „acel fluviu Timp'', „acel Timp-rege'', „el și nu altul'' (comp. scrierea cu majusculă). Pronumele reia subst. *timpul* și îl precede în construcțiile apozitive următoare, în care *El* are o valoare prezentativă — implicînd aici reverența — și totodată identificatoare, restrictivă.

În situațiile de reluare sau anticipare a subiectului exprimat prin substantiv descrise sub **2.2.2.1.** și **2.2.2.2.**, pronumele personal poate fi interpretat, în analiza sintactică, ca un corelativ al subiectului [9].

Reluarea și anticiparea subiectului nominal (despărțit de predicat prin alte părți de propoziție sau numai izolat de acesta prin intonație specială care marchează intenția sau starea afectivă a vorbitorului) cu pronumele personal de persoana a III-a sînt construcții simetrice. **A.** În reluare, subiectul nominal și pronumele sînt așezate înainte de predicat (**S**/ — **Pron.** — **V** : **Cuzea, el** *a dat pămînt la clăcași*), iar în anticipare, pronumele și subiectul nominal sînt plasate în urma predicatului (**V** — **Pron.** — / **S** : A veni **el** / **Drăguș** *la căuș*). **B.** În reluare, subiectul nominal stă înaintea predicatului și pronumele în urma acestuia (**S** / — **V** — **Pron.** : **Maria** / *îndrăznește* **ea** *să vorbească*), iar în anticipare, subiectul nominal stă după predicat și pronumele înaintea acestuia (**Pron.** — **V** — / **S** : **El** *veni*, **copilul mîndru**, / *Călărind pe-un papagal*). În toate aceste construcții, pronumele și verbul se grupează în aceeași unitate ritmică.

Ca procedeu de construcție prin care se reinterpretează funcția sintactică a unui substantiv, aparent cu poziție deviantă, reluarea prin pronume personal a subiectului nominal discutată aici nu diferă de reluarea unui complement direct (respectiv indirect exprimat printr-un substantiv în cazul dativ) : **Lacul** *codrilor albastru* / *Nuferi galbeni* **îl** *încarcă*.

Reluarea și anticiparea subiectului în diversele lui construcții prezintă deosebiri în ce privește valorile semantice sau expresive, datorită și (dar nu în primul rînd) poziției variabile a pronumelui — care dublează subiectul — față de predicatul propoziției (marcată sau nu expresiv).

3. În lucrarea citată (p. 127 și urm.), Ion Diaconescu propune o clasificare a modalităților de **ordonare** sintactică în **subordonare** și **adordonare**, la rîndul ei cu două tipuri : **coordonare** și **apoziționare**, aceasta realizată, după conținut și mijloace de expresie, ca **apoziție**, **reluare** și **repetiție**. Obiecția de principiu ce s-ar putea aduce acestei clasificări este faptul că se operează cu fenomene sintactice eterogene : a) **ordonare structurală**, în virtutea unor relații de dependență/nondependență **(subordonare/coordonare, relație apozitivă)** și b) **procedeu** sau **tehnică de construcție : reluare, repetiție.** Păstrînd un criteriu unic (natura relației dintre unitățile unui enunț) în clasificarea tipurilor (modelelor) de **ordonare structurală**, se configurează însă următoarea grupare :

Ordonare :
- **subordonare** (relație de dependență)
- **adordonare** (relație de nondependență)
  - **coordonare**
  - **apoziționare** (rel. **apozitivă**)
  - **corelare**
- **ordonare zero** (lipsa relației)

Ilustrăm **ordonarea zero** într-o construcție a repetiției, interpretată de Ion Diaconescu (*op. cit.*, p. 171) ca reluare a unui termen „care necesită

[9] Vezi și Ion Diaconescu, *op. cit.*, p. 179—181.

explicitări în vecinătate imediată sau la distanță" : *I se aduse și băutura din care băuse toți cari veniseră înaintea lor,* **băutură** *care trebuia să-l facă a-și pierde mințile și simțirea,* **băutură** *care să-l piarză și pe dînsul ca pe ceilalți* (Ispirescu). Ordonarea zero apare în diverse construcții ale repetiției, descrise de retorica clasică prin anumite figuri (de ex. **anadiploza :** Și plîngînd înfrînă *calul* / *Calul* ei cel alb ca neaua — Eminescu).

Corelarea este specifică pentru enunțuri în care o funcție sintactică este d u b l a t ă printr-un cuvînt i n d i c a t o r : pronume personal, pronume și adverbe demonstrative, pronume și adverbe nehotărîte. Ca termen corelativ, un asemenea cuvînt nu aduce o nouă semnificație referențială ; are un rol strict indicial : un semn verbal trimite la altul (unitate lexicală, propoziție), căruia îi preia informația semantică și cu care este echivalent din punctul de vedere al relației față de unul și același regent : **în primăvară, acum** *împlinește 60 de ani ;* **cîinele** *care latră,* **acela** *nu muște ;* **că n-ai venit, asta** *m-a întristat.* Prin această trăsătură semantică și structurală, o reluare corelativă diferă de alta apozitivă. Apoziția nu se opune reluării. Apoziția și corelația sînt structuri relaționale distincte (ușor confundabile) ale reluării. La nivelul frazei, corelația apare frecvent în construcții cu cuvinte indicatoare din categorii diferite : *cine... el (acela) ; cînd... atunci ; unde... acolo* etc.

Gruparea unităților lexicale în clase de cuvinte după un criteriu al referențialității și descrierea modelului de ordonare structurală pun într-o lumină nouă raportul dintre sintaxă și semantică.

4. Statutul de i n d i c a t o r al persoanei pe care îl are pronumele personal explică particularitățile lui de s i s t e m sau de î n t r e b u i n ț a r e, dar și de e v o l u ț i e.

Latinitatea structurii gramaticale în limba română este ilustrată clar de paradigma pronominală, care nu conține nici un element străin. Pronumele latinești s-au păstrat în toate limbile romanice. Situația se datorește frecvenței ridicate a acestor categorii de cuvinte, precum și faptului că ele aparțin unor clase cu foarte puțini membri, ceea ce le apropie de morfeme. De aici provine și dificultatea de a descrie global clasa, aproape fiecare formă pronominală avînd istoricul ei.

Formele pronumelui personal formează un sistem complet, care a dezvoltat formații *(mine, dînsul)* necunoscute celorlalte limbi romanice. Acest sistem și-a creat, paralel cu forme simple, forme compuse ; paralel cu forme scurte, forme lungi. Dezvoltarea diferitelor paradigme ale pronumelui personal (propriu-zis, de politețe, de întărire) și a unor forme duble în cadrul acestora, cu funcții sau valori specializate, este un rezultat al unei îndelungate evoluții.

Paradigma pronumelui personal propriu-zis include forme personale *(eu, tu, noi, voi* < lat. *ego, tu, nos, vos)* și forme provenite dintr-un pronume demonstrativ : *el, ea (ei, ele)* < lat. *ille, illa, illud,* devenite *illus, illa, illum,* înlocuitorul lui *hic : ins(ul), ins-ă/a* < lat. *ipse (ipsus).* Demonstrativul *ille,* cînd era folosit pe lîngă substantiv, a evoluat în română ca *articol,* iar cînd era folosit cu verbul, ca *pronume personal.* Pronumele personal a păstrat mai bine decît numele formele cazuale latinești : nom. *eu, tu ;* dativ *mie, ție* (< lat. *mihi, tibi) ;* acuz. *mine, tine* (< lat. *mene, tene).* La persoana I și a II-a, formele latinești de genitiv *mei, tui* încetează de a mai fi întrebuințate, genitivul începînd să fie exprimat prin formele de nominativ ale pronumelui posesiv.

Noiembrie 1986 *București, str. Sfinții Voievozi nr. 11—15*

RELAȚII ȘI ELEMENTE ANAFORICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ: CONSTRUCȚII CU PRONUMELE REFLEXIVE *SE* ȘI *SINE*

ALEXANDRA CORNILESCU și DANIELA URDEA

0.0. Lucrarea de față își propune să descrie construcțiile cu pronume reflexive accentuate și neaccentuate în cazul acuzativ din limba română în cadrul unui model teoretic relativ recent, „teoria recțiunii și a relațiilor anaforice" (Chomsky (1981)), teorie ce reprezintă forma curentă a gramaticii generative. Perspectiva ni s-a părut interesantă întrucît: a) dă posibilitatea integrării unei descrieri sintactice și semantice, păstrînd distincte aceste planuri de analiză; b) oferă cadrul adecvat discutării formelor clitice (neaccentuate), deopotrivă cu cele accentuate, stabilind diferențe între ele la nivel sintactic, nu numai morfologic; c) pune sintaxa reflexivului în legătură cu alte aspecte ale sintaxei limbii române, cum ar fi caracterul facultativ al subiectului. În raport cu alte tratări în cadrul gramaticii generative [1] — pe care cercetarea de față se întemeiază și fără de care nu ar fi fost posibilă — analiza propusă aici este mai unitară și mai simplă, datorită progresului realizat în concepția generală a modelului.

0.1. Întrucît în varianta standard a gramaticii generative există pentru limba română lucrări fundamentale și bine cunoscute [2], în paginile ce urmează ne vom referi succint doar la unele diferențe dintre varianta standard și cea actuală, insistînd asupra conceptelor necesare pentru analiza reflexivului.

1.0. Evoluția gramaticii generative a fost determinată de cerința epistemologică de a restrînge puterea gramaticii, reducînd numărul analizelor alternative, ca și de dorința de a realiza o legătură mai sistematică între nivelele sintactic și semantic, în acord cu definiția curentă dată de Chomsky gramaticii ca mecanism ce atribuie propozițiilor și frazelor nu numai o descriere sintactică, ci și o interpretare semantică.

[1] Avem în vedere analizele transformaționale din Vincenz (1971), Vasiliu (1969), Manoliu-Manea (1977) și, în mod deosebit, excelentele capitole dedicate reflexivului în Pană-Dindelegan (1974, 1976), pe care lucrarea de față le continuă.

Am profitat considerabil și de analizele elaborate din alte perspective teoretice: acestea pendulează între încercarea de a analiza reflexivul la nivel morfologic, ca pe o categorie verbală (diateză) și conștiința faptului că descrierea datelor impune și o perspectivă sintactică asupra fenomenului. Aspectele discutate se pot grupa în jurul a trei probleme (la care ne-am străduit și noi să sugerăm un răspuns), și anume: a) problema abordată de majoritatea cercetătorilor este dacă limba română are sau nu o diateză reflexivă; o lucrare recentă apreciază că diateza reflexivă este încă „o diateză controversată — ca existență sau ca sferă" (Avram (1986: 157)); b) o a doua problemă este descrierea regimului gramatical al verbelor reflexive și stabilirea unei tipologii a lor (vezi Teodorescu (1963), Rădulescu-Mendea (1969) ș.a.); c) o a treia problemă este descrierea valorilor semantice ale verbelor reflexive, separîndu-le eventual de planul analizei formale (de pildă, vezi Graur (1938, 1945, 1969)).

[2] Ne referim la Vasiliu — Golopenția (1969), Pană-Dindelegan (1974, 1976) și Manoliu-Manea (1971, 1977).

Astfel, într-un efort de simplificare, au fost precizate condiții restrictive asupra formei regulilor de expansiune sintagmatică. Fiecare categorie lexicală X^0 (X^0 = N, V, Adj, Prep etc.) determină un șir de proiecții sau supercategorii din ce în ce mai complexe X^0, X^1, $X^2 \ldots X^n$, puse în relații prin reguli de rescriere de forma (1):

(1) $X^{i+1} \rightarrow \ldots X^i \ldots$ (de exemplu, $N^2 \rightarrow G\,Quant^\frown N$ *(doi copii)*, $N^3 \rightarrow Det^\frown N^2$ *(acești doi copii)*)

Fiecare categorie X^{i+1} are un constituent principal obligatoriu X^i, numit centru sau regent. Categoria X^n este *proiecția maximală* a categoriei X^0, reprezentată anterior de *grupul* de categorie X^0 (adică N^n = GN, V^n = GV etc.). Regulile de expansiune sintagmatică dau și indicații privind ordinea constituenților.

1.1. Modificarea cea mai ușor de observat este dispariția conceptului de transformare, înțeleasă ca relație între două șiruri având o descriere sintactică (de exemplu, relația între forma activă și pasivă a unei propoziții, de care dădea socoteală transformarea de pasivizare).

Au fost întîi eliminate transformările de schimbare a categoriei lexicale (nominalizarea, adverbializarea etc.), reguli ce-și află locul în componentul morfologic, nu în cel sintactic. Au fost apoi reduse posibilitățile de compunere a unor operații simple (inserții, repoziționări etc.) pentru a forma reguli complexe ca pasivizarea sau relativizarea, ajungîndu-se treptat la forma actuală, unde singura operație permisă în sintaxă este „deplasarea constituentului α", unde α este proiecția unei categorii lexicale. Regulile complexe ca pasivizarea și relativizarea au fost descompuse în operații simple (cum sînt: mișcarea unui constituent, coindexarea, atribuirea de caz), care sînt realizate și controlate la nivelul unor subteorii independente ce alcătuiesc gramatica, subteorii care interacționează, dar au principii proprii de funcționare, cum sînt teoria cazului, teoria rolurilor tematice, a relațiilor anaforice ș.a. Gramatica capătă astfel un caracter modular.

Gramatica universală specifică principiile generale de organizare formală și funcționare ale acestor subsisteme și fixează parametrii ce pot varia de la limbă la limbă în interiorul fiecărei subteorii. Dintre aceștia, sînt pertinenți pentru discuția noastră parametrul limbă cu subiect obligatoriu/limbă cu subiect facultativ și parametrul limbă cu elemente clitice/limbă fără elemente clitice. Asemenea variații în structura unui parametru pot avea lanțuri de consecințe în diferite compartimente ale gramaticii, explicîndu-se variația în aparență infinită a limbilor naturale.

1.2. Un concept central al teoriei este cel de „recțiune" sau „guvernare", care dă socoteală de relația dintre un element regent și unul subordonat. Conceptul de recțiune capătă o definiție formală (2c), care utilizează noțiunile structurale de 'c-comandă' (2a) și 'domeniu' (2b).

(2) a. *C-comandă.* Un constituent α c-comandă orice element din domeniul său care nu este conținut în α.

b. *Domeniu.* Domeniul lui α este cea mai mică proiecție maximală care îl conține pe α.

c. *Recțiune* [guvernare]. Un constituent α guvernează constituentul γ în configurația (2d), dacă sînt îndeplinite condițiile specificate la (2e).

d. $[_\beta \ldots \gamma \ldots \alpha \ldots \gamma]_\beta$

e. (i) α este o categorie lexicală (α = N, V, Prep etc.)
(ii) dacă $\emptyset$ este o proiecție maximală care domină pe γ, atunci $\emptyset$ domină și pe α; ($\emptyset$ = GN (=N^n), GPrep, GAdj etc.).
(iii) α îl c-comandă pe γ.

Iată cîteva configurații de recțiune : în (3a) verbul guvernează cele două grupuri nominale pentru care este subcategorizat ; în (3b) prepoziția guvernează grupul nominal ; în (3c) elementul complementizator *că* are în recțiune poziția subiectului (=Su), adică pe grupul nominal GN_1. Deci elementul regent c-comandă elementul subordonat și ambele sînt conținute în aceleași proiecții maximale. Proiecțiile maximale (deci grupurile GN, GPrep etc.) constituie bariere pentru recțiune.

(3) a. 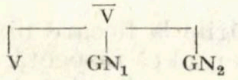

b. 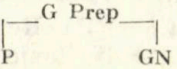

c. 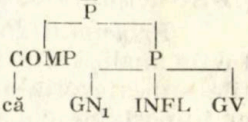

Pe baza conceptului de recțiune se definește noțiunea de „categorie de recțiune" :

(4) Categoria de recțiune. Constituentul α este categoria de recțiune a lui β dacă α este categoria minimă care conține pe β, un regent al lui β și, dacă este cazul (de exemplu pentru categoria de Propoziție), un subiect accesibil lui β.

Conceptele de recțiune și categorie de recțiune joacă un rol important în mai multe subteorii (de exemplu, în subcategorizare, în atribuirea cazului și a rolurilor tematice), avînd o funcție unificatoare.

1.3. Organizarea actuală a modelului este dată de schema (5), care

(5) 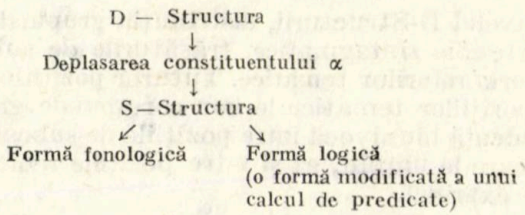

indică nivelele de reprezentare în analiza propoziției, ca și direcția analizei. Ansamblul subteoriilor ce alcătuiesc gramatica controlează corectitudinea reprezentărilor la fiecare nivel. Dintre aceste subteorii sînt pertinente pentru noi următoarele :

Teoria relațiilor anaforice (=TRA) studiază relațiile sintactice ce se pot stabili între un grup nominal și un antecedent ; în particular, ea se ocupă de configurațiile sintactice în care se află un element intrinsec anaforic sau, cum se mai numește, o anaforă lexicală, față de antecedentul său. Un element intrinsec anaforic este un element anaforic prin sensul său lexical.

Teoria cazului operează la nivelul componentului fonologic, unde funcționează un *filtru cazual*. Potrivit acestuia nu poate fi realizat fonologic decît un grup nominal căruia i s-a atribuit un caz. Un grup nominal poate primi caz de la un element regent sau pentru că se află într-o anumită poziție structurală.

Teoria rolurilor tematice. Rolurile tematice (Agent, Pacient/Temă etc.) sînt atribuite sau la nivelul propoziției (cazul complementelor cir-

cumstanțiale de instrument, loc ș.a.m.d.), sau pot fi atribuite de un element predicativ (verb, adjectiv). Un verb atribuie roluri tematice numai pozițiilor argumentale, adică subiectului și obiectelor care îl subcategorizează. Fiecare rol tematic al unui verb este atribuit unui argument sintactic și fiecărui argument i se atribuie un rol. Descrierea lexicală a fiecărui verb, adjectiv specifică și structura de roluri a acestuia, atribuind roluri deopotrivă subiectului și obiectelor.

1.4. Preocuparea pentru o mai sistematică relație între sintaxă și semantică a dus, între altele, și la adoptarea importantului principiu al proiecției, conform căruia specificările lexicale — adică subcategoriale și tematice — trebuie să fie respectate la fiecare nivel sintactic de analiză (D-Structură, S-Structură, Formă logică).

Principiul Proiecției (=PP). Reprezentările la fiecare nivel sintactic de analiză sînt proiectate din lexicon, în sensul că respectă proprietățile subcategoriale și tematice ale itemurilor lexicale. Acest principiu, cu importante consecințe pentru funcționarea gramaticii, reflectă intuiția că învățarea sensului și folosirii unui cuvînt presupune învățarea proprietăților lui subcategoriale și tematice.

O consecință a PP este aceea că reprezentarea sintactică a unei propoziții va avea întotdeauna un subiect, chiar atunci cînd el nu este realizat fonologic, ci subînțeles, tocmai pentru că subiectul este subînțeles. Subiectul neexprimat va fi reprezentat de o categorie nominală vidă: $[e]_{GN}$.

1.5. O problemă importantă pe care o reglează gramatica este aceea a distribuției grupurilor nominale (și prepoziționale) la fiecare nivel de analiză.

1.5.1. La nivelul D-Structurii, distribuția grupurilor nominale este determinată de regulile sintagmatice, trăsăturile de subcategorizare ale predicatelor și teoria rolurilor tematice. Tuturor pozițiilor de subcategorizare și tuturor pozițiilor tematice le vor corespunde grupuri nominale; există o corespondență biunivocă între pozițiile de subcategorizare și grupurile nominale care le umplu, ca și între pozițiile tematice și grupurile nominale care le exprimă.

1.5.2. La nivelul S-Structurii, situația se complică prin aplicarea operației de 'deplasare a constituentului α'. Să examinăm verbul *a rezolva* în exemplele de mai jos:

(7) a. *Trebuie ca toți elevii*$_i$ *să rezolve problemele*$_j$.
b. *Toți elevii*$_i$ *trebuie* [e_i *să rezolve problemele*$_j$].

Conform lexiconului, *a rezolva* este subcategorizat pentru un obiect direct (=Ob Dir) și atribuie rolurile de Agent și Pacient subiectului (=Su) și, respectiv, obiectului său. Grupul nominal [*problemele*$_j$]$_{GN}$ satisface poziția de subcategorizare, iar [toți elevii$_i$]$_{GN}$ și [problemele$_j$]$_{GN}$ primesc rolurile de Agent și, respectiv, Pacient.

În S-Structură, cerințele lexicale sînt satisfăcute fie de un singur grup nominal, aflat în poziția sa din D-Structură, fie de un *lanț* alcătuit dintr-un element deplasat împreună cu *urma* sa, o categorie vidă cu care elementul deplasat este *coindexat* și care marchează poziția inițială din care s-a făcut mișcarea. Rolul de Agent și funcția de Su se atribuie lanțului [toți elevii$_i$, e_i]; elementul vid [e_i]$_{GN}$ oferă poziția argumentală și deci funcția de Su și rolul de Agent, iar GN deplasat furnizează conținutul lexical.

1.5.3. Am văzut deci cum funcționează PP la nivelul D și S-Structurii. Ulterior [3], PP a fost slăbit, întrucît a devenit clar că PP nu poate fi interpretat ca o condiție asupra relației element regent—element subordonat, ci PP este o condiție care se referă la prezența la toate nivelele sintactice de analiză a trăsăturilor lexicale ale centrului, chiar dacă se schimbă mijloacele structurale de realizare a lor. În legătură cu aceasta s-a propus conceptul de 'regulă inflexională' [4]. Regulile inflexionale sînt operații care reglează transferul de trăsături lexicale de la elementul regent către elementele aflate în recțiunea lui; ele pot modifica mijloacele morfosintactice de realizare a unei trăsături (de exemplu, marcarea unui caz prin flexiune sau printr-o prepoziție), dar nu pot elimina o trăsătură a elementului regent, pentru că s-ar nesocoti astfel PP. Regulile inflexionale operează asupra unităților lexicale, ele sînt operații morfologice și se folosesc de materialul cuprins în intrîndurile lexicale : trăsături categoriale, subcategoriale, trăsături de caz, număr, gen, specificări tematice. Regulile inflexionale se pot aplica în lexicon, sintaxă sau fonologie, constituind fapte morfosintactice, foarte diferite de la o limbă la alta.

1.5.4. Distribuția grupurilor nominale la nivelul S-Structurii este așadar parțial predictibilă în termenii PP și ai criteriului tematic. La acest nivel intervin însă și alte subteorii, printre care TRA, care dau alte informații privind tipul de grup nominal acceptabil într-o poziție dată și relațiile dintre elementele nominale.

Să se observe că prin mecanismul creării lanțurilor, toată informația din D-Structură este recuperată în S-Structură și se adaugă informația oferită de alte subteorii. De aceea, spre deosebire de modelul standard, nivelul S-Structurii este mai pertinent pentru interpretarea semantică; de fapt, interpretarea semantică are loc la nivelul S-Structurii, în sensul că, așa cum se vede din figura (5), S-Structura este conectată cu forma logică.

2. Teoria relațiilor anaforice determină interpretarea referențială a grupurilor nominale, delimitînd domeniul sintactic în care un grup nominal trebuie să aibă, poate să aibă sau nu poate să aibă un antecedent.

Din punct de vedere al modului cum funcționează față de TRA, grupurile nominale se împart în trei categorii : elemente cu sens intrinsec anaforic, 'anaforele lexicale' (de exemplu, pronumele reflexive și reciproce), elemente pronominale (de exemplu, pronumele personale) și grupuri nominale lexicale (de exemplu, *Ion*, *băiatul înalt*). TRA cuprinde cîte un principiu pentru fiecare din cele trei tipuri de expresii nominale și poate fi expusă succint astfel :

(8) A. Un element cu sens intrinsec anaforic (=anafora lexicală) trebuie să aibă un antecedent în categoria de recțiune.
B. Un element pronominal nu trebuie să aibă un antecedent în categoria sa de recțiune.
C. Un grup nominal lexical este complet liber din punct de vedere al modului de atribuire a indicelui referențial.

Vom spune că antecedentul 'leagă' elementul anaforic și vom defini acest concept ca mai jos :

(9) În configurația $_{\beta}[\ldots\gamma\ldots\alpha\ldots\gamma]_{\beta},\alpha$ leagă pe γ, adică α servește ca antecedent al lui γ dacă și numai dacă α îl guvernează pe γ (deci, îl c-comandă pe γ) și îi atribuie indicele lui referențial.

[3] Interpretări ale PP în acest sens se află în Borer (1984), Marantz (1984).
[4] Conceptul respectiv este propus de Borer (1984).

Categoria de recțiune, reamintim, este proiecția categorială minimă incluzînd pe γ, un regent al lui γ și (dacă este cazul) un subiect accesibil lui γ.

Pentru a înțelege cum funcționează TRA, să examinăm două exemple din limba engleză; ne oprim asupra limbii engleze pentru a evita deocamdată discutarea complicației suplimentare a cliticelor.

(10) a. [John$_i$ sees himself$_i$ in the mirror.]$_P$
*(Ion vede pe sine în oglindă.)

b. [John$_i$ sees [that she loves him$_{i/j}$.]$_{\bar{P}}$]$_P$
[Ion vede *[că ea iubește pe el$_{j/i}$.]$_{\bar{P}}$]$_P$

În (10a) categoria de recțiune a pronumelui reflexiv *himself* este propoziția P, care conține un regent al lui *himself* (verbul *sees*) și un subiect accesibil lui *himself* (și anume *John*). Pentru a putea fi interpretat, reflexivul selectează un antecedent în categoria de recțiune, antecedent care îl c-comandă, îi atribuie indicele său referențial, ca și trăsăturile de acord în gen și număr. În (10b) categoria de recțiune a pronumelui personal *him* este propoziția subordonată, pronumele *him* nu are vreun antecedent în interiorul ei, în conformitate cu (8B).

Întrucît formele de pronume personal și reflexiv nu sînt totdeauna în distribuție complementară (vezi paragraful **3.**), ni se pare esențială precizarea făcută de Bouchard (1985), că elementele anaforice se pot defini la trei nivele : morfologic, semantic și sintactic. Din punct de vedere morfologic, sînt anaforice acele unități ce au în compunerea lor morfeme asociate curent cu o semnificație anaforică : de pildă *se*, *unul...altul*, în română. Din punct de vedere semantic se definesc ca anaforice acele elemente care nu pot fi interpretate fără un antecedent lingvistic (exprimat sau subînțeles în discurs), neputînd avea o folosire deictică; de pildă, pronumele personal nu este un element inerent anaforic (deși are o folosire anaforică), întrucît el poate avea și o folosire deictică.

În sfîrșit, din punct de vedere sintactic elementul anaforic se definește prin configurația sintactică specifică în care trebuie să se afle față de antecedentul său, configurație dată de TRA. Elementele anaforice sintactice sînt întotdeauna în distribuție complementară cu cele pronominale (pronominale în sensul din TRA).

Continuînd încercarea de a defini anafora lexicală, Aoun (1985) sugerează că sînt anaforice acele elemente cu o matrice incompletă, căreia îi lipsește un indice referențial. TRA precizează tocmai condițiile în care un element anaforic lexical poate primi un indice referențial de la un antecedent.

3. Analiza construcțiilor cu pronume reflexive în acuzativ din limba română trebuie să pornească de la faptul că tipologic limba română posedă, pentru pronumele personale și reflexive, atît forme clitice (neaccentuate), cît și forme accentuate.

În aceste condiții, principiile TRA se aplică cliticelor și nu formelor accentuate. Într-adevăr, formele accentuate ale pronumelui reflexiv se află (din punct de vedere sintactic) în raport de variație liberă cu formele accentuate ale pronumelui personal, însoțit eventual de un pronume emfatic.

(11) a. *Ion se admiră* { *pe sine mai mult decît pe ceilalți.* / *pe el (însuși).* }

b. *Radu i-a vorbit lui Vasile despre sine/despre el (însuși).*

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv sînt, aşadar, elemente anaforice la nivel morfologic şi semantic, reclamînd un antecedent *co-textual*, şi nu contextual, dar configuraţia antecedent — element anaforic nu este reglată de principiile TRA, cum se vede şi din exemplele următoare :

(12) a. *Aceasta este părerea lui Ion despre sine.*
b. *Neîncrederea în sine este cel mai mare handicap al lui Ion.*
c. *În această meserie, cunoaşterea de sine este totul.*

Alegerea formelor aflate în concurenţă ale pronumelor personal şi reflexiv pare a fi ghidată de un principiu semantico-pragmatic. Cînd relaţia de coreferenţialitate este predictibilă, probabilă, nu este nevoie de o marcare explicită a ei printr-un pronume reflexiv, preferîndu-se un pronume personal. Invers, cînd coreferinţa celor două grupuri nominale este improbabilă, ea va tinde să fie explicit marcată de un reflexiv.

(13) a. Coreferinţă probabilă, predictibilă : *el/??sine*
Ion avea toţi banii la el/?? sine.
b. Coreferinţă posibilă : *el/sine*
Ion e mulţumit/mîndru de el/sine.
c. Coreferinţă improbabilă, impredictibilă : *?*el/sine*
*Cine i-o fi făcut cunoştinţă lui Maiorescu cu sine/*el?* (MS) [5]

4.0. Limba română prezintă clitice reflexive în dativ şi acuzativ. Asupra acestora din urmă ne vom opri în continuare, nu înainte de a semnala o interesantă distincţie între cliticele reflexive în dativ şi cele în acuzativ. Formele clitice de reflexiv dativ funcţionează totdeauna ca elemente sintactice anaforice, supuse condiţiilor TRA. Ele au totdeauna un antecedent în categoria de recţiune (subiectul propoziţiei) şi un rol tematic diferit de al antecedentului :

(14) a. *Ea îşi cumpără o rochie. (Ea:* Agent, *îşi:* Beneficiar)
b. *Ei îşi oferă cadouri (unul altuia). (Ei:* Agent, *îşi:* Beneficiar)
c. *Ei îşi cunosc prietenii. (Ei:* Experimentator, *îşi:* Posesor)

4.1. Studii recente [6] au ajuns la concluzii pertinente privind analiza cliticelor într-o gramatică generativă, concluzii pe care le formulăm şi noi succint.

Cliticele sînt generate în bază, în poziţia pe care o ocupă în S-Structură. Ele sînt generate în poziţie neargumentală, ca parte a elementului centru (verbul). Cliticul este *obligatoriu coindexat cu un complement al verbului*, deci cu un argument cu rol tematic ; secvenţa $cl(itic)_i + V$ are în recţiune o poziţie nominală, care poate fi (şi deseori este) vidă (vezi (15)). Cliticul absoarbe trăsătura cazuală a verbului (cazul acuzativ), astfel încît verbul nu mai poate atribui cazul acuzativ argumentului cu care este coindexat cliticul. În această situaţie limbile fac uz de două strategii deosebite :

(15)

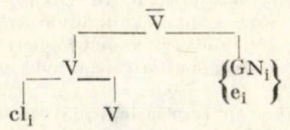

[5] O parte a exemplelor sînt luate din M. Sadoveanu *Hanul Ancuţei* (=Sad) şi M. Sorescu *Uşor cu pianul pe scări* (=MS).
[6] Pentru analiza cliticelor vezi Jaeggli (1982), Borer (1984), Aoun (1985) ş.a.

a) Cliticul și grupul nominal cu care este coindexat sînt în distribuție complementară, ca în franceză. Grupul nominal nu poate primi caz și nu va fi fonologic realizat *(J'ai vu l'enfant/Je l$_i$'ai vu [e$_i$])*.

b) Limba dispune de o regulă inflexională specială, de un mijloc suplimentar de marcare a cazului, de exemplu de o prepoziție ce atribuie caz (prepoziția *a* în spaniolă, *pe* în română). În asemenea limbi este posibilă dublarea cliticului de un grup nominal lexical sau de o formă accentuată a pronumelui (de exemplu, în spaniolă *Lo vimos a él*, în română *Îl vedem pe Ion.)* [7].

Lanțul [cl$_i$+e$_i$], în exemple ca *îl$_i$ văd* [e$_i$], funcționează ca un pronume discontinuu, unde cliticul furnizează trăsăturile de gen, număr caz, iar nominalul vid oferă poziția argumentală și rolul tematic.

4.2. Atașarea morfemului *se* este o *regulă inflexională a lexiconului* [8]. Perechi ca *a pieptăna/a se pieptăna*, *a tulbura/a se tulbura* sînt unități lexicale distincte, legate prin reguli de redundanță, formarea reflexivului fiind văzută ca un proces morfologic unitar. Date fiind proprietățile cunoscute ale regulilor lexiconului [9], în această interpretare se încadrează cu naturalețe cel puțin două fapte : în primul rînd, existența unui număr considerabil de verbe reflexive inerente *(a se făli/fandosi/sclifosi/lăfăi)*, cît și a unor dublete sinonimice, de tipul verb intranzitiv/verb reflexiv *(a (se) părea, a (se)lupta, a (se) înnopta)*. În al doilea rînd se explică și faptul că atașarea morfemului de reflexiv modifică deseori proprietățile lexicale ale verbului bază, cum se va vedea (de pildă, se poate pierde tranzitivitatea : *a bucura pe cineva/a se bucura de cineva)*, și că pot exista și diferențe de sens între verbul tranzitiv și verbul reflexiv, cel puțin în unele folosiri ale acestuia (de exemplu, *a preface/a se preface*, *a căuta/a se căuta*, *a afla/a se afla)*.

Proprietățile lexicale ale verbului reflexiv îi determină sintaxa, la rîndul lor mecanismele sintactice postulate țin seama de relația intuitiv simțită între verbele tranzitive și reflexive corespunzătoare, adică de trăsăturile lexicale care sînt comune în astfel de perechi.

5. După opinia noastră, ținînd seama de comportamentul lor sintactic, verbele reflexive se împart în trei categorii ce alcătuiesc o ierarhie implicațională : verbe reflexive cu subiect tematic, verbe reflexive cu subiect nontematic, verbe reflexive inerente.

5.1. Verbe reflexive cu subiect tematic sau logic. Acestea sînt *verbe tranzitive* cu capacitatea de a atribui roluri tematice diferite Su și Ob Dir, și anume Agent — Pacient *(Ion se dichisește)* sau Experimentator — Pacient *(Ion se admiră în oglindă)*. Cliticul este coindexat cu poziția de Ob Dir, deseori vidă, formînd un *lanț anaforic*.

(16) a. *Maria$_i$ îmbracă fetița$_j$*. b. *Maria$_i$ se$_i$ îmbracă* [e$_i$].

[7] Din punct de vedere al atribuirii cazului acuzativ unui Ob Dir, situația este mai complexă. În exemplele de tipul *Văd copacul*, trăsătura cazuală a verbului trece asupra GN. Se știe însă că prepoziția *pe* (în configurația [pe GN]$_{GN}$ este și purtătoarea unei semnificații, selectînd nominale din clasa [+personal, +individualizat]. În situații ca : *Nu văd pe nimeni*, acuzativul va fi redundant atribuit de verb și de prepoziție. Situațiile cu lanțuri de forma [clitic$_i$, pe GN$_i$] formează deci o subclasă a contextelor de ocurență a prepoziției *pe* ca marcă a Ob Dir.

[8] Analizînd atașarea lui *se* ca regulă lexicală, spunem implicit că limba română nu are diateză reflexivă, recunoscînd totuși un nivel morfologic în analiza reflexivului. Precizăm că în modelul de față lexiconul cuprinde nu doar o listă a itemurilor lexicale, ci și totalitatea regulilor care exprimă relații între elementele dicționarului : reguli de formare a cuvintelor, reguli inflexionale în sens mai larg, reguli semantice de redundanță etc.

[9] Pentru descrierea regulilor lexicale vezi Aronoff (1976), Ștefănescu (1984).

S-Structurile din (16) conțin cîte două lanțuri fiecare [Maria$_i$], [fetița$_j$] și, respectiv, [Maria$_i$] și [se$_i$, e$_i$]. Lanțul inițiat de clitic este un *element anaforic sintactic supus condițiilor TRA*, deci indexat de un antecedent care îl c-comandă.

Proprietățile sintactice ale acestui tip de verbe sînt următoarele : 1) cliticul reflexiv se poate substitui cu unul personal sau cu un grup nominal în aceeași configurație actanțială (și chiar selecțională).

(17) a. *Marga mi s-a agățat de umăr.* (Sad.) [Marga mi-a agățat pușca de umăr]. b. *Mă răstogolii în miriște și mă ridicai iute.* [Îl rostogolii iute în miriște și îl ridicai iute].

2) o altă trăsătură semnificativă teoretic este posibilitatea dublării cliticului (pentru dezambiguizare sau emfază) de un pronume accentuat reflexiv sau personal (eventual plus un pronume de întărire). Aceasta verifică existența lanțului (cl$_i$+GN) sau (cl$_i$+e$_i$).

(18) a. *Rîde dracul de porumbe negre, dar pe sine nu se vede.*

b. *Maiorescu s-a observat pe sine ca un chinez minuțios, ceas de ceas s-a educat pe sine ca pe o maică tînără și promițătoare* (MS).

Acest tip de construcții se suprapune desigur reflexivului obiectiv din Gramatica Academiei. Iată și alte exemple :

19) *Boierul cu slujitorii s-au năpustit și au înconjurat trăsura, cucoana Irinuța s-a ascuns sub cortel...Iar spre cucoana Irinuța s-a îndreptat pufnind și gîfîind însuși boierul Balomir.* (Sad.)

Trecerea la reflexiv poate fi însoțită de metaforizare :

(20) *Comisul Ioniță s-a desfășurat în picioare cît era de înalt și de uscat.* (Sad.)

Predicațiile tranzitive complexe aparținînd oricărei subcategorii pot genera predicații reflexive tranzitive complexe :

(21) *a dărui/oferi/prezenta ceva cuiva: a se dărui/oferi/prezenta cuiva; a apăra/feri pe cineva de ceva; a se apăra/feri de ceva; a așeza/pune ceva undeva; a se așeza/pune undeva.*

Tot tipului de verbe reflexive cu subiect tematic îi aparțin construcțiile cu verbe contextual reciproce [10] (verbe tranzitive ce nu au sens intrinsec reciproc, dar cunosc o folosire reciprocă), ca în exemplele de mai jos :

(22) a. *Du-te unde știi și ne-om vedea la han.* (Sad.)

b. *Văzui pe cei doi oameni îmbrățișîndu-se.* (Sad.)

c. *S-au sfătuit unul pe altul s-atie drumul cucoanei și să-i deie de știre.* (Sad.)

Proprietățile acestor construcții reciproce (ce acoperă parțial reflexivul reciproc din Gramatica Academiei) sînt următoarele :

1) Fiind vorba de verbe tranzitive contextual reciproce, subiectul este la plural. A se compara : *Ion și Gheorghe se admiră unul pe altul./ *Ion se admiră unul pe altul* (verb contextual reciproc) cu *Ion se sfădește cu Gheorghe./ Ion și Gheorghe se sfădesc unul pe altul* (verb cu sens inerent reciproc).

2) Cliticul reflexiv poate fi înlocuit de unul personal sau de un grup nominal, în aceeași configurație actanțială :

(23) a. *Ei se apără (unul pe altul).* b. *Ei îi apără.* c. *Ei apără patria.*

[10] Distincția între diferitele clase de verbe reciproce se face, de exemplu, în Pană-Dindelegan (1976 :140).

3) Cliticul reflexiv poate fi reluat de un pronume reciproc :

(24) a. *Ei se apără unul pe altul.* b. *S-au acuzat unul pe altul de trădare.* c. *Ei s-au dăruit cu pasiune (unul pe altul) unul altuia.* d. *S-au instalat unul pe altul în funcții înalte.*

5.2. A doua mare categorie o constituie verbele reflexive cu subiect nontematic sau fără subiect logic, în termenii lui Marantz (1984). Acestea sînt verbe *intranzitive* cu perechi tranzitive, analiza pe care le-o atribuim dînd socoteală de relația verb tranzitiv/verb intranzitiv reflexiv.

În cazul acestor verbe, cliticul absoarbe nu numai cazul Acuzativ al Ob Dir, ci și rolul tematic al Su. Verbul atribuie deci un singur rol tematic, constituentului Ob Dir, pentru care este subcategorizat. Cliticul reflexiv este coindexat cu Ob Dir. Întrucît verbul nu are Su tematic, poziția Su este vidă, dar ea este totuși generată conform PP, astfel că D-Structura unei propoziții ca *Rufele se spală cu detergent* este cea indicată în (25a).

(25) a. *Deplasarea lui* α

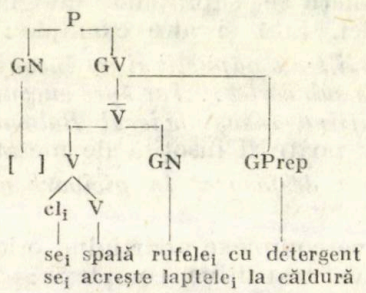

b.

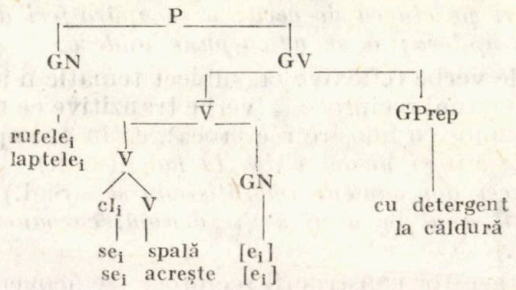

Nominalul Ob Dir nu poate primi caz de la verb, trăsătura de [+Acuzativ] a acestuia fiind realizată de clitic ; el se va deplasa în poziție de Su, unde poate primi cazul Nominativ, satisfăcînd astfel filtrul cazual (25b). Deplasarea nominalului Ob Dir este licită, întrucît nominalul pleacă dintr-o poziție tematică spre una nontematică. Așa cum se vede în (25b), S-Structura propoziției *Rufele se spală cu detergent* cuprinde un *singur lanț* [rufele$_i$, se$_i$, e$_i$], cu două cazuri (Nominativ, Acuzativ), o singură funcție, cea de Su, și un singur rol, cel de Pacient, atribuit poziției [e$_i$]. Cliticul *se* nu mai face parte dintr-un lanț anaforic (ca în cazul precedent, **5.1.**), nu este referențial și nu funcționează ca element anaforic sintactic sau semantic, fiind element anaforic doar la nivel morfologic. Se observă și faptul că elementul vid [e$_i$] este urma fostului Ob Dir

devenit Su (și nu a cliticului), ceea ce explică imposibilitatea dublării cliticului de o formă accentuată (**Laptele se acreşte pe sine*).

În mod asemănător se derivă propoziţii cu verbe reflexive eventive şi dinamice care au perechi tranzitive :

(26) a. *Laptele se acreşte (la căldură)* b. *Ion se înspăimîntă (la gîndul morţii)*. (verbe eventive) c. *Ion se interesează de Maria.* d. *Ion se frămîntă din cauza examenului.* (verbe dinamice)

Distincţiile între diferite clase de reflexive cu subiect nontematic se stabilesc la nivelul actanţilor implicaţi şi, eventual, al tipului aspectual al verbului, deci la nivel semantic. Din punct de vedere sintactic, în toate cazurile avem de a face cu deplasarea actantului Ob Dir din poziţia de Ob Dir, unde nu poate primi caz (absorbit de clitic), în poziţia de Su, unde i se atribuie Nominativul.

Analiza ţine seama de trăsăturile lexicale comune ale verbelor tranzitive şi reflexive.

(27) a. *Căldura acreşte laptele.* b. *Gîndul morţii îl înspăimîntă pe Ion.* c. *Maria îl interesează pe Ion.* d. *Examenul îl frămîntă pe Ion.*

Atît verbul tranzitiv, cît şi verbul reflexiv sînt subcategorizate pentru un Ob Dir şi îi atribuie acestuia acelaşi rol. De pildă, grupul nominal *Ion* se află în acelaşi raport faţă de verb în D-Structurile propoziţiilor *Ion se pasionează de muzică* şi *Muzica îl pasionează pe Ion*. Rolul tematic atribuit de verbul tranzitiv Su se realizează ca element facultativ circumstanţial (exemplele 26a, b, d) sau ca obiect prepoziţional (exemplul (26c)) în propoziţiile cu verbe reflexive.

Să observăm şi că aceluiaşi tip, verbe reflexive cu subiect nontematic, i se pot subsuma verbe cu sens inerent reciproc *(a se certa/sfădi cu cineva, a se asocia/alia/împrieteni cu cineva etc.)* care au drept perechi verbe cauzative reciproce cu trei argumente *(a sfădi/certa pe cineva cu cineva* etc.).

(28) *Am reuşit să-l împrietenesc pe Ion cu Maria.*
Ion a reuşit să se împrietenească cu Maria.

5.2.1. Din punct de vedere sintactic este interesantă situaţia verbelor reflexive impersonale cu bază intranzitivă. Cliticul *se* este ataşat verbelor intranzitive simple *(a pleca/merge/trăi/dormi* etc.) sau intranzitivelor prepoziţionale *(a apela la, a recurge la* etc.). Să examinăm o structură cu verb intranzitiv simplu, *Se pleacă în zori*, cu D-Structura (29a). Reprezentarea (29a) nu este corectă, pentru că secvenţa cl + V nu are în recţiune nici un grup nominal, violîndu-se condiţia de coindexare a cliticului cu o poziţie complement al verbului.

(29) a.

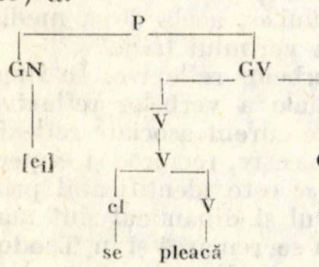

b.

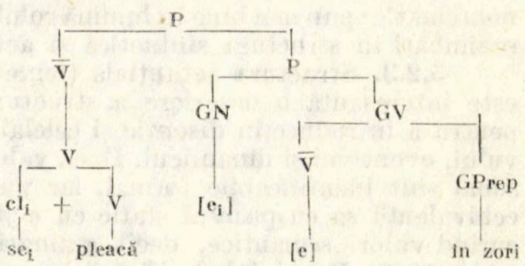

Structura (29a) se poate corecta prin inversiune (în română se aplică liber inversiunea Su cu verbul). Rezultă structura (29b), unde secvenţa

cl + V guvernează poziția Su. Cliticul va fi coindexat cu singura poziție nominală aflată în recțiunea verbului, poziția Su, absorbindu-i cazul (Nominativ). De aici imposibilitatea unui nominativ lexical exprimat în aceste construcții. Analiza unei structuri cu verb intranzitiv complex (de exemplu *(În asemenea cazuri) se apelează la prieteni*, în (30)) este asemănătoare. Secvența cl + V nu poate avea în recțiune un grup nominal din interiorul unui grup prepozițional, căci grupul prepozițional este o proiecție maximală. După aplicarea inversiunii (care este tot un exemplu de operație Deplasați α, unde α este V), secvența cl + V va guverna Su. Astfel, în analiza propusă aici, aceste construcții impersonale depind de existența regulii de inversiune liberă verb—subiect, ca și de posibilitatea de a nu exprima Su în S-Structură, trăsături tipologice ale unor limbi ca româna, italiana, spaniola. O confirmare indirectă a acestei interpretări este faptul că franceza, o limbă cu subiect obligatoriu exprimat,

(30)

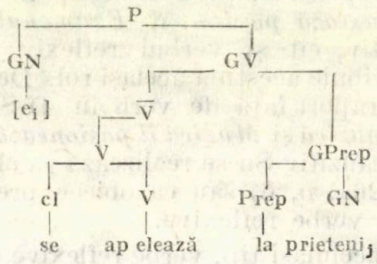

cunoaște toate folosirile cliticului reflexiv *se* enumerate pînă aici, cu excepția reflexivului impersonal [**Se dort/On dort*]. Reflexivele impersonale cu bază intranzitivă aparțin deci tot clasei de verbe reflexive cu subiect nontematic.

5.2.2. Un avantaj considerabil al acestei abordări este acela că verbele reflexive inerente nu mai sînt aberante, ca în analizele transformaționale clasice, ci ele reprezintă o treaptă finală firească, predictibilă în tipologia stabilită pînă aici. Cliticul absoarbe nu doar cazul Ob Dir și rolul tematic al Su, ci și trăsătura subcategorială a verbului de a avea în recțiune un Ob Dir la orice nivel de analiză. Argumentul intern al verbului este totdeauna externalizat, deci exprimat ca Su. Tipologia stabilită este de fapt : verb reflexiv tranzitiv, verb reflexiv intranzitiv cu pereche tranzitivă/intranzitivă și verb reflexiv intranzitiv inerent. Etichetele sugerate de noi (verb reflexiv cu Su tematic, verb reflexiv cu Su nontematic) pun mai bine în lumină rolul morfemului *se*, acela de a media schimbări în structura sintactică și actanțială a verbului bază.

5.2.3. Structura actanțială (tematică) a verbelor reflexive. În final este interesantă o descriere a structurii actanțiale a verbelor reflexive pentru a introduce în discuție și celelalte etichete curent asociate reflexivului, eventivul și dinamicul. Dacă valorile de obiectiv, reciproc și impersonal sînt identificabile formal, iar pasivul cu *se* este identificabil prin echivalența sa cu pasivul static cu *a fi*, eventivul și dinamicul sînt mai curînd valori semantice, decît gramaticale, cum se remarcă și în Teodorescu (1963). Principiul clasificării semantice în eventiv/dinamic este neclar. Eventivul descrie „tout simplement la transposition dans un état" (Graur (1938)). Pornind de la cunoscuta clasificare aspectuală a verbelor (și a

predicațiilor) în stări, procese și evenimente [11], am spune că eventivul se subsumează unui tip aspectual, acela de 'eveniment'. Pe de altă parte, dinamicul, desemnînd participarea intensă a Su la acțiune, caracterizează un tip de actant și nu un tip aspectual de verb.

Neajunsul clasificării tradiționale vizează nu atît caracterul neunitar al unghiului din care se face ea, cît mai ales faptul că structuri comune nu se înscriu cu naturalețe în nici o categorie, de exemplu : *Pămîntul se rotește, Roata se învîrte, Culorile se asortează, Cheia se potrivește, Gardul abia se mai ține* etc. Ca pentru orice verbe, clasificarea semantică a reflexivelor se poate face paradigmatic, după tipul aspectual, sau sintagmatic, după structura actanțială, luînd oricare dintre aceste clasificări ca punct de reper. Ținînd seama de teoria generală a cliticelor, care specifică și faptul că afixul clitic poate modifica structura actanțială a verbului bază, considerăm ca mai relevant criteriul structurii actanțiale, clasificarea putînd fi eventual detaliată după tipurile aspectuale ale verbelor.

Pentru reflexivele cu Su tematic sînt comune structurile de roluri Agent—Pacient/Temă (cea mai caracteristică și mai frecventă, de exemplu *Ion se dichisește*) și Experimentator—Pacient/Temă (ca în : *Ion se admiră*). Vom insista mai ales asupra clasei, semantic eterogene, a reflexivelor cu Su nontematic, discutîndu-le cu privire la rolul atribuit argumentului intern, Ob Dir, care devine Su.

5.2.3.1. Prima categorie este aceea a verbelor reflexive al căror argument intern (adică Ob Dir și apoi Su derivat) este Pacient/Temă [12].

5.2.3.1.1. În această categorie primul subtip îl constituie reflexivele pasive : ele exprimă procese (evenimente sau stări) controlate de un Agent sau Experimentator, exprimat (rareori) ca un complement de agent. Rolul de Agent nu este atribuit de verb, ci este atribuit la nivelul propoziției.

(31) a. *Se crede că Ion este nevinovat de majoritatea colegilor săi.* (stare)
b. *Rufele se spală chiar acum în bucătărie.* (proces)
c. *Părul se încrețește la coafor.* (eveniment)

Rolul de Pacient/Temă este complet nespecificat din punct de vedere selecțional :

(32) a. *Cafeaua se amestecă cu năut.* (Pacient neanimat) b. *Copiii se păcălesc ușor.* (Pacient animat) c. *Greșelile se plătesc scump.* (Pacient abstract)

Iată și cîteva exemple literare :

(33) a. *După cuvînt se vede că nu ești frate.* (Sad.) b. *S-au făcut cercetări hotarnice și s-au cerut mărturii cu jurămînt și iată nici în zilele mele nu s-a găsit încă dreptate.* (Sad.)

Cum s-a văzut și din exemple, de cele mai multe ori Agentul (Experimentatorul) nu este exprimat. Zubizaretta (1985) face observația că unele verbe pot încorpora un rol tematic, în sensul că și atunci cînd acest rol nu este exprimat și nici măcar exprimabil ca argument al verbului, el este semantic implicat. Am putea spune că reflexivele pasive încorporează un actant uman (Agent controlor sau Experimentator), căruia i se tribuie o l ecțiune generică (universală sau existențială). Prezența implicită a Agentului poate fi pusă în evidență prin modificatori circumstanțiali tipic agentivi, cum sînt : adverbe și locuțiuni adverbiale agentive

[11] Pentru clasificarea aspectuală a verbelor, vezi Dowty (1979), iar pentru limba română Avram (1984).

[12] Pacient/Temă sînt denumiri ale aceluiași actant, termenul Temă preferîndu-se pentru verbele de mișcare.

(înadins, intenționat, (în mod) deliberat, la comandă etc.), complemente de scop, complemente instrumentale.

(34) a. *Se vînd portocale pentru a satisface nevoile populației.*

b. *În mod intenționat s-au adus ziarele așa de tîrziu.*

Un Agent (Experimentator) pare a fi semantic implicat și interpretat generic și de verbele reflexive impersonale cu bază intranzitivă [13].

(35) a. *Se va pleca voluntar pentru a da ajutor sinistraților.*

b. *În această clasă se întîrzie în mod intenționat.*

5.2.3.1.2. Foarte bine reprezentată este clasa construcțiilor cu obiect intern Pacient, exprimînd evenimente, procese sau stări *necontrolate* de un Agent, produse eventual de o Cauză (Instrument). Aceste roluri sînt atribuite la nivelul propoziției și nu fac parte din structura de roluri a verbului reflexiv, deși au făcut parte din structura de roluri a verbului tranzitiv ce a servit drept bază pentru derivare. *(Zăpada se topește (la soare). Soarele topește zăpada.)*

1) Se înscriu aici verbele eventive morfologice cu Pacient. Ele desemnează evenimente, schimbări de stare și au în compunere un sufix cauzativ și un adjectiv sau substantiv desemnînd starea finală a Pacientului. Verbul tranzitiv pereche este cauzativ. Iată cîteva astfel de verbe : *a se aburi/a se adînci/a se acri/a se afuma/a se agrava/a se amărî/a se dezgheța/a se mucegăi/a se marmora/a se motoriza/a se năclăi/a se normaliza/a se oțeli/a se osifica/a se omogeniza* etc. Prezentăm și cîteva exemple în propoziții :

(36) a. *Cerul se însenin*ează. b. *Vremea s-a îmblînzit.* c. *Lutul s-a întărit/s-a muiat.* d. *Piftia s-a închegat.* e. *Căci dragostea mea din anul acela se desfrunzise ca vara* (Sad.) f. *Așa, îngînă ea blînd, iar ochii i se umbrir*ă, *iar nările i se înfiorar*ă (Sad.) g. *Lupu s-a încovrigat sub ochii lor.* h. *Soarele se învăluise în mare fierbințeală.* (Sad.)

2) Există și alte numeroase verbe reflexive cu Pacient care denumesc evenimente necontrolate.

(37) *Focul se stinge. Roata s-a blocat. Fîntîna s-a dărîmat. Socotelile s-au încurcat. Autobuzul s-a pornit/s-a oprit/s-a poticnit/s-a împiedicat. Turlele ni s-au arătat deodată înaintea ochilor* (Sad.) *I se dusese numele că-i mor nevestele.* (Sad.)

3) Există și situații cînd verbe cu obiect intern Pacient exprimă procese (activități) sau chiar stări.

(38) *Roata se învîrte. Pămîntul se rotește în jurul soarelui. Apa se bate de maluri. Masa se clatină. Cumpăna fîntînii se leagănă. Zidurile se macină.//Aurul se află în mînă. Culorile se asortează. Cheia nu se potrivește.*

5.2.3.2. După structura actanțială, al doilea tip este reprezentat de verbele reflexive cu obiect intern Experimentator. Experimentatorul este un actant uman sau măcar animat, implicat într-un proces sau o stare psihologică (sau fiziologică). Prezența Experimentatorului poate fi pusă în evidență prin teste semantice specifice, care îl opun Agentului.

[13] Verbele de tipul *a merge, a pleca* etc. pot avea ca Su un actant Temă sau deopotrivă Temă/Agent *(Trenul pleacă./Ion pleacă.)*, dar reflexivul se formează numai în al doilea caz, cînd se implică un Agent (de fapt un Agent afectat). *Se pleacă în zori* nu va fi normal interpretabilă ca *Trenurile pleacă în zori*. Faptul că reflexivele pasive și impersonalele cu bază intranzitivă încorporează un Agent nespecificat explică eticheta de „impersonal" atașată curent ambelor propoziții de mai jos : *Se spune că Ion e nevinovat. Se pleacă în zori.*

Astfel Experimentatorul nu apare cu adverbe sau locuțiuni adverbiale agentive.

(39)?? *Ion s-a posomorît/s-a indispus/s-a înroșit înadins/ de bună voie.*

Experimentatorul nu apare cu rol de Ob Dir după verbe ca *a pune să/a convinge să*, Ob Dir coreferent cu Su reflexivului.

(40) **L-am pus să se întristeze/să se sfîrșească la inimă.*
**L-am convins să pălească/să se îngrozească.*

La unele verbe cu Experimentator imperativul este adesea (dar nu întotdeauna) inacceptabil.

**Îngrozește-te! Ofensează-te!*

Verbele tranzitive (cauzative) perechi apar în structura Cauză/Instrument/Agent — Experimentator, iar reflexivele în structura — Experimentator. Verbele reflexive cu Experimentator exprimă deseori evenimente (schimbări de stare), deci sînt eventive, marcate morfologic sau nu.

(41) verbe eventive marcate morfologic : *a se înspăimînta, a se îngrozi, a se posomorî, a se enerva, a se intimida, a se înfuria, a se mînia, a se adînci (în gînduri), a se zăpăci, a se prosti, a se ofensa, a se jigni, a se melancoliza, a se întrista, a se înveseli, a se alarma, a se irita, a se mira, a se bucura, a se veseli, a se împrieteni, a se supăra, a se învrăjbi.*

(42) alte eventive : *a se alege cu ceva, a se cîștiga cu ceva, a se păcăli/amăgi întotdeauna, a se dumiri, a se desluși, a se descurca la minte.*

Sînt mai rare (sau poate mai puțin studiate) situațiile în care verbe reflexive cu Experimentator exprimă procese *(a se desfăta, a se delecta, a se minuna, a se mira, a se uimi* etc.) și chiar stări *(Ion se pricepe la muzică, Ion se sfîrșește la inimă).*

Schimbarea de stare, procesul sau starea nu sînt controlate de Experimentator.

(43) *Ion se uluiește la auzul acestor enormități./Prizonierul se muncește în dureri./El se delectează în sunetul muzicii./Ea se înnebunește după lingvistică.//Și cetind Vodă hîrtiile și plecîndu-și de aproape ochii pe pecețile de ceară, s-a înseninat și a grăit cam pe nas.*(Sad.) *Și mult s-a bucurat sufletul meu între frați și între veselie.* (Sad.) *S-a speriat de balaur.* (Sad.)

5.2.3.3. Ultima clasă de verbe reflexive este aceea a verbelor reflexive al căror obiect intern este un Agent afectat. Agentul afectat (rol tematic descris de Saksena (1980)) este instigatorul unui proces/eveniment de care este el însuși afectat sau la care este obligat să participe fiind manipulat de un alt Agent (Cauză/Instrument). Agentul unui asemenea verb este și recipientul activității verbale, care se întoarce asupra lui. Agentul afectat are deci trăsături de Pacient. Sugerăm că acest actant, implicat într-un proces pe care îl face și-l suferă, este cel intuit de gramaticienii care vorbesc de reflexivul dinamic. Menționăm exemple care au și pereche tranzitivă.

(44) *a se boci/căina/jeli/plînge, a se maimuțări, a se împrumuta, a se boldi/zgîi, a se fîțîi, a se chinui/munci/căzni, a se mărturisi/spovedi, a se îndeletnici, a se apuca, a se ține de, a se bate după, a se ruga de, a se gîndi, a se interesa, a se îngriji/preocupa, a se lamenta, a se achita, a se strădui, a se frămînta, a se tulbura, a se buchisi, a se silabisi/a se bîlbîi, a se jura, a se obosi/osteni/deranja să, a se alinta/răsfăța.*

Prezența Agentului se poate dovedi prin testele cunoscute.

Astfel verbele Agentive se pot folosi la imperativ, spre deosebire de cele cu Experimentator.

(45) *Gîndește-te la copil!/Nu te mai boci atîta!/Străduie-te mai mult!*

Agentul poate să apară cu rol de Ob Dir al verbelor *a convinge să, a pune să*, obiect care este coreferent cu Su subordonatei.

(46) a. *L-am convins să se mai gîndească/să se îndeletnicească cu grădinăritul/să se apuce de treabă/să se tocmească argat* etc.

b. *L-am pus să se roage pentru viața fratelui său/să se căznească pînă o rezolva problema/să se jure că a spus adevărul.*

Verbele cu Agent afectat acceptă complemente circumstanțiale de scop și de instrument — tipic agentive —. Mai greu sînt acceptate adverbele și locuțiunile agentive de tipul : *în mod deliberat/intenționat, dinadins, la comandă*, tocmai pentru că avem de a face cu un actant afectat ce are doar control parțial asupra acțiunii.

(47) a. *S-a ocupat de această problemă de bunăvoie.* b. *S-a plîns mamei dinadins.* c. *S-a apucat de treabă cu întîrziere în mod deliberat.*

(48) a. *S-a jurat strîmb pentru a le face pe plac.* b. *S-a fîțîit prin fața noastră ca să ne impresioneze.* c. *S-a gîndit îndelung la aceasta pentru a găsi o soluție.* d. *S-a interesat de soarta ei prin toate mijloacele.*

5.2.3.4. Este semnificativă următoarea observație : în timp ce Pacientul sau Experimentatorul unui verb reflexiv corespund unui Ob Dir în S-Structura propoziției cu verb tranzitiv, actantul Agent afectat al verbului reflexiv corespunde Su în S-Structura propoziției corespunzătoare cu verb tranzitiv. Să se compare exemplele din (49) și (50) :

(49) *Frigul agravează boala. Boala s-a agravat din cauza frigului.*

(50) *Ion jelește moartea cuiva. Ion se jelește.*
Ion maimuțărește pe cineva. Ion se maimuțărește.
Ion boldește ochii la cineva. Ion se boldește la cineva.
Ion roagă pe cineva. Ion se roagă de cineva.

5.2.3.5. O a doua observație, cu caracter de concluzie, este aceea că toate cele trei cazuri ce apar ca obiect intern al verbelor reflexive cu Su nontematic au în comun faptul că desemnează *actanți afectați* de predicația respectivă.

5.3. Este lesne de remarcat și faptul că verbele reflexive inerente sînt susceptibile de aceeași clasificare semantică ca și cele cu Su nontematic. (Clasificarea privește actantul Su.)

Deosebim astfel verbe reflexive inerente cu Su Pacient *(a i se năzări ceva, a i se abate, a se părea ceva)*, verbe reflexive inerente cu Su Experimentator *(a se ticăloși, a se muieri, a se chiaburi, a se încoțopeni, a se matosi)*, verbe reflexive inerente cu Su Agent afectat *(a se văicări, a se tîngui, a se făli, a se mîndri, a se lăfăi, a se fasoli, a se rățoi, a se răsti, a se burzului)*.

5.4. Sensul reflexivelor cu Agent afectat este apropiat de cel al reflexivului obiectiv (care are tot Su agentiv). Intervine desigur faptul sintactic al tranzitivității reflexivelor obiective care au două poziții argumentale și atribuie două roluri : Agent (Experimentator) — Pacient. Dar a spune că Agentul și Pacientul sînt coreferenți echivalează cu a spune că acțiunea se întoarce asupra Agentului care este astfel (tot) un Agent afectat.

Putem decela astfel și un semantem al morfemului *se*: *absorbția cazului unui actant afectat.*

5.5. Configurațiile actanțiale descrise sînt în fond configurații conceptuale prototipice, aflate la dispoziția interpretantului unui enunț. Din punct de vedere al interpretării semantice, identificarea actantului este importantă, făcînd posibile toate inferențele caracteristice fiecărui tip de actant. În al doilea rînd, identificarea actanților și a caracterului controlat sau nu al acțiunii permite rezolvarea multiplelor ambiguități ale aceluiași verb, atribuindu-se sensul cel mai potrivit în context.

Încheiem prin a ilustra cîteva astfel de ambiguități, unele avînd un caracter mai mult sau mai puțin sistematic, întrucît se regăsesc la un mare număr de verbe. Indicăm în paranteză structura actanțială și eventual aspectuală, necesară pentru dezambiguizare.

Foarte multe verbe realizează valorile de obiectiv, reciproc și pasiv :

(51) a. *S-a pedepsit tăindu-și o ureche.* (Agent—Pacient, obiectiv)
b. *S-au pedepsit spunîndu-și vorbe grele.* (Agent/Pacient — Pacient/Agent, reciproc)
c. *Pe vremea aceea copiii se pedepseau cu asprime.* (Pacient — proces controlat de un Agent implicit, sens pasiv)

O altă ambiguitate sistematică este aceea între pasiv și eventiv :

(52) *Ouăle se înroșesc cu vopsea.* (Pacient, proces controlat de un Agent implicit, sens pasiv)
Pielea se înroșește la soare. (Pacient, proces necontrolat, sens eventiv)

Alte cîteva exemple :

(53) *Cei doi s-au pierdut în mulțime și nu s-au mai regăsit.* (Agent/Pacient — Pacient/Agent, sens reciproc.)
Ion s-a pierdut la examen. (Experimentator, sens eventiv)
Se pierd mulți copii pe plajă. (Pacient, eveniment, controlat, sens pasiv)

(54) *Se chinuie pe sine mai mult ca pe ceilalți.* (Agent — Pacient, sens obiectiv)
Bolnavul se chinuie în dureri. (Experimentator, proces)
Se chinuie să rezolve problema. (Agent afectat, proces)

(55) *Femeia s-a apucat cu mîinile de cap.* (Agent — Pacient, sens obiectiv)
Femeia s-a apucat de lucru. (Agent afectat)

(56) *Ion se/îl desfată citind versuri de Eminescu.* (Agent — Pacient, sens obiectiv)
*Ion se/*îl desfată la auzul muzicii lui Mozart.* (Experimentator, proces)

BIBLIOGRAFIE

Andersou, J. (1980) — „Anti-Unaccusative or: Relational Grammar is Case Grammar", în RRL, XXV, 3, p. 193—225.
Aoun, J. (1985) — *A Grammar of Anaphora*, Cambridge, MIT Press.
Aronoff, M. (1976) — *Word Formation in Generative Grammar*, Cambridge MIT Press.
Avram, Larisa (1984) — *Generic and Habitual Sentences*, în RRL, XXIX, 2, p. 181—185.
Avram, Mioara (1986) — *Gramatica pentru toți*, București, Edit. Academiei.
Borer, H. (1984) — *Parametric Syntax*, Dordrecht, Foris.
Bouchard, D. (1984) — *On the Content of Empty Categories*, Dordrecht, Foris.
Bouchard, D. (1985), *The Binding Theory and the Notion of Accessible SUBJECT*, în „Linguistic Inquiry", XVI, 4, p. 117—133.

Chomsky, N. (1981) — *Lectures on Government and Binding* (*Teoria recțiunii și a relațiilor anaforice*), Dordrecht, Foris.
Chomsky, N. (1982) — *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, Cambridge, MIT Press.
Cîmpeanu, E. (1960) — *Funcțiunea sintactică a pronumelui reflexiv*, în CL, V, p. 85—99.
Cornilescu, Alexandra (1984) — *Recent Developments in Generative Theory: The Pro-Drop Parameter and the Analysis of Romanian and English Infinitive Constructions*, în RRL, XXIX, 4, p. 331—345.
Dowty, D (1979) — *Word Meaning in Montague Grammar*, D. Reidel, Dordrecht.
Fillmore, C.J. (1968) — *The Case for Case*, în Bach E. și R. Harms, *Universals in Linguistics*, p. 1—88.
Gramatica limbii române, vol. I—II, (1963), București, Edit. Academiei.
Graur, A. (1938) — *Les verbes réfléchis en roumain*, în BL VI, p. 48 și urm.
Graur, A. (1945) — Notes sur les verbes réfléchis en roumain, în BL XIII, p. 161 și urm.
Graur, A. (1969) — Diatezele, în SCL XX, 1.
Guțu-Romalo, Valeria (1972) — *O problemă controversată: diateza*, în LR, nr. 1, p. 15 și urm.
Guțu-Romalo, Valeria (1973) — *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Edit. Didactică și Pedagogică.
Jaeggli, O. (1982) — *Topics in Romance Syntax*, Dordrecht, Foris.
Manoliu-Manea, Maria, (1970) — *Lap lace de la voix dans une grammaire transformationelle*, în RRL, XV, 5, p. 487—493.
Manoliu-Manea, Maria (1971) — *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București, Edit. Didactică și Pedagogică.
Manoliu-Manea, Maria (1977) — *Tipologie și istorie*, TUB.
Marantz, A. (1984) — *On the Nature of Grammatical Relations*, Cambridge, MIT Press.
Pană-Dindelegan, Gabriela (1974) — *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, București, Edit. Academiei.
Pană-Dindelegan, Gabriela (1974) — *Sintaxa limbii române*, TUB.
Rădulescu-Mendea Marina (1969) — *Caracteristicile sintagmatice ale reflexivului*, în LR, XVIII, p. 537—545.
Saksena, F. (1980) — *The Affected Agent*, în „Language", vol. 56, 4, p. 812—827.
Ștefănescu, Ioana (1984) — *Word Structure*, TUB.
Teodorescu, Ecaterina (1965) — *Reflexiv și pronominal*, în LR, XIV, p. 545 și urm.
Vasiliu, E. și Golopenția-Eretescu, Sanda (1969) — *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, Edit. Academiei.
Vasiliu, Laura (1969) — *Some Grammatical and Semantic Remarks on the Reflexive Construction*, în RRL, XIV, p. 365—372.
Vinceanz, Ileana (1971) — *The Reflexive Voice in Contemporary Romanian and the Romanian-English Contrastive Analysis*, în RRL, XVI, p. 6.
Zubizaretta Maria (1986) — *The Relation between Morphology and Morphosyntax. The Case of Romania Causatives*, în „Linguistic Inquiry", vol. XVI, 2, p. 247—289.

Noiembrie 1986

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

DIN PROBLEMELE ETIMOLOGIEI FRAZEOLOGICE ROMÂNEȘTI *

THEODOR HRISTEA

I. PRECIZĂRI TEORETICE ȘI TERMINOLOGICE

1. Concepută în sensul cel mai larg cu putință, etimologia nu este numai studiul originii și evoluției cuvintelor, cum se afirmă în mod obișnuit. Cînd explicăm nașterea unei locuțiuni sau expresii, cînd stabilim originea unei forme flexionare sau a unei construcții sintactice, cînd arătăm care este proveniența unui morfem derivativ (prefix ori sufix), a unei desinențe (de felul lui *-uri*, *-ule* etc.) sau chiar a unui simplu fonem vocalic ori consonantic (de pildă *ă*, *î* sau *h* din sistemul fonologic al limbii române) facem, de fapt, tot etimologie ori și etimologie în accepția cea mai cuprinzătoare a acestui concept. B. Petriceicu-Hasdeu avea perfectă dreptate atunci cînd afirma că etimologia este „orice derivațiune linguistică" și că ea se aplică „la totalitatea limbei, iar nu numai la cercul curat lexic"[1]. Aceeași idee este cuprinsă și în următoarea întrebare pe care autorul și-o pune în studiul citat: „Astăzi însă, cînd linguistica d e r i v ă nu numai cuvintele, ci încă sonurile, formele gramaticale, construcțiunile sintactice, semnificațiunile, orice alt ingredient al limbei, se cuvine, oare, ca « etimologia » să mai rămînă închisă nestrămutat în cercul cel strîmt al « cuvintelor »? (vezi *op. cit.*, p. 14). După opinia lui Hasdeu, „oriunde linguistul nu se mulțumește de a înregistra un fapt, ci caută a stabili raportul între o cauză și un efect, fie pe terenul sonurilor, fie pe al formelor gramaticale, al sintaxei, al semnificațiunilor, al cuvintelor etc.... el face etimologie" *(ibidem*, p. 15). Aceasta fiind concepția lui B.P.

* Pe lîngă abrevierile obișnuite în revistele noastre de specialitate vor mai fi întrebuințate aici următoarele:

BORDAS = Maurice Davau, Marcel Cohen și Maurice Lallemand, *Dictionnaire du français vivant*, Éditions Bordas, Paris—Bruxelles—Montréal, 1972;

LAROUSSE = *Grand Larousse encyclopédique* (en 10 volumes), Paris, 1960—1964, cu un „Supplément" în două volume (1968 și 1975);

LEXIS = *Lexis. Dictionnaire de la langue française*, Paris, Librairie Larousse, 1975;

QUILLET = *Dictionnaire encyclopédique Quillet* (nouvelle édition entièrement remaniée en six volumes), Paris, 1965;

ROBERT = *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* par Paul Robert, Paris, 1985;

WEBSTER = *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* (Unabridged), G & C. Merriam Company, Publishers — Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1976.

[1] Pentru aceste afirmații și pentru detalii referitoare la concepția hasdeiană asupra etimologiei, vezi B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. (Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș), București, Editura Minerva, vol. I, 1972, p. 13—24 („Ce este etimologia?").

Hasdeu, nu este de mirare că el vorbește atît despre o *etimologie lexică* (adică „lexicală" sau referitoare la cuvinte), cît și despre o *etimologie fonetică, morfologică, sintactică și* chiar *ideologică* (pentru că se referă la schimbările de sens, care constituie obiectul de cercetare al disciplinei numite, cîndva, i d e o l o g i e sau s e m a s i o l o g i e). Extinzînd și mai mult sfera etimologiei, Hasdeu credea că aceasta ar trebui să înglobeze, de asemenea, „sorgintea unor credințe sau obiceiuri" *(ibidem*, p. 42), însă nu este greu de observat că, de data aceasta, nu mai e vorba despre ceea ce marele învățat numea atît de potrivit „derivațiune linguistică". Acceptînd această idee (asupra căreia nici Hasdeu nu a insistat prea mult), am ieși, de fapt, chiar din limitele mai vaste ale științei limbii, în general. Cît privește așa-zisa „etimologie ideologică", aceasta este implicată în cea lexicală, care stabilește nu numai etimonul imediat ori mai îndepărtat al unui cuvînt, ci urmărește și evoluția semantică a acestuia alături de modificările formale pe care le-a suferit. Termenul de „etimologie ideologică" nu ni se pare, așadar, necesar și nici nu ne amintim să-l mai fi întîlnit la altcineva în afară de B.P. Hasdeu.

2. Dintre ceilalți lingviști români, o concepție largă asupra etimologiei are și acad. Al. Graur, pentru care cercetarea lingvistică istorică înseamnă, în primul rînd, etimologie [2]. După Domnia sa, formarea cuvintelor, studiul schimbărilor de sens, morfologia istorică a oricărei limbi și chiar stabilirea legilor de dezvoltare lingvistică sînt, în ultimă analiză, de neconceput fără recurgerea la etimologie. Avînd în vedere că nici descrierea unei stări de fapte actuale nu se poate face întotdeauna fără a avea în vedere istoria, acad. Al. Graur conchide că „orice lucrare de lingvistică, din orice ramură a științei noastre și cu orice subiect se sprijină, conștient sau nu pe etimologie" (vezi *op. cit.*, p. 7—8). Fără a ne oferi o clasificare de felul celei pe care o întîlnim la B.P. Hasdeu, autorul lasă să se întrevadă că cercetarea etimologică poate avea în vedere nu numai cuvintele sau expresiile, ci și originea unui singur fonem (de pildă *ö* citat la p. 6), apoi proveniența, adeseori multiplă, a unor sufixe, prefixe etc., sau chiar apariția, în limba română, a unui „tip de formule rimate" (discutat în *lucr. cit.* la p. 18—23). În esență, e vorba de „expresii" compuse din două cuvinte care rimează între ele, al doilea termen începînd întotdeauna cu *m* (cf. : *cigă-migă* „fleacuri", *gîră-mîră* „ceartă", *sărac-mărac* „foarte sărac" etc.). Pe baza unui material românesc bogat și a unor fapte balcanice comparabile cu cele din limba noastră, autorul stabilește originea sau „etimologia" turcească a acestui procedeu, pe care îl regăsim și în alte limbi (cum sînt germana, engleza etc.).

Tot o problemă de etimologie (pe care după Hasdeu am putea s-o numim „morfologică") este, desigur, și refacerea, prin analogie, a unui nou singular din forma de plural, care este, de obicei, mult mai mult folosită. Cf. : *sanda* < *sandale* (pluralul lui *sandală* < fr. *sandale*), *copac* < *copaci* (plural identic, la început, cu forma de singular) și multe altele [3].

[2] Cel mai clar este expusă această concepție în „Introducerea" la lucrarea sa *Etimologii românești*, București, Editura Academiei, 1963, p. 5 și urm.

[3] Pentru această problemă (care a fost aproape exhaustiv studiată), vezi, în primul rînd, J. Byck și Al. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL I (1933), p. 5—48. Pentru alte „forme de singular refăcute de la plural, care interesează atît morfologia, cît și etimologia, vezi paragraful astfel intitulat din lucrarea noastră : *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică, 1968 (p. 326—329).

3. Împărtășind ideea că cercetarea etimologică nu poate fi limitată la originea cuvintelor, modificînd puțin terminologia folosită de Hasdeu și completînd-o cu ceea ce îi lipsește, vom conchide că există tot atîtea diviziuni ale etimologiei cîte compartimente are o limbă. Întrucît *frazeologia* constituie, neîndoielnic, un compartiment lingvistic deosebit atît de vocabular, cît și de sintaxă (lucru care a fost deja demonstrat într-o serie de lucrări anterioare), vom admite, fără rezerve, că există și o etimologie pe care o putem numi *frazeologică*. Denumirea aceasta nu apare nici la Hasdeu și, din cît sîntem informați, nici la alți lingviști români sau străini. Termenul ni se pare, însă, absolut necesar și cît se poate de clar, întrucît conceptul însuși pe care îl denumește constituie o realitate obiectivă și are o sferă precis delimitată. Obiectul de cercetare al etimologiei frazeologice îl constituie o r i g i n e a tuturor unităților frazeologice care există într-o limbă oarecare și care pot fi creații interne ale acesteia ori calcuri și împrumuturi din alte limbi.

Numite încă și *frazeologisme*, *sintagme stabile* sau *îmbinări constante de cuvinte*, așa-zisele *unități frazeologice* se opun atît cuvintelor sau unităților lexicale, cît și *îmbinărilor libere de cuvinte* (care iau naștere în procesul comunicării verbale). Din discuția care urmează (ca și din ceea ce s-a realizat, pînă acum, în acest domeniu [4]) va rezulta, măcar în parte, că problemele etimologiei frazeologice sînt tot atît de numeroase și de complicate ca și problemele *etimologiei lexicale* (numite astfel printr-un pleonasm pe care îl considerăm tolerabil)[5].

II. ETIMOLOGIE MULTIPLĂ FRAZEOLOGICĂ

1. Întrucît definirea conceptelor cu care operăm este o condiție preliminară oricărei cercetări științifice, pare normal să începem și aici discuția cu lămurirea noului concept, creat prin analogie cu cel de *etimologie multiplă lexicală*. Precum se știe, acad. Al Graur a introdus în lingvistică termenul de *etimologie multiplă* și a discutat, pentru prima oară, fenomenul pe care acest termen îl denumește [6]. În ultimele decenii, conceptul în discuție a fost adeseori precizat și îmbogățit (cum rezultă din bibliografia pe care am citat-o cu altă ocazie [7]), dar persistă încă ideea că principiul etimologiei multiple este valabil numai pentru unele cuvinte (în special neologisme) și pentru un număr restrîns de elemente afixale.

[4] Dintre contribuțiile mai importante și relativ recente, vezi în special : Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980 (cu o bogată bibliografie) ; Theodor Hristea, *Contribuții la studiul etimologic al frazeologiei românești moderne*, în LR, an. XXVI/1977, nr. 6, p. 587—598, și *Introducere în studiul frazeologiei*, în vol. *Sinteze de limba română* (ediția a III-a), București, Editura Albatros, 1984, p. 134—160. Alte contribuții în acest domeniu vor fi citate mai departe ori vor fi incluse într-o bibliografie pe care o pregătim în prezent și pe care o dorim cît mai cuprinzătoare.

[5] În structura neologismului *etimologie* descoperim, în ultimă analiză, elementul grecesc *lógos* folosit în special cu sensul de „cuvînt", deci ca și *lexis*, care este de aceeași origine și care intră în componența adjectivului *lexical*. Mult mai frapant și deci mai puțin acceptabil ni se pare pleonasmul *cuvînt lexical*, care a pătruns chiar în terminologia lingvistică și care are un caracter aproape internațional (cf. fr. *mot lexical*, engl. *lexical word* etc.).

[6] Vezi Al. Graur, *Etimologie multiplă*, în SCL, I/1950, nr. 1, fasc. 1, p. 22—34. Studiul citat a fost reprodus (cu unele modificări) în volumul *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, București, Editura Academiei, 1960, p. 67—77.

[7] Vezi Theodor Hristea, *Romanian Vocabulary and Etymology*, în vol. *Current Trends in Romanian Linguistics* (edited by A. Rosetti and Sanda Golopenția Eretescu), București, Editura Academiei, p. 225—228 (subcapitolul „Multiple Etymology").

În realitate, asemenea unităților lexicale sau celor morfematice, și frazeologismele pot fi împrumutate din două ori chiar mai multe limbi, însă acest lucru este, în general, mai greu de dovedit. În sfera frazeologiei, fenomenul este, de bună seamă, mai puțin frecvent decît în domeniul vocabularului, dar cercetările ulterioare ar putea dovedi că exemplele de felul celor discutate aici sînt, totuși, mult mai numeroase decît admitem în prezent și că ele provin, îndeosebi, din terminologia tehnico-științifică în plină proliferare. De unde ne-a venit, spre exemplu, **modul lunar**, o unitate frazeologică arhicunoscută și înregistrată în aproape toate dicționarele noastre mai noi? Dacă am spune că originea ei trebuie căutată exclusiv în fr. *module lunaire*, răspunsul ar fi extrem de simplu, dar, foarte probabil, și simplist. Spre această concluzie ne conduce constatarea că modulul lunar experimentat pentru prima oară în spațiul cosmic a fost aparatul cu care echipajul navei „Apollo 11" a aselenizat. Este foarte adevărat că prin ordinea elementelor lui componente rom. *modul lunar* seamănă cu fr. *module lunaire*, însă el poate fi explicat și prin *lunar module*, care a apărut mai întîi în engleza americană și care provine din *lunar excursion module* (LEM) printr-o simplă scurtare (vezi „Addenda" la WEBSTER, p. 71a, col. 1). Din engleză, frazeologismul în discuție a putut pătrunde în română, însă nu numai prin intermediul francezei, ci chiar direct, devenind, printr-o firească schimbare a topicii, *modul lunar*. Admițînd că această combinație lexicală stabilă ne-a putut veni nu numai din franceză, ci și din limba în care ea a apărut mai întîi, am ținut seama, în primul rînd, de „originea" obiectului sau a noțiunii pe care o denumește unitatea frazeologică respectivă. A proceda în modul arătat aici înseamnă a aplica și în domeniul frazeologiei metoda de cercetare cunoscută în lingvistică sub numele de „cuvinte și lucruri" (după germ. *Wörter und Sachen*)[8].

2. Asemenea cuvintelor simple sau compuse, unitățile frazeologice pot fi nu numai împrumutate din una ori mai multe limbi, ci și calchiate după unul sau mai multe modele străine, care nu sînt întotdeauna prea ușor de identificat. Este acesta al doilea aspect fundamental al etimologiei multiple frazeologice, care poate fi ilustrat prin expresia internațională **război rece**. Dacă ținem seama de limba în care a apărut pentru prima oară acest frazeologism, sîntem obligați să pornim de la engl. amer. *cold war* (tradus literal în mai toate idiomurile europene)[9]. Deși nu se poate nega că unii vorbitori români au fost direct influențați de engleză, mult mai firesc este să explicăm această expresie prin limba franceză (ori și prin franceză), care a fost și continuă să rămînă principala noastră furnizoare de neologisme lexicale și frazeologice. În același timp, nu trebuie pierdut din vedere nici faptul extrem de important că cele mai multe atestări ale acestei expresii (înregistrată și în DLR, s. v. *rece*) datează totuși din perioada cînd s-a manifestat asupra limbii noastre influența rusă modernă. În special prin intermediul traducerilor, rom. *război rece* a putut să ia naștere și prin calchierea directă a frazeologismu-

[8] Mai pe larg, vezi pentru această metodă discuția de la Iorgu Iordan, *Lingvistica românică. Evoluție. Curente. Metode*, București, Editura Academiei, 1962, p. 70—80. Tot o dublă origine sau proveniență admitem și pentru **muzică electronică** (din engl. *electronic music*, fr. *musique électronique*) sau pentru **inseminare artificială** (din engl. *artificial insemination*, fr. *insémination artificielle*), însă spațiul nu ne permite să discutăm mai pe larg aceste două exemple.

[9] Cum a arătat, printre alții, Bruno Migliorini, *The Italian Language*, New York, 1966, p. 492.

lui rusesc *holodnaia voina* (el însuși mult mai frecvent în perioada la care ne referim). În concluzie, vom spune că o explicație etimologică științifică și completă a expresiei *război rece* n-ar trebui să ignore nici punctul ei de plecare (adică engl. *cold war*) și nici cele trei căi prin care ea a putut să apară în limba română [10].

3. Un alt aspect interesant a ceea ce numim „etimologie multiplă frazeologică" va fi ilustrat cu ajutorul locuțiunii adverbiale **cot la cot** „alături, împreună". DA (s.v. *cot*) înregistrează numai expresia *a sta cot la cot cu cineva* (adică „în strînsă cîrdășie") și ne oferă o singură atestare din anul 1930 : „Marea finanță *stă cot la cot* cu nobletea autentică". După părerea noastră, nu există o expresie *a sta cot la cot*, și nici *a merge cot la cot*, *a lucra cot la cot*, *a munci cot la cot*, *a se plimba cot la cot* etc. Există numai o locuțiune adverbială *cot la cot*, care intră în combinație cu diverse verbe, dar fără a da naștere unor noi unități frazeologice cu valoare verbală și cu o structură mai complexă. Avînd în vedere că loc. adv. *cot la cot* nu este populară și că nici nu e atestată înainte de secolul al XIX-lea, sîntem îndreptățiți s-o considerăm un produs al influenței franceze. La rigoare, ea ar putea fi explicată pur și simplu ca un calc frazeologic după fr. *coude à coude*, care, printr-o traducere literală, nu putea deveni, în românește, decît *cot la cot*. În principiu, nimic nu ne împiedică să considerăm că au procedat în felul acesta măcar unii vorbitori (sau chiar un singur vorbitor, avînd în vedere că, la originea ei, o inovație lingvistică e individuală). Admițînd un lucru general acceptat și anume că inovațiile lingvistice (indiferent de natura lor) pornesc întotdeauna de la un individ, nu excludem prin aceasta posibilitatea ca mai mulți indivizi să inoveze în aceeași direcție, dar în mod independent unul de altul și la distanță în timp sau în spațiu. Este ceea ce am numit, cîndva, o *inovație lingvistică multiplă* (vezi SCL, nr. 4/1958, p. 519). Convingerea noastră este că și locuțiunea *cot la cot* a putut apărea în limba română pe două căi, adică prin calchierea lui *coude à coude*, dar și prin împrumutarea locuțiunii sinonime franțuzești *côte à côte*, din care nu a fost tradusă decît prepoziția *à* prin *la*. Cf. și locuț. adv. și adj. *corp la corp* (explicabilă tot în același fel prin fr. *corps à corps*). Este interesant de remarcat că locuțiunea *côte à côte* a fost și calchiată de către unii cărturari din secolul trecut. Astfel, B.P. Hasdeu scria „alăturîndu-se *coastă la coastă*" (vezi *op. cit.*, p. 18) traducînd, în mod evident, fiecare element constituent al locuțiunii amintite. Alți vorbitori au împrumutat, însă, aceeași locuțiune franceză și, cu ocazia împrumutării ei ori după ce ea s-a răspîndit în limbă, au apropiat-o prin etimologie populară de banalul cuvînt românesc *cot*, identic din punct de vedere fonetic cu fr. *côte* „coastă". Teoretic vorbind, nu este exclus ca, în momentul cînd *côte à côte* a fost împrumutat, să fi existat în românește *cot la cot* (ca rezultat al calcului după fr. *coude à coude*). În acest caz, etimologia populară s-a putut produce cu și mai multă ușurință, iar forma împrumutată s-a suprapus peste cea calchiată, consolidîndu-i poziția în limbă. Din păcate, atestările de care dispunem în prezent nu ne permit să facem afirmații prea categorice din acest punct de vedere, însă soluția etimologică pe care o propunem aici ni se pare în sine absolut logică și prin aceasta incontestabilă.

[10] Pentru *război rece*, ca și pentru întreaga familie frazeologică a acestui substantiv, vezi, mai pe larg, Theodor Hristea, *Sursele frazeologiei politice din limba română contemporană*, în vol. *Beiträge zur Geschichte des politisch-sozialen Wortschatzes der rumänischen Sprache*, Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1977, p. 74—91.

În concluzie, locuțiunea *cot la cot* trebuie explicată atît prin fr. *coude à coude*, cît și prin *côte à côte*, deci prin două surse total diferite, care, în românește, au dus, pînă la urmă, la același rezultat, adică la o singură unitate frazeologică. Dacă am admite pentru *cot la cot* o singură sursă externă (oricare ar fi ea), explicația etimologică ar fi, în mod evident, unilaterală și deci nesatisfăcătoare, pentru că vorbitorii au trebuit să redea în românește atît pe *coude à coude*, cît și pe *côte à côte*. Iată de ce sîntem obligați să admitem și aici un anumit gen de etimologie multiplă, ilustrabil, deocamdată, printr-un singur exemplu [11].

4. Pentru a dovedi că etimologia multiplă frazeologică este o realitate și că ea cunoaște multe aspecte foarte interesante, recurgem la încă un exemplu, care este, într-un fel oarecare, mai complicat decît cel precedent. E vorba de expresia cultă **(o) mare de sînge**, al cărei înțeles este de „baltă de sînge" — cum se spune, de obicei, în limba populară. Dăm un singur citat din opera lui M. Sadoveanu : „În urmă, numai unchesul Mihu se urni din loc, se apropie de boier, îl privi cum zăcea în *balta*-i *de sînge*" [12]. De data aceasta, întrebarea este dacă expresia *(o) mare de sînge* se explică prin traducerea literală și integrală a fr. *(une) mer de sang* sau e un calc frazeologic parțial după o altă expresie sinonimă, care există în limba franceză și care este *(une) mare de sang*. Ca și în cazul locuțiunii adverbiale *cot la cot*, limba prin care trebuie explicată expresia *mare de sînge* este în mod cert una singură, și anume franceza, dar etimoanele ei sînt (ori pot fi) două, din care cauză și această unitate frazeologică o discutăm tot în cadrul etimologiei multiple.

Posibilitatea ca *mare de sînge* să fie un calc după fr. *mer de sang* [13] nu poate fi respinsă din cel puțin două motive : mai întîi pentru că substantivul *mer* „vastă întindere de apă sărată" se folosește și cu sensul figurat de „mare cantitate dintr-un lichid sau dintr-un lucru oarecare" (cf. : *une mer de mots*, *une mer de sable* etc.), iar, în al doilea rînd, pentru că există și alte îmbinări lexicale constante care fac parte din familia frazeologică a fr. *mer* și care au fost, de asemenea, calchiate în limba română. Ne referim la : *rău de mare* (după *mal de mer*), *stea de mare* (după *étoile de mer*) sau chiar *mare de nisip*, care figurează în cîteva dicționare românești cu sensul de „deșert de nisip" (după fr. *mer de sable*) [14]. În favoarea ideii că expresia *mare de sînge* a putut fi calchiată după fr.

[11] La întrebarea dacă vorbitorii români au făcut cunoștință mai întîi cu fr. *coude à coude* ori cu fr. *côte à côte* este greu de răspuns și nici nu are prea mare importanță pentru discuția noastră. Important este numai rezultatul final la care s-a putut ajunge pe două căi diferite, dar convergente. Din dicționarele franțuzești consultate (vezi BORDAS, LAROUSSE, LEXIS, QUILLET, ROBERT etc.), rezultă că locuțiunea *côte à côte* nu este mult mai frecventă decît *coude à coude*, care cunoaște, în plus, și o întrebuințare substantivală *(un coude à coude fraternel, un coude à coude reconfortant* etc.).

[12] Vezi Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimărești*lor, București, Editura Cartea Românească, 1930, p. 210.

[13] Pentru care vezi LEXIS, p. 1086, col. 1, și *Dictionnaire Quillet de la langue française*, Paris, 1956, vol. II, p. 1172, col. 2, (s.v. *mer*). În alte dicționare franțuzești, aceeași expresie este înregistrată s.v. *sang* (ca în LAROUSSE, vol. 7, p. 261, col. 2, unde se dă și următorul citat din Voltaire : „C'est dans *des mers de sang* qu'on a noyé l'idole du pouvoir despotique"). Pentru aceeași expresie, vezi, de asemenea, *Larousse du XXe siècle* (en six volumes), Paris, 1928, tom. IV, p. 673, col. 2.

[14] Ultima combinație frazeologică apare, de exemplu, în CADE (p. 749, col. 1) și la Scriban (în DLR, p. 775, col. 1).

mer de sang pledează și existența expresiei *baie de sînge* (explicabilă tot prin franceză, unde există *bain de sang*).

Oricît de surprinzător ar părea, fr. *mer de sang* se folosește, totuși, mai puțin decît expresia sinonimă *mare de sang*, al cărei prim element component înseamnă : „mică întindere de apă puțin profundă care stagnează; baltă, băltoacă, mlaștină", iar (prin extensiune) și „mare cantitate de lichid răspîndit pe sol" (cf. ROBERT, p. 1153, col. 1). În QUILLET (s.v. *mare*), expresia citată este chiar definită : „une grande quantité de sang répandue sur le sol". S-ar mai putea adăuga că aceeași expresie se aude la radio și se întîlnește adesea în presa franceză actuală, ceea ce ar fi o dovadă în plus că ea este mai frecventă decît *mer de sang*[15].

O foarte elementară logică ne obligă să admitem că, în timp ce unii vorbitori de limbă română au făcut cunoștință cu fr. *mer de sang*, *bain de sang* etc., alții au luat cunoștință de existența lui *mare de sang*. Prin calchierea acestor două expresii sinonime, dar total diferite în limba franceză, s-a putut ajunge, în românește, la același unic rezultat, care este expresia *mare de sînge*. După cum se poate ușor observa, *mer de sang* a devenit *mare de sînge* prin calc frazeologic total, în timp ce redarea lui *mare de sang* prin același corespondent românesc constituie un calc frazeologic parțial, întrucît a fost tradus numai *sang* prin *sînge*, iar *mare* a rămas așa cum era (adică a fost împrumutat). La obiecția că fr. *mare* (de genul feminin) ar fi trebuit să devină în românește **mară* se pot aduce două contraargumente, care nu pot fi trecute cu vederea. Primul se referă la faptul că multe neologisme împrumutate din franceză au pătruns în română pe cale scrisă, ceea ce a dus la păstrarea aspectului lor grafic și la pronunțarea acestora așa cum ele se ortografiază în limba de origine (de pildă : *convoi*, *carapace*, *morse*, *raid*, *sergent* etc.). Al doilea contraargument, mult mai serios, trebuie căutat în faptul că în chiar procesul calchierii parțiale a intervenit etimologia populară, care a dus la confundarea fr. *mare* cu rom. *mare*. Această confuzie a fost favorizată de faptul că cele două cuvinte erau identice sub raport grafic și destul de asemănătoare ca sens, dacă ne gîndim că substantivul românesc *mare* înseamnă și „mulțime nesfîrșită, cantitate foarte mare" etc. (cf. DLR, s.v. *mare* (2), p. 125, col. 1). Ceea ce a mai putut facilita confundarea fr. *mare* cu rom. *mare* a fost, probabil, însăși existența, în limba română, a expresiei *mare de sînge*, rezultată, la început, exclusiv din calchierea lui *mer de sang*. În momentul în care unii vorbitori au făcut cunoștință și cu *mare de sang*, ei nu l-au mai „adaptat" pe *mare*, transformîndu-l în **mară*, ci l-au tradus prin *mare*, fiindcă sensul celor două expresii era foarte apropiat. Din cît ne-am putut da seama (în urma unei anchete mult prea sumare), toți cei care folosesc ori numai cunosc expresia *mare de sînge* o pun în legătură cu *mare* „întindere imensă de apă" (lat. *mare*, *-is*). În măsura în care expresia aceasta se explică și prin fr. *mare de sang*, relația amintită e falsă din punct de vedere științific și ea nu se poate explica decît prin etimologie populară. În același timp, ea este și corectă sau naturală dacă *mare de sînge* a apărut în primul rînd ca o traducere a fr. *mer de sang*, cum înclinăm să credem. Din cauza insuficienței atestărilor, e totuși greu de stabilit cu precizie care dintre cele două expresii franțuzești

[15] Pentru o atestare, vezi cotidianul „Lyon Matin", nr. 1967 din 11 august 1986, p. 1, unde se poate citi : „La femme et l'autre homme étaient enchaînés dans une *mare de sang*" (în articolul : „Triple meurtre dans un hôtel").

(mer de sang și *mare de sang)* a fost calchiată mai întîi în românește. Ceea ce ni se pare neîndoielnic (sau, în orice caz, foarte normal) e numai faptul că rom. *mare de sînge* se explică prin ambele expresii franțuzești atît de asemănătoare ca formă și ca sens. Cum prima dintre ele (adică *mer de sang)* este mai veche, iar a doua (deci *mare de sang)* este mai frecventă (cel puțin în franceza contemporană), ni se pare firesc ca amîndouă să fie admise ca „etimoane" ale expresiei românești. Dacă am admite că *mare de sînge* provine numai din prima sau numai din a doua expresie franțuzească, explicația etimologică ar fi și de data aceasta arbitrară și unilaterală. În încheiere adăugăm că, oricît de paradoxal ar părea, cele două explicații nu se exclud, ci, dimpotrivă, se întregesc reciproc.

5. Un ultim aspect al etimologiei multiple frazeologice îl ilustrăm cu ajutorul locuțiunilor adverbiale **de obicei** și **ca de obicei**, pe care nu le-am înregistrat niciodată în vorbirea populară. Avem convingerea că ele sînt inovații apărute în limba literară și că se explică tot prin calc după modele franțuzești. Spre această concluzie ne conduc cele peste 20 de atestări de care dispunem și care provin, în cea mai mare parte, din DLR sau din alte dicționare. Scriitorii la care apar au trăit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale veacului al XX-lea, așadar în plină epocă de manifestare a influenței franceze. Modelele franțuzești imitate sînt *de coutume* și *d'habitude* (pentru *de obicei*), iar *come de coutume* și *comme d'habitude* (pentru locuțiunea adverbială *ca de obicei)*. Dacă aceste două locuțiuni au început, cumva, să se folosească sporadic și în vorbirea populară, prezența lor acolo nu poate fi explicată decît prin influența firească și crescîndă a limbii literare.

III. CALCURI FRAZEOLOGICE TOTALE ȘI PARȚIALE

1. În continuare ne vom concentra atenția tot asupra unor frazeologisme care provin din limba franceză și care se explică prin calc frazeologic total sau parțial. Din discuția care urmează (și pe care o vom continua cu alte prilejuri) va rezulta pînă la evidență că, mai ales în domeniul frazeologiei românești, influența franceză a fost mult mai puternică decît se admite îndeobște, însă ea nu a fost încă studiată exhaustiv și cu rigoarea științifică necesară. Că aceasta este realitatea o dovedește, printre altele, chiar și cea mai cuprinzătoare dintre contribuțiile consacrate influenței franceze asupra limbii române, intitulată *L'influence du français sur le roumain. (Vocabulaire et syntaxe)*, Dijon, 1973, de Ana Goldiș Poalelungi. Deși impresionantă prin dimensiunile ei (472 de pagini), precum și prin bogatul material pe care îl conține, lucrarea citată e susceptibilă de multe și foarte serioase obiecții. Nu le vom aminti însă pe toate, întrucît ar fi nevoie de prea mult spațiu, iar unele dintre aceste obiecții — posibile sau chiar perfect îndreptățite — nu au o prea strînsă legătură cu problema de care ne ocupăm.

2. Ceea ce trebuie respins din capul locului este frecventul amestec al celor două tipuri de unități (l e x i c a l e și f r a z e o l o g i c e), ca o consecință a faptului că autoarea include frazeologia în vocabular. Și mai surprinzător, într-un fel oarecare, e faptul că nu sînt separate cu grijă frazeologismele *împrumutate* de cele care sînt un produs al calcului fra-

zeologic (total ori parțial). Recomandînd insistent o asemenea distincție [16], avem în vedere mulțimea faptelor de felul lui : *acid boric* (p. 200), *agent secret* (p. 230), *cabinet dentar* (p. 230), *corp diplomatic* (p. 232), *grup nominal* (p. 203), *mandat telegrafic* (p. 231), *sergent major* (p. 248), *șef de cabinet* (p. 230) și multe altele, care au în franceză o formă identică sau foarte asemănătoare cu cea românească și pe care trebuie să le opunem calcurilor frazeologice extrem de numeroase, dar nesatisfăcător clasificate în lucrarea la care ne referim. Chiar dacă au aceeași structură (și anume : *subst. + adj.*), *apă tare*, care e un calc frazeologic după *eau forte*, nu poate sta alături de *climat politic* (p. 247), un simplu și evident împrumut din fr. *climat politique*.

O altă deosebire care trebuie neapărat făcută (chiar dacă nu e întotdeauna simplă) este între *unitățile frazeologice* și *cuvintele compuse*. Nefiind prea mult preocupată nici de această distincție, Ana Goldiș Poalelungi îl trece, spre exemplu, pe *cîine-lup* printre unitățile frazeologice și îl discută în capitolul „Calques phraséologiques", arătînd că este format după fr. *chien-loup* (p. 241). De fapt, atît în română, cît și în franceză, cuvîntul este considerat un compus și același statut îl are el în engleză *(wolf-dog)*, unde a apărut pentru prima oară. Și mai evidentă este compunerea în cazul lui *clarvăzător* (scris de autoare în două cuvinte : *clar văzător*, p. 250) și interpretat ca un calc frazeologic după fr. *clair voyant* (sic !). Nici *nou-născut*, *surdomut* sau *clarobscur* (p. 250—251) nu au ce căuta printre calcurile frazeologice, deși ele sînt, într-adevăr, formate după modele franțuzești (*nouveau-né*, *sourd-muet* și *clair-obscur*). Fiind indiscutabil cuvinte compuse atît în română, cît și în franceză, locul lor este printre „calcurile lexicale de structură" (p. 218—224) — un subcapitol susceptibil și el de unele corectări și completări, pe care le vom face cu alt prilej.

O altă observație care se impune are în vedere principiul *etimologiei multiple*, valabil, după cum am văzut, și pentru unele frazeologisme. Astfel, *război rece* (înregistrat la p. 248) nu poate fi considerat exclusiv un produs al influenței franceze (după *guerre froide*) din motivele pe care le-am arătat la p. 126—127. În aceeași ordine de idei am putea adăuga că nici *constituent imediat*, care e un împrumut, nu trebuie considerat un simplu „neologism de origine franceză" (cum se admite la p. 203, unde se trimite numai la fr. *constituent immediat*). Avînd în vedere că acest concept a apărut mai întîi în lingvistica americană (ca o creație a lui Leonard Bloomfield), nu vom ezita să admitem că, prin intermediul unor lucrări de specialitate, engl. *immediate constituent* a putut pătrunde și direct în limba română, devenind *constituent imediat* printr-o firească schimbare de topică. Principiul în discuție nu-i este, însă, prea clar autoarei nici chiar cînd el se referă exclusiv la cuvinte, iar o dovadă în acest sens este surprinzătoarea confuzie care se face la p. 226 între e t i m o l o g i a m u l t i p l ă și e t i m o l o g i a c o l e c t i v ă [17].

[16] Pe care am făcut-o mai pe larg în *Sinteze de limba română* (ediția a III-a), București, Editura Albatros, 1984, p. 149—151, și în articolul *Frazeologia și importanța ei pentru studiul limbii române*, în „Limbă și literatură", vol. I, 1984, p. 9—11. Aici se precizează că, în cazul împrumuturilor, acestea provin din franceză, iar cînd e vorba de calcuri se arată că ele sînt formații după franceză (indicîndu-se, de fiecare dată, modelul imitat).

[17] Iată ce putem citi aici în legătură cu originea lui *apeduct*, care a cunoscut, cîndva, și varianta *apeduce* (întîlnită de autoare în texte traduse din franceză la începutul secolului al XIX-lea : „*aqueduc* — *apeducele*, ensuite *apeduct*. Si la forme du singulier pose le problème

Ultima și, într-un fel oarecare, cea mai serioasă obiecție se referă la conceptul de *unitate frazeologică*, așa cum este el înțeles în cea mai importantă dintre lucrările consacrate influenței franceze asupra limbii române. Precizările care urmează sînt absolut necesare, întrucît cine nu înțelege cum trebuie conceptul de *unitate frazeologică* nu va înțelege nici pe cel de *calc frazeologic* și *lexico-frazeologic* (cum i-am spus pentru prima oară în „Romanoslavica", XII/1965, p. 323). Dacă examinăm numai lista de la p. 204 (care conține „neologisme și calcuri din domeniul justiției"), constatăm că, alături de exemple corecte și bine alese, figurează cîteva „frazeologisme" ca : *argument bine fundat* (după fr. *argument bien fondé*), *conform normelor în vigoare* (fr. *conformément aux normes en vigueur*), *clauzele testamentului* (fr. *les clauses du testament*) sau *tentativă de furt* (fr. *tentative de vol*). După părerea noastră, în toate aceste cazuri avem de a face cu simple traduceri ale unor îmbinări libere de cuvinte, care nu pot fi puse pe același plan cu *combinațiile lexicale stabile*, fiindcă acestea din urmă exprimă o singură noțiune sau „idee", sînt simțite ca unități gramaticale și semantice și sînt „consacrate de uz" în urma frecventei lor întrebuințări. Că *tentativă de furt*, spre exemplu, nu este o unitate frazeologică ne-o dovedește posibilitatea primului element al acestei sintagme de a se combina cu multe alte substantive, dînd naștere unor îmbinări sintactice similare ca structură și la fel de puțin închegate din punct de vedere semantic : *tentativă de spargere*, *tentativă de viol*, *tentativă de sinucidere*, *tentativă de evadare*, *tentativă de (auto)depășire*, *tentativă de conciliere*, *tentativă de asasinat* ș.a.m.d. Am putea cita cel puțin 20 de substantive care intră în combinație cu adjectivul *major* pentru a dovedi că nici *aspect major* nu este o unitate frazeologică (așa cum este ea considerată la p. 247). Aceeași afirmație este valabilă pentru zeci de alte exemple, dintre care citățm : *a avea timpul necesar pentru a* (fr. *avoir le temps nécessaire pour*, p. 254), *aceasta rezultă din faptul că* (fr. *cela résulte du fait que*, p. 265), *în plin centru al orașului* (fr. *en plein centre de la ville*, p. 270), *o problemă de acest gen* (fr. *un problème de ce genre*, p. 273), *a nu putea rămîne indiferent la* (fr. *ne pas pouvoir rester indifférent à . . .*, p. 263), *totul e în ordine/regulă* (fr. *tout est en règle*, p. 273) și altele, care arată cît de puțin familiarizați sînt unii cercetători cu problemele și conceptele de bază ale frazeologiei.

La un examen mai atent al „faptelor" citate nu este greu de observat că în ultimul exemplu, de pildă, există, într-adevăr, o unitate frazeologică, dar ea nu este *totul e în ordine* (sau *în regulă*), ci pur și simplu *a fi în regulă*, care calchiază fr. *être en règle* (pentru care vezi LEXIS, p. 1516, col. 2, și ROBERT, p. 1644 col. 2, s. v. *règle*).

d'une étymologie collective (française, latine, éventuellement italienne) la forme du pluriel *ape (duct)* peut s'expliquer par le lat. *aquaeductus*" (p. 226) ! În lucrarea citată, care a primit „girul" unor reputați profesori străini, mai există și alte erori care țin de etimologia lexicală și care ni se par cu totul elementare. Astfel, *dejun* nu poate proveni din fr. *déjeuner* (cum se admite la p. 209), ci este un postverbal din *dejuna* (fr. *dejeuner*) ; *cazarmă* nu se explică prin fr. *caserne* (ca la p. 205), ci neîndoielnic prin rus. *kazarma* ; *fidanțați* este pluralul lui *fidanțat* (< it. *fidanzato*), nu un neologism de origine franceză „impropriu adoptat" (cum este el considerat la p. 173) ; *monedă* este din ngr. *monéda*, nu din fr. *monnaie* (etimon admis la p. 80). Și mai ciudată este etimologia lui *picaj*, despre care aflăm că vine din fr. *piquage* (p. 206), deși acesta e un derivat de la verbul *piquer* „a înțepa, a împunge, a da la mașină" și înseamnă „acțiunea de a coase la mașină" sau „cusătură la mșină", „tighel", „tighelire" etc. Lui *picaj* îi corespunde în franceză *piqué* (de la care s-a format neologismul românesc prin adăugarea sufixului *-aj*).

3. Cînd sînt traduse literal toate elementele componente ale unei unități frazeologice străine, calcul este, desigur, total sau integral. Citățm doar cîteva exemple din mulțimea faptelor de care dispunem : **a avea remușcări** (după fr. *avoir des remords*), **a merge la inimă** (după fr. *aller au cœur*), **a se dărui trup și suflet** (după fr. *se donner corps et âme*), **a fi cusut cu ață albă** (după fr. *être cousu de fil blanc*), **a fi tras la patru ace** (după fr. *être tiré à quatre épingles*) sau **a scrie ca o pisică** (după *écrire comme un chat*). Ultima expresie poate părea oricui ilogică, avînd în vedere că pisica (asemenea oricărui animal) nu e capabilă să scrie nici chiar de o manieră ilizibilă. Dicționarele limbii franceze nu ignorează această expresie, dar nici nu arată cum a luat ea naștere. Este meritul lui Pierre Guiraud de a fi explicat-o convingător precizînd că, în argoul francez modern, *chat* „pisică" înseamnă și „grefier" (vezi *Les locutions françaises*, 5ème édition, Paris, P.U.F., 1980, p. 94). Cum există și unii grefieri care scriu urît, adică ilizibil, *écrire comme un chat* a ajuns să însemne, de fapt, „a scrie ca un grefier". Numai în urma acestei precizări comparația conținută în expresia de mai sus devine „transparentă" sau inteligibilă și pentru vorbitorul de limba română.

4. O altă expresie pe care o datorăm argoului francez și care, de data aceasta, se explică prin calc frazeologic p a r ț i a l, este *a trage chiulul* (după *tirer au cul*). Din păcate, cei mai mulți lexicografi români nu sînt de acord cu originea franțuzească a acestei expresii (admisă numai în DEX, s.v. *chiul*), așa că reluarea discuției începute în 1937 și încercarea de a lămuri definitiv o etimologie controversată se impun cu necesitate [18]. Ceea ce mai face imperios necesară o astfel de discuție este și faptul că cei mai avizați turcologi români din trecut și de astăzi consideră că *chiul* este extras din **chiul***angiu* (care, la rîndul lui, este considerat un împrumut de origine turcească). Această părere a fost pusă în circulație de către Lazăr Șăineanu (vezi ȘIO, vol. II, p. 117—118) și a fost acceptată recent de Emil Suciu în teza sa de doctorat, condusă de Vladimir Drimba, și intitulată *Influența turcă asupra limbii române* (București, 1984, p. 55, 105 și 173). În mod foarte ciudat, Lazăr Șăineanu îl glosează pe *chiulangiu* prin „cel care trage chiuluri", ceea ce este corect, însă nu-l separă de *chiulhangiu* „cel ce încălzește baia" (dedus din turc. *külhanğy* „qui chauffe le bain"). Admițînd că, formal, *chiulangiu* s-ar putea explica din *chiulhangiu*, diferența de sens între primul și al doilea cuvînt este așa de mare, încît explicația lui Șăineanu trebuie respinsă fără nici o rezervă.

La fel de neconvingătoare este și părerea lui August Scriban (vezi DLR, p. 275, col. 1), pentru care *chiul* este o variantă scurtată a lui *chiulaf*, care ne-a venit, într-adevăr, din turcă (< *külâh*) și care denumea „un fel de căciulă turcească asemenea ișlicului" (vezi ȘIO și DA, s.v.). De la *külâh* a fost derivat, în turcă, < *ülâhcı* „fabricant sau vînzător de asemenea căciuli", iar (printr-o evoluție semantică posibilă) și „șarlatan", pentru că mulți dintre acești vînzători erau necinstiți. Scriban merge pînă acolo încît nu-l glosează pe *chiulangiu* prin „persoană care trage chiulul", deci se sustrage de la o datorie, ci prin „vînzător de căciuli, șarlatan" și (fam.)

[18] Cel care a discutat primul expresia de care ne ocupăm aici a fost E. Lange-Kowal, într-o notă intitulată *Asupra redării sunetului francez ü în limba română*, în „Grai și suflet", vol. VII, 1937, p. 296—300. Existența expresiei *tirer au cul* în argoul militar francez i-a fost semnalată autorului de către Alexandru Vasiliu, fost asistent universitar la Facultatea de Litere din București (vezi precizarea de la p. 299).

„chilipirgiu, înşelător ordinar". Este de remarcat că nu există în dicţionarele noastre măcar un citat în care *chiulangiu* să apară folosit cu sensul presupusului său etimon turcesc, adică al lui *külâhcı* (scris de Scriban şi de alţii *külahğy)*. Prin urmare, criteriul semantic al etimologiei rămîne şi de data aceasta complet nesatisfăcut. De aceea este de mirare că atît Al. Cioranescu (DER, p. 177, col. 17), cît şi DA (s.v. *chiulangiu)* au acceptat explicaţia vulnerabilă a lui August Scriban. Etimologia dată de E. Lange-Kowal lui *a trage chiulul* este incomparabil mai convingătoare decît a lui Lazăr Şăineanu şi A. Scriban, însă autorul nu a adus în sprijinul ei toate dovezile posibile şi necesare. Pe de altă parte, acelaşi E. Lange-Kowal a greşit profund considerînd că „Şăineanu a dat etimologia foarte plauzibilă a lui *chiulangiu*" (în ŞIO, II, p. 117). După părerea noastră, legătura formală şi semantică (deci etimologică) dintre *a trage chiulul*, *chiulangiu* şi *a chiuli* este atît de evidentă, încît orice încercare de a o mai demonstra pare absolut de prisos.

În legătură cu etimologia acestui cuvînt s-a pronunţat de două ori şi acad. Al. Graur, opinînd, în cele din urmă, că expresia românească *a trage chiulul* nu poate fi separată de fr. *tirer au cul* (vezi BL, XIV/1946, p. 107). Fără s-o afirme direct, autorul respinge implicit ideea că *chiul* ar fi refăcut din *chiulangiu* (cum se mai afirmă în DLRM şi MDE_2, s.v.). Judecînd după atestările din ŞIO şi din DA (s.v.), *chiul* este mai vechi în limbă şi mai frecvent decît *chiulangiu*, aşa că el nu putea fi extras prin derivare inversă sau regresivă din acesta din urmă (cum se admite şi în disertaţia citată a lui Emil Suciu la p. 173). Este mult mai normal ca *chiulangiu* să fie derivat de la *chiul* cu ajutorul variantei *-angiu* a sufixului *-giu* (aceeaşi ca şi în *moftangiu*<*moft)* [19]. O altă obiecţie foarte serioasă care se poate aduce împotriva etimologiei acceptate de turcologii noştri este că *chiul* şi *chiulangiu* au apărut în limba română după ce influenţa turcă a încetat de a se mai manifesta. Folosit numai în structura expresiei *a trage chiulul*, cuvîntul de care ne ocupăm apare atestat pentru prima oară la I.L. Caragiale, din ale cărui *Momente* (publicate în 1901) DA citează : „Doftorasul, plictisit...se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce... în argotul studenţesc se numeşte un *chiul*" (*Momente*, p. 88). Iată şi un alt citat tot din opera lui I.L. Caragiale : „Ai văzut cum *ţi-a tras chiulul?*". Celelalte citate de care dispunem sînt tot pentru *a trage chiulul* şi numai cîteva, mai tîrzii, pentru *chiulangiu* şi verbul *a chiuli* (un derivat postsintagmatic sau postlocuţional de la expresia citată). Aceasta fiind situaţia, nu ne rămîne decît să admitem că la început s-a spus exclusiv *a trage chiulul* şi că această expresie argotică (cel puţin iniţial) este un calc frazeologic parţial după expresia franţuzească *tirer au cul*, care are o structură similară şi care înseamnă „a lucra pe îndelete", „a munci cît mai puţin posibil şi fără energie" ; „a se sustrage de la lucru" ; „a simula munca" etc. (cum ne informează mai multe dicţionare ale limbii franceze [20]). O astfel de etimologie (pe care am indicat-o şi în

[19] Teoretic vorbind, ar fi posibilă derivarea lui *chiulangiu* chiar de la *a chiuli*, avînd în vedere că sufixul *-giu* se adaugă (mult mai rar) şi la teme verbale. Cf. *pilangiu* „om beţiv" „alcoolic" (<*pili* + suf. *-angiu)* sau *reclamagiu* (<*reclama*+suf.*-giu*). Atestările existente în dicţionare arată, însă, că verbul *chiuli* este mai nou în limbă decît substantivul *chiulangiu*, aşa că rămîne valabilă derivarea acestuia din urmă de la subst. *chiul* + *-angiu* (o variantă a sufixului *-giu)*.

[20] Într-unul dintre aceste dicţionare (şi anume în ROBERT, p. 435, col. 1) se face chiar precizarea că *tirer au cul* aparţine argoului militar. Aceeaşi informaţie ne-o furnizează şi L. Sainéan în *Le langage parisien a XIXe siècle* (Paris, 1920, p. 141), unde se menţionează că e vorba de „a trage chiulul serviciului militar" — sens mult lărgit în interiorul limbii române.

DEX, s.v. *chiul)* satisface nu numai criteriul formal și semantic, dar și pe cel cronologic. Rămînînd la mai vechea soluție etimologică (în mod evident forțată), nu vedem cum s-ar putea explica un împrumut lexical din turcă la începutul veacului al XX-lea sau, în cel mai bun caz, la sfîrșitul secolului trecut, cînd dispăruseră toate condițiile care au favorizat manifestarea influenței turcești asupra limbii române.

Expresia *a trage chiulul*, ca și celelalte fapte pe care le-am discutat aici, arată că atît în domeniul influenței franceze, cît și al frazeologiei, în general, sînt încă foarte multe de spus, de precizat și de rectificat.

Decembrie 1986

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet, nr. 5—7

ORIGINEA DIALECTELOR ROMÂNE

ION GHEȚIE

1. Problema dezmembrării românei primitive ca urmare a pierderii contactului teritorial dintre principalele grupuri de români după cîteva secole de conviețuire a stat în atenția tuturor celor ce s-au ocupat de această străveche epocă a limbii române. Pornindu-se de la asemănările dintre dacoromână, pe de o parte, și dialectele sud-dunărene, pe de alta, majoritatea lingviștilor consideră că primii care au rupt legătura cu restul românilor au fost strămoșii aromânilor de astăzi. După părerea unor autori, ei au fost urmați, pe rînd, de meglenoromâni și, la urmă, de istroromâni. Alții, dimpotrivă, consideră că această ordine trebuie parțial schimbată : nu istroromânii, ci meglenoromânii sînt ultimii care au păstrat contactul cu romanitatea nord-dunăreană [1]. Semnificativă, în acest sens, este atitudinea lui Pușcariu : în 1910, el susținea că „megleniții par a fi ultimele resturi ale românilor care au conviețuit cu slavii și care au pierdut cel mai tîrziu contactul cu frații lor din nordul Dunării". În *Studiile istroromâne*, II, meglenoromânii îi precedă pe istroromâni în peregrinarea dincolo de granițele fostei patrii comune [2]. Acestor trei etape în procesul de dezmembrare a românei primitive le corespund numai două la lingviștii care socotesc că meglenoromâna și istroromâna au fost la un moment dat simple subdiviziuni dialectale ale aromânei și, respectiv, dacoromânei. La început s-au separat aromânii de dacoromâni, fiecare din aceste dialecte scindîndu-se apoi în cîte două grupuri dialectale. În fine, pentru Densusianu, care era încredințat că meglenoromânii și istroromânii sînt colonii dacoromâne transplantate la mare distanță de locul de baștină, dislocarea românei primitive s-a redus la despărțirea dintre aromâni și dacoromâni. Diversitatea de opinii asupra momentului separării grupurilor de români primitivi, ca și poziția contradictorie adoptată de unul și același autor într-un interval relativ restrîns de timp sînt în măsură să ne arate că ne aflăm, și de această dată, în prezența unor speculații, mai mult sau mai puțin justificate.

2. Asupra originii a r o m â n i l o r s-au formulat o serie de opinii, atît în privința teritoriului locuit în epoca românei primitive, cît și în privința epocii în care s-a produs desprinderea lor din trunchiul românesc comun. Am avut prilejul să examinăm ultima dintre aceste probleme într-o altă contribuție publicată în revista noastră (LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 522). Nu vom reveni aici asupra ei decît pentru a reaminti că avem a face cu un proces întins pe o durată mai mare de timp și că el nu trebuie

[1] O altă opinie la W. Meyer Lübke, în „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie", XIII, 1892, p. 275 ; cf. S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București, 1926, p. 347.

[2] *Asupra reconstrucției românei primitive*, în *Cercetări și studii*, București, 1974, p. 100 ; vezi și *Studii istroromâne*, II, p. 365.

socotit încheiat în mod necesar în secolul al X-lea, de cînd datează cea mai veche informație despre prezența unor aromâni în ținuturile unde locuiesc astăzi [3].

Vom insista ceva mai mult asupra opiniilor emise în legătură cu patria originară a aromânilor. După Petru Maior, urmat apoi de Hasdeu, aromânii sînt dacoromâni migrați în sudul Dunării (această părere a fost împărtășită încă de Miron Costin și de Dimitrie Cantemir). O serie de savanți străini (J. Thunmann, W. Tomaschek, Fr. Miklosich) și români (A.D. Xenopol, N. Iorga) consideră că aromânii s-au format în sudul Dunării, fie în regiunile unde se găsesc în prezent (Iugoslavia de sud, Grecia de nord, Albania și Bulgaria de sud-vest), fie în altele, mai mult sau mai puțin depărtate de acestea, dar lipsite de o legătură directă cu domeniul dacoromân [4]. O poziție aparte ocupă printre istorici D. Onciul. Adept al concepției potrivit căreia poporul român s-a format atît la nordul, cît și la sudul Dunării, el crede că „lîngă Dunăre și Sava, în unitate teritorială...cu Dacia Traiană este și patria primitivă a macedoromânilor" [5]. Lingviștii români sînt de părere că aromânii nu s-au putut forma ca grup etnic în regiunile unde locuiesc în prezent, întrucît acestea aparțineau zonei de influență a limbii grecești, în care nu s-a desfășurat un proces activ de romanizare [6]. Patria aromânilor trebuie căutată, prin urmare, la nord de linia Jireček, în provinciile romanizate din preajma Dunării. T. Papahagi [7] și Th. Capidan [8] au susținut că o parte din aromâni ar descinde din populații romanizate situate în teritoriul de influență a limbii grecești (primul are în vedere populația din sudul Albaniei, cel de al doilea Pindul, dar argumentele lor n-au fost considerate convingătoare).

Indiferent de unele detalii, lingviștii acceptă opinia că aromânii sînt descendenții vechii populații romanizate din Moesia. Diversele precizări în legătură cu situarea mai exactă a regiunii de origine au la bază speculații avansate în urma examinării asemănărilor dintre aromână și celelalte dialecte ori în urma observării caracterului particular al unor aspecte lingvistice, cum ar fi elementele comune cu albaneza sau fonetismul bulgăresc al elementelor vechi slave. Faptul că aromâna posedă numai 37 dintre termenii „autohtoni" înregistrați în dacoromână nu trebuie să ne ducă la concluzia că în aromâna primitivă „aromâna a avut o poziție excentrică față de grupul central" [9], după cum fonetismul bulgăresc al termenilor vechi slavi nu ne obligă să admitem că strămoșii aromânilor locuiau în Bulgaria [10].

De fapt, singura informație istorică privitoare la regiunea locuită odinioară de aromâni o datorăm lui Kekaumenos (secolul al XI-lea). Referindu-se la românii din Pind, scriitorul bizantin afirmă în tratatul său *Strategikon* că „ei sînt așa-numiții daci sau besi care mai întîi au locuit în vecinătatea Dunării și a rîului Sau, numit acum rîul Sava, unde acum

[3] Informația despre așa-numiții vlahorinhini din secolul al VIII-lea, făcută cunoscută de Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie. Istorie. Limbă*, București, 1942, p. 152, nu a fost luată în considerație de majoritatea cercetătorilor.

[4] Vezi Th. Capidan, *Macedoromânii*, p. 131.

[5] Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, III, p. 801—802.

[6] Cf. Th. Capidan, *Aromânii. Studiu lingvistic*, București, 1932, p. 23—24.

[7] *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în GS, I, 1923—1924, p. 73—99, *apud* Rosetti, ILR[2], p. 359.

[8] *Aromânii*, p. 25—29.

[9] Rosetti, ILR[2], p. 360.

[10] Cf. cele spuse de noi în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 520—521.

locuiesc sîrbii, în locuri tari și grele de străbătut...Fugînd de acolo, ei s-au răspîndit în tot Epirul și Macedonia, cei mai mulți s-au așezat în Elada'' [11]. Relatarea lui Kekaumenos a fost multă vreme desconsiderată. Astfel, Capidan a susținut la început că ea se referă la românii din Serbia și nu la aromâni, desigur pentru că în concepția lui de atunci aceștia trebuiau să locuiască undeva mai spre răsărit, pe teritoriul Bulgariei [12]. Mai aproape de zilele noastre R. Todoran, împărtășind punctul de vedere al lui E. Petrovici privitor la limita apuseană a teritoriului de formare a limbii române, a pus sub semnul întrebării veridicitatea informației scriitorului bizantin [13]. Dacă avem în vedere persoana căreia îi datorăm știrea, socotit, cu dreptate, „cel mai bun cunoscător al vlahilor din Epir și Tesalia'' [14], ca și, mai ales, epoca în care el a trăit (secolul al XI-lea), nu vedem de ce n-am accepta-o, așa cum e formulată, cu atît mai mult cu cît ea ne îndreaptă atenția asupra unui teritoriu intens romanizat, unde a existat cu certitudine o populație latinofonă. După toate probabilitățile, teritoriul de lîngă Dunăre și Sava se găsea în nordul Moesiei superioare sau, poate, în Panonia inferioară (aici însă nu se întîlneau „locuri tari și grele de străbătut''). Nici un argument, de orice natură ar fi el, nu poate fi invocat împotriva unei atari localizări. În mod firesc, strămoșii aromânilor au coborît spre sudul Moesiei superioare. O parte s-a stabilit în zonele de miazăzi ale Iugoslaviei de astăzi, în timp ce alții și-au continuat peregrinarea spre sud, ajungînd în Albania, Epir, Tesalia, iar spre răsărit pînă în regiunea Salonicului și a Peninsulei Calcidice.

3. Cel dintîi care s-a ocupat de originea meglenoromânei a fost G. Weigand [15]. După lingvistul german, meglenoromânii ar fi urmașii acelor români care, la sfîrșitul secolului al XII-lea au fundat, împreună cu bulgarii, imperiul româno-bulgar, avînd în frunte dinastia românească a Asăneștilor. Cu timpul, acești români, care nu erau foarte numeroși, au dispărut în masa bulgarilor, deznaționalizîndu-se, sau au migrat în grupuri mai mari sau mai mici spre sud. „Cel mai însemnat rest al acelor bulgaro-vlahi [=vlahi din Bulgaria] sînt meglenoromânii care își căutară adăpost în munții Caragiovei'', în regiunea Meglenului, pe valea inferioară a Vardarului, de o parte și de alta a actualei frontiere dintre Iugoslavia și Grecia [16]. După ce C. Jireček a susținut originea pecenegă a megleniților [17], Weigand și-a modificat în parte punctul de vedere. El a admis un amestec etnic între populația română locală și pecenegii veniți în aceste locuri, amestec în urma căruia aceștia din urmă au fost românizați [18].

În *Histoire de la langue roumaine*, vol. I (1901), O. Densusianu îi socotește pe megleniți o colonie dacoromână stabilită în zona Vardarului inferior, într-o regiune unde locuia un important contingent de aromâni.

[11] Vezi Th. Capidan, *Macedoromânii*, p. 155. O informație mai nouă, din secolul al XIV-lea (1308), îi amintește pe românii din Macedonia, Ahaia și regiunea Salonicului ca veniți din Ungaria. Ea nu confirmă însă părerile lui Kekaumenos, cum crede Th. Capidan (*Aromânii*, p. 24), deoarece scriitorul bizantin așază patria primitivă a aromânilor într-o regiune locuită de sîrbi, deci undeva în Serbia secolului al XI-lea.

[12] Vezi Rosetti, ILR², p. 360.

[13] Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, *Dialectologie română*, [București], 1977, p. 101.

[14] Th. Capidan, *Macedoromânii*, p. 24.

[15] Vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I. *Istoria și graiul lor*, București, 1925, p. 54.

[16] *Ibidem*.

[17] Vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, p. 55.

[18] *Ibidem*.

Pentru a-și întemeia teoria, Densusianu prezintă o serie de particularități lingvistice (fonetice, morfologice și lexicale), care apropie meglenoromâna de dacoromână și o îndepărtează de aromână. Meglenoromâna este deci un subdialect al dacoromânei sau „plutôt...un parler mixte résulté de la fusion du dacoroumain avec le macédoroumain" [19]. După toate probabilitățile, meglenoromâna își are originea în graiurile ardelenești din apus, așa cum ar dovedi-o fonetismul *skant* „scaun", care se întîlnește deopotrivă la megleniți și la românii din Transilvania [20]. Revenind mai tîrziu (1926) asupra problemei, O. Densusianu își menține părerea potrivit căreia meglenoromânii sînt, la obîrșie, dacoromâni : „nimic nu ne îndreptățește să privim meglenita altfel decît ca un bloc eratic al dacoromânismului" [21]. În sprijinul opiniei sale că megleniții sînt originari din Transilvania, el citează, în afara lui *ska(u)nt*, și megl. *aric* „curte", care se regăsește în dacoromânescul *arie* „idem". Aceste două particularități ne îndreaptă atenția spre Bihor, de unde provin, probabil, meglenoromânii. În drumul spre sud, ei au intrat în contact cu românii bănățeni, de la care au luat suf. *-ete* (în loc de *-eț*), pe *meară* „măr" (în Banat, *meră*) și pe *ńázeț* „amiază", apropiat ca formă de bănățeanul *amiazăț* „idem" [22]. Deplasarea strămoșilor meglenoromânilor s-ar datora venirii ungurilor și ar trebui plasată, în consecință, după secolul al IX-lea [23].

Potrivit părerii lui Th. Capidan, strămoșii meglenoromânilor ar fi trăit, alături de strămoșii aromânilor, undeva în teritoriul cuprins între Dunăre și Balcani, formînd împreună grupul românilor sudici. Pentru a-și demonstra punctul de vedere, el prezintă mai multe liste de concordanțe între dialectul meglenit și celelalte dialecte române. Concluzia, categorică, este că meglenoromânii se apropie în mod evident de aromâni [24]. Coincidențele, mai puțin numeroase, cu dacoromâna sînt explicate ca urmare a unei mai îndelungi conviețuiri a strămoșilor meglenoromânilor cu românii din nordul Dunării [25]. Coborînd spre regiunile unde se află în prezent, ei s-au oprit timp mai îndelungat în munții Rodope. De la bulgarii statorniciți aici au luat ei deprinderea de a trece orice *ă* sau *î* la *ǫ*, particularitate apărută în bulgară după secolul al XII-lea [26]. Stabilirea megleniților în regiunea Caragiovei trebuie să fi avut loc cel mai devreme în secolul al XII-lea, poate chiar în secolul al XIII-lea. Amestecul lor cu pecenegii colonizați în Meglen în secolul al XI-lea (1091) devine, astfel, problematic [27]. Mai tîrziu, Th. Capidan se raliază, cu unele rezerve, părerii exprimate de Weigand că meglenoromânii se trag din românii aflați între Dunăre și Balcani, „întemeietori de stat, prin răscoala fraților Petru și Asan" [28]. Faptul acesta nu ne-ar împiedica să recunoaștem apropierea lor, mergînd pînă la identitate, de strămoșii aromânilor [29], deși, între timp, autorul admisese că informația lui Kekaumenos referitoare la patria primitivă a vlahilor în preajma Dunării și a Savei are în vedere nu pe românii din

[19] HLR, I, p. 337.
[20] *Ibidem*, p. 340.
[21] GS, II, 1925—1926, fasc. 2, p. 380.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*.
[24] *Meglenoromânii*, I, p. 59, 71—74.
[25] *Ibidem*, p. 62.
[26] *Ibidem*, p. 57—58, 63—64.
[27] *Ibidem*, p. 65.
[28] *Macedoromânii*, p. 149.
[29] *Ibidem*, p. 150.

Serbia, ci pe aromâni. Trăind în „imediata apropiere de românii din stînga Dunării", ei au fost „amestecați în bună parte cu aceștia", ceea ce ar explica asemănările dintre cele două dialecte [30].

Ceilalți cercetători care au atins, în treacăt, problema originii meglenoromânilor (A. Phillippide, Al. Rosetti, I. Coteanu) susțin că meglenita e o simplă ramificare a aromânei (Philippide folosește chiar termenul de „subdialect aromânesc") [31].

Dintre opiniile înfățișate mai sus, cea mai plauzibilă ni se pare a fi cea formulată de Weigand și acceptată finalmente de Capidan, conform căreia meglenoromânii ar fi continuatorii românilor din Bulgaria medievală, atestați istoricește la finele secolului al XII-lea ca locuind în munții Haemus (Balcani). Știrile despre ei sînt destul de tîrzii, e adevărat, dar nu e exclus ca unele date despre vlahii din Peninsula Balcanică să se raporteze la ei, și nu la strămoșii aromânilor. E cazul, de exemplu, cu informația privitoare la vlahorinhinii stabiliți în secolul al VIII-lea în Macedonia grecească și în Peninsula Calcidică, pe care Th. Capidan îi consideră a fi fost aromâni [32]. Dar însemnarea găsită la mănăstirea Kastamunitu spune explicit că vlahii, în alianță cu rinhinii și sagudații, s-au făcut stăpîni pe Macedonia (se înțelege, grecească), ajungînd pînă la Sfîntul Munte, *după ce au ocupat Bulgaria*. Dacă acceptăm opinia lui Kekaumenos că aromânii vin din regiunea de lîngă Dunăre și Sava, deci, probabil, din Moesia superioară sau din Panonia inferioară, atunci ei nu puteau ajunge în Macedonia grecească prin Bulgaria, care în secolul al VIII-lea se întindea la răsărit de rîul Isker, ci mult mai firesc prin sudul Moesiei superioare, deci la apus de granițele de atunci ale Bulgariei. Vlahorinhinii trebuie să fi coborît de undeva de pe malul drept al Dunării, la răsărit de vărsarea rîului Isker. Tot la strămoșii meglenoromânilor se referă probabil știrile ce amintesc de vlahii din Bulgaria sau din Tracia, regiuni în care prezența aromânilor pare mai puțin plauzibilă. Despre ei vorbește cu siguranță Ana Comnena (1083—1148), cînd relatează că vlahii erau răspîndiți în Moesia și în Tracia și că tatăl ei, împăratul Alexios, își recruta oastea din rîndul lor [33].

Românii din munții Haemus trebuie deci considerați urmașii populației romanizate din Moesia inferioară, împinși de slavi spre sud, îndată ce aceștia au trecut Dunărea (secolele VI—VII), fapt confirmat de izvoare istorice demne de încredere, cum sînt *Viața sfîntului Dimitrie de la Salonic* și relatările Presbyterului de la Dioclea [34]. Nu e exclus, dar nici dovedit documentar, ca o parte a lor să se fi refugiat în nordul Dunării, unde în mod cert se găsea în momentul sosirii slavilor o populație romanică, fapt pus în lumină nu numai de toponimicele Vlașca și Codrul Vlăsiei, ci și de unele informații istorice [35].

E, firește, greu de precizat ce particularități lingvistice avea graiul strămoșilor meglenîților. Comparațiile întreprinse de Densusianu și Capi-

[30] *Ibidem.*

[31] Matilda Caragiu Marioțeanu, Șt. Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, *op. cit.*, p. 105.

[32] Vezi Th. Capidan, *Macedoromânii*, p. 152.

[33] Th. Capidan, *Aromânii*, p. 7.

[34] Vezi D. Onciul, *Opere complete*. Tomul I. *Originile principatelor române*, ed. A. Sacerdoțeanu, București, 1946, p. 186—187.

[35] C. C. Giurescu — D. C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ed. II, [București, 1975], p. 173.

dan pentru a scoate în evidență caracterul preponderent dacoromân sau aromân al meglenoromânei sînt dirijate anume pentru a face credibilă ideea preconceptă a autorilor. În orice caz, constatările lor sînt valabile pentru stadiul de astăzi al dialectelor românești și nu au capacitatea de a mărturisi veridic despre situația din urmă cu mai multe veacuri. Densusianu minimalizează importanța apropierilor de aromână, în timp ce Capidan exagerează, în sens contrar, punctele de contact cu acest idiom. Maniera de a proceda a acestuia din urmă este semnificativă în acest sens. Astfel, el ia în considerație arhaisme ca *l'* (din *găl'ină*) și *ń* (din *baňă*) pentru a susține „înrudirea" dintre aromână și meglenoromână, uitînd că, la un moment dat, și dacoromâna cunoștea, în ansamblul ei, aceste sunete (*l'* mai apare la începutul secolului al XVI-lea, iar *ń* se păstrează regional, în Banat, pînă în zilele noastre). Altă apropiere între cele două dialecte care le opun dacoromânei ar fi rostirea dură a lui *r*, după care *e* > *ă*, iar *i* > *î*. Se uită și de data aceasta, în chip ciudat, că aceasta e și pronunțarea în cvasitotalitatea dacoromânei, *r* moale nefiind întîlnit decît în unele texte vechi (alături de *r* dur) și, în puncte izolate, în graiurile actuale. Palatalizarea labialelor, generală în aromână, este invocată, de asemenea, ca o dovadă a apropierii acestui dialect de meglenoromână, unde însă fenomenul nu e general (*b* nu este alterat niciodată). Se trece cu vederea faptul că și dacoromâna palatalizează în cea mai mare parte a ei. Procedînd cu o logică similară, am putea considera că, întrucît nu e vorba de un fenomen general, palatalizarea labialelor vorbește mai degrabă despre apropierea dintre meglenoromână și dacoromână decît dintre cele două dialecte sud-dunărene.

O idee despre graiul vorbit de strămoșii meglenoromânilor ne mijlocesc termenii toponimici atestați în Bulgaria secolului al XIX-lea. Ei au o vechime indiscutabilă [36] și nu sînt datorați unor dacoromâni migrați la sud de Dunăre. Iată o listă selectivă a lor, întocmită după lucrările lui Jireček [37] și Weigand [38] : *Banišor*, *Barbulofci*, *Bučino*, *Bukurofci*, *Bunovo*, *Buniște*, *Čerbul*, *Čerčelat*, *Čerul*, *Čungul*, *Fenac*, *Gurguliat*, *Jarbata*, *Kărnul*, *Krecul*, *Lupovski*, *Merul*, *Mošino*, *Murgaš*, *Păsărel*, *Petrina*, *Petruș*, *Pičor*, *Purčenica*, *Radulovci*, *Strămci*, *Ursulica*, *Vakarel*. Aceste toponimice au fost studiate de Weigand, care nu descoperă nimic aromânesc în ele și le pune „într-o vagă legătură cu meglenita"[39]. Densusianu le consideră dacoromânești și vede în ele un suport important al teoriei sale despre originea nord-dunăreană a strămoșilor meglenoromânilor (proveniți din vestul Transilvaniei). Explicația nu se susține, ca, de altfel, întreaga teorie eșafodată de lingvistul român [40]. Fonetisme sau sensuri ca acelea aduse în discuție de el se puteau produce independent în vestul Dacoromaniei și în meglenoromână sau puteau fi cunoscute și de alte graiuri de la nordul Dunării, care ulterior le-au pierdut. În realitate, nu deținem nici o informație istorică despre vreo strămutare a unor grupuri de dacoromâni, indiferent din ce regiune vor fi plecat, în regiunile bulgărești în care au

[36] Vezi G. Weigand, *Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, în Jb, X II, 1908, p. 48 ; cf. E. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 59.

[37] *Das Fürstentum Bulgarien*, Prag—Wien—Leipzig, 1891, p. 123—124.

[38] *Op. cit.*, p. 40—47 ; cf. și N. Saramandu, *„Genealogie" și „tipologie". Puncte de vedere privind formarea dialectelor românești*, în *Materiale și cercetări dialectale*, II, Cluj-Napoca, 1983, p. 241—242.

[39] Vezi O. Densusianu, în GS, II, 1925—1926, fasc. 2, p. 369.

[40] *Ibidem*.

fost atestate toponimicele de mai sus. Dacă e să facem apropieri între un grai dacoromân și dialectul meglenit, ele trebuie să aibă în vedere mai degrabă graiul muntean. În acest grai, întocmai ca în meglenoromână, *dz* s-a redus la *z* (munt. *zece*, megl. *zați*), *ğ* (+*o*, *u*) a evoluat la *j* (munt., megl. *joi*), *î* s-a „diftongat" în munt. *cîine*, *mîine*, *pîine*, megl. *cọini*, *mọiń*, *pọini*. Desigur, aceste transformări fonetice se puteau produce independent la munteni și la românii din Bulgaria. Există însă o particularitate comună fonetismului celor două unități teritoriale ale românei care se explică mai greu în acest fel. În ambele idiomuri s-a făcut la un moment dat distincție între *ğ* (provenit din *g* + *e*, *i* latin) și *ğ* (provenit din *i* + *o*, *u* latin): munt. *ğem*, *joi*, megl. **ğem*, *joi*. În dialectul meglenoromân *ğ* din **ğem* a evoluat ulterior la *z* (după cum și *č* a trecut la *ț*), dar e limpede că atunci cînd *ğoi* a devenit *joi*, *ğ* din *ğem* nu a suferit același tratament, cum ar fi fost normal. Avem motive să credem că acest fapt nu se datorează trecerii prealabile a lui *ğ* (< *g* + *e*, *i* latin) la *z*. Într-adevăr, toponimicele de origine românească din Bulgaria ne arată că *č* s-a păstrat vreme mai îndelungată în graiul românilor din această țară, împrejurare ce ne permite să presupunem că și *ğ* va fi cunoscut o soartă asemănătoare. După cum se vede, avem a face nu cu fonetisme izolate, ci avînd caracter de lege ori prezente în mai multe cuvinte care au un rol decisiv în a diferenția, mai ales în trecut, dar, uneori, și astăzi, graiul din Muntenia de alte varietăți dialectale ale dacoromânei. Nu e necesar ca pe baza unor asemenea concordanțe să susținem, după exemplul lui Densusianu, că meglenoromâna ar fi un grai muntenesc transplantat la sud de Dunăre. Ajunge dacă-i socotim pe strămoșii meglenoromânilor urmași ai populației romanizate din Moesia inferioară, care s-au aflat, încă dinaintea venirii slavilor și, foarte probabil, și după aceea, în contact mai mult sau mai puțin strîns cu românii de pe malul stîng al fluviului. Faptul a putut avea drept consecință dezvoltarea, la ambele grupuri de români, a unor particularități lingvistice comune. Se înțelege că această afirmație nu înseamnă cîtuși de puțin că la nord și la sud de Dunăre se vorbea același dialect, lipsit de varietăți teritoriale. Ni se pare însă îndoielnic, după toate cele spuse mai sus, ca românii din Bulgaria medievală să fi avut din timpuri străvechi prea multe trăsături comune cu aromâna. Fondul „aromân" al actualului dialect meglenit este, după părerea noastră, care coincide cu a lui Densusianu, de proveniență mai recentă, ulterior așezării românilor din Bulgaria în Meglen. Ajunși într-un mediu unde aromânii erau, probabil, larg majoritari, ei au suferit o înrîurire puternică din partea acestora. Un argument în favoarea părerii noastre îl constituie soarta grupurilor de români din Bulgaria, siliți să-și părăsească teritoriul de origine. După bulgarizarea imperiului fondat de Petru și Asan, românii din Haemus dispar deodată din mențiunile istorice. Parte din ei se vor fi slavizat, parte vor fi pribegit, mai ales spre sud și sud-vest, poate și spre nord. Este semnificativ că, cu cît s-au depărtat mai mult de patria lor primitivă și au pătruns în zone unde elementul aromân era predomnitor, ei și-au pierdut într-o măsură din ce în ce mai mare trăsăturile proprii (de tip „dacoromân-muntenesc") și s-au „aromânizat". În Meglen, amestecul de elemente aromânești și „dacoromânești", împreună cu unele trăsături strict particulare, au făcut ca graiul noilor veniți să dobîndească o fizionomie aparte. Românii din Bulgaria stabiliți mai spre apus, în Macedonia sîrbească (e vorba de localitățile Gopeș și Muloviște), într-o masă compactă de aromâni, nu mai păstrează dintre „meglenoromânisme" decît

pe *z*, *j*, *-îi̯-* și articolul masculin enclitic *-ul*[41]. În Albania, unde, după părerea unor cercetărtori, o parte a fărșeroților ar fi la origine tot niște români din Bulgaria[42], „meglenoromânismele" sînt și mai puține și se reduc, de fapt, la forma enclitică *-ul* a articolului hotărît și la gerunziile în *-ura (-ăra)*.

Considerațiile de mai sus nu au cîtuși de puțin pretenția de a rezolva problema originii dialectului meglenoromân. Rostul lor este numai acela de a atrage atenția asupra faptului că problema poate fi abordată și dintr-un alt unghi de vedere decît s-a făcut pînă în prezent.

4. Două sînt opiniile principale formulate în legătură cu originea istroromânei. După O. Densusianu, dialectul vorbit în Istria este o ramură a dacoromânei, desprinsă din trunchiul comun înainte ca limba maghiară să-și fi exercitat influența asupra graiurilor românești (lipsesc cuvinte de această origine în istroromână), așadar începînd cu secolul al X-lea. Ulterior, elementul românesc din Istria a fost întărit prin adăugarea, în secolul al XVI-lea (1540), a unui contingent de români bănățeni. În sprijinul afirmațiilor sale, autorul citează unele concordanțe între istroromână și dacoromână, cum ar fi păstrarea nealterată a labialelor, rotacismul lui *-n-* în elementele de origine latină, formarea condiționalului prezent cu imperfectul verbului *vrea* și infinitivul *(reș cînta)* și unele fonetisme izolate ca *ẑoẑet*, *tŝǫptir* și *skǫnt*, foarte apropiate de dacoromânești *źęźǫt (zęzęt)*, *tśaptǫn (tśępten)* și *skau̯nd*. Toate aceste particularități se regăsesc în Banat, Crișana sau vestul Transilvaniei propriu-zise[43].

Două rectificări trebuie aduse, din capul locului, afirmațiilor lui Densusianu. Întîi, o admigrare de bănățeni în 1540 nu se poate susține, întrucît, așa cum a arătat Weigand, știrea invocată de autor se referă la Banatul Croației și nu la Banatul Timișoarei[44]. În al doilea rînd, începuturile influenței maghiare sînt plasate prea devreme în secolul al X-lea. Vorbind de secolele al XI-lea — al XII-lea ne apropiem, fără îndoială, mai mult de adevăr.

Punctul de vedere avansat de Densusianu a fost acceptat de Iosif Popovici și consolidat de el prin noi argumente, majoritatea dovedind incontestabile concordanțe între dialectul istrian și graiul bănățean. Așa sînt, de exemplu, rostirea *å* a lui *a* tonic, evoluția diftongului *au̯* la *av*, conservarea lui *ń* și a vocalelor palatale *e*, *i* după labiale sau cuvinte ca ir. *amănåt* „tîrziu", *(a)ståre* „astă-seară", *blåge* „avere mobilă", *bumbår* „gîndac de mai", *ćiri-ćiri* „ori-ori", cărora le corespund termenii bănățeni *amînat*, *astară*, *blagă*, *bombar'*, *ćiri-ćiri*[45].

Teoria lui Densusianu a fost acceptată apoi de Al. Rosetti, I. Coteanu, Em. Vasiliu etc.[46]. Independent de Densusianu și înaintea lui, originea dacoromână a istroromânilor a fost admisă și de Hasdeu[47].

[41] Vezi Th. Capidan, *Aromânii*, p. 19—20; cf. Densusianu, HLR, I, p. 337.

[42] Vezi G. Ivănescu, în BIFR, IX, 1942, p. 175—179; Th. Capidan, *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, în DR, VI, 1929—1930, p. 135—139.

[43] HLR, I, p. 338—344; vezi și GS, III, 1928, fasc. 2, p. 445—451.

[44] G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în Jb, III, 1896, p. 244.

[45] *Dialectele române (Rumänische Dialekte)*. IX. *Dialectele române din Istria*. Partea I, Halle a. S., 1914, p. 114—127. O critică a opiniilor lui Popovici la S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 336.

[46] Vezi Matilda Caragiu Marioțeanu, Șt. Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, *op. cit.*, p. 106.

[47] Vezi I. Popovici, *op. cit.*, p. 124; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 351.

A doua explicație a originii dialectului istroromân aparține lui S. Pușcariu. Producînd un vast material istoric și lingvistic, el a susținut că istroromânii aparțin la origine populației romanizate din nord-vestul Peninsulei Balcanice, de pe teritoriul Serbiei de astăzi, ei fiind descendenții așa-numiților români apuseni. În cursul evului mediu, aceștia au migrat din locurile de baștină și s-au răspîndit, timp de mai multe secole, în diverse regiuni ale Iugoslaviei actuale. Dintr-o ramură a lor, ajunsă în Istria în etape succesive, dar mai ales în secolele al XIV-lea — al XV-lea se trag istroromânii. Cît privește concordanțele dintre istroromână și graiurile dacoromâne de vest, Pușcariu trece puțin cam în grabă peste ele, socotindu-le fie inovații paralele relativ recente, fie fenomene răspîndite și în alte părți ale Dacoromaniei, fie, în sfîrșit, împrumuturi paralele din aceași limbă [48].

Tot o origine sud-dunăreană a istroromânilor au susținut, înainte de Pușcariu, Miklosich, Jireček și Weigand [49].

O poziție independentă în problema patriei primitive a istroromânilor a adoptat E. Petrovici. Stabilind că fonetismul vechilor împrumuturi slave din istroromână este bulgăresc, el crede că strămoșii istroromânilor au pornit în peregrinările lor spre apus dintr-o regiune aflată la răsărit de actuala izoglosă a grupurilor consonantice *št*, *žd*, deci de pe teritoriul Bulgariei de astăzi [50]. După cele spuse recent (vezi LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 520—521) în legătură cu felul cum trebuie interpretate „bulgărismele" vechilor împrumuturi din slavă, e evident că părerea lui E. Petrovici nu se impune cu necesitate, proveniența istroromânilor și din alte regiuni ale Peninsulei Balcanice rămînînd de asemenea îndreptățită.

După cum se vede, toate aceste opinii pornesc de la premisa că istroromânii nu sînt băștinași în actualele lor așezări, ci veniți de aiurea. Autohtonismul lor a fost admis numai de primii cercetători ai dialectului (A. Covaz, I. Maiorescu) [51].

În urma cercetărilor temeinice și îndelungate ale lui S. Dragomir [52] și S. Pușcariu [53], nu încape nici o îndoială că istroromânii sînt urmașii românilor atestați în Serbia începînd cu secolul al XII-lea. Aici ei aveau organizațiile și drepturile lor etnice recunoscute și protejate de autorități. Sub denumirea de vlahi sau maurovlahi (morlaci) „vlahi negri", ei se îndreaptă spre litoralul Adriaticii, în Dalmația, unde îi găsim în secolele al XIII-lea — al XVI-lea. O parte a lor s-a stabilit în insula Veglia, supraviețuind pînă în secolul trecut. Cuceririle turcești au silit masele de morlaci să emigreze în căutarea unor locuri mai puțin expuse primejdiilor. Unii dintre ei, cunoscuți sub denumirea de uscoci „pribegi", au ajuns în Croația, Slavonia, Carniola, Stiria și Carintia, alții, numiți cici, în Carsia, alții, în fine, în Istria.

Cu toate aceste precizări, rămîne neelucidată problema locului de origine al românilor atestați în Serbia medievală. După Pușcariu, „nu

[48] *Studii istroromâne*, II, p. 3—36, 273—366.

[49] Vezi I. Popovici, *op. cit.*, p. 123—124; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 345.

[50] *Elementele sud-slave orientale ale istroromânei și problema teritoriului de formare a limbii române*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 11—19.

[51] Vezi I. Popovici, *op. cit.*, p. 122.

[52] *Originea coloniilor române din Istria*, București, 1924 (extras din AAR, seria III, tom. II, memoriul 4), *Vlahii și Morlacii. Studii din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice*, București, 1959.

[53] *Studii istroromâne*, II, p. 3—36.

avem nici un indiciu serios, de ordin istoric sau lingvistic, care să ne îndreptățească a crede că românii apuseni ar fi venit din alte părți în regiunile unde ni-i atestă întîiile documente"[54]. S. Dragomir, bazîndu-se pe toponimicele românești din Serbia care prezintă rotacismul, arată că patria primitivă a românilor balcanici trebuie căutată în „teritoriul dintre Morava și Drina, spre miazăzi de la Munții Rudnik pînă la Kosovo Polje, iar în apus din Starivlah pînă către munții Șar"[55]. Dacă acceptăm această opinie, înseamnă că strămoșii istroromânilor au locuit din cele mai vechi timpuri în Moesia superioară, adică acolo unde sîntem înclinați să vedem, potrivit mărturiilor lui Kekaumenos, patria străveche a aromânilor. În cazul că relatările scriitorului bizantin se referă la Panonia inferioară, ceea ce nu e exclus, atunci Pușcariu și Dragomir au dreptate să caute teritoriul de origine a românilor apuseni în zona primelor atestări scrise ale acestora, adică în Serbia. În caz contrar, sîntem nevoiți să fixăm acest teritoriu în Panonia inferioară și să admitem că ei au coborît în regiunea delimitată de S. Dragomir după plecarea aromânilor (încheiată în secolul al XI-lea), probabil sub presiunea ungurilor stabiliți în spațiul dintre Dunăre și Tisa în secolul al X-lea. Foarte numeroasele elemente comune dintre istroromână și graiurile din Banat și Transilvania vestică, peste care nu se poate trece, dau dreptate celor ce susțin că locul de origine trebuia să fi fost situat nu departe de regiunile sud-vestice ale domeniului lingvistic dacoromân.

Caracteristicile limbii românilor apuseni, stabilite de S. Pușcariu pe baza vechilor împrumuturi românești din sîrbă, precum și a toponimicelor și antroponimicelor românești medievale din Serbia[56] ne arată, indiscutabil, o apropiere structurală între istroromână și dacoromână (e vorba de graiurile vestice ale acesteia). Pe baza materialului de limbă luat în considerație de Pușcariu e greu însă să se afirme că am avea a face cu un dialect aparte, și nu cu un grai al dacoromânei. Al. Rosetti îi consideră pe românii din Serbia medievală drept dacoromâni, socotind că dacoromâna se vorbea atît în stînga, cît și în dreapta Dunării, afirmație lipsită de un temei documentar sau cel puțin de o argumentație strînsă[57]. Atîta timp cît îi avem în vedere numai pe istroromânii de astăzi, originea lor dacoromână poate fi susținută cu mai multă îndreptățire. Cînd știm însă că istroromânii nu sînt decît ultima rămășiță a unei populații românești suficient de numeroase pentru a se fi împrăștiat, timp de cîteva secole, într-un vast teritoriu al Peninsulei Balcanice, atunci datele problemei se schimbă, căci e mai greu să presupunem desprinderea unui atît de important contingent de locuitori din mijlocul celorlalți vorbitori de limbă română din nordul fluviului.

5. Originea d a c o r o m â n e i este strîns legată de problema teritoriului de formare a limbii și poporului român, precum și de cea a continuității elementului romanic la nordul Dunării. E cunoscut faptul că mai mulți învățați străini din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (Sulzer, Engel, Roesler, Hunfalvy, Miklosich, Tomaschek și alții) au susținut că populația Daciei romane ar fi fost integral transplantată dincolo de Dunăre în anul 271 (274) și că românii s-au format, în consecință, în sudul Dunării, revenind pe teritoriul părăsit de Aurelian la o dată tîrzie (după Roesler

[54] *Studii istroromâne*, II, p. 353.
[55] *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice*, p. 158.
[56] *Studii istroromâne*, II, p. 274—315.
[57] *Asupra repartizării dialectale a istroromânei*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 7.

abia în secolul al XII-lea). Dimpotrivă istoricii și lingviștii români (cu excepția lui Philippide și, temporar, a lui Petrovici), laolaltă cu o serie de savanți străini (Mommsen, Jung, Gamillscheg, Altheim etc.), au afirmat continuitatea neîntreruptă a elementului dacoromân la nordul fluviului (chiar dacă unii dintre ei, de pildă Onciul și Densusianu, au admis imigrarea unor români sud-dunăreni în Dacia)[58].

Nu e aici locul de a relua această larg și îndelung dezbătută problemă. Ne mărginim să arătăm că, potrivit celei mai elementare logici, prezența românilor în zilele noastre pe vechiul teritoriu al Daciei romane constituie ea singură principalul argument în favoarea continuității. Nu românii trebuie să-și dovedească permanența în Dacia, ci adversarii continuității sînt datori să producă probe în favoarea punctului lor de vedere. Tezele formulate de aceștia sînt lipsite de suport logic și documentar și au fost respinse cu argumente convingătoare. Achizițiile recente ale istoriei și, în special, ale arheologiei pun în afara unei discuții științifice serioase contestarea continuității românilor în Dacia. Asupra originii dialectului dacoromân ne vom opri, mai pe larg, într-o contribuție viitoare.

August 1986

Institutul de Lingvistică
București, Spiru Haret 12

[58] Vezi Matilda Caragiu Marioțeanu, Șt. Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, *op. cit.*, p. 116.

CORELAȚIA PERSOANĂ – TIMP ÎN TEXTUL NARATIV

MIHAELA MANCAȘ

1. Importanța elementelor componente ale instanței narative — în general, considerate izolat — a constituit obiectul a numeroase cercetări destinate a demonstra coerența și/sau coeziunea textuală. *Timpul* și *persoana* au atras în special atenția[1], în măsura în care secvențialitatea (presupus succesiv-temporală) și identificarea vocii narative pot fi considerate coordonate definitorii în orice perspectivă asupra enunțului *povestirii*. *Modalitatea* a fost mai puțin abordată, poate și pentru că este concepută în maniere diferite, mergînd de la identificarea mărcilor care impun o anumită perspectivă generală asupra evenimentelor narate[2] pînă la o accepție mai restrînsă a termenului, care suprapune modalitatea narativă cu modalitățile pur reproductive ale vorbirii și, implicit, cu formele compoziționale presupuse de acestea în text: monolog (interior), tipuri de dialog (real ori fictiv, în stil direct sau mixt), stil indirect liber etc[3].

Pornind de la realitatea faptului că factorii amintiți funcționează *simultan*[4] în text — orice analiză reprezentînd, după afirmația plastică a lui Gérard Genette, o descompunere, o „rupere a țesăturii" presupuse de actul narativ — încercăm să schițăm cîteva relații existente între elementele constitutive ale instanței narative, stabilind în lumina legăturilor dintre acestea o virtuală tipologie a textelor narative din literatura interbelică. Ne preocupă, astfel, într-o aproximativă ierarhie, (1) semnificația categoriei persoanei, (2) valorile absolute și cele relative ale timpurilor și (3) relația persoană — timp — plan narativ în formele compoziționale consacrate. Chiar din această simplă enunțare a punctelor de interes în ceea ce privește perspectiva asupra textului rezultă, credem, premisa observațiilor care urmează: nici unul dintre factorii instanței narative considerat izolat nu poate da socoteală decît în mod incomplet de structura textului, nu poate oferi decît o perspectivă parțială asupra ansamblului. Textul reprezintă o unitate coerentă decompozabilă în scopuri anali-

[1] V., între alții, Roman Jakobson, *Les embrayeurs, les catégories verbales et le verbe russe*, în *Essais de linguistique générale*, Paris, Éditions de Minuit, 1963, p. 176—196; R. Barthes, *Introduction à l'analyse structurale des récits*, „Communications", 8, Paris, Seuil, 1966, p. 7—33; Tz. Todorov, *Les catégories du récit littéraire*, în *Littérature et signification*, Paris, Larousse, 1967, p. 11—89; Groupe μ, *Rhétorique générale*, Paris, Larousse, 1970, p. 160—199; G. Genette, *Discours du récit*, în *Figures III*, Paris, Seuil, 1972, p. 255—267; id., *Nouveau discours du récit*, Paris, Seuil, 1983; Mieke Bal, *Narratologie*, Paris, Klincksieck, 1977; Carmen Vlad, *Sensuri și funcții ale persoanei I în textul narativ „Hanu Ancuței"*, în *Textul și coerența (Semiotică și poetică 2)*, Universitatea din Cluj-Napoca, 1985, p. 104—141.

[2] G. Genette, *Discours du récit.*, *loc. cit.*, p. 227.

[3] G. Genette, *Nouveau discours du récit*, *loc. cit.*, p. 34—39, 48—52; Ștefan Oltеanu, *Structura narativă în discursul indirect liber: o descriere a categoriei*, CL, XXVI, 1981, nr. 2, p. 207—215.

[4] G. Genette, *Discours du récit*, *ibid.*

tice [5], dar în care *anumite* particularități specifice unuia dintre factori (persoanei, de exemplu) antrenează *anumite* caracteristici ale celorlalți.

2. Pornim de la *categoria persoanei* nu numai pentru că aceasta a fost mai mult analizată pînă acum, ci și pentru că persoana este aceea care oferă criteriul unei prime clasificări posibile a textului, în funcție de *vocea* narativă și de raportul ei cu autorul (narator) sau cu personajele. Această voce poate marca o atitudine narativă mai mult sau mai puțin obiectivă (manifestată gramatical prin persoana a III-a) sau o atitudine subiectivă (materializată în enunț prin persoana I) în orice relatare de tip autobiografic real sau fictiv; cu foarte puține excepții, situate la limita narativă (v. romanul lui Michel Butor *Modification* sau fragmente disparate de proză din orice literatură contemporană), persoana a II-a este destinată formulărilor adresative, deci iese — în principiu — din spațiul textului *relatat*.

O asemenea repartiție presupune de la început și o corespondență — doar virtuală — între persoană și planurile primare ale narației: *relatării*, deci planului autorului/narator, îi corespund persoanele I și a III-a, în funcție de tipul de proză; *reproducerii*, deci planului personajului/replicii, — persoana a II-a; iar interferările dintre planuri, care duc la apariția stilurilor mixte, sînt marcate formal prin mutația de la o persoană la alta (v. schimbarea către persoana a III-a în cazul stilului indirect liber). Adăugăm și observația esențială, pentru cele ce urmează, că trucajele compoziționale ale prozei narative moderne se bazează de obicei pe exploatarea persoanei I a autorului, a naratorului (suprapuși sau nu prin același referent) ori a unui/unor personaj(e) devenit(e) ocazional narator(i).

Proza românească interbelică, din care ne extragem exemplele, cunoaște cîteva compoziții bazate pe artificiul utilizării persoanei I. Intenția noastră este să demonstrăm că există posibilitatea clasificării lor în cel puțin *două* tipuri diferite și că această clasificare nu se poate realiza în afara apelului la celelalte coordonate, în special la timp. Altfel spus, că luarea în considerare a unui singur element al instanței narative nu este întotdeauna suficientă atunci cînd se stabilesc criteriile de coerență a textului. Anticipînd asupra concluziei, vom observa că cele două tipuri de relatare la persoana I corespund unor perspective diferite în conceperea narației și că analiza poate pune în discuție gradul de „modernitate" (vs. construcție „conformistă" sau „manieristă") al prozelor respective; prima categorie este reprezentată de suita de povestiri a lui Mihail Sadoveanu *Hanu Ancuței*, cea de a doua de romanul lui Camil Petrescu *Patul lui Procust;* Mateiu Caragiale se situează, cu *Craii de Curtea-Veche*, pe o poziție intermediară, narația sa combinînd procedeul înlănțuirii cu relatarea înglobantă.

Sensul narativ al persoanei I în povestirea cu cadru a format obiectul studiului publicat de Carmen Vlad în volumul *Textul și coerența*[6]. Reluăm cîteva trăsături specifice ale „povestirii în povestire", așa cum reies ele din cercetarea amintită, ca și din concepția școlii franceze de

[5] S. Marcus, *Textual Cohesion and Textual Coherence*, RRL, XXV, 1980, nr. 2, p. 101—112; Elena Dragoș, *Coeziunea și coerența în lingvistica românească*, în *Textul și coerența*, *loc. cit.*, p. 36—52; Szabó Zoltán, *Coeziunea textului și analiza stilistică*, *ibid.*, p. 87—103.

[6] *Op. cit.*; id., *Identité-altérité dans le sens narratif de la première personne*, RRL, XXX, 1985, nr. 5, p. 505—510; Mihaela Mancaș, *Două tehnici narative la Sadoveanu: „acronia" și „povestirea cu cadru"*, LR, XXIX, 1980, nr. 4, p. 291—298.

naratologie, relevîndu-le semnificația generală în vederea unei priviri comparative :

— există, în povestirea cu cadru, mai multe nivele narative și pentru fiecare dintre ele persoana I funcționează la pronume și verb cu referent diferit : eu_1 este autorul-narator în cadru (primul nivel), un eu_2 poate fi identificat uneori cu primul, alteori cu un alt locutor (la al doilea nivel), în sfîrșit, eu_3 desemnează naratorul mereu schimbat al povestirilor incluse ;

— pentru secvența de povestiri din *Hanu Ancuței* un al patrulea nivel nu există, suita narativă fiind acolo de tipul înlănțuirii și nu al înglobării, iar cadrul se închide prin revenirea la prima semnificație a persoanei I, prin revenirea la autor ;

— această construcție circulară nu presupune decît rareori ambiguizarea narației, căci, în limitele palierelor, semnificațiile respective ale persoanei I sînt clare ; în singura povestire *(Haralambie)* în care identitatea naratorului-personaj este deliberat voalată (de el însuși), confuzia se realizează prin introducerea persoanei a III-a, identificată aluziv abia la sfîrșitul povestirii cu persoana I a naratorului ocazional ;

— în sfîrșit, singura ambiguitate reală existentă în povestirea cu cadru depășește textul propriu-zis ; ea se referă la raportul dintre *istorie* (evenimentul relatat) și *narație* (enunțare și enunț), raport întrucîtva modificat față de relatarea tradițională : căci, dacă raportul rămîne cel real în cadru, ceea ce e *istorie* în narația inclusă e tot *narație* pentru cadru, iar povestirea inclusă devine astfel o relatare de gradul al II-lea ; „oamenii-povestire", ca să reluăm denumirea metaforică dată de Tzvetan Todorov personajelor-naratori din *O mie și una de nopți* [7], se înlănțuie în narația cu cadru, iar o compoziție de acest tip evocă, pentru secolul XX, maniera dispărută a povestirilor orientale, renascentiste sau baroce.

Să se observe și faptul că apelul la *timp* nu este absolut necesar în discutarea coerenței unui astfel de text. *Secvența* domină, ceea ce înseamnă că în cuplurile temporale narative nu intervine nici o tulburare : planul trecutului narativ față de prezentul narativ este redat fie prin mai mult ca perfect/imperfect, fie prin imperfect/una dintre formele de perfect, rar prin prezentul actualizator. Dar apelul la timp nu luminează în mod necesar construcția liniară a povestirii cu cadru.

3. Construcție narativă mai complicată, romanul lui Camil Petrescu *Patul lui Procust* este scris tot la persoana I. Nu mai avem însă a face doar cu o înlănțuire de discursuri raportate, incluse într-un cadru inițial, ci cu un paralelism narativ care merită să fie descompus, destinat a multiplica — în succesiune — perspectiva asupra aceluiași eveniment relatat. Nu asistăm încă la o de-structurare propriu-zisă a textului narativ, procedeu care va apărea cu oarecare frecvență abia în literatura contemporană, ci doar la o *nouă* structurare a acestuia, prima în istoria prozei românești. Iar ambiguitatea rezultă nu atît din dificultatea de a identifica persoana naratorului, ci din faptul că *același* pronume de persoana I poate desemna *în același moment* al narației, uneori pe aceeași pagină din text, fie locutorul, fie interlocutorul, fie referentul relatării. Compoziție ramificată, în care apelul la decalajul temporal nu mai este la fel de concludent ca pentru alte narațiuni [8], unde referirea la timp putea fi eventual folosită în clarificarea sensului persoanei I.

[7] Tz. Todorov, *Poetica. Gramatica Decameronului*, București, Ed. Univers, 1975, p. 190—203.

[8] Carmen Vlad, *Identité-altérité dans le sens narratif de la première personne*, *loc. cit.*, p. 509.

Construcția romanului se bazează pe paralelismul relatărilor, dar *Patul lui Procust* începe tot ca o narațiie cu cadru. În planul-cadru al autorului (care relatează memorialistic evenimentele și revine apoi doar sporadic, de cele mai multe ori în subsol), se introduce planul memorialistic al protagonistului-narator, Fred Vasilescu. *Scrisorile* sînt intercalate și ele tot în aceste două planuri : cele ale Doamnei T., care deschid volumul fără nici o lămurire decît aceea din subsol, sînt adresate autorului ; cele ale lui G. Dem. Ladima către Emilia se situează în planul narației incluse, fiind paralele cu comentariile naratorului-personaj și alternînd cu propria sa variantă asupra evenimentelor. Rezultă o dublă perspectivă a „istoriei", care ocupă cea mai mare parte a textului — capitolul retrospectiv *Într-o după-amiază de august*. Multiplicitatea de planuri presupusă de o astfel de compoziție este fără precedent în proza românească, deoarece variantele propuse au de multe ori desfășurări neconcordante sau contradictorii. O subiectivitate maximă a narației rezultă, sub masca unei totale obiectivități, căci autorul își limitează aparent rolul la acela de comentator exterior al evenimentelor, plasîndu-se chiar — artificial, prin prezentarea grafică — „în afara" textului (cu excepția *Epilogului II*).

Succesiunea narativă este astfel desființată, iar aspectele specifice privind secvența temporală într-o astfel de compoziție trebuie și ele aduse în discuție. Într-o narațiie tradițională, fragmentele succesive le clarifică sau le completează pe cele anterioare. În *Patul lui Procust*, comentariile sau subsolurile următoare scrisorilor infirmă uneori total perspectiva rezultată din lectura acestora, relativizînd totodată și situarea lor în secvența discursului. Din dispunerea în succesiune a scrisorilor cu comentariile, ia naștere o narațiie în aparență discontinuă, căci de multe ori conținutul scrisorilor este imediat infirmat sau nuanțat de comentariul — în dialog uneori — al personajelor care le citesc. Textul devine astfel o succesiune de afirmații imediat negate ori măcar puse în discuție.

În pasajul cu care exemplificăm, relatarea Emiliei este completată de scrisoarea următoare a lui Ladima și corectată — în subsol — prin intervenția autorului, participant ocazional la acest moment al „istoriei". Avem a face, de fapt, cu *trei* narații paralele la persoana I, care nu se suprapun total nici prin amploarea evenimentelor cuprinse, nici prin perspectiva fiecăruia dintre naratori asupra celorlalte personaje :

„— *Cam în vremea asta*, plecam pe cîte două-trei zile din București cu Traian...că încă nu rupsesem cu el. Avea inspecții și mergeam și eu...Stăteam la hotel, pînă venea el, pe urmă ieșeam împreună la masă, la restaurant. La Giurgiu...La Buzău...o dată am fost și la Roman... Ladima era foarte enervat și devenise bănuitor *. Caută țigări pe noptieră și nu găsește.

— Nu mai sînt țigări?

Acum o scrisoare fără titlu, dezordonată, fără scrisul acela culcat și mare, ci aproape drept și mai mic.

« Aseară treceam, pe lîngă un grup, în fața teatrului. Unul dintre actorii tineri povestea ceva și toți rideau...Cînd m-am apropiat, toți au tăcut și păreau jenați...L-am luat pe Ion Sîrbul deoparte și, după cîtva timp, necăjit, enervat, sfîșiat, mi-a spus, îndurerat : „Gedem, ești un dobitoc fără pereche... Nițescu povestea ce i-a făcut Traian Emiliei, pentru că a prins-o în cabină la un teatru particular cu un coasociat director...A văzut-o mergînd cu el la teatru, la o oră cînd nu putea fi nici măcar repetiții... A urmărit-o, a intrat în teatru și de la ușa cabinei a ascultat și a înțeles totul. Pe urmă?... Gedem, ești un dobitoc fără pereche...cu tot geniul tău... La revedere . . . Nu te mai apropia de grupurile care rîd cu hohote... Nu uita să depui cărți de vizită la anul nou și la ziua onomastică lui Traian Emiliei. La revedere..." și a plecat bătînd mătănii.

Nu sînt, Emy, *nici furios, nici nu sufăr*. Mi-e numai o imensă, o nesfîrșită milă de mine... Fiecare sîntem ursiți de la facerea lumii să fim așa cum sîntem, așa cum e ursit simburele să dea bostan și bobul de grîu, spic... S-a făcut în mine ca o lumină de moarte și înțeleg acum, neașteptat, toate întîmplările și toate faptele omenești ale acestui an de delir, de cînd te cunosc... Cu bine, Emy, fii fericită, căci există soiuri de fericire pe lumea asta pentru tot ce a creat Dumnezeu.

G.D. Ladima »''

Paralelismul narativ se sugerează din introducere, căci dialogul din text și subsolul conțin aceeași formulă de plasare în timp a evenimentului relatat *(Cam în vremea asta — Cam în vremea aceasta)*. Cele trei perspective ale povestirilor paralele nu coincid : conform unei tehnici mult analizate [9] privind „viziunea'' asupra discursului, unele personaje „știu'' mai mult decît celelalte, care „află'' doar în timp ceea ce le era necunoscut — și prin această întrepătrundere de nivele se constituie, de fapt, narațiunea. Persoana I are, deci, trei referenți : Emilia *(plecam, nu rupsesem, mergeam, stăteam)*, Ladima *(treceam, m-am apropiat, am luat)* și autorul *(să-l aștept, să mergem, ne-am despărțit, plecam)*. De altfel, în cele trei relatări care, alăturate, alcătuiesc textul, identificarea referentului persoanei este deliberat voalată; Ladima, de exemplu, este personaj-narator în scrisoare — corespunzător persoanei I — și obiect al relatării auctoriale din subsol, unde referințele la el se fac prin persoana a III-a; la fel, Emilia este desemnată prin persoana a II-a ca destinatară a scrisorii și prin a III-a în text și în subsol. Continuitatea secvenței narative este, astfel, anulată. Cele trei perspective ale celor trei *voci* ambiguizează relatarea, care își pierde astfel caracterul obiectiv. Maxima subiectivitate a stilului lui Camil Petrescu rezidă, între alte tehnici, în această suprapunere de „povestiri'' parțial discordante și, în orice caz, de o deschidere inegală, plasate la trei nivele diferite și avînd același eveniment drept referent.

Alternarea perspectivei și a planurilor narative este, în compoziția generală a romanului, indisolubil legată de *acronie*. În această suită de scrisori comentate, istoria iubirii lui Ladima pentru Emilia este prezentată cronologic liniar, în timp ce relația dintre Fred Vasilescu și Doamna T. se desfășoară — în text — într-o succesiune temporală inversată, apro-

* *Cam în vremea aceasta* Ladima m-a rugat să-l aștept la plecarea de la o ședință a comitetului S.S.R., ca să mergem împreună. Abia după ce ne-am despărțit de Perpessicius, cu care plecam de obicei, în dreptul hotelului „Athénée-Palace''(...), Ladima, care mă conducea pe nesimțite spre oraș, m-a întrebat, întîi cu un aer indiferent, detașat, cum am petrecut la un „ceai'' dat de una dintre tinerele angajate ale Teatrului Național, dacă m-am amuzat bine, ce lume a mai fost și, tîrziu apoi și cu ocoluri, dacă s-a flirtat, cum mergeau simpatiile, pînă la ce oră din noapte am stat (căci am înțeles că, după cîte știe el, s-a stat pînă la 9 seara). Bănuiam unde vrea să ajungă, și a ajuns foarte tîrziu, cu un surîs galben și exagerat de vioi.

— E adevărat că a fost acolo și un tînăr inginer... Traian Justiniu? un bun prieten al meu...

Îmi dădeam seama cît de mult ținea să afle, și înțelegeam în aceeași clipă, că nu pot să nu fac parte din acea cumplită coaliție care se formează de la sine împotriva unui bărbat înșelat... Lașitate, simplă dorință de a-ți simplifica existența, teama să nu pari poltron, un sentiment de vulgar orgoliu că ești în clipa aceea deasupra, nu știu ce, m-a împiedicat să-i spun ceea ce știam, lui Ladima. Poate și gîndul că l-aș face să sufere — și toți disprețuim, la alții, suferința din dragoste, o credem neserioasă și găsim că ni se cere prea mult ca să ne „amestecăm în asta'' — m-a făcut, cred, să nu-i spun că Justiniu a stat tot timpul cu Emilia, care i-a făcut și scene de gelozie, că toată lumea îi consideră împreună, că acest ceai s-a sfîrșit la nouă, dar a continuat cu o masă la „Roata Lumii'', prelungită și ea, că în zorii zilei Justiniu ne-a condus pe toți acasă cu mașina, rămînînd cu Emilia, care probabil că a dormit la el''. *(Patul lui Procust*, ESPLA, 1957, p. 192–193).

[9] Tz. Todorov, *Les catégories du récit littéraire*, *loc. cit.*, p. 79–82.

piată ca tip de *prolepsă:* începe cu ultima scenă, continuă cu o suită de evenimente greu de plasat în timp (dar cu siguranță anterioare) și se încheie cu momentul în care cele două personaje apar pentru prima oară într-o scenă comună. Construcția presupune o *cronologie inversă* totală, nu doar momente intercalate conform unei succesiuni arbitrare a scenelor, iar timpul verbal e capricios utilizat în compoziția generală. Dacă acesta este principiul anihilării cronologice pentru întreg romanul, el poate fi cu mai mare precizie urmărit în fragmentul izolat pe care l-am supus analizei. Singur apelul la timpul celor trei narații paralele le poate situa pe acestea într-o ierarhie oarecare, marcînd decalajul temporal dintre ele, căci de succesiune narativă propriu-zisă nu poate fi vorba în intenția autorului. Tehnica însăși a așezării în pagină tinde să anuleze secvența, care va trebui doar presupusă.

Astfel, *prezentul* e propriu numai planului naratorului-personaj în actualitate și își găsește expresia la verb, dar este sugerat și de un deictic adverbial *(Caută* țigări; *acum* V o scrisoare). Toate celelalte relatări sînt în text la un timp trecut (cel mai adesea, *imperfectul*, uneori *perfectul compus)* pentru planul trecutului narativ și la prezent pentru actualitatea „istoriei". În dialogul-cadru, Emilia povestește la imperfect *(plecam, mergeam, stăteam)*/perfect compus *(am fost și la Roman);* în introducerea scrisorii, tot la imperfect își începe Ladima relatarea *(treceam)*, pentru a-l alterna apoi cu același perfect compus *(m-am apropiat, am luat, mi-a spus);* în sfîrșit, subsolul autorului folosește aceleași două timpuri, dispuse în ordine diferit: perfect compus *(m-a rugat, ne-am despărțit)* și imperfect *(mă conducea, plecam, bănuiam, îmi dădeam seama).*

În afară de cadrul naratorului-personaj (Fred Vasilescu), unde marchează actualitatea propriu-zisă, prezentul are funcții diverse: în scrisoarea lui Ladima, trecerea la prezent e o formă de actualizare, în sensul sublinierii confesiunii *(Nu sînt, Emy, nici furios, nici nu sufăr... înțeleg acum* ș.a.); în subsolul autorului, valoarea prezentului nu mai este temporal-actualizatoare, ci apropiată de a prezentului etern, uneori de a prezentului gnomic, deci, de fapt, atemporală (toți *disprețuim* la alții suferința; *găsim* că ni *se cere* prea mult ca *să ne amestecăm* etc.). Subsolul se situează, astfel, într-un alt tip de situație narativă, căci autorul rămîne singurul referent al persoanei I plasat în poziție de martor contemporan al „istoriei" relatate.

Totuși, nici analiza timpurilor nu oferă într-o astfel de compoziție soluția definitivă pentru dezambiguizarea narației, căci în mod deliberat autorul/naratorul nu precizează determinările temporale („*cam* în vremea asta" — atît în text, cît și în subsol). Plasarea în succesiunea „reală" a celor trei relatări este, desigur: subsolul autorului, scrisoarea lui Ladima și, în sfîrșit, relatarea din cadru — ulterioară tuturor celorlalte; din nou se remarcă o cronologie inversă a secvenței textului față de „istorie". Dar nici persoana, nici timpul nu constituie — fiecare în parte — criteriul decisiv al acestei ordonări, care nu se realizează decît, cel mult, prin corelarea lor și prin apelul la ordinea logică internă a narației. Poate părea, de aceea, paradoxal rolul atribuit categoriei timpului într-o structură narativă care face abstracție, aparent și programatic, tocmai de secvența temporală. Dar, atît cît există, urmărirea decalajului temporal și deci a unei serii în relatare rămîne ultimul recurs în analiza textului, mai ales pentru clarificarea raporturilor dintre *voci* și viziunile narative proprii lor.

Avem, deci, a face cu o tehnică întrucîtva diferită de succesiunea în lanț a persoanelor I, cu referent și semnificație diferite, din povestirea cu cadru. Narațiunea din *Patul lui Procust* folosește tehnica *înglobării* și nu pe aceea a *înlănțuirii;* mai mult, într-un cadru nici el prea unitar sînt intercalate (sub forme diverse : relatate direct, cuprinse în scrisori sau „corectate" în subsol) narații diferite uneori chiar pentru același eveniment, care apare astfel povestit de mai multe ori. Este în oarecare măsură cazul fragmentului folosit ca exemplu ; deși nu povestește de trei ori aceeași întîmplare, acesta privește totuși, cu mici suprapuneri, din trei puncte diferite de vedere raporturile dintre personaje într-o situație dată.

Pentru o astfel de compoziție înglobantă, apare evident faptul că referirea la *persoană* nu poate fi suficientă, deși tehnica utilizată în scopul ambiguizării are în centrul ei persoana. Pînă la o asimilare relativă a „modelului" narativ (situare în pagină, fixare a personajelor), corespondența dintre un anumit *personaj* și *persoana* celui care relatează nici nu poate fi precizată, într-atît tehnica voalează identitatea eroilor/naratori (și, deci, semnificația persoanei I). Nici apelul la *timp* nu este, cum am văzut, decisiv, căci cuplurile tradiționale au valorile întrucîtva modificate, iar totul este „falsificat" și de apariția prezentului narativ [10].

În ceea ce privește *timpul*, se impune o ultimă observație : practic, în text, secvență narativă nu există decît în spațiul relatărilor izolate ; în construcția romanului, înserierea temporală lipsește, procedeul convenind perfect discontinuității pe care o urmărește în toate planurile autorul. Ceea ce am încercat să reconstituim prin analiza timpurilor verbale ține de alt nivel, de acela al succesiunii cronologice în timpul „istoriei", prea puțin evidentă din relatarea/reproducerea evenimentelor în discurs. Lipsa de concordanță dintre cele două nivele (al textului și al „istoriei") ni se pare a fi procedeul specific pentru roman ; ea marchează apariția unui nou tip de text în literatura interbelică, în mai mică măsură dependent de ordonarea factorilor constitutivi ai instanței narative decît oricare altul, mai puțin chiar decît romanul proustian. Căci în romanul lui Proust *acronia* este extrem de importantă, dar falsa concomitență pe care am observat-o în textul analizat nu apare niciodată (chiar dacă ultimele două volume din *À la recherche du temps perdu* reiau evenimente povestite anterior din altă perspectivă). E vorba de două modalități înrudite de paralelism narativ, mai violent discontinuă la Camil Petrescu prin corectările succesive ale relatărilor precedente și legată doar de tulburarea secvenței temporale la Proust.

4. Cu *Craii de Curtea-Veche*, Mateiu Caragiale demonstrează un uz al persoanei (I și a III-a) care îi situează narația pe o poziție intermediară : procedeul *înlănțuirii* este, la el, combinat cu *acronia* și cu *înglobarea* relatărilor „parțiale" în narațiunea-cadru, aparținînd unei *voci* cu triplă calitate : autor-narator-personaj [11]. Construcția — neliniară — nu se caracterizează totuși printr-o deosebită simetrie în repartizarea vocilor. În toate cele patru capitole, persoana I se menține constantă ca persoană a cadrului, iar relatarea din cadru aparține autorului (narator și personaj) ;

[10] G. Genette, *Discours du récit*, *loc. cit.*, p. 228—238 ; I. Coteanu, *Ipoteze pentru o sintaxă a textului*, SCL, XXIX, 1978, nr. 2, p. 123—124 ; id., *Cum vorbim despre text*, în *Analize de texte poetice*, București, EARSR, 1986, p. 7—36.

[11] Menținem distincția autor-narator, în ultima vreme contestată în cercetările de naratologie, deoarece ea ni se pare justificată de tipul narativ, ambiguu în ceea ce privește vocea, al *Crailor de Curtea-Veche;* v. și G. Genette, *Nouveau discours du récit*, p. 34—43.

ea acoperă aproape complet primul capitol *(Întîmpinarea crailor)*, la ea se revine în fiecare introducere sau final de capitol și acesta reprezintă unicul element de simetrie compoziţională pe care îl putem descoperi în uzul categoriei persoanei. În restul textului, persoana I va apărea pe rînd în relatările înglobate, marcînd schimbarea succesivă a vocilor narative. Astfel, în ordinea din text :

— a doua călătorie, cea imaginară în trecut (din capitolul *Cele trei hagialîcuri*) este povestită la persoana I plural ; narator e autorul, dar acesta își asociază celelalte personaje : „*Eram* trei odrasle de dinaști cu nume slăvite...*ne acopeream* feţele și *pieream* pentru totdeauna" *(Craii de Curtea-Veche*, EL, 1965, p. 113—122) ;

— în același cadru inițial, capitolul *Spovedanii* introduce, după tehnica „povestirii în povestire", o nouă schimbare a vocii narative, căci cuprinde istoria vieții lui Pantazi povestită — la persoana I — de el însuși : „*Sunt grec...Am fost copil unic*" (p. 136—160) ;

— în sfîrșit, vocea autorului narator domină simetric și ultimul capitol *(Asfinţitul crailor)*, în care singura narație înglobată (ultimul vis) la persoana I readuce atît pluralul, cît și suprapunerea programatic ambiguă a persoanei a III-a cu persoana I, pînă în acest moment alternate în text (cu referent unic) : „*Se făcea* că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, **cei trei crai**, mari egumeni ai tagmei prea senine, *slujeau* pentru cea din urmă oară vecernia, vecernia mută, vecernie de apoi... O lină cîntare de clopoţei *ne* vestea că harul dumnezeiesc se pogorîse asupră-*ne;* răscumpăraţi prin trufie *aveam să ne redobîndim* înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuți coborîseră prapurele înstemate și una cîte una se stinseseră cele șapte candele de la altar. Și *plecam* **tustrei** pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolți din ce în ce mai uriașe în gol. Înaintea *noastră*, în port bălțat de măscărici, scălămbăindu-se și schimonosindu-se, ţopăia de-a-ndaratele, fluturînd o năframă neagră, Pirgu. Și *ne topeam* în purpura asfinţitului..." (p. 223) ;

— persoana I a naratorului din cadru încheie apoi ultimul capitol și romanul (p. 223—226).

Avem a face cu o narație care folosește tehnica relatării înglobate, deci, deosebită de înlănțuirea întrucîtva mecanică a „povestirii în povestire". Dar categoria persoanei nu stă, în *Craii de Curtea-Veche*, la baza unor ambiguizări de felul paralelismelor din *Patul lui Procust*. Întrepătrunderea vocilor narative este, însă, și aici mai complicată decît simpla lor succesiune, și aceasta nu doar sub aspect cantitativ : natura tehnicii utilizate diferă.

Ponderea persoanei I rămîne aceeași în cele trei romane, doar dispunerea ei în text — determinată de raporturile dintre personaje sau de atitudinea lor față de narație — se modifică. În acest sens afirmam de la început că romanul lui Mateiu Caragiale se situează pe o poziție intermediară față de celelalte două : utilizînd tot procedeul narațiunii cu cadru la persoana I, nu o apropie nici de „maniera" prototipului — ca *Hanu Ancuței* —, dar nici n-o eliberează complet de succesiunea tradițională — ca *Patul lui Procust*.

Poate de aceea, în *Craii de Curtea-Veche* o funcție mult mai importantă — pentru plasarea în succesiune a secvențelor „istoriei" — revine determinării temporale ; factorul *timp* este decisiv în analiza semnificațiilor romanului și aceasta nu numai datorită valorilor speciale pe care timpurile verbale (imperfectul, în primul rînd) le capătă la Mateiu Cara-

giale [12], ci și pentru că timpul devine elementul indispensabil în recompunerea secvenței narative, în aceeași măsură cu determinarea sensului persoanei I. Cuplurile temporale sînt cele care asigură această situare a *istoriei* în raport cu *narația:* mai mult ca perfectul rămîne timpul trecutului narativ, în timp ce imperfectul se transformă în marcă a actualității (rar, în ansamblul textului, concurat de una sau alta dintre formele de perfect). O dată stabilit acest model temporal „nenormal" și propriu, nu mai surprind relatările actualizante aproape întotdeauna la imperfect cu diverse sensuri, iar secvența narativă își clarifică raportul cu secvența „istoriei" : capitolul al II-lea se situează „în istorie" înaintea capitolului I, relatarea vieții lui Pașadia (segmentată și introdusă în diverse paranteze narative) se unifică și își reia locul înainte de începutul *Crailor*, iar istoria lui Pantazi — ea însăși în acronie și segmentată — se ordonează la rîndul ei și se unifică. Coordonata temporală are, astfel, pentru coerența textului lui Mateiu Caragiale, un rol mai mare decît pentru oricare dintre celelalte compoziții românești amintite, chiar și numai datorită faptului că în *Craii de Curtea-Veche* secvența narativă există sau poate fi reconstituită.

5. Privite din punctul de vedere al raportului dintre semnificațiile categoriilor de *persoană* și *timp*, cele trei exemple pot fi considerate cazuri extreme în ansamblul prozei moderne românești : toate utilizează tehnica (fals) memorialistică a încadrării într-o relatare la persoana I, toate alternează vocile narative în cîte o manieră proprie și cel puțin două sînt construite în acronie.

O limitare metodologică va ține loc de concluzie : importanța raportului persoană — timp ar fi probabil mai puțin evidentă și rezultatele analizei mai puțin semnificative pentru alte texte din aceeași perioadă ; romanul „obiectiv" n-ar spune prea mult în ceea ce privește sensul persoanei (predominant a III-a), iar o scriere „tradițional"-realistă ar fi neinteresantă din punctul de vedere al determinării temporale, căci n-ar utiliza decît întîmplător acronia. Dar și o modalitate narativă nemarcată are funcția ei, chiar dacă n-ar fi decît aceea de a scoate în evidență construcțiile „aberante" de care ne-am ocupat pînă acum.

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

Noiembrie 1986

[12] Mihaela Mancaș, *Valeurs de l'imparfait narratif dans la prose de Mateiu Caragiale*, RRL, XX, 1975, nr. 5, p. 527—530.

ASPECTE ALE RELAȚIEI AUTOR—CITITOR ÎN TEXTUL LITERAR (*CIOCOII VECHI ȘI NOI* DE N. FILIMON ȘI SCHIȚELE LUI I. L. CARAGIALE)

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU

1. Interpretarea textului beletristic din perspectivă pragmatică pornește de la ideea că, față de alte activități comunicative, literatura se individualizează printr-un mod aparte de constituire și funcționare a relației între emițător și receptor. În aceste condiții, literaritatea nu mai poate fi legată — în conformitate cu tradiția impusă de formaliștii ruși și reflectată în cunoscuta definiție dată de R. Jakobson funcției poetice [1] — *exclusiv* de caracteristicile mesajului, ci apare ca o noțiune r e l a ț i o n a l ă, definită în raport cu o structură particulară a situației de comunicare, presupunînd folosirea scrisului drept canal de transmisie și o dispunere specifică a emițătorului și receptorului față de mesaj [2].

Textele literare au o serie de trăsături comune tuturor textelor scrise, dar ceea ce le conferă o notă specifică este capacitatea de automultiplicare a emițătorului. Faptul este evident mai ales în proza narativă, capabilă să exprime — prin intermediul personajelor — o intenționalitate de gradul al doilea. În structura formală a narațiunii „clasice", pasajele în care tranzacția autor — cititor se realizează direct pot fi distinse de acelea în care tranzacția, indirectă, este mediată de schimburile verbale dintre personaje (cf. dihotomia relatare — reprezentare); toate enunțurile aparțin însă unui emițător unic, căci personajele sînt „manevrate" de scriitor, exprimînd propriul său punct de vedere, propriile sale preferințe sociale și morale [3].

Relatarea apersonală tradițională îl plasează pe naratorul-autor în postura individului omniscient, fapt care contrazice total realitatea raporturilor de comunicare, amplificînd senzația de „ficțiune" a cititorului. Preocuparea de a consolida caracterul verosimil, și deci credibil, al relatării a determinat, în proza modernă, găsirea unor modalități de expresie care să permită depășirea condiției omnisciente a naratorului. Reducerea intervențiilor autorului la simple precizări asupra cadrului întîmplărilor și a eroilor, deci la rolul de sursă de informații cu funcție orientativă, este o soluție strategică mai rar utilizată (cf. schițele lui I.L. Caragiale). Cel mai adesea, efectul scontat a fost obținut modificîndu-se —

[1] Cf. Roman Jakobson, *Lingvistică și poetică*, în *Probleme de stilistică*, București, 1964, p. 95.

[2] Vezi Mary Louise Pratt, *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*, Bloomington, 1977, p. 87.

[3] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Reflecții asupra interpretării pragmatice a textului literar*, în „Analele Universității București", Limba și literatura română, XXXIII, 1984, p. 37—38.

prin procedee de o mare diversitate — perspectiva relatării. Apelul la persoana I singular (în locul persoanei a III-a) — indiferent de identitatea celui care povestește — a dat narațiunii o tonalitate confesivă, iar mărcile omniscienței au devenit justificabile.

Căutarea de soluții pentru atenuarea consecințelor unor convenții formale pune în evidență natura specifică a interacțiunii literare. Asumarea rolului de cititor este o chestiune de opțiune a individului [4], dar scriitorul o poate influența prin selecția pe care o operează atît la nivelul „histoire", cît și la nivelul macro- și microstructurii textului narativ. De aici esența anticipativă a oricăror strategii auctoriale.

Deși tot ceea ce scrie este destinat publicului, scriitorul modern se supune, de obicei, unei alte convenții artistice : aceea a aparentei ignorări a cititorului, a cărui implicare nu este sugerată prin nici un indiciu textual (construcții de adresare, forme de referire). Scrisoarea literară nu constituie o excepție, deoarece compunerea ei în vederea publicării presupune acceptarea deliberată a unei deschideri indefinite a cercului lectorilor, menționarea destinatarului reprezentînd un simplu artificiu.

2. În proza românească a secolului trecut, exprimarea explicită a relației autor — cititor era un procedeu frecvent, reflectînd o atitudine de tipul celei care justifică, în limbajul curent, formele politeții pozitive, de reducere a distanțelor dintre colocutori [5].

În romanul *Ciocoii vechi și noi*, de exemplu, N. Filimon apelează adesea la formula de referire *lectorii* (mai rar, *cititorii*) *noștri* (+verb la persoana a III-a plural) sau la forme de plural inclusiv. Desfășurarea progresivă a narațiunii apare ca dependentă de consolidarea fondului de informații pe care autorul îl posedă în comun cu cititorul. Datele acumulate devin presupoziții [6] care, asigurînd discursului unitatea de referință, oferă baza necesară amplificării construcției epice.

Sînt numeroase situațiile în care anumite presupoziții sînt reluate la începutul capitolelor, îndeplinînd o dublă funcție : aceea de racord între episoade necontigue, aparținînd aceluiași fir narativ, și aceea de prefață a secvenței epice următoare. Părăsind planul ficțiunii, autorul simulează complicitatea cu cititorul. Abilitatea sa constă în introducerea ca presupoziții a acelor elemente de care are nevoie pentru a reînnoda o povestire întreruptă, sub pretextul exprimării încrederii în buna funcționare a memoriei cititorului : „*Lectorii noștri* c u n o s c f o a r t e b i n e agitațiunea în care am lăsat pe Păturică în primul capitol al acestei scrieri ; ș t i u asemenea ambițioasele lui visuri..." (p. 121 [7]) ; „Credem că *lectorii noștri* n - a u i t a t secreta întrevorbire dintre principele Gheorghe Caragea și banul C..." (p. 170).

„Teritoriul comun", construit, de fapt, treptat de scriitor, este considerat ca dat și, în aceste condiții, afirmarea faptului că autorul și cititorii aparțin aceluiași grup nu poate surprinde. Sînt invocate, mai întîi, comunitatea de țară și de epocă : „Iată tipul ciocoiului din toate țările și mai cu seamă din *țara* n o a s t r ă [...] Iată tipul ce ne propunem a urmări în deosebitele faze prin care el a trecut în *secolul* n o s t r u, de la ciocoiul

[4] Mary Louise Pratt, *lucr. cit.*, p. 105—109.

[5] Pentru definirea pragmatică a conceptului de politețe, vezi Penelope Brown, Stephen Levinson, *Universals in Language Usage: Politeness Phenomena*, în Esther N. Goody (ed.), *Questions and Politeness, Strategies in Social Interaction*, Cambridge, 1978, p. 56—288.

[6] Cf. Stephen C. Levinson, *Pragmatics*, Cambridge, 1983, p. 167—225.

[7] Toate trimiterile sînt la ediția Nicolae M. Filimon, *Opere*, I, ESPLA, [1957].

cu anteriu și cu călămări la brîu al timpilor fanariotici, pînă la ciocoiul cu frac și cu mănuși albe din *zilele* n o a s t r e" (p. 99), pentru ca apoi să se invoce ca bun împărtășit informația transmisă de autor: „Ș t i m cît de rău fu răsplătit Gheorghe, ..." (p. 198).

Angajîndu-se să-i relateze o suită de întîmplări, scriitorul se simte total îndatorat cititorului, căruia trebuie să-i mențină treaz interesul, oferindu-i un maximum de informații relevante. Consecința este descrierea și motivarea „mișcărilor" narative, demontarea „mecanismului" epic, în pasajele auctoriale: „S ă l ă s ă m pe ambițiosul nostru ciocoi î n p a c e [...] și [...] s ă f a c e m c u n o s c u t lectorilor noștri pe postelnicul Andronache Tuzluc" (p. 102); „S ă l ă s ă m deocamdată pe fanariotul r o ș t i u [...]; iar pînă atunci, noi s ă d ă m cititorilor noștri o i d e e d e s p r e c o c h e t a și a m b i ț i o a s a g i o c ă" (p. 117); „Lectorii noștri cunosc [...]; știu asemenea [...] E s t e d a t o r i a n o a s t r ă a c u m s ă l e s p u n e m mijloacele întrebuințate de dînsul pentru realizarea acestor aspirațiuni" (p. 121); „S ă p ă r ă s i m partea de sus [...], *căci nu ne-ar avea nici un interes pentru lectorii noștri* și s ă n e c o b o r î m [...] *ca să vedem* ce face Dinu Păturică" (p. 185); „Lectorii noștri cunosc planul [...]; *n-au însă nici o idee despre* [...] E s t e d a r d e d a t o r i a n o a s t r ă a d a aici c î t e v a p r o b e despre vicleniile acestor doi șireți" (p. 216); „Pînă ce Păturică va găsi pe căpitan Urdăreanul, noi v o m a t r a g e b ă g a r e a d e s a m ă a lectorilor noștri asupra stării morale a trupelor lui Tudor Vladimirescu" (p. 272) etc.

Procedînd astfel, autorul anticipează, într-o formă rezumativă, conținutul secvenței următoare. Strategiile de bază adoptate: manipularea presupozițiilor (autorul dă expresie propriilor sale intenții comunicative, sub aparența că vine în întîmpinarea dorinței cititorului de a-și completa informația într-o direcție sau alta) și argumentarea caracterului rezonabil al schimbării cursului narațiunii — deci al unui demers al emițătorului —, prin elemente legate de persoana receptorului (pierderea interesului unei teme; lipsa de informații în legătură cu anumite aspecte), sînt neechivoc subsumate politeții integrative [8].

La N. Filimon deci, prezența unor forme de implicare directă a cititorului este determinată de dificultățile pe care le presupune realizarea unei construcții epice complexe, cu multiple planuri ale acțiunii, în condițiile de insuficientă elaborare a tehnicii narative, specifice perioadei de început a romanului românesc.

3. În *schițele lui I.L. Caragiale*, frecventa invocare a cititorului ar putea părea inexplicabilă, în raport cu ideea modernității unanim recunoscute a scriitorului. Deși trădează aceeași supunere față de cerințele politeții pozitive — ca și în cazul romanului lui N. Filimon —, procedeul în discuție nu are la Caragiale aceeași funcționalitate. Deosebirile sînt determinate nu numai de exigențele diferite ale speciilor cultivate de cei doi scriitori, ci și de alte considerente.

Imaginea pe care o acreditează schițele lui Caragiale, aceea a unui cititor complice, se configurează în strînsă corelație cu oralitatea marcată a textului; chiar pasajele de relatare creează impresia unei structuri dialogale implicite, dovadă folosirea unui verb dicendi, *a spune:* „Cum *spusei*, cucoana a venit să mă roage..." (p. 260[9]); „De prisos *să* mai

[8] Vezi strategiile 7 și 13 ale politeții pozitive, descrise de P. Brown și St. Levinson, în *lucr. cit.*, p. 122—129 și 133—134.

[9] Trimiterile se fac la ediția I.L. Caragiale, *Opere*, 2, ESPLA, 1960.

spunem..." (p. 108); „Iarăși de prisos *a spune...*" (p. 109). Intervențiile autorului se adresează unui destinatar investit cu calitatea de insider al grupului căruia îi aparține și autorul. În felul acesta, transferul de atitudini, reacții, preferințe, opinii, dinspre autor spre destinatar, devine perfect plauzibil, iar cititorul apare ca un confident firesc. Cf. prezența unor verbe, locuțiuni și expresii care conțin ideea de confesiune : „*Mărturisesc drept...* Am mare slăbiciune pentru..." (p. 93); „*mărturisesc drept* că nu-l pot admira îndestul..." (p. 169); „După ce, cu oarecare invidie — *mărturisesc*— privesc pe englez..." (p. 279); „*Drept să spun* să merg la manifestație, n-am curaj..." (p. 98); „*Și drept să spun*, [...] de multe ori mi-a trecut prin gînd..." (p. 170); „Dar, *drept să spun*, reintrînd [...] în patrie..." (p. 282); „Lume, lume, e ceva de speriat, *pe onoarea mea!*" (p. 127).

De altfel, chiar indicațiile „scenice" din schițele integral dialogate sau diversele indicații incluse între paranteze (ca, de exemplu, acelea care însoțesc, în schița *Antologie*, „reproducerea" textului scrisorilor anonime) trădează aceeași grijă față de destinatar, a cărui existență devine pentru autor o realitate palpabilă. Cititorul este invitat direct — prin forme de persoana a II-a imperativ — să participe la descifrarea semnificației diverselor întîmplări : „*Judecați* singuri : ..." (p. 72); „*Închipuiți-vă* ce efect au toate astea..." (p. 83); „În treacăt, Mache ia de la o cofetărie bomboane și prăjituri. Pentru cine? *Ghiciți...*" (p. 178).

Solidarizarea cu cititorul și distanțarea față de personajele și faptele prezentate sînt subliniate emfatic : „E destul și atîta : Mitică — de vreme ce și *dumneata îl cunoști tot așa de bine ca și mine*. Firește că trebuie *să-l cunoaștem :* îl *întîlnim* atît de des..." (p. 82); „Amicul meu X..., care este în termeni familiari cu toată lumea, firește că nu va zice *ca mine și ca dumneata...*" (p. 140); „*Noi, eu și dumneata, zicem* d. Petre Carp...; amicul meu X... zice și mai simplu : șeful" (p. 141); „*Dumneata*, bunioară, *ori eu, sau un altul, n-am fi în stare să ne înfigem* în colțul otelului Continental [...] cînd *am ști* bine că a doua zi trebuie *să părăsim* casa unde *am locuit* [...] Ei bine, amicul meu, Iancu Verigopolu ,știind bine că a doua zi se mută, [...], stă înfipt în colțul otelului Continental [...]" (p. 169).

Succesiunea formelor pronominale și a persoanelor verbale, cu accentuarea valorii inclusive a persoanei I plural, sugerează o divizare netă între lumea reprezentată de autor și de cititori și aceea a personajelor. Opoziția nu este între realitate și ficțiune — căci întîmplările nu par a fi narate, ci urmărite pe viu (cf., de exemplu, mențiunile din *Boris Sarafoff :* „*Să ascultăm...*" — p. 155; „*...să urmăm a asculta* disputa..." — p. 156 sau invitațiile la contemplarea unor scene, exprimate prin intermediul unor forme de imperativ : „*Priviți*, la fiecare sf. Gheorghe și sf. Dumitru, ce goană după mai bine..." — p. 116 și al interjecției cu valoare deictică *iată* — p. 15, 75, 80, 81, 101, 197, 253 etc.) —, ci între două posibile moduri de gîndire și acțiune. Sublinierea caracterului neobișnuit al sistemului de referință care orientează comportarea „celorlalți" este o strategie literară menită să pună în valoare interesul deosebit al întîmplărilor povestite, prin potențarea așa-numitei „*tellability*", condiție esențială pentru buna receptare a unei istorisiri [10].

[10] Noțiunea exprimă calitatea unei întîmplări de a fi „povestibilă" — deci demnă de a fi receptată — dat fiind ineditul situațiilor sau al personajelor pe care le înfățișează. Cf. M.L. Pratt, *lucr. cit.*, p. 136—147.

În virtutea comunității de grup, autorul se situează pe poziția celui care acordă permanent credit cititorului, contînd pe abilitatea acestuia de a interpreta cele relatate. Cf. declarații de tipul : „*Oricine înțelege*, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decît..." (p. 156) ; „*Se înțelege* că toate aceste raționamente, pentru care mie-mi trebuiesc atîtea cuvinte greoaie, s-au săvîrșit într-o clipă..." (p. 159). Atitudinea autorului este mimată, pentru că, de fapt, prin formulări de acest fel, se atribuie statut de presupoziții elementelor pe care naratorul vrea să le comunice sau să le precizeze.

Acceptată ca premisă, similaritatea punctelor de vedere și a reacțiilor cititorului cu acelea ale autorului îndreptățește pe deplin orice strategie anticipativă [11] în cursul narațiunii. Naratorul presupune întrebări și formulează răspunsuri („Dar, *va zice cineva:*

— Bine ! însă cronicarul este și el om, [...]

— Ei, da — *răspunz eu* — înțeleg ce spuneți. [...] Și asta n-o poate oricine, cum o poate Turturel.

— *Care Turturel?*

— Edgar Bostandaki" — p. 78—79 ;

„— *Mitică...și mai cum?*

— E destul atîta : ..." — p. 82 ;

„*Cine sînt acești tineri?*

Asta puțin importă...

Ce sînt acești tineri?

Asta importă mai mult ..." — p. 155 ;

„...se-ntîmplă să se-ntîlnească — *cu cine?* cu o veche a lui cunoștință..." — p. 194 ; „*O să mă-ntrebați* însă : *ce însemnează SPMDR?*" — p. 247 ; „Petrecerile cu mult înainte pregătite nu se întîmplă să iasă bine ; [...] *De ce oare?* — De ce, de nece — nu trebuie să ne batem mereu capul..." — p. 283), glosează termenii sau formulările despre care bănuiește că vor crea dificultăți cititorului („*Five o'clock* pe englezește înseamnează cinci ceasuri.." — p. 93 ; „*Țal*... Ce este *țal?* Este un substantiv român împămîntenit ; [...]" — p. 252 ; „*des bonbons et des liqueurs* — adică pe românește bomboane și lichioruri" p. 256), justifică alegerea anumitor forme sau construcții („*zic vă* mutați, *fiindcă* amicul e însurat" — p. 169 ; „*zic la țară*, cum zic francezii, *fiindcă* vila și mica proprietate [...] se aflau la marginea unui oraș mare..." — p. 278 ; „*zic mai serioasă*, *fiindcă*..." — p. 283), adoptă o atitudine prevenitoare, afișînd preocuparea de a menaja susceptibilitățile publicului („Foarte — *cum m-aș putea exprima în termeni mai aleși, adică mai potriviți?* — ..." — p. 286).

Scriitorul are în vedere o dublă ipostază participativă a cititorului : aceea a contemplării active a unor secvențe de viață — la care ne-am referit — și aceea a lecturii propriu-zise. Paralel cu indicațiile scenice, care acreditează imaginea unui text preponderent oral, cîteva schițe furnizează indicații explicite de lectură, menite să-i ofere cititorului orientarea necesară înțelegerii textului, conceput drept consemnare în scris a unor întîmplări. Cf., de exemplu, detaliile privind modul de transcriere a rostirilor specifice lui Marius Chicoș Rostogan (p. 19), a căror prezență este considerată necesară „pentru ușurarea c i t i r i i *citatelor*

[11] Pentru noțiunea de strategie anticipativă, vezi Willis Edmondson, *Spoken Discourse. A Model for Analysis*, New York, 1981, p. 114—136.

din vorbirea d-sale" (p. 19), sau explicațiile din nota autorului la schița *Telegrame:* „Lucrul se petrece, după toate probabilitățile, într-un oraș moldovenesc; c i t i ț i, prin urmare, moldovinește : *cafinè*" (p. 50).

O serie de referiri directe la „cititor", realizate în maniera prozei narative mai vechi, nu pot fi străine de vocația parodică și ironică a lui Caragiale. Precizarea care precedă dialogul dintre Lache și Mache, din schița *Amici*, ni se pare a susține o asemenea opinie : „Cititorul mă va ierta că nu dau nici o indicație de ton, de acțiune și de gamă temperamentală în tot decursul dialogului — indicație atît de necesară pentru citire caldă — și va suplini însuși cu imaginația această lipsă" (p. 88). Că ne aflăm în fața unui fapt de imitație — se imită procedeul explicitării unei caracteristici a scriiturii, solicitîndu-se colaborarea cititorului — ne-o dovedește lectura integrală a textului. Mențiunile privind „citirea caldă" sau „imaginația" își dezvăluie valoarea ironică atît prin raportare la „povestea" în sine, cît și prin raportare la structura replicilor, semnificativă prin ea însăși.

4. Inițial, procedeu cu rol important în structurarea textului narativ, implicarea directă a cititorului își modifică funcțiile, utilizările parodice subliniindu-i coloratura de epocă, și cedează treptat locul unor strategii anticipative indirecte.

Decembrie 1986

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

MIORITA ULRICH, *Thetisch und Kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumänischen und anderer Sprachen.* Tübingen, Gunter Narr Verlag, [1985], 311 p.

Lucrarea monografică a Mioritei Ulrich apare ca cel de al 24-lea volum din colecția *Romanica Monacensia* editată de Alfred Noyer-Weidner și Helmut Stimm. Prin insolitul problematicii sale în raport cu orizontul teoretic al gramaticienilor români, ea îl pune pe recenzent în fața unei dificile situații, dacă acesta vrea să facă inteligibil demersul teoretic și practic al autoarei, dar, în același timp, să întreprindă o critică a cărții. Un asemenea recenzent este obligat să esențializeze ideile cărții, aducîndu-le la nivelul de înțelegere al unui număr cît mai mare de cititori preocupați de gramatica limbii române și, implicit, să transpună în românește terminologia științifică a cărții, terminologie care, în multe cazuri, nu are corespondente în terminologia științifică românească. Interesul pe care mi l-a trezit lectura cărții m-a determinat să-mi asum dificilul rol al unui asemenea recenzent. În consecință, am optat pentru singura soluție care am considerat că îmi permite să încadrez textul recenziei în limite rezonabile și să trezesc atît interesul față de carte al specialistului român, cît și pe cel al autoarei față de recenzie: am renunțat, în foarte mare măsură, la discutarea critică a numeroaselor fapte de limbă comentate în carte, concentrîndu-mi atenția asupra acelor informații care pun în lumină valoarea ideii principale.

În ceea ce privește terminologia, o dificultate majoră a apărut chiar în legătură cu transpunerea în românește a celor doi termeni fundamentali pentru ideea dezvoltată în paginile cărții: *Thetisch* și *Kategorisch*. Oricît ar părea de rebarbativ procedeul, împrumutarea termenilor și adaptarea lor la română s-a dovedit cea mai convenabilă soluție. Am optat, în română, exclusiv pentru formele adjectivale *tetic* și *categoric*, deși autoarea folosește cei doi termeni atît ca adjective, cît și ca substantive. Am optat exclusiv pentru formele adjectivale, pe care le-am folosit consecvent ca determinări ale termenului *construcție*, fiindcă particularitățile semantico-sintactice ale acestor două tipuri de construcții dau marea valoare practică a studiului Mioritei Ulrich, valoare care se menține independent de cît este de acceptabilă definirea celor doi termeni la nivelul universaliilor lingvistice, unde sînt operante substantivele corespunzătoare.

Construcțiile categorice sînt construcțiile care, din perspectivă pragmatică, apar ca expresii ale unei structuri informaționale binare. Ele conțin *o temă* (= subiect logic; engl. *topic*) și *o remă* (= predicat logic; engl. *comment*). Asemenea construcții sînt identificabile prin întrebările ideale: *Ce face x? Ce este x?* Dacă ne propunem să identificăm pe *x* prin *mama*, cuvintele care clarifică, în răspuns, pe *ce (+verb)* sînt *reme:* Mama *vine*. Mama *e profesoară*. Constatăm că ele sînt, în același timp, și predicate gramaticale. Din punct de vedere logic, adică din punctul de vedere al conținutului lor de gîndire, ele corespund unor predicate logice din două judecăți cognitive (=ne aduc la cunoștință *ceva* despre un subiect logic, care în propozițiile concrete luate în discuție este și subiect gramatical). Dacă asemenea propoziții apar într-un context situațional în care întrebarea ideală pe care am putea s-o punem ar fi de tipul *Cine face acțiunea x?* sau *Cine are calitatea x?*, iar dacă am identifica pe x prin „a veni" sau „a fi profesoară", ca fenomene ale cunoașterii deja date (deci *x* aici nu simbolizează elementul necunoscut, cum sîntem obișnuiți din matematică), în răspuns, *cine?* poate fi clarificat prin cuvîntul *mama*, dar funcțiile pragmatice ale acestui cuvînt sînt altele. El este *remă*, în ambele propoziții (în același timp *predicat logic* al judecății cognitive corespunzătoare), rămînînd însă, din punctul de vedere al structurii semantico-sintactice a limbii române, subiect gramatical. În același timp, în propozițiile date ca răspuns la acest al doilea tip de întrebări ideale, predicatele gramaticale sînt *teme* (=subiecte logice, adică acel ceva despre care predicatul logic face o aserțiune). Prin formularea întrebărilor ideale, într-o asemenea demonstrație, se urmărește punerea în relief a structurii logice a unei expresii lingvistice, adică a formei de gîndire rațională (minimală completă), deci a formei de judecată care îi stă la bază. Dacă ne plasăm pe poziția celui care întreabă, *tema* este expresia lingvistică a ceea ce emițătorul primește ca dat de realitatea cunoscută, iar *rema*, ceea ce el nu cunoaște nemijlocit din realitate și vrea să afle. Dacă ne plasăm în sfera enunțului asertiv (=neinterogativ), *tema* reprezintă ceea ce vorbitorul consideră ca „dat" prin realitatea situației de comunicare, deci cunoscut, iar *rema*, ceea ce vrea să comunice cu privire la *temă*, deci ceea ce într-o anumită situație de comunicare el consideră că nu este cunoscut de destinatarul comunicării sale.

Modelul analizei sintactice structurale în temă și remă nu apare în această formă în lucrarea Mioritei Ulrich. Pentru recunoașterea celor două componente pragmatice

ale unei expresii lingvistice, deci pentru delimitarea construcțiilor categorice, D-sa nu apelează decît cu totul sporadic la întrebări. Întrucît pentru delimitarea celuilalt tip de construcție (cel tetic), sistemul întrebărilor ideale se dovedește a fi de mare utilitate practică, el fiind luat în considerare ca atare și de autoare, pentru simetrie și, implicit, pentru mai multă claritate, am apelat la întrebări și în recunoașterea temei și a remei. O altă deosebire esențială între concepția autoarei cu privire la modelul structural sintactic bazat pe temă/remă și descrierea făcută de mine mai sus va fi semnalată și justificată ceva mai departe în cuprinsul recenziei.

Construcțiile tetice sînt expresii ale unei structuri informaționale neanalizabile, compacte, globale. Întrebările definitorii sînt *Ce s-a întîmplat? Ce-i?* La aceste întrebări se poate răspunde prin propoziția *Vine mama*, enunțiativă, afectivă sau nu. Din punct de vedere pragmatic, în astfel de propoziții nu există nici temă, nici remă, iar din punct de vedere logic (ceea ce pe autoare în mod declarat nu o mai interesează) ar trebui să nu existe nici subiect, nici predicat, dar să avem o judecată, adică un gînd minimal complet, ceea ce este evident că avem. O asemenea propoziție (de fapt *expresie simplă* — „einfache Äußerung", în terminologia autoarei) nu pune în relație o temă cu o remă, deci nu se caracterizează prin predicativitatea proprie structurilor informaționale binare, ci comunică un fapt, stabilește/constată un eveniment/o existență. Miorita Ulrich demonstrează că în română, ca în multe alte limbi care au ca topică normală ordinea SV (S=subiect gramatical; V = predicat verbal), inversiunea subiectului, cînd nu este însoțită de restricții impuse prin contextul lingvistic imediat, are o funcție pragmatică aparte, aceea de a comunica o structură informațională neanalizabilă. Asemenea enunțuri oferă toate, structural, același tip de informație ca *plouă, se înnorează* sau *sună la ușă* (neimperativ), enunțuri care, la rîndul lor, sînt cuprinse de autoare în inventarul construcțiilor tetice ale limbii române.

Pentru un vorbitor nativ al românei, observația Mioritei Ulrich se confirmă pe baze pur intuitive, cu condiția să fie făcut atent asupra „sensului" construcției, dar dacă un asemenea vorbitor este și un cercetător al gramaticii românești, ea devine, în miezul ei, tulburătoare și entuziasmantă. De fapt, după știința mea, se răspunde pentru prima dată în mod serios și argumentat la problema postpunerii subiectului în română, în enunțuri neutre, nemodalizate (deci nu în propoziții imperative, optative, dubitative sau condiționale) și neinterogative. Prejudecata gramaticii românești este că, în asemenea enunțuri, structura VS este o variantă strict formală a topicii normale, care s-ar explica exclusiv prin relativa libertate a ordinii cuvintelor în limba română. Nu a observat nimeni pînă acum o opoziție de sens între *Mama vine* și *Vine mama*. Aici nu e vorba de faptul că *vine* sau *mama* ar trebui analizate diferit din punct de vedere gramatical, într-o propoziție în raport cu cealaltă, ci de sensul lor diferit impus prin situațiile diferite în care pot să apară ca acte de limbaj. Deci diferența lor de sens este sesizabilă dacă le examinăm ca texte (microtexte) alcătuite cu un anumit scop informativ. Acesta este în esență nivelul pragmatic despre care, în ultimii cincisprezece ani, se vorbește atît de mult în lingvistica mondială. Este vorba de un component semantic care depășește analiza strict gramaticală a unei asemenea expresii lingvistice, interpretată ca propoziție. Din acest punct de vedere, după lectura cărții Mioritei Ulrich, se poate afirma cu absolută certitudine că, în româna standard actuală, există două structuri expresive diferite: a) *mama vine*, o construcție categorică prin care se exprimă fie ce *face mama*, fie *cine vine*, și b) *vine mama*, o construcție tetică prin care ni se comunică un eveniment *(venirea mamei* ca fapt unitar). Ca să înțelegem mai bine nivelul pragmaticii lingvistice care impune această interpretare, putem să ne imaginăm două situații de comunicare:

a) *Ce face mama?* își întreabă un soț soția, care trebuia să afle dacă și de către cine s-a acceptat o invitație la masă. Soția răspunde: *Mama vine (cu siguranță)*

b) O fetiță se uită pe geam și apoi pornește spre ușa de la intrare. *Ce-i?* întreabă fratele ei. *Vine mama*, răspunde fetița.

Ocupîndu-se foarte recent de problemele ordinii cuvintelor în propoziție, Mioara Avram observă pe bună dreptate: „Caracterizarea topicii unei unități sintactice în ansamblu este, în majoritatea situațiilor, lipsită de eficiență practică, întrucît la acest nivel de generalizare se înregistrează coexistența a cîte două topici, cu indicații sumare asupra uneia preferate. Formularea unor reguli mai precise presupune detalierea descrierii sintactice și a situațiilor de comunicare" (*Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986, p. 379). La o asemenea cerință răspunde, în ceea ce privește limba română, cu prioritate absolută, cartea Mioritei Ulrich, ceea ce o face deosebit de valoroasă pentru gramaticienii și stilisticienii români. Ea clarifică și clasifică numeroase probleme de topică a subiectului și complementelor necircumstanțiale în româna actuală. Totodată, ea oferă un interesant model de pragmatică lingvistică a enunțurilor simple (monopredicative) cu predicat verbal, aplicînd principiul trihotomic al nivelurilor de conținut preconizat de Eugenio Coseriu: a) limbajul natural ca fenomen universal uman, b) limbile naturale determinate istoric și c) actele de comunicare ca texte prin care unitățile primelor două niveluri (a) *desemnarea* „Bezeichnung" și b) *denotarea* sau *semnificația* „Bedeutung") se manifestă sub forma *sensului* „Sinn".

Izvoarele teoretice ale ideii centrale cuprinse în lucrare (opoziția dintre *construcțiile tetice* și *cele categorice* ca expresii ale unor structuri informaționale calitativ diferite) sînt legate de

cercetările unor filozofi și teoreticieni germani care, pentru marea majoritate a lingviștilor români, par să fie total necunoscuți. Este vorba de Franz Brentano, filozof austriac aparținînd curentului neorealist și avînd lucrări importante în domeniul psihologiei și eticii, lucrări publicate la sfîrșitul secolului trecut (vezi *Dicționar de filozofie*, București, Editura Politică, 1978, s.v. *Brentano*), și Anton Marty, teoretician al limbajului și psiholog, care a dezvoltat și a fructificat pentru gramatică — după cum afirmă Miorita Ulrich — teoria judecății logice a lui Franz Brentano. Pe Anton Marty îl amintește Nicolae Drăganu în *Istoria sintaxei*, lucrarea sa postumă (București, 1945). Drăganu îi acordă lui Marty un spațiu aparte în capitolul care prezintă studiile de teorie a sintaxei elaborate în primele trei decenii ale secolului nostru *(De la Wundt pînă la K. Vossler)*. În acest capitol aflăm că „ideile lingvistice ale lui A. Marty sunt foarte apropiate de cele ale școlii lui F. de Saussure, deși pornesc de la puncte de vedere deosebite" și că lucrările sale, apărute în intervalul 1884—1910, au fost „făcute accesibile mai ales prin merituoasele publicații ale lui Otto Funcke", în anii 20 ai secolului nostru. Marty s-a ocupat în special de raportul dintre subiectul gramatical, cel logic și cel psihologic, examinînd, în același timp, și distincția dintre aceleași tipuri de predicate. Anton Marty considera că termenii *subiect* și *predicat* trebuie întrebuințați în gramatică numai cu vechiul lor înțeles logic (apud N. Drăganu, *op. cit.*, p. 68). De la Miorita Ulrich aflăm însă că aportul lui Anton Marty în domeniul pragmaticii limbajului (pe care se bazează orientarea modernă cunoscută sub numele de *gramatica textului*) a început să fie fructificat în cursul anilor '70. Unul din obiectivele lucrării pe care o recenzez este tocmai examenul critic al acestei fructificări și mai ales aplicarea teoriei lui Marty la studiul pragmaticii cîtorva limbi naturale.

Teoria lui Anton Marty constă din delimitarea a două tipuri de judecăți : a) *bimembre*, cu subiect și predicat logic, b) *monomembre*, fără subiect și predicat logic. Acestea din urmă (numite *tetice* de Marty, care le numește *categoriee* pe primele) corespund judecăților analitice apriorice, celor sintetice apriorice și celor de existență delimitate de Kant în *Critica rațiunii pure*, dar socotite de acesta ca judecăți bimembre, ca și cele de existență, despre care afirmă însă că nu conțin un predicat „real" (apud Miorita Ulrich, p. 64).

Fără să se angajeze într-o apreciere a teoriei lui Marty din punctul de vedere al logicii moderne (formale), Miorita Ulrich preia de la Marty numai elementele pe care le consideră aplicabile limbajului natural. În acest scop, D-sa delimitează două domenii obiectuale : a) domeniul structurii logice a judecății și b) domeniul structurii lingvistice a comunicării (=actului de comunicare), care este reprezentat prin pragmatica lingvistică și are ca unitate minimală *enunțul* (sau *expresia* „Aussage bzw. Äußerung"). Această delimitare este menită, după impresia mea, să elibereze pe autoare de obligația de a interpreta teoria lui Marty din perspectiva logicii moderne (formale), în care structura binară a judecății este un postulat, iar existența judecății în organizarea gîndirii o condiție obligatorie a caracterului ei rațional. Autoarea se complace, mi-aș permite să spun, în domeniul mai puțin elaborat al logicii dialectice, evitînd orice referire la categoriile logicii formale. Lucrarea D-sale compensează însă acest relativ neajuns (în raport cu stadiul actual al elaborării gramaticii generative) prin subtile observații asupra funcțiilor pragmatice ale anumitor structuri propoziționale. Ea contribuie în mod indiscutabil, în ceea ce privește limba română, poate și celelalte limbi studiate, la deschiderea unor noi orizonturi.

Deși vrea să evite domeniul corelatului logic al expresiei lingvistice care, după chiar spusele autoarei, este judecata (p. 63), totuși Miorita Ulrich nu face un efort deosebit pentru a defini conceptul fundamental de *informație*, în așa fel încît să ne convingem că distincția dintre construcțiile tetice și cele categorice ne dispensează de orice referire la structura logică a judecății. Mai mult decît atît, într-o notă de la p. 69, D-sa admite, în principiu, opoziția logică între judecăți monomembre și bimembre și explică faptul că face abstracție de această opoziție prin transpunerea discuției din domeniul structurii logice a conținutului gîndirii în cel al structurii informaționale pragmatice. În consecință, adaug eu, trebuie să se admită că, dacă structura logică a gîndirii nu permite judecăți monomembre, nici structura informațională monomembră de natură lingvistică pragmatică nu mai este chiar atît de indiscutabilă.

După convingerea mea, informația lingvistică nu poate exista independent de conținutul gîndirii, iar în limbile moderne la care face referire lucrarea, structura informațională la nivel pragmatic nu este decît expresia lingvistică a structurii logice a gîndirii. În lumina acestei convingeri, am schematizat descrierea construcțiilor categorice în forma sub care se prezintă ea la începutul recenziei de față. Țin să precizez acum că modelul de analiză sintactică funcțională bazat pe distincția dintre temă și remă este amplu, minuțios și critic analizat în lucrarea Mioritei Ulrich. Identificarea cu categoriile logice de subiect și predicat a celor două unități lingvistice structurale nu corespunde, decît din perspectiva relației dintre limbă și gîndire, modelului integral al construcțiilor categorice pe care le are în vedere autoarea. În studiul D-sale, tema și rema se definesc în mod diferit, în funcție de nivelul semantic la care se face analiza, la nivel pragmatic cei doi termeni corespunzînd aproximativ *referentului* (tema) și *referinței* (rema) : „Das Thema (bzw. topic) ist hier der hervorgehobene Bezug des Gesagten, das Rhema (bzw. comment) ist das auf das Thema in dieser Hinsicht bezogene" (p. 28). La

nivelul desemnării, adică al limbajului ca facultate general umană, tema este „actantul", iar rema este „predicația" (p. 69), astfel că, după tipurile de predicație, se pot clasifica și construcțiile categorice. Considerînd tipurile de predicație bine cunoscute în lingvistică, autoarea nu insistă asupra acestor tipuri, concentrîndu-și atenția asupra construcțiilor tetice.

Identificînd informația unui enunț prin conținutul său logic, prezentarea de la începutul recenziei cred că a devenit mai accesibilă cititorului român, dar nu numai acest obiectiv practic m-a îndemnat la o astfel de atitudine, ci și convingerea că această interpretare este singura indiscutabilă. Din același motiv, mi se pare că și construcțiile tetice pot fi raportate la o structură informațională cu predicație, aș zice chiar că trebuie raportate la o asemenea structură. O structură informațională fără predicație nu poate să aibă ca expresie lingvistică decît onomatopee sau interjecții. De ce natură este predicația structurilor informaționale pe care le exprimă construcțiile tetice este o problemă asupra căreia s-ar mai putea reflecta. Avînd în vedere că este în afara oricărei îndoieli că asemenea construcții spun altceva decît cele categorice, descrierea Mioritei Ulrich își menține integral rostul, chiar dacă din punctul de vedere al relației dintre logic și lingvistic, criteriul clasificator este discutabil.

Scopul declarat al lucrării Mioritei Ulrich nu este numai acela de a stabili structura informațională a enunțurilor simple, ci și de a descrie efectul pe care această structură îl are asupra topicii părților de propoziție. Demonstrația se bazează în primul rînd pe limba română, dar sînt aduse în discuție și alte limbi: franceză, italiană, portugheză, spaniolă, germană, japoneză, rusă, bulgară, maghiară. Din acest punct de vedere datele cuprinse în lucrare sînt foarte utile pentru o gramatică contrastivă, mai bine zis comparativă sau confruntativă, între română și toate celelalte limbi amintite. Importanța unor asemenea informații pentru traduceri sau pentru didactica limbilor cred că este evidentă pentru oricine.

Pentru studiul limbii române autoarea se bazează pe un corpus de texte precis delimitat, considerat reprezentativ pentru româna actuală scrisă și vorbită. Prezentînd izvoarele folosite, care constau din romane, eseuri și periodice culturale publicate între anii 1970 și 1980, precum și din culegeri de texte dialectale sau povestiri populare, autoarea arată că nu se pot găsi deosebiri esențiale între textele scrise și cele vorbite în ceea ce privește realizarea unuia sau altuia dintre modelele de topică avute în vedere. Totuși admite că există și anumite structuri sintactice a căror topică reprezintă o caracteristică importantă a oralității: construcțiile categorice cu subiect postpus (dislocări la dreapta), construcțiile cu nominativ izolat (Nominativus pendens), care au fost luate în considerare ca atare. Întrucît corpusul de texte, deși a fost gîndit ca reprezentativ pentru româna literară și populară actuală, ignoră stilul științific și pe cel juridic-administrativ, stiluri cu mărci pregnante de limbă scrisă, este explicabil că deosebirea dintre sintaxa scrisă și cea vorbită nu s-a putut obține din examenul faptelor de limbă excerptate. Din acest punct de vedere, lucrarea Mioritei Ulrich invită la o completare.

După ce analizează critic teoria modelului sintactic bazat pe distincția dintre temă și remă și descrie cadrul teoretic și metodologic al propriei cercetări, cu exemplificări din limbile romanice și neromanice amintite, puse adeseori în comparație cu româna, Miorita Ulrich se oprește în ultimele două capitole ale cărții asupra limbii române, revenind din cînd în cînd observații făcute anterior, atît cu privire la română, cît și, mai ales, cu privire la germană, dar și la italiană, portugheză și spaniolă. În această parte a monografiei sînt inventariate atît construcțiile categorice cu structura VS condiționată prin contextul lingvistic imediat, cît și cele tetice cu aceeași structură (VS), dar fără condiționarea lingvistică a celorlalte. Limitele pe care autoarea și le-a impus — și anume acelea de a avea în vedere numai propoziții enunțiative și numai actanții care corespund, pe lîngă predicat, principalelor componente ale enunțului (subiect și obiect) — sînt precizate în capitolul 1 al lucrării și sînt, în general, respectate în ultimele două părți ale ei.

În privința construcțiilor categorice ale românei, autoarea își propune în primul rînd descoperirea mărcilor de identificare a temei în enunț și ajunge la concluzia că, în esență, acestea sînt reprezentate prin antepunerea față de predicat a unui component nominal al enunțului care nu este subiect gramatical, ci obiect, situație în care apare postpunerea subiectului (deci VS), fără să fie vorba de o expresie a unei structuri informaționale monomembre, neanalizabile, globale: *Pe doctor l-o văzut Maria ieri. Nici pe mama n-o înțelege satul. Cîntecul l-a ales Gina.* Din această perspectivă, nominativul izolat (Nominativus pendens) este explicat prin funcția de tematizare (=transformare în temă) a obiectului care, după acest nominativ, apare marcat numai prin conjugarea pronominală cu obiect direct sau indirect a verbului-predicat: „...*mie pămînt, mie despăgubire, și frați-meu, după ce că era sărac, l-au lăsat lipit*".

Autoarea acordă mult spațiu construcțiilor categorice cu subiect postpus, nu numai pentru a descrie funcțiile pragmatice ale acestor tipuri de expresii, ci și pentru a pune mai bine în relief construcțiile tetice cu topică identică (VS). Autoarea califică inversiunea subiectului condiționată de tematizarea obiectului direct sau indirect drept o inversiune gramaticalizată. De același tip este, după părerea D-sale, și inversiunea subiectului condiționată de adverbele *iar, așa (astfel), abia, degeaba* și *cît: Iar se plimbă Sforn. Uite-așa alergau fulgerele în jurul casei.* Faptul că, în aceste exemple, identificarea construcțiilor categorice se bazează exclusiv

pe condiționarea prin contextul lingvistic imediat (poziția inițială a adverbului), mi se pare că modifică criteriile de delimitare a celor două tipuri de construcții, tetice/categorice. Criteriul sensului (structura informațională monomembră) este înlocuit cu cel al necondiționării/condiționării contextuale a inversiunii topice. Cel puțin pentru unele cazuri de topică Adv VS mi s-ar fi părut mai convingătoare o altă analiză : *construcție tetică* cu valoare de *remă* într-o *construcție categorică* (*iar*=temă, *se plimbă Sforn* = remă și construcție tetică în același timp ; asemenea combinații au fost luate în considerare pentru alte enunțuri). În ciuda acestei inconsecvențe, inversiunea subiectului după anumite adverbe este o constatare perfect valabilă și chiar valoroasă, după părerea mea.

Inversiunea subiectului după verbe dicendi, deși se discută în cadrul inversiunilor gramaticalizate care apar în construcții categorice, se bucură de un tratament mai nuanțat decît cea după adverb, la care m-am referit mai sus. Structurile VS formate cu verbe de declarație sînt calificate, pe drept, ca expresii ale unei structuri informaționale monomembre, deci construcții tetice care se includ, ca teme, în construcțiile categorice formate din ele și din vorbirea directă sau indirectă care le precedă, le urmează sau le intercalează. O asemenea construcție categorică cuprinde deci ca *temă* actul vorbirii *(zise el)*, exprimat printr-o *construcție tetică*, iar ca *remă* vorbirea directă sau indirectă (=ceea ce s-a spus). Prin această categorie de fapte, autoarea depășește, desigur, limitele pe care și le-a impus în cercetare, întrucît construcțiile cu verbe dicendi și cu vorbire indirectă nu pot fi, în nici un caz, interpretate ca enunțuri simple.

Construcțiile categorice cu structură VS sînt examinate și în capitolul al patrulea al cărții. În acest capitol se discută pe larg funcția pragmatică a subiectului pronominal în română și se fac subtile distincții între sensurile diferitelor construcții, în care de exemplu inversiunea are funcțiile de construire a textului prin focalizare : *E un prieten devotat Jean*, prin nuanțare : *Știe el avocatul cum să te scoată*, prin narare : *mai caută el omul (dar nu găsește nimica)*.

Construcțiile tetice din română sînt inventariate și descrise în capitolul al treilea, după ce în capitolul al doilea ele fuseseră deja succint trecute în revistă, cuprinse într-o schemă și puse în comparație cu același fel de construcții din germană. În partea a doua a celui de al treilea capitol, autoarea începe discuția despre construcțiile tetice prin prezentarea aparte a două cazuri „speciale" : 1. enunțuri formate din interjecțiile *uite*, *iată*, *na* și un complement direct ; 2. enunțuri formate din pronume personal în dativ, verbul *a fi* și un substantiv sau un adverb : *mi-e foame*, *mi-e bine*.

Este de precizat aici faptul că aceste prime construcții sînt interpretate ca fiind tetice, pe baza sensului lor la nivelul textului și pe baza desemnării la nivelul limbajului general uman. Acest criteriu este precumpănitor în lucrare pentru întreaga clasă a construcțiilor tetice. Acestea nu au predicația (ca desemnare), ci *exprimă o constatare*, stabilesc *existența* unui *fapt* sau producerea unui eveniment. În mod intuitiv, ca vorbitori nativi ai românei, putem identifica aceste conținuturi ale construcțiilor tetice (desemnări) prin întrebările ideale *Ce se/s-a întîmplă/întîmplat?* sau *Ce-i/Ce-a fost?*

Calitatea de construcții tetice a primelor enunțuri luate în discuție, cele cu interjecții tranzitive, este tocmai din acest punct de vedere discutabilă. Autoarea le interpretează ca atare pornind de la caracterul lor prezentativ : *Uite-l pe Ion. Na cartea.* Aceste construcții stabilesc existența unui fenomen/persoană, pe care în același timp îl și prezintă (=îl fac cunoscut). Caracterul neanalizabil al structurii informaționale a unor astfel de enunțuri, chiar dacă nu poate fi negat, este totuși de alt tip decît al tuturor celorlalte construcții tetice care se iau în considerare în lucrare.

În ceea ce privește structurile de tipul *mi-e foame*, apare în lucrare o ușoară incongruență. În capitolul al doilea *foame* este tratat ca subiect gramatical (p. 33). În capitolul al treilea toate construcțiile de acest tip sînt tratate ca niște construcții impersonale fără actanți (p. 137—138), pentru ca ceva mai încolo (p. 181) să constatăm că se pune în discuție numai calitatea de actant a componentului nominal, nu și cea a dativului pronominal. Observația în sine este absolut minoră. Autoarea nu urmărește niciodată să precizeze funcțiile componentelor unui enunț la nivel gramatical, ci să demonstreze existența construcțiilor tetice la nivel pragmatic, iar din acest punct de vedere structurile de tipul *mi-e foame* se încadrează foarte convingător într-o asemenea clasă.

Printre construcțiile tetice sînt incluse, după aceste tipuri speciale (cu interjecție și cu dativ pronominal), construcții cu verbe impersonale active sau reflexive, construcții cu verbe de modalitate sau de aspect, apoi construcții cu un actant : *cade rouă*, *ar trebui un cîntec*, *o încetat furtuna ;* cu doi actanți : *L-a adus nenea pe copil. Mă cheamă tapițerul:* cu trei actanți : *I-a făcut doctorița o injecție lu ăia micu.*

Lucrarea cuprinde mult mai numeroase subtipuri de construcții tetice (și categorice) decît am amintit aici. Cartea Mioritei Ulrich se bazează pe o singură idee centrală, dar cuprinde foarte numeroase observații și comentarii complementare care ar merita fiecare în parte un examen detaliat, mai ales în consens cu autoarea.

Lucrarea Mioritei Ulrich poate fi considerată una din relativ rarele monografii care nu dau numai o sinteză descriptivă a unui fenomen cercetat disparat în lucrări anterioare, ci se

concentrează în jurul unei idei originale pe care o argumentează printr-un examen detaliat a numeroase fapte de limbă. Ocupîndu-se de un domeniu încă insuficient abordat în română, cercetînd faptele de sintaxă românească de asemenea dintr-o perspectivă mai puțin familiară gramaticienilor românişti, studiul Mioritei Ulrich trebuie considerat un eveniment demn de stima şi interesul nostru.

Decembrie 1986

FLORA ŞUTEU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret 12

DORIN N. URITESCU, RODICA UȚĂ URITESCU, *Aspecte ortografice controversate*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 316 p.

În ultimii ani a crescut interesul pentru cercetarea problemelor legate de ortografia limbii române. Acestea constituie obiectul mai multor lucrări recent apărute, destinate unor categorii variate de cititori [1].

Autorii cărții *Aspecte ortografice controversate* şi-au propus să elaboreze un „studiu analitic, descriptiv, privind modalitatea de ortografiere (împreună sau separat) a unor secvențe de limbă" (p. 6), în conformitate cu principiul sintactic, la care se adaugă, uneori, motivații fonetice sau etimologice (p. 9—10). Scopul urmărit este acela de a oferi „un instrument de înțelegere rațională a cîtorva aspecte de scriere abordate pe baza unor criterii gramaticale şi lexicale" (p. 5).

Volumul cuprinde o *Introducere* (p. 5—11), o *Listă de abrevieri* (p. 12), patruzeci şi cinci de capitole, în care se examinează, din perspectiva menționată mai sus, cîte un grup de segmente de limbă omofone (p. 13—295), cinci *Texte pentru dictare recapitulativă finală* (p. 296—301), o *Bibliografie teoretică*, de referință (p. 302—304) şi *Bibliografia textelor analizate* (p. 305—311). Fiecare capitol cuprinde o parte expozitivă (în care se semnalează principalele tipuri de greşeli cu privire la scrierea unor cuvinte compuse şi/sau a unor îmbinări lexicale stabile ori libere, se indică şi se argumentează soluția ortografică aparținînd normei literare actuale), un grup de exemple (care ilustrează grafiile corecte) şi exerciții (de construire a unor propoziții şi fraze cu anumite elemente lingvistice, de identificare a sensului lexical al acestor elemente cu ajutorul înțelesului general al enunțului, de înlocuire a lor cu sinonime într-un context dat, de dictare ş.a.). În general, atunci cînd sînt luate în discuție fapte de limbă învechite, cu circulație restrînsă (*bine mirositor* — p. 64—65 — etc.), sau cînd se formulează un punct de vedere diferit de cel acceptat în limba literară normată (grafia *dintodată* — p. 178—179 — ş.a.), se renunță la reproducerea exemplelor şi la exerciții. Corpusul utilizat cuprinde texte (din secolele al XIX-lea şi al XX-lea) reprezentative pentru diferite stiluri funcționale. Lucrarea „se adresează în primul rînd profesorilor de limba şi literatura română, studenților şi elevilor, dar prin materialul bogat pe care îl analizează [...] vizează un public larg, putînd constitui un îndreptar pentru toți cei interesați de problemele unei scrieri corecte" (p. 5).

Inventarul secvențelor lingvistice omofone şi al celor atestate cu variante grafice nu este identic cu cel înregistrat în dicționarele limbii române şi în alte lucrări cu caracter normativ. Astfel, se susține necesitatea acceptării grafiilor (nerecomandate în DOOM şi în ÎO4): *binecunoscut* (p. 8, 42—46; cf. DEX şi edițiile mai vechi ale *Îndreptarului*), *binevenit* (p. 66—69; cf. DEX, ÎO3, MDE[2]), *dintrodată* (p. 178—179), *(de) nielunele* (p. 235) ş.a., avîndu-se în vedere, mai ales, lipsa independenței semantice a elementelor care compun formațiile respective. Argumentul, justificat (şi, ca atare, putînd fi luat în considerare în modificările ulterioare aduse normei ortografice), ni se pare, totuşi, insuficient în absența unor indicii clare cu privire la unitatea gramaticală a grupărilor în discuție. Aceasta este doar menționată, uneori, ca o consecință

[1] *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM), București, 1982; *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuație*, ediția a IV-a (ÎO4), București, 1983; G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuație*, București, 1982; idem, *Ortografia actuală a limbii române*, București, 1984; Sergiu Drincu, *Semnele ortografice şi de punctuație în limba română. Norme şi exerciții*, București, 1983; Flora Şuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, 1986 ş.a.

[2] Siglele pe care le utilizăm în recenzia de față sînt FCLR, I = Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română. I. Compunerea*, București, 1970; GLR = *Gramatica limbii române*, I—II, ediția a II-a revăzută şi adăugită, București, 1966; MDE = *Mic dicționar enciclopedic*, București, 1978.

a unității semantice (vezi : *aintrodată*) sau susținută cu ajutorul unor fapte nerelevante (de exemplu, plasarea morfemelor flexionare în poziție finală nu dovedește că formația *bine cunoscui* este sudată — p. 43 —, întrucît, dintre cei doi termeni componenți — adverbul *bine* și adjectivul, provenit din participiu, *cunoscut* —, numai cel de-al doilea este flexibil, deci compatibil cu desinențele de gen, număr și caz). Grafiile *odată ce* și *odată cu* (p. 253—254 ; cf. ÎO3) sînt preferate celor indicate în DOOM și în ÎO4 (*o dată ce* și *o dată cu*), deoarece apar mai frecvent decît acestea din urmă (de asemenea un argument insuficient), iar opțiunea pentru scrierea într-un cuvînt a adverbelor *tot* și *una — totuna* —, cînd exprimă sensul „mereu" (p. 285), nu este explicată. De asemenea, pe baza argumentelor privitoare la statutul lexico-gramatical al cuvintelor, sînt respinse, în conformitate cu DOOM și cu ÎO4, unele grafii care apar în DEX (1984) : *binecrescut* (p. 38—39), *binemirositor* (p. 64—65) ș.a. Autorii examinează și vecinătăți libere de cuvinte, caracterizate prin prezența anumitor mărci gramaticale sau semantice care diminuează posibilitatea confundării acestor secvențe de limbă cu altele, omofone : *bine înțelese* (p. 56), *cîte odată* (p. 71) ș.a. — atunci cînd cele două unități nu intră în relație sintactică una cu cealaltă — ; *așa, dar* (p. 34) — cu pauză, notată prin virgulă, între cei doi termeni — ; *altă dată* (p. 13—14) — în care *dată* este substantiv și are sensul noțional bine precizat, ușor deductibil din context — etc.

Notăm, în cele ce urmează, unele observații asupra soluțiilor teoretice și metodologice, a interpretărilor — la nivel morfosintactic, lexical, semantic — propuse în lucrarea la care ne referim.

Gruparea *cu minte*, în propoziția : *Aprecie* **cu minte** *treaza situația*, nu este „folosită adjectival" (p. 81) ; ea cuprinde substantivul *minte* (în cazul acuzativ), precedat de prepoziția *cu* și este complement circumstanțial instrumental. Cuvîntul *cunoscut*, variabil după gen, număr și caz în sintagma *bine cunoscut*, este încadrat greșit în clasa adverbelor (p. 8), iar apoi corect, în cea a adjectivelor sau a participiilor (p. 42—43 ; cf. DOOM, FCLR, I, p. 176 ș.a.). De asemenea, *mult* trebuie analizat ca adjectiv, și nu ca adverb, în exemplul : *Pe vremea aceea el era cuprins* **de mult** *elan* (p. 147—148). Despre adjectivele de tipul *superior* se arată că acestea „[...] conțin în sinonime, originar, fiind împrumuturi făcute pe cale cultă, adverbul comparativ *mai* (respectiv superior [sic — n.n.] cu sensul 'mai înalt'), caz în care, de asemenea, nu putem spune «mai superior», deoarece ar însemna 'mai mai înalt' [...]" (p. 27). Explicația corectă și completă a particularității unităților adjectivale din această categorie de a fi incompatibile cu morfemele gradelor de comparație este următoarea : aceste adjective neologice, preluate din latina savantă, „prin originea lor sînt vechi comparative" (GLR, I, p. 133), așadar cuprind în structura morfologică nu adverbul *mai* — care este marca gradului comparativ în limba română —, ci sufixul latinesc de comparativ *-ior* (ca unități ale vocabularului românesc, ele fiind, însă, neanalizabile), iar în structura semantică (la care se referă, de fapt, autorii lucrării), ideea de comparativ. Includerea unor adverbe, ca *atît, cît, destul*, între modalitățile „de exprimare a gradului comparativ" — autorii înțelegînd prin „grad comparativ" grad de comparație — (p. 107—109) ni se pare că duce la lărgirea excesivă a inventarului acestor mijloace, cu unități care exprimă gradația „nehotărîtă [...] și se apropie în felul acesta de instrumentele de formare a comparativului și superlativului" (GLR, I, p. 315—316, despre combinațiile cu adverbele de cantitate *destul, cam, nu prea*). Referindu-se la fraza : *Mi-aduc aminte ne-necontenit*//**Cîte odată** *ne-au legat*///*și cîte astăzi ne despart!*, autorii analizează „adverbul **cîte**, care îndeplinește funcția sintactică de subiect" (p. 71), deși este, în general, recunoscut faptul că părțile de vorbire neflexibile nu exprimă subiectul decît în măsura în care apar substantivizate (cf. GLR, II, p. 88 ș.a.), în formulări, de obicei, cu caracter metalingvistic [3]. Aici *cîte* este pronume relativ, și nu adverb, cu funcție de subiect. Numeralul adverbial *o dată* apare analizat fie ca unitate de tip locuțional (p. 8 ; cf. GLR, I, p. 194 ; DOOM ; FCLR, I, p. 206 ș.a.), fie descompus în numeralul *o* și substantivul *dată*, deși se menționează că gruparea alternează în texte cu locuțiunile adverbiale *de mai multe ori, de nenumărate ori* (p. 256). (Vezi și *cîte o dată*, în opoziție cu *două sau mai multe dăți, cîte două ori* : adverb + numeral + substantiv, p. 70—72 — în DOOM : adverb + numeral —, dar *tot o dată*, în care *o dată* are sensul „într-un singur rînd" : substantiv sau adverb + numeral, p. 276, 278.) Locuțiunea prepozițională *o dată cu* (p. 254 ; cf GLR, I, p. 340—341 ; DOOM ș.a.) — ortografiată *odată cu* — apare uneori analizată incorect ca locuțiune adverbială (p. 253). Într-un exemplu ca : **tot o dată** *cu ea a plecat și el*, se izolează segmentul *tot o dată*, ca locuțiune prepozițională („[...] în cazul grafiei locuțiunii prepoziționale **tot o dată** [...]" — p. 276), deși, în continuare, se face observația corectă că adverbul *tot* își păstrează independența gramaticală și semantică în acest context (*loc. cit.*) —, ceea ce contrazice definiția conceptului de locuțiune (grupare unitară la nivel morfosintactic și lexico-semantic — v. GLR, I, p. 15, 34 ș.a.). De asemenea, se menționează că, pornindu-se de la o delimitare a unităților sintactice în conformitate cu punctul de vedere exprimat în DOOM și în ÎO4, adverbul *toi* se analizează ca determinant al locuțiunii pre-

[3] Vezi și Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 261 ; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 26, 281 ș.a.

poziționale *o dată cu (loc. cit.)*. Se știe că prepozițiile și locuțiunile prepoziționale sînt instrumente gramaticale și nu se înscriu ca unități de sine stătătoare într-o relație sintactică (v. GLR, I, p. 321 ș.a.). De aceea adverbul *tot* trebuie raportat la pronumele personal *ea*, însoțit de locuțiunea prepozițională *o dată cu*, și nu la aceasta din urmă, considerată izolat. Adverbul *afară* „exterior" nu se combină numai cu prepozițiile *din, de, în, pe, de pe* (p. 270), ci și cu *dinspre* (de ex.: *Peretele* **dinspre afară** *este de piatră*), *înspre* (de ex.: *Cumpăna era așezată pe pervazul ferestrei, cu un capăt* **înspre afară**) ș.a. Adjectivul *cuminte* îndeplinește, pe lîngă funcțiile de atribut adjectival și de element predicativ suplimentar (p. 76—77, 79—80), și pe aceea de nume predicativ (de ex.: *El este cuminte*). Despre adverbele relative *cît* și *cum* se precizează că, precedate de adverbul *nici*, introduc construcții modale comparative (p. 213, 218); în exemple și în textele propuse pentru exerciții, cele două grupări adverbiale apar, însă, și în alte tipuri de propoziții subordonate: circumstanțială temporală (**Nici cît** *a trăit bunicul, nici după ce a murit el nu l-am auzit plîngîndu-se* [...] — p. 216), subiective (*Am constatat că* **nici cum** *proceda Ilie și* **nici cum** *proceda Vasile nu era eficient* ș.a. — p. 219—220), predicative ([...] *nu e acest Ștefan Vodă* **nici cum** *trebuia să fie,* **nici cum** *în adevăr a fost* — p. 219), completive directe ([...] *nu știe* **nici cum** *îl cheamă* ș.a. — *loc. cit.*). Faptul că, în fraza *nu găseam* **nici unde** *să mă hrănesc,* **nici unde** *să mă odihnesc*, cele două completive directe coordonate copulativ (*nici unde să mă hrănesc* și *nici unde să mă odihnesc*) sînt introduse prin adverbul relativ *unde* nu conferă acestora „nuanță locativă" (p. 240); adverbul îndeplinește funcția de complement circumstanțial de loc în propozițiile din care face parte și care realizează, la nivelul frazei, poziția sintactică de completive directe. În exemplele reproduse pentru a ilustra valoarea temporală a locuțiunii adverbiale *mai degrabă*, aceasta este complement circumstanțial de mod ([...] **mai degrabă** *o tolera decît o accepta* [...]. ș.c.l. — p. 121—122), într-una singură dintre fraze avînd și nuanță de timp (*Dacă o luăm pe jos cred că ajungem mult* **mai degrabă** — p. 122). Uneori, pentru a argumenta o anumită soluție de scriere sînt aduse în discuție formații lingvistice ocazionale (de exemplu, formele substantivizate ale adverbelor *altădată* — **Altădata** *copilărie*, p. 17 — și *niciunde* — **niciundele** *său*, p. 239).

În general, în explicarea faptelor de limbă, autorii pun accent pe aspectele de ordin semantic. De exemplu, completarea spațiilor libere dintr-un text cu formele flexionare ale unui cuvînt — adjectivele *cunoscut* și *dispus*, în grupările *bine cunoscut*, respectiv *bine dispus* ș.a. — se cere să fie făcută după înțeles (p. 48, 53), deși, în vederea rezolvării corecte a exercițiului, ni se pare utilă asocierea acestui criteriu cu cel al acordului gramatical al adjectivelor cu substantivele sau cu pronumele pe care le determină sau la care se referă.

Indicarea sensului secvențelor de limbă nu este totdeauna corectă. De exemplu, expresia *odată și odată* nu actualizează, în textele reproduse, valoarea „de foarte multă vreme" (p. 264), ci „într-o bună zi, cîndva, mai devreme sau mai tîrziu", deoarece determină verbe la indicativ, timpul viitor sau la conjunctiv, care plasează acțiunea — posibilă, realizabilă — de asemenea într-un moment viitor (v. și p. 252—253). Alteori, semnificația corespunde unui segment mai larg sau mai restrîns decît cel pe lîngă care este formulată: *în cît* înseamnă „la ce dată", nu „la ce dată ne aflăm" (p. 189); nu grupul de cuvinte *de vreme* în întregime, ci doar substantivul *vreme* are înțelesul „situație atmosferică" (p. 172) etc.

Verificarea utilizării corecte a unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte prin înlocuirea acestuia, în context, cu un sinonim nu este totdeauna relevantă, deoarece există enunțuri în care sînt admise mai multe secvențe lingvistice omofone. Din acest punct de vedere, unele exemple sînt nepotrivit alese pentru a ilustra o anumită situație: *Dar se mai întîmplase și* **altă dată** [sau *altădată* — n.n.] *să-i dea directorul lucru suplimentar, și să vie tîrziu și ostenit acasă* (p. 21), *Orice exemplu este greu de găsit,* **într cît** [sau *întrucît* — n.n.] *fiecare în parte trebuia să fie cît mai sugestiv* (p. 10) ș.a.

Unele inconsecvențe în plan metodologic creează impresia lipsei de rigoare în elaborarea lucrării. Astfel, alternanța contextuală a segmentelor *o dată* și *altă dată* este menționată și explicată numai în legătură cu primul, deși apare în exemple și în capitolul dedicat celui de-al doilea (p. 24). În textele ilustrative se poate constata coocurența sintagmelor *de alt fel — de acest fel, de un anumit fel* (p. 95), nesemnalată, însă, în expunerea teoretică. Unele forme și construcții lingvistice, unele sensuri ale acestora, menționate în partea expozitivă sau indicate în enunțul exercițiilor, nu sînt reluate în exemple, respectiv în textele propuse pentru rezolvare — *de o dată* (p. 152); *cîte odată* (p. 73); *de grabă* „din cauza iuțelii" (p. 122); *vreo dată*, în care substantivul *dată* se referă la un eveniment istoric (p. 294) etc. — și invers — *într-una*, cuvîntul *una* fiind pronume nehotărît (p. 207); *curînd* „în scurtă vreme" (p. 109); *vreodată* „mai demult" (p. 293) ș.c.l. Indicarea sensului mai multor termeni în altă ordine decît aceea în care sînt enumerați termenii înșiși creează confuzii: de exemplu, *„parfum, balsam* [...] în primul caz: suc gros și plăcut la miros din rășini; în al doilea caz: un produs din substanțe vegetale" (p. 65) — primul semnificat corespunde celui de-al doilea semnificant și invers (v. DEX). Clasificarea exemplelor nu are la bază criterii unitare; acestea variază de la un capitol la altul și, uneori, în interiorul aceluiași capitol: flexiunea după gen și număr (p. 51—52, 57—58, 61—62), statutul gramatical și/sau valoarea semantică (p. 78—80, 120—121, 277—

279 ș.a.). opozițiile lexicale cu caracter sistematic (p. 160—161 ș.a.). Caracterizarea formațiilor omofone nu se face totdeauna la același nivel : *nicicînd* „niciodată" — nivel semantic — , *nici cînd* (adv. + adv.) — nivel morfosintactic — (p. 209) ș.a.

Uneori, terminologia lingvistică este utilizată impropriu. De exemplu, termenul *formă* denumește, de obicei, componenta de expresie a unui cuvînt sau, în sens restrîns, o variantă flexionară a acestuia. De aceea nu este corectă o formulare ca „forma **de vreme**" (p. 176), în care se face referire la un grup de cuvinte : substantivul *vreme*, precedat de prepoziția *de*.

Atragem atenția și asupra unora dintre greșelile datorate, presupunem, tipografiei, care pot crea dificultăți în înțelegerea corectă a faptelor de limbă descrise de autori : structura grupării *de alt fel*, din punctul de vedere al apartenenței elementelor componente la o anumită clasă morfologică, nu este : „prepoziție + adjectiv, substantiv neutru" (p. 92), ci : prepoziție + adjectiv + substantiv neutru ; la p. 39 se precizează sensul lexical al unor sintagme dintr-un text care nu apare reprodus ; la p. 277 se citează ca exemplu o frază care nu cuprinde nici una dintre secvențele lingvistice examinate în capitolul respectiv ș.a.

Dat fiind că nu toate unitățile și construcțiile analizate sînt menționate la tabla de materii — de exemplu : *astă dată* și *de astă dată* (p. 19—20) ; *cît de cît* (p. 98) ; *de asemenea* (p. 92—93) ; *în afara*, *în afară* și *în afară de* (p. 271—272) ; *nici odinioară*/*niciodinioară* (p. 227—228) etc. —, ar fi fost bine venită alcătuirea unui indice de cuvinte și de îmbinări, care să faciliteze consultarea lucrării.

Credem că exercițiile de la sfîrșitul fiecărui capitol ar fi contribuit în mai mare măsură la formarea deprinderilor de scriere corectă ale elevilor dacă ar fi cuprins cerințe mai variate (care să se refere, de exemplu, în mod constant, pe lîngă latura de conținut a faptelor de limbă, și la cea de expresie).

Prin accesibilitatea explicațiilor, formulate pe baza unui bogat material lingvistic, prin valoarea formativă a exercițiilor, recenta lucrare a lui Dorin N. Uritescu și a Rodicăi Uță Uritescu își atinge, în general (cu corectările și cu sugestiile de mai sus), scopul de a oferi cititorilor — în special profesorilor și elevilor din învățămîntul gimnazial și liceal — un instrument auxiliar util pentru însușirea unor aspecte ale ortografiei limbii literare actuale.

Decembrie 1986

CAMELIA STAN
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea și predarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79 717 București, Calea Victoriei, nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)** 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T (T — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. X, partea 1, litera **S (S — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom. III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom. IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom. V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom. VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom. XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom. XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM. **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVI, nr. 2, p. 93—170, București, 1987

I. P. Informația c. 1023

42 200

Lei 20

20/I 20941

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXXVI

1987

mai — i. nie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990
22 IUL 2015

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

01 IUL 2016

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12 — 201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue « Limba română » paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
R-79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
R-79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 50 76 80, int. 129

I 20941
97
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 3
mai — iunie

SUMAR

MAI 2022

ISTORIA LINGVISTICII

100 DE ANI DE LA MOARTEA LUI TIMOTEI CIPARIU

CARMEN-GABRIELA PAMFIL, Latina populară de la baza românei în concepția lui Timotei Cipariu 173

LIMBĂ LITERARĂ

I. COTEANU, Din nou despre impactul terminologiei tehnico-științifice 185
ION ȘTEFAN, Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea 193
MARIA DOBRE, Ion Barbu : *Mod;* o lectură „imanentistă" a textului 199

FILOLOGIE

GH. CHIVU, Opinii recente asupra celui mai vechi dicționar românesc 208

ONOMASTICĂ

MARIA DOBRE, Terminologie agrară cu privire la măsurarea și împărțirea pământului și reflectarea ei în toponimie 216

DISCUȚII

ION GHEȚIE, Originea graiurilor dacoromâne 225

NOTE ȘI COMENTARII

ANDREI AVRAM, Afirmații nefondate în legătură cu interpretarea grafiei chirilice 231
GERNOT NUSSBÄCHER, Contribuții noi privind datarea și imprimarea *Cazaniei I* a diaconului Coresi 236

RECENZII

Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu întocmit de RADU CONSTANTINESCU, București, 1986 *(Violeta Barbu)* 241

43853.

V. FRĂȚILĂ și L. P. BERCEA, *Bibliografia onomasticii românești. Bibliographie der rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1985 *(Lucrețiа Mareș)* 243

CRONICĂ

OANA SĂLIȘTEANU, Al IV-lea Simpozion Național de Stilistică — Poetică — Semiotică (Cluj-Napoca, 14—15 noiembrie 1986) 246

100 DE ANI DE LA MOARTEA LUI TIMOTEI CIPARIU

LATINA POPULARĂ DE LA BAZA ROMÂNEI ÎN CONCEPȚIA LUI TIMOTEI CIPARIU

CARMEN-GABRIELA PAMFIL

I.1. În cercetarea istoriei limbii române, Cipariu a acordat — cum era și firesc — un loc important elementului latin de la baza românei, dezvoltînd o teorie complexă, care a rămas, în cea mai mare parte, necunoscută specialiștilor. În formularea concepției referitoare la caracterul romanic al limbii române, Cipariu a fost puternic influențat de înaintașii săi ardeleni, din ideologia cărora el și-a însușit mai toate tezele realiste, dar din care a preluat și unele erori, deși, fiind la curent cu cuceririle lingvisticii europene a vremii, le-ar fi putut evita.

2. Urmărirea evoluției fenomenelor lingvistice de la latină la română, stabilirea corespondențelor fonetice, morfosintactice și lexicale latino-române în strînsă legătură cu desfășurarea evenimentelor social-politice se impunea atunci, ca și acum, ca o condiție primordială în studierea limbii române din perspectivă istorică. Cipariu nu a identificat, în principiu, caracterul etnic al națiunii române cu originea limbii românești [1], de a pledat uneori pentru puritatea etnică a poporului român [2]. Pentru învățatul de la Blaj, „limba românească, în fundament, după materie și formă [3], e însăși limba romană vulgare a coloniștilor romani aduși în Dacia, iar nu slavică — originară, iar nu amestecată [4] din slavică, grecească, ungurească etc. —, deși în decursul atîtor secli de la Traian pînă astăzi a pătit multe schimbări fonetice, a pierdut multe cuvinte și forme romane și a cuprins în sine-și nenumărate cuvinte străine și foarte puține forme, din causa colocuirei cu alte ginți de altă origine și limbă" (A, 125; cîf. 145—150, P, 270).

[1] Corifeii Școlii Ardelene deduceau, în genere, din originea limbii originea poporului român, considerînd că latinitatea limbii române înseamnă și romanitatea poporului român, idee prezentă și mai tîrziu, la Ov. Densusianu. Cipariu însă, încă din 1847 (OL) și apoi în 1866 (P), separa cele două probleme: „Întrebarea despre originea și natura limbei e de a se despărți strîns de către întrebarea despre originea și sîngele poporului român; ... numai din originea romană a limbei românești, încă nu se poate deplin conchide la originea romană a poporului ce o vorbește" (P, 22).

[2] „Națiunea română e însăși posteritatea directă a coloniștilor romani în Dacia, cum au fost pre atunci, curați sau amestecați, tot atîta, iar ce a intrat după aceea, pre timpul colonisărei sau mai tîrziu, din alte seminție, chiar și din daci și geți, atît a fost de neînsemnat, cît nu a putut altera elementul originale roman al națiunei" (A, 124).

[3] Prin *materia* limbii, Cipariu înțelege lexicul unei limbi, iar prin *forma* limbii, structura gramaticală și sunetele unei limbi (P, 351—353, G I, 5).

[4] Concepția învățatului de la Blaj în legătură cu „amestecul vorbirilor" este eclectică, cu unele note originale, dar și cu aspecte contradictorii. Foarte controversată a fost însă această problemă de-a lungul întregului secol trecut, cînd discuțiile oscilau între două extreme, una susținută de Schuchardt, Ascoli, Miklosich și alții, conform căreia toate limbile ar fi amestecate, cealaltă, impusă de Max Müller și acceptată de majoritatea lingviștilor, după care nu ar exista limbi mixte.

Pătrunderea romanilor în Peninsula Balcanică și apoi la nordul Dunării constituie pentru Cipariu momentul decisiv în formarea poporului român și a limbii române. După părerea sa, la început, Traian a adus coloniști din regiunile limitrofe sau apropiate ale Daciei: Moesia, Tracia, Macedonia, Panonia, care fuseseră romanizate anterior (P, 83). El are mereu în vedere și teritoriul romanizat din Peninsula Balcanică, leagănul dialectelor românești din sudul Dunării, cucerit „cel puțin cu 200 de ani înainte de colonisarea Daciei Traiane" (ms. rom. 348, f. 5^{v}). De aceea, româna este socotită a fi „rămășița și representatoarea acelei limbe romane, ce pre încet s-a format și s-a vorbit în Imperiul Roman Orientale, începînd de la Adria în sus, pînă la ușile Dunărei în Marea Neagră. Ea și-a luat începutul din limba romană rustică, precum se vorbea pe la începutul clasicitatei" *(ib.*, f. 4^{r})[5]. Cipariu precizează că teritoriile de pe ambele maluri ale Dunării nu vor fi fost uniform populate cu coloniști, ci elementele romanizatoare erau repartizate „ca nescari punturi, din carile ca din centru se derivau razele întinderei și formau cercuri mai large și mai late" (P, 83). De aceea vor fi existat diferențe în gradul și ritmul însușirii limbii latine de către populația băștinașă. Retragerea aureliană din anul 271 nu a însemnat părăsirea completă a Daciei. Cipariu susține că „atunci nu unii, ci mulți dintre romani au rămas în Dacia, de nu alta, ca să poată romanisa pe dacii cari se vor mai fi fost aflînd în Dacia, la care am mai putea adăoga încă și acea părere cum că nu numai romani, ci și *unii* sau poate *mulți* daci vor fi trecut cu romanii sau fără romani, colea peste apă în Mesia, cel puțin după mărturia lui Lactanțiu" (CA, 79). Legiunile și coloniile trecute peste Dunăre se vor întoarce pe pămîntul Daciei, ca păstori și coloni, vor ocupa locurile de mai înainte, „însoțite și de schiai și bulgari, ca popor destint sau supt numele acestora. Elementul roman crescu și se întări în părțile orientali, în aceste două perioade de D (500) de ani pînă la Costantin cel Mare" (P, 85). Scindarea Imperiului Roman, ridicarea Bizanțului la rangul de rezidență imperială sub numele de Constantinopol au făcut să scadă preponderența Romei și a elementului italic în Europa orientală (P, 85). Limba greacă reintră în drepturile ei, mai ales după anul 602, cînd împăratul Phocas scoase, prin edict, uzul limbii latine din viața diplomatică a Imperiului Bizantin *(ib.)*; pînă la această dată — nota Cipariu, în ms. rom. 338, f. 4^{v} — „nu este despărțire între roman și român". Acesta este momentul care marchează, în concepția învățatului ardelean, apariția limbii române (P, 86): „De acum limba romană orientale a rămas cu totul independente de limba occidentale, s-a fixat pentru totdeauna, și schimbările ce au pătimit sînt numai schimbări eufonice, formarea a nouă derivate, pierderi de forme, cuvinte și însemnări și, în urmă, primirea de elemente străine din limbele popoarelor cu carele aveau a face" (ms. rom. 348, f. 6^{r})[6].

[5] Din această frază ar rezulta că, asemenea lui Maior, Cipariu premerge lui G. Gröber în determinarea aspectului limbii latine de la baza diferitelor limbi romanice; în realitate, cum se va vedea, pentru Cipariu latina vorbită în această perioadă era aproape identică cu latina arhaică.

[6] În ms. rom. 338, f. 3^{r} — 3^{v}, el relevă că în traducerea gotică a *Noului Testament*, făcută de Ulfila în sec. al IV-lea, cînd goții se aflau în Moesia, populația românească din Peninsula Balcanică era amintită sub numele de *rumuni*. De aici, el conchide că „romanii și atunci, cel puțin pe acele locuri, se numeau după pronunția vulgară a noastră *rumâni*, cu *â* oscur, care vocale ei neputînd-o pronunța ca noi, o pronunțară cu *u*, zicînd *rumuni*". Așadar, Cipariu considera transformarea lui $a + n > \hat{i}$ un fenomen străvechi, produs în latină.

3. Că limbile romanice își au originea în latina populară era un adevăr recunoscut de majoritatea romaniștilor din secolul trecut [7]. Cercetarea latinei vulgare era însă abia la început și încă nu erau conturate deosebirile care existau între cele două aspecte ale latinei. După Cipariu, înainte de a se admite o diferență între o latină clasică și una populară, trebuie să se distingă două stadii diferențiate cronologic : *latina veche* sau *arhaică* și *latina nouă* (P, 18—19). El pleca aici, ca și în alte cazuri, de la mărturiile anticilor, potrivit cărora „atîta schimbare se fece la romani între dialectul vechi și nou, cît unele din tractatul cel dintîi între romani și cartagineni, făcut sub L. Jun. Brutu și M. Horatiu, întîi consuli după scoaterea regilor, încă și cei mai înțelegători, numai după întinsă luare aminte puteau să le înțeleagă" (P, 19). Tot pe linia anticilor, Cipariu distinge o latină *rustică* și una *urbană* (P, 25). După părerea lui (susținută cu citate din Quintilian, Festus și alți gramatici latini), la început limba urbană semăna mult cu latina populară. Ulterior, mai cu seamă în perioada clasicității, deosebirile dintre ele devin considerabile, latina urbană (literară) inovînd, sub influența limbii grecești. Mai ales formele latinei clasice i se păreau lui Cipariu a fi suferit mari schimbări sub înrîurirea acestei limbi : „Nu e de mirare dar, dacă aflăm pe latini în contra celorlalte dialecte, nu numai adoptînd cuvinte, ce totdeauna au mărturisit, ci și *forme* grecești, cît se poate de multe, prin carile nu numai că s-au depărtat mult de formele *italice* originare ale limbei rustice, ci mai tîrziu chiar aceea părere prepondera cum că latina nu ar fi altă decît un dialect grecesc" (P, 24) [8]. Aceasta reprezintă marea eroare, generatoare, la rîndul ei, de alte greșeli, de detaliu, din concepția lui Cipariu asupra limbii latine. Deși studiase lucrările importante ale unor indo-europeniști europeni (Humboldt, Bopp, Amédé de Caix[9]), Cipariu nu și-a însușit ideea originii comune, în indo-europeana primitivă, a formelor cazuale latinești și grecești, ci a crezut că unele desinențe latinești sînt împrumutate din greacă (vezi și mai jos, II., **2.**, b). Devine cu atît mai greu de înțeles cum a putut susține Cipariu această teorie, cu cît, în aceeași lucrare (P, 254), el afirmă că formele gramaticale nu se pot împrumuta de la o limbă la alta [10]

[7] Este meritul savanților H. Estienne și C. Cittadini care, încă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, au afirmat cu claritate că limbile romanice își au izvorul în latina vulgară (vezi Willy Bal, *Introduction aux études de linguistique romane*, Paris, 1966, p. 22). Cipariu și-a însușit această opinie, desigur, de la P. Maior.

[8] Cipariu a adoptat această idee tot de la P. Maior (*Dialog pentru începutul limbii române între nepot și unchi*, Buda, 1825, p. 76), care susținuse că diferențierea produsă între latina populară și cea clasică („gramaticească") a avut loc sub influența limbii grecești : „Latinii . . . au prins a urma grecilor, a se dare după știință, și ca să fie limba lor de ajuns spre primirea și lățirea științelor, au început, după forma limbei cei eline sau grecești din care scotea învățăturile, a preface limba sa". (Vezi D. Macrea, *Petru Maior*, în *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978, p. 41.) Se pare că această eroare a caracterizat și gîndirea altor lingviști europeni, de vreme ce A. Meillet, în *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris, 1931, p. 38—39, atrăgea atenția asupra prudenței necesare în explicarea originii „concordanțelor" latino-grecești.

[9] Cipariu a tradus și tipărit (în A, 244—247, 268—274, 284—290) fragmente din lucrarea lui De Caix, *La langue latine étudiée dans l'unité indoeuropéenne*, Paris, 1868.

[10] „Eroarea cea mai neiertată ce au comis și comit pînă astăzi eruditii străini în dejudecarea limbei românești e că ei, cea mai mare parte, nu iau în considerațiune decît m a t e r i a sau masa presente a aceleia, iar de f o r m a ei, și mai ales de formele gramatece de acum și din timpurile trecute, de dincoace și de dincolo de Dunăre, cu totul [i]și uită, măcar că prea bine poate fiecine pricepe că materia și cuvintele mai curînd se pot schimba decît forma și formele limbei, pentru că a schimba forma și formele unei limbe după forma și formele alteia, atîta însemnează cît a-și părăsi limba proprie și a adopta pre cea străină" (P, 254). Faptul că învățatul ardelean invocă aici principiul conform căruia o limbă „se alte-

Plecînd de la textele lui Lucilius, Ennius, ca și de la mărturia lui Cicero despre omiterea lui *-s* „în gura celor vechi", Cipariu trage concluzia că „*-s* în limba veche italică, din care se trase cea latină și română, nu se auzea la capetul cuvintelor, ci pre încet a intrat în limbă, pînă ce usul vorbirei se fece la romanii civilisați urbani contrariu usului vechi și poeții latini de la Virgiliu încoace nu mai cutează a lăpăda pre *s* din capetul cuvintelor ori urma vocale ori cosunante după *s*. Astă formă însă, precum fiecare poate pricepe, nu a putut veni de aiurea decît din limba grecească. Și e de mirare că romanii chiar pe această literă o adoptară în terminațiunea cuvintelor, pre carea grecii înșii nu o plăceau. Însă limba rustică și limbele adevărat romane : cea italică și cea românească, pre *s* în locul numit nu l-au acceptat" (P, 26—27). În realitate latina clasică are la bază graiul Romei, în care s-au păstrat consoanele finale, cu unele excepții (versificația), dar și faza mai arhaică a latinei. Așadar, la Roma, în perioada anterioară celei clasice, nu se vorbea, cum, credea Cipariu, o latină lipsită complet de consoane finale. Cel mult se vorbea o latină cu *-s* și *-m* finali slabi, fapt relevat și de Philippide *(ms. cit.*, f. 27). Dar aceasta era situația din perioada preclasică ; mai înainte, *-s* și *-m* finali se pronunțau puternic, nu dispăruseră, cum credea Cipariu. Aceasta era faza mai arhaică a limbii literare și vorbite a Romei [11]. Noutatea latinei clasice constă în faptul că acest procedeu al generalizării consonantelor finale s-a impus la toate cuvintele terminate în *-s* și *-m*. Deci Cipariu gîndește altfel decît romaniștii care consideră apariția latinei populare ca un fenomen tîrziu și vorbesc despre o dezorganizare a sistemului latinei clasice în trecerea acesteia spre latina populară, în perioada imperială. Văzută ca un stadiu arhaic al latinei, și nu ca o degradare, ca o corupere a limbii lui Cezar și Cicero, latina populară reprezintă, în concepția lui Cipariu, punctul de plecare, deopotrivă, pentru latina clasică și pentru limbile romanice, dar în momente diferite.

4. Latina populară cunoștea, în concepția lui Cipariu, diferențieri dialectale [12] : „Nu se poate presupune cum că limba latină vulgare pre atunci era încă perfect aceeași în tot Imperiul, ci este neapărat de lipsă a presupune că și pre atunci, ca totdeauna, dialectele au variat" (S, 12). Pentru Cipariu, procesul de diversificare a latinei populare se accentua mereu, deoarece la diferențierile inițiale ale acesteia se adăugau parti-

reză" dacă a împrumutat forme străine, îl absolvă de învinuirea adusă de Philippide, anume că Cipariu n-ar fi cunoscut un lucru elementar, „că limbile pot împrumuta orice unele de la altele, numai terminații nu" *(Știința noastră*, Iași, 1835, ms. aflat la Biblioteca Filialei Iași a Academiei R. S. România).

[11] Vezi A. Philippide, *ms. cit.*, p. 22—23 ; Giacomo Devoto, *Il linguaggio d'Italia. Storia e strutture linguistiche italiane dalla preistoria ai nostri giorni*, ed. a II-a, Milano, 1974, p. 181 ; *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba Latină* (TILR), București, 1965, p. 131, 134—135, 154.

[12] În epoca lui Cipariu, această constatare, prezentă la Budai Deleanu și la P. Maior, nu era curentă în operele învățaților europeni. Abia la sfîrșitul secolului trecut, prin lucrarea lui K. Sittl, și mai recent, prin M. Bartoli și von Wartburg începe să se zdruncine dogma latinei populare unitare, impusă de H. Schuchardt și W. Meyer-Lübke. Controversele pe această temă au continuat pînă astăzi. Astfel, A. Philippide, în *Originea românilor*, vol. I, p. 363 ș.u., influențat de Seelman, considera latina populară de la baza limbilor romanice o *latină comună*. Aceasta nu înseamnă că Philippide respingea existența unei latine literare ca realitate distinctă de latina vorbită comună (adică nediferențiată regional), cum crede H. Mihăescu, în *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București—Paris, 1978, p. 64. G. Ivănescu, în *Istoria limbii române*, Iași, 1980, susține ideea caracterului dialectal al latinei vulgare, în vreme ce I. Fischer, în *Latina dunăreană*, București, 1985, p. 50—56, insistă asupra aspectului unitar al latinei populare.

cularităţile provenite în urma romanizării popoarelor cucerite, iar colonizarea unui nou ţinut se făcea cu coloniști aduși nu numai de la centru, ci din tot Imperiul (cum mărturisește Eutropius), și ci vorbeau latina din locurile natale: „Toată resistența ce o putură face popoarele străine întru adoptarea limbei latine stă întru aceea că formele și terminațiunele limbei latine le strămutară mai totdeauna, așa cît pre lîngă alte schimbări particulare proprie locurilor și națiunilor, și prin reținerea unor cuvinte din limba veche, dintr-o limbă se născură mii de dialecte latino-romane însă nu o dată, ci succesiv...; așa cît limbele sau dialectele aceste nouă romane, mai întîi variau mai puțin, după aceea schimbările făcîndu-se necontenit, diferența cresceu întru atîta, cît mai mult nu se înțelegeau oamenii de alte provincie și ținute între sine" (ms. rom. 347, f. 12^{r}—12^{v}; cf. și ms. rom. 348, f. 5^{v}—6^{r}, DI, 20). Mai tîrziu, aceste particularități au tins spre omogenizare în noile provincii, dar niciodată nu s-a reușit totala lor unificare: „Atare fusiune a dialectelor mai mănunte întru altul mai mare niceodată [nu] se poate efectua complet, ci tot mai rămîne cîtuși de puțin o mică diferență între dialectele diverselor ținute unde se vorbește, precum și astăzi se oserbează în limba românească" (S, 11). Se desprinde de aici ideea că Cipariu a intuit, la fel ca Maior și Heliade Rădulescu, însă fără să fi demonstrat nici unul, că unele diferențieri dialectale ale românei, ca și ale celorlalte limbi romanice, urcă pînă în latina populară.

Lingvistul de la Blaj, ca și O. Densusianu, A. Philippide, Al. Rosetti, I. Șiadbei, I. Fischer și alții, distingea o latină orientală sau balcanică, latina locuitorilor Peninsulei Balcanice și din Dacia, „un tip peculiar, care cu încetul mai mult s-a dezvoltat și a devenit limba vulgare a romanilor din Imperiul Orientale" (ms. rom. 348, f. 5^{v}; cf. A, 163).

5. Documentele epigrafice descoperite încă din secolul al XVIII-lea au impulsionat studiul latinei populare. Printre acestea, un loc deosebit de important în studiile lui Cipariu despre epoca veche a românei îl ocupă *tablele cerate*, găsite, începînd din anul 1786, la Roșia Abrudului. Descrierea și interpretarea lor nu s-a făcut, însă, decît în 1841, cînd Massmann intră în posesia unora dintre ele. Acestea au devenit însă de notorietate europeană numai după publicarea lor în *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, 1864, p. 921 ș.u., de către Th. Mommsen. T. Cipariu a scris pentru prima dată despre aceste unice mărturii epigrafice de latină vulgară dunăreană, descoperite pînă la acea dată pe teritoriul Daciei, în „Analii Gimnasiului..." din Blaj, în 1855, pentru a reveni asupra lor de mai multe ori (A, 51, 101—102, 116—117, 141—142, 158—159). În tablele cerate, Cipariu descoperă numeroase forme latinești populare, cu ajutorul cărora explică anumite fenomene românești: (dispariția lui *h*): *abere*, *aberet*, *abuerat*, *abiturum* (= *habere*, *haberet*, *habuerat*, *habiturum*); (*e* neaccentuat în loc de *i* neaccentuat): *intellego* și *neglego* (= *intelligo*, *negligo*); (dispariția lui *n* din grupul *ns*): *remasissem*, *mesa*, *mesura*, *cos* (*remansissem*, *mensa*, *mensura*, *consul(es)*) (A, 75). Cea mai interesantă formă din tablele cerate i se pare a fi *segnai*, corespondentul clasicului *signavi*, pe baza căreia reconstituie cîteva transformări fonetice de la latină la română: „Se cunoaște că și pe atunci, se pronunța *segn-*, cu *e* în loc de *sign-*, cu *i*, precum pronunțăm și astăzi *semn*, ca și italianii *segno*... Noi am schimbat pe *gn* în *mn* din *signum*, făcînd *semn*" (G II, 305); „încă și terminațiunea preteritului în *-ai*, ca în limba românească: *semnai* în loc de forma latină în *-avi*, *signavi*" (A, 163).

II. 1. Cercetarea istoriei sunetelor și a formelor l-a dus pe Cipariu la constatarea că unele fenomene românești se regăsesc în latina arhaică din vremea republicii romane, continuată direct de latina populară a Imperiului.

a) Astfel, o trăsătură diferențiatoare a latinei vulgare față de cea clasică era — după Cipariu — rostirea lui *ĕ* scurt accentuat acolo unde clasicii rosteau *ĭ* scurt accentuat (S, 8). Această pronunțare s-a păstrat în limbile romanice mai conservatoare : rom. *negru*, it. *nero* față de lat. clas. *niger*. El nu considera că *ĭ* clasic ar fi devenit în latina populară *é*, cum afirmă mai toți cercetătorii de astăzi, ci credea că *e* ar fi „originar" și că s-ar fi transformat ulterior în *i* : „*e* primitiv este și în cuvintele unde latinii clasici au *i* scurt, pr.[ecum] de la *jude*, pl. *judeci*, lat. *judex*, *judicis* și *judices* ... De aci și *negru* lat. *niger*, ci ital. *negro* și *nero*" (G I, 29). În acest caz, eroarea lui Cipariu conține în sine și un adevăr descoperit mult mai tîrziu. Dat fiind că — așa cum a dovedit G. Ivănescu [13] — unele fenomene care caracterizează latina populară în opoziție cu latina clasică se regăsesc și în limbile oscă și umbrică, deci în substratul italic, o schimbare ca aceea a lui *ĭ* în *é* nu poate fi cronologizată după secolul al III-lea e.n., cum procedează cei mai mulți romaniști, ci trebuie situată cu mult mai înainte, chiar în secolul al III-lea î.e.n., așadar în perioada în care descoperise Cipariu existența acelui *é* echivalent al lui *ĭ* clasic.

b) Interesante sînt și observațiile făcute de lingvistul ardelean în legătură cu transformările sunetelor latinești *o* și *u* în română. Dar pentru că el stabilește ca punct de plecare al acestor schimbări uneori forme ale latinei clasice, alteori etimoane populare, formulările unor legi fonetice sînt mai puțin clare (G I, 36—48). Aici, mai mult decît în alte locuri, Cipariu cuprinde într-o singură lege evoluții fonetice diverse din istoria limbii latine. Cu toate acestea, i se pot recunoaște și la acest capitol unele contribuții. Probleme complet ignorate pe vremea lui (devenite obiect al unor controverse abia în ultimele decenii ale secolului nostru) au primit o rezolvare plauzibilă în scrierile învățatului ardelean. Astfel, în timp ce cei mai mulți lingviști vorbesc despre transformarea tîrzie a lui *ŭ* din latina clasică în *ó* din latina populară [14], Cipariu inversează perspectiva și susține, pe baza unor comentarii din Priscian [15] și Charisius, că *u* era mai frecvent în latina arhaică și populară decît în limba literară, *u* fiind socotit o vocală „rustică", pe care urbanii o evitau, dar pe care românii au conservat-o : „Ei zic *u* și acolo unde latinii și italii nu mai zic decît *o*, pr.[ecum] *frunză*, *munte*, *bun*" (P, 28, cf. G I, 43). Așadar, Cipariu credea că formele românești cu *u* „în statutul radicale subt accent ..., mai ales cele cu *n* după sine, pr.[ecum] *munte*, *punte*, *frunte* ..., din care unele chiar și clasicii latini le-au scris cu *un*" (E, 19 ; G I, 43—44) ar conserva relicve latinești populare, modificate ulterior în latina clasică (*mons*, *-tis*, *pons*,

[13] În *Istoria limbii române*, p. 97.

[14] Al. Graur, în *Mélanges linguistiques*, București, 1936, p. 43—49, consideră că formele cu *o* ar reprezenta (în unele cuvinte) stadiul mai vechi al latinei.

[15] „Multa praeteria vetustissimi etiam in principalibus mutabant litteris : *gungrum* pro *gongrum*, *cunchin* pro *conchin*, *huminem* pro *hominem* proferentes, *funtes* pro *fontes*, *frundes* pro *frondes*" (vezi P, 27). Dar după cum rezultă din exemplele date de Priscian în textul citat de Cipariu, acesta se referă mai ales la transformarea lui *ō* latin accentuat și neaccentuat în *ū*. În română, transformarea lui *ō* + *n* + vocală și *ō* + n + consoană a avut loc mai tîrziu. Este adevărat că Cipariu se referă și la faptul că *ŭ* a rămas neschimbat în română, dar fiindcă neglijează cantitatea vocalică și amestecă situații diferite, afirmațiile lui pot părea eronate în totalitatea lor.

-tis, frons, -tis), sub aceeași influență grecească: „*U* e una din cele mai adese vocali în limba rom., atît primitiv, cît și derivat. Încă și la vechii romani, vocalea *u* era caracteristică a limbei vulgari, numite *rustice*, față cu limba urbană, carea pronunța *o* în loc de *u*, după norma limbei grecești" (G I, 42—43, cf. P, 27). De aici, rezultă pentru Cipariu că „*u* primitiv e a se presupune preste tot oriunde nu se poate arăta că s-a derivat mai tîrziu în limba noastră din altă vocale și mai vîrtos din *o*" (G I, 43) [16]. El presupune existența unui *u* originar și în *cos*, *-cote* > rom. *cute*, *cors*, *-te* > rom. *curte*, *ostium*, *-a* > rom. *ușa*, ital. *uscio* (E, 19, G I, 43—44), cînd, în realitate, aceste forme au la bază un *ọ́* [17].

c) Străveche este, după părerea lui Cipariu, trecerea lui *ŭ* > *i (ę)*: „*limbricu* lat. *lumbricus*, *cuminecu* sau mai bine *cumenecu* ca cei vechi lat. *cummunico*, ci oscii *comenei* în loc de *communi* (tab. Bant. [iana], I, 21), de la *co-menus*, în locul căruia vechii *moenus*, iar clasicii scriseră *munus*" (E, 15, cf. G I, 36) [18].

d) Latinească populară este și sincopa lui *u* neaccentuat, care se produce în unele cuvinte derivate cu sufixul *-ulus*: *oculus* > *oclus* > *ochi*, *vetulus* > *vetlus* > *vechi* (G I, 47).

e) Cipariu încearcă să susțină că sunetul românesc *î* provine din latină, sprijinindu-și afirmația și de această dată pe mărturiile gramaticilor latini (G I, 51). Este invocat faptul că terminația *-imus* a posedat și o variantă *-umus*, care apare pînă pe vremea lui C. I. Caesar, și care apoi a fost înlocuită cu *-imus*. Cipariu crede că vocala din silaba penultimă „nu mai era nici *i*, nici *u* curat, ci un sunet între amîndouă acestea, precum este la noi *î*" (G I, 53). El observă că în limba umbrică (Tablele eugubine), „cuvinte ca *pana*, *cane* etc. nu se pronunțau cu *a*, cum scriu latinii, ci cu o vocale mai aproape de *u* decît de *a*" (G I, 53).

f) Trecerea *qu* > *p*: *aqua* > *apă*, *quattuor* > *patru* este socotită de Cipariu a fi un fenomen osc, pătruns în latina populară. El invocă faptul că oscii pronunțau *petora* (lat. *quattuor*, gr. πίσυρες), „*pis* și *pitpit* în loc de *quis* și *quindquid* ale latinilor" (E, 40, cf. G I, 77) [19].

g) Cipariu consideră că și palatalizarea lui *f* în stadiul *h* (de tipul *fierb* > *hierb)* este o tendință manifestată din latină. Dovadă ar fi faptul că această schimbare se află și la latinii vechi, care, după mărturia lui Varro, transformaseră pe *f* din cuvintele sabine în *h*: *fircus* > *hircus*, și că este frecventă în spaniolă: *filius* > *fijo* > *hijo* (E, 43, G I, 84). În realitate, faptele invocate reprezintă trei fenomene diferite, iar, cît privește palatalizarea labialei *f* în română, ca și a celorlalte labiale (*p*, *b*, *m*), s-a

[16] Fr. Diez, în *Grammaire des langues romanes*, Paris, 1874, vol. I, p. 436, remarcase și el că *u* este în română o vocală favorizată și că a rămas fidel lui *u* latin, nu numai în radicali, dar chiar și în desinențele atone. (Se constată de aici că Diez, ca și Cipariu, nu făcea distincție între *ŭ* și *ū*.) W. Meyer-Lübke, în *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1924, considera în schimb că *u* latin nu dă niciodată în română *o* și că o schimbare ca *pluvia* > *ploaie* presupune un etimon latinesc popular: **plŏia*. (Cipariu derivă însă pe *ploaie* din *pluvia*; G I, 41.)

[17] Vezi G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, p. 120.

[18] G. Ivănescu, în *Istoria limbii române*, p. 123, consideră că această transformare *(luntar (linter)* > *luntre)* s-a petrecut în epoca romanizării triburilor umbrice și osce.

[19] Această ipoteză, aflată și ea în germene la P. Maior, a fost confirmată ulterior de G. Mohl, M. Bartoli, S. Pușcariu și alții. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 126, consideră că, deși transformarea lui *ku* > *p* se găsește în oscă și umbrică, „prefacerea corespunzătoare din latina populară de la baza românei pare a se datora... faptului că tracodaca nu poseda astfel de consonante". În TILR II, p. 37, fenomenul este considerat a fi romanic.

petrecut „cel mai tîrziu prin veacul al XI-lea", după opinia lui G. Ivănescu și chiar după această dată, după părerea altora.

h) În *Principie* . . ., p. 68, 99, Cipariu a presupus, în urma comparării cu elementele latinești din albaneză, că africatizarea lui *c* urmat de vocale palatale ar fi un fenomen românesc, idee susținută în vremea noastră de G. Ivănescu [20]. Mai tîrziu a optat pentru originea latinească populară a acestei transformări, asemenea multor lingviști (Meyer-Lübke, Schuchardt, Densusianu, Philippide și alții). El precizează de această dată că, deși în limba albaneză *c* velar urmat de *e*, *i* a rămas neschimbat în cuvintele de origine latină *(kel < caelum, kent < centum)*, el s-a modificat în *č* sau *s* în latină și în vechile limbi italice, mai ales în umbrică : *pase tuva* = lat. *pace tua, puprizes* și *puprices* = lat. *publicae* (E, 64—65, G I, 116).

i) Cipariu afirmă că rotacismul lui *l* intervocalic, pe care-l consideră că s-ar datora substratului umbric *(sale > sare)* [21], caracterizează în primul rînd limba română, în timp ce „în alte dialecte romane prea puține esemple se află de o asemenea schimbare" (G I, 96).

2. Situația substantivului românesc i-a oferit lui Cipariu cele mai multe argumente în favoarea susținerii ideii sale că limba română este continuatoarea fidelă a celei mai pure latinități, a fazei arhaice a latinei, fază deloc „alterată" de elementele grecești, care ar fi acționat asupra limbii clasice mai tîrziu.

a) A. Mussafia, Fr. Diez, E. Appel, A. Philippide și alții, constatînd că în latina populară, în urma căderii consoanelor finale, s-au confundat substantivele neutre cu cele masculine la singular, au afirmat că neutrul latinesc a dispărut complet în limbile romanice [22]. Pentru Cipariu, situația din română și italiană este diferită de situația din celelalte limbi romanice ; primele au moștenit din latină cele trei genuri : masculin, feminin și neutru (G I, 174). Concludentă, în această perspectivă, este păstrarea în limbile amintite a desinenței de plural *-a* : „Italianii puteau și ei să admită trei genuri, pentru că limba lor, ca și a noastră, are rămășițe de neutri plurali în *-a*, ca latinii : *ossa, luoga, luogora, lettora, saggiora, agora*" (A, 679) [23].

b) Originea formelor declinării romanice a suscitat numeroase discuții, iar în ce privește limba română s-au emis ipoteze dintre cele mai diverse. Deși teoria lui Cipariu în legătură cu această problemă conține și numeroase aspecte valabile, în principiu este eronată (vezi mai sus, **I.3.**). Astfel, după opinia lui, declinarea românească ar conserva întocmai formele cazuale latinești arhaice, pe care le „reconstituie" prin eliminarea

[20] Vezi *op. cit.*, p. 125.

[21] „Această transformare a avut loc în dialectele vechi italice, pr.[ecum] la umbri, la cari nu se mai află esemple de *-r-* în locul lui *-l-*, ci preste tot *-l-* era prea puțin, de unde și în Tablele eugubine se află : *famerias Pumperias* în loc de *familias Pompilias*" (E, 52, G I, 96).

[22] În gramaticile românești anterioare sau contemporane lui Cipariu (I. Văcărescu, I. Budai-Deleanu, I. Heliade Rădulescu, Gh. Săulescu) este menționată păstrarea neutrului în română. Latiniști ca Gh. Șincai, S. Micu, C. Diaconovici-Loga și alții disting însă numai două genuri.

[23] C. Caragață, *Plurale românești și italienești în* **-ora** (în BIFR III, 1936, p. 29—56), G. Ivănescu, *Soarta neutrului latin clasic în latina populară și în limbile romanice* (SCL VIII, 1957, p. 299—313), Luminița Fassel, *Modificări de gen la substantivele din latina perioadei imperiale și medievale* (în An L XX, 1969, p. 19—34), demonstrează, sprijinindu-se pe fapte de limbă numeroase, că simpla cădere a consoanelor finale la singular nu a putut determina dizolvarea neutrului în masculin și că menținerea desinenței neutre *-a* ilustrează și conservarea sensului neutru în română și italiană.

desinențelor : *-ae*, *-as*, *-arum*, *-orum*, *-is*, *-es*, *-am*, *-em*, *-uum*, *-bus*, *-erum*, considerate a fi împrumuturi ulterioare din limba greacă. Dar dacă premisa în explicarea evoluției declinării românești este falsă, meritorie rămîne, mai ales, încercarea lui Cipariu de a aduce în discuție formele arhaice de nominativ, de tipul : *carnis*, *lacte* [24], *lentis*, *mentis*, *pane* și de a fi stabilit relația dintre substantivele latinești clasice de declinarea a III-a imparasilabice *(caro, carnis, lac, lactis, lens, lentis, mens, mentis)* și echivalentele lor românești : *carne*, *lapte*, *linte*, *minte* (P, 29—33). Excelent cunoscător al literaturii latine, Cipariu și-a extras direct din textele studiate și din glosarele unor ediții atestările pe care își sprijină opiniile referitoare la această chestiune, sintetizate în concluzia : „formele antice ale cuvintelor latine de astă declinare, cum se află la gramatici și într-alte monumente vechi, sînt mai aproape de ale noastre" (E, 122), ba chiar „identice cu ale noastre în contra celor latine clasice" (G I, 209).

3. Problema originii articolului definit în limbile romanice și mai ales postpunerea articolului hotărît în română au prilejuit numeroase controverse. Kopitar, Miklosich, Schuchardt, Hasdeu, Meyer-Lübke, G. Ivănescu și alții au opinat pentru originea iliro-tracă a enclizei articolului hotărît în română, albaneză (și bulgară). A. Philippide și Al. Rosetti îi atribuie o dezvoltare lingvistică independentă de orice influențe. Abia în secolul nostru unii lingviști au susținut ideea originii latinești (de tip dunărean) a enclizei articolului definit românesc (Al. Graur, Maria Iliescu, I. Coteanu și alții). În secolul trecut era curentă prima teorie, cunoscută învățatului român din lucrările lui Kopitar și Schafarik, față de care el manifestă rezerve. Deși sugerează și o posibilă dezvoltare independentă (P, 79), mai ales în lucrările de gramatică, el înclină să considere „mai probabilă" originea postpunerii articolului hotărît românesc în „usul limbei latine" (G I, 181). Mai tîrziu, în A, 410, Cipariu își nuanțează opiniile despre originea enclizei articolului în limbile română și albaneză, aducînd în discuție și o posibilă acțiune a substratului : „Oare însă și arnăuții tot de la noi au luat același us [n.n. ca bulgarii] sau ai noștri de la ei?" El preciza, cu altă ocazie, că această concordanță româno-albaneză poate fi invocată numai dacă „vom admite că albanesii sînt descendenții tracilor și limba lor o fia limbei tracice și că tracii și dacii au fost de aceeași origine și limbă, pentru că numai așa s-ar putea înțelege și esplica cum de romanii au luat de la albanesi usul pospunerii articolului, adecă de la traci și daci, care fusese cu abitațiunea pre tot teritoriul dincoace și dincolo de Dunăre, unde au fost și sînt cu abitațiunea românii" (G I, 181).

4. Diferențele mari dintre sistemul verbal latinesc și cel grecesc nu i-au dat lui Cipariu posibilitatea să distingă în cadrul flexiunii verbale latinești două stadii diferite : unul vechi, „nealterat", aproape identic cu cel al românei, și altul mai nou, rezultat din influența grecească, astfe încît aici el nu mai repetă greșeala din capitolul referitor la nume. În

[24] Deși unele nominative lungi sînt atestate înaintea unora scurte (vezi L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1922, s.v. *lacte)*, specialiștii au demonstrat astăzi că, de pildă, un nominativ ca *lac* continuă pe indo-europeanul **glact* (vezi A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, ed. a III-a, s.v. *lac)* și că *lacte* este o creație analogică (vezi și Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine* [traducere], București, 1977, p. 201). Dar nu la fel se petrec lucrurile cu celelalte forme arhaice de nominativ (vezi Maria Iliescu și Liliana Macarie, *Schiță de evoluție a declinării în latina tîrzie*, în SCL XVI, 1965, p. 469—498, Al. Graur *Le sort des imparisyllabiques latins*, în *Mélanges linguistiques offerts à Émile Benveniste*, Paris,, 1975, p. 243—249).

legătură cu evoluția verbului de la latină la română, Cipariu a formulat unele teorii juste, deși uneori a insistat excesiv în sensul apropierii de conjugarea latinească. Astfel, el pune construcțiile verbale analitice românești în legătură cu o oarecare tendință spre analitic, manifestată încă din latina arhaică, unde se întîlnesc exemple de tipul : *habet coctum cibum*, *factus sum*, *excusatum te habeo* etc. și încearcă să combată cu aceasta o idee curentă în Europa pe la începutul secolului trecut, anume că româna și-ar fi creat tipurile și modurile analitice sub influența limbii germane (P, 53—58). În principiu, însă, Cipariu vede în construcțiile cu auxiliare evoluții interne, „proprie limbei românești" (G II, 103).

S-a întîmplat ca, uneori, opiniile lui Cipariu să fie eronat interpretate [25], dar de cele mai multe ori ele au fost complet ignorate. S-a spus, de pildă, că, după învățatul ardelean, imperfectul ar fi fost creat pe teren românesc din infinitivul scurt + auxiliarul *am*, *ai* etc. Pentru Cipariu însă, derivarea acestuia din latină era indiscutabilă. Dar pentru că identifica terminația *-am* cu auxiliarul *am* și concepea formele românești într-un rigid paralelism cu latina, el considera forma română și pe cea latină — precum precizează Philippide — „ca provenite în mod paralel și cu totul independent una de alta, din aceleași elemente : *lăudam* = *lăuda* + *am*, *laudabam* = *lauda* + *b* + *am*". Și Philippide adăuga : „Că punctul de plecare este greșit, se poate, că derivarea imperfectelor latinești și românești din infinitive și verbul auxiliar *am* este greșită, îi lucru sigur. Însă, oricum, greșălile nu sînt atît de mari pre cît ar fi atunci cînd d-l Cipariu, admițînd derivarea lui *lăudam* din *laudabam*, ar admite în aceeași vreme descompunerea sa în *lauda* + *am*, după cum s-a înțăles lucrul de uniia" [26].

5. În cercetarea vocabularului limbii române, învățatul blăjean a fost preocupat în mod deosebit de cuvintele de origine latină din vechile texte românești, dintre care multe nu mai erau în uz în vremea lui, dar pe care intenționa să le reintroducă. El știa că specificul romanic al românei decurge nu numai din structura morfologică, adică din „forma" limbii, ci și din „acea materie a cuvintelor, carea se află de aceeași origine cu forma" (A, 407). Elementele latinești din română „cu atît mai mare valoare caută să aibă întru a defini natura acestei limbe [romanice], cu cît ele esprim cele mai dintîi elemente ale oricărei limbe, și multe sînt cari în alte limbe romane nu se mai află" *(ib.)*. Cipariu a respins statisticile neștiințifice, fondate pe premise false și cu rezultate eronate ale unor lingviști străini (P, 232) [27]. Asemenea lui Heliade Rădulescu, E. Murgu și Bogdan Petriceicu Hasdeu, el distinge în compoziția lexicală a românei cuvinte „esențiale", aparținînd fondului principal, și așa-numitele cuvinte

[25] A. Philippide a atras atenția asupra acestui fapt, în *ms. cit.*, f. 33.

[26] Philippide se referă, probabil, la A. Lambrior (vezi A. Lambrior, *Studii de lingvistică și folcloristică*, Iași, 1976, p. 65).

[27] Cipariu citează în acest loc numele cîtorva lingviști care au supralicitat ponderea elementului de origine slavă și germană în limba română : J. C. Schuller, Fr. Miklosich, R. Rösler. El vorbește și despre o statistică a lexicului românesc pe origini, din care rezulta că elementele latinești reprezintă 3/5, „ceva mai mult de 1/5 slovenești și ceva mai puțin de 1/5 din alte limbe" (P, 232). Probabil, se referă la statistica realizată de I. Hinculov, în 1840, la Petersburg (pasajul apare și în OL, 314). Alți cercetători străini, printre care Sulzer și Eder, susținuseră că elementul latin nu alcătuiește mai mult de 1/8 din vocabularul limbii române (vezi Ion Gheție, *Introducere* la ediția Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, București, 1970, p. 14).

„de umplutură" : „În limba noastră, precum în oricare alta, sînt unele cuvinte ce fac însuși scheletul, altele numai umplutura, și prin urmare cele dintîi singure se țin de ființa limbei și orice este cu dînsele potrivit, iară celelalte [sînt] ca o îmbrăcăminte frumoasă sau urîtă, după gustul croitoriului sau a stăpînului poruncitoriu" („Foaie literară", nr. 14, p. 106; cf. P, 231—232).

Cercetarea lexicului comporta, în concepția sa, două aspecte: 1) ca studiu teoretic, urma să realizeze o bună cunoaștere a limbii; 2) ca scop practic, trebuia să ofere unele dintre mijloacele necesare perfecționării și îmbogățirii limbii moderne. Ca atare, analiza lexicului românesc avea ca obiectiv principal relevarea elementelor lexicale latinești moștenite și stabilirea etimologiilor acestora, pe baza surselor care atestă cuvinte, variante sau forme ale lexicului latin. De aceea, în lucrările sale lingvistice, tipărite sau rămase în manuscris [28], se află numeroase indicații etimologice care explică forma cuvintelor, în vreme ce dezvoltările semantice sînt mai puțin avute în vedere.

Cipariu nu a reconstituit etimoane și nu a indicat decît extrem de rar forme latinești populare neatestate în scris. El a stabilit însă un număr însemnat de etimologii pentru cuvintele moștenite, astfel încît se poate spune că după apariția lucrărilor sale, fondul lexical românesc de origine latină era în mare parte identificat. Dintre etimologiile latinești stabilite de Cipariu (unele emendate ulterior) pot fi amintite [29]: *acătare* < *ad quae tale* (G I, 260), *ager* < *agilis* (AL, 59), *ajutor* < *adiutorium* (G I, 62), *alminteri* < *alia mente* (G I, 240), *așa* < *ac sic* (A, 109), *așterne* < *asternere* (G I, 107), *bătrîn* < *veteranus* (P, 359, G I, 18), *cam* < *quam* (G I, 128), *care* < *qualis* (G I, 264), *că* < *quod* (G I, 44), *călcîi* < *calcaneum* (G I, 18), *curechi* < *coliculus* (E, 18), *cutare* < *eccum talis* (G I, 260), *dator* < *debitorius* (G I, 26), *dor* < *dolus* (G I, 135), *fecior* < *foetiolus* (E. 36), *foame* < *fames* (G I, 127), *frămînt* < *fermento* (G I, 132), *gului* < *cotoneus* (G I, 113), *ie* < *linea* (G I, 90), *îndărăt* < *in de retro* (G I, 78, A, 347), *însura* < *uxoror* (E, 72), *mănunchi* < *manunclus (manunculus)* (G I, 47), *mijloc* < *midilocus* (G I, 13), *minciună* < *menti(ti)une* (P, 95), *mîn* < *maneo* (E, 7), *peste* < *per super* (AL, 11), *pururea* < *porro* (G I, 127), *rătăcesc* < *erraticus* (G I, 127), *roib* < *rubeus* (E, 12), *soc* < *sabucus (sambucus)* (G I, 129), *uitare* < *oblitare* (P, 165), *umblu* < *ambio (ambulo)* (G I, 18), *ureche* < *oricla (auricula)* (G I, 47), *vitreg* < *vitricus* (G I. 30).

[28] Printre manuscrisele rămase de la Cipariu, se află și unul care dovedește preocuparea pentru alcătuirea unui dicționar. Ms. rom. 586, descris și analizat de Pia Gradea (*Din preocupările lexicografice ale lui Timotei Cipariu* (I), în CL V, 1960, nr. 1—2, p. 67—74, și (II), *ib.*, XI, 1966, nr. 2, p. 309—320), reprezintă un exemplar al *Lexiconului budan*, care, pe foile albe intercalate în el, conține adnotările lui Cipariu, unele foarte ample.

[29] O parte din echivalențele româno-latine fuseseră stabilite, înaintea lui Cipariu, de autorii *Lexiconului de la Buda* și de Fr. Diez (acesta cunoștea *Lexiconul budan*). Cele mai multe, însă, sînt socotite (de exemplu, în *Diccionario etimológico rumano*, Laguna, 1958—1961, redactat de Al. Cioranescu) descoperiri ale lui Philippide, Pușcariu, Candrea, Tiktin, Mussafia, Meyer-Lübke și alții. În realitate, foarte multe dintre ele apăreau înaintea acestora la Cipariu, iar unele dintre contribuțiile etimologice din lucrările lui Diez, Mussafia și Miklosich sînt, de apt, rezultate ale cercetărilor lingvistului român, preluate de aceștia. Cioranescu a neglijat complet aportul *Lexiconului de la Buda* la stabilirea unor etimologii latine. Cît privește contribuția lui Cipariu, deși lucrările acestuia figurează în bibliografia dicționarului, ea este foarte rar relevată. Sextil Pușcariu, în *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, Heidelberg, 1905, nu menționează nici una din contribuțiile etimologice ale lui Cipariu.

În opera lingvistică a cărturarului de la Blaj se află și numeroase alte idei și fapte de limbă — extrase direct din izvoare latinești, unele neglijate astăzi — , care pot fi utilizate cu folos de cercetătorii actuali. Interpretările și comentariile vădesc erudiția clasică excepțională și gîndirea originală a lui Timotei Cipariu, primul mare romanist român.

ABREVIERI

A	„Arhiva pentru filologie și istorie", Blaj, 1867—1872.
AL	*Crestomație sau Analecte literare*, Blaj, 1858.
CA	*Cuvînt la inaugurarea Asociațiunii Rom. Transilv. în IV nov. 1861, apărut în contra unei critici*, Blaj, 1862.
DI	*Discurs asupra istoriei limbei române pronunțat în ședința publică a Societății literare din București, la 6—18 august 1867*, în ASA I, 1868, p. 18—22.
E	*Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854.
G I	*Gramateca limbei române. Partea I. Analitica*, București, 1869.
G II	*Gramateca limbei române. Partea a II-a. Sintetica*, București, 1877.
OL	„Organul luminării", Blaj, 1847—1848.
P	*Principie de limbă și de scriptură*, ediținea a II-a revăzută și înmulțită, Blaj, 1866.
S	*Despre limba română. Suplement la Sintactică*, Blaj, 1877.

Manuscrisele lui Cipariu, citate în text, se află la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România.

Februarie 1987

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

DIN NOU DESPRE IMPACTUL TERMINOLOGIEI TEHNICO-ȘTIINȚIFICE *

I. COTEANU

Tema pe care îmi propun s-o înfățișez nu are nevoie, după cum mi se pare, nici de recomandări, nici de justificări deosebite. Fiecare dintre noi vede și simte zi de zi cum termeni tehnici din ce în ce mai numeroși pătrund în vorbirea și în scrisul nostru, nu numai atunci cînd avem de a face cu obiecte ori idei speciale, ci și în împrejurările cele mai obișnuite ale vieții. Dacă avem și o oarecare înclinație spre a pune față în față exprimarea noastră generală de acum 20 ori 30 de ani cu cea de astăzi, nu se poate să nu băgăm de seamă că terminologia amintită s-a s t r e c u r a t — folosesc deocamdată acest cuvînt — și acolo unde poate ne mirăm s-o întîlnim. De fapt, nu s-a strecurat, nu a pășit tiptil și nu a intrat în vocabularul nostru prin vreo portiță dosnică pe care întîmplător am fi lăsat-o deschisă. Nu, terminologiei tehnico-științifice i se oferă la acest sfîrșit de secol căile cele mai largi, bulevarde întregi. Ea este îmbrățișată de presă, de radio, de televiziune, de învățămîntul public, în lucrări destinate popularizării noutăților științei și în alte mijloace de comunicare poate mai puțin spectaculoase, dar cu efecte la fel de puternice cu cele ale categoriei mass-media. Exprimarea noastră suferă permanent o presiune atît de intensă din partea cuvintelor din cele mai variate domenii ale științei și tehnologiei, încît singura salvare nu pare a fi decît să i ne supunem. Iată de ce în titlul expunerii de față figurează termenul *impact*.

El înseamnă „ciocnire", „izbire", *punctul de impact* fiind, în limbajul artileriștilor, „locul unde e lovit un proiectil".Printr-o figură de stil banală, *impact* se spune și pentru efectul unei acțiuni puternice, eventual brutale. Am fi putut, în locul lui, să punem pe *influență*, pe *acțiune* sau *înrîurire*, dar am fi voalat atunci imaginea presiunii exercitate de terminologia tehnico-științifică asupra limbajului uzual și am fi micșorat intensitatea senzației pe care ea o creează în noi.

Un cercetător italian, Mario Medici, a avut ideea să adune într-o bibliografie referitoare la limba italiană studiile, articolele, dicționarele și volumele care tratează problemele comunicării prin mass-media. E un volumaș de 120 de pagini, cu cîte 8—10 titluri pe pagină, cele mai multe dintre anii 1960 și 1974. Articolele și cărțile urmăresc modul în care în italiana curentă își fac loc termenii din diverse limbaje de specialitate prin mijlocirea cinematografului, a presei, a publicității, respectiv a recla-

* Comunicare susținută la 3 octombrie 1986 în cadrul ciclului de conferințe „Perspective ale științei contemporane" organizat de Academia R. S. România și Asociația Oamenilor de Știință din România.

melor, a radioului, televiziunii și propagandei politice. Mario Medici are o perspectivă diferită de a noastră, dar cadrul general este asemănător, căci cercetătorul italian și-a subordonat bibliografia sa — e o bibliografie analitică — unui capitol în care intră și problema noastră, adică istoriei și sociologiei limbii. Într-adevăr, impactul terminologic despre care vorbim este înainte de toate o parte din sociologia comunicării între oameni prin cuvinte. Acest impact privește și istoria limbii, dacă are consecințe asupra modului actual de exprimare, deosebindu-l într-o măsură mai mare sau mai mică de modurile de exprimare mai vechi, iar asemenea consecințe există — cum vom încerca să arătăm în continuare. Dar, mai întîi, e necesar să fac cîteva precizări de principiu.

Mulți cred că lingviștii, deci și știința limbii, trebuie să dea răspunsuri (în principiu fără greș) la întrebări privind denumirea unor fenomene științifice sau tehnologice noi. Nu o dată s-au cerut consultații în acest sens specialiștilor de la Institutul de Lingvistică din București, unde lucrez, și tot de atîtea ori solicitanții au fost dezamăgiți cînd le-am arătat că lingviștii nu inventează cuvinte decît pentru meseria lor, celelalte profesiuni trebuie să-și găsească singure termenii de care au nevoie, potrivit cu sistemul lor, cu nomenclatura sau codul lor lingvistic. „— Bine, au replicat unii, dar codul sau nomenclatura noastră are la bază reguli lingvistice". „—Da, am răspuns noi, aveți perfectă dreptate pentru situațiile în care sistemul de denumiri este fie și în parte riguros. Acolo putem interveni și putem da oarecare sugestii de îndată ce descoperim nu numai mecanismul de denumire, ci și legătura dintre nume și obiectele, fenomenele etc. de referință. Cum însă cele din urmă sînt cunoscute cu precizie numai de specialiști, fără a cerceta împreună cu ei relațiile, nu se poate lua o decizie". De fapt, și aceasta este o precizare care rezultă în mod necesar din precedenta, nici atunci cînd se cere unui lingvist să aleagă un termen din mai mulți existenți, el nu poate hotărî fără o foarte atentă cercetare. Astfel, la un moment dat, Oficiul de standardizare dorea să alegem unul și numai unul din trei termeni cu înțeles aproximativ egal, adică să stabilim care cuvînt trebuie să rămînă dintre *smalț*, *email* și *glazură*. Cum însă fiecare avea alt cîmp semantic și într-un număr de enunțuri concrete luate în considerație nici unul nu substituia fără rost pe celelalte, am preferat să nu ne pronunțăm. Dacă am fi făcut-o, am fi riscat să se vorbească de *emailul* unor bomboane, acolo unde se potrivea *glazură* sau de *glazura* unei cratițe, acolo unde se potrivea *smalț* sau *email*. Să ne închipuim acum că cine constatînd, nu fără dreptate, că *atom* e un cuvînt care înseamnă etimologic „ceea ce nu se poate tăia, despărți, fragmenta", ar avea fantezia să ceară înlocuirea acestui termen din știință ! E puțin probabil că un lingvist serios s-ar încumeta să născocească un cuvînt și numai unul pentru *atom*. Toate științele poartă în ele jugul vechilor nomenclaturi !

În sfîrșit, încă un amănunt. Chiar dacă el reiese din cele spuse mai înainte, e bine să-i spunem pe nume. Din punctul de vedere al lingvisticii, impactul terminologiei tehnico-științifice asupra limbajului uzual este un fenomen obiectiv. Și nu numai obiectiv, ci și ireversibil. Este obiectiv fiindcă rezultă pe de o parte din dezvoltarea științelor și tehnologiilor, al căror ritm nu e necesar, cred, să-l mai subliniez, pe de altă parte din influența mijloacelor numite mass-media. Afară de aceasta, însă, în peisajul științific al României socialiste, intervine încă un factor de o foarte mare importanță : o necontenită emulație către știință, susținută cu tărie,

încurajată energic și controlată în permanență de toate forurile competente. Formele sub care se manifestă sînt variate și complexe, de la primii pași ai copilului în școală pînă la activitățile de reciclare a specialiștilor, la brigăzile științifice care încearcă menținerea unui dialog mereu înnoit cu toți cei ce, într-un fel sau altul, doresc și au nevoie să se miște în pas cu progresul științific, în genere, și cu efectele lui în industria, economia, cultura și civilizația națiunii. Impulsul dat de Congresul Științei și Învățămîntului, ținut în noiembrie 1985, și onorat cu prezența și orientările Secretarului General al Partidului, tov. N. Ceaușescu, și ale Președintei Congresului amintit, acad. dr. ing. Elena Ceaușescu, se concretizează, între altele, și în modul în care gazetarii se străduiesc să țină trează atenția publicului larg față de evenimentele științifice sau tehnice, fie ele de mare suprafață, fie de detaliu.

Se înțelege de la sine că, într-o asemenea atmosferă, terminologia tehnico-științifică pătrunde în presă fără rezerve, e adusă sub ochii cititorilor cînd de gazetari activi și zeloși, cînd de specialiști invitați din ce în ce mai frecvent să dea interviuri sau să scrie ei înșiși scurte articole de popularizare. Și unii și alții își pun desigur întrebarea ce aleg din terminologia de specialitate ; ei sînt adesea în situația delicată de a-și imagina auditoriul, încercînd să se plaseze la nivelul publicului și, în același timp, să nu renunțe la ținuta științifică. Or, popularizarea ideilor noi obținute într-un domeniu de cercetare reprezintă o operație, în multe privințe, la fel de grea ca și cercetarea însăși, lăsînd deoparte faptul că nici nu este totdeauna foarte atrăgătoare.

La caracterul obiectiv al impactului terminologic am putea zăbovi încă, amintind bunăoară ce se întîmpla acum aproximativ un secol și jumătate, cînd sociologia limbii române era într-o situație similară. Ca și acum, și atunci diversele discipline științifice, atrase de evoluția generală într-o mișcare indiscutabilă de progres, își trimiteau emisarii lexicali în limbajul de toate zilele. Și atunci specialiștii și oamenii de cultură se întrebau pe care dintre acești emisari să-i adopte. Pînă și un termen atît de banal, astăzi, în matematici, numele operației de adunare, a avut de învins cîțiva colegi terminologici, pe *a soma*, *a sumui* și *sumarisi*, respectiv *somare*, pe *a adirui*, respectiv *adiruire*, pe *adiție*, pe *cinuire* și pe *adaogere*. După ce *adunare* și *aduna* s-au impus, revenirea la celelalte n-a mai fost posibilă. Nimeni, firește, nu putea împiedica pe un învățător să echivaleze pe *adunare* și *a aduna* cu alte cuvinte, la nevoie, cu cele părăsite de manualele de aritmetică, după cum nimeni nu avea cum și nici de ce să-l oprească să spună copiilor că *triunghiul* este un *trigon*, cum se numise multă vreme înainte în mod curent această figură geometrică, fără a mai vorbi de *triang* sau *treilatnic*. Încet, încet, însă, învingătorii au eliminat pe ceilalți și, după un timp, le-au închis orice drum de întoarcere.

Același lucru s-a întîmplat și acum cîțiva ani cu termenul de *mulțime*. Matematicienii români care au introdus și în primele clase școlare teoria mulțimilor aveau de ales între acest termen sau *ansamblu*, utilizat în mod curent de matematicienii francezi. În ciuda indiscutabilei influențe a școlii franceze de matematici la noi, specialiștii români nu au adoptat formula *teoria ansamblurilor*, ci *teoria mulțimilor*. Ei au avut desigur motive temeinice, între care presupun că nu a lipsit ideea caracterului intuitiv, mai limpede exprimat prin cuvîntul *mulțime* decît prin *ansamblu*. În orice caz, acesta din urmă a fost eliminat din competiție și e greu de crezut că ar putea fi adus din nou în terminologia matematicii. Iată ce

înțelegem așadar în linii mari prin ireversibilitatea terminologică. În legătură cu ea stă însă și o psihologie socială. Vorbitorul, nu neapărat cel cu o cultură medie, ci și cel specialist într-un domeniu oarecare, se simte obligat să folosească termenul la zi. De aceea, de exemplu, unui guturai ori unei răceli obișnuite lumea îi zice astăzi, fără multe ezitări, *viroză*. E mai mult ca sigur că adesea nici nu se știe limpede dacă are o gripă virotică, dar *viroză* e vorba la modă ! Aceeași aplecare spre nou funcționează și printre oamenii de știință. Amatorii de limbaj ezoteric preferă termenului de *etică* (profesională, mai ales medicală) pe *deontologie*, care are și ea nevoie de o precizare, să zicem *deontologie medicală*, încît nu pare că motivul a fost nevoia de scurtare și de precizie pe care le-ar aduce cu sine termenul *deontologie*. În genere, termenii medicali ajung să pasioneze pe pacienți. În sălile de așteptare a medicilor se poate învăța bună parte din terminologia unor maladii, dacă ai răbdarea și bunăvoința de a asculta explicațiile bolnavilor. Ca și cum cuvintele de specialitate i-ar alina sau le-ar crea măcar o situație privilegiată, ei le rostesc aproape cu plăcere, în orice caz cu satisfacție ; ceva cam în felul următor : „— Dar să vezi d-ta, domnule, cum mi-a ieșit mie *cardiograma* asta, bat-o D-zeu s-o bată. Zicea doctorul cutare că — gata ! — ce mai ! ai *cardiopatie ischemică* și cînd colo . . . etc. etc." Nu departe de această stare de spirit sînt și alții. Citez, fără să mă fi obosit prea mult spre a le găsi, cîteva exemple din presa cotidiană. Într-un rezumat al unei intervenții la recenta sesiune ONU, ne întîmpină următoarea formulare : „În legătură cu problemele *tensionale* încă existente în diferite regiuni ale lumii, vorbitorul a arătat că . . ." (România liberă, 26.IX.86, p. 6). *Problemele tensionale*, indiferent de unde va fi fost luată formula, poate o traducere stîngace, are totuși aerul — dacă nu și calitatea — unei exprimări savante. Foarte probabil că lectorul ceva mai învățat a știut să lege pe *tensional* de *tensiune* și-și va fi tradus în felul lui începutul acestei fraze. Tot din presa cotidiană am luat și următorul fragment, care este sigur o traducere dintr-un izvor francez („L'Express") privind încercarea a doi arhitecți de a descoperi o încăpere bănuită de ei în piramida lui Keops și — firește — necunoscută înaintea lor. Autorul notei (T. Prelipceanu, *ib.*) spune, între altele, că cei doi arhitecți «care se ocupă de efectuarea acestor cercetări (observați că nu se ocupă numai de cercetări, ci de efectuarea . . .) au recurs la o serie de tehnici speciale, cum ar fi *microgravimetria* și „carotajul"» ; și, mai departe, după 4—5 rînduri : „Astfel se va putea introduce un *endoscop* în interiorul *cavităților detectate* în condiții de *etanșeitate* deplină". Așadar : *microgravimetrie, endoscop, etanșeitate, cavități detectate!* Să sperăm împreună cu autorul că toată lumea a priceput despre ce cavități este vorba în piramida lui Keops ! Cu părere de rău trebuie să spun că izvorul este totuși ceva mai clar ! Dar aceasta e o chestiune nu de terminologie, ci de măiestrie, ceea ce nu intră în preocupările noastre acum.

Într-un hebdomadar cu indiscutabil caracter de popularizare, e vorba de revista „Magazin" (nr. din 27.IX.86), citim : „Într-adevăr, de la prima generație de calculatoare care asigura o acumulare de informații pe unitatea de suprafață — denumită densitate de înregistrare a informației — de ordinul $10-10^2$ biți/cm^2, s-a ajuns în prezent la densități de înregistrare a informației de ordinul unui milion de biți/cm^2". Și apoi — după cîteva rînduri : „Aceste memorii vor folosi lumina monocromatică laser pentru introducerea, citirea și ștergerea informației, iar viteza de operare va fi extrem de mare în comparație cu cea existentă". Nu e în

intenția noastră să discutăm calitatea argumentației și nici să ne oprim la ticuri verbale ca *de ordinul 10—10^2 biți/cm^2* sau *de ordinul unui milion de biți/cm^2*, deși absența cuvîntului *ordinul* ar fi făcut fraza mai simplă și chiar mai elegantă. Presupunem că fragmentul anterior, luat cumva la întîmplare, va fi fost prezentat în această formă sau într-una foarte asemănătoare publicului brăilean, căci el e cuprins în pagina intitulată „Brigada științifică «Magazin» în județul Brăila" și ne permitem să credem că auditorul nu va fi avut dificultăți nici cu *densitatea de înregistrare a informației*, nici cu *biții* pe cm^2, nici cu *lumina monocromatică laser*, nici cu alți termeni mai puțin pretențioși. Faptul nu e nici măcar prea important pentru ceea ce vrem să arătăm aici, căci chiar dacă nu aceasta va fi fost formularea la fața locului, utilizarea ei în redactarea ulterioară demonstrează foarte limpede că terminologia tehnico-științifică este luată de hebdomadarul amintit ca ceva uzual.

Pătrunderea terminologiei „în discuție" este enorm ușurată și, în același grad, susținută de școală. Din primii ani de învățătură, copiii trebuie să memoreze cuvinte tehnico-științifice. Între prietenii mei se numără unul căruia îi fac cinstea de a-l numi aici. E Cristian. Cristian e în clasa a II-a elementară. E un copil vioi și inteligent; a luat și un premiu la învățătură în cl. I, singur și nesilit de nimeni, ca să zic așa. Are, ca mulți băieți, curiozități tehnice, în primul rînd în domeniul mașinilor. Fiindcă, după cum vă spuneam, sîntem prieteni și fiindcă el a primit anul acesta un manual nou-nouț de aritmetică, vreau să spun de matematică, mi l-a dat și mie să-l văd. L-am deschis mai mult pentru plăcerea lui și, cînd pe prima pagină, ce văd? Un exercițiu! Se cerea — unui copil de clasa a II-a elementară — să spună numerele naturale dintre 1 și 10 în ordine crescîndă și apoi descrescîndă. Îl întreb dacă poate. Și-mi răspunde la iuțeală cu ochii închiși: 10, 9, 8 . . ., 1, 2, 3, . . . „Foarte bine, zic eu, dar acum ia spune-mi și mie ce-i asta *număr natural*, cum adică *natural?*" Copilul se uită cu ochi ingenui la mine, ridică din umeri și tace. Nu știe. Cum era să știe? Am schimbat vorba. Obsedat de prezența acestui termen într-un manual de matematică de clasa a II-a, am apucat o dată la strîmtoare pe un profesor universitar de matematici și l-am întrebat de ce crede el că e nevoie de formula *număr natural* într-un manual de clasa a II-a. I-am povestit, firește, întîmplarea, cerîndu-i să-mi explice cînd se va întîlni amicul meu Cristian cu numerele *reale* și cu cele *imaginare*. Profesorul universitar de matematici m-a privit cu ochi mirați, a ridicat din umeri, dar mi-a răspuns totuși că aceasta e, în fond, treaba programei școlare și a autorilor manualului.

Există în privința familiarizării cu termenii tehnici un punct de vedere, aparent discutabil, dar greu de respins. Potrivit cu acest punct de vedere, un termen tehnic sau o expresie tehnică trebuie învățat, respectiv învățată, ca un cuvînt ori ca o expresie dintr-o limbă străină. E nevoie deci mai întîi să fie bine pronunțat, apoi să se cunoască obiectul global denumit, recunoaștere în mod fatal superficială și la început deictică. Prin urmare, dacă un școlar din clasa a II-a știe că numerele de la 1 la 10 sînt numite și numere *naturale*, aceasta este deocamdată suficient. Nu se poate, continuă adepții acestui punct de vedere, să i se arate relația natural — real — imaginar la această vîrstă. Evident, au dreptate. Problema se deplasează însă în felul acesta la aspectul psihopedagogic al învățăturii. În fond, însă, ce se întîmplă cu un școlar nu e prea departe de ce se întîmplă cu omul matur trecut prin școală cînd dă el însuși

peste diverși termeni tehnico-științifici în articole și cărți de popularizare. Deși are la îndemînă un vocabular mai bogat, și uneori descoperă cum este format un cuvînt savant, totuși, dacă termenul vine dintr-o disciplină vag cunoscută, imaginea despre obiectul corespunzător va fi, indiscutabil, și la el superficială.

Asemănarea dintre învățarea terminologiei tehnico-științifice în școală și însușirea ei foarte aproximativă prin mijloacele de popularizare nu se oprește aici, dar la amîndouă trebuie cunoscută baza pe care se clădesc noile cunoștințe.

Într-o lucrare de licență a unei absolvente de la Facultatea de Filologie (Limba și Literatura Română), cu tema îmbogățirea efectivă a vocabularului elevilor între clasele V și VII inclusiv, aflăm că un elev intră în contact, în fiecare an, prin manualele de diverse discipline, cu circa 1500 de cuvinte noi. În trei ani deci cu 4500. Nu toate sînt termeni tehnico-științifici, dar cel puțin 2/3 sînt. Considerînd că un elev are la dispoziția sa, la sfîrșitul primelor patru clase elementare, în jur de 4000 de cuvinte, dintre care numai 1000—1500 active, ne dăm seama de efortul lui de memorizare în decursul claselor V—VII. Acest efort duce inevitabil la o apreciere superficială a celor mai multe dintre lucrurile denumite de cele 4500 de cuvinte nou învățate.

Și mai important e faptul că populația școlară, care nu-i decît un public aparte prin aceea că se află într-o perioadă de educare intensă și organizată, este supusă impactului terminologiei tehnico-științifice în mod diferențiat. Pe cînd manualele de limba și literatura română își drămuiesc vocabularul de strictă specialitate, manualele de alte discipline tind parcă să-l mărească.

Citim astfel în manualul de biologie de clasa a IX-a : „Citoplasma este constituentul fundamental al celulei vii, în care își au sediul ceilalți constituenți celulari : ai asimilației (cloroplastele), ai dezasimilației (mitocondriile), ai osmozei (vacuomul), ai secreției și sintezei membranelor (aparatul Golgi)". — p. 9. *Cloroplastele*, ca și *mitocondria*, *vacuomul*, totalitatea vacuolelor din citoplasmă, sînt puse în paranteze, fapt greu de justificat într-un manual elementar de biologie, dar care exemplifică tentația despre care am vorbit, căci *vacuomul*, la rîndul său, implică pe *vacuolă*, care trebuie și ea definită. Definiția ne spune că ea este o cavitate din citoplasmă, că are o membrană și conține suc celular, aer, substanțe de rezervă etc. Spațiul tipografic oferit manualului și timpul destinat biologiei în școală pot fi evocate ca scuză pentru stilul fragmentului citat, dar, în definitiv, nu se răstoarnă astfel raportul normal dintre cantitatea de cunoștințe, pe de o parte, timpul și spațiul de însușire a lor, pe de altă parte? Nu cumva, pe lîngă timp și spațiu, mai trebuie socotită și puterea de asimilare a elevului? În fața unei formulări ca cea pe care am citat-o, singura soluție, soluția disperării, este memorizarea. Oare acesta să fie obiectivul unui manual de introducere în biologie sau în orice altă știință? Este oare vreo deosebire importantă între scurta expunere citată și prezentarea aceleiași definiții a citoplasmei într-un curs universitar?

Profesorii de limba română — nu toți, firește, dar nici puțini — nici măcar nu știu cu ce cuvinte se luptă elevii lor și unii — chiar de-ar ști — nu-i pot ajuta.

Nu-i pot ajuta nici dacă, plini de bunăvoință și de curiozitate, se adresează, pentru a se lămuri ei înșiși, unei lucrări de popularizare. Experiența am făcut-o personal cu o broșură intitulată *Călătorie în micro-*

universul celulei, apărută în 1986 în colecția „Știința pentru toți". Autorul, un distins cercetător, ne anunță în prefață că a încercat să realizeze „o sinteză a modului de alcătuire a celulelor care să intereseze un cerc foarte larg de cititori, de la elevi pînă la părinții și bunicii lor, oameni maturi de cele mai diverse profesii, dornici a-și îmbogăți cunoștințele de cultură generală (...)".

Iată că la p. 37, dorința mea de îmbogățire a cunoștințelor de cultură generală a fost grav pusă la încercare — de fapt a și cedat pentru alte lecturi! — cînd a dat peste un pasaj din care citez numai începutul: „Pompele de Ca^{2+} sînt importante în menținerea concentrației scăzute de Ca^{2+} în citosol ($10-7_M$) față de o concentrație mult mai mare a Ca^{2+} extracelular calciu (10—3). Există o pompă de Ca^{2+} în plasmalemă ce expulsează Ca^{2+} la exterior, folosind energia din scindarea ATP (este deci o Ca^{2+}—ATP-ază)".

Evident, nu am nici pe departe calitatea să mă pronunț asupra valabilității afirmațiilor autorului (Gh. Benga) despre pompele de calciu cu doi anioni, dar mă aflu în situația de a judeca scurta expunere citată din punctul de vedere al unui matur dornic de a-și îmbogăți cunoștințele de cultură generală și — cu regret o spun — pasajul în discuție (și nu e singurul) nu a avut darul să mă încurajeze. Mă întreb cum vor fi reacționat elevii de clasa a IX-a cînd învață biologia și mă tem că la fel ca și omul matur amintit.

Pornind de la această stare de lucruri, la institutul nostru s-a format un grup de cercetare, alcătuit nu numai din lingviști, ci și din redactori de la Editura Didactică și Pedagogică din specialitățile matematică, biologie, chimie și din profesori de limba română din învățămîntul gimnazial și liceal. Grupul e în principiu deschis. El își propune analiza vocabularului tehnico-științific din manualele de diverse specialități cu scopul de a selecta și a stabili într-un timp nu prea lung un inventar lexical strict necesar pe vîrste și discipline școlare. După ce va fi definitivat, el ar putea să devină obligatoriu pentru autorii de manuale, cărora li s-ar cere să nu-l depășească decît din motive foarte bine întemeiate.

Membrii grupului sînt perfect conștienți și de implicațiile de altă natură decît cea strict terminologică ale cercetării lor, prima dintre ele fiind însăși cantitatea de cunoștințe ce se vehiculează prin manuale. Dacă ea crește, crește și inventarul de termeni de specialitate, deși — probabil — în raport direct proporțional. Trebuie să se caute așadar echilibrul cel mai convenabil între terminologie și concepte, între cuvinte și noțiuni, dînd însă precădere conceptelor și relațiilor dintre ele, căci, după părerea noastră, rostul învățării nu este reproducerea formală a unor propoziții cu sens din manuale, ci modelarea și dezvoltarea gîndirii științifice a celor supuși procesului de învățare.

În încheiere, mă opresc puțin la unele capcane în care sînt prinși amatorii insuficient de pregătiți cultural, care vor să facă impresie recurgînd la cuvinte savante, de obicei la cele dintr-un domeniu tehnic. Formulările ideilor lor fac uneori o impresie penibilă, alteori sînt de un comic irezistibil. Voi da numai cîteva exemple din a doua categorie. Sînt fragmente autentice de conversație, de reportaje radiofonice, de articole din ziare. Nu vom face însă precizări bibliografice de nici un fel, rostul acestei părți din expunerea noastră fiind să ilustreze numai latura accidentală a impactului aici în discuție. Se va vedea astfel cum se răzbună deprinderea formei unor termeni savanți fără asocierea lor clară cu semnificația.

E cazul următorului sfat dat cuiva într-o împrejurare ușor de imaginat : „Aici nu puteți umbla ca la plajă ; trebuie să aveți o ținută *docentă*". O apreciere scurtă, de asemenea autentică : „A fost o crimă *abdominabilă*". Se reproșează unui lucrător din comerț că „a uitat să *inscripționeze* prețurile pe cartofi". „Violoncelista, afirmă cineva care vrea să facă o figură de stil, violoncelista are un *smalț*, un fel de *email* exterior fantastic !" Al cui ? „Gazele arse — găsim în alt loc — trebuie să părăsească repede *incinta* cuptorului". Alta : „Împăratul Traian va exploata *morbul* discordiei dintre ei". Alta din conversație curentă : „Nu vreau să te *tapez* cu condiția, dar acum sînt în faza de tranziție". Punct ! În „faza de tranziție" era desigur și autorul următorului elegant apel la ordine : „Văd că s-au format grupulețe, dar țin să vă atrag atenția că prezența dv. în sală nu e binevoită . . . !"

Una medicală : „I-au luat sînge pentru Crucea Roșie, dar avea prea multe *leucocite*". Una filologică : „De unde să știu eu ? — zice un interlocutor întrebat de unde vine un cuvînt — eu sînt *entomolog* ca Graur ?"

În sfîrșit o definiție dintr-un mediu școlar (răspunde la „ce era *conclavul*") : „Conclavul era încăperea în care *matrimoanele* romane își primeau prietenii".

Asemenea perle apar de cînd lumea în limbajul semidocților. Se schimbă numai cuvintele. Nu le-am citat aici cu intenții ironice, fiindcă prin bunăvoință și răbdare ele se corectează treptat. Le-am citat numai fiindcă ilustrează tema noastră. În acest punct, cineva se poate întreba : ce-i de făcut ? Întîi, să se uite omul în dicționar dacă nu știe ; al doilea, după ce s-a lămurit el însuși, să încerce s-o facă pentru alții, explicînd cuvîntul sau așezîndu-l în așa fel în exprimare, încît să i se sugereze înțelesul în care este întrebuințat. Și, ca să nu încheiem cu o notă pesimistă, îngăduiți-mi să vă citez un ultim fragment dintr-un reportaj bine făcut („România liberă" 2 oct. 1986, Petre Mihai Băcanu). Reporterul întreabă : „— Ce înseamnă de fapt IEPER ?" Inginerul (Ion Min) răspunde : „Întreprindere de echipamente pentru tehnica de calcul, dar de fapt aceasta nu reflectă în întregime profilul întreprinderii, în nomenclatorul ei intrînd și terminale de calculator și microcalculatoare". Chiar dacă nu toți cititorii știu precis ce este un terminal de calculator, contextul le dă totuși o vagă idee. Reporterul intervine făcînd un joc de cuvinte : „Bănuim, spune el, că echipamentele dv. nu sînt chiar periferice . . ., iar inginerul spune : „De fapt, echipamente periferice înseamnă echipamentele care sînt capabile să transforme în limbaj uman rezultatele prelucrării datelor de către unitățile centrale ale calculatoarelor sau să permită operatorului să dialogheze cu calculatorul într-un limbaj".

Așadar, se poate ! Se poate face popularizare bună dacă se lucrează un text cu grijă. E o operație cu care oamenii de știință se vor întîlni mereu. Fie ca ei să aibă succesul pe care-l merită cu prisosință.

Octombrie 1986

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

ÎNCADRAREA MORFOLOGICĂ A UNEI CATEGORII DE NEOLOGISME ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ION ȘTEFAN

În concurența dintre formele terminate în *-tate*, ca *facultate*, *voluptate*, și cele cu terminația *-ta*, ca *societa*, ale neologismelor provenite din substantivele latinești în *-as*, *-atis*, cele care urmau modelul italian, introduse în limba noastră de Ienăchiță Văcărescu, a căror răspîndire se situează în ultima parte a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor, au dispărut din limbă în jurul anului 1850. Pentru explicarea înlăturării formelor cu *-ta* a fost invocată desinența pluralului pe care ar fi trebuit s-o aibă aceste neologisme. S-a arătat că, spre deosebire de substantivele în *-ie*, pentru care nominativul latin a fost soluția cea mai des acceptată, pentru categoria celor terminate azi în *-tate* s-a recurs, după scurte ezitări, la acuzativ. Forme ca *egalita*, *liberta* nu s-au menținut. Din ce cauză? „Limba română are la feminine o flexiune evidentă. Dacă le-ar fi inclus în forma de mai sus, ar fi trebuit să le pună în categoria lui *basma*, *saca* etc. Pluralul lor ar fi fost așadar în *-ale*, ca în *basmale*, *sacale*. Același aspect l-ar fi avut și genitiv-dativul. Formula cea mai apropiată de structura limbii române era introducerea cuvintelor în cauză în categoria celor moștenite, ca *bunătate*, *dreptate*, *vietate* etc., ceea ce s-a și întîmplat" [1]. Formele actuale au fost introduse în limbă de reprezentanții Școlii Ardelene, începînd din jurul anului 1780. De altfel, în Ardeal, formele cu *-ta* sînt foarte rare. Putem cita doar o formă *eta*, din lat. *aetas*, la Petru Maior: „în zilele acelui . . . Cicero, care timp s-au zis *eta* sau veacul de aur al limbii latine cei gramaticești" [2].

Neologismele din categoria celor pe care le discutăm aici sînt mai frecvente în stilul științific și cel juridic-administrativ. Or, după cîte știm, formele de plural în *-ale* la aceste neologisme sînt foarte rare, chiar și în lucrările științifice. Ienăchiță Văcărescu, de exemplu, nu folosește nici un substantiv neologic din această categorie la plural sau la genitiv-dativ singular. La el apar, la singular, cuvinte ca *gheneralita* (p. 108) [3], *diversita* (p. 177), *cvantita* (p. 119), *cvalita* (p. 117) etc. În lunga listă de cuvinte dată de N. A. Ursu în cartea sa *Formarea terminologiei științifice românești*, se găsește un singur exemplu la plural de acest fel: „*extremi-*

[1] I. Coteanu, *Structura și evoluția limbii române*, București, Editura Academiei, 1981, p. 162.

[2] P. Maior, *Scrieri*, vol. I, București, Editura Minerva, 1976, p. 318. Forma *eta* apare și în „Albina românească" din 1838, p. 285. Menționăm că *etă* este notat de T. Papahagi în *Dicționarul dialectului aromân* (București, Editura Academiei, 1963), cu accepția „timp", fiind provenit din lat. *aetas*.

[3] Citățile după: Poeții Văcărești, *Opere*, București, Editura Minerva, 1982.

talele (vîrful picioarilor și al mîinilor)", din „Albina românească" pe anul 1834. Singurul cuvînt din această serie de neologisme întrebuințat mai des la plural, după cum se precizează și în DLR, este *novita* (majoritatea exemplelor date în DLR sînt din Moldova). Se cunoaște faptul că apariția ziarului „Albina românească" în 1829, a fost precedată de editarea, la Iași, a unor foi volante intitulate „*Novitale* de la armie"[4]. Tîrziu, în 1856, Al. Odobescu îi comunica tatălui său că „prin București sînt destule *novitale* dar tot lucruri neînsemnate"[5]. I. L. Caragiale îi scrie din Berlin, în 1907, lui Paul Zarifopol, referindu-se la socrul acestuia, C. Dobrogeanu-Gherea: „ne-aduce o ploscă plină de *novitale* politice și sociale"[6]; la acea dată, cuvîntul era însă ieșit din uz, dramaturgul reînviindu-l în glumă (pentru alte exemple a se vedea DLR). A circulat și o formă *novitate*, înregistrată și în dicționare din secolul trecut[7].

Unii autori care folosesc terminația *-ta*, o cunosc și pe cea aflată astăzi în uz. De exemplu, Dinicu Golescu scrie: „cînd se va hotărî să se facă... o cît de mică *soțieta* spre a face tălmăciri din cărți streine folositoare" (p. 93)[8], dar și: „dintre atîți mulți frați compatrioți, cum pociu zice că nu se va putea aduna vreo *soțietate*" (p. 95). Găsim la el atît singularul *universitate* (p. 175), cît și forma de plural *universități* (p. 175). De altfel, Dinicu Golescu oscilează și în cazul altor neologisme între două forme: *nație* (p. 64) și *nație* (p. 120), *național* (p. 93) și *naționalicesc* (p. 120). Și G. Asachi avea în uz ambele terminații la neologismele de care vorbim, folosindu-le chiar în aceeași scriere. Într-o lucrare din 1836, el scrie: „*capacitaoa* (încăperea) celor două vase" (p. 63)[9]; „ciuture de o *capacita* de trii ori mai mare" (p. 63), dar și: „companie sau *soțietate*" (p. 155). Era deci de așteptat să apară și forme de plural identice cu cele actuale, în aceeași lucrare: „unimile unei fracții sînt ecvale între ele și, absolut socotite, au tot atîtea *proprietăți* ca și numerile întregi" (p. 68). Prin urmare, cu foarte rare excepții, cum sînt cele citate mai sus, autorii care au în uz atît terminația *-ta*, cît și pe cea actuală, la neologismele în cauză, atribuie pluralului desinența formelor terminate în *-tate*. Dar chiar și autorii care au întrebuințat, probabil, aceste substantive numai cu terminația *-ta*, au recurs la soluția unei duble încadrări morfologice a neologismelor de care vorbim, păstrînd forma cu *-ta* la nominativ, ca și la acuzativ singular, deoarece în limba română desinența celor două cazuri este identică la singularul substantivelor feminine, adoptînd deci

[4] Al. Andriescu, *Limba presei românești din secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 19.

[5] Al. Odobescu, *Pagini regăsite*, București, EPL, 1956, p. 218.

[6] I. L. Caragiale, *Opere*, vol. VII, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1942, p. 85. Cuvîntul fiind folosit atît de Odobescu, cît și de Caragiale, în corespondență, s-ar putea ca forma *novitale* să fie preluată de la unul din aceștia de Șerban Cioculescu, editor al scrisorilor dramaturgului, într-o cronică despre corespondența lui Odobescu: „schimburi de politeturi și de *novitale*" („România literară", 20 XI 1986, p. 7).

[7] De exemplu, în *Dicționar român de ziceri străbune uzitate în limba română*, publicat în 1860 la București de E. Protopopescu și V. Popescu.

[8] D. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, București, ESPLA, 1952.

[9] G. Asachi, *Aritmetica*, Iași, 1836. Într-o lucrare anterioară, tradusă din limba rusă, *Istoria imperii rosiene*, de Ivan Kaidanov, apărută la Iași în 1833 (în două volume), sub presiunea modelului rusesc, cu terminația *-tet*, G. Asachi folosește numai formele actuale. În vocabularul de la sfîrșitul cărții sînt notate cuvinte ca: *neutralitate, universitate, sinceritate, grosietate* „prostie, neștiință, necioplire" (vezi și *ospitalime*, în loc de *ospitalitate*, glosat prin: „iubire de primirea oaspeților, ospătăria unde ospătează străinii, birt"). În volum apare și *simplicitate*, glosat prin: „prostie" (vol. II, p. 309).

numai la genitiv-dativ singular și la plural desinența corespunzătoare formelor cu sufixul *-tate*. Am întîlnit acest sistem original de declinare într-o lucrare juridică, tipărită la Iași în 1833; este vorba de codul civil al Moldovei, cunoscut și sub denumirea de *Codicele Calimachi*. Din păcate, codicele citat este sărac în neologisme de felul celor discutate aici. În foarte multele pagini consultate am găsit o singură atestare a cuvîntului *cualita* [10] și foarte multe ocurențe ale termenului *proprieta*, la cazurile singularului; de asemenea, o formă de dativ plural: „se cuvine sau persoanelor celor fizicești (adică fieștecăria deosebit) sau celor moralicești, adecă *soțietăților* celor mici sau celor mari" (p. 193). Într-un articol al codicelui se spune: „Dacă mai multe persoane au făgăduit tot acel lucru întreg într-un chip, încît unul pentru toți și toți pentru unul se îndatoresc, atunci fieștecare persoană se îndatorește pentru toți", iar marginal se sintetizează: „*solidaritate* la întreaga datorie" (p. 441). Codicele are și o „tîlcuire alfabiticească a cuvintelor tehnice, atît a celor împrumutate de la limba latină, mama limbii naționale, după pilda națiilor luminate ale Evropei, cît și a celor ce se află bune, tipărite în cărți vechi românești date însă uitării, precum și a altor noă neapărate cuvinte, formăluite după firea limbii naționale". În afara celor citate, în glosar se mai găsesc cuvintele *ecvitate* (al cărui sens ar fi ajutorarea altora (p. 850)), *nulita* „acea ce este nulă, de nimică, adecă răsuflat" și *solenități* „formele așezate prin legi pentru ca un act juridic săvîrșit după aceste forme să se facă puternic, ca să nu fie nici un fel de îndoială ori prepus" (p. 856). În codice sînt deci șapte cuvinte din seria studiată aici: *cualita*, *nulita*, *proprieta*, *ecvitate*, *solidaritate*, *solenități*, *soțietăți*. Cu excepția lui *proprieta*, care apare de foarte multe ori, celelalte cuvinte au cîte o singură atestare.

Codicele a fost redactat de o comisie, formată, spun editorii lui, din: Costache Conachi, Costache Sturza, Neculai Canta, Alecu Balș, Iordache Balș, Ecovachi Veisa, cărora li se adaugă cei doi jurisconsulți ai statului, pravilиștii Christian Flechtenmacher și Damaschin Bojincă (cf. p. 11—12). În prefața semnată de Costache Sturza, vel logofăt, sînt menționați însă numai Petrache Asachi și cei doi jurisconsulți (cf. p. 56). Este probabil că unul, cel puțin, dintre membrii comisiei, și anume acela care a redactat articolele referitoare la proprietate, scria aceste neologisme cu terminația *-ta*. Numai așa se poate explica faptul că *proprieta* apare în mod constant în această formă în codice. Dacă ar fi avut în uz ambele terminații, ar fi fost de așteptat să-i scape, la nominativ, și cel puțin două-trei cazuri de forme cu sufixul *-tate*, ceea ce însă nu se întîmplă. Nu există în codice nici un exemplu de nominativ cu forma *proprietate*, ci numai *proprieta*. Cine a fost acest membru al comisiei, nu am putut stabili. În nici un caz nu este unul din cei doi pravilиști. Christian Flechtenmacher scria aceste neologisme sub forma actuală. Avem de la el două lecții ținute în perioada apariției codicelui, din care rezultă clar acest fapt. El scrie: *universitate* (p. 19) [11], *calitate* (p. 20), *soțietate* (p. 20). Și D. Bojincă scrie aceste neologisme sub forma actuală. Într-o traducere din 1830 scria: „*nobilitatea* geniului" [12]. Costache Sturza susține că el a

[10] Citatele pe care le dăm în continuare sînt extrase din ediția *Codicele Calimachi*, București, Editura Academiei, 1958. *Cualita* se află la p. 479: „lucruri tot de aceeași citime și *cualita*".

[11] Citățm după: A. Rădulescu, *Două lecții de drept ținute în anii 1830 și 1836 de Christian Flechtenmacher*, București, 1930.

[12] *Calendar românesc pe anul de la Cristos 1830*, Buda, p. 68.

vegheat la claritatea textului: „Ce se atinge de stilul limbii, eu am priveghit după putință a fi lămurit și prețizu, precum se cere despre o asemenea materie" (p. 56)[13]. Din această frază rezultă că el, ca logofăt al dreptății, a coordonat redactarea lucrării. Considerăm însă că are mai puțină importanță identificarea persoanei care a scris peste tot *proprieta* în codice.

Forma cu articol enclitic a neologismelor în cauză, terminate în *-ta*, este aceeași ca a cuvintelor existente în limbă, cum sînt *basma*, *pafta*, scriindu-se, deci, foarte rar însă, *proprietaua* (p. 115) și foarte des *proprietaoa* (p. 575). Ilustrăm, în continuare, cu exemple din *Codicele Calimachi*, modul de încadrare morfologică a neologismelor cu terminația *-ta*. Sîntem nevoiți să ne limităm exemplificările la cuvîntul *proprieta*. Consecvența cu care termenul *proprieta* urmează statutul morfologic arătat, *-ta* la nominativ-acuzativ singular și desinența corespunzătoare formelor cu terminația *-tate* la genitiv-dativ singular, deci și la plural, ceea ce înseamnă, de fapt, o adaptare după modelul latin cu *-as*, *-atis*, ne îndreptățește să afirmăm că orice alt cuvînt din această categorie s-ar fi supus acelorași reguli. Nu apare în codice nici o formă în *-ale* la aceste neologisme.

Începem exemplele cu nominativul singular. Citățm: „*Proprietaoa* lucrurilor... este puterea aceea, prin care face cineva dispoziție pentru ființa și roadele lucrului său" (p. 223); „cu toate acestea *proprietaoa* lucrului rămîne desăvîrșită" (p. 225); „împărțita *proprieta* a unui lucru nemișcător se cîștigă prin trădarea lui" (p. 529); „*proprietaoa* unui loc este împărțită..." (p. 529) etc.

Continuăm cu exemple pentru cazul genitiv: „poate cere de la judecătorie întărirea *proprietății*" (p. 657); „dritul *proprietății* lucrurilor se mărginește sau de către legi sau de către judecătorească hotărîre" (p. 225); „de obște se socotesc toate lucrurile dritului *proprietății*" (p. 223); „contractul tovărășiei se socotește între titlurile cele pentru cîștigarea *proprietății*" (p. 545); „jalba de reclamarisirea *proprietății* unui lucru (vindicație) se stinge prin prescripție" (p. 651); „driturile *proprietății* asupra lucrurilor nemișcătoare se dobîndesc prin uzucapie" (p. 643).

Deoarece nu am întîlnit exemple pentru dativ, care trebuie să fie identice cu cele din cazul genitiv, trecem la ilustrarea formelor de acuzativ: „toate cele ce se cuvin cuiva... se numesc averea lui și alcătuiesc *proprietaoa* lui" (p. 223); „tocmeala prin care se dă cuiva, după moștenire, *proprietaoa* folosirii unei zidiri" (p. 529); „va lăsa fiilor în desăvîrșită *proprieta* giumătate din toată averea sa" (p. 115); „fiștecarele ce este vrednic de a cîștiga prin alte drituri legiuite, poate cîștiga și *proprietaoa* sau alte drituri" (p. 639).

Prin urmare, în *Codicele Calimachi*, în declinarea substantivului *proprieta*, genitiv-dativul singular are desinența *-tăți*. Ca atare, nu credem că s-a recurs la formele analogice ale acestor substantive neologice, cu sufixul *-tate*, pentru a se evita pluralul în *-ale*, deoarece acesta, cu foarte rare excepții, nici nu a fost întrebuințat, cuvintelor noi cu terminația *-ta* conferindu-li-se un regim morfologic aparte. De ce s-a procedat în acest

[1] C. Sturza adaugă: „pentru că fiștecare știință are a sale ziceri însușite și precum limba noastră neprelucrată au cerut a se împrumuta la oarecare întîmplări de la alta, cînd cetitoriul cel nedeprins nici cu știința, nici cu zicerea tehnică, va întîmpina nedumeriri, apoi unul ca acela va afla la sfîrșitul acestui codice, după rîndul alfavital, o adunare de toate împrumutatele cuvinte cu a lor tîlcuire îndestulătoare" (p. 56). Am văzut că titlul glosarului este mai cuprinzător, incluzînd și cuvinte vechi.

fel, de ce s-a recurs la alternanța morfologică *-ta*, *-tăți*, în loc de *-ta*, *-tale*, cum ar fi fost normal? Probabil, pentru a nu se încadra neologisme provenite din latină sau din limbi romanice, cu deosebire din franceză, în categoria unor cuvinte de origine turcească, oxitone, terminate în *-a* accentuat și cu pluralul în *-ale*, ca *basma*, *oca*, *para*, *tarla* etc.[14]. Pe de altă parte, elementele lexicale de origine turcească din limba română terminate în *-a* sub accent denumesc, în general, obiecte concrete : *baclava*, *balama*, *cazma*, *ciulama*, *macara*, *musaca*, *mucava*, *mușama*, *mahala*, *pafta*, *șandrama* etc., în timp ce neologismele de care vorbim aici denumesc, în marea lor majoritate, noțiuni abstracte.

Tratamentul morfologic al termenului *proprieta* în codicele citat nu este totuși un exemplu izolat în literatura noastră. În „scara cuvintelor tîlcuitoare" din *Istoria ieroglifică*, deci la începutul secolului al XVIII-lea, Dimitrie Cantemir scrie *activitas*, forma nominativului singular, care este, cum se vede, perfect identică cu cea latină; în corpul romanului însă, scriitorul adoptă, la genitiv singular, forma actuală, zicînd „sfera *activității*"[15]. Ca atare, se poate presupune că D. Cantemir declina aceste substantive după modelul latin, în *-as*, *-atis*, zicînd deci *activitas*, *activități*.

Într-un articol din 1832, I. Heliade Rădulescu a combătut formele după model italian, cu *-ta*, ale acestor substantive noi, recomandîndu-le pe cele actuale[16]. Dar în 1840, scriitorul se gîndea la o posibilă declinare nu numai a neologismelor, ci chiar a cuvintelor moștenite, din categoria celor cu sufixul *-tate*, după modelul limbii latine, deci cu desinențele *-ta*, *-tăți*. Heliade scrie : „Ce piedică oare ar aduce înțelesului cînd viindu-le în cap scriitorilor români din ziua de astăzi să se ia după limbile vechi și să-și facă cazuri, ar trage rădăcina *bonita* din *bonitate* și ar zice : „aceasta este o *bonita* însemnată, efect al *bonității*, pe *bonita*, de la *bonitate*" "[17]. Heliade spune, pentru a justifica acest posibil mod de declinare, că limbile clasice, greaca și latina, au scurtat forma nominativului singular, sub care se înfățișează icoana ideii, lungind în schimb forma la celelalte cazuri, „ca să arate întîmplările sau cu adevărat cazele ce se pot întîmpla ființelor, lăsînd rădăcina zicerii ca reprezentație sau icoană a ideii și terminația ca întîmplare ce poate avea" [18]. El n-a aplicat această regulă

[14] Cf. Emil Suciu, *Asupra adaptării morfolog ice a substantivelor din limba turcă*, în LR, 1979, nr. 3, p. 226. Sînt, bineînțeles, și unele excepții, cum ar fi cuvîntul *manta*, despre care în DEX (și în DLR) se spune că provine din polonă și ucraineană. Dicționare anterioare nu concordă însă cu DEX-ul în ce privește originea acestui cuvînt. A. T. Laurian și I. C. Massim îi atribuie origine latină, etimonul lui latinesc fiind, spun ei, *mantum*, de unde se vede la ce etimologii greșite a putut duce, uneori, purismul; H. Tiktin, în DRG, crede că ar proveni din franceză, din *manteau*, deși acesta a dat în română *mantou*. A. Scriban însă, în *Dicționarul limbii românești* (Iași, 1939), notează că *manta* provine din polonă și ruteană. În DEX i se dă lui *manta* pluralul *mantale*; Scriban adaugă că se zice, „fals", și *mantăi*. Totuși, de exemplu, Dinu Săraru scrie : „își ridicaseră gulerele la *mantăi*" (*Niște țărani*, București, Editura Minerva, 1982, p. 3).

[15] D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I, București, Editura Minerva, 1983, p. 212. Anterior, în Muntenia este atestat un neologism din aceeași clasă, cu aceeași terminație, *-as*, *curiozitas*, în traducerea din italiană a calendarelor pentru Constantin Brîncoveanu (cf. Emil Vîrtosu, *Foletul novel*, București, 1942, p. 22).

[16] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, vol. II, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1943, p. 210. Heliade repudiază, tot acolo, și formele după model francez, cu terminația *-te*, pentru care nu avem atestări la plural sau genitiv-dativ singular. În piesa lui C. Faca, Elenca îi zice lui Dumitrache : „Ți-aș făgădui din parte-mi amur și *fidelite*" (C. Faca, *Comodia vremii (Franțuzitele)*, București, 1906, p. 35).

[17] I. Eliade, *Paralelism între limbile română și italiană*, partea I, București, 1840, p. 6; „de la *bonitate*" este forma cazului ablativ, existent în paradigma declinării la Heliade.

[18] *Op. cit.*, p. 5.

la substantivele neologice de care vorbim aici și, bineînțeles, nici la cele moștenite. A făcut-o însă la neologismele provenite din cuvintele latine cu terminația *-io, -ionis*, ca *natio, nationis*, pe care, începînd din jurul anului 1850, le-a declinat după modelul latinesc, scriind, de pildă, *națiŏ*, la nominativ, dar *națiuni* la genitiv-dativ și la plural[19].

Menționăm că în a doua ediție a codicelui civil al Moldovei, publicată în 1851 la Iași, formele cu *-ta* ale neologismelor discutate aici dispar, fiind înlocuite cu cele în *-tate*. Peste tot, în loc de *proprieta*, se scrie *proprietate*: „*Proprietatea* lucrurilor socotindu-se ca un drit, este puterea aceea prin care face cineva dispoziție pentru ființa și rodul lucrului" (p. 100)[20]; „*proprietatea* lucrului încetează de obște prin voința proprietariului lui, prin lege și prin hotărîrea judecătorească" (p. 122). În glosarul de la sfîrșit, care acum are titlul *Tîlcuirea unor ziceri tehnice și de lege cuprinse în acest cod*, din cele șapte cuvinte citate din ediția din 1833, a rămas doar *solidaritate*, cu aceeași explicație.

Vom încerca într-un alt articol să prezentăm celelalte modalități de adaptare în română a substantivelor neologice provenite din cuvintele latinești în *-as, -atis*, existente în limba noastră începînd cu Dosoftei, la care este atestat primul termen de acest fel, după cum certifică DLR, și pînă în zilele noastre.

Decembrie 1986 *București, Piața Națiunile Unite nr. 3—5*

[19] A se vedea articolul nostru *Modelul latin al declinării unor substantive neologice în scrieri din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în LR, XIX, 1970, nr. 6, p. 515—521.

[20] Citām după: *Codică civilă a principatului Moldovei*, ediția a 2-a, Iași, 1851. Forme cu *-ta* se mai mențin însă și după această dată. N. A. Ursu notează, în lucrarea citată, chiar o formă *proprieta*, în 1854, în *Calendar pentru poporul românesc*, editat la Iași de G. Asachi. În același calendar, în 1856, apare o formă *oralita*.

ION BARBU: *MOD;* O LECTURĂ „IMANENTISTĂ" A TEXTULUI

MARIA DOBRE

1. Analiza de față intenționează să fie verificarea unei ipoteze printr-un experiment. Ipoteza ar putea fi denumită aceea „a autonomiei (sau imanenței) textului artistic (sau poetic)" și constă în aserțiunea că opera poetică posedă o coerență proprie, interioară, datorită căreia interpretarea nu e obligată să facă apel la elemente extratextuale. Această aserțiune nu este nouă și e destul de răspîndită în momentul de față în stilistică și poetică, fiind, pentru unii stilisticieni, o ipoteză, iar pentru alții chiar o teză.

Experimentul constă în tentativa de a construi, la capătul a mai multor lecturi succesive, o semnificație sau un ansamblu de semnificații posibile, ignorînd în mod deliberat referințele critice, încadrările de istorie literară, analize ale aceluiași text, afirmații ale artistului însuși despre propria-i operă sau poziția textului în contextul operei sau al genului.

2. Te smulgi cu zugrăviții, scris în zid,
La gama turlelor acelor locuri,
Întreci orașul pietrei, limpezit
De roua harului arzînd pe blocuri.

O, ceasuri verticale, frunți tîrzii!
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două;
Iar sufletul impur, în calorii
Și ochiul, unghi și lumea-aceasta — nouă.

Înaltă-n vînt te frîngi, să mă aștern
O, iarba mea din toate mai frumoasă.
Noroasă pata-aceasta de infern!
Dar ceasul — sus; trec valea răcoroasă.

(Ion BARBU — *Poezii*, București, Ed. Minerva 1973)

Premisa elementară de la care pornim este că textul se înfățișează primei lecturi ca o succesiune de fraze organizate prozodic. Această perspectivă lineară este impusă de însăși structura sintactică: ea ne apare ca o înlănțuire de propoziții coordonate. Ca și în alte poeme, Ion Barbu cultivă aici simplitatea. Sintaxa textului său nu este prin urmare „poetică", ci pur gramaticală, și nu intră sub presiunea modelului prozodic adoptat.

Tipul dominant de coordonare este cel copulativ. Regula coordonării copulative e abandonată în final, cînd poetul recurge la un adversativ :

„Dar ceasul — sus ; trec valea răcoroasă".

Faptul că norma e încălcată în ultimul vers — punct important al textului — ne obligă să considerăm că întrebuințarea adversativului e un factor relevant pentru descoperirea unei semnificații pe care poetul a mizat.

Preferința pentru coordonare ar putea sugera egala importanță pe care Ion Barbu o acordă „mesajului" comunicat de fiecare propoziție în parte. Și, într-adevăr, ca urmare a acestei organizări sintactice, textul dobîndește în lectură o cadență gravă ; propozițiile, în majoritate enunțiative, conferă discursului un ton apodictic și impersonal. Poezia e ca un discurs despre „lucrurile esențiale". Caracterul ei impersonal e în trei locuri suspendat de vocea unui eu :

„O, ceasuri verticale, frunți tîrzii !"
. . . . . .
„O, iarba mea, din toate mai frumoasă".
. . . . . .
„Noroasă pata-aceasta de infern !"

Natura acestor exclamații e însă diferită. Prima are tonalitatea unei invocații și această tonalitate se prelungește dincolo de limita versului. Versurile care formează întreaga strofă a doua se cer așadar interpretate ca făcînd parte din „exclamația explicită" :

„O, ceasuri verticale, frunți tîrzii !
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două ;
Iar sufletul impur, în calorii,
Și ochiul, unghi și lumea-aceasta — nouă".

Efectul general e astfel acela al unei voci care comunică o învățătură, un cod. Analogia cu ipostaza unui inițiator ce transmite adevăruri sacre se poate face independent de afirmațiile poetului însuși despre propria sa poetică și independent de judecățile critice curente care consideră poezia lui Ion Barbu o poezie ermetică și spiritualistă. Posibilitatea acestei analogii e, prin urmare, rezultanta unei sugestii intrinseci textului.

Cea de-a doua exclamație conține o notă mai accentuată de subiectivitate. Nu e expresia unei efuziuni și, prin natura ei mai puternic afectivă, se deosebește de prima. Deosebirea dintre cele două exclamații permite să lansăm presupunerea (ce rămîne de verificat), că aici se întîlnește „un alt eu" sau o altă ipostază a eului. Presupunerea este, dintr-un anume punct de vedere, întărită de faptul că exclamația se găsește în proximitatea primului verb (dintre cele două) la persoana I singular :

„Înaltă-n vînt te frîngi *să mă aștern*
O, iarba mea, din toate mai frumoasă".

Nu acesta este și cazul primei exclamații.

În sfîrșit, cea de-a treia exclamație exprimă și ea un angajament afectiv mai intens. Pentru acest motiv, ea ar putea fi așezată lîngă cea

de-a doua. Spre deosebire de precedenta, ultima propoziție exclamativă a textului este însă mai bogată în sugestii afective. E ambiguă și ar putea fi interpretată atît ca reacție de distanțare față de obiectul contemplat (*„pata de infern"*), cît și ca reacție inversă, de atracție vinovată. De aceea, ni se pare că se exprimă o stare de ezitare a unuia dintre euri (mai precis al celui de-al doilea), o oscilație între adeziune și refuz.

3. Revenim acum la prima strofă pe care o supunem unei lecturi mai detaliate. Reține atenția tonul enunțiativ ce înregistrează o succesiune de stări. Strofa simulează tabloul unui proces. Ceea ce impune o astfel de interpretare e prezența celor două verbe la persoana a II-a a indicativului prezent : *te smulgi* și *întreci*. Folosirea persoanei a II-a nu implică în context ideea de adresare. Impresia de contemplare e întărită de utilizarea demonstrativului :

„La gama turlelor *acelor* locuri".

O problemă interesantă este aceea a subiectului celor două verbe. În prima strofă el pare să fie metafora *scris în zid*. Din cauza poziției sintactice, această metaforă e interpretabilă însă în două feluri : ca subiect, dar și ca element predicativ suplimentar : „te smulgi (și ești) scris în zid". Rezolvarea acestei ambiguități se face prin semantica poemului. Apariția unui alt verb la persoana a II-a în ultima strofă dezvăluie subiectul :

„Înaltă-n vînt *te frîngi* să mă așternO, iarba mea din toate mai frumoasă".

Metafora din prima strofă se decodifică în ultima : *scris în zid* pentru *iarbă*. Dar această descoperire naște alte două probleme : una referitoare la semnificația metaforizării, iar cealaltă referitoare la alegerea făcută de poet : de ce figurează așadar iarba ca „protagonist al procesului" descris în prima strofă ?

Cu datele pe care le avem pînă în acest punct, nu se poate răspunde la ultima problemă. În ce privește semnificația metaforizării, se poate spune că ea nu e arbitrară : iarba, văzută ca *scris în zid* înseamnă desigur o confruntare a forțelor vitale ale *naturii* cu produsele *culturii (zidul)*. Dar metafora nu încurajează ideea că dezlănțuirea naturii ar fi oarbă, ci dimpotrivă : puterile naturii sînt ordonate, ele sînt *scriere* și, prin urmare, comunică ceva.

Natura procesului descris în prima strofă se dezvăluie studiind semantica verbelor la persoana a II-a : *te smulgi*, *întreci* (lăsăm pentru moment la o parte interpretarea celui de-al treilea verb). Primul exprimă o acțiune violentă, rezultat al unei încleștări. Cel de-al doilea evocă o acțiune consecutivă, eliberatoare : a întrece e urmarea smulgerii. Direcția ambelor mișcări e ascensională. Interpretarea smulgerii ca o mișcare pe verticală se susține prin complementul de loc : „te smulgi... la gama turlelor acelor locuri". (Metafora *gama turlelor* conține o dublă sugestie : vizuală, deoarece ea îndreaptă către imaginea unor turle avîntate din ce în ce mai mult spre cer ; și muzicală, pentru că fiecărei turle i-ar corespunde un sunet din ce în ce mai înalt de clopot.) Pus în relație cu metafora *zugrăviții* — pentru sfinții pictați — al doilea termen al metaforei *(turle)* sugerează o construcție de cult. (De aici și presupunerea că sunetul

este de clopot.) Strofa *simulează* un tablou dinamic. Procesul nu e rea[1] sau, mai corect, *vizual*, deși elementele lui (iarba, turlele, orașul, blocuri) sînt astfel. Temeiul acestei afirmații este metafora *roua harului*. Această metaforă sugerează în contextul ei o altă confruntare : cea dintre spiritual și material *(blocuri)*. Confruntarea înseamnă victoria materialității oarbe : roua harului se distruge prin ardere.

Ideea de privire, pe care am presupus-o ca fiind implicată în realizarea tabloului, nu are așadar cum să fie pusă în corespondență cu ideea de vizualitate. Dinamica tabloului nu este nici ea o dinamică materială, vizuală. Și este natural, în aceste condiții, ca privirea să fie interpretată ca *modalitate de cunoaștere* (căci ea presupune totuși un obiect) *supersensibilă*, spirituală. În aceeași ordine, procesualitatea descrisă ține și ea de sfera suprasensibilului.

Strofa configurează, astfel, două cîmpuri semantice : *zugrăviții, scris în zid, turle, limpezit, roua harului* și : *orașul pietrei, blocuri, arzînd*. Aceste cîmpuri permit extragerea unor opoziții implicite : natură—cultură (iarba opusă zidului), verticalitate—orizontalitate (depășirea orașului prin mișcare ascensională), puritate—impuritate (mișcarea ascensională înseamnă purificare, acces la starea de har), spiritual—material (roua harului opusă blocurilor), sacru—profan, căldură—răcoare. Numărul acestor cupluri opoziționale implicite nu este arbitrar, deși probabil alte cîteva opoziții ar mai putea fi adăugate. Multiplicitatea lor derivă din raporturile de simbolizare dintre ele. Am putea considera că opoziția fundamentală este aceea dintre sacru și profan. Semnificația sacrului e însă multivalent exprimată : prin mișcare ascensională *(te smulgi, întreci)*, prin purificare *(limpezit)*, prin revelație *(roua harului)*, prin inițiere *(scris în zid)*, prin răcoare *(roua)*. Aceeași situație se întîlnește și în cazul profanului, multiplu simbolizat prin orizontalitate *(orașul, locuri)*, prin maculare *(orașul pietrei)*, prin *opacitate (blocuri)*, prin combustie *(arzînd)*.

Există un accent valorizator care cade pe fiecare din termenii opozițiilor. El vizează paradigma sacrului. Privirea suprasensibilă înregistrează un proces gnostic, de eliberare de sub dominația materialului și de înscriere în sfera spiritualului. Foarte interesant ni se pare faptul că protagonistul acestei gnoze este iarba : element fragil și tenace în același timp al forțelor naturii. Putem avansa acum o primă ipoteză referitoare la alegerea ierbii ca protagonist al procesului inițiatic : gnoza despre care vorbește strofa întîi nu este un proces strivitor prin atmosfera rarefiată a spațiilor ideale către care conduce și îndeamnă. Ea e, dimpotrivă, un proces revitalizant și născător de energii adevărate. Gnoza oferă, așadar, singura șansă de dobîndire a forțelor vitale. Ea e un fenomen natural, o condiție a firii însăși.

4. Cea de-a doua strofă se remarcă prin același ton asertoric. Propoziția exclamativă cu care ea debutează explicitează vocea unui eu care rostește sentințe fundamentale. Avînd în vedere că în prima strofă era consemnată o gnoză și reținînd tonalitatea solemnă și oraculară a celei de-a doua, sîntem îndreptățiți să credem că există o singură voce care „se aude" în primele două strofe. Strofa mediană nu mai e construită pe falsul principiu al unei descrieri. Ea nu consemnează, ci informează, comunică adevăruri. E de observat, în acest sens, un grad mult mai avansat de abstractizare a discursului. Vocabularul e alcătuit fie din

cuvinte ale fondului principal *(ceasuri, frunți, cer, sufletul, timp, lumea)*, uzate prin frecventa lor folosire, fie din termeni din sfera activităților intelectuale : *vertical, dimensiunea, impur, unghi*. Abstractizarea discursului e accentuată, de altfel, și prin întrebuințarea sistematică a elipsei : în întreaga strofă nu se întîlnește nici un verb. Elipsa verbului nu contribuie totuși la obscurizarea discursului. Ea e un procedeu pur retoric, prin care succesiunea propozițiilor cîștigă acea cadență gravă și impersonală.

Punțile de semnificație care leagă prima strofă de a doua sînt în număr de trei : *ceasuri verticale, sufletul impur în calorii* și *ochiul unghi*.

Ochiul e termen înrudit în semnificație cu prima strofă. Faptul că ochiul nu simbolizează în context ideea de vizual e demonstrat de numele predicativ : ochiul (e) unghi — aluzie limpede la simbolul religios al ochiului divin încadrat într-un triunghi.

Sufletul impur, în calorii se încadrează în paradigma profanului, configurată ca în prima strofă. *Caloria* se găsește pe aceeași treaptă de semnificație cu *arderea* („roua harului arzînd pe blocuri") și e o manifestare a impurității. *Ceasurile verticale* ar putea fi un simbol al timpului sacru sau, dacă luăm cuvîntul *ceas* cu sugestia lui muzicală — fapt care ne e permis prin metafora *gama turlelor* — , sintagma simbolizează glasul (sau un cîntec) sacru. Această construcție poate să aibă însă și o valoare noțională. *Ceasul* ar fi deci nu ora, nu instrumentul de măsură a timpului, ci un simbol al timpului însuși. Într-o asemenea interpretare, sintagma reunește un simbol pentru noțiunea de timp cu o noțiune spațială. Această reuniune nu e accidentală. Sub o altă formă, ea apare în versul imediat următor, unde *cerul simplu*, simbol al verticalității și deci al spațialității, e identificat cu *timpul*. Și, încă o dată, fuziunea spațiu—timp apare în ultimul vers al poeziei : *ceasul* (probabil timpul) e *sus*. Recurența acestei asocieri este relevantă. Ea semnalează o miză importantă a poetului în ce privește constituirea uneia dintre semnificațiile poeziei.

Pare legitim să considerăm, dat fiind tonul apodictic și oracular al strofei, că prin sintagma *ceasuri verticale* se comunică unul dintre „adevărurile esențiale", mai clar, una dintre *regulile* procesului gnostic. Regula ar putea fi „citită" astfel : adoptarea atitudinii gnostice suspendă separația rațională spațiu—timp. Timp și durată se contopesc, prin urmare, într-o unică intuiție. Această interpretare e susținută, de altfel, de sintagma următoare : *Cer simplu, timpul*.

Nici una dintre expresiile referitoare la timp nu sugerează însă numai contopirea noțiunii spațiale cu cea temporală. Sintagmele accentuează *o direcție* a „spațiului-durată" : verticalitatea. În felul acesta, a doua semnificație sugerată de ele e următoarea : experimentarea procesului gnostic revelă o altă dimensiune a timpului : cea ascensională. Concepției unui timp „orizontal" care determină „orașul pietrei" și lumea materială, gnoza îi opune imaginea unui alt timp, al cărui atribut principal — verticalitatea — derivă din contopirea duratei cu spațiul.

Posibilitatea de a interpreta sintagmele referitoare la timp în modul în care am făcut-o mai sus permite să construim acum și o decodificare probabilă a uneia dintre cele mai enigmatice propoziții ale strofei : *„Dimensiunea, două"*.

Conceptul de dimensiune e un atribut fizic al obiectelor din universu material. Dacă noțiunea ar fi interpretată în context ca spunînd că obiec-

tele au două dimensiuni, această idee nu numai că nu ar avea vreo legătură cu strofa, dar ar fi de-a dreptul inexactă, deoarece universul material nu e universul geometriei plane. E, prin urmare, plauzibil să se creadă că aici conceptul de dimensiune e investit contextual cu o altă semnificație și că produce, în consecință, un alt tip de adevăr.

Descoperirea semnificației pe care o presupunem nu are cum să fie făcută decît prin raportare la norma gnostică despre timp. Asociind durata și spațiul într-o singură intuiție, regula gnostică identifică ceea ce e discernabil: „timp" în gnoză înseamnă spațiu și durată. De aici se poate deduce că un concept spațial (cum e dimensiunea) reunește în sfera sa și o semnificație temporală. Prin urmare, dimensiunea e o intuiție atît a spațiului, cît și a timpului. Ea e, așadar, două.

Am ocolit cu bună știință o altă sintagmă neașteptată: *frunți tîrzii*, pentru că, în ordinea interpretării de mai sus, ea nu ar fi putut primi la început nici o decodificare. La o primă apreciere, ambii termeni ar fi încadrabili în codul normelor gnostice: *fruntea* e în fond un alt simbol al verticalității, iar creația adjectivală *tîrzii* vorbește despre o dimensiune a timpului. Și totuși, construcția întreagă nu pare să se refere la o altă regulă a comportamentului gnostic. În contextul exclamației, ea are mai degrabă o conotație ironic-peiorativă. Reazemul acestei interpretări este reducerea lexicală (trebuie recunoscut, nu tocmai motivată!) a adjectivului *tîrzii* la formă uzuală: *frunți întîrziate*. Dacă se acceptă această lectură, conotația ironic-peiorativă se impune: o frunte întîrziată ar fi o frunte depășită de curgerea timpului, opacă la înțelegerea lui. Dar astfel, dispare și supoziția că fruntea ar fi simbol al verticalității; în noua interpretare, *fruntea* simbolizează gîndirea. Și dacă ne menținem la conotația ironică, semnificația sintagmei nu poate fi decît condamnarea gîndirii, a cunoașterii raționale, în numele cunoașterii suprasensibile. Adevărurile acesteia din urmă sînt inaccesibile rațiunii. Prin gîndire, ființa nu poate ajunge la „lumea aceasta — nouă", adică la universul sacrului. (Să notăm în acest context și ambiguitatea construcției eliptice *lumea-aceasta — nouă*. Mai întîi adjectivul de apropiere *aceasta* își justifică apariția prin opoziție cu *„acele* locuri". Utilizarea lui indică așadar poziția față de cele două universuri: de apropiere față de lumea sacră și de depărtare de lumea profană. În al doilea rînd, construcția în ansamblu permite două lecturi, după cum *nouă* e interpretat ca adjectiv sau ca pronume personal în dativ. În ultima interpretare elipsa ar fi a unui verb la diateza pasivă: „lumea-aceasta (e) dată (oferită, promisă) nouă". Ambele interpretări se mențin și nu credem de acea că una ar putea fi preferată alteia.)

Ca și strofa precedentă, strofa mediană grupează vocabulele în două cîmpuri semantice: acela al sacrului *(ceasuri verticale, cer simplu, timpul, dimensiunea, ochiul, unghi, lumea nouă)* și acela al profanului *(frunți tîrzii, sufletul impur, calorii)*. Spre deosebire însă de prima strofă, unde „privirea suprasensibilă" înregistra un proces gnostic, aici vocea informează despre regulile comportamentului gnostic, reducînd cunoașterea rațională la sfera profanului.

5. Importanța ultimei strofe stă pe de-o parte în faptul că asigură continuitatea planurilor de semnificație întîlnite în strofele precedente. Elementele lexicale componente se încadrează în cele două cîmpuri semantice. Sintagma *valea răcoroasă* se decodifică punînd-o succesiv în relație cu construcția *sufletul impur, în calorii*, cu ideea de combustie (roua

harului *arzînd* pe blocuri) și cu opusul acestora : senzația de răcoare conținută în metafora *roua harului*. E evident, așadar, că alături de *iarbă* și de ceas, această sintagmă nominală participă la dezvoltarea cîmpului semantic al sacrului.

Menținîndu-ne la opoziția căldură—răcoare, se poate apoi explica și ocurența termenului *pată de infern*; una dintre conotațiile asociate acestui termen este aceea de „loc al focului veșnic". E destul de posibil ca termenul să fie un nume metaforic al „orașului pietrei".

Atributul *noroasă* și-ar putea explica ocurența nu prin corespondență, ci prin opoziție; *pată noroasă de infern* e opozabilă *cerului simplu*. Caracterul opozitiv al termenilor *noroasă* și *simplu* decurge așadar din opoziția centrilor sintagmei : cer—infern. În al doilea rînd, strofa se dovedește importantă și prin faptul că dezvoltă paradigme morfologice sau semantice, configurate deja în strofele anterioare : *te frîngi* intră, după cum am văzut, în aceeași clasă cu *te smulgi* și *întreci*. Fără ocurența lui *te frîngi*, descoperirea subiectului acestor verbe ar fi fost mai dificilă sau chiar imposibilă. Pe de altă parte, enunțul eliptic *ceasul — sus* întărește caracterul sistematic al asocierii timpului și spațiului într-o singură intuiție. Se observă, așadar, că funcția strofei ultime este bivalentă : ea servește ca termen de referință pentru decodificări ale unor expresii din alte strofe *(scris în zid* redus la *iarbă)* sau construiește, pe temeiul semnificațiilor precedente, metaforizări : *pată de infern* pentru *orașul pietrei*.

Elementul nou adus de ultima strofă constă în apariția a două verbe la persoana întîi : *să mă aștern* și *trec*. Poziția acestor două verbe nu poate fi accidentală. Pînă la acest punct, protagonistul principal era *iarba*; o dată cu aceste verbe apare un al doilea „personaj liric" : eul. Studiul construcțiilor exclamative a arătat că se poate face o distincție între două voci și deci între două ipostaze ale eului, pe baza încărcăturii afective diferite. Pe de altă parte, a fost avansată supoziția că eul care consemnează gnoza e același cu cel ce transmite „adevărurile esențiale" (strofa a II-a). Din aceste două ipoteze ar putea să urmeze faptul că eul strofei ultime se distinge de eul celorlalte două. Această supoziție este întărită și de situația următoare : vocea din primele două strofe consemnează și inițiază. Ea reprezintă ipostaza unui eu pasiv și contemplator. Dimpotrivă, vocea din ultima strofă *intenționează să acționeze* (conjunctivul fiind modul intenției și al posibilității : *să mă aștern)* și chiar acționează *(trec valea răcoroasă)*. Distincția ar fi așadar între ipostaza pasivă și cea activă a eului sau, altfel spus, între inițiator și inițiat.

Rămîne de discutat natura raportului dintre cei doi protagoniști : „eul activ" și *iarba*. De o importanță decisivă pentru decelarea unei semnificații posibile ni se pare a fi aici opoziția verticalitate—orizontalitate, ca manifestare a opoziției fundamentale sacru—profan. Adjectivul *înalt* întărește semnificația ascensională acordată ierbii în prima strofă. Dar ultimul verb la persoana a II-a singular *(te frîngi)* crează, prin semantica sa, un dublu efect de contrast. Mai întîi, în raport cu paradigma sa morfologică și semantică : frîngerea se opune atît smulgerii, cît și depășirii materiei. Frîngerea simbolizează orizontalitatea și deci revenirea la universul profan. Nu e apoi de omis faptul că gestul frîngerii are o conotație senzuală certă, permițînd abandonul și venind astfel în întîmpinarea „sufletului impur, în calorii". Frîngerea e așadar o ispitire făcută de universul profan eului pregătit pentru acțiune. În al doilea rînd,

verbul intră în opoziție cu adjectivul *înalt*, acesta din urmă sugerînd verticalitatea. Propoziția devine astfel spațiul unui joc al contrariilor, *iarba* fiind simbolul bivalent al purificării și al mucălării, al sacrului și al profanului. Gestul *așternerii* poate fi înțeles în aceeași linie a opoziției vertical—orizontal. Căci așternerea înseamnă renunțarea la verticalitate sau, în context, este răspunsul la ispita frîngerii: rămînere în stare de impuritate.

Semnificația ultimei exclamații se luminează acum mai bine: în ființa ambiguă a ierbii frînte, eul activ descifrează latura sa impură. Am consemnat mai sus faptul că ultima propoziție exclamativă exprimă o stare de oscilație. Din perspectiva ultimelor afirmații oscilația poate fi acum mai bine înțeleasă: ea e ezitarea eului activ în fața unei răscruci *(Dimensiunea, două)*: către purificare (verticalitate) sau către perpetuarea mucălării (orizontalitate). Construcția „Dar ceasul — sus" apare astfel ca un avertisment, ca un *memento*. Tocmai ea e aceea care decide direcția mișcării. (Se observă că propoziția marcînd „convertirea" — punct culminant al scenariului liric din aceeași strofă — e singura propoziție adversativă a textului — cf. supra, observațiile despre sintaxă.) Ultimul enunț e consecința: *trec valea răcoroasă*. Acțiunea de a trece presupune verticalitatea și se opune *așternerii*. E de observat, de altfel, că în timp ce *așternerea* e evocată în latura ei de posibilitate, *trecerea* e prezentată ca reală (indicativ prezent). Opțiunea a fost făcută, mîntuirea s-a produs.

6. Ultimele observații privesc relația titlului cu textul. Conceptul de „mod" poate fi înțeles, într-o primă aproximare, în accepția sa uzuală de „modalitate". Această semnificație concordă cu desfășurarea lirică a poemului, care vorbește despre etapele unei inițieri și relevă un mod de salvare spirituală. „Mod" mai este însă și un concept de teorie muzicală și înseamnă o formă de organizare a sunetelor pe scara muzicală. Caracteristic muzicii folclorice și de cult, modul corespunde în muzica religioasă ortodoxă *glasurilor* sau *ehurilor*.

Această a doua semnificație putea fi trecută cu vederea dacă textul nu ar fi relevat un alt concept muzical cuprins într-o metaforă *(gama turlelor)*. Aproape nimic din textul lui Ion Barbu nu este nemotivat și deci nici această situație nu e întîmplătoare. Cum însă alte aluzii sau sugestii muzicale nu se întîlnesc în celelalte părți ale textului, e de presupus că semnificația muzicală cuprinsă în titlu e secundară. Poetul s-a limitat probabil la a sugera că mîntuirea are și o latură orfică.

7. „Pariul" textului lui Ion Barbu cu ipoteza autonomiei textuale a fost cîștigat. Succesiunea lecturilor a însemnat traversarea poemului — liniară sau în zig-zag — pe o serie de coordonate, cum ar fi corespondențe semantice, opoziții, paradigme morfologice, decodificări sau metaforizări complementare, infracțiuni relevante de reguli pe care poemul însuși și le-a impus etc. Ceea ce e important e faptul că lecturile au fost ghidate din interior și că rigoarea e impusă de textul însuși. O probă, elocventă în opinia noastră, a disciplinei și coerenței poemului e următoarea: pe măsură ce analiza avansează, ea recuperează, lumînează sau prelungește — în rezumat, face funcționale — semnificațiile descoperite într-o primă abordare. Aproape nimic nu rămîne în afara interpretărilor.

Analiza a fost obligată să utilizeze ca metalimbaj al explicației termeni extratextuali: *gnoză*, *inițiere*, *cunoaștere suprasensibilă*, *sacru*, *profan* etc. Aceasta nu constituie totuși dovada unei lecturi cu mijloace

extratextuale : textul însuși sugerează atari analogii, către care lectura este nevoită să se îndrepte, în virtutea unei elementare nevoi de sens. Precauțiile de interpretare au fost semnalate pretutindeni.

Este deci mai puțin important dacă lectura dată aici poeziei lui Ion Barbu concordă cu alte lecturi. Menționăm totuși în acest sens faptul că interpretarea noastră se întîlnește în datele ei principale cu analiza lui György Mandics [1] și nu coincide decît parțial cu interpretarea dată din perspectivă intertextuală de către Cezar Tabarcea [2].

Experimentul ni se pare semnificativ sub raportul lecției pe care o sugerează. Căci e destul de probabil ca marea conștiință a textului de care dă dovadă aici poetul-matematician să fie o constantă a poeziei sale în genere. Fapt care constituie premisa unei alte receptări.

Ianuarie 1987

Școala Generală nr. 27
București, str. Mașina de Pîine nr. 65

[1] György Mandics, *Ion Barbu. „Gest închis"*, București, Editura Eminescu, 1986, p. 304—306.

[2] Cezar Tabarcea, *Ion Barbu: „Grup" și „Mod"*, în I. Coteanu (coord.), *Analize de texte poetice*. Antologie, București, Editura Academiei R. S. România, 1986, p. 254—259.

OPINII RECENTE ASUPRA CELUI MAI VECHI DICȚIONAR ROMÂNESC

GH. CHIVU

1. Cel mai vechi dicționar românesc scris cu litere latine, *Dictionarium valachico-latinum*, este cunoscut în literatura de specialitate sub numele *Anonymus Caransebesiensis*. Deși a fost descoperit în fondurile Bibliotecii Universitare din Budapesta în urmă cu mai mult de o sută de ani [1], manuscrisul a stat de puține ori în atenția cercetătorilor vechiului scris românesc [2].

Contribuțiilor mai vechi, din rîndul cărora se impun atenției în primul rînd acelea semnate de B. P. Hasdeu [3], Gr. Crețu [4] și N. Drăganu [5], li s-a alăturat recent un volum apărut sub egida Universității din Timișoara [6].

Rod al unei cercetări îndelungate [7], această ultimă lucrare consacrată *Anonymus*-ului *Caransebesiensis* de Francisc Király oferă filologilor și istoricilor limbii române un documentat și extrem de util studiu asupra grafiei celui mai vechi dicționar românesc scris cu litere latine.

Din cele trei titluri ale cărții lingvistului timișorean, primul înscris pe copertă *(Din istoricul ortografiei românești)*, al doilea pe foaia de titlu *(Din istoricul ortografiei românești (Secolul al XVII-lea))*, iar cel de-al treilea pe pagina cu numărul 1 *(Scrierea limbii române cu litere latine și ortografie „maghiară" în secolul al XVII-lea, cu privire specială la* **Dictionarium valachico-latinum**), deducem că ne aflăm, probabil, în fața unei prime lucrări dintr-o serie mai largă, consacrată tuturor manuscriselor bănățene cu litere latine păstrate din intervalul 1601 — 1700.

[1] Vezi scrisoarea lui B.P. Hasdeu, publicată în „Columna lui Traian", II, 1871, nr. 30, p. 117.

[2] Pentru o sinteză a bibliografiei referitoare la *Anonymus Caransebesiensis*, vezi M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, I, București, 1966, p. 11—12.

[3] *Anonymus Lugoshiensis. Cel mai vechi dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, în „Columna lui Traian", s.n., IV, 1884, p. 406—429. O variantă amplificată a studiului a fost publicată, sub același titlu, în „Revista de istorie, arheologie și filologie", VI, 1891, p. 1—48.

[4] *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechi dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, în „Tinerimea română", s.n., I, 1898, p. 320—380.

[5] *Mihail Halici (Contribuții la istoria culturală românească din sec. XVII)*, în „Dacoromania", IV, 1924—1926, p. 77—168.

[6] Francisc Király, *Din istoricul ortografiei românești (Secolul al XVII-lea)* Timișoara, 1986.

[7] Părți sau variante ale studiului la care ne referim au fost publicate de Fr. Király în *Filologie XX, I. Lingvistică*, Timișoara, 1977, p. 35—40; „Analele Universității din Timișoara", XX, 1982, p. 11—21; *Filologie XXV, I. Lingvistică*, Timișoara, 1982, p. 57—68; „Analele Universității din Timișoara", XXI, 1983, p. 21—31. Vezi în același sens Fr. Király, *Mihail Halici și Mihail Halici jr.*, în „Orizont", XXVI, 1975, nr. 9, p. 6, ultimul articol fiind republicat, într-o formă ușor modificată, în SCL, XXXIII, 1981, nr. 3, p. 299—301.

2. Analiza grafiei manuscrisului intitulat *Dictionarium valachico-latinum* a fost făcută prin raportare permanentă la istoria ortografiei maghiare. Au fost stabilite astfel elementele preluate de autorul dicționarului din scrierea limbii maghiare, precum și inovațiile sale față de acest sistem ortografic. Într-o analiză separată, întreprinsă pentru prima dată în literatura de specialitate, a fost apoi cercetată valoarea grafemelor utilizate în intervențiile unora dintre posesorii ulteriori ai manuscrisului.

Rezultatele acestor dificile investigații sînt expuse în două detaliate liste de corespondențe, prima avînd în vedere grafia autorului dicționarului (p. 12—34), iar cea de a doua caracteristicile ortografice specifice intervențiilor ulterioare (p. 34—35).

O anexă, concepută ca auxiliar al studiului, oferă celor interesați posibilitatea să controleze afirmațiile autorului prin propria lectură a unor fragmente din *Dictionarium valachico-latinum*. Este vorba de transcrierea în ortografia originară a 20 de pagini din manuscris (p. 43—63) [8] și de reproducerea în facsimil a altor două (p. 64—65) [9]. Facsimilul unei iscălituri din anul 1640 a lui Mihail Halici-tatăl (p. 66), menit mai mult să ilustreze decît să susțină opinia lui Fr. Király referitoare la paternitatea dicționarului, încheie volumul.

3. Luînd în considerare ansamblul datelor incluse în lucrarea *Din istoricul ortografiei românești*, putem afirma că cercetarea așa-numitului *Anonymus Caransebesiensis* a înregistrat un evident progres. Rezultatele obținute de Fr. Király vor trebui avute în vedere de toți cei ce se vor opri asupra textului pentru studiul limbii sau în vederea unei atît de necesare reeditări.

Cîteva dintre constatările și opiniile cercetătorului timișorean necesitau însă, pentru a fi pe deplin convingătoare, o argumentație suplimentară. Ne referim în primul rînd la interpretarea unora dintre grafemele utilizate în *Dictionarium valachico-latinum* și la transcrierea textului acestui vechi manuscris românesc. La rîndul lor, paternitatea și datarea așa-numitului *Anonymus Caransebesiensis*, considerate definitiv rezolvate de Fr. Király, necesită și ele, după cum vom încerca să demonstrăm, o nouă abordare.

4. Este bine știut că, în interpretarea grafiei textelor vechi românești scrise cu litere latine, cele mai mari dificultăți apar în stabilirea valorii semnelor corespunzătoare lui [ă] și [î], vocalele centrale românești pentru care nu existau grafeme speciale în sistemele ortografice luate ca model.

Oprindu-se asupra chestiunii, Fr. Király a constatat că, în *Dictionarium valachico-latinum*, „distincția dintre *ă* și *î* începe ... să se contureze" deoarece „a) apare, izolat, și notarea *ă (despărt)* și, mai ales, b) *ă* nu se notează *niciodată* cu *i*, pe cînd *î* este redat și prin *i (rimă, amĕrit)*" (p. 21).

Analizînd cele două serii de argumente, constatăm însă că, în cazul articolului „*Despărt.* Separo" (p. 31 din dicționar), *ā* (nu *ă*) este o simplă notație (*a* surmontat de spirit) pentru [a], termenul românesc trebuind citit în consecință *despart*. (Forma **despărt* nu a fost, de altfel, înregistrată

[8] Au fost selectate, pentru a ilustra toate literele dicționarului, paginile 1, 18, 25, 35, 41, 47, 53, 61, 69, 83, 93, 95, 101, 110, 126, 134, 146, 158, 162 și 167.

[9] Este vorba de paginile 8 și 15 din manuscris.

în paradigma verbului *a despărți*). Grafemul rezultat din folosirea spiritului *(ā)* trebuie deci asimilat lui *a*, nu lui *ă*[10]. În ceea ce privește exemplele reproduse sub b), ele ar trebui înlocuite, pentru a susține realmente afirmația, cu forme posibil de diferențiat prin simpla substituție a grafemelor corespunzătoare vocalelor centrale în discuție (de tipul *riu* „rîu" — *reu* „rău"[11]). Pînă la descoperirea unor astfel de perechi minimale, credem însă că, în *Dictionarium valachico-latinum*, nu exista, nici măcar în fază incipientă, o specializare a semnelor care notau pe [ă] și [î].

În ceea ce privește grafemul *i* din forme de tipul *amĕrit*, *rimĕ*, *strins*, *urit* (vezi citatul discutat anterior și afirmațiile lui Fr. Király consemnate pe p. 24 din studiu), el nu corespunde lui [î], ci vocalei [i], în zona și în epoca de alcătuire a dicționarului rostirea moale a lui [r] în contexte de tipul celor enumerate nefiind deloc o raritate[12].

Datele furnizate de dialectologia istorică românească[13] impun, de altfel, și o altă corecție de interpretare: *è* din grafiile *bère*, *bèu*; *grè*, *kurè* notează vocala [e], iar nu diftongul [ea], cum se susține la p. 20.

Cunoștințele actuale de istorie a limbii române fac apoi mai probabilă interpretarea lui *è* din *al doilè*, *asemenè* ca [e], nu ca [ea], soluția adoptată Fr. Király (p. 20) trimițînd, și în acest caz, nu la o autentică interpretare a grafiei *Anonymus*-ului, ci la o transpunere a acesteia în ortografia românei literare contemporane.

5. Reproducerea fragmentelor extrase din *Dictionarium valachico-latinum* a fost făcută, după cum am menționat anterior, în ortografia originară, singura intervenție a lui Fr. Király constînd în culegerea articolelor sau a cuvintelor inserate ulterior în dicționar între paranteze drepte. (Procedeul fusese folosit și de B. P. Hasdeu și de Gr. Crețu în edițiile publicate în „Revista de istorie, arheologie și filologie" și în „Tinerimea română"[14].) Autorul a încercat, desigur, să faciliteze, prin acest mod de editare, pe de o parte, controlul afirmațiilor incluse în studiu și, pe de altă parte, contactul cu manuscrisul păstrat în Biblioteca Universitară din Budapesta[15].

În anexa unei lucrări ce se ocupă de interpretarea grafiei era însă de așteptat ca o editare, fie și fragmentară, să fie făcută interpretativ, rolul ilustrativ urmînd să fie îndeplinit doar de facsimile. În note trebuiau indicate pozițiile deosebite ale unor articole (cuvinte) în pagină, ștersăturile și modificările operate în prima formă a textului[16]. Era, de asemenea, utilă menționarea lecțiunilor diferite de edițiile anterioare ale

[10] Vezi, de altfel, pe p. 12 din volum, îndoielile lui Fr. Király însuși referitor la interpretarea grafiei în discuție.

[11] Ultima formă nu este înregistrată în *Dictionarium valachico-latinum* (pentru prima, vezi p. 124 din manuscris); cf. însă *reieskumĕ* și *rĕiĕtalĕ*, aflate pe pagina 121 a dicționarului.

[12] Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 151.

[13] *Ibidem*, p. 119—120.

[14] „Revista de istorie, arheologie și filologie", VI, 1891, p. 11—48; „Tinerimea română", s.n., I, 1898, p. 320—380.

[15] Încercarea de a respecta, chiar prin modul de dactilografiere, conținutul fiecăreia dintre paginile selectate arată, după părerea noastră, că fragmentele editate pe p. 44—63 sînt simple substitute ale unor facsimile.

[16] O serie de articole sînt anulate pentru a fi recopiate, cu grafie identică, pe aceeași pagină (vezi p. 34, „Drag. Charus" și „Dragoste. Charitas, Amor") sau pe pagina următoare (vezi p. 123, „Rid. Rideo" și „Ridzĕtor. Risibilis"). Faptul este în măsură să probeze revizuirea dicționarului chiar de către autor sau să indice, poate, caracterul de copie al manuscrisului cunoscut nouă.

dicționarului, mai ales că în studiu se atrage atenția asupra unor greșeli pătrunse în lucrările de istorie a limbii române datorită transcrierii (nu totdeauna corecte) publicate în urmă cu aproape nouăzeci de ani de Gr. Crețu [17].

Toate aceste cerințe, facultative într-o ediție parțială, dar obligatorii pentru o editare integrală, științifică, își vor găsi, desigur, rezolvarea în momentul publicării întregului text.

6. În abordarea studiului grafiei utilizate în *Dictionarium valachico-latinum*, Fr. Király a pornit de la convingerea că acest vechi manuscris românesc este autograful lui Mihail Halici-tatăl (p. 1) [18]. Ar indica aceasta o notă aflată într-un *Regestrum librorum* întocmit de Mihail Halici-fiul ca anexă la testamentul lăsat, în 1674, înainte de plecarea (se pare definitivă) din țară [19]. La poziția 380 din această listă a cărților familiei Halici, fiul omului de cultură caransebeșean a scris: „Vocabularium — paterna manuscriptum" [20]. În interpretarea lui Fr. Király [21], acest *vocabularium* este așa-numitul *Anonymus Caransebesiensis*, descoperit la Sibiu (unde Mihail Halici-fiul își lăsase în custodie averea) [22] și păstrat acum la Biblioteca Universitară din Budapesta.

Alcătuirea celui mai vechi dicționar românesc scris cu litere latine este plasată de Fr. Király, în strînsă corelație cu paternitatea menționată anterior, în jurul anului 1650 [23]. (În anul 1658 Mihail Halici-tatăl a părăsit Caransebeșul ocupat de turci). În sprijinul acestei datări pare să vină și constatarea că autorul textului a folosit ca model ortografia maghiară în uz la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea (p. 2). Pentru Fr. Király aceasta arată, *„fără drept de tăgadă* (s. n., G. C.), că manuscrisul s-a realizat în deceniile de mijloc ale secolului al XVII-lea" (p. 35).

Sînt însă paternitatea și datarea stabilite de Fr. Király „certe"?

Notița din *Regestrum librorum Michaelis Halicii de Cáránsebes*, de la care s-a pornit în stabilirea identității așa-numitului *Anonymus Caransebesiensis*, indică într-adevăr faptul că în biblioteca lui Mihail Halici-tatăl s-a aflat un dicționar manuscris. Nu știm însă dacă acesta *era scris* de Mihail Halici sau dacă, nu cumva, făcea doar parte dintre manuscrisele *aflate în posesia* sa. Nu avem, de asemenea, nici un indiciu asupra conținutului acestui dicționar și nici asupra limbii (sau limbilor) în care era redactat.

[17] Vezi, spre exemplu, la p. 39 (nota 29), discuția referitoare la *desoseskumĕ* (transcriere greșită pentru *desoreskumĕ)*, considerat pînă acum o grafie mai puțin obișnuită pentru *degiosescu-mă*.

[18] Vezi Fr. Király, *Mihail Halici și Mihail Halici jr.*, p. 6; idem, *Mihail Halici-tatăl*, **Dictionarium valachico-latinum (Anonymus Caransebesiensis)**, în SCL, XXXIII, 1981, nr. 3, p. 299—301.

[19] Vezi, pentru editarea testamentului, N. Drăganu, *Mihail Halici (Contribuții la istoria culturală românească din sec. XVII)*, p. 163—168.

[20] Vezi Musnai László, Dani János și Engel Károly, *Date noi privitoare la Mihail Halici*, în *Studii de istorie literară și folclor*, Cluj, 1964, p. 103.

[21] Vezi studiile citate în nota 18; cf. Musnai László, Dani János și Engel Károly, *op. cit.*, p. 91.

[22] În toate studiile consacrate manuscrisului se consideră că *Dictionarium valachico-latinum* a fost descoperit, în 1742, la Sibiu, de „Pater Ioachim Botăr", călugăr franciscan. Pe pagina 351, în ultimul rînd al notelor făcute în noiembrie—decembrie 1742, poate fi citit într-adevăr „P. Ioach. Botăr, Prov. Francanor.", dar, intrucît în rîndurile anterioare poate fi descifrat „P. Erasm., Ren. căpitan, în Porumbach", iar pe p. 352, în finalul însemnărilor, „Imp. C. Anton Kornis", afirmația trebuie considerată ipotetică.

[23] Fr. Király, *Mihail Halici și Mihail Halici jr.*, p. 6.

Era deci acel „vocabularium, paterna manuscriptum", *Vocabularium valachico-latinum?* Posibil, dar ipotetica identificare va putea fi susținută doar cînd va fi descoperit un text al lui Mihail Halici-tatăl care să aibă în mod indiscutabil aceeași grafie cu *Anonymus Caransebesiensis* [24]. Pînă atunci este mai prudent ca autorul manuscrisului păstrat la Budapesta (numit inițial *lugoshiensis* [25], dar dovedit a fi *caransebesiensis* [26], identificat apoi, cu rezerva cerută de insuficiența probelor, cu Mihail Halici-fiul [27], iar acum cu certitudine, dar fără probe suficiente, cu Mihail Halici-tatăl [28]) să fie considerat în continuare... anonim.

Consecință firească, datarea *Anonymus*-ului în jurul anului 1650, greu de susținut chiar dacă acceptăm paternitatea lui Mihail Halici-tatăl [29], nu mai poate fi reținută. Grafia utilizată în dicționar nu ajută nici ea, contrar afirmațiilor lui Fr. Király, la clarificarea chestiunii, întrucît poate furniza cel mult informații asupra perioadei în care autorul anonim și-a însușit scrierea limbii maghiare. În aceste condiții, singurele elemente utile pentru datarea textului pot fi obținute doar din analiza hîrtiei pe care este scris acesta.

Cercetarea din acest punct de vedere a manuscrisului înregistrat la Biblioteca Universitară din Budapesta sub cota H_3 arată că *Dictionarium valachico-latinum* (p. 1—172) [30] este scris pe hîrtie de culoare alb-gălbuie, relativ subțire și mătăsoasă, pe care sînt vizibile fragmente din trei filigrane: *mielul pascal* (?) (fig. 1), *două chei încrucișate* (fig. 2a, b) și *trifoi încadrat de literele E* (?) *și B* (fig. 3), ultimul contramarcă a primului. Partea a doua a manuscrisului (p. 173—354), pe care o persoană diferită de autorul dicționarului a început să scrie diverse *Connotationes ex adagiis* (vezi p. 174), ordonate alfabetic [31], este alcătuită din hîrtie austriacă, mai groasă decît cea a paginilor 1—172, avînd drept filigran *un halebardier* (fig. 4) [32].

[24] Vezi și Musnai László, Dani János și Engel Károly, *op. cit.*, p. 92.

[25] B. P. Hasdeu, *Anonymus Lugoshiensis. Cel mai vechi dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, în „Revista de istorie, arheologie și filologie", VI, 1891, p. 1.

[26] Gr. Crețu, *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechi dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, p. 323.

[27] N. Drăganu, *op. cit.*, p. 116—162. În încheierea studiului, N. Drăganu notă: „Am îngrămădit atîtea argumente pentru posibilitatea identității lui Halici cu Anonimul din Caransebeș. Totuși, pînă la siguranță, parcă mai plutește o mică umbră de îndoială din pricină că n-am putut identifica definitiv scrisoarea, iar, dintre orașele în care și-a petrecut Halici tinerețea, în cadrele Dicționarului nu se pomenește decît Sibiul și Caransebeșul. Aiudul și Orăștia lipsesc" (p. 162).

[28] Vezi studiile lui Fr. Király citate în nota 18.

[29] Cum nu există nici o dovadă că Mihail Halici-tatăl și-a scris dicționarul în timpul ședерii în Caransebeș (deci ante 1658), așa-numitul *Anonymus* ar fi trebuit datat ante 1671 (anul morții presupusului autor).

[30] Dicționarul propriu-zis ocupă paginile 1—53, 56—167 și 171—172. Paginile 54—55 sînt goale datorită neatenției copistului (care a întors odată două foi), iar paginile 168—170 au rămas nescrise după terminarea transcrierii ultimei litere.

[31] Dintre paginile repartizate tuturor literelor alfabetului (litere scrise în colțul din dreapta sus al paginilor 175, 183, 191, 201, 209, 217, 225, 233, 241, 249, 257, 265, 273, 281, 289, 293, 301, 309, 317, 323, 331 și 335), conțin citate latinești doar acelea cu numerele 175, 191, 217, 241, 281, 301 și 309. Text latinesc este scris, de aceeași mînă și cu aceeași cerneală, și pe p. 347.

[32] Cf., pentru descrierea și identificarea filigranelor din *Dictionarium valachico-latinum*, B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 3, și Gr. Crețu, *op. cit.*, p. 321. Ultimul autor reproduce, de altfel, pe p. 322, filigranele textului, dar, reducîndu-le la 0,7 din dimensiunea reală, le face inutilizabile pentru datarea corectă a manuscrisului.

z

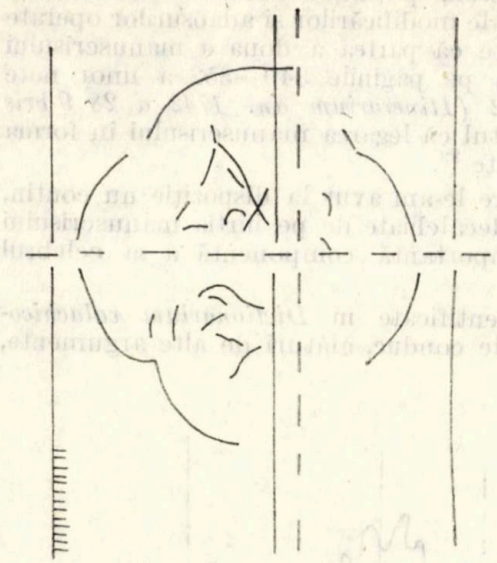

Fig. 1

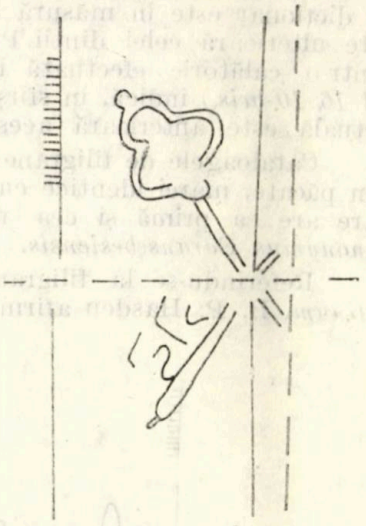

Fig. 2 a

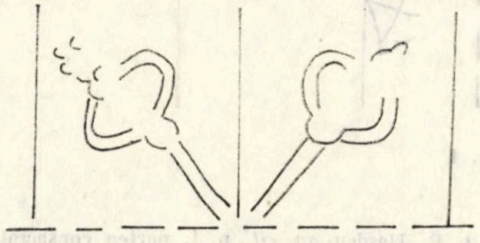

Fig. 2 b

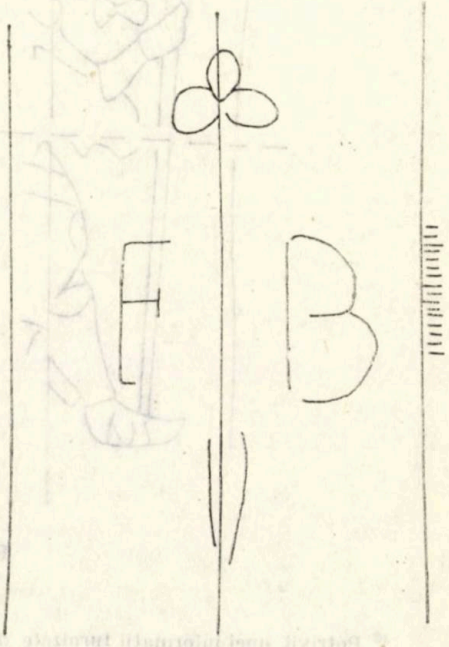

Fig. 3

Constatarea că scrisul și cerneala puținelor adnotări extrase din opere celebre sînt identice cu acelea ale modificărilor și adaosurilor operate în dicționar este în măsură să arate că partea a doua a manuscrisului este ulterioară celei dintîi. Prezența pe paginile 349—352 a unor note dintr-o călătorie efectuată în 1742 *(Itinerarium an. 1742 a 28 9-bris ad 16 10-bris)* indică, în sfîrșit, faptul că legarea manuscrisului în forma actuală este anterioară acestei date [33].

Cataloagele de filigrane pe care le-am avut la dispoziție nu conțin, din păcate, mărci identice cu cele decalchiate de pe hîrtia manuscrisului care are ca primă și cea mai importantă componentă a sa celebrul *Anonymus Caransebesiensis*.

Referindu-se la filigranele identificate în *Dictionarium valachico-latinum*, B. P. Hasdeu afirma că ele conduc, alături de alte argumente,

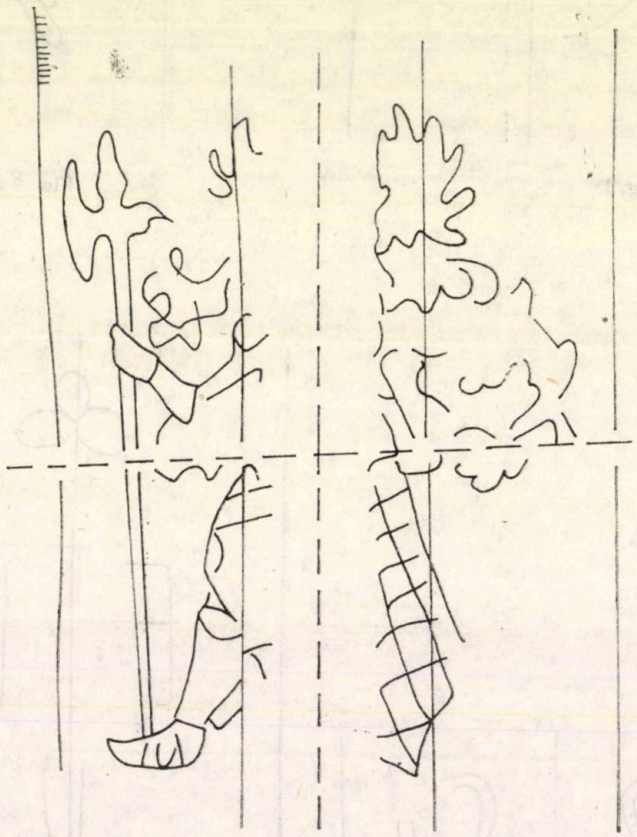

Fig. 4

[33] Potrivit unei informații furnizate de B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 1, partea consacrată așa-numitelor *Connotationes ex adagiis* ar data din 17 70. Cum această dată intră în contradicție evidentă cu aceea consemnată în notele făcute pe pa ginile 349—352, credem că cifrele romane MDCCLXX, abia vizibile după titlul scris pe pagina 174, sînt adăugate ulterior anului 1742, pentru a completa locul lăsat gol după *Anno salutis*.

spre a doua jumătate a secolului al XVII-lea [34]. Gr. Creţu, reluînd *tale quale* afirmaţiile predecesorului său, nota că „acelaşi semn peste tot, atît gloanţele şi literele precum şi cheile, ba încă întocmai aceeaşi calitate de hîrtie ne întîmpină într-un zapis inedit din 30 dec. 1680, al episcopiei de Argeş, aflător la Arhivele Statului din Bucureşti" [35].

Pînă la verificarea afirmaţiilor lui B. P. Hasdeu şi Gr. Creţu cu ajutorul unor filigrane identice precis datate, trebuie să acceptăm opinia că *Anonymus Caransebesiensis* a fost scris, foarte probabil, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea sau imediat după 1700.

7. Conchizînd, constatăm că probleme numeroase legate de *Dictionarium valachico-latinum*, manuscrisul asupra căruia s-a oprit Fr. Király, în încercarea de a-i descifra grafia, îşi aşteaptă încă rezolvarea. Avem în vedere paternitatea, datarea şi, nu în ultimul rînd, editarea ştiinţifică a acestui important text vechi românesc.

Noiembrie 1986

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[34] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 3, 8.
[35] Gr. Creţu, *op. cit.*, p. 321, nota 1. (În studiul lui B. P. Hasdeu citatul se află pe p. 3.)

TERMINOLOGIE AGRARĂ CU PRIVIRE LA MĂSURAREA ȘI ÎMPĂRȚIREA PĂMÎNTULUI ȘI REFLECTAREA EI ÎN TOPONIMIE

MARIA DOBRE

În toponimia românească există o serie de elemente care își au originea într-un bogat cîmp semantic referitor la măsurarea și hotărnicirea pămîntului.

O parte din termenii acestui microsistem funcționează și azi în limbajul popular, altă parte se păstrează în fondul vechi al vocabularului, ca urmare a introducerii unităților de măsură etalon și a schimbărilor survenite în sistemul de proprietate asupra pămîntului.

În cele ce urmează ne propunem cercetarea unor termeni legați de acest important domeniu al vieții agrare, urmărind conținutul lor semantic, prima mențiune documentară [1] și funcționalitatea lor în denominația topică [2].

Din punct de vedere semantic, termenii de care ne ocupăm se clasifică în două categorii:

a) termeni care desemnează „măsuri agrare de suprafață" și

b) termeni care exprimă „suprafețe agrare" de mărime și formă variabile.

a) Dintre termenii folosiți cu sensul de „măsură agrară de suprafață", păstrați în toponimie, menționăm:

falce „măsură veche de suprafață moldovenească, avînd lungimea de 80 prăjini și lățimea de patru prăjini", **1588** (DA), termen prezent și în Țara Românească (M **1470**, ȚR **1528** — DERS); *La Falce* (ȚR **1579** — DERS).

holdă „o fișie de pămînt (Ardeal) cam de un iugăr, lungă cît ține moșia, pe care se cultivă un singur fel de bucate", Cihac II 506 (DA); (**1629** — CAT ȚR III 457); *Holda*, sat — SV (I 1974).

iugăr „o jumătate de hectar (Transilvania), măsură pentru suprafețe agrare", (DA), (**1363** — DRH C XII 119—120).

pogon „unitate de măsură pentru suprafețe de teren agricol a cărei mărime a variat, după epoci, regiuni și culturi în jurul unei jumătăți de hectar; **1766** (DLR), (ȚR **1493** — DERS); *Pogoane*, teren arabil, j BN, necunoscut ca apelativ în regiune (SMO 175). *Pogoanele*, sat — BZ (I 1974), *Pogoanele Școlii*, ss Dumbrăveni și Topești — GJ, *Pogoanele Vechi*, s Schela — GJ (DTRO).

[1] Vezi lista izvoarelor la sfîrșitul lucrării.

[2] Nu toți termenii avuți în vedere în lucrare au reprezentări în toponimie. Ei constituie însă obiectul cercetării noastre în măsura în care se aduc completări informațiilor lexicografice privind semnificația și datarea lor.

Ca submultipli ai fălcii, iugărului, pogonului sau ai altor măsuri agrare, se foloseau alți termeni cu sensul de „sfert": *ciric, codru, firtă, firtai, litră, ciosvîrtă* și *ferdelă*, ultimii doi netoponimizați, luați însă în discuție pentru vechimea lor în documente.

ciric „sfert de pogon, de stînjen", **1697** (DA); (**1666** — CL XLI/31 : *avînd eu un ciric de delniță... l-am vîndut...*" *Ciric*, cartier, pîriu — IS (Obreja), *Cirice*, loc arabil, s Gîrcov — OT (DTRO).

codru „bucată (mai) mare dintr-un întreg care nu este împărțită tocmai în patru părți [3]; în unele regiuni codrul era o măsură veche de suprafață", **1672** (DA); (ȚR **1567** — DERS). Sistemul de împărțire a moșiilor pe codri era destul de extins, din moment ce se menționează în documente : *a patra parte din hotarul Dejoilor... împărțindu-se codreșle* — **1794** (COMORI VL 263). Prezența cuvîntului în toponimie presupune însă și accepția de „parte de moșie", „bucată". *Codrii*, moșie — DB (**1799** — RA I 877), *Codrii Vlaicului*, moșie — ȚR (**1641** — CAT ȚR V 244), *Codru*, teren arabil, s Daneți — DJ, moșie, s Măceșu de Sus — DJ (DTRO), *Codrul Botesc*, moșie, s Bărbătești — VL (**1644** — ER XXXIV/43), *Codrul Lotesc*, s Bărbătești — VL (**1864** — RV DI XIX/47), *Codrul lui Gîrloiu*, teren agricol, s Mijați — VL (DTRO).

firtă „un sfert dintr-un pogon (adică douăsprezece prăjini), ciosvîrtă", **1766** (DA), (**1586** — CAT M I 192), *Firtele Sbîrnii*, poieni cu livezi, s Poieni — IS (Obreja).

firtai (var. *fertal*) „sfert" (DA); (**1499** — DERS : *un fertal de vie*, **1588** — CAT M I 201 : *trei firtaie de vie în Dealul Porcului*), *Firtaie*, delnițe de pămînt de un sfert de iugăr, j BN (SMO 163).

litră „un sfert dintr-un întreg; spec. (ca măsură agrară în Oltenia și Banat), un sfert de pogon sau iugăr"; CADE, (DA) (**1765** — COMORI VL 145); *La Litre*, teren de muncă, s Gruia — MH, *Litrele*, teren arabil, ss Bechet, Jiul, Negoi — DJ, Almăjel, Gîrla Mare, Tîmna — MH, Arcești — VL, *Litrele din Vale*, s Dunăreni — DJ, *Litrele-Vechi*, s Bujor — DJ (DTRO).

ciosvîrtă (var. *cezvîrtă*) „a patra parte, sfert dintr-o măsură de capacitate sau dintr-un pogon, firtă", **1719** (DA) (**1635** — CAT ȚR.IV 254): două pogoane și două cezvîrte de vie.

ferdelă (var. *fărdar*) „a patra parte" (DA), cuvînt neatestat în dicționare cu sensul de „măsură agrară" (**1453** — DRH B I 193—4, ȚR **1575** — DERS) : *trei fălci și un ferdel la Detunătură*, (**1644** — TEZ VL 164) : *o prăjină și un fărdar*.

Unii din termenii mai sus menționați (*ciosvîrtă, ferdelă, litră* desemnau inițial măsuri de capacitate, sensul secundar fiind acela de „parcelă de teren însămînțată cu un sfert de oca de semințe" (n.n.).

b) Cercetînd elementele lexicale folosite pentru exprimarea sensului de „suprafață agrară", constatăm evidențierea cîtorva serii relativ sinonimice.

Pentru sensul de „moșie", „moștenire", „proprietate" se foloseau termenii :

dedină „moștenire" (SCRIBAN); (**1565** — TEZ VL 195): *o dedină de cincisprezece pași...*; (**1641** — CAT ȚR V 152): ... — *au fost oameni*

[3] Contextul unor documente, ca și sensul termenului din latină îndreptățește situarea lui în această serie, chiar dacă ulterior a primit și alte accepții.

liberi (cnezi) cu dedinile lor; *Dedina Lieștilor*, moșie, s Măneciu — PH (**1641** — CAT ȚR V 152).

ocină (înv. și pop.) „bucată de pământ (moștenită), proprietate, moșie, moștenire", **1525** (DLR), (⟨**1389—1400**⟩ — DERS); *Ocina*, sat — ȚR ⟨**1475—1476**⟩ — DERS, *Ocina de Jos*, sat, *Ocina de Sus*, sat — PH (I 1974), *Ocina Neagului* ȚR **1587**. *Ocina Oltenilor* ȚR **1593**, *Ocina Papei* ȚR **1507** — DERS; *Ocinele Vărbîlei* (**1521** — DRH B II 400—401).

hotar „locul mărginit de hotare..., moșie, proprietate mare" Pamfile A (DA), prin extindere de la *hotar* „limită, margine" (DA); (**1784** — COMORI VL 211): *Hotarul s-a împărțit în trei trupuri...*; *Hotarul Izvoranilor*, moșie, s Izvorani — AG (**1778** — CL XLVI/52): *am vîndut un petic de lot ce se numește* ~); *Hotarul Mănesc*, moșie (**1639** — CAT ȚR IV 681), *Hotarul Năpîrtenilor*, moșie lg Berevoiești — AG (**1734** — CL LX/7).

Ceea ce unește cei trei termeni este trăsătura de „moșie moștenită".

Subordonate moșiei satului, păstrîndu-și caracteristica de „întreg", la rîndu-i divizibil, erau părțile de pămînt desemnate prin termenii: *delniță*, *jirebie*, *ogor*, *prosie*, *paur(e)*, *sesie*, *tablă*.

În cadrul obștii țărănești, *delnița* reprezenta „partea ce se cuvine unei familii care șade într-o casă"[4], „parcelă de pămînt dată prin împărțirea vetrei satului" (Porucic 52). Înțelesul de mai sus al delniței se transferă la „tarla, parte de pămînt arată, Munt. — vest Olt.". (SCRIBAN), „loc de arătură lung și îngust" (DU), (⟨**1542—1543**⟩ — DRH B IV 162); *Delnița*, sat — HR, SV (I 1974), moșie, c Păcureți — PH (DG Ph), c Căzănești — VL (**1897** — RV PL 42); *Delnița Albului*, moșie, s Golești — AG (**1686** — MITROP ȚR I 246), *Delnița lui Fultican*, c Căprioru — DB (**1705** — CLXXX/2), *Delniți*, *Delnițele*, teren arabil j BN (SMO 161).

jirebie (Ml și Buc.) „bucată de pămînt mai mult lungă și îngustă considerată și ca măsură de teren; spec. (Bas.) bucată de pămînt dată prin împărțire la prima colonizare", **1675** (DA) (**1575** — CAT M I 158). „Jirebia era corespondentul delniței în Moldova, fiind întinderea de pămînt necesar pentru întreținerea unei familii"[5]. Ca și pentru *delniță*, sensul de „bucată de pămînt lungă și îngustă e ulterior" (DA); *Jireghea*, deal, s Iazu-Nou — IS, pîrîu temporar, s Satu Nou — IS (Obreja), *Jurebiște*, moșie — BZ (**1640** — CAT ȚR V 78). Numele dat altor obiecte geografice: deal, pîrîu se explică prin analogie sau prin transfer de sens de la un toponim *Jireghea* dispărut.

ogor „bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă, țarină", **1600—1650**, (DLR) (ȚR **1548** — DERS); *Ogoare*, sat desf. c Nistorești — VN (I 1974), *Ogoru*, teren arabil, s. Vrăniuț — CS (Ioniță Gl), sat — IL (I 1974)[6] etc.

prosie „ogor semănat pentru prima dată, după ce a fost lăsat nelucrat timp de doi sau trei ani" (DLRM); *Drumu Prosiilor* s Blăjani — AG, *Prosia*, *Dealu Prosiei*, *Pe Prosie*, top. j BN (SMO 128, 130, 139).

paur(e) se întîlnește în graiul bănățean cu înțelesul de „țăran, agricultor" (DLR) care, prin transfer de sens, denumește o „suprafață

[4] H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe*, București, 1959, II, p. 108—110.

[5] N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul nostru*. București, 1971, p. 105.

[6] Ceea ce ne-a determinat să situăm termenul în aceeași serie sinonimică cu *delniță*, *jirebie* este o altă informație: „Ogor e fășia de moșie care e *proprietatea unui om*: o falce, două sau trei" (DA, cuv. *hotar*).

agrară" : „un paore de pămînt egal cu 32 lanțe" (Răuț — Ioniță, 71); *În Paure*, s Cîlnic — CS, *Paurele Popii*, s Deseşti — CS (Ioniță, *Nume* 153). Aceeași origine presupun și toponimele oltenești : *Baur*, parte de sat, deal, c Iancu Jianu — OT, *Baur*, *Baurel*, Vîlcea, s Goruneşti — VL (DTRO).

sesie [7], termen atestat într-un document din secolul al XVIII-lea, în care sînt semnalați „nobili cu o singură sesie, nobili taxaliști (cu o singură sesie, plătind în anumite cazuri impozite... nobili trăind pe sesii iobăgești ..." (IZV DEM 8), ca și în altul din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în HD : „mai mulți nobili veniți din alte comitate... au dobîndit în cadrul comitatului vetre de casă, bunuri și părți de sesii iobăgești... ... ceea ce a dus la scăderea vetrelor și sesiilor iobăgești" (ÎNDR, HD 19). După cum reiese din contexte, *sesia* pare a însemna „lotul posedat de iobag sau nobil", sinonim cu delnița din Țara Românească sau jirebia din Moldova. În graiul din Banat *sesia* este legată și de proprietatea parohială, după cum o arată toponimele : *Sesia Popii*, s Cuptoare-Secu — CS, *Sîsîia Popească*, s Doclin — CS, *Sîsîionu Popii*, s Cuptoare-Secu — CS (Ioniță Gl).

tablă „bucată, suprafață, fîșie de pămînt (semănată cu același fel de plante sau aparținînd aceluiași proprietar), ogor, tarla" (DLR); *La Tablă*, s Valea Popii — AG, *Tabla Pristos*, s Filfani — AG, *Tabla Cantonului*, *Tabla Lungă*, *Tabla lu Obeanu*, *Tabla Stolojanilor*, or Filiași — DJ [8], *Tabla Ulucilor*, or Hîrlău — IS [9] (Obreja).

O altă serie sinonimică se definește prin sensul „fîșie de pămînt lungă și îngustă" :

chingă „fîșie de pămînt lungă și îngustă", Brăescu, M. (DA); (**1784** — COMORI VL II 209 : *a treia parte dintr-o chingă)*; *Chinga*, s Budurăști — VL (**1898** — MDG), s Olteni — VL (**1783** — ER XLIV/7), *Chinga Bisericii*, s Malu Alb și Olteni — VL, *Chinga lu Biolaru*, *Chinga lu Bușcă*, s Valea Popii — AG, *Chinga lu Pișcă*, s Leșile — DJ, *Chinga lu Popescu*, s Urși — VL, *Chinga Milovanului*, s Milovan — DJ, *Chinga Răsurile*, s Stoienești — VL (**1898** — MDG), *Chinga Roșculeștilor*, s Gușoieni — VL (DTRO).

curea „fîșie lungă și îngustă de pămînt", Brăescu, M. (DA); (**1798** — COMORI VL 303); *Cureaua*, sat desf c Piscu Vechi — DJ (I 1974). Cuvîntul se păstrează în peste o sută de toponime compuse din Oltenia (DTRO), majoritatea denumind moșii, terenuri arabile : *Cureaua Cheiană*, s Urșani — VL (**1764** — COMORI VL 140), *Cureaua cu Pricina*, s Drănic — DJ, *Cureaua de o Sută*, s Cornetu — GJ, *Cureaua Teiu*, s Cornu — DJ, *Cureaua Țarogească*, s Rîmești — VL (DTRO).

[7] V. Arvinte (GL REG) consideră termenul o formă coruptă a lui *cesie* (= cesiune), „cedare, părăsire în favoarea cuiva" (SCRIBAN). Alte lucrări lexicografice nu-l menționează.

[8] În graiul din Oltenia, *tablă* înseamnă atît „drumul ce desparte două suprafețe agricole de întindere mare (cîteva sute de ha)", cît și „pămîntul mărginit de o *tablă*", pămînt care nu e obligatoriu cultivat cu același fel de plante și reprezenta proprietățile a zeci de țărani, delimitate prin *mejdini*. (n.n.). Primul sens al termenului reiese și din contextul unui document gorjean : „Care pentru acest pămînt ce se calcă din table afară... au a face dava moșnenii cu egumenul" (**1781** — ACTE JUD 951).

[9] În Moldova, cuvîntul are și înțelesul de parcelă mică, strat, niște dreptunghiuri despărțite între ele prin haturi, late de doi-trei pași și lungi de patru pînă la șase pași (T. Pamfile, *Agricultura la români*, *București*, 1913, p. 192).

fîșie (var. fășie) „o bucată de pămînt lungă și strîmtă", Hasdeu, I. C. 29 (DA), (**1614** — CAT ȚR II 294); *Fășîi*, s Bîrza — CS (Ioniță Gl), *Fîșia Tebei*, parte de moșie *or* Odobești — VN [10].

funie „funie de lungime variabilă cu care se măsura pămîntul"; prin extensie, „funie de moșie, cf. sfoară de moșie", **1810** (DA), (**1445** — DRH B I 173—4); *Funia*, s Ilova — CS (Ioniță Gl), *Funia Bușcească*, ~ *Căpățînească*, ~ *Negutească*, s Măldărești — VL (**1609** — DIR B XVII, I 408—411), *Funia Grecilor* — DJ (**1596** — DRH B XI 220—221) etc.

jdrele (var. zdrele), pl. „fîșie de pămînt" (Ioniță, *Nume* 153), probabil un pl. de la zdreală „fărîmă, bucățică" (DLRM); *Jdrele*, top s Pecinișca — CS; sens sinonim, după părerea noastră, cu „mărunțiș", „resturi rămase de la împroprietărire", din toponimele: *Mărunțiș*, localitate componentă or Urlați — PH, *Mărunțișu*, sat — DB (I 1974), *Mărunțișu*, *Mărunțișu-Valea Seacă*, moșie, s Mărunțișu — BZ (DG Bz).

limbă, Moldova, „fîșie de loc (de pămînt, de pădure) lungă și îngustă" (DA); *Limba*, hotar — DJ (**1643** — CAT ȚR V 486).

obraț [11] „suprafață de teren lată de o prăjină și lungă de patru—opt prăjini", **1725** (DLR); *Obrații*, moșie — BZ (**1644** — BANU XXII/11), *Obrațul lui Jurma*, top s Cîlnic — CS (Răuț — Ioniță 79).

raclă (var. lacră) înv. și reg. „bucată de pămînt, parcelă", **1768**, „suprafață de pămînt cuprinsă între două drumuri" (DLR); (**1643** — CAT ȚR V 442); *Racla Bucșănească* — IL (**1768** — Brăescu, *op. cit.*, p. 22), *Răclzța*, sat — OT (**1641** — CAT ȚR V 182), *Lăcrița Mare* și *Lăcrița Mică*, sat c Robănești — DJ (I 1974).

răzor, *înv.* și *reg.* „fîșie îngustă și lungă de pămînt, servind adesea ca unitate de măsură", **1575** (DLR), (**1562** — DERS); *Răzoare*, sat — CJ, MM, MS, *Răzoarele*, sat — CT, IL (I 1974), *Răzoru lui Danciu*, or Tîrgoviște — DB (**1537** — DRH B IV 45—6), *Răzoru Nicșorii*, pămînt, s Căprioru — DB (**1642** — CAT ȚR V 352).

sfoară „curea, moșioară lungă și îngustă" (SCRIBAN), **1640** — CAT ȚR V 52); *Sfoara*, loc de arătură, s Surani — PH (DG Ph), *Sfoara Banului*, s Cănești, *Sfoara Băcanului*, s Lipia, *Sfoara Berca*, *Sfoara Bradu*, s Tisău — BZ (DG Bz), *Sfoara Grădiștea*, sat — PH (DG Ph).

șuviță „fîșie lungă și îngustă de pămînt" (DLRM); *Șuvița* sat — DB (I 1974), *Șuvița din Șesuri*, moșie, s Poienari — AG (**1691** — CL XXI/24).

Alți termeni completează această serie sinonimică, termeni neatestați pînă acum ca toponime. Îi vom menționa în continuare:

cipcă „fîșie mică de pămînt" (Porucic 70).

cleată „strat de legume, bucată îngustă de pămînt" (DLR), „lacră" (Udrescu Gl).

coardă, termen neatestat în dicționare cu sensul de „suprafață agrară", „sfoară de moșie", sens datorat ideii de „funie", „sfoară întinsă", pe care o comportă cuvîntul *coardă* (DA), și care reiese din contextul unui document: *sînt cumpărate trei fălci și o coardă*, s Bulzești — DJ (**1638** — CAT ȚR IV 573).

fișteică (Oltenia), „sfoară de moșie" (CADE).

foltan „bucată, petec, hliză de pămînt, de moșie" (DA).

hiler „măsură agricolă de două prăjini și trei palme, o pătrime dintr-o hîrtă", Pamfile A. (DA), (**1785** — Giurescu, *op. cit.*, p. 87).

[10] Constantin G. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeștilor*, București, 1969, p. 90.

[11] În fostul județ Muscel *obraful* se numea *trăsură* și avea o lungime de șase prăjini a cîte cincizeci și patru de palme (T. Pamfile, *op. cit.*, p. 234).

hliză (Moldova) „petec sau fîșie de pămînt de două — trei hectare, o parte dintr-un lan, proprietate lungă și îngustă" (DA) (**1693** — Giurescu, *op. cit.*, p. 56).

șușăniță „șuviță", Moldova (DLR).

Un loc aparte, în cadrul terminologiei agrimensurale de care ne-am ocupat, îl ocupă unii termeni despre care informațiile lexicografice sînt sărace, iar documentele ne dau puține date privind mărimea și forma suprafețelor desemnate de aceștia. Iată cîteva date despre ei :

apă [12], ca măsură de suprafață agrară, apare în documente la începutul secolului al XVII-lea în j Teleorman (**1639** — CAT ȚR IV 622) : *se dăruiesc din funia de moșie din Dușăști o apă și jumătate și din Funia Chițească două ape și jumătate* ; (**1640** — CAT ȚR V 120) : se cumpără o moșie megieșească... *din Dușăștii de Sus, de la Badea, patru ape,... ... de la Stana... o apă și jumătate... de la Ion Croitor, trei ape* ; (**1641** — CAT ȚR V 220) : Pîrvul din Știoroban vinde... *trei ape de moșie, apa cîte 500 de bani.*

arădal, termen de proveniență turcească reprezentînd o anumită măsură de vie, prin transfer de la *arda* „băț înfipt în pămînt ca semn" (Türkçe sözlük). Explicarea lui trebuie pusă în legătură cu *haragul* [13], ca instrument de măsură, care reprezenta $1^1/_2$ stj (**1765—1781** — COMORI VL 143) : *trei arădale de vie, alăturate de o altă funie*, comparativ cu : *trei fălci și patruzeci araci de vie* (**1612** — CAT M I 353).

blană „bucată de pămînt mare de la unu la cinci ha" (GL REG), termen nedefinit în documente, păstrat în graiul și toponimia din Oltenia și Argeș (**1676** — CAT M IV 35) : se vinde *o poiană... precum și o blană și loc de o falce* de fîn... ; (**1682** — CAT M IV 169) ; Focșe a plătit o datorie *pentru niște blăni* ; (**1682** — CAT M IV 177) ; Soare vinde *partea sa de moșie, o blană* cu zece potronici... ; (**1685** — CAT M IV 216) ; sătenii... *au ales partea de moșie... treizeci și patru de pași în cele două blăni răscumpărate...* ; (**1694** — CAT M IV 373) ; *Todosie vinde... un pămînt și o blană* la Dîmbovița...) ; *Blana*, loc, s Lumnic — MH, *La Blana Lungă*, s Pătuleni — AG.

moș [14], cu sensul de „măsură agrară de suprafață", reprezintă o evoluție semantică de la *moș* „primul deținător cu titlu de moștenitor al unui pămînt" (DLR) la suprafața de pămînt „fîșie (curea, sfoară)... ... stăpînită de un moșnean" (SCRIBAN) ; (**1625** — CAT ȚR III 213) : se vinde la Blejoi — PH, *din funia lui Bercin un moș deplin* ; (**1626** — CAT ȚR III 310) : *a opta funie cu cei șapte moși ; Moșu Bohnesc, Moșul Dărbănesc, Moșul Dușesc*, moșie, s Nenciulești — TR (**1642** — CAT ȚR II 282—3), *Moșul lui Drăgoi*, moșie, s Biscenii de Jos — BZ (**1684** — BANU XVII/2).

neam are aceeași evoluție semantică cu *moș* : de la *neam* „grup", „ceată" (DA) la „partea de moșie stăpînită de un neam", înțeles ce reiese din contextele : „... *de obicei neamurile sînt hotărîte din vechi prin stîlpi de piatră sau prin diferite semne..., se începe măsurătoarea neamului în*

[12] În Moldova, prin „*apa*" unui *pămînt* se înțelegea dreptul la moara de apă pe care-l avea acel *pămînt* : „și-au mai cumpărat *apa unui pămînt* iar în moara de la Odobești" (Giurescu, *op. cit.*, p. 58), accepție neadmisă în contextele noastre.

[13] Brăescu, *op. cit.*, p. 34.

[14] *Bătrînul* sau *moșul* era numele ce se da unei părți din teritoriul satului care aparținuse, la începuturile acestuia, unui fondator real sau prezumtiv al satului respectiv (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 103).

curmeziș, spre a se încredința dacă nu cumva stîlpii, pietrele sau hotarele au fost mutate...[15].

tei, ca „măsură agrară de suprafață", neînregistrat în dicționare, s-a format prin transfer de sens de la *tei* „fibră de scoarță de tei, folosită la legat și fabricat sfori, frînghii, sfoară sau frînghie făcută din această fibră" (DLR), deci de la instrumentul de măsurat la suprafața măsurată, situație întîlnită și la *arădal*, *funie*, *jerdie*[16]; (**1638** — CAT ȚR IV 553): se vinde o parte de moșie din Buzești — Gj *a treia parte dintr-un tei*; (**1761** — COMORI VL 136): *un tei de moșie în hotarul Nedovenesc*; (**1818** — UN SECOL... p. 48): în trupul Motru Mare existau următoarele *teie: Teiul Fisesc... Teiul Mărculesc... Teiul Dănciulesc... Teiul Izbășesc... Teiul Negulesc*; *Teiu*, moșie — DJ (**1608** — CAT ȚR V 138), sat — DJ (**1644** — CAT ȚR V 538), sat — AG, VL (I 1974). Numărul mai mare al toponimelor de acest fel, existente în nomenclatoare, se poate explica printr-un etimon provenit de la numele arborelui respectiv.

În încheiere putem conchide că limba română dispune de un inventar lexical bogat privind măsurarea și hotărnicirea pămîntului. Majoritatea elementelor sînt formate pe teren românesc de la termeni din lexicul comun, fie prin extindere de la instrumentul cu care se făcea măsurătoarea la suprafața măsurată: *arădal*, *funie*, *jerdie*, *sfoară*, *tei*, fie de la parte la întreg: *codru*, *delniță*, *hotar*, *tablă*, fie de la termeni desemnînd măsuri de capacitate: *ciosvîrtă*, *ferdelă*, *firtă*, *litră*, fie de la numele posesorului la obiectul posedat: *moș*, *neam*, *paur(e)* sau prin analogie: *cipcă*, *chingă*, *coardă*, *curea*, *șuviță* etc.

O bună parte din termeni sînt polisemantici, polisemantism care n-a stat în atenția noastră, însă, în unele situații, a jucat un rol în favoarea toponimizării lor: *codru*, *holdă*, *hotar*, *obraț*, *răzor*, *tablă* etc.

O parte a termenilor sînt împrumuturi, cu sensurile din terminologia în discuție, aparținînd unor epoci diferite: *ciric*, *cleată*, *hiler*, *holdă*, *jirebie*, *ogor*, *pogon* etc.

Din punctul de vedere al atestării lor documentare, izvoarele nu ne oferă știri sigure despre vechimea tuturor măsurilor folosite de poporul nostru în evul mediu. Faptul că unele din ele apar în primele acte emise de cancelariile statelor feudale românești dovedește însă că ele existau încă înainte de constituirea statului, domnia recunoscînd la început măsurile așa cum erau ele folosite de locuitori[17].

Studiul toponimelor formate de la elementele acestui microsistem lexical este important prin faptul că toponimia joacă rolul de păstrător al unor termeni azi ieșiți din uz: *chingă*, *codru*, *curea*, *funie*, *jirebie*, *moș*, *tablă*, *tei* etc.

De asemenea, unele toponime atestă o dată anterioară celei constatate documentar pentru termenii comuni, fapt ce relevă prezența acestora în limbă cu mult înainte: *Hotarul Mănesc* (**1639**), *hotar* (**1784**), *Cureaua Cheiană* (**1764**), *curea* (**1798**), *Obrații* (**1644**), *obraț* (**1725**), *Răcluța* (**1641**), *raclă* (**1643**), *Răzoru lui Danciu* (**1537**), *răzor* (**1562**), *Teiu* (**1608**), *tei* (**1638**).

Dacă nu toți termenii cercetați se reflectă în toponimie, aceasta se datorește și lipsei resimțite a unui *Dicționar toponimic al României*, care ar oferi o imagine de ansamblu asupra repartiției teritoriale a acestora.

[15] T. Pamfile, *op. cit.*, p. 152.

[16] „Mai mică decît *hirta* era *jerdia*, o unitate de măsură căreia îi corespundea, se pare, în Muntenia, *răzorul*" (Giurescu, *op. cit.*, p. 84).

[17] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 24.

IZVOARE — ABREVIERI *

ACTE JUD	Gh. Cronț și col., *Acte judiciare din Țara Românească, 1775—1781*, București, 1973.
ASB	Arhivele Statului București.
BANU	Banu (fondul de documente al mănăstirii Banu de la ASB).
CAT M I, IV, V	*Catalogul documentelor moldovenești*, București, vol. I (1387—1620), 1957, vol. IV (1676—1700), 1970, vol. V (1701—1720), 1975.
CAT ȚR II, III, IV, V	*Catalogul documentelor Țării Românești*, București, vol. II (1601—1620), 1974, vol III (1621—1632), 1977, vol. IV (1633—1639), 1981, vol. V (1640—1644), 1985.
CL	Cîmpulung (fondul de documente al mănăstirii Cîmpulung de la ASB).
COMORI VL	Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România, *Comori arhivistice vîlcene. Catalog de documente*, București, vol. II (1467—1800), 1985.
CR PL	Craiova — Planuri de moșii.
DERS	Gh. Bolocan și col., *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374—1600*, București, 1981.
DG Bz	B. Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892.
DG Ph	Brătescu Paulina și col., *Dicționar geografic al județului Prahova*, Tîrgoviște, 1897.
DIR B XVI, III	*Documente privind istoria României, veacul al XVI-lea, B. Țara Românească*, București, *vol. III (1551—1570)*, 1952.
DIR B XVII, I	*Documente privind istoria României, veacul al XVII-lea. B. Țara Românească*, București, *vol. I (1601—1610)*, 1951.
DRH B I, II, III, IV	*Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, București, *vol. I (1247—1500)*, 1966, *vol. II (1501—1525)*, 1970, *vol. III (1526—1535)*, 1975, *vol. IV (1536—1550)*, 1981.
DRH C XII	*Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, București, *vol. XII (1361—1565)*, 1985.
DTRO	*Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (în manuscris).
EA	Episcopia Argeș (fondul de documente al Episcopiei Argeș de la ASB).
ER	Episcopia Rîmnic (fondul de documente al Episcopiei Rîmnic de la ASB).
GL REG	V. Arvinte, D. Ursu, N. Bordeianu, *Glosar regional*, [București], [1961].
I 1974	Ion Iordan și col., *Indicatorul localităților din România*, București, 1974.
Ioniță Gl.	Vasile Ioniță, *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, 1972.
Ioniță, *Nume*	Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, 1982.
IZV DEM	Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică, vol. I, secolul al XVIII-lea — Transilvania*, București, 1986.
ÎNDR CJ II	*Îndrumător în Arhivele Statului, județul Cluj*, București, vol. II, 1985.
ÎNDR. HD	*Îndrumător în Arhivele Statului, județul Hunedoara*, București, 1972.
MDG	*Marele dicționar geografic*, București, vol. I—V, 1898.
MITROP ȚR I	Arhiva Mitropoliei Țării Românești, *Indice cronologic, 1365—1890*, București, vol. I—II, 1961.
Porucic	T. Porucic, *Lexicul termenilor entopici din limba română*, Chișinău, 1931.
RA I	*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. I. Țara Românească*, București, 1961.
Răuț — Ioniță	O. Răuț, V. Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976.
RV DI	Rîmnicu Vîlcea, Documente istorice de la Arhivele Statului din Rîmnicu Vîlcea.
RV PL	Rîmnicu Vîlcea, Planuri de moșii.

* Pentru numele județelor am folosit abrevierile oficiale admise în ghidul automobilistic. Se mai adaugă următoarele abrevieri: c = comuna, col. = colaboratori, desf = desființat. j = județ, lg = lîngă, or = oraș, s = sat, ss = satele, stj = stînjen, top = toponim.

SMO	*Studii şi materiale de onomastică*, Cluj-Napoca, 1969.
TEZ VL	Corneliu Tamaş şi col., *Tezaur medieval vîlcean, (1388—1715)*, Bucureşti, vol. I, 1983.
Türkçe sözlük	Yeni Matbaa, *Türkçe sözlük, üçüncü baskcı*, Ankara, 1959.
Udrescu Gl	D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, 1967.
UN SECOL	N. Chipurici, *Un secol din viaţa satelor mehedinţene, 1800—1907*, Bucureşti, 1982.

Ianuarie 1987

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

ORIGINEA GRAIURILOR DACOROMÂNE

ION GHEȚIE

1. Problema constituirii și vechimii unor diviziuni dialectale în cadrul dacoromânei a preocupat de timpuriu pe oamenii de știință români și străini și a continuat să fie dezbătută pînă în zilele noastre. Redusă la esențial, ea ar putea fi rezumată, în cîteva cuvinte, la întrebarea : a cunoscut dacoromâna un stadiu de comunitate lingvistică sau, dimpotrivă, ea a prezentat din cele mai vechi timpuri unele ramificații teritoriale? În funcție de răspunsul dat la această întrebare, cercetătorii pot fi împărțiți în două categorii : 1) unii care au presupus existența unei dacoromâne comune ca o etapă intermediară între româna primitivă (comună) și perioada apariției primelor subdiviziuni teritoriale ale idiomului vorbit la nordul Dunării și 2) alții care au negat, direct sau indirect, existența acestui stadiu, plasînd, așadar, două sau mai multe subunități dialectale dacoromânești în continuarea românei primitive.

2. Cei mai vechi și, totodată, cei mai numeroși sînt lingviștii care presupun că varietatea nord-dunăreană a românei primitive s-a despărțit în mai multe subunități dialectale încă în timpul existenței acestei limbi sau îndată după ce faza de unitate a dialectelor române a luat sfîrșit.

Primul în această ordine este A. Philippide. Savantul ieșean, care plasa în latina populară unele diferențieri dialectale ale dacoromânei, era convins că la începutul secolului al VII-lea se puteau distinge în limitele dialectului dacoromân două arii : una (cuprinzînd Banatul—Hunedoara, Transilvania nordică și Moldova, împreună cu Bucovina), în care se vorbeau graiuri de tip moldovenesc, și alta (mărginită la cea mai mare parte a Țării Românești și la sudul Transilvaniei), unde se vorbeau graiuri de tip muntenesc [1].

Tot în epoca latinei populare urcă și Ernst Gamillscheg unele diferențieri dialectale ale dacoromânei. După autor, în evul mediu timpuriu existau trei regiuni-matcă ale dacoromânilor : 1) una în zona Munților Apuseni ; 2) alta pe ambele maluri ale Dunării de jos și 3) alta „la sud de Dunăre, în prelungirea Banatului și a Olteniei". În aceste zone își au originea cele mai vechi diviziuni dialectale ale dacoromânei [2].

Teoria lui Gamillscheg a fost acceptată, în linii mari, de E. Petrovici. El consideră că, după constituirea celor trei regiuni-matcă în evul mediu timpuriu, au luat naștere patru „spätmittelalterliche dacorumänische Kerngebiete", adică patru „vetre" sau „celule" dialectale. Ele erau situate

[1] Philippide, OR, II, p. 404—405. În prezentarea diverselor opinii privitoare la originea dialectului dacoromân, ne-am servit de studiul lui V. Frățilă, *Considerații asupra vechimii diferențierilor dialectale ale dacoromânei*, în AUT, XI, 1973, p. 9—29.

[2] Vezi *Despre originea românilor*, în RFR, VII, 1940, nr. 8, p. 251—271 (versiunea românească a lucrării *Über die Herkunft der Rumänen*, apărută în „Jahrbuch der Preussischen Akademie der Wiessenschaften zu Berlin" din același an).

în regiunea Carpaților orientali, a Carpaților sudici, a Apusenilor și a munților Banatului, așadar în zone mai ferite, unde se retrăseseră strămoșii dacoromânilor din calea năvălirilor barbare. „După ce furtuna năvălirilor s-a mai potolit", românii au coborît spre cîmpie, de o parte și de alta a munților, ocupînd teritorii din ce în ce mai întinse [3]. Aceasta ar fi geneza celor patru subdialecte dacoromâne recunoscute de autor : muntean, moldovean, crișean și bănățean.

Elev al lui Philippide, G. Ivănescu consideră, la rîndul lui, că originea unor „opoziții" dialectale dinăuntrul dacoromânei trebuie căutată în latina populară (așa, de exemplu, *acest(a)*, *acel(a)* — *ăst(a)*, *ăla* [4], *derege*, *derept* — *drege*, *drept* [5]) și că româna primitivă cunoștea patru dialecte, dintre care trei se vorbeau (și) pe teritoriul Dacoromaniei. E vorba de dialectele *rotacizant*, *bănățean-crișean-maramureșean-ardelean* și *moldovean-muntean* [6].

Problema descinderii dialectului dacoromân din româna primitivă (comună) l-a preocupat și pe Em. Vasiliu. După părerea sa, „nu se poate vorbi... de o perioadă de unitate istro-dacoromână. Nu putem vorbi deci de o „română de nord" (din care ar deriva dialectele dacoromâne, pe de o parte, și dialectul istroromân, pe de alta) și nici de o „dacoromână comună", din care ar deriva dialectele actuale ale dacoromânei" [7]. După ce trece în revistă o serie de particularități apărute relativ tîrziu în dacoromână, Em. Vasiliu, bazîndu-se pe rostirile *bășică* și *cămașe* din graiurile muntenești actuale, ajunge la concluzia că, înainte de durificarea labialelor, caracteristică dialectului român luat în totalitate, a avut loc rostirea dură (sau depalatalizarea) șuierătoarelor *ș*, *j*. După aceste consoane, *e*, *i* s-au velarizat în stadiile *ă*, *î*, ceea ce a antrenat o modificare a sistemului vocalic a graiurilor muntenești (a apărut un nou fonem : *î*). Durificarea lui *ș*, *j* și apariția lui *î* separă *ab initio* două grupuri dialectale de tip dacoromân (muntean și moldovean) : „Trebuie considerat că, din româna comună, se despart de la început două grupuri dialectale : *grupul sud-estic*, pe care îl vom numi în mod convențional *grupul muntean* și *grupul nord-vestic*, pe care îl vom numi în mod convențional grupul moldovean" [8]. În concluzie : „ceea ce obișnuim să numim „dacoromână" sau „graiuri dacoromâne" nu reprezintă așadar o unitate genealogică, ci o noțiune geografică și un caz de uniune lingvistică realizată prin contactul strîns dintre idiomele vorbite pe acest teritoriu" [9].

[3] Într-o serie de articole apărute în anii 1941—1943 și mai ales în *Transilvania, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean*, în „Transilvania", 72, 1941, nr. 2, p. 102—106 și *Siebenbürgen als Kernland der nordlich der Donau gesprochenen rumänischen Mundarten*, în *Siebenbürgen*, vol. I, București, 1943, p. 309—317.

[4] *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*, în SCȘt (Iași), Filologie, XI, 1959, fasc. 1—2, p. 24.

[5] *Ibidem*, p. 22—23 ; cf., în legătură cu aceste două fenomene, lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 121—123.

[6] ILR, p. 323—324 ; vezi, în legătură cu opiniile autorului, V. Arvinte, *Conceptul de „română primitivă" în Istoria limbii române de G. Ivănescu*, în AUI, serie nouă, secțiunea III. e. Lingvistică, tom. XXVIII—XXIX, 1982/1983, p. 9—12. Tot aici trebuie citat articolul lui G. Ivănescu, *Variations régionales de l'influence du vieux slave sur la langue roumaine*, în RS, XVI, 1968, p. 31—42, în care autorul constată unele diferențieri ale dacoromânei în secolele al X-lea și al XI-lea.

[7] *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968, p. 123.

[8] *Ibidem*, p. 140—141.

[9] *Ibidem*, p. 194.

Schematic, raporturile genetice dintre româna comună, istroromână şi dacoromână ar fi, potrivit evoluţiei sistemului fonologic, următoarele :

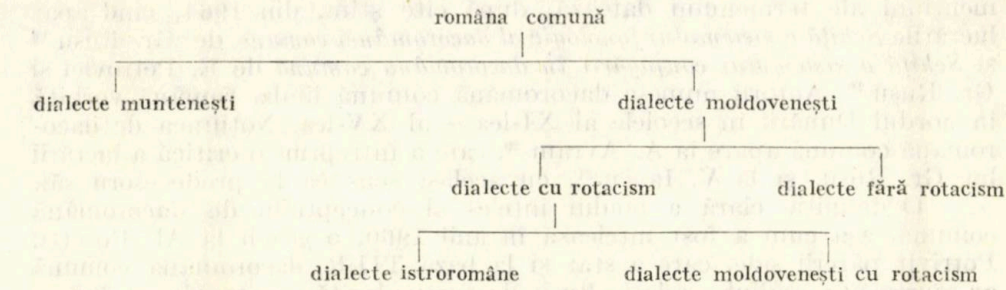

Ultimul care s-a oprit mai pe larg asupra chestiunii, V. Frăţilă, merge, în genere, pe urmele lui A. Philippide şi G. Ivănescu. Astfel, el consideră că unele fenomene fonetice sau lexicale datează din epoca românei primitive. Aşa, de pildă, în Crişana-Maramureş ar fi avut curs rotacismul lui *-n-* la elementele de origine latină, conservarea lui *r* în *fărină*, *serin* sau termeni de origine latină : *arină*, *curechi*, *io (iuă)*, *pîntece* etc., în Banat : grupul consonantic *mn* în *scamn*, *n* în *fănină*, termeni precum *cure*, *cet*, *foale* „burtă", *nea* etc., iar în Muntenia fonetismul *genuchi* şi cuvinte ca *gresie*, *varză*, *rinichi* [10].

Ulterior, după secolele al XI-lea — al XII-lea, încep să apară noi deosebiri de ordin fonetic şi lexical, care au avut drept consecinţă formarea a trei graiuri în spaţiul intercarpatic : 1) *graiul bănăţean*, caracterizat prin durificarea grupului consonantic *st* : *cinstă*, *stărp* (anterioară palatalizării dentalei, plasată, după E. Petrovici, în secolul al XII-lea [11]) şi termeni vechi slavi, citaţi după G. Ivănescu [12], cum ar fi : *crîmpi (a se ~)*, *cloambă* [13], *golumb (golîmb)*, *nedeie* etc. ; 2) *graiul din zona Sibiu—Tîrnave*, în care grupul consonantic *st* (+ *e* sau iod) a trecut la *şt* : *şteag*, *ştele*, labialele sînt palatalizate şi apar termeni vechi slavi ca *progade*, *rariţă (raliţă)* [14], *scoc* [15] etc. şi 3) *graiul din nordul Mureşului superior (cu Maramureşul)*, care rotaciza pe *-n-*, nu palataliza dentalele (într-o parte a sa) şi cunoştea termeni vechi slavi ca *cumti (cunti) (a se ~)*, *mejdă*, *mladă* etc. Regiunea dintre Someş şi Mureş forma o arie de tranziţie între graiurile de sub 2) şi 3) [16].

3. Dacă nu ne înşelăm, conceptul de dacoromână comună a fost formulat pentru întîia oară de Al. Rosetti în 1931. Se desemna prin acest termen epoca în care istroromâna nu se separase de dacoromână [17]. El a fost reluat, cu o accepţie schimbată, prin anii 1960—1965, o dată cu începerea lucrărilor la *Tratatul de istorie a limbii române* (TILR). S-a

[10] *Op. cit.*, p. 19—20.

[11] *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", 73, 1942, nr. 2—3, p. 149—156 ; cf. afirmaţiile autorului din *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 16.

[12] În articolul *Variations régionales de l'influence de vieux slave sur la langue roumaine*, p. 36—37.

[13] DA dă ca etimon al acestui cuvînt săsescul *klumpən*.

[14] DLR stabileşte drept etimon al acestui cuvînt bg. *ralica*.

[15] După DEX, *scoc* derivă din scr. *skok*.

[16] Vezi despre toate acestea studiul citat mai sus la nota 1.

[17] *Asupra repartizării dialectale a istroromânei*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 7.

pornit, neîndoielnic, de la ideea că, atîta timp cît româna a avut un stadiu de comunitate lingvistică, e firesc ca și dialectele ce s-au desprins din ea să se fi aflat, la început, într-o situație asemănătoare. Cele dintîi mențiuni ale termenului datează, după cîte știm, din 1964, cînd apar lucrările *Schiță a sistemului fonologic al dacoromânei comune* de Gr. Rusu [18] și *Schiță a sistemului conjugării în dacoromâna comună* de E. Petrovici și Gr. Rusu [19]. Autorii numesc dacoromână comună limba română vorbită în nordul Dunării în secolele al XI-lea — al XV-lea. Noțiunea de dacoromână comună apare la A. Avram [20], care a întreprins o critică a lucrării lui Gr. Rusu, și la V. Iancu [21], cu același sens ca la predecesorii săi.

O definiție clară a noului înțeles al conceptului de dacoromână comună, așa cum a fost înțeleasă în anii 1960, o găsim la Al. Rosetti. Potrivit părerii sale, care a stat și la baza TILR, dacoromâna comună ar reprezenta stadiul, „relativ lipsit de particularități regionale, al dialectului dacoromân, din care s-au dezvoltat graiurile dacoromâne actuale". Acest stadiu, posterior românei comune, ar dura pînă la apariția primelor texte românești, adică pînă la începutul secolului al XVI-lea [22].

Acceptarea unui stadiu de comunitate dialectală a dacoromânei în secolele al XI-lea — al XV-lea contrazice, pînă la un punct, concepțiile mai vechi ale lui E. Petrovici, formulate prin anii 1941—1943. Trebuie să arătăm că autorul pare a fi renunțat între timp la ideea unor „vetre" sau „celule" dialectale dacoromâne în evul mediu tîrziu. Într-adevăr, în 1954, ocupîndu-se de repartiția graiurilor dacoromâne actuale în patru (sau cinci) subdialecte, el arăta că actuala structură dialectală a dacoromânei este relativ recentă [23]. Atît fenomenele fonetice, cît și termenii specifici subdialectelor nu au o vechime prea mare. Deși amintește despre atestarea palatalizării dentalelor în secolul al XV-lea, E. Petrovici consideră că în acest secol „numai în ce privește rostirea lui *z (dz)* se poate vorbi de arii dialectale, deoarece documentele din Țara Românească nu dau forme cu *dz*, ca cele din Moldova, Ardeal și Banat" [24].

4. Încercînd să aruncăm o fugară privire critică asupra opiniilor prezentate mai sus, vom spune, ca observație generală, că ele sînt simple ipoteze, insuficient sau deloc întemeiate pe fapte. Nu vom relua aici discuția despre modul în care s-a stabilit gradul de diversificare teritorială a românei primitive, deoarece ne-am oprit pe larg asupra ei într-o altă contribuție. Ne vom mărgini doar să arătăm că s-a pornit de la realitățile dialectale actuale, fără a opera cu un criteriu de selecție judicios și consecvent aplicat. Este de-a dreptul uimitor faptul că un fenomen ca sincopa lui *e(i)* în *drege*, *drept* să fie plasat în latina populară, cînd în secolul al XVI-lea textele dacoromâne (inclusiv cele muntenești) reflectă *numai* fonetismul cu *e(i)*, iar sincopa vocalei este atestată *o singură dată* într-un document craiovean din anul 1600 [25]. O observație similară în legătură cu

[18] În SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 347—356.

[19] În CL, IX, 1964, nr. 2, p. 215—226.

[20] *Cu privire la sistemul fonologic al dacoromânei comune*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 357—364.

[21] *Palatalizarea dentalelor în limba română*, [Timișoara, 1975], p. 27.

[22] *Tratatul de istorie a limbii române (TILR)*, în SCL, XVI, 1965, nr. 1, p. 9.

[23] *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, p. 16.

[24] *Ibidem*.

[25] Vezi *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1978, p. 248, (indice, s.v. *acel(a)*).

demonstrativul *ăst(a)*, întîlnit numai de trei ori, în anii 1586—1600, în timp ce *acest(a)* este general [26]. Care este temeiul plasării în secolele al XIII-lea — al XV-lea a evoluției lui *st* la *șt* în *șteag*, *ștele* etc., cînd fonetismul nu este atestat decît în zilele noastre? Evident, nici unul. *Foale* „burtă" este o evoluție consemnată pentru prima dată în 1651 (*Psaltirea* din Bălgrad) [27]. În teorie, ea se putea produce la fel de bine în româna primitivă sau în secolul al XVII-lea. E de neînțeles motivul pentru care se dă drept sigură apariția ei înainte de secolul al XI-lea. *Fărină* și *serin* caracterizează astăzi graiul de pe Crișuri și este sigur că aici ele sînt străvechi. Pentru a le socoti caracteristice Crișanei în româna primitivă ar trebui să se dovedească că încă de atunci apăruseră fonetismele evoluate *fănină* (*făină*) și *senin*, ceea ce nu se poate proba în nici un chip. Aceeași observație în legătură cu *pîntece* (*foale* și *burtă* apar tîrziu în texte și istoria lor anterioară e cu neputință de reconstituit). Adverbul de origine latină *io* (*iuă*) a fost cu siguranță general în limbă la un moment dat. Cum să-l socotim specific Crișanei în româna primitivă, cînd el circula în secolul al XVI-lea în diverse zone ale Dacoromaniei, între altele în Banat—Hunedoara și Țara Românească (chiar în scrisoarea lui Neacșu) [28]? Originea veche slavă a unor termeni este un argument incontestabil de vechime, nu însă și de repartiție teritorială. Un cuvînt ca *nedeie* [29], de exemplu, putea fi răspîndit în secolele al XIII-lea — al XV-lea și în alte zone ale țării decît Banatul, fiind, eventual, general cunoscut (termenul e atestat în secolele al XVIII-lea — al XX-lea și prin Moldova și Transilvania) [30]. Ne oprim aici, deși toate exemplele aduse în discuție de V. Frățilă se pretează discuției.

5. Nu vom repeta în locul acesta cele spuse cu alte prilejuri cu privire la maniera în care trebuie să înțelegem așa-zisa perioadă de comunitate a unor idiomuri (limbi sau dialecte). Se înțelege ușor că, din punctul de vedere al comunității (adică de fapt al continuității teritoriale), „unitatea" inițială a graiurilor dacoromâne pare probabilă (deși nu absolut sigură). Dacă ne referim la comunitatea structurală, de sistem, lucrurile se schimbă. Plasată pe plan abstract, demonstrația lui Em. Vasiliu este impecabilă, deși are de făcut față unor importante dificultăți, de îndată ce e confruntată cu realitatea faptelor. Oricum, ea vine să ne întărească în convingerea că e imposibil ca un idiom vorbit de un număr destul de mare de indivizi și pe un teritoriu relativ întins să nu prezinte diferențieri dialectale. Examenul faptelor ne-a dus la convingerea că diversificarea dialectală a Dacoromaniei era certă în secolele al XIV-lea — al XV-lea. Nu e cîtuși de puțin exclus ca ea să fi existat, mai redusă, și înainte de 1300, adică îndată după separarea definitivă a celor patru dialecte românești [31]. În mod neîndoios, procesul de diversificare s-a accentuat o dată cu trecerea timpului, de aceea în primele secole de existență a dialectului dacoromân el va fi fost puțin important.

[26] *Ibidem*, p. 226 (indice, s.v. *ăst(a)*).

[27] Vezi Gheție, BD, p. 302.

[28] *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, p. 15.

[29] După însăși opinia lui V. Frățilă, *nedeie* ar putea descinde fie din v. sl. *nedelja*, fie din scr. *nedelja*.

[30] Vezi DLR, s.v. *nedeie*.

[31] Vezi Ion Gheție — Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 343—346; cf. p. 349.

Sînt toate acestea suficiente motive pentru a nu accepta termenul de dacoromână comună. Dacă voim să desemnăm cea mai veche perioadă a istoriei acestui dialect, ni se pare preferabil să vorbim despre dacoromâna primitivă (cf. cele spuse de noi în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 518—519).

ABREVIERI

Gheţie, BD	I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975.
Philippide, OR	A. Philippide, *Originea românilor*, vol. I—II, Iaşi, 1923, 1928.

Ianuarie 1987

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

AFIRMAȚII NEFONDATE ÎN LEGĂTURĂ CU INTERPRETAREA GRAFIEI CHIRILICE

ANDREI AVRAM

Sub titlul *Un faux-pas*, acad. Al. Rosetti a publicat, în „Cahiers roumains d'études littéraires", nr. 2/1986, p. 157—158, o recenzie la lucrarea lui Willem van Eeden (nu *von*, cum s-a tipărit) **Învățături preste toate zilele** *(1642). Édition et étude linguistique*, 2 vol., 811 p. + 116 facsimile, Amsterdam, 1985.

Autorul recenziei declară că își propune să examineze lucrarea cercetătorului olandez („Sa thèse de doctorat, que nous nous proposons d'examiner ici..."), dar nu face acest lucru, mulțumindu-se să formuleze cîteva observații critice, dintre care o parte se referă la cartea citată, iar altele au ca obiect lucrarea noastră *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, publicată în SCL XV, 1964, nr. 1—5 (și în extras, cu paginație aparte).

Nu vom discuta aici dacă recenzentul are sau n-are dreptate cînd afirmă că textul *Învățăturilor* nu prezintă nici o particularitate interesantă și că, prin urmare, alegerea făcută de W. van Eeden nu este justificată. Vom menționa doar că opinia altora este total diferită de cea a acad. Al. Rosetti. După Ion Gheție (a cărui competență în materie nu poate fi pusă la îndoială) avem a face cu o traducere „realizată într-o excelentă limbă literară, cu certe virtuți stilistice", iar editorul are meritul de a fi scos din uitare „acest valoros text, într-o ediție monumentală, alcătuită, de-a lungul mai multor ani, cu competență și înaltă exigență științifică" (SCL XXXVII, 1986, 4, p. 348, în recenzia la lucrarea lui W. van Eeden).

Fără să analizeze conținutul amplului studiu lingvistic (p. 20—481) care însoțește reproducerea textului în cauză, acad. Al. Rosetti îi reproșează lui W. van Eeden că a optat pentru o interpretare fonologică „inspirée des principes établis antérieurement par Andrei Avram" și adaugă : „Il faut dire cependant que les résultats de l'étude d'Avram sont erronés (v. nos remarques dans SCL, XV, 1964, p. 127—133, et XXXIV [corect : XXXVI — *n.n.*], 1985, p. 92). C'est donc le choix lui-même de l'auteur pour cette transcription qui est fautif, car ce choix provient d'une erreur de jugement qui appartient à Avram suivi par l'auteur, de transposer ce qui est du domaine de l'écriture, qui opère avec des phonèmes, dans le domaine de la langue parlée et des nuances variées des sons du langage" (considerînd că nu este suficient să afirme o singură dată că transcrierea este greșită, acad. Al. Rosetti insistă : „La transcription adoptée par l'auteur repose donc sur une double erreur : appliquer [?] à un texte écrit les variations de la langue parlée et donner une transcription erronée d'un texte ancien..."; așadar transcrierea adoptată se explică

prin două erori, dintre care una constă în faptul că aceeași transcriere este... „eronată").

După cum se poate constata, în unul dintre pasajele reproduse (conținînd, de fapt, partea esențială a recenziei) este vizat mai ales semnatarul rîndurilor de față. Acestea au fost scrise nu cu intenția de a-l apăra pe W. van Eeden (care n-are nevoie să fie apărat), ci pentru a arăta că în ce ne privește adevărul se află destul de departe de ceea ce un cititor insuficient informat ar putea să deducă din însemnările apărute în „Cahiers roumains d'études littéraires".

În studiul nostru la care se referă acad. Al. Rosetti (fără indicații bibliografice; acestea sînt rezervate pentru propriile D-sale contribuții anterioare) am plecat de la ideea că „în scris se notează, în general, i n v a r i a n t e l e, nu v a r i a n t e l e, adică numai ceea ce este distinctiv, lăsîndu-se la o parte trăsăturile pur fonetice, fără valoare distinctivă" (SCL XV, 1964, 1, p. 16). În introducerea studiului figurează un citat dintr-un articol al acad. Al. Rosetti, publicat în 1954, în care apare această idee („în scrierea obișnuită notăm foneme, aplicîndu-le reguli ortografice învățate, și nu notăm sunete"), curentă în lingvistica din secolul nostru (vezi și Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. I. *Privire generală*, București, 1940, p. 96: „F o n e m u l e o abstracțiune, făcută de mintea noastră simplificatoare, din toate nuanțele de *c* auzite în diferite cuvinte. Litera *c* redă, la rîndul ei, această abstracțiune"), dar nu foarte nouă, căci iată ce scria Alexandru Philippide, în *Istoria limbii române*. Volumul întîi. *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 237: „limba scrisă simbolizează uzurile, nu vorbirile ocazionale" (și acest pasaj figurează în introducerea studiului nostru, la pagina indicată mai sus). Din punctul de vedere al teoriei scrierii, față de ceea ce susținea acad. Al. Rosetti în 1954 (SCL V, 3—4, p. 439) și față de ce știam noi în 1964 nu găsim nimic nou în recenzia din 1986. Cît despre afirmația potrivit căreia am fi comis eroarea „de a transpune ceea ce este de domeniul scrisului... în domeniul limbii vorbite", cititorului nu-i rămîne decît să încerce să ghicească în ce ar consta această transpunere și pe ce se întemeiază acad. Al. Rosetti cînd face o astfel de afirmație.

Nu este cazul să răspundem observațiilor critice ale acad. Al. Rosetti (pe care D-sa a socotit potrivit să le facă într-o revistă destinată specialiștilor în studii literare) prin reproducerea unor aprecieri care ne sînt favorabile; nefiind în concordanță cu verdictul din „Cahiers" și fiind datorate unor lingviști care își permit să aibă, cu privire la unele chestiuni de fonetică și de fonologie a limbii române, opinii diferite de cele ale acad. Al. Rosetti, aceste aprecieri — chiar argumentate — ar fi, desigur, etichetate de D-sa drept „eronate". Nu putem însă să nu menționăm faptul că însuși autorul recenziei din „Cahiers" scrie a l t f e l în alte locuri despre pretinsele noastre erori.

În cartea acad. Al. Rosetti *Istoria limbii române*. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, [București], 1986, pot fi întîlnite pasaje din care reiese că autorul e s t e d e a c o r d cu unele dintre părerile expuse în ale noastre *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești* (lucru trecut sub tăcere în recenzia din „Cahiers"; cititorului nu i se furnizează, aici, nici o informație care n-ar conveni intenției de totală discreditare a studiului nostru).

În cartea citată, la *Contribuții* se fac trimiteri în vreo douăzeci de locuri, uneori respingîndu-se, alteori acceptîndu-se interpretările pe care

le-am propus. Sînt respinse, de exemplu, părerile noastre despre valoarea literei ѣ (p. 445—446), grafiile de tipul *den, cuvente, mente* (p. 455—456), problema lui „*u* final" (p. 460—461); nu ne vom opri aici asupra valabilității (sau nevalabilității) contraargumentelor pe care acad. Al. Rosetti le opune argumentelor noastre (și ale altora) în favoarea anumitor interpretări. Sînt însă destul de multe pasajele în care studiul nostru este citat „pozitiv"; vezi, de exemplu, p. 328 (diftongarea lat. *ĕ*), 361 (statutul fonologic al lui [î] inițial), 369 (pronunțarea [piiatră]), 431 („Argumentele aduse de Avram..., în favoarea faptului că *Psaltirea Hurmuzaki* este o copie, sînt... valabile"), 486 (lichidele silabice; opoziția /r/ : /rr/ în poziție intervocalică). Ce e drept, părerile noastre nu sînt reproduse întotdeauna exact: la p. 361 se afirmă că „*î* din *în-* era varianta unei consoane nazale, arhifonemul *N*, și nu avea nici o independență fonologică"; în locul din lucrarea noastră la care se trimite (p. 115—116 în extras) este vorba despre caracterul dependent (de nazalitate) al vocalei [i] (sau [ă]) în poziție inițială, dar nu vocala neutră, singură, este considerată variantă a lui /N/, ci segmentul fonetic [în] (ca și [îm], [iŋ] etc.), deci vocala [i] împreună cu consoana nazală, ceea ce este cu totul altceva.

De remarcat că studiul nostru este citat „pozitiv" chiar în paragraful intitulat *Valoarea slovelor chirilice. Interpretarea fonologică a scrierii sunetelor vorbite* (p. 403—408), unde acad. Al. Rosetti acceptă una dintre principalele interpretări noi pe care le-am propus în 1964: „Din punct de vedere fonologic, ѧ avea o singură valoare, arhifonemul /N/; grafiile *deѧ*, *deѧtru* etc. redau un *e* nazalizat (Avram, l. c., p. 131; Rosetti, Consider., p. 132)" (p. 406). Menționăm, în treacăt, că recunoașterea valorii de „*e* nazalizat" a grupului de litere *eѧ* — mai precis, conform formulării noastre: *deѧ* = „[den], [dem], [dẽ] etc. (în funcție de sunetul cu care începea cuvîntul următor)" — este în contradicție cu ceea ce se susține la p. 456 din *Istoria limbii române*, în legătură cu formele *dentîi, den, denainte*: „Evident că în aceste cazuri nu mai poate fi vorba de conservarea fonetismului cu *e*". La p. 403 a paragrafului avut în vedere aici se trimite și la partea introductivă a *Contribuțiilor* noastre, în care se discută probleme teoretice privitoare la raporturile dintre litere, foneme și sunete; parcurgînd-o, orice cititor obiectiv va putea să constate că lecția pe care vrea să ne-o ofere acad. Al. Rosetti în „Cahiers" nu ne servește la nimic (și nu servește nimănui, căci, dacă dintr-un text care depășește numai cu puțin o jumătate de pagină cea mai mare parte este consacrată criticii neîntemeiate a unor erori de principiu declarate ca atare, dar nedovedite, rămîne prea puțin loc pentru o expunere utilă și în măsură să înlăture orice semn de întrebare cu privire la unele relații clare, probabil, doar pentru autorul recenziei, cum este cea marcată prin „donc" în pasajul următor: „Il est en effet établi que notre manière personnelle de noter les sons parlés est conforme aux règles qui nous ont été enseignées au début de notre éducation. Nous notons donc des phonèmes..." (spațiat de noi — *n.n.*); că — în general, cînd se folosește o scriere alfabetică — se notează foneme se știe de multă vreme, dar enunțarea acestui principiu nu este justificată de ceea ce se spune în fraza precedentă).

Probabil că cititorii recenziei din „Cahiers roumains d'études littéraires" dispuși să acorde credit afirmației potrivit căreia „les résultats de l'étude d'Avram sont erronés" vor rămîne nedumeriți aflînd că aproximativ în același timp cu recenzia se tipărea *Istoria limbii române* (ediția citată)

a acad. Al. Rosetti, în care, la p. 408, figurează următoarea trimitere: „Pentru interpretarea fonologică a grafiilor, v. Avram, Graf. chiril., passim"; aşadar celor interesaţi de problema interpretării grafiei chirilice li se recomandă să consulte un studiu ale cărui rezultate sînt „eronate"!

La ceva mai grav decît o simplă nedumerire poate să conducă o comparaţie între textul semnat de acad. Al. Rosetti în „Cahiers", în 1986, şi ceea ce scria acelaşi autor în SCL XV, 1964, 2, în articolul *Consideraţii asupra foneticii şi fonologiei limbii române în secolul al XVI-lea* (p. 127—133), cu privire la *Contribuţiile* noastre: „Această lucrare face parte din memoriile preliminare alcătuite în vederea elaborării *Tratatului* de istorie a limbii române... Avram a avut o misiune limitată, pe care a îndeplinit-o în mod excelent, dovedind eficacitatea metodelor fonologice, şi, în primul rînd, a metodei comutaţiei (opoziţiei) segmentelor fonologice care apar în acelaşi context. El a reuşit să dea o descriere a realităţii fonetice şi fonologice a limbii române în secolul al XVI-lea, în baza descifrării textelor scrise cu litere chirilice" (p. 127); „Autorul arată cu dreptate că în scris se notează invariante, nu variante, şi anume foneme (adăugăm: şi sunete-tip)" (p. 128). Dacă sarcina încredinţată de comitetul de conducere a elaborării *Tratatului* (comitet prezidat de acad. Al. Rosetti) a fost îndeplinită de subsemnatul „în mod excelent" şi dacă lucrarea pe care am publicat-o în 1964 (într-o revistă al cărei redactor responsabil era acad. Al. Rosetti) a reuşit „să dea o descriere a realităţii..." şi să dovedească „eficacitatea metodelor fonologice", prin ce miracol a ajuns aceeaşi lucrare să conţină, în 1986, doar rezultate „eronate"?

Trimiţînd, în textul recenziei, la articolul citat în alineatul precedent, acad. Al. Rosetti lasă să se înţeleagă că afirmaţiile din „Cahiers" ar fi în concordanţă cu ceea ce susţinuse D-sa în 1964; pasajele reproduse mai sus dovedesc însă contrariul. De notat că, deşi consacrat unor probleme care intră în obiectul cărţii, articolul nu a fost inclus în ediţia definitivă a *Istoriei limbii române* (unde găsim, totuşi, după cîteva zeci de articole grupate într-o *Anexă*, şi o serie de *Addenda la anexă*, din care nu lipsesc cîteva... necroloage!). În schimb, autorul cărţii a crezut necesar să introducă, în capitolul din *Indicaţii bibliografice* rezervat... istroromînei (!), cîteva observaţii de tipul celor din „Cahiers" asupra tezei lui W. van Eeden (menţionată fără datele bibliografice uzuale; de corectat, în titlu: *preste*, nu *peste*).

Iată ce afirmă, printre altele, acad. Al. Rosetti: „Transcrierea textului, aplicînd reguli fonologice imaginate de A. Avram, trezeşte mirarea. Căci există o regulă bine stabilită, în această materie, de a reda cu alfabetul latin toate particularităţile textului chirilic. Redarea textului în interpretarea autorului este, prin urmare, lipsită de utilitate" (p. 67). În redarea cu ajutorul alfabetului latin a unui text chirilic nu există însă o singură „regulă bine stabilită", din moment ce, după cum se ştie, alături de t r a n s l i t e r a ţ i e (ceea ce, în „Cahiers", acad. Al. Rosetti numeşte „transcription mécanique"), se practică şi t r a n s c r i e r e a i n t e r p r e t a t i v ă (pe care mulţi lingvişti şi filologi o socotesc preferabilă transliteraţiei; în recenzia publicată în RESEE XXIV, 1986, 1, Zamfira Mihail menţionează, la p. 86, acribia transcrierii şi consideră că cercetătorul olandez a adoptat „la meilleure méthode pour l'édition des vieux textes"). Întrucît, cum a remarcat un cercetător care a examinat cu seriozitate şi cu obiectivitate ediţia *Învăţăturilor preste toate zilele*, „transcrierea textului (şi aceasta e partea esenţială a unei ediţii) este efectuată

fără cusur, cu o exactitate care își va găsi cu greu perechea" (I. Gheție, p. 348 a recenziei sale citate), iar teza conține facsimilele de excelentă calitate ale întregului text, precum și un indice în care sînt înregistrate, în grafia originară, toate cuvintele (cu toate formele lor), este de presupus că va „trezi mirarea" printre specialiști nu metoda folosită de W. van Eeden, ci părerea acad. Al. Rosetti („redarea textului... lipsită de utilitate").

Cît despre aplicarea unor reguli „imaginate" de noi, menționăm, în primul rînd, că, în studiul nostru incriminat, ne-am propus să contribuim la cunoașterea foneticii și fonologiei limbii române din epoca începuturilor scrisului (ceea ce am fi reușit să facem, după părerea acad. Al. Rosetti din 1964), nu să elaborăm norme de editare a textelor vechi scrise cu litere chirilice; în al doilea rînd, ne exprimăm convingerea că cititorul de bună credință care își va da osteneala să confrunte opiniile expuse (și argumentate) în *Contribuțiile* citate (și în alte lucrări ale noastre) cu ceea ce susține W. van Eeden în studiul lingvistic și cu transcrierea textului din 1642 va putea să constate cu ușurință cum stau lucrurile în realitate (la p. 349 a recenziei sale, I. Gheție observă, cu dreptate, că „interpretarea grafiei textului se face pe baza unei atente și minuțioase analize grafematice", în cursul căreia lingvistul olandez nuanțează uneori punctele noastre de vedere, „iar alteori se separă de ele, propunînd interpretări proprii").

Din articolul acad. Al. Rosetti publicat în 1964 și citat mai sus am reprodus aprecierile cu caracter general. În același articol sînt discutate cîteva probleme concrete de fonetică și fonologie a limbii române vechi; asupra unora dintre acestea autorul se pronunță menținîndu-și opiniile exprimate anterior (cf. p. 133 : „Am căutat să arătăm, în paginile precedente, cîteva din punctele în care ne despărțim de Andrei Avram, în privința descrierii stadiului fonetic sau fonologic al vocalismului limbii române în secolul al XVI-lea"). Articolul conține a r g u m e n t e (nu ne oprim asupra noutății și valorii lor), obiecții aduse interpretărilor noastre în formulări care se situează în domeniul polemicii ș t i i n ț i f i c e, numeroase e x e m p l e. Nimic din toate acestea în recenzia din „Cahiers" ! În 1964 acad. Al. Rosetti admitea că există aspecte ale foneticii și fonologiei limbii române din secolul al XVI-lea „care dau încă loc la discuții" (p. 128). În 1986 nimic nu mai este discutabil : punctele de vedere ale acad. Al. Rosetti sînt juste, iar ale noastre sînt eronate, deoarece au la bază o „eroare de judecată".

Desigur, oricine poate — din motive diverse — să renunțe la o părere pe care a avut-o la un moment dat și să adopte o părere diametral opusă. Ne întrebăm însă în ce măsură este spre folosul științei înlocuirea criticii obiective cu afirmații nefondate, al căror mobil pare a nu fi altul decît minimalizarea cu orice preț a opiniilor altora.

Decembrie 1986

Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
București, str. Nikos Beloiannis nr. 25

CONTRIBUȚII NOI PRIVIND DATAREA ȘI IMPRIMAREA *CAZANIEI I* A DIACONULUI CORESI *

GERNOT NUSSBÄCHER

Cazania I sau *Tîlcul evangheliilor*, cum este intitulată colecția de omilii scoasă la lumină de diaconul Coresi, a fost tipărită cu aceeași garnitură de litere ca *Tetraevanghelul* românesc (1560—1561), *Întrebarea creștinească* (1561), *Tetraevanghelul* slavon (1562), *Apostolul* lui Coresi (1566) și alte tipărituri coresiene de pînă la 1579 (1583 ?) [1].

Hîrtia, pe care a fost imprimat *Tîlcul evangheliilor*, a fost produsă în moara de hîrtie din Cluj, *Cazania I* fiind singura tipăritură coresiană care folosește hîrtie clujeană. Toate celelalte cărți editate de Coresi sînt tipărite pe hîrtie brașoveană, cu excepția *Sbornicului* slavon tipărit la Sebeș în 1580, pe hîrtie sibiană [2].

Cercetările anterioare privind această lucrare sînt rezumate în valoroasa lucrare de sinteză elaborată de cunoscuții și merituoșii cercetători de la Institutul de Lingvistică din București, Ion Gheție și Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română* [3].

În această lucrare sînt prezentate și cercetările noastre, publicate în anul 1971, despre *Tîlcul evangheliilor*. În ceea ce privește datarea, autorii arată că Blücher „și-a manifestat mai tîrziu preferința pentru începutul anului 1567" ca dată de imprimare a *Cazaniei I*, „urmat în această privință de G. Nussbächer (1971), dar punctul acesta de vedere nu ni se pare suficient argumentat". În privința localizării, aceiași autori arată că: „După G. Nussbächer (1971), locul tipăririi ar fi chiar Clujul, orașul unde s-a fabricat hîrtia", conchizînd că „argumentele prezentate în acest sens de autor nu pot fi acceptate" [4].

În cele ce urmează dorim să prezentăm mai amănunțit argumentele noastre atît pentru datarea, cît și pentru localizarea lucrării [5].

* Articolul cuprinde textul actualizat al unei comunicări prezentate la simpozionul „Coresiana", Brașov, 27 octombrie 1986.

[1] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle" 1965, nr. 3, p. 210—211.

[2] Cf. Gernot Nussbächer, *Contribuții privind activitatea tipografică a diaconului Coresi*, în vol. *Cumidava*, XIII, *Coresi în cultura românească*, Culegere de studii și cercetări, Brașov, 1983, p. 48—49; idem, *Zur Tätigkeit des Diakons Coresi*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", XXVIII, 1985, 2, p. 94—97.

[3] București, 1985, p. 235—239.

[4] Idem, *ibidem*, p. 236.

[5] Precizăm că Ion Gheție și Al. Mareș și-au bazat aprecierile lor asupra cercetărilor noastre privind *Cazania I* numai pe un articol apărut în revista brașoveană „Karpatenrundschau", din 4 iunie 1971. Ei nu au ținut cont de reluarea subiectului acestui articol în volumul nostru de studii, *Aus Urkunden und Chroniken*, București, 1981, p. 135. Din corespondența purtată cu Alexandru Mareș în această problemă a rezultat că acel capitol al sintezei era gata dactilografiat mai înainte și nu a mai fost adus la zi în 1983, cînd manuscrisul volumului a fost predat editurii.

Tîlcul evangheliilor, tipărit de diaconul Coresi, s-a păstrat numai în două exemplare, ambele incomplete, aflate la Biblioteca Filialei Academiei R. S. România din Cluj-Napoca [6]. Analiza filigranologică a acestor două exemplare, pe care am efectuat-o în anul 1967, a dat următorul rezultat :

Tîlcul evangheliilor conține șapte variante de hîrtie clujeană, în principal hîrtie de tipul IV A1 + IV B1 în caietele 2—33 și, în mod exclusiv, în caietele 15—33. În caietele 2—14 se mai află hîrtie de tipul III, iar hîrtia de tipul II este prezentă, sporadic, în caietele 9 și 14 [7].

Hîrtia de tip IV apare în documente datate începînd din trimestrul II/1567. Celelalte tipuri de hîrtie s-au folosit și mai înainte : III A1 și III B1 începînd din 1564, II A din 1565, iar III A2 și III A4 din 1566 [8].

[6] În 1967, cotele celor două exemplare erau BRV-277 și BRV-278, primul exemplar provenind din biblioteca lui T. Cipariu, al doilea de la I. M. Moldovan.

[7] Situația filigranelor în caietele celor două exemplare este următoarea : (X = prezent, L = lipsește tot caietul).

Caietul		1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33
Filigran	Ex.	
IV A 1	I	L – – X X – X X – – – X X X X X X – X X X X X X X – X X X X L X
	II	L X X X X – X X X – X X X – X X X X X L X X X X X X X X – X – X X –
IV B 1	I	L X X – X X – – X – – – X X X X X X X X X X X X X X X X X – X X L –
	II	L X X X X X X – – – X – – X X X X X X L X X X X X X X X X X X X X X
III A 1	I	L – – X – – – X X X – – – –
	II	L – – X X – – – X X – X – –
III A 2	I	L X – – – – – – – X – – – X –
	II	L – – – – X – X – X X X X –
III A 4	I	L – – – – – – – X X – – X – –
	II	L – – – – – – – – X – – – – X
III B 1	I	L – – – – – – – – – X – X – X
	II	L – – – – – – – – X X – X X –
II A	I	L – – – – – – – – X – – – – –
	II	L – – – – – – – – – – – – – – X

Lipsa hîrtiei cu filigran de tipul IV în caietul 10 arată că aici s-a terminat consumul unui balot de hîrtie, pentru imprimarea caietului 11 începîndu-se alt balot de hîrtie, care s-a folosit pînă la caietul 14 inclusiv, completîndu-se cu hîrtie mai veche. Un balot conținînd 5000 de coli de hîrtie, iar patru caiete din *Tîlcul evangheliilor* avînd 16 coli, rezultă că dintr-un balot de hîrtie se puteau tipări 312 exemplare. Luînd în seamă rebuturile și alte scăderi, ajungem la concluzia că tirajul trebuie să fi fost de circa 300 de exemplare, ca și pentru alte tipărituri coresiene.

[8] Cîte o variantă din tipurile II, III și IV ale filigranelor morii de hîrtie din Cluj sînt reproduse cu ajutorul betagrafiei în lucrarea noastră *Aus Urkunden und Chroniken*, fig. 36. Alexandru Mareș, analizînd în 1966 filigranele *Tîlcului evangheliilor* și ale documentelor contemporane, le-a copiat după metoda clasică.

Cinci din variantele mai vechi (II și III) ale hîrtiei apar într-o tipăritură clujeană din 1566 [9]. Cele două variante noi (IV) și o variantă mai veche (III) apar într-o tipăritură din iunie 1567 [10].

Tipografia din Alba Iulia, înființată în 1567, folosea în acest an atît hîrtie brașoveană, cît și clujeană, dar nu variantele din *Tîlcul evangheliilor*.

Examinînd în februarie 1971 tipăriturile coresiene din intervalul 1566—1570 din punctul de vedere al formatului, volumului și filigranelor, în vederea stabilirii cronologiei lor, am putut constata — urmîndu-l pe Blücher — că *Apostolul* românesc al lui Coresi trebuie să provină din anul 1566, conținînd hîrtie brașoveană de tipul V A3—V B3 și V A4—V B4. Cronologic, în șirul tipăriturilor brașovene, urmează *Octoihul* diaconului Lorinț, datat 20.I.—20.VI.1567, avînd hîrtie de tipul V A4—V B4 și V A6—V B6. După acesta urmează tipăriturile coresiene: *Slujebnicul* slavon și *Psaltirea* slavonă — ultima datată mai întîi de noi — din 1568, care sînt tipărite pe hîrtie brașoveană V A6—V B6 [11].

În această situație, *Tîlcul evangheliilor* trebuie să se suprapună, din punct de vedere cronologic, cel puțin parțial, cu *Octoihul* diaconului Lorinț, perioadă în care diaconul Coresi nu lucra la Brașov (pentru că ar fi folosit hîrtie brașoveană). Socotind după spațiul tipografic de circa 130 de coli și după tirajul de circa 300 de exemplare, determinat prin metoda Blücher pe baza filigranelor, pentru imprimarea *Tîlcului* era nevoie de o perioadă de circa șase luni, pe care am plasat-o ipotetic — în intervalul 1 februarie — 5 august 1567. O perioadă de imprimare ulterioară este puțin plauzibilă nu numai din punct de vedere filigranologic, dar și pentru faptul că în continuare Coresi a revenit la Brașov, unde a tipărit *Psaltirea* slavonă și *Slujebnicul* din 1568.

În ceea ce privește locul de imprimare, atît în articolul din 1971, cît și în volumul din 1981 am presupus, în mod ipotetic — și nu apodictic,

Corespondențele filigranelor sînt următoarele:

Mareș		Blücher-Nussbächer	
Fig.	Varianta	Tipul	Varianta
1	A 1	= III	A 1
2	A 2	= III	A 2
3	A 3	= III	A 2
4	A 4	= III	A 2
5	A 5	= III	A 1
6	A 6	= III	B 1
7	A′1	= II	A
8	A′2	= II	A
9	B 1	= IV	A 1
10	B 2	= IV	B 1

[9] Cf. *Thomae Linacri grammatices compendiosa per quaestiones explicatio, a Gregorio Molnar, sanctae memoriae, in usum studiosae iuventutis conscripta*, Claudiopoli, 1566. Exemplar în Biblioteca municipală Sighișoara, secția documentară, avînd cota XVI 108. Conține filigranele II A, II B, III A 1, III A 2, III A 4, III B 1.

[10] *Brevis confessio pastorum ad synodum Debrecij celebratam 24, 25 et 26 Februa. anno D. 1567 convocatorum*. Debrecini M. DLXVII (Dedicația datează din 28 iunie 1567). Exemplar la Biblioteca Brukenthal Sibiu, cota V. I.2580, cf. Doina Nägler, *Biblioteca Muzeului Brukenthal, Catalogul Transilvanicelor*, vol. I (sec. XVI—XVII), Sibiu, 1974, nr. 71, p. 35—36. Conține filigranele III A 1, III A 2, IV B 2.

[11] Cf. Gernot Nussbächer, *O încercare de identificare a unei tipărituri coresiene*, în „Revista bibliotecilor", 24, 1971, nr. 2, p. 116.

precum apare în sinteza citată — că *Tîlcul evangheliilor* ar putea fi tipărit chiar la Cluj. Considerăm că comparațiile filigranologice cu alte tipărituri clujene din perioada 1565—1568 pot argumenta această ipoteză — ca atare — în mod suficient. Ca argumente în plus pentru imprimarea *Cazaniei I* la Cluj pot fi menționate însăși existența unui atelier tipografic complet înzestrat, ca și apropierea morii de hîrtie, circumstanțe care permiteau o tipărire eficientă, apoi activitatea foarte redusă a tipografiei din Cluj în acest an 1567, din care nu s-a păstrat decît o singură carte în limba latină [12]. Este drept că multimea variantelor de hîrtie folosită în caietele 2—14 ar putea să indice și faptul că locul de tipărire era mai departe de locul de fabricație a hîrtiei. Totuși, și în tipăriturile clujene din anii 1565—1568 apar mai multe variante de hîrtie clujeană, ceea ce infirmă ipoteza de mai sus [13]. Am putea deduce din această situație chiar faptul că la Cluj se aflau stocuri mai mari de hîrtie de tipar nefolosită.

Cercetătorii brașoveni Pavel Binder și Arnold Huttmann au presupus, în 1967, ca loc de tipărire localitățile Alba Iulia — unde funcționa tipografia principelui — sau Teiuș, la sediul episcopului român calvin Gheorghe de Sîngeorz [14]. Analiza filigranologică a tipăriturilor din Alba Iulia nu indică însă asemănări cu *Tîlcul evangheliilor* [15]. Alexandru Mareș a presupus, de asemenea, Teiușul, ca loc de tipărire, fiind sediul episcopului, dar și Aiudul, orașul cel mai apropiat (circa 10 km) de Hopîrta, localitatea de reședință a nobilului Forró Miklós [16]. Dat fiind faptul că în secolul al XVI-lea, întregul inventar al unei tipografii putea fi transportat într-o singură căruță, nu era nevoie de existența unui oraș în care Coresi să fi tipărit *Cazania I*, imprimarea cărții putînd fi efectuată chiar la curtea nobilului din Hopîrta.

Din diferite documente putem urmări date privind pe Forró Miklós din Hopîrta, începînd din 1550 și pînă în 1566 [17]. În mod direct, aceste știri nu privesc *Tîlcul evangheliilor*, dar indică legăturile lui Forró cu

[12] Károlyi Péter, *Institutio de syllabarum et carminum ratione... a Petro Carolino, scholae Claudiopolitanae rectore*, Claudiopoli, 1567, cf. Borsa Gedeon și colab., *Régi magyarországi nyomhatványok 1473—1600*, Budapesta, 1971, nr. 236, p. 260. Conține filigranele III B 1 IV A 1, IV A 2.

[13] 1565: Bonfinius Antonius, *Historia inclyti Matthiae Hunyadis, regis Hungariae...* Claudiopoli, 1565. Exemplar la Arhivele Statului Brașov, cota III 54, cf. *Tipărituri românești 1539—1750 existente la Brașov — Catalog*, Brașov, 1980, nr. 36, p. 22—23. Conține filigranele: I A, II A, II B, III A 1, III B 1, III B 2, III B 3.

1566: cf. nota 11.

1567: cf. nota 14.

1568: *Disputatio in causa sacrosanctae et semper benedictae Trinitatis,...* Claudiopoli, 1568. Exemplar la Biblioteca documentară a Bisericii Negre, cf. *Tipărituri românești,...*, *op. cit.*, nr. 39, p. 24—25. Conține filigranele III B 2, III B 3, IV A 1, IV B 1.

[14] Pavel Binder și Arnold Huttmann, *Cu privire la datarea și geneza* **Cazaniei I**, *tipărită de diaconul Coresi*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 109—117.

[15] În 1567, tipografia din Alba Iulia folosea numai hîrtie brașoveană, iar în 1568 hîrtie de proveniență din Cluj și Brașov. Cf. Gebhard Blücher, *Filigrane*, caiet 1 și 10 (manuscris).

[16] Alexandru Mareș, *Cînd și unde s-au tipărit* **Tîlcul evangheliilor** *și* **Molitvenicul românesc?**, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 128.

[17] Menționăm numai cîteva din aceste date:

1552 Nicolaus Forro stăpînește posesiunea Țînțari în Țara Bîrsei (Arhiva Bisericii Negre — Brașov, T.q. 77, II).

1555 Nicolaus Forro este trimis de nobilii și secuii transilvăneni la Universitatea Săsească (Szilagyi Sándor, *Monumenta Comitialia Regni Transsylvaniae*, I, p. 549, p. nr. XX).

Brașovul, în cadrul cărora l-a cunoscut, desigur, și pe diaconul Coresi. De aceea, urmărirea în continuare a biografiei lui Forró poate să contribuie la găsirea unor elemente noi.

Încheiem cu concluzia autorilor sintezei *Originile scrisului în limba română*, cărora ne alăturăm pe deplin, anume că „rămîne ca viitoarele cercetări să aducă lumină în chestiunea controversată a locului unde diaconul Coresi a tipărit *Tîlcul evangheliilor* și *Molitvenicul*" [18].

Decembrie 1986

Brașov, str. Dealul de Jos, nr. 12

1558 și 1560 Nicolaus Forro confiscă mărfurile unor negustori brașoveni (Arhivele Statului Brașov, fondul Primăria Brașov, Socoteli alodiale, V/9, p. 428, 639).

1566 Nicolaus Forro împrumută trupelor brașovene în timpul campaniei militare suma de 50 de florini, cerînd la 21 noiembrie 1566 restituirea lor *(Quellen zur Geschichte der Stadt Brașov-Kronstadt*, vol. VIII/2, p. 25 și 27).

[18] Ion Gheție și Al. Mareș, *op. cit.*, p. 236.

Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu întocmit de RADU CONSTANTINESCU, București, 1986, XLV + 297 p. [Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România]

Autorul acestui important instrument de lucru, a cărui necesitate era de mult resimțită în filologia noastră, posedă o bună experiență a alcătuirii cataloagelor de manuscrise, punînd în 1984 la dispoziția specialiștilor un bine venit *Repertoriu al izvoarelor vechiului drept românesc (1340—1640)*. Acest al doilea repertoriu indexează 1358 de manuscrise legate, prin diverse raporturi: alcătuire, copiere sau circulație, de spațiul cultural românesc. Majoritatea lor o formează manuscrisele slave de redacție românească (nr. 1—867), urmînd apoi, după formularea autorului, cele de redacție medio-bulgară (nr. 868—945), sîrbească (nr. 946—985), medio-bulgară cu influențe rusești, galițiană și ucraineană (nr. 986—1035), rusească (nr. 1036—1171), manuscrise bizantine (nr. 1172—1188), și, în sfîrșit, un număr de aproape 170 de codice românești (nr. 1189—1358). Cronologic, repertoriul acoperă un interval situat între secolul al IX-lea și începutul secolului nostru, cea mai mare densitate înregistrînd-o veacul al XVI-lea.

Sistemul de descriere adoptat, redus la strictul necesar, oferă douăsprezece tipuri de informații: numărul de ordine urmat de locul depozitării, cota actuală de bibliotecă, urmată eventual de indicarea celei vechi, „caracterul textului și conținutul codicelui, pe scurt", „redacția, adică particularitățile lingvistice și grafice", locul de origine și datarea, numele copistului, dacă este cunoscut, data și locul alcătuirii însemnărilor mai importante, „materialul subiacent, dacă acesta nu este hîrtia simplă, precum și caracterul manuscrisului, dacă el nu este un codice, ci un rulou; miniaturile și notația muzicală", bibliografia descrierilor și a menționilor, edițiile manuscrisului și reproduceri sub diverse forme. Catalogul este precedat de un *Cuvînt înainte* (p. III—VI), care enunță principiile de alcătuire, și de o impresionantă bibliografie (p. VII—XLIV), ea însăși un prețios instrument de lucru, care însumează aproape 800 de titluri, de la cataloage de biblioteci și repertorii de manuscrise pînă la articole de semnalare. Cu migală și simț al responsabilității au fost parcurse nu mai puțin de două sute de periodice, majoritatea formînd-o revistele de filologie și bibliologie.

Materialul astfel obținut, la care se adaugă rezultatele unor cercetări întreprinse direct de către autor în arhive străine, ne oferă imaginea unui patrimoniu dispersat în bibliotecile a nouăsprezece țări, acolo unde destinul le-a purtat pe fiecare dintre aceste mărturii de civilizație românească, integrîndu-le nemijlocit în circuitul cultural universal. În ordinea numărului de manuscrise de origine românească posedate, pe primul loc se situează bibliotecile sovietice, ce adăpostesc o bogată colecție, concentrată mai ales la Biblioteca Unională din Moscova (214 mss.) și la Biblioteca Publică de Stat din Leningrad (120 mss). Numeroase biblioteci monastice din Grecia și Iugoslavia dețin, la rîndul lor, un număr important de manuscrise, fapt explicabil prin intensitatea și durata contactelor culturale de-a lungul vremii; prezența în catalog a unor colecții americane sau suedeze trebuie pusă însă pe seama hazardului. Perseverența cercetătorului este cu atît mai lăudabilă, cu cît constatăm urmărirea și depistarea în bibliografii a unor manuscrise astăzi pierdute sau a căror cotă nu mai poate fi identificată. În împrejurările vitrege ale războiului, între 1940 și 1944, au fost distruse codice adăpostite în Fondul Vechi al Bibliotecii Naționale din Belgrad, Muzeul Czartoryski, Muzeul mănăstirii Noul Neamț, Colecția Ghepețchi (Vorniceni) etc., printre care amintim doar, pentru valoarea lor deosebită, un *Minei* copiat de Gavriil Uric în 1448 — 1449 (nr. 761), precum și mai multe sbornice ascetice de redacție medio-bulgară din secolele XIV—XV (nr. 768, 771, 776, 782 etc.).

Cinci tipuri de indici înlesnesc orientarea cititorului (p. 231—293): indice de titluri, autori și materii, indice de persoane cu subdiviziunile: comanditari, copiști și însemnări diverse, indice geografic, cronologic și topografic, acesta din urmă organizat pe țări și pe fonduri.

Cîteva mărunte aspecte legate de criteriile de întocmire a catalogului și indicilor merită a fi discutate. Astfel, deși în *Cuvîntul înainte* (p. IV) autorul avertizează că a preferat forma românească a numelui colecțiilor, dacă ea este uzuală (ex.: Cracovia, Londra, Muzeul Britanic), în indicele topografic mănăstirile athonite Iviron, Marea Lavră, Sf. Pavel, nume de mult încetățenite ca atare în cultura noastră, sînt indexate *Iberon, Megale Lavra, Hagiou Pavlou*. Cea mai mare confuzie o stîrnește însă cea de-a treia rubrică a descrierii codicologice, denumită *Caracterul textului și conținutul codicelui pe scurt* (p. IV), rubrică la care, pe parcursul catalogului, întîlnim titluri de tipul *Sbornic omiletic* (nr. 337), *Miscelaneu liturgic* (nr. 339) iar, cu două

pagini mai înainte, *Sbornic liturgic* (nr. 365). Uneori conținutul se rezumă la numele autorului, fără nici un fel de alte indicații: Vasilie al Cezareei (nr. 654), Grigorie din Nazianz (nr. 659), Zlatoust (nr. 668), Grigorie Țamblac (nr. 1122, 1124), deși aceste codice sînt descrise în bibliografia menționată de autor *sub voce*; alteori, autorul alege soluții neașteptate pentru rezumarea conținutului: *Zlatoust de post* (nr. 773) sau, la nr. 1124, la rubrica „redacție", se semnalează: „din cuprins *Viața lui Ioan cel Nou*". Cum nicăieri nu se specifică dacă titlul a fost rezumat după cataloagele consultate, după *incipit* sau a fost atribuit de către autor, ar fi fost de dorit să existe totuși o mai mare consecvență și claritate la acest capitol atît de important pentru identificarea manuscrisului. Și în indicele de titluri, autori și materii (p. 263—271) se înregistrează oscilații de redare a termenilor și numelor proprii: *Antologhion*, *Profetologhion*, *Irmologhion*, dar *Euhologiu* pentru *Evhologhion*. Sub Eftimie Zigabenul v. Zigabenos Eftimie, la litera Z, unde ne trimite indicele, nu găsim forma Zigabenos, cum sîntem avertizați, ci tot Zigabenul, cu trimitere la două manuscrise. Pentru cititorul care ar vrea să caute în repertoriu celebra lucrare a lui Agapie Landos, *Mîntuirea păcătoșilor*, sub Agapie Landos, indicele ne trimite la *Minunile Maicii Domnului*, iar de acolo la *Vieți de sfinți* conținute la nr. 505 și 1022; cum la cele două cote constatăm că nu există referiri la opera lui Landos, găsim la altă rubrică a indicelui, *Vieți de sfinți separate*, sub titlul *Maria, miracole*, ms. nr. 1215, care devine în catalog *Miracole marianice*, denumire sub care s-ar putea ascunde orice lucrare cu conținut de același tip, ca de pildă *Cerul Nou* a lui Ioanichie Galeatovski. Avataruri asemănătoare suferă și numele proprii: Zlatoust, vezi Ioan Crisostom, pe cînd forma Hrisostom, cea uzuală prin transcrierea lui χ prin *h*, așa cum de altfel procedează și Radu Constantinescu la numele lui Hrisant Notara, apare numai în indice. Dacă Filip Monotropos este menționat prin traducere „Solitarul", ca și „mărturisitorul" sau „Isaia Sihastrul", era poate firesc ca și celălalt teolog să fie numit cu cognomenul său românesc, „Gură de aur", sau măcar, în mod consecvent, prin cel slavon ori cel grecesc. Ne întrebăm, pe de altă parte, ce diferență există între *Stiherar* și *Stihirar*, între *Molitvelnic* și *Trebnic*, între *Slujebnic* și *Liturghier*, între *Irmologhion* și *Octoih mic*; consultînd indicele, ne dăm seama că mulți din acești termeni sînt sinonimi și pentru autor, care nu se fixează totuși asupra unei terminologii unitare.

Un repertoriu de manuscrise este, prin forța lucrurilor, sortit permanentelor completări, dat fiind că oglindește un anumit stadiu al cercetărilor în arhive, fonduri de biblioteci, colecții particulare. O *addenda* care să includă rodul investigațiilor ulterioare publicării prezentului catalog se va dovedi nu numai utilă, dar și inevitabilă. Pînă la eventuala apariție a acestui supliment, ne îngăduim să inserăm aici cîteva sugestii și completări pe marginea materialului cules de R. Constantinescu. Lăsînd pe seama slaviștilor discutarea amănunțită a primelor șase secțiuni ale repertoriului, ne vom concentra atenția asupra manuscriselor grecești și, mai ales, a celor românești.

Cel de-al șaptelea capitol este denumit *Manuscrise bizantine (secolele IX—XIV) folosite ori copiate în țările române*, formulare fără o acoperire reală în ceea ce privește „copierea", căci nu s-a demonstrat pînă acum, după știința noastră, existența unui atare fenomen cultural în țările române, cel puțin în secolele IX—XIV (nr. 1182, 1183, 1188). Trei dintre codicele incluse aici nu-și justifică prezența, căci circulația sau copierea lor în spațiul românesc datează din veacul XVI: nr. 1178, redactat la București în 1592, și nr. 1174, 1175, cu adnotări muntenești ori moldovenești din secolul amintit. Pe de altă parte, autorul omite ms. 3638 al Bibliotecii Universității din Bologna, pe care s-a semnat mitropolitul Antim Critopoulos (cf. Niculae Popescu, *Antim Critopol*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXIV, 1946, nr. 10—12, p. 602—604). Inadvertențele semnalate justifică, credem, dorința ca ancheta să fi fost continuată și pentru secolele XVI—XVIII, din care s-au păstrat în bibliotecile străine numeroase manuscrise grecești redactate la noi, dacă ne gîndim numai la cele caligrafiate de Matei al Mirelor (autoarea monografiei care-i este dedicată se numește Olga Gratziou și nu Gratzian, cum apare la bibliografie și sub nr. 1281), Luca al Buzăului sau cele comandate ori dedicate lui Constantin Brîncoveanu. Multe biblioteci monastice sau private, aflate pe teritoriul Greciei, în care „urmele românești" sînt, fără îndoială, atît de profund întipărite, au rămas multă vreme aproape inaccesibile cercetărilor. Din 1974, de la apariția lucrării colective *Treasures of Mount Athos*, folosită și de Radu Constantinescu, Fundația Culturală a Băncii Naționale Elene, prin Centrul de Istorie și Paleografie, condus de același Linos Politis care publicase, în 1973, cu colaborare lui M. I. Manousakas, completarea catalogului lui Sp. Lambros, a întreprins o activitate remarcabilă de microfilmare a documentelor și manuscriselor păstrate în aceste biblioteci, inclusiv în Cipru și Egipt. Rapoarte periodice (1978, 1981, 1985), însoțite de liste de microfilme, punînd în circulație un enorm material inedit sau greu accesibil, stau acum la îndemîna specialiștilor de pretutindeni care pot comanda diapozitive sau microfilme după materialul de care sînt interesați.

În ceea ce privește lista manuscriselor românești aflate peste hotare, ea este, chiar în stadiul actual al cercetărilor, mult mai bogată decît ne lasă să bănuim prezentul repertoriu. Iată numai cîteva exemple, toate alese din perioada veacurilor XVI—XVIII:

— manuscrisele românești din fondurile Todorescu și Valachica ale Bibliotecii Naționale din Budapesta, ca și cele slave, copiate sau citite pe teritoriul țării noastre, reunite în fondul Slavica al aceleiași colecții, din rîndul cărora amintim doar o *Psaltire* slavonă din secolul al XVI-lea cu *marginalia* românești (quart. slav. 75), studiată de Gheorghe Chivu, *Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească*: Ѣ, în SCL., XXIX, 1978, nr. 4, p. 399—409;

— bogatul fond de manuscrise românești al Bibliotecii Universității din capitala ungară din care face parte, sub cota H3, celebrul *Anonymus Caransebesiensis*;

— manuscrisul însemnărilor de taină ale lui Constantin Brîncoveanu de la Arhivele Statului din Atena, fond Vlahoianis (sigla K), colecția Hodzi, cota K 45 II, publicat de Ion-Radu Mircea în „Manuscriptum", XVI, 1985, nr. 4, p. 7—33;

— manuscrisul 1287 al Bibliotecii Universității din Bratislava, cuprinzînd cîntări bisericești în slavonă, greacă și română (posesor Nicolae Stoicovici din Timișoara, 1766), cf. Imrich Kotvan, *Rukopisy Univerzitnej Knižnice v Bratislave*, Bratislava, 1970;

— manuscrisul 463 conținînd o *Psaltire* (românească?) redactată în Țara Românească în secolul al XVI-lea, aflat la Naučna Biblioteka din Dubrovnik, și semnalat de Elena S. Dumitrescu, *În vizită de lucru la bibliotecile și arhivele din Iugoslavia*, în „Studii și cercetări de bibliologie", XIII, 1974, p. 308;

— manuscrisul românesc 3416, care se afla în 1938 în Biblioteca Muzeului Societății de Istorie și Arheologie Bisericească din Chișinău, copiat în 1797 și conținînd fragmente din *Mîntuirea păcătoșilor* și din *Cheia Înțelesului* a lui Galeatovski, cf. Ștefan Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainiene*, în „AAR mem. secț. lit.", s. III, t. VIII, 1938, mem. 8, p. 61—62;

— miscelaneu (din cuprins: *Sindipa, Vieți de sfinți, Poveste despre eresurile armenilor*) copiat la Iași în 1784, care se afla în 1943 în Basarabia, cf. Paul Mihail, *Manuscris ieșean din 1784 în Basarabia*, în „Cercetări istorice", VIII, 1943, p. 389—391.

Desigur, aceste observații de detaliu, inevitabile în cazul unei întreprinderi de o asemenea anvergură, nu fac decît să pună o dată mai mult în evidență dificultățile pe care, printr-un uriaș efort, autorul a fost nevoit să le depășească, pentru a ne oferi, prin catalogul de față, într-o formă indirectă, pulsul relațiilor culturale întreținute de țările române, vreme de cinci secole, cu ansamblul civilizației europene.

Februarie 1987

VIOLETA BARBU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

V. FRĂȚILĂ și L. P. BERCEA, *Bibliografia onomasticii românești. Bibliographie der rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1985, 125 p. [Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale] (multigrafiat)

Cu toate că beneficiem, pentru aceeași perioadă, de *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL)[1], o bibliografie dedicată exclusiv onomasticii este cît se poate de bine venită[2].

Volumul *Bibliografia onomasticii românești*, cu titlul dat în limbile română și germană, cuprinde și o introducere semnată de V. Frățilă, *Die Namenforschung in Rumänien* (p. 1—6). Autorul face un scurt istoric al studiilor de onomastică din România și arată direcțiile de dezvoltare ale onomasticii în țara noastră. În continuare, tot numai în limba germană, autorii, V. Frățilă și L. P. Bercea, dau unele explicații asupra conținutului bibliografiei și a felului în care a fost ea alcătuită (*Vorbemerkung*, p. 7). Nu se înțelege de ce aceste părți introductive, atît de necesare pentru consultarea lucrării, au fost redactate numai în limba germană.

[1] Întocmită de I. Dănăilă și E. Popa, apare anual, din 1960, în nr. 4 al revistei „Limba română". Pentru lucrările apărute pînă în 1960, vezi *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră după 23 August 1944*, în LR, VIII, 1959, nr. 4, p. 66—108.

[2] În 1986 cercetătorii din Timișoara au publicat o nouă bibliografie de specialitate, *Bibliografia stilisticii românești*, de Olimpia Berca și Livius Bercea, a cărei apariție a fost semnalată de Ion Gheție în LR XXXV, 1986, nr. 5, p. 457.

Lucrările cuprinse în *bibliografia* propriu-zisă (p. 9—105) sînt clasificate pe domenii mai restrînse, în felul următor: I. *Onomastică generală. Teoria numelui.* II. *Terminologie. Apelative.* III. *Antroponimie.* IV. *Toponimie.* V. *Onomastică literară. Stilistica numelor proprii.* VI. *Numele proprii și gramatica, ortografia, cultivarea limbii.* VII. *Aniversări. Comemorări. Necroloage. Istoria onomasticii.* VIII. *Congrese. Consfătuiri. Simpozioane.* IX. *Diverse.* X. *Bibliografii.* Urmează apoi tabelul siglelor folosite și un indice de nume. Cuprinsul este dat (ca și titlul) în română și germană.

Cum se poate vedea din sumarul redat mai sus, bibliografia este exhaustivă pentru perioada indicată, cuprinzînd și cronici, dări de seamă, bibliografii etc., dar, ceea ce nu reiese din sumar, cuprinde și recenziile unor lucrări de specialitate (românești sau străine). În bibliografie sînt incluse în total 1360 de titluri numerotate continuativ. Numărul lor este în realitate mult mai mare, întrucît recenziile lucrărilor din bibliografie sînt menționate (fără să fie numerotate) sub lucrarea respectivă. Recenziile unor lucrări din străinătate (neînregistrate în bibliografie), deci referitoare la onomastica altor limbi, dar apărute în periodicele de la noi, sînt înregistrate (și numerotate) la sfîrșitul capitolelor corespunzătoare. Aici s-au strecurat însă și cîteva inconsecvențe. Au fost trecute la sfîrșitul capitolelor și recenzii ale unor lucrări (sau articole) care figurează în bibliografie (uneori cu trimitere la numărul de ordine al lucrării la care se referă, alteori fără nici o mențiune). Recenzia nr. 1051, de exemplu, semnată de Radu Vulpe, la lucrarea lui I. I. Russu, *Dacius Apullus* . . ., figurează la sfîrșitul cap. *Toponimie*, dar cu trimitere la numărul sub care este înregistrată lucrarea în bibliografie (nr. 901). Același procedeu și la recenzia nr. 1027 și la altele. Mai dificilă este reperarea lucrărilor la care această trimitere lipsește. Este cazul recenziei cu nr. 1336, semnată de Bănescu Marcu, la lucrarea lui Vasile Vărădean, *Monumente bisericești și culturale din zona Oravița*, care figurează în bibliografie la nr. 1329 (nu 1239 cum se menționează în indicele de autori). Lucrarea lui I.I. Russu *Ilirii. Istoria. Limba și onomastica* este înregistrată în cap. I, iar recenzia elaborată de A. Vraciu nu este menționată în dreptul ei și nici la sfîrșitul aceluiași capitol, ci la sfîrșitul cap. al IV-lea, *Toponimie* (nr. 1047). S-ar fi cuvenit să fie inclus în bibliografie și articolul lui Pavel Binder, *Contribuții la geografia istorică a Banatului de Severin*, din „Studii", XXI, 1968, nr. 4, p. 625—639, despre care aflăm numai din recenzia lui Matei Cazacu (nr. 1023). Prin aceste cîteva exemple n-am urmărit decît să semnalăm autorilor că ar fi de dorit să unifice tehnica de citare a recenziilor la studiile incluse în bibliografie.

Deși se intitulează *Bibliografia onomasticii românești*, autorii au introdus și studii, articole, recenzii referitoare la onomastica altor limbi, apărute în publicațiile din țară, dar nu au cuprins cercetări referitoare la *onomastica românească* apărute în publicații din străinătate, cum ar fi Actele unor congrese internaționale de științe onomastice (eventual numai pe cele datorate cercetătorilor români). Lipsește, de asemenea, bibliografia de onomastică românească din revista „Onoma", publicată întîi de Iorgu Iordan și Marius Sala și continuată apoi de I. Pătruț. Ar fi fost, desigur, mai folositor ca această bibliografie să cuprindă cît mai multe cercetări privitoare la onomastica românească, indiferent de locul apariției lor, cu atît mai mult cu cît aceste articole nu sînt menționate în BRL sau în altă bibliografie accesibilă. În felul acesta s-ar completa informația și s-ar justifica — parțial — și titlul actual al volumului. Căci așa cum este întocmită bibliografia discutată aici, ar fi fost mai indicat să se numească *Bibliografia lucrărilor de onomastică apărute în România (1944—1984)*, așa cum apare în introducerea germană („in Rumänien").

Autorii ne avertizează (p. 7) asupra faptului că între unele capitole nu se pot realiza delimitări riguroase, ceea ce se poate constata la lectura titlurilor. Deosebirile dintre unele articole înregistrate în capitolul al II-lea, *Apelative* (nr. 250, 251, 252, 258 ș.a.), și în capitolul al IV-lea, *Toponimie* (nr. 727, 729, 730, 839, 930 ș.a.), de exemplu, sînt minime și încadrarea lor într-un capitol sau altul pare determinată mai puțin de conținut. Și unele articole din capitolul IX, *Diverse*, cred că ar putea fi distribuite în alte capitole. Articolul Doinei Dascălu, *Funcția metalingvistică a numelor proprii și a derivatelor lor în limbajul criticii literare* (nr. 1254) sau *Dicționarul personajelor lui Dostoievski* de V. Cristea (nr. 1269) și-ar fi găsit mai bine locul în capitolul al V-lea, *Onomastica literară. Stilistica numelor proprii*, iar articolul semnat de Cătălina Frîncu, *O nouă posibilitate a limbii române: formarea de verbe din nume proprii* (nr. 1278) în capitolul al VI-lea, *Numele proprii și gramatica* . . . . În același capitol, *Diverse*, au fost încadrate și lucrările lui Romulus Vulcănescu, *Toponimie mitică românească* (nr. 1332) și *Toponimie profesională* (nr. 1333). Alte articole din acest capitol ar putea interesa, prin conținutul lor, mai multe domenii. Lucrarea Tudorei Șandru-Olteanu, *Procesul de trecere de la categoria de nume propriu la aceea de apelativ în limba spaniolă* (nr. 1324) ar putea fi trimisă la *Apelative* și *Antroponimie*, articolul lui Dumitru Bălașa, *Sate și oameni din județul Mehedinți în 1727* (nr. 1249) la *Toponimie* și *Antroponimie*. Aș sugera autorilor, pentru o eventuală îmbunătățire a lucrării, să folosească un sistem de trimiteri care să permită semnalarea articolelor în mai multe capitole.

Titlul lucrărilor (sau articolelor) apărute în alte limbi uneori au fost traduse (nr. 291—294, 301, 305 ş.a.), alteori nu (nr. 284, 336, 375, 395 ş.a.). Ar fi fost utilă traducerea tuturor titlurilor apărute în limbi străine (deci şi a celor din bulgară, germană, franceză).

Sigla BFV, care apare la nr. 460, de exemplu, nu figurează în tabelul siglelor. Este vorba despre *Buletinul Filialei Vîlcea* (vezi BRL, 25, 1980, nr. 80).

Desigur că articolul lui Paul Romaniuc, *Aspecte ale toponimiei din comuna Rona de Sus* (nr. 434), figurează, printr-o scăpare, la *Antroponimie*.

Sugestiile şi observaţiile de mai sus au fost determinate numai de convingerea că *Bibliografia onomasticii româneşti* constituie un util instrument de lucru pentru cercetători şi că ar merita cu prisosinţă să fie îmbunătăţită şi continuată.

Decembrie 1986

LUCREŢIA MAREŞ
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

AL IV-LEA SIMPOZION NAȚIONAL DE *STILISTICĂ — POETICĂ — SEMIOTICĂ*

(Cluj-Napoca, 14—15 noiembrie 1986)

Una dintre manifestările care au marcat la finele anului 1986 viața științifică clujeană a fost cel de-al IV-lea Simpozion Național de Stilistică, Poetică și Semiotică, organizat între 14 și 15 noiembrie de Facultatea de Filologie a Universității din Cluj-Napoca, în colaborare cu Filiala locală a Societății de Științe Filologice.

Reunind peste 40 de profesori și cercetători din Cluj-Napoca, București și Timișoara, lucrările simpozionului, care au avut ca temă *textul și textualitatea*, s-au desfășurat de-a lungul celor două zile pe cîte două secții paralele : semiotică și poetică.

După deschiderea festivă marcată prin cuvîntul de salut al conducerii universității clujene și al invitaților de onoare, lucrările simpozionului au debutat cu masa rotundă pe tema *Figuri și text*, care s-a bucurat de o largă asistență și de participarea a 17 vorbitori.

Pornind de la ideea că figura este în ultimă instanță rezultatul unor presiuni contextuale și intertextuale, coordonatorul discuțiilor, acad. Ion Coteanu, a subliniat faptul că pentru studiul figurilor textului poetic este interesantă nu atît clasificarea și inventarierea acestora (problemă discutată încă de la Aristotel) și nici reconstituirea mecanismelor lor de generare (cum au încercat cu precădere studiile ultimelor decenii), ci mai degrabă valoarea de banal sau insolit cu care aceeași figură se poate încărca în funcție de context. Ar fi interesant, așadar, propunea conducătorul mesei rotunde, un studiu al acelor figuri care, printr-o bună plieie pe structurile sintactice și lexico-semantice proprii limbii noastre, devin cele mai utile și cele mai semnificative pentru limbajul poetic românesc.

Participanții la discuții s-au referit, în cea mai mare parte, la statutul figurilor textului literar modern, propunînd, de pildă, o posibilă descriere a metaforei „nonclasice" ca încercare de transcendere a cunoscutului în spațiul negației certitudinii (Mircea Mihaievski) sau atrăgînd atenția asupra tot mai evidentului fenomen contemporan de reîncărcare semantică a cuvintelor sub presiunea (con)textului poetic (Carmen Apostolescu).

În continuare Mariana Net a ridicat problema necesității de a face sau nu abstracție de diacronie într-o abordare retorică modernă, întrebîndu-se dacă nu cumva însăși structura textului ar putea fiinta ca figură. Problema aparentei nonfiguri afișate de textele moderne, lansată în discuție de aceeași vorbitoare, a fost reluată și dezvoltată, printre altele, pe parcursul comentariilor, și de Alexandru Boboc și Mihaela Mancaș.

În intervenția sa, Marian Papahagi a remarcat punctul pe trecere foarte sensibil dintre ceea ce e teoretizabil și ceea ce e manevrabil în problema figurilor, subliniind apoi caracterul permanent deschis al acestora din punct de vedere numeric și calitativ, idee asupra căreia a insistat în cuvîntul său și Felicia Șerban.

O perspectivă diacronic-contrastivă asupra claselor de figuri dominante în poeticile de tip „tradiționalist" și în cele de tip „nontradiționalist" putea fi surprinsă în luările de cuvînt ale Elenei Dragoș și ale lui Paul Miclău. Raportul dintre figură și gradul de coerență a textului a fost adus în discuție de Paul Miclău și de Smaranda Vultur.

Deși diferite, posibilele modele de clasificare a figurilor textului modern schițate de Szábo Zoltan și Mircea Borcilă, ca și ideile desprinse din alte intervenții (acad. Ion Coteanu, Mihaela Mancaș) au condus convergent spre una dintre concluziile acestei mese rotunde : necesitatea explicitării conceptului de nivel textual și a relației figură — nivele ale textului.

Lucrările primei zile a simpozionului au continuat pe secții paralele de studii cu un mai pronunțat caracter teoretic. Dintre cele nouă participări la secția de semiotică teoretică, și-au propus o abordare mai generală, mai detașată de amănunte în tratarea conceptelor de bază ale acestei discipline Emanuel Vasiliu (care a vorbit despre relația sens — gramaticalitate vs. sens — textualitate), Alexandru Boboc (care s-a referit la problema statutului obiectelor semantice, analizînd din punct de vedere filozofic conceptele de intenționalitate și referință) și Carmen Vlad (care a propus o definiție a textualității verbale caracterizată prin coeziune, coerență și acceptabilitate). Chestiuni referitoare la diferitele aspecte ale actelor de limbaj au reieșit mai pregnant din comunicarea Marianei Tuțescu (cu privire la caracterul argumentativ al discursului, capabil să-i sporească acestuia coerența și dimensiunea dialectică), a lui Ionel Pop (care s-a ocupat de actul ilocuționar de *a afirma* din perspectiva unei semantici logice) și a lui Cornel Ilioane (care s-a referit la organizarea structurală a discursurilor emise de copii).

Interferențele dintre diversele coduri semiotice au fost puse în evidență de lucrarea despre discursul literar și cel muzical semnată de Elena Dragoș și Angi Ștefan, iar despre redundanță semantică și fenomenul „babiloniei lingvistice" a vorbit Ioan Irimie. În comunicarea sa, Mariana Neț a analizat acel tip particular de texte care urmăresc construirea unei lumi intermediare între emițător și receptor, la a cărei proiecție și reconstituire receptorul devine părtaș activ.

Lucrările secției de poetică teoretică ale aceleiași zile s-au deschis cu comunicarea acad. Ion Coteanu, în care se făceau referiri la funcția pragmatică a retoricii din perspectiva emițătorului, prin care acesta își propune, de cele mai multe ori, o manipulare cognitivă a receptorului. Dacă macrostructurile semantice ale textului s-ar regăsi, ba chiar identifica cu structurile sale de adîncime, atunci, arăta vorbitorul, această corespondență ar permite chiar stabilirea unor posibile clase de texte.

La un nivel mai marcat teoretic s-au menținut și expunerile universitarilor clujeni Szábo Zoltan și Mircea Borcilă. Cel dintîi a subliniat că pentru o istorie a stilului literar, nedevenită încă o știință, mai sînt încă necesare precizări în legătură cu definirea categoriei supratextuale a stilului, iar cel de-al doilea a propus introducerea conceptului de *poesis discursiv* (creație de sens și înlănțuire sintagmatică), aplicabil în primul rînd discursului literar, dar nelipsit, în fond, nici din cel de tip științific sau filozofic. Un nou concept, menit să pună în evidență existența a încă unui nivel de semnificație a textului, a fost și acela de *sintaxă semantică*, propus și ilustrat pe un text arghezian de Carmen Apostolescu. Două dintre comunicările acestei secțiuni și-au propus teoretizarea unor fenomene literare recente : Paul Miclău s-a ocupat de presiunea fantasticului asupra narației în romanul lui Mircea Nedelciu *Tratament fabulatoriu* (considerat reprezentativ pentru „noul roman" românesc), iar Rodica Baconsky a interpretat ca un fenomen de postmodernism tendința ultimelor volume de critică ale unor nume ca Todorov, Kristeva, Barthes, Genot de a se apropia din ce în ce mai mult de genul romanului. Cu un caracter mai degrabă aplicativ a fost studiul Mariei Josza despre funcția stilemelor textualizate și cel al lui Al. Cristureanu despre onomastica literară în opera lui Rebreanu, Preda ș.a.

În cea de a doua zi a simpozionului au fost susținute 12 comunicări în cadrul secției de semiotică aplicată. Ne vom referi doar la acelea care au reținut atenția în mod special. Spectacolul de teatru, ca loc de confluență a mai multor coduri semiotice, a stîrnit interesul pentru un studiu al „cronotopului" teatral (Maria Vodă-Căpușan) și al gestualității teatrale (Mircea Em. Morariu). Problemele legate de reconstituirea semnificațiilor în procesul traducerii au preocupat pe Felicia Șerban și Petru Forna. Despre valoarea de figură pe care o poate asuma ironia și despre tipurile de texte care o pot pune în evidență, fie ca procedeu izolabil, fie ca prezență difuză în toată masa textului a vorbit Rodica Zafiu. În lucrarea semnată de Carmen Apostolescu și Dragoș Șeulcanu a fost supus unei analize din perspectivă semiotică și retorică genul interviului radiofonic. În continuare, Liana Pop a oferit o posibilă tipologie a replicilor în dialog, pornind de la posibilele răspunsuri la întrebarea „ce să fac?", iar Ștefan Oltean s-a referit la funcțiile discursului indirect liber și romanele lui D. H. Lawrence.

Exemplificarea prin text a fost, firește, metoda principală de lucru și la secția paralelă de poetică aplicată, la care au prezentat comunicări 10 vorbitori. Dintre aceștia, s-au remarcat în mod particular G. I. Tohăneanu, care a demonstrat vocația trimiterilor intertextuale și a „refacerilor etimologice" manifestă în unele texte de Blaga, Ioana Petrescu cu lucrarea despre restructurarea nucleelor semantice în poezia lui Ion Barbu, Ioana Bot cu încercarea de depistare a unui nivel metaforic terțiar, pornind de la un text de Rilke. Subtilitățile limbajului umoristic al lui G. Topîrceanu au făcut obiectul comunicării lui Boris Cazacu. Oana Sălișteanu a analizat două ipostaze ale jocului manierist în sonetul italian din secolul al XIII-lea și al XVII-lea. Despre sintaxa și retorica speciei jurnalului din toate epocile a vorbit Monica Spiridon, iar Mihaela Mancaș a analizat din perspectiva categoriei persoanei și a timpului nivelele de relatare și coerența textului narativ, cu exemplificare pe un fragment din *Patul lui Procust* de Camil Petrescu.

Calitatea și numărul comunicărilor, amplificate prin ținuta discuțiilor care au încheiat seria susținerilor și a dezbaterilor din cadrul mesei rotunde, precum și interesul manifestat de participanți și de public au făcut ca zilele la Cluj-Napoca, extrem de dense ca efort, informație și efervescență științifică, să întărească și să ducă mai departe tradiția simpozioanelor naționale de stilistică, poetică și semiotică.

Decembrie 1986

OANA SĂLIȘTEANU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R-79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (T — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (S — selabue)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina, vol. I.**

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM — ISSN 0025 — 3523

LR, ANUL XXXVI, nr. 3, p. 171—248, București, 1987

I.P. Informația c. 1131

42 200

Lei 20

T 20942 101

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXXVI

1987
iulie — august

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 22 IUL 2015

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

6 IUL 2014

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret 12
R-79638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R-79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 20942
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 4
iulie—august

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, 29, 1986)

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ ÎN CURSUL ANULUI 1986*

DE

ION DĂNĂILĂ și ELEONORA POPA**

IAȘI 2022

SUMAR

În atenția cititorilor 251

I. *Documentare și informare* 253

1. Bibliografii 253
2. Periodice 253
3. Volume omagiale, culegeri 254
4. Semnalări, referate 255
5. Rezumate și titluri de teze de doctorat 255

II. *Generalități* 256

1. Manifestări științifice 256
2. Cronici, dări de seamă 258

III. *Lingvistică generală* 258

1. Lingvistică teoretică 258
2. Lingvistică matematică și aplicată 265

IV. *Limba română* 267

1. Generalități 267
2. Istoria lingvisticii românești 268
3. Istoria limbii române 270
4. Dialectologie 272

* Au fost incluse și titluri din anii precedenți, extrase din culegeri, periodice etc. care nu ne-au parvenit la timp.

** A colaborat parțial Rodica Zafiu.

43930.

a. Generalităţi 272
b. Graiurile dacoromâne 273
c. Aromână 275
d. Istroromână 275
e. Meglenoromână 275
5. Filologie 276
6. Fonetică şi fonologie 282
7. Gramatică 282
a. Generalităţi 282
b. Morfologie 283
c. Sintaxă 283
8. Lexicologie 284
a. Semantică 284
b. Formarea cuvintelor 287
c. Etimologii 287
d. Lexicografie 288
9. Limbă literară 291
a. Generalităţi 291
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului . . 291
c. Cultivarea limbii 299
10. Onomastică 302
a. Generalităţi 302
b. Antroponimie 302
c. Toponimie 302
11. Ortografie, ortoepie, punctuaţie 303
12. Româna peste hotare 304
V. *Balcanistică* 304
VI. *Filologie clasică* 304
VII. *Germanistică* 306
VIII. *Orientalistică* 310
IX. *Romanistică* 310
X. *Slavistică* 312
XI. *Tracologie* 314
XII. *Limba albaneză* 314
XIII. *Limba armeană* 315
XIV. *Limba bască* 315
XV. *Limba chineză* 315
XVI. *Limba japoneză* 315
XVII. *Limba maghiară* 315
XVIII. *Limbi altaice* 316
XIX. *Limbi baltice* 316
XX. *Limbi caucaziene* 316
XXI. *Limbi dravidiene* 317
XXII. *Limbi fino-ugrice* 317
XXIII. *Limbi indo-iraniene* 317
XXIV. *Limbi lapone* 317
XXV. *Limbi mayan* 317
XXVI. *Limbi semitice* 317
XXVII. *Limbi turcice* 317
XXVIII. *Limbi uralice* 318
XXIX. *Metodica predării limbilor* 318
1. Generalităţi 318

2. Limba română 318
3. Limbi străine 321
4. Manuale, cursuri, ghiduri etc. 323
XXX. *Varia* 326
XXXI. *Aniversări* 327
XXXII. *In memoriam* 327
Abrevieri 328
Indice alfabetic 335
1. Autori 335
2. Cuvinte 351

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Din dorința de a oferi cititorilor o bibliografie cît mai cuprinzătoare și date fiind dificultățile pe care le întîmpinăm în aflarea, la timp, a lucrărilor de lingvistică de circulație mai restrînsă (locală sau județeană) apărute în țara noastră, ne adresăm — pe această cale — autorilor de astfel de lucrări, rugîndu-i să ni le semnaleze, trimițînd informațiile bibliografice necesare pentru BRL pe adresa :

Redacția revistei „Limba română"
— Pentru BRL —
Str. Spiru Haret nr. 12
79638 București

Dacă este posibil, ar fi de preferat ca autorii să trimită un exemplar din lucrare la aceeași adresă. Imediat ce au fost fișate pentru BRL și după ce, eventual, au fost citite pentru recenzare, lucrările primite astfel vor fi predate bibliotecii Institutului de Lingvistică al Universității din București ca donații din partea autorilor. Confirmarea primirii lucrărilor o va constitui însăși includerea acestora în BRL.

Lucrările avute în vedere aici sînt articolele, studiile, notele, recenziile etc. de lingvistică publicate în periodicele locale care nu au intrat încă în circuitul BRL (vezi secțiunea *Abrevieri* a bibliografiei), precum și culegerile, volumele, cursurile universitare etc. de lingvistică editate de centrele universitare din țară, de consiliile de cultură sau de muzeele municipale, județene sau locale, de filialele societăților științifice etc.

Autorii bibliografiei mulțumesc anticipat tuturor celor care vor răspunde prezentului apel.

2. Lucile romana ... 218
3. Lămpi ulraine ... 121
4. Mărgele, coraiuri, gablouri etc. ... 323
XXX. Varia ... 326
XXXI. Diverse ... 327
XXXII. Ex aeneribus ... 327
Tabelul ... 328
Indice alfabetic ... 329
1. Autori ... 329
2. Cuvinte ... 371

I. *DOCUMENTARE ȘI INFORMARE**

1. BIBLIOGRAFII

1. BERCA, OLIMPIA, BERCEA, LIVIUS, *Bibliografia stilisticii românești*, Timișoara, TUT, 1986, 175 p. multigr. (UT. CȘS). Vezi și nr. 6, 8.
2. DĂNĂILĂ, ION, POPA, ELEONORA, *Bibliografia românească de lingvistică.* (BRL, **28**, 1985). *Lucrări apărute în țara noastră în anul 1985*, LR, **35**, nr. **4**, 1986, 257—361.
3. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din periodice și seriale*, București, [TBCS], **33**, nr. 8—14, 1985, **34**, nr. 1—5, 1986 (BCS).
4. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărți, albume, hărți*, București, [TBCS], **34**, nr. 20—24, 1985, **35**, nr. 1—11, 1986 (BCS).
5. * * * *Selective Bibliography. Books Published between March 1—May 31—1985*, RomBooks, nr. 3, 1985, 55—65; *Books Published between June 1 — August 31, 1985*, nr. 4, 56—63; *Books Published between September 1 — November 30, 1985*, nr. 1, 1986, 53—63.
VEZI și nr. **44**, 411.

Recenzii

6. GHEȚIE, ION, Olimpia Berca, Livius Bercea, *Bibliografia stilisticii românești* [...], LR, **35**, nr. 5, 1986, 457. Vezi nr. **1**.
7. VASILIU, GABRIEL, Vasile Frățilă, L.P. Bercea, *Bibliografia onomasticii românești* [...], CL, **31**, nr. 2, 1986, 173—174. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **5**.
8. VLĂDUȚ, D., *O lucrare necesară*, Orizont, **37**, nr. 48, 1986, 7 [Olimpia Berca, Livius Bercea, *Bibliografia stilisticii românești* ...]. Vezi nr. **1**.

2. PERIODICE

9. *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. e. *Lingvistică*, Iași, [TUI], **31**, 1985.
10. *Analele Universității București. Limba și literatura română*, București, [TUB], **34**, 1985.
10 bis. *Analele Universității București. Limbi și literaturi străine*, București, [TUB], **34**, 1985.
11. *Analele Universității din Timișoara. Științe filologice.* Timișoara, [TUT], **23**, 1985, **24**, 1986. Vezi și nr. 26.
12. *Anuar de lingvistică și istorie literară.* Tomul **30**, 1985, A. *Lingvistică*, Iași [TUI], 1986 (UI. CLILF).
13. *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, București, EARSR, **23**, nr. 1, 2, 1986.
14. *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, EARSR, **31**, nr. 1, 2, 1986.
14 bis. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, VASRR, **28**, nr. 2, 1985, **29**, nr. 1, 1986.
15. *Limba română*, București, EARSR, **35**, nr. 1—6, 1986.
16. *Limba și literatura română.* Revistă trimestrială pentru elevi, București, [f.e.], **15**, nr. 1—4, 1986 (SȘF).
17. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj-Napoca, EARSR, **30**, nr. 1, 1986.
18. *Revue des études sud-est européennes*, București, EARSR, **24**, nr. 1—4, 1986.
19. *Revue roumaine de linguistique*, București, EARSR, **31**, nr. 1—6, 1986.
20. *Studii și cercetări lingvistice*, București, EARSR, **37**, nr. 1—6, 1986.

* Numerele de ordine culese cu caractere **aldine** trimit la titluri de cărți sau de volume separate.

Pentru a economisi spațiul grafic, numele editurilor sau acela al instituțiilor sub egida cărora a apărut lucrarea (ultimele apar în paranteze rotunde, la sfîrșitul indicației bibliografice) au fost abreviate, iar prescurtările respective apar la locul lor alfabetic în secțiunea *Abrevieri*. Același tratament l-au primit și indicațiile referitoare la rezumate, precum și termenii bibliografici uzuali. Din același motiv, titlurile recenziilor la cărțile incluse în BRL (în anul în curs sau în anii precedenți) au fost reduse la un număr minim de informații, suficient numai pentru identificarea lucrării recenzate, după care am pus puncte de suspensie în paranteze drepte; cu ajutorul unei trimiteri, cititorul va putea afla și titlul complet al lucrării recenzate.

21. COSTĂCHESCU, ADRIANA, *„Langages"*, N⁰ 69, mars 1983, 125 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 75—76.
22. CREȚA, ZORELA, Universitatea „Al.I. Cuza" Iași, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Tomul XXIX, 1983—1984. A. *Lingvistică*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 351—352. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 26.
23. MAREȘ, LUCREȚIA, *„Cahiers de lexicologie"*, „Revue internationale de lexicologie et lexicographie", publiés par Bernard Quemada, **38**, 1981—1, Besançon, 131 p., SCL, **37**, nr. 3, 1986, 272—273; **39**, 1981—II, SCL, nr. 4, 357—358; **41**, 1982—II, SCL, nr. 6, 522—523.
24. MOISA, MIRCEA, *„Arhivele Olteniei"*, nr. 4, Înainte, **42**, nr. 12884, 3 sept. 1986, 2. Vezi sigla **AO.**
25. MÓZES, HUBA, *Analele Academiei Republicii Socialiste România*. Anul 117 (1983). Seria a IV-a. Volumul XXXIII, EARSR, București, 1985, 336 l., NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 84—85. Vezi sigla **AA.**
26. TOMA, ION, *Analele Universității din Timișoara. Științe filologice*, XXIII, 1985, 103 p., LL, nr. 1, 1986, 127—128. Vezi nr. 11.
27. TOMA, ION, *„Travaux de linguistique et de littérature"*, édités par le Centre de philologie et de littérature romanes de l'Université de Strassbourg, XXI (1983), 1, *Linguistique-philologie-stylistique*, Strasbourg, 259 p., SCL, **37**, nr. 2, 1986, 174—175.
VEZI și nr. 300, 320, 328, 330, 344, 1354, 1356, 1394, 1441, 1443, 1450, 1451, 1497, 1498, 1511, 1512, 1515, 1557.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

28. * * * *Caietul „Cercului de studii"*, **4**, nr. 1. Colegiul de redacție : Crișu Dascălu, Sergiu Drincu, Olimpia Pavel, Dumitru Vlăduț, Timișoara, TUT, 1986, 162 p. (UT. CȘS). Vezi și nr. 36, BRL, **28**, 1985, nr. **57**; **27**, 1984, nr. **51**; **26**, 1983, nr. **56.**
29. * * * *Collegium*. Buletin de informare și documentare metodico-științifică. [Vol.] I. Colegiul de redacție : Al. Andriescu — redactor-șef, C. Dram, P. Filipescu, Al. Husar, D. Irimia — redactor principal, Dan Mănucă, Eugenia Stoleriu, Iași, [f.e.], 1985, 199 p. (SȘF. Fil. Iași).
30. * * * *Contribuții lingvistice*. Volum îngrijit de Ion Mușiu (coordonator), Doina David, Victoria Stroescu, Timișoara, TUT, 1985, 170 p. multigr. (UT. FF).
31. * * * *Limbă și literatură*, București, [f.e.], nr. 4, 1985, nr. 1—3, 1986.
32. * * * *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*. Seria IV. Tomul VII. 1985. Comitetul de redacție : Acad. Al. Graur (redactor responsabil), Jean Livescu, membru corespondent al Academiei R.S. România (redactor responsabil adjunct), acad. Șerban Cioculescu, acad. Ion Coteanu, acad. Virgil Vătășianu, Al. Balaci, B. Cazacu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, G. Ivănescu, H. Mihăescu, membri corespondenți ai Academiei R.S. România (membri), Al. Ionașcu și I. Oprișan (secretari științifici), București, EARSR, 1986, 224 p.
33. * * * *Semiotică și poetică*. [Vol.] 2. *Textul și coerența*. Coordonatorul volumului lector dr. Carmen Vlad, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1985, 142 p. multigr. (UCN. FF). Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **61.**
34. * * * *Victor Hugo*. Volume publié sous la direction de Angela Ion, professeur de littérature française, directeur du département de français, București, TUB, 1985, 239 p. (UB. CLLF). Vezi și nr. 37.
VEZI și nr. **93**, **98**, **295**, **338**, **1203**, **1390**, **1545**, **1610**, **1692**, **1693**, **1696.**

Recenzii

35. BÂRSESCU, AL., *Continuitate și valoare în cercetarea filologică locală*, Flamura, **29**, nr. 3086, 11 ian. 1977, 2 [*Studii de limbă, literatură și folclor*, Reșița, 1976]. Vezi BRL, **20**, 1977, nr. 52.
36. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Caietul „Cercului de studii"*, IV/1 [...], Orizont, **37**, nr. 44, 1986, 7. Vezi nr. **28.**
37. BRĂTEANU, ELENA, *Victor Hugo* [...], LMȘ, nr. 1, 1986, 189—190. Vezi nr. **34.**
38. JEANRENAUD, MAGDA, *Critică și poetică*, Dialog, **17**, nr. 105—106, 1985, 7 [*Direcții în critica și poetica franceză...*]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **55.**
39. NATU, FLORENTINA, *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*. Seria IV, Tomul VI (1984) [...], LR, **35**, nr. 3, 1986, 255. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **59.**
40. PETRESCU, TEREZA, *Libra*. Études romaines offerts à Willem Noomen, Groningen, Presses de l'Université, 1983, 260 p., AnL—B, **29**, 1983—1984, 330—332.

41. POPOVICI, VICTORIA, *Mélanges de linguistique dédiés à la mémoire de Petar Skok*, Zagreb, 1985, 553 p., SCL, **37**, nr. 3, 1986, 269—270 [la 100 de ani de la naștere].

42. TRĂPCEA, THEODOR N., *Studii de limbă, literatură și folclor*, Flamura **31**, nr. 3190, 9 ian. 1979, 2 [vol. IV, 1978]. Vezi BRL, **21**, 1978, nr. 73.
VEZI și nr. 106, 108, 308, 348, 351, 356, 392, 423, 542, 544, 1233, 1238, 1244, 1395, 1612, 1699, 1702.

4. SEMNALĂRI, REFERATE

43. * * * *Buletin de informare documentară în cultură*. Seria: *Literatură*, București, [TBCS], nr. 1—6, 1985 (BCS).

44. * * * *Buletinul bibliografic al cărților străine intrate în bibliotecile din Iași*, [...], Iași, [TBCUI], **24**, nr. 1—12, 1983, **25**, nr. 1—12, 1984, **26**, nr. 1—12, 1985 (BCUI, SB) [v. mai ales cap. III. *Artă. Lingvistică. Literatură*].

45. * * * *Cărți în curs de apariție*. București, [f.e.], nr. 1—4, 1986 (CEd).

46. * * * *Cărți noi în științele istorice*. Referate și recenzii. Material documentar în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, București, [f.e.], nr. 2, 1985, nr. 1, 1986.

47. * * * *Cărți străine intrate în bibliotecile din România. Lingvistică*. Seria 4, București, [TBARSR], **18**, nr. 1—12, 1985 (BARSR).

48. * * * *Cărți și reviste primite la redacție*, AnL—A, **30**, 1985, 429—430.

49. * * * *Din sumarul periodicelor străine*. Seria: *Literatură — Lingvistică*, [București], [TBCUB], nr. 1—4, 1986 (BCUB).

50. * * * *Publicații primite între 1 ianuarie și 31 decembrie 1984*, StCl, **24**, 1986, 181—183.

51. * * * *Romanian Books*. Quarterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, nr. 3—4, 1985, nr. 1, 1986.

52. * * * *Romanian Scientific Abstracts*, Bucharest, [f.e.], nr. 3—4, 1985 (ASPS. OIDSPS).

53. * * * *Științele sociale și politice din România. Progrese și realizări*, București, [f.e.], nr. 4, 1985, nr. 1—2, 1986 (AȘSP. OIDȘSP).

54. * * * *Științele sociale și politice peste hotare. Direcții și tendințe*. Pentru documentarea cercetătorilor și cadrelor didactice de specialitate, București, [f.e.], nr. 4, 1985, nr. 1—2, 1986 (AȘSP. OIDȘSP).

5. REZUMATE ȘI TITLURI DE TEZE DE DOCTORAT

55. BAGEACU, VIOREL, *Interjecția și onomatopeea în limbile iraniene contemporane* — Rtd.—. Conducător științific: Conf. univ. dr. Iancu Fischer, București, [TUB], 1986, [II] + 24 p. multigr.

56. CÂRSTEA, EUGENIA STELUȚA, *Aspecte semantice ale coordonării (analiză contrastivă româno-engleză)*, —Rtd—. Conducător științific: Prof. univ. dr. Emanuel Vasiliu, București, [TUB], 1986, [II]+20 p. multigr. (UB. FLLR).

57. COMȘULEA, ELENA, *Terminologia prelucrării plantelor textile. Nume de unelte și de operații*. Rtd. Conducători științifici: Prof. dr. doc. Bela Kelemen, Prof. dr. doc. Romulus Todoran, Cluj-Napoca, [TUCN], 1986, [VI] +26 p. multigr. (UCN. FF) [cu 1 h].

58. FLORESCU, CRISTINA-MIHAELA, *Proza artistică istorică românească din secolul al XIX-lea. Analiză stilistică (Metafora)*. Rtd. Conducător științific: Prof. dr. doc. șt. Gheorghe Ivănescu, [Iași], [TUI], 1986, [II] + 24 p. multigr.

59. IVĂNUȘ, DUMITRU, *Topica propozițiilor subordonate necircumstanțiale în limba română contemporană*, — Rtd —. Conducător științific: Dr. Mioara Avram, București, [TUB], 1986, [IV] + 28 p. multigr. (UB. IL).

60. NISTORICĂ, MARIA EUGENIA, *Raporturile lexicale maghiaro-române*. Rtd. Conducător științific: Prof. dr. docent Gavril Istrate, [Iași], [TUI], 1985 [II]+24 p. multigr. (UI. FF).

61. TAIGO, ITO, *El español y el rumano, áreas laterales de la Romania*. — Rtd —. Conducător științific: Dr. Marius Sala, București, [TUB], 1986, [II] + 30 p. multigr. (UB. IL).

62. URS, DANA SORANA, *Technical Terms in English and Romanian — a Contrastive Study*. — Rtd —. Conducător științific: Prof. dr. Dumitru Chițoran, București, [TUB], 1986, [II] + 17 + 25 p. multigr. (UB) [cu versiune românească].

II. *GENERALITĂȚI*

1. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

63. APOSTOLESCU, CARMEN, *Convegno* **Narrativo e lirico** *(12—17 maggio 1986)*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 577—579 [Cluj-Napoca].
64. APOSTOLESCU, CARMEN, *Seminarul* **Sens și definiție** *(București, 21—24 octombrie 1985)*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 176—177 [organizat de IL].
65. AVRAM, MIOARA, *Al XVIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică (Trier, 19—24 mai 1986)*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 448—451.
66. CHIȚIMIA, I.C., *Lucrările Comisiei Internaționale pentru Istoria Slavisticii*, RS, **23**, 1985, 351—355 (Smolenice, 11—14 febr. 1985].
67. COTEANU, ION, *Dialogue créateur sur la culture roumaine. Les cours d'été et les colloques scientifiques de langue, littérature, histoire et art du peuple roumain*, AR, **9**, nr. 31, 1986, 10 [din 1986; int. cons. de Coman Lupu].
68. CRIȘAN, ION, *Un colocviu de înaltă ținută științifică.* *„Probleme actuale ale limbii și literaturii române"*, Flamura, **32**, nr. 3257, 15 apr. 1980, 2 [se consemnează opiniile semnate de Al. Graur, Șt. Munteanu, B. Cazacu și Mioara Avram].
69. FLOREA, ION A., *Le IIIe Symposium national de dialectologie*, AUI, **31**, 1985, 97—98 [Iași, 5—6 oct. 1984; organizat de FF și CLILF ale UI, SȘF, CCESJ și IȘ Iași].
70. FLOREA, MELANIA, *Predarea limbilor străine și promovarea cooperării și înțelegerii în Europa*, LMȘ, nr. 1, 1986, 183—185 [seminar internațional organizat de Universitatea Carolină cu concursul UNESCO la Praga, 23—27 sept. 1985].
71. HALICHIAS, ANA CRISTINA, *Editarea documentelor scrise în limba latină (Masă rotundă)*, RA, **63**, vol. **48**, nr. 4, 1986, 416—425 [participanți: Maria Pîrvulescu, Aurel Răduțiu, Paul Cernovodeanu, Costin Feneșan, Maria Dragomir, Ioan Mîrcea, Constantin Vlad, Dan Slușanschi, Ioan Aurel Pop, Vasile Ionaș, Alexandru Pal, Suzana Andea, Maria Dogaru, Mioara Tudorică].
72. MANOLACHE, GH., *Toplița: Curs național de limba și literatura română*, Forum, **34**, nr. 8, 1986, 12 [28 iul. — 6 aug. 1986].
73. MARCUS, SOLOMON, *Primul colocviu național de limbaje, logica și lingvistica matematică*, VSt, **30**, nr. 24, 1986, 2 [Brașov, 5—7 iun. 1986].
74. MAREȘ, LUCREȚIA, *Seminarul* **Sens și definiție** *(București, 21—24 octombrie 1985)*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 160—161 [organizat de IL].
75. MEHMET, MUSTAFA ALI, *Turcologia și cel de-al V-lea Congres Internațional de Turcologie*, RI, **39**, nr. 8, 1986, 811—813 [Istanbul, 23—28 sept. 1985].
76. MIHĂILESCU, MARIANA, *Al VIII-lea Simpozion „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare și valorificare"*, RI, **39**, nr. 9, 1986, 912—913 [Tulcea, 23—24 mai 1986].
77. MIRCAN, AL., *La Società di Linguistica Italiana al suo XX° congresso*, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 158—159 [Riccione, 27—30 sept. 1986].
78. NEȚ, MARIANA, *Le colloque „Sens et définition" (Bucarest, 21—24 octobre 1985)*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 191—194 [organizat de IL].
79. NEȚ, MARIANA, *Narativ și poetic (București, 12—17 mai 1986)*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 452—454.
80. PARFENE, CONSTANTIN, *Al III-lea Simpozion Național de Dialectologie*, Collegium, **1**, **185—186** [Iași, 5—6 oct. 1984; organizat de FF și CLILF ale UI, SȘF Fil. Iași].
81. PENIȘOARĂ, ION, *Al III-lea Congres Internațional de Folclor Turc (23—28 iunie 1986, Izmir—Turcia)*, Forum, **28**, nr. 9, 1986, 73.
82. PENIȘOARĂ, ION, *Al V-lea Congres Internațional de Turcologie*, Forum, **28**, nr. 4, 1986, 73—74 [Istanbul, 23—28 sept. 1985].
83. SALA, MARIUS, *Trier '86*, RLit, **19**, nr. 24, 1986, 24 [al XVIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, 19—24 mai 1986].
84. SPIRIDON, MONICA, *Le colloque „Méthodes modernes dans les recherches littéraires du texte"*, Synthesis, **11**, 1984, 65 [București, 6—7 iun. 1983].
85. STANCA, V., *Studii comparatiste de limbă și literatură*, Contemporanul, nr. 47, 1986, 4 [sesiunea *Studiul din perspectivă românească al limbii engleze și al literaturii de expresie engleză*, București, 14—15 n. 1986, organizat de FF a UB, CLLG].
86. STĂNESCU, SPERANȚA, *Al VII-lea Congres Internațional pentru Lingvistică și Știința Literaturii Germanice (IVG) (Göttingen, 25—31 august 1985)*, LMȘ, nr. 1, 1986, 182—183.
87. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Consfătuirea pe țară a cadrelor didactice care predau discipline de specialitate la anul pregătitor (București, 7—8 iunie 1985)*, AUBLLR, **34**, 1985, 99—101.

88. ŞOPTEREANU, VIRGIL, *Simpozionul internaţional „Locul şi rolul literaturii beletristice în practica predării limbii ruse"*, LMŞ, nr. 2, 1985, 159—161 [Şumen, Bulgaria, 10—13 iun. 1985].

89. TUŢESCU, MARIANA, *La session interdisciplinaire: Théories actuelles du RÉFÉRENT et de la RÉFÉRENCE en langue et littérature*, AUBLLS, **34**, 1985, 99 [Bucureşti, 1—2 mart. 1985, organizată de FLLS a UB].

90. VELCULESCU, CĂTĂLINA, *Le centenaire de la naissance du Nicolae Cartojan et Tudor Pamfile*, Synthesis, **11**, 1984, 65—66 [sesiune ştiinţifică omagială, Bucureşti, 17—18 oct. 1983].

91. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Al XVIII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică (Trier, R.F. Germania, 19—24 mai 1986)*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 458—460.

92. * * * *A XXVI-a ediţie a Cursurilor de vară şi colocviilor ştiinţifice de limba, literatura şi arta poporului român*, AUBLLR, **34**, 1985, 103—104 [Bucureşti, 22 iul. — 17 aug. 1985].

93. * * * *Caietele Eminescu*. Colocviul naţional studenţesc „M. Eminescu", [vol.] III, IV, VI, Iaşi, [TUI], III : 1982, 222 p. ; IV : 1983, 391 p. ; VI : 1985, 472 p. (UI. FF. CASC) [coordonator : Dumitru Irimia ; pregătirea materialului pentru multiplicare : III : Cristian Arhip, Odette Buzea, Mirel Cană, Const. Dram, Dorel Finaru şi Florin Predescu ; IV : Dana Alexandrescu, Vasile Braic, Horaţiu Laşcu, Ovidiu Nimigeanu, Elena Săvulescu ; VI : Andreica Agache, Gina Nimigean, Ovidiu Nimigean]. Vezi şi nr. 107.

94. * * * *Centenarul naşterii lui Nicolae Cartojan*, AA, **33**, 1985, Anul 117 (1983), 229—230 [sesiune omagială cu com. : Dan Simonescu, *La centenarul naşterii lui Nicolae Cartojan*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 477 ; Stela Toma, *„Istoria literaturii române vechi" a lui Nicolae Cartojan ieri şi astăzi*].

95. * * * *Cronică*, RI, **39**, nr. 9, 1986, 913—914 [simpozionul „Nicolae Milescu Spătarul şi umanismul românesc", Buc., BCU, 21 mai 1986, organizat în cadrul „Ateneelor cărţii"].

96. * * * *În sprijinul predării — învăţării limbii şi literaturii române*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 6, 1986, 9 [schimb de experienţă la Liceul Industrial Nr. 9 din Buc., 22—23 mai 1986].

97. * * * *O prestigioasă reuniune filologică*, Flamura, **34**, nr. 3368, 1 iun. 1982, 2 [sesiunea „Teorie şi practică în studiul limbii şi literaturii române", Oţelul Roşu şi Poiana Mărului, 28—30 mai 1982].

98. * * * *Raporturile lingvistice, literare şi culturale româno-bulgare*. Colectivul de redacţie : coordonator Laura Fotiade, Dumitru Zavera, Olga Stoicovici, Maria Zavera, Bucureşti, [TUB], 1986, 311 p. multigr. (UB. FLLS. CLLS) [cuprinde lucrările celui de-al III-lea Simpozion Româno-Bulgar, Buc., oct. 1982].

99. * * * *Sesiunea de toamnă a filialei reşiţene a Societăţii de Ştiinţe Filologice*, Flamura, **33**, nr. 3076, 2 n. 1981, 4.

100. * * * *Sesiunea-dezbatere „Teorie şi practică în studiul limbii şi literaturii române" (III)*, AA, **33**, 1985, Anul 117 (1983), 154 [Al. Graur, *Unificarea limbii*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 481 ; Eugen Todoran, *Structura artistică a operei şi istoria fenomenului literar*]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 156.

101. * * * *Simpozionul „Limbajul criticii literare"*, AA, **33**, 1985, Anul 117 (1983), 141—142 [Şerban Cioculescu, *Limbajul critic la o răscruce*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1100 ; Carmen Vlad, *Tentaţia paradoxului în limbajul criticii literare*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1068 ; Doina Bogdan-Dascălu, *Clişeul în limbajul criticii literare*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1097 ; Ion Vasile Şerban, *Premisele limbajului criticii literare*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1118 ; Crişu Dascălu, *Polemica între artă şi kitsch*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1103 ; Mircea Martin, *Limbajul critic — limbajul artistic*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1114 ; Flora Şuteu, *Critica lingvistică a cronicii literare*].

102. * * * *Simpozionul „Noi perspective pluridisciplinare privind formarea poporului român şi a limbii române"*, AA, **33**, 1985, Anul 117 (1983), 146 [Ştefan Pascu, *Noţiuni cu conţinut pluridisciplinar şi semnificaţia lor istorico-lingvistică*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 458 ; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor şi limba română*, vezi BRL, **26**, 1983, nr. 625 ; D. Protase, *Problema romanizării în teritoriile dacilor liberi (sec. II—VI)*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 661 ; R. Todoran, *Diferenţieri ale elementului latin în dacoromână* ; M. Rusu, *Paleocreştinismul nord-dunărean în sec. III—VII şi importanţa sa pentru etnogeneza românilor* ; I. Pătruţ, *Din nou despre vechimea interferenţelor lingvistice slavo-române* ; Al. Savu, *Semnificaţia geografică „uitată" sau denaturată a unor toponime* ; M. Homorodean, *Implicaţii istorice ale unor paralelisme romanice lexicale şi toponimice*, vezi BRL, **28** 1985, nr. 1155 ; C. Bucur, *Cu privire la sincretismul etnolingvistic dacoromân*].

103. * * * *Simpozionul „100 de ani de la prima ediţie a* **Poeziilor** *lui Mihai Eminescu"*, AA **33**, 1985, Anul 117 (1983), 214—215 [Damian Hurezeanu, *Eminescu: traducător al lui Hurmuzachi; oaspete al Olteniei ;* Gheorghe Ceauşescu, *Metaforă şi istorie;* Mihai Moraru, *O alegorie veche şi pururea nouă*].

104. * * * *Ședința publică de comunicări a Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, AA **33**, 1985, Anul 117 (1983), 112 [B. Cazacu, *Concepția lui Ovid Densusianu despre istoria și critica literară în perspectiva actuală*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 512].

105. * * * *Tematica celui de-al X-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Sofia, 1988)*, RS, **23**, 1985, 357—358.

106. * * * *50 de ani de la moartea filologului Alexandru Philippide*, AA, **33**, 1985, Anul 117 (1983), 228—229 [Iorgu Iordan, *Personalitatea lui Alexandru Philippide*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 539; Mioara Avram, *Gramatica lui Alexandru Philippide*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 501; Emanuel Vasiliu, *Alexandru Philippide și o posibilă gramatică a cazului în limba română*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 590; Grigore Brâncuș, *Problemele substratului limbii române în concepția lui Alexandru Philippide*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 508; Al. Ionașcu, *Actualitatea concepției lui Alexandru Philippide despre unitatea limbii române*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 538; Nicolae Saramandu, *Dialectele românești sud-dunărene în opera lui Alexandru Philippide*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 476; I. Oprișan, *Secvențe dintr-o muncă sisifică*. **Dicționarul Academiei** *în redactarea lui Philippide*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 562]. VEZI și nr. 11, 112, 116, 141, **1611**.

Recenzii

107. HOLBAN, IOAN, *Caietele colocviului științific studențesc „Mihai Eminescu"*, IV [...] AnL—B, **29**, 1983—1984, 248—250. Vezi nr. **93**.

108. TĂNASE, ADELA-MIRA, *XVI-e Congres Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques. Actes. Session plenaires i taules redondes.* A cura d'Aina Moll amb la colaboracio de Jaume Vicens, Editorial Moll, Barcelona — Palma de Mallorca, 1982, 421 p., AUT, **24**, 1986, 105—106.

2. CRONICI, DĂRI DE SEAMĂ

109. BINDER, ȘTEFAN, *Mit der Praxis verbunden. Ein Rückblick auf des Germanistik-Lehr'stuhls an der Temeswarer Universität (I)*, NW, **38**, nr. 11468, 12 apr. 1986, 4; (*II*), nr. 11475-20 apr., 4.

110. ISTRATE, GAVRIL, *Filiala Iași a Societății de Științe Filologice*, Collegium, **1**, 179—184.

111. MITU, MIHAI, *Din activitatea membrilor Asociației Slaviștilor din Republica Socialistă România (ianuarie 1984—iunie 1985)*, RS, **23**, 1985, 345—349.

112. OȘIANU, IOAN, *Din activitatea științifică a filialei*, ProDid, **2**, 225—230 [SȘF, în anii 1982 și 1983].

113. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Chronique des activités scientifiques de l'Institut, juin 1985—juin 1986*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 387—392 [ISSEE].

114. * * * *Activitatea secției de lingvistică în anul 1985*, AnL—A, **30**, 1985, 427—428 [CLILF al UI].

115. * * * *De la Societatea de Studii Clasice*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 359.

116. * * * *Societatea de Studii Clasice din Republica Socialistă România. Ședințele de comunicări*, StCl, **24**, 1986, 185—186.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

117. ANDREESCU, GABRIEL, *Language and Submission: an Analytical Model with an Ethnological Interpretation*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 157—163.

118. ANDREESCU, GABRIEL, NAZARIE, MIA, *Theoretical and Empirical Limits with Traditional Poetics Discourse. Studying Călinescu's Aesthetics*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 73—89.

119. ANGELESCU, SILVIU, *Portretul literar*, București, EU, 1985, 263 p. Vezi și nr. 332.

120. ANGHELESCU, NADIA, *Limbaj și cultură în civilizația arabă*, București, EȘE, 1986, 171 p. [cu gl. arab-român]. Vezi și nr. 318, 324, 357.

121. ARVINTE, V., *Comentariu lingvistic la întrebarea 047 „le bois", „la forêt" din* **Atlas Linguarum Europae (ALE).** *1. Denumiri pentru „pădure" al căror sens primar a fost „mlaștină"*, AnL—A, **30**, 1985, 65—82 [rés. fr.].

122. AUGUSTINUS, AURELIUS, *Fragmente despre semne și limbaj*, Dialog, **17**, nr. 107—108, 1985, 16 [trad. și prez. de Eugen Munteanu].
123. BANTAȘ, ANDREI, *Forty Years of Simultaneous Translations*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 357—373.
124. BANTAȘ, ANDREI, *Noțiunea de colocabilitate și aplicațiile ei lexicografice*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 215—220 [Engl. Ab.].
125. BĂDESCU, IRINA, *A.—J. Greimas*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 71—72.
126. BĂDESCU, IRINA, *La littérarité en procès*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 33—40.
127. BĂICAN, EUGEN, *Concept și simbol*, Echinox, **18**, nr. 1—2, 1986, 21.
128. BÂRLIBA, MARIA CORNELIA, *Aspecte ale pierderii de conținut în procesul comunicării*, AUIFiloz, **32**, 1986, 67—69.
129. BERCESCU, SORINA, *Cu privire la unele aspecte ale traducerii poetice*, LMȘ, nr. 1, 1986, 27—29 [din fr. în rom.].
130. BERECHET, FLORICA, *Homo dipundiarius*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 305—310.
131. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Probleme ale definirii cuvintelor din perspectiva relației dintre lexicografie și semantică*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 113—121 [rés. fr.].
132. BINDER, RODICA, *„Ut mathematica poesis" — une métaphore mentale et textuelle*, CSem, **3**, 7—20 [rez. rom.].
133. BINDER, ȘTEFAN, *Observații pe marginea primului volum al* **Atlasului Lingvistic European**, AUT, **24**, 1986, 96—100.
134. BÎTEA, IOAN N., *Quantificational-Phrase Negation*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 51—63.
135. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, *Disfuncția*, CSem, **1**, 21—37 [rés. fr.].
136. BORCILĂ, MIRCEA, *„Criza" sau șansa poeticii?*, Tribuna, **30**, nr. 46, 1986, 5 [s.t.c.: Poetica și semiotica azi].
137. BUCĂ, MARIA, *Zametki o sistemnosti leksiki*, AUT, **24**, 1986, 76—87 [rez. rom.].
138. BULANDRA, R., *Relația sistem nervos central — limbaj*, MS, **32**, nr. 24, 1986, 2.
139. CARPOV, MARIA, *La sémiostylistique: une convergence nécessaire*, AUI, **31**, 1985, 12—16.
140. CAZACU, B., *Contribuția lingviștilor români la interpretarea datelor* **Atlasului Limbilor Europei (Atlas Linguarum Europae)**, AnL—A, **30**, 1985, 61—64 [rés. fr.].
141. CAZACU, B., *Norma lingvistică; romanul românesc; Liviu Rebreanu (1885—1985)*. *Cursurile de informare și documentare, Bistrița, 1985*, LL, nr. 4, 1985, 469—471 [org. de SȘF].
142. CĂPUȘAN, MARIA, *Coerență și teatralitate*, SP, **2**, 1985, 21—35.
143. CIOCÎRLIE, LIVIUS, *Considerații asupra poeticității*, CSem, **2**, 18—26 [rés. fr.].
144. CIOCÎRLIE, LIVIUS, *„Critica semiotică" — metaforă sau concept?*, CSem, **1**, 39—49 [rés. fr.].
145. CIOLAC, MARINA, *Problèmes de sociolinguistique scolaire: l'évaluation des faits littéraires/non littéraires dans les lycées pédagogiques*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 311—316.
146. COJA, ION, *A nyelv mint a szellemiség tárháza*, A Hét, **17**, nr. 16, 1986, 6.
147. COSĂCEANU, ANCA, *Narativ și liric — nivele de incidență*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 372—375 [cu 1 sch.; rés. fr.].
148. COSTANDACHE, G. C., *Semantica logică*, Contemporanul, nr. 51, 1986, 15.
149. COSTĂCHESCU, ADRIANA, *Three-Place Verbs in a MG for Romanian*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 91—98.
150. COTEANU, I., *Cum vorbim despre text*, ATP, 7—36 [cu 2 fig.].
152. COZMA, CARMEN, *Pentru o semantică a muzicii*, AUIFiloz, **32**, 1986, 79—82 [cu 2 fig.].
153. CRISTEA, TEODORA, *De la analiza contrastică la lingvistica contrastivă*, LMȘ, nr. 2, 1985, 12—16 [cu 1 tab.].
154. CUCOȘ, CONSTANTIN, *Limbajul artistic și metoda semiotică de investigație*, AUIFiloz, **32**, 1986, 74—78.
155. DASCĂLU, CRIȘU, *Indicele paradigmatic — indiciu pragmatic*, CSem, **1**, 51—60 [rés. fr.].
156. DIACONESCU, TRAIAN, *Formarea conceptului de metaforă în retorica și poetica antică*, AUI, **31**, 1985, 30—35 [rés. fr.].
157. DOINAȘ, ȘTEFAN AUG., *Poezie și poetică*, Ateneu, **23**, nr. 5, 1986, 14.
158. DOUARD, PATRICK C., *Notes toward a Holistic Model of Multilingual Competence*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 135—138 [cu 1 fig.].
159. DRAGOȘ, ELENA, *Coeziunea și coerența în lingvistica românească. Privire istorică*, SP, **2**, 1985, 36—52.
160. DRAGOȘ, ELENA, *Discursul — o unitate semiologică*, Tribuna, **30**, nr. 46, 1986, 5 [v.t.c. nr. 136].
161. DRAGOȘ, ELENA, *Relations between Discourse Units and Speech Acts* (*in Narrative Discourse*), RRL, **30**, nr. 5, 1985, 421—426 [cu 1 sch.].
162. DUDA, GABRIELA, *Quelques remarques sur l'usage du terme „code" dans la recherche poétique*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 165—169.
163. EVSEEV, IVAN, *Intertextualitatea simbolului arhetipal*, CSem, **2**, 27—37 [русс. рез.].

164. EVSEEV, IVAN, *Structura unui simbol:* **pămînt**, CSem, **1**, 61—78 [русс. рез.].
165. FOARȚĂ, MARIA, *Glose la diglosie* (*I. Sinonimia ca „non idem est". 2. En Roumanie dans le texte*), CSem, **3**, 61—71 [rés. fr.].
166. FOARȚĂ, MARIA, *În căutarea retoricii pierdute*, CCS, **4**, nr. 1, 1986, 56—73 [deutsch. Zus.].
167. FOARȚĂ, MARIA, *Retorica participării* (*Figurile interlocutorilor în discursul științific Secolul XIX*), CSem, **2**, 38—50 [deutsch. Zus.].
168. FORĂSCU, NARCISA, *Sens denotativ, sens conotativ*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 13—15.
169. FORĂSCU, NARCISA, *Sinonimia ca modalitate de definire în dicționare*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 122—128 [rés. fr.].
170. FRUMUȘANI, DANIELA, *Context și convenție în producerea/receptarea glumei*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 509—516 [cu 1 tab., rés. fr.].
171. GALAȚANU, OLGA, *Les valeurs illocutionnaires de „l'acte"* **se taire**, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 317—322.
172. GÁLFFY, MÓZES, *Nyelvértékű-e a nyelvjárás?*, Korunk, **45**, nr. 6, 1986, 465—468.
173. GHEORGHE, M., *Momente din evoluția ideilor literare pînă la începutul secolului al XIX-lea*, PredLLR, **7**, 1985, 9—185 [v. cap. *Limbajul operei literare*, p. 59—74].
174. GHIȚĂ, ELENA, *Du code épistolaire aux signes du récit*, CSem, **3**, 73—78 [rez. rom.].
175. GHIȚĂ, ELENA, *Prédiction et/ou prolapse*, CSem, **2**, 51—63 [rez. rom.].
176. GUȚU-ROMALO, VALERIA, *În problema semanticii enunțului*, Collegium, **1**, 33—38.
177. GYURCSIK, MARGARETA, *În căutarea idiolectului pierdut*, CSem, **3**, 35—47 [rés. fr.].
178. GYURCSIK, MARGARETA, *L'ambivalence sémiotique du théâtre comique français du Moyen Âge*, CSem, **1**, 101—118 [rez. rom.].
179. GYURCSIK, MARGARETA, *Le texte médiéval — approche sémantique*, AUT, **23**, 1985, 69—76 [rez. rom.].
180. HAGIU, ADELA, *Henri Michaux, le style en liberté*, AUIL, **31**, 1985, 35—42.
181. IACOB, LUMINIȚA MIHAELA, *Perspectiva psihopedagogică în studiul comunicării*, AUIFiloz, **32**, 1986, 69—74 [rés. fr.].
182. IOAN, PETRU, *Omisiunile unei metateorii a* **Turn**-*ului lingvistic*, AUIFiloz, **32**, 1986, 59—65.
183. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Storytelling as a Component of the Literary Pr ose Text*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 437—441.
184. IRIMIA, DUMITRU, *Nivelele stilistice ale limbii*, AUI, **31**, 1985, 21—30 [riass. it.].
185. IVANCIU, NINA, *Stratégies de réception du paradoxe littéraire*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 65—71.
186. IVĂNESCU, G., *Categoriile gramaticale*, Collegium, **1**, 9—15.
187. IVĂNESCU, G., *Stilistică lingvistică, poetică și alte științe sociale*, AUI, **31**, 1985, 3—11 [rés. fr.].
188. JOJA, CRIZANTEMA, *Traditions rationalistes dans la philosophie du langage*, Noesis, **10**, 1984, 135—143 [Engl. Ab.].
189. LIVADĂ, MELANIA, *Stilul, o superstiție?*, RLit., **19**, nr. 14, 1986, 8.
190. MAGHERU, PAUL, *Clasificarea figurilor de stil*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 16—19.
191. MANCAȘ, MIHAELA, *Retorica — o posibilă gramatică a poeziei*, Collegium, **1**, 58—65.
192. MANCAȘ, MIHAELA, *Sur les symboles obscurs*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 453—458.
193. MANOLESCU, NICOLAE, *Despre poetică*, Ateneu, **23**, nr. 1, 1986, 14; *Metaforă și poezie*, nr. 9, 7, 10; *Două feluri de metafore*, nr. 10, 14.
194. MARCUS, SOLOMON, *A Dialogue about Dialogue. Confrontation among Various Perspectives*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 68—78.
195. MARCUS, SOLOMON, *De la Xenopol la Ferdinand de Saussaure*, Ateneu, **23**, nr. 7, 1986, 10; *Istoria ca text*, nr. 10, 10; *Simbolul, între semiotică și hermeneutică*, nr. 11, 10.
196. MARCUS, SOLOMON. *Invitatul nostru profesor doctor . . . „Școala noastră de poetică matematică este acum bine cunoscută în lume"*, TribRom, **15**, nr. 310, 1986, 4 [int. cons. de Liviu Papadima].
197. MARE, V., *Psihologia limbajului și teoria actuală a semnelor*, Steaua, **37**, nr. 2, 1986, 46.
198. MARINESCU, MIHAI, *Locul elementelor de cultură în formarea deprinderilor de comunicare*, LMȘ, nr. **2**, 1985, 60—63.
199. MARINO, ADRIAN, *Intertextualitatea*, Tribuna, **30**, nr. 27, 1986, 6.
200. MARINO, ADRIAN, *Poeticul și literaritatea*, RLit., **19**, nr. 11, 1986, 19.
201. MARINO, ADRIAN, *Text și comunicare literară*, RLit, **19**, nr. 22, 1986, 19.
202. MĂGUREANU, ANCA, *A nara — a povesti sau a mima*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 363—371 [cu 1 sch.,; rés, fr.].
203. MĂGUREANU, ANCA, *Remarques sur les discours restrictifs*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 29—34.
204. MĂGUREANU, ANCA, *Sens, referent, definiție*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 92—96 [rés. fr.].
205. MESCHONNIC, HENRI, *Ritmul, între filosofie și poezie*, RLit, **19**, nr. 29, 1986, 21 [trad. și prez. de Grete Tartler].

206. MESCHONNIC, HENRI, *Teoria și practica limbajului la Marx*, Sec. 20, nr. 289—290—291, 1985, 164—172 [trad. de Ștefan Popa].
207. MICLĂU, PAUL, *Cu prof. dr. . . .decanul Facultății de Limbi și Literaturi Străine. Universitatea din București, Semiotica — o știință la granița dintre aparență și esență*, Orizont, **37**, nr. 20, 1986, 3.
208. MICLĂU, PAUL, *Prezentul scriiturii*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 392—399.
209. MIHĂIEȘ, MIRCEA, *The Clownish Discourse*, CSem, **1**, 119—130 [rez. rom.].
210. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Axiological Reasons for a Theory of Poetic Text*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 537—541.
211. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Graph Theory and Automatic Processing of Semantic Information*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 35—40 [cu 1 fig.].
212. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Imaginary Poetic Objects — Outcome of a Resemiosis Process*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 335—343.
213. MIHĂILĂ, ECATERINA, *The Deep Structures of the Text and the Pragmatic-Teleological Categories*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 141—152.
214. MIHĂILĂ, RODICA, *Text și pretext*, ProDid, **2**, 149—154.
215. MORARU, MIRCEA EM., *Raportul imagine — text în* **Coup de dés jamais n'abolira le hasard** *și implicațiile sale asupra lecturii*, ProDid, **2**, 194—197 [la Stéphane Mallarmé].
216. MUSTĂȚEA, ALEXANDRINA, *Despre productivitatea textului poetic (Aplicație la poemul „Clair de lune" de G. Apollinaire)*, ProDid, **2**, 185—188.
217. NEACȘU, IOAN, *Introducere în poezie*, [București], CR, 1983, 174 p. Vezi și nr. 314.
218. NEȚ, MARIANA, *Arte poetice — narativ și liric*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 383—391 [Louis Aragon, *Art poétique*, și André Gide, *Falsificatorii de bani*; rés. fr.].
219. NEȚ, MARIANA, *Glose la metalimbajul textului poetic*, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 9—14 [Engl. Ab.].
220. NEȚ, MARIANA, *Le texte littéraire: contexte, cotexte et métatexte*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 345—348.
221. NEȚ, MARIANA, *Métalangage et norme dans le texte littéraire*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 255—258.
222. NEȚ, MARIANA, *Niveaux référentiels et métalangages dans le texte littéraire*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 145—148 [cu 1 tab.].
223. NEȚ, MARIANA, *O aplicație lexicologică posibilă a semioticii lui Ch. S. Peirce*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 129—134 [cu 1 tab.].
224. NEȚ, MARIANA, *Textul poetic — o proiecție a gramaticii*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 210—214 [Engl. Ab.].
225. NICOLAE, OCTAVIAN, *Für eine Beschreibung der syntaktischen und semantischen Distribution der Verben*, AUI, **31**, 1985, 67—70.
226. NICOLESCU, ADRIAN, *Culturemul, analiza componențială și etnolexicografia*, LMȘ, nr. 2, 1985, 55—59.
228. OANCEA, ILEANA, *Școala idealistă între continuitate și discontinuitate*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 320—330.
229. OLTEANU, ȘTEFAN, *Opinii în legătură cu delimitarea conceptului de text narativ literar*, ProDid, **2**, 155—160.
230. OPREA, IOAN, *Coordonate ale structurii definiției lexicografice*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 109—112 [rés. fr.].
231. PANAIT, MARIN, *Știm ce este informația?(I)*, Transilvania, **15**, nr. 6, 1986, 12—13, 51; *(II)*, nr. 8, 6—8.
232. PANAITESCU, VAL., *Poemul ca hipersemn. Un traseu analitic*, RITL, **33**, nr. 3, 1985, 41—46 [cu 1 tab.].
233. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Preliminarii la semantica modalizatorilor*, AUBLLR, **34**, 1985, 15—28 [cu 4 sch.].
234. PĂNZARU, IOAN, *Sujet et littérarité*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 4—12.
235. PETRESCU, IOANA EM., *Conceptul de „text" în viziune deconstructivistă*, SP, **2**, 1985, 70—86.
236. PETRESCU, IOANA EM., *Filozofia poststructuralistă a lui Derrida și soluțiile criticii contemporane (III)*, RITL, **33**, nr. 2, 1985, 59—61. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 269.
237. PIERRARD, MICHEL, *„C'est à mon frère que tu parles": à propos des „opérations de discours" chez G. Guillaume*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 259—266.
238. POENARU, MIHAELA, *La communication — virtualité et accomplissement*, AUT, **23**, 1985, 43—51 [rez. rom.].
239. POENARU, MIHAELA, *La présupposition entre le discours direct et le discours rapporté*, ContL, 93—102 [rez. rom.].
240. POP-CORNIȘ, MARCEL, *A Classification on the Interpreter (Reflective Character) in Modern Fiction*, CSem, **1**, 131—153 [rez. rom.].
241. POPESCU, IULIAN, *Le rythme du discours (I)*, AUIL, **31**, 1985, 55—64.

242. POPESCU, IULIAN, *Stylistique et pragmatique: un rapprochement à envisager*, AUI, **31**, 1985, 207—210.
243. POPOVICI, VASILE, *Elogiul reflectării sau descoperirea artificiului în discursul realist*, CSem, **1**, 155—167 [rés. fr.].
244. PUȘCARIU, SEXTIL, *Limba întregului popor*, TribRom. **15**, nr. 320, 1986, 1.
245. RĂDULESCU, MIHAI, *Stilistica spectacolului. Elemente de stilistică antropologică în teatru*, Iași, EJ, 1985, 191 p. Vezi și nr. 329, 353, 356.
246. ROSETTI, A., *Sur l'universalité de la syllabe*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 391.
247. ROTHE, ARNOLD, *O convenție literară neglijată: titlul [I]*, RITL, **33**, nr. 1, 1985, 64—69 [cu o prez. de Sorin Mărculescu]; (*II*), nr. 2, 53—58 [cu 2 sch.]; (*III*), nr. 3, 47—51 [cu 1 sch.; trad. de Sorin Mărculescu].
248. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *A Pragmatic Reading of Literary Texts*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 41—47.
249. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Connecteurs pragmatiques et réglage social*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 139—143.
250. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Le mot d'esprit (Remarques pragmatiques)*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 345—355.
251. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Sur la macrostructure discursive*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 177—184.
252. SÁNCHEZ, ELENA, PERÉZ ODALIS, G., *La semiotica teatral: sistema de imágenes y textualidad*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 49—54 [cu 1 fig.].
253. SEGRE, CESARE, *Istorie—Cultură—Critică*. În românește de Ștefania Mincu. Prefață de Marin Mincu, București, EU, 1986, 392 p. Vezi și nr. 317.
254. SLAMA CAZACU, TATIANA, *Le rapport „verbal/nou verbal" dans le texte dramatique et dans sa réalisation-spectacle*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 185—191.
255. SOLCAN, MIHAIL RADU, *Rădăcinile culturale ale limbajului logicii moderne*, RF, **33**, nr. 2, 1986, 147—153.
256. SPIRIDON, MONICA, *John Searle și campionii deconstructivismului*, RITL, **33**, nr. 2, 1985, 50—52.
257. SPIRIDON, MONICA, *Le discours de la méthode*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 21—32.
258. STĂNESCU, ILEANA, *Traducînd în cadrul aceleiași limbi*, LMȘ, nr. 1, 1986, 46—48.
259. SUPERCEANU, RODICA, *Super-Structural Categories in Scientific Abstracts*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 403—411 [cu 2 tab.].
260. SWIGGERS, P., *Fonction du langage et typologie linguistique chez Humboldt*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 277—285.
261. SZABÓ, ZOLTÁN, *Coeziunea textului și analiza stilistică*, SP, **2**, 1985, 87—103.
262. SZABÓ, ZOLTÁN, *Text and Style (an Outline of Methodological Bases of Stylistic Analysis)*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 485—488.
263. ȘEPEȚEAN-VASILIU, DELIA, *Rhétorique et psychanalyse — repères sur la littérarité*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 52—57.
264. ȘERBAN, VASILE, *Sens și determinație*, AUIFiloz, **32**, 1986, 65—67.
265. TEODORESCU-BRÎNZEU, PIA, *Nivele narative în discursul prefeței*, CSem, **2**, 116—126 [la W. Wordsworth; Engl. Ab.].
266. TIUGAN, MARILENA, *The Speech Community: an Objective or a Subjective Reality*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 489—491 [cu 1 fig.].
267. TOMA, RADU, *Littérarité et évaluation*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 13—20.
268. TURCU, AURELIA, *Considerații privind definirea și locul metonimiei în sistemul tropic*, ContL, 156—167 [rés. fr.].
269. TURCU, AURELIA, *La distinction métonymie — synecdoque: l'état actuel de la recherche*, Timișoara, [TUT], 1985, 16 p. multigr. (UT. FF. *Seminarul de lingvistică*, 25).
270. TURCU, AURELIA, *Observații privind statutul unui tip de contiguitate contestat „sinecdoca veșmîntului"*, AUT, **24**, 1986, 67—75 [rés. fr.].
271. VASILIU, EMANUEL, *Concepte lingvistice în domenii extralingvistice*, în *Cartea interferențelor*, București, EȘE, 1985, p. 274—269.
272. VASILIU, EMANUEL, *Definiția sensului sau definiția obiectului?*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 85—91 [Engl. Ab.].
273. VASILIU, EMANUEL, *Divergență dialectală și intercomunicare*, AnL—A, **30**, 1985, 11—16 [Engl. Ab.].
274. VASILIU, EMANUEL, *From De Saussure to Cratylus and backwards*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 493—502.
275. VASILIU, EMANUEL, *Încercare critică asupra teoriei „binariste" a semnului lingvistic*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 79—88.
276. VASILIU, EMANUEL, *Linguistic and Non-Linguistic Signs*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 493—496.
277. VÂNTU, ILEANA, *Sur la définition de la norme*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 531—536.

278. VÎRTOSU, ILEANA, *Écriture et prononciation (I)*, LMŞ, nr. 1, 1986, 108—115.
279. VLAD, CARMEN, *Fascinaţia semnelor*, Tribuna, **30**, nr. 46, 1986, 5 [v.t.c. nr. 136].
280. VLAD, CARMEN, *Identité — altérité dans le sens narratif de la première personne*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 505—510.
281. VLĂDUŢ, DUMITRU, *Semnificaţii ale sinesteziei în teoriile simboliste*, CGS, **4**, nr. 1, 1986, 82—91 [rés. fr.].
282. VODĂ-CĂPUŞAN, MARIA, *Semnele vii*, Tribuna, **30**, nr. 46, 1986, 5 [v.t.c. nr. 136].
283. VOSSLER, KARL, *Din lumea romanică*. Culegere de eseuri. Traducere şi note de H.R. Radian. Prefaţă şi selecţie de Mihai Pop, Bucureşti, EU, 1986, 441 p [v. mai ales cap. *Raportul dintre istoria limbii şi istoria filosofiei*, p. 1—15 ; *Filosofia lingvistică a lui Benedetto Croce despre geneza formelor poetice romanice*, p. 16—36 ; *Despre geneza formelor poetice romanice*, p. 37—89 ; *Modul de gîndire simbolic şi literatura simbolică în Evul Mediu şi azi*, p. 222—262 ; *Poezia simbolică în Spania, Cuvîntul „soledad"*, p. 263—286].
284. VULTUR, IOAN, *Dispozitivul enunţiativ al fantasticului*, CSem, **3**, 49—57 [rés. fr.].
285. VULTUR, SMARANDA, *Obliger ou persuader ? — Quelques remarques sur une stratégie conversationnelle*, CSem, **2**, 127—137.
286. WALD, HENRI, *Citim vorbind*, RLit, **19**, nr. 37, 1986, 8.
287. WALD, HENRI, *Dualitate, bivalenţă, alternare*, VR, **81**, nr. 7, 1986, 47—51.
288. WALD, HENRI, *Sensul răsturnat al primelor explicaţii*, Steaua, **37**, nr. 9, 1986, 47—48.
289. WALD, HENRI, *Un articol bun depăşeşte platitudinea limbajului*, PN, **30**, nr. 1, 1986, 33—34, 39 [int. cons. de Milena Comarnescu].
290. ZAFIU, RODICA, *Modele narative din perspectiva textului poetic*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 376—382 [rés. fr.].
291. ZAMORA VICENTE, ALONSO, *Limbă şi spirit într-un text de Azorin*, RITL, **33**, nr. 2, 1985, 20—26 [trad. de Francisca Iova].
292. ZĂRNESCU, NARCIS, *L'espace méta. Fragments d'une histoire apocryphe de la poétique*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 41—51.
293. ZDRENGHEA, MIHAI M., *Pentru o logică ilocuţionară (I) (Noi cercetări în domeniul actelor de vorbire)*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 153—158 [Engl. Ab.].
294. ZSIGMOND, EMESSE, *Az írott stílus és beszélt stílus különbségének tudositása fogalmazásóran*, ProDid, **2**, 221—224.
295. * * * *Caiet de semiotică*. Pentru uzul studenţilor. [Vol.] 1. Colectivul de redacţie : Livius Ciocîrlie, Crişu Dascălu, Ivan Evseev, Marcel Pop-Corniş. [Vol.] 2. Colectivul de redacţie : Ivan Evseev, Livius Ciocîrlie, Marcel Pop-Corniş. [Vol.] 3. *(Coduri şi limbaje literare)*. Colectivul de redacţie : Ivan Evseev, Livius Ciocîrlie, Rodica Binder, Timişoara, TUI, I : 1981, 210 p. multigr. ; 2 : 1983, 147 p. multigr. ; 3 : 1984, 128 p. multigr. (UT. FF). Vezi şi nr. 348, 351, 356.
296. * * * *Cîte limbi se vorbesc pe glob?*, Lumea, nr. 37, 1986, 30.

VEZI şi nr. 63, 64, 74,79, 89, 101, 360, 361, 363, 369, 370, 372, 382, 383, 437, 448, 520, 552, 556, 579, 580, 595, 603, 852, 853, 876, 930, 933, 940, 1016, 1033, **1060**, 1066, 1132, 1174, 1197, 1207, 1213, 1412, 1420, 1425—1427, 1433, 1456, 1490, 1494, 1522, 1572, 1603, 1672, 1674, 1708, 1717, 1719, **1777**, 1828, 1830.

Recenzii

297. ALBU, RODICA, George Steiner, *După Babel* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 332—333. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **293**.
298. ANDREESCU, GABRIEL, Solomon Marcus, *Timpul* [...], RF, **33**, nr. 1, 1986, 80—81. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **235**.
299. ANGHELESCU, MIRCEA, Manfred Lurker (ed.), *Wörterbuch der Symbolik*. Zweite erweiterte Auflage, Alfred Körner Verlag, Stuttgart, 1983, 800 p., Synthesis, **12**, 1985, 98—99.
300. APOSTOLESCU, CARMEN, *„Semiotische Berichte"* (1985), nr. 3, 78 p., nr. 4, 72 p., SCL, **37**, nr. 6, 1986, 523—524.
301. AVRAM, ANDREI A., *A Dictionary of Modern Linguistic Terms. English-Arabic & Arabic-English*. Compiled by a Committee of Arab Linguists, [Beirut], Librairie du Liban, [1983], X + 103 + 13 + 10 + 6 pp., RRL, **31**, nr. 3, 1986, 281—283.
302. BARBU, ELISABETA, Bärbel Techtmeier, *Das Gespräche. Funktionen, Normen und Strukturen*, Berlin, Akademie-Verlag, 1984, 201 p., LL, nr. 3, 1986, 394—397.
303. BARBU, ELISABETA, Joachim Hoffmann, *Das aktiv Gedächtnis. Psychologische Experiment und Theorien zur menschlichen Gedächtnisstätigkeit*, Berlin — Heidelberg — New York, Springer-Verlag, 1983, 253 p., RRL, **31**, nr. 4, 1986, 376—378.
304. BÎTEA, IOAN N., Alain Berrendonner, *Éléments de pragmatique linguistique*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1981, 247 p., RRL, **31**, nr. 2, 1986, 195—196.

305. BÎTEA, IOAN N., Georges Kleiber, *Problèmes de référence : descriptions définies et noms propres*, (1981), 538 p. (**Recherches linguistiques.** *Études publiées par le Centre d'Analyse Syntaxique de l'Université de Metz*, VI), RRL, **31**, nr. 3, 1986, 287—288.
306. BÎTEA, IOAN N., Jean Claude Anscombre, Oswald Ducrot, *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, Pierre Mardaga, 1983, 184 p., RRL, **31**, nr. 3, 1986, 288—289.
307. BÎTEA, IOAN N., Robert Martin, *Pour une logique du sens*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 100—102.
308. BÎTEA, IOAN N., *Semnificație și comunicare în lumea contemporană* [...], RRL, **31**, nr. 2, 1986, 196—197. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **326**.
309. BOBOC, ALEXANDRU, * * * *Semnificație și comunicare în lumea contemporană* [...], RF, **33**, nr. 3, 1986, 273—274. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **326**.
310. BORCILĂ, MIRCEA, Eugenio Coseriu, *Más allá del estructuralismo*, tomo I, San Juan Facultad de filosofía, humanidades y artes, Universidad Nacional de San Juan (R. Argentina), 1982, 83 p., CL, **31**, nr. 1, 1986, 102—104.
311. BORCILĂ, MIRCEA, Jan Šabršula, *Substitution, représentation, diaphore*, Praga, Univerzita Karlova, 1985, 139 p., CL, **31**, nr. 2, 1986, 174—176.
312. BRENNDÖRFER, I., Wolfgang Fleischer : *Aspekte der sprachlichen Benennung*, Akademie-Verlag, Berlin, 1985, NL, **37**, nr. 8, 1986, 89.
313. CARPOV, MARIA, Abbé Gabriel Girard, *Les vraie principes de la langue françoise*. Édition de Paris, 1747, précédée d'une introduction par Pierre Swiggers, Genève, Droz, 1982, 73 + 432 + 471 p., AUI, **31**, 1985, 84—85.
313 bis. CARPOV, MARIA, Franciscus Sanctius, *Minerve ou les causes de la langue latine*. Introduction, traduction et notes de Geneviève Clérico. Publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique, Presses Universitaires de Lille, 1982, 414 p., AUI, **31**, 1985, 82—84.
314. CHISCOP, LIVIU, Ioan Neacșu, *„Introducere în poezie"* [...], Collegium, **1**, 165—166. Vezi nr. **217**.
315. COTORCEA, LIVIA, *Semiotika*, Moskva, „Raduga", 1983, 635 p., AUI, **31**, 1985, 91—93. [sub red. lui I. S. Stepanov].
316. DUMITRIU, CORINA, Michael Riffaterre, *Sémiotique de la poésie*, Éd. du Seuil, 1983, AUI, **31**, 1985, 71—73.
317. FOTIADE, RAMONA, *Contemporaneitate critică*, Amfiteatru, **20**, nr. 10, 1986, 12 [Cesare Segre, *Istorie* . . .]. Vezi nr. **263**.
318. GRAUR, AL., *Limbaj și cultură în civilizația arabă*, RLit, **19**, nr. 40, 1986, 10 [de Nadia Anghelescu ; la rubr. : Limba noastră]. Vezi nr. **120**.
319. GYURCSIK, MARGARETA, Paul Miclău, *Signes poétiques* [...], CSem, **3**, 123—128. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2168**.
320. IVANCIU, NINA, *„Poétique"* nos 61 (février), 62 (avril), Paris, Seuil, 1985, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 159—161.
321. JEANRENAUD, MAGDA, Nicolas Ruwet : *Grammaire des insultes et autres études*, Paris, Éditions du Seuil, 1982, 350 p., AUI, **31**, 1985, 75—76.
322. KABÁN, ANNAMARIA, Kiefer Ference, *Az elöfeltevések elmélete*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1983, 355 l., NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 92—94.
323. KOCH, M., *Varianz und Invarianz im semantisch-syntaktischen Bereich („Übersetzungswissenschaftliche Beiträge"*, Heft 7), herausgegeben von Gert Jäger und Albrecht Neubert, NL, **37**, nr. 2, 1986, 90—91.
324. MARINO, ADRIAN, *Comparatism, arabistică, exotism*, Tribuna, **30**, nr. 50, 1986, 4 [Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* . . .]. Vezi nr. **120**.
325. McGUIRE, JERRY, Richard Jackson, ed., *Acts of Mind: Conversations with Contemporary Poets*, University of Alabama Press, 1983, AUI, **31**, 1985, 93—95.
326. MIHAIL, ZAMFIRA, Valeriu Rusu, *Dialettologia generale*, „Biblioteca Linguistica" diretta da Manlio Cortelazzo, Zanichelli, Bologna, 1985, 116 pp., RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 207—208.
327. MIHĂILĂ, ECATERINA, B.M. Meletinskij, S. Ju. Nekljudov, *Zarubežnye issledovanija po semantike folklora. Sbornik statej*, Moskva, Izdatel'stvo „Nauka", 1985, 315 p., RRL, **31**, nr. 4, 1986, 575—576.
328. NASTA, DAN ION, *„Romantisme"*, n° 43 — n° 44/1984, Quatorzième année, Paris, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 154—158.
329. NEGREANU, CONSTANTIN, Mihai Rădulescu, *Stilistica spectacolului* [...], LRLM, **3**, 1986, 31. Vezi nr. **248**.
330. NEȚ, MARIANA, *„Semiotische Berichte mit Linguistik Interdisziplinär"* Jg. 9 (1985), 1, 2, 210 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 76—77.
331. NIȘCOV, VIORICA, *Theorie der Metapher*, herausg. von Anselm Haverkemp, Dormstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983, 502 S., Synthesis, **12**, 1984, 89—90.
332. PARFENE, CONSTANTIN, Silviu Angelescu : *„Portretul literar"* [...], Collegium, **1**, 172—175. Vezi nr. **119**.

333. PAVEL, MARIA, Gilles Fauconnier, *Espaces mentaux. Aspects de la construction du sens dans les langues naturelles*, Paris, Minuit, 1984, 216 p., AUI, **31**, 1985, 74—75.
334. POPÂRDA, OANA, Alain Berrendonner, *Cours critique de grammaire générative*, Presses Universitaires de Lyon—Éditions Universitaires de Fribourg, 1983, 374 p., AUI, **31**, 1985, 95—96.
335. POPESCU, IULIAN, Henri Meschonnic, *Critique du rythme, anthropologie historique du langage*, Paris, Verdier, 1982, 732 p., AnL—B, **29**, 1983—1984, 328—329.
336. POPOVICI, VICTORIA, Victoria Fromkin, Robert Rodman, *An Introduction to Language*, New York, Chicago etc., Holt, Rinehart & Winston, Third Edition, 1983, 385 p., SCL, **37**, nr. 2, 1986, 168—169.
337. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Rational Discourse and Poetic Communication Methods of Linguistic, Literary and Philosophical Analysis* (=**Janua Linguarum.** *Series Maior*, 103), Mouton, Berlin—New York—Amsterdam, 1982, 255 + XI p., RRL, **31**, nr. 5, 1986, 483—485.
338. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, Solomon Marcus, *Timpul* [...], CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 79—80. Vezi BRL, **38**, 1985, nr. **235**.
339. SARĂU, GHEORGHE, *Enciklopedičeskij slovar' junogo filologa (jazykoznanie). Dlja srednego i staršego škol'nogo vozrasta*, Moskva, 1984, 352 p., RS, **23**, 1985, 335—336.
340. SCHVEIGER, PAUL, B. Rieger (Ed.), *Empirical Semantics*, vol. I—II, Bochum, Studienverlag Dr. N. Brockmayer, 1981, CL, **31**, nr. 2, 1986, 176—177.
341. SCHVEIGER, PAUL, Emanuel Vasiliu, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere* [...], CL, **31**, nr. 2, 1986, 171. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **355**.
342. SCHVEIGER, PAUL, R. Jakobson, Krystyna Pomorska, *Dialogues*, The MIT Press, Cambridge, Mass., [1983], XIV + 186 p., RRL, **31**, nr. 6, 1986, 573—575 [cu o intr. de Morris Halle].
343. SÎRBU, ANCA, Henri Mitterand, *Le discours du roman*, Paris, P.U.F., „Écriture", 1980, 265 p., AUIL, **31**, 1985, 96—97.
344. STANCIU, DUMITRU, *Kodikas/Code, Ars Semeiotica*. An International Journal of Semiotics, LL, nr. 3, 1986, 413—415.
345. STOICHIȚOIU, ADRIANA, Deborah Tannen (ed.), *Analyzing Discourse: Text and Talk*, Washington, D.C., Georgetown University Press, 1982, XIII + 382 p., RRL, **31**, nr. 1, 1986, 102—104.
346. SZABÓ, ZOLTÁN, Talbot J. Taylor, *Linguistic Theory and Structural Stylistics*, Oxford — New York — Toronto — Sydney — Paris — Frankfurt, Pergamon Press, 1980, VI+111 pp., RRL, **31**, nr. 2, 1986, 199—200.
347. TABARCEA, CEZAR, „*Proverbium*". Yearbook of International Proverb Scholarship, (1984), 1. The Ohio State University, 350 p., SCL, **37**, nr. 2, 1986, 173—174.
348. TEODORESCU BRÎNZEU, PIA, *Caiet de semiotică*, Orizont, **35**, nr. 7, 1984, 11 [vol. 2]. Vezi nr. **295**.
349. VAIMBERG, S., „*Sopostavitelno ezikoznanie*", Sofia, VIII, 1983, RS, **23**, 1985, 338—340.
350. VÂNTU, ILEANA, Paul Schveiger, *O introducere în semiotică* [...], RRL, **31**, nr. 1, 1986, 104—105. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **337**.
351. VLAD, CARMEN, *Caiet de semiotică* (2) [...], CL, **29**, nr. 2, 1984, 169—171. Vezi nr. **295**.
352. VODĂ CĂPUȘAN, MARIA, *Limbaj, mit și critică literară*, Steaua, **37**, nr. 9, 1986, 52 [Northrop Frye, *Marele cod*].
353. VULCĂNESCU, ROMULUS, *Antropologie stilistică*, Luceafărul, **29**, nr. 42, 1986, 1, 7 [Mihai Rădulescu, *Stilistica spectacolului*...]. Vezi nr. **245**.
354. ZAFIU, RODICA, *Semnificație și comunicare în lumea contemporană* [...], SCL, **37**, nr. 4, 1986, 352—354. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **326**.
355. ZDRENGHEA, MIHAI M., John R. Searle and Daniel Vanderveken, *Foundations of Illocutionary Logic*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, XI + 228 p., CL, **31**, nr. 1, 1986, 106—107.
356. * * * *Caiet de semiotică*. 1 [...], Orizont, **32**, nr. 27, 1981, 2. Vezi nr. **295**.
357. * * * Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* [...], RLit, **19**, nr. 47, 1986, 10. Vezi nr. **120**.

VEZI și nr. 38, 1017, 1221, 1226, 1230, 1242, 1243, 1398, 1503.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

358. APRAHAMIAN MATEESCU, MANUELA, *Lindenmayer Grammars and Biological Languages*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 83—87.
359. BARBU, TEODORINA, *Două teoreme asupra limbajelor bidimensionale*, SC-Matem, **38**, nr. 3, 1986, 256—263.

360. BRAINERD, BARRON, *Yet another Model for the Type-Token Relationship*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 3—6.
361. CÂMPEANU, CEZAR, *Regular Languages and Programming Languages*, CLTA, **23**, nr. **1**, 1986, 7—10.
362. CR. U., *Lingvistică și ordinatoare*, RLit, **19**, nr. 11, 1986, 22.
363. CURTEANU, NECULAI, POPÂRDA, OANA, OPREA, IOAN, *Algoritme d'anayse du groupe nominal (domaine roumain)*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 171—190 [cu 5 fig.].
364. DASSOW, JURGEN, *Pure Grammars with Regulated Rewriting*, RRMPA, **31**, nr. 8, 1986, 657—666.
365. DASSOW, JURGEN, PĂUN, GHEORGHE, *Further Remarks on Pure Grammars with Regulated Rewriting*, RRMPA, **31**, nr. 10, 1986, 855—864.
366. DINCĂ, IULIANA, *Langages, topologies, tolérances*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 95—99.
367. GRAUR, ALEXANDRU, *Lingvistică și computere*, Argeș, **21**, nr. 6, 1986, 6.
368. ILIEVA-BALTOVA, PENKA, *Psycholinguistic Characteristics of the Perception of Poetic Texts in the Original and its Translation*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 151—156.
369. KEVORKIAN, CRISTIAN HACIC, *Representation of Knowledge by Means of the Katz-Fodor Model*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 101—105.
370. KEVORKIAN, HACIC CRISTIAN, *Semiotics and Artificial Intelligence: an Algebraic Topological Approach*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 11—16 [cu 3 tab.].
371. LĂZĂROIU, AURELIAN, *Phonospectral Development of Children*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 443—448 [cu 3 fig.].
372. MARCUS, SOLOMON, *A învăța înseamnă a deprinde un limbaj*, în *Modele matematice și semiotice ale dezvoltării sociale*. Sub redacția prof..., București, EARSR, 1986 (ARSR. CRȘT), p. 9—28.
373. MARCUS, SOLOMON, *Lectură și repetiție*, Ramuri, **21**, nr. 8, 1986, 11; *Lectură, inducție și circularitate*, nr. 9, 15.
374. MARCUS, SOLOMON, *Lingvistica matematică, azi*, MAM, 182—186 [Engl. Ab.].
375. MARCUS, SOLOMON, *Provocarea matematicii, (XL—XLI)*, Vst, **30**, nr. 1—2, 1986, 2; *(XLII—XLV)*, nr. 5—8, 2; *(XLVI—L)*, nr. 10—14, 2; *(LI—LXIII)*, nr. 20—32, 2; *(LXIV)*, nr. 34, 10, *(LXV—LXVI)*, nr. 35—36, 2; *(LXVII—LXVIII)*, nr. 38—39, 2; *(LXIX)*, nr. 40, 2; *(LXX)*, nr. 42, 2; *(LXXI)*, nr. 44, 2; *(LXXII)*, nr. 46, 2; *(LXXIII—LXXV)*, nr. 49—51, 2. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 403.
376. MARCUS, SOLOMON, TĂTĂRÂM, MONICA, *From Many to Few. A Calculus of Interactions with Respect to Global Trends and Internationnal Communications*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 107—140 [cu 6 an.].
377. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Distanța semantică și prelucrarea automată a vocabularului*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 103—108 [cu 1 fig.; Engl. Ab.].
378. PĂUN, GHEORGHE, *A Note on Pure Matrix Grammars*, RRMPA, **31**, nr. 10, 1986, 915—917.
379. PĂUN, GHEORGHE, *Teoria limbajelor formale: direcții mai vechi și mai noi de dezvoltare*, MAM, 196—205 [Engl. Ab.].
380. PETRESCU, ALEXANDRU, *Regular Languages and Darboux Properties*, RRMPA, **31**, nr. 3, 1986, 251—260.
381. POPESCU, EMIL, *On the Linguistic Relation of Domination*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 165—176.
382. POPESCU, IULIAN, *Quand „l'heureuse trouvaille" devient loi ou la neurolinguistique analytique*, AUI, **31**, 1985, 63—67.
383. SULIȚEANU, GHIZELA, *Valoarea „centului lui Ellis" pentru studierea implicațiilor limbajului verbal în folclorul premuzical și muzical. Asupra unui experiment interdisciplinar psiholingvistic, etnomuzicologic*, REF, **31**, nr. 2, 1986, 120—137 [rés. fr.].
384. TĂTAR, DOINA, *Program Schemas and Associated Languages*, BullMath, **29**, nr. 2, 1985, 160—166.
385. UDROIU, NEAGU, *Informatica și limba [I]*, Flacăra, **35**, nr. 17, 1986, 20; *(II)*, nr. 18, 22.
386. VASILIU, EMANUEL, *Lingvistica din perspectiva logicii matematice*, MAM, 268—276 [Engl. Ab.].
387. VUZA, DAN TUDOR, *Les structures modales, instruments d'étude des modes et des rythmes*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 55—68.
388. * * * *Matematica în lumea de azi și de mîine*. Coordonatorul volumului acad. Caius Iacob, București, EARSR, 1985, 288 p. (ASRR. CPr.). Vezi și nr. 392.
389. * * * *Our Interview with Prof. Tatiana Slama-Cazacu, PhD—A Brilliant Representative of the Romanian School of Linguistics and Psychology: A Psycholinguist*, RomBooks, nr. 3, 1985, 22—23 [int. cons. de Cristina Prelipceanu].

VEZI și nr. 73, 117, 145, 196, 211, 338, 870, 888, 1407, 1662, 1675, 1727.

390. DOROBĂȚ, ANA, Tatiana Slama Cazacu, *Psycholinguistique appliquée. Problèmes de l'enseignement des langues*, coll. „Langue et culture", F. Nathan, Paris—Éditions Labor, Bruxelles, 1984, 331 p., AUI, **31**, 1985, 79—81.
391. NICOLESCU, R., *An Attribute Grammar for the Semantic Analysis of Ada*, J. Uhl, S. Drossopoulou, G. Persch, G. Goos, M. Dausmann, G. Winterstein and W. Kirchgassner, **Lecture Notes in Computer Science**, 139, Springer Verlag, Berlin—Heidelberg—New York, 1982, IX + 511 pp., BullMath., **29**, nr. 1, 1985, 94—95.
392. VASILUȚĂ, LIVIA, *Matematica în lumea de azi* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 122—125. Vezi nr. **388**.
VEZI și nr. 298.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

393. ARGHEZI, T., *Tablete de limbă* [*II*], Argeș, **21**, nr. 1, 1986, 9. Vezi și nr. 417 și BRL, **28**, 1985, nr. 425; [**11**], [1967—1968], nr. 620.
394. BALAȚI, ALEXANDRU, *Limba noastră-i o comoară*, Cutezătorii, **19**, nr. 20, 1986, 10.
395. BRÂNCUȘ, GR., *Fondul de aur al limbii române*, Cutezătorii, **18**, nr. 45, 1985, 13 [la rubr.: Limba noastră-i o comoară].
396. BRÂNCUȘ, GR., *Trăinicie și unitate în limba noastră*, Cutezătorii, **19**, nr. 21, 1986, 10 [v.r.nr. 395].
397. CARLTON, CHARLES M., *„Printre români mă simt ca acasă": Interviu cu profesorul ...* (*SUA*), Cronica, **21**, nr. 42, 1986, 8 [ed. rev. *Miorița*, A Journal of Romanian Studies, New York; int. cons. de Gh. I. Florescu].
398. COJA, ION, *Limba română ca valoare spirituală*, Scînteia, **55**, nr. 13518, 7 febr. 1986, 4.
399. COSTEA, M., *O limbă bogată și curată*, Scînteia, **56**, nr. 13703, 12 sept. 1986, 4.
400. COURRIOL, JEAN LOUIS, *„Limba română — materie obligatorie în programul studiilor de romanistică la Universitatea din Lyon III". Convorbire cu prof. ...de la Universitatea Lyon III — Jean Moulin (Franța)*, Înainte, **41**, nr. 12717, 30 apr. 1986, 2 [int. cons. de Ion Jianu] și RLit, **19**, nr. 22, 1986, 20.
401. FRUNTELATĂ, N. D., *Viața în limba română*, Cutezătorii, **19**, nr. 24, 1986, 7 [v.r.nr. 395].
402. FRUNZĂ, DUMITRAN, *Limba, marele poem al națiunii*, Albina, **90**, nr. 7, 1986, 7.
403. IUGA, NICOLAE, *Închinare limbii române*, Contemporanul, nr. 21, 1986, 7, 10 [s.t.c.: Starea de patrie, limba ce-o vorbim].
404. LINDGREN, LAURI, *Cunoașterea limbii române — element fundamental pentru întărirea relațiilor noastre de prietenie*, Argeș, **21**, nr. 2, 1986, 16 [int. cons. de Petre Popa].
405. MACOVESCU, GEORGE, *Dulcea limbă românească*, Ateneu, **23**, nr. 8, 1986, 8.
406. MAGHERU, PAUL, *Limba și literatura română în universitățile din Cehoslovacia*, LL, nr. 1, 1986, 60—63.
407. MIHAIL, ZAMFIRA, *Beiträge zur Geschichte der Kenntnis der Rumänischen in Westeuropa*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 383—384 [pe marginea lucrării lui Eugenio Coseriu *Von Genebrardus bis Hervás. Beiträge zur Geschichte ...*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1981, 162 p.].
408. MIHĂESCU, N., *Dezvoltarea limbii române. Aspecte clasice și actuale*, București, EAI, 1986, 192 p. Vezi și nr. 419, 421, 422.
409. OALLDE, PETRU, *„Limba mea" și alte poezii*, Orizont, **34**, nr. 17, 1983, 11 [de Nicolae Ștefu].
410. OANCEA, ILEANA, *Limba română la Institutul de Filologie Romanică din Graz*, LL, nr. 4, 1985, 559—565.
411. ROHR, RUPPRECHT, *Stand und Zukunft der linguistischen Rumänistik in der Bundesrepublik Deutschland*, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 57—64 [cu bibl.].
412. ROSETTI, AL., *Limba română — zestre istorică a poporului român*, MI, **20**, nr. 9, 1986, 26—27.
413. SALA, MARIUS, *Unitatea limbii române*, Familia, **22**, nr. 4, 1986, 8.
414. ȘOVU, GEORGE, *„Patria noastră de cuvinte" — limba română*, TribȘc, **13**, nr. 294, 1986, 1.

415. TABARCEA, CEZAR, *Limba română pentru toți*, Luceafărul, **29**, nr. 52, 1986, 1[la rubr.: Repere literare 1986; cărți de lingvistică apărute în 1986].
416. TĂTAR, ANA, *„E de datoria mea să fac cunoscută cultura românească în străinătate"*, TribRom, **15**, nr. 325, 1986, 2 [int. cu lingvista...din R.F. Germania, cons. de Vasile Poenaru].
417. ȚEPELEA, GABRIEL, *Arghezi și revista „Argeș"* [*II*], Argeș, **21**, nr. 1, 1986, 9. Vezi și nr. 393 și BRL, **28**, 1985, nr. 439; [**11**] [1967—1968], nr. 620.
418. * * * *Romanian Culture in the World: Romanian Seen by Foreign Reserchers of Language, Art and Literature*, RomBooks, nr. 1, 1986. 6—7 [int. cu Motayasu Kakuyama, Ehrenhard Diehl, Fiona Tupper Carey, Valerio Fiaschi, Karl Nathanson, Gilles Remi Malaise, Milan Resutik cons. de E. Marinescu și Florin Antonescu].
VEZI și nr. 67, 68, 92, 1465, 1659, **1798**.

Recenzii

419. BULGĂR, GH., *Cunoașterea și cultivarea limbii literare*, Săptămîna, nr. 27, 1986, 3 [N. Mihăescu, *Dezvoltarea...*]. Vezi nr. **408**.
420. COJOCARU, CONSTANTIN, *Sinteze de limba română*, Ateneu, **23**, nr. 6, 1986, [ed. a II-a]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **492**.
421. FILIPESCU, D., *Creșterea limbii românești*, Luceafărul, **29**, nr. 43, 1986, 6 [N. Mihăescu, *Dezvoltarea ...*]. Vezi nr. **408**.
422. GRAUR, AL., *„Dezvoltarea limbii române"*, RLit, **19**, nr. 37, 1986, 7 [de N. Mihăescu; v.r. nr. 318]. Vezi nr. **408**.
423. VELCULESCU, CĂTĂLINA, *Vermischte Beiträge zur Ostromania* in der Reihe *Studien zur rumänischen Sprache und Literatur*, Heft 6, hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Arbeitskreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1984, 162 S., RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 304.
424. ZUB, AL., *Un nou instrument românistic*, CBot, **4**, nr. 10, 1986, I, în Ateneu, **23**, nr. 10, 1986 [Andrea Deletant, Dennis Deletant, *Romania*, Oxford/Santa Barbara Denver, Clio Press, 1985, XVIII + 236 p.].
VEZI și nr. 1565.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

425. AIFTINCĂ, MARIN, *Alexandru Hașdeu*, Contemporanul, nr. 37, 1986, 15.
426. ARDELEANU, M., *Construcție durabilă*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, 1, 3 [opera filologică a lui B.P. Hasdeu].
427. AVRAM, ANDREI, *Lexiconul heptaglot de la Oxford ca sursă de informații asupra graiurilor dacoromâne din secolul al XVII-lea*, AnL—A, **30**, 1985, 283—289 [rés. fr.]
428. BADEA, ȘTEFAN, *Lingvistica românească în ultimele două decenii*, RLit, **19**, nr. 18, 1986, 19.
429. BELU, AL., *Cîteva observații privind lexicografia latină în Transilvania (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primele decenii ale celui următor)*, ContL, 1—8 [rés. fr.].
430. BOBDA, G., *Momente ale devenirii spirituale a Caraș-Severinului. Filologia*, Flamura, **26**, nr. 3483, 14 aug. 1984, 2.
431. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, DASCĂLU, CRIȘU, *Posteritatea lui Paul Iorgovici*, Semenicul, nr. 10, febr. 1980, 48—49.
432. BRÂNCUȘ, GR., *Deschizătorul de drumuri*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, 3 [B.P. Hasdeu].
433. BUZAȘI, ION, *Timotei Cipariu și Astra*, Steaua, **37**, nr. 10, 1986, 17.
434. CAZACU, B., *B. Petriceicu-Hasdeu: „Etymologicum Magnum Romaniae" (100 de ani de la apariția primului volum)*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 29—31.
435. CAZACU, B., *Preocupări filologice la Academia Română*, LL, nr. 3, 1986, 297—302.
436. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Portretul lui Samuil Micu-Clain*, RLit, **19**, nr. 32, 1986, 7.
437. DOMINTE, CONSTANTIN, *Precursori din România ai planificării lingvistice și ai limbilor construite*, AUBLLR, **34**, 1985, 65—70 [Ion Heliade Rădulescu și Daniel Dimitrie Philippide].
438. DUMITRAȘCU, KATALIN, *August Treboniu Laurian — un precursor al dialectologiei științifice*, AnL—A, **30**, 1985, 353—360 [rés. fr.].
439. FRĂȚILĂ, V., *Structura dialectală a dacoromânei în concepția lui Sextil Pușcariu*, AnL—A, **30**, 1985, 347—352 [deutsch. Zus.].
440. GHERMAN, MIHAI, *Nicolae Cartojan și literatura română veche*, ProDid, **2**, 19—22.
441. GRAUR, AL., *Un precursor: Lazăr Asachi*, RLit, **19**, nr. 36, 1986, 8 [v.r.nr. 318].

442. GRECU, VICTOR V., *Necesitatea și menirea Unirii în gîndirea și preocupările intelectualilor transilvăneni din secolul trecut privind unificarea și conservarea limbii române literare*, MSȘI, **8**, 1985, 67—86.
443. GUȚU, OLIMPIA, *Un manuscris necunoscut al istoricului și filologului Ioan Bogdan*, RRB, 237—246.
444. KIRÁLY, FRANCISC, *Din istoricul ortografiei românești (Secolul al XVII-lea)*, Timișoara, TUT, 1986, 67 p. multigr. (UT. FF) [cu 1 an. cu p. din *Dictionarium valachico-latinum (Anonimus Caransebesiensis)*]. Vezi și nr. 476.
445. LASCU, VIORICA, *Timotei Cipariu și Dante*, AI, **3**, nr. 6, 1986, II, în Tribuna, **30**, nr. 24, 1986.
446. MARIN, DINUȚA, *Istoria prenumelor românești în viziunea lui N. Iorga*, Forum, **28**, nr. 11, 1986, 80—82.
447. MARIN, DINUȚA, *Nicolae Iorga despre îmbogățirea limbii literare*, Forum, **28**, nr. 7—8, 1986, 116—120.
448. MIHAIL, ZAMFIRA, *Quatre principes de l'étymologie énoncés par B. P. Hasdeu en 1886*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 469—474.
449. MIHĂILĂ, G., *Alexandru Odobescu editor de literatură română veche*, VR, **81**, nr. 1, 1986, 48—62, nr. 2, 1—13.
450. MIRCU, MARIUS, *Acum cincizeci de ani murea Tiktin*, RCM, **30**, nr. 602, 1986, 4.
451. OANCEA, ILEANA, *Retorică și antiretorică în poetica românească a secolului al XIX-lea*, LL, nr. 2, 1986, 133—143.
452. PALIGA, SORIN, *Nostalgia originilor*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, 3 [la B. P. Hasdeu].
453. PAMFIL, CARMEN-GABRIELA, *Importanța cercetării dialectelor și subdialectelor pentru istoria limbii române în concepția lui T. Cipariu*, AnL—A, **30**, 1985, 361—368 [rés. fr.].
454. PETRESCU, IOANA EM., *Aron Pumnul*, AI, **3**, nr. 6, 1986, IV, în Tribuna, **30**, nr. 24, 1986.
455. PETRESCU, IOANA EM., *Școala Ardeleană (I)*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 21—23; (*II*), nr. 3, 19—21.
456. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Trei cărți din sec. XIX mai puțin cunoscute despre Eminescu*, TelR, **132**, nr. 3—4, 1985, 1, 2 [interesează Elie Cristea, *Eminescu, viața și opera*, Szamosujvártt, 1895, trad. de A. Plămădeală în vol. *Pagini dintr-o arhivă . . .*]. Vezi nr. **469**.
457. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Contribuția lui Ioan Caragiani la cunoașterea dialectului aromân*, AnL—A, **30**, 1985, 265—275 [rés. fr.].
458. RAȚĂ, DUMITRU NICOLAE, *Tudor Vianu și stilistica*, LL, nr. 3, 1986, 347—352.
459. SIMONESCU, DAN, *Un reprezentant de seamă al criticii textelor și tehnicii edițiilor: profesorul doctor Demostene Russo*, SCD, **38**, nr. 3—4, 1986, 287—298.
460. SPÂNU, ALEXANDRU, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, Albina, **90**, nr. 7, 1986, 11.
461. SUCIU, GHEORGHE, *Hașdeu, permanenta redescoperire*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, 3.
462. TABARCEA, CEZAR, *„Cuvente den bătrîni" — o bătălie cîștigată*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, 3.
463. TABARCEA, CEZAR, *George Coșbuc, lingvistul . . .*, Luceafărul, **29**, nr. 49, 1986, 3.
464. ȚEPELEA, GABRIEL, *Repere din itinerariul „Astrei". Limbă, literatură, cultură*, RLit, **19**, nr. 17, 1986, 8.
465. VEDINAȘ, TRAIAN, *„Astra" și limba română*, RLit, **19**, nr. 52, 1986, 8.
466. VEDINAȘ, TRAIAN, *Bătălia pentru limba română*, Astra, **21**, nr. 10, 1986, 6—7 [la „Astra"].
467. ZDRENGHEA, MIRCEA, *Cu privire la ortografia lui Gheorghe Șincai*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 3—8 [cu 1 tab.; rés. fr.].
468. ZUGUN, PETRU, *Nicolae Pauleti și autenticitatea limbii folclorului*, AnL—A, **30**, 1985, 369—372 [Engl. Ab.].
469. * * * *Pagini dintr-o arhivă inedită*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Antonie Plămădeală, București, EM, 1984, 435 p. **(Documente literare)** [arhiva Elie Cristea; vezi cap.: *Eminescu. Viața și opera*; *Apel*; *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme*; *Alte proverbe nepublicate*]. Vezi și nr. 456, 473, 481.
470. * * * *The* **Etymologicum Magnum Roumaniae** *Centennial*, RomBooks, nr. 1, 1986, 9.

VEZI și nr. 1, 104, 106, 159, 407, **696**, **697**, 948.

Recenzii

471. BABEU, DOINA, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, DR, **41**, nr. 12153, 1 mart. 1984, 2 [de Petru Oallde]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.
472. CAZACU, BORIS, *Limba ca element al culturii naționale*, Sem., 1, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [s.t.c.: În dezbatere: o carte de referință, Petru Oallde, *Lupta pentru limba românească în Banat*]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

473. CUNESCU, GH., *Pagini dintr-o arhivă inedită* [...], BO, **103**, nr. 7—8, 1985, 637—641. Vezi nr. **469**.

474. GHEȚIE, ION, I.T. Stan, *Din istoricul foneticii românești* [...], LR, **35**, nr. 1, 1986, 70—71. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **577**.

475. GIOSU, ȘTEFAN, *Cel mai consistent istoric al apărării și afirmării limbii române*, Sem., **1**, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [Petru Oallde, *Lupta*...; v.t.c. nr. 472]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

476. GRAUR, AL., *Anonymus Caransebesiensis*, RLit, **19**, nr. 46, 1986, 7 [Fr. Király, *Din istoricul ortografiei*...; v.r.nr. 318]. Vezi nr. **444**.

477. GRAUR, ALEXANDRU, *O carte și cîteva probleme bănățene*, Sem., **1**, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [Petru Oallde, *Lupta*...; v. t.c. nr. 172; v. r. nr. 318].

478. JURJICA, TIMOTEI, Petru Oallde, *Lupta* [...], Flamura, **36**, nr. 3453, 17 ian. 1984, 2. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

479. JURMA, GHEORGHE, *Omagiu Marii Uniri*, Flamura, **35**, nr. 3446, 29 n. 1983, 6 [Petru Oallde, *Lupta*...]; *O contribuție de istoria și sociologia limbii și culturii*, Sem., **1**, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [v.t.c. nr. 472]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

480. MACAREVICI, MARIANA CRISTINA, Alexandra Sever Pop, *Sever Pop, sa vie et moments de l'histoire de l'***Atlas linguistique roumain** — *sine ira et studio*, Éditions J. Duculot-Gembloux, Belgique, 1980, 452 p., AUI, **31**, 1985, 85—86.

481. MELIAN, ALEXANDRU, *Pagini dintr-o arhivă inedită* [...], LL, nr. 4, 1985, 611—613. Vezi nr. **469**.

482. MÎNDRUȚ, STELIAN, Petru Oallde, *Lupta* [...], AnIst Cluj-Napoca, **26**, 1983—1984, 567—569. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

483. NEIESCU, PETRU, *O reușită sinteză*, Sem., **1**, nr. 1, 1985 în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [Petru Oallde, *Lupta*...; v.t.c. nr. 472]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

484. POPESCU-SIRETEANU, ION, George Mirea, *„Junimea. Implicații lingvistice"*, ConvLit, **92**, nr. 1, 1986, 12. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **519**.

485. ȘUTEU, FLORA, Tache Papahagi, *Din epoca de formațiune a limbii române* [...], LR, **35**, nr. 3, 1986, 253—254. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **657**.

486. TODORAN, ROMULUS, *O cercetare de profunzime*, Sem., **1**, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 13 [Petru Oallde, *Lupta*...; v.t.c. nr. 472]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

487. ZUGUN, PETRU, Petru Oallde, *Lupta* [...], AUI, **31**, 1985, 86—87. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

488. * * * *Cenaclu*, Flamura, **36**, nr. 3470, 15 mai 1984, 2 [dezbatere pe marginea cărții lui Petru Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*...]; *Coordonate ale valorificării trecutului cultural*, nr. 3487, 11 sept. 1984, 6 [dezbatere cu aceeași temă la care participă: Ștefan Munteanu, Timotei Jurjica, Iosif Imbri, Valeriu Leu, Iacob Roman, Vasile Ioniță, Nicolae Iștan, Nicolae Cătană, Gheorghe Jurma, Marcu Mihail Deleanu, Octavian Răuț; dezbatere cons. de Gheorghe Jurma]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.

VEZI și nr. 6—8.

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

489. ANDRIESCU, AL., *Funcția stilistică a elementelor populare în pasajele satirice din* **Cronica** *lui Radu Popescu*, AnL—A, **30**, 1985, 393—397 [deutsch. Zus.].

490. AVRAM, ANDREI, *Despre tratamentul consoanelor* [t'] și [d'] *în împrumuturile românești din maghiară*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 286—294 [rés. fr.].

491. BERCA, OLIMPIA, BERCEA, LIVIUS PETRU, DASCĂLU, CRIȘU, DASCĂLU DOINA, DORCESCU, EUGEN, FOARȚĂ, MARIA, FUNERIU, IONEL, VLĂDUȚ, DUMITRU, VULTUR, SMARANDA, *Elemente lexicale de limbă vorbită în stilurile nonartistice ale limbii române literare din secolul al XIX-lea*, Timișoara, TUT, 1985, 94 p. multigr. (UT. CȘS). Vezi și nr. 526, 541.

492. BERCA, OLIMPIA, BERCEA, LIVIUS PETRU, BOGDAN DASCĂLU, DOINA, DASCĂLU, CRIȘU, FOARȚĂ, MARIA, FUNERIU, IONEL, VLĂDUȚ, DUMITRU, VULTUR, SMARANDA, *Imaginea în stilurile nonartistice ale limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Timișoara, TUT, 1986, 185 p. multigr. (UT. CȘS. SP). Vezi și nr. 526.

493. BOIA, LUCIAN, *Sur la diffusion de la culture européenne en Roumanie (XIXe siècle et début du XXe siècle)*, AUBI, **34**, 1984, 51—69 [cu 4 tab.].

494. BREZEANU, STELIAN, *Les roumains et „le silence des sources" dans l'obscure millénaire*, RPH, **10**, nr. 4, 1985, 21—41 [cu numeroase fig. i.t. și i.a.t.].

495. CHIVU, GH., *Stilurile limbii române literare în perioada 1532—1640. II. Stilul textelor juridice și administrative*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 20—31; *III. Stilul textelor științifice și tehnice*, nr. 2, 110—115. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 510.

496. COTEANU, ION, *Etapele de evoluție a articolului hotărît în limba română (II)*, AUBLLR, **34**, 1985, 5—13. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 582.

497. DIMITRIU, C., *Fonetisme regionale, populare și arhaice în* **Codicele** *popii Bratul*, AnL—A, **30**, 1985, 385—392 [cu 1 tab.; rés. fr.].

498. DINU, MIHAI, *Latinité du roumain, „roumanité" du latin — éléments pour une statistique lexicale comparative*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 417—420 [cu 4 tab.].

499. FRÂNCU, C., *Originea, vechimea și difuziunea lexico-areală a formelor de perfect simplu în* **-sei**, AnL—A, **30**, 1985, 291—299 [rés. fr.].

500. GHEȚIE, ION, *Româna primitivă*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 516—528.

501. GRISELINI, FRANCESCO, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, EF, 1984, 336 p. [vezi *Scrisoarea a VIII-a*, despre limba română și limbile romanice, p. 190—203]. Vezi și nr. 507, 528, 536.

502. IONESCU, I., *Moștenire latină în limba română*, TelR, **133**, nr. 34—35, 1985, 4.

503. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Romanitatea limbii române — note specifice*, LLR, **15**, nr.1, 1986, 3—6.

504. IORGA, N., *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Rodica Rotaru, București, EM, 1985, 214 p. [v. mai ales cap. I. *Crearea limbii literare* și IV. *Cuvîntul românesc în Scriptură*].

505. LĂUDAT, I. D., *Unitatea în credință și origine a poporului român oglindită în predosloviile și cărțile vechi românești*, MMS, **62**, nr. 3—4, 1986, 194—204.

506. MIHĂILĂ, G., *Contributions aux plus anciennes attestations des mots roumains*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 475—480.

507. OALLDE, PETRU, *Francesco Griselini despre limba română*, Orizont, **33**, nr. 38, 1982, 12 [în *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats, in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*, Viena, 1779]. Vezi nr. **501**.

508. PĂTRUȚ, IOAN, *Din nou despre vechimea influenței slave în limba română*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 113—115 [rés. fr.].

509. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Din istoria cuvîntului* **tot**, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 50—56 [rés. fr.].

510. ROSETTI, AL., *Despre vocalele nazalizate și consoanele nazale în textele românești din secolul al XVI-lea*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 461—462 [rés. fr.].

511. ROSETTI, AL., *Istoria limbii române. I. De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, [București], EȘE, 1986, 935 p. [cu 4 h., ind. de aut. și nume]. Vezi și nr. 423, BRL, **21**, 1978, nr. 600; [**11**], 1968—1969, nr. 332.

512. RUSU, VALERIU, *Adevărurile limbii române*, Luceafărul, **29**, nr. 44, 1986, 1, 7 [pe marginea lucrării lui G. Ivănescu, *Istoria limbii române;* s.t.c.: Fondul principal al culturii române]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 659.

513. SOREANU, MIRCEA, *450 de ani de la cea dintîi lucrare de istorie românească ce atestă unitatea de neam, de origine și de limbă a poporului nostru*, VM, **38**, nr. 7, 1986, 13 [N. Olahus, *Hungaria*, Bruxelles, 1735].

514. STOICESCU, NICOLAE, *De la conscience de l'Unité ethnique à la conscience nationale*, RPH, **11**, nr. 2—3, 1986, 64—68 [cu num. pl.].

515. STOICESCU, NICOLAE, *La continuité des roumains. Historique de la question*, RPH, **10**, nr. 4, 1985, 2—19 [cu 11 fasc.].

516. ȘERBAN, FELICIA, POPESCU, ELENA, *Nume proprii în primele traduceri românești ale* **Cîntării cîntărilor**, CL, **31**, nr. 1, 1986, 76—84 [rés. fr.]

517. ȘESAN, DRAGOȘ, *Observații asupra folosirii unor regionalisme în limba* **Noului Testament de la Bălgrad** — *1648*, în *Cercetări de limbă și literatură*, Sibiu, **3**, 1985, 33—45.

518. ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, VIRGILIU, *Dovezi de ordin lingvistic ale continuității poporului român în mileniul I al erei noastre*, Contemporanul, nr. **11**, 1986, 8—9 și ÎnvLic-Tehn, **34**, nr. 4, 1986, 10—11.

519. ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, VIRGILIU, *Implicații de ordin istoric ale unor schimburi lingvistice între proto-români și unele populații străine cu care primii au venit în contact în fosta Dacie în primul mileniu al erei noastre*, RI, **39**, nr. 10, 1986, 996—1007 [rés. fr.].

520. URIȚESCU, DORIN, *Theoretical Problems of Phonological Change and the History of Romanian Phonology*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 227—243.

522. * * * *Limba română literară în secolul al XVIII-lea. I. Lexicul tipăriturilor blăjene din perioada 1750—1760. III.* Colectivul de elaborare : Doina Babeu, Paulina Cheie, Mihaela Chioreanu, Sergiu Drincu, Maria Purdela Sitaru, Elena Șalinački, Livia Vasiluță. Redactor responsabil al volumului al III-lea : Paulina Cheie. Redactori coordonatori : Sergiu Drincu, Maria Purdela Sitaru, Timișoara, TUT, 1985, 99 p. multigr. (UT. CȘS. ColL). Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **639**.

VEZI și nr. 58, 102, 167, 395, 396, 407, 413, 427, 446, 453, 863, 932, 989, **1148**, 1191, 1559, 1563, **1765**, **1783**, 1865.

523. ARION, GEORGE, *Lecție de cultură, lecție de patriotism*, Flacăra, **35**, nr. 44, 1986, 24 [Al. Rosetti, *Istoria limbii române*...]. Vezi nr. **511**.
524. AVRAM, MIOARA, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], SCL, **37**, nr. 3, 1986, 259—262. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
525. BULGĂR, GH., *Un studiu despre latina dunăreană*, VR, **81**, nr. 3—4, 1986, 189—190 [de I. Fischer]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
526. CHIVU, GH., *Elemente lexicale de limbă vorbită* [...]. *Imaginea în stilurile nonartistice* [...], LR, **35**, nr. 6, 1986, 546. Vezi nr. **491**, **492**.
527. CORBEA, ANDREI, *Rumänisch-deutsche Sprachinterferenzen*, TribRom, **15**, nr. 308, 1986, 14 [Helga Crössmann-Osterloh, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1985].
528. FENEȘAN, COSTIN, *Dialog cu dr. ...îngrijitorul ediției Griselini*, Orizont, **36**, nr. 12, 1985, 14. Vezi nr. **501**.
529. FRIȘAN, CORNELIA LUCIA, *Semnificația unui capitol*, Steaua, **37**, nr. 9, 1986, 49 [I. Fischer, *Latina dunăreană*...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
530. GHEȚIE, ION, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], LR, **35**, nr. 3, 1986, 243. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
531. GHITA, IEREMIA B., N. Stoicescu — I. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romanilor* [...], MB, **35**, nr. 3—4, 1985, 269—271. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **664**.
532. GRAUR, AL., *Latina dunăreană*, RLit, **19**, nr. 23, 1986, 7 [de I. Fischer; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
533. HÂNCU, BOGDAN, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], LL, nr. 2, 1986, 242—245. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
534. MIHĂILĂ, G., *O nouă ediție a „Istoriei limbii române"*, RLit, **19**, nr. 47, 1986, 8 [de Al. Rosetti]. Vezi nr. **511**.
535. NEGREI, DAN, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], MB, **36**, nr. 1, 1986, 129—131. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
536. OALLDE, PETRU, *Un moment cultural*, Orizont, **36**, nr. 12, 1985, 14 și Flamura, **37**, nr. 3510, 19 febr. 1985, 6 [Francesco Griselini, *Încercare de istorie*...]. Vezi nr. **501**.
537. POPESCU, ELENA, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], CL, **31**, nr. 1, 1986, 100—102. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
538. POPOVICI, VICTORIA, Helga Crössmann-Osterloh, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische: Probleme — Kriterien — Anwendungen*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985, 250 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 429—432.
539. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], RRL, **31**, nr. 6, 1986, 569—571. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
540. SARI, VASILE, *Contribuții la istoria limbii române*, Forum, **28**, nr. 5, 1986, 80—84 [de Ilie Dan]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **642**.
541. VASILUȚĂ, LIVIA, Olimpia Berca, Livius Bercea, Crișu Dascălu, Doina Dascălu, Eugen Dorcescu, Maria Foarță, Ionel Funeriu, Dumitru Vlăduț, Smaranda Vultur, *Elemente lexicale de limbă vorbită* [...], SCL, **37**, nr. 4, 1986, 350—351. Vezi nr. **491**.

VEZI și nr. 482, 485, 727, 741, 746, 755, 1228.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalități

VEZI nr. 69, 80, 438, 453, **783**, 791.

542. GHEȚIE, ION, *Studii de dialectologie* [...], LR, **35**, nr. 1, 1986, 73. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **550**.
543. GIOSU, ȘTEFAN, Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie* [...], AUI, **31**, 1985, 90—91. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **703**.
544. GIOSU, ȘTEFAN, *Studii de dialectologie* [...], AUI, **31**, 1985, 89—90. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **550**.
545. GOȚIA, ANTON, Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie* [...], CL, **31**, nr. 1, 1986, 99—100. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **703**.

546. GUȚU ROMALO, VALERIA, Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie* [...], LR, **35**, nr. 1, 1986, 73. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **703.**

547. ILIESCU, OCTAVIAN, Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie* [...], RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 208. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **703.**

VEZI și nr. 793.

b. Graiurile dacoromâne

548. BÎRLEANU, ION-HORIA, *Factori de diferențiere în graiurile din valea Șomuzului Mare (jud. Suceava)*, AnL—A, **30**, 1985, 231—238 [cu 3 tab. și 2 h.; rés. fr.].

549. BRĂTESCU, GHEORGHE, *Etnomedicina bîrlădeană în 1885*, RMed, 71—78 [răspunsul lui Iancu D. Nour din Bîrlad la *Chestionarul* lui B.P. Hasdeu; cu 1 listă de plante și ind. de plante și boli în an.].

550. BRĂTESCU, GHEORGHE, SEFER, MARIANA, BRĂTESCU, TATIANA, SEFER, MIHAI, *Nomenclatura populară a bolilor în chestionarul lingvistic al lui B.P. Hasdeu (1884—1885)*, RMed, 16—69 [răspunsurile la întrebările 165, 166 și 167]. Vezi și nr. 595.

551. CALOTĂ, ION. *În legătură cu iotacizarea verbelor românești*, AnL—A, **30**, 1985, 145—150 [rés. fr.].

552. CAZACU, B., *Reflecții asupra dialectologiei*, LL, nr. 2, 1986, 154—161.

553. DASCĂLU, LAURENȚIA, *Asupra intonației graiului din Bihor*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 221—239 [cu 30 fig.; Engl. Ab.].

554. DASCĂLU, LAURENȚIA, *O intonație sud-carpatică în Țara Oltului*, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 24—49 [cu 33 fig. și 1 sch.; Engl. Ab.].

555. DRINCU, SERGIU, *„Dicționarul subdialectului bănățean". Probleme privind redactarea*, CCS, **4**, nr. 1, 1986, 3—15 [Engl. Ab.].

556. DUNĂRE, NICOLAE, *Ethnologie en perspective interdialectale*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 427—432.

557. FAICIUC, IOAN, *Comentarii ale informatorilor privind variația dialectală. Note pe baza* **NALR — Banat**, AnL—A, **30**, 1985, 43—51 [rés. fr.].

558. FELECAN, NICOLAE, *Metafora în terminologia meseriilor (după* **ALR SN**), AnL—A, **30**, 1985, 205—210 [rés. fr.].

559. FLOREA, ION A., *O disimilare consonantică proprie graiurilor dacoromâne de nord*, AnL—A, **30**, 1985, 129—143 [derotacizarea lateralei; cu 7 h.; rés. fr.]

560. GAGA, LIDIA, *Costum de enclavă. Costum de contact. Bufenii*, AB—Etn, **2**, 1983, 123—141 [cu 1 h. și num. fot.; Engl. Ab.].

561. GOICU, VIORICA, *Sufixul* **-oń**, AnL—A, **30**, 1985, 179—185 [rés. fr.].

562. GRIGORESCU, ELENA, *Prelucrarea cînepii în Banat*, AB—Etn, **2**, 1983, 97—109 [cu num. fig. și fot.; rés. fr.].

563. IONAȘCU, AL., *Păstrarea opoziției deictice ternare în graiuri ale limbii române*, MSȘFLA, **7**, 1985, 115—125.

564. IONIȚĂ, VASILE, *Observații cu privire la nomenclatura populară a plantelor*, AB—Etn, **2**, 1983, 91—95.

565. IVĂNESCU, G., *Schimbări fonetice populare românești formulate greșit sau incomplet*, AnL—A, **30**, 1985, 119—121 [rés. fr.].

566. LENGHEL-IZANU, PETRE, *Poezii și povești populare din Maramureș*. Ediție îngrijită de Octav Păun. Prefață de Mihai Pop, București, EM, 1985, 709 p. **(Folclor din Transilvania**, VII).

567. MARIN, MARIA, *Formes verbales périphrastiques de l'indicatif dans les parlers dacoroumains*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 459—468.

568. MĂRII, I., **ALR** — *Din însemnările unui redactor (III). 1. Forme ale aceluiași cuvînt diferențiate silabic.* 2. **ALR** = *materialul publicat + materialul nepublicat.* 3. *Două cuvinte despre lectura hărților lexicale onomasiologice*, AnL—A, **30**, 1985, 53—59 [riass. it.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 579.

569. MOLDOVANU, DRAGOȘ, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor*, AnL—A, **30**, 1985, 23—32 [rés. fr.].

570. MUNTEAN, GEORGE, *Graiul în spațiul românesc*, Contemporanul, nr. 21, 1986, 7, 10 [v.t.c.nr. 403].

571. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Graiul din Munții Apuseni în izvoare literare*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 117—124.

572. NEAGOE, VICTORELA, *În legătură cu unele forme arhaice de perfect simplu și de mai mult ca perfect și cu unele valori ale perfectului simplu în graiurile populare actuale*, AnL—A, **30**, 1985, 171—177 [cu 1 tab. și 1 h.; rés. fr.].

573. NEAGU, MIHAI, *Fitoterapia homeopatică în etnoiatria românească*, ASIA, 475—480.

574. NEAGU, MIHAI, *Noi contribuții de etnofitoterapie homeopatică*, RMed, 79—88.

575. NUȚĂ, ION, *Terminologia corpului omenesc. Creații metaforice în graiurile populare din nord-estul Moldovei*, AnL—A, **30**, 1985, 195—204 [rés. fr.].
576. OROIAN, SILVIA, *Studii privind plantele din flora spontană a județului Mureș utilizate în medicina populară*, RMM, **23**, nr. 3, 1986, 72—83 [cu 1 tab. și listă cu termeni populari și științifici].
577. POPESCU, RADU SP., *Despre durificarea consoanelor prepalatale în dialectul dacoromân*, AnL—A, **30**, 1985, 123—128 [Engl. Ab.].
578. PURDELA SITARU, MARIA, *Din lexicul subdialectului bănățean. Termeni cu semnificația „a leșina"*, AnL—A, **30**, 1985, 211—219 [cu 1 h.; deutsch. Zus.].
579. RĂUTU, RADU, *Raționalitatea actului mantic ca act de comunicare*, ASIA, 481—505 [cu textul unei anchete la Vadu Izei, Maramureș, 1971].
580. RUSU, VALERIU, *Etnotextele în perspectivă românească*, AnL—A, **30**, 1985, 17—21 [rés. fr.].
581. SĂCARĂ, NICOLAE, *Decorul arhitecturii populare bănățene*, AB—Etn, **2**, 1983, 43—66 [cu num. fig. și fot.; Engl. Ab.].
582. TEAHA, TEOFIL, *Lat.* **glandula** *în graiurile românești actuale*, AnL—A, **30**, 1985, 187—193 [rés. fr.].
583. TEODORESCU, MARIA, *Africatele prepalatale în graiurile dacoromâne. Teste de audiție*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 295—301 [cu 1 sch. și 4 tab.; rés. fr.].
584. TIUGAN, MARILENA, *Integrarea socio-culturală a moldovenilor rezidenți în București*, AnL—A, **30**, 1985, 33—42 [Engl. Ab.].
585. ȚIRIOI, NICOLAE, *Literatura în grai bănățean*, Semenicul, nr. 10, febr. 1980, 44—45, 85.
586. VULPE, MAGDALENA, *Notes de sémantique dialectale*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 511—514 [cu 1 sch.].
587. VULPE, MAGDALENA, *Prepozițiile* **de** *și* **pe** *în graiurile dacoromâne*, AnL—A, **30**, 1985, 151—165 [cu 7 h.; rés. fr.].
587 bis. ZAHARIA, DUMITRU, *Originea ceangăilor din Moldova* (1), Ateneu, **28**, nr. 9, 1986, 10; (2), nr. 10, 10.
588. * * * *Originea ceangăilor din Moldova. Județul Neamț. Aspecte istorico-demografice* (*Sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XX*), Ateneu, **23**, nr. 7, 1986, 10.
589. * * * *Originea românească a ceangăilor. Argumentele limbii românești*, Luceafărul, **28**, nr. 7, 1986, 4—6 și în *Istorii neelucidate. Almanah estival* **Luceafărul** 1986, [București], [f.e.], 1986, p. 90—112 [s.t.c.: Fondul principal al culturii române. Cercetarea științifică în slujba restabilirii adevărului istoric. Masă rotundă pe marginea cărții lui Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova*, Buc., EȘE, 1985; participanți: Ion Coja, Mihail Diaconescu, Valeriu Rusu, Gabriel Țepelea, M. Ungheanu, V.M. Ungureanu]; Luceafărul, **28**, nr. 21, 1986, 5 [ecouri la masa rotundă de mai sus; participanți: Ioan Mărtinaș, Marin Bursuc,Sorin Paliga, Aurel David]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **580**.
VEZI și nr. 266, 273, 413, 427, 438, 439, 468, 497, 499, 517, 603, 605, 639, **653**, **673**, **719**, 867, 875, 941, 942, 1023, 1088, 1090, 1145, 1191, 1306—1308, 1316, 1318, 1326, 1346, 1349, 1474, 1763.

Recenzii

590. BULUȚĂ, GH., *Originea ceangăilor din Moldova*. The Origin of Changos in Moldavia, RomBooks, nr. 4, 1985, 4 [de Dumitru Mărtinaș]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr **580**.
591. CHIOREANU, MIHAELA, Lucia Cireș și Lucia Berdan, *Descîntece* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 121—122. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **711**.
592. CUCEU, ION, Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova* [...], Steaua, **37**, nr. 4, 1986, 58. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **580**.
593. DOMINTE, CONSTANTIN, Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova* [...], LL, nr. 4, 1985, 601—606. Vezi BRL, **28**, 1985, **580**.
594. DUNĂRE, NICOLAE, *Tratat de dialectologie românească* [...], REF, **30**, nr. 2, 1985, 190—191. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
595. GRAUR, AL., *Medicina lingvistică*, RLit, **19**, nr. 23, 1986, 7 [Gheorghe Brătescu, Mariana Sefer, Tatiana Brătescu, Mihai Sefer, *Nomenclatura populară a bolilor* ...; v.r. nr. 318]. Vezi nr. 550 și siglele **ASIA**, **RMed**.
596. ISTRATE, GAVRIL, *Originea ceangăilor*, Cronica, **21**, nr. 1, 1986, 6 [de Dumitru Mărtinaș]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **580**.
597. LAZĂR A., *Grai, folklor, etnografie*, AB—Etn, **2**, 1983, 367—368 [de Tache Papahagi]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 754.
598. MAREȘ, LUCREȚIA, Vasile Ioniță, *Metafore* [...], LR, **35**, nr. 2, 1986, 159. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **579**.

599. PAPADIMA, OVIDIU, *O viață pentru un răspuns*, Luceafărul, **28**, nr. 7, 1986, 1,3 [Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **530**.
600. POPESCU, RADU SP., * * * *Tratat de dialectologie românească* [...], AO, **4**, 1985, 275—276. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
601. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *O enciclopedie a dialectelor românești*, Ramuri, **21**, nr. 2, 1986, 11 [*Tratat de dialectologie românească*...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
602. SCĂRLĂTOIU, ELENA, VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, MIHAIL, ZAMFIRA, *Tratat de dialectologie românească* [...], RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 205—207. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
VEZI și nr. 480, 733, 1333.

c. Aromână

603. BARA, MARIANA, *Tipurile* **code-switching** *în bilingvismul aromână-dacoromână*, AnL—A, **30**, 1985, 257—264 [versiune comprimată a art. *Types of Code-Switching in Macedo-Romanian—Daco-Romanian Bilingualism*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 31—42; rés. fr.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 612.
604. GIOSU, ȘTEFAN, *Două transpuneri aromâne ale* **Glosei** *lui Eminescu*, AnL—A, **30**, 1985, 247—256 [de Ioan Cutova, din vol. Mihai Eminescu, *Luțiafirlu*. Pri grailu armânescu di..., Buc., EL, 1980 și de George Perdichi, din vol. M. Eminescu, *Poezii. Puizii*. Ediție românească—aromânească. Ediție de Chirata Iorgoveanu..., Buc., EM, 1981]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 781, 782.
605. SARAMANDU, NICOLAE, *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 225—233.
606. TODORAN, ROMULUS, **Luceafărul** *în română și aromână. Componența lexicală*, AnL—A, **30**, 1985, 239—245 [versiunea ar. de Ioan Cutova din M. Eminescu, *Poezii. Puizii*. Ediție românească — aromânească. Ediție de Chirata Iorgoveanu..., Buc., EM, 1981; cu 3 tab.,; rés. fr.].
VEZI și nr. 273, 457.

Recenzii

607. GIOSU, ȘTEFAN, Gheorghe Carageani, *La subordinazione circonstanziale ipottatica nella frase del dialetto aromeno (macedoromeno)*, Napoli, Istituto Universitario Orientale, 1982, 352 p., AUI, **31**, 1985, 76—78.
608. MORARU, CRISTIAN, *Un veac de poezie aromână*, Steaua, **37**, nr. 9, 1986, 57. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **618**.
609 PAPAHAGI, MARIAN, *Un veac de poezie aromână*, Tribuna, **30**, nr. 7, 1986, 4. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **618**.
610. SARAMANDU, NICOLAE, Gheorghe Carageani, *La subordinazione circonstanziale ipottatica nella frase del dialetto aromeno (macedoromeno)*, Istituto Universitario Orientale, Napoli, 1982, 352 p. + 48 de tabele (în afara textului), LR, **35**, nr. 2, 1986, 155—158.
611. SARAMANDU, NICOLAE, *Un veac de poezie aromână* [...], LL, nr. 2, 1986, 251—254; Ramuri, **23**, nr. 9, 1986, 11. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **618**.

d. Istroromână

612. FLORA, RADU, *Quelques considérations sur l'onomastique istro-roumain*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 209—225.
VEZI și nr. 273.

e. Meglenoromână

613. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Contribuții la cercetarea meglenoromânei vorbite în Dobrogea*, AnL—A, **30**, 1985, 277—282 [rés. fr.].
614. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Împrumuturi vechi sud-slave în dialectul meglenoromân*, RS, **23**, 1985, 201—233 [rés. fr.].
VEZI și nr. 273.

Recenzii

615. SARAMANDU, NICOLAE, Beate Wild, *Meglenorumänischer Sprachatlas*. Mit 14 Fotos, Hamburg, 1983, XI + 523 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 71—74.

616. ALICU, GRAȚIANA, *Circulația cărții vechi românești în județul Cluj (VII)*, AMN, **21**, 1984, 779—793. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 763; **24**, 1981, nr. 802; **23**, 1980, nr. 827; **22**, 1979, nr. 573.

617. ANDEA, SUSANA, ANDEA, AVRAM, *Date privind cartea românească veche din nord-estul Transilvaniei*, AMN, **21**, 1984, 795—799 [rés. fr.].

618. AVRAM, MIRCEA, *Domnia lui Mircea cel Mare într-o copie manuscrisă necunoscută a „Istoriilor domnilor Țării Românești"*, Transilvania, **15**, nr. 9, 1986, 65, 67 [datată la mijlocul sec. al XVIII-lea, aflată în Biblioteca „Astra"].

619. BARBU, VIOLETA, **Catehismul** *românesc din 1544 și primul* **Catehism** *grecesc tipărit în Transilvania: câteva precizări*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 484—497 [primul, de Philippus Pictor, Sibiu, al doilea, de Valentin Wagner, Brașov, 1550].

620. BASARAB, MARIA, *Considerații privind cărțile didactice românești (1785—1892), din patrimoniul hunedorean*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 565—576 [rés. fr.].

621. BĂLAȘA, DUMITRU, *Noi precizări biografice despre cronicarul Dionisie Eclisiarhul (cca 1735—1820)*, AO, **4**, 1985, 163—165.

622. BELU, AL., *Cărturarii români transilvăneni și traducerile din clasicii antici*, SLRC, **7**, 1985, 21—30 [rés. fr.; deutsch. Zus.].

623. BODOGAE, T., *Textele măhăcene*, ÎndrPast — Alba Iulia, **7**, 1983, 44—50 [cu 1 facs.].

624. BOGDAN, DAMIAN P., *Cancelaria lui Mircea cel Mare (I)*, RI, **39**, nr. 7, 1986, 659—668; *(II)*, nr. 8, 729—745 [rés. fr.].

625. BRAICU, DOINA, *Considerații privind prezența în sud-estul Transilvaniei a unor tipărituri românești din secolul al XVI-lea*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 539—547 [cu 3 facs.; Engl. Ab.].

626. BRAICU, DOINA AURORA, *Circulația pe meleaguri hunedorene a unor cărți românești din secolele XV—XVII, păstrate în patrimoniul cultural național sibian*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 531—537 [rés. fr.].

627. BRĂTESCU, GHEORGHE, GHEORGHIU, EMIL, *Lecțiile de medicină populară din 1844—1945 ale lui Constantin Vârnav*, ASIA, 195—213 [*Cunoștinți elementare de anatomie și fiziologie*, note luate de Toma Săvescu, în perioada 5 sept. 1844—14 iun. 1845, la Seminarul „Veniamin Costachi" de la Socola din Iași, ms 2625, 103 file, BARSR, Buc.; cu ind. de terminologie medicală]. Vezi și nr. 660.

628. BRÂNCOVEANU, CONSTANTIN, *„Catastih de toate veniturile domniei ..."*, Manuscriptum, **16**, nr. 4, 1985, 10—33 [cu 14 facs., ind. de nume și gl.]. Vezi și nr. 683.

629. CEACHIR, NICOLAE, *„De neam și de limbă valahă"*, MI, **20**, nr. 10, 1986, 10 [text rom. din lucrarea lui Gherasim Gheorghevič, *Znamenitji degageai novje Srbske istorije*, 1838].

630. CERNAT, MIHAI, *Petru Maior*, Contemporanul, nr. 21, 1986, 15.

631. CHIȚIMIA, I.C., *Filologice (III)*. **3.** *Literatura română veche la Irkutsk (Siberia)*, Luceafărul, **28**, nr. 22, 1986, 6. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 637.

632. CHIȚIMIA, I.C., *Substratul cultural*, Luceafărul, **29**, nr. 32, 1986, 3.

633. CHIȚIMIA, I. C., *Un mare cărturar: Nicolae Milescu Spătarul*, Luceafărul, **29**, nr. 50, 1986, **1**, 7.

634. CHIVU, GH., *George Coșbuc. Date noi despre versiunea definitivă a traducerii* **Divinei Comedii**, LL, nr. 4, 1985, 514—518.

635. CÎNDA, A., *Cartea românească în județul Sălaj (Catalog IV)*, AMP, **9**, 1985, 591—623 [rés. fr.]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 791; **26**, 1983, nr. 766; **23**, 1980, nr. 851.

636. CONSTANTINESCU, RADU, *O variantă necunoscută a* **Pravilei** *lui Coresi*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 498—507 [ms 5211 BARSR din sec. XVI sau începutul sec. XVII].

637. CONSTANTINESCU, RADU, *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor 1340—1640*. Întocmit de..., București, [f.e.], 1984, 311 p. (DGAS). Vezi și nr. 647, 747.

638. COTRĂU, MARIAN, GHEORGHIȚĂ, ILIE, *File de rețetar (un manuscris miscelaneu de la mijlocul secolului al XIX-lea)*, ASIA, 221—224 [ms din 1854, de Caramfil Păunescul, din Iași; cu 1 facs.).

639. DIMA, EUGENIA, *Aspecte fonetice dialectale în traducerile muntenești laice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (I)*, AnL—A, **30**, 1985, 301—309 [rés. fr.].

640. DOMINTE, CONSTANTIN, *O însemnare de la mănăstirea Sucevița, la 1867*, în *Suceava*. Anuarul Muzeului Județean, Suceava, **11—12**, 1984—1985, 419—422 [rés. fr.].

641. DRIMBA, VLADIMIR, *Ediție diplomatică și ediție critică*, MSȘFLA, **7**, 1985, 85—92.

642. DUDAȘ, FLORIAN, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului. Începuturile scrisului românesc în Țara Crișurilor*. Cuvînt înainte de Prea Sfințitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, Oradea, EEORO, 1985, 272 p. + 75 il. i.t. Vezi și nr. 778.

643. DUDAȘ, FLORIAN, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, Timișoara, EF, 1986, 200 p. Vezi și nr. 729, 740, 754, 770.

644. DUMITRIU-SNAGOV, ION, *Un manuscrit roumain dans la Bibliothèque du Vatican*, RPH, **11**, nr. 4, 1986, 148—152 [Nicolae Costin, *Carte românească ce să cheamă* **Ceasornicul Domnilor**, trad. după Antonio Guevara; cu 1 facs.].

645. DUMITRIU-SNAGOV, ION, *Valori culturale româneşti în mari biblioteci ale lumii. „Odiseea" unui manuscris de la Nicolae Costin*, MI, **20**, nr. 4, 1986, 17, 18 [ms 1 de la biblioteca Vaticanului, fondul Rumeno 1, Nicolae Costin, *Cartea românească ce să cheamă* **Ceasornicul Domnilor**, trad. după Antonio Guevara].

646. FURDUI, TITUS, *Două exemplare din „Tîlcul evangheliilor" a lui Coresi descoperite în comuna Măcea (judeţul Hunedoara)*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 519—529 [cu 1 facs.; deutsch. Zus.].

647. GEORGESCU, MAGDALENA, *În legătură cu ultima ediţie a* **Gloselor Bogdan**, LR, **35**, nr. 3, 1986, 240—242 [din vol. *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Buc., 1982; pe marginea vol. lui Radu Constantinescu, *Vechiul drept românesc scris...*, în care se aduc îndreptări *Gloselor*]. Vezi nr. 637 şi BRL, **25**, 1982, nr. **1244**.

648. GEORGESCU, NICOLAE, *Marginalii la* **Irodotul** *de la Coşula*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 449—455.

649. GEORGESCU, VALENTIN AL., *Iaşi — 1646. O biruinţă a limbii şi culturii româneşti*, MI, **20**, nr. 6, 1986, 13—15 [*Carte românească de învăţătură* a lui Vasile Lupu].

650. GHEŢIE, ION, *Copiştii Psaltirii Scheiene*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 32—36 [cu 1 facs. şi 1 tab.].

651. GHEŢIE, ION, *Din nou despre paternitatea piesei* **Occisio Gregorii Vodae**, LR, **35**, nr. 3, 1986, 234—239 [pe marginea art. lui N. A. Ursu, *Paternitatea piesei...*, LR, **33**, nr. 3, 1983, după care autorul ar fi Samuil Vulcan]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 899.

652. GOCI, AURELIU, *Nicolae Milescu — 350*, Contemporanul, nr. 43, 1986, 7 [cu 1 facs.].

653. GOROVEI, ARTUR, *Literatura populară*. [Vol.] I—II. Culegeri şi studii. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie şi indici de Iordan Datcu, Bucureşti, EM, I: 1976, 477 p.; II: 1985, 458 p. (**Ediţii critice de folclor**). Vezi şi nr. 765.

654. GOROVEI, ŞTEFAN S., *Un cronicar necunoscut?*, Cronica, **21**, nr. 10, 1986, 6 [Vasile Buzilă sau Vasile Buhăescu, autor al lucrării *Istoriile a Ţării Româneşti şi Ţării Moldovei...pre scurt*, 1733].

655. GUŢU, OLIMPIA, *Hîrtia filigranată folosită în Ţara Românească de-a lungul secolului al XVII-lea. „Mărci" de import cu largă circulaţie*, RS, **23**, 1985, 243—277.

656. HASDEU, B. P., *Scrieri filosofice*. Ediţie îngrijită, selecţia textelor, studiu introductiv, note şi comentarii, însoţite de o terminologie filosofică hasdeană de Vasile Vetişanu, Bucureşti, EŞE, 1985, 504 p. (**Biblioteca de filosofie**. Seria *Filosofie românească*). Vezi şi nr. 730.

657. HAŢEGANU, LUCIA, **Kiriacodromion**, *Bălgrad 1699*, ÎndrPast — Alba Iulia, **1**, 1977, 139—141 [tipărit de Mihai Ştefan zis şi Mihai Iştvanovici; cu 1 facs.].

658. HINŢESCU, I. C., *Proverbele românilor*. Ediţie îngrijită de Constantin Negreanu şi Ion Bratu. Cuvînt înainte de I. C. Chiţimia, Timişoara, EF, 1985, 311 p. [cu gl.]. Vezi şi nr. 733, 758.

659. ILIN, STANCU, *Ediţia critică a operei lui B. P. Hasdeu*, Contemporanul, nr. 2, 1986, 13 [primul vol. în curs de apariţie].

660. IONESCU, CORNELIU, PĂLTĂNEA, PAUL, *Cursul de medicină populară al lui Constantin Vârnav*, ASIA, 155—193 [*Cunoştinţi elementare de anatomie şi fiziologie. Anatomie*, note luate de Nicolae Vicoli, în perioada 5 sept. 1844—14 iun. 1845, la Seminarul „Veniamin Costachi" de la Socola din Iaşi, ms 5689, 91 p., la Biblioteca „V.A. Urechia" din Galaţi; cu 1 facs.]. Vezi şi nr. 627.

661. ISTRATE, GAVRIL, **Luceafărul** *lui Eminescu şi editorii lui*, AnL—B, **29**, 1983—1984, 9—32 [rés. fr.].

662. JURMA, GHEORGHE, *Omagiu slovei tipărite, 100 de ani de tipar românesc la Reşiţa*, Flamura, **36**, nr. 3501, 18 dec. 1984, 2.

663. LASCU, NICOLAE, *Şcolile Blajului şi traducerile din clasicii antici (II)*, AI, **3**, nr. 1, 1986, II, în Tribuna, **30**, nr. 2, 1986. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 653.

664. LEMNY, ŞTEFAN, *La patrie dans la pensée roumaine du XVIIIe siècle*, RPH, **11**, nr. 2—3, 1986, 89—109 [cu num. pl. î.t. şi î.a.t.].

665. LEONĂCHESCU, NICOLAE, *Însemnări pe vechi cărţi de cult păstrate în Stroeşti-Argeş*, MO, **37**, nr. 1—2, 1985, 92—98.

666. LEU, VALERIU, *Un mare cărturar bănăţean: Nicolae Stoica de Haţeg*, Flamura, **35**, nr. 3439, 11 oct. 1983, 2.

667. LUPAN, DOINA, **Bucoavna** *de la Bălgrad (1699)*, ÎndrPast—Alba Iulia, **1**, 1977, 141—143 [tipărit de Mihai Ştefan zis şi Mihai Iştvanovici].

668. MANOLESCU, RADU, *L'écriture latine en Valachie et en Moldavie au Moyen Âge*, RRH, **25**, nr. 1—2, 1986, 59—68.

669. MAREŞ, AL., *Cel mai vechi raport diplomatic cifrat în limba română*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 37—44 [cu 2 facs.].

670. MAREŞ, AL., *Observaţii pe marginea aplicării cheii greceşti în textele slavo-române şi româneşti din secolele al XV-lea — al XVIII-lea*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 198—206 [cu 1 tab.].
671. MAREŞ, ALEXANDRU, *A procurat Udriste Năsturel originalul străin al* **Pravilei de la Govora?**, LR, **35**, nr. 2, 1986, 127—131 [cu 6 fig.].
672. MAREŞ, ALEXANDRU, *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paşti** *din* **Fragmentele Iorga**, LR, **35**, nr. 6, 1986, 508—512.
673. MARIAN, SIMION FLOREA, *Basme populare româneşti*. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Paul Leu, Bucureşti, EM, 1986, XXVI + 526 p.
674. MAZILU, DAN HORIA, *Proza oratorică în literatura română veche*. Partea I (*Preliminarii. Epoca Prerenaşterii*), Bucureşti, EM, 1986, 224 p. [cu ind. de nume].
675. MĂLINAŞ, MARIN, *Circulaţia tipăriturilor de la Alba Iulia în satele din Bihor*, ÎndrPast Alba Iulia, **1**, 1977, 147—154 [cu 3 facs.].
676. MÂRZA, EVA, *„Îndreptarea legii" în traducerea latinească a lui Petru Dobra (exemplarul de la Biblioteca Batthyaneum — Alba Iulia)*, RMM, **23**, nr. 2, 1986, 43—46 [cu 43 facs.; rés. fr.].
677. MÂRZA, EVA, *Tipăriturile româneşti vechi în colecţiile Episcopiei de la Alba-Iulia*, ÎndrPast—Alba Iulia, **1**, 1977, 143—147 [cu 4 facs.].
678. MÂRZA, IACOB, *Manuale de istorie folosite la şcolile din Transilvania între mijlocul secolului al XVIII-lea şi mijlocul secolului al XIX-lea*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 577—605 [cu 7 facs.; rés. fr.].
679. MÂRZA, IACOB, *Tipăriturile româneşti vechi de la Bălgrad*, IndrPast—Alba Iulia, **1**, 1977, 135—139.
680. MIHĂILĂ, G., *„...O adevărată explozie cultural-lingvistică ..."*, PagBuc, **5**, nr. 2, 1986, I, în ConvLit, **92**, nr. 2, 1986.
681. MIHU, ELENA, *Expoziţia „Prezenţa şi circulaţia cărţii vechi româneşti în judeţul Mureş. Unitate şi continuitate"*, RMM, **23**, nr. 3, 1986, 14—20 [cu 8 facs.; rés. fr.].
682. MIOC, DAMASCHIN, *Însemnătatea cronicii româneşti a lui Gheorghi Brancovici. Date din manuscrise inedite*, Banatica, **7**, 1983, 397—408 [rés. fr.].
683. MIRCEA, ION-RADU, *Constantin Brâncoveanu. Însemnări de taină*, Manuscriptum, **16**, nr. 4, 1985, 7—10 [*Catastih de toate veniturile domniei...*; cu 2 facs.]. Vezi nr. 628.
684. MORARU, MIHAI, *A fost Milescu în Italia?*, RITL, **33**, nr. 2, 1985, 112—116.
685. MORĂRESCU, DRAGOŞ, *Xilogravura cărţii vechi româneşti, expresie a spiritualităţii noastre*, Contemporanul, nr. 25, 1986, 5.
686. NEGRUZZI, C., *Opere*. [Vol.] 1. *Păcatele tinereţilor*. [Vol.] 2. *Proză. Poezie*. Ediţie critică de Liviu Leonte, Bucureşti, EM, 1 : 1979, 526 p.; 2 : 1984, 522 p. Vezi şi nr. 764, 785.
687. NESTORESCU, ANDREI, *Editarea lucrărilor de istorie literară*, MSŞFLA, **7**, 1986, 111—114.
687 bis. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Zur Tätigkeit des Diakonus Coresi*, FVL, **28**, nr. 2, 1985, 90—98 [cu 1 tab.].
688. OALLDE, PETRU, *Pagini bănăţene, Nicolae Stoica de Haţeg — un Ion Budai-Deleanu al prozei?*, Orizont, **37**, nr. 39, 1986, 14.
689. OLTEAN, VASILE, *După 400 de ani. Actualitatea lui Coresi*, Biblioteca, nr. 2, 1986, 29—30.
690. ONU, LIVIU, *Concordanţe lingvistice în traducerile Spătarului N. Milescu*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 240—245 [din *Istoriile* lui Herodot].
691. ONU, LIVIU, *Editarea textelor literare şi curentele lingvistice din secolul al XIX-lea*, MSŞFLA, **7**, 1986, 93—103.
692. ONU, LIVIU, *Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară [I]*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 185—197; (*II*), nr. 5, 439—448 [combate părerea lui N.A. Ursu din Cronica, **11**, nr. 6, 1976, LR, **27**, nr. 5, 1978, **33**, nr. 6, 1984, **34**, nr. 1, 1985, Cronica, **20**, nr. 8, 1985, după care *Istoriile* lui Herodot sînt atribuite lui Dosoftei]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 589; **21**, 1979, nr. 693, 775; **27**, 1984, nr. 897; **28**, 1985, nr. 691, 752.
693. PAPOIU, LIZICA, DIACONESCU, SPERANŢA, *Tipărituri din secolul al XVII-lea în colecţia de carte a Muzeului Militar Central*, RMM, **23**, nr. 3, 1986, 58—62 [cu 3 facs.; rés. fr.].
694. PĂTRUŢ, PICU, *Miniaturi şi poezie*. Evocări de Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi Vasile Drăguţ. Studiu introductiv de Octavian O. Ghibu şi Crişan Mircioiu. Ediţie îngrijită, tabel cronologic şi note de Octavian O. Ghibu, Bucureşti. Asociaţia România, 1985, 195 p. **(Comori ale artei populare româneşti).** Vezi şi nr. 695, 774.
695. PĂTRUŢ, PICU, *Stihos adecă Viers*, Manuscriptum, **16**, nr. 4, 1985, 120—127 [cu 4 facs. î.t. şi 16 facs. î.a.t.].
696. PETROVANU, D., *O traducere eminesciană necunoscută*, Cronica, **21**, nr. 24, 1986, 4 [ms 2269 BARSR, după J.C.A. Heyse, *Schulgrammatik*].
697. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Lazăr-Leon Asachi şi cultura română*, Sibiu, TTES, 1985, 524 p. Vezi şi nr. 725, 742, 759, 769, 775, 784.

698. POPESCU-MIHUȚ, EMANUELA, *Une traduction roumaine inconnue du manuel de lois rédigé par Michel Photinos en 1766*, RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 259—275 [trad. atribuită medelnicerului (stolnicului) Dumitrache].

699. POPTĂMAȘ, DIMITRIE, *Cartea românească veche în județul Mureș*, Biblioteca, nr. 1, 1986, 25—30.

700. RÎPĂ-BUICLIU, DAN, *Decrete și cărți didactice imprimate pentru învățămîntul din Transilvania și Banat (1771—1822)*, Sargetia, **16—17**, 1982—1983, 549—558 [rés. fr.].

701. ROTARU, RODICA, *Opinii de editor. Pornind de la editarea istoriilor literare ale lui N. Iorga*, MSȘFLA, **7**, 1986, 105—110.

702. SIMONESCU, DAN, *Popasuri prin biblioteci străine*, SCD, **38**, nr. 1—2, 1986, 75—82.

703. SURDU, ALEXANDRU, *Eminescu. Manuscrisul 2289*, Astra, **21**, nr. 2, 1986, 8.

704. ȘTREMPEL, GABRIEL, *Biblioteci de manuscrise medievale românești. „Cu cheltuiala dumnealui Ion Neculce"...*, MI, **20**, nr. 5, 1986, 30—32 [biblioteca lui Ion Neculce].

705. TATAI-BALTĂ, CORNEL, *L'activité des graveurs sur bois de Blaj (1750—1830)*, RRH, **25**, nr. 1—2, 1986, 113—121 [cu 5 facs.].

706. TATAI-BALTĂ, CORNEL, *„Sandul tipograf", ilustrator de cărți bisericești*, ÎndrPast —Alba Iulia, **1**, 1977, 189—190.

707. URSU, N. A., *Cine este Gherasim, traducătorul lui Voltaire (la 1792)?* Cronica, **21**, nr. 1, 1986, 6 [arhimandrit al Mitropoliei Iașilor].

708. URSU, N. A., *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, Cronica, **21**, nr. 44, 1986, 5 [Agapie Landos, *Mîntuirea păcătoșilor*, 1655—1660, ms 494 BARSR].

709. URSU, N. A., *Traduceri necunoscute din tinerețea lui Alecu Beldiman*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 116—126 [*Ahileu la ostrovul Sirului, Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* și *Întîmplările lui Ismin și Ismeniei*].

710. URSU, N. A., *Un fragment de logică tradus de Ienăchiță Văcărescu*, Cronica, **21**, nr. 29, 1986, 6 [ms 4768 BARSR, trad. după Vichentios Damodos, *Epistomos loghichi cat' Aristotélin*, Veneția, 1759].

711. VĂCĂRESCU, IANCU, *Opere*. Ediție critică, studiu introductiv, note, glosar, bibliografie și indice de Cornel Cîrstoiu, București, EM, 1985, 1184 p.

712. VELCULESCU, CĂTĂLINA, *La réception roumaine d'un livre populaire: l',,Érotocrite"*, Synthesis, **12**, 1985, 49—58.

713. VOICA, ADRIAN, *Despre paternitatea sonetelor din* **Caleidoscopul lui A. Mirea**. *Argumente prozodice*, AUIL, **31**, 1985, 47—53.

714. ZAMFIRESCU, DAN, *Nicolae Milescu — 350. Călător și scriitor*, Cronica, **21**, nr. 33, 1986, 6.

715. * * * *Cartea românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog*. Volum întocmit de: Elena Dima, Gheorghe Buluță, Simona Ceaușu, București, [f.e.], 1985, 368 p. (DGAS) [în an. ind. de titluri, loc de depozitare, nume și locuri, tipografii; cu gl., bibl. și 23 fig.]. Vezi și nr. 732, 773.

716. * * * *Colecția de carte veche românească de la biserica ortodoxă română din Răhău (jud. Alba)*, ÎndrPast—Alba Iulia, **7**, 1983, 53—56.

717. * * * *Documente Romaniae Historica*. Comitetul de redacție: acad. Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, membru corespondent al Academiei, Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Ioan Caproșu, Aurel Răduțiu. *B. Țara Românească*. Volumul VI *(1566—1570)*. Volum îngrijit de Ștefan Ștefănescu și Olimpia Diaconescu, București, EARSR, 1985, XXVIII + 369 p. (AȘSP, IINIB).

718. * * * *Poezie veche românească*. Antologie, postfață, bibliografie și glosar de Mircea Scarlat, București, EM, 1985, 238 p.

719. * * * *Snoava populară românească*. [Vol.] I—II. Ediție critică de Sabina-Cornelia Stroescu. Prefață de Mihai-Alexandru Canciovici, București, EM, 1984, 281 p. **(Ediții critice de folclor. Genuri).**

720. * * * *475 de ani de la* **Liturghierul** *lui Macarie (1508—1983)*, ÎndrPast—Alba Iulia, **7**, 1983, 50—53 [cu 1 facs.].
VEZI și nr. 76, 90, 94, 95, 98, 103, 431, 435, 440, 443, 449, 456, 459, 464, 493, **501**, 505—507, 514, 516, 517, **566**, 877, 925, 932, 992, 1036, 1103, 1525, 1536.

Recenzii

721. ANTONESCU, NAE, Traian Vedinaș, *Coresi*, Tribuna, **30**, nr. 16, 1986, 6. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **696.**

722. BARBU, VIOLETA, G. Coșbuc, *Opere alese*. VII. Traduceri. Ediție critică de Gh. Chivu. Prefață și comentarii de Alexandru Duțu; Dante, *Divina Comedie*, I. *Infernul*, „Scriitori români", Editura Minerva, 1985, LVII + 708 p., LR, **35**, nr. 3, 1986, 249—252.

723. BERDAN, LUCIA, M. Gaster, *Literatura populară română* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 312—313. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **805**.
724. BOTEZ, LILIANA, Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], RITL, **33**, nr. 3, 1985, 141—143. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.
725. BULGĂR, GH., Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], LL, nr. 2, 1986, 246—250. Vezi nr. **697**.
726. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Contribuții la studiul literaturii române vechi*, Luceafărul **28**, nr. 2, 1986, 2 [Dan Simonescu, *Contribuții* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **680**.
727. BULUȚĂ, GHEORGHE, Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului* [...], RomBooks, nr. 1, 1986, 8—9. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.
728. BULUȚĂ, GHEORGHE, *La civilisation de l'imprimerie*, RR, **40**, nr. 4, 1986, 85—86 [Cornelia Papacostea Danielopolu și Lidia Demény, *Carte și tipar* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **668**.
729. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Restituiri semnificative*, Luceafărul, **29**, nr. 37, 1986, 2 [Florian Dudaș, *Manuscrisele românești* ...]. Vezi nr. **643**.
730. CARAVIA, PAUL, *B.P. Hasdeu și interferențele gîndirii*, Ramuri, **23**, nr. 9, 1986, 9 [*Scrieri filosofice*...]. Vezi nr. **656**.
731. CÂRLUGEA, Z., *Un Coresi „modern"*, Luceafărul, **28**, nr. 21, 1986, 2 [Traian Vedinaș, *Coresi*...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **698**.
732. CHIVU, GH., *Carte veche românească în bibliotecile* [...], LR, **35**, nr. 6, 1986, 547. Vezi nr. **715**.
733. CRAȘOVEANU, D., I. C. Hințescu, *Proverbele românilor* [...], AUT, **24**, 1986, 103—104. Vezi nr. **658**.
734. CUNESCU, GH., Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], Ortodoxia, **37**, nr. 2, 1985, 365—370. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.
735. DEMÉNY, LUDOVIC, Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului* [...], RI, **39**, nr. 7, 1986, 710—715. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.
736. DRĂGOI, GABRIELA, *B.P. Hasdeu și contemporanii săi români* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 257—261 [vol. I—II]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **719**; **26**, 1983, nr. **560**.
737. DRĂGULIN, GHEORGHE I., Cătălina Velculescu, *Cărți populare* [...], BO, **102**, nr. 11—12, 1984, 882—884. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **902**.
738. DURA, NICOLAE, Florian Dudaș, **Cazania** *lui Varlaam în Transilvania* [...], MA, **31**, nr. 2, 1986, 269—271. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **799**.
739. DURĂ, IOAN, Willem van Eeden, *„Învățături preste toate zilele (1642)"*, lucrare de doctorat susținută la Universitatea din Amsterdam (26 martie 1985), Ortodoxia, **37**, nr. 3, 1985, 524—526; și sub titlul *Comori de limbă românească în „Întrebări preste toate zilele (1642)"*, TelR, **134**, nr. 5—6, 7—8, 1986, 7; version en français, MB, **36**, nr. 2, 1986, 124—125 [vol. I—II, Amsterdam, 1985, VIII+811 p.].
740. DUȚU, ALEXANDRU, *Cuvînt și cuget românesc în Crișana*, Familia, **22**, nr. 10, 1986, 7 [Florian Dudaș, *Manuscrise românești medievale*...], Vezi nr. **643**.
741. GEORGESCU, MAGDALENA, Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului* [...], LR, **35**, nr. 1, 1986, 72. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **647**.
742. GHEȚIE, ION, Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], LR, **35**, nr. 5, 1986, 457. Vezi nr. **697**.
743. GHEȚIE, ION, *Învățături preste toate zilele (1642)*. Édition et étude linguistique. Tome I. *Introduction et étude linguistique*. Tome II. *Texte, index des mots, glossaire et fac-similés*. Academisch praeschift...door Willem van Eeden, Amsterdam, Rodopi, 1985, 811 p.+116 fac-similés, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 348—350.
744. GOCI, AURELIU, *Galaxia Coresi și umanismul românesc*, RLit, **19**, nr. 23, 1986, 8 [Traian Vedinaș, *Coresi*...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **696**.
745. GOȚIA, A., Herodot, *Istorii* [...], CL, **31**, nr. 2, 1986, 172—173. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.
746. GRAUR, AL., *De cînd se scrie în limba română?*, RLit, **19**, nr. 13, 1986, 8 [Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului* ...; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.
747. GUȚU, OLIMPIA, Radu Constantinescu, *Vechiul drept românesc scris* [...], RI, **39**, nr. 8, 1986, 814. Vezi nr. **637**.
748. IONESCU, I., Varlaam, *Răspunsul* [...], GB, **44**, nr. 3—4, 1985, 277—280. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.
749. IONIȚĂ, VASILE, *Citind* **Cronica**..., Reflex, aug. 1984, 4 [lui Nicolae Stoica de Hațeg]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 932.
750. LĂUDAT, I. D., Dan Simonescu, *Contribuții* [...], AUIL, **31**, 1985, 89—91. Vezi BRL **28**, 1985, nr. **680**.
751. LEU, VALERIU, Stoica de Hațeg: *Scrieri*, Flamura, **37**, nr. 3519, 23 apr. 1985, 2. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **683**.

752. MAREŞ, AL., Herodot, *Istorii* [...], LR, **35**, nr. 3, 1986, 254. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

753. MAREŞ, AL., Willem van Eeden, *Învăţături preste toate zilele (1642)*. Édition et étude linguistique. Tome I: *Introduction et étude linguistique*. Tome II: *Texte, index des mots, glossaire et fac-similés*, Rodopi, Amsterdam, 1985, 811 p. +116 facsimile, LR, **35**, nr. 6, 1986, 543—544.

754. MĂLINAŞ, CONSTANTIN, *„Manuscrise medievale româneşti din Crişana"* de Florian Dudaş, Crişana, **41**, nr. 12238, 20 iul. 1986, 2. Vezi nr. **643**.

755. MÂRZA, IACOB, *Scris şi civilizaţie românească*, AI, **3** nr. 4, 1986, IV, în Tribuna, **30**, nr. 18, 1986 [Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Originile scrisului* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.

756. MEHEDINŢEANU, T., Varlaam, *Răspunsul* [...], MO, **37**, nr. 9—10, 1985, 747—748. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.

757. MIHAIL, ZAMFIRA, *Învăţături preste toate zilele* (Enseignements pour chaque jour) (1642), édition et étude linguistique de W. van Eeden, Amsterdam, 1985, 2 vol., 806+ 116 p. ill., RESEE, **24**, nr. 1, 1986, 85—86.

758. MOŞOIANU, FELICIA, I. C. Hinţescu, *„Proverbele românilor"*, Argeş, **21**, nr. 7, 1986, 7. Vezi nr. **658**.

759. MUNTEANU, GEORGE, *Un scriitor necunoscut: Lazăr-Leon Asachi*, RLit, **19**, nr. 11, 1986, 8 [de Antonie Plămădeală]. Vezi nr. **697**.

760. MUNTEANU, VASILE, *Crestomaţie de literatură română veche* [...], TelR, **133**, nr. 34—35, 1985, 9. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **911**.

761. MURARIU, PARTENIE, Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renaşterii* [...], AUT, **23**, 1985, 99—101. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **831**.

762. NEAGA, N., Cătălina Velculescu, *Cărţi populare* [...], MA, **30**, nr. 7—8, 1985, 514—520. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **902**.

763. NEGREI, DAN, Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], MB, **35**, nr. 3—4, 1985, 265—266. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.

764. NESTORESCU, ANDREI, Constantin Negruzzi, *Opere*, 2, *Proză. Poezie* [...], RITL, **33**, nr. 4, 1985, 143—144. Vezi nr. **686**.

765. NICOLAE, G., Artur Gorovei, *Literatură populară*, vol. II [...], REF, **31**, nr. 1, 1986, 70—71. Vezi nr. **653**.

766. OALLDE, PETRU, Nicolae Stoica de Haţeg: *Cronica Banatului*, Flamura, **33**, nr. 3333, 28 sept. 1981, 2. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. **932**.

767. PAPACOSTEA, ŞERBAN, *Originea scrisului în limba română*, Tribuna, **30**, nr. 51, 1986, 2 [de Ion Gheţie şi Alexandru Mareş]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.

768. PAPASTATE, C. D., B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni* [...], MO, **37**, nr. 1—2, 1985, 128—129. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **949**; **27**, 1984, nr. **871**.

769. PELIN, MIHAI, Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], RPH, **11**, nr. 4, 1986, 174. Vezi nr. **697**.

770. POPA, MIRCEA, *Vechile manuscrise bihorene*, Contemporanul, nr. 42, 1986, 13 [Florian Dudaş, *Manuscrise româneşti medievale* ...]. Vezi nr. **643**.

771. SARAMANDU, MANUELA, B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor* [...], SCL, **37**, nr. 6, 1986, 517—518. Vezi BRL, **21**, 1984, nr. **809**.

772. SARAMANDU, MANUELA, Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], LR, **35**, nr. 2, 1986, 152—153. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.

773. SIMONESCU, DAN, *Cartea românească veche*, Luceafărul, **29**, nr. 47, 1986, 7 [de Elena Dima, Gheorghe Buluţă, Simona Ceauşu]. Vezi nr. **715**.

774. SIMONESCU, DAN, *Picu Pătruţ, Miniaturistul poet din Săliştea Sibiului*, TribRom, **15**, nr. 324, 1986, 11 [*Miniaturi şi poezie*]. Vezi nr. **694**.

775. SIUPIUR, ELENA, Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 301—303. Vezi nr. **697**.

776. STĂNCEL, MIRCEA, *„Explozia" de tip Cipariu*, AI, **3**, nr. 1, 1986, II, în Tribuna, **30**, nr. 2, 1986 [Timotei Cipariu, *Discursuri* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **517**.

777. ŞUIU, RODICA, Cătălina Velculescu, *Cărţi populare* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 281—284. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **902**.

778. ŢEPELEA, GABRIEL, *Semnificaţia unor vechi manuscrise româneşti*, RLit, **19**, nr. 40, 1986, 8 [Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti din bisericile* ...]. Vezi nr. **642**.

779. VELCIU, DUMITRU, *Cele mai vechi texte de limbă românească*, Luceafărul, **28**, nr. 1, 1986, 2 [Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Originile scrisului* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648**.

780. VELCIU, DUMITRU, Herodot, *Istorii* [...], RITL, **33**, nr. 2, 1985, 126—129. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

781. VELCULESCU, CĂTĂLINA, *Berichte im Auftrag der internationalen Arbeitsgemeinschaft für Forschung zum romanischen Volksbuch* (begründet von Felix Karlinger), Nr. 6, hrsg. von Dieter Messner und Angela Birner, Salzburg, 1983, 322 S., RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 303—304.

782. VELCULESCU, CĂTĂLINA, Dan Simonescu, *Contribuții* [...], LL, nr. 4, **1985**, 608—610. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **680**.

783. VELCULESCU, CĂTĂLINA, Felix Karlinger, *Gesammelte Aufsätze zur rumänischen Literatur- und Kulturgeschichte*, Heft 7 din seria *Studien zur rumänischen Sprache und Literatur* editată de Dieter Messner și Johann Pögl, Salzburg Arbeitskreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1985, 130 p., LL, nr. 2, 1986, 273—274.

784. ZUB, AL., Mitropolit Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], MB, **36**, nr. 2, 1986, 117—120. Vezi nr. **697**.

785. ZUGUN, PETRU, Constantin Negruzzi, *Opere*. 2. *Proză. Poezie* [...], AUI, **31**, 1985, 87—88. Vezi nr. **686**.

VEZI și nr. 799, 1236.

6. FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

786. AVRAM, ANDREI, *Alternances phonologiques et fluctuations*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 403—406.

787. BELCHIȚĂ-HARTULAR, ANCA, *Some Remarks on final -u in Romanian*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 109—112.

788. CALOTĂ, ION, *Contribuții la fonetica și dialectologia limbii române*, Craiova, SR, 1986, 296 p. [rés. fr.]. Vezi și nr. 793.

789. CIOLAC, MARINA, *Remarques sur certaines graphies dans les textes écrits des enfants*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 407—412.

790. DASCĂLU, LAURENȚIA, *An "Elliptical" Interrogative Rising Intonation in Romanian*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 413—415 [cu 5 fig.].

791. LOBIUC, I., *Palatalizacija gubnyh (gubno-gubnyh i zubno-gubnyh) soglasnyh v dako-rumynskom — rezul'tat ukrainskogo vlijanija?*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 449—452.

792. MLADIN, CONSTANTIN-IOAN, *Stadiul actual al radiocinematografiei fonetice*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 207—210.

VEZI și nr. 371, 490, 497, 510, 520, 551, 553, 554, 559, 565, 577, 605, 639, 1653, 1656, **1764**.

Recenzii

793. GHERGHINA, DUMITRU, *Contribuții la fonetica și dialectologia limbii române*, Ramuri, **23**, nr. 12, 1986, 10 [de Ion Calotă]. Vezi nr. **788**.

7. GRAMATICĂ

a. Generalități

794. AVRAM, MIOARA, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, 415 p. [cu glosar-indice]. Vezi și nr. 800, 801.

795. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Limitele analizei gramaticale*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 365—371.

796. GRAUR, AL., *Limba și sistemul gramatical*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 3—4.

VEZI și nr. 106, **403**, 1166, 1261, 1276, 1293, 1620—1622, 1628, 1630, 1651, 1652, 1688, 1691, **1692**, **1693**, 1694, 1695.

Recenzii

797. BÎTEA, IOAN N., Ion Coja, *Preliminarii la gramatica rațională* [...], LR, **35**, nr. 6, 1986, 537—543. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **954**.

798. NICULESCU, MIHAI, *Subtilitățile limbii române*, Luceafărul, **29**, nr. 46, 1986, 1, 11 [Ion Coja, *Preliminarii la gramatica rațională...*]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **954**.

799. OALLDE, PETRU, *Observații de limbă românească* de Paul Iorgovici, Flamura, **31**, nr. 3225, 11 sept. 1979, 2. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 706.

800. TOMA, ION, *Gramatica pentru toți*, Forum, nr. 11, 1986, 86—89 [de Mioara Avram]. Vezi nr. **794**.

801. * * * Mioara Avram: *Gramatica pentru toți* [...], Forum, **28**, nr. 10, 1986, 88. Vezi nr. **794**.

VEZI și nr. 419, 421, 850, 1547, 1698, 1699, 1821.

b. Morfologie

802. AVRAM, LARISA, *A Few Remarks on Futurity in Romanian*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 203—207.

803. AVRAM, MIOARA, *Condiții gramaticale de folosire a conjunctivului fără să*, Collegium, **1**, 28—32.

804. AVRAM, MIOARA, *Există un gerunziu trecut în limba română?*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 153—157 [rés. fr.].

805. BACIU, IOAN, *Le „neutre" roumain serait-il „encore" productif?*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 387—389.

806. BEJAN, D., *Despre substantivarea adverbului în limba română*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 85—91 [rés. fr.].

807. BEJAN, DUMITRU, *Despre substantivarea pronumelui în limba română*, LL, nr. 3, 1986, 285—291.

808. BÎTEA, IOAN N., *Conectori metalingvistici: adverbe ori conjuncții?*, RL, **35**, nr. 5, 1986, 387—390.

809. CARABULEA, ELENA, *Despre substantivele defective de număr în limba română (I)*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 372—381; *(II)*, nr. 6, 465—473.

810. CIOBANU, FULVIA, *Adjectivarea substantivelor în limba română*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 573—586 [rés. fr.].

811. DRAȘOVEANU, D. D., *Două timpuri gramaticalizate — „mai puțin ca perfectul" și „mai puțin ca viitorul"*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 92—98 [construcția *a avea să*].

812. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *Probleme ale clasificării numeralului românesc*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 382—383.

813. IRIMIA, D., *Diateza dinamică*, Collegium, **1**, 16—27.

814. LINȚA, ELENA, *Modelele genurilor gramaticale în limbile română și bulgară*, RRB, 247—258 [cu 5 tab. și 2 fig.].

815. MANCAȘ, MIHAELA, *Timpurile verbale și analiza de text*, LL, nr. 3, 1986, 353—360.

816. PLEȘA-ANGHELESCU, MIHAELA, *Valori stilistice ale timpului viitor*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 19—21.

817. POPESCU, RODICA, *Morfeme gramaticale în structuri coordonate*, AUT, **23**, 1985, 3—10 [rés. fr.].

818. TRANDAFIR, GH. D., *Probleme controversate ale adverbului*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 165—178.

VEZI și nr. 106, 153, 225, **408**, 496, 499, 551, 567, 572, 587, 605, **794**, 824, 831, 834, 837, 874, 985, 1139, 1166, 1182, 1249, 1251, **1261**—1263, 1281, 1282, 1347, 1348, 1421, 1431, 1470, 1486, 1519, 1534, 1537, 1620—1622, 1628, 1632, 1635, 1641, 1648, 1667, 1675, 1685, 1688, 1691, **1692**, **1693**, 1694, 1695, 1697, 1712, **1758**, **1764**, **1795**.

Recenzii

819. BÎTEA, IOAN N., Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* [...], RRL, **31**, nr. 4, 1986, 380—381. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.

820. BULGĂR, GHEORGHE, *Adverbul românesc*, RLit, **19**, nr. 1, 1986, 7 [Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* ...; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.

821. RĂDULESCU, MARINA, Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* [...], SCL, **37**, nr. 1, 1986, 70. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.

822. STAN, CAMELIA, Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* [...], LR, **35**, nr. 2, 1986, 150—151. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.

823. VASILIU, EMANUEL, Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* [...], LL, nr. 1, 1986, 108—112. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.

VEZI și nr. 419—421, 800, 801, 850, 1517, 1699.

c. Sintaxă

824. AVRAM, MIOARA, *Repetarea sau nerepetarea prepozițiilor în coordonare*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 3—6.

825. BÎTEA, IOAN N., *Construcțiile disjunctive ireversibile*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 11—19.

826. BÎTEA, IOAN N., *Despre gramatică și spiritul științific*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 529—536 [pe marginea art. lui Gheorghe Bosianu din *Almanahul Flacăra 1984*, București, 1983, p. 78, Ramuri, **22**, nr. 10, 1985 și Flacăra, **35**, nr. 3, 1986]. Vezi nr. 827 și BRL, **28**, 1985, nr. 794 și 795.

827. BOSIANU, GH., *Scurt interludiu cu gramatică și păsări*, Flacăra, **35**, nr. 3, 1986, 16 [int. cons. de Ilie Purcariu]. Vezi și nr. 826, 828.
828. BULEA, LEONTIN, *Gramatică și păsări*, Flacăra, **35**, nr. 22, 1986, 14 [pe marginea int. lui Gh. Bosianu din Flacăra, **35**, nr. 3, 1986]. Vezi nr. 827.
829. CRAȘOVEANU, D., *Propoziția circumstanțială concesivă*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 5—9.
830. DIACONESCU, ION, *Probleme de analiză și de construcție a frazei*, LRȘ, 28—29 [reluare din LLR, **5**, nr. 1, 1976, 14—15]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 678.
831. LOZBĂ, MIHAI, *Categoria determinării în limbile română și bulgară. Studiu contrastiv*, RRB, 259—270 [cu 1 fig.].
832. MILAȘ, C., *Sincope sintagmatice regresive*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 130—135 [rés. fr.].
833. NEAMȚU, G.C., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, București, EȘE, 1986, 232 p. [cu 6 an.; rés. fr.].
834. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Observații asupra sintaxei verbului „a trebui"*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 2—5.
835. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Restricții sintactice în combinarea cuvintelor*, LRȘ, 22—24 [reluare din LLR, **5**, nr. 3, 1976, 17—20]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 688.
836. PURNICHE, RODICA, *Câteva observații cu privire la predicatul nominal*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 6—8.
837. STAN, CAMELIA, *Asupra structurii de adîncime a unor sintagme cu verbe „reflexive"*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 487—492 [rés. fr.].
838. ȘERBAN, V., ȘERBAN, NAUSICA, *Acordul gramatical*, ContL, 103—125 [rés. fr.].
839. ȘERBĂNESCU, ANDREA, *Construcții scindate*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 3—10.
840. TEODORESCU, ECATERINA, *Grup funcțional*, Collegium, **1**, 39—42.
841. TRANDAFIR, GH. D., *Observații asupra coordonării (I)*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 391—400; *(II)*, nr. 6, 474—483.
842. ULIVI, ANCA, *Quelques remarques sur l'accent syntactique dans les parlers dacoroumains*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 505—512.
843. VAIMBERG, S., *Ob odnom sintaksičeskom sootvetstvii meždu rumynskim i bolgarskim jazykami*, RRB, 289—296.
844. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Remarques sur la reprise (et l'anticipation) de l'objet direct et indirect dans les langues roumaine et albanaise*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 497—503.
845. VICOLEANU, IOAN, *Confuzii în analiza sintactică a frazei*, CPub, iun. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 6, 1986 [la rubr.: Consultații școlare].
846. ZAHARIEVA, ȘTEFANA, *Slovoobrazovatelnata funkcija na* **ne-** *v bălgarskija i rumynskija ezici*, RRB, 297—307.

VEZI și nr. 56, 59, 149, 153, 225, 233, **408**, 509, **794**, 817, 863, 876, 1166, 1247, 1251, 1261, 1281, 1285, **1409**, 1410, 1411, 1537, 1619, 1620, 1622, 1628, 1632, 1635, 1637, 1653, 1668, 1669, 1675, 1688, 1691, **1692**, **1693**, 1694, 1695, 1697, **1758**, **1769**.

Recenzii

847. PĂUN, ANTALAG, *Un instrument operațional de cunoaștere și de însușire a limbii române*, RPed, **35**, nr. 1, 1986, 20, 42 [I. Mușiu și L.P. Bercea, *Exerciții de gramatică...*]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **807**.
848. POENARU, CRISTINA, Ioan Mușiu, Livius Petru Bercea, *Exerciții de gramatică* [...], LLR, **15**, nr. 1, 1986, 61—62. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **807**.
849. SARI, VASILE, *Un instrument util profesorilor de limbă și literatură română*, Forum, **28**, nr. 2, 1986, 60—62 [I. Mușiu și L. P. Bercea, *Exerciții de gramatică...*]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **807**.
850. VLĂDUȚ, DUMITRU, Ioan Mușiu, Livius Petru Bercea, *Exerciții de gramatică* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 125—127. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **807**.

VEZI și nr. 419—421, 800, 801, 819, 823, 1699, 1818, 1821, 1824.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

851. ANGHEL, IOANA, *Note lexicale.* **Urmă.** *Sensuri vechi*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 136—137.
852. APOSTOLESCU, CARMEN, *Modalità di esprimere la valutazione figurata (Con special riguardo al lessico romeno)*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 295—303.
853. APOSTOLESCU, CARMEN, *Sensuri de gradul al doilea și definirea lor lexicografică*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 97—102 [Engl. Ab.].
854. BADEA, ȘTEFAN, **Cutărescu** *și sinonimele lui*, RLit, **19**, nr. 34, 1986, 8 [v.r.nr. 318].

855. BIDIAN, V., LOȘONȚI, D., RUSU, GR., *Note lexicale și etimologice*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 51—57 [pe baza materialului cules pentru *NALR — Transilvania*: boáftă, bobîlcă, bobîlcáu, bólfă, bot, boțít, brútă, buburúț, buburúză, bulzít, bulzitúră, búrcă (*în spate*), buzărău, buzós, cățél, cățelúș, cepălós, cepelí, cepelít, cepelitór, ciceí, cicirí, cilipitór, cioroból, cicăít, cîcălí, cîrjob, cîrn, cîrpișoáră, cîrpíță, cîrpulíță, cîrpúță, cîrșoáră, cîrțúcă, climpúș, clopoțél, coádă, coc, conór, crimpurúș, cúbleș, dicăí, dicăít, gheábă, ghiboș, ghibozít, gibít *de spinare*, gîfút (*în spate*), gîlcă, gîngălí, gîrb, gîrgov, gîrjobát, golgojínă, gujbít, holăgeálă, holăgí, hóle, îmboțít, îmbulzít, îmbulzitúră, îngîrbojí, îngîrjobít, límba mică, limbúș, limbúșcă, limbút, limbúță, lindíc, lindicúșul gîtului, mălái (*în spate*), mănúș, molíngós, momîlcă, mucăríță, murgáci, olălí, ólcă, ou, păsturíță, pérnă, pitít, pitós, pitóș, púcleș, púpeș, pupít, pupuiáș, púța din grumaz, puțuțúr, schilălău, spiridúș, șepelí, șepelílă, șepelióș, șepelít, șepelitór, șoc, ștergărél, ștérgură, titiréz, țimbirlíc,
856. țimbulúș, țivlícul din fundul gurii, țífnă, țígnă, zăbíle, zóbiți]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 819.
BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, EȘE, 1986, 320 p. [rés. fr.; Engl. Ab.]. Vezi și nr. 896, 900, 901, 908.
857. BLAJOVICI, TRAIAN, *Povestea cuvintelor*: **Almanah**, Crișana, **41**, nr. 12077, 12 ian. 1986, 2.
858. CARAMAN, PETRU, *Contribuții la caracterizarea* **doinei**, AnL—B, **29**, 1983—1984, 63—76 [rés. fr.].
859. CIOCULESCU, ȘERBAN, **Cîrjalii, erai** *și* **apelpisiți**, Flacăra, **35**, nr. 22, 1986, 14 [la rubr.: Limba noastră].
860. CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Fișe pentru un dicționar de folclor*. IV, REF, **30**, nr. 2, 1985, 142—151 [anecdotă, descîntec, funcție, funcționalism, funcționalitate; rés. fr.]; (V), **31**, nr. 1, 1986, 42—43 [povestire; rés. fr.]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1025; **25**, 1982, nr. 1482; **24**, 1981, nr. 1123.
861. COTEANU, ION, *O precizare*, VinPesc, **38**, nr. 9, 1986, 16 [cocăr].
862. COZMA, TEODOR, *Concepte noi în vocabularul pedagogic*, AUIFiloz, **32**, 1986, 112—114 [deutsch. Zus.].
863. DAVID, DOINA, *Din istoria verbului* **a deveni**, ContL, 68—83 [rés. fr.].
864. D.D., *Zone și porturi libere*, RE, nr. 46, 1986, 31 [la rubr.: Glosar].
865. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Dr.* **fîntînă** *„puits. Brunnen". Repere privind impunerea sensului în limba română literară*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 413—426 [cu 1 tab.].
866. ENĂCHESCU, T.A., *Cuvinte uitate*, DCon, D, în Vatra **16**, nr. 1, 1986 [probozi, ambră, gălbui, huci, huceag]; DCon, D, în nr. 2 [obîrșie, obîrși]; DCon, D, în nr. 3 [mul, -ă, căpistere, soroc, veșcă, văcălie, dîrmon, meremet, meremetisi]; DCon, D, în nr. 6 [agrest, mezanin, fonderie, curá, runc, terezie]; DCon, D, în nr. 8 [făgaș, frișcă, flem, polată, stabiliment]; DCon, D, în nr. 9 [camila, camilar, mîneca]; DCon, D, în nr. 11 [filomelă, redișor, rediu, mur, murete, murlui, încălca, a se vădi, clin]; DCon, D, în nr. 12 [buestru]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 835.
867. FRĂȚILĂ, V., **Mărghilă** *și alți termeni înrudiți*, ContL, 20—29 [deutsch. Zus.].
868. FRĂȚILĂ, VASILE, **Padeș** (*Istoria unui cuvînt*), SCL, **37**, nr. 5, 1986, 408—417 [deutsch. Zus.].
869. GRAUR, AL., *„Satan" și variantele sale*, RCM, **30**, nr. 600, 1986, 4 [la rubr.: Cuvinte înaripate]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1053; **25**, 1982, nr. 1476.
870. GRIGORAȘ, FLORIN, SIMION, NICOLAE, *Considerații privind posibilitatea alcătuirii unui tezaur pentru domeniul științelor sociale*, PID, **19**, nr. 1, 1985, 11—15; English Version: *Remarks on the Possibility to Compile a Thesaurus for Social Sciences*, 16—20 [rez. rom.; Engl. Ab., 29].
871. GROZA, LIVIU, *Categorii de arhaisme*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 11—13.
872. IMĂNDAN, TR., *Mic dicționar*, Crișana, **41**, nr. 12161, 20 apr. 1986, 2 [lalea, marijuana, santinelă, trigoarne; la rubr: Cum vorbim, cum scriem].
873. I.P., *Riscul de preț în comerțul exterior* [1], RE, nr. 49, 1986, 31 [v.r. nr. 864].
874. KALIK, A., GRUIȚĂ, G., *Un fenomen lingvistic complex — blocarea femininului*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 18—24 [rés. fr.].
875. LUPȘIASCA, CAROL, BEJAN, IOAN, *Considerații privind vechimea morilor cu ciutură*, AB—Etn, **2**, 1983, 157—179 [cu num. fig. și fot.; deutsch. Zus.].
876. MANEA, DANA, *The Conditioned Attribute — a Semantic Description*, CLTA, **23**, nr. 1, 1986, 17—27.
877. MIHAIL, ZAMFIRA, *Aspecte de civilizație materială rurală românească în secolele XIV—XV pe baza cercetărilor etnolingvistice*, RI, **39**, nr. 9, 1986, 670—679 [rés. fr.].
878. MIHAILIDE, MIHAIL, *Medicul și arta cuvîntului rostit*, MS, **32**, nr. 35, 1986, 3.
879. MOLDOVAN, V., *Omonimia și derivarea*, AUT, **23**, 1985, 29—35 [рус. рез.].
880. MOLDOVAN, VALENTIN, *Delimitarea sensurilor divergente ale polisemantemelor și a grupurilor omonimice cu ajutorul criteriilor formale*, ContL, 50—56 [рус. рез.].

881. NEGREA, RADU, *Concentrare monopolistă* [*I*], RE, nr. 1, 1986, 31; [*II*], nr. 2, 31; *Riders*, nr. 3, 30; *„Tender"*, nr. 6, 31; *Bursa neagră valutară*, nr. 10, 31; *„Go-go-funds"*, nr. 13, 31; *Elemente incorporabile ale poziției unei firme*, nr. 16, 31; *Credite mixte*, nr. 17, 31; *Desintermediere*, nr. 20, 30; *Capitalizare*, nr. 25, 31; *Analiza cost-avantaje*, nr. 26, 31; *Practici monopoliste*, nr. 28, 31; *Impasul*, nr. 33, 31; *Diluare*, nr. 37, 31; *Descoperit de cont*, nr. 42, 30; v.r. nr. 864]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 851; **27**, 1984, nr. 1065; **26**, 1983, nr. 1049; **25**, 1982, nr. 1501.

882. NUȚĂ, ION, [s.t.c.: Note lexicale și etimologice] CL, **31**, nr. 1, 1986, 60—68 [completări la terminologia pomicolă și viticolă din DLR, t. VIII, părțile 1—5: palér, pamid, panabrici, paradáisă, paradis, paragină, páriș, parizianâ, pármen, parodesc, paróș, pasatúti, pasăre, patanál, pávie, pădure, pădurel, pădurel, pălămidră, păros, -oasă, păsăresc, -ească, păsărică, păsătos, -oasă, păsățel, păstrățel, păstrăvior, -oară, păstrăviu, -ie, pătrujarcă, pătul[2], pătulat, pecimă, pecmez, pelin, pelinaș, pepene, pepenesc, pepeniu, peratâ, perea, perel, peresc, pergamut, -ă, perse, pestișene, pestriț, -ă, piersicină, piersiciu, pietros, -oasă, pietroșel, pinot, pipărat, pișăcioasă, pișcător, pitic, pitricesc, pînișor, pîrci, pîrcioasă, pîrgav, -ă, pîrgaviță, pîrghiță, pîrnău, -aie, plăvai, -aie, plăvan, -ă, plăvaz, pleoapă, pleșuvă, pletos, -oasă, plotogene, plotogoase, plumbușele, pogace, pogănesc, pogănice, póinic, polistru, pomet[2], pometărie, pomice, pomogele, pomușoară, popoace, popoci, popesc, -ească, porcar, porcesc, porcoi, porfir, porfiră, porfiriu, porgăci, poroabă, portocaliu, porumbacă, porumbiță, porumbrică, posap(e), posapete, posmăgel, prăjit, prăsad, -ă, prăsădar, prefăcut, premoi, presădire, presădit, prescurat, primai, primăvară, primăvăratic, procovene, producător, -oare, pucioase, pupăzat, purcel, puroioasă, purpuriu, -ie].

883. OPRESCU, DOREL, *Inovații pe piețele financiare*, [*I*], RE, nr. 31, 1986, 31; [*II*], nr. 32, 21; *Broker-Dealer*, nr. 39, 31 [v.r. nr. 864].

884. PĂLTINEANU, VIOREL, *Structura semică a ihtionimelor românești*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 25—38 [cu 4 sch. și 1 tab.; res. esp.].

885. PURDELA SITARU, MARIA, *Despre* **așteámăt(u)** *adv. și* **șteamăt, -ă** *s.n., s.f.*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 418—427 [rés. fr.].

886. RUSU, VALERIU, *Continuitatea terminologiei medicale* (*I*), MS, **32**, nr. 22, 1986, 2; (*II*), nr. 23, 2; (*III*), nr. 25, 2; (*IV*), nr. 27, 2; (*V*), nr. 29, 2; (*VI*), nr. 30, 2; *Întîmplări cu posibile... consecințe* (*I*), nr. 32, 2; (*II*), nr. 34, 2 [la rubr.: Limbajul medical între tradiție și inovație]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 867.

887. SĂTEANU, C., *Goluri lexicale*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 39—45 [cu 3 sch. și 6 tab.; rés. fr.].

888. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Conceptul de „bunăcuviință" și formulele care îl exprimă în limba română*, AnL—A, **30**, 1985, 413—418 [rés. fr.].

889. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Relații de sens și de formă în vocabular*, LLR, **15**, nr. 2, 1986 5—7.

890. ȘTEFAN, ION, *Un calc semantic:* **oaspe(te)** *„gazdă"*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 179—184.

891. TOHĂNEANU, G.I., *Cuvinte românești*, Timișoara, EF, 1986, 268 p. Vezi și nr. 898, 899, 902, 903, 904, 905, 907.

892. TOHĂNEANU, G.I., *Labuntur anni*, Orizont, **37**, nr. 1, 1986 [an]; **Alveolă**, nr. 8, 5; **Biscuit**, nr. 30, 9; **August**, nr. 32, 5; **Țară și patrie**, nr. 34, 5; **Strada Căuzași**, nr. 36, 5; **Arion**, nr. 40, 5; **Brevetotecă**, nr. 42, 5 [la rubr.: Figurine]; **Octombrie**, nr. 44, 5; **Șansă**, nr. 49, 5; **Faun**, nr. 51, 5 [la rubr.: Limba română]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 872; **27**, 1984, nr. 1075, 1076; **26**, 1983, nr. 1068; **25**, 1982, nr. 1541.

893. ȚĂRANU, PETRU, *Cuvinte și îndeletniciri vechi*, Astra, **21**, nr. 11, 1986, 10 [humă, bozarcă, pața, salugheană].

894. VLĂDUȚESCU, GH., *Limbă și filosofie în cultura românească* (*III*). *„Încercarea de aurorâ" a lui Samuil Micu*, TribRom, **15**, nr. 309, 1986, 4; (*IV*). *Modernitatea exemplară a lui Titu Maiorescu*, nr. 310, 4; (*V*). *Doi clasici: P.P. Negulescu și C. Rădulescu-Motru*, nr. 311, 4; (*VI*). *Lucian Blaga, frumusețe și adevăr*, nr. 312, 4; (*VIII*). *Devenire întru ființă*, nr. 316, 4. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 874.

895. * * * *Mic dicționar imunologic*, Magazin, **29**, nr. 32, 1986, 9 [antigene, imunoglobuline, complement].

VEZI și nr. **33**, 56, 57, 62, 64, 74, 78, 131, 168, 169, 176, 204, 225, 230, 233, 272, 377, **408**, **491**, 498, 509, 549, 550, 558, 560, 562, 564, 569, 573—575, 578, 581, 582, 586, 627, 656, **718**, 853, 912, 917, 919, 921, 929, 937, 940, 941, 945, 948, 949, 1009, 1012, 1023, 1081, 1084, 1095, 1153, 1178, 1181, 1191, 1197, 1248, 1253, 1258, 1263, 1274, 1276, 1312—1314, 1316, 1326, **1420**, 1422, 1530, **1611**, 1616, 1618, 1625, 1626, 1636, 1639, 1657, 1670, 1672, 1694, 1737, 1768.

896. APOSTOLESCU, CARMEN, Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului* [...], SCL, **37**, nr. 5, 1986, 428—429. Vezi nr. **856**.
898. BADEA, ŞTEFAN, *„Cuvinte românești"*, RLit, **19**, nr. 21, 1986, 8 [de G.I. Tohăneanu: v.r.nr. 318]. Vezi nr. **891**.
899. BERCEA, LIVIUS, PETRU, *Însemne ale spiritualității românești*, Orizont, **37**, nr. 20, 1986, 2 [G.I. Tohăneanu, *Cuvinte românești*...]. Vezi nr. **891**.
900. BÎTEA, IOAN N., Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului* [...], RRL, **31**, nr. 6, 1986, 571—672. Vezi nr. **856**.
901. GUȚU ROMALO, VALERIA, Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului* [...], LR, **35**, nr. 5, 1986, 456. Vezi nr. **856**.
902. MANOLESCU, NICOLAE, *Povestiri despre cuvinte*, RLit, **19**, nr. 25, 1986, 9 [G.I. Tohăneanu, *Cuvinte românești*...]. Vezi nr. **891**.
903. MOȘOIANU, FELICIA, *„Cuvinte românești"* de G.I. Tohăneanu, Argeș, **21**, nr. 10, 1986, 5, 14. Vezi nr. **891**.
904. POPOVICI, VASILE, *Reverii lingvistice*, Orizont, **37**, nr. 30, 1986, 5 [s.t.c.: Trei opinii despre „Cuvinte românești" de G. I. Tohăneanu]. Vezi nr. **891**.
905. SARI, VASILE, *„Cuvinte românești"*, Forum, **28**, nr. 9, 1986, 84—89 [de G.I. Tohăneanu]. Vezi nr. **891**.
906. ȘUTEU, FLORA, Gheorghe Carageani, *Considerazioni su „false" e „partial cognates" in romeno e italiano (approccio di lessicologia differenziale)*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale — Napoli", Sezione Romanza, XXVI (1984), 2, p. 79—102, LR, **35**, nr. 3, 1986, 256.
907. TODORAN, EUGEN, *Dincolo de sensuri*, Orizont, **37**, nr. 30, 1986, 5 [v.t.c. nr. 904]. Vezi nr. **891**.
908. VASILIU, EMANUEL, *Structura vocabularului* [...], RLit., **19**, nr. 30, 1986, 19 [de Angela Bidu-Vrănceanu; v.r.nr. 318]. Vezi nr. **856**.
909. VIGHI, DANIEL, *Lumea prin cuvînt*, Orizont, **37**, nr. 30, 1986, 5 [v.t.c. nr. 904]. Vezi nr. **891**.
VEZI și nr. 419, 421, 526, 730, 1222, 1815, 1817.

b. Formarea cuvintelor

910. POPESCU, RODICA, *Interferențe lingvistice în structura creațiilor lexicale noi*, ContL, 57—67 [рус. рез.].
911. TOHĂNEANU, G. I., **Românie**, Orizont, **37**, nr. 20, 1986, 5 [suf. *-ie*]; *Ca nealții..*, nr. 22, 5 [pr. *ne-*]; *Încă un diminutiv...*, nr. 28, 5 [răutăcică]; **Viețist**, nr. 38, 5[v.r. nr. 892].
912. VASILIU, LAURA, *Derivatele sufixale: sens și definiție*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 146—152 [Engl. Ab.].
VEZI și nr. 561, 806, 807, 810, 874, 879, 941, 1281, 1294, 1308, 1311, 1657.

c. Etimologii

913. AVRAM, MIOARA, *Note etimologice*: 1. **tas, tasă**; 2. **neaga-rea, nagara**, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 192—196 [rés. fr.].
914. BĂLAN-MIHAILOVICI, AURELIA, *Despre „crestăturile valahe"*, Transilvania, **15**, nr. 2, 1986, III—IV [răboj].
915. BRAD-CHISACOF, LIA, *Asupra unor împrumuturi lexicale neogrecești din română*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 463—466 [Engl. Ab.].
916. BRAD-CHISACOF, LIA, *Éléments néo-grecs dans le lexique usuel du roumain contemporain*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 361—371.
917. BRÂNCUȘ, GRIGORE, **Cuvînt**, TribRom, **15**, nr. 309, 1986, 11; **Aur**, nr. 310, 11; **A pune**, nr. 311, 11; **Lume**, nr. 312, 11; **Cal**, nr. 316, 11; **Ochi**, nr. 317, 11; **Cui**, nr. 318, 11; **Sînziene**, nr. 319, 11; **Roșu**, nr. 326, 11 [la rubr.: Povestea cuvintelor]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 890; **27**, 1984, nr. 1099; **26**, 1983, nr. 1095; **25**, 1982, nr. 1567; **24**, 1981, nr. 1230.
918. CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Să descoperim cuvinte dacice*, Cutezătorii, **18**, nr. 45, 1986, 13 [v.r. nr. 395].
920. FERRAND, MARCEL, **Reteza, cotigă**, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 39—43.
921. GROZA, LIVIU, *Unități frazeologice de proveniență romanică în limba română literară*, LL, nr. 3, 1986, 292—296.

922. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Cuvinte autohtone în limba română*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 9—11.
923. IONIŢĂ, VASILE, **Semenic**, Sem., **1**, nr. 1, 1985, în Orizont, **36**, nr. 5, 1985, 12 [la rubr: Metaforele graiului].
924. KIRÁLY, FR., *Reexaminări etimologice. Cu privire la cuvintele româneşti raportate la limba maghiară (I)*, ContL, 42—49 [rés. fr.].
925. MITU, MIHAI, *Între bibliologie şi lingvistică (însemnările pe cărţi şi manuscrise — izvor pentru cercetarea etimologică)*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 198—203 [baragan, bucher, calpacciu, cărţălie, cloftor, consultat, contromaţ, honograv, conograf, intelegatur, isihie, mărgelar, mirie, ocrugliu, oftai, ohătai, posloduí, potuveadă, pravlepsí, protocălí, şlicar; rés. fr.].
926. MORARU, ALEXANDRA, *Note etimologice*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 204—209 [cóbie, marcoavă, mórghină, opácie, pácilă, orghidán, patlăci, pávie, ponojnui, rámpaş, ranc, rebedínă, rodie, róhilă, teáhnă; rés fr.].
927. MUSCA, MONA, *Rom.* **turna** *din perspectivă latino-romanică*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 189—191 [rés. fr.].
928. OREL, VLADIMIR E., *Romanica parerga (Balkan etymologies 100)*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 3—4 [rom. *jumătate*, alb. *giysmë*, *gjymësë*].
929. PÂRVU, VASILE, *Despre originea unor termeni minieri şi a toponimelor derivate din arealul carpatic*, SCGeogr, **33**, 1986, 74—77 [Engl. Ab.].
930. PICCILLO, GIUSEPPE, FERRO, TERESA, *Le postille di Matteo Bartoli all'***Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache** *di Sextil Puşcariu*, II, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 302—319 [lit. *F—O*]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 914.
931. POPESCU, RADU SP., POPESCU, FABIOLA-MONICA, *The Romanian* **ţárină**, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 481—482.
932. POPESCU-FISCHER, SEBASTIANA, *Elementul lexical vechi grecesc moştenit în limba română (Materiale pentru* **Dicţionarul etimologic al limbii române)**, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 250—258 [boteza, braţ, carte].
933. SALA, MARIUS, NICOLESCU, ALEXANDRA, *Statutul funcţional al cuvintelor şi etimologia*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 181—184 [pe baza problemelor ridicate de elaborarea *Dicţionarului etimologic al limbii române*; rés. fr.].
934. SARAMANDU, MANUELA, *Neologismul latino-romanic*, LL, nr. 3, 1986, 303—310 [la rubr.: Mica enciclopedie a limbii române].
935. SUCIU, EMIL, *Le vocabulaire roumain actuel d'origine turque-osmanlie*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 373—381.
936. TONCIULESCU, PAUL, *Originea cuvîntului* **Ardeal**, RP, **15**, nr. 2, 1986, 15.
937. VĂTĂŞESCU, CĂTĂLINA, *Expressions formées de mots autochtones communes aux langues roumaine et albanaise*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 125—133.
938. * * * *Etimologie*, Pentru patrie, **38**, nr. 1, 1986, 17 [numele lunilor anului].
VEZI şi nr. 60, 395, 448, 452, 490, 502, 506, 519, 582, 606, 855, 858, 868, 869, 872, 877, 882, 885, 890, **891**, 892, 942, 945, 1274, 1310, 1317, 1319, 1320, 1388, 1456, 1538, 1566, 1646.

Recenzii

VEZI nr. 538, 898, 899, 902—905, 907, 909, 1222, 1596.

d. Lexicografie

939. BEZIRIS, ANTON, POPA, CONSTANTIN, SCURTU, GHEORGHE, BAMBOI, GHEORGHE, *Dicţionar maritim român-englez*, Bucureşti, ET, 1985, 510 p. Vezi şi nr. 970.
940. GALAŢANU, OLGA, *Definiţia lexicografică a holofrazelor*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 135—139 [rés. fr.].
941. GRECU, D., **Otíc, otínc** *şi derivatele*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 138—140 [tratament în *Dicţionarul limbii române* pe baza *ALR*].
942. IONIŢĂ, VASILE, *Observaţii cu privire la lexicul dialectal din* **DLR**. *Probleme de etimologie internă*, AnL—A, **30**, 1985, 221—227 [pádiş, păguri, pălóşte, păráş [2], pelţ, periţéle, persăcéi, piescişte, pîrtă[1], ploápe, poácină, póinic, posáde, pragilă [1]; rés. fr.].
943. JIVCOVICI, MIRCO, *Mic dicţionar român-sîrbocroat*, Bucureşti, EST, 1986, 723 p. [liliput].
944. MARCU, FLORIN, *Mic dicţionar de neologisme*, Bucureşti, EAI, 1986, 496 p. **(Dicţionarele Albatros)**.
945. MĂRII, I., *1.* **preveghénie**. *2.* **privegheá**. *3.* **privéghi**. *4.* **puşcăví; puşcăvít,-ă**. *5.* **sclabórţ**. *6.* **şáină**. *7.* **şrégvinclu**, CL, **31**, nr. 1, 1986, 57—59; *1.* **mierloáică**. *2.* **mierlói**.

3. **parşiét=parsét.** *4.* **perestáş=părăstáş.** *5.* **piron** = *şi s. m. ? 6.* **povón** = **povói.** *7.* **şare.** *8.* **şofél** *9.* **şofél.** *10.* **şófră=şóáfră,** nr. 2, 140—144 [s.t.c. : Note lexicale şi etimologice ; tratamentul acestor cuvinte în *Dicţionarul limbii române* pe baza *Atlasului lingvistic român* II].

946. RĂDULESCU, G.M.T., *Mic dicţionar poliglot de termeni topografici român-francez, român-englez, român-arab,* [Cluj-Napoca], [AMIPCN], 1984, 59 p. multigr. (IPCN).

947. SAVIN, EMILIA, LĂZĂRESCU, IOAN, TÂNŢU, KATHARINA, *Dicţionar român-german* [*I*], *german-român* [*II*]. Coordonator : Emilia Savin, Bucureşti, EŞE, 1986, I : 400 p. ; II : 405 p. Vezi şi nr. 964.

948. ŞERBAN, VALENTINA, *În legătură cu prezentarea lexicografică a unor expresii,* CL, **31,** nr. 1, 1986, 46—50 [rés. fr.].

949. TABARCEA, CEZAR, *„Izolările" în dicţionar,* LR, **35,** nr. 5, 1986, 401—406.

950. TĂMAŞ, M., *Dicţionar poliglot de plante medicinale.* Pentru uzul studenţilor, Cluj-Napoca, [AMIMFCN], 1983, 40 p. multigr. (IMFCN. FFar) [română, rusă, franceză, germană, engleză, latină, greacă].

951. TOMICI, MILE, *Dicţionar român-macedonean. Romunsko-makedonski rečnik,* Bucureşti — Skopje, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică — Makedonska Kniga, 1986, 1211 p. [cu *Kratok pregled na romunskata fonetika i morfologija,* p. 1145—1211)].

952. TOMICI, MILE, *Makedonsko-romunski rečnik. Dicţionar macedonean-român,* Skopje — Bucureşti, Makedonska Kniga — Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, 1131 p. [cu *Noţiuni de fonetică şi morfologie macedoneană,* p. 1101—1131].

953. ŢIŢEICA, RADU, FIUCIUC, NATALIA, *Dicţionar de fizică francez-român,* Bucureşti, ET, 1985, 552 p.

954. * * * *Dicţionar juridic de comerţ exterior.* Coordonator ştiinţific : Brîndușa Ştefănescu, Octavian Căpăţînă. Coordonare redacţională şi lexicografică : Adrian Minciulescu. Autori : Victor Babiuc, Ion Băcanu, Alexandru Bolintineanu, Octavian Căpăţînă, Adrian Constantinescu, Constantin Cunescu, Mugur Isărescu, Roxana Munteanu, Ion Rucăreanu, Brîndușa Ştefănescu, Victor Tănăsescu, Savely Zilberştein, Bucureşti, EŞE, 1986, 391 p.

955. * * * *Dicţionarul limbii române* (*DLR*). Serie nouă. Tomul X. Partea 1. Litera *S. S—SCLABUC.* Redactori responsabili : Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România. Partea 1 a tomului al X-lea a fost elaborată în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de Lingvistică din Bucureşti, de următorul colectiv : Redactori : Carmen Apostolescu, Alexandra Burnei, Monica Busuioc, Elena Ciobanu, Eugenia Contraş, Zorela Creţa, Cristina Gherman, Eugenia Guţulescu, Valentina Hristea, Iulia Manoliu, Radu Michăescu, Eleonora Popa, Elena Stîngaciu, Filofteia Tănăsescu, Ileana Vulpescu. Revizori : Alexandra Burnei, Zorela Creţa, Ion Dănăilă, Lucreţia Mareş, Luiza Seche, Tatiana Ţugulea, Ileana Vulpescu. Revizie finală : Elena Ciobanu, Luiza Seche. Au fost consultaţi pentru etimologiile din acest tom : Alexandru Graur, Grigore Brâncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Keleman, Gheorghe Mihăilă, Nicolae Ursu. Corelaţii : Cristina Gherman. Redactori responsabili ai tomului al X-lea (partea 1) : Ion Coteanu, Mircea Seche, Bucureşti, EARSR, 1986, 388 p. (ARSR).

956. * * * *Enciclopedia de chimie.* Elaborată sub conducerea acad. dr. ing. Elena Ceauşescu, Vol. 1—3. Colectivul de redacţie Vol. I: C. I. Simionescu, Maria Ionescu, Viorica Dobrescu, G. Musca, M. Dimonie, A. T. Balaban, Gh. Marcu, I. Haiduc, V. Sahini, L. Oniciu, C. Luca, I. Zârnă, R. Mihail, Delia Iacob, Elena Sburlea, Felicia Stoenescu, I. Diaconescu, A. Carpov, T. Volintiru, R. Bordeianu, Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu, Margareta Avram, F. Badea, L. Floru, V. Fărcăşanu, S. Roşca, M. Banciu, C. Stoicescu, M. Gheorghiu, A. Sauciuc, M. Simînovici, R. Giurcă, Rodica Stoica, M. Lupeş, Georgeta Andrei, V. Cocheci, I. V. Nicolescu, Gr. Pop, Marieta Brezeanu, Rodica Vîlcu, E. Chifu, Gh. Niac, I. Gălăţeanu, D. Marchidan, A. Duca, V. Vîntu, D. Goidea, Fr. Barca, G. A. Rădulescu, E. Bratu, Gh. Suciu, C. Teodorescu, Gh. Hubca, F. Hodoşan, Ecaterina Nichiforescu, Maria Voicu, Rodica Ciolacu, Leocadia Jipa, E. Diaconu, Ileana Ciobanu, Amelia Neacşu, Adriana Martin, C. A. Radovan, V. Medeleanu, Georgeta Popescu, C. Savu, D. Mănoiu, D. Popescu, Teodor Deceanu, M. Conrad. Vol. 2: Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu, Cr. Simionescu, Maria Ionescu, Viorica Dobrescu, G. Musca, M. Dimonie, A. T. Balaban, Gh. Marcu, I. Haiduc, V. Sahini, L. Oniciu, C. Luca, I. V. Nicolescu, D. Goidea, I. Zârnă, R. Mihail, Felicia Stoenescu, Georgeta Popescu, T. Volintiru, Delia Iacob, Carmen Zgăvîrdici, D. T. Constantinescu, Rodica Vîlcu, D. Săndulescu, Rodica Stoica, F. Badea, I. Gălăţeanu, Gh. C. Suciu, C. Stoicescu, S. Roşca, Gh. Pop, R. Giurcă, Maria Brezeanu, L. Floru, S. Mager, F. Hodoşan, C. Robu, Fr. Barca, Gh. Ivan, Ecaterina Nichiforescu, M. Simionescu, E. Chifu, V. Fărcăşan, A. Sauciuc, C. Teodorescu, M. Gheorghiu, E. Diaconu, I. Popescu, Laurenţa Stiurm, G. A. Rădulescu, L. Matei, Magdalena Matei, Gh. Hubca. Vol. 3: Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu, Cr. Simionescu, Maria Ionescu, Viorica Dobrescu, G.

Musca, A. T. Balaban, Gh. Marcu, I. Haiduc, V. Sahini, I. Oniciu, C. Luca, I. Zîrnă, R. Mihail, Felicia Stoenescu, Georgeta Popescu, T. Volintiru, Rodica Vilcu, D. Săndulescu, Rodica Stoica, F. Badea, I. Gălăţeanu, C. Stoicescu, S. Roşca, Gr. Pop, R. Giurcă, Maria Brezeanu, L. Floru, S. Mager, F. Hodoşan, C. Robu, Fr. Barca, Cornelia Panaitescu, M. Banciu, B. Hlevca, I. Mândru, Tatiana Oncescu, E. Segall, Gh. Ivan, Ecaterina Nichiforescu, M. Simionovici, E. Chifu, V. Fărcăşan, Cr. Teodorescu, M. Gheorghiu, I. Diaconescu, Gh. A. Rădulescu, Gh. Hubca, Georgeta Andrei, R. Bordeainu, Georgeta Grozeanu, J. Păun, Anca Penu, A. M. Petrescu, Delia Iacob, Carmen Zgăvîrdici, D. T. Constantinescu, Bucureşti, EŞE, 1: *A—B*, 1983, 415 p.; 2: *C—CH*, 1986, 438 p.; 3: *CI—CONV*, 1986, 446 p.

957. * * * *Geografia de la A la Z. Dicţionar de termeni geografici*. Coordonator: Prof. dr. docent Grigore Posea. Autori: Gr. Posea, N. Barbu, S. Ciulache, Aurora Posea, I. Nicolae, Ioana Ştefănescu, E. Vespremeanu, M. Giurescu. Coordonare redacţională şi lexicografică: Constantin Romanciuc, [Bucureşti], EŞE, 1986, 325 p.

958. * * * *Lexicon de construcţii şi arhitectură* (Vol. II). *D—M*. Coordonatori: Ştefan Bălan, Nicolae Şt. Mihăilescu, Alexandru Teodoru. Autori: Agent Radu, Alexiu Iulian, Antonescu Ion, Apostolescu Vlăstar, Bălan Ştefan, Bogdan Nicolae, Caffe Mihail, Caracostea Andrei, Cazacliu Anatolie, Curinski Vorona Gheorghe, Dimboianu Anton, Dogariu Lucian, Dordea Mira, Dorobanţu Stelian, Dumitrescu Dan, Duţă Gheorghe, Georgescu Dragoş, Ghiocel Dan, Hagiescu Silvia, Hanganu Sanda, Iacob Cruciţa, Ilie Gheorghe, Iulman Simion, Ivanov Igor, Leonăchescu Nicolae, Lupan Mircea, Mihăilescu Şt. Nicolae, Mihăilescu, N. Ştefan, Oprescu Nicolae, Pîrvulescu, Constantin, Sandi Horea, Sandu Alexandru, Spătaru Arcadie, Stematiu Dan, Teodoru Alexandru, Trofin Elena, Trofin Petru, Vlad Octavian, Voiculescu Sanda. Au colaborat: Bălan Florin, Berceanu Ioana, Bianchi Cornel, Centea Ovidiu, Cohuţ Ioan, Colpaci F., Constantinescu Dan, Crainic L., Damian Ascanio, Darie Maria, Ene Cristian, Ionescu Cristian, Ionescu Constantin, Leahu Xenofont, Mărmureanu Gh., Mira Nicolae, Pienescu Mihai, Popescu Liviu, Popescu Miron, Preda N., Stănculescu Fl., Stoenescu Puiu, Stoian M., Stoican George, Şerban Radu, Teodorescu M., Terzi Petre, Voicu Victor. Revizia ştiinţifică: Aurelian Trişcu, Xenofont Leahu, Fota Stan [Bucureşti], [ET], [1986], 418 p. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **951**.
VEZI şi nr. 74, 124, 131, 169, 226, 230, **427**, 429, 434, **444**, 450, 470, 555, 605, 912, 930, 933, 934, 1283, 1309, 1338, 1431, 1438, **1466**, 1532, 1533, 1588, **1611**, 1613, 1614, 1618, 1625, 1639, 1667, 1672, 1688, **1724**, **1754**, **1756**, **1803**, **1811**.

Recenzii

959. APOSTOLESCU, CARMEN, Marin Bucă, *Dicţionar de epitete* [...], LR, **35**, nr. 2, 1986, 153—155. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **930**.

960. BÎTEA, IOAN N., Marin Bucă, *Dicţionar de epitete* [...], RRL, **31**, nr. 3, 1986, 283—284. Vezi BRL, **27**, 1985, nr. **930**.

961. CHIVESCU, ROMEO, Gh. Bolocan, Tatiana Voronţova, Elena Şodolescu-Silvestru, *Dicţionar rus-român* [...], LMŞ, nr. 1, 1986, 193—195. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **929**.

962. DIAMANT, BETINIO, G. Guţu, *Dicţionar latin-român* [...], SCJ, **30**, nr. 4, 1985, 376—377. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1125**.

963. DIAMANT, BETINIO, MĂNĂILĂ, IULIA, *Dicţionarul explicativ al limbii române* [...] SCJ, **31**, nr. 2, 1986, 184—185. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1154**.

964. FINK, HANS, *Wie sagt man deutsch „a vorbi în papainoage"? Ein neues zweibändiges Wörterbuch rumänisch-deutsch und deutsch-rumänisch. Viel lebendiges Wortgut*, NW, **38**, nr. 11545, 12 iul. 1986, 4 [de Emilia Savin, Ioan Lăzărescu şi Katharina Ţânţu]. Vezi nr. **947**.

965. GRAUR, AL., Un *„Dicţionar de epitete"*, RLit, **19**, nr. 5, 1986, 5 [de Marin Bucă; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **930**.

966. GRAUR, AL., *Un dicţionar maghiar-român*, RLit, **19**, nr. 29, 1986, 7 [Keleman Béla, Szász Lőrinc, *Magyar-román*...; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **28**, 1986, nr. **937**.

967. LACZKÓ-DÁVID, GÉZA, Sanda Ghimpu — Gheorghe Brehoi — Gheorghe Mohanu — Andrei Popescu — Iosif Urs. *Dicţionar juridic selectiv*, Korunk, **45**, nr. 8, 1986, 636—637. Vezi BRL, **28**, 1985 nr. **935**.

968. MOCANU, MIHAI, Pr. dr. Ioan Mircea, *Dicţionar al* **Noului Testament** [...], MMS, **61**, nr. 1—3, 1985, 212. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **940**.

969. NEAGA, NICOLAE, Pr. dr. Ioan Mircea, *Dicţionar al* **Noului Testament** [...], MB, **35**, nr. 3—4, 1985, 264—265. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **940**.

970. NOVAC, C., *Un nou dicţionar maritim*, Tomis, **21**, nr. 2, 1986, 13 [de Anton Beziris, Constantin Popa, Gheorghe Scurtu, Gheorghe Bamboi]. Vezi nr. **939**.

971. RUSU, VALERIU, *Aspirația spre sinteză și exigențele ei*, Luceafărul, **28**, nr. 29, 1986, 1, 7 [Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocșe, *Dicționar de artă populară...*]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **944**.
972. SARĂU, GHEORGHE, Keleman Béla, Szász, Lőrinc, *Magyar-román iskolai szótár* [...], LMȘ, nr. 1, 1986, 195—197. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **937**.
973. SARI, VASILE, Marin Bucă, *Dicționar de epitete* [...], LLR, **15**, nr. 3, 1986, 61—62. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **930**.
974. SARI, VASILE, Gabriela Duda, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki, *Dicționar de expresii* [...], LL, nr. 4, 1985, 606—608. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **933**.
975. SZÁSZ, LŐRINC, Gabriela Duda, Aglaia Gugui, Marie Jeane Wojcicki, *Dicționar de expresii* [...], NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 96—97. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **933**.
976. TRIFĂNESCU, ELENA, *O utilă lucrare lexicografică*, Forum, **28**, nr. 2, 1986, 68—70 [Marin Bucă, *Dicționar de epitete...*]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **930**.
977. ȚENCHEA, MARIA, *Dicționar morfosintactic al verbelor franceze*, Forum, **28**, nr. 2, 1986, 65—68 [de Ovidiu Frînculescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1138**.
978. VERZAN, SABIN, Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al* **Noului Testament** [...], GB, **44**, nr. 5—6, 1985, 433—435. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **940**.
979. VLĂDUȚ, DUMITRU, Marin Bucă, *Dicționar de epitete* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 138—140. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **930**.
VEZI și nr. 476, 1334—1337, 1701.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalități

VEZI nr. **442**, **491**, **492**.

Recenzii

981. DIACONESCU, PAULA, B. Cazacu, *Limba română literară* [...], LL, nr. 3, 1986, 391—394. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **969**.
982. ȘUTEU, FLORA, B. Cazacu, *Limba română literară* [...], LR, **35**, nr. 6, 1986, 545. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **969**.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului

983. ALEXANDRESCU, DANA, *M. Eminescu: „Luceafărul". Conexiunea ideologemelor cu actanții*, CE, **4**, 20—24.
984. ALEXANDRESCU, DOINA, *Calistrat Hogaș:* **Singur**, CPub, ian. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 1, 1986 [v.r.nr. 845].
985. ALEXANDRESCU, VLAD, *Strategii pronominale în poezia lui Tudor Arghezi*, AUBLLR, **34**, 1985, 29—42 [cu 12 tab.].
986. ANDRĂU, IOAN, **Dan, căpitan de plai** *de Vasile Alecsandri*, ProDid, **2**, 116—119.
987. ANDREI, M., *Mihai Eminescu*, **Trecut-au anii**, CPub, mart. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 3, 1986 [v.r.nr. 845].
988. ANDREI, M., *O Goga:* **Rugăciune.** — *Analiză* — CPub, apr. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 4, 1986 [v.r.nr. 845].
989. ANDRIESCU, AL., *Deskription und Expressivität in der rumänischen Lyrik des XIX. Jahrhunderts*, AUI, **31**, 1985, 37—42 [rez. rom.].
990. ANDRIESCU, AL., *Limbajul poetic românesc între modernism și avangardă*, Collegium, **1**, 78—85.
991. ANGELESCU, GABRIEL, *M. Eminescu*: *„Dorința"*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 31—32.
992. ANGHELESCU, MIRCEA, *Glose stilistice la Sadoveanu*, Transilvania, **15**, nr. 8, 1986, 24—25 [pe marginea vol. *Opere*, VII, ed. de Cornel Simionescu și Fănuș Băileșteanu, Buc., 1985].
993. ANTONESCU, GEORGETA, *V. Alecsandri: „Deșteptarea României"*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 29—31.
994. ANTONESCU, GEORGETA, *Despre unele procedee de realizare a coerenței și coeziunii textului în romanul* **Ciocoii vechi și noi**, SP, **2**, 1985, 1—20.
995. APOSTOLESCU, CARMEN, **Grup** *de Ion Barbu și* **Psalm** *(„Tare sînt singur...") de Tudor Arghezi. O posibilă relație de intertextualitate*, ATP, 260—268 [cu 3 sch., 2 tab. și 1 fig.; reluare din SCL, **36**, nr. 1, 1985, 82—91]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 973.

996. APOSTOLESCU, CARMEN, **Suiș** *de Tudor Arghezi și* **Elegia întîia** *de Nichita Stănescu*, ATP, 269—285 [cu 4 tab., 3 sch. și 2 fig.].
997. AVRĂMUȚ, VIORICA, *G. Bacovia: ,,Plumb''*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 31—34.
998. AVRĂMUȚ, VIORICA, *Nichita Stănescu: ,,Noi''*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 35—37.
999. BADEA, ȘTEFAN, *Din vocabularul eminescian.* **Pace,** RLit, **19**, nr. 24, 1986, 13.
1000. BANTAȘ, ANDREI, *Integrala Chaucer*, RLit, **19**, nr. 21, 1986, 20 [în trad. lui Dan Duțescu].
1001. BARA, MARIANA, *Gr. Alexandrescu:* **Umbra lui Mircea la Cozia**, LL, nr. 4, 1985, 538—547.
1002. BĂDESCU, IRINA, POP, MIHAI, TOMA, RADU, CONSTANTINESCU, RADU, *Nichita Stănescu*, **În dulcele stil clasic**, ATP, 226—234 [cu 1 sch.].
1003. BĂLAN, ION DODU, *Octavian Goga:* **Plugarii,** LRȘ, 91—93 [reluare din LLR, **12**, nr. 2, 1983, 18—19]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1195.
1004. BĂNESCU, MARCU, *Funcția metaforei în ,,Predica de pe munte'' (II)*, MB, **35**, nr. 1—2, 1985, 15—23. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 975.
1005. BĂRBAT, RODICA, *Mihai Eminescu. Muzicalitate și sugestie poetică*, Orizont, **37**, nr. 26, 1986, 7.
1006. BELDESCU, G., *Compunere, compoziție, stil*, LRȘ, 38—40 [reluare din LLR, **8**, nr. 4, 1979, 17—20]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1028.
1007. BERCA, OLIMPIA, *Stilistica antroponimelor în* **Țiganiada,** SCL, **37**, nr. 5, 1986, 400—407 [rés. fr.].
1008. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Elemente populare și regionale în poezia lui Tudor Arghezi. Considerații lingvistice și stilistice*, CCS, **4**, nr. 1, 1986, 39—55 [rés. fr.].
1009. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Valori ale omonimiei în textul poetic arghezian*, ContL, 126—133 [rés. fr.].
1010. BERCESCU, SORINA, *Première version roumaine des ,,Ballades'' de Victor Hugo*, Hugo, 24—36.
1011. BEȘTELIU,MARIN, *Performanța stilistică*, Ramuri, **23**, nr. 2, 1986, 12 [la I. L. Caragiale].
1012. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *O modalitate de aplicare a semanticii moderne în analiza de text*, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 3—8 [fragm. *Singur* din *În Munții Neamțului* de Calistrat Hogaș; rés. fr.].
1013. BOTEZ, ADRIAN, *,,Belșug'' — o posibilă artă poetică arghezian*ă, Collegium, **1**, 130—133.
1014. BRAIC, VASILE, *Cuvînt — concept — conceptualizare sau cuvînt — motiv — motivare?*, CE, **6**, 17—23 [la M. Eminescu].
1015. BULGĂR, GH., *Civilizație și limbaj*, Luceafărul, **29**, nr. 49, 1986, 1, 2.
1016. BULGĂR, GH., *Cultură și limbaj*, București, EE, 1986, 256 p. Vezi și nr. 1017, 1221, 1226, 1230, 1242.
1017. BULGĂR, GHEORGHE, *Cultură și limbaj*, IB, **34**, nr. 10218, 30 aug. 1086, 4 [pe marginea cărții cu același titlu; int. cons. de Ion Butnaru]. Vezi nr. **1016**.
1018. BULGĂR, GH., *Limbaje expresive: Artistul și personajele sale*, Cutezătorii, **19**, nr. 5, 1986, 7 [v.r.nr. 395].
1019. BULGĂR, GHEORGHE, *Sadoveanu — maestru al artei literare*, RLit, **19**, nr. 43, 1986, 15.
1020. BULZA, ODETTE, **Se bate miezul nopții,** CE, **3**, 46—50.
1021. CAZACU, B., *Arta de fabulist a lui Grigore Alexandrescu*, MSȘFLA, **7**, 1985, 133—141.
1022. CAZACU, B., *În ce constă originalitatea fabulelor lui Grigore Alexandrescu?*, LL, nr. 1, 1986, 8—17.
1023. CĂLĂRAȘU, CRISTINA, *Regionalisme*, LL, **15**, nr. 1, 1986, 10—12.
1024. CÂRLAN, NICOLAE, *George Coșbuc*, **Vara,** CPub, mai 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr 5,. 1986 [v.r.nr. 845].
1025. CERNICOVA-BUCĂ, MARINA, **Se bate miezul nopții** ... *Analiza straturilor poetice*, CE, **3**, 51—60.
1026. CHESARU, STANCA, *D.R. Popescu:* **Mări sub pustiuri,** LRȘ, 144—147 [reluare din LLR, **7**, nr. 2, 1978, 25—28]. Vezi BRL, **21**, 1978, nr. 1206.
1027. CHIHA, IOANA, *Cîntecul lui Orfeu. Cuvîntul sau lipsa semnificantului total*, CE, **4**, 103—107 [la M. Eminescu].
1028. CHISCOP, LIVIU, *Gala Galaction:* **La Vulturi !,** Publicitate, oct. 1986, 4, în Ateneu, **23** nr. 10, 1986 [v.r.nr. 845].
1029. CHISCOP, LIVIU, **Miorița,** CPub, iun. 1986, 6, în Ateneu, **23**, nr. 6, 1986 [v.r.nr. 845].
1030. CHIVESCU, ROMEO, *Topica — element structural în refacerea discursului prin traducere*, LMȘ, nr. 1, 1986, 30—33 [din rusă în rom.; cu 2 fig.].
1031. CINCU, GEORGETA, *Geo Bogza:* **Rarăul,** CPub, mart. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 3, 1986 [v.r. nr. 845].

1032. CINCU, GEORGETA, *Mihai Eminescu:* **Mai am un singur dor**, CPub, febr. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 2, 1986 [v.r.nr. 845].
1033. CIOCÂRLIE, CORINA, *Dialogul caragialian din perspectiva teoriei actelor de limbaj*, AUBLLR, **34**, 1985, 43—56.
1034. CIOCÎRLIE, CORINA, *Discursul seducției în erotica eminesciană*, CE, **6**, 308—314.
1035. CIOCÎRLIE, CORINA, *Structuri și funcții ale indicației scenice în discursul teatral*, LL, nr. 2, 1986, 162—170.
1036. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Filologicale*, RLit, **19**, nr. 47, 1986, 7 [pe marginea vol. Alexandru Odobescu, *Opere*, XI. *Corespondență 1887—1888*, Buc., EARSR, 1986, ed. de Nadia Lovinescu, Filofteia Mihai și Rodica Bichiș].
1037. CIUCAȘU, LILIANA, *Interpretul eminescian în poezia lui Nichita Stănescu*, CE, **6**, 186—192.
1038. CÎLȚA, CARMEN, *„Pe lîngă plopii fără soț". Analiză stilistică*, CE, **4**, 151—157.
1039. COATU, NICOLETA, *Mecanismul combinatoriu al basmului tip 300 cu basmul tip 300A. Th. în perspectivă comparată*, REF, **30**, nr. 2, 1985, 125—134 [cu 4 sch.].
1040. CODOBAN, AUREL, *Metaforă și ontologie*, Tribuna, **30**, nr. 21, 1986, 6 [la Lucian Blaga].
1041. CODREANU, GHEORGHE, **Nopțile** *mecedonskiene — cîntece ale vîrstelor*, LL, nr. 1, 1986, 31—37.
1042. COMLOȘAN, DOINA, *Considerații asupra discursului descîntecului românesc*, CCS, **3**, 81—96 [rés. fr.].
1043. CONSTANTINESCU, NICOLAE, **Cîntă cucu-n par de vie**, ATP, 37—39 [reluare din AUBLLR, **29**, 1980, 113—117]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1475.
1044. CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Lectura textului folcloric*, București, EM, 1986, 235 p. **(Universitas)**.
1045. CONSTANTINESCU, NICOLAE, **Miorița**, LRȘ, 72—76.
1046. COSMAS, NICOS, *Syntactic Projectivity in Romanian and Greek Poetry (Bacovia and Karyotakis)*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 89—94.
1047. COSTA, ADRIAN, *Mihai Eminescu — editor și traducător de poezie populară sîrbă*, CE, **3**, 203—211.
1048. COTEANU, ION, *Apoziția, mod de conexiune poetică*, ProDid, **2**, 136—139.
1049. COTEANU, I., *Blocuri sintactico-semantice în* **Dacica** *de Tudor Arghezi*, ATP, 59—63.
1050. COTEANU, I., *Mihai Eminescu,* **Dintre sute de catarge** *sau poemul simetriilor simbolice*, ATP, 150—152.
1051. COTEANU, I., *Tudor Arghezi,* **Morgenstimmung** *sau poemul întoarcerii către lume*, ATP, 48—50 [reluare din SCL, **21**, nr. 5, 1975, 482—484]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 890.
1052. COTORCEA, LIVIA, *Aspecte ale poeticii argheziene*, Collegium, **1**, 86—91.
1053. COTORCEA, LIVIA, *Serghei Esenin,* **Cosmosul și satul (Ceaslovul satelor** *în traducerea lui Ioanichie Olteanu)*, AnL—B, **29**, 1983—1984, 223—233 [vol. apărut la Cluj-Napoca, ED, 1981; articolul paginat greșit, paginația corectă: 223, 220—222].
1054. CRĂCIUN, CRISTIAN, *O gramatică a logosului eminescian*, Echinox, **17**, nr. 1—2, 1985, 7, 22.
1055. CRISTUREANU, AL., *Onomastica în opera lui Ion Agîrbiceanu*, ProDid, **2**, 99—112.
1056. CRIȘAN, MARIA, *Despre arta poetică la George Coșbuc*, Contemporanul, nr. 43, 1986, 13.
1057. CROHMĂLNICEANU, OV.S., *Le style de Mateiu Caragiale*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 64—84.
1058. CVASNÎI-CĂTĂNESCU, MARIA, *Liviu Rebreanu:* **Pădurea spînzuraților**, LL, nr. 2, 1986, 203—210.
1059. CVASNÎI-CĂTĂNESCU, MARIA, *M. Eminescu: „Pe lîngă plopii fără soț...",* LLR, **15**, nr. 1, 1986, 32—35.
1060. DASCĂLU, CRIȘU, *Dialectica limbajului poetic*, Timișoara, EF, 1986, 224 p. [Engl. Ab.; русс. рез.]. Vezi și nr. 1243.
1061. DASCĂLU, GH., *C. Negruzzi: „Alexandru Lăpușneanu"*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 26—28.
1062. DINCĂ, ION N., *Ion Heliade Rădulescu: „Zburătorul"*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 24—26.
1063. DINU, MIHAI, *Ritm și rimă în poezia românească*, București, CR, 1986, 376 p. Vezi și nr. 1223.
1064. DOINAȘ, ȘTEFAN AUG., *Ștefan Aug. Doinaș,* **Mistrețul cu colți de argint**, ATP, 286—292.
1065. DOROBANȚU, RODICA, *O analiză contextual-dinamică: «Casa noastră» de O. Goga*, Collegium, **1**, 141—145.
1066. DRĂGHICI, CAMELIA-FELICIA, *Un aspect al dramaturgiei lui Marin Sorescu: funcțiile stilistice ale codului non-verbal gestual (I)*, LL, nr. 4, 1985, 487—494; *(II)*, nr. 1, 1986, 18—22.

1067. DUDA, GABRIELA, *Simbol și simbolizare în poezia lui George Bacovia*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 493—508 [rés. fr.].
1068. DUMA, DIONISIE, *Nicolae Labiș: „Comunistului"*, CPub, iun. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 6, 1986 [v.r. nr. 845].
1069. DUMITRESCU, ION, *Calitățile generale și particulare ale stilului*, LRȘ, 44—48 [reluarea art. *Stilurile literare*, LLR, **4**, nr. 1, 1975, 11—15 și *Calitățile particulare ale stilului*, LLR, **5**, nr. 1, 1976, 18—19]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 898; **19**, 1976, nr. 927.
1070. EVSEEV, IVAN, *Sincretism și poliglosie simbolică în ceremonialul de nuntă românesc*, CSem, **3**, 97—120 [рус. рез.].
1071. FLEISCHER, GUNDULA, *Eminescu — traducător din limba germană*, CE, **6**, 412—423.
1072. FLOREA, DOINA, *Traductibil — intraductibil*, Cronica, **31**, nr. 51, 1986, 5 [la M. Sadoveanu].
1073. FLORESCU, CRISTINA, *Metafora în proza istorică sadoveniană — analiză stilistică—*, ProDid, **2**, 161—165.
1074. FOARȚĂ, MARIA, *L'articulation cultivée du roumain*, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 72—77.
1075. FOARȚĂ, ȘERBAN, *Deux mots sur la „condition" du paradigme*, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 92—95.
1076. FREIBERG, MEDEEA, *Interferență stilistică în* **Călin Nebunul**, LL, nr. 4, 1985, 480—486.
1077. GHEORGHE, GABRIEL, *Proverbele românești și proverbele romanice. Studiu comparativ*, București, EAI, 1986, 424 p. Vezi și nr. 1217, 1229.
1078. GHEORGHE, MIRCEA, *Marin Preda:* **O oră din august**, LRȘ, 140—143 [reluare din LLR, **9**, nr. 4, 1980, 25—26].
1079. GRĂSOIU, LIVIU, *Vasile Voiculescu:* **Imn muncii**, LRȘ, 94—96 [reluare din LLR, **8**, nr. 1, 1979, 25—27]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1061.
1080. GROZA, LIVIU, *Categorii de arhaisme (I)*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 8—9.
1081. GÜNDISCH, ARNO, **Epigonii** — *textul ca intertext*, CE, **6**, 53—61.
1082. GUȚU, GEORGE, *O nouă versiune a lui „Faust" de Goethe în românește*, LMȘ, nr. 1, 1986, 49—61 [J.W. Goethe, *Faust*. Partea I și Partea II. Trad., intr., tabel cronologic și comen. de Ștefan Augustin Doinaș. *Goethe despre Faust*. Trad. de Horia Stancu, Buc., EU, 1982].
1083. HANȚĂ, AL., *Idei și forme literare pînă la Titu Maiorescu*, București, EM, 1985, 416 p. [v. fragm. din cap. VI, despre limba literară, stil, versificație, teoria traducerii, p. 275—385]. Vezi și nr. 1240.
1084. ILIASA-FRIGURĂ, DOINA, *Sinonime figurate contextuale la Sadoveanu*, Semenicul, nr. 10, febr. 1980, 56—57.
1085. INDRIEȘ, ALEXANDRA, *Alternative bacoviene*, București, EM, 1984, 259 p. Vezi și nr. 1211, 1216.
1086. INDRIEȘ, ELENA, *Octavian Goga:* **Les Poèmes de la Lumière** *ou l'éclat en larmes*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 116—139.
1087. IOSIF, MIRCEA, *Hermeneutica noțiunii de „rece" la Eminescu*, CE, **4**, 108—115.
1088. IRIMIA, D., *Regional — literar în textul artistic*, AnL—A, **30**, 1985, 373—378 [riass. it.].
1089. IRIMIA, DUMITRU, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, EȘE, 1086, 264 p. Vezi și nr. 1212, 1219, **1225**.
1090. ISTRATE, GAVRIL, *Elemente regionale în poezia lui Marin Sorescu*, AnL—A, **30**, 1985, 399—412 [rés. fr.].
1091. IVAN, CAMELIA, *M. Eminescu:* **Atît de fragedă** (*observații asupra variantelor*), LL, nr. 4, 1985, 548—558.
1092. IVĂNCESCU, RUXANDRA, *„Epigonii" — o istorie sacră a cuvîntului*, CE, **6**, 47—52.
1093. LANGA, VASILE, **Luceafărul** *de Mihail Eminescu — comentariu literar —*, ProDid, **2**, 122—126 [cu 1 sch.].
1094. LĂZĂRESCU, GH., *G. Călinescu: „Enigma Otiliei"*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 34—36.
1095. MANCAȘ, MIHAELA, *Despre semantica simbolului poetic*, ProDid, **2**, 140—148.
1096. MANCAȘ, MIHAELA, *Revenirea refrenului*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 99—109 [în poezia cultă].
1097. MANEA, DANA, *Actualizare și activizare semantică în* **Psalm** (*„Pribeag în șes..."*) *de Tudor Arghezi*, ATP, 64—72 [cu num. sch. și fig.; versiunea revăzută a art. din LR, **25**, nr. 6, 1976, 577—586]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 956.
1098. MANEA, DANA, *Constituirea semnificației în* **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii** *de Lucian Blaga*, ATP, 129—138 [cu num. sch. și 1 tab.; reluare din SCL, **35**, nr. 4, 1984, 370—380]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1258.
1099. MANU, DANA MARIA, *Zaharia Stancu:* **Patria**, LRȘ, 99—100 [reluare din LLR, **13**, nr. 1, 1984, 27—28]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1260.
1100. MARINESCU, MIHAIL, VAIMBERG, SOLOMON, *Niveluri de dificultăți în echivalarea lexicului alogen*, LMȘ, nr. 1, 1986, 20—26 [în trad. din rusă în rom.].

1101. MARINOV, DOINA, **Mai am un singur dor,** CPub, ian. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 1, 1986 [v.r. nr. 845].
1102. MĂNUCĂ, DAN, *Enunț deschis și limbaj discontinuu la Rebreanu*, Collegium, **1**, 92—99.
1103. MECU, CARMEN-MARIA, *M. Eminescu:* **Mai am un singur dor** (*studiul variantelor*), LL, nr. 1, 1986, 46—49.
1104. MECU, NICOLAE, *Moduri de expunere*, LRȘ, 49—51 [reluare din LLR, **12**, nr. 3, 1983, 7—9]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1254.
1105. MECU, NICOLAE, *Portretul lui Ștefan cel Mare la Gr. Ureche și B. Șt. Delavrancea*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 24—26.
1106. MICHĂESCU, RADU, *Deschidere și structură în* **Morgenstimmung** de *Tudor Arghezi*, ATP, 40—47 [reluare din LR, **19**, nr. 5, 1970, 453—460]. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1421.
1107. MICU, D., *Poetica lui Ștefan Augustin Doinaș*, LL, nr. 2, 1986, 187—195.
1108. MICU, DUMITRU, *Arta lui Labiș*, RN, **15**, nr. 116—117—118, 1986, 2160—2161.
1109. MIHAI, ANCA, *„Luceafărul" — între traductibil și intraductibil*, CE, **4**, 41—46.
1110. MIHAI ȘTEFAN, VALERIA, *Zaharia Stancu:* **Patria**, LRȘ, 97—98 [reluare din LLR, **8**, nr. 2, 1979, 26—27]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1076.
1111. MIHĂESCU, N., *Aspecte ale stilului publicistic*, Săptămîna, nr. 2, 1986, 3; *Arta cuvîntului*, nr. 3, 2; *Un reportaj model*, nr. 4, 7; *Cuvintele cu sens figurat*, nr. 28, 2; *Un stil — model*, nr. 30, 2; *O traducere din limba chineză*, nr. 35, 2 [*Povestiri cu haz, povestiri cu tîlc*, Buc., EU, 1986, trad. de Li Jiayu și Elvira Ivașcu]; *Valori expresive ale reportajului*, nr. 42, 2; *Semnificația unui premiu*, nr. 50, 3 [Tudor Arghezi, *Luptă și război* din *Cîntare omului*]; *Metafora cuvîntului nerostit*, nr. 51, 3 [la Tudor Arghezi; la rubr.: Cronica limbii românești].
1112. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Lucian Blaga,* **Noapte la mare**. *Un exemplu de omogenizare a textului poetic*, ATP, 139—143 [cu 2 sch. și 1 fig.; reluare din MITL, 198—203]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1461.
1113. MIHĂILĂ, ECATERINA, **Măiastră** *și* **Cîntec** *de Nichita Stănescu*, ATP, 245—253 [cu 2 sch. și 2 fig.; reluare a art. *Grupul nominal în paradigma semantică intra- și intertextuală*, SCL, **35**, nr. 1, 1984, 27—37]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1268.
1114. MINCU, MARIN, *Ion Barbu. Eseu despre textualizarea poetică*, [București], CR, 1981, 303 p. Vezi și nr. 1237.
1115. MIRON, RODICA, *Epitetul*, Publicitate, n. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 11, 1986 [v.r. nr. 845].
1116. MITU, FLORICA, *Gala Galaction*: **La Vulturi!**, LRȘ, 128—131 [reluare din LLR, **5**, nr. 4, 1976, 24—27].
1117. MOLDOVAN, VICTORIA, *Tăcerea — element de coeziune în romanul* **Baltagul**, SP, **2**, 53—69.
1118. MOLDOVEANU, GH., *Octavian Goga sau nostalgia întregirii prin „Noi"*, Collegium, **1**, 125—129.
1119. MORARU, CRISTIAN, *Ceremonia textului. Poeți români din secolul XX*, București, EE, 1985, 229 p. Vezi și nr. 1234.
1120. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Calitățile generale ale stilului*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 16—17.
1121. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Exprimare orală, exprimare scrisă, stil oral*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 10—12.
1122. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Stilurile funcționale ale limbii literare*, LRȘ, 41—43 [reluarea art. *Stilistica funcțională*, LLR, **5**, nr. 1, 1979, 13—16]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1076.
1123. NEȚ, MARIANA, *Discurs și povestire în* **Isarlîk** *de Ion Barbu — o matrice prozodică —*. ATP, 109—120 [cu 7 sch.; reluare din RRL, **29**, nr. 4, 1984, 315—330]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1277.
1124. NEȚ, MARIANA, *Ion Barbu,* **Timbru**, ATP, 121—128 [reluare din SCL, **35**, nr. 4, 1984, 389—397]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1276.
1125. NEȚ, MARIANA, **Odă (în metru antic)** *de Mihai Eminescu, „Alchimie a verbului"*, ATP, 197—206.
1126. NEȚ, MARIANA, *O lectură arhetipală a poemului eminescian* **Lacul**, ATP, 153—160.
1127. NIȚESCU, ANGELICA, *Limba și stilul în descrierile de natură ale lui Mihail Sadoveanu*, BulCD—Satu Mare, nr. 105, 1985, 27—33.
1128. OANCEA, ILEANA, *„Antiretorismul" lui Alexandru Macedonski*, ContL, 134—146 [rés. fr.].
1129. OANCEA, ILEANA, *Continuitate și discontinuitate în evoluția limbajului poetic românesc. Aspecte generale ale utilizării moderne a epitetului (II)*, SLRC, **7**, 1985, 9—20 [rés. fr.]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1279**.
1130. OARCĂȘU, ION, *A scrie, a rescrie*, Tribuna, **30**, nr. 41, 1986, 1, 6 [G. Coșbuc, L. Blaga].

1131. PAPADIMA, LIVIU, *Trepte în poezia românească. 1. Rostirea poetică*, TribRom, **15**, nr. 309, 1986, 11.
1132. PARFENE, CONSTANTIN, *Funcție și finalitate literar-artistică*, Collegium, **1**, 43—57 [la p. 52—57 analiza poeziei „*O, mamă...*" de M. Eminescu].
1133. PARFENE, CONSTANTIN, *Orizont stilistic în „textualizarea" imaginii poetice*, AnL—B, **29**, 1983—1984, 219—222 [stilul lui T. Arghezi, M. Eminescu, M. Sadoveanu; eroare de paginație a art., paginația corectă: 219, 224—233].
1134. PESTREA, STELUȚA, *Tudor Arghezi*: „*Întoarcerea la brazdă*", LLR, **15**, nr. 2, 1986, 28—29.
1135. PIETREANU, MARICA, *Fapte de limbă și stil în formule de salut*, LLR, **15**, nr. 4, 1986, 21—24.
1136. PLEȘA ANGHELESCU, MIHAELA, *G. Topîrceanu:* **Rapsodii de toamnă**, LRȘ, 87—90 [reluare din LLR, **14**, nr. 4, 1985, 28—31]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1039.
1137. PLEȘU, ANDREI, *Umbre, ecouri, zăpezi*, Sec. 20, nr. 289—290—291, [1985], 184—187 [despre stilul lui Nichita Stănescu].
1138. POENARU, VASILE, *George Coșbuc:* **Vara**, LRȘ, 81—84 [reluare din LLR, **11**, nr. 4, 1982, 22—25]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 1826.
1139. POGORILOVSCHI, LIANA, *Adverbul „cînd" și juxtapunerea ca modalități de deschidere la Eminescu*, CE, **6**, 335—339.
1140. POP, MIHAI *Alexandru Macedonski*, **Rimele cîntă pe harpă**, ATP, 218—225 [cu 2 sch. și 1 fig.].
1141. POP, MIHAI, *Tudor Arghezi*, **Între două nopți.** *O propunere de interpretare metrică*, ATP, 78—86 [cu 2 fig.; reluare din SCL, **35**, nr. 4, 1984, 307—316]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1293.
1142. POPESCU, SIMONA, *Eminescu și ironia. Un model*, CE, **6**, 320—328.
1143. POPOVICI, VICTORIA, *V. Alecsandri: „Balta-Albă"*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 28—31.
1144. RAD, DOINA, *Calistrat Hogaș:* **Singur**, LRȘ, 116—119 [reluare din LLR, **14**, nr. 3, 1985, 19—21]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1046.
1145. RADU, DELIA, *Analiza unui text popular din perspectivă intertextuală*, ATP, 241—244 [cu 1 sch. și 1 fig.].
1146. RADU, DELIA, *George Bacovia*, **Amurg**, ATP, 96—99 [cu 1 tab.].
1147. RAȚĂ, GEORGETA, *Constantin Țoiu: „Galeria cu viță sălbatică" între text, meta-text și meta-meta-text*, Collegium, **1**, 110—116.
1148 ROSETTI, AL., *Cîteva precizări asupra literaturii române*. Ediția a doua revăzută și adăugită, București, EE, 1985, 200 p. [prima ed. în 1972]. Vezi și nr. 1228.
1149. ROȘCA, ELENA, *V. Alexandri*: „*Miezul iernei*", LLR, **15**, nr. 2, 1986, 26—28.
1150. ROTARU, ION, *Nicolae Labiș*: *Comunistului*, LRȘ, 101—104 [reluare din LLR, **14**, nr. 1, 1985, 19—21]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1047.
1151. RUNCAN, MIRUNA, *Tudor Arghezi*, **Psalm**, („*Pribeag în șes...*"), ATP, 73—77 [cu 2 fig.; reluare din LR, **25**, nr. 6, 1976, 587—589]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 938.
1152. RUSU, G. C., *Valori stilistice ale lui „vasăzică" în poezia lui Marin Sorescu*, Semenicul, nr. 10, febr. 1980, 32—33, 51.
1153. RUSU, VALERIU, *Remarques sur le lexiques des incantations*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 483—484.
1154. SAMSON, CRISTINA, *Metafora timpului în poemul „Melancolie"*, CE, **6**, 315—319.
1155. SĂVULESCU, ELENA, „*Floare albastră*" — *o interpretare poetică*, CE, **3**, 70—79.
1156. SCĂRLĂTESCU, DORU, *Peisajul transcendent*, Cronica, **21**, nr. 42, 1986, 4 [la M. Sadoveanu].
1157. SCRIPCARU, MARIANA, „*De cîte ori, iubito...*" — *O interpretare* — ,CE, **6**, 354—358.
1158. SIMIONESCU, SIDONIA, *Paralela: „Noaptea de decembrie"* — „*Mistrețul cu colți de argint*", LLR, **15**, nr. 3, 1986, 16—18.
1159. SORESCU, ROXANA, *Nichita Stănescu*: **Noi**, LL, nr. 1, 1986, 50—55 și LRȘ, 105—109.
1160. ȘERBAN, ION VASILE, *Ion Creangă:* **Amintiri din copilărie**, LRȘ, 112—115 [reluare din LLR, **11**, nr. 2, 1982, 20—23].
1161. ȘERBAN, ION VASILE, *Le témoignage des incantations et leur réception poétique*, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 118—122 [cu 2 sch.]
1162. ȘERBAN SERGIU, *M. Sadoveanu:* **Neamul Șoimărești lor**, CPub, apr. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 4, 1986 [v.r. nr. 845].
1163. ȘOVU, GEORGE, *Gala Galaction:* **La Vulturi!**, LRȘ, 124—147, [reluarea art. *Evocarea trecutului zbuciumat al poporului român în nuvela „La Vulturi!" de Gala Galaction* din LLR, **12**, nr. 1, 1983, 47—49]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1295.
1164. ȘOVU, GEORGE, *Marin Sorescu:* **Astfel**, LRȘ, 110—111 [reluare din LLR, **6**, nr. 1, 1977, 31—32].
1165. ȘTEFAN, ION, *Metafora lui Eminescu* **regia gîndirii**, LR, **35**, nr. 5, 1986, 407—412.

1166. ȘTEFĂNESCU, ALEX., *Limba „poezească”*, Vatra, **16**, nr. 12, 1986, 8 [la Nichita Stănescu].
1167. TABARCEA, CEZAR, *Baza gramaticală a compoziției*, LRȘ, 34—37 [reluare din LLR, **11**, nr. 1, 1981, 12—13, nr. 2, 11—12]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1501.
1168. TABARCEA, CEZAR, *Dicționarul poetului*, Luceafărul, **28**, nr. 5, 1986, 1, 10 [despre stilul lui Ion Gheorghe].
1169. TABARCEA, CEZAR, *George Bacovia:* **Alb**, ATP, 100—103 [cu 1 tab. și 1 sch.; reluare din SCL, **29**, nr. 2, 1978, 227—229]. Vezi BRL, **21**, 1978, nr. 1302.
1170. TABARCEA, CEZAR, *Ion Barbu*, **Grup și Mod**, ATP, 254—259 [cu 2 sch.; versiune revăzută a art. din SCL, **35**, nr. 4, 1984, 398—403]. Vezi BRL, **27**, **1984**, nr. 1305.
1171. TABARCEA, CEZAR, *Mihai Eminescu:* **La steaua**, ATP, 175—177.
1172. TABARCEA, CEZAR, **Scrisoarea III** *de Mihai Eminescu. Antiteza ca procedeu de organizare a textului*, ATP, 161—174 [cu 3 sch.; reluare din LR, **24**, nr. 5, 1975, 495—509]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 950.
1173. TABARCEA, CEZAR, *Starea poetică*, Luceafărul, **28**, nr. 11, 1986, 1, 7 [stilul lui Nichita Stănescu].
1174. TABARCEA, CEZAR, *Un „topos” al limbajului poetic popular. Asocierea „verde” — „galben”: descriere funcțională și ipoteză diacronică*, AUBLLR, **34**, 1985, 57—64.
1175. TABARCEA, CEZAR, *Verbul arghezian*, Luceafărul, **29**, nr. 48, 1986, 1, 6.
1176. TOHĂNEANU, G. I., *„Cuvinte cumpănind...”*, **Orizont**, **36**, nr. 12, 1986, 2 [M. Eminescu].
1177. TOHĂNEANU, G. I., *Eminescu și Alexandrescu: reminiscențe*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 89—98.
1178. TOHĂNEANU, G. I., *Macedonski și neologismele — Mic dicționar poetic*, ContL, 147—155 [rés. fr.].
1179. TOHĂNEANU, G. I., *Marginalii la* **Țiganiada** *lui I. Budai-Deleanu (versul 2575)*, LL, nr. 4, 1985, 472—479 [„Dară, ca *să nu-ți vorovesc pleve*”].
1180. TOHĂNEANU, G. I., *Mihai Eminescu,* **Pe aceeași ulicioară...**, ATP, 178—188 [cu 4 sch.; reluare din LL, nr. 4, 1978, 379—390]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1107.
1181. TOHĂNEANU, G. I., **Păr de aur...**,Orizont, **37**, nr. 2, 1986, 5; *„Las aleanul...”*, nr. 24, 5 [la rubr.: Limba română].
1182. TOHĂNEANU, G. I., *Regimul prozodic al formelor verbale de imperativ*, SCL, **37**, nr. 1, 1986, 15—23 [la M. Eminescu, G. Coșbuc, T. Arghezi, O. Goga și Radu Stanca; rés. fr.].
1183. TOHĂNEANU, G. I., *Sinereza și capcanele ei*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 158—167 [rés. fr.].
1184. TOHĂNEANU, G. I., *Un epitet dominant în poezia lui Octavian Goga:* **păgîn**, LL, nr. 2, 1986, 144—153.
1185. TOHĂNEANU, G. I., *Variații eminesciene pe tema strofei safice*, ATP, 189—195 [cu 6 sch.; reluare din SCL, **33**, nr. 5, 1982, 407—412]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 1867.
1186. TOPÎRCEANU, G., *Diverse reacțiuni verbale (comice și ironice)*, Luceafărul, **28**, nr. 12, 1986, 6.
1187. TUDORICĂ, ALEXANDRU, *Alexandru Macedonski*, **Rondelul pagodei**, ATP, 207—210.
1188. TUDORICĂ, ALEXANDRU, *Tudor Arghezi*, **Dacica**, ATP, 51—58 [cu 2 fig.; reluare din LR, **25**, nr. 5, 1975, 491—499]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 973.
1189. TUDORICĂ, ALEXANDRU, *Tudor Arghezi*, **Psalm** (*„Vecinul meu...”*). *O analiză de text*, ATP, 87—95 [cu 1 sch.; reluare din VR, **33**, nr. 8, 1980, „Caiete critice”, nr. 3, 136—140]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1599.
1190. TURCU, AURELIA, *Observații privind substituția metonimică prin abstractizare (Cu privire la nuvela românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)*, AUT, **23**, 1985, 77—87 [rés. fr.].
1191. VASILIU, LAURA, *Sinonime coordonate: literar/regional în texte vechi*, AnL—A, **30** 1985, 379—383 [Engl. Ab.].
1192. VÂJIAC, EUGENIA, *Motivul vălului în poezia lui Mihai Eminescu*, LL, nr. 2, 1986, 196—202.
1193. VELCULESCU, CĂTĂLINA, *Primii cronicari români între scriere și oralitate*, LL, nr. 2, 1986, 171—176.
1194. VICOLEANU, IOAN, *Octavian Goga:* **Plugarii**, CPub, apr. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 4, 1986 [v.r.nr. 845].
1195. VINTILĂ, STELA, *Mihai Eminescu:* **Mai am un singur dor**, LRȘ, 77—80 [reluare din LLR, **11**, nr. 2, 1982, 23—26]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 1874.
1196. VIȘAN, FLORENTINA, *„Intraductibilitatea” poeziei. Poezia chineză clasică în limba română*, AUBLLS, **34**, 1985, 78—82.
1197. VLAD, CARMEN, *Semantică și stilistică*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 166—170 [pe marginea vol. lui Ion Coteanu, *Stilistica funcțională...*, vol. II]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **994**.

1198. VLAD, CARMEN, *Sensuri și funcții ale persoanei întîi în textul narativ:* **Hanu Ancuței**, SP, **2**, 1985, 104—141.
1199. VLAD, ELENA, *Alexandru Vlahuță:* **Țara. Poporul**, LRȘ, 85—86 [reluare din LLR, **11**, nr. 3, 1982, 18—19]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 1878.
1200. VODĂ CĂPUȘAN, MARIA, *Metaforă și cunoaștere*, Tribuna, **30**, nr. 21, 1986, 9 [la Lucian Blaga].
1201. VULTUR, SMARANDA, **Asfințit marin** *de Lucian Blaga — perspectivă lexico-semantică —*, ATP, 144—148 [cu 1 sch.; versiune nouă a art. din LR, **31**, nr. 5, 1972, 455—462]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 932.
1202. VULTUR, SMARANDA, *Poetica rememorării la Lucian Blaga*, CSem, **1**, 193—209 [rés. fr.].
1203. ZAFIU, RODICA, *Către regăsirea unității: Nichita Stănescu*, **Colinda colindelor**, ATP, 235—240 [reluare din VR, **35**, nr. 3, 1982, „Caiete critice", 10, 141—146].
1204. ZAFIU, RODICA, *Despre discursul salvator: G. Bacovia*, **Nervi de toamnă**, ATP, 104—108 [reluare din CREL, **8**, nr. 3, 1981, 115—121]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1321.
1205. ZAFIU, RODICA, *Stare și mișcare: Alexandru Macedonski*, **Rondelul cascadelor de roze**, ATP, 211—217.
1206. ZAMFIR, MIHAI, *À la recherche du noyau stylistique*, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 85—91 [stilul lui Mateiu Caragiale].
1207. ZĂRNESCU, NARCIS, *The Allegory with Dimitrie Cantemir*, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 104—110.
1208. * * * *Analize de texte poetice. Antologie.* Coordonator acad. I. Coteanu, București, EARSR, 1986, 296 p. [cu gl. de termeni de specialitate]. Vezi și nr. 1233, 1238, 1244.
1209. * * * *O înaltă tradiție literară. Respectul față de cuvînt, dragostea pentru frumusețea scrisului* [*I*], Scînteia, **55**, nr. 13544, 9 mart. 1986, 1, 4 [dezbatere la care participă: Grigore Brâncuș, Emilia Șt. Milicescu, Ion Dodu Bălan]; [*II*], nr. 13548, 14 mart., 4 [participă: Horia Bădescu, Cezar Baltag, Șerban Cioculescu, Flora Șuteu]; *O înaltă tradiție literară: Respectul față de cuvînt, pentru demnitatea scrisului*, [*I*], nr. 13693, 31 aug., 4; (*II*), nr. 13695, 3 sept., 4 [participă: Gavril Istrate, Honoriu Andreescu, Călin C.]; (*III*), nr. 13702, 4 [participă: G. I. Tohăneanu, Mihail Diaconescu; dezbatere org. de Ioan Adam, C. Stănescu, Costin Tuchilă, Emil Vasilescu].
VEZI și nr. 1, 28, **33**, 58, 63, 78, 79, 94, 99—101, 103, 104, 118, **119**, 139, 141, 170, 183, 184, 187, 191, 192, 211, **217**, 241, 242, 245, 257, 363, 377, 399, **408**, 442, 447, 451, 458, 489, **491**, **492**, 495, **504**, 509, 517, **522**, 552, 571, 604, 606, **718**, 816, 852, 876, 878, **891**, 921, 1246, 1258, 1260, 1268, 1278, 1287, 1292, 1294, 1330, 1371, 1419, 1435, 1436, 1457, 1458, 1460, 1461, 1463, 1469, 1474, 1479, 1483, 1494, 1523, 1527, 1529, 1569, 1570, 1608, **1610**, 1616, 1624, 1631, 1636, 1642, 1649, 1664, 1678, 1687, 1689, **1692**, 1697, 1726, 1745, **1804**, **1809**, 1839, 1845.

Recenzii

1210. ANDREI, GH., Constantin Negreanu, *„Structura proverbelor românești"*, în „Viața Buzăului", Buzău, **16**, nr. 2434, 14 ian. 1984, 6. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1211. ARHIP, ODETTE, Alexandra Indrieș, *Alternative bacoviene* [...], Collegium, **1**, 167—169. Vezi nr. **1085**.
1212. BADEA, ȘTEFAN, *O nouă cercetare de stilistică*, RLit, **19**, nr. 41, 1986, 11 [Dumitru Irimia, *Structura stilistică...*; v.r. nr. 318]. Vezi nr. **1039**.
1213. CIOBANU, CARMEN, Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului* [...], AUI, **31**, 1985, 73—**74**. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1857**.
1214. CIREȘ, LUCIA, Constantin Negreanu, *Structura proverbelor* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 317—318. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1215. DORCESCU, EUGEN, Marcu Mihail Deleanu, *Glasul pămîntului*, Flamura, **34**, nr. 3358, 23 mart. 1982, 2. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1220**.
1216. DUDA, GABRIELA, Alexandra Indrieș, *Alternative bacoviene* (Alternatives bacoviennes) [...], CREL, **13**, nr. 1, 1986, 145—147. Vezi nr. **1085**.
1217. DUGNEANU, PAUL, *Paremiologie comparată*, Flacăra, **35**, nr. 46, 1986, 10 [Gabriel Gheorghe, *Proverbele românești...*]. Vezi nr. **1077**.
1218. DUICU, SERAFIM, *Structura proverbelor* [...], în „Steaua roșie", Tîrgu Mureș, **34**, nr. 278, 24 n. 1984, 5 [de Constantin Negreanu]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1219. FLORESCU, CRISTINA, *Structura stilistică*, Cronica, **21**, nr. 41, 1986, 5 [de Dumitru Irimia]. Vezi nr. **1039**.
1220. H. T., *„Structura proverbelor românești"* [...], TribȘc. **13**, nr. 255, 1983, 8 [de Constantin Negreanu]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1221. ISAC, PAULA, Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj* [...], LLR, **15**, nr. 4, 1986, 59. Vezi nr. **1016**.

1222. LUCACIU, MARCEL, G. I. Tohăneanu, *Dincolo de cuvînt* [...], LLR, **15**, nr. 3, 1986, 60. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 972.
1223. MANOLESCU, NICOLAE, *Prozodie românească*, RLit, **19**, nr. 21, 1986, 9 [Mihai Dinu, *Ritm și rimă*...]. Vezi nr. **1063**.
1224. MANOLIU-CIOBANU, CARMEN, Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului* [...], AnL—B, **29**, 1983—1984, 303—305. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1857**.
1225. MAREȘ, LUCREȚIA, Dumitru Irimia, *Structura stilistică* [...], LR, **35**, nr. 6, 1986, 545—546. Vezi nr. **1089**.
1226. MIHĂESCU, N., *„Cultură și limbaj"*, Luceafărul, **29**, nr. 32, 1986, 2 [de Gh. Bulgăr]. Vezi nr. **1016**.
1227. MÜLLER, CRISTINA, *Poetica folclorică*, Echinox, **18**, nr. 1—2, 1986, 10 [de Ovidiu Bîrlea]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1032.
1228. MUNTEAN, GEORGE, *Precizări asupra literaturii române*, RLit, **19**, nr. 10, 1986, 8 [Al. Rosetti, *Cîteva precizări*...]. Vezi nr. **1148**.
1229. NEGREANU, CONSTANTIN, Gabriel Gheorghe, *Proverbele românești* [...], LL, nr. 3, 1986, 412—413. Vezi nr. **1077**.
1230. NESTOR, GEORGE, *Cultură și limbaj*, RPed, **35**, nr. 10, 1986, 3, 40 [de Gh. Bulgăr]. Vezi nr. **1016**.
1231. NEȚ, MARIANA, I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. II* [...]. RESEE, **24**, nr. 1, 1986, 106—108. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **994**.
1232. ORGHIDAN, ION, *Valoroasă abordare a paremiologiei românești*, RPed, **33**, nr. 3, 1984, 7, 33 [Constantin Negreanu, *Structura proverbelor*...]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1233. PAPAHAGI, MARIAN, *Analiza textului poetic*, Tribuna, **30**, nr. 44, 1986, 4 [*Analize de texte poetice*...]. Vezi nr. **1208**.
1234. PAPAHAGI, MARIAN, *„Gramatica" poeziei*, Tribuna, **30**, nr. 27, 1986, 4 [Cristian Moraru, *Ceremonia textului*...]. Vezi nr. **1119**.
1235. PĂRAȘCU, ION, *Carte despre proverbele românești*, Înainte, **39**, nr. 11932, 6 aug. 1983, 2 [Constantin Negreanu, *Structura proverbelor*...]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1270**.
1236. PLATON, MARIA, Dimitrie Gusti, *Ritorică* [...], RITL, **33**, nr. 2, 1985, 130—132. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1254**.
1237. POP-CORNIȘ, MARCEL, Marin Mincu, *Ion Barbu* [...], CSem, **2**, 143—147. Vezi nr. **1114**.
1238. RUNCAN, MIRUNA, *Poetica — un semnal (I)*, Astra, **21**, nr. 12, 1986, 2 [*Analize de texte poetice*...]. Vezi nr. **1208**.
1239. STOICHIȚOIU, ADRIANA, Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române, II* [...], AUBLLR, **34**, 1985, nr. 95—97 [in English]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **994**.
1240. TABARCEA, CEZAR, *Limba ca literatură*, Luceafărul, **29**, nr. 46, 1986, 1, 10 [Al. Hanță, *Idei și forme*...]. Vezi nr. **1083**.
1241. ȚĂRANU, ECATERINA, Marica Pietreanu, *„Salutul în limba română"*, ConvLit, **92**, nr. 10, 1986, 14. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1237**.
1242. ȚEPELEA, GABRIEL, *Cultură și limbaj*, RLit, **19**, nr. 30, 1986, 10 [de Gh. Bulgăr. Vezi nr. **1016**.
1243. UNGUREANU, CORNEL, *Deschidere către Crișu Dascălu*, Orizont, **37**, nr. 42, 1986, 2 [*Dialectica limbajului*...]. Vezi nr. **1060**.
1244. * * * Coordonator, acad. I. Coteanu : *Analize de texte poetice* [...], Forum, **28**, nr. 10, 1986, 88. Vezi nr. **1208**.

VEZI și nr. 6, 8, 36, 314, 332 353, 356, 419, 421, 526, 541, 596, 608, 609, 611, 737, 798, 898, 899, 902—905, 907, 909, 959, 965, 973, 979, 1612, 1699.

c. Cultivarea limbii

1245. ANDREESCU, HONORIU, *„Ca un fagure de miere..."*, Scînteia, **46**, nr. 13695, 3 sept. 1986, 4 [s.t.c. : O înaltă tradiție literară : Respectul față de cuvînt pentru demnitatea scrisului ; la rubr. : Colocviile Scînteii]. Vezi și nr. 1254.
1246. ATANASIU, VICTOR, *Textul și „inoriginalitatea"*, ScTin SLA, **6**, nr. 41, 1986, 4—5 [s.t.c. : O maladie a limbajului critic : formă fără fond.].
1247. AVRAM, MIOARA, *Despre acordul predicatului cu subiectul*, LȘR, 18—21 [reluare din LLR, **11**, nr. 3, 1982, 5—8]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 1386.
1248. AVRAM, MIOARA, *Folosirea unor unități frazeologice*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 513—515.
1249. AVRAM, MIOARA, *Greșeli în folosirea pronumelui care*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 66—69.
1250. AVRAM, MIOARA, *Litera „x" și grupurile de sunete „ks" și „gz"*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 7—9.
1251. AVRAM, MIOARA, *Norma gramaticală*, LL, nr. 1, 1986, 23—30.
1252. BANTAȘ, ANDREI, *Nume proprii*, Flacăra, **35**, nr. 9, 1986, 11 [la rubr. : Vorbiți și scrieți românește].

1253. BANTAȘ, ANDREI, *Perle naturale, perle de cultură. „Ce se crede el, Alfa și Romeo?''*, în „Rebus''. Revistă bilunară de divertisment editată de Frontul Democrației și Unității Socialiste sub egida revistei „Flacăra'', București, **30**, nr. 15, 1986, 27.
1254. CĂLIN, C., *Limba noastră*, Ateneu, **23**, nr. 9, 1986, 7 [pe marginea art. lui L. Ulici, *Actualitate, limbă...*, Contemporanul, nr. 31, 1986, 1 și al lui Andreescu Honoriu, *„Ca un fagure...''*, Scînteia, **46**, nr. 13695, 3 sept. 1986, 4]. Vezi nr. 1245 și 1297.
1255. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Copiii și cartea*, Cutezătorii, **19**, nr. 45, 1986, 7 [int. cons. de Ion Crînguleanu; v.r.nr. 395].
1256. CODREANU, PETRE, *Corectitudinea ca necesitate*, Contemporanul nr. 44, 1986 ,12.
1257. COJA, ION, *Un efort de lungă durată*, Contemporanul, nr. 21, 1986, 7, 10 [v.t.c.nr. 403].
1258. COSMA, TRAIAN, *Clișee lingvistice*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 13—15.
1259. COTEANU, I., *Un drum frumos*, Cutezătorii, **18**, nr. 45, 1985, 12 [v.r.nr. 395].
1260. CRISTEA, TUDOR, *Savantlîc și pseudocritică*, ScTin SLA, **6**, nr. 41, 1986, 4 [v.t.c. nr. 1246].
1261. DIACONESCU, ION, *Gramatica și scrierea corectă*, LRȘ, 13—15 [reluare din LLR, **7**, nr. 1, 1978, 14—16]. Vezi BRL, **21**, 1978, nr. 1346.
1262. DIACONESCU, PAULA, *„Nu vă deranjem?''*, Flacăra, **35**, nr. 18, 1986, 16 [v.r.nr. 1252]; *Pronume și emfază*, nr. 22, 14 [la rubr.: Limba noastră].
1263. DOMINTE, CONST., *Cuvinte de jargon*, Albina, **89**, nr. 12, 1985, 10; *Pronume personal (în genitiv) și adjectiv posesiv*, **90**, nr. 1, 1986, 10; *Între ortografie și ortoepie*, nr. 2, 10; **Ori** *și* **or**; **sau** *și* **s-au**, nr. 3, 10; *Ce reprezintă particula* **Io** *din intitulația voievozilor munteni?*, nr. 5, 10; *Ipostaze ale cuvintelor* **un** *și* **o**, nr. 6, 10; *Cuvinte formate pe teren românesc*, nr. 7, 10; *Ceva despre numerale*, nr. 9, 10 [la rubr.: „Limba noastră-i o comoară...'']. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. 1106; **27**, 1984, nr. 1361.
1264. DRAGOȘ, NICOLAE, *O neavenită simplificare a limbajului*, ScTin SLA, **6**, nr. 46, 1986, 4 [s.t.c.: O problemă a noastră, a tuturor. Cum apărăm puritatea limbii vorbite].
1265. DRINCU, SERGIU, *Acordul predicatului nominal cu subiectul multiplu*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 10—12.
1266. ENACHE, VLAD, *Ce limbă vorbim?*, ING, **18**, nr. 3, 1986, 6.
1267. GHELMEZ, PETRE, *Limba noastră-i o comoară*, Cutezătorii, **19**, nr. 26, 1986, 10.
1268. GOCI, AURELIU, *Utopia scientismului*, ScTin SLA, **6**, nr. 41, 1986, 5 [v.t.c.nr. 1246].
1269. GRAUR, AL., *Autograf. Cu acad... despre cultivarea limbii*, Flamura, **34**, nr. 3368, 1 iun. 1982, 2 [int. cons. de Gheorghe Jurma].
1270. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Scriere și pronunțare*, LRȘ, 16—17 [reluare din LLR, **5**, nr. 4, 1976, 11—13]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 1068.
1271. HANȚĂ, AL., *Viziune și limbă*, Cutezătorii, **18**, nr. 45, 1985, 13 [la M. Eminescu; v.r.nr. 395].
1272. HOREA, ION, *Ca lumina ochilor*, Cutezătorii, **19**, nr. 43, 1986, 10 [v.r. nr. 395].
1273. ISTRATE, GAVRIL, *Puterea limbii românești*, Scînteia, **46**, nr. 13695, 3 sept. 1986, 4 [v.t.nr. 1245].
1274. LUPU, COMAN, *Neologisme la modă*, Flacăra, **35**, nr. 11, 1986, 15; *O greșeală veche*, nr. 21, 10; *Despre numele proprii*, nr. 35, 11; *Sensuri și etimologii*, nr. 45, 11 [v.r.nr. 1252]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1113.
1275. MIHĂESCU, N., *Cum ia naștere greșeala de limbă*, ScTin SLA, **6**, nr. 46, 1986, 5 [v.t.c.nr. 1264].
1276. MIHĂESCU, N., *O chestiune de principiu*, Săptămîna, nr. 1, 1986, 7; *Stilul cu ghilimele*, nr. 5, 2; *Chestiuni de vocabular și de gramatică*, nr. 6, 2, 3; *Stilul științific*, nr. 7, 2; *Aparentele sinonimii lexicale*, nr. 8, 2; *Formulele fixe și utilizarea lor*, nr. 9, 2; *Modalități de exprimare...*, nr. 10, 2; *Necesara simetrie a expresiei*, nr. 11, 2; *Unele construcții...dereglate*, nr. 12, 2; *Misterul cuvintelor...*, nr. 13, 2; *Apropo de „banalul acord''...*, nr.14, 2; *„Inovații'' lexicale...*, nr. 15, 2; *Unele conexiuni...*, nr. 16, 2; *Inoportunele repetiții...*, nr. 17, 2; *Sensuri lexicale...*, nr. 18, 2; *Erori trecute cu vederea...*, nr. 21, 2; *Cînd confunzi figurile de stil*, nr. 22, 2; *Joaca de-a cuvintele...*, nr. 23, 2; *Carențele unei reviste de cultură*. nr. 24, 3 [RITL, nr. 3, 1985]; *A fi critic literar...[1]*, nr. 25, 3, (2), nr. 26, 7; *Critici literari sau recenzenți?...*, nr. 29, 2; *Disocieri semantice la formele de plural...*, nr. 31, 2; *Sensul unor cuvinte*, nr. 32, 2; *Unele caracteristici ale formulării*, nr. 33, 2; *Forme de plural cu sensuri consacrate*, nr. 34, 7; *Stridențele fonetice...*, nr. 36, 2; *Între gramatică și erată*, nr. 37, 2, 7; *Comentarii literare — sau ce?... [1]*, nr. 38, 3, 7; [2], nr. 39, 3, 7; *O chestiune de gramatică și alta — de stil*, nr. 40, 2; *Post-scriptum la „Comentarii literare — sau ce?...''*, nr. 41, 3; *Rostul și locul cuvintelor figurate*, nr. 43, 2; *Limbajul neologizant*, nr. 44, 2; *Stilul polemicii*, nr. 45, 3 [pe marginea art. lui Mircea Iorgulescu, *Critica „voliniră'' și Panait Istrati*, RLit, 19, nr. 43, 1986]; *Apropo de „enciclopedism'' și de „enciclopediști''*, nr. 46,

3, 7, [pe marginea art. lui Constantin Noica, *Substanțialismul lui Camil Petrescu*, RLit, **19**, nr. 42, 1986]; *Unele aspecte ale criticii literare...*, nr. 49, 8 [pe marginea art. lui Ov. S. Crohmălniceanu, *Un tur de forță al vocii autorului în roman*]; *Autoritatea criticului literar*, nr. 52, 2 [pe marginea art. lui Ov. S. Crohmălniceanu, *Critica de proză și elefantul printre porțelanuri*; v.r.nr. 1111]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1115; **27**, 1984, 1368; **26**, 1983, nr. 1376; **25**, 1982, nr. 1946.

1277. MITRU, ALEXANDRU, *Bucuria cuvintelor*, Cutezătorii, **19**, nr. 5, 1986, 7 [v.r.nr. 395].

1278. MUNTEANU ȘTEFAN, *Cultivarea limbii: între normă și stil individual*, LL, nr. 4, 1985, 495—504.

1279. NEAGU, FĂNUȘ, *Cuvînt de dor*, Cutezătorii, **19**, nr. 21, 1986, 7 [v.r.nr. 395].

1280. PETRI, OVIDIU, *Să scriem și să vorbim corect*, Albina, **90**, nr. 8, 1986, 10.

1281. POALELUNGI, GH., *Lexic și ortografie*, Pentru patrie, **33**, nr. 3, 1986, 9; *Un indicator... lingvistic*, nr. 4, 28; *Comparație și intensitate*, nr. 5, 28; *Sintagme*, nr. 6, 28; *Derivate*, nr. 7, 28; *Estivale...*, nr. 9, 28; *Aspecte ale acordului*, nr. 10, 27; **Juma-juma**, nr. 11, 28; *Latinisme*, nr. 12, 28 [la rubr.: Limba română este patria mea].

1282. PRIBOI, MARIANA, *Stimate N. Mihăescu*, Săptămîna, nr. 9, 1986, 7 [despre folosirea invariabilă a articolului hotărît în genitiv; la rubr.: Aveți cuvîntul].

1283. PRUTEANU, GEORGE, *Găuri negre în galaxia Gutenberg. Tipografice și auctoriale [I]*, Astra, **20**, nr. 10, 1985, 11; *(II)*, nr. 11, 13; *(III)*, nr. 12, 14 [pe marginea art. lui N. Mihăescu din Săptămîna; vezi BRL, **23**, 1985, nr. 1115]; *(IV)*, **21**, nr. 2, 1986, 13; *[V]. Traductoriale și un dicționar*, nr. 3, 5 [Marin Bucă, *Dicționar de epitete*, vezi BRL, **23**, 1985, nr. **930**]; *[VI]*, nr. 4, 15; *[VII]*, nr. 6, 11; *Ciolanul parafizic*, nr.7, 13; nr. 8, 15.

1285. RUNCAN, MIRUNA, *Banalul acord (I)*, Astra, **21**, nr. 2, 1986, 2; *(II)*, nr. 3, 2; *[III]*, nr. 4, 2; *„Toatevrutele" și iarăși dezacorduri*, nr. 6, 2; *Stimați universitari, dragi specialiști*, nr. 7, 2 [la rubr.: Creșterea limbii românești].

1286. SCHIFIRNEȚ, CONSTANTIN, *Datoria fiecăruia dintre noi*, ScTin SLA, **6**, nr. 46, 1986, 5 [v.t.c. nr. 1264].

1287. SORESCU, CONSTANTIN, *„Beția de cuvinte" în actualitate*, ScTin SLA, **6**, nr. 41, 1986, 5 [v.t.c.nr. 1246].

1288. STANCA, GEORGE, *Despre categoria estetică „mișto"*, ScTin SLA, **6**, nr. 27, 1986, 8; *Limba română în sos picant*, nr. 28, 9; *Mărturisiri în limba farmacie*, nr. 48, 9.

1289. ȘERBĂNESCU, TIA, *Cînd prețiozitatea încearcă să acopere lipsa de idei. Însemnări pe marginea unor cronici literare*. RLib, **44**, nr. 13045, 14 oct. 1986, 2.

1290. ȘOVU, GEORGE, *Demnitatea cuvîntului*, ScTin SLA, **6**, nr. 46, 1986, 4—5 [v.r.nr. 1264].

1291. TABARCEA, CEZAR, *Cum vorbim? Cum scriem?* Cutezătorii, **19**, nr. 5, 1986, 7; *Aventurile... articolului posesiv*, nr. 8, 7; *Modul de a fi al verbului...* **a fi**, nr. 12, 7; *Potrivit și nepotrivit*, nr. 16, 8; *Plurale buclucașe*, nr. 20, 10; **i, e, ie,** *și... scrierea lor*, nr. 21, 7; *Povestea lui punctișor și a virguliței*, nr. 24, 7 [la rubr.: Cum vorbim? Cum scriem?); *Gramatica nu ia... vacanță*, nr. 26, 10 [la rubr.: Cum vorbim? Cum scriem?]; *Un verb cu bucluc*, nr. 43, 10 [a vrea]; *Cîteva plurale*, nr. 45, 7 [v.r.nr. 395].

1292. TABARCEA, CEZAR, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, ScTin SLA, **6**, nr. 46, 1986, 5 [v.r.nr. 1264].

1293. TABARCEA, CEZAR, *Trei probleme*, Flacăra, **35**, nr. 1, 1986, 15; *Mai mult ca gramatica*, nr. 3, 15; *Alte probleme și... o soluție!*, nr. 10, 14; *Inacceptabile...*, nr. 20, 14; *Pădurea și copacii*, nr. 49, 14 [v.r.nr. 1252]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1121.

1294. TOHĂNEANU, G. I., *Dintr-un almanah...*, Orizont, **37**, nr. 10, 1986, 5 [optim]; *Un cuvînt de prisos*, nr. 12, 5 [naivism]; *„Magna cum laude"*, nr. 14, 5; *Un „franțuzism"*, nr. 26, 5 [realiza; v.r.nr. 1281].

1295. TOMOZEI, GHEORGHE, *Patria noastră, limba noastră*, Cutezătorii, **19**, nr. 12, 1986, 7 [v.r.nr. 395].

1296. T. R. U., *„Lecția de limbi moarte"*, VSt, **30**, nr. 47, 1986, 11 [pe marginea limbii comentariilor sportive].

1297. ULICI, LAURENȚIU, *Actualitate, limbă și literatură*, Contemporanul, nr. 31, 1986, 1. Vezi și nr. 1254.

1298. * * * *Cenaclul „Flamura"*, Flamura, **37**, nr. 3543, 8 oct. 1985, 2 [dezbatere cu tema „Problemele limbii în presă", Reșița, 1 oct. 1985].

1299. * * * *Ce zice în sinea ei limba română?*, Teatrul, **30**, nr. 11—12, 1985, 182 [semnat: Myosotis].

1300. * * * *De prin presă adunate...*, PN, **30**, nr. 1, 1986, 30—31; nr. 2, 28—29; nr. 3, 28—29; nr. 4—5, 74—75; nr. 6, 34—35; nr. 7, 30—31; nr. 8, 26—27; nr. 9, 36—37; nr. 10—11, 46—47 [semnat: Bref]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1098; **27**, 1984, nr. 1335; **26**, 1983, nr. 1349; **25**, 1982, nr. 1911; **24**, 1981, nr. 1564.

1301. * * * *În grădina limbii române*, Cutezătorii, **18**, nr. 45, 1985, 12—13 [v.r.nr. 395].
1302. * * * *Întîlnire la cenaclul nostru de publicistică*, Flamura, **31**, nr. 2338, 2 oct. 1979, 2 [dezbatere cu tema : Presa — factor principal în cultivarea limbii literare].
1303. * * * *Mai mult respect pentru limba română*, Flacăra, **35**, nr. 13, 1986, 24.
VEZI şi nr. 394, 399, 401, 405, **408**, 442, 824, 835, 911, 1111, **1342**, 1633, 1644, 1655, 1659, 1663, 1665, 1680, 1683, 1687, 1829.

Recenzii

VEZI nr. 419, 421, 1344. 1345.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalităţi

1304. DĂNILĂ, SIMION, *Mişcări de populaţie în Banat oglindite în onomastica unei comune, (Belinţ, judeţul Timiş)*, AB—Etn, **2**, 1983, 67—90 [cu 1 tab.; Engl. Ab.].
VEZI şi nr. 1055.

Recenzii

VEZI nr. 7.

b. Antroponimie

1305. CRISTUREANU, AL., *Istoria reflectată în antroponimia şi toponimia judeţului Sălaj*, AMP, **9**, 1985, 751—770 [rés. fr.].
1306. CRISTUREANU, AL., *Raportul dintre dialectologie şi antroponimie reflectat în domeniul poreclelor*, AnL—A, **30**, 1985, 333—340 [rés. fr.].
1307. CRISTUREANU, ANA, CRISTUREANU, AL., *Particularităţi dialectale reflectate în numele de familie din Oltenia*, AnL—A, **30**, 1985, 341—346 [Engl. Ab.].
1308. DĂNILĂ, SIMION, *Sufixul* **-ovici/-evici** *în numele de familie bănăţene, ardelene şi bucovinene*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 145—152 [rés. fr.].
1309. PĂTRUŢ, IOAN, *Probleme de onomastică*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 160—164 [pe marginea lucrării lui Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie...*]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1405**.
1310. ŢOPAN, GRIGORE, *Cu privire la originea unor nume de familie*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 132—134 [Ţop, Ţopa, Ţopu, Ţopan].
VEZI şi nr. 446, 516, 612, 868, 1007, 1055, 1252, 1274, 1304, 1328, 1370, 1863.

Recenzii

VEZI nr. 7.

c. Toponimie

1311. BUREŢEA, EMILIAN N., *Sufixul diminutival* **-ei(u)** *în toponimie*, AO, **4**, 1985, 216—220.
1312. DAN, ILIE, *Lexicul dialectal în toponimia românească*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 211—216.
1313. DOBRE, MARIA, *Observaţii cu privire la terminologia geografică populară şi reflectarea ei în toponimie*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 45—49.
1314. DOGARU, MARIA, TEODORESCU, AURORA, *Nume vechi de străzi din Bucureşti şi de îndeletniciri*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 35—36.
1315. FARŢADI, PETRU, FARŢADI, VALERIA, *Toponimie şi continuitate*, Ateneu, **23**, nr. 5, 1986, 10.
1316. FILIPESCU, PUIU, *Particularităţi regionale de limbă în entopice şi toponime din valea Zeletinului (judeţul Bacău)*, AnL—A, **30**, 1985, 327—331 [Engl. Ab.].
1317. HOMORODEAN, MIRCEA, *Elementi di antica civiltà romena alla luce della toponomastica romanza*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 69—75 [rez. rom.].
1318. HOMORODEAN, MIRCEA, *Între toponimie şi dialectologie*, AnL—A, **30**, 1985, 311—317 [Engl. Ab.].

1319. MUSCA, ELENA, *Repertoriul localităților din Sălaj în secolul al XIV-lea*, AMP, **9**, 1985, 261—276 [Engl. Ab.].
1320. PALIGA, SORIN, **Ardeal, Transilvania,** Tribuna, **30**, nr. 8, 1986, 1, 6.
1321. PĂLTĂNEA, PAUL V., *Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului (II)*, RL, **35**, nr. 1, 1986, 59—65; *(III)*, nr. 5, 427—438. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1412.
1322. POP, VASILE, *Ce ne destăinuie toponimicul* **Drăculea**, DCon, A, în Vatra, **16**, nr. 3, 1986.
1323. POPESCU, FLORENTIN, *Toponimia păcii*, Luceafărul, **29**, nr. 48, 1986, 1, 2.
1324. RĂDUȚIU, AUREL, *Nume populare de sate din Transilvania oficializate în secolul al XVIII-lea*, AnIst Cluj-Napoca, **26**, 1983—1984, 409—413 [cu 1 an.].
1325. SIMIONESE, VASILE, *La toponymie de la localité Lupac*, Timișoara. TUT, 1985, 20 p. multigr. (UT. FF. *Seminarul de lingvistică*, 26).
1326. SUFLEȚEL, RODICA, *Termeni hidrografici populari în toponimie*, AnL—A, **30**, 1985, 319—325 [borúgă, dulbînă, gildău, grop, iar, ierúgă, joámpă, zăúgă; rés. fr.].
1327. TOMA, ION, *Categoriile sociografice în toponimia din Oltenia. Morfonimele*, AO, **4**, 1985, 208—215.
1328. TOMA, ION, *Realizări și perspective în toponimia și antroponimia românească*, Forum, **23**, nr. 10, 1986, 82—86.
1329. ȚOPAN, GRIGORE, *Cu privire la identificarea unor toponime medievale din Transilvania*, AnIst Cluj-Napoca, **26**, 1983—1984, 531—537.
1330. UNGUREANU, ION M., *Expresivitatea unor nume de locuri mehedințene*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 50—58.
1331. VASILIU, GABRIEL, *Din toponimia satelor: Mirșid, Firminiș, Popeni*, AMP, **9**, 1983, 625—627 [cu gl., ind. de locuri; rés. fr.].
1332. VLAD, SORINA, ALEXANDRESCU, VALERIA, *Drumuri vechi și reflectarea lor în toponimia zonei cuprinse între Dunăre, Olt și Carpați*, SCGeogr, **33**, 1986, 7—73 [cu 1 h.; rés. fr.].
VEZI și nr. 516, 569, 612, 867, 868, 923, 929, 936, 1055, 1304, 1305, 1388, 1526.

Recenzii

1333. CICA, V., *Nume de locuri din Banat* [...], AB—Etn, **2**, 1983, 365—366 [de Vasile Ioniță]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2034.**
1334. HILLINGER, NICOLAE, Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *„Dicționarul toponimic al Banatului (A—B)"* [...], Terra, **18**, nr. 1, 1986, 63. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1399.**
1335. IONIȚĂ, VASILE, *Un dicționar de toponimie*, Flamura, **37**, nr. 5328, 25 iun. 1985, 2 [Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicționarul toponimic al Banatului (A—B)*. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1399.**
1336. RĂUȚ, OCTAVIAN, Vasile Ioniță, *Glosar toponimic...*, Flamura, **20**, nr. 2565, 14 febr 1973, 3. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 827.
1337. SCĂRLĂTOIU, ELENA, Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicționaru toponimic al Banatului (A—B)* [...], RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 308. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1399.**
VEZI și nr. 7.

11. ORTOGRAFIE, ORTOEPIE, PUNCTUAȚIE

1338. AVRAM, MIOARA, *Dicționarul — instrument de lucru al gazetarului*, PN, **30**, nr. 4—5, 1986, 69—70 [int. cu..., redactor responsabil al *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*; int. cons. de Ion Butnaru]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2087**.
1339. CALOTĂ, ION, *Observații asupra* **DOOM.** *Corespondența dintre litere și sunete (I)*, RN, **15**, nr. 116—117—118, 1986, 2192—2193 [la rubr.: Limbă și stil]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2087.**
1340. SINESCU, GHEORGHE, *Cîteva observații ortografice de actualitate*, TribȘc., **13**, nr. 286, 1986, 11.
1341. ȘUTEU, FLORA, *Dificultăți ale ortografiei limbii române*, București, EȘE, 1986, 184 p.
1342. URITESCU, DORIN N., UȚĂ URITESCU, RODICA, *Aspecte ortografice controversate*, București, EȘE, 1986, 316 p. Vezi și nr. 1344, 1345.
VEZI și nr. **444**, 467, 789, 861, 1250, 1256, 1261—1263, 1270, 1281, 1627, 1638, 1640, 1645, 1660, 1685.

1343. CRAȘOVEANU, DUMITRU, G. Beldescu, *Ortografia actuală* [...], AUT, **23**, 1985, 95—99. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1430.**
1344. C. T., Dorin N. Uritescu, Rodica Uță Uritescu, *Aspecte ortografice* [...], PN, **30**, nr. 8, 1986, 34. Vezi nr. **1342.**
1345. G. C., *„Aspecte ortografice controversate"*, TribȘc, **13**, nr. 290, 1986, 5 [de Dorin N. Uritescu și Rodica Uță Uritescu]. Vezi nr. **1342.**
VEZI și nr. 476.

12. ROMÂNA PESTE HOTARE

1346. DESPOTOVICI, R. P., *Un fenomen și un document*, Flacăra, **35**, nr. 11, 1986, 22 [un grup etnic de români în Istria]. Vezi și nr. 1349.
1347. LĂZĂRESCU, PAUL, *Elemente morfologice arhaice în graiurile românești actuale de dincolo de Prut*, AnL—A, **30**, 1985, 167—170 [rés. fr.].
1348. NESTORESCU, VIRGIL, *Unele particularități ale morfologiei graiurilor românești din reg. Vidin (R. P. Bulgaria)*, RPB, 271—276.
1349. RUSU, VALERIU, *Tezaurul graiurilor românești*, Flacăra, **35**, nr. 22, 1986, 14 [pe marginea art. lui R. P. Despotovici, *Un fenomen...*]. Vezi nr. 1346.

V. *BALCANISTICĂ*

1350. HAMP, ERIC P., *The Balkan Words for 'garlic'*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 503—504.
1351. MIHAIL, ZAMFIRA, *South-East European Ethnolinguistic "Convergences" (in the Field of Agricultural Implements)*, RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 179—189.
1352. SARAMANDU, NICOLAE, *Studiul tipologic al limbilor balcanice*, SCL, **37**, nr. 4, 1986, 331—347.
1353. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *La linguistique sud-est européenne: concept, problèmes*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 343—349.
VEZI și nr. 113, 1368.

1354. MAREȘ, LUCREȚIA, *„Balkansko ezikoznanie"*, „Linguistique balkanique". Bălgarska Akademija na Naukite, Sofija, XXVII, 1984, nr. 2, 100 p.; nr. 3, 89 p., LR, **35**, nr. 1, 1986, 73—74.
1355. MIHAIL, ZAMFIRA, A. Rosetti, *La linguistique balkanique* [...], RRL, **31**, nr. 5, 1986, 485—488 și RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 193—194. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1191.**
1356. MIHĂESCU, HARALAMBIE, *Zeitschrift für Balkanologie* herausgegeben von Norbert Reiter, Stavro Skendi, Klaus-Detlev Grothusen, Jahrgang XX (1984), 240 S., RESEE, **24**, nr. 1, 1986, 112—113.
1357. SALA, MARIUS, A. Rosetti, *La linguistique balkanique* [...], LR, **35**, nr. 2, 1986, 159. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1191.**

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1358. ALEXANDRESCU VIANU, MARIA, *L'iconographie des reliefs aux stratèges de Mesambria*, StCl, **24**, 1986, 99—107 [cu 6 fig. î.a.t.].
1359. BANU, ION, *Raportul știință — filozofie în* **Epidemii**, *I, III și în scrierile conexe din* **Corpus Hippocraticum**, StCl, **24**, 1986, 45—53 [rés. fr.].
1360. BARNEA, ALEXANDRU, *Sigilii și inscripții din Dobrogea (sec. VI—VII e.n.)*, SCIVA, **37**, nr. 2, 1986, 134—140 [cu 2 pl. î.a.t.; rés. fr.].
1361. BARNEA, ION, *Sceaux byzantins inédits de Dobroudja*, RESEE, **24**, nr. 2, 1986, 117—125 [cu 1 pl. î.a.t.].
1362. BĂRBULESCU-MUNTEANU, M., RĂDULESCU, A., *O inscripție tomitană „redescoperită" (Leg. I, 2, 332)*, Pontica, **17**, 1984, 61—66 [cu 2 fig.; deutsch. Zus.].
1363. CANTEMIR, D., *Istoria Imperiului Otoman [III]*, Manuscriptum, **17**, nr. 1, 1986, 15—56 [text stabilit și trad. de Dan Slușanschi, comen. (p. 52—56) de Virgil Cândea; cu 3 facs.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1200.

1364. CRACCO RUGGINI, LELLIA, *Scrittura e raffigurazione. Due strani casi di fruizione alternativa*, StCl, **24**, 1986, 165—173.
1365. CREȚIA, GABRIELA, **Dignus** *et ses dérivés. Contribution à l'étude diachronique du lexique latin (I)*. RRL, **31**, nr. 5, 1968, 429—437.
1366. DANIEL, CONSTANTIN, *La vie de langues mortes*, AR, **9**, nr. 5, 1986, 10 [int. cons. de Viorica Ciorbagiu].
1367. DIACONU, PETRE, *Despre organizarea administrativ-militară a regiunii Dunării de jos în vremea lui Ioan Tzimiskes (Contribuții pe marginea articolului:* **Sigiliile lui Leon Sarakinopulos de la Preslavul Mare**). SCIVA, **37**, nr. 2, 1986, 167—178 [art. lui Iv. Iordanov, din „Arheologija", Sofia, **24**, nr. 1, 1982, 12—23; cu 1 fig.; deutsch. Zus.].
1368. FRANGA, LIVIU, **Gabranvs**. *Concordanțe onomastice paleobalcanice*, SCIVA, **37**, nr. 4, 1986, 309—317 [deutsch. Zus.].
1369. HALICHIAS, ANA-CRISTINA, *Despre traducerea documentelor de arhivă scrise în limba latină*, RA, **63**, vol. 48, nr. 1, 1986, 73—77.
1370. IONESCU, ION, *Nume de creștini daco-români din secolul IV*, GB, **43**, nr. 7—9, 1984, 563—569.
1371. KULCSÁR, GYÖNGYVÉR, *„Odă (în metru antic)" între geneză și variantă modernă în limba latină*, CE, **6**, 458—472.
1372. MIHAILOV, GEORGI, *Une fois encore sur* **Kikôn**, StCl, **24**, 1986, 19—24.
1373. MÓCSY, ANDRÁS, *Onomastische Bemerkungen zu Aelius Triccianus*, StCl, **24**, 1986, 149—153.
1374. MORETTI, LUIGI, *Su alcune iscrizioni greche di Histria*, StCl, **24**, 1986, 71—75.
1375. NESTOR, Mitropolitul Olteniei, *Un filosof străromân de la Histria dobrogeană, Aethicus Histricus, autorul unei* **Cosmografii** *și al unui alfabet, în secolele IV—V*, MO, **37**, nr. 11—12, 1985, 797—808.
1376. PAPAZOGLOU, FANOULA, Δρακτῷ Δρακτοῖς, StCl, **24**, 1986, 85—88.
1377. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Cronica epigrafică a României (V, 1985)*, SCIVA, **37**, nr. 4, 1986, 345—359. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1214; **27**, 1984, nr. 1159; **25**, 1982, nr. 2123.
1378. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Inscripțiile pe mortaria din Moesia Inferior (I)*, Pontica, **17**, 1984, 67—75 [cu 7 fig; rés. fr.].
1379. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Note epigrafice (seria a VIII-a)*, SCIVA, **37**, nr. 1, 1986, 105—108 [cu 1 fig.; rés. fr.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1214; **27**, 1984, nr. 1460; **25**, 1982, nr. 2125; **19**, 1976, nr. 1286.
1380. PETRE, ZOE, *Le décret des* **Suppliantes** *d'Eschyle*, StCl, **24**, 1986, 25—32.
1381. PIPPIDI, ANDREI, *Sur une inscription grecque de Silistra*, RESEE, **24**, nr. 1, 1986, 323—332.
1382. REYNOLDS, JOYCE, *Further Information on Imperial Cult at Aphrodisias*, StCl, **24**, 1986, 109—117 [cu 1 fig. î.a.t.].
1383. RUSSU, I. I., *Restituiri epigrafice*, AnIst Cluj-Napoca, **26**, 1983—1984, 523—529.
1384. SANIE, SILVIU, *Classica et orientalia (IV)*, SCIVA, **37**, nr. 1, 1986, 76—88 [cu 2 fig.; rés. fr.; *(II)*, SCIVA, **30**, nr. 1, 1979, 21—30]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1540; **19**, 1976, nr. 1300.
1385. STAN, V., *Tipărituri elseviriene existente în fondul bibliotecii documentare a Casei Personalului Didactic — Zalău*, AMP **9**, 1985, 625—628 [rés. fr.].
1386. TE RIELE, G.-J. -M.-J., *Un médecin arcadien au passé littéraire*, StCl, **24**, 1986, 89—90 [cu 1 fig. î.a.t.].
1387. VIDMAN, LADISLAV, *Caracala e Sarapide in una iscrizione di Efeso*, StCl, **24**, 1986, 142—147.
1388. VULPE, ALEXANDRU, *Limita de vest a Sciției la Herodot*, StCl, **24**, 1986, 33—43 [cu 1 fig.; deutsch. Zus.].
1389. * * * *Filolog de vocație*, Luceafărul, **28**, nr. 8, 1986, 2 [despre Florica Berechet; semnat: Catagraf].
1390. * * * *Studii clasice. XXIV*. Publicația apare sub îngrijirea acad. Al. Graur, D. M. Pippidi, I. Fischer, București, EARSR, 1986, 187 p. (SSC). Vezi și nr. 1395.

VEZI și nr. 71, 115, 116, 121, 140, 153, 429, 459, 498, 502, 503, 519, 582, 663, 668, 670, 677, 698, 710, 915, 916, 927, 928, 934, **950**, 1046, 1329, 1559, 1563, 1604, 1618, **1765**, **1812**, **1813**, 1857, 1863.

Recenzii

1391. ILIESCU, OCTAVIAN, *Lexikon des Mittelalters*. Dritter Band/Erste Lieferung: *Codex Wintomiensis — Corbie*; Zweite Lieferung: *Corco Baiscine — Dalmatien*; Dritter Lieferung: *Dalmatinae Faggiola*, Artemis Verlag München und Zürich, Munich, 1984, RESEE, **24**, nr. 1, 1986, 102—103; Dritter Band/Vierte Lieferung: *Della Gherardesca — Deutschland*; Fünfte Lieferung: *Deutschland — Dissensiones Dominorum*; Sechste

Lieferung: *Dissonanz — Drache*, Artemis Verlag, München und Zürich, 1984—1985, RESEE, nr. 2, 209—210. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1194; **26**, 1983, nr. 1559, 2250.

1392. JOIȚA, VIRGIL, Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* [...], AO, **4**, 1985, 277—279. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1393. POPESCU, EM., Dionisie M. Pippidi, *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine.* Volumul I [...], GB, **43**, nr. 3—4, 1984, 299—304. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1546.**

1394. POPESCU-FISCHER, SEBASTIANA, *„Latomus"*, Revue d'études latines, XLIII (1984), 1—4, Bruxelles, 396 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 77—78; XLIV (1985), 1—4, Bruxelles, SCL, nr. 5, 446—447.

1395. R. V., *„Studii clasice"*, nr. XXIV, RLit, **19**, nr. 39, 1986, 9. Vezi nr. **1390.**

1396. SANDU, D. D., Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice* [...], GB, **43**, nr. 1—2, 1984, 105—112. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1397. VELCIU, DUMITRU, Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* [...], LL, nr. 2, 1986, 254—258. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1398. WALD, LUCIA, *„Histoire. Épistémologie. Langage"*, tome 7, 1985, fascicule 1. *Études sur les grammairiens grecs*, 150 p., RRL, **31**, nr. 3, 1986, 284—285.
VEZI și nr. 313 bis, 524, 525, 529, 530, 532—534, 537—539, 962, 1567.

VII. *GERMANISTICĂ*

1399. ALBU, RODICA, *Reading a Poem by Yeats*, AUI, **31**, 1985, 43—45 [poemul *The Mother of God*; rez. rom.].

1400. CONSTANTINESCU, LIGIA, *John Fowles: Short-Story Writing as a Dialectics of Discourses*, AUI, **31**, 1985, 46—50.

1401. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Notes on the Use of the Subjunctive in English. A Semantic Approach*, LMȘ, nr. 1, 1986, 94—102.

1402. DINJER, JOSEF, *Banater Familiennamen. Herkunft, Bedeutung und Verbreitung erläutert von... (1)*, NBZ, **30**, nr. 7286, 21 mai 1986, 4; *(2)*, nr. 7292, 28 mai, 4; *(3)*, nr. 7298, 4 iun., 4; *(4)*, nr. 7304, 11 iun., 4; *(5)*, nr. 7310, 18 iun., 4; *(6)*, nr. 7316, 25 iun., 4; *(7)*, nr. 7322, 2 iul., 4; *(8)*, nr. 7328, 9 iul., 4; *(9)*, nr. 7334, 16 iul., 4; *(10)*, nr. 7340, 23 iul., 4; *(11)*, nr. 7346, 30 iul., 4; *(12)*, nr. 7352, 6 aug., 4; *(13)*, nr. 7358, 13 aug., 4; *(14)*, nr. 7364, 20 aug., 4; *(15)*, nr. 7370, 27 aug., 4; *(16)*, nr. 7376, 3 sept., 4; *(17)*, nr. 7382, 10 sept., 4; *(18)*, nr. 7388, 17 sept., 4; *(19)*, nr. 7394, 24 sept., 4; *[(20)—(24)* lipsă din colecția consultată]; *(25)*, nr. 7430, 5 n. 4 [Redaktion: Eduard Schneider]. Vezi și nr. 1430.

1403. DINJER, JOSEF, *Beiträge zur Deutung des deutschen Familiennamen im Banat. (1). Das Nanengut — Spiegel einer Welt*, NW, **38**, nr. 11506, 28 mai 1986, 4; *(2). Kurzformen alter Personennamen*, nr. 11529, 24 iun., 4; *(3). Kurz und Redl gleichen Ursprungs?*, nr. 11474, 15 iul., 4; *(4). Bezeichnungen fremder Herkunft*, nr. 11559, 29 iul., 4; *(5). Mittelalterliche Einrichtung und Dienstverhältnisse*, nr. 11572, 13 aug., 4; *(6). Berufe und Beschaftigungen*, nr. 11589, 2 sept.; *(7). Geräte. Erzeugnisse. Hauszeichen*, nr. 11619, 7 oct., 4; *(8)*, nr. 11637, 28 oct., 4.

1404. DINJER, JOSEF, **Kumans, Leptiche, Pfeifauf.** *Satznamen als Familiennamen*, NBZ, **30**, nr. 7238, 25 mart. 1986, 3.

1405. ENDRES, MARIA, *Pipatsch — Wörterbuch'86*, NBZ, **30**, nr. 7170, 4 ian. 1986, 4 [Wisch (Schriftstuck), Weckglas (Einmadeglas), Bohnenkraut, Diskussion, fürchten]; nr. 7176, 11 ian., 4 [Sensenstiel, Sichelstiel, Spinnenweben, reisig, Schublehre, Zylinder]; nr. 7182, 18 ian., 4 [Ziegefinger, Scheu, Hanswurst, hausieren, almosen]; nr. 7194, 1 febr., 4 [Grünzeug, rösten, kuschelei, gebiss]; nr. 7200, 8 febr., 4 [Fussmalte, leicht huslen, blitzen, bereit, bahre, Schuchzeug]; nr. 7206, 15 febr., 4; nr. 7212, 22 febr., 4 [Schuch, immer Wieder, Zipfel, Zichorie, wüssen, wulstig]; nr. 7218, 1 mart., 4 [zerstieben, auseinandereiten, zergehen, schmillzen, wittern, sieben ansiedeln]; nr. 7224, 6 mart., 3 [zeilig, reif, zappeln, Handwoll, orange]; nr. 7230, 15 mart., 4 [Specht, Gräte, Graupe, greinen, Färse]; nr. 7236, 22 mart., 4 [Freilegen, Fressnapf, Nestquack]; nr. 7242, 29 mart.,4 [Ärger, Mühe, Brodeln, Hallodri]; nr. 7248, 5 apr., 4 [Haubitze, Heimtückisch, Kleinarbeit]; nr. 7254, 12 apr., 4 [Baum, belzen]; nr. 7260, 19 apr., 4 [leugnen, ableugnen, Weinkrug, Durcheinander]; nr. 7266, 26 apr., 4 [schauen, Plüsch, herabschauen]; nr. 7271, 3 mai, 4 [Milch mit eingebrotlem, Brot, Derekhaus, zweirädriger Wagen, unheimlich, gruslich]; nr. 7283, 17 mai, 4[schachern, scharenwelse, schlafittchen, schlaufe]; nr. 7289, 24 mai, 4 [Kugel, rachitisch, Wetterfesler]; nr. 7295, 31 mai, 4 [gemagelt,

bellen, Baumwellgewebe, Storchennest]; nr. 7307, 14 iun., 4 [Schober, Gewürznelken, Kegelbahn, Löwenzahn]; nr. 7313, 21 iun., 4 [Löwenzahn, Sauerampfer, vermörletn, Lieschentasche, Trampolin]; nr. 7325, 5 iul., 4 [Schauspieler, Holzschuppen, Holprig, Bürstenbinder]; nr. 7331, 12 iul., 4 [Lippe, schmigeln, Offenschwärze, Farbe, Pfingstrosen]; nr. 7338, 20 iul., 4 [verbrennen, verheddern, verschollen, Vorlauf, kalt]; nr. 7349, 2 aug., 4 [Schweifsäge, Seidel, seichen, Sparre]; nr. 7355, 9 aug., 4 [Bubikragen, Druckbleistift, Einfall]; nr. 7361, 16 aug., 3 [verhutzelt, Mastvieh, Maulfaul, Mehlwurm, ungefällig]; nr. 7385, 13 sept., 4 [Sauerkraut, Bauern, Kalb, Schmirmmutze]; nr. 7391, 20 sept., 4 [Lehne, Liebstöckl, kosten, Lumpig, Magenge schwür]; nr. 7397, 27 sept., 4 [Klumpen, brandig, heizen, verbinden, Hirtentäschel]; nr. 7413, 8 n., 4 [Stoppel, ablokken, abschägen].

1406. FINK, HANS, *Heitere Grammatik. Die Sicherheit des Sprachgefühls äussert sich in Witzen, Rätseln und Scherzfragen (I)*, V.u.K., **36**, nr. 9, 1985, 22; *(II)*, nr. 10, 22; *(III)*, nr. 11, 20.

1407. FINK, HANS, *Wieso der Dummling das Zeug zum Helden hat und zuletzt die Prinzessin gewinnt. Ein aufreizender Widerspruch im Lichte der Psychologie/Überlegungen zur Entwicklungsperspektive von gegenannten schlimmen Kindern*, V.u.K., **36**, nr. 12, 1985, 20—22.

1408. GEHL, HANS, *Schwäbisches Volksgut. Beiträge zur Volkskunde der Banater Deutschen*. Herausgegeben von..., Temeswar, FV, 1984, 279 p. Vezi şi nr. 1452.

1409. GRUIŢĂ, MARIANA, *A Contrastive Syntax of English and Romanian. The Compound and the Complex Sentence*, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1985, 265 p. multigr. (CLL. UnCN).

1410. GRUIŢĂ, MARIANA, *Intrasentencial Connectives in English and Romanian*, RRL, **31**, nr. 4, 1986, 323—333.

1411. GRUIŢĂ, MARIANA, *Relaţia opoziţională în engleză şi română*, CL, **31**, nr. 2, 1986, 125—129 [cu 1 sch.; Engl. Ab.].

1412. HĂNGĂNUŢ, FLAVIA, *Semiotica şi analiza textului joycean*, ProDid, **2**, 189—193.

1413. I.B., *Idiş în America*, RCM, **30**, nr. 602, 1986, 7.

1414. ILK, ANTON-JOSEPH, *Beiträge zur Volkkunst der Rumänien deutschen Liebeszauber. Oberwischauer Volksglaube*, KarpRund, **19**, nr. 22, 1986, 6; *Hundsmillich und Katznschwanzln. Heilpflanzen bei den Oberwischauer Zipsern (I)*, nr. 31, 6; *(II)*, nr. 32, 6.

1415. JUMUGĂ, MARGARETA-SIGRID, *Problema amestecului şi a nivelării lingvistice oglindită în evoluţia diftongilor în dialectul „Deutschböhmisch"*, AnL—A, **30**, 1985, 91—97 [deutsch. Zus.].

1416. KOTTLER, PETER, *Ein Erfoscher der banat-schwabischen Mundart. Gespräch mit Prof..., Lektor an Germanistik-Lehrstuhl der Temeswarer Universität*, V.u.K., **36**, nr. 12, 1986, 16 [conv. cons. de K.M.].

1417. KOTTLER, PETER, *Semantischen Interferenzen in der rumänischen-deutschen Pressesprache*, AUT, **23**, 1985, 21—27 [rez. rom.].

1418. KRAUSS, HORST, *Observaţii pe marginea manuscriselor în limba germană ale lui Eminescu*, CE, **3**, 198—202.

1419. LUCA, SIMONA-DIANA, *„Ce te legeni" şi „Revedere" în limba germană*, CE, **4**, 375—381.

1420. LUCUŢA, YVONNE, *Zur kontrastiven Analyse semantischer Felder im Deutschen und Rumänischen*. 1. Teil. *Die Struktur der semantischen Felder* von...; 2. Teil. *Die Konstituentenanalyse* von...; 3. Teil. *Die Konstituent en analyse (Fortsetzung)* von... [in colaborare cu Silvia Miculescu], Timişoara, TUT, 1: 1985, 19 p. multigr.; 2: 1986, 22 p. multigr.; 3: 1986, 22 p. multigr. (UT. FF. *Seminarul de Lingvistică*, 24, 31, 32).

1421. LUCUŢA, YVONNE, MICULESCU, SILVIA, *Ansätze zu einer kombinatorischen Klassifikation der Verben im Deutschen und Rumänischen*, AUT, **24**, 1986, 86—92 [rez. rom.].

1422. MÜLLER, KOLOMANN, *Philatelistische Fachausdrücke (I)*, Raketenpost, nr. 19, 3 în NW, **38**, nr. 11507, 29 mai 1986 [Abart, Abgangstempel, Abgefärbtes Bild, Abklatsch, abgenützte Platte, abgeschlossenes Sammelgebiet]; *(II)* nr. 20, 3, în NW, nr. 11519, 12 iun. [Abkürzung, ablösen, Abonament, ABRIA, Abschiedsausgabe, Abstand, Abstempelung, Abstimmungsgebiet, Abwurfpost, Achteckmarke, Achterblock, AEREO, Aerogramm, Aerophilathelie]; *(III)*, nr. 21, 2, în NW nr. 11525, 19 iun. [AFR, AIR MAIL, Album, Allegorie, Altbrief, Altdeutschland, Aluminiummarke, amtliche Ausgabe, amtlicher Neudruck, amtlischer Verssuchdruck, Analysenlampe, Andreaskreuz, anfasern]; *(IV)*, nr. 23, 2, în NW, nr. 11543, 10 iul. [Anhängsel, Ankaufpreis, Ankunftsstempel, Annullierungsstempel, Ansiechtspostkarte, Antiqua, Anzeige, à payer, à percevoir, Arabescke, Armenwet, Assistencia, Athener Druck, Attest, Ätztiefdruck, Aufbrauch, Aufbrauchsausgabe, Aufdruck, Aufgeld]; *(V)*, nr. 24, 2, în NW, nr. 11549, 17 iul. [Auflage, Aufschlag, Auktion, Ausgabe, Auschilftausgabe, Ausnahmetarif, ausser Kurs, Auswahlleft, Automatenmarke, Autotypie]; *(VI)*, nr. 25, 2, în NW, nr. 11561, 31 iul.

[Bahnpost, Bahnpoststempel, Balkanfila, Balkenaufdruck, Balkenstempel, Ballonpost, Barfrankierung, baseler Täubchen, Basis, Bastardsausgabe, beidseitiger Druck, Belagerungspost, belgischer Druck, beschädigte Briefmarke, beschnitten, Besetzungsausgabe, Bewertung von Briefmarken]; *(VII)*, nr. 29, 2, în NW, nr. 11591, 4 sept. [Bildmarke, Bildrand, Blankoblatt, blaue Mauritius, Block, Bogen, Bogennummer, Bogenwasserzeichen, Bogenzähnung, Brief, Briefmarke, Briefmarkenkatalog, Briefumschlag, Bruch, Buchdruck, Bug, Bündelware, Bypost]; *(VIII)*, nr. 30, 3, în NW, nr. 11598, 12 sept. [Chaisse d'Amortissement, Cancelled, Caritas-Marken, Carrier-Marken, Carte Postale, CEPT, C.G.H.S., Chalmers James, Chemins de fer, Chiffre-taxe, Chinapapier, Chromgelb, Chromolitografie, Colis posteaux, Comunicaciones, Correio Post, Correo, ČSP]; *(IX)*, nr. 31, 3, în NW, nr. 11603, 18 sept. [Dauerausgabe, Dauermarke, DDSG, Dickes Papier, Dienstmarke, Doplata, Doplatit, Doppelaufdruck, Doppeldurchstich, Doppeldruck, Doppelmarke, Doppelseitiger Druck, Doppelte Zähnung]; *(X)*, nr. 32, 2, în NW, nr. 11609, 25 sept. [Dreiseitig gezähnte Briefmarke, Druckabart, Druckbogen, Druckerzeichen, Druckfehler, Druckfalte, Druckplatte, Drucklettern, Druckprobe, Drucksache, Druckverfahren, Druckform, Druckshrift, Dublette, dünnes Papier, Durchstich]; *(XI)*, nr. 33, 3, în NW, nr. 11615, 2 oct. [Echtantillon, Echt gelaufen, Echt Gestempelt, Echte Briefmarke, Echtheitsvermerk, Eckranstück, Eckzahn, Eilbrief, Eilmarke, Einfarbendruck, Einlochung, Einpressung, Einschreibbrief, Einsteckbuch, Einstekalbum, Eisenbahnmarke, Einzelstück, empfindliche Farben]; *(XII)*, nr. 34, 3, în NW, nr. 11621, 9 oct. [Entweitung, Entwinf, Ergänzungsweit, Erstauflage, Ersttagsbrief, Ersttagssonderstempel, Expresso, Essay, Exponat, Faksimile, Fadenzähler]; *(XIII)*, nr. 35, [2], în NW, nr. 11627, 16 oct. [Falsch, Falsch gestempelt, Falschh gummiert, Fälschung, Falz, Falzsun, Farbebreit, Farbenführer, Farbenpfindlichkeit, Farbfehldruck]; *(XIV)*, nr. 36, 2, în NW, nr. 11633, 23 oct. [Farbgummi, Farbpapier, Farbtone, Faserpapier, FDC, Fehldruck, Fehlliste, Fehler, Feldpost]; *(XV)*, nr. 37, 3, în NW, nr. 11639, 30 oct. [Feldpostmarke, Feldpoststempel, Fenster, Fernmaldewesen, Fenen, Feltfleck, FIP, Flamenlochung, Flach-druck, Flaschenpost, Flugpost, Flugpostmarke, flüchtige Farbe, Fluoreszenzlamp, fluoreszierendes Papier, Format, Fotogravure, Fonpapier, Franco]; *(XVI)*, nr. 38, 2, în NW, nr. 11646, 11 n. [Francobollo, Frankatur, Frankiesmachin, Franqueo, Freimachung, Freimarke, Frisierte Mark, Fünfechige Briefmarke, Fünferstreifen, FEW, FZ]; *(XVII)*, nr. 38, 3, în NW, nr. 11651, 13 n. [Ganzsechen, Garantiezeichen, Gaufrage, Gedenkausgabe, Gedenkblock, gefasertes Papier, gesittertes Papier, geschnittene Briefmarke, Geprüft, geriffeltes, Papier, gestempelt, gebrauch, gezähnt, Gittenstampel, Grossformat, Groteskschrift, Grösse, Gummi]; *(XVIII)*, nr. 40, 2, în NW, nr. 11657, 20 n. [halber Zahn, halbierte Marke, Halbkreisstempel, Hamesköpfe, Hill, Hufeitenstempel, hygroskopischer Gummi]; *(XIX)*, nr. 41, 3, în NW, nr. 11663, 27 n. [Imitatich, Imprimé, Impresto, Inflationsmarken, Ingres-Papier, Inlandpost, Inschrift, Internationaler Philatelisten Verband, Interviertenmarken, Iposta Block, Japonpapier, Jubiläumsausgaben, journaux, Kabinettstück, Käferaufdruck, Kammzähnung, Kantonalmarken, Kartonpapier, Kastenzähnung, Katalognummer, Katalogpreis]; *(XX)*, nr. 42, 2, în NW, nr. 11669, 4 dec. [Kastenstempel, Katzenaugen, Kehrdurch, kiloware Klassifizierung, klassische Marke, Klebefalz, Kleinbogen, Kleinformat, Klischee, Kontrollnummer]; *(XXI)*, nr. 43, 3, în NW, nr. 11681, 18 dec. [Kopfstehend, kopfstehende Wasserzeichen, kopfstehender Aufdruck, Kukstempel, Kreideaufdruck, Kreidepapier, Krupferdruck, kursierende Briefmarke, Lackpapier, Lackstreifen, Leerfeld, Legende, Lichtempfindlich, liegendes Wasserziechen, Limendurchstisch, Limenzähnung, Lipsia, Liste, Listenpreis, Lokalausgaben, Lössen, Makulatur, Maltesekreuz, Mangelhaft, Mancoliste, Markenrolle, Markenbild].

1423. NUSSBÄCHER, GERNOT, *War Schäsburg die „sechste Burg"? Zu einer neuen Erklärung des Ortsnamens der Kokelstadt*, Karp Rund, **19**, nr. 11, 1986, 6.
1424. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Zweitgrösste Ortschaft im „Schenker Sedesz". Aus der Vergangenheit von Jakobsdorf*, NW, **38**, nr. 11541, 8 iul. 1986, 4.
1425. OLTEAN, ŞTEFAN, *Functions of Free Indirect Discourse. The Case of a Novel*, CLTA, **23**, nr. 2, 1986, 153—164 [D.H. Lawrence, *The Rainbow*].
1426. PÂRLOG, HORTENSIA, *On the Category of Gender*, AUT, **23**, 1985, 89—92.
1427. PÂRVAN, PETRE, *Efecte ilocutionare în discursul lui Antonius („Julius Caesar")*, ProDid, **2**, 204—208.
1428. POPESCU, MARCEL, *Einige Bemerkungen zum Modalitäts — und Modusbegriff*, LMŞ, nr. 1, 1986, 128—134.
1429. SCHEMMEL, MARGARETE, *Interferenzen Mundart — Hochsprache. Schülerarbeiten der Gymnasialklasse ergeben wichtige Hinweise (I)* NBZ, **30**, nr. 7197, 5 febr. 1986, 4; *(II)*, nr. 7203, 12 febr., 4; *(III)*, nr. 7209, 19 febr., 4; *(IV)*, nr. 7221, 5 mart., 4; *(V)*, nr. 7233, 19 mart., 4; *(VI)*, nr. 7239, 26 mart., 4; *(VII)*, nr. 7245, 2 apr., 2; *(VIII)*, nr. 7251, 9 apr., 4; *(IX)*, nr. 7257, 16 apr., 4; *(X)*, nr. 7263, 23 apr., 4; *(XI)*, nr. 7286, 21 mai, 4.

1430. SCHNEIDER, EDUARD, *„Ein Name ist nichts Geringes". Prof. Josef Dinjer erläutet ab morgen in der NBZ die Herkunft, Bedeutung und Verbreitung von Banater Familiennamen*, NBZ, **30**, nr. 7285, 20 mai 1986, 3. Vezi nr. 1402.

1431. SCHULLER, ANNEMARIE, *Das siebenburgisch-sächsische Wörterbuch zwischen Geschichte und Gegenwart*, KarpRund, **19**, nr. 35, 1986, 1, 4—5.

1432. STĂNESCU, SPERANȚA, *Die Nominalformen des Verbs. Ein Vergleich Deutsch-Rumänisch*, LMȘ, nr. 2, 1985, 115—121 [cu 2 tab.].

1433. TEODORESCU-BRÎNZEU, PIA, *Narrative Focalization. „Pincher Martin", a Novel of Distorted Point of View*, CSem, **3**, 21—28 [de William Golding; rez. rom.].

1434. TEODORESCU-BRÎNZEU, PIA, *The Shakespearian Soliloquy*, CSem, **1**, 169—191 [rez. rom.].

1435. UNGAR, BEATRICE, *O versiune germană a „Luceafărului"*, CE, **4**, 47—57 [a lui Alfred Margul Sperber, 1950].

1436. VIȘCOLȚ, MIRELA, *Probleme ale traducerii în limba engleză a verbului „a fi" din poemul „Luceafărul"*, CE, **4**, 58—63.

1437. WITTSTOCK, JOACHIM, *Dialektkarte*, KarpRund, **19**, nr. 33, 1986, 5.

1438. WITTSTOCK, MANFRED, *Wörterbucharbeit forgesetzt. Vorhaben des Forschungszentrums für Gesellschaftwissenschaften in diesem Planjahrfünft*, NW, **38**, nr. 11411, 5 febr. 1986, 1, 3 [*Siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuch*]. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 817; **15**, 1972, nr. 1062; **18**, 1975, nr. 1141.

1439. ZDRENGHEA, MIHAI MIRCEA, *The Syntactic Status of Modal Verbs and Modal Expressions in English: (II). Modals and Quasi-Modals*, RRL, **31**, nr. 2, 1986, 113—124. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1294.

1440. * * * *Von Apfel bis Zwiebel. Wörterbuch der Banater Volkskunde (17)*, NBZ, **30**, nr. 7195, 2 febr. 1986, 2—3; *(18)*, nr. 7207, 16 febr., 2—3; *(19)*, nr. 7219, 2 mart., 2—3; *(20)*, nr. 7231, 16 mart., 2; *(21)*, nr. 7255, 13 apr., 2; *(22)*, nr. 7267, 27 apr., 3; *(23)*, nr. 7284, 18 mai, 3; *(24)*, nr. 7296, 1 iun., 2; *(25)*, nr. 7356, 20 aug., 4; *(Schluss)*, nr. 7398, 28 sept., 4.
VEZI și nr. 14, 56, 62, 85, 86, 109, 121, 124, 140, 225, 226, 411, **501**, 519, 696, 887, **939, 946, 947, 950**, 1000, 1071, 1082, 1618, 1667, 1705, 1708—1711, 1714—1717, 1725, 1726, 1736, 1738, 1743, **1752, 1753, 1756, 1757, 1760, 1766, 1767, 1770, 1773, 1774, 1775, 1777, 1781, 1784, 1788, 1790, 1791, 1792, 1793, 1796**, 1797, **1801, 1806, 1807, 1811**, 1848.

Recenzii

1441. AVRAM, LARISA, *„Norksrift"*. Arbeidsskrift for nordisk språk og literatur, Nr. 46 (1985), Universitetet i Oslo, Institut for nordisk språk og literatur, 94 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 444—445.

1442. CODRU, ION, *Și englezii învață...engleza*, Flacăra, **35**, nr. 31, 1986, 22 [suplimentul la *Dicționarul de la Oxford al limbii engleze*, vol. IV].

1443. CONRAD, A., *Sprachpflege*. Zeitschrift für gutes Deutsch (Leipzig), 35/4, 1986, NL, **37**, nr. 9, 1986, 89—90.

1444. FAULSEIT, D., *Das deutsche Fachwort der Technik. Bildungselemente und Muster*. Sammlung und Ratgeber für die Sprachpraxis. Von einem Autorenkollektiv unter Leitung von W. Reinhardt, NL, **37**, nr. 7, 1986, 88—89.

1445. FLOREA, LIGIA, STELA, *„DRLAV. Revue de linguistique"*, nos 32, 33/1985, Paris, Centre de recherche de l'Université de Paris VIII, CL, **31**, nr. 2, 1986, 179—181.

1446. GOIA, ION D., *Tezaur lingvistic*, Flacăra, **35**, nr. 12, 1986, 21 [*Dicționarul tezaur al englezei americane*, Vol. I, *A—C*, Universitatea din Wisconsin].

1447. HERMANNSTÄDTER, A., *Lexikon sprachwissenschaftler Termini*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985, NL, **37**, nr. 1, 1986, 85—86.

1448. LUDWIG, K.-D., *Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache*. Herausgegeben von Wolfgang Fleischer, Rudolf Grosse und Gottard Lerchner, VEB Bibliografisches Institut, Leipzig, 1985, NL, **37**, nr. 7, 1986, 88.

1449. MAURER, H., Heinz-Helmut Lüger: *Pressesprache* (**Germanische Arbeitshefte**, 28), NL, **37**, nr. 3, 1986, 90—91.

1450. NUSSBÄCHER, B., *Der Sprachdienst* (Wiesbaden), 30/2, 1986, NL, **37**, nr. 8, 1986, 89; 30/3, 1986, NL, nr. 9, 90.

1451. NUSSBÄCHER, B., *Muttersprache*. Zeitschrift für Pflege und Erforschung der deutschen Sprache (Wiesbaden), 1—2 Bd. 96/1986, NL, **37**, nr. 9, 1986, 90—91.

1452. PURDELA SITARU, MARIA, *Schwäbische Volksgut. Beiträge zur Volkskunde* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 135—136 [de Hans Gehl]. Vezi nr. **1408**.

1453. SNAGOVEANU, ILEANA, *Kleine Enzyklopädie — Deutsche Sprache*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1983, 724 p., LMȘ, nr. 2, 1985, 165—166.

1454. STĂNESCU, SPERANȚA, Bernd Latour, *Verbvalenz. Eine Einführung in die dependentielle Satzanalyse des Deutschen*, München, Hueber, 1985, 132 p., LMȘ, nr. 1, 1986, 192—193.
VEZI și nr. 301, 330, 527, 528, 536, 964, 1509, 1511, 1555, 1595, 1814, 1816, 1819, 1820, 1823.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

1455. SIMU, OCTAVIAN, *Orientaliști și orientalistică*, Luceafărul, **23**, nr. 7, 1986, 8.
VEZI și nr. 75, 81, 82, 120, 121, 140, 931, **946**, 1384, **1601**, 1608, 1609.

Recenzii

VEZI nr. 318, 324, 357, 1594, 1607.

IX. *ROMANISTICĂ*

1456. BALACCIU-MATEI, JANA, *Etimologie și semantică structurală*, SCL, **37**, nr. 3, 1985, 185—187 [lat. *lana* în limbile romanice ; Engl. Ab.].
1457. BARNA, HORIA, *Ion Barbu*, **Nadir latent**, CREL, **13**, nr. 1, 1986, 130—132 [trad. de Paul Miclău, Buc., EM, 1985].
1458. BERCESCU, SORINA, *Ion Barbu*, **Nadir latent/Nadir latent.** Traduit et préface par Paul Miclău, Éditions Minerva, Bucarest, 1985, 328 p., AUBLLS, **34**, 1985, 93.
1459. BINDER IACOB, RODICA, *Les deux amis de Bourbonne de Denis Diderot entre la condensations et l'expansion du discours littéraire*, CSem, **1**, 5—20 [cu 1 tab. ; rez. rom.].
1460. BONTEA, ADRIANA, *Ion Barbu în limba franceză*, Amfiteatru, **20**, nr. 8, 1986, 11 [Ion Barbu, *Nadir latent*, trad. și pref. de Paul Miclău, Buc., EM, 1985].
1461. CANTUNIARI, ILEANA, *De la traducerea poeziei la poezia traducerii*, AUBLLS, **34**, 1985, 59—64 [conceptul eminescian de „noroc" în transpunere franceză].
1462. CIOCÎRLIE, LIVIUS, *Aspecte intertextuale în poezia lui Rimbaud*, CSem, **3**, 29—33 [rés. fr.].
1463. CIOPRAGA, MAGDA, *Ion Barbu în versiunea franceză*, Cronica, **21**, nr. 36, 1986, 5 [*Nadir latent*, trad. și pref. de Paul Miclău, Buc., EM, 1985].
1464. CIUCHINDEL, LUMINIȚA, *Une modalité d'approche topique des premiers chansonniers troubadouresques*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 5—38 [cu 6 tab.].
1465. COMȘA, IOAN, *Alf Lombard*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 73—77 [cu 1 fot.].
1466. COSĂCEANU, ANCA, *Descrierea sensului în dicționarul de limbă: verbul*, SCL, **37**, nr. 2, 1986, 140—145 [cu 1 tab. ; rés. fr.].
1467. CRISTEA, TEODORA, *Modalité et perception : remarques sur les valeurs du verbe „voir" en français contemporain*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 245—254.
1468. DIMITROVA KITOVA, MARÍA, *Sobre algunos aspectos del comportamiento funcional de los futuros de indicativo en el* **Poema de mío Cid**, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 413—427 [cu 6 tab. și 2 sch.].
1469. DOBRESCU-WARODIN, ANDREEA, *„Moromeții" în limba franceză*, Luceafărul, **29**, nr. 51, 1986, 8 [vol. I, trad. de Maria Ivănescu, Buc., 1986].
1470. FLOREA, LIGIA-STELA, *Approche contrastive du subjonctif dans la perspective guillaumienne. Domaine français-roumain*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 557—567.
1471. GHIȚĂ, ELENA, *Poezie și prozodie în versul hugolian*, AUT, **24**, 1986, 59—66 [rés. fr.].
1473. GOIA, ION D., *Vorbiți franțuzește?*, Flacăra, **35**, nr. 16, 1986, 20.
1474. GROZA, MARIA-LUMINIȚA, *Semnificația primelor traduceri din folclorul românesc în limba franceză*, REF, **31**, nr. 2, 1986, 169—178.
1475. GYURCSIK, MARGARETA, *Strategies sémiotiques dans „Bouvard et Pécuchet"*, CSem, **2**, 64—76 [rez. rom.]
1476. IACOB-BINDER, RODICA, *La troisième préface de Stendhal au roman „Lucien Leuwen" entre le discours et le récit*, CSem, **2**, 3—17 [rez. rom.].
1477. IONESCU, ANDREI, *Marcel Bataillon și demnitatea filologiei*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 67—69.

1478. IONESCU, CORNEL MIHAI, *Rhétorique de l'anagramme*, Hugo, 119—126 [la V. Hugo].
1479. MAVRODIN, IRINA, *Carnaval verbal*, RLit, **19**, nr. 5, 1986, 19 [Emil Botta, *Cavalerul cu Melc de aur/Le Chevalier à l'Escargot d'or*, trad. de Dan Ion Nasta, Buc., EM, 1985].
1480. MICLĂU, PAUL, *Métasémèmes hugoliens*, Hugo, 59—69.
1481. MURĂREȚ, MARIA, MURĂREȚ, ION, *Quelques remarques sur la langue poétique de Victor Hugo*, Hugo, 90—96.
1482. PANDELESCU, SILVIA, *Structures poétiques hugoliennes*, Hugo, 69—89.
1483. PÂRVU, GEORGETA, *Aspects de civilisation dans la traduction du texte littéraire : Ion Creangă et Vasile Voiculescu*, RRL, **31**, nr. 1, 1986, 45—49 [Ion Creangă trad. de Yves Augé, ed. bil., *Opere. Œuvre*, Buc., EMer, 1963 ; Vasile Voiculescu trad. de Irina Bădescu, *Récits*, Buc., EM, 1984].
1484. PIPPIDI, ANDREI, *„Remecha"*, RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 287—288.
1485. POENARU, MIHAELA, *Il dit (que) oui*, CSem, **2**, 90—100 [rez. rom.].
1486. POPA, MARIETA, *Valori și întrebuințări ale infinitivului în franceză și română*, LRLM, 1986, 21—22.
1487. POPÂRDA, OANA, *Aspects du rapport coordination/subordination en français contemporain*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 473—481.
1488. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *O limbă înrudită cu a noastră*, Contemporanul, nr. 42, 1986, 10 [romanșa].
1489. RADONOVA, NELI, KITOVA, MARÍA, *Formas temporales que expresen posterioridad en oraciones subordinadas subjetivos y objetivos. Intento de análisis contrastivo sobre materiales del italiano y del español del siglo XIV*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 455—471 [cu 7 tab.].
1490. SEREBRJANIKOVA, S., HOHLOVA, N., *Imperfekt v vyraženii gipotetičeskoj modal'nosti (na materiale starofrancuzskogo jazyka)*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 276—273.
1491. TĂNASE, EUGENIA-MIRA, *Aspects phonétiques du francais acadien d'après le roman d'Antoine Maillet „Pélagie-La-Charrette"*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 393—401.
1492. VAN DEN BUSCHE, HENRI, *Morphologie historique de l'ancien français: les verbes* **faire, taire, duire** *et* **traire** *(I)*, RRL, **31**, nr. 5, 1986, 439—454 ; *(II)*, nr. 6, 513—530.
1493. VIȘAN, VIOREL, *La stratification de la langue française: niveaux et registres de langue*, LMȘ, nr. 2, 1985, 97—107 [cu 3 tab. și 1 sch.].
1494. ZĂRNESCU, NARCIS, *Maleiu Caragiale*, **Pajere** *„Aigles Royaux"*, Éditions Cartea Românească, Bucarest, 1983, CREL, **12**, nr. 4, 1985, 142—146 [trad. de Romulus Vulpescu].

VEZI și nr. **34**, 61, 65, 77, 83, 91, 102, 121, 129, 140, 153, 177, 178, 215, 216, 218, 239, 249, 276, **283**, 413, 503, 507, 874, 887, 919, 921, 927, 930, 934, 940, **946**, **950**, **953**, 1010, 1036, 1077, 1294, 1317, 1347, 1533, 1538, 1618, 1641, 1646, 1667, 1706, 1712, 1721, 1729, 1733, 1737, 1739, 1741, 1746, **1755**, **1759**, **1761**, **1762**, **1770**, **1771**, **1772**, **1775**, **1778**, **1779**, **1780**, **1781**, 1794, **1799**, **1802**, **1805**, **1808**, 1832, 1842.

Recenzii

1495. GHIȚESCU, MICAELA, *„Portugheza printre limbile lumii"*, RLit, **19**, nr. 45, 1986, 20 [F.V. Peixoto da Fonseca, *O português entre as Línguas do Mundo. Situaçao. História. Variedades*, Coimbra, Livraria, Almedina].
1496. HOMORODEAN, MIRCEA, Giovanni Frau, *Friuli*, Pisa, 1984, 241 p., CL, **31**, nr. 2, 1986, 177—179.
1497. LUPU, COMAN, *„Anuario de Letras"* XXII (1984), México, 352 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 79—80 ; XXIII (1985), México, SCL, nr. 5, 445—446.
1498. LUPU, COMAN, *„Revista de Filología Románica"*. Sección de Filología Románica, Facultad de Filología — Universidad Complutense de Madrid II (1984), SCL, **37**, nr. 4, 1986, 356—357.
1499. LUPU, COMAN, Thomas A. Lathrop, *Curso de gramática histórica española*. Con la colaboración de Juan Gutiérrez Cuadrado, Barcelona, Editorial Ariel, S.A., 1984, 389 p., SCL, **37**, nr. 2, 1986, 171—173.
1500. MUNTEANU, DAN, Rocío Caravedo, *Estudios sobre el español de Lima. 1. Variación contextual de la sibilante*, Pontificia Universidad Católica del Perú, Lima, 1983, [164 p.], SCL, **37**, nr. 5, 1986, 441.
1501. NEAGU, VALERIA, María Fernández Lagunilla, *Aportación al estudio semántico del léxico político: el vocabulario de los republicanos*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1985, 302 p. (=**Romanistik in Geschichte und Gegenwart** (*Rom* 66), Band 18), SCL, **37**, nr. 5, 1986, 440.
1502. PAVEL, MARIA, Benedeit, *Le voyage de Saint-Brandan*. Texte et traduction de Ian Short. Introduction et notes de Brain Merrilees, Union Générale d'Éditions, série „Bibliothèque médiévale", Paris, 1984, 142 p., AUI, **31**, 1985, 88—89.

1503. PLOAE HANGANU, MARIANA, Fernando Venâncio Peixoto da Fonseca, *O Português entre as Linguas do Mundo*, Coimbra, 1985, 350 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 439.
1504. POPÂRDA, OANA, Co Vet, *Temps, aspects et adverbes de temps en français contemporain. Essai de sémantique formelle*, Genève, Droz, 1980, 185 p., AUI, **31**, 1985, 74.
1505. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Jean-Jacques Furer, P. Flurin Maissen, *Dicziunari romontsch-franzos (Dictionnaire romanche ⟨sursilvan⟩ — français), B, G, H, N, O, U, V*, Fundaziun Retoromana, 1984, 112 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 433—434.
1506. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Maria Iliescu, Heidi Siller-Runggaldier, *Rätoromanische Bibliographie*, Innsbruck, 1985, 136 p. (=**Romanica Aenipontana**, XIII), SCL, **37**, nr. 2, 1986, 169—170.
1507. POPOVICI, VICTORIA, Ursula Kilbury-Meissner, *Die portugiesischen Anredeformen in Soziolinguistischer Sicht*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1982, 153 p., SCL, **37**, nr. 6, 1986, 519—520.
1508. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, Claude Favre de Vaugelas, *La Préface des „Remarques sur la langue française"*, éditée avec introduction et notes par Zygmunt Marzys, Faculté des Lettres, Neuchâtel — Librairie Droz, Geneva, 1984, 82 p., SCL, **37**, nr. 2, 1986, 173.
1509. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, Gerd Schlemmer, *Die Rolle des germanischen Superstrats in der Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1985, 250 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 438—439.
1510. SĂLIȘTEANU, OANA „*Studi e problemi di critica testuale*" (1982), nr. 24 (aprile), nr. 25 (ottobre), SCL, **37**, nr. 1, 1986, 80—81.
1511. SĂLIȘTEANU, OANA, „*Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*" XXVIII (ianuarius-december 1983), 1—2, 276 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 442.
1512. SCURTU, GABRIELA, „*Langue française*", nr. 64 (1984), 125 p., SCL, **37**, nr. 1, 1986, 78—79.
1513. ȘKULTÉTY, JOZEF, Marius Sala, Dan Munteanu, Valeria Neagu, Tudora Șandru-Olteanu, *El español de América*, tomo I, *Léxico*, parte primera 623 páginas, parte segunda 497 páginas de extensión, Bogotá, 1982 (Coordinador: Marius Sala), RRL, **31**, nr. 1, 1986, 99—100.
1514. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, Antonio Quilis, Margarita Cantarero, M. José Albalá, Rafael Guerra, *Los pronombres* **le, la, lo** *y sus plurales en la lengua española hablada en Madrid*, Instituto de Filología Hispánica, Madrid, 216 p., SCL, **37**, nr. 6, 1986, 521—522.
1515. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, „*Anuario de Lingüística Hispánica*" I (1985), Universidad de Valladolid 294 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 442—444.
1516. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, María Dimitrovna Vasilieva, *Introducción a la morfosintaxis diacrónica del español*. Universidad de Sofia „Kliment Ojridski", Facultad de Filologías Clásicas y Modernas, Cátedra de Filología Española, Sofia, 1984, 168 págs., RRL, **31**, nr. 6, 1986, 572—573.
1517. ȘUTEU, FLORA, Pasquale Buonincontro — Gheorghe Carageani, *Della preposizione italiana „a" e romena „la"; approccio contrastivo*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale — Napoli", sezione Romanza, XXVI (1984), 1, p. 125—158, LR, **35**, nr. 3, 1986, 255—256.
1518. TOMA, ION, Gerhard Rohlfs, *Antroponimia e Toponomastica nelle lingue neolatine. Aspetti e Problemi*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985, 186 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 437—438.

VEZI și nr. 27, 37, 38, 108, 305, 313, 524, 525, 528—530, 532—534, 536, 537, 539, 906, 977, 1217, 1229, 1748, 1749, 1822.

X. *SLAVISTICĂ*

1519. ALEKSOVA, VASILKA, *Săpostavitelen analiz na distribucijata na opredelitelnija člen v bălgarski i rumănski ezik*, RRB, 219—229.
1520. BENEDEK, G., *Cu privire la semantica cuvîntului slav* ***doga**, RS, **23**, 1985, 235—241 [русс. рез.].
1521. BUCĂ, MARIN, *K voprosu o paronimi v ruskom jazyke*, ContL, 9—19 [rez. rom.].
1522. CHIRILĂ, FEODOR, *Evoluția raporturilor semantice la nivelul unui grai aloglot*, AnL—A, **30**, 1985, 111—118 [graiul rusesc din Carcaliu; cu 1 tab.; rés. fr.].
1523. CONSTANTINESCU-CONDRUȚ, MARIOARA, *Ivan Krasko (1876—1958) — traducător de poezie românească*, RS, **23**, 1985, 131—139 [rés. fr.].

1524. COTORCEA, LIVIA, *Aspects de la syntaxe de l'image chez Lermontov*, AUI, **31**, 1985, 51—55.

1525. DEMÉNY, LUCIA, *Načalo kirillovskogo knigopečatanija*, RESEE, **24**, nr. 3, 1986, 277—286.

1526. DURIDANOV, I., *Noms de lieux d'origine roumaine dans la région Nicopole*, RRB, 231—235.

1527. FIRICEL, NICULINA, *„Peste vîrfuri..." în limba rusă*, CE, **4**, 382—388.

1528. FODOR, ECATERINA, *Desemantizirovanye deminutivy v sovremennom russkom jazyke*, RS, **23**, 1985, 295—303 [rez. rom.].

1529. ISPAS, BUJOREL, *Metafora zoomorfă în limbile rusă și română*, ContL, 30—41 [рус. рез.].

1530. ISPAS, BUJOREL, *Modele metonimice iterative în structura semantică a denumirilor părților corpului în limbile rusă și română*, AUT, **23**, 1985, 37—41 [рус. рез].

1531. IVANOV, ANDREI, *Categoria gramaticală a genului în graiurile lipovenești*, AnL—A, **30**, 1985, 105—109 [рус. рез.].

1532. IVANOV, ANDREI, CHIRILĂ, FEODOR, *Principii de alcătuire a* **Dicționarului graiurilor ruseşti (lipovenești) din România**, AnL—A, **30**, 1985, 99—103 [rés. fr.].

1533. KIRÁLY, MARIA, *Cuvinte de origine romanică în limba rusă și glosarea lor în dicționarele bilingve ruso-române*, AUT, **23**, 1985, 11—20 [рус. рез.].

1534. KIRÁLY, MARIA, *Despre categoria substantivelor de gen comun în limbile rusă și română*, ContL, 84—92 [рус. рез.].

1535. LOZBĂ, MARCELA, *Povtor — hudožstvennyj priem gogolevskoj stilistiki i poetiki* (**Mertvye duši**), AUI, **31**, 1985, 56—61 [rez. rom.].

1536. MIHĂILĂ, G., *Prima operă tipărită a lui Grigorie Țamblac și tradiția slavo-română în difuzarea ei*, RRB, 93—99 [*Slujba lui Ștefan Uroš III Dečanski*, 1405 ; cu texte în an.].

1537. MORAROVA-VELINOVA, MILENA, *Determinarea nominală în legătură cu verbul în limbile bulgară și română*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 467—472 [rés. fr.].

1538. OANCĂ, TEODOR, *„Românesc" și „romanic" în lucrări lexicografice bulgărești*, RRB, 277—287.

1539. PEDESTRAȘU, ANATOL, *Vyraženie ponjatija količestva v sovremennom russkom jazyke* (*Čislitel'nye i sčetnye suščestvitel'nye*), LMȘ, nr. 2, 1985, 130—137 [cu 3 sch.].

1540. RADIĆ, JOVANKA, TOMICI, MILE, *Toponimia localității Strižilo din nordul Serbiei*, SCL, **37**, nr. 3, 1986, 245—249 [Engl. Ab.].

1541. TOMICI, MILE N., *O pojavi imena prezimena inadimaka [I]*, KŽ, **29**, nr. 2, 1985, 84—88 ; *II. Prezimena*, nr. 3, 91—95 ; *III. Nadimici*, nr. 4, 56—59.

1542. TOMICI, MILE N., *O odnosu između teorije i prakse u tretiraniu frazeoloških jedinica*, KŽ, **30**, nr. 1, 1986, 84—88.

1543. TRÂPCEA, THEODOR N., *Stilistička sredstva i umetničke slike u poeziji Vladimira Čokova*, KŽ, **29**, nr. 3, 1985, 77—78.

1544. VINȚELER, ONUFRIE, *Iuri Ivanovici Venelin și România*, RS, **23**, 1985, 279—293 [рус. рез].

1545. * * * *Romanoslavica. XXIII.* Comitetul de redacție : Mihai Novicov (redactor responsabil), Gheorghe Mihăilă (redactor responsabil adjunct), Ion C. Chițimia, Ecaterina Fodor, Ioan Pătruț, Constantin N. Velichi, Corneliu Barborică, Mihai Mitu (secretar), București, [TUB], 1985, 364 p. multigr. (UB. FLLS. AS).

VEZI și nr. 66, 88, 98, 105, 111, 121, 140, 506—508, 614, 624, 629, 639, **674**, 682, 791, 814, 831, 843, 877, 879, **943**, **950**, **951**, **952**, 1030, 1047, 1100, 1618, 1707, 1718, **1724**, 1730, 1744, 1770, **1781**, **1785**, **1786**, **1800**.

Recenzii

1546. ALEXANDRU, TEODORA, *Slovnik české frazeologie a idiomatiky*, vol. I, Přirovnání, Praga, Academia, 1983, 492 p., SCL, **37**, nr. 4, 1986, 354—355.

1547. DUMITRESCU, MARIA, *Elemente de gramatică confruntativă a limbilor rusă și română* [...], RS, **23**, 1985, 334—335. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2199**.

1548. DUMITRESCU, MARIA, CHIRILĂ, FEODOR, *Novye slova i značenija. Slovar'-spravočnik po materialam pressy i literatury 70-h godov*. Pod redakciej N.S. Kotelovoj, Moskva, 1984, 806 s., RS, **23**, 1985, 339—342.

1549. DUMITRESCU, MARIA, VINȚELER, O., *Comparative and Contrastive Studies in Slavic Languages and Literatures. Japanese Contributions to the Ninth International Congress of Slavists, Kiev, September 7—13, 1983*, edited by Shochi Kimusa, Tokyo, 1983, 102 p., RS, **23**, 1985, 332—333.

1550. MIHAIL, PAUL, *Russkaja staropečatnaja literatura (XVI—pervaja četvert' XVIII v.), Tematika i stilistika predislovij i posleslovij*, Moscou, Ed. Nauka, 1981, 304 p., Synthesis. **11**, 1984, 74—76.

1551. MIRCEA, ION-RADU, Dimitrije Bogdanović, *Inventar kirilskih rukopisa u Jugoslaviju (XI—XII veka)*, Academia Sîrbă de Ştiinţe şi Arte, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda*, I odelenije, knjiga, XXXI, Belgrad, 1982, 289 p., RS, **23**, 1985, 325—327.

1552. NEIESCU, PETRU, Mile Tomici, *Govor sviničana*, Beograd, 1984, 265 p. („Srpski dialektološki zbornik", kniga XXX), CL, **21**, nr. 1, 1986, 104—106.

1553. PANŢIRU, M., Akademija Nauk S.S.S.R., Institut russkogo jazyka, *Novoe v russkoj leksike. Slovarnye materialy*, Moscova, 1982, 320 p., AUI, **31**, 1985, 78—79.

1554. RUS, VIDA, László Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1985, 592 p., SCL, **37**, nr. 5, 1986, 434—436.

1555. VAIMBERG, S., *Documents russes sur la pêche et le commerce russe en Norvège au XVIIIe siècle. Étude historique et linguistique* par Alf Grannes, Arnvid Lillenhammer et Egil Pettersen, Oslo, Solum Forlag A/S, Norvège & les Éditions Privat, France, 1984, 192 p., SCL, **37**, nr. 3, 1986, 271.

1556. VAIMBERG, S., Ole T. Horpestad, *Soglasovanie skazuemogo s količestvennym podležašč im v sovremennom russkom jazyke*, Universitet i Bergen, Russisk Institut, 1984, 34 p., RS, **23**, 1985, 337—338.

1557. VAIMBERG, S., WOLF, S., *Bolgarskaja rusistika*, 1984, 1—6, LMŞ, nr. 2, 1985, 167—168.

1558. WOLF, S., *Studies in Descriptive Linguistics*. General Editor : Dietrich Nehls, Volume 8 : *Studies in Descriptive Russian Grammar*, edited by Willy Birkenmaier, Heidelberg, 1983, 124 p., RS, **23**, 1985, 328—331.

VEZI şi nr. 315, 327, 339, 349, 961, 1700.

XI. *TRACOLOGIE*

1559. BRĂTESCU, GH., *„Decebalus per Scorilo" în lumina noilor cercetări*, Magazin, **29**, nr. 51, 1986, 4.

1560. COMAN, ANA-MARIA, *Cine sînt sarmaţii? Ştiri antice şi opinii străine moderne despre sarmaţi*, AIst, **32**, nr. 2, 1986, 141—147.

1561. COMAN, ANA-MARIA, *Cine sînt sciţii? Ştiri antice şi opinii străine moderne despre sciţi (I)*, AIst, **31**, nr. 6, 1985, 137—145 ; *(II)* ; **32**, nr. 1, 1986, 133—140.

1562. COMAN, ANA-MARIA, *Date noi despre masageţi şi alani în lucrările orientalistului german N.J. Kaproth*, AIst, **31**, nr. 5, 1985, 154—157.

1563. PROTASE, D., *„Decebalus per Scorilo", în lumina vechilor şi noilor interpretări*, TD, **7**, nr. 1—2, 1986, 146—153 [deutsch. Zus.].

VEZI şi nr. 102, 918, 922, 937, 1375, 1865.

Recenzii

1564. DEAC, AUGUSTIN, Aurel Berinde, Simion Lugojan, *Contribuţii* [...], AIst, **32**, nr. 1, 1986, 129—132. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1649**.

1565. LOZBĂ, MIHAI, *Humboldt despre limba dacoromână în contextul limbilor romanice*, Cronica, **21**, nr. 48, 1986, 5, 8 [Wilhelm von Humboldt, ed. la Moscova, 1984, *Izbrannye Trudy po jazykoznaniju*].

XII. *LIMBA ALBANEZĂ*

1566. VĂTĂŞESCU, CĂTĂLINA, *Les emprunts lexicaux roumains en albanais*, RESEE, **24**, nr. 4, 1986, 351—360.

VEZI şi nr. 844, 928, 937.

Recenzii

1567. URIŢESCU, DORIN, Paolo di Giovine, *Il gruppo* et *latino in albanese*, Istituto di glottologia, Università di Roma, 1982, 132 p. (**=Biblioteca di Ricerche Linguistiche e Filologiche 12**), SCL, **37**, nr. 3, 1986, 263—268.

XIII. *LIMBA ARMEANĂ*

VEZI nr. 121, 140.

Recenzii

1568. SECHEREŞ, VASILE, Sylvia Agémian, *Manuscrits arméniens illustrés* [..], MB, **35**, nr. 1—2, 1985, 123—125. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1815**.

XIV. *LIMBA BASCĂ*

VEZI nr. 121, 140.

XV. *LIMBA CHINEZĂ*

1569. ARCOSI, ADRIANA, *Mihai Eminescu în limba chineză*, CE, **6**, **441**—447.
1570. VASILE, LUMINIŢA, *Mihai Eminescu în limba chineză*, Amfiteatru, **20**, nr. 6, 1986, 8, 9 [*„Aiminesku shi"* — ed. de Wenyi Chubansshe, 1983].
VEZI şi nr. 1196, **1310**.

XVI. *LIMBA JAPONEZĂ*

Recenzii

VEZI nr. 1549.

XVII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1571. BALÁSZ, SÁNDOR, *Nyelvraitás*, A Hét, **17**, nr. 13, 1986, 10—11 [limba lui Becsek Gábor].
1572. BALOGH, DESZŐ, *A szófaji érték*, NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 43—47 [rez. rom.].
1573. CSOMORTÁNI, MAGDOLNA, *Csikszentdomokos, Csikszentkirály és Zsögod helynevei*, NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 72—80 [cu 1 h. î.a.t.].
1574. GÁLFFY, MÓZES, *Ismerősek és ismerősök*, A Hét, **17**, nr. 1, 1986, 8—9; *A vonzatokról*, nr. 3, 7; *Egyszerűbben*, nr. 12, 6; *Egyeztessünk*, nr. 13, 6; *A bártokviszony kifejezése*, nr. 26, 6; *Nem márdegy*, nr. 40, 6 [la rubr.: Élő nyelvünk]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1471.
1576. HAJÓS, JÓZSEF, *Mintha vagy mint ha?*, NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 27—34 [rez. rom.].
1577. HUDY, ARPÁD, *Nyelvelő*, Ifjúmunkás, **30**, nr. 5, 1986, 6; nr. 9, 6; nr. 17, 6; nr. 20, 6; nr. 22, 10; nr. 35, 10.
1578. KOPPÁNY, ZSOLT, *Illemszótár*, Dolgozó nő, **42**, nr. 1, 1986, 15 [*T*: takarékosság, találka, tapintatlanság, tálalás, tánc, tarsalgas, távirat, tegezés, telefonbrigantizmus, telefonillem, telefonszám, teleszáj, televísió, tetszik tudnik, tétlenség, tragar beszéd, trefa, tölteni, törülgetni; *U—Ü*: udvartás, undok, utcai feltűnés, üdülés, ültetés; *V*: váratlan vendég, vendég, vendég kivansága, veszekedés, viccek, virág, visszaköszönés, viszantasítás, viszonzas; *Z—Zs*: zaj, zür, zsarokság, zseb, zsebkendő]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1474.
1579. KOZMA, DEZSŐ, *Hagyomány és újítás Arány művészetében (A költő halálának századik évfordulóján)*, ProDid, **2**, 209—213.
1580. LABSONY, ZOLTAN, *Kis leg-szikon*, A Hét, **16**, nr. 52, 1985, 13.
1581. MAKKAY, JÓZSEF, *Nyelvelő*, Ifjúmunkás, **32**, nr. 31, 1986, 6.
1582. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *A zárt ü-zés és ú-zas egytagú szavakban és határozógokban*, NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 49—59.
1583. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Változások helyesírásunkban*, Új Élet, **28**, nr. 4, 1986, 23; *Hejlon és zsűri*, nr. 5, 23; *Változások helyesírásunkban.* **Így is, úgy is**, nr. 6, 23; *Változások helyesírásunkban. A személynevekől a csillagnevekig*, nr. 7, 23; *Változások helyesírádsunkban. Külön vagy egybe?*, nr. 8, 23; *Maradjunk még itt!*, nr. 9, 23 [la rubr.: Nyelvművelés]; *Nyelvünk virágai*, nr. 10, 23; *Legjobb áz egyenes út*, nr. 11, 23; *Pedzi a*

dolgot, nr. 12, 23; *Egy gyékényen egy háron*, nr. 13, 23; *Zabolátlan, nyűgös*, nr. 14, 23; *Brenne van a csávában*, nr. 17, 23 [la rubr.: Nyelvünk virágai]; *Szörén-szálán eltűnt*, nr. 18, 23; *Eveti a sulykot*, nr. 19, 23; *Egy fabatkát sem ér!*, nr. 20, 23; *Sok van a rovásán*, nr. 21, 23; *Meg van kötve a keze*, nr. 22, 23 [la rubr.: Nyelvművelő].

1584. J. NAGY, MÁRIA, *Egy nélkül*, Dolgozó nő, **41**, nr. 12, 1985, 11; *A tévé történetéről*, **42**, nr. 1, 1986, 12; *Beszél a gyerek (1)*, nr. 3, 15; *(2)*, nr. 4, 12—13; *(3)*, nr. 5, 13; *(4)*, nr. 6, 16; *(5)*, nr. 7, 12; *(6)*, nr. 8, 15; *Nem babonából*, nr. 9, 13; *Piacihízelgések*, nr. 11, 12 [la rubr.: Anyanyelvünk]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1480; **27**, 1984, nr. 1675; **26**, 1983, nr. 1842; **25**, 1982, nr. 2472; **24**, 1981, nr. 2052; **23**, 1980, nr. 2156.

1585. PÁLL, KATALIN, *Anyanyelvi nevelés és szemelyiségformálás*, TÚ, **30**, nr. 10, 1986, 2.

1586. SALLÓ, LÁSZLÓ, *A mássalhangzók ejtéséről*, Ifjúmunkás, **30**, nr. 3, 1986, 10; *Ami nem „letsik"!*, nr. 12, 10; *Amikor nem „hallatszik"*, nr. 14, 6 [v.r.nr. 1577].

1587. SALLÓ, LÁSZLÓ, *Pontatlan pontok*, A Hét, **17**, nr. 44, 1986, 7 [v.r.nr. 1574].

1588. SÁSZ, LŐRINC, *Szótárak műhelye. Beszélgetés...*, A Hét, **17**, nr. 2, 1986, 2 [despre *Dicționar frazeologic român-maghiar* de Béla Kelemen și...; conv. cons. de Beke György]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1143**.

1589. SZILÁGYI, SÁNDOR, **Minél, mennél, mentől**, Új Élet, **28**, nr. 1, 1986, 23 [la rubr.: Anyanyelvünk szellemében].

1590. TIBÁD, LEVENTE, *A névkutatás, a névtani körök szerepe a tanulók nyelvi nevelésében*, ProDid, **2**, 217—220.

1592. VITA, ZSIGMOND, *Tisztje és tiszte*, A Hét, **17**, nr. 9, 1986, 6; *Csapdák*, nr. 21, 5 [v.r.nr. 1574].

1593. * * * *Kis könyv lexikon*, A Hét, **17**, nr. 7, 1986, 10 [ars poetica, árualap, árukapcsolás, Asszurbanipal könnutára, átírás]; nr. 31, 10 [avantgarde, ballada, ballonvászon]; nr. 39, 10 [barokk, könyvművészet, beat irodalom]; nr. 48, 10 [behúzás, bekötési tábla, béléspapiros, berni egyezmény, bérpotlék, beruházás, bestiarium].
VEZI și nr. 17, 60, 121, 140, 294, 490, 588, 589, 924, 1324, 1455, 1643, 1643 bis., 1647, 1650, 1654, 1683 bis, 1704, 1710, 1722, 1723, 1728, 1837, 1842, 1844, 1849.

Recenzii

1594. EGYED, A., *Kőrösi Csoma Sándor* [...], CNȘI, nr. 2, 1985, 36—38 [de Csetri Elek]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1466**.

1595. GÁLFFY, MÓZES, Hajdú Mihály, *Magyar-angol, angol-magyar keresztnévszótar*, Bp., 1983, 117 lap., NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 94—96.

1596. KIRÁLY, F., ZSEMLYEI, J., Bakos Ferenc, *A magyar szókészlet román elemeinek története* [*Istoria elementelor românești ale vocabularului maghiar*], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, 560 p., LR, **35**, nr. 3, 1986, 243—248.

1597. SZABÓ, T. ATTILA, *Régi Magyar Gloszárium*, Szótárak, szójegysékek és gloszák egyesitett szótara. Szerkesztette Berrár Jolán és Károly Sándor. Akadémiai Kiadó, Bp., 1984. 805 + 31., NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 81—83.
VEZI și nr. 590, 592, 593, 596, 966, 972, 1554.

XVIII. *LIMBI ALTAICE*

VEZI nr. 121, 140.

XIX. *LIMBI BALTICE*

1598. VRACIU, ARITON, **Atlasul Lingvistic Lituanian**, *Principii și probleme*, AnL—A, **30**, 1985, 83—90 [Engl. Ab.].
VEZI și nr. 121, 140.

XX. *LIMBI CAUCAZIENE*

VEZI nr. 121, 140.

XXI. *LIMBI DRAVIDIENE*

VEZI nr. 121, 140.

XXII. *LIMBI FINO-UGRICE*

VEZI nr. 121, 140.

XXIII. *LIMBI INDO-IRANIENE*

VEZI nr. 55, 121, 140.

XXIV. *LIMBI LAPONE*

VEZI nr. 121, 140

XXV. *LIMBI MAYAN*

1599. PĂLTINEANU, VIOREL, *Sobre el origen del protomaya*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 275–280.

XXVI. *LIMBI SEMITICE*

1600. GLÜCK, EUGEN, *Circulația documentelor ebraice în Transilvania*, RCM, **30**, nr. 589, 1985, 6.
1601. STERNBERG, MAX, *Alfabetul din Sinai. Contribuții la istoria scrisului*, București, EL, 1985, 142 p. Vezi și nr. 1607 bis.
1602. TERNER, ZOLTAN, *Israel și caracterul sacru al limbii*, RCM, **31**, nr. 593, 1986, 7.
1603. WALD, HENRI, *Valoarea cuvîntului în iudaism*, RCM, **31**, nr. 601, 1986, 3, 4.
1604. * * * *Biblia și limbile europene*, RCM, **30**, nr. 587, 1985, 5.
1605. * * * *Early Hebrew Studies in Romania*, RCM, **31**, nr. 602, 1986, 9.

VEZI și nr. 120, 121, 140, 869, **946**, **1802**.

Recenzii

1606. ANGHELESCU, NADIA, Kees Versteegh, *Pidginization and Crealization. The Case of Arabic*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1984, 194 p., RRL, **31**, nr. 2, 1986, 197–199.
1607. AVRAM, ANDREI A., Boff Marie-Christine épousé Dkhissi, *Contribution à l'étude expérimentale des consonnes d'arrière de l'arabe classique (locuteurs marocains)* (=**Travaux de l'Institut de Phonétique de Strasbourg**, 15 1983) 10 + 363 p., RRL, **31**, nr. 4, 1986, 379–380.
1607 bis. MUNTEANU, AUREL-DRAGOȘ, *O carte de istorie a scrisului*, Luceafărul, **28**, nr. 6, 1986, 8 [Max Sterner, *Alfabetul din Sinai...*]. Vezi nr. **1601**.
VEZI și nr. 301, 318, 324, 357.

XXVII. *LIMBI TURCICE*

1608. ACIOBĂNIȚEI, DECEBAL, *Eminescu în limba tătară*, CE, **6**, 448–453.
1609. HRIȚCU, IRINA, *Eminescu în limba turcă. Analiză stilistico-comparativă*, CE, **6**, 454–457.
VEZI și nr. 75, 81, 82, 121, 140, 935, 1363.

XXVIII. *LIMBI URALICE*

VEZI nr. 121, 140.

XXIX. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂȚI

1610. * * * *Caiet metodico-științific. Limba română. Limbi moderne*, Drobeta-Turnu Severin, [f.e.], 1986, 34 p. multigr. (IȘJ Mehedinți, CSÎ Drobeta-Turnu Severin, CCD) [pe coperta exterioară: III]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2566**; **26**, 1983, nr. **1990**.

1611. * * * *Lexicologie și lexicografie didactică*. Volum îngrijit de Vasile D. Țâra, Domnița Alexandru, Timișoara, TUT, 1985, 105 p. multigr. (UT. FF) [vol. cuprinde com. prez. la simpozionul cu aceeași temă, org. de FF a UT la 15 dec. 1984].

Recenzii

1612. ȘONEA, D, *Caiet metodico-științific*, Orizont, **37**, nr. 26, 1986, 13 [vol. I—II]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2566**; **26**, 1983, nr. **1990**.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1613. ALEXANDRU, DOMNIȚA, BREILEAN, AUREL, VLAD, FELICIA, *Pentru un dicționar iconic situațional*, LLD, 3—8 [cu 1 fig.].

1614. ALEXANDRU, DOMNIȚA, VLAD, FELICIA, *Dicționar general de proiectare tehnico-științifică. Principii, structură, posibilități de exploatare*, AUT, **23**, 1985, 91—94.

1615. ANTOHE, RODICA, *Pentru stimularea exprimării*, TribȘc. **13**, nr. 286, 1986, 11 [la grădiniță].

1616. ARON, CRISTEA, *Aspecte teoretice în predarea unor noțiuni de teorie literară*, LL, nr. 4, 1985, 592—596.

1617. BODOLAN, VICTORIA, *Jocul didactic — mijloc de dezvoltare a comunicării verbale*, RPed, **35**, nr. 12, 1986, 41—42.

1618. BRANEA, STELA, NICULESCU, VIORICA, NICULESCU, VIRGIL, RĂDULESCU, ANGELICA, REVAI, ELISABETA, SEMENOVA, GALINA, *Modalități de alcătuire a unui dicționar poliglot de anatomie*, LLD, 37—43.

1619. BRÂNCUȘ, GR., *Îndrumări metodologice pentru analiza sintactică a frazei*, LRȘ, 25—27 [reluare din LLR, **4**, nr. 4, 1975, 18—20]. VEZI BRL, **18**, 1975, nr. 684.

1620. CHISCOP, LIVIU, *Admiterea în treapta I de liceu. Considerații pe marginea examenelor din acest an*, Publicitate, sept. 1986, **4**, în Ateneu, **23**, nr. 9, 1986 [v.r.nr. 845].

1621. CHISCOP, LIVIU, *Probe de verificare a cunoștințelor la limba română. Subiecte rezolvate*, CPub, febr. 1986, 4, în Ateneu **23**, nr. 2, 1986 [v.r.nr. 845].

1622. CINCU, GEORGETA, *Probă de verificare a cunoștințelor de limba română*, CPub, mai 1984, 4, în Ateneu, **23**, nr. 5, 1986 [v.r.nr. 845].

1623. CIOBANU, GEORGETA, *Locul anglicismelor într-un dicționar elementar de tehnică modernă*, LLD, 9—14.

1624. CIUCHI, GEORGETA, *Educarea unei atitudini stilistice la elevi prin lecțiile de compoziție*, RPed, **35**, nr. 6, 1986, 36—38.

1625. COSTEA, LETIȚIA, *Principii de alcătuire a unui dicționar de termeni tehnici*, LLD, 15—18.

1626. COTEANU, ION, *Impactul terminologiei științifice în manualele școlare*, RPed, **35**, nr. 4, 1986, 20—21.

1627. CRĂCIUN, ROZALIA, *Diapozitivele în sprijinul însușirii normelor ortografice*, BulCD Oradea, **11**, nr. 4, 1983, 6—10.

1628. CRUDU, MARIA, COMÂRZAN, TITUS, *Precizări privind pregătirea probei de verificare a cunoștințelor de limba și literatura română pentru admiterea în treapta I de liceu*, Tomis, **21**, nr. 5, 1986, 12.

1629. DÂRLOAGĂ, CORNELIA, *Limba română — clasa a IV-a*, TribȘc, **13**, nr. 288, 1986, 4.

1630. DECUȘARĂ, NADEJDA, *Valențe formative ale evaluării permanente la limba și literatura română*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 3, 1986, 21—22.

1631. DIACONESCU, PAULA, *Limbă, limbaj, stil. O sistematizare pentru predare în liceu*, LL, nr. 1, 1986, 88—99.

1632. DOBRA, SOFIA, *Limba română — clasa a VI-a*, TribŞc, **13**, nr. 288, 1986, 5.
1633. DORCEA, TUDORA, *În scopul exprimării clare şi corecte*, TribŞc, **13**, nr. 283, 1986, 6 [s.t.c.: Învăţământul primar. Lectura literară a elevilor].
1634. FLOAREŞ, CONSTANTIN, *Citire şi scriere. Verificarea cunoştinţelor*, TribŞc, **13**, nr. 287, 1986, 8.
1635. FLOREA, MELANIA, **Cine, care, ce** — *din perspectiva românei ca limbă ţintă*, AUBLLR, **34**, 1985, 71—77.
1636. FLOREA, MELANIA, *Pentru o coordonare metodică a predării limbajelor de specialitate la anul pregătitor*, LR, **35**, nr. 3, 1986, 217—224.
1637. FLOREA, MELANIA, *Subiectul gramatical din perspectiva românei ca limbă-ţintă*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 135—143.
1638. FÜRTŐS, DANIELA, *Consolidarea pronunţiei corecte*, TribŞc, **13**, nr. 286, 1986, 9 [s.t.c.: Dezvoltarea vorbirii în grădiniţă].
1639. GANCZ, MARGARETA, *Dificultăţi întîmpinate în alcătuirea unui dicţionar de electronică*, LLD, 19—23.
1640. GHERASIM, MIROSLAVA, *„Experiment ortografic"*, TribŞc, **13**, nr. 284, 1986, 2.
1641. GHERĂNESCU, DARIA, *Eficienţa tratării contrastive a impersonalului în limba română şi franceză*, LRLM, 1986, 11—16.
1642. GHIDALI, ANDREI, *Stilul comentariilor literare (I)*, LLR, **15**, nr. 2, 1986, 12—14; *(II)*, nr. 3, 13—16.
1643. GOGA, AURELIA, GOGA, VASILE, *Modalităţi de optimizare a predării limbii române la clasele I—IV, cu limba de predare maghiară*, RPed, **35**, nr. 6, 1986, 31—34.
1643 bis. GYÖRGY, KATALIN, *Támpontok az összefoglaló ismétléshez*, TÚ, **30**, nr. 5, 1986, 2 [la rubr.: A román nyelv tanitása].
1644. HODOR, LIVIA, *Contribuţia jocurilor didactice la formarea deprinderilor de vorbire corectă la elevii clasei I*, BulCD Satu Mare, nr. 111, [1985], 23—25.
1645. JIPLEA, NICOLAE, *Cauzele greşelior de ortografie şi de pronunţie ale elevilor*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 12, 1986, 18.
1646. KEMENSKI, ION ŞTEFAN, *Predarea vocabularului din perspectiva echivalenţelor neologice de origine franceză*, LMŞ, nr. 2, 1985, 37—39.
1647. KEREKES, ANDOR, *Ismeretközlés és gyakorlás*, TÚ, **30**, nr. 10, 1986, 2 [la rubr.: A román nyelv tanitása].
1648. M. A., *Analiză gramaticală*, CPub, ian. 1981, 4, în Ateneu, **23**, nr. 1, 1986 [v.r.nr. 845].
1649. MANYET, CAROLINA, FULGA, ANA, *Observaţii stilistice*, TribŞc, **13**, nr. 283, 1986, 5, 6[v.t.c.nr. 1633].
1650. MATLAK, EVA, *Fogalmazéstanítási eljárások*, TÚ, **30**, nr. 1, 1986, 2 [v.r.nr. 1647].
1651. MĂRIEŞ, VIORICA, BLAJ, MARIA, CHIRA, MARIA, PANTEA, AURELIA, POP, ANA GH., POP, ROZALIA, *Caiet pentru munca independentă. Limba română, clasa a III-a*, BulCD Satu Mare, nr. 91, 1983, 42 p.
1652. MĂRIEŞ, VIORICA, MAXIM, OLIVIA, CHIS, MARIA, GAVRIŞ, DOINA, *Caiet pentru munca independentă. Limba română clasa a IV-a*, BulCD Satu Mare, nr. 90, 1983, 40 p.
1653. MEMNUNE, IAIA, *Analize ale structurii cuvintelor şi propoziţiilor*, TribŞc. **13**, nr. 286, 1986, 9 [v.t.c.nr. 1638].
1654. MIKLÓS, ERZSÉBET, LŐRINCZ, ÉVA, *Helyesírási készségbejlesztő gyakorlatok*, TÚ, **30**, nr. 2, 1986, 2; *Gyakorlatok a helyesírási ismeretek rögzítésere*, nr. 6, 2 [v.r.nr. 1647].
1655. MÎNDRESCU, ENACHE, *Permanent în atenţie — exprimarea corectă a elevilor*, TribŞc, **13**, nr. 285, 1986, 11.
1656. MOCUŢA, AURICA, *Exersarea auzului fonematic*, TribŞc, **13**, nr. 286, 1986, 9 [v.t.c. nr. 1638].
1657. NICOLESCU, CARMEN, ŢEGHIU, LIVIU, *Unele modalităţi de formare a termenilor medicali*, LLD, 29—36.
1658. NIŢU, GEORGE, CLONŢEA, PROCOPIE, *O abordare socio-psiho-lingvistică privind: Strategia predării limbii române ca limbă străină*, Forum, **28**, nr. 10, 1986, 30—33.
1659. OALLDE, PETRU, *Limba română — principal factor de educaţie patriotică*, Flamura **34**, nr. 3387, 12 oct. 1982, 2 [int. cons. de Gheorghe Jurma].
1660. OROS, VALERIU, *Date experimentale privind nivelul ortografic al elevilor la intrare în liceu şi modalităţi de creştere a randamentului şcolar*, RPed, **35**, nr. 3, 1986, 12—14
1661. OŢOIU, LIVIA MARIA, *Şcoala nu este chemată să pregătească poeţi. Ea este obligată să formeze oameni culţi, stăpîni pe ştiinţa de a se folosi cu inteligenţă de virtuţile limbii*, ÎnvLicTehn., **34**, nr. 6, 1986, 10—11 [s.t.c.: În sprijinul predării-învăţării limbii şi literaturii române].
1662. OZUNU, E., *Conlucrarea dintre logoped şi educatoare*, TribŞc, **13**, nr. 286, 1986, 9 [v.t.c. nr. 1638].

1663. PĂTRU, IOANA, IDORAȘ, AURICA, *Înlăturarea unor greșeli tipice în exprimarea orală și scrisă a elevilor*, TribȘc, **13**, nr. 287, 1986, 8.

1664. POENARU, VASILE, *Comentariul literar*, LRȘ, 65—66 [reluare din LLR, **14**, nr. 4, 1985, 11—13].

1665. POPESCU, MARIETA, *Limba română, o redută spirituală a neamului. Să o învățăm corect, să o studiem temeinic*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 6, 1986, 9—10 [v.t.c.nr. 1661].

1666. POPESCU, PAUL, *În relație cu compunerile școlare*, TribȘc, **13**, nr. 283, 1986, 7.

1667. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Un dicționar de verbe românești*, LLD, 70—75 [în curs de elaborare la FF a UI].

1668. ROȘCA, ELENA, *Limba română — clasele a VII-a și a VIII-a*, TribȘc, **13**, nr. 289, 1986, 5 [s.t.c.: Dezvoltarea creativității în activitatea didactică].

1669. SAMSON, MARIA-ANTOANETA, *Analiza corectă a propoziției subiective*, LRȘ, 30—33 [reluare din LLR, **11**, nr. 2, 1982, 8—9]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 2763.

1670. SARAMANDU, MANUELA, *Aspecte ale predării vocabularului fundamental la studenții străini*, LR, **35**, nr. 2, 1986, 144—149.

1671. SIMINA, ELENA, *Exerciții de scriere... în vacanță*, RPed, **35**, nr. 7, 1986, 31—32.

1672. SÎRBU, RICHARD, *Formule de reprezentare lexicografică a conținutului cuvîntului*, LLD, 44—69.

1673. SLABU, VALENTIN, *În sprijinul învățării citit-scrisului la clasa I (un nou alfabetar)*, RPed, **35**, nr. 2, 1986, 35—37.

1674. STAMP, HANS OTTO, *Pedagogia cibernetică*, Contemporanul, nr. 41, 1986, 4.

1675. STANCA, VASILE, *Algoritmizarea în predarea limbii române*, ProDid, **2**, 38—52.

1676. STANCA, VASILE, *Tratarea diferențiată a elevilor la lecțiile de limba română în gimnaziu (clasa a V-a)*, ProDid, **2**, 53—66 [cu 6 an.].

1677. SURANYI, ROZA-MARIA, *Metode și procedee pentru îmbogățirea, pregătirea și activizarea vocabularului la limba română a elevilor de la școlile cu limba de predare a naționalităților conlocuitoare*, BuICD Satu Mare, nr. 78, 1982, 21—25.

1678. ȘERBAN, SERGIU, *Practici neadecvate privind comentariul literar în școală*, Collegium, **1**, 135—140.

1679. ȘERDEAN, ION, *Proiectarea activității didactice la limba română, în clasele I—IV*, RPed, **35**, nr. 6, 1986, 28—31.

1680. ȘOVU, GEORGE, *Creșterea limbii românești — îndatorire patriotică a școlii*, Scînteia, **55**, nr. 13653, 23 iul. 1986, 4.

1681. ȘUTEU, VIORICA, *Corelarea predării limbii și literaturii române cu pregătirea de specialiști în liceul pedagogic*, RPed, **35**, nr. 2, 1986, 18—20.

1682. TABARCEA, CEZAR, *Gramatică*, Luceafărul, **28**, nr. 20, 1986, 6.

1683. TEODORESCU, VASILE, *Școala și cultivarea limbii*, Contemporanul, nr. 21, 1986, 7, 10 [v.r.nr. 403].

1683 bis. TÖVISSI, ÉVA, *Házi olvasmalanyak szókincsfejlesztő szerepe*, TÚ, **30**, nr. 4, 1986, 2 [v.r.nr. 1647].

1684. URSU, PAULINA, *Limba română — clasele I—IV*, TribȘc., **13**, nr. 289, 1986, 4—5 [v.t.c.nr. 1668].

1685. VASILACHE, GH. N., *Folosirea modelelor ortografice în scrierea unor verbe*, TribȘc, **13**, nr. 292, 1986, 7.

1686. VASILE, GEORGETA, ȘOVU, GEORGE, VULPE, NICOLAE, *Sugestii în sprijinul perfecționării predării-învățării limbii și literaturii române*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 9, 1986, 24—27.

1687. VICOLEANU, IOAN, *Limbajul nuanțat — cerință a capacității de exprimare orală și scrisă*, RPed, **35**, nr. 4, 1986, 39—41.

1688. VLAD, FELICIA, *Prezentarea gramaticii în dicționarul limbii române pentru studenții străini*, LLD, 76—104 [cu num. an.].

1689. ZAMȘA, ELEONORA, *De la gîndire la fapte de limbă*, LLR, **15**, nr. 3, 1986, 4—5 [*Mioriția*; M. Eminescu, *Mai am un singur dor*; G. Coșbuc, *Mama, Vara*].

1690. * * * *Dialog colegial. Cu profesorii de limba română*, TribȘc, **13**, nr. 289, 1986, 5 [discuție cons. de C. Gîrmacea cu prof.: Ecaterina Crețu, Maria Buteanu, Ionel Popa, Angela Duțu, Visarion Bealcovschi, Floarea I. Popescu, Virgil Șandu, Doina Mitroi].

1691. * * * *În atenția dumneavoastră: Subiecte date la concursul de admitere în învățămîntul superior — iulie 1985. Profilul: Filologie*, Forum, **28**, nr. 6, 1986, 93—95 [rubr. realizată și îngrijită de Bucur B. Ionescu].

1692. * * * *Limba română în școală*. Materiale în sprijinul pregătirii elevilor pentru probele de limba și literatura română. Coordonare: Marica Anghelescu. Supliment al revistei „Limba și literatura română". Revistă trimestrială pentru elevi, București, [f.e.], 1986, 160 p. (SȘF). Vezi și nr. 1698, 1699.

1693. * * * *Predarea limbii și literaturii române.* [Vol.] 7. Colegiul de redacție : G.Cotuna, Fl. Gâță, M. Gheorghe, M. Ghițescu, M. Hasselman, A. Lauterman, C. Mazilescu, București, [f.e.], 1985, 216 + [IV] p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 2806 ; **22**, 1979, nr. 1835 ; **20**, 1977, sigla **PredLLR**.

1694. * * * *Proba de verificare a cunoștințelor pentru admiterea în treapta I de liceu. Subiecte date în sesiunea iunie 1985*, LLR, **15**, nr. 1, 1986, 48—50 [în jud. Brașov, Caraș-Severin, Constanța, Covasna, Giurgiu, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Tulcea și în București].

1695. * * * *Proba de verificare a cunoștințelor de limba română pentru înscrierea în clasa a IX-a (treapta I) de liceu*, LRȘ, 153—154 [fragm. din Anexa nr. 1 din *Metodologia privind organizarea și desfășurarea înscrierii în clasa a IX-a (treapta I) de liceu și concursului de admitere în clasa a XI-a (treapta a II-a) de liceu*, aprobată de M.E.Î., cu ordinul nr. 37310 din 9 iun. 1983].

1696. * * * *Pro didactica.* Buletinul filialei pe anii 1982—1984. [Vol.] II. Apare sub îngrijirea unui comitet format din : Gavril Scridon, Iuliu Pârvu, Mircea Popa, Kozma Dezső, Ioan Andrău, Cluj-Napoca, [f.e.], [1985], 233 p. (SȘF Fil. Cluj). Vezi și nr. 1702.

1697. * * * *Selecție din subiectele date la proba de verificare a cunoștințelor de limba română pentru înscrierea în clasa a IX-a (treapta I) de liceu*, LRȘ, 154—159 [sesiunea iun. 1984 din jud. Brașov, Buzău, Cluj, Covasna, Ialomița, Hunedoara, Maramureș, Mehedinți, Olt, Satu Mare, Sibiu, Timiș și din București ; sesiunea iun. 1985 din jud. Brașov, Caraș-Severin, Constanța, Covasna, Giurgiu, Ialomița, Maramureș, Tulcea, Vîlcea și din București].

VEZI și nr. 29, 68, 72, 87, 96, 97, 100, 830, 834, 835, 845, 984, 985, 987, 988, 991, 998, 1001, 1003, 1006, 1024, 1026, 1029, 1031, 1032, 1045, 1058, 1059, 1061, 1068, 1069, 1078, 1079, 1093, 1099, 1101, 1104, 1110, 1116, 1122, 1133, 1134, 1136, 1138, 1142, 1144, 1149, 1150, 1158, 1161, 1163, 1164, 1167, 1194, 1195, 1199, 1247, 1261, 1270, **1610**, **1611**, **1754**, 1763, 1768, 1797, **1809**.

Recenzii

1698. C. G., *Limba română în școală*, TribȘc, **13**, nr. 286, 1986, 11. Vezi nr. **1692**.

1699. CINCU, GEORGETA, *Limba română în școală*, Publicitate, oct. 1986, 4, în Ateneu, **23**, nr. 10, 1986. Vezi nr. **1692**.

1700. DEBRUYKER, M., Napolnova, T. V., *Zadanija poiskovogo haraktera pri povtorenii proidennogo* (Temele cu elemente de descoperire la recapitulare). În : Ruskii jazyk v škole, Moskva, nr. 2, 1981, p. 36—40, PredLLR, **7**, 1985, 203—208.

1701. MUREȘANU, ILEANA, *Un dicționar practic pentru străini — abordare statistică*, LLD, 24—28 [Viorel Păltineanu, *Dicționar practic...*]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1321.

1702. VASILIU, GABRIEL, *Pro Didactica*, Buletinul filialei pe anii 1980—1981 (I), pe anii 1982—1983 (II) [...], NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 91—92. Vezi nr. **1696**.

VEZI și nr. 1612.

3. LIMBI STRĂINE

1703. ACHIM, EDITH, *Zu Fragen Wortschatzvermittlung im Gymnasium*, LMȘ, nr. 1, 1986, 166—175.

1704. BARTOS-ELEKES, ILDIKO, BARTOS-ELEKES, ISTVÁN, *Predarea lexicului și structurilor de limbi străine cu ajutorul mijloacelor audio-vizuale sincronizate electronic*, BulCD Oradea, **11**, nr. 4, 1983, 19—20 [cu 1 sch.].

1705. BLAGA, VIOLETA, *Utilizarea bazei didactico-materiale*, TribȘc, **13**, nr. 284, 1986, 7 [s.t.c. : Limbile moderne — un aport specific la formarea multilaterală a elevilor].

1706. CÂNDEA, LUCIA, *Appréhension exploratoire et grilles de classement des éléments lexico-grammaticaux du texte*, LMȘ, nr. 1, 1986, 159—165 [cu 1 sch. și 3 tab.].

1707. CHIRILĂ, FEODOR, *Traducerea ca procedeu eficient în predarea limbilor străine*, LMȘ, nr. 1, 1986, 34—38 [predarea limbii ruse].

1708. CREȚU, ANDREEA, *Testul ca modalitate de evaluare a receptării textului și a performanței lingvistice*, LMȘ, nr. 2, 1985, 50—54 [cu 4 tab.].

1709. DÁNIELISZ, ENDRE, *Tanitsunk hangulatosán*, TÚ, **30**, nr. 2, 1986, 3 [la rubr. : Anyanyelvünk az iskolában].

1710. DOMBI, ERZSÉBET, *Tantárgypedagógiai alopelvek az anyanyelv tanulmányjásában*, TÚ, **30**, nr. 7, 1986, 3.

1711. DOROBĂȚ, DUMITRU, *Stilistica și predarea limbilor străine*, Collegium, 1, 153—163.

1712. DRĂGHICESCU, JANETA, *Prezentativele în franceză și echivalentele lor în română*, LMȘ, nr. 2, 1985, 23—28.
1713. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Tehnici de predare a vocabularului în primii ani de studiu*, TribȘc, **13**, nr. 284, 1986, 2 [v.t.c.nr. 1705].
1714. FILATOV-DODUL, CARINA, *De la traducerea didactică la cea literară*, LMȘ, nr. 1, 1986, 39—42.
1715. GAVRILIU, EUGENIA, *Developing an English Lesson around a Lesson Plan*, LMȘ, nr. 1, 1986, 154—158.
1716. GIOSU, GEORGETA, *O varietate de exerciții*, TribȘc, **13**, nr. 292, 1986, 7.
1717. HÂRLĂOANU, A., *O problemă de dialog interlingvistic: lexicul internațional*, LMȘ, nr. 2, 1985, 43—45.
1718. ILIEVA, PENKA, *Lingvo-metodičeskie problemy pri prepodovanii naučnogo teksta v procese obučenija inostrannym jazykam*, LMȘ, nr. 1, 1986, 142—146.
1719. IOAN, DANA, *Analiza contrastivă și tipologia erorilor*, LMȘ, nr. 2, 1985, 17—22.
1720. IONESCU C., *Contribuția limbilor moderne la formarea multilaterală a elevilor*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 9, 1986, 25—26.
1721. IORGA-SIMĂN, GEORGETA, *Un proiect didactic la limba franceză*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 7, 1986, 25—26.
1722. KÁRP, KLÁRA, *Témák teroek, törkvésok*, TÚ, **30**, nr. 5, 1986, 3 [v.r.nr. 1709].
1724. KIRÁLY, MARIA, *Rolul dicționarului tematic în predarea limbilor străine (cu privire specială la limba rusă)*, Timișoara, TUT, 1985, 11 p. multigr. (UT. FF. *Seminarul de Lingvistică*, 27) [rés. fr.].
1725. MARINESCU, CRISTINA, *Modalități generale de structurare ale lecțiilor de recapitulare*, LRLM, 1986, 6—10.
1726. MARINESCU-MAȘCA, MIHAELA, *Limbajul economic — componentă a dialogului între culturi*, LMȘ, nr. 2, 1985, 46—49.
1727. MUNTEANU, DOINA, *Studiul limbilor străine și ordinatorul*, RPed, **35**, nr. 4, 1986, 61—62.
1728. NAGY SASÓ, MAGDA, *Művelemzés vezérmotivumok felhasználásával*, TÚ, **30**, nr. 6, 1986, 3 [v.r.nr. 1709].
1729. NICOLAE, RADMILA, *Însușirea de către elevi a unor probleme de gramatică franceză fără corespondent în limba română*, LMȘ, nr. 2, 1985, 29—31.
1730. OROS, VALERIU, *Exerciții diferențiatoare*, TribȘc, **13**, nr. 287, 1986, 6 [la limba rusă].
1731. PALAGE, ADRIAN, *Factorii motivaționali în învățarea limbilor moderne la nivel de gimnaziu*, BulCD Satu Mare, nr. 105, 1985, 17—21.
1732. PĂSAT, MIHAELA, *Pour une théorie de l'apprentissage*, RRL, **31**, nr. 6, 1986, 543—555.
1733. PEGULESCU, ANCA, *Utilizarea portretului literar ca procedeu de comunicare interculturală*, LMȘ, nr. 1, 1986, 87—93 [la limba franceză].
1734. POPA, ECATERINA, *Nou sau/și tradițional în predarea limbilor străine*, Steaua, **37**, nr. 3, 1986, 58.
1735. RUTHNER, IVAN, *Corelații obiective — tehnici de lucru în procesul de predare-învățare a limbii moderne*, RPed, **35**, nr. 7, 1986, 34—36.
1736. SANDU DOINA, *Unități frazeologice în germana contemporană predată ca limbă străină*, LMȘ, nr. 2, 1985, 32—36.
1737. SBÎRNEA, LUCIA MARIA, *Modalități de îmbogățire a vocabularului prin procedeul sinonimiei în cadrul cercului de limba franceză*, LMȘ, nr. 2, 1985, 40—42.
1738. SISAK, CLARA E., *„Wer vom Ziel nichts weiss...". Motivation, Gedächtnisdisposition und Zielbewusstsein als effektivitätssteigende Faktoren in Fremdsprachenunterricht*, KarpRund, **19**, nr. 31, 1986, 7.
1739. SPĂTĂCEANU, LIGIA, *Modalități de introducere a vocabularului tehnic de limba franceză prin utilizarea textelor adecvate*, BulCD Oradea, **11**, nr. 4, 1983, 21—24.
1740. SPIȚĂ, DOINA, *Gramatica textului — de la teorie la practica predării limbilor străine*, Collegium, **1**, 146—152.
1741. SPIȚĂ, DOINA, *Studierea limbii franceze în învățământul seral metalurgic*, RPed, **35**, nr. 4, 1986, 36—38.
1742. SPIȚĂ, DOINA, *„Textul" și creativitatea*, TribȘc, **13**, nr. 284, 1986, 7 [v.t.c.nr. 1705].
1743. TOMULESCU, SIMIORINA, *Teaching English through Games*, LMȘ, nr. 2, 1985, 76—84.
1744. TUDOR, DRAGNA, *Sposoby semantizacii leksiki po special'nosti*, LMȘ, nr. 1, 1986, 176—180.
1745. URECHE, VIRGIL, *Limbi moderne; stabilirea obiectivelor operaționale*, TribȘc, **13**, nr. 285, 1986, **11**.

1746. VAZACA, MARINA, *Traducerea — de la procedeu didactic, la recrearea unui text*, LMŞ, nr. 1, 1986, 43—45 [în predarea limbii franceze].
VEZI şi nr. 70, 88, 198, 226, 1401, 1428, 1429, **1610**, **1611**, 1618, 1641, 1643, 1646, 1770, 1791, **1803**, 1819, 1820, 1822.

Recenzii

1747. COVACI, VASILE, Paul Miclău (sous la direction de), Teodora Cristea, Alexandra Cuniţă, Janeta Drăghicescu, Olga Galaţanu, Daniela Rovenţa-Frumuşani, *Les langues de spécialité* [...], AUBLLS, **32**, 1983, 89—90. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. **2341**.
1748. GHEORGHE, M., Dumortier, J. L., *Enseignement secondaire: Lecture — écriture en 4e année (1)* (Lectura şi compunerea în anul al IV-lea de învăţământ secundar). În Revue de Direction Générale de l'Organisation des Études, Bruxelles, an. **19**, nr. 3, mars 1984, p. 25—38, PredLLR, **7**, 1985, 189—203.
1749. GHEORGHE, M., Pages-Pindon, Joelle : *L'art de la description* (Arta descrierii). În : Nouvelle revue pédagogique. Paris, nr. 6, mars 1981, p. 43—44, PredLLR, **7**, 1985, 208—212.
1 750. GRIGOROVIŢĂ, MIRCEA, *De la citire la vorbire în învăţământul limbilor moderne*, RPed, **35**, nr. 10, 1986, 47, cop. III [Marianne Löschmann, *Vom Lesen zum Sprachen*, Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1985].
1751. GRIGOROVIŢĂ, MIRCEA, *Textele literare în învăţământul limbilor străine*, RPed, **35**, nr. 5, 1986, 49, 54 [Martin Löschmann, Gisella Schröder, *Litterarische Texte im Fremdsprachenunterricht*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1984].
VEZI şi nr. 390, 1512, 1612.

4. MANUALE, CURSURI, GHIDURI ETC.

1752. ALEXANDRESCU, C., *Curs de limba engleză pentru facultăţi de agricultură şi horticultură*, Iaşi, [AMIAI], 1984, 163 p. multigr. (IAI).
1753. ALEXANDRESCU, ROXANA, BARGHIEL, VIRGINIA, BOTOROG, MARIANA CHIRIACESCU, ADRIANA, *Essentials of Economie English (I)*. Pentru uzul studenţilor Coordonator : Virgil Lefter, Bucureşti, APASE, 1985, 284 p. multigr. (ASE. CLMCE) [remultiplicare 1986].
1754. ALEXANDRU, DOMNIŢA, BREILEAN, AUREL, VLAD, FELICIA, SÂRBU, RICHARD, *Dicţionar tematic al limbii române*. Pentru studenţi străini, Timişoara, TUT, 1986, 157 p. multigr. (UT. FF) [cu 1 pl.î.a.t. şi ind. de cuv.].
1755. BĂLAN-OSIAC, ELENA, *Curs practic de limba spaniolă*. Pentru studenţii Facultăţii de Comerţ (anii I şi II). Autor : ..., Bucureşti, APASE, 1979, 403 p. multigr. (ASE. FC. CLMCC) [pe copertă : 1984].
1756. BEJAN, NICOLAE, *Dicţionar naval englez-român*, Galaţi, [RUG], 1984, 357 p. multigr. (MEÎ. UG).
1757. BERCIU, LUCIA, *Manual de limba germană cu aplicaţii în domeniul finanţelor şi contabilităţii*. Pentru uzul studenţilor de la Facultatea de Finanţe-Contabilitate, Bucureşti, APASE, 1986, 217 p. multigr. (MEÎ. ASE — Bucureşti. FFC).
1758. BEREA GĂGEANU, ELENA, *Morfosintaxa verbului: modurile nepersonale*. Exerciţii de limba română pentru studenţii străini, Bucureşti, TUB, 1985, 148 p. multigr. (UB. FLLR. IL).
1759. CENUŞE, IOAN PETRE, LUPCHIAN, GABRIELA, NEGUŞ, DOINA, *Limba franceză pentru comerţ exterior*. Anii I—II—III. Coordonator : Nicolae Frâncu, [Bucureşti], [f.e.], [1985], 591 p. (MCECEI).
1760. CHIŢORAN, DUMITRU, CORNILESCU, ALEXANDRA, *Elements of English Sentence Semantics*, Bucureşti, [TUB], 1986, 468 p. multigr. (UB. FLLS).
1761. CHIUŢĂ, SANDA-MARIA, *Limba franceză. Profil mecanic*, Bucureşti, TIPB, 1985, 86 p. multigr. (IPB. CPLS).
1762. CILIANU-LASCU, C., IVANCIU, N., VASILIU, D., *Manual de limba franceză pentru economişti*. Nivel I, Bucureşti, APASE, 1984, VIII + 455 p. multigr. (ASE. FC. CLMCC).
1763. CIOLAC, MARINA, *Elemente regionale în manualele de citire din învăţământul primar*, AnL—A, **30**, 1985, 419—426 [rés. fr.].
1764. CIOMPEC, GEORGETA, DOMINTE, CONSTANTIN, FORĂSCU, NARCISA, GUŢU-ROMALO, VALERIA, VASILIU, EMANUEL, *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*. (Sub coordonarea acad. Ion Coteanu). Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, EDP, 1985 (apărut 1986), 312 p. (MEÎ. UB) [cu ind. de term. şi mat.]. Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.

1765. CIZEK, EUGEN, SLUȘANSCHI, DAN, BĂLUȚĂ, MARIANA, *Romano-Dacica. I, Izvoarele antice ale istoriei României.* Coordonator conf. dr. Eugen Cizek, București, [TUB], 1986, 130 p. multigr. (UB. FLLS).

1766. CONSTANTINESCU, HULDA, PURCEL, ALEXANDRA, MIHALCIUC, MARIA, DAN, NICOLAE, *Deutsche Handssprache und Korrespondenz.* Pentru uzul studenților din anul III și IV de la secția de comerț, București, APASE, 1984, 462 p. multigr. (ASE. FC). Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3080**.

1767. CORNILESCU, ALEXANDRA, *English Syntax.* Volume Two. Ediția a II-a, București, TUB, 1986, 609 p. multigr. (UB. FLLS. CLLE). Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3082**.

1768. COSMA, TRAIAN, *Cu privire la terminologia lexicologică în manualele de limba română din ciclul gimnazial*, LL, nr. 4, 1985, 587—591.

1769. DIACONESCU, ION, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, I., București, [TUB], 1986, 208 p. (UB. FLLR). Vezi și nr. 1818.

1770. DINESCU, ADRIAN, *Manualul ca sursă a dialogului între culturi*, LMȘ, nr. 2, 1985, 64—69.

1771. DRĂGOI-FĂINIȘI, SABINA, (coordonator), LUPCHIAN, GABRIELA, GULEA, MIHAELA, VASILESCU, LUMINIȚA, PAVEL, ELENA, CENUȘE, IOAN PETRE, *Corespondența economică în limba franceză.* Pentru uzul studenților, București, APASE, 500 p. multigr. (ASE. FC. CLMCE) [remultiplicare 1986].

1772. DRĂGOI-FĂINIȘI, SABINA, LUPCHIAN, GABRIELA, VASILESCU, LUMINIȚA, GULEA, MIHAELA, PAVEL, ELENA, CENUȘE, IOAN PETRE, *Corespondance commerciale. Techniques et opérations de commerce extérieur*, București, [APASE], remultiplicare, 1986, 500 p. multigr. (ASE. FC. CLS. ColLR). Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3218**.

1773. DUȚESCU-COLIBAN, TAINA, *Grammatical Categories of English.* Ediția a II-a revăzută, București, [TUB], 1986, 494 p. multigr. (UB. FLLS. CLGG). Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2145**.

1774. FORNA, RADU, *Althochdeutsch* (Limba germană veche), Cluj-Napoca, [TUCN], 1985, 116 p. multigr. (UCN. FF).

1775. GALIȘ, LIVIA, KOLESNIKOVA, NADEJDA, NĂSTĂSESCU, VIOLETA, TURCU, FULVIA, *Commercial Correspondence.* Corespondență comercială în limba engleză — pentru toate facultățile, București, APASE, 1986, 287 p. multigr. (ASE. CLMCC).

1776. GHERMAN, HARITINA, SÂRBU, RODICA, *Mică gramatică a limbii italiene*, București, EȘE, 1986, 328 p.

1777. GRUIȚĂ, MARIANA, *Theory and Method in Linguistics. A Course in Modern English Grammar*, Cluj-Napoca, [TUCN], 1984, VI + 182 p. multigr. (UCN. FF).

1778. GULEA, MIHAELA, VASILESCU, LUMINIȚA, CENUȘE, IOAN PETRE, *Limba franceză.* Modele și exerciții de exprimare și comunicare orală pentru studenții economiști, București, APASE, 1985, 202 p. multigr. (ASE. CLMCE).

1779. GYURCSIK, MARGARETA, GHIȚĂ, ELENA, *Manual de limba franceză.* Curs practic pentru specialitatea A și B. Ediția a III-a, Timișoara, TUT, 1984, 182 p. multigr. (UT. FF). Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3113**.

1780. HÂRȚAN, N., *Limba franceză.* Curs pentru studenții Facultății de Agricultură și Horticultură, Iași, [AMIAI], 1984, 299 p. multigr. (IAI).

1781. HÎRLĂOANU, A., FRÂNCU, N., *Limba rusă pentru comerț exterior.* Anii I—II—III, [București], [f.e.], 1985, 663 p. (MCECEI).

1782. HOLLINGER, ALEXANDER, MEREALBE, EMANUEL, *Special English for Finance and Accounting.* Pentru studenții Facultății de Finanțe și Contabilitate, București, APASE, 1986, 196 p. multigr. (ASE. CLMCE).

1783. IONESCU, ADRIANA, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din sec. al XVI-lea — al XVIII-lea*, București, TUB, 1985, 227 p. (UB. FLLR).

1784. IOSIF, ION-MIHAI, BUCURESCU, LUCREȚIA-SOFIA, *Ghid de conversație român-olandez*, București, EST, 1986, 207 p.

1785. JURCONI, ION I., *Curs practic de limba rusă. Contabilitate și economie agrară*, București, APASE, 1985, 286 p. multigr. (ASE. CLMCC).

1786. LINȚA, ELENA, *Limba slavă veche.* Curs practic pentru începători, [București], [TUB], 1986, 102 p. multigr. (UB. FLLS).

1787. LUPCHIAN, G. (coordonator), CENUȘE, I.P., BĂLUȘ, L., DRĂGOI, S., VASILESCU, L., *Manual de limba franceză pentru economiști.* Partea I. Pentru uzul studenților, București, APASE, 1982, 411 p. multigr. (ASE. FC. CLMCC) [remultiplicare în 1984].

1788. MAKARENKO, TATIANA, *Contemporary English Phonetics.* Pentru uzul studenților, Cluj-Napoca, [TUCN], 1984, 214 p. multigr. (UCN. FF).

1789. MANOLESCU, ZOIA, *Limba engleză* (Culegere de texte și exerciții), București, ARICB, 1984, 78 p., multigr. (ICB).

1790. MOTAȘ, DOINA, *A Course on Translation Practice*, București, TUB, 1986, 122 p. (UB. FLLS. CLLE). Vezi și nr. 1823.

1791. MÜLLER, HANS, *Dialogul între culturi şi iniţierea prin manuale în cultura limbii străine predate*, LMŞ, nr. 2, 1985, 70—72.

1792. NICHIFOR, NATALIA, MANOLIU, HILDE, *Limba germană. Texte de specialitate: farmacie*, [Bucureşti], [TIMFB], 1982, 91 p. multigr. (IMFB).

1793. NICHIFOR, NATALIA, MANOLIU, HILDE, *Limba germană. Texte de specialitate: stomatologie*, [Bucureşti], [TIMFN], 1982, 45 p. multigr. (IMFB).

1794. ONETE, ALEXANDRU, GANCZ, MARGARETA, *Limba franceză* pentru Facultatea de Electrotehnică, Timişoara, AMIPT, 1985, 218 p. multigr. (IPT. CLM).

1795. PETRE, DAN, GRĂDINARU, TATIANA, CREŢU, IONEL, *Gramatica limbii române (morfologia). Romanian Grammar — Morphology.* Anul pregătitor pentru uzul studenţilor străini, Bacău, [AMISBa], 1984, 144 p. multigr. (ISBa. SSS).

1796. PETRI, LUCREŢIA, *Intonation and Meaning in Present-Day English*, Bucureşti, [TUB], 1986, 332 p. multigr. (UB. FLLS. CLLG).

1797. POENARU, VASILE, *Româna pentru dumneavoastră. Romanian for You.* Anul II. Seria IV. *Lesson V—XIV*, TribRom, **15**, nr. 309—319, 1986, 11; Anul III. Seria IV. Lecţia I, nr. 326, 11 [desenele de Nic. Nicolaescu]. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. 1734; **27**, 1984, nr. 2058; **26**, 1983, nr. 2181; **25**, 1982, nr. 3170, 3171; **24**, 1981, nr. 2688, 2689.

1798. POP, LIANA, MOLDOVAN, VICTORIA, MUREŞANU, ILEANA, *Româna în 15 lecţii*. Curs intensiv de limba română, Cluj-Napoca, [TUCN], 1985, 199 p. multigr. (UCN).

1799. RADU, ANCUŢA, BREAZU, GABRIELA, DANCIU, HORIA, *Culegere de texte şi exerciţii în limba franceză. Profil medical.* Pentru uzul studenţilor, Cluj-Napoca, [AMIMFCN], 1984, 132 p. multigr. (IMFCN).

1800. ROZKOŠ, PAVEL, *Lecţii de paleografie şi limbă slavă veche*, Ed. a 2-a, Timişoara, [TUT], 1985, 184 p. multigr. (UT. FF). Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 2102.

1801. SAVIN, EMILIA, *Mică gramatică a limbii germane. Kleine Grammatik der deutsche Sprache*, Bucureşti, EŞE, 1985, 440 p.

1802. SCURTULESCU, ŞTEFAN, SOROIU, RUXANDRA, STOENESCU, CONSTANŢA, *Limba franceză*. Pentru studenţii Facultăţii de Utilaj Ţehnologic, Bucureşti, ARICB, 1985, 87 p. multigr. (ICB).

1803. SIMIONESE, VASILE, AWADA, ADEL, ALBU, ADRIAN, EL ZEIN, MOHAMED, *Mic dicţionar de matematică român-arab*, Timişoara, TUT, 1978, 41 p. multigr. (UT. FF. CŞSS).

1804. SLAVE, ELENA, *Metaforele limbii române*, Bucureşti, [TUB], 1986, 339 p. (UB. FLLS).

1805. ŞILDAN, MONICA, HOPÂRTEAN, MARIANA, *Curs practic de limba franceză*. Pentru studenţii secţiei de biologie, Cluj-Napoca, TUCN, 1983, 171 p. multigr. (UCN. FF).

1806. TURCU, FULVIA, NĂSTĂSESCU, VIOLETA, UNGUREANU, RODICA, *Limba engleză*. Pentru comerţ exterior anii I—II—III. Coordonator: Nicolae Frâncu, Bucureşti, [f.e.], 1985, 760 p. (MCECEI).

1807. VANCEA, GEORGETA, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1985, V + 147 p. multigr. (UCN. FF).

1808. VIŞAN, VIOREL, *Norme et usage dans l'enseignement du français*, Bucureşti, TUB, 1985, 219 p. (UB. FLLS. SF). Vezi şi nr. 1822.

1809. * * * *Cartea cronicilor*. Texte antologate şi comentate de Elvira Sorohan, Iaşi, EJ, 1986, 616 p. [*Legende despre Vlad Ţepeş*, p. 9—36, texte repr. după Ion Stăvăruş, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş-Dracula* (Studiu critic şi antologie), Buc., EU, 1978, despre text p. 37—41, despre lexic p. 42, comen p. 42—46; *Cronica scrisă la curtea lui Ştefan cel Mare*, p. 47—72, text repr. după *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ioan Bogdan*, ed. de P. P. Panaitescu, Buc., EA, 1959, despre text p. 65—66, despre lexic p. 67, comen. p. 67—72; *Poeme şi cronici despre Mihai Viteazul*, p. 73—128, text repr. după *Literatura română veche (1402—1647)* vol. II, ed. de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, Buc., ETin, 1969, despre texte p. 116—123, despre lexic p. 124, comen. p. 124—128; *Cronica lui Grigore Ureche*, p. 129—262, text repr. după Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. de P.P. Panaitescu, Buc., ESPLA, 1958, despre text p. 248—250, despre lexic p. 250—251, comen. p. 251—262; *Letopiseţul lui Miron Costin*, p. 263—378, text repr. după Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Buc., EPL, 1965, despre text p. 356—358, despre lexic p. 359—361, comen. p. 361—378; *Letopiseţul lui Ion Neculce*, p. 379—548, text repr. după Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. de Iorgu Iordan, Buc., EM, 1975, despre text p. 525—529, despre lexic p. 529—531, comen. p. 531—547; *Anonimul brîncovenesc*, p. 551—612, text repr. după *Cronicari munteni*, vol. II, ed. de Mihail Gregorian, Buc., EPL, 1961, despre text p. 599—602, despre lexic p. 602—603, comen. p. 603—616; cu 7 facs.].

1810. * * * *Curs de sintaxă a limbii chineze contemporane*, Bucureşti, TUB, 1984, 166 p. multigr. (UB. FLLS).

1811. * * * *Dicționar minimal de informatică. Englez-Român/Român-Englez.* Pentru uzul studenților. Coordonator Tudor Bețuan, Timișoara, [TUT], 1985, 125 p. multigr. (UT. FF. FȘN. Liceul de Informatică Timișoara).

1812. * * * *Manual de limbi clasice.* Pentru seminariile teologice. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. *Limba elină* de C. Lăzărescu și Andrei Marin. *Limba latină* de I. I. Bujor și Fr. Chiriac. Manual pentru clasa a III-a a seminariilor teologice. Ediția a III-a, București, [EIBMBOR], 1983, *Limba elină:* 293 p.; *Limba latină:* 175 p.

1813. * * * *Manual de limbi clasice.* Pentru seminariile teologice. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. *Limba elină. Limba latină.* Manual pentru clasa a IV-a a seminariilor teologice. Ediția a III-a, București, EIBMBOR, 1984, *Limba elină:* 238 p.; *Limba latină:* 227 p. [după ed. a II-a, autori: I. I. Bujor și Fr. Chiriac].
VEZI și nr. **950**, 1613, 1618, 1625, 1626, 1667, 1688.

Recenzii

1814. BACIU, ILEANA, Dumitru Chițoran, Alexandra Cornilescu, *Elements of English Sentence Pragmatics*, vol. II [...], LMȘ, nr. 1, 1986, 186—187. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1249**.

1815. BADEA, ȘTEFAN, *Vocabularul limbii române contemporane*, RLit, **19**, nr. 2, 1986, 8 [Ion Coteanu, Narcisa, Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană* ..; v.r.nr. 318]. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1689**.

1816. BÎTEA, IOAN N., Dumitru Chițoran, Alexandra Cornilescu, *Elements of English Sentence Pragmatics* [...], RRL, **31**, nr. 4,, 1986, 383—384 [vol. II]. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1249**.

1817. BÎTEA, IOAN N., Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană* [...], RRL, **31**, nr. 4, 1986, 380—381 [*Vocabularul*, ed. revizuită și adăugită]. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1689**.

1818. BULGĂR, GH., *Structuri și valori sintactice*, RLit, **19**, nr. 24, 1986, 7 [Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă*...; v.r.nr. 318]. Vezi nr. **1769**.

1819. CHIȚORAN, DUMITRU, Doina Lecca, *Human Communication* [...], LMȘ, nr. 1, 1986, 187—189. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1703**.

1820. CIOBANU, CARMEN, Horia Hulban, Tamara Lăcătușu, Călina Gogălniceanu, *Competență și performanță* [...], AUI, **31**, 1985, 81—82. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2153**.

1821. CRAȘOVEANU, D., N. Anghelescu Temelie, Silviu Constantinescu, *Analize gramaticale* [...], LL, nr. 1, 1986, 112—116. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1670**.

1822. CRISTEA, TEODORA, Viorel Vișan, *Norme et usage* [..], LMȘ, nr. 2, 1985, 164—165 și AUBLLS, **34**, 1985, 92. Vezi nr. **1803**.

1823. LĂPĂDĂTONI, TIBERIU, Doina Motaș, *A Course on Translation* [...], LMȘ, nr. 1, 1986, 197—198. Vezi nr. **1790**.

1824. RUNCAN, MIRUNA, *Analiza sintactică la ea acasă (I)*, Astra, **20**, nr. 8, 1986, 2; *(II)*, nr. 11, 13 [N. Anghelescu Temelie și Silviu Constantinescu, *Analize gramaticale*...; la rubr.: Creșterea limbii românești]. Vezi BRL, **23**, 1985, nr. **1670**.
VEZI și nr. 1701.

XXX. *VARIA*

1825. GRAUR, AL., *Academician...(b. 1900)*. *Our Guest*, RomBooks, nr. 1, 1986, 12—13 [int. cons. de Aurora Fabritius].

1826. GRAUR, AL., *„Nu se poate crede niciodată că ai o documentare completă"*, SCD, **37**, nr. 3—4, 1985, 269—273.

1827. IORDAN, IORGU, *Lingvistica și realitatea vie*, Semenicul, nr. 10, febr. 1980, 58—60 [int. cons. de G. C. Rusu].

1828. MARCUS, SOLOMON, *„Cercetarea — un continuu dialog..."*, Vatra, **16**, nr. 6, 1986, 6 [int. cons. de Dan Culcer].

1829. MIHĂESCU, N., *Rolul profesorului*, Luceafărul, **29**, nr. 45, 1986, 3 [int. cu...; la rubr.: Creșterea limbii].

1830. NEAMȚU, V., *Originea și viitorul vorbirii*, Magazin, **29**, nr. 28, 1986, 7.

1831. ROSETTI, AL., *Instituția școlii*, Luceafărul, **29**, nr. 37, 1986, 1.

1832. SALA, MARIUS, *Cu lingvistul...*, Orizont, **36**, nr. 13, 1986, 3 [int. cons. de Doina Bogdan-Dascălu].

1833. BUZA, MIRCEA, * * * *International Geographical Glossary/Glossaire Géographique International/Internationales Geographisches Glossarium — Deutsche Ausgabe*, Herausgegeben in Auftrag des Zentralverbandes des Deutschen Geographen von Emil Meynen, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden GMBH, Stuttgart, 1985, CLXX + 1579 p., SC Georgr, **33**, 1986, 18.

XXXI. *ANIVERSĂRI*

1834. BALACI, ALEXANDRU, *Editorul*, Contemporanul, nr. 50, 1986, 10 [Al. Rosetti la 90 de ani; s.t.c.: Generozitatea marii personalități culturale].
1835. CĂLIN, LIVIU, *Efigie*, Contemporanul, nr. 50, 1986, 11 [Al. Rosetti la 90 de ani; v.t.c.nr. 1834].
1836. DIACONESCU, MIHAIL, *Gabriel Țepelea profesorul*, Argeș, **21**, nr. 2, 1986, 11 [la 70 de ani].
1837. B. GERGELY, PIROSKA, *Szabó T. Attila 80 éves*, NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 98—99.
1838. HRISTEA, THEODOR, *Lingvistul și filologul*, Contemporanul, nr. 50, 1986, 10—11 [Al. Rosetti la 90 de ani; v.t.c.nr. 1834].
1839. LEONTE, LIVIU, *Al. Andriescu — 60. Critică și stilistică*, Cronica, **21**, nr. 9, 1986, 4.
1840. MIHĂILĂ, G., *Studiile academicianului Alexandru Rosetti în limbi străine*, MSȘFLA, **7**, 1986, 127—131 [com. la sărbătorirea a 90 de ani la ARSR, 25 oct. 1985].
1841. MUNTEANU, ROMUL, *Alexandru Rosetti. Erudiție și poezie*, RITL, **33**, nr. 4, 1985, 97 [la 90 de ani].
1842. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Szabó T. Attila 80 éves*, Új Élet, **28**, nr. 1, 1986, 11.
1843. NETEA, VASILE, *Prezență susținută*, RLit, **19**, nr. 6, 1986, 10 [Gabriel Țepelea la 70 de ani].
1844. OROS, ILIE MARIUS, *Un distins filolog*, Tribuna, **30**, nr. 5, 1986, 6 [Szabó T. Attila la 80 de ani].
1845. PETROIU, DELIU, *Gheorghe I. Tohăneanu la 60 de ani*, AUT, **23**, 1985, 1—2.
1846. RUSU, VALERIU, *A. Rosetti*, RRL, **30**, nr. 5, 1985, 401 [la 90 de ani].
1847. SALA, MARIUS, *Don Alonso*, RITL, **33**, nr. 2, 1985, 26—27 [Alonso Zamora Vincente la 70 de ani].
1848. SCHNEIDER, EDUARD, *Mit jeder faser dem Banat Verbunden. Heimatkundler Prof. Josef Dinjer wurde 75 Jahre alt. Der Nachfahre von „Tuwakbauern" als akribischer Forscher mit Herz für der Brauchtum. Sein Lebenswerk—eine Schenkung an die Gemeinschaft*, NBZ, **30**, nr. 7320, 29 iun. 1986, 3.
1849. ȘCHIAU, OCTAVIAN, *Pasiunea pentru cuvînt. Profesorul Szabó T. Attila — 80 de ani*, Contemporanul, nr. 5, 1986, 13.
1850. ȚEPELEA, GABRIEL, *Cu...* Orizont, **36**, nr. 17, 1986, 3 [la 70 de ani; int. cons. de Cezar Apreotesei].
1851. VASILESCU, STELIAN, *Gabriel Țepelea — 70*, Familia, **22**, nr. 2, 1986, 15.

XXXII. *IN MEMORIAM*

1852. AVRAM, MIOARA, *Ana Canarache (1896—1985)*, LR, **35**, nr. 1, 1986, 75—76.
1853. BOGZA, GEO, *Pariul pierdut*, RLit, **19**, nr. 39, 1986, 7 [Iorgu Iordan (1888—1986)].
1854. DORUȚIU-BOILĂ, EMILIA, *Ion. I. Russu (1911—1985)*, SCIVA, **37**, nr. 1, 1986, 109—110.
1855. IONAȘCU, AL., IONICĂ, ION, *Constantin Otobîcu (1930—1986)*, LR, **35**, nr. 6, 1986, 548—549.
1856. ISTRATE, GAVRIL, *Iorgu Iordan. Opera unui mare lingvist*, Cronica, **21**, nr. 40, 1986, 6.
1857. IVĂNESCU, G., *Haralambie Mihăescu (1907—1985)*, AUI, **31**, 1985, 99—100.
1858. LEON, AUREL, *Omul și cărturarul*, Cronica, **21**, nr. 40, 1986, 6 [Iorgu Iordan (1888—1986)].
1859. MIHĂILĂ, G., *O viață exemplară închinată slujirii limbii române*, RLit, **19**, nr. 39, 1986, 8 [Iorgu Iordan (1888—1986)].
1860. SALA, MARIUS, *Gerhard Rohlfs (1892—1986)*, SCL, **37**, nr. 6, 1985, 525—527.
1861. SALA, MARIUS, *Iorgu Iordan (1888—1986)*, SCL, **37**, nr. 5, 1986, 455—457.
1862. ȘUTEU, FLORA, *Iorgu Iordan (1888—1986)*, LR, **35**, nr. 5, 1986, 461—462.
1863. TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Haralambie Mihăescu (1907—1985)*, RRL, **31**, nr. 3, 1986, 291.

1864. TEODORESCU, C., *O personalitate a lingvisticii românești*, Contemporanul, nr. 39, 1986, 13 [Iorgu Iordan (1888—1986)].
1865. TODORAN, ROMULUS, *Ion. I. Russu (1911—1985)*, CL, **31**, nr. 1, 1986, 108—109.
1866. VAIMBERG, S., *Vladimir Georgiev (1908—1986)*, SCL, **37**, nr. 6, 1986, 528—529.

Recenzii

VEZI nr. 41.

*ABREVIERI**

AA = *Analele Academiei Republicii Socialiste România*. Seria a IV-a, București, EARSR, **1**, 1952 [**33**, 1985, Anul 117 (1983)]; **AB—Etn** = *Analele Banatului. Etnografie — Artă*. Vol. II. Colectivul redacțional: Mihai Fătu (redactor responsabil), Octavian Gog (redactor responsabil adjunct), Violeta Blaj, Adriana Buzilă, Vasile Cica, Elena Grigorescu, Annemarie Podlipny-Hehn, Nicolae Săcară (secretar științific de redacție), Timișoara, [f.e.] 1983, 383 p. (Muzeul Banatului Timișoara); **A Hét**=*A Hét*. A szocialista művelődési és nevelési tanács társadalmi—Politikai — Művelődési hetilapja, Bukarest, **1**, 1970 [**17**, nr. 48, 1986]; **AI** = Alba Iulia. Supliment editat în colaborare cu Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Alba, Alba Iulia, **1**, 1984 [**3**, nr. 6 (20), 1986; supliment la **Tribuna**]; **AIst** = *Anale de istorie*. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, 1, 1955 [**32**, nr. 6, 1986]; **Albina** =*Albina*. Fondată de Spiru Haret în 1897. Revistă pentru sate editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1897 [**90**, nr. 9, 1986]; **Amfiteatru**= *Amfiteatru*. Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, **1**, 1966 [**20**, nr. 12, 1986]; *AMIAI* = Atelierul de Multiplicare al Institutului Agronomic „Ion Ionescu de la Brad" din Iași; *AMIMFCN* = Atelierul de Multiplicare al Institutului de Medicină și Farmacie din Cluj-Napoca; *AMIPCN* = Atelierul de Multiplicare al Institutului Politehnic din Cluj-Napoca; *AMIPT* = Atelierul de Multiplicare al Institutului Politehnic „Traian Vuia" din Timișoara; *AMISBa* = Atelierul de Multiplicare al Institutului de Subingineri din Bacău; **AMM** = *Acta Moldaviae meridionalis*. Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui, **1**, 1979 (CCESJ Vaslui. Muzeul Județean Vaslui); **AMN** = *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, **1**, 1964 (CCESJ Cluj. Comitetul Național ICOM. Muzeul de Istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca [**21**, 1984]; **AMP** = *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, **1**, 1977 (Muzeul de Istorie și Artă Zalău [**9**, 1985], *an.*= anexă, anexe; **AnIst Cluj-Napoca** = *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, **1**, 1948 (AȘSP. UCN) [**26**, 1983—1984]; **AnivCult** = *Aniversări culturale. Prezentări biobibliografice*, București, **1**, 1965 (BCS) [**25**, nr. 2, 1986]; **AnL—A** = *Anuar de lingvistică și istorie literară*. A. *Lingvistică*, Iași, **1**, 1950 (UI. CLILF) [**30**, 1985]; **AnL—B** = *Anuar de lingvistică și istorie literară*. B. *Istorie literară*, Iași, **1**, 1950 (UI. CLILF) [**29**, 1983—1984]; **AO** = *Arhivele Olteniei*. Serie nouă, București, EARSR, **1**, 1981 (AȘSP. CȘS — Craiova) [**4**, 1985]; *APASE* = Atelier Poligrafic, Academia de Studii Economice din București; **Apicultura** = *Apicultura în România*. Revistă lunară de schimb de experiență și îndrumare metodologică apicolă editată de Asociația Crescătorilor de Albine din Republica Socialistă România, București, **1**, 1948 [**61**, nr. 11, 1986]; *apr.* = aprilie; *ar.* =aromân(ă); **AR** = *Actualités roumaines*. Hebdomadaire d'information et commentaires édité par l'Agence roumaine de presse — AGERPRES, București, **1**, 1978 [**9**, nr. 52, 1986]; **Argeș** = *Argeș*. Revistă lunară editată de Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Pitești, **1**, 1966 [**21**, nr. 11, 1986]; *ARICB* = Atelierele de Reprografie ale Institutului de Construcții din București; *ARSR* = Academia Republicii Socialiste România; *art.* = articol(e); **Arta** = *Arta*. Revistă a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Socialistă România, București, **1**, 1953 [**33**, nr. 9, 1986]; *AS* = Asociația Slaviștilor din Republica Socialistă România; *ASE* = Academia de Studii Economice din București; **ASIA**= *Apărarea sănătății ieri și azi*. Studii, note și documente. Sub redacția dr. G. Brătescu, București, EMed, 1984, 596 p.; *ASPS* = Academy of Social and Political Sciences of the Socialist Republic of Romania; **Astra** = *Astra*. Revistă de cultură. Apare lunar. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român — ASTRA — 1861, Brașov, **1**, 1966

*Abrevierile culese în această secțiune cu caractere **aldine** sînt sigle care trimit la cărți, la culegeri și la publicații periodice sau seriale; cele culese cu caractere *cursive* sînt prescurtări ale unor termeni bibliografici uzuali, ale numelor unor instituții de învățămînt, științifice, culturale etc. Parantezele drepte la publicațiile periodice și seriale indică ultimele numere fișate; indicația „inc" de la sfîrșitul acestor paranteze arată goluri (mari) în colecția publicației din anul respectiv.

[21, nr. 12, 1986]; *AȘSP* = Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România; **Ateneu** = *Ateneu*. Revistă social-culturală a Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Bacău. Fondatori: George Bacovia și Grigore Tabacariu, Bacău, **1**, 1964 [**23**, nr. 11, 1986]; **ATP** v. nr. **1208**; **AUBF** = *Analele Universității București. Filosofie*, București, **1**, 1954 [**34**, 1985]; **AUBI** = *Analele Universității București. Istorie*. București, **1**, 1954 [**34**, 1985]; **AUBLLR** v. nr. 10; **AUBLLS** v. nr. 10 bis; **AUBM** = *Analele Universității București. Seria matematică*, București, **1**, 1954 [**35**, 1986]; **AUCM** = *Analele Universității din Craiova. Seria Matematică, fizică-chimie*, Craiova, **1**, 1973 [**12**, 1984]; *aug.* = august; **AUI** v. nr. 9; **AUIFiloz** = *Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. b. *Filosofie*, Iași, **1**, 1954, [**32**, 1985]; **AUII** = *Analele științifice ale Universității „Al.I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. d. *Istorie*, Iași, **1**, 1954 [**31**, 1985]; **AUIL** = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza"* din Iași (Serie nouă). Secțiunea III. f. *Literatură*, Iași, **1**, 1956 [**31**, 1985]; *aut.* = autor(i); **AUT** v.nr. 11; **AUTM** = *Analele Universității din Timișoara. Seria științe matematice*, Timișoara, **1**, 1963 [**23**, nr. 1—2, 1985].

Banatica = *Banatica* (CCESJ Caraș-Severin. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin, Reșița, **1**, 1971 [**7**, 1983]; *BARSR* = Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, București; *BCS* = Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, București; *BCUB* = Biblioteca Centrală Universitară din București; *BCUI* = Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu" din Iași; *bibl.* = bibliografie; **Biblioteca** = *Biblioteca*. Buletin de biblioteconomie. Supliment al revistei „Cîntarea României" [nr. 3, 1986]; *bil.* = bilingv(ă); **BN** = *Banatske novine*. Društveno-politički nedel'nik. Izdavači Timiški županijski komitet RKP i Županijski narodni odbor, Timișoara, **1**, 1949 [**43**, nr. 3942, 1 sept. 1986]; **BO** = *Biserica Ortodoxă Română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, București, **1**, 1883 [**103**, nr. 7—8, 1985]; *BRL* = Bibliografia românească de lingvistică; **BUBrM** = *Buletinul Universității din Brașov. Seria C. Matematică. Fizică. Chimie*, Brașov, **1**, 1968 [**26**, 1984]; *Buc.* = București; **BulCD Cluj-Napoca** = *Buletin de informare și documentare a cadrelor didactice*, Cluj-Napoca (IȘ. SÎ CPD a județului Cluj) [nr. 20, 1984]; **BulCD Oradea** = *Buletin de informare și documentare a cadrelor didactice* (IȘJ. Bihor. CCD), Oradea, **1**, 1971 [**14**, nr. 2, 1985]; **BulCD Satu Mare** = *Buletin de informare și documentare a cadrelor didactice*. Coordonator: Teodor Curpaș (IȘJ. CSÎ. CJPD Satu Mare), Satu Mare [111—112 1985]; **BullMath** = *Bulletin mathématique* de la Société de Sciences Mathematiques de la République Socialiste de Roumanie. Nouvelle série, București, **1**, 1956 [**30**, nr. 2, 1986]; **BulȘtConstr** = *Buletinul științific* (MEÎ. ICB), București, **1**, 1961 [**29**, nr. 1, 1986].

cap. = capitol(ul), capitole(le); *CASC* = Consiliul Asociațiilor Studenților Comuniști; **CBot** = *Caiete botoșănene*. Editor: Comitetul Județean al Culturii și Educației Socialiste Botoșani și revista „Ateneu", Bacău, **1**, 1983 [**4**, nr. 11, 1986]; *CCD* = Casa Corpului Didactic; *CCES* = Consiliul Culturii și Educației Socialiste; *CCESJ* = Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului; **CCS** v. nr. **28**; **CE** v. nr. **93**; *CEd* = Centrala Editurilor; **CercLL** = *Cercetări de limbă și literatură* (SȘF Fil. Sibiu. IȘJ Sibiu. CPD), Sibiu, **1**, 1981 [**3**, 1985]; **Cinema** = *Cinema*. Revistă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1962 [**24**, nr. 9, 1986]; *CJCES* = Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă; *CJPD* = Casa Județeană a Personalului Didactidc; **CL** v. nr. 14; *CLILF* = Centrul de Lingvistică, Istbrie Literară și Folclor din Iași; *CLL* = College of Languages and Literatures; *CLLE* = Catedra de limbă și literatură engleză; *CLLF* = Catedra de limbă și literatură franceză; *CLLG* = Catedra de limbă și literatură germană; *CLLS* = Catedra de limbi și literaturi slave; CLM = Colectivul de limbi moderne; *CLMCC* = Catedra de limbi moderne și corespondență comercială; *CLMCE* = Catedra de limbi moderne și corespondență economică; CLS = Catedra de limbi slave; **CLTA** v. nr. 13; **CNȘI** v. nr. 46; *ColL* = Colectivul de lingvistică; **Collegium** v. nr. **29**; *ColLR* = Colectivul de limbi romanice; *com.* = comunicare, comunicat; *comen.* = comentariu, comentarii; **ConCom** = *Convingeri comuniste*. Revistă a C.U.A.S.C. din Centrul Universitar București, **1**, 1974 [**12**, nr. 3, 1986]; **Confluențe** = *Confluențe*. Supliment politic și cultural editat de gazeta „Oltul" și de Comitetul Județean al Culturii și Educației Socialiste Slatina, Slatina [aug. 1985]; *cons.* = consemnat(ă); **Contemporanul** = *Contemporanul*. Revistă fondată în 1881. Săptămînal al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București [nr. 52, 1986]; **ContL** v.nr. **30**; *conv.* = convorbire, convorbiri; **ConvLit** = *Convorbiri literare*. Revistă literară fondată de Societatea „Junimea" la 1 martie 1867, editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iași [**92**, nr. 12, 1986]; *cop.* = copertă; *CPD* = Casa Personalului Didactic; *CPLS* = Colectivul de pedagogie și limbi străine; *CPr* = Colectivul de prognoză; **CPub** = *Caiet publicitar*. Divertisment. Rebus. Șah [Supliment al revistei „Ateneu"]. Bacău, **1**, 1985 [iun. 1986; din aug. 1986 devine: *Publicitate*, v. sigla]; *CR* = Cartea Românească, București [editură]; **CREL** = *Cahiers roumains d'études littéraires*, Bucarest, ÊdU, **1**, 1973 [**13**, nr. 1, 1986]; **Crișana** = *Crișana*. Organ al Comitetului Județean Bihor al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean, Oradea, **1**, 1945 [**41**, nr. 12284, 31 aug. 1986; inc.]; **CRom** = *Cîntarea României*. Revistă editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1980 [**7**, nr. 11, 1986]; **Cronica** = *Cronica*. Săptămînal politic—social—cultural editat de Comite-

tul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă Iași, Iași, **1**, 1966 [**21**, nr. 52, 1986]; *CRȘT* = Comisia Revoluția Științifică și Tehnică a Academiei Republicii Socialiste România; **CSem** v. nr. **295**; *CSÎ* = Comitetul Sindicatului Învățămînt; *CȘS* = Centrul de Științe Sociale; *CȘSS* = Colectivul/Catedra de școlarizare a studenților străini; **Cutezătorii** = *Cutezătorii*. Revistă săptămînală editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, **1**, 1967 [**19**, nr. 47, 1986]; *cuv.* = cuvînt, cuvinte.

DCon = *Documentele continuității*. Supliment la revista „Vatra", Tîrgu Mureș [nr. 11, 1986]; *dec.* = decembrie; *deutsch. Zus.* = deutscher Zusammenfassung; *DGAS* = Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România; **Dialog** = *Dialog*. Organ al U.A.S.C. din Universitatea „Al.I. Cuza" — Iași, Iași, **1**, 1971 [**18**, nr. 113, 1986]; *doc.* = docent; **Dolgozó nő** = *Dolgozó nő*. Kiadja Román Szocialista Köztársasag Országos Nőtanácsa, Cluj-Napoca, **1**, 1944 [**42**, nr. 11, 1986]; *dr.* = doctor în științe; **DR** = *Drapelul roșu*. Organ al Comitetului Județean Timiș al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean, Timișoara, **1**, 1943 [**42**, 1986, inc.]; **DW** = *Die Woche*. Organ des Kreiskomitees der RKP und des Kreisvolksrates Sibiu, Sibiu, **1**, 1968 [**19**, nr. 987, 1986].

EA = Editura Academiei, București; *EAl* = Editura Albatros, București; *EARSR* = Editura Academiei Republicii Socialiste România; **Echinox** = *Echinox*. Revistă de cultură a Consiliului U.A.S.C. de la Universitatea din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1967 [**18**, nr. 3, 1986]; *ed.* = ediție; editat(ă); editor; *ED* = Editura Dacia, Cluj-Napoca; *EDP* = Editura Didactică și Pedagogică, București; *ÉdU* = Les Éditions „Univers", Bucarest; *EE* = Editura Eminescu, București; *EEORO* = Editura Episcopiei Ortodoxe Române Oradea; *EF* = Editura Facla, Timișoara; **EFS** = *Educație fizică și sport*. Revistă teoretică și metodică editată de Consiliul Național pentru Cultură Fizică și Sport din Republica Socialistă România, București, **1**, 1947 [**39**, nr. 8, 1986]; *EIBMBOR* = Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; *EJ* = Editura „Junimea", Iași; *EL* = *Editura „Litera"*, București; **Előre** = *Előre*. A Szocialista Demokrácia és Egyseg Frontja Országos tanácsának napilapja, Bukarest, **1**, 1947 [**40**, nr. 12145, 17 dec. 1986]; *EM* = Editura Minerva, București; *EMed* = Editura Medicală, București; *EMer* = Editura Meridiane, București; *Engl. Ab.* = English Abstract; *EPL* = Editura pentru Literatură, București; **Era socialistă** = *Era socialistă*. Revistă teoretică și social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, **1**, 1929 [**66**, nr. 24, 1986]; *ESPLA* = Editura de Stat pentru Literatură și Artă; *EST* = Editura Sport-Turism, București; *EȘE* = Editura Științifică și Enciclopedică, București; *ET* = Editura Tehnică, București, *ETin* = Editura Tineretului, București; *EU* = Editura Univers, București.

facs. = facsimil(e); **Familia** = *Familia*. Revistă de cultură. Fondator Iosif Vulcan Seria a II-a, Oradea, **1**, 1965 [**22**, nr. 12, 1986]; *FC* = Facultatea de Comerț; **FDN** = *Falvak dolgozó népe*. Kiadja a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium, a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Országos Szövetsége és a Termelési, Falvásárlási és Ámforgalmazási Szövetkezetek Központi Szövetsége, București, **1**, 1944 [**42**, nr. 47, 1986]; *f.e.* = fără editură; *febr.* = februarie; **Femeia** = *Femeia*. Revistă editată de Consiliul Național al Femeilor, București, **1**, 1948 [**39**, nr.12, 1986]; *FF* = Facultatea de Filologie; *FFar* = Facultatea de Farmacie; *FFC* = Faculatea de Finanțe — Contabilitate; *fig.* = figură, figuri; *Fil.* = filială; **Filatelia** = *Filatelia*. Organ al Asociației Filateliștilor din Republica Socialistă Rom. București, **1**, 1952 [**35**, nr. 12, 1986]; **Flacăra** = *Flacăra*. Săptămînal editat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1952 [**35**, nr. 52, 1986]; **Flamura** = *Flamura*. Organ al Comitetului Județean Caraș-Severin al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean, Reșița, **1**, 1948 [**38**, 1986; inc.]; *FLLR* = Facultatea de Limba și Literatura Română; *FLLS* = Facultatea de Limbi și Literaturi Străine; **Forrás** = *Forrás*. A Szatmari hirlap politikai, tarsodalmi és kulturális mellekléte, Satu Mare [dec. 1986; inc.]; **Forum** = *Forum*. Revista învățămîntului superior. Publicație lunară editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1959 [**28**, nr. 12, 1986]; *fot.* = fotografie, fotografii; *fr.* = francez(ă); *fragm.* = fragment(e); **FS** = *Forum studențesc*. Revistă a Consiliului U.A.S.C. din Centrul Univer-sitar Timișoara, Timișoara, 1, 1973 [**14**, nr. 4, 1986]; *FȘN* = Facultatea de Științe ale Naturii; *FV* = Facla Verlag, Temeswar; **FVL** v.nr. 14 bis.

GB = *Glasul bisericii*. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, București, **1**, 1942 [**43**, nr. 4, 1984]; **Geneze** = *Geneze*. Supliment politic-social al ziarului „Cronica sătmăreană", Satu Mare, **1**, 1969 [dec. 1984; inc.]; *gl.* = glosar(e); **GS** = *Gînduri studențești*. Organ al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Tîrgu Mureș, Tîrgu Mureș, **1**, 1976 [nr. 2, 1986].

h. = hartă, hărți; **Hugo** v. nr. **34**.

IAI = Institutul Agronomic „Ion Ionescu de la Brad" din Iași; *ian.* = ianuarie; **IB** = *Informația Bucureștiului*. Ziar al Comitetului Municipal București al P.C.R. și al Consiliului Popular al Municipiului București, București, **1**, 1953 [**33**, nr. 10298, 2 dec. 1986]; *ICB* = Institutul de Construcții din București; **Ifjúmunkás** = *Ifjúmunkás*. A României Kommunista ifjúsági Szövetség Központi bizottságának hetilapja, București, **1**, 1956 [**30**,nr. 47,

1986]; *IINIB* = Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București; *il.* = ilustrație, ilustrații; ilustrat; *IL* = Institutul de Lingvistică din București; *IMFB* = Institutul de Medicină și Farmacie din București; *IMFCN* = Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj-Napoca; *inc.* = incomplet; *ind.* = indice; **ING** = *ING.* Revista editată de C.U.A.S.C. din Institutul Politehnic București — Serie nouă, București, **1**, 1968 [**18**, nr. 3, 1986]; *int.* = interviu; *intr.* = introductiv(ă); introducere; *IPB* = Institutul Politehnic din București; *IPCN* = Institutul Politehnic din Cluj-Napoca; *IPT* = Institutul Politehnic „Traian Vuia" din Timișoara; **IS** = *Igasz szó.* România Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1953 [**34**, nr. 11, 1986]; *ISBa* = Institutul de Subingineri din Bacău; *ISSEE* = Institutul de Studii Sud-Est Europene din București; *IȘ* = Inspectoratul Școlar; *IȘJ* = Inspectoratul Școlar Județean; *iul.* = iulie; *iun.* = iunie.

i.a.t. = în afară de text; **Înainte** = *Înainte.* Organ al Comitetului Județean Dolj al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean, Craiova, **1**, 1944 [**42**, nr. 12960, 30 n. 1986; inc.]; **ÎndrBis-Sibiu** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic pe anul de la Hristos 1984*, Sibiu, TTES, **132**, 1984; **ÎndrPast—Alba Iulia** = *Îndrumător pastoral.* VII, Alba Iulia, [f.e.], 1983, 308 p. (Episcopia Română din Alba Iulia); **ÎnvLicTehn** = *Învățământul liceal și tehnic profesional.* Revistă editată de Ministerul Educației și Învățământului, București, **1**, 1963 [**34**, nr. 12, 1986]; *î.t.* = în text.

jud. = județ(e); județean(ă).

KarpRund = *Karpaten Rundschau.* Wochenshrift für Gesellschaft — Politik — Kultur, Brașov, **1**, 1968 [**19**, nr. 47, 1986]; **KM** = *Keresztény magyvető.* Kiadja az Unitárius Egyház,- Kolozsvár-Napoca, **1**, 1896,[**91**, nr. 4, 1985]; **Korunk** = *Korunk.* A Szocialista Művelő dési és Tanács folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1942 [**46**, nr. 10, 1986]; KŽ = *Kn'izevni zivot.* Časopsi Saveta Kn'izevnika Socialističke Republike Rumunije, Timișoara, **1**, 1966 [**30**, rn. 2, 1986].

lit. = literă, litere; **LL** v. nr. **31**; **LLD** v.nr. **1611**; **LLR** v. nr. 16; **LMȘ** = *Limbile moderne în școală*, București, **1**, 1970 [nr. 2, 1985, nr. 1, 1986]; **LR** v.nr. 15; **LRLM** v. nr. **1610**; **LRȘ**, v.nr. **1692**; **Luceafărul** = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1958 [**29**, nr. 52, 1986]; **Lumea** = *Lumea.* Săptămînal de politică externă, București, **1**, 1963 [nr. 52, 1986].

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iulia și Episcopiei Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**31**, nr. 2, 1986]; **Magazin** = *Magazin.* Revistă săptămînală editată de Frontul Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1959 [**29**, nr. 52, 1986]; **MAM** v.nr. **388**; **Manuscriptum** = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius, București, **1**, 1969 [**17**, nr. 3, 1986]; *mart.* = martie; *mat.* = materii; **Mathematica** = *Mathematica.* Revue d'analyse numérique et de théorie de l'approximation, Cluj-Napoca, EARSR, Filiale de Cluj-Napoca, **1**, 1958 [**28**, nr. 2, 1986]; **MB** = *Mitropolia Banatului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, Timișoara, **1**, 1951 [**36**, nr. 2, 1986]; **MC** = *Mesaj comunist.* Revistă a C.U.A.S.C. din Universitatea Craiova, Craiova, **1**, 1969 [**17**, nr. 3, 1986]; *MCECEI* = Ministerul Comerțului Exterior și Coordonării Economiei Internaționale; *MEÎ* = Ministerul Educației și Învățământului; **MI** = *Magazin istoric.* Revistă de cultură istorică, București, **1**, 1967 [**20**, nr. 12, 1986]; **MMS** = *Mitropolia Moldovei și Sucevei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, Iași, **1**, 1924 [**62**, nr. 3—4, 1986]; **MO** = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Craiova, **1**, 1948 [**37**, nr. 11—12, 1985]; **MS** = *Muncitorul sanitar.* Săptămînal editat de Ministerul Sănătății și Comitetul Uniunii Sindicatelor din Unitățile Sanitare, București, **1**, 1954 [**32**, nr. 47, 1986]; *ms(s)* = manuscris(e); **MSȘFLA** v. nr. **32**; **MSȘI** = *Memoriile Secției de Științe Istorice.* Seria IV (ARSR), București, EARSR, **1**, 1978 [**8**, 1983]; **Munca** = *Munca.* Organ al Comitetului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, București, **1**, 1943 [**43**, nr. 52, 1986]; **Művelődés** = *Művelődés.* A megéneklung, România Országos Fesztivál folyóirata. Kiadjia a Szocialista Művelődési es Nevelési Tanács, București, **1**, 1948 [**38**, nr. 12, 1985].

n. = noiembrie; **Natura** = *Natura. Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra.* Subtitlul *Natura* (Societatea de Științe Biologice din Republica Socialistă România), București, **1**, 1948 [**37**, nr. 1, 1986]; **NBZ** = *Neue Banater Zeitung.* Organ des Kreiskomitees der R.K.P. und des Kreisvolksrates Temesch, Temeswar, **1**, 1957 [**30**, nr. 7438, 14 n. 1986; inc.]; **NL** = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbanden der Sozialistische Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**37**, nr. 11, 1986]; **Noesis** = *Noesis.* Travaux du Comité roumain d'histoire et de philosophie des sciences, București, EARSR, **1**, 1973 [**11**, 1985]; *nr.* = număr(ul); **NU** = *Napoca Universitară.* Organ al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1974 [**13**, nr. 2, 1986]; *num.* = numeros, numeroase; **NW** = *Neuer Weg.* Zeitung des Landesrates der Front der Zocialistischen Demokratie und Einheit, Bukarest, **1**, 1949 [**38**, nr. 11681, 18 dec. 1986]; **NyIK** = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj-Napoca, EARSR, **1**, 1957 [**30**, nr. 1, 1986].

oct. = octombrie ; *OIDSPS* = Office for Information and Documentation in Social and Political Sciences ; *OIDȘSP* = Oficiul de Informare și Documentare pentru Științele Sociale și Politice ; *org.* = organizat(ă) ; **Orizont** = *Orizont*. Serie nouă. Săptămînal politic-social și literar-artistic editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R. și Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Timiș, Timișoara. **1**, 1951 [**37**, nr. 52, 1986] ; **Ortodoxia** = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, București, **1**, 1949 [**37**, nr. 3, 1986] ; **OS** = *Opinia studențească*. Organ al Consiliului U.A.S.C. din C.U. Iași, Iași, **1**, 1974 [**13**, nr. 2, 1986].

p. = pagină, pagini ; **PagBuc** = *Pagini bucovinene*. Supliment [al periodicului „Convorbiri literare"] editat în colaborare cu Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Suceava, Iași, **1**, 1982 [nr. 11, 1986] ; **PagSăt** = *Pagini sătmărene*. Editori : Consiliul Județean de Cultură și Educație Socialistă Satu Mare și revista „Tribuna", Cluj-Napoca, **1**, 1984 [**3**, nr. 1, 1986] ; **Pentru patrie** = *Pentru patrie*. Revistă ilustrată editată de Ministerul de Interne, București, **1**, 1950 [**37**, nr. 12, 1986] ; **PID** = *Probleme de informare* și documentare (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie. Institutul Național de Informare și Documentare), București, **1**, 1966 [**19**, nr. 4, 1985] ; *pl.* = planșă, planșe ; **PN** = *Presa noastră*. Revistă editată de Consiliul Ziariștilor din cadrul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie și Edituri din Republica Socialistă România, București, **1**, 1956 [**30**, nr. 11, 1986] ; **Pontica** = *Pontica*. Constanța (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), **1**, 1967 [**17**, 1984] ; *pr.* = prefix(e) ; **PredLLR** v.nr. **1693** ; *pref.* = prefață ; *prez.* = prezentare ; prezentat(ă) ; **ProDid** v.nr. **1696** ; *prof.* = profesor (universitar) ; **Publicitate** = *Publicitate*. Supliment al revistei „Ateneu", Bacău, **1**, 1986 [aug. — n. 1986] ; **PVH** = *Producția vegetală. Horticultura*. Revistă lunară de știință și tehnică horticolă (Ministerul Agriculturii), București, **1**, 1952 [**35**, nr. 10, 1986].

RA = *Revista arhivelor*. (DGAS), București, **1**, 1924 [**63**, vol. **48**, nr. 4, 1986] ; **Raketenpost** = *Raketenpost*. Für Pioniere und Schüler. Supliment al ziarului „Neuer Weg", București [nr. **43**, 1986] ; **Ramuri** = *Ramuri*. Revistă lunară editată de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Dolj, Craiova, **1**, 1964 [**23**, nr. 12, 1986] ; **RCM** = *Revista cultului mozaic*, București, **1**, 1956 [**31**, nr. 609, 1986] ; **RE** = *Revista economică* (Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale — Institutul Central de Cercetări Economice), București, **1**, 1975 [**12**, nr. 52, 1896] ; *red.* = redactare, redactări ; **REF** = *Revista de etnografie și folclor*, București, EARSR, **1**, 1955 [**31**, nr. 2, 1986] ; **Reflex** = *Reflex*. Pliant editat de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Caraș-Severin, Reșița [iul., aug. 1984] ; *repr.* = reproducere, reproduceri ; **RESEE** v. nr. 18 ; *res. esp.* = resúmen en español ; *rés. fr.* = résumé en français ; *rev.* = revistă ; **RevUNESCO** = *Revista Comisiei Naționale Române pentru UNESCO*, București, **1**, 1959 [**28**, nr. 2, 1986] ; *rez. rom.* = rezumat în română ; **RF** = *Revista de filozofie*. Apare sub egida Secției de Filozofie și Logică a Academiei de Științe Sociale și Politice, București, **1**, 1954 [**33**, nr. 6, 1986] ; **RI** = *Revista de istorie* (A§SP. Secția de Istorie și Arheologie), București, **1**, 1948 [**39**, nr. 11, 1986] ; *rias. it.* = riassunto in italiano ; **RITL** = *Revista de istorie și teorie literară* (A§SP. Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu" al Universității din București), București, **1**, 1952 [**34**, nr. 1, 1986] ; **RLib** = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1944 [**44**, nr. 13112, 31 dec. 1986] ; **RLit** = *România literară*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1968 [**19**, nr. 52, 1986] ; **RMed** = *Retrospective medicale*. Studii, note și documente. Sub redacția dr. G. Brătescu, București, EMed, 1985, 791 p. ; **RMM** = *Revista muzeelor și monumentelor. Muzee* (CCES), București, **1**, 1964 [**23**, nr. 8, 1986] ; **RMMMON** = *Revista muzeelor și monumentelor. Seria Monumente istorice și de artă*. București, **1**, 1969 [**17**, nr. 1, 1986] ; **RN** = *Revista noastră*. Publicație a elevilor Liceului „Unirea" din Focșani, fondată în 1912. Fondator : Prof. Dimitrie Papadima. Coordonator : Prof. Petrache Dima (Serie nouă din 1972), Focșani [**15**, nr. 116—117—118, 1986] ; **RomBooks** = *Romanian Books*. Quarterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, **1**, 1974 [nr. 1, 1986] ; **Roum** = *Roumanie d'aujourd'hui*. Revue mensuelle paraîssant en français, allemand, anglais et espagnol, Bucarest [nr. 11, 1986] ; **RP** = *România pitorească*. Revistă lunară editată de Ministerul Turismului, București, **1**, 1972 [**15**, nr. 12, 1986] ; **RPed** = *Revista de pedagogie* MEÎ), București, **1**, 1952 [**35**, nr. 12, 1986] ; **RPH** = *Romania. Pages of History*. Published in English, French, German, Russian, Spanish. Quarterly (AGERPRES. Romanian News Agency Publishing House), Bucharest, **1**, 1975 [**11**, nr. 4, 1986] ; **RPsih** = *Revista de psihologie* (A§SP), București, EARSR, **1**, 1955 [**32**, nr. 4, 1986] ; **RR** = *Revue roumaine*. Revue mensuelle de culture et civilisation roumaines. Paraît en français, allemand, anglais et russe (Agence roumaine de presse „Agerpres" — Rédaction des publications pour l'étranger „La Roumanie"), Bucarest, **1**, 1947 [**40**, nr. 11, 1986] ; **RRB** v. nr. **98** ; **RRH** = *Revue roumaine d'histoire* (ASSP), București, EARSR, **1**, 1962 [**24**, nr. 3, 1986] ; **RRL** v.nr. **19** ; **RRMPA** = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée* (Académie de la République Socialiste de Roumanie), București, EARSR, **1**, 1956 [**31**, nr. 10, 1986] ; **RRSSPh** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique* (ASSP), București, EARSR, **1**, 1957 [**30**, nr. 2, 1986] ; **RRSSPs** = *Revue*

roumaine des sciences sociales. Série de psychologie (ASSP), Bucureşti, EARSR, **1**, 1957 [**30** nr. 2, 1986]; **RS** v.nr. **1545**; *Rtd* = Rezumatul tezei de doctorat; *rubr.* = rubrică; *RUG* = Reprografia Universităţii din Galaţi; pycc. pes. = русское резюме.

SAI = *Studii şi articole de istorie* (Societatea de Ştiinţe Istorice din Republica Socialistă România), Bucureşti, **1**, 1969 [**49—50**, 1984]; **Sargetia** = *Sargetia*. Acta Musei Devensis. Anuarul Muzeului din Deva, Deva, **1**, 1966 [**16—17**, 1982—1983]; **Sănătatea** = *Sănătatea*. Revista Consiliului Naţional al Societăţii de Cruce Roşie din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1952 [**34**, nr. 12, 1986]; **Săptămîna** = *Săptămîna culturală a capitalei*. Revistă editată de Comitetul Pentru Cultură şi Educaţie Socialistă al Municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1970 [nr. 52, 1986]; *SB* = Serviciul bibliografic; **SCB** = *Studenţimea comunistă braşoveană*. Revista Consiliului U.A.S.C., Universitatea din Braşov, Braşov, **1**, 1968 [**18**, nr. 60—**61**, 1986; inc.]; **SCD** = *Studii şi cercetări de documentare. Educaţie — Învăţămînt* (MEÎ. Oficiul de Informare Documentară pentru Învăţămînt), Bucureşti, **1**, 1959 [**28**, nr. 3—4, 1986]; **SCGeogr** = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie. Geografie*, Bucureşti, EARSR, **1**, 1953 [**33**, 1986]; *sch.* = schemă, scheme; **SCIAT** = *Studii şi cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie* (ARSR), Bucureşti, EARSR, **1**. 1953 [**33**, 1986]; **SCIVA** = *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie* (AŞSP), Bucureşti, EARSR, **1**, 1949 [**37**, nr. 4, 1986]; **Scînteia** = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti, **1**, 1931 [**56**, nr. 13795, 31 dec. 1986]; **SCJ** = *Studii şi cercetări juridice* (AŞSP), Bucureşti, EARSR, **1**, 1956 [**31**, nr. 3, 1985]; **SCL** v.nr. 20; **SCMatem** = *Studii şi cercetări matematice* (ARSR), Bucureşti, EARSR, **1**, 1948 [**38**, nr. 6, 1986]; **ScTin** = *Scînteia tineretului*. Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**42**, nr. 11690, 31 dec. 1986]; **ScTin SLA** = *Scînteia tineretului. Supliment literar-artistic*, Bucureşti, **1**, 1981 [**6**, nr. 52, 1985]; *sec.* = secol(e); **Sec. 20** = *Secolul* 20. Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti [nr. 289—291, 1985]; *SecP* = Sectorul de poetică; **Sem.** = *Semenicul*. Supliment editat în colaborare cu Comitetul Judeţean de Cultură şi Educaţie Socialistă Caraş-Severin [de revista „Orizont"], Bucureşti, **1**, 1985 [**1**, nr. 1, 1985]; **Semenicul** = *Semenicul*. Caiet de literatură, artă şi cultură al cenaclului literar „Semenicul", Reşiţa [nr. 10, febr. 1980]; *sept* = septembrie; *SF* = Secţia franceză; *SÎ* = Sindicatul Învăţămîntului; **SLRC** = *Studii de literatură română şi comparată* (UT. FF), Timişoara, **1**, 1976 [**7**. 1985]; **SMMIM** = *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară* (MMC — Muzeul Militar Central), Bucureşti, **1**, 1968 [**17—18**, 1984—1985]; **SP** v.nr. **33**; *SR* = Scrisul Românesc, Craiova [editură]; *SSC* = Societatea de Studii Clasice din Republica Socialistă România; *SSS* = Secţia de studenţi străini; *SŞF* = Societatea de Ştiinţe Filologice din Republica Socialistă România; **ST** = *Studii teologice*. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**37**, nr. 3—4, 1985]; *s.t.c.* = sub titlul comun; **StCl** v.nr. **1390**; **Steaua** = *Steaua*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S. România. Literatură. Artă. Cultură, Cluj-Napoca, **1**, 1950 [**37**, nr. 10, 1986]; *suf.* = sufix(e); **Synthesis** = *Synthesis*. Bulletin du Comité National de Littératures Comparée de la République Socialiste de Roumanie (ASSP), Bucureşti, **1**, 1974 [**12**, 1985].

ŞA = *Şcoala Argeşului* (Materiale didactice şi de cercetare ştiinţifică) (IŞJ Argeş. SÎ. CCD), Piteşti, **1**, 1973 [1984]; **ŞSPH** v.nr. 54; **ŞSPR** v.nr. 53; şt. = ştiinţific(ă); **ŞtTehn** = *Ştiinţă şi tehnică*. Revistă editată de Comitetul Central al U.T.C., Bucureşti, **1**, 1949 [**38**, nr. 12, 1986].

tab. = tabel(e); *TBARSR* = Tipografia Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România; *TBCS* = Tipografia Bibliotecii Centrale de Stat; *TBCUB* = Tipografia Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti; *TBCUI* = Tipografia Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi; *t.c.* = titlu(l) comun; **TD** = *Thraco-Dacica* (AŞSP. Institutul de Tracologie), Bucureşti, **1**, 1976 [**7**, nr. 1—2, 1986]; **Teatrul** = *Teatrul*. Revistă lunară editată de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste şi Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1956 [**31**, nr. 9, 1986]; **TelR** = *Telegraful român*. Foaie religioasă editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului, Sibiu, **1**, 1852 [**134**, nr. 47—48, 1986]; *term.* = termen(i); **Terra** = *Terra. Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra*. Subtitlul *Terra*, Bucureşti, **1**, 1969 [**18**, nr. 2, 1986]; **Tett** = *Tett*. Természet. Ember. Tudomány. Technika. Tudományos izmeretterjestő melléklet. Kiadja „A Hét", Bukarest [nr. 4, 1985]; *TIMFB* = Tipografia Institutului de Medicină şi Farmacie din Bucureşti; *TIPB* = Tipografia Institutului Politehnic din Bucureşti; **Tomis** = *Tomis*. Revistă lunară editată de Comitetul Judeţean de Cultură şi Educaţie Socialistă Constanţa, Constanţa, **1**, 1966 [**21**, nr. 11, 1986]; *trad.* = traducere; tradus(ă); **Transilvania** = *Transilvania*. Revistă politică, social-culturală şi literară. Serie nouă. Editată de Comitetul Judeţean de Cultură şi Educaţie Socialistă, Sibiu, **1**, 1972 [**15**, nr. 11, 1986]; **TribRom** = *Tribuna României*. Revistă editată de Asociaţia „România", Bucureşti, **1**, 1972 [**15**, nr. 326, 1986; inc.]; **TribŞc** = *Tribuna şcolii*. Revistă editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului şi Uniunea Sindicatelor din Învăţămînt, Ştiinţă şi Cultură, Bucureşti, **1**, 1971 [**13** (=**15**), nr. 294, 1986]; **Tribuna** = *Tribuna*. Săptămînal de cultură editat de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste. Director fondator: Ioan Slavici (1884), Cluj-Napoca, **1**, 1957 [**30**, nr. 52, 1986]; **TSE** = *Tribuna studentului economist*. Revistă a Consiliului U.A.S.C.

din Academia de Studii Economice București, București, 1, 1973 [12, nr. 2, 1986]; *TTES* = Tiparul Tipografiei Episcopiei Sibiului; **TÚ** = *Tanügyi Újsag*. Kiadja Nevelésés Oktatásügyi Minisztérium és az Oktatási, Tudományos és Művelődési Szakszervezetek Szövetsege România SzK, București, 1, 1956 [29, nr. 10, 1986]; *TUB* = Tipografia Universității din București; *TUCN* = Tipografia Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *TUI* = Tipografia Universității „Al. I. Cuza" din Iași; *TUT* = Tipografia Universității din Timișoara.

UASC = Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști; *UB* = Universitatea din București; **UC** = *Universitatea comunistă*. Revistă a Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Universitatea București, București, 1, 1957 [nr. 2, 1986]; *UCN* = Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *UG* = Universitatea din Galați; *UI* = Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași; **Új Élet** = *Új Élet*. A Szocialista Demokracia és Egység Frontja. Országos tanácsának képeslapja, Tîrgu Mureș, 1, 1958 [28, nr. 22, 1986]; *univ.* = universitar; *UT* = Universitatea din Timișoara; **Utunk** = *Utunk*. România Szocialista Köztársaság írószövetségenek lapja, Kolozsvár-Napoca, 1, 1946 [41, nr. 47, 1986].

v. = vezi; *VASRR* = Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien; **Vatra** = *Vatra*. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România și Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș. Lunar social-cultural. Serie nouă. Directori fondatori: I. Slavici, I.L. Caragiale, G. Coșbuc (1894), Tîrgu Mureș, 1, 1971 [16, nr. 12, 1986]; **VinPesc** = *Vînătorul și pescarul sportiv*. Revistă a Asociației Generale a Vînătorilor și Pescarilor Sportivi, București, 1, 1948 [38, nr. 9, 1986]; **VM** = *Viața militară*. Revistă ilustrată de literatură și artă editată de Ministerul Apărării Naționale. Consiliul Politic Superior, București, 1, 1947 [38, nr. 9, 1986]; **VN** = *Veac nou*. Revistă editată de Centrul Național pentru Promovarea Prieteniei și Colaborării cu alte Popoare, București, 1, 1946 [42, nr. 12, 1986]; *vol.* = volum(ul); **VP** = *Viața Politehnicii*. Organ al C.U.A.S.C. din Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi" — Iași, Iași, 1, 1955 [32, nr. 3—4, 1986]; **VR** = *Viața românească*. Revistă întemeiată la Iași, în martie 1906, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere și G. Ibrăileanu. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, București, 1, 1948 [31, nr. 9, 1986]; *v.r.nr.* = vezi rubrica la numărul; **VS** = *Viitorul social*. Revistă de sociologie și științe politice (AȘSP. Academia Ștefan Gheorghiu. Asociația Română de Științe Politice), București, 1, 1907 [79, nr. 6, 1986]; **VSt** = *Viața studențească*. Revistă a Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, 1, 1956 [30, nr. 52, 1986]; *v.t.c.nr.* = vezi titlul comun de la numărul; **V.u.K.** = *Volk und Kultur*. Zeitschrift des Landesfestivals „Cîntarea României". Herausgegeben von Rat für Kultur und Sozialistischen Erziehung, București, 1, 1948 [37, nr. 12, 1985].

INDICE ALFABETIC

1. *AUTORI* *

Achim, Edith 1703
Aciobăniței, Decebal 1608
Adam, Ioan 1209
Agache, Andreica 93, [107]
Agemian, Sylvia [1568]
Agent, Radu 958
Agîrbiceanu, Ion [1055]
Aiftincă, Marin 425
Albalá, M. José [1514]
Albu, Adrian 1803
Albu, Rodica *297*, 1399
Alecsandri, Vasile [986], [993], [1143], [1149]
Aleksova, Vasilka 1519
Alexandrescu, C. 1752
Alexandrescu, Dana 93, [107], 983
Alexandrescu, Doina 984
Alexandrescu, Grigore [1001], [1021], [1022], [1177]
Alexandrescu, Roxana 1753
Alexandrescu, Valeria 1332
Alexandrescu, Vlad 985
Alexandrescu Vianu, Maria 1358
Alexandru, Domnița 1611, 1613, 1614, **1754**
Alexandru, Teodora *1546*
Alexiu, Iulian 958
Alicu, Grațiana 616
Alinei, Mario [121]
Andea, Avram 617
Andea, Suzana 71, 617
Andrău, Ioan 986, **1696**, [1702]
Andreescu, Gabriel 117, 118, *298*
Andreescu, Honoriu 1209, 1245, [1254]
Andrei, Georgeta 956
Andrei, Gh. *1210*
Andrei, M. 987, 988
Andriescu, Alexandru 29, 489, 989, 990, [1839]
Angelescu, Gabriel 991
Angelescu, Silviu 119, [332]
Anghel, Dimitrie [713]
Anghel, Ioana 851
Anghelescu, Marica 1692, [1698], [1699]
Anghelescu, Mircea *299*, [723], 992
Anghelescu, Nadia 120, [318], [324], [357], *1606*
Anghelescu Temelie, N. [1821], [1824]
Anscombre, Jean Claude [306]
Antohe, Rodica 1615
Antonescu, Florin 418
Antonescu, Georgeta 993, 994
Antonescu, Ion 958
Antonescu, Nae *721*
Apollinaire, Guillaume [216]
Apostolescu, Carmen 63, 64, *300*, 852, 853, *896*, **955**, *959*, 995, 996
Apostolescu, Vlăstar 958
Aprahamian Mateescu, Manuela 358
Apreotesei, Cezar 1850
Aragon, Louis [218]
Arany, János [1579]
Arcosi, Adriana 1569
Ardeleanu, M. 426
Arghezi, Tudor 393, [417], [985], [995], [996], [1008], [1009], [1013], [1049], [1051], [1052], [1097], [1106], [1111], [1133], [1134], [1141], [1151], [1175], [1182], [1188], [1189]
Arhip, Cristian 93, [107]
Arhip, Odette *1211*
Arion, George *523*
Aristotel [710]
Aron, Cristea 1616
Arvinte, Vasile 121
Asachi, Lazăr [441] v. și mai jos
Asachi, Lazăr-Leon [697], [725], [742], [759], [769], [775], [784] v. și mai sus
Atanasiu, Victor 1246
Atanasov, P. [594], [600], [601], [602]
Augé, Yves [1483]
Augustinus, Aurelius 122
Avanesov, R. I. [121]
Avădanei, Ștefan [297]
Avram, Andrei 427, 490, 786
Avram, Andrei A. *301*, *1607*
Avram, Larisa 802, *1441*
Avram, Margareta 956
Avram, Mioara 59, 65, 68, [106], [420], *524*, **794**, [800], [801], 803, 804, 824, 913, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1338, [1339], 1852
Avram, Mircea 618
Avrămuț, Viorica 997, 998
Awada, Adel 1803
Azorín [=José Martinez Ruiz] [291]

Babeu, Doina *471*, 522
Babiuc, Victor 954, [980]
Baciu, Ileana *1814*
Baciu, Ioan 805
Bacovia, George [997], [1046], [1067], [1085], [1146], [1169], [1204], [1211], [1216] v. și sigla Ateneu

* Cifrele culese cu caractere **aldine** trimit la autori de cărți sau de volume separate; cifrele culese cu caractere *cursive* trimit la autori de recenzii; cifrele culese cu caractere obișnuite se referă la autori de articole, studii etc. apărute în periodice, culegeri etc.; în sfîrșit, cifrele puse între paranteze drepte trimit la autori recenzați sau discutați în mod special în articole sau în cărți.

Badea, F. 956
Badea, Ştefan, 428, 854, *898*, 999, *1212*, *1815*
Bageacu, Viorel 55
Bakos, Ferenc [1596]
Balaban, A. T 956
Balacciu-Matei, Jana 1456
Balaci, Alexandru 32, [39], 394, 1834
Balász, Sándor 1571
Balogh, Deszö 1572
Baltag, Cezar 1209
Bamboi, Gheorghe 938, [970]
Banciu, M. 956
Bantaş, Andrei 123, 124, 1000, 1252, 1253
Banu, Ion 1359
Bara, Mariana 603, 1001
Barboricâ, Corneliu 1545
Barbu, Elisabeta *302*, *303*
Barbu, Ion [995], [1114], [1123], [1124], [1170], [1237], [1457], [1458], [1460], [1463]
Barbu, N. 957
Barbu, Teodorina 359
Barbu, Violeta 619, *722*
Barca, Fr. 956
Barghiel, Virginia 1753
Barna, Horia 1457
Barnea, Alexandru 1360
Barnea, Ion 1361
Bartoli, Matteo [930]
Bartos-Elekes, Ildiko 1704
Bartos-Elekes, István 1704
Basarab, Maria 620
Bataillon, Marcel [1477]
Băcanu, Ion 954, [980]
Bădescu, Horia 1209
Bădescu, Irina 125, 126, 1002, [1483]
Băican, Eugen 127
Băileşteanu, Fănuş [992]
Bălan, Florin 958
Bălan, Ion Dodu 1003, 1209
Bălan, Ştefan 958
Bălan-Mihailovici, Aurelia 914
Bălan-Osiac, Elena 1755
Bălaşa, Dumitru 621
Băluş, L. 1787
Băluţă, Mariana 1765
Bănescu, Marcu 1004
Bărbat, Rodica 1005
Bărbulescu-Munteanu, M. 1362
Bârliba, Maria Cornelia 128
Bârsescu, Al. *35*
Bealkovschi, Visarion 1690
Becsek, Gábor [1571]
Bejan, Dumitru, 806, 807
Bejan, Ioan 875
Bejan, Nicolae 1756
Beke, György 1588
Belchiţă Hartular, Anca 787
Beldescu, G. 1006, [1343]
Beldiman, Alecu [709]
Belu, Al. 429, 622
Benedeit [1502]
Benedek, G. 1520
Berca, Olimpia 1, [6], [8], **491, 492,** [526], [541], [959], [960], [965], [973], [976], [979], 1007
Bercea Livius 1, [6], [8] v. şi mai jos
Bercea, Livius Petru [7], *36*, **491, 492,** [526], [541], [847], [848], [849], [850], 899, 1008, 1009 v. şi mai sus
Berceanu, Ioana 958
Bercescu, Sorina 129, 1010, 1458
Berciu, Lucia 1757
Berdan, Lucia [591], *723*
Berea Găgeanu, Elena 1758
Berechet, Florica 130, [1389]
Berinde, Aurel [1564]
Berrár, Jolán [1597]
Berrendonner, Alain [304], [334]
Beşteliu, Marin 1011
Beşuan, Tudor E. 1811
Beziris, Anton 938, [970]
Bianchi, Cornel 958
Bichis, Rodica [1036]
Bidian, V. 855
Bidu-Vrănceanu, Angela 131, **856,** [896], [900], [901], [908], 1012, [1815], [1817]
Binder, Rodica 132, **295,** [348], [351], [356] v. şi **Blnder Iacob, Rodica** şi **Iacob-Binder, Rodica**
Binder, Ştefan 109, 133
Binder Iacob, Rodica 1459 v. şi **Binder, Rodica** şi **Iacob-Binder, Rodica**
Birkenmaier, Willy [1558]
Birner, Angela [781]
Birlea, Ovidiu [1227]
Birleanu, Ion-Horia 548
Bitea, Ioan N. 134, *304*, *305*, *306*, *307*, *308*, *797*, 808, *819*, 825, 826, *900*, *960*, *1816*, *1817*
Blaga, Lucian [894], [1040], [1098], [1112], [1130], [1200], [1201], [1202]
Blaga, Violeta 1705
Blaj, Maria 1651
Blaj, Violeta v. sigla **AB—Etn**
Blajovici, Traian 857
Bobda, G. 430
Boboc, Alexandru [309]
Boceşan-Decusară, Crina [736]
Boceşe, Maria [971]
Bodogae, T. 623
Bodolan, Victoria 1617
Boff(-Dkhissi), Marie-Christine [1607]
Bogdan, Ioan [443], [647], **1809**
Bogdan, Damian P. 624
Bogdan, Nicolae 958
Bogdan-Dascălu, Doina [101], 135, 431, **492,** [526], [541], [799], 1832
Bodanović, Dimitrije [1551]
Bogza, Geo [1031], 1853
Bogza-Irimie, Rodica [420]
Boia, Lucian 493
Bolintineanu, Alexandru 954, [980]
Bolocan, Gheorghe [961]
Bontea, Adriana 1460
Borcilă, Mircea 136, *310*, *311*
Bordeianu, R. 956
Borlea, Sima [1547]
Bosianu, Gh. [826], 827, [828]
Botez, Adrian 1013
Botez, Liliana *724*, [760]
Botorog, Mariana 1753

Botta, Emil [1457]
Brad-Chisacof, Lia 915, 916
Braic, Vasile 93, [107], 1014
Braicu, Doina 625 v. și mai jos
Braicu, Doina Aurora 626 v. și mai sus
Brainerd, Barron 360
Brancovici, Gheorghe [682]
Branea, Stela 1618
Brașoveanu, Aurica [1547]
Bratu, E. 956
Bratu, Ion 658, [733], [758]
Bratul, popa [497]
Brăteanu, Elena *37*
Brătescu, Gh. 1559
Brătescu, Gheorghe 549, 550, [595], 627 v. și siglele **ASIA**, **RMed**
Brătescu, Tatiana 550, [595]
Brâncoveanu, Constantin 628, [683]
Brâncuș, Grigore [107], 395, 396, [420], 432, [771], 917, **955**, 1209, 1619
Breazu, Gabriela 1799
Breî. 1300
Brehoi, Gheorghe [967]
Breilean, Aurel 1613, **1754**
Brenndörfer, I. *312*
Brezeanu, Maria 956
Brezeanu, Marieta 956
Brezeanu, Stelian 494
Brozović, D. [121]
Bucă, Maria 137
Bucă, Marin [959], [960], [965], [973], [976], [979], [1283], 1521
Bucșan, A. [594], [600], [601], [602]
Bucur, C. [102]
Bucurescu, Lucreția-Sofia 1784
Budai-Deleanu, Ioan[688], [1007], [1179]
Buhăescu, Vasile [654] v. și **Buzilă, Vasile**
Bujor, I. I. 1812, 1813
Bulandra, R. 138
Bulea, Leontin 828
Bulgăr, Gheorghe 419, [429], *525*, *725*, *820*, 1015, **1016**, 1017, 1018, 1019, [1221], [1226], [1230], [1242], *1818*
Buluță, Gheorghe *590*, **715**, *726*, *727*, *728*, *729*, [732], [773]
Bulza, Odette 1020
Buonincontro, Pasquale [1517]
Burețea, Emilian N. 1311
Burnei, Alexandra 955, [963]
Bursuc, Martin 589
Busuioc, Monica 955
Buteanu, Maria 1680
Butnaru, Ion 1017, 1338
Buțureanu, Silvia [38]
Buza, Mircea *1833*
Buzași, Ion 433, [776]
Buzea, Odette 93, [107]
Buzilă, Adriana v. sigla **AB—Etn**
Buzilă, Vasile [654] v. și **Buhăescu, Vasile**

Caffe, Mihail 958
Calotă, Ion 551, **788**, [793], 1339
Canarache, Ana [1852]
Cană, Mirel 93, [107]
Canciovici, Mihai-Alexandru 719
Cantarero, Margareta [1514]
Cantemir, Dimitrie [1207], 1363
Cantuniari, Ileana 1461
Caproșu, Ioan 717
Carabulea, Elena 809, [1339]
Caracostea, Andrei 958
Carageani, Gheorghe [607], [610],[906],[1517]
Caragiale, I. L. [1011], [1033]
Caragiale, Mateiu I. [1057], [1206], [1494]
Caragiani, Ioan [457]
Caraman, Petru 858
Caravedo, Rocio [1500]
Caravia, Paul *730*
Carlton, Charles M. 397
Carpov, A. 956
Carpov, Maria [38], 139, *313*, *313 bis*
Cartojan, Nicolae [90], [94], [440]
Casian, Al. [38]
Catagraf 1389
Cazacliu, Anatolie 958
Cazacu, Boris 32, [39], 68, [104], 140, 141, 434, 435, *472*, 552, [981], [982], 1021, 1022
Călărașu, Cristina 1023
Călin, C. 1209, 1254
Călin, Liviu 1835
Călinescu, Al. [38]
Călinescu, G. [118], [1094]
Căpățînă, Octavian 954, [980]
Căpușan, Maria 142 v. și **Vodă Căpușan, Maria**
Cătană, Nicolae *488*
Câmpeanu, Cezar 361
Cândea, Lucia 1706
Cândea, Virgil [738], [760], 1363
Cândroveanu, Hristu [608], [609], [611]
Cârlan, Nicolae 1024
Cârlugea, Z. [731]
Cârstea, Eugenia Steluța 56
Ceachir, Nicolae 629
Ceaușescu, Elena 956
Ceaușescu, Gheorghe [103], [760]
Ceaușu, Simona 715, [732], [773]
Centea, Ovidiu 958
Cenușe, Ioan Petru 1759, **1771**, **1778**, **1787**
Cernat, Mihai 630
Cernicova-Bucă, Marina 1025
Cernovodeanu, Paul 71
C.G. *1698*
Chaucer, Geoffrey [1000]
Cheie, Paulina 522
Chesaru, Stanca 1026
Chifu, E. 956
Chiha, Ioana 1027
Chioreanu, Mihaela 522, *591*, [594], [600], [601], [602]
Chira, Maria 1651
Chiriac, Fr. 1812, **1813**
Chiriacescu, Adriana 1753
Chirilă, Feodor 1522, 1532, 1548, 1707
Chis, Maria 1652
Chiscop, Liviu *314*, 1028, 1029, 1620, 1621
Chițimia, Ion C. 66, 631, 632, 633, **658**, [733], [758], [760], **1545**
Chițoran, Dumitru 62, **1760**, [1814], [1816], *1819*
Chiuță, Sanda-Marin 1761
Chivescu, Romeo *961*, 1030, [1547]
Chivu, Gh. 495, *526*, 634, [722], *732*

Cica, Vasile *1333* v. și sigla AB—Etn
Cihodaru, Constantin 717
Cilianu-Lascu, C. 1762
Cincu, Georgeta 1031, 1032, 1622, *1699*
Ciobanu, Carmen *1213*, *1820* v. și **Manoliu-Ciobanu, Carmen**
Ciobanu, Elena 955, [963]
Ciobanu, Fulvia 810, [1339]
Ciobanu, Georgeta 1623
Ciobanu, Ileana 956
Ciocîrlie, Corina 1033, 1034, 1035
Ciocîrlie, Livius 143, 144, **295**, [348], [351], [356], 1462
Cioculescu, Șerban 32, [39], [101], 436, 859, 1036, 1209, 1255
Ciolac, Marina 145, [594], [600], [601], [602], 789, 1763
Ciolacu, Rodica 956
Ciompec, Georgeta [420], [819], [820], [821], [822], [823], **1764**
Ciopraga, Magda 1463
Ciorănescu-Neniţescu, Ecaterina 956
Ciorbagiu, Viorica 1366
Ciparîu, Timotei [433], [445], [453], [776]
Cireș, Lucia [591], *1214*
Ciucașu, Liliana 1037
Ciuchi, Georgeta 1624
Ciuchindel, Luminița 1464
Ciulache, S. 957
Cizek, Eugen 1765
Cilța, Carmen 1038
Cînda, Ana 635
Cîrstoiu, Cornel 711
Clérico, Geneviève [313 bis]
Clonțea, Procopie 1658
Coatu, Nicoleta 1039
Cocheci, V. 956
Codoban, Aurel 1040
Codreanu, Gheorghe 1041
Codreanu, Petre 1256
Codru, Ion *1442*
Cohuț, Ioan 958
Coja, Ion 146, 398, 589, [590] [592], [593], [599], [797], [798], 1257
Cojocaru, Contantin *420*
Čokov, Vladimir [1543]
Colpaci, F. 958
Coman, Ana-Maria 1560, 1561, 1562
Coman, Vasile 642, [778]
Comarnescu, Milena 289
Comârzan, Titus 1628
Comloșan, Doina 1042
Comșa, Ioan 1465
Comșulea, Elena 57
Conrad, A. *1443*
Conrad, M. 956
Constantinescu, Adrian 954, [980]
Constantinescu, D. T. 956
Constantinescu, Dan 958
Constantinescu, Hulda 1766
Constantinescu, Ligia 1400
Constantinescu, Nicolae 860, 918, 1043, **1044**, 1045
Constantinescu, Radu 636, **637**, [647], [747], 1002
Constantinescu, Silviu [1821], [1824]
Constantinescu-Codruț, Marioara 1523
Contraș, Eugenia 955, [963]
Corbea, Andrei *527*
Coresi, [636], [646], [687 bis], [689], [721], [731], [744]
Cornilescu, Alexandra 1401, **1760**, **1767**, [1814], [1816]
Cortelazzo, Manlio [326]
Cosăceanu, Anca 147, 1466
Coseriu, Eugenio [310], [407]
Cosma, Traian 1258, **1768**
Cosmas, Nicos 1046
Costa, Adrian 1047
Costandache G. C. 148
Costăchescu, Adriana *21*, 149
Costea, Letiția 1625
Costea, M. 399
Costin, Miron 1809
Costin, Nicolae [644], [645]
Coșbuc, George [463], [634], [722], [1024], [1056], [1130], [1138], [1182], [1689] v. și sigla **Vatra**
Coteanu, Ion 32, 67, 150, 496, 861, **955**, [963], 1048, 1049, 1050, 1051, [1197], [**1208**, [1231], [1233], [1238], [1239], [1244], 1259, 1626, **1764**, [1815], [1817]
Cotorcea, Livia *315*, 1052, 1053, 1523
Cotovechi, Maria [1547]
Cotrău, Marian 638
Cotuna, G. 1693
Courriol, Jean Louis 400
Covaci, Vasile *1747*
Cozma, Carmen 152
Cozma, Teodor 862
Craceo Ruggini, Lellia 1364
Crainic, L. 958
Crașoveanu, Dumitru *733*, 829, *1343*, *1821*
Cratylus [274]
Crăciun, Cristian 1054
Crăciun, Rozalia 1627
Creangă, Ion [1160], [1483]
Creța, Zorela *22*, **955**, [963]
Creția, Gabriela 1365
Crețu, Andreea 1708
Crețu, Ecaterina 1680
Crețu, Ionel 1795
Cristea, Elie Miron [456], **469**, [473], [481]
Cristea, Teodora 153, 1467, [1747], *1822*
Cristea, Tudor 1260
Cristureanu, Alexandru 1055, 1305, 1306, 1307
Cristureanu, Ana 1307
Crișan, Ion 68
Crișan, Maria 1056
Cringuleanu, Ion 1255
Croce, Benedetto [283]
Crohmălniceanu, Ov. S. 1057, [1276]
Crössmann-Osterloh, Helga [527], [538]
Cr. U. 362
Crudu, Marin 1628
Csetri, Elek [1594]
Csomortáni, Magdolna 1573
C.T. *1344*
Cuceu, Ion *592*
Cucoș, Constantin 154
Culcer, Dan 1828
Cunescu, Constantin 954, [980]

Cunescu, Gh. *473*, *734*
Cuniță, Alexandra [1747]
Curinski Vorona, Gheorghe **958**
Curpaș, Teodor v. sigla **BulCD Satu Mare**
Curteanu, Neculai 363
Cutova, Ioan [604], [606]
Cvasnii Cătănescu, Maria 1058, *1059*

Damian, Ascanio **958**
Damodos, Vichentios [710]
Dan, Ilie [540], 1312
Dan, Nicolae **1766**
Danciu, Horia **1799**
Daniel, Constantin 1366
Dánielisz, Endre 1709
Dante, Alighieri [445], [634], [722]
Darie, Maria **958**
Dascălu, Crișu **28**, [36], [101], 155, **295**, [348], [351], [356], 431, **491**, **492**, [526], [541], [799], **1060**, [1243]
Dascălu, Doina **491**, [526] v. și **Bogdan-Dascălu, Doina**
Dascălu, Gh. 1061
Dascălu, Laurenția 553, 554, 790
Dassow, Jurgen 364, 365
Dateu, Iordan **653**, [765]
Dausmann, M. [391]
David, Aurel 589
David, Doina **30**, 863
Dănăilă, Ion 2, **955**
Dănilă, Simion 1304, 1308
Dârloagă, Cornelia 1629
D. D. 864
Deac, Augustin *1564*
Debruyker, M. *1700*
Deceanu, Teodor **956**
Decusară, Nadejda 1630
Delavrancea, B. Șt. [1105]
Deleanu, Marcu Mihail *488*, [1215]
Deletant, Andrea [424]
Deletant, Dennis [424]
Demény, Lidia [728]
Demény, Lucia 1525
Demény, Ludovic *735*
Densusianu, Ov. [104]
Derrida, Jacques [236]
Despotovici, R. P. 1346, [1349]
Diaconescu, I. **956**
Diaconescu, Ion [420], 830, 1261, **1769**, [1818]
Diaconescu, Mihail 589, 1209, 1836
Diaconescu, Olimpia **727**
Diaconescu, Paula *981*, 1262, 1631
Diaconescu, Speranța 693
Diaconescu, Traian 156
Diaconu, E. **956**
Diaconu, Petre 1367
Diamant, Betinio *962*, *963*
Diderot, Denis [1459]
Diehl, Ehrenhard 418
Dima, Elena **715**, [732], [773]
Dima, Eugenia 639
Dima, Petrache v. sigla **RN**
Dimitriu, C. 497
Dimitriu, Corina *316*
Dimitrova Kitova, María 1468 v. și **Kitova, María**
Dimonie, M. **956**
Dincă, Ion N. 1062
Dincă, Iuliana 366
Dinescu, Adrian **1700**
Dinjer, Josef 1402, 1403, 1404, [1430], [1848]
Dinu, Mihai 498, **1063**, [1223]
Dimboianu, Anton **958**
Dobra, Petru [676]
Dobra, Sofia 1632
Dobre, Maria 1313
Dobrescu, Viorica **956**
Dobrescu Warodin, Andreea 1469
Dogariu, Lucian **958**
Dogaru, Maria 71, 1314
Doinaș, Ștefan Augustin 157, 1064, [1082] [1107], [1158]
Dombi, Erzsébet 1710
Dominte, Constantin 437, *593*, 640, 1263, **1764**
Donadze, Natacha Z. [121]
Dorcea, Tudora 1633
Dorcescu, Eugen **491**, [526], [541], [959], [960], [965], [973], [976], [979], *1215*
Dordea, Mira **958**
Dorobanțu, Rodica 1065
Dorobanțu, Stelian **958**
Dorobăț, Ana *390*
Dorobăț, Dumitru 1711
Doruțiu-Boilă, Emilia 1854
Dosoftei [692]
Douard, Patrick C. 158
Dragomir, Maria 71
Dragomirescu, Gh. N. 795
Dragoș, Elena 159, 160, 161
Dragoș, Nicolae 1264
Dram, Const. **29**, **93**, [107]
Drașoveanu, D. D. 811
Drăghicescu, Janeta 1712, [**1747**]
Drăghici, Camelia-Felicia 1066
Drăgoi, Gabriela *736*
Drăgoi, S. **1787** v. și mai jos
Drăgoi-Făinișî, Sabina **1771**, **1772** v. și mai sus
Drăgulin, Gheorghe I. [737]
Drăguț, Vasile **694**, [774]
Drimba, Vladimir 641, **955**
Drincu, Sergiu **28**, [36], **522**, 555, 1265
Drossopolou, S.[391]
Duca, A. **956**
Ducrot, Oswald [306]
Duda, Gabriela 162, [974], [975], 1067, *1216*
Dudaș, Florian **642**, **643**, [729], [738], [740], [754], [770], [778]
Dugneanu, Paul *1217*
Duicu, Serafim *1218*
Duma, Dionisie 1068
Dumistrăcel, Stelian 865
Dumitrache, medelnicerul [698]
Dumitrașcu, Katalin 438
Dumitrescu, Dan **958**
Dumitrescu, Ion 1069

Dumitrescu, Maria *1547, 1548, 1549*
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 32, 694, [760], [774]
Dumitriu-Snagov, Ion [589], [590], [592], [593], [596], [599], 644, 645
Dumortier J. L. [1748]
Dunăre, Nicolae 556, *594*, [600], [601], [602]
Dura, Nicolae *738*
Durră, Ioan *739*
Duridanov, I. 1525
Duţă, Gheorghe 958
Duţescu, Dan [1000]
Duţescu-Coliban, Taina 1773
Duţu, Alexandru [722], *740*
Duţu, Angela 1680

Eclisiarhul, Dionisie [621]
Eeden, Willem van [739], [743], [753], [757]
Egyed, A. *1594*
El Zein, Mohamed 1803
Eminescu, M. [93], [103], [107], [456], [469], [473], [481], [604], [606], [661], [696], [703], [983], [987], [991], [999], [1005], [1014], [1020], [1025], [1027], [1032], [1034], [1038], [1047], [1050], [1054], [1059], [1071], [1076], [1081], [1087], [1091], [1092], [1093], [1101], [1103], [1109], [1125], [1126], [1132], [1133], [1139], [1142], [1154], [1155], [1157], [1165], [1171], [1172], [1176], [1177], [1180], [1181], [1182], [1185], [1192], [1195], [1271], [1371], [1418], [1419], [1435], [1436], [1461], [1527], [1569], [1570], [1608], [1609], [1689]
Enache, Vlad 1266
Enăchescu, T. A. 866
Endres, Maria 1405
Ene, Cristian 958
Eschil [1380]
Esenin, Serghei [1053]
Evseev, Ivan 163, 164, **295**, [348], [351], [356], 1070

Fabritius, Aurora 1825
Faiciuc, Ioan 557
Farţadi, Petru 1315
Farţadi, Valeria 1315
Fauconnier, Gilles [333]
Faulseit, D. *1444*
Fărcăşan(u), V. 956
Fătu, Mihai v. sigla AB—Etn
Fârnoagă, Georgiana 1713
Felecan, Nicolae 558
Feneşan, Costin 71, **501**, [507], [528], [536], [751]
Fernández Lagunilla, Maria [1501]
Ferrand, Marcel 920
Ferro, Teresa 930
Fiaschi, Valerio 418
Filatov-Dodul, Carina 1714
Filimon, Nicolae [994]
Filipescu, D. *421*
Filipescu, Puiu 29, 1316
Fink, Hans *964*, 1406, 1407
Firicel, Niculina 1527
Fischer, Iancu 55, [524], [525], [529], [530], [532], [533], [535], [537], [539], **1390**, [1395]
Fiuciuc, Natalia 953
Finaru, Dorel 93, [107]
Flaubert, Gustave [1475]
Fleischer, Gundula 1071
Fleischer, Wolfgang [312], [1448]
Flintea, E. [594], [600], [601], [602]
Floareş, Constantin 1634
Flora, Radu 612
Florea, Doina 1072
Florea, Ion A. 69, 559
Florea, Ligia-Stela *1445*, 1470
Florea, Melania 70, 1635, 1636, 1637
Florescu, Cristina 1073, *1219* v. şi mai jos
Florescu, Cristina-Mihaela 58 v. şi mai sus
Florescu, Gh. I. 397
Floru, L. 956
Foarţă, Maria 165, 166, 167, **491, 492**, [526], [541], 1074
Foarţă, Şerban 1075
Fodor, Ecaterina 1528, **1545**, [1547]
Fodor, Jerry A. [369]
Forăscu, Narcisa 168, 169, **1764**, [1815], [1817]
Forna, Petru 1774
Fotiade, Laura 98
Fotiade, Ramona *317*
Fowles, John [1400]
Franga, Liviu 1368
Frau, Giovanni [1496]
Frăţilă, Vasile [7], 439, [542], [544], 867, 868, [1334], [1335], [1337]
Frâncu, C. 499
Frâncu, Nicolae 1759, 1781, 1806
Freiberg, Medeea 1076
Frişan, Cornelia-Lucia *529*
Frînculescu, Mircea [1236]
Frînculescu, Ovidiu [977]
Fromkin, Victoria [336]
Fumuşani, Daniela 170 v. şi **Rovenţa-Frumuşani, Daniela**
Fruntelată, N. D. 401
Frunză, Dumitran 402
Frye, Northrop [352]
Fulga, Ana 1649
Funeriu, Ionel 491, 492, [526], [541]
Furdui, Titus 646
Furer, Jean-Jacques [1505]
Fürtős, Daniela 1638

Gaga, Lidia 560
Galaction, Gala [1028], [1116], [1163]
Galaţanu, Olga 171, 940, [1747]
Gálffy, Mózes 172, 1574, *1595*
Galiş, Livia 1775
Ganez, Margareta 1639, **1794**
Gaster, M. [723]
Gavriliu, Eugenia 1715
Gavriş, Doina 1652
Găitănaru, Ştefan 812
Gălăţeanu, I. 956
Gâţă, Fl. 1693
G. C. *1345*

Gehl, Hans 1408, [1542]
Genebrardus [407]
Georgescu, C.D. [594], [600], [601], [602]
Georgescu, Dragoş 958
Gorgescu, Magdalena 647, *741*
Georgescu, Nicolae 647
Georgescu, Valentin Al. 649
Georgiev, Vladimir [1866]
B. Gergely, Piroska 1837
Ghelmez, Petre 1267
Gheorghe, Gabriel 1077, [1217], [1229]
Gheorghe, Ion [1168]
Gheorghe, M. 173, **1693**, *1748*, *1749*
Gheorghe, Mircea 1078
Gheorghevič, Gherasim [629]
Gheorghiţă, Ilie 638
Gheorghiu, Emil 627
Gheorghiu, M. 956
Gheorghiu, Mircea [1547]
Gherasim, arhimandrit al Mitropoliei laşilor [707]
Gherasim, Miroslava 1640
Gherănescu, Daria 1641
Gherghina, Dumitru *793*
Gherman, Cristina 955
Gherman, Haritina 1776
Gherman, Mihai 440
Gheţie, Ion 6, *474*, 500, *530*, *542*, 650, 651, [727], [735], [741], *742*, *743*, [746], [755], [767], [779]
Ghibu, Octavian O. 694, [774]
Ghidali, Andrei 1642
Ghimpu, Sanda [967]
Ghiocel, Dan 958
Ghita, Ieremia B. *531*
Ghiţă, Elena 174, 175, 1471, **1779**
Ghiţescu, M. 1693
Ghiţescu, Micaela *1495*
Gide, André [218]
Giosu, Georgeta 1716
Giosu, Ştefan *475*, *543*, *544*, 604, *707*
Giovine, Paolo di [1567]
Girard, Gabriel [313]
Giureă, R. 956
Giurescu, M. 957
Gîrmacea, C. 1690
Glück, Eugen 1600
Goci, Aureliu 652, *744*, 1268
Goethe, Johann Wolfgang [1082]
Gog, Octavian v. sigla **AB—Etn**
Goga, Aurelia 1643
Goga, Octavian [988], [1003], [1065], [1086], [1118], [1182], [1184], [1194]
Goga, Vasile 1643
Gogălniceanu, Călina [1820]
Gogol, N.V. [1535]
Goia, Ion D. *1446*, 1473
Goicu, Viorica 561, [1334], [1335], [1337]
Goidea, D. 956
Golding, William [1433]
Goos, G. [391]
Gorovei, Artur 653, [765]
Gorovei, Ştefan S. 654
Goţia, Anton 545, 745
Grannes, Alf [1555]
Graur, Alexandru 32, [39], 68, [100], *318*, *367*, *422*, 441, *476*, *477*, *532*, *595*, *746*, 796, 869, **955**, *965*, *966*, **1269**, **1390**, [1395], 1825, 1826
Grădinaru, Tatiana 1795
Grăsoiu, Liviu 1079
Grecescu, Cireaşa [1568]
Grecu, D. 941
Grecu, Victor V. 442
Gregorian, Mihail 1809
Greimas, A.-J. [125]
Grigoraş, Florin 870
Grigorescu, Elena 562 v. şi sigla **AB—Etn**
Grigoroviţă, Mircea *1750*, *1751*
Griselini, Francesco 501, [507], [528], [536]
Grosse, Rudolf [1448]
Grothusen, Klaus-Detlev [1356]
Groza, Liviu 871, 921, 1080
Groza, Maria-Luminiţa 1474
Grozeanu, Georgeta 956
Gruiţă, G. 874
Gruiţă, Mariana 1409, 1410, 1411, **1777**
Guerra, Rafael [1514]
Guevara, Antonio [644], [645]
Gugui, Aglaia [974], [975]
Guillaume, Gustave [237], [1470]
Gulea, Mihaela 1771, **1772**, **1778**
Guliv, Costa [604], [606]
Gündisch, Arno 1081
Gusti, Dimitrie [1236]
Gutiérrez Cuadrado, Juan [1499]
Guţu, George [962], 1082
Guţu, Olimpia 443, 655, *747*
Guţu Romalo, Valeria 176, *546*, *901*, 1270, **1764**
Guţulescu, Eugenia 955
György, Katalin 1634 bis
Gyurcsik, Margareta 177, 178, 179, *319*, 1475, **1779**

Hadrovics, László [1554]
Hagiescu, Silvia 958
Hagiu, Adela [38]
Hagiu, Elena 180
Haiduc, I. 956
Hajdú, Mihály [1595]
Hajós, József 1576
Halichias, Ana-Cristina 71, 1369
Halici, Mihail — tatăl [444], [476]
Halle, Morris [342]
Hamp, Eric P. 1350
Hanganu, Sanda 958
Hanţă, Al. 1083, [1240], 1271
Haret, Spiru v. sigla **Albina**
Hartular, A. [594], [600], [601], [602]
Hasan, Finuţa [1339]
Hasdeu, Bogdan Petriceicu [426], [432], [448], [452], [460], [461], [462], [470], [549], [550], **656**, [659], [730], [736], [771] v. şi **Petriceicu Hasdeu, Bogdan**
Hasselman, M. 1693
Haşdeu, Alexandru [425]
Haţeganu, Lucia 657
Haverkemp, Anselm [331]
Hăngănuţ, Flavia 1412
Hâncu, Bogdan *533*

Hârlăoanu, A. 1717 v. și **Hîrlăoanu, A.**
Hârțan, N. 1780
Heliade Rădulescu, Ion [437], [1062]
Herineanu, Teofil [738]
Hermannstädter, A. *1447*
Herodot [648], [690], [692], [745], [752], [780], [1388]
Hervás, Lorenzo [407]
Heyse, J. C. A. [696]
Hillinger, Nicolae *1334*
Hințescu, I. C. 658, [733], [758]
Hippocrat [1359]
Histricus, Aeticus [1375]
Hîrlăoanu, A. 1781 v. și **Hârlăoanu, A.**
Hlevca, B. 956
Hodor, Livia 1644
Hodoșan, F. 956
Hoffmann, Joachim [303]
Hogaș, Calistrat [984], [1012], [1144]
Hohlova, N. 1490
Holban, Ioan *107*
Hollinger, Alexander 1782
Homorodean, Mircea [102], 1317, 1318, *1496*
Hopârtean, Mariana 1805
Horea, Ion 1272
Horpestad, Ole T. [1556]
Hristea, Theodor [420], **955,** [963], 1838
Hristea, Valentina 955, [963]
Hrițcu, Irina 1609
H. T. *1220*
Hubca, Ch. 956
Hudy, Arpád 1577
Hugo, Victor [34], [37], [1010], [1471], [1478], [1480], [1481], [1482]
Hulban, Horia [1820]
Humboldt, Wilhelm von [260], [1565]
Hurdubețiu, I. [531]
Hurezeanu, Damian [103]
Hurmuzachi, Eudoxiu [103]
Husar, Al. 29

Iacob, Caius 388, [392]
Iacob, Crucița 958
Iacob, Delia 956
Iacob, Luminița Mihaela 181
Iacob-Binder, Rodica 1476 v. și **Binder, Rodica, Binder Iacob, Rodica**
I. B. 1413
Ibrăileanu, G. v. sigla **VR**
Idoraș, Aurica 1663
Iliasa-Frigură, Doina 1084
Ilie, Gheorghe 958
Iliescu, Maria 955, [1506]
Iliescu, Octavian *547, 1391*
Ilieva, Penka 1718 v. și mai jos
Ilieva-Baltova, Penka 368 v. și mai sus
Ilin, Stancu 659
Ilk, Anton-Joseph 1414
Imăndan, Tr. 872
Imbri, Iosif *488*
Indrieș, Alexandra 1085, [1211], [1216]
Indrieș, Elena 1086
Ioan, Dana 1719
Ioan, Petru 182
Ion, Angela 34, [37]
Ionaș, Vasile 71
Ionașcu, Al. 32, [39], [106], 563, 1855
Ionescu, Adriana 1783
Ionescu, Andrei 1477
Ionescu, Bucur B. 1691
Ionescu, C. 1720
Ionescu, Constantin 958
Ionescu, Cornel Mihai 1478
Ionescu, Corneliu 660
Ionescu, Cristian 958
Ionescu, Ion 502, *742*, 1370
Ionescu, Maria 956
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 183, 503, 922
Ionică, Ion [594], [600], [601], [602], 1855
Ioniță, Vasile *448*, 546, [598], *749*, 923, 942, [1333], *1335*, [1336]
Iordan, Iorgu [106], **955,** [1309], **1809,** 1827, [1853], [1856], [1858], [1859], [1861], [1862], [1864]
Iordanov, Iv. [1367]
Iorga, N. [446], [447], **504.** [672], [701]
Iorga-Simăn, Georgeta 1721
Iorgoveanu, Chirata [604], [606] v. și mai jos
Iorgoveanu, Kira [608], [609], [611] v. și mai sus
Iorgovici, Paul [431], [799]
Iorgulescu, Mircea [1276]
Iosif, Ion-Mihai 1784
Iosif, Mircea [1087]
Iosif, Șt. O. [713]
Iosub, Elena [1547]
Iova, Francesca 291
I. P. 873
Irimia, Dumitru 29, 93, [170], 184, 813, 1088, **1089,** [1212], [1219], [1225]
Isac, Paula *1221*
Isărescu, Mugur 954, [980]
Ispas, Bujorel 1529, 1530
Istrate, Gavril 60, 110, *596*, 661, 1090, 1209, 1273, 1856
Istrati, Panait [1276]
Iștan, Nicolae *488*
Iștvanovici, Mihai [657], [667] v. și **Ștefan, Mihai**
Itkonen, Tarho [121]
Iuga, Nicolae 403
Iulman, Simion 958
Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române [968], [969], [978], **1812, 1813**
Ivan, Camelia 1091
Ivan, Gh. 956
Ivanciu, Nina 185, *320*, **1762**
Ivanov, Andrei 1531, 1532, [1547]
Ivanov, Igor 958
Ivanov, V. V. [121]
Ivașcu, Elvira [1111]
Ivăncescu, Ruxandra 1092
Ivănescu, Gheorghe 32, [39], 58, 186, 187, [512], 565, 1857
Ivănescu, Maria [1469]
Ivănuș, Dumitru 59
Jackson, Richard [325]
Jäger, Gert [323]
Jakobson, Roman [342]
Jeanrenaud, Magda *38, 321*

Jianu, Ion 400
Jipa, Leocadia 956
Jiplea, Nicolae 1645
Jivcovici, Mirco 943
Joița, Virgil *1392*
Joja, Crizantema 188
Joyce, James [1412]
Jumugă, Margareta-Sigrid 1415
Jurconi, Ion I. 1785
Jurjica, Timotei *478*, *488*
Jurma, Gheorghe *479*, *488*, 662, 1269, 1659

Kabán, Annamaria *322*
Kakuyama, Motayasu 418
Kalik, A. 874
Kaproth, N. J. [1562]
Karlinger, Felix [783]
Károly, Sándor [1597]
Kárp, Klára 1722
Karyotakis, Kostas [1046]
Katz, Jerrold [369]
Kelemen, Béla 57, **955**, [966], [972], [1588]
Kemenski, Ion Ștefan 1646
Kerekes, Andor 1647
Kevorkian, Hacic Cristian 369, 370
Kiefer, Ferenc [322]
Kilbury-Meissner, Ursula [1507]
Kimusa, Shochi [1549]
Király, Francisc 444, [476], 924, *1596*
Király, Maria 1533, 1534, **1724**
Kirchgassner, W. [391]
Kitova, Maria 1489 v. și **Dimitrova Kitova, Maria**
Kleiber, Georges [305]
K. M. 1416
Koch, M. *323*
Kolesnikova, Nadejda 1775
Koppány, Zsolt 1578
Kőrösi, Csoma Sándor [1594]
Kotelovoj, N. S. [1548]
Kottler, Peter 1416, 1417
Kovačec, A. [594], [600], [601], [602]
Kozma, Dezső 1579, **1696**, [1702]
Krasko, Ivan 1523
Krause, Horst 1418
Kruijsen, Joep [121]
Kulcsár, Gyöngyvér 1371

Labiș, Nicolae [1068], [1108], [1150]
Labsony, Zoltan 1580
Laczkó-Dávid, Géza *967*
Landos, Agapie [708]
Langa, Vasile 1093
Lascu, Nicolae 663
Lascu, Viorica 445
Lașcu, Horațiu 93, [107]
Lathrop, A. [1499]
Latour, Bernd [1451]
Laurian, August Treboniu [438]
Lauterman, A. 1693
Lawrence, D. H. [1425]
Lazăr, A. *597*
Lăcătușu, Tamara [1820]
Lăpădătoni, Tiberiu *1823*
Lăudat, I.D. 505, *750*
Lăzărescu, C. 1812
Lăzărescu, Gh. 1094
Lăzărescu, Ioan 947, [964]
Lăzărescu, Paul [594], [600], [601], [602], 1347
Lăzăroiu, Aurelian 371
Leahu, Xenofont 958
Lecca, Doina [1819]
Lefter, Virgil 1753
Lemny, Ștefan 664
Lenghel-Izanu, Petre 566
Leon, Aurel 1858
Leonăchescu, Nicolae 665, **958**
Leonte, Liviu 686, [764], [785], 1839
Lerchner, Gottard [1448]
Lermontov, M. I. [1524]
Leu, Paul 673
Leu, Valeriu *488*, 666, *751*
Li Jiayu [1111]
Lillenhammer, Arnvid [1555]
Lindenmayer, A. [358]
Lindgren, Lauri 404
Lința, Elena 814, **1786**
Livadă, Melania 189
Livescu, Jean 32, [39]
Lobiuc, Ioan 791
Lombard, Alf [1465]
Lőrincz, Éva 1654
Löschmann, Mariana [1750]
Löschmann, Martin [1751]
Loșonți, Dumitru 855
Lovinescu, Nadia [1036]
Lozbă, Marcela 1535
Lozbă, Mihai 831, *1565*
Luca, C. 956
Luca, Simona-Diana 1419
Lucaciu, Marcel *1222*
Lucuța, Yvonne 1420, 1421
Ludwig, K.-D. *1448*
Lüger, Heinz-Helmut [1449]
Lugojan, Simion [1564]
Lupan, Doina 667
Lupan, Mircea 958
Lupaș, M. 956
Lupchian, Gabriela 1759, **1771**, **1772**, **1787**
Lupșiasca, Carol 875
Lupu, Coman 67, 1274, *1497*, *1498*, *1499*
Lupu, Vasile [649]
Lurker, Manfred [299]

M. A. 1648
Macarie, ieromonahul [720]
Macarevici, Mariana Cristina *480*
Macedonski, Alexandru [1041], [1128], [1140], [1158], [1178], [1187], [1205]
Macovescu, George 405
Magda, M. [594], [600], [601], [602]
Mager, S. 956
Magheru, Pavel 190, 406
Maillet, Antoine [1491]
Maior, Petru [630]
Maioreșcu, Titu [894], [1083], [1240]
Maissen, Flurin P. [1505]
Makarenko, Tatiana 1788
Makkai, József 1581
Malaise, Gilles Remi 418

Maliţa, Tatiana [1547]
Mallarmé, Stéphane [215]
Mamut, Nedret [760]
Mancaş, Mihaela 191, 192, 815, 1095, 1096
Manciulea, Ştefan [776]
Manea, Dana 876, 1097, 1098
Manolache, Gh. 72
Manolescu, Nicolae 193, *902*, *1223*
Manolescu, Radu 668
Manolescu, Zoia **1789**
Manoliu, Hilde **1792**, **1793**
Manoliu, Iulia **955**
Manoliu-Ciobanu, Carmen *1224* v. şi Ciobanu, Carmen
Manu, Dana Maria 1099
Manyet, Carolina 1649
Marchidan, D. **956**
Marcu, Florin **944**
Marcu, Gh. **956**
Marcus, Solomon 73, 194, 195, 196, [298], [308], [309], [338], [354], 372, 373, 374, 375, 376, 1828
Mare, V. 197
Mareş, Alexandru 669, 670, 671, 672, [727], [735], [741], [746], *752*, *753*, [755], [767], [779]
Mareş, Lucreţia *23*, 74, *598*, **955**, [963], *1225*, *1354*
Marian, Simeon Florea **673**
Marin, Dinuţa 446, 447
Marin, Maria 567, [594], [600], [601], [602]
Marinescu, A. [594], [600], [601], [602]
Marinescu, Bogdan [594], [600], [601], [602]
Marinescu, Cristian 1725
Marinescu, E. 418
Marinescu, Mihai(l) 198, 1100
Marinescu-Maşca, Mihaela 1726
Marino, Adrian 199, 200, 201, *324*
Marinov, Doina 1101
Martin, Adriana **956**
Martin, Andrei **1812**
Martin, Mircea [101]
Martin, Robert [307]
Marx, Karl [206]
Marzys, Zygmunt [1508]
Matei, L. **956**
Matei, Magdalena **956**
Matlak, Éva 1650
Maurer, H. *1449*
Mavrodin, Irina 1479
Maxim, Olivia 1653
Mazilescu, C. **1693**
Mazilu, Dan Horia **674**, [761]
Măgureanu, Anca 202, 203, 204
Mălinaş, Constantin *754*
Mălinaş, Marin 675
Mănăilă, Iulia *963*
Mănoiu, D. **956**
Mănucă, Dan **29**, 1102
Măreulescu, Sorin 247
Mărgărit, I. [594], [600], [601], [602]
Măriej, Viorica 1651, 1652
Mării, I. 568, 945
Mărmureanu, Gh. **958**
Mărtinaş, Dumitru [589], [590], [592], [593], [596], [599]
Mândru, I. **956**
Mârza, Eva 676, 677
Mârza, Iacob 678, 679, *755*
McGuire, Jerry *325*
Mecu, Carmen-Maria 1103
Mecu, Nicolae [736], 1104, 1105
Medeleanu, V. **956**
Mehedinţeanu, T. *756*
Mehmet, Mustafa Ali 75
Meletinskij, B. M. [327]
Melian, Alexandru *481*
Memnune, Iaia 1653
Merealbe, Emanuel **1782**
Merrilees Brain [1502]
Meschonnic, Henri 205, 206, [355]
Messner, Dieter [423], [781], [783]
Meynen, Emil [1833]
Michaux, Henri [180]
Michăescu, Radu **955**, 1106
Miclău, Paul 207, 208, [319], [1457], [1458], [1460], [1463], 1480, [1747]
Micu, Dumitru 1107, 1108
Micu(-Clain), Samuil [436], [894]
Miculescu, Silvia 1420, 1421
Mihai, Anca 1109
Mihai, Filofteia [1036]
Mihai Ştefan, Valeria 1110
Mihail, Paul *1551*
Mihail, R. **956**
Mihail, Zamfira *326*, 407, 448, *602*, *757*, 877, 1351, *1355*
Mihailide, Mihail 878
Mihailov, Georgi 1372
Mihalciuc, Maria **1766**
Mihăescu, Haralambie **32**, [39], *1356*, [1857], [1863]
Mihăescu, N. **408**, [419], [421], [422], 1111, *1226*, 1275, 1276, [1282], [1283], 1829
Mihăieş, Mircea 209
Mihăilă, Ecaterina 210, 211, 212, 213, *327*, 377, 1112, 1113
Mihăilă, Gheorghe 449, 506, *534*, 680, [768], **955**, 1536, **1545**, **1809**, 1840, 1859
Mihăilă, Rodica 214
Mihăilescu, Mariana 76
Mihăilescu, Nicolae Şt. **958**
Mihăilescu, Ştefan N. **958**
Mihu, Elena 681
Miklós, Erzsébet 1654
Milaş, C. 832
Milescu, Nicolae, spătarul [95], [633], [652], [684], [690], [692], [708], [714]
Milicescu, Emilia Şt. 1209
Minciulescu, Adrian **954**, [980]
Mincu, Marin **253**, [317], **1114**, [1237]
Mincu, Ştefania **253**, [317]
Mioc, Damaschin 682, **717**, [749], [751], [766]
Mira, Nicolae **958**
Mircan, Al. 77
Mircea cel Mare [624]
Mircea, Ioan 71, [968], [969], [978]
Mircea, Ion-Radu 683, *1551*
Mircioiu, Crişan **694**, [774]
Mircu, Marius 450
Mirea, George [484]

Miron, Rodica 1115
Mitroi, Doina 1690
Mitru, Alexandru 1277
Mitterand, Henri [343]
Mitu, Florica 1116
Mitu, Mihai 111, 925, 1545
Mîndrescu, Enache 1655
Mîndruţ, Stelian *482*
Mîrţu, Mihaela [38]
Mladin, Constantin-Ioan 792
Mocanu, Mihai *968*
Mócsy, András 1373
Mocuţa, Aurica 1656
Mohanu, Gheorghe [967]
Moisa, Mircea *24*
Moldovan, V. 879, 880
Moldovan, Victoria 1117, 1798
Moldovanu, Dragoş 569
Moldoveanu, Gh. 1118
Moll, Aina [108]
Montague, Richard [149]
Mooijman, Ellen [121]
Morarova-Velinova, Milena 1537
Moraru, Alexandra 926
Moraru, Cristian *608*, 1119, [1234]
Moraru, Mihai [103], 684, [760]
Moraru, Mircea Em. 215
Morăresecu, Dragoş 685
Moretti, Luigi 1373
Moşoianu, Felicia *758*, *903*
Motaş, Doina 1790, [1823]
Mózes, Huba *25*
Müller, Cristina *1227*
Müller, Hans 1791
Müller, Kolomann 1422
Muntean, George 570, *759*, *1228*
Munteanu, Aurel Dragoş *1607* bis
Munteanu, Dan *1500*, [1513]
Munteanu, Doina 1727
Munteanu, Eugen 122
Munteanu, Romul 1841
Munteanu, Roxana 954, [980]
Munteanu, Ştefan 68, *488*, 571, [799], 1120, 1121, 1122, 1278
Munteanu, Vasile *760*
Murádin, László 1582, 1583, 1842
Murariu, Partenie *761*
Murăreţ, Ion 1481
Murăreţ, Marin 1481
Mureşanu, Ileana *1701*, 1798
Mureşanu-Ionescu, Mariana [38]
Musca, Elena 1319
Musca, G. 956
Musca, Mona 927
Mustăţea, Alexandrina 216
Muţiu, Ioan 30, [847], [848], [849], [850]
Myosotis 1299

J. Nagy, Mária 1584
Nagy Sasó, Magda 1728
Napolnova, T. V. [1700]
Nasta, Dan Ion *328*, [1479]
Nathanson, Karl 418
Natu, Florentina *39*
Nazarie, Mia 118
Năstăsescu, Violeta 1775, 1806
Năsturel, Udrişte [671]
Neacşu, Amelia 956
Neacşu, Ioan 217, [314]
Neaga, Nicolae *762*, *969*
Neagoe, Manole [771]
Neagoe, Victorela 572, [594], [600], [601], [602]
Neagu, Fănuş 1279
Neagu, Mihai 573, 574
Neagu, Valeria *1501*, [1513]
Neamţu, G. G. 833
Neamţu, V. 1830
Neculce, Ion [704], 1809
Negoiţă, Valentin [297]
Negrea, Radu 881
Negreanu, Constantin *329*, 658, [733], [758], [1210], [1214], [1218], [1220], *1229*, [1232], [1235], [1612]
Negrei, Dan *525*, *763*
Negruzzi, C. 686, [764], [785], [1061]
Negulescu, P. P. [894]
Neguş, Doina 1759
Nehls, Dietrich [1558]
Neiescu, Petru *483*, *1552*
Nekljudov, S. Ju. [327]
Nersessian, Serarpie der [1568]
Nestor, Mitropolitul Olteniei 1375 v. şi Vornicescu, Nestor
Nestor, George *1230*
Nestorescu, Andrei 687, *764*
Nestorescu, Virgil 1348
Netea, Vasile 1834
Neţ, Mariana 78, 79, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, *330*, 1123, 1124, 1125, 1126, *1231*
Neubert, Albrecht [323]
Niac, Gh. 956
Nichifor, Natalia 1792, 1793
Nichiforescu, Ecaterina 956
Nichita, I. [594], [600], [601], [602]
Nicolae, G. *756*
Nicolae, I. 957
Nicolae, Octavian 225
Nicolae, Radmila 1729
Nicolaescu, Nic. 1797
Nicolescu, Adrian 226
Nicolescu, Alexandra 933
Nicolescu, Carmen 1657
Nicolescu, I. V. 956
Nicolescu, R. *391*
Niculescu, Mihai *798*
Niculescu, Viorica 1618
Niculescu, Virgil 1618
Nimigean, Gina 93, [107]
Nimigean(u), Ovidiu 93, [107]
Nistorică, Maria Eugenia 60
Nişcov, Viorica *331*, [736]
Niţescu, Angelica 1127
Niţu, George 1658
Noica, Constantin [1276]
Noomen, Willem [40]
Nour, Ianeu D. [549]
Novac, C. *970*
Novicov, Mihai 1545
Nussbächer, B. *1450*, *1451*
Nussbächer, Gernot 687 bis, 1423, 1424
Nuţă, Ion 575, 882

Oallde, Petru 409, [471], [472], [475], [477], [478], [479], [482], [483], [486], [487], [488], 507, *536*, 688, 766, *799*, 1659
Oancă, Teodor 1538
Oancea, Ileana 228, 410, 451, 1128, 1129
Oarcăşu, Ion 1130
Odobescu, Alexandru [449], [1036]
Oiţă, Maria [1547]
Olahus, N. [513]
Oltean, Ştefan 1425
Oltean, Vasile 689
Olteanu, Ioanichie [1053]
Olteanu, Ştefan 229
Oncescu, Tatiana 956
Onete, Alexandru 1794
Oniciu, L. 956
Onu, Liviu 690, 691, 962, [745], [752], [780]
Oprea, Ioan 230, 363
Opresc u, Dorel 883
Opresc u, Nicolae 958
Oprişan, I. 32, [106]
Orel, Vladimir E. 928
Orghidan, Ion *1232*
Oroian, Silvia 576
Oros, Ilie Marius 1844
Oros, Valeriu 1660, 1730
Oşianu, Ioan 112
Otobicu, Constantin [1855]
Oţoiu, Livia Maria 1661
Ozunu, E. 1662

Pages-Pindon, Joelle [1749]
Pal, Alexandru 71
Palage, Adrian 1731
Paliga, Sorin 452, 589, 1320
Páll, Katalin 1585
Pamfil, Carmen-Gabriela 453
Pamfile, Tudor [90]
Panait, Marin 231
Panaitescu, Cornelia 956
Panaitescu, P. P. 1809
Panaitescu, Val. [38], 232
Panaitescu-Perpessicius, D. v. sigla **Manuscriptum**
Pană-Boroianu, Ruxandra [594], [600], [601], [602]
Pană-Dindelegan, Gabriela 233, 834, 835
Pandelescu, Silvia 1482
Pantea, Aurelia 1651
Panţiru, Mihai *1553*
Papacostea, Şerban *767*
Papacostea-Danielopolu, Cornelia [728]
Papadima, Dimitrie v. sigla **RN**
Papadima, Liviu 196, 1131
Papadima, Ovidiu *599*
Papahagi, Marian *609*, *1233*, *1234*
Papahagi, Tache [485], [597]
Papastate, C. D. *768*
Papazoglou, Fanoula 1376
Papoiu, Lizica 693
Parfene, Constantin 80, *332*, 1132, 1133
Pascu, Ştefan [102], **717**
Pauleti, Nicolae [468]
Pavel, Constantin [38]
Pavel, Elena 1771, 1772
Pavel, Maria *333*, *1502*
Pavel, Olimpia 28, [36]
Păltănea, Paul V. 660, 1321
Păltineanu, Viorel 884, 1599, [1701]
Părăşcu, Ion *1235*
Păsat, Mihaela 1732
Pătru, Ioana 1663
Pătruţ, Ioan [102], 508, 1309, **1545**
Pătruţ, Picu 694, 695, [774]
Păun, Antalag *847*
Păun, Gheorghe 365, 378, 379
Păun, J. 956
Păun, Octav 566
Păunescul, Caramfil [638]
Pânzaru, Ioan 234
Pârlog, Hortensia 1426
Pârvan, Petre 1427
Pârvu, Georgeta 1483
Pârvu, Iuliu 1696, [1702]
Pârvu, Vasile 929
Pedestraşu, Anatol 1539, [1547]
Pegulescu, Anca 1733
Peirce, Charles Sanders [223]
Peixoto da Fonseca, F. V. [1495], [1503]
Pelin, Mihai *769*
Penişoară, Ion 81, 82
Penu, Anca 956
Perdichi, George [604], [606]
Pérez Odalis, G. 252
Persch, G. [391]
Pestrea, Steluţa 1134
Petolescu, Constantin C. 1377, 1378, 1379
Petre, Dan 1795
Petre, Zoe 1380
Petrescu, A. M. 956
Petrescu, Alexandru 380
Petrescu, Ioana Em. 235, 236, 454, 455
Petrescu, Paul [971]
Petrescu, Tereza *40*
Petri, Lucreţia 1796
Petri, Ovidiu 1280
Petriceicu Hasdeu, B. [434], [768] v. şi **Hasdeu, B. P.**
Petroiu, Deliu 1845
Petrovanu, D. 696
Pettersen, Egil [1555]
Philippide, Alexandru [106]
Philippide, Daniel Dimitrie [437]
Photinos, Michel [698]
Piccillo, Giuseppe 930
Pictor, Philippus [619]
Pienescu, Mihai 958
Pierrard, Michel 237
Pietreanu, Marica 1135, [1241]
Pippidi, Andrei 1381, 1484
Pippidi, Dimitrie M. 1390, [1393], [1395]
Pîrvulescu, Constantin 958
Pîrvulescu, Maria 71
Platon, Maria *1236*
Plămădeală, Antonie 456, 469, [473], [481], **697**, [725], [742], [759], [769], [775], [784]
Pleşa-Anghelescu, Mihaela 816, 1136
Pleşu, Andrei 1137
Ploae Hanganu, Mariana *1503*
Poalelungi, Gh. 1281

Podlipny-Hehn, Annemarie v. sigla **AB—Etn**
Poenaru, Cristina 848
Poenaru, Mihaela 238, 239, 1485,
Poenaru, Vasile 416, 1138, 1664, 1797
Pögl, Johann [423], [783]
Pogorilovschi, Liana 1139
Pomorska, Krystyna [342]
Pop, Alexandra Sever [480]
Pop, Ana Gh. 1651
Pop, Gr. 956
Pop, Ioan Aurel 71
Pop, Liana 1798
Pop, Mihai 566
Pop, Mihai (M.) 283, 1002, 1140, 1141
Pop, Rozalia 1651
Pop, Sever [480]
Pop, Vasile 1322
Pop-Corniş, Marcel 240, **295**, [348], [351], [356], *1237*
Popa, Constantin 938, [970]
Popa, Ecaterina 1734
Popa, Eleonora 2, **955**
Popa, Ionel 1690
Popa, Marieta 1486
Popa, Mircea *770*, **1696**, [1702]
Popa, Petre 404
Popa, Ştefan 206
Popârda, Oana *334*, 363, 1487, *1504*
Popescu, Andrei [967]
Popescu, D. 956
Popescu, D. R. [1026]
Popescu, Elena 516, *537*
Popescu, Em. *1393*
Popescu, Emil 381
Popescu, Fabiola-Monica 931
Popescu, Floarea I. 1690
Popescu, Florentina 1323
Popescu, Georgeta 956
Popescu, I. 956
Popescu, Iulian [38], 241, 242, *335*, 382
Popescu, Liviu 958
Popescu, Marcel 1428
Popescu, Marieta 1665
Popescu, Miron 958
Popescu, Paul 1666
Popescu, Radu [489]
Popescu, Radu Sp. 577, *600*, 931
Popescu, Rodica 817, 910
Popescu, Simona 1142
Popescu-Fischer, Sebastiana 932, *1394*
Popescu-Marin, Magdalena 509, *601*, [1339], 1488, *1505*, *1506*
Popescu-Mihuţ, Emanuela 698
Popescu-Sireteanu, Ion 457, *484*, 1667
Popovici, Vasile 243, *904*
Popovici, Victoria *41*, *336*, *538*, 1143, *1507*
Poptămaş, Dimitrie 699
Posea, Aurora 957
Posea, Grigore 957
Preda, Marin [1078], [1469]
Preda, N. 958
Predescu, Florin 93, [107]
Prelipceanu, Cristina 389
Priboi, Mariana 1282
Protase, D. [102], 1563
Pruteanu, George 1283
Pumnul, Aron 454
Purcariu, Ilie [826], 827, [828]
Purcel, Alexandra 1766
Purdela Sitaru, Maria 522, 578, 885, *1452*
Purniche, Rodica 836
Puşcariu, Sextil 244, [439], [930]

Quemada, Bernard [23]
Quilis, Antonio [1514]

Rad, Doina 1144
Radanova, Neli 1489
Radian, H. R. 283
Radić, Jovanka 1540
Radovan, C. A. 956
Radu, Ancuţa 1799
Radu, Delia 1145, 1146
Raţă, Dumitru Nicolae 458
Raţă, Georgeta 1147
Rădulescu, A. 1362
Rădulescu, Angelica 1618
Rădulescu, G. A. 956
Rădulescu, Gh. 956
Rădulescu, G. M. T. 946
Rădulescu, Marina 821, [1339]
Rădulescu, Mihai 245, [329], [353], [356]
Rădulescu-Motru, G. [894]
Răduţiu, Aurel 71, **717**, 1324
Răutu, Radu 579
Răuţ, Octavian *488*, *1336*
Rebreanu, Liviu [141], [1058], [1102]
Reinhardt, W. von [1444]
Reinheimer Ripeanu, Sanda *539*, *1058*, *1509*
Reiter, Norbert [1356]
Resutik, Milan 418
Revai, Elisabeta 1618
Reynolds, Joyce 1382
Rieger, B. [340]
Riffaterre, Michael [316]
Rimbaud, J. N. A. [1462]
Rizescu, Ionel [1339]
Ripă-Buicliu, Dan 700
Robu, C. 956
Rodman, Robert [336]
Rohfls, Gerhard [1518], [1860]
Rohr, Rupprecht 411
Roman, Iacob *488*
Romanciuc, Constantin 957
Rosetti, Al. 246, 412, 510, 511, [523], [534], **1148**, [1228], [1335], [1357], 1831, [1834] [1835], [1838], [1840], [1841], [1846]
Roşca, Elena 1149, 1668
Roşca, S. 956
Rotaru, Ion 1150
Rotaru, Rodica 504, 701
Rothe, Arnold 247
Rovenţa-Frumuşani, Daniela 248, 249, 250, 251, *337*, *338*, [1747] v. şi **Frumuşani, Daniela**
Rozkoš, Pavel 1800
Rucăreanu, Ion 954, [980]
Runcan, Miruna 1151, *1238*, 1285, *1824*
Rus, Vida *1554*
Russo, Demostene [459]
Russu, Ion I. [102], 1383, [1393], [1854], [1865]

Rusu, G. C. 1152, 1827
Rusu, Grigore 855
Rusu, M. [102]
Rusu, Valeriu [326], 512, 580, 589, [594], [600], [601], [602], *971*, 1153, 1349, 1846
Rusu, Valeriu 886
Ruthner, Ivan 1735
Ruwet, Nicolas [321]
R. V. *1395*

Šabršula, Jan [311]
Sadoveanu, Mihail [992], [1019], [1072], [1073], [1084], [1117], [1127], [1133], [1156], [1162], [1198]
Sahini, V. 956
Sala, Marius 61, 83, 413, 933, *1357*, [1513], 1832, 1847, 1860, 1861
Šalinački, Elena 522
Salló, László 1586, 1587
Samson, Cristina 1154
Samson, Maria-Antoaneta 1669
Sánchez, Elena 252
Sanctius, Franciscus [313 bis]
Sandi, Horea 958
Sandu, Alexandru 958
Sandu, D. D. *1396*
Sandu, Doina 1736
Sandu, Virgil 1690
Sandul, *tipograf* [706]
Sanie, Silviu 1384
Sarakinopulos, Leon [1367]
Saramago, João [121]
Saramandu, Manuela *771*, *772*, 934, 1670
Saramandu, Nicolae [106], [594], [600], [601], [602], 605, *610*, *611*, *615*, 1352
Sarău, Gheorghe *339*, *972*
Sari, Vasile *540*, *849*, *905*, *973*, *974*
Sauciuc, A. 956
Saussure, Ferdinand de [195], [274]
Savin, Emilia 947, [964], 1801
Savu, Al. [102]
Savu, C. 956
Săcară, Nicolae 581 v. şi sigla **AB—Etn**
Sălişteanu, Oana *1510*, *1511*
Săndulescu, Al. [736]
Săndulescu, D. 956
Săteanu, Cornel 887
Săvescu, Toma [627]
Săvulescu, Elena 93, [107], 1155
Sârbu, Richard 1754 v. şi **Sîrbu, Richard**
Sârbu, Rodica 1776
Sbîrnea, Lucia Maria 1737
Sburlea, Elena 956
Scarlat, Mircea 718
Scărlătescu, Doru 1156
Scărlătoiu, Elena *602*, 613, 614, *1337*, 1353
Schemmel, Margarete 1429
Schifirneţ, Constantin 1286
Schlemmer, Gerd [1509]
Schneider, Eduard 1430, 1848
Schröder, Gisella [1751]
Schuchardt, Hugo [768]
Schuller, Annemarie 1431
Schveiger, Paul *340*, *341*, *342*, [350]
Scridon, Gavril 1696, [1702]
Scripcaru, Mariana 1157
Scurtu, Gabriela *1512*
Scurtu, Gheorghe 938, [970]
Scurtulescu, Ştefan 1802
Searle, John R. [256], [355]
Seche, Luiza 955, [963]
Seche, Mircea 955, [963]
Secherеş, Vasile *1568*
Sefer, Mariana 550, [595]
Sefer, Mihai 550, [595]
Segall, E. 956
Segre, Cesare 253, [317]
Semenova, Galina 1618
Serebrennikov, B. A. [121]
Serebrjakova S. 1490
Shakespeare, William [1427], [1434]
Short, Ian [1502]
Siller-Runggaldier, Heidi [1506]
Simina, Elena 1671
Simion, Nicolae 870
Simionescu, C. I. 956
Simionescu, Cornel [992]
Simionescu, Cr. 956
Simionescu, M. 956
Simionescu, Sidonia 1158
Simionese, Vasile 1325, 1803
Simionovici, M. 956
Simonescu, Dan [94], 459, 702, [726], [750], *773*, *774*, [782]
Simu, Octavian 1455
Sinescu, Gheorghe 1340
Sisak, Clara E. 1737
Siupiur, Elena *775*
Sîrbu, Anca [38], *343*
Sîrbu, Richard 1672 v. şi **Sârbu, Richard**
Skendi, Stavro [1356]
Skok, Petar [41]
Škultéty, Jozef *1513*
Slabu, Valentin 1673
Slama-Cazacu, Tatiana 254, 389, [390], 888
Slave, Elena 1804
Slavici, Ioan v. sigla **Tribuna, Vatra**
Sluşanschi, Dan 71, 1363, 1765
Snagoveanu, Ileana *1453*
Solcan, Mihail Radu 255
Soreanu, Mircea 513
Soresecu, Constantin 1287
Soresecu, Marin [1066], [1090], [1152], [1164]
Soresecu, Roxana 1159
Sorohan, Elvira 1809
Soroiu, Ruxandra 1802
Spătaru, Arcadie 958
Spătăceanu, Ligia 1739
Spânu, Alexandru 460
Sperber, Alfred Margul [1435]
Spiridon, Monica 84, 256, 257
Spiţă, Doina 1740, 1741, 1742
Spînu, Petruţa [38]
Stamp, Hans Otto 1674
Stan, Camelia *822*, 837
Stan, Fota 958
Stan, I. [121], [140]
Stan, I. T. [474]
Stan, V. 1385
Stanca, George 1288
Stanca, Radu [1182]
Stanca, V. 85

Stanca, Vasile 1675, 1676
Stanciu, Dumitru *344*
Stanciu, Horia [1082]
Stanciu, Zaharia [1099], [1110]
Stăncel, Mircea *776*
Stăneulescu, Fl. 958
Stănescu, G. 1209
Stănescu, Ileana 258
Stănescu, Nichita [996], [998], [1002], [1037], [1113], [1137], [1159], [1166], [1173], [1203]
Stănescu, Speranța 86, 1432, *1545*
Stăvăruș, Ion 1809
Steiner, George [297]
Stematiu, Dan 958
Stendhal [1476]
Stepanov, I. S. [315]
Stere, C. v. sigla **VR**
Sternberg, Max 1601, [1607 bis]
Stiurm, Laurența 956
Stingaciu, Elena 955, [963]
Stoenescu, Constanța 1802
Stoenescu, Felicia 956
Stoenescu, Puiu 958
Stoian, M. 958
Stoica de Hațeg, Nicolae [666], [688], [749], [751], [766]
Stoica, Georgeta [971]
Stoica, Rodica 956
Stoican, George 958
Stoicescu, C. 956
Stoicescu, Nicolae 514, 515, [531]
Stoichițoiu, Adriana 87, *345*, *1539*
Stoicovici, Olga 98
Stoleriu, Eugenia 29
Stroescu, Sabina-Cornelia 719
Stroescu, Victoria 30
Suciu, Emil 935
Suciu, Gh. 956
Suciu, Gh. C. 956
Suciu, Gheorghe 461
Suflețel, Rodica 1326, [1334], [1335], [1337]
Sulițeanu, Ghizela 383
Superceanu, Rodica 259
Suranyi, Roza-Maria 1677
Surdu, Alexandru 703
Swiggers, Pierre 260, [313]
Szabó, T. Attila *1597*, [1837], [1842], [1844], [1849]
Szabó, Zoltán, 261, 262, *346*
Szász, Lőrinc [966], [972], *975*, 1588
Szilágyi, N. Sándor 1589

Șandru-Olteanu, Tudora [1513], *1514*, *1515*, *1516*
Șapcaliu, Lucia [745], [752], [780]
Șchiau, Octavian 1849
Șepețean-Vasiliu, Delia 263
Șerban, Felicia 516
Șerban, Ion Vasile [101], 1160, 1161
Șerban, Nausica 838
Șerban, Radu 958
Șerban, Sergiu 1162, 1678
Șerban, Valentina 948
Șerban, Vasile 264, 838
Șerbănescu, Andra 839, 889
Șerbănescu, Tia 1289
Șerdean, Ion 1679
Șesan, Dragoș 517
Șildan, Monica 1805
Șincai, Gheorghe [467]
Șodolescu-Silvestru, Elena [961]
Șonea, D. *1612*
Șoptereanu, Virgil 88
Șovu, George 414, 1163, 1164, 1290, 1680, 1686
Ștefan, Ion 890, 1165
Ștefan, Mihai [657], [667] v. și **Ștvanovici, Mihai**
Ștefănescu, Alex. 1166
Ștefănescu, Brîndușa 954, [980]
Ștefănescu, Ioana 957
Ștefănescu, Ștefan 717
Ștefănescu-Drăgănești, Virgiliu 518, 519
Ștefănescu-Goangă, Zizi [963]
Ștefu, Nicolae [409]
Ștrempel, Gabriel 704
Șuiu, Rodica 777
Șuteu, Flora [101], [420], *485*, *906*, *982*, 1209, **1341**, *1517*, 1862
Șuteu, Viorica 1681

Tabacariu, Grigore v. sigla **Ateneu**
Tabarcea, Cezar *347*, 415, 462, 463, 949, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, [1213], [1224], *1240*, 1291, 1292, 1293, 1682
Taigo, Ito 61
Tanașoca, Nicolae-Șerban 1863
Tannen, Deborah [345]
Tartler, Grete 205
Tatai-Baltă, Cornel 705, 706
Tauberg, Edith [1547]
Taylor, Talbot J. [346]
Tămaș, M. 950
Tănase, Adela-Mira *108*
Tănase, Eugenia-Mira 1491
Tănăsescu, Filofteia 955
Tănăsescu, Victor 954, [980]
Tătar, Ana 416
Tătar, Doina 384
Tătărim, Monica 376
Teaha, Teofil 582
Techtmeier, Bärbel [302]
Teodorescu, Aurora 1314
Teodorescu, C. 1864
Teodorescu, C. 956
Teodorescu, Cr. 956
Teodorescu, Ecaterina 840
Teodorescu, M. 958
Teodorescu, Maria 583
Teodorescu, Mirela [724], [734], [748], [756], [763], [772]
Teodorescu, Vasile 1683
Teodorescu-Brînzeu, Pia 265, *348*, 1433, 1434
Teodoru, Alexandru 958
Te Riele, G.-J.-M.-J. 1386
Terner, Zoltan 1602
Terzi, Petre 958
Tibád, Levénte 1590
Tiktin, H. [450]

Tiugan, Marilena 266, 584, [594], [600], [601], [602]
Todoran, Eugen [100], *907*
Todoran, Romulus 57, [102], *486*, [543], [545], [546], [547], 606, 1865
Tohăneanu, G. I. 891, 892, [898], [899], [902], [903], [904], [905], *907*, 911, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1209, [1222], 1294, [1845]
Toma, Ion *26*, *27*, *800*, 1327, 1328, *1518*
Toma, Radu 267, 1002
Toma, Stela [94], [760]
Tomici, Mile N. 951, 952, 1540, 1541, 1542, [1552]
Tomozei, Gheorghe 1295
Tomulescu, Simiorina 1743
Tonciulescu, Paul 936
Topîrceanu, G. [1136], 1186
Tövissi, Éva 1683 bis
Trandafir, Gh. D. 818, 841
Trâpcea, Theodor N. *42*, 1543
Triccianus, Aelius [1373]
Trifănescu, Elena *976*
Trișcu, Aurelian 958
Trofin, Elena 958
Trofin, Petru 958
T. R. U. 1296
Tuaillon, Gaston [121]
Tuchilă, Costin 1209
Tudor, Dragna 1744
Tudorică, Alexandru 1187, 1188, 1189
Tudorică, Mioara 71
Tupper Carey, Fiona 418
Turcu, Aurelia 268, **269**, 270, 1190
Turcu, Fulvia 1775, 1806
Tuțescu, Mariana 89
Tzimiskes, Ioan [1367]

Țamblac, Grigorie [1536]
Țăranu, Ecaterina *1241*
Țăranu, Petru 893
Țânțu, Katharina 947, [964]
Țâra, Vasile D. [542], [544], 1611
Țeghiu, Liviu 1657
Țenchea, Maria *977*
Țepelea, Gabriel 417, 464, 589, *778*, *1242*, [1836], [1843], 1850, [1851]
Țirioi, Nicolae 585
Țițeica, Radu 953
Țoiu, Constantin [1147]
Țopan, Grigore 1310, 1329
Țugulea, Tatiana 955, [963]

Udroiu, Neagu 385
Uhl, J. [391]
Ulici, Laurențiu [1254], 1297
Ulivi, Anca 842
Ungar, Beatrice 1435
Ungheanu, M. 589
Ungureanu, Cornel *1243*
Ungureanu, Ion M. 1330
Ungureanu, Rodica 1806
Ungureanu, V. M. 589, [590], [592], [593], [596], [599]
Ureche, Grigore [1105], **1809**
Ureche, Virgil 1745
Uritescu, Dorin N. 1342, [1344], [1345]
Uriţescu, Dorin 520, [594], [600], [601], [602], *1567*
Uroš III Dečanski, Ştefan [1536]
Urs, Dana Sorana 62
Urs, Iosif [967]
Ursache, Petru [594], [600], [601], [602]
Ursu, N. A. [651], [692], 707, 708, 709, 710 v. şi mai jos
Ursu, Nicolae 955 v. şi mai sus
Ursu, Paulina 1684
Uţă Uritescu, Rodica 1342, [1344], [1345]

Vaida, Veronica [1547]
Vaimberg, Solomon *349*, 843, 1100, [1547], *1555*, *1556*, *1557*, 1866
Vancea, Georgeta 1807
Van den Busche, Henri 1492
Vanderveken, Daniel [355]
Varlaam [724], [734], [748], [756], [763], [772]
Vasilache, Gh. N. 1685
Vasile, Georgeta 1686
Vasile, Luminița 1570
Vasilescu, Emil 1209
Vasilescu, Luminița 1771, **1772**, **1778**, **1787**
Vasilescu, Stelian 1851
Vasilieva, Maria Dimitrovna [1516]
Vasiliu, D. 1762
Vasiliu, Emanuel, 56, [106], 271, 272, 273, 274, 275, 276, [341], 386, *823*, *908*, **1764**
Vasiliu, Gabriel 7, 1331, *1702*
Vasiliu, Laura 912, 1191, [1339]
Vasiluță, Livia *392*, **522**, *541*
Vaugelas, Claude Favre de [1508]
Vazaca, Marina 1746
Văcărescu, Iancu 711
Văcărescu, Ienăchiță [710]
Vătășescu, Cătălina 113, *602*, 844, 937, 1566
Vătășianu, Virgil 32, [39]
Vâjiac, Eugenia 1192
Vântu, Ileana 277, *350*
Vârnav, Constantin [627], [660]
Vedinaș, Traian 465, 466, [721], [731], [744]
Velciu, Dumitru *779*, *780*, *1397*
Velculescu, Cătălina 90, *423*, 712, [737], [760], [762], [777], *781*, *782*, *783*, 1193
Velichi, Constantin N. 1545
Venelin, Iuri Ivanovici [1544]
Versteegh, Kees [1606]
Verzan, Sabin *978*
Vespremeanu, E. 957
Vet Co [1504]
Vetișanu, Vasile 656, [730]
Vianu, Tudor [458]
Vicens, Jaume [108]
Vicoleanu, Ioan 845, 1194, 1687
Vicoli, Nicolae [660]
Vidman, Ladislav 1387
Vighi, Daniel *909*
Vintilă, Stela 1195
Vintilă-Rădulescu, Ioana 91
Vinţeler, Onufrie 1544, *1549*
Vişan, Florentina 1196
Vişan, Viorel 1493, **1808**, [1822]
Vişcolţ, Mirela 1436

Vita, Zsigmond 1592
Vitorino, Gabriela [121]
Vîleu, Rodica **956**
Vîntu, V. **956**
Vîrtosu, Ileana 278
Vlad, Carmen **33**, [101], 279, 280, *351*, 1197, 1198
Vlad, Constantin 71
Vlad, Elena 1199
Vlad, Felicia 1613, 1614, 1688, **1754**
Vlad, Octavian **958**
Vlad, Sorina 1332
Vlahuță, Alexandru [1199]
Vlăduț, Dumitru *8*, **28**, [36], 281, **491**, **492**, [526], [541], *850*, *979*
Vlăduțescu, Gh. 894
Vodă Căpușan, Maria 282, *352*, 1200 v. și **Căpușan, Maria**
Voica, Adrian 713
Voicu, Maria **956**
Voicu, Victor **958**
Voiculescu, Sanda **958**
Voiculescu, Vasile [1079], [1483]
Volintiru, T. **956**
Voltaire [707]
Vornicescu, Nestor [1392], [1396], [1397] v. și **Nestor**, Mitropolitul Olteniei
Vornicu, M. [736]
Voronțova, Tatiana [961]
Vossler, Karl **283**
Vraciu, Ariton 1598
Vulcan, Iosif v. sigla **Familia**
Vulcan, Samuil [651]
Vulcănescu, Romulus *353*
Vulpe, Alexandru 1388
Vulpe, Magdalena 586, 587, [594[, [600], [601], [602]
Vulpe, Nicolae 1686
Vulpescu, Ileana **955**, [963]
Vulpescu, Romulus [1494]
Vultur, Ioan 284
Vultur, Smaranda 285, **491**, **492**, [526], [541], 1201, 1202
Vuza, Dan Tudor 387

Wagner, Valentin [619]
Wald, Henri 286, 287, 288, 289, 1603
Wald, Lucia *1398*
Weijnen, A. [121]
Wenyi, Chubansshe [1570]
Wild, Beate [615]
Winterstein, G. [391]
Wittstock, Joachim 1437
Wittstock, Manfred 1438
Wojcicki, Marie Jeanne [974], [975]
Wolf, Siegfried *1557*, *1558*
Wordsworth, W. [265]

Xenopol, A. D. [195]

Yeats, W. B. [1399]

Zafiu, Rodica 290, *354*, 1203, 1204, 1205
Zagarodnii, D. [594], [600], [601], [602]
Zaharia, Dumitru 587 bis
Zaharieva, Ștefan 846
Zamfir, Mihai 1206
Zamfirescu, Dan 714, **1809**
Zamora Vincente, Alonso 291, [1847]
Zamșa, Eleonora 1689
Zavera, Dumitru **98**
Zavera, Maria **98**
Zărnescu, Narcis 292, 1207, 1494
Zărnă, I. **956**
Zdrenghea, Mihai Mircea 293, *355*, 1439
Zdrenghea, Mircea 467
Zgăvârdici, Carmen **956**
Zilberștein, Savely **954**
Zsemlyei, J. *1596*
Zsigmond, Emese 294
Zub, Al. *424*, *784*
Zugun, Petru 468, *487*, *785*

2. *CUVINTE**

ALBANEZĂ: *gjymësë* 928; *gjysmë* 928.

FRANCEZĂ: *duire* 1492; *faire* 1492: *laire* 1492; *traire* 1492; *voir* 1467.

GERMANĂ: *Abart* 1422; *Abgangstempel* 1422; *abgefärbtes Bild* 1422; *abgenützte Platte* 1422; *abgeschlossenes Sammelgebiet* 1422; *Abklatsch* 1422; *Abkürzung* 1422; *ableugnen* 1405; *ablokken* 1405; *ablösen* 1422; *Abonament* 1422; *ABRIA* 1422; *abschägen* 1405; *Abschiedsausgabe* 1422; *Abstand* 1422; *Abstempelung* 1422; *Abstimmungsgebiet* 1422; *Abwurfpost* 1422; *Achteckmarke* 1422; *Achterblock* 1422; *AEREO* 1422; *Aerogramm* 1422; *Aerophilatelie* 1422; *AFR* 1422; *AIR MAIL* 1422; *Album* 1422; *Allegorie* 1422; *almosen* 1405; *Altbrief* 1422; *Altdeutschland* 1422; *Aluminiummarke* 1422; *amtliche Ausgabe* 1422; *amtlicher Neudruck* 1422; *amtlicher Verssuchdruck* 1422; *Analysenlampe* 1422; *Andreaskreuz* 1422; *anfasern* 1422; *Anhängsel* 1422; *Ankaufpreis* 1422; *Ankunftsstempel* 1422; *Annullierungstempel* 1422; *Ansiechtpostkarte* 1422; *ansiedeln* 1405; *Antiqua* 1422; *Anzeige* 1422; *à payer* 1422; *à percevoir* 1422; *Arabesche* 1422; *Ärger* 1405; *Armenwet* 1422; *Assistencia* 1422; *Athener Druck* 1422; *Attest* 422; *Ätziefdruck* 1422; *Aufbrauch* 1422; *Aufbrauchsausgabe* 1422; *Aufdruck* 1422; *Aufgeld* 1422; *Auflage* 1422; *Auf-*

* Au fost incluse cuvintele din titluri și subtitluri.

schlag 1422 ; *Auktion* 1422 ; *Auschilflausgabe* 1422 ; *auseinandereiten* 1405 ; *Ausgabe* 1422 ; *Ausnahmetarif* 1422 ; *usser Kurs* 1422 ; *Auswähleft* 1422 ; *Automatenmarke* 1422 ; *Autotypie* 1422 ; *Bahnpost* 1422 ; *Bahnpoststempel* 1422 ; *Balkanfila* 1422 ; *Balkenaufdruck* 1422 ; *Balkenstempel* 1422 ; *Ballonpost* 1422 ; *Barfrankierung* 1422 ; *beseler Täubchen* 1422 ; *Basis* 1422 ; *Bastardsausgabe* 1422 ; *Bauern* 1405 ; *Baum* 1405 ; *Baumwellgewebe* 1405 ; *beidseitiger Druck* 1422 ; *Belagerungspost* 1422 ; *belgisser Druck* 1422 ; *bellen* 1405 ; *belzen* 1405 ; *bereit* 1405 ; *beschädigte Briefmarke* 1422 ; *beschnitten* 1422 ; *Besetzungsausgabe* 1422 ; *Bewertung von Briefmarken* 1422 ; *Bildmarke* 1422 ; *Bildrand* 1422 ; *Blankoblatt* 1422 ; *blaue Mauritius* 1422 ; *blitzen* 1405 ; *Block* 1422 ; *Bogen* 1422 ; *Bogennummer* 1422 ; *Bogenwasserzeichen* 1422 ; *Bogenzähnung* 1422 ; *Bohnenkraut* 1405 ; *brandig* 1405 ; *Brief* 1422 ; *Briefmarke* 1422 ; *Briefmarkenkatalog* 1422 ; *Briefumschlag* 1422 ; *Brodeln* 1405 ; *Brot* 1405 ; *Bruch* 1422 ; *Bubikragen* 1405 ; *Buchdruck* 1422 ; *Bug* 1422 ; *Bündelware* 1422 ; *Bürstenbinder* 1405 ; *Bypost* 1422 ; *Caritas-Marken* 1422 ; *Carrier-Marken* 1422 ; *Carte-Postale* 1422 ; *CEPT* 1422 ; *C.G.H.S.* 1422 ; *Chalmers James* 1422 ; *Chemins de fer* 1422 ; *Chiffre-taxe* 1422 ; *Chinapapier* 1422 ; *Chromgelb* 1422 ; *Chromolitografie* 1422 ; *Colis posteaux* 1422 ; *Comunicaciones* 1422 ; *Correo* 1422 ; *Correio Post* 1422 ; *ČSP* 1422, ; *Dauerausgabe* 1422 ; *Dauermarke* 1422 ; *DDSG* 1422 ; *Deplata* 1422, *Deplatit* 1422, *Derekhaus* 1405, *Dickes Papier* 1422, *Dienstmarke* 1422, *Diskussion* 1405, *Doppelaufdruck* 1422, *Doppeldruck* 1422, *Doppeldurchstich* 1422, *Doppelmarke* 1422, *Doppelte Zähnung* 1422, *dreiseitig gezähnte Briefmarke* 1422, *Druckabart* 1422, *Druckbleistift* 1405, *Druckbogen* 1422, *Druckerzeichen* 1422, *druckfalte* 1422, *Druckfehler* 1422, *Druckform* 1422, *Drucklettern* 1422, *Druckplatte* 1422, *Druckprobe* 1422, *Drucksache* 1422, *Druckschrift* 1422, *Druckverfahren* 1422, *Dublette* 1422, *dünnes Papier* 1422, *Durcheinander* 1405, *Durchstich* 1422, *Echantillon* 1422, *Echt gelaufen* 1422, *Echt Gestempelt* 1422, *Echte Briefmarke* 1422, *Eckrandstück* 1422, *Eckzahn* 1422, *Eilbrief* 1422, *Eilmarke* 1422, *Einfall* 1405, *Einfarbendruck* 1422, *eingebrotlem* 1405, *Einlochung* 1422, *Einmadeglas* 1405, *Einpressung* 1422, *Einschreibbrief* 1422, *Einsenbahnmarke* 1422, *Einsteckbuch* 1422, *Einstekalbum* 1422, *Einzeistück* 1422, *empfindliche Farben* 1422, *Entweitung* 1422, *Entwinf* 1422, *Ergänzungsweit* 1422, *Ersttagebrief* 1422, *Erattagssonderstempel* 1422, *Erstauflage* 1422, *Essay* 1422, *Exponat* 1422, *Expresso* 1422, *Fadenzähler* 1422, *Faksimile* 1422, *Falsch* 1422, *Falsch gestempelt* 1422, *Falsch gummiert* 1422, *Fälschung* 1422, *Falz* 1422, *Falzsun* 1422, *Farbe* 1405, *Farbebreit* 1422, *Farbenführer* 1422, *Farbenpfindlichkeit* 1422, *Farbfehldruck* 1422, *Farbgummi* 1422, *Farbpapier* 1422, *Farbtone* 1422, *Färse* 1405, *Faserpapier* 1422, *FDC* 1422, *Fehldruck* 1422, *Fehler* 1422, *Fehlliste* 1422, *Feldpost* 1422, *Feldpostmarke* 1422, *Feldpoststempel* 1422, *Feltfleck* 1422, *Fenen* 1422, *Fenster* 1422, *Fernmaldewesen* 1422, *FIP* 1422, *Flach-druck* 1422, *Flaschenpost* 1422, *Flamenlochung* 1422, *flüchtige Farbe* 1422, *Flugpost* 1422, *Flugpostmarke* 1422, *Fluoreszentlamp* 1422, *fluoreszierendes Papier* 1422, *Fon-Papier* 1422, *Format* 1422, *Fotogravure* 1422, *Franco* 1422, *Francobollo* 1422, *Frankatur* 1422, *Frankiesmachin* 1422, *Franqueo* 1422, *Freilegen* 1405 ; *Freimachung* 1422 ; *Freimarke* 1422 ; *Fressenapf* 1405 ; *Frisierte Mark* 1422 ; *Fünfechige Briefmarke* 1422 ; *Fünferstreifen* 1422 ; *fürchten* 1405 ; *Fussmalte* 1405 ; *Ganzesechen* 1422 ; *Garantiezeichen* 1422 ; *Gaufrage* 1422 ; *gebiss* 1405 ; *gebrauch* 1422 ; *Gedenkausgabe* 1422 ; *Gedenkblock* 1422 ; *gefasertes Papier* 1422 ; *gemagelt* 1405 ; *Geprüft* 1422 ; *geriffeltes Papier* 1422 ; *geschnittene Briefmarke* 1422 ; *gesittertes Papier* 1422 ; *gestempelt* 1422 ; *Gewürznelken* 1405 ; *gezähnt* 1422 ; *Gittenstampel* 1422 ; *Gräte* 1405 ; *Graupe* 1405 ; *greisen* 1405 ; *Grösse* 1422 ; *Grossformat* 1422 ; *Groteskschrif* 1422 ; *Grünzeug* 1405 ; *gruslich* 1405 ; *Gummi* 1422 ; *halber Zahn* 1422 ; *halbierte Marke* 1422 ; *Halbkreistempel* 1422 ; *Hameskköpfe* 1422 ; *Handwoll* 1405 ; *Hanswurst* 1405 ; *Haubitze* 1405 ; *hausieren* 1405 ; *Heimtückisch* 1405 ; *heizen* 1405 ; *herabschauen* 1405 ; *Hill* 1422 ; *Hirtentäschel* 1405 ; *Hollodri* 1405 ; *Holprig* 1405 ; *Holzschuppen* 1405 ; *Hufeitenstempel* 1422 ; *hygroskopischer Cummi* 1422 ; *Imitatich* 1422 ; *immer Wieder* 1405, *Imposta Block* 1422, *Impresto* 1422 ; *Imprimé* 1422 ; *Inflationesmarken* 1422 ; *Ingres-Papier* 1422 ; *Inlandpost* 1422 ; *Inschrift* 1422 ; *Internationaler Philatelisten Verband* 1422 ; *Interviertenmarken* 1422, *Japonpapier* 1422 ; *journaux* 1422 ; *Jubiläumsausgaben* 1422 ; *Kabinettstück* 1422 ; *Käferaufdruck* 1422 ; *Kalb* 1405 ; *kalt* 1405 ; *Kammzähnung* 1422 ; *Kantonalmarken* 1422 ; *Kartonpapier* 1422 ; *Kastenzähnung* 1422 ; *Katalognummer* 1422 ; *Katalogpreis* 1422 ; *Kastelstempel* 1422 ; *Katzenaugen* 1422 ; *Kegelbahn* 1405 ; *Kehrdurch* 1422 ; *kiloware Klassifizierung* 1422 ; *klassische Marke* 1422 ; *Klebefalz* 1422 ; *Kleinarbeit* 1405 ; *Kleinbogen* 1422 ; *Kleinformat* 1422 ; *Klischee* 1422 ; *klumpen* 1405 ; *Kontrollnummer* 1422 ; *Kopfstehend* 1422 ; *kopfstehende Wasserzeichen* 1422 ; *kopfstehender Aufdruck* 1422 ; *kosten* 1405 ; *Kreideaufdruck* 1422 ; *Kreidepapier* 1422 ; *Kupferdruck* 1422 ; *Kugel* 1405 ; *Kukstempel* 1422 ; *Kumana* 1404 ; *kursierende Briefmarke* 1422 ; *kuschlerei* 1405 ; *Lackpapier* 1422 ; *Lackstreifen* 1422 ; *Leerfeld* 1422 ; *Legende* 1422 ; *Lehne* 1405 ; *leicht huslen* 1405 ; *Leptiche* 1404 ; *leugnen* 1405 ; *Lichtempfindlich* 1422 ; *Liebstökl* 1405 ; *liegendes Wasserziechen* 1422 ; *Lieschentasche* 1405 ; *Limendurchstisch* 1422 ; *Limenzähnung* 1422 ; *Lippe* 1405 ; *Lipsia* 1422 ; *Liste* 1422 ; *Listenpreis* 1422 ; *Lokalausgaben* 1422 ; *Lösen* 1422 ; *Löwenzahn* 1405 ; *Lumpig* 1405 ; *Magenge schwür* 1405 ; *Makulatur* 1422 ; *Malteskreuz* 1422 ; *Mancoliste* 1422 ; *Mangelhaft* 1422 ; *Markenbild* 1422 ; *Markenrolle* 1422 ; *Mastwich* 1405 ; *Maulfaul* 1405 ; *Mehlwurm* 1405 ; *Mühe* 1405 ; *Nestquack* 1405 ; *Offenschwärze* 1405 ; *orange* 1405 ; *Pfeifauf* 1404 ; *Pfingstrosen* 1405 ; *Plüsch* 1405 ; *rachitisch* 1405 ; *reif* 1405 ; *reisig* 1405 ; *rösten*

1405 ; *Sauerampfer* 1405 ; *Sauerkraut* 1405 ; *scharenweise* 1405 ; *schachern* 1405 ; *schauen* 1405 ; *Schauspieler* 1405 ; *Scheu* 1405 ; *Shlafittchen* 1405 ; *schlaufe* 1405 ; *schmigeln* 1405 ; *schmillzen* 1405 ; *Schmirmutze* 1405 ; *Schober* 1405 ; *Schriftstuck* 1405 ; *Schublehre* 1405 ; *Schuch* 1405 ; *Schuchzeug* 1405 ; *Schweifsäge* 1405 ; *seichen* 1405 ; *Seidel* 1405 ; *Sensenstiel* 1405 ; *Sichelstiel* 1405 ; *sieben* 1405 ; *Sparre* 1405 ; *Specht* 1405 ; *Spinnenweben* 1405 ; *Stoppel* 1405 ; *Storchennesl* 1405 ; *Trampolin* 1405 ; *ungefällig* 1405 ; *unheimlich* 1405 ; *verbinden* 1405 ; *verbrennnen* 1405 ; *verheddern* 1405 ; *verhutzelt* 1405 ; *vermörlelu* 1405 ; *verschollen* 1405 ; *Vorlauf* 1405 ; *Weckglas* 1405 ; *Weinkrug* 1405 ; *Wetterfesler* 1405 ; *Wisch* 1405 ; *wittern* 1405 ; *wulstig* 1405 ; *wüssen* 1405 ; *zappeln* 1405 ; *zeilig* 1405 ; *zergehen* 1405 ; *zerstieben* 1405 ; *Zichorie* 1405 ; *Ziegefinger* 1405 ; *Zipfel* 1405 ; *zweirädriger Wagen* 1405 ; *Zylinder* 1405.

GREACĂ : *Kikôn* 1372.

ITALIANĂ : *a* 1517.

LATINĂ : *Gabranus* 1368 ; *glandula* 582 ; *lana* 1456.

MAGHIARĂ : *ars poetica* 1593 ; *árualap* 1593 ; *árukopcsolás* 1593 ; *Ásszurbanipal könnutára* 1593 ; *átirás* 1593 ; *avantgarde* 1593 ; *ballada* 1593 ; *ballonvászon* 1593 ; *barokk* 1593 ; *beat irodalom* 1593 ; *behúzás* 1593 ; *beköltési tábla* 1593 ; *béléspapiros* 1593 ; *berni egyezmény* 1593 ; *bérpotlek* 1593 ; *beruházás* 1593 ; *bestiarium* 1593 ; *igy is* 1593 ; *könyvművészet* 1593 ; *mennél* 1589 ; *mentől* 1589 ; *minél* 1589 ; *takarékosság* 1578 ; *tálalas* 1578 ; *találka* 1578 ; *tánc* 1578 ; *tapintatlanság* 1578 ; *tarsalgas* 1578 ; *távirat* 1578 ; *tegezés* 1578 ; *telefonbrigantizmus* 1578 ; *telefonillem* 1578 ; *telefonszám* 1578 ; *teleszáj* 1578 ; *televízió* 1578 ; *tétlenség* 1578 ; *tetszik tudnik* 1578 ; *tölteni* 1578 ; *törülgetni* 1578 ; *tragar beszéd* 1578 ; *trefa* 1578 ; *üdüles* 1578 ; *udvartas* 1578 ; *úgy is* 1583 ; *ültetés* 1578 ; *undok* 1578 ; *utcai feltűnés* 1578 ; *váratlan* 1578 ; *vendég* 1578 ; *vendég kivansága* 1578 ; *veszekedés* 1578 ; *viccek* 1578 ; *virag* 1578 ; *visszaköszönés* 1578 ; *viszantasítás* 1578 ; *viszonzas* 1578 ; *zaj* 1578 ; *zsarrokság* 1578 ; *zseb* 1578 ; *zsebkendő* 1578 ; *zür* 1578.

ROMÂNĂ : *agrest* 866 ; *almanah* 857 ; *alveolă* 892 ; *ambră* 866 ; *anecdotă* 860 ; *antigene* 895 ; *apelpisit* 859 ; *Arion* 892 ; *aşteamăt(u)* 885 ; *august* 892 ; *aur* 917 ; *avea* 811 ; *baragan* 925 ; *biscuit* 892 ; *boáftă* 855 ; *bobîlcă* 855 ; *bobilcău* 855 ; *bólfă* 855 ; *borugă* 1326 ; *bot* 855 ; *boţît* 855 ; *bozarcă* 893 ; *brevetotecă* 892 ; *Broker-Dealer* 883 ; *brută* 855 ; *buburúţ* 855 ; *buburúză* 855 ; *bucher* 925 ; *buestru* 866 ; *bulzît* 855 ; *bulzitură* 855 ; *bunăcuviinţă* 888 ; *bûrcă (în spate)* 855 ; *bursă* 881 ; *buzărău* 855 ; *buzos* 855 ; *calpacciu* 925 ; camila 866 ; *camilar* 866 ; *capitalizare* 881 ; *care* 1249, 1635 ; *căpistere* 866 ; *cărţălie* 925, *căţél* 855 ; *căţéluş* 855 ; *ce* 1635 ; *cepălós* 855 ; *cepelí* 855 ; *cepelît* 855 ; *cepelitór* 855 ; *ciceí* 855 ; *cicirí* 855 ; *cilipitór* 855 ; *cine* 1635 ; *cioroból* 855 ; *cîcălt* 855 ; *cîcăli* 855 ; *cînd* 1139 ; *cîrjaliu* 859 ; *cîrjob* 855 ; *cîrn* 855 ; *cîrpişoáră* 855 ; *cîrpiţă* 855 ; *cîrpuliţă* 855 ; *cîrpúţă* 855 ; *cîrşoáră* 855 ; *cîrţúcă* 855 ; *climpúş* 855 ; *clin* 866 ; *cloftor* 925 ; *clopoţél* 855 ; *coádă* 855 ; *cóbie* 926 ; *coc* 855 ; *cocăr* 861 ; *complement* 895 ; *concentrare* 881 ; *conograf* 925 ; *conór* 855 ; *consulat* 925 ; *contromaţ* 925 ; *cost-avantaj* 881 ; *cotigă* 920 ; *crai* 859 ; *credit* 881 ; *crimpurúş* 855 ; *cúbleş* 855 ; *cui* 917 ; *curá* 866 ; *Cutărescu* 854 ; *cuvînt* 917 ; *de* 587 ; *deranja* 1262 ; *descîntec* 860 ; *descoperit de cont* 881 ; *desintermediere* 881 ; *deveni* 863 ; *diluare* 881 ; *dicăi* 855 ; *dicăit* 855 ; *dîrmon* 866 ; *doină* 858 ; *Drăculea* 1322 ; *dulbină* 1326 ; *faun* 892 ; *făgaş* 866 ; *fi* 1291, 1456 ; *filomelă* 866 ; *flem* 866 ; *fonderie* 866 ; *frişcă* 866 ; *funcţie* 860 ; *funcţionalism* 860 ; *funcţionalitate* 860 ; *gălbui* 866 ; *gheábă* 855 ; *ghiboş* 855 ; *ghibozit* 855 ; *gîbît de spinare* 855 ; *gîfuţ (în spate)* 855 ; *gîlcă* 855 ; *gîldău* 1326 ; *gîngălí* 855 ; *gîrb* 855 ; *gîrgov* 855 ; *gîrjobát* 855 ; *golgojínă* 855 ; *gujbît* 855 ; *holăgeálă* 855 ; *holăgí* 855 ; *hóle* 855 ; *honograv* 925 ; *huceag* 866 ; *huci* 866 ; *humă* 893 ; *iar* 1326 ; *ierúgă* 1326 ; *impas* 881 ; *imunoglobuline* 895 ; *incorporabil* 881 ; *inovaţie* 883 ; *intelegatur* 925 ; *îmboţît* 855 ; *îmbulzît* 855 ; *îmbulzitúră* 855 ; *încălca* 866 ; *îngîrboji* 855 ; *îngîrjobit* 855 ; *joampă* 1326 ; *juma'-juma'* 1281 ; *jumătate* 928 ; *la* 1517 ; *lalea* 872 ; *limba mică* 855 ; *limbúş* 855 ; *limbúşcă* 855 ; *limbút* 855 ; *limbúţă* 855 ; *lindíc* 855 ; *lindicúşul gîtului* 855 ; *lume* 917 ; *marcoávă* 926 ; *marijuana* 872 ; *mălăi (în spate)* 855 ; *mănúş* 855 ; *mărgelar* 925 ; *mărghilă* 867 ; *meremet* 866 ; *merametisi* 866 ; *mezanin* 866 ; *mierloáică* 945 ; *mierlói* 945 ; *mirie* 925 ; *mişto* 1288 ; *mineca* 866 ; *molingós* 855 ; *momîlcă* 855 ; *mórghină* 926 ; *mucăriţă* 855 ; *mul, -ă* 866 ; *mur* 866 ; *murete* 866 ; *murgáci* 855 ; *murlui* 866 ; *nagara* 913 ; *naivism* 1294 ; *neaga-rea* 913 ; *nealtul* 911 ; *noroc* 1461 ; *o* 1263 ; *obîrşi* 866 ; *obîrşie* 866 ; *ochi* 917 ; *ocrugliu* 925 ; *octombrie* 892 ; *oftai* 925 ; *ohătai* 925 ; *olălí* 855 ; *ólcă* 855 ; *opácie* 926 ; *optim* 1294 ; *or* 1263 ; *orghidán* 926 ; *ori* 1263 ; *otíc* 941 ; *otínc* 941 ; *ou* 855 ; *pácilă* 926 ; *Padeş* 966 ; *páler* 882 ; *pamid* 882 ; *panabrici* 882 ; *paradáisă* 882 ; *paradis* 882 ; *páriş* 882 ; *parizianá* 882 ; *pármen* 882 ; *parodesc* 882 ; *paróş* 882 ; *parşíét* 945 ; *pasatúti* 882 ; *pasăre* 882 ; *patanál* 882 ; *patlăci* 926 ; *patrie* 892 ; *paţa* 893 ; *pávie* 882, 926 ; *pădure* 882 ; *pădurel* 882 ; *pădureţ* 882 ; *păgîn* 1184 ; *pălămidră* 882 ; *păros, -oasă* 882 ; *păsăresc, -ească* 882 ; *păsărică* 882 ; *păsătos, -oasă* 882 ; *păsăţel* 882 ; *păstrăvior, -oară* 882 ; *păstrăviu, -ie* 882 ; *păsturiţă* 855 ; *pătrujarcă* 882 ; *pătul*[2] 882 ; *pătulat* 882 ; *pe* 587 ; *pecimă* 882 ; *pecmez* 882 ; *pelin* 882 ; *pelinaş* 882 ; *pepene* 882 ; *pepenesc* 882 ; *pepeniu* 882 ; *perată* 882 ; *perea* 882 ; *perel* 882 ; *peresc* 882 ; *perestáş* 945 ; *pergamut, -ă* 882 ; *pérnă* 855 ; *perse* 882 ; *pestişene* 882 ; *pestriţ, -ă* 882 ; *piersicină* 882 ; *piersiciu* 882 ; *pietros, -oasă* 882 ; *pietroşel* 882 ; *pinot* 882 ; *pipărát* 882 ;

piron 945 ; *pişăcioasă* 882 ; *pişcător* 882 ; *pitic* 882 ; *pitít* 855 ; *pitós* 855 ; *pítoş* 855 ; *pitricesc* 882 ; *pînişor* 882 ; *pîrci* 882 ; *pîrcioasă* 882 ; *pîrgav, -ă* 882 ; *pîrgaviţă* 882 ; *pîrghiţă* 882 ; *pîrnău, -aie* 882 ; *plăvai, -aie* 882 ; *plăvan* 882 ; *plăvaz* 882 ; *pleoapă* 882 ; *pleşuvă* 882 ; *pletos, -oasă* 882 ; *pleve* 1179 ; *plotogene* 882 ; *plotogoase* 882 ; *plumbuşele* 882 ; *pogace* 882 ; *pogănesc* 882 ; *pogănice* 882 ; *póinic* 882 ; *polată* 866 ; *polistru* 882 ; *pomet*[2] 882 ; *pometărie* 882 ; *pomice* 882 ; *pomogele* 882 ; *pomuşoară* 882 ; *ponojnui* 926 ; *popesc, -ească* 882 ; *popoace* 882 ; *popoci* 882 ; *porcar* 882 ; *porcesc* 882 ; *porcoi* 882 ; *porfir* 882 ; *porfiră* 882 ; *porfiriu* 882 ; *porgăci* 882 ; *poroabă* 882 ; *portocaliu* 882 ; *porumbacă* 882 ; *porumbiţă* 882 ; *porumbrică* 882 ; *posap(e)* 882 ; *posapete* 882 ; *posloduí* 925 ; *posmăgel* 882 ; *potuveadă* 925 ; *poveste* 860 ; *povon* 945 ; *poziţie* 881 ; *practică monopolistă* 881 ; *pravlepsi* 925 ; *prăjit* 882 ; *prăsad, -ă,* 882 ; *prăsădar* 882 ; *prefăcut* 882 ; *premoi* 882 ; *presădire* 882 ; *presădit* 882 ; *prescurtat* 882 ; *preveghénie* 945 ; *primai* 882 ; *primăvară* 882 ; *primăvăratic* 882 ; *privegheá* 945 ; *privéghi* 945 ; *probozi* 866 ; *procovene* 882 ; *producător, -oare* 882 ; *protocăli* 925 ; *pucioase* 882 ; *púcleş* 855 ; *pune* 917 ; *pupăzat* 882 ; *púpeş* 855 ; *pupít* 855 ; *pupoşí* 855 ; *pupuiáş* 855 ; *purcel* 882 ; *puroioasă* 882 ; *purpuriu, ie* 882 ; *puşcăví* 945 ; *puşcăvít, -ă* 945 ; *púţa din grumaz* 855 ; *puţuţúr* 855 ; *rámpaş* 926 ; *ranc* 926 ; *răboj* 914 ; *răutăţică* 911 ; *realiza* 1294 ; *rebedină* 926 ; *redişor* 866 ; *rediu* 866 ; *regia* 1165 ; *reteza* 920 ; *riders* 881 ; *risc* 873 ; *rodie* 926 ; *rohilă* 926 ; *românie* 911 ; *roşu* 917 ; *runc* 866 ; *salugheană* 893 ; *santinelă* 872 ; *satan* 869 ; *sau* 1263 ; *să* 803 ; *schilălău* 855 ; *sclabórţ* 945 ; *Semenic* 923 ; *sînziene* 917 ; *soroc* 866 ; *spiridúş* 855 ; *stabiliment* 866 ; *Strada Căuzaşi* 892 ; *şáină* 945 ; *şansă* 892 ; *şarc* 945 ; *şepelí* 855 ; *şepelílă* 855 ; *şepeliós* 855 ; *şepelít* 855 ; *şepelitór* 855 ; *şlicar* 925 ; *şoc* 855 ; *şoféi* 945 ; *şofél* 945 ; *şófră* 945 ; *şrégvinclu* 945 ; *şteamăt, -ă* 855 ; *ştergărél* 955 ; *ştérgură* 855 ; *tas* 913 ; *tasă* 923 ; *teáhnă* 926 ; *tender* 881 ; *terezie* 866 ; *titiréz* 855 ; *tot* 509 ; *Transilvania* 1320 ; *trebui* 834 ; *trigoarne* 872 ; *turna* 927 ; *ţară* 892 ; *ţimbirlic* 855 ; *ţimbulúş* 855 ; *ţivlícul din fundul gurii* 855 ; *ţífnă* 855 ; *ţígnă* 855 ; *Ţop* 1310 ; *Ţopa* 1310 ; *Ţopan* 1310 ; *Ţopu* 1310 ; *un* 1263 ; *urmă* 851 ; *văcălie* 866 ; *vădi* 866 ; *veşcă* 866 ; *vieţist* 911 ; *vrea* 1291 ; *zăbíle* 855 ; *zăúgă* 1326 ; *zóbiţi* 855.

SLAVĂ : **do̥ga* 1520.

SPANIOLĂ *la* 1514 ; *le* 1514 ; *lo* 1514.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea și predarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei, nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T (T — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. X, partea 1, litera **S (S — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom. III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom. IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom. V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom. VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI+202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom. XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom. XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 15 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVI, nr. 4, p. 249—354, București, 1987

I. P. Informația c. 1301

42 200

Lei 20

20943

201

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXXVI
1987
septembrie — octombrie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

22 IUL 2015

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue « Limba română » paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel este de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
R-79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
R-79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 50 76 80, int. 129

I 20943
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 5
septembrie — octombrie

SUMAR

IAȘI 2022

GRAMATICĂ—VOCABULAR

MAGDALENA POPESCU-MARIN, Adjectivele defective din limba română contemporană 357
ȘTEFAN GĂITĂNARU, Delimitarea numeralului ca parte de vorbire 366
IOAN N. BÎTEA, Observații pe marginea unor construcții cu supin 377
MARIA DUMITRESCU și AURELIA SURJIKOV, Abrevierea în limba română 388

LIMBĂ LITERARĂ

ION GHEȚIE, Din nou despre „momentul 1750" în procesul de unificare a românei literare 399
PETRU ZUGUN, Literarizarea limbii folclorului editat 408

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (I) 413
N. A. URSU, Concordanțe lingvistice între *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și unele psaltiri românești din secolul al XVII-lea 427

ONOMASTICĂ

PAUL V. PĂLTĂNEA, Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului (IV) 443

NOTE ȘI COMENTARII

GH. D. TRANDAFIR, Note asupra statutului relațional al prepoziției în limba română 450

RECENZII

CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, LIDIA DEMÉNY, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (Secolele XVII—XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985 *(Violeta Barbu)* 454
MILE TOMIĆI, *Dicționar român-macedonean*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, și *Македонска книга, Скопје—Југославија*, 1986; МИЛЕ ТОМИЌ, *Македонско-романски речник, Dicționar macedonean-român*, Македонска книга, Скопје—Југославија, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, 1986 *(Florin-Lazăr Ionilă)* 456

NOTE BIBLIOGRAFICE

G. G. NEAMȚU, *Predicatul în limba română*, p. 461; *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul VII, 1985, p. 461.

IN MEMORIAM

FLORA ȘUTEU, Melania Florea (1940—1987) 463

43993.

LIMBA ROMÂNĂ

ADJECTIVELE DEFECTIVE DIN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

MAGDALENA POPESCU-MARIN

1. În mod obișnuit, noțiunea de defectivitate se aplică în gramatica românească mai ales la verbe și la substantive cu paradigma incompletă. Verbele defective nu au toate timpurile, modurile sau persoanele [1], iar substantivelor defective le lipsește unul din termenii opoziției singular—plural [2] sau articulat—nearticulat [3].

Pot fi considerate defective și adverbele care nu au (unele) grade de comparație, inclusiv pozitivul [4], și adjectivele în această situație [5]. În cazul adjectivelor variabile, există însă unele defective de anumite forme de gen sau de număr. Aceste adjective, cu paradigma incompletă, formează obiectul cercetării noastre.

Adjectivele din ultima categorie sînt menționate în unele studii, fără a fi numite întotdeauna „defective" [6].

Alexandru Toșa [7] include în clasa *Adjective neadverbiale* o subclasă de „adjective care determină un singur substantiv, un anumit substantiv întotdeauna": *multinațional* (stat), *afînat* (pămînt), *pintenog* (cal), *filozofală* (piatră). Primele trei adjective sînt considerate, pe bună dreptate, în DOOM ca avînd toate formele flexionare (la *afînat* se presupun, deoarece, conform principiilor DOOM-ului, participiul adjectival nu figurează dacă verbul este înregistrat; în acest caz, *afîna*). Se poate spune și *țară multinațională* (cf. DLR), *pasăre pintenoagă* (cf. DEX), eventual *țărînă afînată*.

[1] Cf., de exemplu, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1966, p. 296—297.

[2] Vezi, în ultimul loc, Elena Carabulea, *Despre substantivele defective de număr în limba română*, în LR, XXXV, 1986: I în nr. 5, p. 372—381 și II în nr. 6, p. 465—473 și bibliografia indicată acolo.

[3] Vezi Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R.S.R., 1986, p. 52.

[4] Cf. Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 204 și *Limba română contemporană*. Vol. I. Sub coordonarea acad. Ion Coteanu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 279—280, chiar dacă în ultima lucrare nu sînt numite „defective".

[5] Vezi, de exemplu, *Gramatica Academiei*, vol. I, p. 133 și Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 93.

[6] Un loc mai important li se acordă în lucrarea *Quelques remarques sur la flexion nominale romane*, Société Roumaine de Linguistique Romane, Bucarest, 1970, p. 120, unde sînt menționate numai cîteva tipuri: singularia tantum (masculine, feminine, neutre, neutre + feminine), pluralia tantum (neutre); defective de gen doar masculine (sg. și pl.) și feminine (sg. și pl.). În treacăt sînt amintite cîteva adjective „care nu cunosc decît anumite genuri" la Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 397 și la Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, Editura Științifică, 1974, p. 71.

[7] *Elemente de morfologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 60.

Reținem însă drept o caracteristică a adjectivelor defective, dată fiind întrebuințarea lor limitată, imposibilitatea adverbializării.

Alf Lombard și Constantin Gâdei remarcă, în *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine* [8] (I 27), cu privire la adjectiv, existența unor termeni defectivi (termes défectifs „masculina" et „feminina tantum"): *prostălău* există numai la masculin și *gravidă*, din motive semantice, numai la feminin; *bălălău* nu are nici feminin, nici plural. În corpul dicționarului lor, autorii notează cu consecvență absența unor forme gramaticale la adjective. Vom compara mai departe corpusul înregistrat de noi după DOOM cu cel existent în această lucrare.

O tratare adecvată, dar sumară, își găsesc adjectivele defective în *Gramatica pentru toți* a Mioarei Avram. Aici, în capitolul destinat adjectivelor variabile, se arată că există numeroase adjective defective „de anumite genuri sau de un număr, ceea ce reduce totalul formelor fără a schimba tipul adjectivului respectiv". Autoarea își ilustrează ideea cu cîteva adjective din terminologia tehnico-științifică, folosite cu referire la anumite substantive în grupuri nominale stabile. De pildă, apar în chimie, în denumirea acizilor (adjective folosite numai la masculin singular: *acetilsalicilic*, *cloric* etc.) sau a hidrocarburilor (adjective la feminin singular: *acetilenică*, *olefinică* etc.), iar în matematică în *grup abelian* un adjectiv folosit numai la neutru. Din limbajul comun, autoarea citează pe *nătărău* și *prostălău*, masculine fără femininele corespunzătoare [9].

Dicționarele curente ale limbii române nu notează totdeauna faptul că un adjectiv este defectiv. Uneori autorii dicționarelor creează automat formele neuzitate din paradigma unui adjectiv. Vezi, de pildă, în DEX: *legist*, *-ă*, *legiști*, *-ste* adj. (în sintagma) *medic legist* etc.

În DOOM, lucrare normativă, sînt înregistrate circa 360 de adjective de tipul discutat (față de circa 150 în dicționarul citat al lui Lombard—Gâdei). Pornind în esență de la materialul din DOOM, lucrarea de față își propune o descriere detaliată a tipurilor de adjective defective de gen și de număr.

2. Noțiunea de defectivitate în cazul adjectivelor are un conținut diferit de cea proprie substantivelor sau verbelor. Absența unor forme paradigmatice la adjective este dependentă de unii factori externi de natură f u n c ț i o n a l ă (posibilitatea combinării numai cu anumite substantive, de un anumit gen sau număr: *acid bromic*, *fasole țucără* etc.), f o r m a l ă (adjectivul e derivat cu sufixe specifice — numai de masculin: *tontolete*, *bălălău* etc. sau numai de feminin: *întreguliță*) sau/și s e m a n t i c ă, apropiată de cea funcțională (sensul adjectivului este compatibil numai în îmbinări cu substantive feminine, nume de animate: *mulgară* etc. sau masculine: *jugănit*, *divanit* etc.).

În esență, existența formelor paradigmatice ale adjectivului variabil depinde de posibilitățile lui de combinare cu substantivul. Aceste posibilități sînt limitate în cazul adjectivelor defective. Spre deosebire de acestea, la adjectivele invariabile, forma nu este impusă de substantiv. Adjectivele invariabile se comportă din acest punct de vedere ca și adjectivele variabile, putînd însă însoți substantive de genuri și numere diferite: *haină acaju*, *pantaloni acaju* etc.

[8] Lund—București, Editura Academiei R.S.R., 1981.

[9] *Lucr. cit.*, p. 84.

Prin lărgirea posibilităţilor combinatorii, orice adjectiv defectiv îşi poate completa paradigma. Dacă de la *acidul bromic* se formează o aldehidă se creează la adjectiv forma de feminin *(bromică)*, dacă pot fi mai multe tipuri de aldehide apare şi forma de feminin plural *(bromice)* etc.

Adjectivele defective au aspect formal de adjective variabile (cu patru, trei sau două forme flexionare) şi întrebuinţare limitată [10].

3. După gradul de defectivitate, adjectivele se clasifică astfel:

I. Adjective defective de gen şi de număr

A. Defective de două forme de gen

a. de feminin şi neutru (masculinele singularia tantum apar în majoritatea cazurilor în combinaţie cu substantivul *acid)*: *acetilsalicilic, arsenic, arsenios, ascorbic, boric, bromic, bromhidric, butiric, cacodilic, carbolic, cianhidric, cloric, creatinfosforic, cromic, dezoxiribonucleic, ditionic, fenic, fluorhidric, fosforos, fulminic, fumaric, glutamic, hipofosforic, hipofosforos, hipuric, lactic, levulic, malic, margaric, metacrilic, metafosforic, molibdenic, palmitic, paraaminosalicilic, penicilic, percloric, picric, pirogalic, pirolignos, prusic, rodanhidric, salicilic, silicic, succinic, tanic, taurocolic, tereftalic, uric, valerianic;* (curent) *faradic.*

Această categorie e slab reprezentată în alte lucrări. La Lombard—Gâdei în dicţionarul propriu-zis figurează doar *boric* şi *carbolic*, iar în *Quelques remarques... (loc. cit.)*, adjectivul învechit *evghenis* „nobil" (cf. DLRC) şi alte două adjective care nu sînt, conform surselor, defective şi de număr: *proin* „fost" (cf. DLR: *proeni epistaţi)* şi *psihomotor (centru ~, centri psihomotori*, vezi mai departe);

b. de masculin şi feminin

— neutre singularia tantum: *abelian* (grup), *acidofil* (lapte), *amniotic* (lichid), *coledoc* (canal), *factorial* (produs), *fotoconductiv* (efect), *iulian* (calendar), *lampant* (petrol), *octal* (sistem de numeraţie), *proparoxiton* (accent), *tos* (zahăr); aici s-ar încadra probabil şi *arhiloc* (vers, cf. DEX), care figurează în DOOM numai ca s.n., iar la Lombard—Gâdei cu indicaţia: pl. —, ceea ce ar însemna că are şi feminin, pe care noi nu l-am găsit;

— neutre pluralia tantum: *nemeice* (jocuri), *renete* [11] (mere);

c. de masculin şi neutru

— feminine singularia tantum: *batială* (regiune, zonă), *bubonică* (ciumă, pestă), *cirenaică* (şcoală), *columbacă* (muscă), *habană* (ceramică), *hectolitrică* (greutate), *pauliană* (acţiune), *pentelică* (marmură), *salică* (lege), *silabotonică* (versificaţie), *ţucără* (fasole), *vioară* (apă), *vomică* (nucă). După indicaţia de la Lombard—Gâdei, *vomică* ar trebui să aibă şi plural, pe care noi nu l-am găsit atestat. *Friulană* şi *sîrbocroată* figurează numai ca adjective feminine în aceeaşi sursă (probabil cu privire la *limbă)*. În DOOM ele sînt adjective cu paradigma completă. Pe bună dreptate *gemă* (sare) este înregistrat şi ca adjectiv în sursa citată (cf. şi DEX), în timp ce în DOOM apare numai ca substantiv feminin;

— feminine pluralia tantum: *caudine* (furci), *decomandate* (camere); ultimul adjectiv tot mai mult folosit la mica publicitate şi la forma de neutru singular (apartament decomandat). Lombard—Gâdei înregistrează şi pe *elizee* (cîmpii), absent în DOOM (unde figurează numai *elizeu* s.n.).

[10] Vezi, pentru limba franceză, *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, (1964], p. 193, 196, 393, unde se vorbeşte de adjective cu formă variabilă fixate în întrebuinţări în care sînt invariabile; cf. şi Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 84.

[11] Singularul *renet* din DOOM e, practic, neuzitat.

La această categorie (adjective defective de două genuri și de număr) se remarcă raritatea adjectivelor pluralia tantum (prezente la neutru și feminin) și chiar absența lor în cazul masculinului.

B. Defective de un singur gen

a. de neutru

— masculine și feminine singularia tantum : *ftalic* (acid), *ftalică* (anhidridă) ; *pultaceu* „păstos", la feminin în combinație cu *anghină, amigdalită* (DN[3]) ;

b. de masculin

— neutre și feminine singularia tantum : *demotic* (scriere, caracter), *hauterivian* (etaj, epocă).

Clasa B. este slab reprezentată în general. Se remarcă absența categoriilor masculin și feminin pluralia tantum, ca și neutru și feminin pluralia tantum.

După DOOM, categoria masculine și feminine pluralia tantum e reprezentată prin adjectivul *cvadrigemeni, cvadrigemene ;* în *Dicționarul medical*[12] este însă înregistrat și singularul masculin : *tubercul cvadrigemen* (anterior și posterior). Sub forma *cvadrigeamăn* apare într-un *Dicționar român-englez*[13]. Forma feminină nu am găsit-o atestată în sursele curente, care înregistrează de obicei numai masculinul plural (DN[3], Lombard—Gâdei etc.).

II. Adjective defective numai de gen

A. Defective de două forme de gen

a. de neutru și feminin (uneori unul și același substantiv poate face parte din mai multe îmbinări stabile) : (acid) *benzoic, biacid, glucoronic, iodhidric, iodic, naftenic, nucleinic, oxalic, paraaminobenzoic, propionic, ribonucleic, tartric, tribazic, zaharic ;* (boier) *divanist, divanit, velit ;* (cal) *cincar, cincărel* „de cinci ani" ; (centimetru, ⟨deci⟩ metru) *cub ;* (mușchi) *abductor, aductor, flexor, maseter, sternocleidomastoidian ;* (nerv) *cardioaccelerator, cardioinhibitor, depresor, hipoglos, mielinic, trigemen ;* în cîte o singură îmbinare stabilă : *adpres* (perișor), *anofel* (țînțar), *boboșit* (ochi), *botulinic* (bacil), *gonadotrop* (hormon), *isadelf* (monstru), *legist* (medic), *molar* (dinte), *prior* (miel), *paravertebral* (ganglion), *psihomotor* (centru), *selacian* (pește), *substantiv* (colorant). Unele adjective din această categorie formală au valențe combinatorii mai largi, de exemplu cu diferite nume de ființe masculine : *afemeiat* (om, bărbat etc.), *cunctator* (om) „care tărăgănează lucrurile", *deliu* (om, bărbat etc.) „voinic, viteaz ; furios, nebun", *gospodar, hegemon, jugănit, levent* (soldat, ostaș etc.) „viteaz", *mitrofor, plenipotențiar, primat, văduvoi ;* tot în această categorie se includ formațiile adjectivale care nu au forme de feminin sau sînt mai puțin uzitate la feminin : *grivei ; poseur ; drăguleț, întreguleț, prosțuleț, roibuleț ; molălău, prostălău, tontălău ; țintățel ; tontolete.*

Adjectivele *biologist* „referitor la biologism" și *plenipotent* sînt înregistrate numai la masculin, deși din punct de vedere semantic ar putea fi folosite și la feminin. Oricum, unul poartă în DN[3] indicația „rar", iar celălalt figurează în DEX drept „învechit", fără să existe vreo mențiune cu privire la limitarea întrebuințării numai la anumite sintagme.

Dintre adjectivele menționate în această clasă drept defective, *prostălău* și *tontălău* apar la Lombard—Gâdei ca avînd toate formele

[12] București, Editura Medicală, 1969, s.v. *tubercul.*

[13] București, Editura Academiei R.S.R., 1974, s.v. *quadrigeminal.*

(conform modelului *tontălaie, prostălaie*). În plus, la acești autori mai sînt înregistrate : *bisect, bisextil, imberb* (care în DOOM figurează în mod ciudat cu toate formele), *ceapcîn, gigant, melean, premolar, voinicel* (în DOOM numai substantive masculine); *med* „populație" și *nătăflete* sînt absente din DOOM;

b. de masculin și feminin (un substantiv poate figura în mai multe îmbinări fixe cu adjective defective diferite): (avion) *bi-, mono-, trimotor;* (fenomen) *antropic, antropogen;* (organ) *hematic, limfopoietic;* (os) *coronal, hioid, malar, temporal;* (sistem) *apocromat, bipartid, dispers, triclinic;* (substantiv) *epicen, patronimic;* (triunghi) *isoscel, obtuzunghi, ortic;* (vas) *bitronconic, comunicant;* (verb) *imperfectiv, semiauxiliar;* (vers) *(a)catalectic, asclepiad, dipod, eneasilab* [14], *senar, spondaic;* substantivul apare în cîte o îmbinare stabilă : *aneroid* (barometru), *bengal* (foc), *circumflex* (accent), *crețesc* (măr), *crustaceu* (animal), *decizoriu* (jurămînt), *dermatograf* (creion), *diacritic* (semn), *exantematic* (tifos), *faptic* (material), *gordian* (nod), *hematic* (organ), *hidatic* (chist), *microsion* (disc), *monobrăzdar* (plug), *nescriptic* (fond), *ordinal* (numeral), *pasant* (contor), *superangular* (obiectiv), *șesenal* (plan), *uniax* (cristal), *xifoid* (cartilaj); au mai multe posibilități combinatorii adjectivele neutre : *augmentativ* (afix, cuvînt, derivat), *fonator* (aparat, canal, organ).

La Lombard—Gâdei *monomotor* este defectiv numai de masculin plural, deși, după sursele noastre, el are același regim cu *trimotor*, pentru care Lombard—Gâdei indică absența formelor de feminin singular și de masculin plural. Autorii menționați mai înregistrează cîteva adjective neutre care lipsesc din DOOM. Astfel *arătător, hidronim, laticifer, mamifer, scafoid* și *sfenoid* sînt date în DOOM numai ca substantive neutre, deși ele au și întrebuințări adjectivale limitate : *deget arătător, cuvînt hidronim, vas laticifer* etc. (cf. DEX). *Eventiv* și *haitiș* apar în DOOM ca adjective cu toate formele, iar la Lombard—Gâdei sînt numai neutre. Pentru *haitiș*, cf. DA, unde se vede că adjectivul regional nu este defectiv. La *eventiv* sînt posibile și îmbinările *valoare eventivă, indice eventiv* etc.;

c. de masculin și de neutru :

(unele substantive pot figura în mai multe îmbinări stabile cu adjective defective) : (cale) *ferată, lactee;* (consoană) *africată, semioclusivă;* (febră) *hectică, (para)tifoidă, vitulară;* (floare) *gamosepală, poliandră;* (frunză) *mutică, trifidă;* (glandă) *apocrină, corticosuprarenală, paratiroidă, parotidă, sudoripară;* (hîrtie) *pergaminată, sugativă;* (insectă) *ametabolă, hemimetabolă, heterometabolă, holometabolă;* (limbă) *hindustană, toharică* [15]; (linie) *izogeotermă, izomagnetică, izopicnă, izoseistă;* (mișcare) *browniană, peristaltică, tautocronă* (și curbă ~); (oaie) *bucălaie, spancă, țigaie, țurcană* (la Lombard—Gâdei *țurcan* are toate formele); (parte) *alicotă, alicuantă, integrantă, litigantă;* (piatră) *filozofală, nestemată;* (plantă) *autocoră, autogamă, calcicolă, criptogamă, erbacee, fanerogamă, gamopetală, hemicriptofită, hidrocoră, hidrogamă, hidrofită, mezofită, xerofită;* (îmbinări stabile singulare) : *adăugită* (ediție), *autogenă* (sudură), *cinerară* (urnă), *combinatorie* (analiză), *depresionară* (zonă), *diatonică* (gamă), *exostozică* (boală), *fecală* (materie), *funduară* (carte),

[14] Trecut în mod greșit în DOOM ca adj. m., dat fiind că e și substantiv masculin. În DEX, DN[3] etc. este definit ca „(vers) compus din nouă silabe", prin urmare ca adjectiv este neutru.

[15] În DOOM figurează și *elină* numai ca substantiv și adjectiv feminin, dar *elin* este variantă la *elen* (cf. CADE, DEX etc.).

gîtlană (prună; la Lombard—Gâdei adjectivul are toate formele), *hatorică* (coloană), *juxtalineară* (traducere), *mastoidă* (apofiză), *microlitică* (rocă), *monomembră* (propoziție), *monorimă* (poezie), *nadoleancă* (găină), *neglasnică* (slovă), *polarizoare* (prizmă; la Lombard—Gâdei adjectiv cu toate formele), *putativă* (căsătorie), *rogatorie* (comisie), *sagitală* (sutură), *sterlină* (liră), *stînjenească* (prăjină), *spăltuită* (piele), *vadoasă* (apă), *vectoare* (rază); adjective cu posibilități combinatorii mai largi: *biforă* (ușă, fereastră), *matusalemică* (vîrstă, viață), *moratorie* (dobîndă, daună; la Lombard—Gâdei adjectivul are toate formele), *morganatică* (soție, căsătorie), *rondă* (scriere, peniță, literă); tot în această categorie intră adjectivele din îmbinări cu substantive nume de animate: *clocitoare, fătătoare, fîșneață, însărcinată, mulgară, născătoare, nimfomană, nulipară, ouătoare, primigestă, primipară* și cele formate cu sufixe specifice de feminin: *prostică, întreguliță, mișeaucă, nătăroaică. Drăgulică* și *drăguliță*, deși cu formă feminină, se pot folosi și la masculin pe lîngă substantive la vocativ: cf. *drăguliță Doamne* (DOOM).

La Lombard—Gâdei apar în această categorie și alte adjective, care în DOOM au alt statut. Astfel, *acaricidă, bădărancă, bibliofilă, contencioasă, gimnospermă, larvicidă, lepidopteră, umbeliferă* figurează în DOOM numai ca substantive, iar altele, deși sînt adjective și în DOOM, fie au toate formele *(clorofiliană, completivă, macră, mulgătoare, poligamă, regentă)*, fie sînt considerate, pe bună dreptate, invariabile: *motrice, ponce.*

B. Defective de o formă de gen

a. de feminin: *pătul (pătuli, pătule)* în îmbinare cu *măr* (pom și fruct); *scalen (scaleni, scalene)* în îmbinare cu *mușchi, triunghi* etc.;

b. de masculin: *altern* (unghi, sistem, frunză, floare etc.), *artezian* (izvor, fîntînă), *bisector* (plan, dreaptă), *cauzativ* (verb, construcție), *coronar* (vas, arteră, venă), *coxal* (os, regiune), *cuneiform* (scriere, caracter), *cvadripartit* (congres, conferință), *dansant* (ceai, serată), *diploid* (nucleu, fază), *exînscris* (figură, corp), *galopant* (t.b.c., ftizie), *gerundival* și *gerunzial* (sens, construcție), *gravific* (cîmp, forță), *gregorian* (cînt, calendar, operă), *grișat* (mălai, făină), *involut* (organ, rădăcină etc.), *manuelin* (stil, epocă), *miscelaneu* (volum, publicație), *monocord* (roman, operă etc.), *monolingv* (dicționar, ediție etc.), *monopter* (edificiu, construcție etc.), *oxiton* (cuvînt, silabă), *perifrastic* (mod, exprimare etc.), *petrolifer* (strat, regiune), *postnatal* (concediu, perioadă), *puerperal* (sindrom, febră), *relict* (sol, specie), *safic* (vers, strofă), *salmastru* (lac, apă), *sebaceu* (chist, glandă), *sibilant* (sunet, consoană), *siflant* (sunet, consoană), *sonant* (caracter, consoană), *spirant* (sunet, consoană), *tiroid* (glandă, hormon), *(semi)uncial* (caracter, scriere), *velin* (hîrtie, carton), *vermifug* (substanță, medicament), *viran* (teren, porțiune).

Lombard—Gâdei diferă de DOOM în ce privește statutul unor adjective mai sus enumerate. La autorii citați nu sînt defective: *artezian, coronar, miscelaneu, monocord, monolingv, monopter, oxiton, petrolifer, siflant, viran*, deși forma de masculin plural este neuzitată. *Diploidă, coronară, galopantă* sînt la autorii citați numai feminine (vezi mai sus posibilitățile de îmbinare cu un substantiv neutru). În schimb, unele adjective care nu sînt defective de masculin plural în DOOM, apar la Lombard—Gâdei ca defective, ceea ce ni se pare corect: *centigrad, expres, gamosepal, majuscul, mat, omoform, verzal.*

Nu am trecut în această categorie cîteva adjective care în DOOM au acest statut, deoarece nu am găsit în surse una din posibilitățile de

îmbinare. De pildă, la *monitorial (sistem monitorial* „lancasterian") n-am găsit substantivul feminin care ar fi justificat prezența formei feminine la adjectiv, iar la *tiliacee* (plantă), nu cunoaștem substantivul neutru care ar justifica forma *tiliaceu. Unigland* figurează în sursele curente cu toate formele.

Se înțelege că gradul de defectivitate este invers proporțional cu posibilitățile combinatorii ale adjectivului respectiv. Cu cît adjectivul are mai multe forme, el intră în mai multe tipuri de îmbinări. Remarcăm preponderența defectivității de gen față de cea de număr, ultima totdeauna asociată și cu cea de gen. Sînt mai numeroase adjectivele defective de două forme de gen și mai puțin numeroase cele defective numai de o singură formă.

În cazul adjectivelor care prezintă defectivitate numai de o singură formă de gen se observă absența categoriei minus neutru. În schimb, este bine reprezentată categoria defective de masculin (altfel spus, combinația de neutru și feminin) și foarte slab reprezentată categoria defective de feminin.

4. În ceea ce privește aspectul formal al adjectivelor defective, remarcăm faptul că marea majoritate se încadrează teoretic în clasa adjectivelor cu patru forme flexionare [16], cu finală consonantică pentru masculin și neutru singular *(carbolic, factorial, fotoconductiv, iulian, relict, sonant, tos* etc.) și cu desinența *-ă* la feminin singular *(batială, bubonică, habană, țucără, vioară* etc.). Restul claselor flexionare sînt mai slab reprezentate și ele se repartizează astfel:

1. adjective cu trei forme:
a. *deliu, decizoriu; combinatorie, moratorie, rogatorie;*
b. *crețesc, stînjenească;*
c. *crustaceu, miscelaneu, pultaceu; lactee, erbacee, tiliacee;*
d. *a(b)ductor, cardioaccelerator, cardioinhibitor, flexor, fonator, prior, psihomotor; clocitoare, fătătoare, născătoare, ouătoare* etc.
e. *molălău, prostălău, tontălău; bucălaie, țigaie;*
2. adjective cu două forme:
a. *grivei, văduvoi;*
b. *obtuzunghi.*

La adjectivele cu trei forme, mai numeroase sînt cele în *-(t)or, -(t)oare*, reflectînd, de altfel, situația din limbă.

5. Adjectivele defective se întîlnesc de obicei în terminologia științifică. Acest lucru rezultă și din felul substantivelor cu care adjectivele respective intră în îmbinări mai mult sau mai puțin stabile. Am selectat (după DEX mai ales) substantivele care intră în cel puțin două îmbinări fixe cu adjective de tipul celor discutate. Se degajă de departe ca cel mai uzitat substantivul *acid*, intrînd în peste 60 de combinații. Urmează la o distanță apreciabilă: *plantă* (cu cca 15); *mușchi, nerv, vers* (între 5 și 10); *consoană, glandă, os* (5); *febră, insectă, linie, parte, sistem, triunghi* (4); *boier, caracter, limbă, mișcare, verb* (3); *apă, avion, cal, cale, fenomen, floare, frunză, hîrtie, măr, organ, piatră, substantiv, sunet, vas* etc. (2).

Au o ocurență mare, de asemenea, substantivele *om, bărbat, femeie* etc. care se combină cu adjective specifice animatelor *(molălău, prostălău, tontălău, gospodar, văduvoi; născătoare* etc.). Substantivele din această

[16] A se vedea gruparea adjectivelor în clase flexionare din *Limba română contemporană*, coordonată de acad. I. Coteanu, p. 182 ș.u.

clasă, ca și cele de tipul *apă, cal, măr, oaie* intră în îmbinări folosite popular. Vezi și alte construcții populare de tipul : *cartof săpunar, lînă țigaie, prună gîtlană* etc.

Marea majoritate a îmbinărilor stabile conțin însă adjective și substantive neologice. Aceste îmbinări, făcînd parte din terminologia științifică, sînt împrumutate sau calchiate ca atare după altă limbă, de obicei după franceză. De pildă : *acid bromhidric*, cf. *acide bromhydrique ; mușchi abductor, aductor, maseter*, cf. *muscle abducteur, adducteur, masséter ; cale ferată, lactee*, cf. *voie ferrée, lactée ; (centi)metru cub*, cf. *centimètre, mètre cube ; nod gordian*, cf. *nœud gordien ; nucă vomică*, cf. *noix vomique* etc. Pentru *fasole țucără*, cf. germ. *Zuckerbohne* etc.

Menționăm și faptul că dicționarele curente înregistrează numai o mică parte din îmbinările terminologice științifice, iar această parte se oprește de obicei la un stadiu relativ mai vechi al terminologiei științifice. Numeroase ramuri științifice care s-au dezvoltat în ultima vreme, cum ar fi automatica, sînt extrem de slab ilustrate.

6. Un comportament oarecum special au adjectivele compuse, care, adeseori, sînt defective [17]. Adjectivele de tipul *româno-francez, româno-spaniol* etc. sînt utilizate de obicei la feminin și la neutru : *colocviu româno-francez, relații româno-franceze* și neuzitate la forma de masculin plural, deși, în unele cazuri, această formă este posibilă *(sateliți americano-sovietici)*.

Unele compuse mai lungi sînt ocazionale și nu au toate formele : *săptămînal politic-social-economic-filozofic-literar-artistic*. Adjectivele compuse în îmbinări cu *dicționar, vocabular, glosar* etc. au un statut aparte, căci cei doi termeni din care este compus adjectivul nu se află în raport de coordonare *(dicționar romanș-român)*, ci adjectivul al doilea determină tot grupul : *dicționar romanș* cu explicații în limba română.

Cînd adjectivul care indică o culoare este urmat de un alt adjectiv arătînd nuanța *(aprins, deschis, închis, șters* etc.), cel de al doilea termen al compusului se referă la primul termen și nu la substantivul regent al îmbinării : *nisip galben-șters (șters* determină pe *galben* și nu pe *nisip)*. Se întîlnesc rar exemple ca *manta verde-deschisă, manta verde-deschis* sau *cravată albastră-închis*. Prima și a treia construcție sînt greșite. Uzul oscilînd, compusele de acest tip sînt de obicei evitate la feminin și la plural.

7. O sursă importantă care mărește categoria adjectivelor defective este conversiunea (adjective provenite din substantive) [18]. Substantive neperechi avînd formă de masculin-neutru sau de feminin se folosesc adesea ca adjective în aceeași formă, numai în combinație cu substantivul de gen corespunzător pe care îl denumesc. Astfel, substantivele *eneasilab* „vers compus din nouă silabe" sau *monomotor* „avion cu un singur motor" s.n., *erbacee* „plantă cu tulpina verde" s.f. etc. se utilizează adjectival doar ca : *vers eneasilab, avion monomotor, plantă erbacee* etc. Alte substantive adjectivate, fără a-și depăși genul, au posibilități combinatorii ceva mai largi cu substantive din aceeași sferă semantică sau cu unele trăsături semantice comune (de exemplu [+ animat]) : *om, bărbat, flăcău, țăran, soț* etc. *gospodar* sau *bărbat, rege, soț* etc. *cavaler ; razachie* „varietate de viță de vie" se combină cu *foaie, frunză* etc.

[17] Pentru întreaga problemă a adjectivelor compuse, vezi Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1970, p. 171, 174.

[18] Vezi Fulvia Ciobanu, *Adjectivarea substantivelor în limba română*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 6, p. 473—486.

Unele din aceste adjective au paradigma completă. *Busuioc* s.m. și n. *(strugure, măr busuioc* și *pară busuioacă).*

Diferențele dintre DOOM și dicționarul lui Lombard—Gâdei se referă și la adjectivele provenite din substantive prin conversiune. De obicei, una din cele două surse nu atestă și statutul de adjectiv al unor substantive.

8. Adjectivele defective din limba română formează o clasă deschisă. Pe de o parte, aceste adjective tind să-și completeze paradigma și, lărgindu-și numărul de valențe combinatorii, își pierd trăsătura de defective intrînd în categoria adjectivelor variabile cu mai multe forme flexionare. Pe de altă parte, terminologia științifică se îmbogățește continuu cu alte adjective din această clasă.

Am verificat datele oferite de dicționarele curente ale limbii și de DOOM, pe care ne-am întemeiat mai sus, anchetînd un specialist (inginer chimist) cu privire la denumirea acizilor. Datele prezentate în secțiunea 3 I A suferă astfel anumite corecțiuni. După informațiile primite de la specialistul anchetat, *carbolic, dezoxiribonucleic, lactic, metacrilic, tanic* se folosesc și la plural, avînd forme corespunzătoare în *-i : acizi carbolici, dezoxiribonucleici, lactici* etc. Pentru *dezoxiribonucleic* este revelatoare, de altfel, definiția din PETIT ROBERT : „Se dit d'*acides* qui sont les constituants du noyau de la cellule", care se referă la plural. Cf. *ribonucleic*, care are în DOOM și formă de plural. Adjectivele denumind, de asemenea, acizi : *benzoic, biacid, cromic, fumaric, oxalic, propionic, succinic, tereftalic* au și formă de feminin singular în combinație cu substantivele *anhidridă, aldehidă* sau *soluție. Pirolignos* are și forme de plural masculin și feminin : *acizi pirolignoși, ape pirolignoase.*

Mioara Avram[19] menționează că alături de adj. f. *gravidă*, general folosit, există în terminologia medicală și forma de neutru *(uter gravid)*, iar în limbajul colocvial se pot întîlni și formele refăcute de masculin : *gravid-gravizi.* A se vedea și unele diferențe existente între cele două inventare : DOOM și dicționarul Lombard—Gâdei ; unele adjective defective într-un inventar figurează ca avînd paradigma completă în celălalt.

Intrînd în combinații mai mult sau mai puțin fixe, se înțelege de ce adjectivele defective nu se pot adverbializa [20] și nu au nici grade de comparație, decît în eventuale folosiri figurate.

Mai 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[19] *Lucr. cit.*, p. 84.
[20] Fapt remarcat de Alexandru Toșa, *loc. cit.*

DELIMITAREA NUMERALULUI CA PARTE DE VORBIRE

ȘTEFAN GĂITĂNARU

1. Pentru a surprinde esența numeroaselor contradicții ale studiilor despre numeral, este suficientă considerarea numai a uneia dintre ele : în timp ce Al. Rosetti și J. Byck [1] îi contestă acestuia calitatea de clasă morfologică, dar îi rezervă, în dezacord cu aspectul teoretic, un capitol special, V. Guțu-Romalo scoate în evidență anumite trăsături specifice în virtutea cărora îl plasează „între părțile de vorbire flexibile și cele neflexibile" [2], dar, din nou în dezacord cu aspectul teoretic, nu-l descrie ca pe altele într-un capitol aparte.

Delimitarea unei clase morfologice se face, de obicei, în două feluri : prin descrierea acelor proprietăți care, fiind specifice, o individualizează în rîndul celorlalte ; prin găsirea contextului diagnostic în funcție de care se poate delimita sfera ei, adică totalitatea elementelor incluse în clasa respectivă.

În ceea ce privește numeralul, ambele metode au fost practicate, însă cercetările n-au fost duse pînă la capăt. Descrierea proprietăților și găsirea contextului diagnostic s-au făcut mai ales pentru numeralul cardinal, adică pentru acela care se distingea în modul cel mai evident. Celelalte numerale au fost considerate „alte forme", „forme flexionare" sau au fost, teoretic, orientate „către alte părți de vorbire" [3].

2. Studiul de față își propune să continue cercetările întreprinse prin ambele metode în vederea delimitării numeralului ca clasă morfologică.

2.1. Descrierea proprietăților morfologice. În studiile de pînă acum au fost analizate, cu mai multe sau mai puține rezerve, cu mai multe sau mai puține excepții, următoarele proprietăți : indiferența față de categoriile de gen, număr, comparație și determinare ; invariabilitatea formală (flexiune exclusiv analitică, cu prepoziții) în exprimarea categoriei cazului.

2.1.1. Aceste proprietăți trebuie reconsiderate în funcție de forța lor distinctivă, adică de puterea lor de a individualiza o clasă morfologică.

Indiferența față de categoria determinării trebuie înțeleasă astfel : substantivul realizează opozițiile determinării *(băiat — un băiat, băiatul* etc.) fără să-și schimbe prin articulare clasa morfologică. Elementele altor clase (și numeralele), cînd primesc articol, suportă conversiunea în

[1] *Gramatica limbii române*, București, 1945, p. 64.

[2] I. Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană*, București, 1985, p. 101.

[3] Sanda Golopența Eretescu, *Delimitarea clasei numeralului*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 383—390; Iorgu Iordan ș.a., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 163—166; Vasile Știrbu, *Sensul adjectivelor ordinale*, în LR, XIII, 1964, nr 1, p. 59—61.

substantive. Dar, prin aceasta, numeralele se delimitează numai de substantive.

În mod similar, indiferența față de categoria genului și cea a numărului este lipsită, ca proprietate, de forță distinctivă atunci cînd se au în vedere adverbele, prepoziția, interjecția.

Lipsa comparației nu individualizează numeralul în raport cu substantivul, pronumele etc., ci numai față de unele adjective și adverbe (există și adjective și adverbe care nu admit comparația).

Faptul că numeralele care nu prezintă opozițiile de gen sau de gen și număr nu prezintă nici forme flexionare sintetice pentru categoria cazului, ci forme exclusiv analitice, nu este o proprietate care să delimiteze în mod tranșant sfera numeralului, acestea din urmă cunoscînd o anumită răspîndire și în afara ei (grupa adjectivelor invariabile ; alte adjective ca *mult, tot, cît*... au forme analitice numai la singular).

2.1.2. Dintre toate proprietățile semnalate mai sus există una care ridică serioase semne de întrebare, anume aceea după care numeralul nu realizează opoziția de număr. Situația pare nu numai paradoxală (tocmai numeralul, expresia lingvistică a numărului, nu cunoaște opoziția de număr), ci, oarecum, și contra evidențelor, deoarece, conform acestora, *unu* reprezintă singularul și el intră în opoziție cu toate celelalte numerale care exprimă pluralul. Dar, se poate obiecta, este vorba de o altă înțelegere a opoziției de număr. Un singur substantiv (o singură intrare în dicționar) prezintă, de regulă, două forme, una pentru singular și alta pentru plural. Un numeral însă, oricare ar fi el, deși prezintă numai o formă, realizează nu numai o opoziție singular—plural, ci tot atîtea opoziții (cu tot atîtea intrări în dicționar) cîte alte numere există.

La un examen riguros asupra problemei se poate observa că, în afară de numărul intrărilor în dicționar, nu există o deosebire esențială între modul de realizare a opozițiilor cantitative la substantiv și cel de la numeral. Dacă se iau ca exemple *om* și *oameni*, se poate afirma că *oameni* aparține pluralului deoarece desemnează mai multe obiecte de genul celui desemnat de *om*. În mod similar, pentru *unu* și *șapte*, se poate decide că *șapte* aparține pluralului deoarece (numărul fiind o însumare de unități) desemnează mai multe obiecte—unități de genul celui desemnat de *unu*.

Dacă substantivul și numeralul ar realiza același tip de referință, atunci, în modul cel mai evident, s-ar putea deduce că expresiile numerice *unu, doi, trei, patru* etc. sînt modalități de exprimare a opozițiilor cantitative ale unuia și aceluiași numeral, ale unei clase cu un singur termen. S-ar impune numai precizarea că, fiind teoretic în număr infinit, diferențierea lor se face, în mod necesar, printr-un supletivism, evident organizat în serii sistematice. Cum se va vedea însă în **2.1.3.1.**, presupunerea inițială a ipotezei nu corespunde adevărului. Dar aceasta nu anulează deosebirea morfologică asupra căreia trebuie insistat : în timp ce substantivul realizează o singură opoziție cantitativă singular—plural (dualul fiind slab reprezentat în limbile moderne), numeralul este expresia unei infinități de astfel de opoziții (singular—dual—ternar—cuaternar etc.) chiar dacă, sub aspectul limbajului natural, ele nu funcționează toate. Aceasta se poate observa foarte evident dacă se urmărește șirul numerelor în zona unui concept numeric : **o** *sută*, **două** *sute*, **trei** *sute*, **patru** *sute*. *Sută*, fiind concept numeric, funcționează ca substantiv *(sută—sute)*, în timp ce numeralele *o, două, trei, patru* realizează opoziții complexe (singular—dual—ternar—cuaternar).

Observarea comportamentului morfologic al numeralului relevează natura deosebit de complexă a opozițiilor cantitative [4]. Există, așadar :

— numerale care au în structura lor toate numerele (cardinal, ordinal, iterativ, adverbial) și numerale care exclud pe *unu* (multiplicativ, colectiv). Structura numeralului fracționar permite două ocurențe de număr : una care precizează felul părților, de la *doi* în sus *(doime, treime...)*, alta care evaluează numărul acestora, nu întotdeauna limitat de constituirea lor în întreg (o *doime*, **două** *doimi*, **trei** *doimi*...) ;

— numerale care acceptă după ele substantive numai la singular (ordinal), numai la plural (colectiv) și cu ambele forme (cardinal, distributiv...) ;

— numerale care au în structura lor substantive (cardinal — în zona conceptelor numerice —, iterativ, adverbial, fracționar) ;

— numerale care prezintă atît cuantificarea numerică, cît și pe cea gramaticală : cardinal (o *sută*—**două** *sute*...), fracționar (o *doime*—**două** *doimi*...), iterativ (o *dată* — de **două** *ori*), multiplicativ *(îndoit—întreit / îndoiți—întreiți...)*.

O explicație specială necesită numeralele care acceptă după ele numai substantive la singular, deoarece lasă impresia că nu realizează opozițiile cantitative. Din punct de vedere semantic opozițiile cantitative sînt de două feluri : nelimitate (cardinal, iterativ, multiplicativ, fracționar, colectiv, distributiv) și limitate (ordinal, adverbial). Înțelegerea acestora din urmă nu se poate face fără considerarea aspectului semantic al limitei. Limita este condiția esențială a individualizării, deoarece caracterul individualizator al proprietății unui obiect nu poate fi determinat dacă mulțimea de obiecte e nelimitată. Fiindcă o mulțime de obiecte nelimitată nu poate fi cunoscută în întregime, dacă se consideră o anumită proprietate ca singulară, există oricînd posibilitatea ca un obiect necunoscut al mulțimii s-o posede și, în consecință, să-i anuleze caracterul individualizator. În cazul numeralului ordinal nu este vorba deci de absența opozițiilor cantitative, ci de individualizarea lor prin limitare : opozițiile se realizează din perspectiva unui singur obiect căruia i se determină poziția în raport cu șirul anterior ; această raportare este, în esență, ordonarea. Existența opozițiilor cantitative e marcată de prezența tuturor numerelor în structura sa ; existența limitei este, de asemenea, evidentă : *al treilea* din aserțiunea *al treilea copil* nu precizează cît de mare este mulțimea din care face parte al treilea copil, ci numai cîți copii există înaintea lui, în sensul în care se face ordonarea ; individualizarea este marcată,la rîndul ei, prin prezența celor două articole *(al, -lea ; a, -a*, pentru ordinal, și *a, -a* pentru adverbial, acesta din urmă comportînd o explicație similară).

Trăsătura specifică a numeralului, aceea de a exprima o pluralitate de opoziții cantitative, are o forță individualizatoare deosebită. Prin ea, el este delimitat și de părțile de vorbire care prezintă numai opoziția singular—plural și de celelalte, indiferente, într-adevăr, față de categoria de număr.

Se va obiecta în principiu că, spre deosebire de opoziția singular—plural, care este o opoziție semantică gramaticalizată (organizată, ca modalitate expresivă, conform unor morfeme gramaticale specifice), opozi-

[4] Există mai multe tipuri de cuantificare, avînd cuantori specifici : logică *(unu — mulți — toți)*, prin etalonare *(milimetru—centimetru—metru..., miligram...* etc.), prin numărare (1, 2, 3, 4... ∞) și gramaticală *(singular—plural)*. În continuare vor fi luate în considerație ultimele două.

ţiile multiple ale numeralului, de natură semantică şi ele, au un grad redus de gramaticalizare. Dar ce înseamnă, de fapt, gramaticalizarea ? Ea constă în indicarea apartenenţei unei clase de morfeme lexicale la un pol al opoziţiei, printr-un morfem gramatical. Acest lucru este posibil dacă opoziţia are un număr redus de poli, altfel numărul mare al morfemelor gramaticale ar face imposibilă constituirea lor drept cod. Numeralul prezintă un număr extins, uneori infinit, de astfel de opoziţii. O gramaticalizare de felul celei descrise mai sus este, prin urmare, imposibilă. Dacă numeralul, ca modalitate expresivă a numărului, ar exista printr-un supletivism infinit (absenţa oricărei organizări), atunci s-ar putea vorbi de absenţa gramaticalizării, dar aceasta s-ar constitui ea însăşi în trăsătură individualizatoare (într-o sală în care există nouă oameni cu nouă pălării de culori diferite, care s-ar putea distinge deci prin culoarea pălăriei, un al zecelea se poate distinge de ei prin absenţa pălăriei). Nu aceasta este însă situaţia numeralului, deoarece supletivismul lui nu este infinit. Este posibilă deci surprinderea unei alte posibilităţi de gramaticalizare. Supletivismul numeralului a fost organizat în clase (clasa unităţilor, a zecilor, a sutelor ...) şi limitat în fiecare clasă la nouă opoziţii de bază. Întrucît numărul de opoziţii este mic şi repetat în fiecare clasă şi întrucît numărul de clase este, de asemenea, mic pentru limbile naturale, este îndeplinită condiţia elementară a constituirii în cod. Locul în fiecare clasă este marcat prin numerale simple *(unu . . .nouă)*, iar apartenenţa la o clasă anumită, mai puţin la cea a unităţilor, prin concepte numerice *(zeci, sute, mii . . .)*. Indicarea apartenenţei unui anume element la un anume pol al opoziţiei se realizează printr-o individualitate structurală, care are la bază mai multe procedee : indicarea directă a numeralului de bază şi neindicarea (pentru prima clasă) sau indicarea (pentru celelalte) a conceptului numeric, poziţionarea celor două părţi ale structurii (**trei***sprezece*—**trei***zeci şi* **trei**), particulele de legătură *spre, şi, de (doi***spre***zece, patruzeci* şi *trei* de *mii)*. Algoritmul structural al numeralului comportă, ca orice morfem gramatical, sens gramatical : indicarea apartenenţei unui element la un anume pol al opoziţiei. Prin urmare, este o trăsătură morfologică.

Se va obiecta, de asemenea, că aceasta nu este o trăsătură care să aparţină inventarului de trăsături cunoscute pînă acum ; nu este, cum s-a văzut, nici măcar o variantă negativă a lor. De altfel, problema variantelor negative nu se poate pune, deoarece o clasă morfologică trebuie descrisă în primul rînd sub aspectul ei pozitiv, prin ceea ce este, nu prin ceea ce nu este ea. Pe de altă parte, este adevărat că această trăsătură morfologică nu aparţine inventarului consacrat de trăsături, dar aceasta este condiţia esenţială a specificităţii sale. Trebuie adăugat numai că ea se întîlneşte la toate tipurile de numerale, fundamentale şi operaţionale. Conform ei se poate decide că orice cuvînt al limbii române care intră în mod exact într-o mulţime limitată sau nelimitată de opoziţii cantitative, exprimate prin respectarea unor scheme structurale specifice, aparţine clasei morfologice a numeralului, astfel :

a) cardinal — *unu, doi, trei . . . ;*
b) ordinal — *primul, al doilea, al treilea . . . ;*
c) iterativ — *o dată, de două ori, de trei ori . . . ;*
d) adverbial — *prima dată, a doua oară, a treia oară . . . ;*
e) multiplicativ — *îndoit, întreit, împătrit . . . ;*
f) fracţionar — *o doime, două treimi, trei pătrimi . . . ;*

g) colectiv — *amîndoi, tustrei, cîteşipatru...;*

h) distributiv — *cîte unu, cîte doi, cîte trei....*

2.1.3. Alte obiecţii la delimitarea prin descriere a clasei numeralului au fost, de asemenea, formulate. Nu toate însă vizează datele esenţiale ale problemei. De aceea numai cîteva dintre ele rămîn în discuţie.

2.1.3.1. Cea mai importantă, care implică aspectul principal al problemei, pune sub semnul întrebării stabilirea statutului ontologic al acestei clase, în funcţie de care ea ar putea fi definită. Afirmaţia că numeralul denumeşte un număr trimite, dincolo de adevărul ei, la stabilirea statutului ontologic al numărului. Căci, la niveluri diferite de abstractizare, numărul se află faţă de numeral în situaţia în care se află conceptul faţă de substantiv. Însă conceptul nu este cuprins în definiţiile cele mai exacte ale substantivului. Adevărul se poate decide dacă se analizează raportul dintre concept şi număr, cu atît mai mult cu cît acestea, ca rezultate ale cunoaşterii, implică principiile ei fundamentale. Întrucît este vorba de o delimitare morfologică, problema trebuie, de asemenea, trecută din domeniul semantic (filozofic) în termenii morfologiei.

Impasul în care a ajuns Frege [5] (şi matematica în general) în definirea numărului s-a datorat faptului că a considerat conceptul şi numărul ca aparţinînd unor procese diferite, cînd, în realitate, este vorba de două laturi ale aceluiaşi proces.

În lingvistică şi în logică, uneori, prin concept se evocă conţinutul noţiunii şi nu noţiunea în ansamblul ei (cuprinzînd adică şi sfera). Această obişnuinţă trebuie respectată pentru evitarea unor delimitări suplimentare.

Conceptul (conţinutul noţiunii) este format, pe baza principiului similarităţii, din proprietăţile comune, similare, ale obiectelor unei clase. Fiind comune, aparţinînd adică tuturor obiectelor, ele se asociază la primul nivel de abstractizare : astfel se constituie conceptul, abstractizarea constînd în abandonarea proprietăţilor diferite. Conceptului îi corespunde, în plan lingvistic, substantivul. La al doilea nivel de abstractizare, substantivul poate fi substituit prin pronume (spre exemplu : *el, acesta...*), pronumele nemaievocînd în toate situaţiile proprietăţile conceptului respectiv.

O trăsătură neglijată de cele mai multe ori, dar importantă din punctul de vedere care interesează aici, este aceea că, în constituirea şi evaluarea conceptelor, nu contează din cîte anume proprietăţi sînt constituite : nu există o ierarhizare a lor după cum sînt constituite dintr-o proprietate, din două sau mai multe. Cu alte cuvinte, nu interesează aspectul cantitativ, ci numai cel calitativ, enunţarea proprietăţilor propriu-zise. În cazul numărului situaţia este inversă, aspectul calitativ, cum se va vedea, fiind abandonat.

[5] Definiţia pe care o dă G. Frege numărului *(Scrieri logico-filozofice*, Bucureşti, 1977, p. 116) este criticată în mod decisiv de Russell: „Dar această definiţie are un defect formal absolut fatal..." (apud O. Becker, *Fundamentele matematicii*, Bucureşti, 1968, p. 355). Definiţia lui Russell („clasa tuturor claselor care sînt asemenea unei clase date" — *ibidem)* prezintă însă, la o analiză atentă (exemplul cu chelnerul dat de Frege), un defect, în aceeaşi măsură, fatal: numărul clasei tuturor claselor similare unei clase date nu poate determina în sine nici numărul clasei cu care s-a stabilit similaritatea, nici numărul de clase similare. Tratatele moderne de teoria numerelor adoptă pînă astăzi fie definiţia lui Frege (mai ales), fie pe cea a lui Russell, dar, prin aceasta, se evită demonstraţia decisivă în domeniul fundamentelor aritmeticii.

Numărul, spre deosebire de concept, s-a format (pe baza principiului diferenţierii) ca expresie a proprietăţilor singulare, individualizatoare, ale sferei. Conform acestui principiu, în aceeaşi clasă de obiecte pe baza căreia s-a format conceptul, pentru fiecare obiect în parte există (cel puţin) o proprietate prin care obiectul respectiv se deosebeşte de toate celelalte. În virtutea acestei proprietăţi obiectele clasei sînt mai multe şi nu unul singur. Suportul material (cantitativ) al unei astfel de proprietăţi este implicat în definiţia cuantei.

La primul nivel de abstractizare în procesul de constituire a numărului [6] se produce nu o asociere, ci o disociere, deoarece proprietăţile, fiind diferite, se anulează, din punct de vedere calitativ, reciproc. Fiecare proprietate, deoarece le anulează pe toate celelalte din interiorul clasei, constituie ea însăşi *unitatea* (expresia cantitativă a entităţii, a obiectului, a ceea ce are unic şi irepetabil acesta). În esenţa ei, unitatea trebuie definită, pe baza principiului diferenţierii, ca modalitate a cunoaşterii de a distinge un obiect de toate celelalte ale lumii înconjurătoare. Întrucît operaţia se desfăşoară în interiorul clasei delimitate de concept (nu se poate aserta un număr în două clase diferite : *cinci cai şi boi*, spre exemplu), prin proprietăţile comune un obiect se diferenţiază de toate obiectele celorlalte clase, iar prin proprietăţile de sferă se diferenţiază de toate obiectele clasei căreia îi aparţine.

La al doilea nivel de abstractizare unitatea se exprimă prin numărul *unu* [7], dar, întrucît această exprimare presupune trecerea de la un nivel la altul, ea este de fapt o substituţie, numărul fiind astfel corespondentul pronumelui din realizările conceptului. Abia la acest nivel se poate produce asocierea, abstractizarea presupunînd îndepărtarea de opoziţiile calitative şi obţinerea de numere diferite prin asocierea (însumarea) unităţilor.

Expresia lingvistică a numărului fiind numeralul, acesta poate fi înţeles ca un tip de pronume, mai exact ca un *pronume cantitativ*. În realitate numărul este cel care realizează substituţia, în timp ce numeralul este numai expresia lingvistică a acesteia.

Fenomenul, în toată complexitatea lui, se desfăşoară astfel :

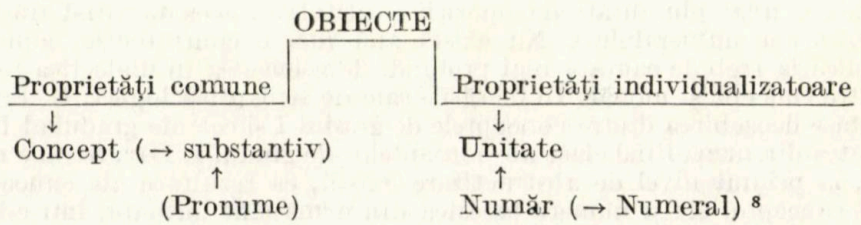

[6] În momentul în care s-a demonstrat că *concept* şi *număr* sînt entităţi esenţialmente diferite, metalimbajul ar fi trebuit să găsească hiperonimul lor, aşa încît să se evite formulări de tipul „conceptul de număr" (prezente chiar şi la Frege), generatoare de confuzii.

[7] În accepţia comună, între *unu* şi *unitate* se pune semnul egalităţii. Semantica a validat însă numai similaritatea dintre *unitate* şi *concept*, care se află la acelaşi nivel de abstractizare, nu şi identitatea ei cu numărul *unu* (Frege : „N-ar fi, oare, cel mai potrivit să numim un concept unitate în raport cu numărul care îi revine . . .", *op. cit.*, p. 98; „între *unu* şi *unitate* trebuie să facem o distincţie", *op. cit.*, p. 95).

[8] ↓ = „de la care se formează", ↑ = „care este substituit prin", → = „care se exprimă prin", ( ) = „la nivel morfologic".

Numeralul nu este un pronume, deoarece, în procesul constitutiv, el nu substituie nimic în plan morfologic ; este însă, cum se poate observa din schema de mai sus, expresia unei substituții similare. În procesul de comunicare, atunci cînd nu este folosit adjectival, datorită caracterului său abstract, presupune întotdeauna o subînțelegere. Acest lucru poate fi motivat dacă se adoptă pentru unitate definiția bazată pe principiul similarității (nu pe cel al diferențierii, ca pînă acum) : unitatea este identitatea unei entități cu sine, oricare ar fi această entitate-obiect ; numeralul (expresie a numărului), substituind unitatea, presupune obiectul. Aceasta explică în mare parte intuiția multor lingviști de a considera pronumele nehotărîte de tipul *mulți, puțini, toți* drept numerale nehotărîte și invers [9]. Faptul că amîndouă clasele (pronumele și numeralul) se află la același nivel de abstractizare implică anumite similarități în ceea ce privește comportamentul lor în enunț :

Aceștia merg / Trei merg ;

Acești oameni merg / Trei oameni merg.

Se poate vorbi deci, cu îndreptățire, de existența paralelismului *pronume / adjectiv pronominal — numeral / adjectiv numeral.* Sintagma *adjectiv numeral*, astfel înțeleasă, nu implică riscul confundării numeralului cu adjectivul, cu atît mai puțin pe acela al desființării numeralului ca clasă (așa cum și pronumele își păstrează individualitatea în raport cu sintagma adjectiv pronominal) [10]. Deosebirea dintre pronume și numeral constă în faptul că rezultatul substituției realizate de acesta din urmă poate fi și concret : *Am luat zece la română (zece — un zece, zecele, nota zece).* În astfel de cazuri se poate vorbi de utilizarea substantivală a sa. Întrucît nu este implicat în exclusivitate metalimbajul, explicația trebuie căutată în altă parte. Relația *unitate (obiect) — număr — numeral*, nefiind mediată de proprietățile individualizatoare care se anulează reciproc, este reversibilă, ceea ce nu se întîmplă cu relația *obiect — concept — substantiv — pronume* [11].

2.1.3.2. O altă obiecție, nu fără legătură cu cea anterioară, este aceea care consideră că *zece, sută, mie, milion, miliard* sînt substantive (au forme distincte pentru singular și plural, flexiune cazuală realizată ca la substantive), cînd tot atît de îndreptățită este și considerarea lor ca numerale (în șirul *o sută, două sute, trei sute* etc. se observă schema structurală a unei pluralități de opoziții cantitative, aceasta fiind trăsătura specifică a numeralului). Nu există aici nici o contradicție, numai că explicația trebuie căutată mai profund, de asemenea în dialectica relației dintre concept și număr. În lucrările sale de semantică logică, G. Frege [12] arătase deosebirea dintre conceptele de gradul I și cele de gradul al II-lea, acestea din urmă fiind clase ale conceptelor de gradul I. Dar, trebuie nuanțat, la primul nivel de abstractizare există, ca rezultate ale cunoașterii atît concepte, cît și numere (acestea din urmă sînt formate, într-adevăr,

[9] Al. Toșa, *Elemente de morfologie*, București, 1983, p. 86; Viorica Florea, *Numeralul. Analiză distributivă*, în LR, XIV, 1965, nr. 3.

[10] Argumentul Luizei Seche *(În jurul categoriei numeralului*, în LR, IX, 1960, nr. 3), preluat prin intermediul lui I. Iordan din A. Lambrior, după care în textele sec. al XVI-lea se găsesc numai aserțiuni numerice de tipul *trei zile*, aceasta dovedind caracterul primar al adjectivului, este fals din punct de vedere logic: ca să poată să scrie *trei zile* autorii textelor cercetate trebuiau să știe să numere cel puțin pînă la trei. Numărînd însă, ei realizau o parte din șirul natural al numerelor, care, ca formulă numerică, există independent de obiecte.

[11] G. Frege: „Căderea unui obiect sub un concept este o relație ireciprocabilă", *op. cit.*, p. 291.

[12] *Ibidem*, p. 102.

la nivelul al doilea, dar substituie prin specificul referinței realizarea de la primul nivel). Conceptele de gradul al II-lea pot desemna, în consecință, atît clase ale primelor concepte, cît și clase de numere. Expresia lingvistică a conceptului este însă un substantiv, deci și conceptele care desemnează clase de numere *(unități, zeci, sute, mii, zeci de mii, sute de mii, milioane, miliarde...)* au statut de substantive. Ele nu pot fi incluse ca atare în clasa numeralului pentru că nu realizează o cuantificare exactă (schema structurală specifică acestuia este incompletă) : *sute de oameni, cîteva mii, multe milioane* etc. Cînd însă schema este completă (conceptele numerice sînt precedate de numerale din clase inferioare, în mod obligatoriu de cele din clasa unităților) ele nu se mai referă la o clasă de numere, ci precizează un număr anumit (un anumit pol al opoziției cantitative) din interiorul clasei și, în consecință, sînt numerale : *trei sute, o sută, nouăsprezece mii, un milion* etc. Ori de cîte ori în componența unui numeral intră un concept numeric, întrucît acesta desemnează clase de numere și funcționează ca un substantiv cu sens cantitativ (partitiv), cere după el construcția partitivă cu *de*, devenind centru (ca substantivele) și transformînd substantivele propriu-zise în modificatori. Este ceea ce s-a numit inversiune sintactică [13]. Sub acest aspect cuantificarea prin numărare se apropie de cuantificarea prin etalonare care, probabil, i-a servit drept model (cuvintele-etalon funcționează tot ca substantive partitive, cu același regim : *douăzeci* **de** *kilograme* **de** *mere)*. Observația noastră, în această zonă a demonstrației, la studiile de pînă acum, este că *sută, mie, milion* etc. (formele de singular) nu există ca atare decît însoțite de cuantorul individual *(un, o)*, fiind deci numerale, și că ar fi trebuit luate în discuție numai formele de plural care, într-adevăr, funcționează și fără cuantificatori. Cuvîntul *zece* înseamnă, de fapt, „un zece" și, de aceea, nu este concept numeric. Cuvintele *sută, mie, milion* etc. pot apărea rar și în contexte ca *această sută de oameni, fiecare mie de oameni*, cînd trebuie considerate substantive, chiar dacă *această* și *fiecare* realizează pe lîngă determinarea adjectivală respectivă și cuantificarea individuală : numele clasei coincide aici cu numărul.

2.1.3.3. Numeralele fracționare au fost și ele considerate substantive din cauza formei lor. Argumentarea în cazul acestora este similară cu cea anterioară, cu precizarea că, atunci cînd sînt și trebuie analizate ca subsantive, conceptele numerice respective se referă la clase de un tip special, formate din entități inferioare unității. Ele sînt substantive în puținele cazuri în care nu sînt precedate de numeralele (de obicei limitate de natura fracționării) din prima clasă. Schema structurală a numeralului, pentru a fi completă, trebuie să conțină în mod obligatoriu prima clasă de numere. Și ca numerale și ca substantive, expresiile fracționare impun construcția partitivă cu *de/din*.

O problemă deosebită o ridică *sfert* și *jumătate*. Prima tendință este aceea de a considera că în aceste cazuri se poate vorbi, ca și în cazul altor tipuri de „numerale" *(duzină*, spre exemplu), de o neconcordanță între sensul lexical de numeral (desemnează o cantitate exactă) și sensul gramatical specific substantivului. Dacă nu se adoptă o ierarhie între sensul lexical și cel gramatical în delimitarea unei clase morfologice, *duzină* poate fi considerat deopotrivă substantiv cu sens de numeral sau numeral cu formă de substantiv, prima variantă fiind de preferat. Situația pentru *sfert* și *jumă-*

[13] Ion Diaconescu, *Inversiunea sintactică*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 3, p. 224.

tate este sensibil diferită : *sfert* este sinonim cu *pătrime* și *jumătate* cu *doime*. Se observă că toți termenii din fiecare serie sinonimică au formă substantivală, fiind concepte subnumerice. În concluzie, nu există nici o rațiune ca ei să fie tratați diferit : *sfert* și *jumătate* sînt substantive sau numerale în același fel în care, cum s-a demonstrat mai sus, sînt *pătrime* și *doime*.

2.1.3.4. Discuția cea mai interesantă sub aspectul statutului morfologic o presupune numeralul operațional multiplicativ.

Deși orice operație presupune o acțiune, numai înmulțirea s-a putut exprima ca atare. Există, în consecință, verbe ca *a îndoi, a întrei, a înzeci (Ți-am îndoit pedeapsa; Și-a înzecit puterea)*, formate de la numeralele cardinale respective. Aceste verbe nu pot fi considerate cu întreaga lor paradigmă numerale multiplicative, deși intră într-o infinitate de opoziții cantitative, deoarece numeralele operaționale indică atît specificul operației, cît și rezultatul ei. În cea mai mare parte a paradigmei lor aceste verbe indică însă numai specificul operației. Rezultatul operației coincide cu rezultatul acțiunii, iar acesta este exprimat de participiul trecut al verbului respectiv : *îndoit, întreit, înzecit*... Aceste forme din paradigma verbului exprimă atît specificul operației, cît și rezultatul ei : ele sînt numerale multiplicative. Rigoarea științifică impune ca ori de cîte ori aceste participii intră în componența timpurilor și a modurilor compuse să fie analizate ca verbe, în toate celelalte cazuri fiind numerale multiplicative. Formele acordate din cadrul diatezei pasive sînt componente verbale, iar cînd însoțesc substantive sînt numerale, mai ales că numeralul, cum s-a văzut din paralela stabilită cu pronumele, implică și realizarea adjectiv—numeral. Obstacolul în calea acestei considerații este constituit de faptul că în *Mănînc întreit*, spre exemplu, *întreit* a fost considerat adverb, ceea ce este fals. *Întreit* nu arată o circumstanță în care se desfășoară acțiunea verbului, ci o trăsătură cantitativă a obiectului asupra căruia se exercită ea : arată cîtă cantitate de mîncare se află în fața celui care mănîncă, nu modalitatea în care mănîncă. Că această cantitate poate determina în cele din urmă adoptarea unei anumite modalități este posibil (nu obligatoriu) ; relația este însă indirectă și secundară.

2.2. Propunerea unui context diagnostic părea că va rezolva problema, însă nici prin această metodă, nici prin varianta claselor de distribuție [14] nu s-a reușit să se evite dificultățile de suprafață pentru a se ajunge la evidențe. Considerarea contextului interogativ în cele două variante ale sale *(# cîți? cîte? # N* și *# cîți S? cîte S? # N de S)* [15] trebuia să plece în primul rînd de la dezambiguizarea lui *cît*.

În limba română *cît* traduce atît pe latinescul *quantus* („cît de mare"? „în ce cantitate"), la care răspunsul putea fi și nedefinit *(zece, mulți, puțini...)*, cît și pe *quotus* („în ce măsură", „cît anume"), la care răspunsul trebuia formulat în termeni exacți. Este adevărat că în limba latină distincția dintre cele două contexte interogative nu se făcea în toate cazurile. Dar, dacă trebuia găsit în mod riguros un context diagnostic, întrucît din punct de vedere semantic numeralul exprimă o cantitate exactă, precisă, trebuia propusă dezambiguizarea : *# cît (cîtă, cîți, cîte) anume? # N*, sau *# cît (cîtă...) S anume? # N de S*. S-ar fi evitat

[14] Cercetările Vioricăi Florea *(op. cit.)*, prin rezultatele la care au ajuns, au complicat și mai mult problema, în mod inutil și, în consecință, n-au reușit să rețină atenția.

[15] Vezi SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 388—390 și Iorgu Iordan ș.a., *op. cit.*, p. 158; #= *pauză*, N = numeral, S = substantiv.

astfel necesitatea unor contexte suplimentare care să excludă răspunsuri de tipul *mult, puțin, cîțiva* . . . . De asemenea, se cuvine precizat, contextul trebuie să conțină și formele de singular *(cît, cîtă)* ale cuantificării prin etalonare, specifică substantivelor nediscrete *(Cît ulei anume ai cumpărat? — Zece litri)*.

Dacă nu se poate spune că această metodă a contextului diagnostic, în maniera în care a fost aplicată, se deosebește cu ceva de metodele tradiționale (diagnosticarea cu ajutorul întrebării fiind specifică acestora), nu se poate spune nici că ea a reușit să rezolve problema de fond a numeralului : diagnosticarea tuturor tipurilor de numerale. S-a decis numai (pe ce criteriu ?) că numeralul ordinal „apare ca o formă flexionară a numeralului cardinal primar" [16] și că toate celelalte nu aparțin categoriei, fiind necesară orientarea lor către alte părți de vorbire. Soluția acestei orientări este, în mod esențial, compromisă, deoarece tinde să omogenizeze o clasă în dauna celor către care se face.

Metoda contextului diagnostic poate fi aplicată pînă la capăt, dar pentru aceasta trebuie analizată relația existentă între cardinal și celelalte numerale. Sensul etimologic al cuvîntului *cardinal (< cardo, -inis)*, în consens cu realitatea lingvistică, desemnează *axa de rotire, centrul de gravitație*, cardinalul fiind baza celorlalte numerale întrucît participă la formarea lor. Acest lucru este evident și n-a fost contestat de nimeni. Dar tot atît de evident este că, dacă de la numeralul cardinal celelalte se formează cu ajutorul unor morfeme caracteristice (contexte de formare *al — lea* pentru ordinal, *de . . . ori* pentru iterativ, *a — a oară* pentru adverbial etc.), contextele diagnostice pentru aceste numerale astfel formate se pot forma, la rîndul lor, de la contextul cardinalului aplicîndu-i (fără marca preciziei *anume*, care nu mai este necesară) aceleași morfeme caracteristice. Inovația nu presupune decît trecerea normală a corelației primar—derivat din sfera numeralelor în cea a contextelor lor diagnostice.

Se întîlnesc, așadar, ca elemente interogative : *al cîtelea (a cîta)?* (ordinal), *de cîte ori?* (iterativ), *a cîta oară?* (adverbial), *cîte, cîți?* (distributiv, care traduce latinescul *quoteni?*, *cîteșicîți?* (colectiv), *de cîte ori mai mult (mai mare)?* (multiplicativ) și *de cîte ori mai puțin (mai mic)?* (fracționar). Astfel, se poate construi contextul diagnostic pentru fiecare numeral :

— cardinal (=N) — # *cît (cîtă . . .) anume?* # N ; # *cît (cîtă . . .)* S *anume?* # N *de* S ;
— ordinal (=No) — # *al cîtelea (a cîta)?* # No ; # *al cîtelea (a cîta)* S ? # No S ;
— iterativ (=Ni) — # *de cîte ori?* # Ni ;
— adverbial (=Na) — # *a cîta oară?* # Na ;
— multiplicativ (=Nm) — # *de cîte ori mai mult (mai mare)?* # Nm ;
— fracționar (=Nf) — # *de cîte ori mai puțin (mai mic)?* # Nf ;
— colectiv (=Nc) — # *cîteșicîți?* # Nc ;
— distributiv (=Nd) — # *cîte, cîți?* # Nd.

Elementele interogative ale numeralelor multiplicativ și fracționar nu sînt contextele consacrate *în -it*, respectiv *-ime*, din cauză că acestea nu se pot aplica tuturor numeralelor. Se practică, în consecință, traducerea

[16] *Ibidem*, p. 160.

elementelor specifice numeralelor proporționale din limba latină, care, în perifraze, este adevărat, au calitatea de a antrena toate numeralele.

Elementul interogativ din contextul numeralului colectiv nu este folosit de obicei ca întrebare, fiind preferat *cîți?*. Aceasta nu corespunde realității lingvistice, explică numai eroarea unor lingviști de a considera numeralul colectiv o specie a cardinalului.

3. În concluzie : există o proprietate morfologică specifică tuturor tipurilor de numerale ; există un context diagnostic cardinal și contexte diagnostice pentru celelalte tipuri de numerale formate de la acesta în maniera în care celelalte numerale se formează de la numeralul cardinal. Prin acestea clasa morfologică a numeralului se distinge de toate celelalte părți de vorbire.

Aprilie 1987 *I. S. Pitești*

OBSERVAȚII PE MARGINEA UNOR CONSTRUCȚII CU SUPIN

IOAN N. BÎTEA

1. În articolul *Structura sintactică Nominal + Adverb (sau Adjectiv) + Supin* [1], Gabriela Pană-Dindelegan propune o analiză transformațională a construcțiilor de genul (1a)—(6b):

(1a) *un poem bun de memorat*
(1b) *poeme bune de memorat*
(2a) *un caz demn de reținut*
(2b) *cazuri demne de reținut*
(3a) *un mesaj vrednic de transmis*
(3b) *mesaje vrednice de transmis*
(4a) *un poem greu de memorat*
(4b) *poeme greu de memorat*
(5a) *un caz ușor de reținut*
(5b) *cazuri ușor de reținut*
(6a) *un mesaj simplu de transmis*
(6b) *mesaje simplu de transmis*

pornind de la premisa că (1a)—(3b) exemplifică structura (7):

(7) SINTAGMĂ NOMINALĂ—CONSTITUENT ADJECTIVAL—*DE*—CONSTITUENT VERBAL LA SUPIN

unde CONSTITUENT ADJECTIVAL actualizează un lexem cu regim prepozițional obligatoriu [2]

iar (4a)—(6b) ilustrează structura (8):

(8) SINTAGMĂ NOMINALĂ—CONSTITUENT ADVERBIAL—*DE*—CONSTITUENT VERBAL LA SUPIN [3].

Din cîte știm, gramaticienii români sînt de acord cu aceste premise — mai mult, pînă de curînd, nici unul dintre ei nu a considerat necesar să demonstreze că *de* ar fi precedat de un constituent adjectival în construcții ca (1a)—(3b) și, respectiv, de un constituent adverbial în construcții ca (4a)—(6b) [4].

Lucrarea de față își propune să verifice aceste două premise. În acest scop ne vom strădui să evidențiem principalele proprietăți morfologice, sintactice și semantice ale celor două tipuri de construcții, avînd convingerea că numai cunoscînd aceste proprietăți putem să delimităm statutul morfologic al constituenților din stînga lui *de* și să formulăm descrieri transformaționale adecvate ale acestor construcții.

[1] Vezi LR, XXXI, 1981, nr. 1.
[2] *Ibidem*, p. 11.
[3] *Ibidem*, p. 5.
[4] Cf. Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 271.

Un asemenea demers ni se pare cu atît mai oportun cu cît de curînd a fost emisă ipoteza că și în construcțiile de genul (4a)—(6b) *de* ar fi precedat de constituenți adjectivali [5].

2. Înainte de toate, trebuie să atragem atenția asupra faptului că atît într-un caz, cît și în celălalt, constituentul verbal poate fi însoțit de cel puțin un determinant — vezi secvențele (9)—(14):

(9) *un poem bun de memorat pentru ocazii speciale*
(10) *un caz demn de reținut în situația actuală*
(11) *un mesaj vrednic de transmis celor interesați*
(12) *un poem greu de memorat în asemenea împrejurări*
(13) *un caz ușor de reținut în condițiile respective*
(14) *un mesaj simplu de transmis celor în cauză*

după cum în stînga constituentului care îl precedă pe *de* poate apărea fie o sintagmă nominală, fie un constituent nominal neînsoțit de nici un determinant (vezi (1b), (2b), (3b), (4b), (5b) și (6b)) [6].

Asta înseamnă că, indiferent cum concepem raportul dintre c o n s t i t u e n t și s i n t a g m ă, structurile (7) și (9) nu sînt întru totul adecvate: dacă definim constituentul ca o componentă a sintagmei, structurile nu sînt valabile cînd construcțiile în discuție încep și/sau se încheie cu o sintagmă [7], iar dacă definim sintagma ca un tip de constituent, atunci structurile nu țin seama de faptul că sintagma verbală care poate figura în dreapta lui *de* nu e un constituent verbal la supin, ci un constituent verbal cu centrul la supin.

De aceea, structurile (7) și (8) trebuie să fie reformulate după cum urmează:

$$\left\{\begin{array}{l}\text{CONSTITUENT}\\ \text{NOMINAL}\\ \\ \text{SINTAGMĂ}\\ \text{NOMINALĂ}\end{array}\right\} - \text{CONSTITUENT}\atop\text{ADJECTIVAL} - DE - \left\{\begin{array}{l}\text{CONSTITUENT}\\ \text{VERBAL LA SUPIN}\\ \\ \text{SINTAGMĂ VERBALĂ}\\ \text{CU CENTRU LA SUPIN}\end{array}\right\}$$

(7′)

$$\left\{\begin{array}{l}\text{CONSTITUENT}\\ \text{NOMINAL}\\ \\ \text{SINTAGMĂ}\\ \text{NOMINALĂ}\end{array}\right\} - \text{CONSTITUENT}\atop\text{ADVERBIAL} - DE - \left\{\begin{array}{l}\text{CONSTITUENT}\\ \text{VERBAL LA SUPIN}\\ \\ \text{SINTAGMĂ VERBALĂ}\\ \text{CU CENTRU LA SUPIN}\end{array}\right\}$$

(8′)

3.1. Cele două tipuri de construcții au cel puțin șapte proprietăți comune.

3.2.1. Între constituentul nominal, respectiv sintagma nominală din stînga [8] și *de* pot figura numai un număr restrîns de constituenți.

[5] *Ibidem.*

[6] În gramatica distribuționalistă și în gramatica transformațională, simbolul SINTAGMĂ NOMINALĂ este actualizat și de constituenți nominali neînsoțiți de determinanți.

[7] Ca să dăm doar un exemplu: conform formulelor (7) și (8), secvențele *pentru ocazii speciale, în situația actuală, celor interesați, în asemenea împrejurări, în condițiile respective* și *celor în cauză* nu sînt constituenți imediați ai construcțiilor (9) — (14) — ceea ce este, evident, inacceptabil.

[8] Facem această precizare fiindcă și constituentul verbal la supin poate fi determinat de o sintagmă nominală — vezi (9)—(14).

3.2.2. Astfel, în construcțiile care ilustrează structura (7′) *de* poate fi precedat numai de *bun, -ă, -i, -e, demn, -ă, -i, -e* sau *vrednic, -ă, -i, -e*[9]; secvențe ca (15)—(17):

(15) *un poem lung de memorat*
(16) *un caz bizar de reținut*
(17) *un mesaj ciudat de transmis*

— în care *de* e precedat de alți constituenți adjectivali — sînt fără îndoială gramaticale și coerente (corecte din punct de vedere semantic), dar se deosebesc de construcțiile (1a)—(3b) atît prin faptul că adjectivele **lung, bizar** și **ciudat** nu au regim prepozițional obligatoriu[10], cît și prin faptul că sînt sintactic ambigue, avînd cîte două interpretări sintactice și semantice: una diferită de cea a construcțiilor (1a), (2a) și, respectiv, (3a) — vezi enunțuri ca (18)—(20):

(18) *Am un poem lung de memorat*
(19) *Tu ai un caz bizar de reținut*
(20) *Ea are un mesaj ciudat de transmis*

și respectiv una în care se subînțelege un constituent din cei enumerați la începutul paragrafului — adică una identică cu cea a construcțiilor (21), (22) și, respectiv, (23):

(21) *un poem lung bun de memorat*
(22) *un caz bizar demn de reținut*
(23) *un mesaj ciudat vrednic de transmis*

interpretare în care constituenții *lung, bizar* și *ciudat* nu actualizează simbolul CONSTITUENT ADJECTIVAL din structura (7′), ci sînt constituenți imediați ai simbolului SINTAGMĂ NOMINALĂ din această structură.

3.2.3. Lucrurile sînt ceva mai complicate în privința structurii (8′).

Deși sînt de acord că în stînga lui *de* pot figura un număr limitat de constituenți[11], gramaticienii care s-au ocupat de acest tip de construcții au întocmit inventare diferite, care includ lexemele **dificil, facil, greu, imposibil, lesne, posibil, ușor**[12], **(cu) anevoie, cu neputință, peste putință**[13], **simplu**[14], **complicat**[15], **frumos, hazardat, imperios, interesant, înțelept, la îndemînă, necesar, obligatoriu, penibil, periculos, prielnic**[16], **important, inutil, inadmisibil, nepermis, nepotrivit, permis, potrivit**[17], **demn** și **vrednic**[18].

Dificultățile pe care le ridică specificarea restricțiilor de selecție (combinatorii) ale lexemelor ce pot fi actualizate în asemenea construcții

[9] Vezi G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 11.

[10] Ca dovadă, secvențele *un poem lung, un caz bizar* și *un mesaj ciudat* sînt gramaticale și coerente și, în plus, au aceeași interpretare indiferent dacă sînt inserate într-un context explicit sau nu — cf. § **3.7.**

[11] Vezi Gheorghe D. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod?*, în *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 49, 51, 53; G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5, și G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

[12] Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 49, 51, 53; G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5; G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

[13] Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 49, 51, 53, și G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5.

[14] G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5, și G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

[15] G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

[16] G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5.

[17] *Ibidem*, p. 6.

[18] *Ibidem*, p. 11.

și frecvența inegală a actualizărilor [19] îngreuiază considerabil întocmirea unei liste exhaustive și impun multă circumspecție.

În ceea ce ne privește, considerăm că această listă include cel puțin următoarele lexeme : **anevoie, complicat, cu neputință, dificil, greu, imposibil, interesant, inutil, lesne, obligatoriu, periculos, simplu, ușor** și **util** — deoarece construcțiile (24)—(34) :

(24) *un poem anevoie de memorat*
(25) *o întîmplare complicat de povestit*
(26) *o cetate cu neputință de cucerit*
(27) *o poezie dificil de analizat*
(28) *un obstacol imposibil de ocolit*
(29) *un lucru interesant de văzut*
(30) *o carte inutil de studiat*
(31) *un caz lesne de reținut*
(32) *un examen obligatoriu de trecut*
(33) *o substanță periculos de manipulat fără mănuși*
(34) *o carte util de cumpărat*

sînt gramaticale și coerente cînd sînt interpretate ca exemplificînd structura (8′).

Nu am inclus lexemele **facil, peste putință, demn, vrednic, cu anevoie, cu greu, la îndemînă** și **posibil**, pentru că primele două ni se par livrești, următoarele două în cel mai bun caz sînt în variație liberă cu formele acordate corespunzătoare — comparați (35) și (36) :

(35) *cazuri demn de reținut*
(36) *mesaje vrednic de transmis*

cu (2b) și, respectiv, (3b) —, iar ultimele patru nu pot figura în limitele gramaticalității în asemenea construcții.

De asemenea, sîntem de părere că secvențele citate de G. Pană-Dindelegan, în care între constituentul nominal inițial, respectiv sintagma nominală inițială și *de* apar constituenții *hazardat, inadmisibil, imperios, înțelept, necesar, nepermis, nepotrivit, penibil, permis, potrivit* și *prielnic* — vezi (37)—(47) :

(37) **o afirmație hazardat de făcut*
(38) **greșeli inadmisibil de făcut*
(39) **cele ce-s imperios de priceput*
(40) **un răspuns înțelept de dat*
(41) **fapte necesar de aflat*
(42) **lucruri nepermis de făcut*
(43) **cuvinte nepotrivit de spus*
(44) **mărturisiri penibil de dat*
(45) **lucruri permis de făcut*
(46) **cuvinte potrivit de spus*
(47) **raporturi prielnic de stabilit*

sînt inacceptabile [20].

[19] *Ibidem*, p. 10.

[20] Secvențele (37), (38), (40), (42), (43), (44), (45) și (46) conțin îmbinări pleonastice de constituenți, ele avînd același sens cu construcțiile *afirmații hazardate, greșeli inadmisibile, un răspuns înțelept, lucruri nepermise, cuvinte nepotrivite, mărturisiri penibile, lucruri permise* și *cuvinte potrivite* (cu precizarea că *un răspuns înțelept, lucruri nepermise* și *lucruri permise* sînt nedeterminate, avînd mai multe interpretări— dintre care numai una coincide cu cea a secvențelor (40), (42) și, respectiv, (46)). Pleonastică este și secvența *eforturi inutil de făcut* — vezi G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 6 —, care are același sens cu *eforturi inutile*.

Este necesar, prin urmare, să se stabilească de ce numai o parte din lexemele incluse în clasa adverbelor propoziționale [21] pot fi actualizate în construcții ce ilustrează structura (8′) — mai precis, să se arate dacă ele au sau nu cel puțin o proprietate specifică, care le diferențiază de celelalte adverbe propoziționale.

3.3. Toate aceste construcții sînt interpretate ca avînd același sens ca și construcțiile paralele ce exemplifică structura (48) :

$$(48)\quad \left\{\begin{matrix}\text{CONSTITUENT}\\ \text{NOMINAL}\\ \\ \text{SINTAGMĂ}\\ \text{NOMINALĂ}\end{matrix}\right\} - \left\{\begin{matrix}CARE\\ CE\end{matrix}\right\} - \left\{\begin{matrix}ESTE\\ SÎNT\end{matrix}\right\} - \text{X} - DE - \left\{\begin{matrix}\text{CONSTITUENT}\\ \text{VERBAL LA SUPIN}\\ \\ \text{SINTAGMĂ VERBALĂ}\\ \text{CU CENTRU LA SUPIN}\end{matrix}\right\}$$ [22]

$$\text{unde } X \rightarrow \left\{\begin{matrix}\text{CONSTITUENT ADJECTIVAL}\\ \text{CONSTITUENT ADVERBIAL}\end{matrix}\right\}$$ [23]

— comparați construcțiile (1a), (2a), (3a), (4a), (5a) și (6a) cu construcțiile (49), (50), (51), (52), (53) și, respectiv, (54) :

(49) *un poem care este bun de memorat*

(50) *un caz care este demn de reținut*

(51) *un mesaj care este vrednic de transmis*

(52) *un poem care este greu de memorat*

(53) *un caz care este ușor de reținut*

(54) *un mesaj care este simplu de transmis.*

De aici rezultă că sintagma nominală, respectiv constituentul nominal cu care încep construcțiile analizate are rol de centru (constituent regent) în raport cu secvența (55) :

$$(55)\quad \text{X} - DE - \left\{\begin{matrix}\text{CONSTITUENT VERBAL LA SUPIN}\\ \text{SINTAGMĂ VERBALĂ CU CENTRU LA SUPIN}\end{matrix}\right\}$$

3.4. Deoarece în ambele tipuri de construcții constituentul nominal, respectiv sintagma nominală din stînga are rol de centru, rezultă că toate aceste construcții sînt și ele sintagme nominale.

Faptul că asemenea secvențe sînt întîlnite într-un text care aparține unui om de litere (scriitor, traducător etc.) nu dovedește că ele ar fi gramaticale, ci că și oamenii de litere sînt supuși greșelii și de aceea nu pot fi socotiți autorități infailibile în materie de corectitudine gramaticală și coerență (printre altele, nu se spune **a da mărturisiri** — vezi (44) —, ci **a face mărturisiri**).

[21] Pentru clasa din care fac parte aceste adverbe, vezi G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 6—7.

[22] *Ibidem*, p. 7, 9.

[23] În continuare vom folosi simbolul *X* în locul acestor două simboluri, atît pentru a simplifica expunerea, cît și pentru a atrage atenția asupra faptului că statutul morfologic al constituenților respectivi urmează să fie stabilit.

3.5. Întrucît o asemenea construcție are statutul de sintagmă nominală, este firesc ca distribuția ei să coincidă cu cea a constituentului nominal sau a sintagmei nominale cu rol de centru [24] — comparați enunțurile (56a), (57a), (58a), (59a), (60a) și (61a) cu enunțurile (56b), (57b), (58b), (59b), (60b) și, respectiv, (61b) :

(56a) *Acesta e un poem bun de memorat*
(56b) *Acesta e un poem*
(57a) *Radu a citit un poem bun de memorat*
(57b) *Radu a citit un poem*
(58a) *Un poem bun de memorat nu ridică probleme speciale*
(58b) *Un poem nu ridică probleme speciale*
(59a) *Acesta e un mesaj simplu de transmis*
(59b) *Acesta e un mesaj*
(60a) *Radu a găsit un mesaj simplu de transmis*
(60b) *Radu a găsit un mesaj*
(61a) *Un mesaj simplu de transmis nu ridică probleme speciale*
(61b) *Un mesaj nu ridică probleme speciale*

3.6. Eliminîndu-l pe *X* din construcțiile inițiale, obținem secvențe gramaticale și coerente [25] care constituie unități sintactice (adică sînt la rîndul lor construcții).

Astfel, perechilor de construcții (1a) și (4a), (2a) și (5a), respectiv (3a) și (6a) le corespund construcțiile (62), (63) și, respectiv, (64) :

(62) *un poem de memorat*
(63) *un caz de reținut*
(64) *un mesaj de transmis*

în timp ce perechilor de construcții (1b) și (4b), (2b) și (5b), respectiv (3b) și (6b) le corespund construcțiile (65), (66) și, respectiv, (67) :

(65) *poeme de memorat*
(66) *cazuri de reținut*
(67) *mesaje de transmis.*

Spre deosebire de construcțiile inițiale, construcțiile obținute omițîndu-l pe *X* sînt toate sintactic ambigue, deoarece au două interpretări distincte (vezi § **3.2.2.**).

3.7.1. Eliminînd din construcțiile analizate secvența alcătuită din *de* și constituentul verbal la supin, respectiv sintagma verbală cu centru la supin, obținem secvențe fie incoerente, fie negramaticale, fie gramaticale și coerente, dar cu un sens diferit de cel al construcțiilor inițiale.

3.7.2. În cazul construcțiilor care exemplifică structura (7′), secvențele rezultate sînt gramaticale, dar incoerente, atunci cînd *X* este *demn, -ă, -i, -e* ori *vrednic, -ă, -i, -e :*

(68) **un caz demn*
(69) **cazuri demne*
(70) **un mesaj vrednic*
(71) **mesaje vrednice*

și, respectiv, gramaticale și coerente, dar cu o interpretare semantică diferită de cea a construcțiilor inițiale, atunci cînd *X* e *bun, -ă, -i, -e* — comparați (1a) și (1b) cu (72) și, respectiv, (73) :

(72) *un poem bun*
(73) *poeme bune*

[24] Sintagmele nominale sînt construcții endocentrice.
[25] Vezi și Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 52, unde se vorbește însă numai de structura (8′).

care sînt nedeterminate (nu ne putem da seama de ce poemul menționat este declarat bun, respectiv de ce poemele în cauză sînt considerate bune).

3.7.3. În ceea ce privește construcțiile care exemplifică structura (8'), secvențele rezultate sînt fie negramaticale — atunci cînd constituentul nominal, respectiv centrul sintagmei nominale cu rol de centru e la feminin (singular ori plural) sau la masculin ori neutru plural : comparați (74a), (75a), (4b), (5b) și (6b) cu (74b), (75b), (76), (77) și, respectiv, (78) :

(74a) *o poezie greu de memorat*
(74b) **o poezie greu*
(75a) *o denumire ușor de reținut*
(75b) **o denumire ușor*
(76) **poeme greu*
(77) **cazuri ușor*
(78) **mesaje simplu*

fie gramaticale și coerente, dar cu un sens diferit de cel al construcțiilor inițiale — atunci cînd constituentul nominal centru, respectiv centrul sintagmei nominale din stînga este la masculin ori neutru singular (căci *X* are aspectul unui constituent adjectival la masculin ori neutru singular) :

(79) *un poem greu*
(80) *un caz ușor*
(81) *un mesaj simplu* [26].

Aceste trei construcții se deosebesc de construcțiile (4a), (5a) și (6a) deoarece sînt nedeterminate (astfel, un poem poate fi etichetat greu pentru că e dificil fie de memorat, fie de recitat, fie de înțeles etc.) [27].

3.8. În ambele tipuri de construcții, constituentul nominal cu rol de centru este fie o actualizare a unui substantiv comun (vezi (1b), (2b), (3b), (4b), (5b) și (6b), de pildă), fie o actualizare a pronumelui demonstrativ **acel** — vezi (82a)—(83)[28] :

(82a) *cel bun de memorat*
(82b) *cea bună de memorat*
(82c) *cei buni de memorat*
(82d) *cele bune de memorat*
(83) *(cel/ cea / cei/ cele) greu de memorat* [29]

fie o actualizare a pronumelor nehotărîte **altceva, altcineva, altul, ceva, cineva, cîtva** sau **unul** — vezi (84)—(88) :

(84) *(altcineva / altul / ceva/ unul) bun de memorat*
(85) *(altcineva/ cineva) demn de lăudat*
(86) *cîteva vrednice de reținut*
(87) *(altceva / altul / ceva / unul) greu de memorat*
(88) *(altcineva/ cineva/ cîteva) ușor de lăudat*

[26] Cf. Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 51.

[27] Aceste alternative nu sînt neapărat independente una de alta; de exemplu, un poem poate fi greu de memorat deoarece este dificil de înțeles.

[28] Din motive de spațiu, ne vom mulțumi să prezentăm numai minimul necesar de exemple.

[29] Structura (.../.../.../...) are același rol ca și acoladele în gramatica distribuționalistă și în gramatica transformațională.

fie o actualizare a pronumelor nehotărîte **nici unul** sau **nimic** — vezi (89) și (90) :

(89) *(nici unul/ nimic) bun de memorat*

(90) *(nici unul/ nimic) greu de memorat.*

4.1. Între cele două tipuri de construcții există însă cel puțin cinci deosebiri, fiecare tip avînd trăsături specifice.

4.2. Numai în construcțiile (1a)—(3b) constituentul verbal la supin e parafrazabil printr-un constituent infinitival pasiv ce actualizează unul și același lexem verbal — comparați (1a), (2a) și (3a) cu (91), (92) și, respectiv, (93) :

(91) *un poem bun de a fi memorat*

(92) *un caz demn de a fi reținut*

(93) *un mesaj vrednic de a fi transmis*

și (4b), (5b) și (6b) cu (94), (95) și, respectiv, (96) :

(94) **un poem greu de a fi memorat*

(95) **un caz ușor de a fi reținut*

(96) **un mesaj simplu de a fi transmis* [30].

4.3. Numai în construcțiile (1a)—(3b) secvența alcătuită din *de* și constituentul verbal la supin e parafrazabilă printr-o formă de conjunctiv pasiv a unuia și aceluiași lexem verbal — comparați (1a), (2a) și (3a) cu (97), (98) și, respectiv, (99) :

(97) *un poem bun să fie memorat*

(98) *un caz demn să fie reținut*

(99) *un mesaj vrednic să fie transmis*

iar (4a), (5a) și (6a) cu (100), (101) și, respectiv, (102) :

(100) **un poem greu să fie memorat*

(101) **un caz ușor să fie reținut*

(102) **un mesaj simplu să fie transmis* [31].

4.4. *X* se acordă în gen și număr cu constituentul nominal, respectiv cu centrul sintagmei nominale cu rol de centru numai în construcțiile care exemplifică structura (7′). Comparați (1a), (2a) și (3a) cu (103), (104) și, respectiv, (105) :

(103) *o poezie bună de memorat*

(104) *o soluție demnă de reținut*

(105) *o scrisoare vrednică de transmis*

precum și cu (1b), (2b) și, respectiv, (3b); de asemenea, comparați (4a), (5a) și (6a) — în care la prima vedere s-ar părea că *X* se acordă în gen și număr cu centrul sintagmei nominale — pe de o parte cu (106), (107) și, respectiv, (108) :

(106) *o poezie greu de memorat*

[30] G. Pană-Dindelegan presupune că în structura (8′) secvența alcătuită din *de* și constituentul verbal la supin este parafrazabilă printr-un constituent infinitival pasiv ce actualizează același lexem verbal (*art. cit.*, p. 9). Pentru noi, atît *aceste cărți e greu a fi citite* (exemplu dat de G. Pană-Dindelegan), cît și *cărți greu a fi citite* sînt negramaticale.

[31] Nu avem certitudinea că (97)—(99) sînt gramaticale, dar sîntem siguri că (100)—(102) sînt negramaticale.

G. Pană-Dindelegan e de părere că nu numai construcțiile care exemplifică structura (7′) pot fi parafrazate astfel (*art. cit.*, p. 11), ci și cele care ilustrează structura (8′) (*ibidem*, p. 7, 9).

(107) *o soluție ușor de reținut*

(108) *o scrisoare simplu de transmis*

iar pe de altă parte cu (4b), (5b) și, respectiv, (6b). În ceea ce privește construcțiile (109)—(111):

(109) *o poezie grea de memorat*

(110) *o soluție ușoară de reținut*

(111) *o scrisoare simplă de transmis* [32]

ele sînt gramaticale și coerente numai dacă nu sînt interpretate ca ilustrînd structura (8') (vezi **3.2.2.**).

4.5. Construcțiile (1a)—(3b) se deosebesc de construcțiile (4a)—(6b) și prin faptul că în ele secvența (55) este echivalentă semantic și sintactic cu secvența (112):

(112) *CARE* — formă predicativă a lui **a merita** — *SĂ FIE*—Y—(W) unde *Y* este o formă participială a lexemului actualizat de constituentul verbal la supin, iar *W* e un determinant al lui *Y*.

Astfel, construcțiile (1a), (2a) și (3a) sînt sinonime și intersubstituibile cu construcțiile (113), (114) și, respectiv, (115):

(113) *un poem care merită să fie memorat* [33]

(114) *un caz care merită să fie reținut*

(115) *un mesaj care merită să fie transmis*

iar construcțiile (1b), (2b) și (3b) sînt sinonime și intersubstituibile cu construcțiile (116), (117) și, respectiv, (118):

(116) *poeme care merită să fie memorate*

(117) *cazuri care merită să fie reținute*

(118) *mesaje care merită să fie transmise*

4.6. Construcțiile (4a)—(6b) se deosebesc de construcțiile (1a)—(3b) și prin faptul că numai sensul acestora din urmă coincide cu unul din sensurile construcțiilor obținute eliminîndu-l pe *X* din construcțiile (1a)—(6b) (vezi § **3.2.2.** și § **3.6.**).

5.1. S-ar părea, deci, că în construcțiile (1a)—(3b) avem de-a face într-adevăr cu actualizări ale unor adjective (mai precis ale lui **bun, demn** și, respectiv, **vrednic**).

Noi sîntem însă de părere că, în timp ce în construcții cum sînt (15)—(17) *de* este indiscutabil precedat de un constituent adjectival, în construcțiile analizate e vorba mai degrabă de actualizări ale unor locuțiuni verbale — și anume, ale locuțiunilor verbale **a fi bun, a fi demn** și, respectiv, **a fi vrednic**.

[32] Secvențe ca (109)—(111) pot fi expresii ale hipercorectitudinii — vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediția a II-a, București, 1956, p. 353; Iorgu Iordan et al., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 117; Vasile Breban (coordonator), Maria Bojan, Elena Comșulea, Doina Negomireanu, Valentina Șerban, Sabina Teiuș, *Limba română corectă [.] Probleme de ortografie [,] gramatică [,] lexic*, București, 1973, p. 82; Georgeta Ciompec, *Adverbul*, în Ion Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană*, vol. I, București, 1974, p. 289; Theodor Hristea, *Pseudoadjectivarea adverbului în limba română*, LL, 1979, vol. III, p. 325; Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 52, 53; G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

[33] **A fi bun (de)** mai are sensul „a fi potrivit (pentru a fi)"; aici ne interesează numai sensul indicat mai sus.

Această ipoteză are avantajul că explică patru proprietăți fundamentale ale construcțiilor (1a)—(3b):

(i) toate secvențele alcătuite dintr-o formă a verbului **a fi** (este vorba, de fapt, credem noi, de morfeme omonime cu formele lui **a fi**) și *bun, -ă, -i, -e, demn, -ă, -i, -e* sau *vrednic, -ă, -i, -e* sînt sinonime cu forma corespunzătoare (în ceea ce privește modul, timpul, persoana și numărul) a verbului **a mérita** (vezi § **4.5.**);

(ii) secvențele formate numai din constituentul nominal, respectiv sintagma nominală cu rol de centru și *bun, -ă, -i, -e, demn, -ă, -i, -e* ori *vrednic, -ă, -i, -e* sînt fie gramaticale și incoerente, fie gramaticale și coerente, dar cu un sens diferit de cel al secvențelor inițiale — întrucît nu se subînțelege secvența alcătuită din *de* și constituentul verbal la supin, respectiv sintagma verbală cu centru la supin (vezi § **3.7.2.**);

(iii) secvența formată din constituentul nominal ori sintagma nominală cu rol de centru, *de* și constituentul verbal la supin ori sintagma verbală cu centru la supin este invariabil gramaticală și coerentă (vezi § **3.6.**) [34];

(iv) *bun, -ă, -i, -e, demn, -ă, -i, -e* și *vrednic, -ă, -i, -e* sînt practic facultativi (vezi § **3.2.2.**), ceea ce înseamnă că în aceste contexte sînt unic condiționați.

Din cîte ne putem da seama, nici o altă ipoteză nu poate explica în mod unitar aceste patru proprietăți.

5.2. În ceea ce privește construcțiile (4a)—(6b), statutul morfologic al constituenților ce apar între centrul construcției și *de* poate fi stabilit cu ușurință printr-un raționament prin eliminare, pornind de la interpretarea morfemului „ca o clasă de unități semnificative, mai mult sau mai puțin diferite între ele sub aspect fonematic, dar purtînd aceleași valori" [35]:

(i) un morfem este fie gramatical, fie lexical;

(ii) morfemele {**anevoie, ..., util**} nu au caracter gramatical;

(iii) deci aceste morfeme sînt lexicale;

(iv) un morfem lexical este fie o rădăcină (un lexem), fie un afix derivativ [36];

(v) morfemele în discuție nu sînt în nici un caz afixe derivative;

(vi) deci {**anevoie, ..., util**} sînt lexeme;

(vii) un lexem este fie substantiv, fie articol, fie pronume, fie adjectiv, fie numeral, fie verb, fie adverb, fie prepoziție, fie conjuncție, fie interjecție [37];

(viii) {**anevoie, ..., util**} nu sînt nici substantive, articole, pronume, adjective ori numerale (ele nu prezintă nici o categorie specifică flexiunii nominale), nici verbe (ele nu prezintă nici o categorie gramaticală specifică

[34] Din (ii) și (iii) tragem concluzia că *bun-,ă,-i,-e, demn,-ă,-i,-e* și *vrednic,-ă,-i,-e* sînt aici morfeme dependente.

[35] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române (Substantiv, adjectiv, verb)*, București, 1968, p. 46. Vezi și Iorgu Iordan et al., *op. cit.*, p. 46.

[36] Vezi I. Iordan et al., *op. cit.*, p. 51; V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 41.

[37] Nu sîntem de acord cu această listă a claselor de lexeme (în primul rînd pentru că sîntem de părere că articolul, prepoziția și conjuncția sînt morfeme gramaticale — vezi Petru Zugun, *Cuvîntul. Studiu gramatical*, București, 1983 —, iar în al doilea rînd deoarece considerăm că în sfera adverbului sînt incluse în prezent cel puțin două părți de vorbire distincte și o clasă de morfeme gramaticale), dar o prezentăm, întrucît este cea tradițională.

flexiunii verbale), nici prepoziții ori conjuncții (ele nu au caracter relațional), nici interjecții (ele nu sînt de natură exclamativă) [38];

(ix) în concluzie, lexemele {**anevoie**, ..., **util**} nu pot fi decît adverbe [39].

De aceea, respingem ca neîntemeiată ipoteza conform căreia în construcții ca (4a)—(6b) am avea de-a face cu „o excepție de la regula acordului adjectivului cu substantivul determinat" — care este un corolar al ipotezei că „construcții ca *exemple demne de reținut* și *exemple ușor de reținut* prezintă o structură semantico-gramaticală similară — în sensul că trebuie înțelese în același fel din punctul de vedere al relațiilor dintre cuvinte" [40].

Aprilie 1987 *Timișoara, str. Abrud, nr. 18*

[38] Este de la sine înțeles că, întrucît se caracterizează prin echivalență distribuțională, toate aceste lexeme trebuie să aparțină uneia și aceleiași părți de vorbire.

[39] Vezi I. Iordan, *op. cit.*, p. 353; I. Iordan et al., *op. cit.*, p. 117; G. Ciompec, *lucr. cit.*, p. 289; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 402; Th. Hristea, *art. cit.*, p. 325; Gh. D. Trandafir, *lucr. cit.*, p. 49; V. Breban et al., *op. cit.*, p. 82; G. Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 5.

[40] Vezi G. Ciompec, *op. cit.*, p. 271.

ABREVIEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

MARIA DUMITRESCU ȘI AURELIA SURJICOV

Limba română, ca și alte limbi, posedă un mare număr de *abrevieri*. Termenul reprezintă un împrumut și desemnează procesul (în acest caz unitatea dispune doar de forme de singular) și produsul acestuia (în care caz lexemul prezintă forme pentru ambele numere) [1]. Lexemul are o familie relativ bogată *(abreviá, abreviát, abreviatív, abreviáție, abreviațiúne)* [2] și circulă alături de sinonimul *prescurtare* (și *siglă, cuvînt compus prin abreviere)*.

Fenomenul este cunoscut din antichitate în limbi ca greaca, latina. În limba română două sînt sursele inițiale care au favorizat propagarea modalității de reducere a elementului lexical, a sintagmei terminologice, ca manifestare particulară a reducerii cu caracter general : latina (de unde și denumirea) și izvorul complementar bizantino-slav ; anterior secolului al XIX-lea abrevierea a funcționat în lumina celor două surse destul de frecvent [3]. Obiectul articolului de față îl formează abrevierea în limba română modernă, actuală.

1.0. Inventarul existent azi în limba română permite o serie de observații și completări față de ceea ce s-a publicat pînă în prezent[4]. Acestea pot fi clasificate ca probleme de conținut (componente), de comportament (pronunție, ortografie, funcționalitate, stil) și de relații cu celelalte componente ale lexicului limbii române.

Abrevierea dispune de două categorii : abrevierea generală (foarte largă ca inventar) și abrevierea specială (ultima cu două subcategorii : abrevierea aferentă unui domeniu ca, de pildă, chimia, și abrevirea ocazională sau particulară [5]).

1.1. Ca și în cazul elementelor lexicului general, constatăm prezența unor abrevieri mai vechi [6] (vezi *D.G.P.* < *Direcția Generală a Poștelor*, 1862 ; *D.G.T.P.* < *Direcția Generală a Telegrafelor și Poștelor*, 1864 ; *Stemi* < *St. C. Michăiescu*, 1884) sau mai noi (vezi *P.C.R.*, *R. S. România*, *DEX*, *A.I.P.* < *Anul Internațional al Păcii)*.

[1] Dicționarele tratează lexemul respectiv ca unic și cu două sensuri.

[2] Vezi în acest sens DEX.

[3] Vezi Maria Dumitrescu, *Contacte culturale româno-bulgare în sec. al XVIII-lea. Catavasierul de la Rîmnic din 1784*, în „Probleme de filologie rusă", București, 1981.

[4–5] Vezi bibliografia.

[5] Vezi, de pildă, *Marianc Oloier*>$\overset{\circ}{M}$

[6] Considerăm a fi mai vechi abrevierile numelui de persoană: *I. L. Caragiale*, *M. Eminescu*, *N. Grigorescu* ș.a.; uneori se prezintă abreviat întreg complexul antroponimic *(V.D.Z.*< *Vasile Dem. Zamfirescu)*. Numele propriu, complexul antroponimic se poate abrevia multiplu: *Mihai Eminescu*>*M. Eminescu*>*Eminescu*>*M. Emin*>*M.E.* (vezi în acest sens *Epigonii* de M. Eminescu) sau un exemplu rar, *Emilgar*<*Emil Gârleanu*, la începutul acestui secol.

1.2. Limba română are în cadrul abrevierii și elemente de împrumut. Împrumutul în acest caz este fie de nivelul unui termen *(Lw)*, fie de nivelul unui element în cadrul abrevierii terminologice *(vidèo JVC)*. La nivelul textului specializat (sportiv) întîlnim adesea împrumutul *(F.C. Nantes, A.S. Roma)*.

1.3. La nivelul fixării în scris (există și abrevieri care ilustrează doar varianta orală a limbii române, ca, de pildă, *profa*, *diriga* ș.a. [7]) se constată o serie de elemente care alcătuiesc structura unei abrevieri. Elementul preponderent este o literă din alfabet (în cazul împrumutului și din alt alfabet, grec, de obicei) : majusculă sau minusculă (uneori asociate) urmată sau nu de punct, blanc sau alt semn grafic (0) care precedă sau urmează abrevierea (^0R, r^2), cifre *(O , m^2; Roblin 03)*, după cum urmează :

a. literă *A a;*

b. literă urmată de punct *A. a.;*

c. abrevierea unui component literă (abrevierea celui de al doilea component *(perf. s.)*;

d. o inițială sau o serie de inițiale urmate de un fragment *(ACIN, m.m.c.perf.)*.

1.4. În varianta orală abrevierea este mult redusă numeric. În cazul unor abrevieri împrumutate pot exista și variante în pronunțare : *I.B.M.* [i-be-mé] și [ai-bi-ém].

O serie de abrevieri înregistrează variante : *A.*, *ac.* și *acuz.* < acuzativ sau *BENELUX* și *Benelux*.

1.5. Unele abrevieri cunosc evoluția : *P.T.T.* > *P.T.T.R.*

1.6. Abrevierea generală este ilustrată de diferite tipuri, care permit ordonarea [8] după numărul componentelor de la 1 la 9 astfel :

nr. comp. / nr. abrev.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
139	F								
72	C	C							
132	O	C	M						
86	I	R	T	A					
41	A	C	I	A	P				
20	I	C	E	C	O	M			
7	I	S	P	C	A	I	A		
2	C	S	I	P	S	P	E	P	

[7] Vezi Elena Carabulea, *Aspecte ale trunchierii cuvintelor în limba română*, în SCL XXXIV, 1983, nr. 6.

[8] Dintr-un eșantion de 1300 de unități 500 sînt prezente în acest tabel preliminar, din care rezultă că elementele cu 1 component și cu 3 componente ,domină.

Denumirile lucrărilor lexicografice[9] se înscriu și ele (mai frecvent de cîtva timp : 1975) în această categorie în modul următor :

nr. abrev.	1	2	3	4	5
1	D				
1	Î	O			
1	D	L	R		
1	D	O	O	M	
1	D	T	R	R	

1.7. În cadrul abrevierilor se distinge o serie de tipuri de abreviere, dominantă fiind fragmentarea :

1. inițiala (~ele)
2. diferite alte componente ale cuvîntului :
   inițiala + al doilea element : *Cu* < cupru ;
   inițiala + al treilea element : *Mg* < magneziu ;
   inițiala + al cincilea element : *Pd* < paladiu ;
3. substitutul elementului poate fi alt semn grafic decît conține termenul inițial : *K* pentru potasiu ;

1.8. Varianta orală, ca și lectura textului scris, impun o serie de norme aferente abrevierii :

1. abrevierea care conține vocale se citește fonetic :
   A.R.I.A. [á-ri-a], *A.S.E.* [a-sé] ;
2. abrevierile formate din consoane se citesc literal :
   C.C. [ce-cé], *P.C.R.* [pe-ce-ré] ;
3. unele abrevieri combină modalitățile enumerate :
   I.A.T.C. [i-a-te-cé] ;
4. O serie de abrevieri ale textului scris cunosc în lectură numai varianta completă a lexemului :
   a. toponimele *(Tg. Jiu, Tg. Mureș, P. Neamț)* ;
   b. abrevierile cunoscute în jocul de șah *(D, P)*.

1.9. Lectura abrevierii impune și norme ale accentuării. Cele mai multe situează accentul pe silaba finală (ASCAR [as-cár], ACIN [a-cín]), dar sînt și situații diferite de aceasta (vezi *U.F.A.* [ú-fa], *U.P.U.* [ú-pu], *O.N.U.* [ó-nu] și [o-nú], *U.E.F.A.* [u-é-fa], *F.I.D.E.* [fí-de].

1.10. Decodarea abrevierii constituie uneori o dificultate. Abrevierile scrise pot coincide grafic, nu și în cazul decodării : vezi *v.* și *VV. (vezi, varietate, verde)* sau *pp. (pioni)* și *pp (pianissimo)*. Unele dintre ele reprezintă termeni străini specifici (vezi, de pildă, *zzgw* < germ. *zug zwang* pentru șah).

1.11. Fixarea abrevierii și cunoașterea acesteia azi ridică o serie de semne de întrebare chiar în cazul cititorului român, dar mai ales al celui străin pus în situația de a o folosi și de a-și însuși o parte din inventarul existent.

[9] Vezi și alte exemple: *DCR*, *DN*[3] (în care cifra marchează ediția).

1.12. Abrevierea din domeniul tehnicii mai dispune azi și de un component cifric [10] posibil a fi interpretat: *Roblin-03* (robot liniar, varianta, modelul 3).

2.0. Abrevierea specială, cu cele două componente (abrevierea aferentă unui domeniu și cea utilizată de diferite persoane [11]), trece de multe ori neobservată. În primul caz inventarul de elemente este atît de bogat, încît s-ar putea situa pe primul loc în foarte multe limbi (peste 1 milion în chimie, de pildă). În cel de al doilea caz prezintă interes abrevierile folosite de artiștii plastici și cărora posesorii de opere le conferă valențe suplimentare de ordin estetic (M < *Mariana Oloier* ș.a.). Modelele ne stau la îndemînă în expozițiile de artă plastică, muzee, prin reproduceri de artă, cataloage, pliante etc.

Pentru ultima categorie amintim abrevierea folosită de Tudor Arghezi pentru numele său *T A* cu apreciabil blanc (vezi vol. *Versuri*, București, 1985, II, p. 166) și *St. — Stareța*, *Arh. — Arhondara*, *D. — Dalila*, *A. — Sora Ana*, *Sm. — Sora Smaranda (Poeme noi, Dalila)*. Abrevierea poate figura ca titlu de carte (v. *I.M.N. Impresii*, *Microsioane*, *Notații* de Vasile Băran, București, 1981).

2.1. Unele abrevieri devin bază pentru realizarea unor derivate: *S.M.T.* > *semetist*, *C.A.P.* > *ceapist*, *C.T.C.* > *cetecist* (vezi RL, 17.V.1986, p. 3 — *C.T.C.-ist*: „Fiecare om este un C.T.C.-ist"), acestea funcționînd cu toate drepturile substantivului (adjectivului) rezultat și fiind folosite curent.

2.2. Abrevierea cunoaște și fenomenul de „interpretare": *P.C.R.*, *Partidul Comunist Român — Partidul — Ceaușescu — România*. Uneori interpretarea subliniază un aspect negativ (vezi *I.T.B.*, *Întreprinderea de Transport București*, decodat în „Săptămîna" (11.IV.1986) — „*întreprinderea de tîrît bucureșteni*", desigur, ironic, incisiv [12].

2.3. În cadrul abrevierii elementele componente pot să ocupe alt loc decît în sintagma din care fac parte, de obicei pentru a se pronunța fără dificultăți: *HERVIL* < Întreprinderea de *E*chipament *H*idraulic din *R*m. *Vîlcea* [13] (vezi și *Oltcit*, *Oltvil*, *Oltvil* 3, *Oltvil 3R*; *ANUROM* < *Asociația Română pentru Națiunile Unite*).

2.4. Atitudinea vorbitorilor față de abreviere este diferită: unii o privesc pozitiv (într-o publicație studențească am întîlnit contextul: „...Abrevierea mă odihnește"), pentru alții aceasta se poate constitui în element la modă [14]. Abrevierile sînt o realitate de care nu ne putem dispensa și este necesar să li se acorde maximum de atenție.

3. Abordarea abrevierii la alt nivel decît s-a reușit pînă acum se impune din următoarele considerente: a. existența a nenumărate abrevieri identice (a se vedea p. 393) nu favorizează înțelegerea (însușirea) lor corectă (inclusiv a limbii române de către străini); b. existența unor diferențe în pronunțarea abrevierilor (deci, la nivel funcțional) poate duce

[10] Cifra mai poate defini capacitatea (numărul de locuri la avioane), anul producerii obiectului ș.a. (*Investiții 90*, *Expo '86*).

[11] Fiecare individ dispune de cel puțin o abreviere, aceea a numelui său.

[12] „Folclor contemporan: De cînd tramvaiele, autobuzele și troleibuzele nu mai pornesc cu ușile deschise, I.T.B. s-a transformat în întreprinderea de tîrît bucureșteni".

[13] Realizarea lui *i* ca *i* este un fapt cunoscut în cadrul abrevierii *I.P.* [i-pé] — Întreprinderea *p*oligrafică; *I.L.F.* [i-le-fé] — *Î*ntreprinderea de *L*egume-*F*ructe.

[14] „Roblin este noul robot cameraman care face explorări submarine. Nu știm de unde-i vine numele: de la Robin Hood sau Robinson? Cum sînt la modă prescurtările ..." („Săptămîna", 16.V.1986, p. 2).

la o interpretare greșită (vezi *tov. : tovarășului, tovarășul, tovarășa, tovarășă)*; c. utilizarea unor abrevieri notate diferit, variat (ortografiate cu sau fără punct : *P.T.T.R.* și *PTTR)*, naște semne de întrebare [15]; se pare că eliminarea punctului (cu unele excepții) favorizează economia de timp și spațiu, de energie ; d. inventarul acestora crește rapid (într-un număr de ziar acestea ating cifra de peste două sute ; vezi RL 9, 10, 11.III.1987).

Observațiile menționate conduc spre convingerea că este necesar un dicționar al abrevierilor folosite în textul românesc (oral, scris), al celor propriu-zis românești, ca și al inserțiilor străine. O etapă ar putea s-o constituie realizarea de dicționare de abrevieri pe domenii (știință, tehnică, artă).

Realizarea unui dicționar care să conțină acest material al lexicului limbii române presupune urmărirea fenomenului în continuare și completarea în mod ritmic a inventarului existent și, respectiv, tratarea acestuia în mod corespunzător în manuale, tratate, lucrări cu privire la limba română.

Majoritatea limbilor din Europa posedă asemenea dicționare (vezi bulgara, engleza, franceza, germana, italiana, rusa [16] ș.a.). Prin dicționar se pot stabili norme care privesc nivelul funcțional al abrevierilor.

Abrevierile dispun, ca orice alt element al lexicului, de o perioadă de existență : dispariția lor, transferul în zona pasivă a inventarului (fondului) lexical, poate crea cu timpul unele dificultăți. Realizarea DALR *(Dicționarului de abrevieri ale limbii române)* ar fi posibilă prin solicitarea unor cadre didactice, cercetători, studenți etc. (pe domenii, cu prelucrarea datelor de către lingviști).

Completarea și ordonarea materialului s-ar putea realiza și cu ajutorul Centrului de Calcul al Universității din București. Credem că este posibilă realizarea unei videocasete cu materialul existent. Publicăm o parte din materialul de care dispunem (literele A—C) [17], așteptînd sugestii pentru viitor.

PRINCIPII DE ALCĂTUIRE A DALR

DALR cuprinde abrevierile specifice celor mai diferite sfere de utilizare a lor, fără a epuiza însă masa abrevierilor din limbă. Toate abrevierile sînt trecute în ordine alfabetică. La început se dau abrevierile reprezentate grafic cu minusculă, apoi cu majusculă. În cadrul abrevierilor cu aceeași formă s-au trecut mai întîi cele fără puncte și după aceea cele cu puncte : *a, a., A, A., BO, B.O.*

[15] Vezi pentru aceasta și *DOOM*, p. XXXVIII.

[16] Vezi în acest sens: Lilia Krumova, Maria Cioroleeva, *Recinik na săkrașteniata v bălgarskia ezik*, Sofia, 1983 ; *Slovar' angliiskich i amerikanskich sokraščenii*, Moscova, 1957; Constantin Popa, Andrei Bantaș, *Culegere de abrevieri în limba engleză*, București, 1978; Duboi M., *Dictionnaire de sigles nationaux et internationaux*, La maison du dictionnaire, Paris, 1977; W. Bluwstein, *Wörterbuch der Abkurzungen*, Moscova, 1958; A. Capelli, *Lexicon abbreviaturarum*, Milano, 1967; D I. Alekseev, I. G. Gozman, O. V. Sacharov, *Slovar' sokraščenii russkogo jazika*, Moscova, 1983.

[17] La stringerea unora dintre abrevierile incluse în anexă au contribuit și studenții: Laurențiu Buică (II), Maria Comășescu (IV), Cristina Florea (IV), Claudia Lupu (IV), Simona Olteanu (II), Daniela Popescu (IV), Polidor Roșcu (IV), Maria Sîrbu (IV), Ramona Ungureanu (IV).

Omonimele sînt grupate în ordinea alfabetică a descifrării (decodării) lor și numerotate astfel :

A[1] amper

A[2] apotema unei piramide

B.C.S.[1] [be-ce-sé] Baza de Cercetări Științifice,

B.C.S[2]. [be-ce-sé] Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R.

După structură sînt prezentate toate tipurile de abrevieri atît grafice (convenționale), specifice codului scris : *B* bor, *cm* centimetru, cît și lexicale, vehiculate deopotrivă în codul scris și în cel oral. De exemplu : *A.I.T.* [a-it] *Anul Internațional al Tineretului ; AVIASAN* [aviasán] *Aviația Sanitară.*

În cadrul aceluiași cuvînt-titlu se dau, uneori, variantele ortografice : *BENELUX* și *Benelux.* După cuvintele-titlu alcătuite din inițiale sau de tip mixt, se dă între bare rostirea și accentul : *ANUROM* [*anuróm*] ; *C.N.S.T.* [*ce-ne-se-té*]. Nu se dă rostirea între bare la abrevierile convenționale, care în limba vorbită se exprimă numai sub forma lor completă : *a apotema unei baze, Ab mașină cu abur, adj. adjectiv.* Unele abrevieri au variante în pronunție : *C.A.R.* [*ce-a-ré* și *cár*]. Altele au accente suplimentare : *arccos,* [*àrccós*], *B.C.U.B.* [*be-cé-u-bé*].

Pentru abrevierile preluate din alte limbi s-a folosit, după rostirea dintre bare, indicația limbii pe terenul căreia s-au format, apoi denumirea completă în limba română și, după virgulă, descifrarea în limba străină : *A.D.I.* [*ádi*], fr. *Academia Diplomatică Internațională (Academie Diplomatique Internationale).* Uneori, în funcție de sfera de utilizare a abrevierilor, se menționează în paranteză rotundă domeniul : *Ba bariu (chim.)* (vezi *Lista prescurtărilor*).

Semnul * indică unele precizări la subsol.

LISTA PRESCURTĂRILOR

aritm.	= aritmetică	*germ.*	= germană
chim.	= chimie	*jud.*	= județ
ed.	= editură	*lat.*	= latină
engl.	= engleză	*lingv.*	= lingvistică
fil.	= filologie	*matem.*	= matematică
filat.	= filatelie	*mil.*	= militărie
fiz.	= fizică	*muz.*	= muzică
fr.	= francez	*rus.*	= rusă
geogr.	= geografie	*ș.a.*	= și altele
geom.	= geometrie	*teh.*	= tehnică

ANEXĂ

A

a[1] activitate termodinamică (fiz.)
a[2] apotema bazei (geom.)
a. anul
A[1] amper (fiz.)
A[2] apotema unei piramide (geom.)
A[3] masă atomică absorbantă (chim.)
A[4] supratipar albastru (filat.)
A[1]. acuzativ (lingv.); vezi și *ac., acuz.*
A[2]. autorul citat (fil.)
Ab mașină cu abpr
AB [a-bé] Alba (jud.)
abl. ablativ
abr.[1] abraziv, abraziune
abr[2]. abreviere, abreviat; vezi și *abrev.*
abrev. abreviere (~viat); vezi și *abr*[2].
abs. absolut
absol. (tranzitiv) absolut (lingv.)
ac. acuzativ (lingv.); vezi și A[1]., *acuz.*
Ac actiniu (chim.)
a.c. anul curent

acad. academician, academiciană
A.C.A.P. [a-ce-a-pé], fr. Agenția de Presă din Africa Centrală (Agence Centrafricaine de Presse)
acc. accentuat (lingv.)
accel. accelerando, iuțind, grăbind (muz.)
ACI[1] [a-cé-i și á-ci], fr. Agenția de Informații din Congo (Agence Congolaise d'Information)
ACI[2] [a-cé-i și á-cil, fr. Alianța Cooperatistă Internațională (Alliance Coopèrative Internationale)
A.C.P. [a-ce-pé] Africa, Zona Caraibilor și Pacificului
A.C.T.C. [a-ce-te-cé], fr. Agenția Centrală Telegrafică Coreeană (Agence Centrale Coreene Telegrafique)
activ. activitate
acust. acustică
acuz. acuzativ (lingv.); vezi și *ac.*, *A*[1].
ADAS și **Adas** [ádas] Administrația Asigurărilor de Stat
A.D.I. [ádi], fr. Academia Diplomatică Internațională (Academie Diplomatique Internationale)
adj. adjectiv, adjectival (lingv.)
ADN [a-de-né], germ. Agenția de Presă Germană (Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst)
adv. adverb, adverbial (lingv.)
aerod. aerodinamică
aeron. aeronautică
A.F.P. [a-fe-pé], fr. Agenția de Presă Franceză (Agence France-Presse)
A.F.R. [a-fe-ré] Asociația Filateliștilor din R.S.R.
Ag argint (chim.)
Ag. supratipar argintiu (filat.)
AG [a-gé] Argeș (jud.)
Agerpres [agerprés] Agenția Română de Presă
A.G.I.R. [agír] Asociația Generală a Inginerilor din România
agr. agronomie ; vezi și *agron.*
agric. agricultură
agron. agronomie; vezi și *agr.*
A.I.C.C.F. [a-i-ce-ce-fé], fr. Asociația Internațională a Congresului Căilor Ferate (Association Internationale des Congrès des Chemins de Fer)
A.I.J.D. [a-i-je-dé], fr. Asociația Internațională a Juriștilor Democratici (Association Internationale des Juristes Démocrates)
A.I.P. [a-íp] Anul Internațional al Păcii
AISS [a-i-se-sé și aíss], fr. Asociația Internațională de Securitate Socială (Association Internationale de la Securité Sociale)
A.I.T. [a-ít] Anul Internațional al Tineretului
A.I.U. [a-íu], fr. Asociația Internațională a Universităților (Association Internationale des Universitées)
Al aluminiu (chim.)
alb. limba albaneză (fil.)
alb. t. limba albaneză, dialectul tosc (fil.)
aliment. alimentație
allarg. allargando, lărgind, rărind (muz.)
alt. altitudine
Am americiu (chim.)
A.M.A. [ama], engl. Administrația Militară Americană (American Military Administration)
an[1]. analiză
an[2]. anatomie ; vezi și *anat.*
an[3]. anexă, anexe
anat. anatomie ; vezi și *an*[2].
A.N.E.F. [anéf] Academia Națională de Educație Fizică
anton. antonim, antonime
antrop. antroponim, antroponime
ANUROM [anuróm] Asociația Română pentru Națiunile Unite
ANZUS* [anzús], engl. Australia, Noua Zeelandă și S.U.A. (Australia, New Zealand, United States)
aor. aorist (lingv.)
ap[1]. aparate
ap[2]. apartament
A.P. [a-pé] Apărare patriotică
apart. apartament; vezi și *ap*[2].
apel. apelativ, apelative
apic. apicultură
APIMONDIA [apimóndia], Asociația Mondială a Apiculturii
APP [a-pe-pé], engl. Agenția de Știri din Pakistan (Associated Press of Pakistan)
apr. aprilie
APROZAR [aprozár] Aprovizionare cu zarzavaturi
ar arab
ar. aromân
Ar argon (chim.)
Ag argint
arăb. arăbesc
arccos. [arccós] arc cosinus
arccosec. [arccoséc] arccosecantă
arcctg. arccotangentă
arcsec. arcsecantă
arcsin. [árcsín] arcsinus
arctg. arctangentă
ard. procese de ardere
arg[1]. argintat
arg[2]. argotic (lingv.)
arh[1]. arhaic (lingv.)
arh[2]. arhaizant (lingv.)
arh[3]. arheologie
arh[4]. arhitect, arhitectă
arhit. arhitectură
aritm. aritmetică
A.R.L.U.S. [árlus] Asociația Română pentru legăturile Culturale cu U.R.S.S.
ARO [áro] Asigurarea Românească
arom. arome, condimente

* Organizație politică și militară regională creată prin Frontul de Securitate dintre Australia, Noua Zeelandă și S.U.A.

AROM [a-róm] Întreprinderea de Produse Abrazive
A.R.P.A. [árpa] Asociația Română pentru Aviație
A.R.S.R. [a-re-se-ré] Academia Republicii Socialiste România
art. articol, articulat
As arsen (chim.)
A.S.C. [a-se-cé] Asociația Studenților Comuniști
A.S.E. [a-sé] Academia de Studii Economice
ASEAN [ásean], engl. Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (Association of South-East Asian Nations)
asist. asistent, asistentă
A.S.I.T. [asít] Asociația Științifică a Inginerilor și Tehnicienilor
A. S. Sănătatea [a-sé ~] Asociația Sportivă ~
A.S.S.P. [a-se-se-pé] Academia de Științe Sociale și Politice a R.S.R.
at. fizică atomică
A.T. [a-té] Atelierul Timbrului (Iași)
A.T.S.R.N.U. [at-sré-nu și atsrénu] Asociația Tineretului și Studenților din România pentru Națiunile Unite
Au aur (chim.)
aug. august
augm. augmentativ
aut[1]. automatizări
aut[2]. autor, autori
auto autovehicule
autom. automatizare
aux. auxiliar
av[1]. avers
av[2]. aviație
AVIASAN [aviasán] Aviația Sanitară
Azomureș [azomúreș] Combinatul de Îngrășăminte Chimice din Tg. Mureș

B

B bor (chim.)
B. [bé] București
Ba bariu (chim.)
BALKANFILA [balcanfíla] Expoziția Filatelică a Statelor Balcanice (filat.)
baln. balneară
Ban. Banat
B.A.R.S.R. [bé-a-re-se-ré] Biblioteca Academiei R.S.R.
Băut. băuturi, industria băuturilor
bbc. bumbac
BC [be-cé] Bacău (jud.)
B.C.P. [be-ce-pé] Biblioteca Centrală Pedagogică din București
B.C.S.[1] [be-ce-sé] Baza de Cercetări Științifice
B.C.S.[2] [be-ce-sé] Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R.
B.C.U.B. [be-cé-u-bé] Biblioteca Centrală Universitară din București
B.C.U.C.N. [be-cé-u-ce-né] Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca
Bd. bulevard
Be beriliu (chim.)
BENELUX și **Benelux** [benelúx], Belgia, Olanda, Luxemburg (Belgique, Nederland, Luxembourg)
Bg. limba bulgară
BH [be-háș] Bihor (jud.)
Bi bismut (chim.)
bibl.[1] biblic
bibl.[2] bibliografie
bil. bilingv, bilingvă
BIMC [bímc], engl. Conferința Maritimă Internațională și Baltică (Baltic and International Maritime Conference in Copenhagen)
bioc. biochimie
biofiz. biofizică
biogr. biografic, biografică
biol. biologie
bir. birou
bis.[1] biserică
bis.[2] termen bisericesc (lingv.)
BJ [be-jé] Biblioteca Județeană
Bk [bé-ka] berkeliu (chim.)
bl. bloc
blg. bulgăresc
BN [be-né] Bistrița Năsăud (jud.)
B.N.R. [be-ne-ré] Banca Națională a României
B.N.R.S.R. [be-né-re-se-ré] Banca Națională a Republicii Socialiste România
BO [bé-o] „Biserica Ortodoxă Română" (revistă)
B.O. [bé-o] Buletinul Oficial al Moldovei
bot. botanică
B.P. [be-pé] birou sau oficiu poștal
B.P.T. [be-pe-té] Biblioteca pentru toți
Br brom (chim.)
BR [be-ré] Brăila (jud.)
B.R.C.E. [be-re-cé] Banca Română de Comerț Exterior
B.R.I. [be-ré-i și bri], fr. Banca de Reglementări Internaționale (Banque des Règlements Internationaux)
B.R.L. [be-re-lé] Bibliografia românească de lingvistică
BT [be-té] Botoșani (jud.)
BTA [be-té-a], rus. Agenția de Știri din R. P. Bulgaria (Bolgarskoe telegrafnoe agenstvo)
B.T.P.[1] [be-te-pé] Birou telegrafo-poștal
B.T.P.[2] [be-te-pé] Buletin telegrafo-poștal
B.T.T. [be-te-té] Biroul de Turism pentru Tineret
buc. bucăți
Bucov. Bucovina
B.U.P. [be-u-pé], engl. Tipografia Universității București (Bucharest University Press); vezi și *TUB*
BV [be-vé] Brașov (jud.)
BZ [be-zé] Buzău (jud.)

C

c[1] contrariu
c[2] grad Celsius
c. suma (aritm.)
C[1] cal (șah)

C [2] cap (geogr.) ~ul Bunei Speranțe
C [3] carbon (chim.)
C [4] Coulomb (fiz.)
Ca calciu (chim.)
cad. cadastru
C.A.E.R. [caér] Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
cal. calorii
can. canal
cap [1]. capitală
cap [2]. capitol
C.A.P. [ce-a-pé] Cooperativă Agricolă de Producție
car. industria cărnii și a preparatelor din carne
C.A.R. [ce-a-ré și cár] Casa de Ajutor Reciproc
C.A.R.P. [cárp] Casa de Ajutor Reciproc a Pensionarilor
carto cartografie
cas. cascadă
cat. catalog
C.A.T.C. [ce-a-te-cé] Combinatul de Articole Tehnice din Cauciuc
categ. categorie
C.B.A. [ce-bé-a] Campionatele Balcanice de Atletism
C.C. [ce-cé] Comitetul Central al...
cca circa
C.C.D. [ce-ce-dé] Casa Corpului Didactic
C.C.E. [ce-ce-é] Cupa Campionilor Europeni
C.C.E.S. [ce-ce-és] Consiliul Culturii și Educației Socialiste
C.C.E.S.J. [ce-ce-se-jé] Comitetul de Cultură și Educație Socialistă a Județului
Cd cadmiu (chim.)
C.D. cadru didactic
C.E. [ce-é] Centrală Editorială
C.E.A. [cé-a și céa], fr. Comisia Economică a Națiunilor Unite pentru Africa (Commission Economique des Nations Unies pour l'Afrique)
C.E.C. [céc] Casa de Economii și Consemnațiuni
CEDOR [cedór] Centrul Demografic O.N.U. — România
C.E.E. [ce-é], fr. Comunitatea Economică Europeană a O.N.U. (Commission Economique des Nations Unies pour l'Europe)
ceh limba cehă
centr. centrale, rețele termice, frigorifice și de climatizare
Centrocoop [centrocoóp] Centrala Cooperativelor de Consum
CENTROFARM [centrofárm] Oficiul Central Farmaceutic
CEPAL [cepál], fr. Comisia economică a O.N.U. pentru America Latină (Commission Economique des Nations Unies pour l'Amerique Latine)
CEPECA [cepéca] Institutul Central de Pregătire și Perfecționare a Cadrelor de Conducere din Economie și Administrația de Stat
cf., lat. confer „compară" (lingv.)
Cf. californiu (chim.)
c.f. cale ferată
C.F.R. [ce-fe-ré și che-fe-ré] Căile Ferate Române
C.G.M. [ce-ge-mé] Confederația Generală a Muncii
chim. chimie
CIA [cía], engl. Agenția Centrală de Investigații (Central Intelligence Agency)
C.I.C. [cíc] Combinatul de Industrializare a Inului și Cînepii
CIJ [cíj], fr. Curtea Internațională de Justiție (Cour Internationale de Justice)
CISL [ce-i-se-lé], fr. Confederația Internațională a Sindicatelor Libere (Confédération Internationale des Syndicats Libres)
C.I.T.C.F. [ce-i-te-ce-fé], fr. Comitetul Internațional al Transportului pe Căile Ferate (Comité International des Transports par Chemins de Fer)
civ. civilizație
CJ [ce-jé] Cluj (jud.)
C.J.C.E.S. [ce-je-ce-sé] Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă
cl. culme
Cl. clor (chim.)
c.l. cercuri liniare (atît la exterior, cît și la interior)
clas. clasic
c.l.e. cerc liniar exterior
C.L.I.L.F. [ce-le-i-le-fé] Centrul de Lingvistică, Istoria Literaturii și Folclor din Iași
cls. clasă (școlară)
cm centimetru
Cm curiu (chim.)
CM [ce-mé] Carte maximă (filat.)
C.M.E. [ce-mé], fr. Confederația Mondială a Energiei (Confederation Mondiale de l'Energie)
C.M.M. [ce-me-mé], Confederația Mondială a Muncii
c.m.m.d.c. cel mai mare divizor comun (matem.)
c.m.m.m.c. cel mai mic multiplu comun (matem.)
C.M.P. [ce-me-pé], fr. Consiliul Mondial al Păcii (Conseil Mondial de la Paix)
c.m.s. ca mai sus
C.N.A. [ce-né-a] Centrul Național Aeronautic
C.N.E.F.S. [cnéfs] Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport
C.N.S.T. [ce-ne-se-té] Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie
Co cobalt (chim.)
col. [1] colectiv
col. [2] colonel (mil.)
col. [3] colorant
Col. Colină (geogr.) ~a Timan
COL. colecție citată (fil.)
colab. colaborare, colaboratori
colg cologaritm

com. [1] comună
com. [2] comunicare, comunicant
com. rur. comună rurală
com. urb. comună urbană
comb. combustibile
coment. comentariu
comp. [1] comparativ
comp. [2] compară
coner. concretizat
conf. [1] conferențiar
conf. [2] confort
conj. [1] conjugare
conj. [2] conjuncție
cons. [1] consemnat, consemnată
cons. [2] industria conservelor
constr. construcție
cont. contabilitate
contemp. contemporan
conv. convorbire
Conv. Lit. „Convorbiri literare"
cor. [1] coregrafie
cor. [2] coroziune
coresp. corespunde
cos cosinus
cosec cosecantă
cosm. cosmografie, cosmologie
COSPAR [cospár], engl. Comitetul de Cercetări Spațiale (Comittee on Space Research)
Cp capacitate calorică molară la presiune constantă
CP [1] [ce-pé] cai putere (teh.)
CP [2] [ce-pé] carte poștală (filat.)
C.P.D. [ce-pe-dé] Casa Personalului Didactic
c.p.e. cerc perleat exterior
C.P.I.C.P. [ce-pe-i-ce-pé] Combinatul pentru Producerea și Industrializarea Cărnii de Porc
C.P.M.B. [ce-pe-me-bé] Comitetul de Partid al Municipiului București
cpt. căpitan (mil.)
Cr. crom (chim.)
crb. cărbune
creiț. creițar
C.R.E.L. [crél], fr. „Caiete românești de studii literare" („Cahiers roumains d'études littéraires")
crese. crescendo, crescînd, mărind intensitatea (muz.)
CRom. „Cîntarea României" (revistă)
crt. [1] critic (*Nr. crt.* număr critic)
crt. [2] curent
c.s. cercuri șnur
Cs cesiu (chim.)
c.s.e. cerc șnur exterior
c.s.i. cerc șnur interior
C.S.I. [ce-se-í] Comitetul Sindicatului Învățămînt
C.S.P. [1] [ce-se-pé] Comitetul de Stat al Planificării
C.S.P. [2] [ce-se-pé] Comitetul de Stat pentru Prețuri
C.S.P. [3] [ce-se-pé] Cunoștințe social-politice
C.S.S. [ce-se-sé] Centrul de Științe Sociale
cstr. construcții și materiale de construcții
CT [ce-té] Constanța (jud.)
C.T.C. [ce-te-cé] Control tehnic de calitate
ctg cotangentă (matem.)
Cu cupru
C.U.G. [cúg] Combinatul de Utilaj Greu
cul. culoare
cult. cultură, cultural
cupt. cuptor
cuv. cuvînt, cuvinte
CV [1] [ce-vél Codicele Voronețean
CV [2] [ce-vé] Covasna (jud.)

BIBLIOGRAFIE

Alekseev, D. I., Gozman, I. G., Sacharov, G. V., *Slovar' sokraščenij russkogo jazyka*, ediția a 3-a, Moscova, 1983.

Beldescu, G., *Ortografia actuală a limbii române*, București, 1985.

Buttress, F. A., *World Guide to Abbreviations of Organizations*, 5th Edition, Londra, 1976.

* * * *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Conducătorii lucrării: Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, București, 1975.

* * * *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM). Mioara Avram, redactor responsabil, și col., Institutul de Lingvistică al Universității din București, 1982.

Drincu, Sergiu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română*, București, 1983.

Dubois, M., *Dictionnaire de sigles nationaux et internationaux*, La maison du dictionnaire, Paris, 1977.

* * * *Formarea cuvintelor în limba română*. Redactori responsabili: Acad. Al. Graur și Mioara Avram, vol. I și II, București, 1970, 1978.

Graur, Al., *Mic tratat ortografic*, București, 1974.

Graur, Al., *Cuvinte înrudite*, București, 1980.

Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*. Autori: Mioara Avram, Grigore Brâncuș, Gheorghe Bulgăr, Georgeta Ciompec, Ion Diaconescu, Theodor Hristea, Rodica Bogza-Irimie și Flora Șuteu, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, 1984.

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, ediția a II-a, București, 1956.

Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, 1978.

* * * *Le langage* sous la direction d'André Martinet, Paris, 1968.

* * * „Limba română" (LR) nr. 4, 1958—1986.

* * * *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al VI-lea (red. resp. Mioara Avram), București, 1972.

Manchester, William, *Armele lui Krupp (1587—1968)*, București, 1973.

* * * „Probleme internaționale", 1973.

* * * „Scînteia", 1976—1986.

Mai 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

DIN NOU DESPRE „MOMENTUL 1750" ÎN PROCESUL DE UNIFICARE A ROMÂNEI LITERARE

ION GHEȚIE

1. Într-o contribuție publicată în 1971 și reluată apoi în lucrarea *Baza dialectală a românei literare* [1] am susținut, întemeindu-ne pe probe furnizate de literatura epocii, că „după 1750 și pînă spre 1780, graiul muntenesc, așa cum fusese fixat în cărțile bisericești, s-a impus drept unică normă literară pentru toți românii, atunci cînd ei voiau să-și îmbrace producțiile spirituale în haina cea mai aleasă și, într-un anumit sens, cea mai solemnă, destinată unei largi răspîndiri, a cuvîntului tipărit" [2]. Încercînd să dăm o explicație procesului de unificare lingvistică petrecut la jumătatea secolului al XVIII-lea, arătam că gestul moldovenilor și al transilvănenilor de a renunța la propriile norme regionale în favoarea celei muntenești nu trebuie pus în seama unor tipografi (originari din Țara Românească), ci dorinței lor de a avea o limbă bisericească comună cu a muntenilor, nu numai în fond, ci și în formă, ceea ce presupune o deliberare conștientă a factorilor responsabili în problemele ecleziastice [3].

2. După mai bine de un deceniu de la publicarea lucrărilor mai sus citate, N. A. Ursu a întreprins, de curînd, o analiză critică a cercetărilor noastre în această problemă, punînd sub semnul întrebării valabilitatea concluziilor desprinse [4]. Conform opiniei D-sale, muntenizarea limbii tipăriturilor românești în jurul anului 1750 (pe care, de altfel, nu o neagă) „a fost determinată *nu* de *dorința* clericilor cărturari moldoveni și ardeleni *de a avea în cărțile bisericești o limbă comună cu a muntenilor* [...], ci de intensa difuzare în Moldova și în Transilvania a cărților bisericești tipărite în Țara Românească, începută în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, precum și de prezența în tipografiile din Moldova și în cea de la Blaj a unor tipografi și diortositori aduși din Țara Românească" [5]. Punctul acesta de vedere este reluat spre finele lucrării. După ce susține, în contradicție cu afirmațiile anterioare, că în limba tipăriturilor moldovenești din perioada 1750—1780 nu se statornicise de fapt o „normă oficială muntenească", N. A. Ursu arată că textele bisericești „tipărite atunci în Moldova erau reproduse după ediții apărute în Țara Românească, iar în restul textelor tipărite, ca și în manuscrise, prezența particularităților lingvistice muntenești este condiționată [...] de proveniența munteană

[1] *Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750* (= *Contribuții*), în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 113—124; *Baza dialectală a românei literare* (= BD), București, 1975, p. 388—395, 403—406, 406—409, 413—415, 425—430.

[2] BD, p. 428.

[3] *Contribuții*, p. 12—124.

[4] *Cu privire la „momentul 1750" în dezvoltarea limbii române literare* (= *Momentul 1750*), în LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 520—531.

[5] *Momentul 1750*, p. 521.

a unor tipografi, a diortositorilor și a traducătorilor scrierilor respective" [6]. Probabil pentru a mări forța de convingere a încheierilor sale, autorul reia, încă o dată, cîteva rînduri mai jos, aceste afirmații (referindu-se, de astă dată, atît la tipăriturile moldovenești, cît și la cele ardelenești), într-o formulare foarte puțin diferită de cea inițială, motiv pentru care nu credem de cuviință să o mai reproducem.

3. Două observații preliminare înainte de a intra în fondul problemei. Întîi de toate, N. A. Ursu se ocupă, în articolul său, numai de cărțile religioase tipărite în Moldova în cursul secolului al XVIII-lea, fără a le examina pe cele ieșite de sub teascul episcopiei din Blaj. Cu toate acestea, D-sa își extinde concluziile și asupra literaturii ardelenești a timpului, ceea ce buna metodă nu tolerează. În al doilea rînd, caracterul muntenesc al limbii tipăriturilor care văd lumina zilei în intervalul 1747—1780 este de ordinul evidenței, fiind demonstrat de o serie de studii apărute pînă în prezent. Încercarea lui N. A. Ursu de a restrînge efectele muntenizării limbii numai asupra unora dintre tipărituri, și anume asupra celor imprimate, diortosite sau traduse de munteni este lipsită de o bază reală. Cu excepția *Molitvenicului* din Iași, apărut în 1749, datorat vechiului tipograf moldovean Ieremia Marcovici, toate celelalte cărți bisericești (și nu numai ele) respectă prescripțiile fundamentale ale normei muntenești. Așa cum am arătat încă în 1971, în aceste lucrări „se întîlnesc, cînd și cînd, particularități de limbă moldovenești sau ardelenești". Ele sînt însă accidentale, fiind vorba de „scăpări" ale tipografilor [7]. Indiferent dacă agreăm sau nu termenul de „normă oficială muntenească", caracterul muntenesc al limbii tipăriturilor bisericești moldovenești și ardelenești este o realitate aflată deasupra oricărei îndoieli.

4. Simplul fapt (remarcat de numeroși cercetători) că în secolul al XVIII-lea cartea bisericească tipărită în Țara Românească a împînzit practic toate regiunile locuite de români, pătrunzînd pînă în cele mai depărtate unghiuri, nu explică, în sine, muntenizarea limbii literare în Moldova și Transilvania (luată împreună cu Banatul). Desigur, în lipsa producției locale de carte, tipăriturile din București și Rîmnic se impuneau în mod inevitabil drept modele de urmat. E vorba însă de *textul propriu-zis* al cărților respective, și nu de *litera textului*, adică de limba sau, mai corect spus, de graiul în care era scris textul. Nimic nu-i putea împiedica pe cărturarii moldoveni sau ardeleni să reproducă cu maximum de fidelitate tipăriturile muntenești, punîndu-le însă de acord, sub raport lingvistic, cu normele literare locale, așa cum au procedat, în cursul anilor, pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea. Atîta timp cît *Catavasierul* apărut la Rădăuți în 1744 este scris moldovenește, deși reproduce *Catavasierul bucureștean* din 1742, iar *Liturghierul* tipărit la Iași în 1747, avînd drept model *Liturghierul* bucureștean din 1728, este muntenesc de la un cap la altul, e deasupra oricărei îndoieli că „intensa difuzare a cărților bisericești tipărite în Țara Românească" a fost un factor favorizator și nicidecum o cauză a impunerii normei literare muntenești în cărțile apărute după 1747 în Moldova și Transilvania.

5. După aceste precizări, să examinăm pe larg rolul jucat de tipografii și diortositorii originari din Țara Românească în muntenizarea

[6] *Ibidem*, p. 529—530.

[7] *Contribuții*, p. 122.

limbii cărților bisericești ieșite de sub tipar în Moldova la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Primii tipografi la care se referă N. A. Ursu, în ordinea cronologică a apariției cărților, sînt persoanele care au scos la lumină în 1744—1745 la Rădăuți *Catavasierul*, *Liturghia* (cu cîntările în slavă și cu tipicul românesc) și *Ceaslovul*. E vorba de Barbul Bucureșteanul, tipograful *Catavasierului*, Grigore Stan Brașovanul, ierodiaconul Iosif de la mănăstirea Neamț și Sandul sin Irimia tipograful din Iași, autorii *Ceaslovului*, ultimul semnînd și *Liturghierul* din 1745. Originea muntenească a celui dintîi, întărită de supranumele Bucureșteanul, este deasupra oricărei îndoieli. Ierodiaconul Iosif era, în mod cert, moldovean. Tot moldovean era, indiscutabil, Sandul, fiul cunoscutului tipograf Ieremia Marcovici din Iași, dar N. A. Ursu, identificîndu-l cu un alt Sandu, care tipărește cărți în Țara Românească și Moldova după 1745 și pînă în 1763, îl consideră format în Țara Românească și „adus" la Rădăuți, întrucît „în Moldova, nemaifiind atunci în funcție alte tipografii", el „nu ar fi avut unde să învețe și să-și exercite meseria" [8]. Trecînd deocamdată peste problema identității dintre Sandul, fiul lui Ieremia Marcovici, și Sandul, numit uneori Nicovici, care ia parte la imprimarea unor cărți după 1745, ne vom întreba ce nevoie avea să meargă Sandul la București ca să învețe meseria, cînd îl avea la Iași pe însuși tatăl său, meșter priceput, avînd la activ tipărirea mai multor cărți bisericești în intervalul 1715—1749? De observat apoi că în anii 1744—1745 erau la Iași *două* tipografii : cea a mitropoliei, care funcționa sporadic (după *Învățătură preoților pre scurt*, 1732, vede aici lumina zilei *Molitvenicul* din 1749), și cea a lui Duca Sotiriovici din Thasos (prima lucrare realizată fiind *Psaltirea* din 1743). Grigorie Stan își mărturisește singur originea, numindu-se Brașovanul. Era deci născut în zona sud-estică a Transilvaniei. N. A. Ursu consideră că și Grigorie Stan și-a continuat activitatea după 1745 în Țara Românească, unde apare menționat în diverse tipărituri un oarecare Grigorie, „probabil același Grigorie Stan Brașoveanul, care lucrase la Rădăuți" [9]. Nu ne oprim nici de această dată asupra identității dintre cei doi tipografi, despre care va fi vorba mai jos. Vrem numai să arătăm că, pentru a susține formarea și „aducerea" celor doi meșteri din Țara Românească, ar fi trebuit citate lucrări semnate de ei *înainte* de 1745 și nu *după* această dată.

Să admitem, totuși, că Grigorie Stan și Sandul sin Irimia (împreună, firește, cu Barbul Bucureșteanul) învățaseră arta tipografică în Țara Românească, de unde, în lipsa unor meșteri locali, au fost chemați în Moldova. Ne-am fi așteptat ca, asemenea altor tipografi ce le vor urma, să reproducă *tale-quale* limba textelor (muntenești !) puse sub teasc. Iată însă că tustrele cărțile culese și imprimate de ei respectă, cu neînsemnate abateri, norma literară moldovenească !

O altă persoană adusă în discuție de N. A. Ursu este ieromonahul Cosma Vlahul, diortositorul *Psaltirii* din 1748 și al *Penticostarului* din 1753, ambele apărute la Iași în grai muntenesc. Supranumele de *Vlahul* ar însemna, după N. A. Ursu, *Munteanul*, interpretare posibilă, deși nu singura ce se poate face. „În afară de aceste două lucrări pe care le-a diortosit, Cosma ar mai fi tradus, probabil din slavonește, *Alfavita sufletească*, Iași, 1755, *Bucvarul*, Iași, 1755, și *Sinopsis*, Iași, 1757, toate trei

[8] *Momentul 1750*, p. 525.
[9] *Ibidem*, p. 526.

tipărite de Grigorie Stanovici și diortosite de Evloghie monahul [10]. N. A. Ursu nu aduce absolut nici un argument în favoarea acestei ipoteze, ci se mulțumește să arate că problema a tratat-o într-un „studiu special, în manuscris" [11]. Tot fără a produce vreo probă, autorul susține că ieromonahul Cosma „a diortosit, *probabil*, și alte cărți apărute în tipografia lui Duca Sotiriovici și în cea a mitropoliei, pe care nu le-a semnat ca atare. Ne referim în primul rînd la *Liturghia* și *Triodul* din 1747 [...]. Presupunem deci că în acel an era la Iași și că a lui a fost inițiativa de a reproduce întocmai, pagină de pagină și cuvînt cu cuvînt, unele cărți tipărite în Țara Românească" [12].

După ce s-a lăsat tentat de atîtea conjecturi lipsite de sprijinul faptelor, N. A. Ursu, luîndu-și presupunerile drept certitudini, ajunge să-l considere pe Cosma drept reformatorul limbii cărților bisericești tipărite în Moldova, cel care a înlocuit vechea normă literară locală cu cea aflată în uz în Țara Românească : « „Muntenizarea" limbii cărților bisericești și a altor scrieri tipărite atunci în Moldova se datorește, așadar, prezenței la Iași a învățatului ieromonah Cosma „Vlahul" ca diortositor în tipografia lui Duca Sotiriovici, apoi în cea a mitropoliei, și influenței pe care a exercitat-o el asupra tipografilor și asupra diortositorului care l-a urmat, Evloghie monahul » [13]. Evident, nimic din aceste supoziții nu poate fi acceptat în stadiul actual al cunoștințelor noastre. Pînă cînd N. A. Ursu va înțelege să-și întemeieze ipotezele pe dovezi convingătoare, Cosma Vlahul rămîne numai diortositorul *Psaltirii* din 1748 și al *Penticostarului* din 1753. Presupunerile despre influența pe care ar fi exercitat-o asupra tipografilor și asupra lui Evloghie (acesta fiind, după toate probabilitățile, moldovean) se înscriu în sfera speculației pure și trebuie tratate ca atare, adică respinse fără vreo discuție prealabilă.

Altă persoană care a contribuit la impunerea normei muntene în cărțile religioase imprimate în Moldova ar fi fost fiul lui Ieremia Marcovici, Sandul, autorul, singur sau în colaborare, al *Ceaslovului* și al *Liturghiei* din 1745. În mod cert, acest Sandul trece în Țara Românească după 1745, dar nu la București, ci la Buzău, unde scoate, în 1747, un *Molitvenic*, semnat „Sandul Irimie tipografu". Doi ani mai tîrziu, tipărind un *Molitvenic* la Iași, Ieremia Marcovici este ajutat în munca sa de „Sandul copil zățariu". Să fi fost acest Sandul aceeași persoană cu fiul lui Marcovici, cum presupune N. A. Ursu, deși semnează altfel decît în cărțile anterioare și deține calitatea subalternă de zețar ? Ținînd seama de relațiile de familie dintre Ieremia Marcovici și Sandul tipograful, ipoteza e admisibilă. Întrucît era vorba de tatăl său, Sandul se putea intitula „copil" și putea îndeplini rolul de culegător de slove. De observat însă că *Molitvenicul* este scris, așa cum am văzut mai sus, în grai moldovenesc.

În continuare, N. A. Ursu consideră că fiul lui Ieremia Marcovici ar fi una și aceeași persoană cu Sandul, asociatul lui Grigorie Stanovici la tipărirea a 4 cărți, apărute la Iași : *Antologhionul* (1755), *Liturghia* (1759, unde figurează ca zețar), *Evanghelia* (1762) și *Ceaslovul* (1763, unde figurează, de asemenea, ca zețar). Numele sub care apare acest tipograf sînt : Sandul (1755, 1759), Sandul Bucureșteanul (1762) și Sandul Nicovici (1763), niciodată „Sandul (sin) Irimia (tipograful din Iași)", cum semnase

[10] *Ibidem*, p. 524—525.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*, p. 525 (sublinierea ne aparține).
[13] *Ibidem*.

cele trei cărți tipărite în 1745 și 1747 sau „Sandul tipograful de la Iași, sin Ierimiia tipograf", cum va semna *Evanghelia* apărută la Blaj în 1765. Este greu de înțeles de ce un meșter tipograf, avînd la activ, în ciuda vîrstei tinere, cîteva cărți, devine peste cîțiva ani simplu zețar și, mai ales, de ce nu-și dezvăluie numele întreg, așa cum obișnuise pînă atunci și cum avea să procedeze și în viitor. Oricum, ni se pare greu de explicat de ce își spune la un moment dat Sandul Bucureșteanul, cînd nu era originar din capitala Țării Românești și nici nu se legase, prin activitatea sa, de acest oraș, și mai cu seamă de ce își spune un an mai tîrziu Sandul Nicovici, adică fiul lui Nica (sau Nicu, Nico), cînd el era fiul lui Ieremia. După părerea noastră, acest Sandul e altă persoană decît tipograful de la Rădăuți, Buzău și Blaj. Dacă e vorba de una și aceeași persoană în cazul tuturor celor patru tipărituri amintite mai sus, atunci avem a face cu un meșteșugar muntean, aflat în subordinea lui Grigorie Stanovici, care îndeplinea munci subalterne în tipografia mitropoliei din Iași. Este deci exclus ca el să fi jucat vreun rol în impunerea graiului muntean în cărțile apărute la Iași.

Muntean nu era nici Grigorie Stanovici, tipograful cărților imprimate la Iași în intervalul 1755—1766, identificat de N. A. Ursu (ca și de alți cercetători) cu Grigorie Stan Brașoveanul. Chiar dacă el ar fi identic cu un oarecare Grigorie, tipograful *Liturghierului* bucureștean din 1747 și al *Evangheliei* apărute în același oraș trei ani mai tîrziu, nu i se poate pune în seamă muntenizarea tipăriturilor ieșite de sub mîna lui, el nefiind originar din Țara Românească și nici format ca meșteșugar acolo. De altfel, Grigorie își începe activitatea la Iași într-un moment în care norma munteană era statornic impusă în Moldova.

Ar mai fi de amintit aici că două dintre cărțile apărute la Iași înainte de venirea lui Grigorie Stanovici sînt datorate diaconului Ioan Simionovici, care se intitulează „tipograf ardelean". Rezultă din cele de mai sus că din cele 30 de cărți românești apărute la Iași în intervalul 1747—1766, cînd activează aici persoanele aflate în discuție, 2 sînt diortosite de un muntean, iar la alte 4 a colaborat (ca zețar) un meșteșugar originar din Țara Românească. Aceste simple date ne arată că prezența unor diortositori sau tipografi munteni la Iași în 1747 și după această dată e departe de a explica în mod convingător motivul pentru care moldovenii au abandonat norma locală în tipărituri, înlocuind-o cu cea munteană. În contribuțiile noastre din 1971 și 1975 am susținut că un asemenea eveniment de importanță excepțională nu poate fi pus în seama unor tipografi (sau diortositori), oricît de merituoși, ci trebuie considerat a fi urmarea unei inițiative pornite din cele mai înalte cercuri ecleziastice, care aveau în grija lor supravegherea imprimării și difuzării cărților religioase [14]. Așa cum am arătat, dovezi palpabile despre astfel de inițiative întreprinse la Iași și la Blaj lipsesc. Este, de altminteri, cu totul improbabil să ni-i închipuim pe cărturarii moldoveni și, mai ales, pe cei blăjeni (care erau catolici) recunoscînd în public, pe calea tiparului, că au renunțat la normele literare folosite pînă atunci în favoarea celei muntenești. Acordul lor a fost tacit și-și găsește expresia în litera textului.

6. Pentru a înțelege mai bine cum s-au petrecut lucrurile, întîi la Iași și apoi la Blaj, să aruncăm o privire asupra istoriei cărții religioase moldovenești și ardelenești în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

[14] *Contribuții*, p. 123—124, BD, p. 403—404, 427—428.

După o activitate rodnică și susținută, desfășurată în ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea, tipărirea cărților (bisericești) cunoaște în Moldova un neașteptat declin începînd cu primii ani ai secolului al XVIII-lea. Pînă în 1747 sînt tipărite la Iași și la Rădăuți numai 9 cărți : *Sinopsis*, 1714 (după un text muntenesc) [15], *Liturghierul* slavo-român, 1715 (după cel din București, 1680, sau cel din Buzău, 1702) [16], *Antologhionul* slavo-român, 1726 (după cel din Rîmnic, 1705) [17], *Octoihul* slavo-român, 1726 (după cel din Rîmnic, 1706) [18], *Învățătură preoților pre scurt*, 1732 (după cel din Buzău, 1702) [19], *Psaltirea*, 1743 (probabil după cea din Buzău, 1703) [20], *Catavasierul*, 1744 (după cel bucureștean din 1742) [21], *Ceaslovul*, 1745 [22], *Liturghia* slavo-română, 1745 (reeditare, probabil, a celei apărute la Iași în 1715) [23]. Cărțile tipărite în intervalul 1714—1732 sînt opera lui Ieremia Marcovici, tipograful ieșean. *Psaltirea* din 1743 poartă semnătura lui Duca Sotiriovici din Thasos. Lucrările care au văzut lumina zilei la Rădăuți în 1744—1745 sînt datorate, cum am văzut, lui Barbul Bucureșteanul, lui Grigorie Stan(ovici), lui Sandul, fiul lui Ieremia Marcovici, și ierodiaconului Iosif de la Neamț.

O primă observație privitoare la structura cărților apărute în intervalul 1714—1745. Cu unica excepție a *Catavasierului* din 1744, toate cărțile de slujbă (deci nu de lectură bisericească), destinate oficierii serviciilor divine, sînt slavo-române, avînd textul propriu-zis (cîntările) în slavă și numai tipicul în românește. Este, după părerea noastră, o dovadă elocventă că naționalizarea serviciului divin, încheiată în Transilvania la finele secolului al XVII-lea, iar în Țara Românească în primele două decenii ale secolului următor, nu avusese loc în Moldova pînă spre 1740—1745. Așa cum am arătat cu alt prilej, e posibil ca la originea înlocuirii slavonei cu româna în biserica moldovenească să se fi aflat vreo hotărîre a lui Constantin Mavrocordat, care, în cea de a doua domnie moldovenească (1741—1744), ceruse din Muntenia „cărți pe-nțeles, căci în Moldova nu se afla Evanghelii, Apostol și Liturghii" (se înțelege, românești) [24]. Ceea ce a adus din Țara Românească s-a dovedit pesemne insuficient și, de aceea, s-a trecut, începînd cu 1747, la tipărirea acestor cărți la Iași, folosindu-se drept model textele muntenești nu de mult solicitate.

O a doua observație se referă la limba textelor. Toate cărțile apărute în Moldova în intervalul 1714—1745 sînt scrise în conformitate cu normele literare moldovenești, deși, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, ele erau simple retipăriri ale unor originale muntenești. Mai mult, printre tipografi figurează numele unui muntean (Barbul Bucureșteanul) și a două persoane de altă origine, dar despre care N. A. Ursu presupune că s-ar fi format la București (Grigorie Stanovici și Sandul, fiul lui Ieremia). Cum se explică faptul că ei respectă norma locală, în timp ce tipografii și diortositorii din 1747 și de după această dată (între ei figurînd și Grigorie Sta-

[15] Cf. BD, p. 351.
[16] *Ibidem:* vezi și *Momentul 1750*, p. 523.
[17] *Momentul 1750*, p. 523.
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem*, p. 524.
[21] *Ibidem*, p. 525.
[22] Care pare a reproduce unul din ceasloavele apărute la Tîrgoviște în 1714 sau la Rîmnic în 1724.
[23] Asupra acesteia, vezi mai sus nota 16.
[24] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 512.

novici și, după opinia lui N. A. Ursu, și Sandul, fiul lui Ieremia) se conformează cu strictețe normei muntenești? După părerea noastră, într-un singur fel. Indiferent de perioada în care își desfășoară activitatea (înainte sau după 1747), tipografii și diortositorii se supuneau exigențelor comanditarului, care nu era altul decît autoritatea ecleziastică superioară a Moldovei (mitropolia de la Iași și, pentru cărțile apărute în 1744—1745, episcopia de la Rădăuți). Altminterea e greu de înțeles motivul pentru care cărțile tipărite la Rădăuți în 1744—1745, între alții de un muntean, sînt scrise moldovenește, în timp ce lucrările ieșite de sub teasc doi ani mai tîrziu apar în haină muntenească. Hotărîrea de a imprima pe scară largă tipăriturile muntenești, în cadrul acțiunii de naționalizare a serviciilor divine, nu putea fi luată de niște meșteșugari, oricît de merituoși, ci numai de autoritatea ecleziastică supremă, de mitropolie (avem în vedere persoana mitropolitului sau a altor fețe bisericești cu înaltă răspundere din cadrul instituției). Aceeași autoritate trebuia să decidă și asupra limbii textelor. Este o încheiere logică, care poate fi reținută, chiar dacă ne lipsesc informațiile din epocă.

În Transilvania, activitatea tiparului mitropoliei încetează în 1702 [25], pentru a fi reluată, la Blaj, în atelierul nou creat al episcopiei greco-catolice, abia în 1750, deci într-o perioadă cînd întreaga producție de carte bisericească din Țara Românească și Moldova era, sub raportul limbii, muntenească. În aceste împrejurări, factorii răspunzători din Blaj, trecînd peste diferențele confesionale și peste unele decrete imperiale cu caracter prohibitiv referitoare la difuzarea cărților muntenești în Transilvania [26], s-au adresat tocmai acestor cărți pentru a fi reproduse prin tipar și le-au lăsat neatinse, atît în privința textului, cît și a limbii. Nici de această dată nu trebuie să punem inițiativa, mai mult decît îndrăzneață, în seama tipografilor, care nu aveau autoritatea necesară pentru a-și asuma răspunderea unei asemenea măsuri [27]. Autorii reformei lingvistice trebuie socotiți episcopul Petru Pavel Aaron, patriot înflăcărat și luptător dîrz pentru înaintarea culturală a românilor din Transilvania, și persoanele din anturajul său.

Cunoscînd exact starea de spirit care domnea la Blaj încă din timpul păstoriei lui Inocențiu Micu-Klein, nu trebuie să rămînem mirați de o asemenea hotărîre, după cum nu trebuie să ni se pară nepotrivită sau anacronică dorința moldovenilor de a avea aceeași limbă liturgică cu a muntenilor. E cunoscută împotrivirea clerului moldovean de a fi condus de episcopi și mitropoliți de alt neam, tendință care a culminat cu decizia mitropolitului Iacob Putneanul de a opri suirea pe viitor în scaunul mitropolitan al Moldovei a unor greci [28]. Firește, ceea ce susținem noi este o simplă supoziție, care însă, în afara faptului că are o coerență logică evidentă, se sprijină pe unele constatări desprinse din examenul vieții spirituale românești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

7. Dacă N. A. Ursu încearcă să reducă importanța actului unificării lingvistice din 1750 și nu admite instaurarea unei „norme oficiale muntenești", faptul se datorează, înainte de toate, convingerii sale că vechea română n-a cunoscut „variante" sau „dialecte" literare (opinie împărtășită, alături de M. Gaster, A. Philippide, P. V. Haneș, Al. Rosetti, G. Ivă-

[25] O dată cu apariția *Pînii prunciloг*.
[26] BD, p. 428.
[27] Asupra tipografilor rîmniceni care se perindă pe la Blaj, vezi BD, p. 415.
[28] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. II, vol. II, București, 1924, p. 594.

nescu, Iorgu Iordan și E. Petrovici, și de subsemnatul) [29]. După D-sa, „întreaga cultură românească a secolului al XVIII-lea, ca și a secolelor anterioare, a avut o limbă literară comună, dar mai mult sau mai puțin „colorată" regional cu unele particularități, îndeosebi fonetice, ale graiurilor locale" [30]. Și mai departe : „Sub influența limbii cărților bisericești, care a avut un caracter relativ unitar încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, normele fonetice și morfologice supradialectale ale acestei limbi comune de cultură sporeau totuși în mod continuu, dar se constituiau lent și se difuzau pe nesimțite. Particularitățile diverselor graiuri locale aflate în textele vechi românești constituie prețioase informații pentru dialectologia istorică a limbii române. Prezența lor în textele respective nu demonstrează însă că vechea română literară avea dialecte sau variante regionale, pentru că intelectualii români ai vremii nu aveau conștiința existenței unor asemenea diferențieri în limba lor de cultură"[31].

Punctul de vedere al lui N. A. Ursu este evident eronat și dovedește o insuficientă meditație asupra problemelor abordate. Am consacrat o cercetare monografică asupra unificării românei literare și asupra bazei sale dialectale. Întrucît nu sperăm să-l convingem pe autor în cîteva rînduri, atîta timp cît n-am reușit s-o facem în mai multe sute de pagini, ne vom opri pe scurt numai asupra unora dintre chestiunile legate de problema „dialectelor" literare românești.

a) În mod cert, vechea română literară a avut un fond comun, indiferent de regiunile în care era folosită, fond căruia putem să-i spunem *norme supradialectale*, cum susține N. A. Ursu, sau *limbă comună*, termen propus de I. Coteanu [32]. Nu de la aceste trăsături trebuie să pornim însă atunci cînd ne ocupăm de unificarea limbii literare, ci de la deosebirile dinăuntrul acestei limbi.

b) Simplul fapt că în textele vechi există unele „particularități ale diverselor graiuri" nu înseamnă, desigur, că putem vorbi despre existența unor variante sau dialecte literare. Pentru a avea dreptul să facem o asemenea afirmație, e necesar ca aceste particularități să fie relativ numeroase și, fiind folosite cu o anumită consecvență, să se organizeze în ansambluri coerente de norme, variabile de la o regiune la alta. Existența acestor norme a fost pusă în lumină cu prisosință în lucrările lui G. Ivănescu și ale subsemnatului.

c) Este fals să se afirme că limba cărților bisericești a avut un caracter relativ unitar încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Departe de a fi o perioadă de unificare, intervalul trebuie socotit drept o epocă de consolidare a normelor literare regionale. De o unificare nu poate fi vorba nici în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Ne-am ocupat pe larg de aceste probleme într-o serie de contribuții, la care cititorul interesat este rugat să se raporteze [33].

d) Nu este adevărat că „intelectualii români ai vremii nu aveau conștiința existenței unor asemenea diferențieri în limba lor de cultură". Dacă așa ar sta lucrurile, cum se explică faptul că, transcriind sau retipă-

[29] Vezi lucrarea noastră *Introducere în studiul limbii române literare*, București, 1982, p. 88—90.

[30] *Momentul 1750*, p. 523.

[31] *Ibidem*, p. 531.

[32] *Româna literară și problemele ei principale*, București, 1961, p. 11.

[33] Vezi BD, p. 323, *Introducere în studiul limbii române literare*, p. 87—101, *În legătură cu dialectele literare ale limbii române*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 437—443.

rînd diverse cărți, copiștii sau tipografii acceptau textul, dar nu și litera lui, modificînd particularitățile de limbă ale originalului în conformitate cu norma lingvistică proprie? Este cazul lui Coresi, care reproduce texte bănățene, ardelene sau moldovene, dar în grai muntean. Dimpotrivă, diacul Ioan din Pocioveliște-Bihor, copiind în circa 1641 *Cazania I* și *Molitvenicul* lui Coresi, are grija de a asigura o coloratură nord-ardeleană limbii celor două tipărituri [34]. Nu alta e soarta *Cazaniei* lui Varlaam, reeditată, parțial, la Dealu în 1644 [35] sau a *Pravilei* lui Vasile Lupu, retipărită, în parte, în *Îndreptarea legii* sau *Pravila* lui Matei Basarab, cum i se mai spune [36]. După cum am văzut mai sus, într-un mod asemănător procedează moldovenii cînd reproduc texte muntenești în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Numai acceptînd existența unor variante literare regionale, înțelegem atitudinea autorilor *Paliei de la Orăștie*, care au ținut cu tot dinadinsul ca lucrarea lor să iasă din tipografia coresiană în haină bănățeană [37], ca și respectul muntenilor față de limba *Răspunsului* lui Varlaam, determinat desigur de voința autorului ca în opera sa normele scrisului literar moldovenesc să nu fie modificate [38].

Sînt, toate acestea, numai cîteva argumente în favoarea unui punct de vedere care la ora aceasta ni se pare definitiv demonstrat.

Mai 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[34] Vezi BD, p. 319—320.

[35] Vezi C. Frâncu, *Limba Cazaniei lui Varlaam în comparație cu limba celorlalte cazanii din secolele al XVII-lea—al XVIII-lea*, în SLLF, III, p. 47—80.

[36] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, ed. II, vol. I, București, 1971, p. 234—240.

[37] Vezi BD, p. 262.

[38] Cf. Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva Catihismusului calvinesc*, ed. Mirela Teodorescu, București, 1984, p. 24—25.

LITERARIZAREA LIMBII FOLCLORULUI EDITAT

PETRU ZUGUN

În „prima culegere masivă de poezii populare românești" [1] (1830), aparținînd lui Nicolae Pauleti, limba folclorului este transcrisă în două modalități diferite, coexistente, uneori, chiar în același text : într-un caz particularitățile regionale sînt păstrate, în aspectele lor esențiale, iar în celălalt caz ele sînt înlocuite prin formele corespondente ale limbii de cultură, cîte și cum s-au conturat în norma epocii, sau prin cele care au fost „simțite" ca fiind proprii limbii culturii [2].

O dată cu apariția culegerilor de folclor literar (și de piese literare culte în spirit folcloric) ale lui Vasile Alecsandri *(Poezii poporale. Balade. Cîntice bătrînești*, 1852—1853, și *Poezii populare ale românilor*, 1866), s-a conturat ferm modalitatea de editare literarizată a textului folcloric, modalitate constînd în adaptarea integrală (sau aproape integrală) a limbii folclorului la normele limbii de cultură, limbajul dialectal fiind doar sugerat, rar, prin unele particularități lexicale, care sînt mai greu (uneori chiar imposibil) de înlocuit decît cele fonetice și gramaticale. „Modalitatea Alecsandri" de editare a folclorului constă în literarizarea limbii textului folcloric în spiritul normelor limbii scrise, uzuale la un moment dat. Ilustrăm această modalitate prin compararea limbii a două variante ale baladei *Miorița*, ambele culese în același „ținut", Vrancea, la distanța în timp de aproximativ 80 de ani, una editată de Alecsandri în 1852, sub titlul *Mieoara*, în partea I din prima lui culegere de texte folclorice, iar cealaltă fiind a treia versiune — cea mai apropiată în conținut, din cele 91 — publicată de Ion Diaconu, în *Ținutul Vrancei*, ediția din 1966 (cu texte republicate după ediția din 1930), p. 318—321. Chiar și numai primele 16 versuri ale celor două variante menționate sînt relevante pentru substituirile sistematice, operate de Alecsandri, ale formelor dialectale vrîncene, prin cele literare corespunzătoare, de la mijlocul secolului trecut (majoritatea lor, și astăzi) :

Pe-un picior de plai,	*Pi-uñ ḱiśior di plai,*
Pe-o gură de rai,	*Pi-o gurî di rai,*
Eată vin în cale,	*Uiți, ǧini-ñ cali,*
Se cobor la vale	*Sî cobǧarî-ñ vali*
Trei turme de miei	*Trii turmi di ńioreli,*
Cu trei ciobănei.	*Cu trii săntineli.*
Unu-i Moldovan,	*Aśiia sîn' trii śiobănei,*

[1] Ioan Chindriș, *Preromanticul Nicolae Pauleti*, prefață la: Nicolae Pauleti, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1980, p. V.

[2] Vezi Ion Mușlea, *Studiu introductiv* la volumul *Cîntări și strigături românești de cari cîntă fetele și feciorii jucînd scrise de Nicolae Pauleti în Roșia, în anul 1838*, Editura Academiei R.S.R., București, 1962; P. Zugun, *Nicolae Pauleti și autenticitatea limbii folclorului editat*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XXX, 1985 A, p. 369—372.

Unu-i Ungurean,
Ş-unu-i Vrancean.
Iar cel Ungurean
Şi cu cel Vrancean
Mări, se vorbiră
Ei se sfătuiră
Pe l-apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel Moldovan [...]

Minîn turmili di oi
Unu-i moldovian,
Unu-i uñgurian
Şi unu-i vrăñşian.
Şiobănaşu uñgurian
Şi cu şel moldovian
Într-o sarî si vorĝirî
Şi si sfătuirî
Ca pi la apus di soari [...]

În aceste versuri, ca şi în următoarele (pe care nu le transcriem, din economie de spaţiu), se pot identifica substituiri sistematice ca : înlocuirea vocalelor închise (cel mai adesea finale) *-i*, provenit din *-e*, şi *-î*, provenit din *-ă*, prin corespondentele lor literare ; *de, pe, vine, cale, vale, turme, trei, soarele* etc., pentru *di, pi, ĝini, cali, vali, turmi, trii, soarili ; gură, coboară, năzdrăvană, bîrsană* etc., în loc de *gurî, coboarî, năzdrăvanî, bîrsanî ;* develarizarea vocalelor şi pronunţarea muiată a şuierătoarelor şi dentalelor care le precedă : *şi* pentru *şî, se* pentru *sî, că* pentru *cî, zice* pentru *zîşi, ţinut* pentru *ţînut* ş.a. ; eliminarea palatalizării labialelor, prin înlocuirea lor cu labialele corespondente : *picior* pentru *kişior, spicul* pentru *skicu, vine* în loc de *ĝini, vorbiră* pentru *vorĝirî, să fiu* pentru *sî kiu, mi* pentru *ñi ;* eliminarea fricatizărilor şi revenirea la africate : *picior* pentru *kişior, ciobănei* pentru *şiobănei, vrăncean* pentru *vrănşian, strînge* pentru *strînzi, plînge* pentru *plînzi* ş.a. ; adăugarea consoanei finale *-d* în sufixul de gerunziu, în *lăcrămînd, alergînd, întrebînd, zicînd,* pentru *lăcrămîn* etc., precum şi în cazul adverbului *cînd ;* notarea articolului hotărît enclitic *-l* în *spicul* pentru *skicu, baciul* pentru *başiu* etc. ; adăugarea desinenţei de plural masculin *-i* în *învăţaţi, bărbaţi, toţi* ş.a., pentru *învăţaţ* etc. ; înlocuirea formelor verbale iotacizate cu cele literare corespunzătoare, în *să-mi aud* pentru *s-auz* ş.a. ; au fost operate şi alte înlocuiri, în acelaşi spirit al literarizării.

Compararea acestor înlocuiri sistematice cu normele limbii scrise ale vremii [3] dovedeşte identitatea limbii folclorului literar publicat de Alecsandri cu limba scrisă a epocii şi cu limba literară actuală. De asemenea, aspectul fonetic şi gramatical al limbii comentariilor lui Alecsandri, la textele folclorice pe care le-a editat, este identic cu cel al limbii *Mioriţei* sau al oricărui alt text folcloric din culegerile sale de folclor, cum arată un exemplu ca : „Aşa, steoa omului se întunecă cînd îl amerinţă o nenorocire şi cade din cer cînd se apropie de gura morţii" *(Poezii poporale. Balade. Cîntice bătrîneşti,* Partea I, [Iaşi], 1852, p. 87). În acelaşi timp, fapte de limbă regionale ca cele extrase din versiunea dată de Ion Diaconu sînt identice cu cele descrise de Iorgu Iordan în studiul *Graiul putnean* [4], lucrare în care Ion Diaconu este citat frecvent pentru textele folclorice în grai vrîncean, pe care le-a publicat.

Este neîndoielnic că la 1852 şi la 1866 Vasile Alecsandri n-ar fi putut nota în mod adecvat, nici cu alfabet chirilic, nici cu alfabet latin, toate varietăţile fonetice regionale pe care le-a transcris Ion Diaconu, cu 80 de ani mai tîrziu, însă parte din ele — ca, de exemplu, închiderea vocalelor, velarizările, palatalizările, nerostirea articolului ş.a. — le putea consemna,

[3] Vezi Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare,* Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1975, p. 489—548 (capitolul al III-lea, *Limba literară în perioada 1836—1881),* şi Florin D. Popescu, *Limba şi stilul poeziei lui Vasile Alecsandri,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, p. 42—142.

[4] Studiul a fost publicat întîi în „Ethnos. Revistă de grai, studiu şi creaţie românească, I, 1941, nr. 1, p. 90—117, şi apoi republicat în volumul *Scrieri alese,* Buc., Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 230—247.

dacă ar fi avut intenția de a le nota. Limba scrisă a epocii era plină de regionalisme, cum dovedesc multe texte publicate în acel timp [5].

Pentru că este literarizată, limba textelor folclorice publicate de Vasile Alecsandri nu permite, decît poate cu unele excepții de ordin lexical, localizarea lor. Sprijinim această afirmație prin transcrierea a trei fragmente din trei *doine* publicate în *Poezii populare ale românilor* și indicate, atît în comentariile lui Alecsandri, cît și de editorul său Gh. Vrabie [6], ca fiind culese, fiecare în parte, în una dintre cele trei provincii istorice românești: 1) *Arză-te focul, pădure / Ș-ai cădea sub o secure / Arde-ar lemnile din tine / Cum arde inima-n mine* [...] *Să văd cîrduri de copile / Care mă sfîrșesc de zile;* 2) *Lupii-n goană le luară / Giumătate le mîncară. / Cînd văzui în cea din urmă. / C-o să rămîi fără turmă. / Plec spre bîlci după tocilă* [...]; 3) *Mă dusei la Monastire, / Pusei mîna pe psaltire / Și citii cîteva zile / Să mai uit cele copile* [7]. Nici o particularitate lingvistică nu „trădează" clar proveniența modovenească, respectiv muntenească sau ardelenească, a textelor.

În culegerile de folclor ale lui Vasile Alecsandri trebuie să constatăm deci o unificare a limbii folclorului, ca urmare a adaptării acesteia la limba de cultură a epocii. Este neîndoielnic că unificarea limbii folclorului publicat a fost realizată de Vasile Alecsandri în mod intenționat, cu mai multe scopuri: pentru demonstrarea unității spirituale a tuturor românilor, indiferent de provincia istorică de care aparțineau; pentru difuzarea largă a literaturii populare și pentru facilitarea receptării ei estetice; pentru investirea limbii folclorului cu prestigiul limbii de cultură. Numai literarizată limba folclorului a putut sta la baza limbii literare moderne și a putut constitui o contrapondere la purismul de nuanțe diferite, care avea ca efect diferențierea parțială a limbii de cultură de limba populară. În circumstanțele epocii, literarizarea limbii folclorului a constituit un merit de seamă, nerelevat pînă acum, al lui Vasile Alecsandri.

Literarizarea limbii folclorului a facilitat stabilizarea normelor limbii moderne de cultură, difuziunea largă a literaturii populare, receptarea ei estetică, precum și traducerea ei în limbi străine. Dacă Alecsandri ar fi păstrat — fie și numai cît se putea păstra și consemna în scris și prin tipar — regionalismele limbii autentice ale folclorului, stabilizarea normelor limbii literare ar fi fost periclitată și n-ar fi fost înregistrate nici celelalte efecte pozitive ale literarizării limbii folclorului. Prin procedeul adoptat de Alecsandri au fost evitate și dificultățile tipografice de editare a folclorului.

După Alecsandri, și urmînd modelul lui, limba textelor folclorice a fost literarizată, în același spirit, și de alți editori (At. Marienescu, S. Fl.

[5] Pentru a ilustra această realitate din limba scrisă a vremii, redăm un fragment dintr-un text scris la 1837 de C. Negruzzi: „Vezi într-acea vale frumoasă adivărat peizaj a Elveției, acel palat gotic împregiurat de frumușele case țărănești? Acolo sînt Miclăușenii. Călătoriul să simte cuprins de o sfîntă dragoste văzînd această bisericuță încungiurată de morminte [...]", C. Negruți, *Fragment dintr-o călătorie*, „Alăuta românească, suplement la nr. 49 a Albinei românești", 24 iunie 1937, p. 216—218, apud C. Negruzzi, *Opere*, I, ediție critică de Liviu Leonte, Buc., Editura Minerva, p. 454.

[6] Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, ediție de Gh. Vrabie, [Buc.], Editura pentru Literatură, 1965, vol. I, p. 306, 330 și 359.

[7] *Poezii populare ale românilor, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri*, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1866, p. 231, 265 și 306.

Marian, Gh. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu ș.a.), fapt recunoscut de ei prin utilizarea unor epitete ca „îndreptat", „cores", „scris", „completat", „restabilit" și altele de acest fel [8], care au în vedere, în primul rînd, „literarizarea" și de abia în al doilea rînd „modificările de conținut". Procedeul cel mai potrivit ar fi fost, desigur, publicarea dublă, cu și fără literarizare, a aceluiași text folcloric.

După 1880, normele unice ale limbii literare s-au stabilizat și purismul nu mai constituia un pericol pentru unitatea limbii naționale, astfel că păstrarea particularităților dialectale la editarea textelor folclorice nu mai putea afecta unitatea, deja realizată, în linii esențiale, a limbii de cultură ; dimpotrivă, se impunea chiar conservarea lor cît se poate de scrupuloasă, ele fiind simțite acum ca dovezi ale varietății în unitate a limbii populare, luată în întregimea ei. Conduși de intuiție, în primul rînd, dar și de unele principii lingvistice, în al doilea rînd, unii folcloriști ai epocii pot fi considerați, prin maniera în care au păstrat mai multe dintre particularitățile dialectale, la editarea textelor folclorice, precursori ai școlii etnografice și folclorice inițiate de Ovid Densusianu, la începutul secolului al XX-lea.

Meritele unora dintre acești folcloriști — adepți ai principiului păstrării autenticității limbii populare —, în privința culegerii și editării folclorului, pot fi evaluate, parțial, prin exemplificări din culegerile lor. Dăm aici doar două exemple.

Primul text aparține lui Miron Pompiliu și face parte din balada *Pasărea măiastră*, cuprinsă în volumul *Balade populare române*, Iași, 1870 : *Casa ta-i frumos chitită / Și-i cu paie-acoperită, / Cu paie de grîi curat, / Face-s-a lumină-n sat; / Pentru că ești tînăros, / Fi-ua satul luminos* (p. 76). Al doilea text folcloric, care exemplifică un grad mai înalt de păstrare a caracterului regional al limbii, la editarea folclorului, la sfîrșitul secolului trecut, este extras din culegerea lui Mihail Canianu, *Poezii populare. Doine. Culese și publicate întocmai cum se zic*, Iași, 1888 : *Frundzî verdi tiriplic, / Di cînd iaram copchil nic / Doina o știu și doina o dzîc, / Cu doina mă mîntuiesc / De ghir și boieresc* (p. 3). Comparația acestor două texte indică un progres însemnat — dar și unele inconsecvențe, la același editor *(de* și *dî, și* și *șî,* la ultimul) — de la Miron Pompiliu la Mihail Canianu, o dată cu trecerea timpului, în privința conservării particularităților dialectale, în culegerea și editarea folclorului. Progresul a fost continuat de G. Alexici [9] și de Ovid Densusianu și elevii săi direcți sau indirecți, între care a fost și I. Diaconu [10].

Reprezentantul principal al „clasicismului folcloric", Vasile Alecsandri, nu putea proceda însă ca editorii de folclor literar care l-au criticat pentru nerespectarea limbii autentice a folclorului, pentru că în perioada anilor '50 din secolul trecut, norma literară era numai în curs de stabili-

[8] Apud Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei. Etnografie. Folklor. Dialectologie*, I, Buc., 1969, p. 22—23.

[9] Vezi Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 279—285.

[10] *Ibidem*, p. 93—103.

zare, nu stabilizată, cum a devenit la sfîrșitul secolului. O dată cu stabilizarea normei, însă, au început să aibă cîștig de cauză reprezentanții „criticismului folcloric", Ovid Densusianu și elevii lui [11], care au impus, prin argumente de tip lingvistic și etnologic, precum și prin culegerile și studiile folclorice pe care le-au realizat, principiul păstrării autenticității literaturii populare. Din aceeași perioadă, literarizarea limbii folclorului — realizată și acum la unele culegeri noi (ca și la reeditarea celor anterioare în care limba a fost literarizată) — se justifică, la fel ca și în cazul perioadei anterioare, numai prin argumente care țin de politica culturală.

O monografie despre limba folclorului românesc din secolul al XIX-lea și al XX-lea va trebui să ia în considerare și aspecte ca cele prezentate succint aici, deoarece ele sînt, credem, dintre cele importante.

Mai 1987

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August nr. 11

[11] Vezi Ion Diaconu, *op. cit.*, p. 122 și urm.; Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 356—377.

TRADUCERI NECUNOSCUTE ALE LUI DOSOFTEI DIN PERIOADA CELUI DE-AL DOILEA EXIL POLON (I)

ALEXANDRU MAREŞ

1. În ms. rom. 34 al Bibliotecii Academiei R. S. România, la sfîrşitul textului *Istoria Suzanei* (f. 73^{v}), copistul Toader Jora consemnează următoarele date în legătură cu sursa copiei sale : „Această cărţăluie am scris-o eu di pe o carte a sfinţi⟨i⟩i sale a egumenului de Floreşti, pentru ca să să ştie văleatul 7264, întru care dzile să o fi sc⟨r⟩is Constantin Bălăcian, întru care scrie aşe : « Scris-o-am di pe un izvod ce era scris de ermonahul Neculaiu arhimandritul, ce scrie că au scrisu-o de pe o biblie a lui Şerban-Vodă din Ţara Muntenească, cînd au fost în Ţara Leşască »". Deşi a fost publicată în mai multe rînduri [1], iar unul dintre textele manuscrisului *(Legenda lui Afroditian Persul)* a format obiectul cîtorva studii [2], însemnarea respectivă nu s-a bucurat pînă în prezent de atenţia cercetătorilor. Fapt oarecum surprinzător, ţinînd seama că una dintre informaţiile cuprinse este în mod nemijlocit legată de ultima perioadă a vieţii mitropolitului Dosoftei. Mergînd pe urmele acestei ştiri, am avut neaşteptata surpriză să identificăm cîteva traduceri necunoscute efectuate de Dosoftei după refugierea sa în 1686 în Polonia.

2. Înainte de a examina această informaţie, considerăm necesar să prezentăm cîteva date în legătură cu manuscrisul academic 34 şi cu persoanele consemnate în însemnarea copistului.

Manuscrisul cuprinde următoarele texte :

f. 1^{r} : text acefal *(incipit :* „unul Tatăl, altul Fiiul, împrotiva căruie lucru apostolul bate grăind şi puind chiziş cum că la noi nu sînt mulţi domni, nici dumnedzei mulţi . . ." [3]).

f. 2^{r} : *Pentru pre ce vreme scorni iconoborenie şi care împăraţi s-au făcut iconobornici şi care săboară din toată lume pentr-aceasta fură procleţiţi.*

f. 4^{r} : *Iconoboreţilor, pre o samă poncişe a lor cuvinte, răspuns.*

f. 7^{v} : *Pentru cruce văzutului semnu a fiiului omenescu, a Domnului nostru Isus Hristos, care semnu la vreme v⟨e⟩nirei sale la ce a doua să va ivi pe norii ceriului şi pe graiurile vrăjmaşilor crucii Domnului, răspuns.*

f. 24^{r} : *Pentru îmblatul cu crucile.*

f. 28^{v} : *Pentru ruga sfinţilor.*

[1] Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, tomul I, Bucureşti, 1907, p. 96—97; G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, vol. I, [Bucureşti], 1959, p. 12, 138, 166; idem, *Catalogul manuscriselor româneşti B.A.R. 1—1600*, [I], Bucureşti, 1978, p. 19.

[2] N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II. *Epoca influenţei greceşti*, Bucureşti, 1938, p. 82—84; Dan Simonescu, *Legenda lui Afroditian Persul*, Bucureşti, 1942; J. Gouillard, *La version roumaine de la „Légende d'Aphroditianos"*, în „Académie Roumaine. Bulletin de la Séction Historique", XXIV$_1$, 1944, p. 102—125; Dragoş Moldovanu, *Miscellanea philologica*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 417—420.

[3] De la începutul acestui text lipsesc două file.

f. 35r : *Pentru ruga și milostenie ce să faci drept sfintele morților, din Scriptura Vechi și Nouă dovedele de la sfinți.*

f. 43r : *Viiața și petrecire sfîntului, slăvitului, marelui mucenic Ioan cel Nou de la Soceavă, carile să prăznuiești în 2 dzile a lui iunie*[4].

f. 51v : *Înștiințare pentru moaștiile sfîntului și marelui mucinic Ioan cel Nou de la Soceavă, cu ce pricină s-au luat de la Moldova și la ceastă vreme unde să află*[5].

f. 53v : *Viiața și petrecire sfîntului, slăvitului și întru tot cinstitului apostol și evanghelist Luca.*

f. 63r : *Poveste lui Afrodițian Persul, scrisă*[6] *de Filip Prizviterul, singhelul*[7] *marelui Ioan Zlataust...*

f. 70r : *Istorie a Sosanii de la începătura lui Daniil osăbită pentru că nu este ea ca și poveste ce cu balaurul Vil în cărțile evreilor.*

f. 74r : *Viiața și petrecire și pre ⟨a⟩mănuntul poveste a precuvi⟨o⟩sului părintele nostru Vasilie Novi...*

f. 107r : *Învățătură pe scurt împotriva a multor rele închipuiri carii neștiind fac unii din creștini și dovediri de unde se trag acele rele și ce închipuiesc.*

Sub raportul scrierii, primele 22 de file nu-i pot fi atribuite lui Toader Jora, ele fiind transcrise de cel puțin doi copiști necunoscuți. Din unele notații existente în primele șapte file, se poate deduce că acestea au fost copiate în intervalul 21—31 ianuarie 1754[8]. Cu excepția unui scurt fragment (50r/16—51r/1), scris probabil de copistul care a transcris primele 14 rînduri pe fila 5r, restul filelor din manuscris au fost copiate de Toader Jora. Încheierea transcrierii filelor 23—73 s-a realizat în 1755 sau în 1756 („văletul 7264", după computul bizantin, dar fără indicarea lunii)[9]. Avînd în vedere particularitățile paleografice și, în special, mărturia filigranelor, putem presupune că filele 74—106 au fost copiate în același an în care s-a încheiat transcrierea primului grupaj de texte (f. 1—73) sau curînd după aceasta[10]. În schimb, filele 107—121 au fost adăugate manuscrisului mult mai tîrziu, scrierea lor fiind în mod cert databilă în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea[11].

[4] Scris: иȣнїѧ.

[5] La sfîrșitul textului, în spațiul rămas liber pe fila 53r, Toader Jora a făcut în 1783 sau curînd după acest an următoarea însemnare: „Pentru aceste sfinte moaștii, după atita curgere de ani, nimene din pămîntenii noștri nu s-au mai putut ispiti a intra la această cheltuială, ce, după ce s-au luat scaunul Sucevii supt stăpînire împărăți⟨i⟩i nemțăști, iarăș s-au adus cu putere împărăți⟨i⟩i nemțăști".

[6] Scris: скрисе.

[7] Scris: книгелȣл.

[8] F. 2r/12: „*Let* 7262 (=1754; n.n.; Al. Mareș), ianuarie în 21 de dzile"; f. 5r/14 : „*Ghe(n)* în 25"; f. 7v/20: „*Ghe(n) 31*".

[9] Este posibil ca Toader Jora să fi început copierea textelor chiar în anul 1754 și, în consecință, data terminării primei porțiuni manuscrise (f. 23—73) să fie cuprinsă între 1 septembrie și 31 decembrie 1755. În fond, el continuă transcrierea textelor pe care cei doi scribi anonimi o începuseră în ianuarie 1754 și, după cum am arătat, permite unuia dintre aceștia să-i copieze o mică porțiune de text.

[10] În această porțiune manuscrisă scrisul, uneori și cerneala prezintă aceleași caracteristici ca și în porțiunea pe care o delimitează filele 23—73. Fapt esențial, una dintre variantele de filigran aparținînd tipului *trei pălării* (f. 91) se regăsește sub o formă identică pe hîrtia unui manuscris din 1757 (B.A.R.S.R., ms. rom. 1395, f. 17).

[11] Scrisul aparține perioadei de maturitate a copistului, prezentînd aceleași particularități pe care le întîlnim în manuscrisele sale de mai tîrziu; vezi B.A.R.S.R., ms. rom. 50 și 57. În plus, una dintre variantele de filigran (reprezentînd o pasăre care surmontează literele BOSA; f. 119) apare în formă identică pe hîrtia manuscrisului academic 57 (f. 46), datînd din anul 1786.

Copistul principal al manuscrisului, Toader Jora, este o persoană relativ bine cunoscută. A fost fiul lui Neculai Jora (m. 1768), care deținuse dregătoriile de postelnic și stolnic [12], și nepot al marelui logofăt moldovean Antiohie Jora, amintit deseori și în cronici [13]. După cum însuși consemnează într-o însemnare manuscrisă, s-a născut la 8 iunie 1740 [14], iar în 1786, pe cînd iscălea biv vel pitar, a copiat *Istoria etiopicească* a lui Eliodor [15] și *Zăbava fandasii* a lui Francesco Loredano [16]. În 1802 ocupa dregătoria de paharnic [17].

Din cele arătate mai sus, reiese că textele din primele 73 de file ale manuscrisului academic 34, foarte probabil și *Viața sfîntului Vasile cel Nou*, au fost scrise pe parcursul a doi-trei ani (1754—1756), deci într-o perioadă cînd copistul era un adolescent. Întrucît bunicul său, Antiohie Jora, este consemnat în 1694 printre fondatorii bisericii din mănăstirea Florești [18], este posibil ca tînărul Jora să fi învățat ceva carte în acest lăcaș monastic, ctitorie în parte și a familiei sale [19], ceea ce ar explica accesul său, la o vîrstă atît de timpurie, la un manuscris aparținînd egumenului din localitate.

Pe cînd și-a realizat transcrierea, egumen al mănăstirii Florești era Antonie Mogîldea, atestat în această calitate între 1752 și 1757 și intrat în cinul monahal pe la 1725 [20]. Izvodul pe care i l-a pus la dispoziție lui Toader Jora fusese copiat de un anume Constantin Bălăcian, în zilele egumeniei sale, după cum ne încredințează însemnarea amintită, oricum la o dată anterioară anului 1754. Nu credem că acest copist ar putea fi identificat cu Constantin Bălăceanu, fiul postelnicului Barbu din cunoscuta familie muntenească a Bălăcenilor, atestat în diverse ocazii între 1738 și 1780, răstimp în care a deținut numeroase dregătorii [21]. Faptul că nu deținem informații despre o activitate de copist pe care ocazional ar fi desfășurat-o fiul lui Barbu Bălăceanu nu constituie principalul impediment în calea acestei identificări. Nu vedem însă prin mijlocirea cui ar fi putut ajunge în Țara Românească manuscrisul arhimandritului Neculai, după cum nu putem întrezări nici cauza care l-ar fi determinat pe acest boier muntean, o dată realizată transcrierea, să o înstrăineze, trimițînd-o egumenului mănăstirii Florești. Sînt motive care ne fac să presupunem că scribul izvodului transcris de Toader Jora a fost probabil un moldovean, al cărui nume provine fără îndoială de la moșia Bălăceni, județul Vaslui [22].

[12] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, Iași, 1927, p. XX.

[13] *Ibidem*, p. XVIII—XIX; Octav-George Lecca, *Familiile boierești române*, București, 1899, p. 287.

[14] G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 24.

[15] *Ibidem*, p. 25.

[16] *Ibidem*, p. 23.

[17] *Ibidem*, p. 24. În două documente din anii 1788 și 1792 este consemnat cu funcția de pitar; vezi N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XVI, București, 1909, p. 339—340.

[18] Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova*, București, 1916, p. IX. Pentru unele exemplare din ediția *Minecilor* (Buzău, 1698) donate de Antiohie Jora mănăstirii din Florești, vezi o însemnare manuscrisă din 1701, reprodusă de Ioan Antonovici, *Documente bîrlădene*, volumul I, Bîrlad, 1911, p. 333.

[19] Adevăratul ctitor al mănăstirii a fost Cristea Ghenovici, iar de la sfîrșitul secolului al XVII-lea rolul de susținători ai mănăstirii și l-au asumat urmașii lui Gavril Costache, vornicul Țării de Jos (Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești*..., p. VIII—X).

[20] Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești*..., p. XLI—XLIII.

[21] Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, volumul I, București, 1913, p. 162, 194, 197—198, 200—210.

[22] Cf. Ștefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 242—243.

În sfîrșit, acest enigmatic Costantin Bălăcian s-a folosit de un izvod transcris în Polonia de Neculai arhimandritul după un exemplar al *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino. Deosebit de prețioasă, întrucît conține unele elemente care sînt confirmate și de alte izvoare, informația din urmă ne îndreaptă atenția spre ultima perioadă a vieții lui Dosoftei. Astfel, în 1687, în orașul Zolkiew, la ridicarea în rangul de episcop a lui Atanasie Șumleanski a participat, alături de Dosoftei, și Nicolae, arhimandritul Sucevei [23]. Acesta făcea parte din suita clericilor care în 1686 l-au însoțit pe mitropolitul Moldovei pe calea retragerii în Polonia [24]. La 25 martie (sau mai) 1691, Nicolae a fost sfințit de către Dosoftei ca episcop de Rădăuți [25], eveniment ce a avut drept consecință ca, o perioadă de timp, în fruntea acestei eparhii să se afle doi arhipăstori [26]. Un an mai tîrziu, pe data de 30 mai, Neculai se afla la Moscova, unde, sosit după „milostenie", producea dovada noii sale demnități și afirma că era stabilit la mănăstirea Moldovița, întrucît „mănăstirea lui cu hramul Sf. Nicolae" fusese devastată [27]. La 8 mai 1694 se afla tot în Polonia, iscălind în calitate de *„episcop Radevski"* pe o carte donată de niște localnici din Striy episcopiei de Rădăuți [28]. În acest an sau în anul următor, Neculai a înființat schitul Vijnița la granița cu Galiția [29], deci într-un teritoriu aflat încă sub ocupația polonă. Ultima oară numele acestui episcop figurează în două acte de danie pentru schitul Vijnița, emise în aceeași zi : 17 aprilie 1696 [30].

Referitor la exemplarul *Bibliei* lui Șerban-Vodă din care a transcris Neculai pe cînd se afla în „Țara Leșască", acesta nu poate fi decît cel al ediției bucureștene din 1688, trimis, în numele lui Costantin Brîncoveanu

[23] Ștefan Ciobanu, *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*, București, 1920, p. 13—14, 16. El este probabil una și aceeași persoană cu vicarul Nicolae, atestat în slujba mitropoliei din Suceava la data de 11 mai 1670; vezi George Popovici, *Index Zolkieviensis*, în „Candela", III, 1884, nr. 12, p. 748, nr. 90.

[24] Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 16.

[25] Cf. S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVIII-lea* (extras din „Analele Academiei Române", Mem. Secț. ist., tom. XXXIV, 1912), București, 1912, p. 63, unde gramata de hirotonisire a lui Neculai în scaunul episcopal este datată 25 martie 7191 (= 1683). Anul real al gramatei trebuie să fie cel pe care îl consemnează Dimitrie Dan, adică 1691 (*Dosoftei mitropolitul Moldovei. 1624—1696*, Cernăuți, 1927, p. 9), întrucît hirotonisirea lui Neculai s-a făcut cu știrea regelui Sobieski, după cum afirmă însuși Dosoftei în scrisoarea adresată la 4 aprilie 1693 patriarhului Ierusalimului, Dositei (Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 28—29).

[26] Celălalt episcop de Rădăuți este Lavrentie, hirotonisit în 1687 (Dimitrie Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 94—96), care, în această calitate, este înregistrat fără întrerupere în intervalul 1691—1700; vezi *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. IV, 1676—1700, București, 1970, nr. 1409—1412, 1425, 1429, 1494, 1508, 1513—1514, 1516, 1549 etc. Deși s-a afirmat că Neculai nu pare a fi arhipăstorit vreodată la Rădăuți (Dimitrie Dan, *Dosoftei mitropolitul Moldovei*, p. 9—10, 29, nota 1), ocuparea de către polonî a colțului nord-vestic al Moldovei între 1691 și 1698 a creat condiții favorabile ca la conducerea episcopiei de Rădăuți prezența protejatului lui Dosoftei să nu rămînă pur nominală.

[27] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 63.

[28] Dimitrie Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, p. 95, 221.

[29] *Ibidem*, p. 95; Erast Hostiuc, *Schiturile și sihăstriile Bucovinei de altădată*, Cernăuți, 1936, p. 117.

[30] Teodor Bălan, *Documentele bucovinene*, volumul III, 1573—1720, Cernăuți, 1937, p. 86; *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*. Supliment I (1403—1700), București, 1975, nr. 1039—1040. Înregistrarea lui Neculai în calitate de episcop de Rădăuți în anul 1701 (Melchisedec, *Cronica Hușilor și a episcopiei cu aseminea numire*, București, 1869; *Apendice la Cronica Hușilor*, p. 122) este lipsită de un suport documentar; vezi și Dimitrie Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, p. 95, nota 2.

lui Dosoftei în Polonia, exemplar păstrat în prezent la mănăstirea Putna [31]. Cum la data executării copiei sale Neculai era încă arhimandrit, urmează să admitem că transcrierea pe care i-o datorăm s-a realizat în intervalul cuprins între apariția ediției din 1688 și hirotonisirea sa ca episcop (25 martie sau mai 1691).

3. Dintre textele manuscrisului care precedă însemnarea de la fila 73^{v}, numai *Istoria Suzanei* se regăsește în textul biblic, versiunea transcrisă de Toader Jora avîndu-și evident sursa în traducerea tipărită la București în 1688 [32]. Copierea acestui text în Polonia direct după exemplarul dăruit lui Dosoftei de Constantin Brîncoveanu constituie desigur un indiciu că în jurul mitropolitului moldovean, ale cărui îndeletniciri literare din acești ani ne sînt în general cunoscute [33], s-a putut înfiripa o anumită activitate de traducere și copiere de texte, la care, alături de arhimandritul Neculai, să fi participat și alte persoane din rîndul clericilor exilați [34]. În consecință, a fost firesc să ne întrebăm dacă, prin mijlocirea „cărțăluiei" egumenului din Florești, în manuscrisul lui Toader Jora, pe lîngă *Istoria Suzanei*, nu au pătruns și alte texte realizate în această perioadă de Dosoftei și, eventual, de unul (unii) dintre colaboratorii săi. În căutarea răspunsului la această întrebare, ne-am îndreptat, în primul rînd, atenția asupra acelor texte din manuscris care ne erau, întrucîtva, mai bine cunoscute.

Primul a fost *Legenda lui Afroditian Persul* (f. 63^{r}—69^{v}), care reprezintă de fapt unica copie cunoscută a acestei traduceri efectuate din greaca bizantină. De curînd, Dragoș Moldovanu, la capătul unei examinări minuțioase a limbii textului, a ajuns la încheierea că traducerea îi aparține lui Dosoftei [35]. La numeroasele și variatele argumente lingvistice produse de cercetătorul ieșean în sprijinul acestei atribuiri, se mai pot adăuga două desprinse din domeniul lexicului. Primul este *argea* „boltă a unei biserici" *(și cîteși era dinlăuntru într-arge*, f. 64^{v}/19—20) [36], atestat

[31] Ion-Radu Mircea, *Mitropolitul Dosoftei, istoric al românilor*, în „Magazin istoric" IX, 1975, nr. 8, p. 46—47, idem, *Dosoftei, un rapsod al istoriei Moldovei*, în „Manuscriptum", VII, 1976, nr. 1, p. 37—46. Al. Elian a fost primul cercetător care a utilizat acest exemplar cu prilejul cercetării ultimei redacții a *Poemului cronologic al domnilor țării Moldovei*, pe care Dosoftei a definitivat-o în Polonia; vezi *Dosoftei, poet laic*, în „Contemporanul", 21 (1076) din 26 mai 1967, p. 3.

[32] A se compara, de exemplu, titlul acestui text din ms. rom. 34, reprodus mai sus, cu titlul textului similar din *Biblia* lui Șerban Cantacuzino: *A Susannei istorie de la începătura lui Daniil osebită, pentru că nu iaste ea ca și povestea ceaca cu balaurul Vil în cărțile evreilor*. Relația dintre cele două texte a fost remarcată mai demult de Dan Simonescu (*op. cit.*, p. 12).

[33] Vezi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 50—54; Ștefan Ciobanu, *Dosoftei mitropolitul Moldovei și activitatea lui literară*, Iași, 1918, p. 141—198; Al. Elian, *op. cit.*, p. 3; Nestor Vornicescu-Severineanul, *Scrieri patristice și postpatristice în preocupările mitropolitului Dosoftei al Moldovei*, (extras din „Mitropolia Olteniei", 1974, nr. 9—10), Craiova, 1974, p. 11—19.

[34] Avem în vedere, în primul rînd, pe cei trei monahi consemnați în suita lui Dosoftei: Adrian, Ionaș și Ilarion; vezi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 46—47 și 49, Ștefan Ciobanu, *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*, p. 16. Pentru copierea în Polonia în 1691—1692 de către un colaborator al mitropolitului a tratatului *Împotriva ereziilor*, aparținînd arhiepiscopului Simion al Tesalonicului, vezi Ștefan Ciobanu, *Dosoftei mitropolitul Moldovei și activitatea lui literară*, p. 152—154.

[35] *Op. cit.*, p. 417—420.

[36] Cf. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 18: *și cîteși era dinlăuntru îi trage*. Lecțiunea corectă și precizarea sensului acestui cuvînt au fost date de J. Gouillard, *op. cit.*, p. 104—105, 112. De altfel, ediția acestui text, cu multe lecțiuni greșite, păcătuiește și prin reproducerea sistematică a africatei *dz* prin *z*, fapt care a scăpat și atenției lui Dragoș Moldovanu, a cărui cercetare s-a întemeiat exclusiv pe reproducerea lui Dan Simonescu.

în epoca veche numai în scrierile lui Dosoftei (*Liturghierul* din 1679 [37], *Viețile sfinților* [38] și forma prescurtată a *Cronografului* lui Matei Cigalas [39]). Al doilea termen este *face*, cu sensul „zice", înregistrat în contextul: *Iară împăratul feci*: „*Ce este aceasta spune-mi?*" (f. 63^{v}/18—19). Ca și primul termen, *face* cu sensul indicat a fost notat în epoca veche numai în traducerile lui Dosoftei, redactorii *Dicționarului Academiei* precizînd totodată „foarte adesea la acest scriitor" [40]. După cum se poate observa, examenul lingvistic îl indică drept autor al traducerii pe Dosoftei. Pe de altă parte, această traducere ne-a parvenit într-o singură copie, existentă într-un manuscris în care se păstrează și copia unei transcrieri realizate în Polonia de un colaborator al mitropolitului exilat. Nu ne grăbim să tragem o concluzie pe marginea celor două constatări, dar considerăm că ele trebuie reținute.

Al doilea text care ne-a atras atenția a fost *Viiața și petrecire sfîntului, slăvitului, marelui mucenic Ioan cel Nou de la Soceavă* (f. 43^{r}—51^{r}), care nu este altceva decît o versiune remaniată a traducerii existente în *Cazania* lui Varlaam. Sub această formă revizuită, textul a fost publicat la sfîrșitul *Antologhionului* apărut la Iași în 1755 (republicat în ediția a II-a, 1806), în cadrul *Slujbei sfîntului, marelui mucenic Ioan cel Nou de la Suceavă*. Față de versiunea tipărită, copia lui Toader Jora prezintă mici diferențe concretizate, în special, în menținerea unor particularități dialectale specifice graiurilor de tip nordic (forma de plural *mînule*, f. 46^{r}/4, adverbul *acmu*, f. 43^{v}/2 etc.; cf. *mîinile* și *acum* în textul ediției). În plus, ea conservă titlul scrierii (absent în ediție) și păstrează din versiunea lui Varlaam termenul *meșterșugurile* (f. 45^{v}/12) [41], înlocuit în textul *Antologhionului* prin *meșteșugirile*. Această ultimă particularitate dovedește că sursa directă sau indirectă urmată de copist nu a constituit-o textul ediției ieșene, ci o versiune care, în urma unor mici îndreptări, a fost ulterior integrată în corpul ediției din 1755. Unele indicii pe care ni le furnizează forma frontispiciului și aspectul inițialei M [42] de la începutul textului manuscris ne fac să presupunem că această versiune de bază a constituit-o un text tipărit, de a cărui existență astăzi nu avem cunoștință. Ceea ce dorim să mai remarcăm este faptul că Dosoftei pare să fi fost implicat într-o oarecare măsură în acțiunea de remaniere a textului tradus de Varlaam, întrucît într-un pasaj al *Vieții sfîntului Ioan cel Nou* din versiunea publicată în 1755 înregistrăm, în mod neașteptat, folosirea prepoziției *supra* „asupra": „*ci au rădicat supra sfînți⟨i⟩ sale cu mînie vrajbă*" [43]; or, după cum se știe, întrebuințarea acestei prepoziții caracterizează

[37] Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie 1679*. Ediție critică de N. A. Ursu. Cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, p. 51, 94; cf. și p. 334.

[38] Constantin Lacea, *Untersuchung der Sprache der „Viața și petrecerea svinților" des Metropoliten Dosoftei*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", Leipzig, 1898, p. 97; DA, s.v. *argea* II, 1°.

[39] B.A.R.S.R., ms. rom. 3456, f. 153^{r}.

[40] DA, s.v. *face* VIII, 1°.

[41] Varlaam, *Cazania 1643*, [Ediție îngrijită de J. Byck], București, 1943, p. 453/22.

[42] A cărei manieră compozițională este asemănătoare cu aceea a inițialei corespunzătoare din *Antologhionul* din 1755.

[43] În ms. rom. 34, f. 44^{r}/8: *asupra*.

exclusiv traducerile mitropolitului moldovean [44]. Să mai consemnăm, în sfîrşit, amănuntul că după moartea lui Dosoftei, survenită la 13 decembrie 1693, inventariindu-se odoarele mitropoliei Moldovei aflate în Polonia s-a înregistrat prezenţa unei cărţi cuprinzînd *Viaţa sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava (Księga de vita świętego Jana Soczawskiego)* [45].

Ultimul text care ne-a reţinut interesul este *Înştiinţare pentru moaştiile sfîntului, slăvitului, marelui mucinic Ioan cel Nou de la Soceavă, cu ce pricină s-au luat de la Moldova şi la ceastă vreme unde să află* (f. 51^{v}—53^{r}). După cum, în parte, indică şi titlul, scrierea este o expunere a împrejurărilor în care au fost strămutate în Polonia moaştele sfîntului şi averea mitropoliei, menită să servească acelor domni sau boieri care s-ar fi încumetat să depună „osteneală sau cheltuială" pentru a le readuce în Moldova. Această versiune se regăseşte tipărită în *Antologhionul* ieşean din 1755. Cu mici modificări, versiunea de faţă a fost pusă la contribuţie într-un memoriu adresat, probabil, de Gavril Calimah în anul 1769 împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei în scopul de a se obţine mult rîvnitele moaşte şi odoare [46]. În textul din urmă se fac referiri şi la unele încercări mai vechi, urmărind un obiectiv similar, întreprinse de mitropolitul Antonie (1730—1739) şi de urmaşii săi în scaunul mitropolitan, Nichifor (1740—1750) şi Iacov (1750—1760) [47]. S-ar putea ca alcătuirea *Înştiinţării*... să fie consecinţa acestor demersuri, mai exact spus a celor iniţiate de mitropolitul Nichifor înainte şi curînd după 12 decembrie 1749 [48],

[44] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 135; D. Puşchilă, *Molitvenicul lui Dosoftei* (extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom. XXXVI, Mem. Secţ. Lit. 1914), Bucureşti, 1914, p. 56; I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, vol. II, Bucureşti, 1916, p. 55/19, 68/22, 23 etc.; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediţie N. A. Ursu), p. 67; TDRG, s.v. *supra*.

[45] Ştefan Ciobanu, *Contribuţiuni privitoare la originea şi moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*, p. 28.

[46] Ştefan Dinulescu, *Viaţa şi scrierile lui Dositei, mitropolitul Moldovii*, Cernăuţi, 1885, p. 139—140. Aceeaşi versiune a *Înştiinţării*..., pe care o găsim în ms. rom. 34, dar cu un adaos fantezist (privind încercările făcute în 1705 de Antioh Cantemir pentru redobîndirea relicvelor, încercări culminate printr-o expediţie militară, la care ar fi participat şi o parte din oastea Ţării Româneşti), a fost publicată de Dimitrie Dan după un manuscris copiat la Suceava în 1819 *(Dosoftei mitropolitul Moldovei*, p. 34—38).

[47] Ştefan Dinulescu, *op. cit.*, p. 140. Autorii acestui memoriu nu au însă cunoştinţă de o iniţiativă şi mai veche aparţinînd lui Antioh Cantemir, cu ocazia retrocedării cetăţii Cameniţa polonezilor în 1699; vezi Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*. Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 404 (de la Neculce preia informaţia paharnicul Ştefan Buhăescu; vezi aşa-numitul *Document istoric*, publicat de Teodor Codrescu, *Uricariul*, partea a doua, Iaşi, 1852, p. 242—244). Aceloraşi autori le-au rămas necunoscute şi intervenţiile făcute de Antioh-Vodă la 30 iulie 1706 şi de arhimandritul Pahomie în 1709 la împăratul Rusiei, în scopul de a-l determina să intervină la regele polon August pentru restituirea moaştelor sfîntului Ioan cel Nou; cf. şi afirmaţia din 1709 a lui Pahomie că făcuse anterior, în aceeaşi chestiune, un demers la regele polon; vezi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 69, 70, 174—175.

[48] Descriind împrejurările în care în 1686 au fost transferate în Polonia relicvele sfîntului Ioan cel Nou şi averea mitropoliei, autorul scrierii a urmărit să evidenţieze trei aspecte: 1) moaştele şi odoarele „n-au fost robite" de polonezi, ci date acestora în păstrare; 2) existenţa unui „catastif de toate aceste odoare", iscălit de episcopii şi nobilii poloni, în care Dosoftei a formulat cu „condeiul său" obligaţia boierilor moldoveni ca „după moartea sa a merge acolo şi a le lua"; 3) originalul acestui act „scris cu slovă leşască" se păstrează la mitropolia din Iaşi. Această încercare de a fundamenta pretenţiile moldovenilor pare să fi fost determinată de răspunsurile primite de Nichifor, în urma demersurilor amintite, din partea superiorului mănăstirii Schitul Mare din Galiţia (12 decembrie 1749) şi, în special, din partea arhiepiscopului catolic Theodor Potoski. Ultimul susţinea că „în zilele răposatului crai Sobieski

ceea ce ar îndreptăți plasarea redactării în jurul anului 1750. Oricum, scrierea s-a constituit la o distanță apreciabilă în timp de evenimentele descrise, ea furnizîndu-ne informația că, după moartea lui Dosoftei, „urmașii săi" n-au întreprins nimic pentru readucerea sfintelor relicve și a averii mitropoliei, astfel că „învechindu-se lucru s-au îngreuiet și treaba isprăvii" (f. 52^{r-v}). Spre o încheiere asemănătoare pledează și amănuntul că, în vremea cînd Dosoftei se afla încă în Moldova, moaștele sfîntului Ioan cel Nou au fost mutate de la Suceava la Mitropolia Veche din Iași (f. 51^{v}). Un asemenea eveniment nu s-a petrecut în realitate, consemnarea lui datorîndu-se credinței autorului *Înștiințării*... că mutarea, într-adevăr efectivă, a mitropoliei de la Suceava la Iași, a atras după sine și strămutarea acestor relicve [49].

Este dificil de stabilit dacă la baza copiei din ms. rom. 34 s-a aflat textul *Antologhionului* din 1755, o copie a acestuia sau, eventual, o versiune anterioară ediției ieșene (în ipoteza din urmă, data acesteia nu urcă probabil înainte de 1750 ; forma inițialei *a*, de la începutul textului manuscris, asemănătoare cu aceea a inițialei corespunzătoare din *Antologhion*, ne determină și în acest caz să presupunem că versiunea respectivă a putut fi o tipăritură, poate chiar o foaie volantă, ceea ce ar explica plasarea în fruntea titlului a termenului *Înștiințare)* [50].

Scurta privire pe care am aruncat-o asupra acestor trei texte ne-a permis să constatăm că, în afara *Istoriei Suzanei*, în izvodul arhimandritului Neculai sau într-un izvod contemporan cu al acestuia (preluat și în copia lui Constantin Bălăcian) a putut figura *Legenda lui Afrodițian Persul*, eventual și *Viața sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*. Cu această observație preliminară, care numai în parte îndreptățește speranțele legate de existența în copia lui Toader Jora a unor traduceri românești necunoscute din perioada 1686—1693, vom trece la examinarea celorlalte texte ale manuscrisului.

4. Textele aflate în fruntea manuscrisului (f. 1^{r}—42^{v}) formează o unitate din punct de vedere tematic și aparțin unei scrieri de polemică religioasă, în care se combat de pe pozițiile ortodoxismului o serie de „eresuri", cei vizați fiind, în primul rînd, luteranii și calvinii. Parcurgînd titlurile capitolelor constatăm că problemele în dispută le formează cultul icoanelor (f. 2^{r}, 4^{r}), al crucii (f. 7^{v}, 24^{r}) și al sfinților (f. 28^{v}, 35^{r}). Autorul scrierii, mai exact al compilației [51], este în mod sigur un reprezentant al clerului ortodox din Ucraina sau Rusia, dovadă referirile care se fac în text la „iconoclaștii" calvini și unitarieni, Simion Budnîi din Lituania și Cehovici din Liublin (f. 3^{r}). Materia acestei scrieri încă neidentificată a cunoscut în limba română o traducere anterioară celei păstrate în copia lui Toader Jora, și anume cea realizată de Staicu Grămăticul în intervalul

fiind pe acea vréme tulburări în Moldova, multe lucruri s-au luat cu sabia", conchizînd în privința revendicărilor moldovenești că „trebuiește deplin dovada a arăta unde sînt și ⟨în⟩ ce fel s-au luat"; vezi textele celor două scrisori la Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 17—18.

[49] Ștefan Dinulescu, *op. cit.*, p. 100—104.

[50] Nu poate fi exclusă nici posibilitatea tipăririi împreună a *Vieții sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava* și a *Înștiințării pentru moaștele sfîntului*... sub forma unei foi volante (circa 1750—1755).

[51] Vezi mai jos nota 53.

1667—1669 [52]. În scara textului autograf al lui Staicu din ms. rom. 1570 (B.A.R.S.R.) se regăsesc, în aceeași succesiune și în formulări asemănătoare, titlurile capitolelor existente în ms. rom. 34 între filele 2^r și 42^v [53]. Cum manuscrisul grămăticului din Tîrgoviște este lacunar în porțiunea de text care conservă capitolele respective [54], pentru cercetarea conținutului lor ne-am adresat manuscrisului academic 1917, copie fidelă, respectînd chiar dispoziția textului pe pagină, după ms. rom. 1570 [55].

Examenul comparativ între traducerea păstrată în ms. rom. 34 și traducerea lui Staicu ne-a prilejuit următoarele constatări:

1) Cele două traduceri sînt independente, deși realizate, probabil, după același original slavon [56].

2) Traducerea din copia lui Toader Jora este selectivă, în sensul că nu reține din ampla culegere de texte polemice decît capitolele 11—13, 15, 22—23. Cum între f. 22^v (care conține partea finală, dar incompletă, a capitolului 13) și f. 23^r există o lacună de 8 file [57], putem presupune că a fost tradus și capitolul 14. Textul acefal (f. 1^r—2^r/12) nu-și găsește sursa în capitolul 10 din originalul slavon [58].

3) În transpunerea textului slavon, traducătorul versiunii din ms. rom. 34 și-a permis numeroase intervenții, comprimînd uneori pasaje [59], alteori înlocuindu-le cu texte preluate din alte izvoare [60], aducînd completări

[52] Pentru autor și unele informații referitoare la acest manuscris, vezi Diomid Strungaru, *Staicu Grămăticul. Contribuții la istoria scrisului românesc din secolul al XVII-lea.* (Rezumatul tezei de doctorat), Centrul de Multiplicare al Universității din București, 1973, p. 7—8, 13, 15—16.

[53] Vezi f. 1^r — 2^v, iar pentru titlurile respective, f. 1^v — 2^r (capitolele 11—13, 15, 22—23). Conținutul manuscrisului este bilingv, slavo-român, dispus pe două coloane. Primele 9 capitole aparțin *Catehezei despre al optulea veac* a lui Chiril, patriarhul Ierusalimului, iar următoarele 48 unei culegeri de texte „de la mulți sfinți părinți den scripturile ceale ce-s mai cu nevoie și de treabă către ce se ară cădea credinții noastre ceii dereapte". Insuficient cunoscută și cercetată, această culegere cuprinde, între altele, unele scrieri aparținînd lui Fotie, patriarhul Constantinopolului, Maxim Grecul și Meletie Pigas. Capitolele al căror conținut se regăsește și în ms. rom. 34 nu poartă nici o indicație privitoare la autorul sau autorii lor și aparțin culegerii de texte polemice „de la mulți sfinți părinți..."

[54] Între f. 12 și 13 lipsesc 197 de file; pe f. 13^r — 14^r se păstrează partea finală a capitolului 23.

[55] Vezi f. 150^r — 156^r, 174^r — 178^v, 206^v — 211^r.

[56] Pe porțiuni întinse, traducerea din copia moldovenească urmează textul slavon existent în ms. rom. 1917, din care reproduce în cîteva locuri scurte fragmente (f. 24^v/3: х҃с въскрсе; f. 25^v/13—17: ꙗко ѡтроче родї сь на сн҃ъ и да се на ...; cf. în ms. rom. 1917, f. 175^r/5, 176^r/15—19). Faptul că în destule situații traducerea încetează să mai urmeze acest original se explică prin intervențiile deliberate ale traducătorului; vezi cele consemnate mai jos, notele 59—62.

[57] Ea poate fi dedusă urmărind numerotația mai veche a manuscrisului: actualelor file 22 și 23 le corespund slovele — cifre кд (= 24) și, respectiv, лг (= 33).

[58] Cf. ms. rom. 1917, f. 136^v — 149^v.

[59] Și titlurile unor capitole apar prescurtate în raport cu corespondentele lor din textul slavon; compară titlurile din ms. rom. 34, f. 24^r, 28^v și 35^r, cu cele din ms. rom. 1917, 174^r, 203^r și 206^v.

[60] Prezentăm două exemple de asemenea substituiri: 1) din capitolul ѡ мл҃твѣ ст҃ꙑх иже ст҃ꙑи и н҃иѣ молѣтсѧ ѡ нас҃, глава к҃в „Pentru ruga sfinților, care sfinți și acum se roagă pentru noi, capitolul 22", traducătorul nu a reținut decît titlul sub forma prescurtată *(Pentru ruga sfinților*, f. 28^v), sub care a reprodus un amplu pasaj din scrisoarea adresată în mai 1579 de patriarhul Ieremia al II-lea profesorilor de la Tübingen (f. 28^v — 31^r), iar în continuarea acestuia un text neidentificat (dacă nu în totalitatea lui, măcar parțial, acesta ar putea fi o creație a traducătorului român); 2) capitolul *Pentru ruga și milostenie ce să faci drept sfintele*

surselor textologice din original [61] şi, în special, operînd numeroase interpolări [62].

Cine a fost acest traducător care şi-a luat libertatea să prelucreze în destule locuri originalul slavon, apelînd la o mare diversitate de surse textologice şi intervenind, totodată, cu unele lămuriri sau comentarii personale? În mod indiscutabil, un bun cunoscător al literaturii religioase şi al istoriei bisericii (e suficient să reamintim că avea cunoştinţă de scrisorile adresate teologilor luterani din Tübingen de către patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea Tranos [63]), la fel de bine introdus în materia cronografelor greceşti, şi nu numai a acestora, căci citise şi vestitul *Liber Chronicarum*

morţilor..., urmează, cu unele omisiuni, originalul slavon numai în prima sa parte (f. 35^{r} — 38^{v}/11; cf. în ms. rom. 1917, f. 206^{v} — 210^{v}/8), iar în continuare (f. 38^{v}/11—42^{r}) prezintă un colaj, al traducătorului, de fragmente culese din Ioan Hrisostom (omiliile 31, 5, 25, 41, 3) şi Dionisie Pseudo-Areopagitul (*Despre ierarhia bisericească*, cap. VII; vezi f. 40^{v}/18—41^{r}/10), cu numeroase trimiteri la *Vechiul* şi *Noul Testament*, la *Omilia pentru morţi* a lui Ioan Damaschin şi la *Dioptra* lui Filip Solitarul (consultată în traducere slavonă, care nu poate fi decît cea a părintelui Vitalie de la mănăstirea Dubna). Prin această înlocuire operată în partea finală a capitolului (cf. pentru porţiunea omisă ms. rom. 1917, f. 210^{v}/8—211^{r}/15), traducătorul a urmărit să descrie şi să justifice ceremonialul înmormîntării celor adormiţi „în sfinţenie".

[61] Din rîndul acestora spicuim două exemple care vădesc erudiţia traducătorului. La capitolul 13, unde, printre altele, se vorbeşte despre cîştigarea la credinţă a împăratului Constantin cel Mare, marginal se indică sursa originalului slavon *Cronica grecească* (ms. rom. 1917, f. 163^{r}); în locul corespunzător în ms. rom. 34, f. 18^{r}, se menţionează drept surse *Nichifor, Zonara*, traducătorul avînd cunoştinţă că faptul relatat se află consemnat în cronografele acestor doi autori. În acelaşi capitol, pentru martiriul apostolilor Petru, Filip şi Andrei, în ms. rom. 1917 se indică marginal numele celor trei apostoli (f. 164^{r}). Traducătorul versiunii din ms. rom. 34 furnizează, în schimb, următoarea indicaţie, notată marginal: *Cronică lătin[ea]s[că] tipăr[ită] la 1493 în cetat[ea] Naremberg, list 105. Scris-au şi mulţi dascali sfinţi d[e] aceasta la Viiaţa sfîntului Andreiu, 12* (f. 19^{r}).

[62] La sfîrşitul capitolului *Iconoboreţilor, pre o samă poncişe a lor cuvinte, răspuns*, s-a adăugat *Troparul sfintelor icoane*, glas 2, iar în continuarea acestuia un îndemn către cititori de a se feri de eretici şi de cărţile acestora (f. 7^{v}). Pe fila 23^{r-v} (probabil din capitolul 14, care nu ni s-a păstrat) s-a adăugat o poveste despre un evreu care, vrînd să doarmă liniştit într-o „capişte pustie", şi-a făcut semnul crucii după obiceiul creştinilor. La f. 24^{v}/3—5, pentru fraza din original Хс̃ въскрѣ изъ мр҃твыхъ и дарова намъ животъ вѣчны „Hristos a înviat din morţi şi ne-a dăruit viaţă veşnică" (ms. rom. 1917, f. 175^{r}/5—6), traducătorul român reproduce troparul învierii: „Hristos s-au sculat din morţi cu moarte pre moarte călcînd şi celor din morminturi viiaţă dăruindu-le" (este cea mai veche atestare în limba română a acestui tropar). La f. 12^{v}/13—13^{r}/3, citatul evanghelic prin care protestanţii combat cultul crucii şi al icoanelor nu este reprodus după textul originalului slavon (cf. ms. rom. 1917, f. 159^{v}/30—33), ci după un alt text slavon pe care îl „pun ereticii în Apologhie lor care-i tipărită la văletul lui Hristos 1584, list 284" (se reproduce chiar citatul în limba slavonă), urmat de traducerea în limba română). În continuare, pentru a-i defăima pe ereticii care acţionează cu „duhul şerpelui", se reproduce un pasaj, inexistent în original, din *Facere*, III, v. 1, dar în limba latină (f. 13^{r}/11—13), urmat, de asemenea, de traducerea românească. Intervenţiile explicative ale traducătorului abundă în text. Unde în originalul slavon se vorbeşte de icoana Mîntuitorului trimisă lui Avgar (ms. rom. 1917, f. 176^{v}/1—2), traducătorul adaugă următoarea precizare: „care sfîntă icoană şi pînă astădzi trăieşti la creştini şi de pre izvodul ei zugrăvăsc zugravii împărăteşti la Mosc, că este acolo aceea sfîntă pîndză" (ms. rom. 34, f. 26^{r}/10—12). Textul slavon consemnează în cap. 23: аще кто хощетъ дом҃а моч'нѣ вѣдати да прочтетъ житїа с҃тыхъ и тамо оувѣсть и оувритъ еже сътвори бъ „Dacă cineva va vrea să ştie îndeajuns să citească viiţele sfinţilor şi acolo va afla şi va vedea ce au făcut Dumnezeu" (ms. rom. 1917, f. 210^{r}/15—19), dar în versiunea din ms. rom. 34 el capătă o mai mare amploare prin lămuririle suplimentare ale traducătorului: „Cui drag a şti mai mult cetiască jitiile sfinţilor apostoli, sfinţilor mucenici, sfinţilor prepodobnici, citască proloagile ce sînt preste an şi săbornicile, unde sîntu mai pre largu jitiile sfinţilor scrise, se vază minuni ce-au făcut sfinţii şi viiaţa lor şi după moarte lor ce i-au proslăvitu Dumnedzău şi-i proslăveşti" (f. 38^{r}/16—38^{v}/3).

[63] Vezi mai sus, nota 60, iar, pe larg, despre această corespondenţă, la Ioan I. Icâ, *Importanţa dogmatică a răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*, în „Ortodoxia", XIII, 1961, nr. 3, p. 368—392 şi, în special, p. 387—388.

al lui Hartman Schedel [64] stăpînind deopotrivă slavona, latina [65] şi, probabil, greaca [66].

Identificarea sa nu comportă nici o dificultate. Maniera foarte personală de transpunere în româneşte a lui Dosoftei, cu rezumări ale textului, omiterea unor pasaje, actualizări şi adaosuri [67], transpare şi în această tălmăcire, iar prezenţa în rîndul interpolărilor a unor informaţii autobiografice înlătură orice îndoială în privinţa identificării sale ca traducător al versiunii din ms. rom. 34.

Un prim indiciu în favoarea acestei paternităţi îl furnizează îndemnul adresat cititorului la sfîrşitul capitolului *Pentru cruce văzutului semnu...* : „Caută şi la proloage că vii afla destul de sfintele icoane şi de sfînta cruce, că sînt şi însămnate une locuri pe de laturi" (f. 23^{v}). Prin această recomandare, traducătorul atrage atenţia că în *Vieţile sfinţilor* pasajele referitoare la venerarea crucii şi a icoanelor sînt indicate prin diverse semne tipografice notate marginal [68], ceea ce denotă din partea sa o deplină cunoaştere a materiei acestei cărţi.

Mai grăitoare pentru identificarea traducătorului este nota marginală (inexistentă în original) care însoţeşte pasajul referitor la împăratul iconoclast Constantin Copronim. Ea ne reaminteşte imediat de o frază din acea pagină de adevărat pamflet la adresa calvinilor pe care o datorăm lui Dosoftei, semnalată de N. A. Ursu în ms. rom.3456[69]. Reproducem alăturat aceste două scurte fragmente :

Ms. rom. 34	*Ms. rom.* 3456
[C]u acesta [79] [să] laudă [c]alvinii dzicî[nd] [c-a]u strîn[s] săbor [d]in Asie[şi] din [Ţar]a Gre[cias]că de-u [le]pădat [ic]oanile. [Cu] acesta laudă [be]cisnicii [c]alvinii [şi] [li]uterii [în] Catihismus.	...că cu acesta Constantin-Împărat să laudă calvinii c-au strîns săbor di la Asiia şi di la Greţie de-au tocmit legea care o ţin calvinii, cum scrie la Catihizmuşul lor.
(f. 2^{v})	(f. 230^{v}/2—5)

În sfîrşit, o lungă interpolare prezentă în ultimul capitol *(Pentru ruga şi milostenie ce să faci drept sfintele morţilor)* ne edifică deplin în

[64] Vezi mai sus, nota 61.

[65] Vezi mai sus, nota 62, cele consemnate pentru pasajele existente în ms. rom. 34 la f. 12^{v}/13—13^{r}/3 şi 13^{r} 11—13.

[66] Pentru cunoaşterea acestei limbi pledează unele cuvinte ca *horiu* „cor" (<gr. χορός; „îngereştile ş-a altor sfinţi horiuri", 29^{v}/9—10), *iconomahie* „lupta în contra cultului icoanelor" (<gr. εἰκουομαχία ; „vicleana eresă de iconomahie", 4^{r}/10) şi *latreia* „închinare, cult, slujbă" (<gr. λατρεία ; „să ştim că cinste ceea ce-i dzic latreia numai la Dumneczău să cuvine", 29^{v}/15—16).

[67] În această privinţă, vezi remarcele lui Iulian Ştefănescu *(Legende despre Sf. Constantin în literatura română*, în „Revista istorică română", 1931, vol. I, fasc. III, p. 261, nota 4) privind traducerea sinaxarelor din *Vieţile sfinţilor* prin contaminare cu alte scrieri şi pe cele exprimate de Alexandru Elian (*op. cit.*, p. 3) şi N. A. Ursu *(Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, 1977, nr. 6 din 6 februarie, p. 5) referitoare la prelucrarea versiunii *Cronografului* lui Cigalas din ms. rom. 3456.

[68] Prezenţa acestora se constată în tipăritura respectivă la f. 82^{v} (23 noiembrie), 332^{v} (28 februarie), 345^{r} (7 martie), 354^{r} (12 martie), 364^{r} (17 martie), 372^{v} (20 martie), 384^{v} (31 martie), 387^{v} (1 aprilie), 389^{r} (1 aprilie), 390^{v} (1 aprilie) etc.

[69] *Debutul literar al lui Dosoftei*, în LR, XXVI, 1977, nr. 6, p. 619.

[70] Scris : дчаста.

privința persoanei traducătorului:

„În Pobrata ce-am vădzut cu ochii mei în dzilile lui Vasilie-Vodă: ave stareţul meu fiiu, anume Ilie, de 15 ani, şi războlindu-se au sositu la moarte şi au zăcut mortu 10 dzile, nesuflat şi rece, numai abie la vîrvul pieptului cîndu şi cîndu să pricepe cît ar mişca o muscă şi pentr-aceea nu-l îngropa. Pentr-aceea l-am dus la biserică ca un mortu cu cerga ş-am slujit masle asupra lui. Şi avîndu sfintele moştii o bucăţe de os a lui sfîntul, întîiul mucenic Stefan, arhidiiacon şi apostol, şi i-am pus pre gură sfintele moaştii. De ciia rădicîndu-l cu cerga i-au gîrîitu abie din gît şi, cît l-am dus pîră la chilie, au început a mişca pînă în sară. În sară s-au trezitu şi s-au sculatu. Şi au custat un an atîta de înţăleptu cît vrei dzice că-i înger, iar nu om. Şi la anul s-au săvîrşit arătîndu vedeniia de spaseniia tatălui său.

Fost-am fulgerat eu de nu putem mergi şi-am trecut pre suptu sfintele moştii a sfîntului Ioan cel Nou, marile mucenic de Soceavă, şi-ndată m-am făcut mai sănătos decît toţi sănătoşii, cît să miera aşe sirgu din neputinţă slabă şi oamenii tărie sănătoasă vădzindu.

Fost-am la Chiov, întrat-am în peştire, sărutat-am sfintele moştii a tuturor sfinţilor ce sintu acolo; întregi-su hainele sale cu toate, cum ar hi de alaltaieri adormiţi. Mai mulţi de o sută or hi că nu i-am numărat, dar miros cu trupurile sali mai frumos decît zmirna şi decît tămîia şi decîtu toate mirezmile pemintești. Sînt unii de 500 de ani şi mai mult şi mai puţin. Minune nepovestită ce-am vădzut. Şi iar mi s-au tîmplat a fi bolnav, dar atîta m-am făcut de sănătos cît am mersu pe gios cali de giumătate de milă şi nu mă putem sătura de alergatu, nici am ostenit de la peştirile sfinţilor pînă în Chiov. Nici a doua dzi n-am simţit vro osteneală" (f. 37r/18—38r/13).

Lungul pasaj cu caracter autobiografic conţine trei episoade distincte, fiecare dintre ele referindu-se la un miracol în a cărui desfăşurare traducătorul, după propria sa mărturie, a fost implicat. Primul episod („miracolul de la mănăstirea Pobrata") s-a consumat „în dzilile lui Vasilie-Vodă" (= Vasile Lupu), adică la o dată cuprinsă între 1634 şi 1653. În acest interval se plasează o parte din anii pe care Dosoftei i-a petrecut la această mănăstire. Este bine cunoscut amănuntul că în 1649 el era ieromonah la Pobrata [71], lăcaş unde a avut prilejul să cerceteze uricul din 1392 al lui Roman I [72] şi uricul din 1398 al lui Ştefan I [73], precum şi alte acte care

[71] B. P. Hasdeu, în „Arhiva istorică a României", tom. 1, partea 1, Bucureşti, 1865 p. 118.

[72] Vezi ms. rom. 3456, f. 312r–v: „La 6900 în Moldova era Roman-Vodă. Am citit uricu lui scris aşea: ѳелнкїи самодръжавнїи господи їѡа ѳома воево ... Deci la Roman-Vodă au fost văleatul aşea, c-am cetit în uric în Pobrata, 6900, tocma pe o vreme cu văleatul lui Manuil Paleolog". Pentru o însemnare a lui Dosoftei, existentă pe un exemplar al *Cronografului* lui Cigalas (ediţia grecească din 1650), în care se reproduce din nou începutul acestui act cu titulatura voievodului respectiv, vezi C. Erbiceanu, *Una din cărţile de pe care ş-a făcut studiile şi cercetările sale neuitatul mitropolit al Moldovei Dositei*, în BOR, X, 1887, nr. 15, p. 1225; cf. şi p. 1220.

[73] Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice adunate de pe la 48 monastiri şi biserici antice din Moldova*, Bucureşti, 1885, p. 162.

mai tîrziu, în 1677, îi vor permite să schițeze istoricul „postrigului" său [74]. Această miraculoasă vindecare a fiului starețului nu ne este cunoscută din alte surse, după cum nu deținem nici o informație despre păstrarea la mănăstirea Pobrata a unei relicve sfinte aparținînd sfîntului mucenic și apostol Ștefan [75]. Constatarea nu este de natură să ne împiedice să afirmăm că faptele relatate îi aparțin lui Dosoftei, ca de altfel și cele care formează substanța celui de al doilea episod, referitor la vindecarea sa de pe urma fulgerării, amănunt, de asemenea, necunoscut biografilor săi. Dovada decisivă în sprijinul acestei paternități o furnizează episodul din urmă (vindecarea din peștera Lavrei Pecerska [76]), care într-o formă mai dezvoltată ne este cunoscut din *Viețile sfinților*. Pentru deplina edificare a cititorului reproducem acest pasaj, prezent în tipăritura ieșeană sub data de 9 iunie : „Iubite cititoriule, să știi că puține dzîle sînt preste an să nu fie svinț într-însele de la țara rusască, în divuri, în chipuri, minunaț svinț și făcători de minuni. Sîntu-le și svintele moștii întregi, macară cumu-s și cei în Kiev în peștere. Dzîcere-aș că-s 100, dară mai mulț or hi că nu m-am priceput să-i număr. Trupurile lor întregi cu toată carnea și pelița ... Dară mirosul lor, cela de cela mai într-alt chip. Mirosul lor cumu-i bosiocul, minta, trandafirul, carofilul, lăcrămialele, toporașele, de nu-ș samănă și careaș de carea să-ntreace cu mirosul ... Și cînd am întrat eram bolnav stricat ș-am ieșit atît sănătos, cît am venit pre gios naintea cailor în treapăd sărind, de să mira toț, ș-am mărs cît ar hi a patra parte de milă tot în sărite și n-am mai ostenit. Și a doua dzî camai sănătos, fiindu-mi om de 60 de ani".

Chiar în lipsa acestor interpolări revelatoare, identificarea traducătorului se putea stabili relativ ușor, versiunea din ms. rom. 34 păstrînd numeroase particularități lingvistice caracteristice limbii lui Dosoftei. Dintre acestea ne rezumăm să prezentăm cîteva elemente lexicale care se regăsesc numai în scrierile acestui cărturar : *horiu* „cor", sub forma de plural *horiuri* (29^{v}/10), în *Viețile sfinților* [77] ; *iconomahie* „lupta în contra cultului icoanelor" (4^{r}/10) în *Viețile sfinților* [78] ; *îndoiciune* „îndoială" (29^{r}/13) în *Viețile sfinților* (considerat formație personală a lui Dosoftei) [79] ;

[74] *Ibidem*, p. 162—168; vezi și Ștefan Dinulescu, în „Candela", IV, 1885, nr. 2, p. 79, și nr. 3, p. 147—150.

[75] Știm, în schimb, că „degetul arătător" al aceluiași sfînt se păstra la mănăstirea Neamț, de unde a ajuns la Lavra Pecerska prin intermediul fostului episcop de Roman, Pahomie ; Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, partea întîia, București, 1874, p. 347.

[76] Dintr-o însemnare a lui Dosoftei rezultă că vizitarea Lavrei Pecerska s-a produs în martie 1684: „7192, în luna mart în solie cînd am fost sărutatu-i-am svintele moștii în Chiov în Pecersca ..." (B.A.R.S.R., Carte rară, II 170.344, f. 119); vezi și C. Erbiceanu, *Una din cărțile ...*, p. 1221.

[77] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 110; DA, s.v. *cor* ; cf. și *horiul* „ceată" în *Liturghierul* din 1679 (Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediție N.A. Ursu, p. 199) și în *Molitvenicul* din 1681 (D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 90).

[78] DA, s.v.

[79] DA, s.v. *îndoi*.

latreia „închinare, cult, slujbă" (29^{v}/15) în *Molitvenicul* din 1681 [80]; *oglașenic* „catecumen" (40^{r}/14) în *Liturghierul* din 1679, în *Viețile sfinților*, în *Molitvenicul* din 1681 și într-un *Molitvenic* manuscris din circa 1688—1689, care reproduce parțial unele texte din cel tipărit [81]; *oglindeală* „oglindire, reflectare" (29^{v}/13) în *Viețile sfinților* [82]; *otrițanie* „lepădare de satana la botez" (40^{r}/14—15) în *Viețile sfinților* [83]; *părtnicie* „participare" (41^{r}/3) în *Psaltirea* din 1680 [84].

[80] D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 90; DA, s.v.

[81] Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediție N. A. Ursu), p. 54, 55, 57 etc.; Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 120; DLR, s.v.; B.A.R.S.R., CRV 72, f. 46^{v}; ms. rom. 288, f. 23^{r}.

[82] DLR, s.v.; pentru sens, vezi DLR, s.v. *privitură*.

[83] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 121; DLR, s.v.

[84] DLR, s.v.

Iunie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

CONCORDANȚE LINGVISTICE ÎNTRE PSALTIREA ÎN VERSURI A LUI DOSOFTEI ȘI UNELE PSALTIRI ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVII-LEA

N. A. URSU

Considerată, pe drept cuvînt, un text mai mult sau mai puțin îndepărtat, prin versificare, de textul canonic al *Psaltirii*, monumentala *Psaltire în versuri* a lui Dosoftei a fost prea puțin comparată cu psaltirile românești contemporane sau mai vechi [1]. În anul 1916, I.-A. Candrea a stabilit faptul că psaltirea în proză a lui Dosoftei *(Psaltirea de-nțăles*, Iași, 1680) reproduce în mare măsură textul unei psaltiri moldovenești de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, păstrată în manuscrisele *170* și *540* de la BAR (în continuare, *Psaltirea Moldovenească)*, pe care el îl socotea o versiune alcătuită prin grija lui Dosoftei, în procesul pregătirii ediției sale din 1680 [2]. Candrea nu a inclus însă și această versiune manuscrisă, alături de cea tipărită în 1680, în aparatul critic al ediției din 1916 a *Psaltirii Scheiene*, nici nu a raportat-o și la *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, elaborată în deceniul 1661—1670 și publicată în anul 1673, care, în mod firesc, prezintă numeroase concordanțe lingvistice cu *Psaltirea de-nțăles* editată de el și, după cum vom vedea, cu *Psaltirea Moldovenească*.

Comparînd *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și pe cea în proză editată de el în 1680 cu *Psaltirea* din textul revizuit (în Moldova) al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu, aflat în copia din ms. *45* de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, care, din nou revizuit (în Muntenia) a fost editat în *Biblia* de la 1688, am constatat că între aceste trei texte există numeroase concordanțe lingvistice. Pentru a găsi adevărata lor explicație, am extins comparația și la alte psaltiri românești contemporane sau mai vechi (cum sînt *Psaltirea Moldovenească*, *Psaltirea* de la Bălgrad, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi* și altele). Rezultatele obținute, uneori surprinzătoare, contribuie în mare măsură la elucidarea problemei mult dezbătute a raporturilor dintre psaltirile românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Prezentăm mai jos, în ordinea numerică a psalmilor și a versetelor, cîteva serii de concordanțe mai semnificative (cuvinte, forme și sintagme) între textele comparate, iar în lumina lor vom examina unele opinii exprimate de noi și de alți cercetători cu privire la relațiile dintre versiunile respective ale *Psaltirii*. Concordanțele semnalate au fost determinate de noi prin sondaje. Bineînțeles, numărul lor ar putea fi, în cadrul fiecărei serii, sensibil mărit, dacă textele ar fi comparate în întregime. Pentru a putea aduna cuvintele și sintagmele comune mai multor texte în seriile

[1] Unele raportări ale *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei la *Psaltirea Scheiană* și la *Psaltirea* lui Coresi a făcut Al. Andriescu, în studiul introductiv la ediția Dosoftei, *Opere*, I. *Versuri*, București, 1978, p. XXIX—XLI.

[2] Vezi I.-A. Candrea, **Psaltirea Scheiană** *comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Partea I. *Introducerea*, București, 1916, p. LXIV—LXIX.

de concordanţe (şi neconcordanţe) respective, am neglijat uneori aspectele lor fonetice, mai puţin importante în demonstraţia noastră. Lista siglelor folosite pentru textele comparate se află la sfîrşitul articolului [3].

I. *Concordanţe între* **Psaltirea** *din* **Vechiul Testament** *aflat în ms.* **45** *şi* **Psaltirea în versuri** *a lui Dosoftei*

Am arătat în repetate rînduri că între *Psaltirea* din textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu şi *Psaltirea de-nţăles* a lui Dosoftei există numeroase concordanţe lingvistice, explicabile, după părerea noastră, prin faptul că Dosoftei şi colaboratorii lui au făcut prima revizie a *Vechiului Testament* tradus de Milescu [4]. În sprijinul acestei afirmaţii am invocat şi unele concordanţe lexicale între *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei şi *Vechiul Testament* din ms. *45*. Unele dintre cuvintele respective apar atunci, după cîte ştim, numai în aceste texte. Numărul concordanţelor (lexicale sau de sintagme) între *Psaltirea* verificată de Dosoftei şi *Psaltirea* din *Vechiul Testament* aflat în ms. *45* este însă mult mai mare. Evident, asemenea concordanţe nu pot fi întîmplătoare, nu se pot explica prin invocarea existenţei ori a răspîndirii în limba română de atunci a cuvintelor respective. Dimpotrivă, prezenţa aceloraşi cuvinte şi în unele psaltiri legate direct sau indirect de *Psaltirea* din ms. *45* ori de *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (cum sînt *Psaltirea* din traducerea *Vechiului Testament* aflată în ms. *4389* de la BAR, atribuită de noi lui Daniil Panoneanul [5], *Psaltirea de-nţăles* a lui Dosoftei şi *Psaltirea* din *Biblia* de la 1688), în discordanţă cu cuvintele corespunzătoare din alte psaltiri româneşti contemporane sau mai vechi, indică legături incontestabile între aceste texte. De exemplu :

1. Ps. *2*, 5 : „şi cu mînia lui va **turbura** pre *înşii*", VT, B *(dînşii*, B) ; „Şi-i va **turbura**-n urgie", DV ; cf. „şi cu urgia sa îi va **turbura**", VTP ; *smenteşte*, S ; *sminti*, H ; *spă[mîn]ta-va*, C ; *spămînta-i-va*, PB ; *îi va spămînta*, M, DP ; *va spămînta*, M1, M3.

2. Ps. *3*, 1 : „mulţi să scoală **asupră-mi**", VT,VTP, B ; „**Asupră-mi** mulţ să scularǎ", DV ; cf. *spre mene*, S, M, M1 ; *pre mere*, H ; *spre mine*, PB, DP, M3.

3. Ps. *6*, 8 : „au ascultat Domnul glasul **plînsorii** mele", VT, B ; „mi-au audzît Domnul glasul de **plînsoare**", DV ; cf. *plîngeriei*, S ; *plîngerii*, PB, M, VTP, DP ; *plînsului*, M1.

S.f. *plînsoare* apare des în scrierile lui Dosoftei (vezi DLR, s.v.), ca şi în textul revizuit al *Vechiului Testament* aflat în ms. *45*.

4. Ps. *9*, 33 : „**pentru care lucru** au întărîtat necredinciosul pre Dumnedzău ?", VT, B ; „**Pentru care lucru** tine, Doamne svinte, / Mînie

[3] Adresăm şi aici calde mulţumiri colegului Al. Mareş, care, cu deosebită amabilitate, ne-a comunicat unele informaţii din trei texte aflate la BAR, pentru care nu am avut la Iaşi microfilme sau fotocopii.

[4] Vezi N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, 1976, nr. 6, p. 4—6, Dosoftei, *Opere*, I. *Versuri*, Bucureşti, 1978, p. 504—513, şi *Din nou despre paternitatea primei traduceri româneşti a* **Istoriilor** *lui Herodot şi despre revizia* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 30—45.

[5] Vezi N. A. Ursu, *Un cărturar puţin cunoscut, de la mijlocul secolului al XVII-lea: Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica", XVI, 1981, nr. 43, p. 5, 8.

pizmașul . . . ?", DV ; cf. **pentru care** [!], VTP ; *derep'ce*, S, C, C2 ; *pren ce*, H ; *pentru ce*, PB, M, M3, M5, DP.

5. Ps. *10*, 7 : „ploa-va [. . .] foc și **iarbă pucioasă**", VT, B ; „Cînd va ploua Domnul cu **iarbă pucioasă**", DV ; cf. *văpaie*, S, C, C2 ; *piatră pucioasă*, H, PB, VTP, M3 ; *spudză*, M, DP.

6. Ps. *18*, 5 : „*întru* soare au pus **sălașul** *lui*", VT, DP *(în, său*, DP) ; „C-au întinsu-ș **sălașul** în soare", DV ; cf. *mutarea*, S, H, C, C2 ; *cortu(l)* PB, VTP ; *descălecarea*, M ; *lăcașul*, B.

7. Ps. *22*, 2 : „la locul **otăvii**, acolo m-au *sălășluit*, **pre ape de răpaos** *hrăni* pre mine", VT, B *(pre apă de răpaos* mă *hrăni* pre mine, B) ; „La loc de **otavă** ce-mi întinsă. / *Sălașul* **pre ape de răpaos**, / Și cu *hrană* suflet mi-au adaos", DV ; cf. „în locu de *pășiure*, acie me *băgă*, *în aapă răposată sătură*-me", S ; „în loc de *hrană*, acie mă *mută*, *la apa de rrăpaos hrani*-mă", H ; „în loc de *pășune*, aciia mă *bagă*, *la apă răpaus sătură*-mă", C ; „în loc de *pășune*, acolo mă *lăcui*, *la apă de răpaus hrăni*-mă", C2 ; „în loc de *pășune* mă *sălășluiește* și *la ape de răpaus* mă *duce*", PB ; „la loc de *socotință*, acolo mă *sălășlui*, și *la apă de răpaos* mă *hrăni*", M ; „la loc *ierbos* [marg. : *păjiștos*], acolo m-au *sălășluit*, *pre apa răpaosului* m-au *hrănit*", VTP ; „la loc de *pășune*, acolo mă *sălășlui*, *la apa de odihnă* m-au *hrănitu*-mă", DP ; „spre loc de *pășune*, acolo mă *sălășlui*, *spre apă de odihnă* mă *crescu (hrăni)*", M3.

8. Ps. *63*, 4 : „**fără de veste** îl va săgeta", VT ; „**Fără de veste**, cu lancea plină, / Vor să săgete cei fără vină", DV ; cf. **fără de veste** [marg. : *îndată*], VTP ; **fără veste**, B ; *de năprasnă*, S, C, H, C2, M, M2, M3 ; *îndegrabă*, PB ; *în pripă*, DP.

9. Ps. *64*, 11 : „brazdele lui **îmbată**", VT ; „Brazdele pămîntului **le-mbată**", DV ; cf. „**îmbată** brazdele lui", VTP ; „brazdele lui **îmbată-le**", DP, B ; *adăpași*, S, C, C2 ; *adăpă*, H ; *le adăpi*, PB, M, M2 ; *ai adăpat (adapă-le)*, M3.

10. Ps. *64*, 12 : „cîmpii tăi **împlea-se-vor** de grăsime", VT ; „Cîmpii de grăsime să să **împle**", DV ; cf. **se vor umplea**, VTP ; **împlea-s-or**, DP ; **împlea-se-vor**, B ; *satură-se*, S, C, C2 ; *sătura-se-vor*, H ; *se vor sătura*, M, M2, M3 ; „cărările tale *pică* grăsime", PB.

11. Ps. *65*, 14 : „arderi de tot **înmăduhate**", VT ; „Jărtve de ars **cu măduhă grasă**", DV ; cf. **înmăduhate** [marg. : *grase*], VTP ; **cu măduhă grase**, DP ; **cu măduhă** B ; *mojdane*, S, C ; *grase*, C2 ; *grasă*, PB ; „toate arderile și mănuntaiele (și crierii)", M, M2 ; *grase* [marg. : **cu măduhă**], M3.

12. Ps. *74*, 1 : „**mărturisi-ne-vom** ție", VT, VTP, M3, DP, B ; „**Mărturisi-ne-vom**, Doamne svinte, / Denaintea ta", DV ; cf. *ispovedimu-ne*, S, H, C, C2 ; *lăudăm*, PB ; *rugămu-ne*, M, M2.

13. Ps. *78*, 2 : „puseră Ierusalimul ca o **cramă**", VT, B ; „Și feceră Ierusalimul / Ca o **cramă** cînd i să ia vinul", DV ; cf. „ca a *poamelor celariu*", S, C, C2 ; „ca a *pomelor hrănire*", V ; „ca *poamelor veghetoarea*", H ; „ca o *colibă întru un pomăt cules*", M, M2 (în M2 și : „ca o *feritoare de poame*") ; „ca o *apărătoare de poame*", M3, DP ; *grămadă de pietri*, PB ; „ca o *pază de pomi*", VTP.

S.f. *cramă* apare des în VT (cf. f. 266^{v}, Is. *1*, 8, f. 273^{v}, Is. *24*, 20, f. 299^{v}, Ier. *26*, 18, f. 354^{r}, Mih. *1*, 6, f. 354^{v}, Mih. *3*, 12, unde în ultimele patru locuri a rămas și în B), precum și în alte scrieri ale lui Dosoftei (cf. *Dumnedzăiasca liturghie*, ediția a doua, Iași, 1683, f. 48^{v}, și *Parimiile preste an*, Iași, 1683, f. 13^{r}, prima paginație). În cronograful tradus de Dosoftei în Polonia, după anul 1686, aflat în copia din ms. *3456* de la BAR, el face

următorul comentariu pe marginea cuvîntului *colibă* folosit în traducerea aceluiași verset din ps. *78:* „ca boita, ca spărietoare, ca pătulu pîndariului, sau ca coliba culesului sau *crama* după cules rămîne sacă deaca-i iau vinul" (f. 324r).

14. Ps. *79*, 6 : „și ne vei adăpa pre noi cu lacrămi **cu măsură**", VT, B ; „Și ne-ai adăpat în lacrămi **cu măsură**", DV ; cf. **cu măsură**, VTP ; *în măsură*, S, C, C2, PB, DP ; *întru măsură*, M, M2 M3 ; *de ruginră*,H.

15. Ps. *79*, 10—11 : „acoperi munții umbra ei, și **jancurile** ei chedrii lui Dumnedzău", VT ; „I-ai lățîtu-i [viei] rădăcinele cu **jancuri** / [...] Și cu vițele ei chedrii să-nfrîmșadză", DV ; cf. „ș-ai **jencuit** rădăcinile ei [...] Coperit-au munț umbra ei, și *copăceii* ei chedrii lui Dumnedzău", DP ; *vinile*, S, C ; *vițele*, H, C2, M, M2, VTP ; *stîlpările*, PB ; *lasturile*, M3 ; *mlădițile*, B.

16. Ps. *80*, 7 : „nu va fi întru tine dumnedzău **proaspăt**", VT ; „Să ferești să nu te ia cu-nșălăciune / Vrun domn **proaspăt**", DV ; cf. **proaspăt**, DP ; *nou*, S, H, C, C2, M, M2, M3, VTP, B ; *striin*, PB.

17. Ps. *93*, 4 : „răspunde-vor și vor grăi **strîmbătate**", VT, B ; „Și grăiesc fără șiială, / De-ș scot **strîmbătatea-n** fală", DV ; cf. *nedi(e)reptate*, S, H, C, C2, PB, M, M2, M3, VTP, DP.

18. Ps. *95*, 8 : „rădicați jirtve și mergeți în lontru întru **ogrăzile** lui", VT ; „Aduceț colaci grămadă / În cinstita lui **ogradă**", DV ; cf. *curțile*, S, V, H, C, C2, VTP, DP, M3, B ; *curtea*, M, M2 ; *pritvoarăle*, PB. Vezi și ps. *115*, 8.

19. Ps. *103*, 19 : „*a erodiului lăcașul* **povățuiește** lor", VT, B *(lăcașul erodiului*, B) ; „Că le este rodionul / **Povață**", DV ; cf. *vlăduiește*, S, C, C2 ; *oblăduiește*, V ; *biruiește*, H, M ; *va birui*, M3 ; *stăpînește*, VTP, DP.

20. Ps. *104*, 18 : „smeriră cu **obezi** picioarele lui", VT, B ; „De-l zgîrciră-n **obedz** cu-nchisoare", DV ; cf. „umiliră în **obede** picioarele lui", VTP ; *fărecați*, S ; *fărecat*, H ; *ferecat*, C ; *ferecături*, C2, M, M2, DP ; „întru *ferecături* (în **obede**)", M3 ; „pedepsiră cu *legătură* picioarele lui", PB. Vezi și ps. *145*, 6.

21. Ps. *115*, 10 : „întru **ogrăzile** casei Domnului", VT ; „În cinstita **ta ogradă**", DV ; cf. *curțile*, S, C, M, M2, M3, VTP, DP, B ; *curtea*, H ; *casa*, V ; *pritfoarăle*, PB. Vezi și ps. *95*, 8.

22. Ps. *118*, 127 : „am iubit porîncile tale mai mult decît aurul **și topázion**", VT ; „Decît aur ț-am iubitu-ț dzîsa, / **Topázion** n-am căutat de dînsa", DV ; cf. **topázion**, M3, DP ; *topazión*, VTP, B ; *pazia*, S, C, C2, M, M2 ; *draghicamea*, H ; *topázia*, PB.

23. Ps. *121*, 6—7 : „și **bivșugul** celor ce te iubesc pre tine. Facă-să dară pace întru puterea ta și **bivșiug** întru băștile turnului tău", VT ; „De **bișug** de pace cum petrece ; / Cine-l iubăsc, **bișug** nu-i va trece. / Dea-ț Dumnedzău în sîla ta pace / Și-n turnuri **bișug**, precum îț place", DV ; cf. „și *înmulțire* ce iubescu-te [...], și *înmulțire* în stîlpul păreților tăi", S, C („și *mulțire* ce iubescu-te", C) ; „*mulțiri* [...], și *îndebiu* în stîlpu", V ; „*destul* e [...], *destul* în stîlpul", H ; „*de destulul* [...], și *de destul* în stîlpurile", C2 ; „și *nărociț* fie iubitorii tăi [...], și *destulie* în polățile tale", PB ; „și *din destulul* celora ce te iubăsc *(de mulțimea)* [...], și *din destulul* ce e în stîlpul zidurelor tale (păreților tăi)", M ; „și *din destulul* celora ce te iubesc (și *de mulțimea)* [...], și *de destulul* ce-i în stîlpul păreților tăi (și *de mulțimea* ce-i în tornul zidurilor tale)", M2 ; „și *destulul* celora ce te iubăsc pre tine [...], și *destulul* în turnurile păre-

ţilor (caselor) tale", M3 ; „şi *ieftinătate* cărora te iubesc [...], şi *ieftinătate* în turnurile caselor tale", DP ; „şi *ieftinătate* celor ce te iubesc pre tine [...], şi *ieftinătate* întru băştile turnului tău", B ; „şi *spor* celor ce te iubesc [...], şi *spor* în culele zidurilor tale", VTP.

24. Ps. *140*, 3 : „pune, Doamne, **straje** *gurii mele*", VT, DP, B *(rostului mieu*, DP) ; „Pune-mi **straje** să-m ferească / Pregiur rost", DV ; cf. *ferire*, S, M2, M3 ; *ferire (stavilă)*, M ; *hrana*, V ; *hrănire*, C ; *ţinére*, H ; *păzire*, C2 ; *pază*, PB, VTP.

25. Ps. *145*, 7 : „Domnul dăzleagă cei **obeziţi**", VT ; „pre cei **înobădaţi**", VTP ; „pre cei ce-s în **obede**", B ; „Domnul ce sloboade din **obede**", DV ; cf. *fărecaţii*, S ; *ferecaţii*, V, C, C2, M, M2, M3, DP ; *prinşii*, PB. Vezi şi ps. *104*, 18.

Citãm şi două exemple de concordanţă între *Psaltirea* aflată în copia din ms. *45* şi *Psaltirea de-nţăles* a lui Dosoftei, care, alături de unele concordanţe similare aflate în comparaţiile făcute mai sus, precum şi în alte serii de concordanţe citate în prezentul articol, întăresc afirmaţia noastră privitoare la legătura dintre aceste texte.

1. Ps. *21*, 21 : „izbăveşte **de la sabie** sufletul mieu", VT, DP, B *(de sabie*, DP) ; cf. *de armă*, S, H, C, C2, PB, M, VTP ; *de la armă*, DV, M3.

2. Ps. *68*, 2 : „**înfipşu-mă** întru *glodul* [marg. : *noroiul*] adîncului", VT ; „**înfipşu-mă** în pîclă de adîncime", DP ; „**înfipşu-mă** în noroiul adîncului", B ; cf. *întinaiu-mă*, S, C ; *adîncai-mă*, C2 ; *afundaiu-mă*, H, PB, M3 ; *mă afundai*, M, M2 ; *cufundaiu-mă*, VTP.

Concordanţele dintre *Psaltirea* din *Vechiul Testament* aflat în copia din ms. *45* şi *Psaltirea* „pre verşuri tocmită în cinci ai foarte cu osîrdie mare" de Dosoftei, pînă în anul 1671, pe cînd era episcop la Roman, cum atestă semnătura lui de pe copia *Psaltirii în versuri* din ms. *446* de la BAR, arată că Dosoftei a cunoscut, în timp ce versifica *Psaltirea*, şi versiunea din *Vechiul Testament* tradus de Milescu. Constatarea aceasta are o deosebită importanţă pentru istoria traducerii *Vechiului Testament* făcută de Milescu. Aşadar, în a doua parte a deceniului 1661—1670, cînd Milescu pribegeşte cîţiva ani prin Europa, apoi, după ce petrece aproape întregul an 1668 în Moldova, pleacă la Constantinopol, *Vechiul Testament* tradus de el prin anii 1661—1664 se afla la dispoziţia lui Dosoftei, fie în manuscrisul autograf al lui Milescu (pe care l-a folosit şi traducătorul *Vechiului Testament* din ms. *4389* de la BAR), fie într-o copie. În eventualitatea că Dosoftei a avut atunci (sau mai tîrziu) o copie a traducerii lui Milescu (pe care a folosit-o şi în *Psaltirea de-nţăles*, în *Viaţa şi petrecerea svinţilor* şi în *Parimiile preste an)*, aceasta nu putea fi decît cea *revizuită* de el şi colaboratorii săi, după care a fost făcută, în anul 1686, copia din ms. *45* şi care, trecută printr-o nouă revizie, la Bucureşti, în cursul anilor 1686—1687, va fi folosită la tipărirea *Bibliei* din 1688. Căci un text ca traducerea *Vechiului Testament*, de peste 900 de pagini de manuscris in-folio şi greu de înţeles corect în numeroase locuri, nu a putut avea prea multe copii. Probabil că, în afara textului revizuit după care a fost făcută copia din ms. *45*, alte copii ale traducerii lui Milescu nu au mai existat. După cît se pare, ultimele modificări aduse acestei traduceri au fost făcute chiar pe textul după care s-a copiat în prealabil actualul ms. *45*. Pregătit astfel pentru tipar, textul respectiv a fost folosit în procesul tipăririi *Vechiului Testament* în ediţia *Bibliei* de la 1688, cu care prilej acel manuscris s-a distrus, fiind de fapt anulat prin tipărirea lui.

Aproape jumătate dintre concordanțele semnalate mai sus sînt comune și *Psaltirii* din traducerea *Vechiului Testament* aflată în ms. *4389* de la BAR. Traducătorul acestui text afirmă în prefață că a avut la dispoziție manuscrisul autograf al traducerii lui Milescu. Prin urmare, atît în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei cît și în *Psaltirea* din ms. *4389*, cuvintele și sintagmele concordante provin, în mod sigur, din traducerea lui Milescu. Cuvinte și sintagme din traducerea lui Milescu se întîlnesc, în număr destul de mare, și în alte cărți ale traducerii *Vechiului Testament* din ms. *4389*. Uneori sînt menționate marginal, în diferite note sau sub formă de glosări.

Restul cuvintelor și sintagmelor comune *Psaltirii* din ms. *45* și *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei, semnalate mai sus, sînt fie preluate de Dosoftei din traducerea lui Milescu, ca și cele comune și *Psaltirii* din ms. *4389*, fie introduse de Dosoftei în textul *Vechiului Testament* tradus de Milescu, cu prilejul primei revizii a acestei traduceri.

Unul dintre cuvintele introduse, foarte probabil, de Dosoftei în textul *Vechiului Testament* aflat în copia din ms. *45* este s.n. *janc* „butaș de viță de vie" (vezi mai sus citatele din ps. *79*, 10—11), care apare și în alte locuri din ms. *45* [6]. Acest cuvînt (considerat în DLR de proveniență polonă, dar care ar putea fi, mai curînd, de proveniență săsească) apare, după cît se știe pînă acum, numai în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și în locurile menționate din ms. *45*. Este deci un cuvînt rar, pe care, probabil, nu-l aveau în graiul lor atît Milescu, cît și Dosoftei. Putea Dosoftei să preia din textul lui Milescu, în *Psaltirea în versuri*, un cuvînt rar, pe care nu l-ar fi cunoscut pînă atunci, iar în *Psaltirea de-nțăles* să formeze de la el verbul corespunzător *jencuí* „a butăși"? Noi explicăm prezența cuvîntului *janc* în *Vechiul Testament* aflat în copia din ms. *45* prin intervenția lui Dosoftei în acest text.

II. *Concordanțe între* Psaltirea Moldovenească, Psaltirea *din* Vechiul Testament *aflat în ms.* 45 *și* Psaltirea în versuri *a lui Dosoftei*

Din psaltirea tradusă în Moldova pe la mijlocul secolului al XVII-lea se cunosc pînă acum mai multe copii, cu diferențe mai mici sau mai mari între ele, păstrate integral sau fragmentar. Inițial a fost un text slavon, cu traducere românească alternativă. În forma aceasta este fragmentul (numai psalmii 1—8) aflat în f. 1—18 ale ms. *4818* de la BAR, pe care Al. Mareș îl consideră (după filigrane, grafie, limbă și anumite elemente de conținut) copiat în Transilvania, între anii 1637 și 1647 [7]. Faptul că textul românesc al psalmilor 1—8 copiați la începutul acestui manuscris este foarte apropiat de textul altor copii ale *Psaltirii Moldovenești* a fost stabilit de Gh. Chivu [8].

Tot cu text slavon și traducere românească alternativă este și fragmentul (patru foi, care conțin psalmul *47*, de la versetul 10, psalmul *48*,

[6] Vezi N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea...*, citat la nota 4, p. 39—40. Îi semnalăm aici prezența și la f. 320^{v}, în lez. *17*, 6: „și să făcu întru vie [mare], și au făcut săpături și au întins *jancul* ei" (B: *vița*).

[7] Vezi *Un text polemic românesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în LR, XX, 1971, nr. 6, p. 589—604.

[8] Vezi *Vechi psalmi românești din secolul al XVII-lea*, în LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 145—154.

în întregime, și psalmul *49*, pînă la versetul 17) descoperit la Mehadia. Foile respective s-au rătăcit între timp, dar se păstrează fotocopiile lor, publicate de N. Iorga [9]. Mariana Combiescu a stabilit faptul că textul românesc al fragmentului descoperit la Mehadia este aproape identic cu textul corespunzător din alte copii ale *Psaltirii Moldovenești* [10].

Copiile din ms. *170* și *540* de la BAR ale acestei psaltiri, care conțin numai textul românesc, sînt de multă vreme cunoscute, fiind descrise de I.-A. Candrea în studiul introductiv al ediției *Psaltirii Scheiene* [11].

O altă copie, cunoscută și sub numele de *Psaltirea* de la Bereasa, care s-a dovedit a fi aproape identică cu cea aflată în ms. *170* și *540* de la BAR, a fost descrisă de Gh. Ghibănescu, în anul 1910 [12]. Manuscrisul respectiv se găsește acum la Arhivele Statului din Iași, cota ms. *1709*. G. Pascu a atribuit traducerea acestei psaltiri lui N. Milescu [13].

Psaltirea din ms. *III-34* de la Biblioteca Universității din Iași, descrisă cu multe erori de M. Bordeianu și considerată de el a fi „scrisă în deceniul al treilea al secolului al 17-lea" [14], este o copie mult modificată a *Psaltirii Moldovenești*, cu evidente apropieri de *Psaltirea de-nțăles* a lui Dosoftei și de *Psaltirea* din *Vechiul Testament* aflat în ms. *4389* de la BAR.

Deși a fost semnalată de M. Gaster, în primul volum al crestomației sale, unde îi sînt reproduse *prefața* și psalmii *9* (de la versetul 21), *31*, *54*, *77* și *111*, nu s-a observat pînă acum că *Psaltirea* copiată de Ioan din Vaslui, în anul 1710 [15], este tot o copie a *Psaltirii Moldovenești*, textul ei fiind aproape identic cu cel aflat în ms. *170* și *540* de la BAR și în ms. *1709* de la Arhivele Statului din Iași. Copia lui Ioan din Vaslui, semnalată de Gaster, se afla atunci la Biblioteca Centrală din București, ms. *324*. Acum este la BAR, ms. *2382*.

După cum am arătat mai sus, I.-A. Candrea, care avea în vedere numai copiile din ms. *170* și *540* de la BAR, a considerat *Psaltirea Moldovenească* o versiune alcătuită prin grija lui Dosoftei. Opinia lui Candrea a fost împărtășită de mulți cercetători. Descoperirea de către Al. Mareș a fragmentului din ms. *4818*, considerat de D-sa copiat între anii 1637 și 1647 (putea fi însă copiat și cîțiva ani mai tîrziu !) a creat opinia că elaborarea *Psaltirii Moldovenești* s-a produs în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Ca atare, fiind atunci prea tînăr, Dosoftei nu ar mai putea fi implicat în procesul elaborării ei. După anul 1971, Mariana Costinescu [16] și alți cercetători au considerat această psaltire o traducere moldovenească mai veche, pe care Dosoftei doar a prelucrat-o. Împotriva acestui punct de vedere, noi am afirmat, în anul 1978 [17], că rolul lui Dosoftei în elaborarea *Psaltirii Moldovenești* este chiar mai mare decît l-a apreciat Candrea, că această psaltire este versiunea în proză „cu lungă osteneală, în mult ai

[9] Vezi *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, planșele X—XVII.

[10] Vezi *Psaltirea de la Mehadia*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 259—268.

[11] Vezi *op. cit.*

[12] Vezi *Un manuscript vechi românesc. Secolul al XVII-lea*, în „Arhiva", XXI, 1910, nr. 4, p. 185—190, nr. 5—6, p. 211—219.

[13] Vezi *O Psaltire de Milescu?*, în „Arhiva", XXVIII, 1921, nr. 1, p. 85.

[14] Vezi *Psaltirea românească de la Iași (ms. III—34)*, în MMS, XLIX, 1973, nr. 11—12, p. 764—781.

[15] Vezi M. Gaster, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig—București, 1891, p. XXII—XXIV, 363—368.

[16] Vezi *Versiuni din secolul al XVII-lea ale „Acatistului" și „Paraclisului Precistei"*, în SLLF, III, 1974, p. 231, 238.

[17] Vezi comentariul la ediția Dosoftei, *Opere*. I. *Versuri*, București, 1978, p. 399—402.

socotită și cercată prin svintele cărț", la care se referă el în foaia de titlu a *Psaltirii în versuri*. Cu privire la perioada în care a putut fi elaborată *Psaltirea Moldovenească* vom reveni în capitolul următor, după ce vom prezenta concordanțele dintre acest text și *Psaltirea* de la Bălgrad.

A. *Concordanțe între* Psaltirea Moldovenească *și* Psaltirea *din* Vechiul Testament *aflat în ms. 45*

1. Ps. *7*, 9 : „giudecă-mi, Doamne, [...] după **nerăotatea** mea", M, M1 (**nerăutatea**, M1) ; **nerău(o)tatea**, VT, VTP, DP, B ; cf. *fără răul*, S, H, C ; *nevinovăția*, PB.

2. Ps. *27*, 12 : „**mîntuiește** oamenii tăi", M, M3 ; „**mîntuiește** pre nărodul tău", VT, VTP, B ; cf. **mîntuiește**, DV ; *spășește*, S, C, C2, PB, DP ; *scoate*, H.

3. Ps. *30*, 16 : „**mă mîntuiește** pentru mila ta", M ; „**mîntuiește-mă** cu mila ta", VT, VTP, M3, DP, B ; cf. *spășește-mă*, S, C, C2 ; *scoate-mă*, H ; *izbăvește-mă*, PB.

4. Ps. *74*, 2 : „**cînd voi lua vremea**, eu direpț voiu giudeca *(cînd va veni vremea)*", M, M2 ; **cînd voi lua vreme**, VT, VTP, DP, B ; cf. „**Cînd voi lua** de la tine **vreme**", DV ; *cînd preimi-voi vreme(a)*, S, C, C2 ; *cînd voi priimi vreme*, M3 ; *cînd voi lua deregătoria ce-i rînduită mie*, PB.

5. Ps. *77*, 52 : „**ucise** cu piatră viile lor", M, M2 ; „**ucise** cu smidă *via* lor", VT, DP *(ucisă, viile*, DP) ; cf. „**ucise** cu grindină via lor", B ; *bătu*, S, H, C, C2, PB, VTP, M3.

6. Ps. *95*, 7 : „aduceți *lui D.* **mărire** și cinste", M, M2, VT, M3, B *(Domnului*, VT, M3, B) ; cf. *slavă*, S, V, C, C2, PB, DV, VTP, DP.

7. Ps. *101*, 4 : „oasele mele ca o **uscăciune** se uscară (oasele mele ca o *prajilă* se uscară)", M, M2 ; „ca o **uscăciune** se uscară [marg. : un *ojoc* se ojejiră]", VT ; cf. „se uscară ca *șușala* [marg. : uscăciunea]", VTP ; „ca **uscăciunea**", M3, DP ; „ca o **uscăciune**", B ; „ca *uscarea*", S, V, C, C2 ; *smintiră-să*, H ; *arseră ca focul*, PB ; „Oasele mi-s *săci ca scrumul*", DV.

8. Ps. *142*, 7 : „**de sîrg** *ascultă-mă*", M, M2, VT, M3, B *(mă ascultă*, M2, M3 ; *m-ascultă*, VT) ; cf. „**de sîrg** *să mi-audz*", DV, DP *(audzi-mă*, DP) ; *curundu*, S, V ; *currundu*, H ; *curînd*, C, C2 ; *îndegrabă*, PB ; *degrab*, VTP.

9. Ps. *144*, 5 : „**mare cuviință** mărirei svinției tale o vor grăi", M ; **mare cuviință**, VT, M3, DP, B ; cf. „Vor grăi cu **mare cuviință** / De slava ta", DV ; *mărirea cuviinții*, M2 ; *mare frumsețe*, S, V, C, H, C2 ; *frumsețea slavei și mărirei*, PB ; *marea ghizdăvie*, VTP.

10. Ps. *147*, 5 : „negura ca cenușea o **preseară**", M, M2 *(presărar[ă?]*, M2) ; **presară**, VT, M3, VTP ; cf. *pospăie*, S, C, C2 ; *vărsă-o*, V ; *o varsă*, H ; *răsfiră-o*, PB ; *spulbără*, DV, DP.

După cum vedem, cuvintele și sintagmele comune *Psaltirii Moldovenești* și *Psaltirii* din ms. *45* au fost transmise și *Psaltirii* din *Biblia* de la 1688. Constatînd asemenea concordanțe între *Psaltirea Moldovenească* (copia din ms. *540*) și *Psaltirea* din *Biblia* de la 1688 (în care a fost reprodus, cu unele modificări, *Vechiul Testament* tradus de Milescu), Alexandra Roman a emis ipoteza că Milescu „trebuie să fi cunoscut versiunea moldovenească manuscrisă și o va fi încorporat, prelucrînd-o, în traducerea

Vechiului Testament" [18]. Concordanțe ca cele semnalate mai sus arată că, într-adevăr, Milescu a folosit la traducerea *Psaltirii* și o copie a *Psaltirii Moldovenești*.

B. *Concordanțe între* Psaltirea Moldovenească *și* Psaltirea în versuri *a lui Dosoftei*

Dat fiind faptul cunoscut că Dosoftei a folosit în *Psaltirea de-nțăles* textul *Psaltirii Moldovenești*, era de așteptat ca legături similare să poată fi stabilite și între această psaltire și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei. De exemplu :

1. Ps. *9*, 28 : „șede în **leșnici** cu cei bogați", M, M5 ; „Ascuns să supune-n **leșnici** cu bogații", DV ; cf. *leșuire*, PB ; *alej*, VT ; *leșuituri*, DP ; *vînături (leșuituri)*, M3 ; *vînători*, VTP ; *lătrături*, S ; *lăuntruri*, C ; *lătrători*, C2 ; *părrișii*, H ; *vicleșug*, B.

2. Ps. *50*, 8 : „**ocropește**-mă cu isop *(spală*-mă cu săpun, *stropește*-mă cu bosiioc)", M, M2 ; „Cu izopul tu mă **ocropește**", DV ; cf. „*stropișî*-mă cu *săpun*", S, C, H *(sopun*, H) ; „*spală*-mă cu issop", PB ; „*stropi*-mă-ve(r)i cu *isop*", C2, VT, VTP, M3, DP, B *(izop*, DP).

3. Ps. *77*, 16 : „**desvece** marea și-i trecu pri-nșii", M, M2 ; „De-au **desfăcut** marea să-i petreacă", DV ; cf. „**desfăcu** marea și-i trecu", M3, VTP ; *deșchise*, S, C, C2 ; *despărți*, H ; *împărți*, PB ; *rumpse*, VT, B (*rupse*, B) ; *spart-au*, DP.

4. Ps. *103*, 12 : „înseteadză **colunii** întru setea sa (așteaptă **colunii** întru setea sa)", M, M2 ; „Și **colunii**, cînd li-i sete . . .", DV ; cf. **colunii**, DP, B ; **colunii** *(măgarii sălbateci)*, M3 ; *măgarii sălbateci*, VT, VTP ; *asinul sălbatec*, PB ; *onagrii*, S, V, C, C2 ; *onagrile*, H.

5. Ps. *118*, 13 : „spui toate **tocmelele** rostului tău", M, M2 ; „Am dat veste [. . .] / De-a rostului tău, Doamne, **tocmele**", DV ; cf. *giudețele*, S, M3, DP ; *județele*, C, C2, VT ; *giudecările*, H, PB ; *judecățile*, VTP, B.

S.f. *tocmeală*, cu acest sens, apare frecvent în *Psaltirea Moldovenească* și în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei.

III. *Concordanțe între* Psaltirea *de la Bălgrad*, Psaltirea Moldovenească, Psaltirea *din* Vechiul Testament *aflat în ms.* 45 *și* Psaltirea în versuri *a lui Dosoftei*

O altă psaltire care nu a fost suficient comparată cu celelalte psaltiri românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea este cea apărută la Bălgrad, în anul 1651. „Uitarea" acestei psaltiri se explică, probabil, prin faptul că editorii ei au declarat-o tradusă „den izvod jidovesc" [19]. Ca atare, atît Candrea cît și alți cercetători nu au considerat potrivit să o raporteze la psaltirile românești traduse din slavonește. După cum vom vedea, însă, între *Psaltirea* de la Bălgrad și alte psaltiri românești, posterioare sau mai vechi, există numeroase concordanțe lingvistice, care arată

[18] Vezi *Psaltirile românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Probleme de filiație*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 241.

[19] Vezi foaia de titlu, prima prefață și postfața acestei cărți reproduse de Ioan Bianu și Nerva Hodoș, în *Bibliografia românească veche*, tomul I, București, 1903, p. 184—190.

că ea nu a fost ignorată de către cărturarii preocupaţi, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de îmbunătăţirea traducerii româneşti a *Psaltirii*, după cum traducătorii ei nu au ignorat versiunile româneşti mai vechi.

A. *Concordanţe între* **Psaltirea** *de la Bălgrad şi* **Psaltirea Moldovenească**

1. Ps. *1*, 4 : „ca *prahul* ce-l ia vîntul", PB, M1 *(pravul*, M1) ; cf. *mătoră*, S ; *mătură*, H ; *rădică*, M ; *aruncă*, VT, VTP, M3, DP, B.

2. Ps. *3*, 4 : „mă auzi din **măgura sfinţiei** sale", PB ; „mă audzi din **măgura svinţiii** sale", M ; cf. „mă audzi în *măgură sfîntă* a sa", M1 ; *pădure sfîntă*, S ; *codrul svînt*, H ; *măgura sfîntă*, C, M3, DP ; *măgură svîntă*, DV ; *muntele cel sfînt*, VT, VTP, B.

Textul din M apare întocmai şi în copia acestui psalm din foile adăugate (în locul celor originale, pierdute) la începutul exemplarului aflat la BAR (cota CRV 19 A) din *Psaltirea* slavo-română tipărită la Braşov, c. 1588 (C2). I.-A. Candrea a crezut că în acest exemplar „psalmii care lipseau la început au fost recopiaţi, pînă a nu se lega cartea, din vreun alt exemplar" [20]. Din foile adăugate se mai păstrează astăzi numai şase (dar nu la rînd), care conţin, cu unele lipsuri, porţiunea dintre ps. *2*, 9 şi ps. *9*, 10. Psalmii copiaţi nu au însă particularităţi fonetice munteneşti, ca cei din textul tipărit al cărţii respective. Comparaţia atentă a acestor psalmi cu textul corespunzător din *Psaltirea Moldovenească* dovedeşte că ei au fost transcrişi după o copie a acestei psaltiri. Neobservînd lucrul acesta, Gh. Chivu [21] şi Stela Toma [22] i-au considerat drept text autentic al *Psaltirii* slavo-române de la Braşov, c. 1588.

3. Ps. *7*, 16 : „**groapa o scurmă şi o săpă**, şi *căzu* în groapa *ce o făcu*" PB, M *(cădzu, ceea ce fece*, M) ; cf. **groapa ce scurumă şi săpă**, şi cădzu în groapa ceea ce fece", M1 ; **groapă scurmă şi o săpă**, DP ; *pîrău rîmă şi săpă*, S, C *(rimă*, C) ; *groapă săpă şi o adîncă*, VT, VTP, B *(săpă groapă*, VTP).

În PB şi M, fragmentul subliniat este identic şi sub aspect grafic (simplă coincidenţă ? !) : гроапа ѡ скѹрмѫ ши ѡ сънѫ. În foile adăugate în C2, textul este aproape identic cu cel din M : „*gropa scurmă şi o săpă*, şi cădzu în gropa ceea ce fece", fapt care întăreşte observaţia de mai sus.

4. Ps. *8*, 1 : „**cîtu-i de minunat** numele tău *pespre* tot pămîntul", PB, M, M1, DP *(cîtu-i minunat*, M, DP ; *cîtu e minunat*, M1 ; *prespre*, M1, DP) ; cf. *că ciudatu e*, S, C ; *foarte-i minunat*, VT, B *(foarte e*, B) ; *cît este de minunat*, VTP.

5. Ps. *9*, 31—32 : „**leşuieşte** întru ascuns, ca leul în *sălaşul* său [marg. : *bîrlogul* său] ; **leşuieşte** să răpască surumanul", PB ; „**leşuieşte** într-ascuns, ca un leu întru *ograda* sa ; **leşuieşte** să apuce pre cel meser", M, M5 ; cf. „Ca leu în *ogradă* ascuns **leşuieşte**", DV ; „**leşuieşte** într-ascunderi, ca leul în *bîrlogul* său ; **leşuieşte** a apuca pre meserul", DP ; „**aleşuieşte** întru ascuns, ca leul la *stîna* lui ; **aleşuieşte** ca să apuce pre sărac", VT ; „*vineadză* întru cele ascunsă, ca un leu întru *ograda* sa ; **(leşuieşte)** *vineadză*

[20] Vezi *op. cit.*, p. LX.

[21] Vezi *art. cit.*, p. 151—152.

[22] Vezi Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577), în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589*, text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Bucureşti, 1976, p. 14—15, 37—57.

să apuce pre cel meser (pre cel mișel)", M3 ; *„latră* întru ascunși, ca leul întru *ograda* sa ; *latră se rapă* mișelul", S, C, C2 *(să răpească*, C, C2) ; *„latră* ca leul în *ograda* sa ; *venreadză* se rrapă mișelul", H ; *„vîna-va* într-ascuns, ca un leu în *ograda* sa ; *vîna-va* să răpească pre cel sărac", VTP ; *„pîndește* întru ascuns, ca leul la *stîna* lui ; *pîndește* ca să apuce pre sărac", B.

6. Ps. *18*, 2 : „dzua dzileei **izbucnește** cuvînt", PB ; **izbucnește**, M, DV, DP ; cf. **izbîcnește**, VT ; **va izbuceni**, B ; *rigăiește*, S ; *rîgîiește*, C, C2 ; *rumpe*, H ; *va rîgîi*, VTP.

7. Ps. *27*, 1 : „către tine **strig**, *Doamne*", PB, M, DV *(Doamne*, **strig**, DV) ; cf. *striga-voi*, VT, DP, B ; *voi striga*, M3, VTP ; *chiem*, S, H, C,C2.

8. Ps. *30*, 16 : „izbăvește-mă pre mine **pentru mila ta**", PB ; „mă mîntuiește **pentru mila ta**", M ; cf. *cu mesererea ta*, S ; *dereptu mila ta*, H ; *cu mila ta*, C, C2, VT, VTP, DP, M3, B.

9. Ps. *39*, 2 : „mă scoase den *groapa scîrbei* și den **tina lutului**", PB, VT *(groapa ticăloșiei*, VT) ; „mă rădică din groapa chinurilor și din **tina lutului** *(tina cea-ntinată)*", M, M2 ; cf. *lut de tină*, S, C ; *tina adîncă*, C2 ; *țerina tinoasă*, H ; *tină de chin*, DV ; *tină de pîclă*, DP ; *tinătura adîncă (de pîclă)*, M3 ; *tina adîncului*, VTP ; *tina noroiului*, B.

10. Ps. *41*, 1 : „în ce chip **dorește** cerbul *de* izvoarăle apelor, așe **dorește** sufletul mieu", PB, M, M2, M3, DP *(la*, M, M3 ; *spre*, M3, DP) ; cf. **dorește**, **dorește**, DV ; *deșiră*, *jeluiește*, S ; *jeluiește*, *jeluiește*, C, C2 ; *pohtește*, *pohtește*, H, B ; *poftește*, *poftește*, VT.

11. Ps. *64*, 2 : „către tine vine **tot trupul**", PB ; „către tine va veni **tot trupul** *(tot omul)*", M ; cf. **tot trupul**, M2, VT, M3, B ; *toate trupurile*, C2 ; *toată peliță*, S, C, H ; *toată carnea*, VTP, DP ; *tot omul*, DV.

12. Ps. *64*, 11 : „brazdele lui **le adăpi**", PB, M, M2 ; cf. *adăpași*, S, C, C2 ; *adăpă*, H ; *ai adăpat (adapă-le)*, M3 ; *îmbată*, VT, VTP ; *le-mbată*, DV ; *îmbată-le*, DP, B.

13. Ps. *68*, 13 : „puș **veșmîntul** mieu sac", PB ; „puș **veșmentele** mele dărștine", M, M2 ; cf. *înveștirea*, S, C, C2 ; *îmbrăcăciurea*, H ; *îmbrăcămintea*, VT, VTP, B ; *îmbrăcămîntul*, M3, DP.

14. Ps. *77*, 71 : „să deșteptă ca den somn, **ca un puternic**", PB ; **ca un puternic**, M, M2, M3, VTP ; cf. *ca tare*, S, C ; *ca silnic*, V ; *ca un tare*, C2, VT, B ; *ca un vîrtucios*, DP.

15. Ps. *79*, 2 : „carele ședzi spre heruvimi, **arată-te**", PB ; **te arătași**, M, M2 ; cf. **arată-te**, VTP ; **te arată**, M3 ; *ivi-se*, S, C, C2 ; *iuvișî-te*, H ; *ivește-te*, VT, DP, B ; *te ivește*, DV.

16. Ps. *88*, 15 : „fericiți oamenii care știu **cîntare**", PB ; „ferice de oamenii ceia ce știu **cîntare** *(carte)*", M, M2 ; cf. *strigare*, S, C ; *întru strigare*, C2 ; *clicul*, VT, B ; *chiuire*, VTP ; *a cînta cîntec cu glas mare (răsunare)*, M3 ; *de haslă*, DV ; *ruga cea priimită*, DP.

17. Ps. *105*, 25 : „**răpștiră** în corturile lor", PB ; „**răpștiră** întru satele sale", M, M2 ; cf. **răpștiră**, VT, B ; **răbștiră**, M3 ; **răpștiia**, VTP ; *împutară*, S, C ; *rînjiră*, C2 ; *viciuiră*, H ; *morcotiră*, DV, DP.

18. Ps. *106*, 34 : „pămîntul roditori în **sărătură**", PB ; **sărătură**, M, M2, M3, VT, DV, VTP, DP, B ; cf. *slatină*, S, V, C, H, C2.

19. Ps. *118*, 102 : „cîtu-s de dulci **grumazilor** miei *cuvintele* tale", PB, M, M2 (**grumadzilor**, M, M2 ; *cuventele*, M) ; cf. *grumadzului*, S, H, M3 ; *grumazul*, C ; *grumazului*, C2, VTP ; *gîltanului*, VT ; *gîtlejului*, DP, B.

20. Ps. *121*, 4 : „că acolo suiră **semenţiile, semenţiile** Domnului", PB ; **semenţiile, semenţia**, M ; cf. **semenţiile, semenţiile**, M2 ; **semenţii, semenţiile**, VTP ; **semenţiile**, *neamurile*, M3 ; *genuchile, genuchile*, S ; *rodurele, gerunchele*, V ; *genruchele, genruchele*, H ; *genuchele, genuchele*, C ; *rudele, rudele*, C2 ; *neamurile, feliurile*, VT, B ; *neamuri, neamurile*, DP ; *răgúlele*, DV.

21. Ps. *126*, 4 : „ca săgeţile în mîna **puternicului**", PB ; „*cumu-s* segeţile întru mînule **puternicului**", M, M2, M3 *(cum sînt*, M3) ; cf. „săgeţ cu lănci călite, / De mînă **puternic** slobodzîte", DV ; „ca săgeţile în mînă **de puternic**", DP ; *tarelui*, S, H, C, C2, VT ; *silnicului*, V ; *celui tare*, VTP, B.

22. Ps. *144*, 7 : „pomana mulţimei bunătăţilor tale **vor izbueni**", PB ; **vor izbueni**, M, M2, M3, VT, DV, B ; cf. **izbueni-vor**, DP ; *rigăiesc*, S ; *rîgîiesc*, C ; *rîgîi-vor*, C2 ; *vor rîgîi*, VTP.

23. Ps. *147*, 4 : „îndegrabă **cură** [marg. : *aleargă*] cuvîntul lui", PB ; „*de sîrg* **cură** cuvîntul lui (de sîrg *aleargă* cuvîntul lui)", M, M2 *(curînd* **cursă** *(aleargă)*, M2) ; cf. „*pănă în de sîrg* **cură** cuvîntul lui", DP, M3 *(pănă de curund*, M3) ; *aleargă*, S, H, C, C2 ; *alergă*, V ; *va alerga*, VT, VTP, B ; *cutrieră*, DV.

Concordanţele semnalate, numeroase şi semnificative, indică neîndoielnice legături între *Psaltirea* de la Bălgrad şi *Psaltirea Moldovenească*. Al. Mareş a demonstrat că în textul polemic intitulat *Spunerea legiei creştineşti cu răspuns*, aflat în ms. *4818* de la BAR, pe care D-sa îl consideră redactat şi copiat în Transilvania, între anii 1637 şi 1647 (poate chiar între 1640 şi 1644), sînt folosite pasaje din versiunile româneşti ale *Apostolului* şi *Tetraevanghelului* elaborate în Moldova, în prima jumătate a secolului al XVII-lea [23]. Au pus la contribuţie traducătorii *Psaltirii* de la Bălgrad, în măsură atît de mare, o copie a *Psaltirii Moldoveneşti*? Deşi nu este exclus, acest lucru pare puţin probabil. Mai curînd este posibil ca traducătorii *Psaltirii Moldoveneşti* să fi folosit textul *Psaltirii* de la Bălgrad, care, fiind tipărit şi declarat tradus din ebraică, deci după original, putea fi luat cu mai multă încredere drept text de referinţă. În această eventualitate, perioada elaborării *Psaltirii Moldoveneşti* ar putea fi urcată în deceniul 1651—1660, între data apariţiei *Psaltirii* de la Bălgrad şi data traducerii de către Milescu a *Vechiului Testament* care, după cum am văzut, a folosit şi textul *Psaltirii Moldoveneşti*. Spre această concluzie conduce şi prefaţa *Psaltirii Moldoveneşti*, aflată numai în copia din anul 1710 a lui Ioan din Vaslui şi publicată de Gaster [24], care este, în întregime, o compilaţie de fraze spicuite din paginile 1, 4, 12—16, 18—19, 21 şi 23 ale prefeţei a doua a *Psaltirii* de la Bălgrad, intitulată *Predoslóvie la Psaltire, şi cătră cetitori. Despre lauda şi de folosul Psaltirii* [25]. Vom cita, spre exemplu,

[23] Vezi *art. cit.*, p. 592—595 şi 601.

[24] Vezi *op. cit.*, p. 363—364.

[25] Foile acestei prefeţe nu sînt numerotate. Paginaţia indicată a fost făcută de noi.

doar cîteva fraze de la începutul prefeței *Psaltirii Moldovenești* (în coloana întîi), paralel cu frazele corespunzătoare din prefața menționată a *Psaltirii* de la Bălgrad (coloana a doua):

„Cuvînt din preduslovía Psăltirii, care este cheie tuturor cărților, carea este carte sfîntă și lăudată, și foarte-i de folos sufletului. Dintru aceasta toate să știe hiecine că Hs. și apostolii lui au ținut Psăltirea scriptură sfîntă. Așe, cu știre lui Dumnedzău, arătăm și nui cumu-s de folos sfinții psalomi. Dintr-aceste poate fiecine opri viiața ce rrea și să s(ă) îndemne spre viiața ce bună".

„Întăi arătăm că Psaltirea este carte sfîntă, și-i lăudată, și foarte-i de folos sufletului omului [p. 1; ...] Dintr-aceastea den toate poate vedea săvai cine că Hs. și apostolii lui au ținut Psaltirea scriptură sfîntă [p. 4; ...] Așe, cu știrea lui Dumnezău, arătăm cumu-s sfinții psálomi de folos [...] Dintr-acestea poate fiecine conteni viața cea rrea și să îndemne spre viața cea bună" [p. 12].

Firește, este posibil ca prefața respectivă a *Psaltirii Moldovenești* să fi fost alcătuită mai tîrziu, nu o dată cu elaborarea, inițial sub formă slavo-română, a acestei psaltiri. Date fiind însă numeroasele concordanțe între textul *Psaltirii* de la Bălgrad și cel al *Psaltirii Moldovenești*, care par să demonstreze dependența acesteia de cea de la Bălgrad, noi credem că *Psaltirea Moldovenească* a fost elaborată după anul 1651 și, probabil, a avut de la început prefața păstrată numai în copia din anul 1710 a lui Ioan din Vaslui. Răspundem astfel și lui Liviu Onu, care, nefiind bine informat asupra acestor lucruri, se străduiește să demonstreze că *noi* nu am cunoaște în suficientă măsură problemele discutate (în speță, ale datării și paternității *Psaltirii Moldovenești*) și, negînd posibilitatea ca Dosoftei să fi lucrat, în tinerețe, la traducerea acestei psaltiri, se întreabă: „este în stare N. A. Ursu să susțină că Dosoftei, confruntînd și un număr de versiuni românești anterioare, a tradus *Psaltirea* în românește pe la vîrsta de 13—23 ani?" [26]. În anul 1651, cînd apare *Psaltirea* de la Bălgrad, Dosoftei era în vîrstă de 27 de ani și, de bună seamă, avea preocupări literare, ca și mai tîrziu.

B. *Concordanțe între* **Psaltirea** *de la Bălgrad și* **Psaltirea** *din* **Vechiul Testament** *aflat în ms.* **45**

1. Ps. *2*, 9: „ca **vasul olariului** sfărîma-le-vei", PB; „ca niște **vase a olariului**", VT, M3 [repetat: *ca vasul*, M3]; cf. „ca **vasul olariului**", DP; „ca **vășele a olariului**", B; *vas de lut*, S, C, C2, M, M1; *vas de oală*, H; *vase de lut*, VTP; *hîrburi*, DV.

2. Ps. *18*, 5: „ca un mire ieșind *din* **cămara** *sa*", PB, VT *(dentru, lui*, VT); cf. **cămara**, DV, DP, VTP, B; *celariul*, S, C; *așternutul*, H; *sălașul*, C2; *visterul*, M.

3. Ps. *27*, 11: „Domnulu-i tăria acestora și tăria spășeniii **unsului** său", PB; **unsului**, DV, VT, VTP, B; cf. *hristosului*, S, H, C, C2, DP; *pomazanicului*, M, M3.

[26] Vezi *Și totuși spătarul Nicolae Milescu... O problemă controversată de paternitate literară* (I), în RITL, XXXIII, 1985, nr. 4, p. 111.

4. Ps. *67*, 1 : „**scoale-să** *Dumnezău*", PB, VT, B *(Dumnedzău*, VT ; *-se*, B) ; cf. **să să scoale**, DV, DP ; **să se scoale** [marg. : *să învieze*], VTP ; *se(ă) învie*, S, C, H, C2 ; *ca să-nvie*, M, M2, M3.

5. Ps. *68*, 18 : „nice să mă înghiță pre mine **adîncul**, nice să-ș închiză pre mine **fîntîna** gura sa", PB ; „nice să mă înghiță pre mine **adîncul**, nice să cuprindză pre mine **fîntîna** gura sa", VT ; cf. „nici să mă înghiță **adîncul**, nici să cuprinză asupra mea **fîntîna** gura ei", B ; *adîncatul*, *puțul*, S, C ; *genrunrea*, *puț*, H ; *adîncul*, *puț(ul)*, C2, M, M2, M3, DP ; *bulboaca* [marg. : *adîncul*], *puțul*, VTP ; *genunea*, *smîrcul*, DV.

6. Ps. *77*, 51 : „dede **gîndacilor** *rodul* lor", PB, VT *(roadele*, VT) ; cf. „Cu **gîndacii** i-au sterpit de poame", DV ; *rugiriei*, S ; *rugi* [!], V ; *ruginriei*, H ; *ruginiei*, C, C2 ; *ruginei*, M3, DP ; *răginei*, VTP (cuvîntul este scris cu roșu, în mod neobișnuit, probabil la o revenire, pe locul lăsat inițial gol) ; *searăi*, M, M2 ; *păliciunii*, B.

7. Ps. *101*, 7 : „asămănaiu-mă **pelicanului** pustiei", PB, VTP ; „cu **pelecan** pustiinic", VT, B **(pelecanul**, B) ; cf. „De-atocma cu **pelecanul** / Prin pustii petrec", DV ; **pelecanului**, DP ; **pelicanului**, M3 ; *nesăturatul*, S, C ; *neiasiteei*, H ; *neiasitei*, C2 ; „unui *sitar*", M, M2.

8. Ps. *104*, 36 : „și nu era în **neamul** lor cineva bolnav", PB ; „*întru* **neamurile** lor", VT, DP, M3, B *(în*, DP) ; cf. *genuichiele*, S ; *genuchele*, C ; *geruchiul*, H ; *ruda*, C2 ; *seme(i)nția*, M, M2, VTP ; *răgúla*, DV.

9. Ps. *105*, 34 : „și **slujiră** idolilor lor", PB ; „și **slujiră** cioplitelor lor", VT ; cf. „Și pregiur ciopliții lor **slujiră**", DV ; **slujiră**, DP, B ; *lucrară*, S, C, H, C2 ; *lucrară* [marg. : **slujiră**], VTP ; *șerbiră*, M, M2 ; **slujiră** *(șerbiră)*, M3.

Fiind tradusă cu deosebită grijă și scrisă într-o limbă literară mult evoluată față de limba versiunilor românești ale *Psaltirii* din secolul al XVI-lea, *Psaltirea* de la Bălgrad a avut, după cît se pare, un mare prestigiu. Concordanțele semnalate mai sus arată că, fără îndoială, a folosit-o și Milescu, în traducerea *Vechiului Testament*.

C. *Concordanțe între* **Psaltirea** *de la Bălgrad și* **Psaltirea în versuri** *a lui Dosoftei*

1. Ps. *7*, 7 : „înalță-te pentru mînia **pizmașilor** miei", PB ; „răsipește **pizmașii**", DV ; cf. *dracilor*, S, C ; *vrăjmașilor*, M, DP, VTP, B ; *neprietenilor*, VT. Vezi și ps. *17*, 41, *26*, 4, *67*, 1, *82*, 2, *105*, 40.

2. Ps. *17*, 41 : „gonit-am **pizmașii**", PB ; „să mi-agiung **pizmașii**", DV ; cf. *vrăjmașii*, S, H, C, C2, M, M3, DP, VTP, B ; *neprietenii*, VT. Vezi și ps. *7*, 7, *26*, 4, *67*, 1, *82*, 2, *105*, 40.

3. Ps. *21*, 16 : „limba mea să lipi de **gingiile** mele", PB ; „Limba-n **gingini** lipită să neacă", DV ; cf. *grumadzul*, S, M3 ; *grumazul*, C, C2, VTP ; *grumadzii*, M ; *gura*, H ; *gușterul*, VT ; *părătușul*, DP ; *gîtlejul*, B.

4. Ps. *21*, 21 : „**scoate** *de* armă sufletul mieu", PB, M3 *(de la*, M3) ; „Și sufletul să-m **scoț** de la armă", DV ; cf. *izbăvește*, S, C, C2, M, VT, DP, B ; *mîntuiește*, H, VTP.

5. Ps. *26*, 4 : **pizmașii**, PB, DV, DP ; cf. *vrăjmașii*, H, C2, M, M3, VTP, B ; *dracii*, S, C ; *neprietenii*, VT. Vezi și ps. *7*, 7, *17*, 41, *67*, 1, *82*, 2, *105*, 40.

6. Ps. *29*, 11 : „întors-ai **plînsul** mieu mie întru bucurie", PB, M3 ; „Domnul spre bucurie mi-au întorsu-mi **plînsul**", DV ; cf. **plînsul**, DP ; *plîngerea*, S, H, C, C2, VTP, B ; *plîngerea (mîhniciunile)*, M ; *vaietul*, VT.

7. Ps. *30*, 16 : „luminează faţa ta spre **sluga** ta", PB ; „Şi faţa ta cea svîntă ţ-iveşte / Spre **sluga** ta", DV ; cf. *şerbul*, S, H, C, M, M3, DP ; *robul*, C2, VT, VTP, B.

8. Ps. *63*, 1 : „de frica **pizmaşului** păzeşte viaţa mea", PB ; „Şi de **pizmaşii** îm derădică / Mişelul suflet", DV ; cf. *dracului*, S, C ; *vrăjmaşului*, H, C2, M, M2, M3, VTP, B ; *de vrăjmaş*, DP ; *neprietenului*, VT. Vezi şi ps. *7*, 7, *17*, 41, *26*, 4, *67*, 1, *82*, 2, *105*, 40.

9. Ps. *67*, 1 : „răsipască-să **pizmaşii** lui", PB ; „să-i fugă de ştire / Toţ **pizmaşii** noştri", DV ; cf. *dracii*, S, C, C2 ; *vrăjmaşii*, H, M, M2, M3, DP, B ; *neprietenii*, VT. Vezi şi ps. *7*, 7, *17*, 41, *26*, 4, *63*, 1, *82*, 2, *105*, 40.

10. Ps. *77*, 71 : „iară Domnul să deşteptă **ca den somn**", PB ; „Şi **ca din somn** sări Domnul", DV ; cf. „şi să sculă Domnul **ca din somn**", M3 ; „şi să stîrni **ca din somn** Domnul", DP ; *ca adurmit*, S, C2 ; *ca durmit*, V, C ; *cum ară fi adormit*, M, M2 ; *ca cel adormit*, VT, B ; *ca cînd ară fi dormind*, VTP.

11. Ps. *82*, 2 : „că iată **pizmaşii** tăi gîlcevesc", PB ; „Şi toţ **pizmaşii** ş-au datu-ş coaste", DV ; cf. „că iată **pizmaşii** tăi răsunară", DP ; *dracii*, S, V, C ; *vrăjmaşii*, H, C2, M, M2, M3, VTP, B ; *neprietenii*, VT. Vezi şi ps. *7*, 7, *17*, 41, *26*, 4, *63*, 1, *67*, 1, *105*, 40.

12. Ps. *83*, 1 : „**cîtu-s de iubite** sălaşele tale", PB, DP, M3 (om. *de*, M3) ; „**Cîtu-s de iubite** şi de drăgălaşe / Şirurile tale cele de **sălaşe**", DV ; cf. „*cîtu-s de îndrăgite* **sălaşele** tale", VT, B ; „*cîtu-s de dragi* **sălaşăle** tale", VTP ; „*cît iubite fsatele* tale", S, C, C2 *(satele*, C, C2) ; „*cît iubit satul* tău", H ; „*cîtu-i iubit locul* tău", M, M2.

13. Ps. *103*, 15 : „cela ce creşte **fînul** dobitoacelor", PB ; „Tu dai **fînului** să crească, / Dobitoacelor să pască", DV ; cf. „cela ce răsari **fîn** dobitoacelor", DP ; *hrană* (**fîn**), M3 ; *pajişte*, S, V, H, C, C2 ; *paştere (iarbă)*, M, M2 ; *iarbă*, VT, VTP, B.

14. Ps. *105*, 42 : „şi împresurară pre ei **pizmaşii** lor", PB ; „Şi **pizmaşii** lor îi asupriră", DV ; cf. **pizmaşii**, DP ; *vrăjmaşii*, S, H, C2, M, M2, M3, VT, VTP, B ; *dracii*, C. Vezi şi ps. *7*, 7, *17*, 41, *26*, 4, *63*, 1, *67*, 1, *82*, 2.

Am constatat şi în alte serii de concordanţe semnalate mai sus că în *Psaltirea* de la Bălgrad şi în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei apar uneori aceleaşi cuvinte sau sintagme. Bineînţeles, faptul acesta nu este întîmplător. Seria de concordanţe citate în acest paragraf arată că, în mod sigur, Dosoftei a consultat, cînd a versificat *Psaltirea*, şi prestigioasa *Psaltire* de la Bălgrad.

★

Din cele arătate rezultă că, în deceniul 1651—1660, prin publicarea *Psaltirii* de la Bălgrad şi elaborarea *Psaltirii Moldoveneşti*, s-a produs un mare salt în procesul îmbunătăţirii traducerii *Psaltirii* în limba română. Al doilea salt important în acest proces se va produce în deceniul următor, prin traducerea de către Nicolae Milescu a *Vechiului Testament* şi prin revizia acestei traduceri, făcută probabil în acelaşi deceniu, de către Dosoftei şi colaboratorii săi. Atît Milescu cît şi revizorii traducerii sale au folosit şi unele versiuni româneşti anterioare ale *Psaltirii*, îndeosebi *Psaltirea Moldovenească* şi *Psaltirea* de la Bălgrad. În *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei au un larg ecou atît *Psaltirea* din *Vechiul Testament* tradus

de Milescu, *Psaltirea Moldovenească* și *Psaltirea* de la Bălgrad, cît și unele psaltiri românești din secolul al XVI-lea. În *Psaltirea de-nțăles* Dosoftei a folosit nu numai textul *Psaltirii Moldovenești*, cum a dovedit I.-A. Candrea, și al *Psaltirii Hurmuzachi*, cum a demonstrat Ion Gheție [27], ci și *Psaltirea* din textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu. Traducerea aceasta a lui Milescu, din nou revăzută, a fost editată în *Biblia* de la 1688, iar de aici *Psaltirea* a fost reprodusă, fără modificări, de Antim Ivireanul, în ediția din anul 1694, apărută la București. Începînd cu ediția de la Tîrgoviște, din anul 1710, textul acesta al *Psaltirii*, considerat definitiv, a fost retipărit în secolul al XVIII-lea de numeroase ori, cu mici diferențe între ediții, la Rîmnic, București, Buzău, Iași, Blaj și Sibiu. Dosoftei a contribuit la continua îmbunătățire a lui, îndeosebi prin elaborarea *Psaltirii Moldovenești* și prin revizia *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu. Din concordanțele semnalate mai sus rezultă că editorii *Bibliei* de la 1688 au pus la contribuție și textul *Psaltirii de-nțăles* a lui Dosoftei.

Concordanțele dintre *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și psaltirile românești din secolul al XVI-lea, precum și concordanțele între *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea* de la Bălgrad și *Psaltirea Moldovenească*, pe care nu le-am putut include în acest studiu, vor forma obiectul unui articol viitor.

SIGLELE TEXTELOR COMPARATE

B	*Psaltirea* din *Biblia* de la București, 1688.
C	*Psaltirea* lui Coresi, 1577 (după ediția publicată de Stela Toma, București, 1976).
C2	*Psaltirea* lui Șerban Coresi, Brașov, c. 1588 (după aparatul critic întocmit de Stela Toma la ediția *Psaltirii* lui Coresi (1577), București, 1976).
DP	*Psaltirea de-nțăles* publicată de Dosoftei, Iași, 1680.
DV	*Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, Uniev, 1673.
H	*Psaltirea Hurmuzachi*, ms. *3077* de la BAR (după aparatul critic întocmit de I.-A. Candrea la ediția *Psaltirii Scheiene*, București, 1916).
M	*Psaltirea Moldovenească*, copia din ms. *540* de la BAR.
M1	Fragmentul din *Psaltirea Moldovenească* aflat în copia din ms. *4818* (f. 1—18) de la BAR.
M2	*Psaltirea Moldovenească*, copie din ms. *1709* de la Arhivele Statului din Iași.
M3	*Psaltirea Moldovenească*, copia din ms. *III—34* de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași.
M4	Fragment dintr-o copie a *Psaltirii Moldovenești* descoperit la Mehadia (după fotocopiile publicate de N. Iorga, în *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, planșele X—XVII).
M5	Fragmentul din copia *Psaltirii Moldovenești* făcută de Ioan din Vaslui, în anul 1710, publicat de M. Gaster, în *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig—București, 1891, p. 363—368.
PB	*Psaltirea* de la Bălgrad, 1651.
S	*Psaltirea Scheiană*, ms. *449* de la BAR (după ediția lui Ioan Bianu, București, 1889).
V	*Psaltirea Voronețeană*, ms. *693* de la BAR (după aparatul critic întocmit de I.-A. Candrea la ediția *Psaltirii Scheiene*, București, 1916).
VT	*Psaltirea* din textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu, aflat în copia din ms. *45* de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România.
VTP	*Psaltirea* din traducerea *Vechiului Testament* aflată în ms. *4389* de la BAR.

Mai 1987

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

[27] Vezi **Psaltirea Hurmuzachi** *și filiația psaltirilor românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 51—57.

DIN TOPONIMIA JUDEȚULUI GALAȚI. NUME DISPĂRUTE DIN BAZINUL BÎRLADULUI ȘI SIRETULUI (IV)*

PAUL V. PĂLTĂNEA

Încheiem, deocamdată, cu glosele de mai jos, seria toponimelor din bazinul Bîrladului și Siretului atestate în documente pînă la 1700 și care au dispărut după această dată:

Băleşti. Este greu de precizat dacă documentul emis la 28 februarie 1639 *(Doc. tec.*, I, 17) se referă la un sat care a fost pe malul stîng al Siretului, în apropiere de Mărcești, deci pe teritoriul satului Furceni, com. Cosmești (vezi LR, XXXV, 1968, nr. 5, p. 429) sau la un alt sat, tot dispărut, care a fost pe lîngă com. Țifești, jud. Vrancea, atestat la 25 mai 1638 (CDM, II, nr. 1273). Numele satului provine din onomasticul *Bale—Balea*, atestat în sudul Moldovei la 25 iulie 1448 (DRH, A, I, 397—398; DOR, 187, 194).

Beleul, iezer sau gîrlă care se vărsa, altădată, în Bîrlad pe teritoriul com. Piscu. Menționat la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103—104; *Doc. tec.*, II, 8—9, cu data 12 februarie; ASB, ms. nr. 1262, f. 18, cu data 3 februarie). Mai este amintit într-o hotarnică din 7 aprilie 1635 (ASB, *M-rea Neamț*, XXVII/83; LXXII/10). Toponimul s-a format din tema slavă *bel-* „alb" (Iordan, *Top.*, 106—107). Un alt lac, cu același nume, este în stînga Prutului, în dreptul satului Tătarca, com. Frumușița. Amintim și antroponimul *Beleaiu*, atestat la 14 august 1632 (DRH, A, XXI, 224).

Brăișăști. A fost pe malul Siretului între com. Cosmești și satul Dobrinești, com. Nicorești. Într-un document din 20 martie 1736 se precizează că moșia satului începea din apa Siretului și mergea spre răsărit pînă „în hotarul Dinganilor" (pentru Dingani, vezi LR, XXXV, 1986, nr. 1, p. 609), și pînă la „locul tîrgului Tecuciului" *(Doc. tec.*, III, 40). Este atestat la 18 decembrie 1646, cu numele de Brăhășești (Ghibănescu, *Isp.*, II, 2, 124—127). La ASB, *Fond S. Zotta*, dos. 131, f. 32, nr. 1, există regestul unui document referitor la Brăhășăști sau Brăișăști cu data de 10 martie 1631 (7139); vezi și CDM, Supliment, I, nr. 480. Data indicată de S. Zotta este greșită. Originalul are data 10 martie 1691 (ASI, *Epitropia g-rală Sft. Spiridon*, Pac. 13/101). La 6 aprilie 1651 (Ghibănescu, *Isp.*, II, 2, 235) este folosită forma *Brăișăști*, care este mai frecventă în documente. La 20 martie 1736 satul dispăruse. Toponimul, în forma *Brăeșești*, se mai folosea în iulie 1783 *(Doc. tec.*, III, 63—65). Numele satului provine dintr-un *Brai* (DOR, 213—214); pentru forma Brăhășești vezi *Brahă (ibidem*, 213).

* Pentru partea întîia, a doua și a treia a acestui articol, vezi LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 508—513; XXXV, 1986, nr. 1, p. 59—65, nr. 5, p. 427—433.

Brăneşti. A fost pe teritoriul com. Şendreni. Menţionat la 16 iunie 1651 (CDM, II, nr. 2188). Dispare, probabil, chiar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, căci nu mai apare în alte documente. Derivă de la antroponimul *Bran* (DOR, 214).

Buciumi. A fost între com. Cosmeşti şi satul Dobrineşti, com. Nicoreşti, la nord de Brăişăşti *(Doc. tec.*, III, 40). Atestat la 9 martie 1641 (Ghibănescu, *Isp.*, II, 2, 12—14). Satul dispare, probabil, în secolul al XVIII-lea. La 23 octombrie 1814 moşia este denumită „Buciumeşti ce-i zic şi Tecucelul" *(Doc. tec.*, III, 99—101). Noul nume, *Tecucelul*, se explică prin faptul că stăpînul unei părţi din această moşie, Gheorghe Frunză, o dăruise bisericii din satul Tecucel, com. Buciumeni *(ibidem)*. Numele satului e format de la un *Bucium* (DOR, 218).

Budureşti. A fost, probabil, pe lîngă com. Umbrăreşti. Menţionat la 1 februarie 1655 *(Doc. tec.*, I, 22). Nu putem preciza cînd dispare satul, deoarece nu l-am mai găsit menţionat în alte documente. Numele e derivat de la antroponimul *Budur*. (DOR, 220 îl derivă din subst. *budur* „stîncă", „jghiab". Vezi şi Iordan, *Top.*, 501—502).

Buiar, loc. Parte din satul dispărut Blăjari (astăzi com. Iveşti; pentru Blăjari, vezi LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 509—510). A fost în partea de jos a com. Iveşti, înspre satul Bucureşti. Menţionat la 24 februarie 1625 (DIR, XVII, A, V, 322; TC, II, 1933, 8, 114—115, cu data 11 februarie 1624). Într-un alt document din 9 februarie 1641 (ASB, *Doc. ist.*, XCVI/24) toponimul este transcris *Buor* şi *Buora*. Toponimul, dacă nu este o formă coruptă a lui *Buor—Buora*, derivă din onomasticul *Bui* (DOR, 221) + sufixul *ar*. Cea de a doua formă o explicăm prin apelativul *bour* „fier cu marca unui cap de bour cu care se înfierau arborii aleşi ca puncte de hotar (DA, I, 632; C. C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti*, Bucureşti, 1975, 51) şi nu prin omonimul onomastic (DOR, 213).

Călugăriţa, girlă. A fost în zona inundabilă a satului Piscu, înspre Siret. Menţionată la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103—104), într-o hotarnică a satului Piscu. Toponimul era folosit şi în 1825, fiind marcat pe o hartă a inginerului Dumitrache Chelemen (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Numele provine de la o călugăriţă, vezi Iordan, *Top.*, 240—241.

Cărbuneşti. Satul a fost pe teritoriul satului Hănţeşti, com. Buciumeni, căci într-un document din 1 mai 1680 se amintesc trei „bătrîni" din moşia satului Hănţeşti: Tomescul, Cărbănescul şi Finţăscul (Hănţăscul n.n.) (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/291). Pe un plan al acestor trei „bătrîni" din februarie 1828, făcut după o hotarnică din 9 noiembrie 1778, Cărbuneştii sînt în partea de jos a „bătrînului" Hănţăscu (ASI, *Doc.*, 421/80). De aceea, socotim că nu este exactă precizarea dintr-un manuscris redactat la mijlocul secolului al XIX-lea, că moşia Cărbuneşti este totuna cu satul Tecucelul Sec (BR, II, 346). Este menţionat într-un document din timpul domniei lui Radu Mihnea (1617—1619; 1623—1625), aprilie 22 (DIR, XVII, A, IV, 152—153). Mai este amintit într-un act din 3 iunie 1617 (DIR, XVII, A, IV, 178; în *Doc. tec.*, I, 7 e transcris *Crăbuneşti*, iar documentul este datat 5 iunie). Satul se contopeşte, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cu Hănţeşti. Numele satului poate fi derivat de la antroponimul *Cărbune* (DOR, 233).

Cernica. A fost pe valea Cernica, la sud de satul Brăhăşeşti şi la nord de satul Ţepu (BARSR, ms. rom. 229, f. 320, informaţie din 1873), dar moşia lui se întindea înspre pîrîul Berheci. La data menţio-

nării, 15 octombrie 1491, se precizează: „un sat pe Berheci, anume Cernica" (DRH, A, III, 195). Satul există însă din vremea domniei lui Alexandru cel Bun, fapt amintit în hrisovul din 15 octombrie 1491. Satul a dispărut, probabil, înainte de întocmirea catagrafiei din anii 1772—1774, unde nu este înregistrat. Ungureanu afirmă însă că în 1774 Cernica era „o cătună care depindea de satul Slobozia Cosiţeni" *(Doc.*, 273—274), dar nici acest sat nu este trecut în amintita catagrafie. Numele satului provine, probabil, de la un *Cernica* sau poate de la numele văii derivat din adj. slav *črănŭ* „negru" (DOR, 235; Iordan, *Top.*, 118, 451).

Copăcioae, movilă. A fost între satul Furceni, com. Cosmeşti, şi oraşul Tecuci, căci este amintită într-o hotarnică a satului Mărceşti. Menţionată la 6 iulie 1637 *(Doc.tec.*, I, 16). Toponimul s-ar putea să fie în legătură cu onomasticul *Copac*, în forma lui feminină (DOR, 248. Vezi şi Iordan, *Top.*, 389, 406).

Crăeşti. A fost pe teritoriul com. Cosmeşti, probabil, pe lîngă satul Furceni. Într-o însemnare din 27 mai 1880 se arată că moşia satului Cosmeşti se împarte în trei trupuri de moşii, separate între ele prin alte două trupuri străine, a lui Şerban Crăiescu şi partea mănăstirii Răchitoasa (ASG, *Curtea de Apel Galaţi*, secţia I, 1880, dos. 37, f. 29). Menţionat la 20 octombrie 1603 *(Doc. tec.*, I, 6). Nu se ştie cînd dispare satul. În fostul judeţ Tecuci, de care a aparţinut acest sat, a mai fost un sat *Crăeşti*, de asemenea dispărut, pe Valea Dobrotforului, pe lîngă satul Beneşti, com. Stănişeşti, jud. Bacău. Numele lui provine de la un *Crăescu* (DOR, 252. Vezi şi Pătruţ, *Nume*, 29—32; Gonţa, *Satul*, 98—99).

Crănjani. A fost pe teritoriul com. Lieşti, pe lîngă fostul sat Şerbăneşti (Ciuntu, *Dic.*, 55—56. DRH, A, XXI, I, 589 îl localizează pe teritoriul com. Nămoloasa, deşi în documentul editat se precizează că satul este „între Siret şi între Bîrlad"). Într-un document din 20 martie 1627 (Bianu, *Doc.*, 136, H. Chircă opinează că documentul este dintr-o vreme mai tîrzie, DRH, A, XIX, 766) se spune despre moşia satului că este „den apa Călmăţuiului pănă în hotarul Gerului". (În 1879 exista pe teritoriul com. Iveşti, numită atunci Vultureni, o moşie *Geru*, MO, nr. 92, 24 iulie/6 august 1909, 3869.) În 1938, moşia era numită Şerbăneşti—Crîngeni (ASG, CAT, 1938, dos., 116, f. 21^{v}). Dacă data documentului din 20 martie 1627 este incertă, citäm pentru menţionarea satului documentul din 9 iunie 1632 (DRH, A, XXI, 147—148). Satul dispare, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, după 20 februarie 1714 (ASB, ms. nr. 1262, f. 29^{v}). Nu este amintit în catagrafia din anii 1772—1774. Numele satului provine de la subst. *crîng* „loc cu pădure tînără", cu semnificaţia „oameni din sau de pe lîngă un crîng" (Iordan, *Top.*, 86—87, 406—407). Zapisul pentru vînzarea unei părţi din sat este scris, la 17 februarie 1666, de Chiril egumen la schitul *Crînguşor* din vecinătatea satului (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/172, CII/46).

Davideşti, parte din satul Fîntînelile, fost pe teritoriul com. Iveşti (vezi LR, XXXV, 1986, nr. 1, p. 61). Menţionat la 17 octombrie (1624—1625) (CDM, II, nr. 217). E format de la *David*. În documentul citat este amintită „Mirceana, fata lui David bătrînului" care vinde din „partea Davidesculuí" (vezi şi DRH, A, XIX, 469).

Dădieni. A fost, probabil, pe teritoriul com. Şendreni, în jurul bălţii Mălina. E menţionat înainte de 16 iunie 1651 (CDM, II, nr. 2188) cu ocazia vînzării unei părţi din moşia satului Şendreni. Satul dispare, poate, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, căci nu l-am mai întîlnit,

deocamdată, în alte documente. Numele satului e format de la antroponimul *Dadu* (DOR, 256).

Donceiul. A fost, probabil, între satul Furceni, com. Cosmești și orașul Tecuci, căci este amintit într-o hotarnică a satului Mărcești. Menționat la 6 iulie 1637 sub forma „hotarul Donceiul" (*Doc. tec.*, I, 16). A dispărut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Numele e format de la antroponimul *Donce* (DOR, 14).

Dumbrava Galbenă, loc, pădure. A fost între satele Vizurești și Hănțești, com. Buciumeni. Menționată într-o hotarnică a unei părți din moșia satului Nicorești, făcută la 5 noiembrie 1678 (BARSR, ms. rom. 929, f. 434—435^{v}, transcris de Al. Papadopol-Calimach după o traducere românească din 27 iunie 1816. În textul publicat de acesta, toponimul discutat nu a fost transcris. Vezi Al. Papadopol-Calimach, *Gheorghe Ștefan voievod domnul Moldovei (1653—1658)*, București, 1886, 150—151). Pentru toponimul *Dumbravă*, vezi Iordan, *Top.*, 70, 452; cît privește adj. *galben*, el s-a putut impune fie datorită culorii pămîntului, fie din cauza unor flori de culoare galbenă.

Dumitrești. A fost pe teritoriul com. Nicorești, la răsărit de satele Sîrbi și Dobrinești. În iunie 1869 se precizează că moșia satului Țigănești, com. Munteni, se învecinează, la apus, cu moșiile Dumitrești și Dobrinești (ASG, *Curtea de Apel Galați*, sec. II-a, 1870, dos. 29, f. 18). Menționat la 20 noiembrie 1627 sub forma: „hotarul Dumitreștilor" (DRH, A, XIX, 342—343). Tot așa este amintit și la 23 noiembrie 1780: „movila Străjii ce este pe dealul Dobrineștilor în hotarul Dumitreștilor" (*Doc. tec.*, III, 56). Numele e format de la un *Dumitru*. Toponimul mai era folosit, după cum am văzut, în iunie 1869.

Fîntîna lui Tăpirigă, loc. A fost pe teritoriul com. Nicorești, „pi locul Moșchirilor" (Moșnici). Menționat la 10 octombrie 1691 (*Doc. tec.*, I, 44). Numele e format, probabil, de la un radical antroponimic neatestat *Tăpir* + sufixul *-igă*. Pentru *fîntînă*, vezi Iordan, *Top.*, 78.

Fîntîni, parte din satul Gereni (vezi LR, XXXV, 1986, nr. 1, p. 61—62), menționat la 26 martie 1624 (Ungureanu, *Doc.*, 389—392). E format de la subst. *fîntînă*.

Fogașul, loc pe teritoriul satului Poiana, com. Nicorești. Menționat la 18 martie 1602 (DIR, XVII, A, I, 36). Numele provine de la subst. *făgaș*, *hogaș*. În secolul al XVI-lea, ca și în cel următor, labiodentala *f* se palatalizează. De ex. în *Palia de la Orăștie*, *firovimii*, dar și *hirovimii* sau *Hilipești* pentru *Filipești* (DIR, XVII, A, V, 108; Pușcariu, *Cercetări*, 274; Gheție, *Începuturile*, 305; idem, *Baza*, 288; Iordan, *Top.*, 360. Pentru echivalența *o* = *ă*, vezi Densusianu, *Opere*, I, 28; Gheție, *Baza*, 290).

Ghemun, loc la Crîngeni. A fost, deci, pe teritoriul com. Liești. Atestat la 24 iulie 1658 (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/167; în *Doc. tec.*, II, 21, transcrie *Ghemăn*. Numele provine, probabil, de la un antroponim *Ghemon* (folosit de țigani în Țara Românească, la 9 martie 1502, DIR, XVI, B, 13), variantă fonetică a subst. *demon* (DOR, 259. Iordan, *Top.*, 247 citează toponimul *Dimonul* în Oltenia).

Mașnici. A fost pe teritoriul com. Nicorești, în partea de est a satului Sîrbi. La 20 ianuarie 1887 se precizează că „hotarul Mașnici" era în cătunul Sîrbi, com. Nicorești (*Gazeta de Galați*, XXII, nr. 9, 20 ianuarie 1887, p. 3). Pe un plan întocmit în februarie 1828, după o hotarnică din 9 februarie 1778, sînt însemnate două trupuri de moșii: „Mașnici ce să numesc

Sîrbi" și „Mașnici" (ASI, *Doc.*, 421/80). Vezi și ASG, *Curtea de Apel Galați*, sec. II-a, 1880, dos. 1, f. 3, cu precizarea că moșia Mașnici se învecinează cu satul Sîrbi). Ciuntu notează o pădurice „Mașnici", la sud de com. Țepu, pe Valea Mijloc *(Dic.*, 126). E menționat la 4 aprilie 1639 sub forma *Moșnici (Doc. tec.*, I, 17). În răstimpul 1 septembrie 1677 — 31 august 1678 numele este transcris *Moșchici (ibidem*, 36), iar la 10 octombrie 1691, *Moșchiri (ibidem*, 44). Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se permanentizează forma *Mașnici (ibidem*, II, 60, 8 iunie 1783). La 17 mai 1874 moșia Mașnici era compusă din „Mașnicii Scurți" și „Fundul Mașnicilor zis și Scuta" (V. Verzea, *Carte de hotărnicie a moșiei Țigănești*, București, 1896, 1—2). Toponimul se mai folosea și în 1938 (ASG, CAT, 1938, dos. 16, f. 54). Numele s-a format, probabil, de la un antroponim *Maș*, derivat, prin aferează, de la *Tomaș* (DOR, 163; Pătruț, *Studii*, 199). Nu ar fi exclus să fi fost în legătură cu subst. *mașnicău* „om înalt" (DLR, VI, 170).

Movila lui Malai, loc. A fost între orașul Tecuci și com. Nicorești, pe lîngă „drumul ce merge la Nicorești". E amintită la 15 mai 1692 (CDM, IV, nr. 1469). Antroponimul *Malai* era folosit în această zonă înainte de 16 martie 1528 (LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 428).

Năița, loc, pe teritoriul com. Buciumeni, în partea de sud a satului, căci în documentele care-l amintesc se spune: „și din Năița în sus la Buciumeni". E menționat la 4 aprilie 1639 *(Doc. tec.*, I, 17) și în răstimpul 1 septembrie 1677 — 31 august 1678 *(ibidem*, 36). E derivat de la antroponimul *Nae*, format prin sincopă de la *Nicolae* (DOR, 118). Nu putem preciza dacă toponimul este folosit și în secolul al XVIII-lea.

Ocea, loc, pădure. A fost pe malul drept al Bîrladului, mai sus de satul Malul Alb, com. Drăgănești. E atestat la 8 septembrie 1632 cu prilejul unei danii din moșia „tîrgului" Tecuci (DRH, A, XXI, 259—260). Mai este menționat la 12 aprilie 1704 (ASB, ms. nr. 628, f. 64^{v}). Pe lîngă Tîrpești, com. Petricani, jud. Neamț exista, la 2 februarie 1665, Valea Ocei (CDM, III, nr. 1119). Toponimul este în legătură cu antroponimul *Ocea*, atestat la 13 (martie—mai) 1540 (DIR, XVI, A, I, 394) și format, prin elidare, din *Hocea* (Pașca, *Nume*, 254; Pătruț, *Studii*, 165).

Pătrășcani. A fost pe teritoriul com. Ghidigeni. La 7 ianuarie 1810 se spune despre moșia Pătrășcani că se învecina, la sud, cu moșia lui Ignat Mutu (era în satul Gohor) și la apus cu moșia Ireasca *(Doc. tec.*, III, 94). În februarie 1826 se precizează despre moșia Ireasca (astăzi sat în com. Gohor) că „despre răsărit să lovești cu moșia Pătrășcana" *(ibidem*, 124). E atestat prin 1650 (ASB, ms. nr. 575, f. 103. Data după CDM, Supliment, I, nr. 693). Numele e format de la un *Pătrașcu* (DOR, 132) cu sufixul *-ani*.

Prăjăști. A fost pe teritoriul com. Drăgănești, în vecinătatea satului dispărut Tîmpești (vezi LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 436. Editorul volumului DRH, A, XIX, 713 îl localizează lîngă Ciorăști, com. Priponești). La 28 mai 1868 se precizează că moșiile Prăjești, Cămilești și Tîmpești fac parte din trupul moșiei Drăgănești *(Testamentul*, 19,51). Atestat la 12 aprilie 1628 (DRH, A, XIX, 467). Nu putem preciza cînd a dispărut satul, dar toponimul era folosit, după cum am văzut, la 28 mai 1868, cînd moșia Prăjești era stăpînită de descendenții domnitorului Mihai Sturdza.

Sclipotești. A fost în partea de nord a satului Ionășești, com. Nicorești (Ciuntu, *Dic.*, 182; DRH, A, I, 494). E menționat la 16 aprilie 1443

(DRH, A, I, 317). La 20 martie 1620 satul era numit *Slipoteşti* (DIR, XVII, A, IV, 436). Satul exista în 1816 (Istrati, *Condica*, 48). Numele derivă, după opinia lui Bogrea, de la un onomastic *Slipotă*, neatestat documentar, format de la apelativul slav *slep* „orb" *(În amintirea*, 6). Tiktin înregistrează subst. *sclip* „boltă" (DRG, 1385).

Scripiţeni. A fost, probabil, prin împrejurimile com. Independenţa, căci este amintit (o singură dată) în documente referitoare la sate din această zonă : Mogeşti, Lupeni şi Peneu. E menţionat la 9 mai 1623 (DIR, XVII, A, V, 217). A dispărut, probabil, în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Numele provine de la antroponimul *Scripiţ;* DOR, 368 citează forma *Scripţu*.

Sfredeleşti. A fost pe teritoriul com. Nicoreşti, probabil în partea de nord a satului Sîrbi, căci într-o hotarnică a unei părţi din satul Nicoreşti se precizează că hotarul ei „începe din hotarul Sfredeleştilor în sus, pe lîngă hotarul Sîrbilor" (BARSR, ms. rom. 929, f. 434—435^{v}). E atestat la 5 noiembrie 1678 *(ibidem ;* Al. Papadopol-Calimach, *Gheorghe Ştefan voievod*, 150—151). Satul dispare, probabil, la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Numele e format de la antroponimul *Sfredel*, atestat la Iaşi la 3 martie 1670 (CDM, III, nr. 1922).

Strîmta, baltă, la Siret, pe teritoriul com. Braniştea. E menţionată la 12 mai 1546 în hotarnica satului Ţăpeşti (DIR, XVI, A, I, 502. Vezi şi LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 437). Mai este amintită la 6 iulie 1693 (CDM, IV, nr. 1579). Numele provine de la adj. *strîmt*. Vezi şi Iordan, *Top.*, 131.

Vadul Laicăi, loc la Crîngeni, pe teritoriul com. Lieşti, atestat la 24 iulie 1658 (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/167 ; ASB, ms. nr. 1262, f. 28. *Doc. tec.*, II, 21, transcrie Vadul Soicăi (?)). DOR, 307, derivă antroponimul *Laica* de la *laiu* „negru".

Verişeşti. A fost la vărsarea Berheciului în Bîrlad, deci la sud de satul Poşta, com. Gohor. E menţionat la 2 decembrie 1452 (DRH, A, II, 26). Numele provine de la un *Vereş* sau *Viriş*, amintit în documente la 2 august 1414 (DRH, A, I, 52).

Vlăsineşti. A fost pe teritoriul com. suburbane Şendreni, la vest de balta Mălina (BARSR, *Planuri*, 287). La 26 iunie 1823, banul Gheorghe Hermeziu şi alţi proprietari de moşii din împrejurimile satului Şendreni declară că moşia Vlăsineşti se întinde pînă la Siretul vechi (IN, VIII, 222—223 ; Păltănea, *Observaţii*, 803. Editorii volumului DRH (A, XIX, 737) l-au localizat, cu probabilitate, în ţinutul Putna). E menţionat la 26 ianuarie 1627 (DRH, A, XIX, 174—175). Toponimul se mai folosea la 21 decembrie 1857 (BARSR, *Planuri*, 287). Iorgu Iordan afirmă că toponimele *Vlăsia*, *Vlăsineşti* „cer o temă *vlas*, care poate fi identică cu a numelui de persoană Vlasie" *(Top.*, 305), din care derivă, desigur, şi *Vlasiu*, menţionat la 8 octombrie 1435 (DRH, A, I, 196).

Zăncesti. A fost pe teritoriul com. Gohor, spre sud de satul Nărteşti, la poalele Dealului Nărteşti (BARSR, ms. rom. 229, f. 320^{v}, informaţie din 1873 a învăţătorului G. Simionescu). Hotarele satului sînt descrise într-un document din 1 februarie 1695 (Andreescu, *Doc.*, 251). E menţionat la 20 martie 1659 (ASB, ms. nr. 575, f. 148^{v} ; CDM, III, nr. 398 transcrie Zencesti). A dispărut, probabil, înainte de anii 1772—1774, căci nu este amintit în catagrafia făcută în aceşti ani. Numele satului provine de la un *Zance :* „Gane Zance, ficiorul Zancii", amintit la 24 aprilie 1521 (DIR, XVI, A, I, 179—180 ; vezi DOR, 413).

Principala concluzie care se desprinde din cercetarea tuturor toponimelor prezentate privește structura lor autohtonă, aceasta fiind încă o dovadă că Moldova de sud a fost locuită de români dinaintea constituirii statului feudal. Cele mai numeroase toponime (mai mult de jumătate) sînt nume de grup terminate în *-ești*, *-ar(i)*, *-ani*, *-eni*. Constatarea este în acord cu observațiile lui Gh. Bolocan, care a analizat structura numelor de sate românești (LR, XXIV, 1975, nr. 5, p. 599). Entopicele au fost folosite într-un procentaj foarte redus, ca și în restul țării, iar toponimele compuse sînt inexistente. Alte cercetări privind celelalte zone ale județului Galați sperăm să confirme aceste concluzii.

ABREVIERI NEFOLOSITE ÎN ARTICOLELE PRECEDENTE *

ASG, CAT	Arhivele Statului Galați, *Camera Agricolă Tecuci.*
BARSR	Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.
Bianu, *Doc.*	Bianu, Ion, *Documente românești*, București, 1907.
Gheție, *Baza*	Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975.
Gheție, *Începuturile*	Gheție, Ion, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1974.
Gonța, *Satul*	Gonța, Alexandru, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, București, 1986.
Istrati, *Condica*	Istrati, Corneliu, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, Iași, 1979.
MO	*Monitorul oficial.*
IN	*Ioan Neculce.* Buletinul Muzeului Municipal din Iași, 1921—1933.
Pătruț, *Nume*	Pătruț, Ioan, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, 1984.
Pătruț, *Studii*	Pătruț, Ioan, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974.
Pușcariu, *Cercetări*	Pușcariu, Sextil, *Cercetări și studii*, București, 1974.

* Pentru abrevierile preluate din articolele precedente v. LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 512—513; XXXV, 1986, nr. 1, p. 64—65; nr. 5, p. 438.

Aprilie 1987 *Galați*

NOTE ASUPRA STATUTULUI RELAȚIONAL AL PREPOZIȚIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

GH. D. TRANDAFIR

Exprimarea prepozițională a relației de subordonare în română l-a preocupat în ultimul timp în special pe Șt. Házy [1].

(a) Preluînd concepția lui D. D. Drașoveanu referitoare la anularea regimului prepoziției în contexte determinate, autorul consideră că în enunțul **De mic** *ce sînt, pătrunz în urechile oamenilor*, adjectivul *mic*, cu funcție de complement circumstanțial de cauză, ar urma să stea în cazul acuzativ, cerut de prepoziția *de*, dar el este în nominativ, prin acord cu subiectul propoziției, căci acordul primează asupra acuzativului prepozițional.

Complementul cauzal *de mic* corespunde propoziției circumstanțiale *Fiindcă sînt mic*, în care funcționează ca nume predicativ în nominativ. Prin contragerea cauzalei, adjectivul nume predictiv în nominativ apare drept complement de cauză, menținîndu-și nominativul din structura de bază, iar prepoziția *de* își pierde valența de acuzativ și rămîne numai o marcă a complementului cauzal.

Nominativul complementului circumstanțial de relație din enunțul **De înțelegătoare,** *mama e înțelegătoare* nu mai provine dintr-o propoziție contrasă, ca cel de cauză precedent, ci se explică prin neutralizarea în structura de suprafață a cazului prepoziției.

Teoria despre suprimarea regimului prepoziției, prezentată mai sus, este vulnerabilă.

Din afirmația că adjectivul precedat de prepoziție care determină un substantiv (sau substitut al lui) cu funcție de subiect este complement de cauză, respectiv de relație, iar nu atribut adjectival (deși se subliniază ideea că acordul prevalează asupra regimului), rezultă că complementul se definește ca determinant al substantivului, ceea ce, evident, constituie o eroare gravă.

De asemenea, dacă prepoziția *de* este nonomisibilă din enunț, înseamnă că ea exercită funcția relațională de termen regent al adjectivului postpus ei.

În plus, este fals principiul că un termen din structura de bază își menține obligatoriu cazul în structura derivată din aceasta. Contragerea unei propoziții subordonate în parte de propoziție corespunzătoare presupune echivalență funcțională și sinonimie relativă, nu și identitate cazuală.

[1] *Construcții prepoziționale atipice*, în CL, XXII, 1977, 2, p. 177–179; idem, *Manifestări ale regimului prepozițiilor*, în CL, XXX, 1985, 2, p. 148–151.

(b) Conform aceluiași punct de vedere, se consideră că în sintagma *adjectiv articulat + de + substantiv (nenorocitul de om)*, „regimul prepoziției se anulează, ea devenind un element postpozițional facultativ ca prezență [...] adjectivul nu se substantivizează, ci, rămînînd adjectiv, se subordonează regentului substantiv prin acord" [2].

La soluția propusă mai sus se poate obiecta, în primul rînd, că elementul *de* nu este postpozițional *(nenorocitul de...)*, ci prepus *(de om)*.

Dovada atașării prepoziției *de* la substantivul postpus ei se face cu ajutorul substituției cu zero, în care grupul *de om* se omite integral: *nenorocitul de om a decedat subit → nenorocitul a decedat subit*, nu însă și **nenorocitul de a decedat subit*.

Tot prin metoda substituției se probează că *nenorocitul* este termen regent (fiind nonomisibil), pe cînd secvența *de + om* poate fi suprimată fără ca enunțul să se dezorganizeze, ceea ce demonstrează că ea reprezintă un grup subordonat: **de om a decedat subit* este o construcție nereperată, lucru ce nu se poate afirma și despre enunțul *nenorocitul a decedat subit*, derivat din cel primar prin omiterea sintagmei *de om*.

În consecință, *de om* reprezintă o expansiune a constituentului *nenorocitul*, pe care îl determină, funcționînd ca atribut substantival prepozițional.

Menționăm că aceasta este, de altfel, și poziția adoptată de *Gramatica Academiei* în problema respectivă [3].

(c) Discuții vii suscită încă relațiile și funcțiile pronumelui relativ absolut (fără antecedent explicit).

Ștefan Házy își circumscrie cercetarea la pronumele relative absolute însoțite de prepoziție.

Analizînd enunțurile:

(1) *Plec* **cu cine** *vrea să mă însoțească.*

(2) *Mă gîndesc* **la ce** *am citit.*

conchide că „În primul exemplu, relativul *cine*, deși precedat de prepoziția *cu*, îndeplinește funcția de subiect (al subordonatei); în al doilea, *ce*, complement direct în propoziție, reclamat de tranzitivul *am citit*, este și el precedat de prepoziție *(la)*" [4].

Autorul accentuează ideea că funcția sintactică a celor două relative se exprimă prin flexiune (regizarea cazului de către predicat), nu prin joncțiune (acuzativ prepozițional).

În continuare se examinează altă serie de enunțuri care conțin „pronume relative" în acuzativul prepozițional:

(3) *E dispus să discute* **cu cine** *se întîlnește.*

(4) *Scriu* **cu ce** *am la îndemînă.*

(5) *Nu știu* **cu cine** *s-a plimbat.*

Autorul susține că în exemplele (3) și (5) ocurența prepoziției *cu* este motivată de funcția sintactică a pronumelor relative (complemente sociative), dar în exemplul (4) „prepoziția *cu* nu are nici o justificare, ea fiind reclamată de verbul regent *(scriu)*" [5].

Enunțurile (3) și (4) provin prin transformare din enunțurile de bază:

(3′) *E dispus să discute* **cu acela (aceea) cu care** *se întîlnește.*

(4′) *Scriu* **cu ceea ce** *am la îndemînă.*

[2] *Construcții...*, 178—179.
[3] Vol. al II-lea, p. 126.
[4] *Manifestări...*, p. 148.
[5] *Ibidem*, p. 149.

În (4'), după omiterea demonstrativului *ceea*, „prepoziția *cu* se deplasează la dreapta, înaintea relativului *ce*, dînd naștere unui formal Ac_3 [acuzativ prepozițional], cu funcția de complement direct, reclamat de tranzitivul *am* [...], prepoziția *cu* se menține și în structura frazei [...], dar regimul ei [...] s e s u s p e n d ă [...]; funcțiile sintactice ale antecedentului suprimat din structurile de bază, generate joncțional, sînt preluate de subordonatele respective, ele transformîndu-se din atributive în circumstanțiale [...] introduse prin relativul *ce*" [...][6].

Pentru confirmarea teoriei sale referitoare la suspendarea regimului unor prepoziții și t r a n s f o r m a r e a a t r i b u t i v e l o r î n „c i r c u m s t a n ț i a l e" se indică, între altele, următoarele exemple:

(6) *Să punem pariu* **pe (ceea) ce** *vrei tu.*

(7) *...e o senzație neplăcută* [*parfumul*] **pentru (aceia care) cine** *e sătul.*

(8) *Cartea ar putea fi citită* **de (aceia care) cine** *ar dori să se documenteze* [7].

Întîi relevăm unele erori de analiză gramaticală indiscutabile: pronumele subliniat din exemplul (5) *(Nu știu* **cu cine** *s-a plimbat)* este interogativ (în completivă directă interogativă indirectă), nu relativ; propozițiile subordonate din enunțurile (6), (7) și (8), prin care se ilustrează circumstanțialele cu regimul prepozițiilor suspendat, sînt în realitate necircumstanțiale: (6) și (7), completive indirecte, iar (8), completivă de agent.

Surprinzătoare apare și afirmația că în enunțul *scriu cu ce am la îndemînă* relativul *ce*, precedat de prepoziția *cu*, stă în cazul acuzativ (neprepozițional) și are funcție de complement direct, fiind selectat de tranzitivul *am*.

Este eronată opinia că elementul conectiv al unor subordonate se limitează la pronumele relativ atunci cînd acesta este însoțit de prepoziție. În situația circumstanțialei precedente, conectivul subordonator constă din sintagma indisociabilă *cu ce*, nu exclusiv din *ce (*scriu ce am la îndemînă* este o construcție nereperată).

De altfel, prepoziția reprezintă o componentă obligatorie a conectivului pronominal care introduce circumstanțiale instrumentale, deci ea nu poate fi considerată independentă de pronumele relativ respectiv.

(d) O altă variantă a construcției cu regimul prepozițional suspendat descrisă de Șt. Házy constă din substituirea pronumelui relativ care introduce o subordonată cu pronumele nehotărît *(oricare, oricine, orice)* din regenta acesteia. Pronumele nehotărît în cazul acuzativ prepozițional, cu funcție de complement în regentă, preia funcția relativului omis din subordonată. Astfel, în enunțul *Cartea trebuie parcursă* **de oricine (care)** *vrea să se documenteze*, complementul *de oricine* din regentă se convertește în conectiv interpropozițional și subiect al subordonatei *de oricine vrea*, iar valența de acuzativ a prepoziției *de* își pierde „viabilitatea regimului, acesta rămînînd suspendat" [8].

După opinia noastră, pronumele *(de) oricine*, din exemplul dat, îndeplinește funcție de conectiv interpropozițional și de complement de agent dependent de participiul cu valoare pasivă *parcursă*, din regentă;

[6] *Loc. cit.*
[7] *Ibidem*, p. 150.
[8] *Ibidem.*

subiectul subordonatei *(care)*, coreferențial cu antecedentul *oricine*, este implicit.

Altfel spus, autorul integrează abuziv forma pronumelui nehotărît în structura subordonatei, destructurînd *ipso facto* regenta. Pronumele *oricine* exprimă funcția sintactică de parte de propoziție în regentă (complement de agent), iar în subordonată funcționează ca subiect implicit, catalizabil sub forma *care*. Complementul de agent din regentă *(de oricine)* și subiectul subordonatei *(care)* sînt sinonime (în calitate de termeni coreferențiali). Identitatea lor semantică nu presupune însă și identitatea lor morfologică și/sau sintactică.

În concluzie, teoria suspendării, în anumite contexte, a regimului prepoziției este eronată.

Martie 1987 *Craiova*
Calea București, bloc E-5, ap. 7

CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, LIDIA DEMÉNY, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (Secolele XVII—XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985, 264 p.

Incursiunea în fenomenul producerii și receptării cărții propusă de L. Demény și C. Papacostea-Danielopolu vizează, de fapt, așa cum rezultă din parcurgerea volumului și nu din titlul său, activitatea tiparului chirilic în cultura românească din veacul al XVII-lea, fixîndu-și ca termen *ad quem* sfîrșitul domniei lui Constantin Brîncoveanu și cea a tiparului grecesc din țările române și restul diasporei, în intervalul 1642—1821. Altfel spus, cititorul se află în fața a două materiale distincte, reunite doar prin titlu, introducere și capitolul I, urmărind, în paralel, două domenii ce se suprapun doar pe un restrîns interval cronologic.

Introducerea propune cîteva rezolvări de ordin metodologic, trasează cadrul general al studiului, stabilește principalele trăsături ale tiparului chirilic din secolul al XVII-lea, raportat la cel anterior și la următorul veac, și încadrează activitatea editorială în limba greacă în contextul culturii românești. Concluziile ce notează mutațiile petrecute în structura conținutului cărților, a limbii în care sînt tipărite, a mecenatului, a ariei de răspîndire a tiparnițelor, în circulația cărților, în arta grafică și în tiraj etc., întru totul pertinente, prezintă un interes deosebit, ca și cele referitoare la destinația românească a unor acte de cultură care au îmbrăcat haina greacă.

Capitolul I trece în revistă succint „sursele de informații și stadiul cercetării problemei", reținînd atenția îndeosebi prin semnalarea unui prețios material bibliografic mai puțin cunoscut, legat de tipărirea și circulația cărții grecești în centrele românești, la Veneția și la Viena.

Cea dintîi secțiune a cărții o constituie contribuția Lidiei Demény care examinează, pe parcursul a trei capitole, istoria tiparului chirilic în cele trei țări române în intervalul 1635—1713, funcția socială a cărții și conceptul unității de neam, origine și limbă, al romanității și tradiției istorice reflectate în tipăriturile din perioada studiată. Într-un scurt preambul al capitolului al II-lea, producția tiparului este plasată în context socioistoric și sud-est european, după care se procedează la un bilanț ce punctează principalele etape ale evoluției ei în cele trei țări române. Străduința autoarei de a integra în criteriile cu care operează toate tipurile de informații selectate în capitolul I, mai cu seamă documentele istorice, corespondența de epocă și prefețele tipăriturilor, este evidentă. Formulate pe această bază, pasajele care pun problema intenției lui Miron Barnovski de a înființa o tipografie în Moldova în 1628 sau cea a originii Ivoviene a tiparniței de la Iași împlinesc deziderатul exprimat de autoare în introducerea cărții: luminarea „aspectelor insuficient cercetate sau încă obscure". Multiplele aspecte legate de funcția socială a cărții, începînd cu tirajul, modul de desfacere, prețul, circulația și terminînd cu definirea locului pe care îl deținea în ansamblul formelor de cultură sînt abordate în capitolul al III-lea. O lectură sociologică a însemnărilor de carte îi permite Lidiei Demény să manipuleze cu mobilitate același material, așezîndu-l însă în structuri diverse, ce devin semnificative mulțumită unor grile cum ar fi: orizont mental, fundal istoric, ideologie, confesiune. Exemplul unei astfel de raportări la contextul ideologic ni-l oferă, în detaliu, capitolul al IV-lea, intitulat *Unitatea limbii, a originii și unitatea de neam a românilor. Romanitatea și tradiția istorică.*

Pentru prima dată descrisă într-o imagine de ansamblu, prezența tiparului grecesc de-a lungul a două secole în spațiul cultural românesc este circumscrisă cu competență și minuțiozitate, sprijinite de un bogat și valoros material bibliografic. Însuși modul în care C. Papacostea-Danielopolu, autoarea acestei a doua secțiuni, știe să își aleagă și să formuleze problemele, denotă o orientare corectă, dacă nu și ambițioasă, în domeniul propus. Conștientă că numai un studiu comparatist ar putea revela specificul acestei „forme de cultură a lumii ortodoxe din sud-estul Europei", cercetătoarea adoptă această metodă, izbutind să închege o viziune unitară atît a fenomenului în esența lui, cît și a dublului său impact asupra culturii românești și, respectiv, a celei grecești. Studiul dezvăluie resorturile politice și confesionale ale inițiativelor culturale pornite de la nivelul puterii centrale — mecenatul domnesc —, ca și pe cele izvorîte din interesul pentru carte al diverselor pături sociale românești și grecești din diaspora — mecenatul colectiv. Astfel circumscris, statutul tiparului grecesc în țările române nu mai poate fi conceput ca un hibrid, o grefă accidentală sau ca pe un paralelism cultural, pus pe seama epocii fanariote, ci ca o expresie organică a tradiției sud-est europene postbizantine și panortodoxe, de la care cele două provincii n-au încetat să se revendice pînă în

zorii epocii moderne. Totodată, nimeni nu mai poate să ignore, la capătul acestei lecturi, rolul covîrşitor jucat de tiparul grecesc în conectarea culturii române la curentul de idei iluminist, importanţa sa de filtru protector, menit să amortizeze şocul modernizărilor survenite în avalanşă la începutul secolului al XIX-lea.

Cele trei capitole dedicate tiparului în limba greacă tratează despre cauzele politice şi religioase care au determinat apariţia lui, modul în care s-a dezvoltat şi a fost subvenţionat în spaţiul românesc, la Veneţia şi la Viena, circulaţia cărţii greceşti în aria sud-est europeană, cu un accent deosebit pe cartea cu prenumeranţi.

Înţelegînd ordonarea materialului prin prisma avertismentului dat în introducere şi conştienţi de faptul că, într-o lucrare de acest tip, aspectele de detaliu nu au stat în primul plan al atenţiei autoarelor, ne permitem să formulăm cîteva sugestii utile, poate, la o eventuală reluare şi dezvoltare a problemei.

Aşa, de pildă, preveniţi că istoria cărţii şi a tiparului va fi examinată „în strînsă legătură cu şcoala, circulaţia manuscriselor" (p. 13), nu am remarcat, însă, decît foarte sporadic, o astfel de corelare care ar merita, în sine, un studiu amănunţit. Capitolul al treilea, tratînd despre funcţia socială a cărţii, consacră doar două pagini problemei mesajului şi conţinutului de idei (p. 124—125), redusă la importanţa cadrului mental generat de ortodoxie. Problema menţionată, căreia îi mai putem adăuga şi altele, cum ar fi tipurile de imagologie, statutul ficţiunii literare, retorica şi istoriografia etc. meritau, dacă nu o dezbatere amplă, aşa cum s-a realizat cu un singur aspect în capitolul al patrulea, cel puţin o examinare sintetică. Ne-am fi aşteptat de asemenea ca, în capitolul final, privitor la circulaţia cărţii greceşti, să fie valorificate în acest context general cercetările privind rolul companiilor greceşti şi al bibliotecilor personale în circulaţia şi difuzarea cărţii, chestiune atinsă doar în treacăt la p. 242, deşi o preocupase pe autoare într-un articol foarte erudit, *Organizarea şi viaţa culturală a Companiei „greceşti" din Braşov (sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, apărut în „Studii istorice sud-est europene", vol. I, Bucureşti, 1974, p. 159—212, la care am mai putea adăuga cercetările Olgăi Cicanci şi studiul lui Mihail Caratașu, *Catalogul bibliotecii unui mare negustor din veacul al XVIII-lea: Grigorie Anton Avramie*, din „Studii şi cercetări de bibliologie" XII, 1972, p. 189—207.

În organizarea capitolului al doilea, activitatea tipografică din Ţara Românească şi Moldova este împărţită în două etape, spre deosebire de cea transilvăneană, examinată în bloc, în care se înregistrează totuşi o cezură între 1656 şi 1683.

De asemenea, era, poate, necesară mai multă prudenţă în cazul unor afirmaţii privind aspecte de detaliu: *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare*, tradusă de Ioan Zoba din Vinţ şi tipărită în 1685 (şi nu în 1683 cum apare la p. 135), nu poate fi considerată o carte „laică" (p. 7), de vreme ce, aşa cum au semnalat deja în istoriografia noastră Andrei Veress şi, după el, Paul Cernovodeanu, nu este decît un *Conduct Book* puritan ajuns la noi printr-un intermediar maghiar (*Kegyes cselekedetek Rövid Osvénykéje*, traducere de Matke István imprimată la Sibiu în 1666).

Într-o aserţiune de la p. 8, se acordă sintagmei „texte sacre" sensul eronat de „texte religioase", ceea ce lămureşte formularea „în secolul al XVI-lea s-au tipărit doar texte sacre". În ceea ce priveşte „contribuţia la ascensiunea tiparului românesc" a lui Misztótfalusi Kis Miklós (p. 11), ea nu se lasă întrevăzută, după ştiinţa noastră, din nici una dintre cercetările dedicate acestui celebru poligraf maghiar din Transilvania de către Jakó Zsigmond, Haiman György, Dézsi Lajos etc.: cu excepţia situaţiei în care am acorda termenilor folosiţi o accepţie integratoare, prin nimic justificată de viziunea cărţii.

Cum se împacă oare pasajul de la p.11 : „Domnii fanarioţi, cu excepţia de scurtă durată a domniei lui Nicolae Mavrocordat, nu au manifestat, în fond, nici un interes faţă de editarea cărţilor în Ţările Române" cu cel de la p. 187: „Nu trebuie să rămînem însă cu impresia că domnii fanarioţi nu au sprijinit tiparul grec"?

În pofida faptului că prefeţele primelor trei cărţi editate la Cîmpulung începînd cu 1635 sînt pe larg comentate în două locuri, p. 57—58 şi 119—120, trei fapte importante pentru funcţia socială a cărţii nu au fost reţinute de Lidia Demény: pentru prima oară în istoria tiparului extracarpatic, tipografia de la Cîmpulung este finanţată din „darea oraşului" ce beneficia de o oarecare autonomie administrativă (prefaţa *Molitvelnicului* din 1635). Ca proprietar cu titlu personal al imprimeriei strămutate în mănăstire după septembrie 1642, Melchisedec din Peloponez constituie o excepţie în epocă (prefaţa *Psaltirii* slavone, 1650). Toate insistenţele sale din prefeţe asupra preţului cărţilor dovedesc dorinţa ca tiparniţa să funcţioneze ca o întreprindere cu capital rulant şi nu ca o instituţie subvenţionată de autoritatea domnească sau de cea ecleziastică: „Puţin preţ ce veţi da, ca un bun dar dumnezeiesc bisericii dînd, spre cheltuiala şi altor cărţi care iară vor fi de treaba domniilor voastre" (*Învăţături preste toate zilele*, 1643). Numele tipografului căruia i se datorează *Psaltirea* slavonă din 1650 este Preda Stancevici şi nu Stancovici (p. 61).

Nu putem subscrie echivalării mecanice de la p. 125: „față de comunitățile etnice de confesiune catolică sau protestantă, a fi ortodox, în aceste coordonate, era egal cu aceea de a fi român", deoarece este bine știut că, în mozaicul etnic din Transilvania, Banat și comitatele exterioare, de aceeași confesiune cu românii majoritari erau și sîrbii — privilegiata națiune iliră a sistemului politic habsburgic —, aromânii, grecii și rutenii, dovadă și prefața lui Dosithei la *Tomul Bucuriei*, 1705, îndreptată împotriva operei de unire bisericească patronată de cardinalul Kolonics (și nu Kolovitz, ca la p. 169).

Consultarea notelor plasate la sfîrșitul fiecărui capitol, în măsura în care ele corespund unor referințe precise din text, ar fi fost sensibil înlesnită de numerotarea acestora.

Volumul celor două cercetătoare oferă, fără îndoială, un punct cert de sprijin pentru orice viitoare cercetare închinată istoriei tiparului românesc. El are, de asemenea, meritul incontestabil de a fi formulat și ordonat problemele esențiale ale studiului raporturilor dintre carte și societate în cultura veche românească.

Aprilie 1987

VIOLETA BARBU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MILE TOMICI, *Dicționar român-macedonean*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România și Македонска книга, Скопје—Југославија, 1986, 1211 p.; МИЈЕ ТОМИК'; Македонско-романски речник, *Dicționar macedonean-român*, Македонска книга, Скопје—Југославија, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, 1986, 1131 p.

Recent au văzut lumina tiparului, în coeditare, două dicționare bilingve, român-macedonean (DRM) și macedonean-român (DMR), adevărată premieră în literatura lexicografică din țara noastră. Ele constituie un foarte util instrument de lucru pus la dispoziția celor interesați.

Cuprinzînd fiecare peste 50 000 de cuvinte-titlu, cele două lucrări lexicografice impresionează, în primul rînd, prin uriașul volum de muncă depus de autor pentru a duce la bun sfîrșit, de unul singur, o asemenea inițiativă.

Prezentarea lucrării este făcută de către doi reputați lingviști: acad. Al. Graur din România și, respectiv, acad. Blaje Koneski din Macedonia, care semnează fiecare cîte o prefață în ambele dicționare. Urmează un scurt *Cuvînt înainte*, în care se dau obișnuitele informații referitoare la scopul și conținutul dicționarelor, *Îndrumările de folosire*, *Lista abrevierilor*, *Bibliografia* și *Alfabetul* limbii respective.

Stăpînind bine principiile de prelucrare a materialului lexicografic, Mile Tomici consacră cîte un articol fiecărui cuvînt, în ordine strict alfabetică. Dînd echivalentul (sau echivalentele) în cealaltă limbă, marchează indicii gramaticali, stilistici și de domeniu și, cînd e cazul, face și ilustrări contextuale. Se notează cu atenție accentul (în DMR numai pentru cuvintele macedonene).

Nu e cazul și nici locul să facem o discuție detaliată asupra conținutului semantic al dicționarelor. Menționăm faptul că autorul a asigurat, în general, traduceri concise și exacte cuvintelor și diferitelor sensuri ale acestora. Deși sînt dicționare bilingve, la elaborarea lor, Mile Tomici s-a străduit să fie cît mai aproape de dicționarele explicative ale celor două limbi în ce privește separarea sensurilor proprii de cele figurate, unitățile frazeologice etc. Desigur că selectarea materialului ce trebuie inclus în dicționare nu este o operație ușoară. După părerea noastră, dicționarele ar fi avut de cîștigat dacă se făcea o concentrare semantică mai riguroasă a unor articole, concretizată prin reducerea inventarului de sensuri la multe cuvinte polisemantice, eliberîndu-se astfel un spațiu tipografic mai mare pentru exemplificări. Ca surse de inspirație și de confruntare pentru selecția sensurilor îi puteau servi lui Mile Tomici nenumăratele dicționare bilingve apărute. Dar pentru limba română, citim în bibliografie, s-a folosit numai Dicționarul lui Tiktin și un altul din 1953. Pentru limba macedoneană mult mai multe (7). O comparație, fie și rapidă, cu un dicționar bilingv care ne-a căzut în mînă (*Dicționar român-francez*, sub coordonarea Anei Canarache, 1967), ne dezvăluie următoarele: la verbul *a apuca*, DRM dă numai 4 exemple ilustrative, iar cel român-francez 34.

Dicționarele lui Mile Tomici înregistrează și un bogat material frazeologic existent în cele două limbi. Este un alt merit al autorului acela de a fi rezolvat corect prezentarea unităților frazeologice (locuțiuni și expresii, idiotisme, proverbe și zicători). Celor care consultă

dicționarele le sînt oferite echivalente semantice totale *(a fi numai ochi și urechi / да биде очи и уши; a avea limbă lungă / долг е во јазикот; ochi pentru ochi, dinte pentru dinte / око за око, заб за заб; soare cu dinți / сонце со заби; lup în piele de oaie / волк во овча кожа; și pereții au urechi / и ѕидовите имаат уши)* sau parțiale *(se uită ca vițelul la poarta nouă / гледа како теле)* în cele două limbi. Alteori, cînd unitățile frazeologice sînt total deosebite din punct de vedere structural, s-a urmărit numai sensul *(beat turtă / нијан како земја; a cădea din lac în puf / ветер фаму, ветер пуштиу)*. În sfîrșit, folosește traducerea explicativă *(îi numeri pe degete / мошне малкуѕе)* și traducerea literală: *можеш на прсти да ги изброиш*.

Avînd la îndemînă cele două dicționare, ne-am propus să urmărim cum sînt corelate explicațiile. Am găsit și cîteva inadvertențe. Bunăoară, *a apuca* este tradus prin *фа́ка* (imperf.), iar în DMR acest verb apare sub forma *фаму*. Astfel *l-a apucat de mînă* (nu înțelegem de ce nu se folosește forma infinitivală *a apuca de mînă*), după dicționar, este tradus cînd cu *фаму*, cînd cu *фа́ка*. Se omite românescul *Ce te-a apucat?* pe care chiar și dicționare de buzunar îl înregistrează. Lui *(a fi) bucuros de oaspeți* i se dă echivalentul macedonean *е гостопримлив* dar în DMR e inserat termenul *гостопримиемен* cu trimitere la *гостолубив*.

În DRM s-au strecurat și unele forme care contravin normelor limbii literare contemporane *(aniversarea a cinci sute de ani; cutie de chibrite; chioresc)* sau încălcări ale normelor ortografice actuale *(într-una 'mereu'; pe din afară 'pe de rost'; dealtfel, ori și cînd, nici cînd)*. Apar repetate omisiuni ale virgulei în coordonarea copulativă cu părțile de propoziție legate prin conjuncția *nici (nici albă* [,] *nici neagră: nici aici* [,] *nici acolo* etc.) sau ale unor plurale necesare (la cuvintele: *aghiasmă, agoniseală, năbușeală, lipicios* etc.). Dicționarul conține și precizări incomplete sau eronate. Astfel, în dreptul posesivelor *nostru, vostru* se scrie numai *прид* („adjectiv"), iar *cît* este considerat numeral cu exemplificare prin versul coșbucian: *cîți au trecut al casei prag*, care nu-i spune nimic unui lector străin.

Surprind foarte multe scăpări de la corectură *(arminden* este tradus *прави* (= a face), în loc de *први мај; bun ajunsa* apare *bună ajunsa, cărunte* este *cărunge; брам* este *браз* etc.

Lista *Nume geografice* nu cuprinde nume de popoare, față de cea din DMR care este mult mai bogată. Lipsesc din listă capitalele de județ: *Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Giurgiu, Slatina* sau alte topice importante *Ankara, Dacia, Madrid, Marea Neagră, Prahova, Uniunea Sovietică*. Cratima este folosită pe dos. Fără ea apar: *Alba-Iulia, Tîrgu-Jiu, Tîrgu-Mureș* iar cu ea (în plus): *New Delhi, New Orleans, Satu Mare, Ulan Bator*.

Lăsînd la o parte alte probleme, ne permitem să facem o discuție detaliată a *Compendiului de gramatică*, fiindcă este partea cea mai puțin izbutită a DRM.

Descrierea accentuării în limba română începe cu o constatare nesemnificativă pentru realitatea lingvistică, și anume că accentul „poate cădea pe oricare silabă a cuvîntului, la început, la mijloc sau la sfîrșit" (p. 1149). Or se știe că, deși accentul este liber, lingviștii au stabilit de mult, pe baza frecvenței, că majoritatea cuvintelor românești au o accentuare paroxitonă, urmîndu-i cea oxitonă.

Incompletă este și informația dată în legătură cu scrierea cu majuscule: numele propriu mitologice și religioase (de fapt, punctul 3 al capitolului respectiv din DOOM), denumirile sărbătorilor naționale, revoluționare, numai atît!

Pentru ușurarea discuției, în cele ce urmează vom face observații pe clase morfologice.

Substantivul. Nu se scoate în evidență faptul că alipirea articolului hotărît la (unele) substantive se face prin intermediul vocalei de legătură *-u-*, așa cum se obișnuiește: *studen-t(u)l, basma(u)a;* la vocativ este omisă desinența *-o* pentru *Mario, fetițo*. Informațiile privitoare la genurile substantivelor după înțeles sau chiar cele referitoare la terminație, pentru străini, nu sînt operante decît în puține situații[1]. Mai mult, pentru economia lucrării, terminațiilor de la singular nu mai trebuia să li se rezerve un tablou special, din moment ce ele apar și la explicarea pluralului. De asemenea, ne exprimăm rezerva asupra utilității transcrierii *ad litteram* pentru străini a flexiunii substantivului după GA, fără nici un fel de prelucrare.

La **adjectiv**, îl corectăm pe autor atrăgîndu-i atenția că *chel* și *sătul* au numai pluralele *chei* și *sătui* (nu și *cheli* și *sătuli*).

Și aici copierea comodă a exemplelor din GA este preferată unor criterii de selecție, măcar pe baza frecvenței în limba română. Chiar dacă, pentru a-și argumenta afirmațiile teoretice, autorul nu s-a putut dispensa de *sidefiu, tehuie, dibaci*, D-sa trebuia să găsească loc pentru adjectivele *greu, rău, tînăr, obligatoriu* sau pentru cele cu sufixul *-esc*.

Inconsecvent se dovedește în utilizarea articolului posesiv pentru marcarea genitivului, acesta apărînd derutant în două variante: numai *a* sau cu toate formele și, alteori, deloc. După MT, *om bun* nu se poate întrebuința la vocativ, din moment ce nu-l înregistrează!

[1] Vezi Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, E.A., 1986, p. 32—33.

Superlativul relativ nu se formează din pozitiv, precedat de *cel ...+ mai*, ci din comparativul (de superioritate sau inferioritate), avînd înainte articolul demonstrativ. Nu se poate descrie, fie şi succint, categoria comparaţiei în limba română fără să se amintească nimic de cel de-al doilea termen al comparaţiei marcat prin anumite cuvinte de legătură: *ca (şi), decît, din(tre)*.

Pronumele. Nu înţelegem ce a vrut autorul să reliefeze prin următoarea ordine personală stabilită pentru formele pronumelui de întărire: *însumi, însuţi, însămi, însăţi, înşine, înşivă, însene, însevă, însuşi, înşişi, însăşi, înseşi, însele.*

La pronumele posesiv (despre întrebuinţarea adjectivală a pronumelui posesiv, ca, de altfel, şi a celorlalte pronume, autorul consideră că nu e cazul să ne informeze, mutilînd — fie-ne iertat termenul — grav limba română), în locul comentariului şcolăresc despre posesor şi obiectul posedat, era mai eficientă o prezentare comparativă, de tipul: *(al) meu*—МОЈ (ОТ); *(a) mea*—МОЈА (ТА) etc. La fel putea fi prezentată şi flexiunea pronumelui personal, întrucît există multe similitudini paradigmatice şi chiar de folosire cu cea din limba macedoneană [2]. Ca modele îi puteau servi unele lucrări citate în bibliografie, care au rezolvat în mod fericit expunerea problemelor de gramatică din alte limbi prin raportare directă la limba macedoneană [3]. Chiar şi tabloul prezentat îi joacă feste, întrucît se amestecă supărător rubricile. Astfel, forma atonă pentru *lui* este numai *îi*, iar pentru dativul feminin *ei* sînt *i, i-*. Istoria se repetă şi la pronumele *lor*. La pronumele de politeţe apare *dumneavoastră* numai ca pluralul lui *dumneata* (după GA); preferă pe rar folositul *dumneasa*, în dauna lui *dumnealui* şi *dumneaei*.

Afirmaţia că pronumele reflexiv are **forme numai** (subl. n.) pentru pers. a III-a trebuie corectată: **forme proprii numai**, pentru că altfel se înţelege că la pers. I şi a II-a nu s-ar folosi.

Pronumele demonstrativ este încărcat inutil cu formele pretenţioase ale lui *aceastălalt*, dar se omit, regretabil, familiarele *ăsta* şi *ăla*, absolut necesare unui străin pentru a înţelege enunţuri ca: *Ăsta (ăla) om! Ăsta e el! Am trăit să (o) văd şi (pe) asta* (sau *una ca asta); astă-noapte, astă-vară* [4]. *Niscai, niscaiva* sînt în limba română numai adjective pronominale (nu pronume cum le înregistrează MT). După acelaşi autor, dintre pronumele negative au flexiune numai *nimeni (nimenea)*, omiţînd pe *nici unul*.

Numeralul. Pentru numeralul cardinal 1 se dau formele: *un, o, una;* pentru a se evidenţia valoarea substantivală sau adjectivală a numeralului formele complete ar fi fost în ordine: *unu, una, un, o*. La numeralul 12 nu se dă şi forma de feminin *(douăsprezece)*, întrucît ea este inserată la 21 şi 22, iar pentru 14 se înregistrează şi forma *patrusprezece*. Din fericire, *şasesprezece* nu apare! Pentru cele trei numerale ordinale sinonime *întîi(ul), (cel) dintîi* şi *prim(ul)*, autorul renunţă, inexplicabil, la ultimul.

Verbul. După ce prezintă *глаголски времиња* („Timpurile verbale" — de fapt, timpurile indicativului), autorul afirmă că „mai există şi *perfect*", care apare numai la modurile conjunctiv şi condiţional, rămînînd în afara atenţiei timpul prezent de la aceste moduri.

Pentru justa informare a unui lector străin opinăm că ar fi fost necesară marcarea accentului în conjugarea verbelor, din raţiunile cunoscute (diferenţierea dintre perfectul simplu şi prezent la pers. a III-a sing. indicativ sau dintre conjugarea a II-a şi a III-a la pers. a IV-a şi a V-a ale indicativului prezent).

Dezinformează grav cititorul macedonean cînd afirmă că viitorul se formează cu verbul *a avea*, în loc de *a vrea* (p. 1188). Fie şi în treacăt trebuiau înregistrate şi celelalte forme de viitor (cu *o* sau *a avea* + **conjunctiv**), folosite în stilul familiar.

Dată fiind identitatea primelor două persoane, de la singular şi plural, ale conjunctivului prezent cu ale prezentului indicativ (în plus prezenţa lui *să*), pentru a nu aglomera fără rost expunerea, trebuiau prezentate numai desinenţele pentru pers. a III-a.

La imperativul pozitiv, desinenţa pentru pers. a II-a sg. este *-i* (nu *-ei*, cum apare la p. 1193). Participiul verbelor de conjugarea a III-a are şi sufixul *-t* (nu numai *-s*, cum este precizat la p. 1195).

La diateza pasivă prezentarea sub forma: *sînt chemat; chemată* derutează. Corect: *sînt chemat (chemată)* sau chiar *sînt chemat(-ă)*. Însăşi regula formării diatezei pasive este lacunară, neprecizîndu-se că participiul este **acordat** în gen şi număr cu subiectul.

Considerăm lista cu cele 66 de verbe neregulate ca incompletă, întrucît se înregistrează flexiunea numai la primele trei persoane, ca şi cum la plural ar deveni ... regulate. Dezorientaţi rămînem şi cînd, la aceleaşi verbe, o rubrică se intitulează **conjunctiv prezent**

[2] Aşa cum am dovedit în articolul *Личната заменка во романскиот и македонскиот јазик (контрастивна анализа)*, în „Годишен зборник на филолошкиот факултет на универзитетот во Скопје", книга III, p. 49—56.

[3] De pildă, Дано Китановски, *Dictionnaire français-macédonien*, Skopje, 1972, 626 p.

[4] Cf. Mioara Avram, *op. cit.*, p. 135.

(pers. a 3-a plural), lăsînd impresia falsă că la singular ar fi o altă formă. Cel puțin la verbe, precum: *a juca, a putea, a veni, a vinde, a mînca, a lua*, care prezintă mari diferențe la plural față de singular, trebuia prezentată toată paradigma. Deși sînt consemnate verbe cu ușoare alternanțe, care puteau lipsi, nu s-au bucurat de atenția autorului *a bate, a scădea, a tăcea* și altele. Verbul *a vrea* putea să lipsească din moment ce are flexiunea completă dată mai înainte, iar *așază* nu se scrie cu *-e-* în rădăcină.

La **adverb** apare o bogată clasificare — nu pe de-a întregul utilă —, dar comparația adverbială o exemplifică irelevant prin: *mai încoace, mai apoi*. Firesc ar fi fost un adverb de mod.

Adverbele *mîine-seară, ieri-dimineață, poimîine-noapte* se ortografiază cu cratimă, omisă de autor.

La **prepoziții** se dă o mare extindere grupării lor după felul părților de vorbire pe care le leagă și nu se spune nimic despre cazurile cu care se construiesc. Locuțiunea prepozițională nu este *în față*, ci *în fața*.

Conjuncția. În primul rînd, semnalăm transcrieri neatente din GA. Numai locuțiunea conjuncțională *abia ce* este folosită regional, nu și *îndată ce, numai ce*, cum apare la MT; în schimb, la *cît și*, care este învechit și regional, nu se mai face precizarea. Greșeala se repetă la *în caz cînd* etc. La conjuncții (locuțiuni conjuncționale) subordonatoare de mod sînt incluse numai cele modale propriu-zise, fiind lăsate la o parte cele modale comparative (de egalitate și de inegalitate) sau cele comparative condiționale.

Pentru o mai rapidă orientare a cititorului, ar fi fost indicat ca menționarea prepozițiilor și a conjuncțiilor să se facă cu echivalentele lor în macedoneană, fiindcă așa apar ca o înșiruire searbădă de cuvinte.

Interjecția. Apar și aici multe greșeli de formă: *hîrc* pentru *hîc, gîrț/ghîrț* etc.

Semnalăm, în sfîrșit, și în compendiul de gramatică greșeli de corectură, derutînd evident cititorul *(пасивен* în loc de *посечив*, cazul N în loc de D etc.).

Ne exprimăm, de asemenea, nedumerirea de ce s-a dat terminologia gramaticală românească în traducere macedoneană și nu în ambele limbi, cum s-a procedat, parțial, în DMR.

Trecînd la DMR, pentru a nu depăși spațiul afectat unui astfel de comentariu, vom consemna, în treacăt, cîteva observații sumare.

Deși se afirmă în *Cuvînt înainte* că a folosit contexte ilustrative „ori de cîte ori s-a simțit nevoia", surprinde faptul că articole de dicționar ca: *урива*, cu 54 de accepțiuni (sinonime) românești, *урне* (44), *пушти* (41), *мисли* (26) nu sînt onorate cu nici unul. Spațiu tipografic s-ar fi găsit dacă, de exemplu, adverbelor derivate de la adjective cu sufixul *-ește* în DRM, sau *-ски*, în DMR, atunci cînd nu dezvoltă sensuri noi, nu le-ar mai fi fost rezervate articole separate, așa cum se obișnuiește în practica lexicografică.

În urma unor sondaje, am descoperit unele inadvertențe de traducere — *Што сум јас крив? Ce vei face?* (corect: *(de) ce sînt eu vinovat? суви сливи — fructe uscate* (pentru: *prune uscate); Ви пожелувам сè најубаво — Îți* (pentru: *vă) doresc toate cele bune; Што не видов тамо — Acolo am văzut de toate* (dar în limba română avem: *(dar) ce n-am văzut acolo);* sau informații incomplete despre pron. (adj. pronominale) într-una din limbi sau în amîndouă, de ex. *негов, оној, овој, мој*; greșeli de limbă română: *înș(e)ală, după[-]amiază* etc.

Și în acest dicționar întîlnim greșeli tipografice. Ne limităm la două exemplificări, scriind între paranteze forma corectă: *мојме деца оди (одам) на училиште — copii (copiii mei merg la școala (școală). еден ред момпир (кромпир), оди (еден) ред меео (месо) — un rînd de cartofi, un rînd de carne.*

La *Lista de denumiri geografice* se menține aceeași inconsecvență uimitoare care privește utilizarea cratimei la toponime, pe care am semnalat-o deja la DRM. Vom face cîteva remarci de amănunt: etnonimul de la Irak se ortografiază *irakian* (nu *irachian*), cel de la Coreea se numește *coreean* (nu *corean*), iar de la Afganistan, *afgan* (nu *afganistanian*). Locuitorul Bucureștiului — *букурештанец (-ка, -ни)*[5] este omis.

La *Compendiul de gramatică* a limbii macedonene, MT se rezumă la gramatica lui Blaje Koneski[6] care, orice s-ar spune, este utilă specialiștilor. Consultarea unor lucrări de gramatică macedoneană care se adresează străinilor ar fi fost benefică pentru compendiu.

Întrucît se dezvoltă foarte mult regulile accentuării în limba macedoneană, este evident că nu trebuia omisă accentuarea specifică a lui *u* din numeralele compuse *(тридесет и четири)*.

Din transcrierea fără discernămînt a exemplelor din gramatica menționată, unde cratima marca „unitatea accentologică", au rezultat niște aberații: *не-видов, без-тебе, дајме-ми-го* (p. 1106—1107). Se înțelege că, în locul cratimei, apar blancurile.

[5] Cf. *Правопис на македонскиот литературен јазик*, Skopje, 1979, p. 187, actul normativ de scriere corectă a limbii macedonene.

[6] Cf. Блаже Конески, *Граматика на македонскиот јазик*, дел I и II, Култура, Скопје, 1976.

Exprimarea cazurilor (genitiv și dativ) în macedoneană, deși **analitică**, este expediată nemotivat într-o frază, dar vocativul este larg dezvoltat, ceea ce ni se pare fără sens.

Adjectivul. Rare sînt, din păcate, raportările la limba română și, atunci cînd se fac, aflăm că există în limba noastră adjective **distributive** și **multiplicative (!)**

Apar și erori de terminologie gramaticală. MT vorbește despre adjective derivate de la pronume, cînd de fapt acestea sînt *заменски придавки*[7] (**adjective pronominale**); în loc de **numerale ordinale** apar *numerale distributive (прв, втор)*.

În dorința de a simplifica, MT renunță, spre regretul nostru, tocmai la faptele de limbă cele mai semnificative, dînd prioritate altora. Astfel, la folosirea formelor neaccentuate ale pronumelui personal extrage din gramatică, la punctul b, p. 115, numai faptul că acestea se utilizează cu „pronume interogative", renunțînd nepermis la *удвојување на објектот* („dublarea sau repetarea obiectului"), ceea ce în limba română corespunde perfect reluării și anticipării obiectului direct sau indirect[8]. Uită **reflexivul** *(себе, себеси)* sau **posesivul reflexiv** *(свој, -а, -е, и)* pe care oricare gramatică macedoneană pentru străini le comentează. Elimină și pron. **relative** *(кој, којшто)*, descriind numai pe cele **interogative**.

Pentru că numeralul ordinal macedonean distinge trei genuri (singular și plural), trebuia ca, cel puțin la primul numeral, să apară toate formele *(прв, прва, прво, први)*. La MT: *прв, први*.

La **verb** nu se amintește nimic despre forma negativă (cu *не*) sau forma interogativă specifică *(читам ли јас?)*; se vorbește, totuși, de **două** verbe auxiliare: *има* și *нема*, cînd, de fapt, al doilea este forma negativă a primului.

Ar fi avut mult de cîștigat cititorul român dacă, la formele verbale compuse, s-ar fi dat corespondentul românesc. Dar așa cum s-a expus flexiunea verbului, nu credem că înțelege cineva ceva din: *ќе видев* sau *ќе сум висал*. La p. 1128 găsim o neglijență de exprimare: „... cu ajutorul verbului *има* (cu negația *нема*)", pentru „cu negație, *нема*".

Adverbul. Sînt eliminate nemotivat adverbele terminate în *-о, -ски, -шки*.

Despre categoria comparației se dau informații incomplete și nesemnificative pentru adverbul macedonean.

Conjuncția. Transcrierea mecanică a conjuncțiilor este complet derutantă. Astfel, corelativele *не само — туку и* (greșit *тики* la MT) apar cu cratimă, iar *само што* sînt despărțite prin virgulă, ceea ce denaturează totul.

Particula. Contextele din gramatica lui B. Koneski în care apar particulele macedonene ne sînt date drept particule (!) De exemplu: *ене* ТИГО, *еме* ТИГО, *ја* ГО, *јале* ГО, КОЈ *ќа* е, *на* ТИГО, în care numai cuvintele subliniate sînt particule.

Autorul renunță la **interjecție**, creînd impresia că n-ar exista în limba macedoneană (unele fiind și comune celor două limbi: *of, lele, bre, brav(os)*).

Supărătoare sînt și greșelile de tipar. Sufixul gerunziului *-јќи* apare ca *-јáu*.

Dincolo de aceste inconsecvențe, omisiuni sau erori, unele dintre ele explicabile într-o lucrare de pionierat de asemenea amploare, credem că dicționarele merită întregul nostru interes, ele umplînd un gol în lexicografia românească.

Aprilie 1987

FLORIN-LAZĂR IONILĂ
Facultatea de Filologie
Craiova, str. A. I. Cuza nr. 13

[7] Vezi și Naum Kitanovski, *Manuale di lingua macedone*, II, Instituto universitario orientale, Napoli, 1983, p. 62.

[8] Vezi în acest sens și articolul nostru, *Forme atone ale pronumelui personal în limbile română și macedoneană*, în *Actele Simpozionului* (VI) *Raporturi culturale, literare și lingvistice româno-iugoslave; Rumunsko jugoslovenske kulturne, književne i lingvističke veze, București, 21—25 octombrie 1982*, București, 1984, p. 145—152.

G. G. NEAMȚU, *Predicatul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 232 p.

Ocupîndu-se de diverse aspecte făcînd parte din bogata problematică a predicatului, autorul se oprește în special asupra realizării *predicatului nominal*, căreia îi sînt consacrate capitolele principale ale lucrării. Problema centrală o reprezintă, din punct de vedere teoretic, poziția „predicatului nominal" în organizarea enunțului, problemă în soluționarea căreia autorul se raliază — întemeindu-se pe o examinare critică detaliată a bibliografiei și a faptelor, propunînd nuanțări și limitări proprii — celor care, în lingvistica românească și străină, adoptă modelul sintactic conform căruia enunțul presupune un predicat de tip unic, reprezentat prin verbul la mod personal, numele predicativ situîndu-se în consecință ca parte de propoziție, funcție sau poziție sintactică de sine stătătoare; numele predicativ se încadrează astfel, alături de complemente, în sistemul de relații în centrul căruia se află verbul.

Argumentarea se bazează pe o descriere amănunțită și complexă, sub aspectul caracteristicilor semantice și gramaticale, a predicatului realizat prin verbul *a fi* și a părții de propoziție reprezentînd „numele predicativ", pentru care G. G. Neamțu propune denumirea de „adjunct verbal primar" (pe care o preferă celor de „adjunct predicativ suplimentar" sau „predicativ", propuse anterior de alți cercetători).

Tabloul general al problematicii predicatului este completat prin expunerea punctului de vedere al autorului în cazul unor situații speciale de tipul predicatului compus, a unor construcții cu *a trebui* și *a fi* etc.

Pornind de la o examinare adîncită a faptelor și prezentînd pe larg bibliografia problemelor discutate, lucrarea prezintă interes teoretic și practic.

VALERIA GUȚU ROMALO

Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, seria IV, tomul VII, 1985, București, Editura Academiei R. S. România, 1986, 224 p.

Volumul pe care îl prezentăm conține lucrări variate și interesante, susținute în cadrul sesiunilor și ședințelor publice organizate de Secția de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei R. S. România. Ne vom referi la articolele din domeniul lingvisticii.

Din comunicările prezentate la sesiunea „Probleme ale editării textelor literare din secolele XIX—XX", organizată în ziua de 7 iunie 1985, reținem lucrarea *Editarea textelor literare și curentele lingvistice din secolul al XIX-lea*, semnată de Liviu Onu. Referindu-se la problematica editării textelor literare din sec. al XIX-lea, autorul afirmă că aceasta trebuie reluată și cercetată sub raportul structurii generale a ediției și al finalității lor și sub raportul sarcinilor de viitor. Apoi, autorul face o scurtă trecere în revistă a principalelor curente lingvistice care s-au desfășurat în cultura românească în sec. al XIX-lea (curentul latinist al Școlii Ardelene, curentul analogist sau fonetic autohtonizant, promovat de Aron Pumnul, și italienismul susținut de I. Heliade Rădulescu și Gh. Asachi).

Menționăm și alte comunicări strict filologice prezentate în sesiunea amintită: Vladimir Drimba, *Ediție diplomatică și ediție critică;* Rodica Rotaru, *Opinii de editor. Pornind de la editarea istoriilor literare ale lui N. Iorga;* Andrei Nestorescu, *Editarea lucrărilor de istorie literară.*

La sesiunea „Probleme de dialectologie", organizată de Secția de Științe Filologice, Literatură și Arte în ziua de 26 iunie 1985, Al. Ionașcu a prezentat comunicarea *Păstrarea opoziției deictice ternare în graiuri ale limbii române.* În expunerea sa autorul demonstrează, pe bază de exemple, că opoziția ternară de tipul *aici, aci, acolo* la pronumele demonstrative adverbiale este moștenită din latină în idiomurile romanice. Această opoziție este susținută

de una similară, a pronumelor demonstrative propriu-zise. În ariile dialectale din interiorul românei și retoromanei, precum și în italiana literară și în gasconă, unde valoarea lui „iste" o au alte formații, opoziția s-a constituit mai tîrziu și în mod independent.

Articolul *Studiile academicianului Alexandru Rosetti în limbi străine*, aparținînd lui Gh. Mihăilă, este prilejuit de aniversarea zilei de naștere a academicianului. Sînt prezentate studiile apărute direct sau în traducere în limbi străine și, o dată cu aceasta, etapele care se pot distinge în activitatea savantului omagiat.

Volumul se încheie cu un articol *In memoriam*, care aduce un omagiu vieții și activității științifice ale ilustrului lingvist Haralambie Mihăescu.

FLORENTINA NATU

MELANIA FLOREA

(1940—1987)

S-a născut la 12 august 1940 în comuna Moțăței, județul Dolj. A urmat școala elementară la Băilești, iar liceul la Craiova. În anul 1958 a devenit studentă a Facultății de Filologie de la Universitatea din București, pe care a absolvit-o în anul 1963, cînd a fost reținută ca asistentă la subcolectivul de limbă română pentru studenți străini din cadrul fostului Institut de Limbi Străine din București, calitate prin care, din 1970, a trecut la actuala catedră de limba română a Facultății de Filologie din București. A lucrat neîntrerupt în acest domeniu, privindu-și această activitate cu o reală pasiune de cercetător și fiind, în același timp, unul dintre cele mai active cadre didactice din domeniu. În perioada 1976—1979 a funcționat ca lector la Universitatea J. A. Komensky din Bratislava (R. S. Cehoslovacă).

În anul 1977 a obținut titlul de doctor în filologie, sub conducerea acad. Ion Coteanu, cu lucrarea *Expansiunea grupului nominal în limba română contemporană*, pe care a publicat-o într-o variantă amplă, în anul 1983, sub titlul *Structura grupului nominal în limba română contemporană* (Editura Științifică și Enciclopedică).

Paralel cu bogata sa activitate didactică, care a inclus participarea la diverse forme de cursuri destinate studenților străini (cursuri de limbă și civilizație românească pentru studenții străini din anii I și II, cursurile de vară organizate de Universitatea din București), Melania Florea a luat parte la numeroase sesiuni și consfătuiri științifice, în țară și în străinătate, consacrate metodologiei predării limbilor străine și a publicat studii, articole și recenzii din acest domeniu, fiind unul dintre principalii colaboratori ai revistei noastre la rubrica *Predarea limbii*. A publicat totodată în „Analele Universității din București", „Limbile moderne în școală", „Limbă și literatură", „Limbă și literatură română", „Forum", „Studii și cercetări lingvistice", precum și în importante culegeri tematice consacrate predării limbii române ca limbă străină. De asemenea, a colaborat la elaborarea *Manualului de limba română pentru studenți străini* (București, 1965—1967) și a publicat două originale culegeri de exerciții : *Lecția de conversație. Teorie și practică* (în colaborare cu Carmen Stoean, TUB, 1982, reeditare în 1983); *Articolul posesiv și articolul demonstrativ* (TUB, 1984). Moartea totdeauna crudă, dar uneori atît de nedreaptă prin graba ei, a surprins-o cînd aștepta cu emoție publicarea celei de a treia culegeri de exerciții, culegere consacrată pronumelor și adjectivelor relative.

În ziua de 22 mai 1987 inima Melaniei Florea a încetat să mai bată, rupînd firul unei vieți dedicate învățămîntului filologic românesc în domeniul său de pionierat : limba română ca limbă străină, care pierde astfel pe unul dintre cei mai activi și aplicați cercetători.

FLORA ȘUTEU

BIBLIOTECA „ASTRA"

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R-79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM — ISSN 0025 — 3253

LR, ANUL XXXVI, nr. 5, p. 355—463, București, 1987

I.P. Informația c. 1465

42 200

Lei 20

T 20944

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXXVI
1987
noiembrie — decembrie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

22 IUL 2015

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79 717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 20944

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVI 1987 Nr. 6

noiembrie—decembrie

IAȘI 2022

SUMAR

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

MIOARA AVRAM, La bicentenarul gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu . . . 467
GR. BRÂNCUȘ, Problemele dialectologiei în opera lui B. P. Hasdeu 477

GRAMATICĂ— VOCABULAR

GH. D. TRANDAFIR, Cazuri particulare ale relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei (I) 485
IOAN N. BÎTEA, Noi structuri adversative 497
HORTENSIA PÂRLOG, Analiza anunțurilor publicitare la nivelul vocabularului 505

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (II) 515
VIOLETA BARBU, Cele mai vechi traduceri din Voltaire în limba română(I) 525

NOTE ȘI COMENTARII

IOAN N. BÎTEA, Observații pe marginea unor argumente referitoare la *fie* corelativi 533
GH. CHIVU, Studii străine despre texte vechi românești 539

RECENZII

FLORIN MARCU, *Mic dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986 *(Carmen Bordea)* 543

NOTE BIBLIOGRAFICE

MANUELA SARAMANDU, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850*, București, Universitatea din București, 1986,

44287.

p. 547 : *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tomul XXX, 1985, A. Lingvistică, p. 547.

IN MEMORIAM

ION GHEȚIE, G. Ivănescu (1912—1987) 549
LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, Boris Cazacu (1919—1987) 553

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ“ PE ANUL 1987 555

INDICELE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ“ PE ANUL 1987 (Flora Șuteu și Camelia Stan) 559

LA BICENTENARUL GRAMATICII LUI IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU

MIOARA AVRAM

1. Anul 1987 oferă două prilejuri de omagiere a lui Ienăchiță Văcărescu : împlinirea a 200 de ani de la apariția gramaticii sale — prima gramatică a limbii române editată în această limbă — și a 190 de ani de la moartea autorului ei.

Personalitate proeminentă cu activitate multilaterală [1], Ienăchiță Văcărescu (cca 1740—1797) a fost în același timp om politic — cu diferite funcții administrative de conducere în Țara Românească (după cîteva dregătorii mai mici, este, pe rînd sau simultan, mare vistier, mare ban, mare spătar, caimacam) și cu misiuni diplomatice — și om de cultură cu preocupări variate : poliglot, cu lecturi bogate, sprijinitor al învățămîntului și colaborator la alcătuirea operei juridice *Pravilniceasca condică* (1780), poet, istoric, gramatic și lexicograf. În ultimele două calități activitatea sa interesează direct istoria lingvisticii românești, care îl recunoaște drept un mare înaintaș. Dacă în domeniul lexicografiei încercările sale de dicționare bilingve (român-turc și turc-român, român-german și german-român) au rămas neterminate și nedifuzate, în manuscris [2], gramatica lui Ienăchiță Văcărescu, apărută în două ediții în același an, 1787 [3], este prima gramatică a limbii noastre publicată în limba română, ceea ce i-a atras autorului titlul de „părinte al gramaticii române(ști)" [4].

2. Această inspirată formulă, devenită loc comun, poate surprinde pe cei care știu că o gramatică a limbii române văzuse lumina tiparului cu șapte ani mai devreme [5] și că gramatici manuscrise existau

[1] Vezi Cornel Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu. Viața și opera*, București, 1974.

[2] Vezi Andrei Nestorescu, *Dicționarele lui Ienăchiță Văcărescu și limba română literară la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 51—63.

[3] Mai întîi (în ianuarie-aprilie) la Rîmnic = Rîmnicu-Vîlcea, apoi la Viena. Prima ediție cuprinde o prefață, absentă în ediția următoare ; datorită deosebirii de format (4^0, respectiv 8^0), numărul de pagini diferă (151, respectiv 184). Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu — păstrată și în manuscris — a fost reeditată parțial de Cezar Boliac (nu Dimitrie Bolintineanu, cum afirmă C. Cîrstoiu, *lucr. cit.*, p. 256), în „Trompeta Carpaților" din 1872, și integral de Cornel Cîrstoiu în Poeții Văcărești (Ianache, Alecu și Nicolae), *Opere*, ediție critică, București, 1982, p. 85—180, după care reproduc citatele, cu paginația originalului.

[4] Al. Odobescu, *Poeții Văcărești* (articol datat 1860), în *Scrieri literare și istorice*, vol. I, București, 1887, p. 306 ; Ion Heliade Rădulescu, *La înmormîntarea răposatului Ioanne Văcărescul*, orație funebră, București, 1863.

[5] Vezi ediția lucrării lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780) de Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, 1980 ; Mioara Avram, *200 de ani de la prima gramatică tipărită a limbii române*, în LR XXIX, 1980, nr. 6, p. 573—584.

cu decenii înainte [6]. Ienăchiță Văcărescu deține însă cel puțin prioritatea publicării gramaticii sale în limba română, gramatica lui Micu și Șincai din 1780 fiind scrisă în limba latină ; de altfel, raportul cronologic cu această gramatică s-ar putea să nu fie cel indicat de anii de apariție, dacă gramatica lui Văcărescu era elaborată în 1780, așa cum mărturisește un contemporan [7]. În orice caz, Ienăchiță Văcărescu era convins că este autorul unei premiere în materie („Grammatica aceasta...iaste de limba rumânească ce nu are în starea ei nici una pînă acum" — p. 2), mirîndu-se chiar cum „nu să află vreun omu ca să grijască să coprinză starea limbii prin mijlocul a vreunii grammatici" (p. 6).

De la Lazăr Șăineanu [8] încoace, cele două prime „lucrări gramaticale asupra limbei române" apărute la scurt interval și independent una de alta sînt comparate, confruntate și adesea opuse între ele, cu aprecieri uneori contradictorii. După cum a remarcat P.V. Haneș [9], L. Șăineanu considera că gramatica lui Ienăchiță Văcărescu este mai științifică, referindu-se la orientarea ei obiectivă, la faptul că „ține seama de realitatea faptelor", de uz, în timp ce pentru Ovid Densusianu gramatica lui Micu și Șincai este mai științifică, în sensul că e mai savantă, mai erudită, cu o bază filologică solidă, care se constată în aspectul ei istoric. Unite prin obiectul descrierii, în care întîmpină dificultățile pionieratului, și prin scopul didactic, cele două lucrări se deosebesc nu numai prin orientare (subiectivă/obiectivă, demonstrativă/realistă, istorică/descriptivă), ci și prin destinatari (preponderent străini la Micu și Șincai, numai compatrioți la Ienăchiță Văcărescu) și, parțial, prin conținut. În timp ce gramatica lui Micu și Șincai are un vocabular și cîteva texte de conversație, gramatica lui Ienăchiță Văcărescu conține un capitol de versificație ; în ce privește gramatica propriu-zisă, lucrarea lui Micu și Șincai are foarte puține observații sintactice, pe cînd la Ienăchiță Văcărescu acestea ocupă un loc destul de mare.

Deși gramatica lui Ienăchiță Văcărescu a beneficiat de cîteva descrieri amănunțite datorate lui L. Șăineanu [10], R. Ionașcu [11], G. Pascu [12], D. Popovici [13], P. V. Haneș [14], Cornel Cîrstoiu [15] și G. Mihăilă [16] — la care se adaugă diverse contribuții vizînd exclusiv identificarea unor modele —, mi se pare util să subliniez și să precizez cîteva elemente.

3. O primă precizare privește titlul lucrării în discuție. Titlul propriu-zis (fără datele despre autor, despre cel căruia îi este dedicată, despre cei implicați în tipărire și despre circumstanțele acesteia) este mai lung în prima ediție, de la Rîmnic : *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și*

[6] Vezi Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Grammatica rumânească 1757. Prima gramatică a limbii române*, ediție de N.A. Ursu, București, 1969.

[7] Fr. J. Sulzer, *Geschichte der transalpinischen Daciens*, Viena, 1781, II, p. 151.

[8] *Istoria filologiei române. Studii critice*, București, 1892, p. IX—X și 100—125.

[9] *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, în LL IV, 1960, p. 85—87.

[10] Vezi nota 8.

[11] *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iași, 1914, p. 25—43.

[12] *Gramatica lui Văcărescu*, în „Convorbiri literare" LVI, 1924, p. 437—445.

[13] *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 161—168 și 170—174.

[14] Vezi nota 9.

[15] *Despre Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, în LL 1973, 4, p. 833—840 ; vezi și lucrarea citată în nota 1, p. 146—176, precum și ediția citată în nota 3, p. 16—30 și 432—438.

[16] *200 de ani de la apariția gramaticii românești a lui Ienăchiță Văcărescu*, în „România literară", XX, 1987, nr. 23, p. 13.

o rînduelelor grammaticii rumânești; în ediția de la Viena se renunță la *și orînduelelor*. În ambele ediții primul termen al titlului este *Observații*, nu *Observări*, cum citează unii cercetători [17].

De remarcat că, în ciuda titlului din fruntea lucrării și a justificărilor pline de modestie date acestuia în prefață („Grammatica aceasta sau mai bine să zicu Observații asupra idiotizmii limbii noastre în starea ce să află acumu după regulile grammaticești" — p. 2; „nu ca să facu grammatică, ci numai Băgări dă seamă asupra grammaticii a limbii noastre" — p. 9; „nu pociu iarăș să numescu Grammatică această alcătuire, fără numai Băgări dă seamă asupra idiotizmii limbii noastre spre regulile grammaticești" — *ibidem*), cele două secțiuni ale cărții sînt marcate sub titlul generic *Grammatică rumânească* (*Carte dîntîiu* — p. 13, respectiv *Cartea a doao* — p. 95); aceeași denumire apare de trei ori în sumarul („scară") de la p. 150—151.

4. Obiectul cărții, gramatica, este definit de două ori în lucrare: o dată la început, în proză („Grammatica iaste meșteșugul cuvîntului care arată construcțiul sau sindaxis, adică alcătuirea părților cuvîntului și orthografia cu care să poată neștine a scriere bine și meșteșugește" — p. 13), și altă dată în versuri date ca mostră în partea finală, de poetică (p. 137):

„Grammatica e meșteșugu ce-arat-alcătuire
Și toți printr-însa potu afla verice povățuire.
Ș-a scrie încă într-alesu cu reguli arătate,
Pă toți învață d-a le ști fără greșală toate.
Și versuri înmeșteșugite arată d-a să face.
Siliți-vă a o-nvăța, sau faceți cumu vă place".

Se observă ușor diferența dintre cele două definiții în ce privește sfera gramaticii, în care numai a doua definiție include și teoria versificației, tratată în ultimul capitol. Dintre sectoarele lingvistice, ambele definiții se referă exclusiv la sintaxă și la ortografie. În cuprinsul gramaticii sale Ienăchiță Văcărescu depășește însă această definiție, tratînd, în mod firesc, și morfologia. El include de asemenea unele elemente de stilistică: dintre acestea, „figurile grammaticești" — ellipsis, pleonazmu, sillipsis, enallaghi și iperbatu — sînt subordonate sintaxei (și anume construcției figurate), ca abateri de la orînduielile gramaticii, în timp ce două elemente de retorică pură — alegoria și metafora — sînt adăugate cu o motivare specială, autorul fiind conștient de caracterul lor extragramatical (p. 133).

Gramatica este structurată în două secțiuni numite „cărți". Cartea I (p. 13—94), cu zece capitole numite „părți", cuprinde fonetica (p. 14—16) și morfologia (p. 17 și urm). Cartea a II-a (p. 95—149), cu patru capitole = părți, cuprinde ortoepia și ortografia (p. 95—101), noțiuni de „pro-

[17] Vezi L. Șăineanu, *lucr. cit.*, p. 112, 121, 123, la citarea prescurtată a titlului („Observările"); pe lîngă reproducerea exactă a titlului complet la p. 109, lucrarea e citată pe scurt și în alte variante aproximative: „Observațiile asupra Gramaticei românești" la p. IX și „Observațiunilor" la p. 110) și Ion Gheție, în *Istoria lingvisticii românești*, coordonator Iorgu Iordan, București, 1978, p. 29, la citarea titlului complet („Observări sau băgări dă seamă...") și prescurtat („Observările").

sodie" = semne ortografice și de punctuație, „frasis" = locuțiune, „idiotizmă sau obiceiu" = uz (p. 102—104), sintaxa (p. 104—133) și „poetica" = versificația (p. 134—149). Această sumară descriere și echivalare în termeni moderni a structurii lucrării urmărește corectarea unor afirmații eronate sau/și contradictorii din anumite descrieri [18].

5. Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu a fost alcătuită și publicată cu un scop practic, pe care autorul îl subliniază în prefață, exprimîndu-și dorința „a fi aceasta începere de învățătură, iar nu priveliște de trecere dă vreme" (p. 11). Într-o iscusită formulare el declară că „au alcătuit un meșteșug al cuvîntului grammaticescu, prin care să să poată dobîndi și știința cuvîntului firescu" (p. 2), ceea ce ni-l arată interesat de eficiența științei transmise.

De altfel, Ienăchiță Văcărescu este atît de convins de importanța existenței unei gramatici normative și a cunoașterii regulilor gramaticale, încît chiar exagerează rolul lucrărilor și dascălilor de gramatică în soarta unei limbi. În repetate rînduri el deplînge în prefață absența unei gramatici românești și explică prin această absență „strămutarea și dejghinarea limbii" (p. 6), adică evoluția de la latină la română și diferențierea dialectală, ajungînd să susțină că „dă ar fi fost măcar un dascăl dă grammatică, astăzi am grăi toți limba latinească sau talienească, cu carele au venitu acei stăpînitori dă atuncea aicea" (p. 5).

Totodată, Ienăchiță Văcărescu este conștient de dificultățile întocmirii unei prime gramatici, deci de dificultatea sarcinii asumate, pe care o numește „această epihirimă grea", declarînd că a avut multe ezitări („dă cîte ori amu luatu condeiul să scriu, dă atîtea ori am și hotărîtu să mă părăsescu dă această epihirimă grea") și că „am ostenitu ostenindu și am obositu străduindu-mă" (p. 9). Publicînd această primă încercare — de care nu e pe deplin mulțumit —, el acceptă cu anticipație criticile compatrioților, care vor deveni „dintr-aceasta dăstoinici" = competenți (p. 10).

Scopul practic al lucrării se oglindește în mai multe caracteristici ale ei, între care cele mai specifice sînt observațiile de cultivare a limbii și explicarea termenilor neologici prin unii tradiționali sau prin perifraze.

6. În ce privește cultivarea limbii, pot fi relevate, pe de o parte, unele recomandări exprese de ordin normativ sau corectiv și, pe de alta, insistența asupra unor diferențe între scriere și pronunțare sau între scrierea și pronunțarea unor cuvinte asemănătoare, asupra deosebirilor dintre unele varietăți teritoriale și funcționale ale limbii și asupra unor posibilități ale limbii noastre.

Indicații normative și corective se întîlnesc atît cu privire la ortografie (în legătură cu extinderea scrierii literei ω după litere nevocalice : „Aceasta iaste catahrisis și nu să cuvine a să urma" — p. 98), cît și cu privire la sintaxă (în legătură cu topica adverbului, antepus verbului :

[18] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ediția a doua, București, 1971, p. 507 : „Lucrarea *Observații* . . . e alcătuită din două părți : una, cea mai mare, cuprinde noțiuni de gramatică, iar cealaltă, mai redusă, noțiuni de poetică și versificație" (cf. și p. 509, unde se afirmă că figurile de stil sînt tratate în partea consacrată poeticii) ; *Morfo-sintaxa limbii române. Cercetare bibliografică*, redactor coordonator Maria Negraru, București, 1973, Partea I, p. 11—12, unde se spune mai întîi că „Lucrarea are două părți : morfologie ; pronunțare și ortografie", pentru ca după aceea să se arate că „Partea a doua a volumului cuprinde : ortoepia-ortografia, sintaxa și poetica".

„Adverbiul pururea cu graiul să alcătuește, păntru căci îi tîlmăcește puterea și cugetul, sau înnainte, cum să și cuvine, sau în urmă, însă nu după cuviință" — p. 107 și „Cu toate acestea la buna construțione nu să cuvine" — p. 124, în legătură cu folosirea participiului în locul gerunziului : „Și iaste frumoasă alcătuire" — p. 110 sau în legătură cu parantezele : „Parenthesis nu trebue să fie nici prea lungi, nici prea desu obicinuite" — p. 131) ; grija pentru corectitudine răzbate și în capitolul de versificație, unde se formulează această regulă generală : „La stihuri să iartă multe mîngîieri, adică a să scurta termenii (însă *pînă să să poată înțelege*) și a să tăia slove ca să vie la număru, însă tot *prin orthografie*" [subliniat de mine — M.A.], urmată de un memento didactic : „Patru regule au a să păzi, care sîntu acestea : 1. Canoanele stihurilor ce amu arătatu aici. 2. Gîndirea, cugetarea, sau noima cuvîntului. 3. Construțione după meșteșugul grammaticii. 4. Și orthografia" (p. 146).

O remarcă de ortoepie a cărei necesitate decurge din diferența față de scriere privește pronunțarea ca *ie* a literei *e* : „Iar cîndu nu iaste legat cu slovă neglasnică, pronunția i să face ca cumu ar fi legat cu un *I* : *eu — ieu, elu — ielu, trebuește — trebuiește*" (p. 97). Precizînd norma pronunțării cu diftongul *ie*, și nu cu hiatul *i—e*, a cuvintelor *bietul, fierul, viespe*, autorul relevă deosebirea ortografică (și ortoepică) dintre paronimele *vier* : cu hiat „cel ce păzește via" și cu diftong „rîmătoriu sau porcu" (p. 99). De reținut valabilitatea celor două observații și pentru situația actuală a relației dintre norma ortografică și cea ortoepică în cazul lui *eu, el* și *vier*. Pentru istoricul normei ortoepice și al relației cu cea ortografică este importantă precizarea referitoare la *-u* „mut" (p. 110).

Notarea unor diferențe de natură dialectală a fost de mult remarcată, atribuindu-se lui Ienăchiță Văcărescu chiar titlul — exagerat — de „în anume fel, cel dintîi dialectolog al nostru" [19] ; este meritorie observarea unor deosebiri regionale în morfologia verbului : mold. *vreu* față de munt. *voiu* și *potu* față de *pociu*, ard. *lucru* față de *lucrez*, de aceea este regretabilă neglijarea lui Ienăchiță Văcărescu în istoricul dialectologiei românești [20].

Învățatul autor și fin observator remarcă și unele deosebiri între varietățile funcționale ale limbii. El nuanțează regula ortografică a folosirii cratimei la cuvintele compuse după cum este vorba de texte tipărite sau de scriere curentă („Însă aceasta la tiparuri iaste trebuincioasă, iar la scrieri grabnice și la fiește̦sce scriitoriu să poate trece cu vederea" — p. 102) și înregistrează frecvența mai mare în limba vorbită a conjunctivului cu valoare de infinitiv („Deci acestu timpu al modei otative ia mai de multe ori locul modei imfinitive și mai vîrtosu la vorbă cumu în locu de a să zice : *nu pociu merge, nu voiu mînca — nu pociu să mergu, nu voiu să mănîncu*" — p. 109—110).

Anumite calități și disponibilități ale limbii noastre sînt subliniate în diverse capitole. Ienăchiță Văcărescu este de părere că „Pronunția și orthografia la noi nu are greotate" (p. 96) și recomandă în general orientarea scrierii după pronunțare (vezi p. 98 : „Păntru orthografia acestor

[19] Cornel Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu. Viața și opera*, p. 175.

[20] Vezi absența lui la Paul Lăzărescu, *Schiță de istorie a dialectologiei românești*, în *Tratat de dialectologie românească* (coordonator Valeriu Rusu), Craiova, 1984, p. 109—123.

doao [=literele chirilice ѣ și ѧ], un grammaticu, urmîndu pronunției lor numai, nu va greși niciodată la orthografie"); consemnînd folosirea literei ѹ „în unile termene ce vinu dă la greci scrise cu această slovă, cum *kvr*, *kvrie*, *tvpariu*", el își exprimă părerea că „aceasta nu ieste așa trebuincioasă la noi, căci păntru a scrie limba noastră cu orthografie nu ne îndatorăm să aflăm orthografia altor limbi" (p. 97). În morfologie el evidențiază caracterul relativ puțin complicat și regulat al flexiunii verbale: la p. 59 menționează absența unor tipuri de verbe, a numărului dual și a unor verbe „fămeiești", iar la p. 81—82 numărul redus de verbe neregulate și caracterul limitat al neregularității acestora („Graiuri fără regulă noi avemu prea puține, și nu poate zice neștine că avemu doar puține, căci ar fi adică toate fără regulă [...]. Știu starea ce au alte limbi, și încă cele mai mari, asupra graiurilor anomale, cumu știu și cîți știu, și-m vor da dreptate după ce vor cunoaște limba noastră. Iar noi nu numai avemu puține, ci încă și acelea nu păzescu regula la un timpu sau doi, mai vîrtosu la cei dă acumu"; exemplele sînt *a luare*, *a avere* și *a fire*, după care se precizează: „Alte graiuri nu au neînregularea loru la furmarea graiurilor, ci numai la schimbatul slovelor [=alternanțe fonetice]"). Capitolul de poetică subliniază un aspect aplicativ al disponibilităților fonetice ale limbii noastre, posesoare de multe vocale și de diftongi: „Italianii, franțezii, ișpaniolii și alții ce li să trage limba din limba latinească ca niște pîrae, precumu și această a noastră rumânească, n-au obicinuitu a face stihuri cu numere pă picioare ca grecii și latinii, și eu nu bănuescu a fi pricina alta dăcîtu neaverea dă multe slove glasnice. Eu măcar că sîntu datoru să urmezu întru toate meșteșugului și obiceiului acestor limbi ce-l au la poezie, fiindu poezia acestora și dulce și frumoasă, dar în vreme ce sîntemu îndăstulați, și dă multe slove glasnice și diftonghi, răvnescu să arătu și vreo cîteva chipuri dă stihuri cu număr de picioare, dorindu a urma și celor doao mai sus arătate limbi, din carele avem începutul, și cu aceasta ca să arătu și evlavia cea după datorie ce are limba noastră la acelea" (p. 134—135).

I se recunoaște lui Ienăchiță Văcărescu meritul de a fi simplificat și ordonat, prin lucrarea în discuție, scrierea limbii române cu alfabetul chirilic. Reducerea nu este însă așa de mare precum se susține de obicei, pentru că la numărul de litere — 33 — indicat de autor în prezentarea alfabetului (p. 14 și 95) și preluat ca atare de majoritatea cercetătorilor [21] trebuie adăugate cinci litere prezentate separat pentru scrierea diftongilor —ѣ, ѩ, ѭ, ѥ, ѕ — [22], pe care autorul le consideră formate din cele de bază (p. 15 și 99—100). Totalul real, de 38 de litere, reprezintă totuși o simplificare față de numărul tradițional de 43 [23]. De reținut și faptul [24] că Ienăchiță Văcărescu propune denumiri ale literelor chirilice identice cu denumirile moderne: sunetul propriu al vocalelor *a*, *e*, *i* etc. („nemaifiind

[21] Vezi, de exemplu, C. Cîrstoiu, *lucr. cit.*, p. 159.

[22] Cf. N.A. Ursu, în LR IX, 1960, nr. 3, p. 35. Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, București, 1986, p. 93, a remarcat că aceste semne, „deși absente din lista propusă, persistă totuși în textul gramaticii", considerînd în mod nejustificat că avem a face cu „divergențe între teorie și practică".

[23] În gramatica manuscrisă a lui Dimitrie Eustatievici se indică totalul de 45 de litere și se enumeră 46, dar se cuprind aici, pe de o parte, semnele ~ și ~̲ și, pe de alta, înregistrarea lui ѡ în două variante: ѡ̃ și ѡ͡. Vezi ediția citată în nota 6, p. 12.

[24] Observat de P. V. Haneș, *lucr. cit.*, p. 76.

trebuință a zice *alfa* sau *azu* și *est* și *ijă*" — p. 14), respectiv sunetul corespunzător consoanei însoțit de vocala *e* („Și așa să zice *be* și asemenea și celelalte" — p. 15).

7. În ce privește limba gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu, s-a discutat pe larg aspectul ei terminologic : îmbogățirea vocabularului cu termeni gramaticali italienești și latinești, folosirea unor termeni greceși și slavoni, precum și a unor calcuri. Pentru procedeele de glosare prin sinonime este elocvent însuși începutul titlului : „*observații* sau *băgări dă seamă*", iar pentru varietatea resurselor lingvistice începutul definiției sintaxei : „*construțione* sau *alcătuirea*, care dă greci vine numită *sintaxis*" (p. 104 ; de notat că în definiția generală a gramaticii, la p. 13, autorul folosise pentru doi dintre acești termeni variantele „*construcțiul* sau *sindaxis*").

Despre alte aspecte ale limbii în care e scrisă lucrarea în discuție s-a pronunțat numai L. Șăineanu [25], care este sever cu autorul cînd îi califică exprimarea ca fiind, ce e drept numai „uneori", „greoaie și complicată" și cînd susține că „stilul său suferă adesea de prolixitate și lasă de dorit în privința clarității". Judecînd-o comparativ cu alte lucrări științifice anterioare, contemporane și chiar posterioare, limba gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu trebuie apreciată, dimpotrivă, pentru felul cum a reușit să depășească greutățile începutului și să fie nu numai suficient de clară, în limitele stilului didactic tradițional, ci chiar frumoasă. Lăsînd la o parte stilul deosebit — retoric — al prefeței, aș remarca în textul lucrării folosirea pe alocuri a unui stil colorat, cu expresii pitorești și cu ironie subtilă, ca în următorul pasaj : „Iar cea dă a cincilea [chip dă iperbatu] să zice *anacoluthon* și iaste cîndu să pune vreo cădere păntru să-i zicu așa în vîntu, și fără legătură și cuvîntu la construțione. La noi această figură iaste idiotizmă precumu amu arătatu la articole. Însă numai la articole, iar la altele cîndu să va întîmpla iaste anacoluthon, măcar că lăsă înscrisu un autoriu că aceste figuri s-au aflatu dă grammatici și le-au pus în număr, păntru a să erta greșalele întru carele cîteodată cadu din neputința omenească și cei mai buni autori" (p. 131) ; cf. cele spuse la p. 126 : „Și cu toate că aceste chipuri s-aru arăta dreptu greșăli la orînduelile grammaticii, sîntu însă greșăli cu cuvîntu, precumu zice și un autoru, sau acestu cuvîntu iaste, sau cea mai mare scurtare, și laconizmu de a grăi, sau unu lucru nu știu ce dă dulceață, și dă grație, ce au unile chipuri dă a grăi afară din regulile cele mai dă obște, și le numescu latinii *venus* dă a grăire și d-a alcătuire".

De asemenea nu poate trece neobservată calitatea — corectitudinea și firescul — exemplelor ilustrative construite de autor (vezi cele date la verb, p. 60—63, și în tot capitolul de sintaxă, p. 104—133).

8. Aprecierile asupra conținutului gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu sînt mai sumare decît cele referitoare la existența în sine a acestei încercări și la rezolvarea problemelor de ordin ortografic și terminologic. L. Șăineanu a reliefat, cum am mai spus, înregistrarea obiectivă a faptelor lingvistice" [26], dar nu prea argumentează această apreciere pozitivă : același găsește „imperfectă și superficială" tratarea (cel puțin a părților de

[25] *Lucr. cit.*, p. 116 și 117—118.
[26] *Ibidem*, p. X.

vorbire) [27], arătînd că Ienăchiță Văcărescu „se mărginește în genere a trece repede asupra materiei, a arunca mai mult o serie de « observații », dar adesea el se oprește mai mult sau mai puțin, cînd are de relevat vro particularitate interesantă a limbii" [28]. E ușor de calificat drept imperfectă și superficială tratarea dintr-o lucrare de pionierat, care are și dimensiuni reduse ! Nu absența unor fapte trebuie să ne surprindă, ci mai degrabă prezența altora. Din acest punct de vedere aș releva o observație de topică de deosebită subtilitate a lui Ienăchiță Văcărescu care a trecut neremarcată de cercetătorii anteriori : „Adverbiul să alcătuește cu graiul. Să pune și înainte și în urmă. Însă în urma graiului să cuvine pururea a să pune, așa iaste regula, adică *îi șade bine*, daru să zice și *bine îi șade*. Însă aceasta să ia spre dăsfăimare, în locu dă *îi șade rău*, daru nu pururea, căci dă multe ori luîndu-se și spre bine să zice și să scrie adverbiul înnaintea graiului. Cu toate acestea la buna construțione nu să cuvine" (p. 124) ; se recunoaște aici simțul lingvistic nu numai al filologului, ci și al scriitorului-poet Ienăchiță Văcărescu.

Surprinzătoare este afirmația sentențioasă a lui Ovid Densusianu despre gramatica lui Ienăchiță Văcărescu : „Ca valoare filologică n-are nici una, nu găsim deloc într-însa ideile din operele gramaticale ale învățaților transilvăneni. Este o simplă expunere de principii gramaticale, un studiu asupra categoriilor gramaticale din limba noastră" [29]. Se reproșează așadar unei gramatici — și încă unei prime gramatici — că este o simplă gramatică !

Ion Gheție [30], care recunoaște importanța lucrării, afirmă că „Privită în raport cu lucrările care l-au precedat (mai puțin gramatica lui Micu-Șincai), *Observările* [sic] lui Văcărescu se remarcă prin spiritul logic care conduce structurarea materialului și prin unele soluții noi" ; ca exemplu de asemenea soluții se specifică faptul că „El este primul gramatic român care distinge existența genului neutru (*neutru* sau *de niciun* [31])". După părerea mea cele două elemente din această apreciere trebuie disociate : exceptarea gramaticii lui Micu și Șincai e necesară numai pentru noutatea structurării logice a materiei, căci „soluții noi" există și față de aceștia. Recunoașterea genului neutru este o astfel de soluție nouă tocmai în raport cu gramatica lui Micu și Șincai ; ea nu reprezintă însă o noutate absolută, întrucît de un asemenea gen se vorbise, într-un mod mai puțin clar, și în gramatica manuscrisă a lui Dimitrie Eustatievici [32]. Soluții sau elemente noi și valabile pot fi considerate, de exemplu, înregistrarea pasivului analitic cu auxiliarul *a fi* pe lîngă cel reflexiv (p. 60 și 117—118, cu transformarea activ > pasiv), a formei cu *-ră* la persoana a 3-a plural a mai mult ca perfectului (p. 65, 68, 71, 74, 76, 78, 80) [33], recunoașterea verbelor cu prezentul în *-ez* ca subtip al conjugării I (p.

[27] *Ibidem*, p. 113.
[28] *Ibidem*, p. 112.
[29] „Revista universitară", I, 1900, nr. 6—7, apud P. V. Haneș, *lucr. cit.*, p. 87.
[30] *Loc. cit.* în nota 17.
[31] De fapt, *dă nici unul* (vezi p. 25).
[32] Ediția citată, p. 35.
[33] Vezi Mioara Avram, *Données dialectales récentes et le témoignage des anciennes grammaires du daco-roumain*, în *XIV Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza. Napoli, 15—20 aprile 1974, Atti, II*, 1976, p. 112.

70) [34], a concurenței dintre infinitiv și conjunctiv (p. 63 și 101), notarea unor exemple variate de domeniul foneticii sintactice (p. 102 și 104). Față de gramatica lui Micu și Șincai, dar nu și față de Eustatievici, este de remarcat, ca noutate, atenția acordată alternanțelor fonetice (p. 15 și 96). Se pot cita, desigur, și unele soluții noi greșite, cum ar fi încadrarea la articole (p. 20) a prepozițiilor *la*, *pe* și a interjecției *o* (aceasta numită „articol chemător" — p. 98), dar ele prezintă un interes mai mic.

Uzul constituie pentru Ienăchiță Văcărescu supremul, dacă nu „unicul criteriu în materie de limbă", cum spune L. Șăineanu [35]. Despre importanța uzului gramaticul muntean se pronunță direct în definiția termenului folosit pentru această noțiune: „*Idiotizmă* iarăș iaste aceia ce are limba obiceiu, fie și fără regulă, și căci iaste obiceiu al limbii rămîne regulă și canonu" (p. 103). De aceea, deși știe că perscana 1 singular, indicativ prezent, de la *a putea* ar trebui să fie *potu*, cum se spune în Moldova, sau cel mult *poțu*, cu alternanța *t/ț*, el înregistrează forma neregulată *pociu* (p. 82—83), pe care o folosește în mod firesc [36].

9. În diverse capitole Ienăchiță Văcărescu face comparații cu alte limbi — greaca, latina, italiana, franceza, spaniola, slava, turca, persana, araba — relevîndu-și cunoștințele de poliglot. Cele mai multe asemenea comparații se referă la pronunțare, mai exact la lectura literelor (p. 99, 100—101), și la morfologia verbului (p. 59, 61, 85); pentru versificație vezi citatul de la p. 134—135 reprodus mai înainte sub **6**. Uneori comparația cu alte limbi nu este explicită, dar stă la baza sublinierii unor particularități ale limbii române, cum e cazul discuției asupra poziției articolului („Articolii, cu toate că la alcătuirea lor ar trebui dă a pururea să să pue înnaintea numelui și pronumelui, dar la limba noastră nu să urmează așa, ci au rămas idiotizmă sau însușire a limbii dă a să pune unii înaintea numelui și pronumelui, iar alții în urmă după căderi" — p. 21) sau al prezentării felului de formare a perfectului compus de la *a fi* cu auxiliarul *a avea* („timpulu cel săvîrșitoriu trecutu a modei indicative a graiului *a firea* s-aru cuveni după orînduială să fie *eu sîntu fostu*, iaste însă *eu amu fostu* și iaste idiotizmă" — p. 103—104).

Ienăchiță Văcărescu era conștient de latinitatea limbii noastre și proclamă caracterul romanic al limbii române atît în schița de istorie din prefață (p. 3—6), care pornește de la cucerirea Daciei de către romani, cît și în diverse locuri din cuprinsul gramaticii, întrucît în orice referire la latină sau la alte limbi romanice nu scapă prilejul de a sublinia originea limbii române: „Însă nu să pot numi cu un teimen toți [timpii], nici în limba noastră, precum nici în limbile talienești și latinești, din care să trage limba noastră" (p. 61); „Italianii, franțezii, ișpaniolii și alții ce li să trage limba dîn limba latinească ca niște pîrae, precum și aceasta a noastră rumânească" (p. 134—135).

[34] Paralel cu subtipul verbelor cu prezentul în *-esc*, distins și în gramatica lui Micu și Șincai la verbele cu infinitivul în *-i*.

[35] *Lucr. cit.*, p. X.

[36] După Mariana Costinescu, *Normele limbii literare în gramaticile românești*, București, 1979, p. 32—33, s-ar înțelege că Văcărescu recomandă în teorie forma *pot*, iar „în textul gramaticii sale . . . nu renunță la forma *poci*"; autoarea citată nu a observat că *pot (u)* este pentru Ienăchiță Văcărescu forma ideală, dar el menționează clar verbul *a putea* ca verb cu alternanță neregulată: „*A putea* nu face *potu*, cumu să cuvine, ci face *pociu*".

10. Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu este expresia patriotismului său fierbinte. Autorul însuși declară în prefață că motivul pentru care și-a luat îndrăzneala de a scrie și publica această carte este „iubirea patriei, a vecinătății și a rumânilor ce vorbescu cu această limbă" (p. 9—10). Pe cît suferă în mîndria sa patriotică pentru faptul că „limba patriei noastre prin care cuvîntăm [...], limba cu care cuvîntînd petrecem viețuirea aceasta vremelnică" este lipsită de gramatică (p. 2), pe atît e de bucuros să releve anumite calități ale limbii române, printre care cele referitoare la figurile de stil : „Îndăstulată iaste limba noastră dă alcătuiri figurate și, pă cîtu va fi din dăstul ca să facu pă iubitorii dă învățătură să înțeleagă, și acestea voiu arăta fără preget, făcîndu-i dăstoinici printr-această arătare ce voiu face a afla toate cele ce nu amu arătatu aici păntru prelungime" (p. 125).

Celebrul său testament în versuri :

„Urmașilor mei Văcărești!
Las voă moștenire :
Creșterea limbei românești
Ș-a patriei cinstire"

figurează într-o altă formă și cu o deschidere mai largă decît cea limitată la familie în încheierea prefeței la gramatica sa : „las clironomi și pă fii miei cei trupești, și pă fii miei cei grammaticești ca să clironomisească dragostea, rîvna și silința mea cea păntru binele, cinstea și folosul simpatrioților și a patriei" (p. 11—12).

Descendenții „trupești" ai lui Ienăchiță Văcărescu i-au moștenit și continuat activitatea în direcția literară (dintre membrii familiei sale numai Iancu Văcărescu se pare că a alcătuit o gramatică, pierdută din păcate). Urmașii „gramaticești" ai lui Ienăchiță Văcărescu — mult mai numeroși — sînt toți cei care au activat și activează pe tărîmul gramaticii românești, sporind și îmbunătățind necontenit cunoașterea ei.

La bicentenarul gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu și la 190 de ani de la moartea marelui cărturar se cuvine să ne amintim ce spunea despre el Eliade Rădulescu, un urmaș în ale gramaticii din generația cea mai apropiată în timp. Caracterizarea, făcută în 1828, în care arată că „Acesta [=Ienăchiță Văcărescu] a stătut cel dintîi în Țara Rumânească ce a dăschis drumul rumânilor spre cultura limbi, și pe urmă a lăsat ca o datorie fiilor și nepoților săi cercetarea și îndreptarea limbi", se încheie cu îndemnul valabil și astăzi „scumpă trebuie să fie pomenirea lui la toți rumâni"[37].

August 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[37] *Gramatică românească* de Ion Heliade Rădulescu, ediție de Valeria Guțu Romalo, București, 1980, p. 63.

PROBLEMELE DIALECTOLOGIEI ÎN OPERA LUI B. P HASDEU

GR. BRÂNCUȘ

În vasta operă lingvistică a lui B. P. Hasdeu, problemele dialectologiei, generale și românești, ocupă un loc foarte important. Preocupările pentru ramificațiile dialectale ale limbii derivă la Hasdeu din concepția, pe care el a exprimat-o de nenumărate ori, asupra caracterului social al limbii. „Nemic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societății", scrie el în „prefața" la *Principii de linguistică*, 1881, p. VII; în alt loc, puțin mai tîrziu : „Graiul este un mijloc de înțelegere mutuală" (*Un nou punct de vedere asupra ramificațiunilor gramaticei comparative*, în „Columna lui Traian", 1882, p. 28).

Încă de la prima lecție a cursului liber de filologie comparată, din octombrie 1874, Hasdeu includea lingvistica, așa cum făceau și marii săi contemporani europeni J. Grimm, H. A. Sayce, D. W. Whitney, în complexul științelor sociale, considerînd-o „cea mai socială dintre toate", chiar dacă metodele ei de cercetare erau împrumutate din domeniul științelor naturale. „Linguistica nu este o știință naturală, măcar că întrebuințează o metodă biologică, după cum ea nu este o știință matematică, deși recurge adesea la formule algebrice, cu *plus*, cu *ecuațiunea*, cu *proporțiunea* etc., ba nu se sperie nici chiar cu semnul $\sqrt{\ }$ "(*Principii de linguistică*, p. 15—16). Ca produs social, limba e legată direct de psihologia și istoria colectivității umane, de unde urmează că cercetarea limbii trebuie corelată cu a celorlalte științe sociale. Astfel de idei aveau să devină fundamentale în lingvistica sociologică promovată de Ferdinand de Saussure și Antoine Meillet.

Dialectele, ca și limbile, pot fi studiate din două puncte de vedere : „*peritetic*, cînd se compară graiurile sincronice unul altuia și punctul de vedere *anatetic*, cînd se compară perioadele succesive din ce în ce mai sus ale fiecărui grai în parte față cu ale celorlalte graiuri" (*ibid.*, p. 54). Recunoaștem aici, în germene, concepția privind dihotomia sincronie-diacronie din lingvistica saussuriană de mai tîrziu. În cercetarea propriu-zisă, el a aplicat ambele procedee. În studiile sale publicate în diferite reviste se poate observa că graiurile dacoromâne sînt mereu comparate sincronic și diacronic.

Viziunea dispersării geografice asupra faptelor de limbă nu-i lipsește autorului nici cînd e vorba de epocile foarte îndepărtate, pentru care e nevoie de reconstrucția limbii. Astfel, după Hasdeu, limba dacă este o variantă dialectală a limbii trace. „Între daci și strămunii albanezilor — scrie el în 1900 — cată să fi fost o diferință numai de dialecte, nu de

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 477—483, București, 1987

limbă" (*Cine sunt albanezii?*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom. XXIII, Memoriile secțiunii literare, p. 103). Ideea aceasta, a „dialectelor tracice", apare mereu în scrierile lui. Mai interesant însă este faptul că el considera că existau variante teritoriale și în interiorul limbii dace propriu-zise : „Limba dacilor avea subdialecte, diferind unele din ele, într-un mod caracteristic, de ale tracilor de peste Dunăre și din Asia Mică", scrie el în *Apendice* la studiul despre etimologia lui *ghiuj* (v. „Columna lui Traian", an. VII, 1876, p. 124).

În definirea dialectului, chestiune mult discutată în lingvistica europeană de pe la 1875—1880, Hasdeu are idei întru totul originale, pe care geografia lingvistică avea să le confirme mai tîrziu. El considera că nu trebuie negată existența dialectelor, chiar dacă limitele dintre ele nu pot fi riguros determinate. Se știe că francezii Paul Meyer, Gaston Paris, Jules Gilliéron, la care se adaugă germanul Georg Wenker, care a publicat în 1881 o fasciculă din *Atlasul lingvistic al Germaniei de Nord și de Mijloc*, credeau că există numai „caractere dialectale", dar nu dialecte, că granițe între dialecte nu există.

Cu aproape un sfert de veac înainte de publicarea *Atlasului lingvistic al Franței*, Hasdeu afirma că „orice mapă geografică dialectală implică rezerva fluctuațiunilor terminale : *centrul fiecărui dialect e pronunțat, hotarele sînt echivoce*" (*Principii de linguistică*, p. 59, cu subl. n.) ; sau, în altă formulare : „Continuitatea, oricît de neîntreruptă, nu exclude existința unor centruri mai pronunțate. Culorile prismei trec pe nesimțite dintr-una într-alta, fiind anevoie a indica punctul unde *se sfîrșește* una și unde *se începe* cealaltă ; dar la o distanță de la început și de la sfîrșit fiecare culoare înfățișează *un mijloc* foarte lămurit. În acest mod, se confundă capetele dialectelor, nu însă și porțiunile lor centrale" (*ibid.*, p. 58—59). Definiția dialectului dată de Hasdeu în 1881 este, cum spune Th. Capidan (*Limbă și cultură*, 1943, p. 341), „o adevărată divinație, rezultat al unei intuițiuni geniale, [care] ar putea figura și astăzi în orice tratat de lingvistică generală".

Remarcabile sînt și ideile privitoare la raportul dintre dialecte și limba literară (denumită de el „națională"). Deși limba literară se întemeiază pe un dialect dominant, ea implică, totodată, aportul, într-un grad mai mare sau mai mic, al tuturor unităților dialectale importante. „Limba națională ne înfățișează așa-zicînd congresul tuturor acelor dialecte sub președința acelui singur" (adică al celui dominant), scrie el în *Principii de linguistică*, p. 83. În citatul următor, această concepție e mai clar exprimată : „Din dată însă ce s-a realizat o predomnire decisivă a unuia din dialecte asupra celorlalte, se începe printr-însul, în care-și dau întîlnire toate, influința tuturora asupra tuturora, fie ele învecinate sau nu, și mai cu seamă influința dialectului celui de frunte asupra grupului întreg. Fiecare membru al națiunii, din orice regiune provincială, fiind silit, mai mult sau mai puțin, a întrebuința din cînd în cînd dialectul cel predomnitor, fără ca totdeauna să-l cunoască bine, îi altoiește acestuia vrînd-nevrînd o seamă de provincialisme, cari pot pieri fără urmă, dar e cu putință totuși să rămînă, prinzînd rădăcină. Dialectul cel predomnitor pe de altă parte, fiind limba tipică a națiunii întregi [. . .] toate celelalte dialecte, într-un grad mai mic sau mai mare, îl iau drept model de eleganță, drept țintă de imitațiune" (*ibid.*, p. 83—84). Ideea că la baza limbii lite-

rare se află un dialect privilegiat, influențat însă de toate celelalte dialecte, se regăsește formulată întocmai la F. de Saussure : „Une fois promu au rang de langue officielle et commune, le dialecte privilégié reste rarement tel qu'il était auparavant. Il s'y mêle des éléments dialectaux d'autres régions ; il devient de plus en plus composite, sans cependant perdre tout à fait son caractère originel" *(Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1968, p. 268).

Era de așteptat ca Hasdeu să vadă că dialectul care se impune ca limbă literară este susținut mai ales de literatura pe care acest dialect o dezvoltă. Cu vremea, limba literară nu se mai identifică decît parțial cu dialectul care a generat-o.

Aceste generalizări teoretice se întemeiază în primul rînd pe examinarea situației limbii literare românești. În lingvistica noastră actuală s-a impus opinia că „limba literară este, în același timp, expresia unui dialect acceptat drept bază a unificării și rezultatul colaborării tuturor dialectelor sau cel puțin a unora dintre ele" (Ion Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, 1978, p. 21).

În cazul concret al românei literare, Hasdeu spusese că la baza ei se află graiul din Muntenia și sudul Transilvaniei, în care a tipărit Coresi : „S-ar putea afirma, în cunoștință de cauză, că pe la jumătatea secolului XVI limba română înfățișa diverse straturi, unele mai înapoiate, altele mai înaintate, între cari există deja stratul cel devenit astăzi, aproape fără nici o schimbare, limba *tipică* a românului" *(Cuvente den bătrîni*, II, 1879, p. 98, citat reprodus și de Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, 1975, p. 48). În 1870, Hasdeu publică studiul *Psalmul 77 din Coresi* (în „Foaia Societății Românismul", I, 1870, p. 62—67), psalm care începe cu propoziția : „*Psaltirea* diaconului Coresi din 1577 este cea dentîi carte tipărită în limba noastră națională", din care rezultă cu claritate că el vedea în tipăriturile coresiene izvorul limbii noastre literare.

După părerea lui Hasdeu, curentă în dialectologia secolului al XX-lea, graiurile și dialectele se disting nu atît prin elemente de gramatică sau de vocabular, cît mai ales prin trăsături fonetice, care se repetă într-un mare număr de cazuri : „Fonetica poporană — afirmă el — [este] temelia dialectologiei" (EMR, I, Ed. Minerva, 1972, p. 11). Aceeași idee e întîlnită și în *Lalstica sau fiziologia sonurilor*, remarcabilul său studiu de fonetică teoretică (v. „Columna lui Traian", 1882, p. 65 ș.u.).

În chestionarul întocmit pentru culegerea de material de limbă vorbită dintr-o rețea de peste 700 de localități, din cele 206 de întrebări 46 sînt de fonetică, 3 de gramatică, 86 de lexic și 71 în legătură cu diferite obiceiuri, credințe populare etc. Din felul în care sînt formulate, se constată că Hasdeu cunoștea destul de bine înfățișarea dialectală a dacoromânei. Studiile pe care le-a publicat pînă la începerea lucrărilor pentru *Etymologicum* dovedesc acest lucru. Întrebările de fonetică se referă la posibilitatea conservării unor fonetisme vechi, ca rotacismul, *l* și *n* în poziție moale *(tal'u, cuńu)*, *i* silabic la pluralul masculinelor, diftongul *ea* în tipul *leage*, *-u* final în *omu*, *facu*, *en* în *cuvente*, africata *dz*, *rr* (forte), palatalizarea labialelor (fenomen străvechi, după Hasdeu) și altele. Se observă de aici că preferințele lui erau pentru elementele arhaice conservate în graiuri, elemente care individualizează româna în raport cu celelalte idiomuri romanice. Întrebările de gramatică privesc construcțiile cu repetarea pro-

numelui-obiect *(l-am văzutu-l, i-am datu-i)*, omonimia de tipul *(el, ei) merge* și formele de plural ale lui *mînă*, toate acestea fiind, astăzi, ca și în urmă cu un secol, fenomene caracteristice anumitor zone dialectale dacoromânești.

Întrebările de vocabular cer întocmirea unor liste de terminologie locală privind cele mai variate aspecte ale universului omului simplu. Aproape fiecare întrebare de lexic îmbrățișează larg un întreg domeniu terminologic, ca de exemplu : „Cum se numesc deosebitele unelte sau scule de plugărie?" ori „cari sînt pe acolo cuvintele în privința calului : felurile lui, vîrsta lui, culoarea și altele?". Din perspectiva cercetării lingvistice, Hasdeu concepea vocabularul ca o materie organizată în „sfere semantice", în grupuri terminologice. Sînt bine cunoscute studiile lui asupra terminologiei agricole, păstorești, vinicole etc. publicate, ca o continuare a *Istoriei critice a românilor*, în paginile „Columnei lui Traian" pe 1874. Prin chestionarul său, cu o tematică atît de vastă, el preconiza o explorare aproape radicală a limbajului popular, a graiurilor dacoromâne. Rezultatele acestei anchete, păstrate la Academia Română, au fost utilizate la redactarea *Etymologicului*. Materialul adunat poate fi, în bună parte, cartografiat, așa cum a încercat să dovedească Zamfira Mihail (în *Recherches ethnolinguistiques en Dobroudja au XIXe siècle*, în „Revue des études sud-est europeénnes", XVI, 1978, nr. 2, p. 364 și urm.).

Cercetarea cu un chestionar tematic a graiurilor locale îl situează pe marele nostru învățat printre promotorii geografiei lingvistice, dicționarul său fiind prima operă lexicografică în care se valorifică din plin rezultatele unei investigații, științific organizate, în structura dialectală a limbii române.

Hasdeu a examinat îndeaproape graiurile dacoromânești. Celor din Banat și Crișana le-a consacrat chiar studii speciale *(Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, în „Analele Academiei Române", seria II, t. XVII, Memoriile secțiunei literare, p. 1—69 ; și extras, 1896, ; v. și EMR, III, s. *Banat* ; „*Versul Cotroanței*" *de Petru Furdui. Specimen de graiul român din munții Abrudului în Transilvania*, în „Columna lui Traian", 1877, p. 184—187). În cuprinsul diverselor articole din *Dicționar*, în *Cuvente den bătrîni* și în multe studii rămase în periodice, observațiile asupra particularităților graiurilor noastre sînt răspîndite cu dărnicie. Unele particularități dialectale, cum sînt rotacismul, *rr* (forte), palatalizarea labialelor, formează materia unui ciclu de prelegeri ținute de Hasdeu la Universitate. La Arhivele Statului din București, se păstrează numeroase caiete ale studenților cu note luate în timpul expunerii profesorului (v. manuscrisele cu cotele 1471—1476, care cuprind rezumate la cursurile din 1897—1898).

Concepția lui asupra repartiției dialectale a dacoromânei corespunde în linii generale cu a dialectologilor de astăzi. El consideră că dacoromâna are cinci unități dialectale, pe care le numește „subdialecte". Iată un citat ilustrativ din *Românii bănățeni*, în EMR, III, Ed. Minerva, 1976, p. 525, unde se sesizează această diferențiere dialectală pornind de la textele vechi : „După cum *Psaltirea Scheiană*, popa Grigorie din Măhaciu și *Codicele Voronețian* ne-au conservat cu scrupulozitate un subdialect transilvănean stins fără altă urmă, după cum mitropolitul Dosoftei fonografiază subdialectul moldovenesc, tot așa cea mai scrupuloasă conservare a subdialec-

tului bănățean se datorește lui *Anonymus Lugoshiensis* pe prima linie, de aci, pe a doua linie lui Ion Viski, apoi întrucîtva lui Fogarasi și lui Haliciu". Se recunosc menționate aci subdialectele bănățean, moldovean și maramureșean. Despre cel din Muntenia a vorbit în repetate rînduri (chiar și de varianta oltenească a acestuia ; v., de exemplu, articolul despre originea lui *bia* „dragă", din „Columna lui Traian", 1883, p. 97—104), relevînd numeroase particularități (v., de exemplu, studiile consacrate terminologiilor pastorale, agricole și vinicole), iar despre cel din Crișana, cu prilejul reproducerii versurilor lui Petru Furdui (pentru graiul bănățean, v. și articolul *Răspunsul meu d-lui Émile Picot*, în „Columna lui Traian", 1876, p. 33—37).

Hasdeu a relevat și asemănările mari dintre graiurile din Banat și Moldova : „Există alte puncturi, vocalice, consonantice și chiar morfologice, în cari graiul bănățenesc se întîlnește cu al moldovenilor, ca și cînd moldovenii, în specie cei de la nord, ar fi o veche migrațiune de la Timiș prin țara Crișului și prin Maramureș, contopită apoi în Moldova de mijloc cu un curent sudic oltenesc" (EMR, III, s.v. *Banat*).

În studiile sale etimologice, ca și în alte lucrări de istorie a limbii, Hasdeu face necontenit apel la material lingvistic din toate graiurile dacoromâne ; el își culege informațiile nu numai din texte, ci și din comunicări orale. O examinare atentă a materialului dialectal folosit de el duce la concluzia că intuise foarte devreme existența celor cinci unități dialectale ale dacoromânei, că observase de timpuriu asemănările izbitoare dintre graiurile din Banat și cele din Moldova și că, de asemenea, văzuse, încă de pe la 1870, o mare unitate între graiurile noastre, absența unor contururi rigide între unitățile dialectale dacoromâne.

Considerată în ansamblu, româna apare ca o limbă foarte unitară în raport cu celelalte limbi europene, căci deosebirile de la un grai la altul nu sînt mari și nu creează dificultăți înțelegerii dintre locuitorii diverselor provincii românești. Caracterul unitar al limbii române, verificat de unii lingviști prin exerciții de confruntare a textelor dialectale și a materialului cartografiat cu trăsăturile limbii naționale, fusese remarcat pentru prima oară de B. P. Hasdeu. Sub pana sa retorică, unitatea limbii române, care reflectă contactul permanent dintre grupurile de români, de la origini pînă astăzi, capătă proporțiile unui adevărat miracol al istoriei : „Un exemplu fără pereche în analele lumii — scrie el, în 1873, în *Istoria critică a românilor*, Ed. Minerva, 1984, p. 459 — sînt zece milioane [de români] presărate în trei, patru sau cinci provincii [...], totuși vorbind pretutindeni o singură limbă nedialectizată. Galia, Italia, Spania, Germania, Britania au giargoane peste giargoane. Antica Eladă, atît de mică, era toată numai dialecte. Dacia Traiană — nicidecum".

În studiile sale, Hasdeu s-a referit în repetate rînduri și la ramurile dialectale românești din sudul Dunării. În remarcabilul său studiu *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în EMR, III, Ed. Minerva, 1976, p. 25, scrie următoarele : „Nașterea macedoromânilor, a istroromânilor și a moravoromânilor datează deopotrivă din secolul X, nefiind ei toți altceva decît nește dacoromâni împinși din Panonia spre sud și spre apus prin năvălirea maghiară".

Așadar, după opinia lui Hasdeu, leagănul primitiv românesc, aria românei comune a fost în exclusivitate regiunea nord-dunăreană (v.

studiul *Doina răstoarnă pe Roesler*, în „Columna lui Traian", 1882, p. 529—535). Ruperea trunchiului român comun, prin separarea aromânilor și istroromânilor, s-a produs în secolul al X-lea. Istroromâna, observă Hasdeu, prezintă trăsături în comun cu graiul din zona de vest a dacoromânei. El arată că strămoșii aromânilor sînt semnalați în 976 *(vlahi drumași*, probabil „cărvănari") de cronicarul bizantin Kedrenos și că la 1070 bizantinul Kekaumenos îi localizează în Elada, Epir, Macedonia.

Despre meglenoromâni Hasdeu vorbește tîrziu, după ce aceștia aveau să fie descoperiți de Weigand (cf. opera acestuia *Wlacho-Meglen*, Leipzig, 1892). După Hasdeu, meglenițiii vorbesc un subdialect al aromânei, ipoteză care circulă încă și astăzi.

E necesar să arătăm că Hasdeu nu s-a gîndit niciodată că aromâna, meglenoromâna și istroromâna ar fi limbi romanice aparte, iar nu dialecte ale românei. El s-a referit mereu la materialul de limbă din aromână, dialectul pe care îl cunoștea mai bine (v. mai ales studiile cuprinse în volumul *Din istoria limbei române*, 1883). Elementele pe care el le-a atribuit substratului, precum și cele moștenite din latină, au fost amănunțit cercetate și în variantele dialectale din sud. De exemplu, pentru etimologia cuvîntului *traistă*, el compară toate variantele dialectale care apar în română și în albaneză. În „Columna lui Traian", el a publicat *Vocabularul istriano-român* al lui Ioan Maiorescu, iar în *Etymologicum* a tratat și cîteva cuvinte aromânești.

Din configurația dialectală a limbii române, la nordul și la sudul Dunării, Hasdeu trage și unele concluzii cu caracter istoric. Astfel, în expunerea la Al VII-lea Congres al Orientaliștilor, din 1886, a arătat, împotriva teoriei roesleriene, agitate la congres de maghiarul Hunfalvy, că păstorii români nu au urcat niciodată cu turmele lor de la sud la nord; direcția mișcării pastorale în căutarea pășunilor a fost întotdeauna de la nord spre sud, niciodată invers: „tout au contraire, ils descendent systémathiquement du Nord au Sud à la recherche de meilleurs pâturages. C'est ainsi que depuis longtemps ils ont pénétré jusqu'au fond de la Grèce d'où ils ne remontent plus. C'est là une tendance naturelle aux bergers de tous les temps et de tous les lieux. Voilà un principe qui contrarie singulièrement la théorie de M. Hunfalvy" *(Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, Bucarest, 1886, p. 7—8).

El formulează, totodată, un principiu de teorie generală, de a cărui valabilitate nu ne dăm încă bine seama: cu cît o populație e mai puțin sedentară, cu atît dialectul ei e mai arhaic și mai amestecat; invers, cu cît o populație e mai stabilă, cu atît dialectul ei are o dezvoltare mai normală, organică, într-un mediu constant. Iată citatul: „des deux dialectes, celui qui n'a jamais changé de place, fixé dans les mêmes conditions climatériques et de voisinage, se développe le mieux, tandis que le dialecte qui se déplace subit nécessairement des dérangements de toutes sortes. Or, le dialecte daco-roumain est de beaucoup plus normal, plus organique, plus conséquent dans son développement, qui se produit parallèlement à l'italien, que le macédo-roumain qui nous apparaît, en tout, comme entravé et arrêté dans sa marche" (*ibid.*, p. 8).

O caracterizare a aromânei în termenii principiului expus mai sus făcuse încă din 1882, în studiul *Domname și turcame. Sufixul romanic*

-*ame la macedoromâni*, în „Columna lui Traian", 1882, p. 570 : „Dialectul macedoromân, nu al nostru, resimte în toate particularităţile sale, mai cu seamă fonetice şi morfologice, urmele unei puternice zguduiri".

Trebuie arătat, totuşi, că ideea aceasta reapare într-un anume fel la Puşcariu, care a observat că în graiurile din Transilvania există unele elemente de origine latină (*ai*, *nea*, *păcurar*, *pedestru* etc., cf. *Limba română*, I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 339) care lipsesc în graiurile din Muntenia, de unde concluzia că românii de peste Carpaţi nu şi-au părăsit niciodată vatra strămoşească.

Din comentarea textelor lingvistice ale lui B. P. Hasdeu, în special a *Principiilor de linguistică* şi a studiilor publicate în *Etymologicum*, rezultă că, în materie de dialectologie, marele nostru învăţat a susţinut idei extrem de valoroase. Originalitatea unora dintre ele este de necontestat.

Ca şi în alte domenii ale lingvisticii, Hasdeu s-a impus şi în dialectologie ca un adevărat creator.

Iulie 1987

Facultatea de Filologie
Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 5—7

CAZURI PARTICULARE ALE RELAȚIEI SINTACTICE DINTRE SUBIECT ȘI PREDICAT, DINTRE SUBIECTIVĂ ȘI REGENTA EI

I

GH. D. TRANDAFIR

1. Deși tratată frecvent, problema relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei prezintă totuși unele aspecte controversate, pe care ne propunem să le examinăm în cele ce urmează. Luăm ca lucrare principală de referință *Relația sintactică dintre subiect și predicat* de Marina Rădulescu [1], în care sînt analizate critic diverse soluții curente vizînd tematica respectivă și este expus și punctul său de vedere asupra acestora.

Abordăm numai chestiunile discutabile din articolul citat, la care adăugăm și altele, care — presupunem — l-ar completa.

Dificultățile descrierii relației dintre subiect și predicat rezidă atît în complexitatea fenomenului considerat, cît și în deficiențele cercetării, caracterizată prin terminologie și interpretări arbitrare, uneori evident eronate.

Astfel, predicatul nominal este definit fie ca o categorie sintactică monofuncțională, conform tradiției gramaticale românești, fie disociat în două categorii funcționale, atribuindu-se verbului copulativ rol de predicat verbal, iar numelui predicativ, rol de parte de propoziție subordonată simultan acestuia și unui nume [2].

Unii lingviști preferă termenului de nume predicativ pe cel de atributiv [3] sau pe cel de predicativ [4].

Acordul în caz al numelui predicativ cu subiectul este conside-

[1] LR, XXIX, 1980, 1, p. 11—26.

[2] Vezi Elena Neagoe, *Observații asupra definiției verbului copulativ*, în CL, XIV, 1969, 1, p. 95—97; D. D. Drașoveanu, *Sintagma verb+adjectiv — o certitudine?*, în CL, XVIII, 1973, 2, p. 265—277; Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973, p. 124—145; Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal*, București, 1974, p. 133—154; V. Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1974, p. 59; P. Zugun, *Părțile de propoziție*, în CL, XXIII, 1978, 1, p. 103—111; G.G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, București, 1986, p. 53—93.

[3] Cf. Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 133.

[4] Cf. H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, București, 1945, p. 156—157; Em., Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București 1969, p. 101, 130.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 485—496, București, 1987

rat de către unii cercetători r e c ţ i u n e [5], fenomen care în realitate constă din regizarea de către un termen a unui morfem gramatical pe care el însuşi nu-l posedă, ca, de exemplu, impunerea de către verb sau prepoziţie a desinenţei cazuale.

Prin termenul de m e m b r u de p r e p o z i ţ i e se denumeşte atît o parte de propoziţie în general, indiferent dacă aceasta este principală sau subordonată [6], deci : propoziţie m o n o m e m b r ă / b i m e m b r ă / p l u r i m e m b r ă (ceea ce este perfect logic), cît şi numai o parte principală de propoziţie, cum admite şi *Gramatica Academiei* [7].

2.1. Dintre variatele concepţii asupra relaţiei subiectului cu predicatul cîştigă tot mai mulţi adepţi cea de interdependenţă, definită prin nonomisibilitatea nici unuia dintre termenii implicaţi în relaţia respectivă şi prin restricţii formale reciproce [8]. Această regulă este aplicabilă exclusiv propoziţiilor bimembre în care subiectul şi predicatul constau din cuvinte flexibile, explicite sau implicite, dar catalizabile [9], iar verbul cu funcţie de predicat sau cel din componenţa predicatului comportă o valenţă de nominativ.

Partizanii acestei soluţii circumscriu însă acordul dintre cele două părţi principale de propoziţie în general la categoriile gramaticale de persoană şi de număr, adică vizează numai predicatul verbal exprimat prin verb la diateza activă sau reflexivă şi ignoră predicatul verbal la diateza pasivă, precum şi predicatul nominal cu numele predicativ actualizat prin adjectiv sau alte categorii lexico-gramaticale cu valoare de adjectiv, la care acordul cu subiectul include şi desinenţele de gen, număr şi caz.

2.2. Descrierea relaţiei de interdependenţă dintre subiect şi predicat se complică atunci cînd unul dintre termenii consideraţi este invariabil, deci conexiunea lor nu mai este marcată prin flexiune. Se cunoaşte vechea şi încă vie dispută cu privire la predicativitatea modurilor nepersonale. H. Tiktin afirma încă în secolul trecut că „în propoziţiile dependente se aplică cîteodată şi numele verbale în funcţie de verb al predicatului ; *Pînă a nu se r i s i p i norii, aerul nu se va încălzi; În anul 1520, m u r i n d Selim, urmaşul său Soliman îndată ridică armele în contra ţărilor de la Dunăre*"[10].

Acest principiu este preluat şi dezvoltat de Matilda Caragiu, care conchide că infinitivul scurt şi gerunziul (verb) exprimă categoriile verbale de diateză, persoană, timp şi mod prin morfeme implicite şi funcţionează ca predicate în propoziţii subordonate, iar uneori şi în propoziţii princi-

[5] Cf. D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române, Sintaxa*, Iaşi, 1983, p. 93.

[6] V. Şerban, *Sintaxa limbii române*, p. 86—89.

[7] Vol. II, p. 67—69.

[8] Vezi Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I., Bucureşti, 1940, p. 156—157 ; Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 38—39 ; Gabriela Pană Dindelegan, *Tipuri de relaţii în interiorul grupului verbal*, în LL, 1975, 2, p. 226—232 ; Iorgu Iorgan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1978, p. 555 ; D. Irimia, *op. cit.*, p. 91—99 ; Gh. D. Trandafir, *Observaţii cu privire la interpretări recente ale funcţiilor şi relaţiilor de subordonare intrapropoziţionale* (I), în LR, XXXIV, 1985, 1, p. 3—15.

[9] Pentru conceptul de *cataliză*, vezi L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, 1968, p. 129—131.

[10] Vezi *op. cit.*, p. 157.

pale. Clasificarea modurilor în personale și nepersonale nu s-ar justifica[11].

2.3. Valeria Guțu Romalo se situează pe poziție diametral opusă, susținînd că modurile nepersonale specificate mai sus se caracterizează prin absența desinențelor de persoană și număr. Acțiunea exprimată prin infinitivul scurt și gerunziul-verb se raportează la un subiect, dar din acest fapt nu rezultă că infinitivul și gerunziul realizează categoria persoanei, care se deduce din context. Modurile nepersonale nu funcționează niciodată ca predicat și presupun „cu necesitate apariția altei forme verbale aparținînd unui mod personal. Prin aceasta m o d u r i l e n e p e r s o n a l e au un c a r a c t e r d e p e n d e n t, ceea ce justifică utilizarea pentru denumirea lor a termenului de m o d u r i n e p r e d i c a t i v e" [12], iar pentru predicat „definitorie este realizarea *formă verbală aparținînd unuia din modurile „personale"*, moduri a căror prezență în comunicare nu presupune ocurența altei forme verbale, care nu participă decît în calitate de termen r e g e n t la relații de dependență (această particularitate primează în limitarea poziției predicat la modurile personale)" [13].

Referitor la concepția V. Guțu Romalo despre nepredicativitatea infinitivului și a supinului remarcăm următoarele :

(a) În realitate și modurile personale participă ca termeni dependenți în relația de subordonare, nu numai cele nepersonale. Definiția propusă de autoare este deci inadecvată, fiind prea largă, căci include, implicit, în categoria modurilor nepredicative și modurile personale din propozițiile subordonate. Pe de altă parte, funcția predicativă a modurilor personale se circumscrie la ocurența lor în propoziții principale. Conform acestui principiu, în enunțul *Știe să citească*, conjunctivul *să citească* din subordonată n-ar constitui un predicat, pentru că nu reprezintă un termen regent.

(b) Se afirmă că predicatul poate fi exprimat și prin infinitiv în propoziția principală independentă în care echivalează cu un imperativ, contrazicîndu-și astfel definiția predicatului [14].

(c) În limitarea funcției de predicat la modurile personale primează criteriul participării acestora numai în calitate de termen regent la relația de dependență. Or, și un verb la mod nepersonal poate să fie termen regent într-o relație de dependență, ca în enunțul [...] *cînd vine vremea de a p r i c e p e omul ce-i bine și ce-i rău* (Creangă, O., p. 82).

[11] Cf. Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG, II, 1957, p. 61—89 ; idem, *„Moduri nepersonale"*, în SCL, XIII, 1962, 1, p. 29—43 ; D. D. Drașoveanu, în D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, 1966, p. 48 ; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, 1968, p. 37 ; Șt. Házy, *Gerunziul—predicat „dependent"*, în StUBB, *„Philologia"*, fasc. I, 1971, p. 109—119 ; idem, *Infinitivul—predicat „dependent"*, în StUBB, *„Philologia"*, fasc. I, 1974, p. 97—103 ; idem, *În problema relației predicative*, în CL, XXV, 1980, 2, 187—189 ; D. D. Crașoveanu, în *Limba română contemporană, Curs. Fasc.* a III-a, *Sintaxa propoziției*, Timișoara, 1973, p. 48—86 (multigrafiat) ; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 251 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 275—293 ; idem, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982, p. 186—188.

[12] Vezi Iorgu Iordan et al., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 212.

[13] Vezi V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 125.

[14] *Ibidem*, p. 126.

Din comentariul precedent rezultă că autoarea nu reușește să clasifice modurile verbale în două categorii opuse : p e r s o n a l e, p r e d i c a t i v e și r e g e n t e /n e p e r s o n a l e, n e p r e d i c a t i v e și d e p e n d e n t e, cum și-a propus.

De altfel, această problemă este tratată inconsecvent și în *Gramatica Academiei*, care consideră conjunctivul perfect *((eu, tu, el, noi, voi, ei) să fi citit)* și prezumtivul format cu conjunctivul auxiliarului *a fi ((eu, tu, el, noi, voi, ei) să fi citind)* cînd moduri p e r s o n a l e și p r e d i c a t i v e[15], cînd moduri n e p e r s o n a l e („invariabile"), dar, implicit, p r e d i c a t i v e[16].

2.4. Recent Ion Diaconescu aduce în discuție unele puncte de vedere originale[17]. Astfel, admite valoare predicativă și pentru supinul cu valoare de imperativ din propozițiile principale : D e v ă z u t *și paginile următoare*. De asemenea contestă existența construcțiilor absolute gerunziale, infinitivale și participiale, pe care le analizează direct în componentele lor lexicale. În enunțul *slujind un episcop oarecare* [...] *părintele Duhu intră*, verbul la gerunziu *slujind* ar fi complement circumstanțial de timp, determinînd predicatul *intră*, iar substantivul *un episcop* ar funcționa ca subiect al gerunziului *slujind*, de care depinde. Pentru subiectul de acest tip, în speță, pentru *un episcop*, se propune denumirea de s u b i e c t s e c u n d a r.

Considerăm arbitrară descrierea precedentă. La nivelul cuvîntului, gerunziul *slujind* se amalgamează semantic și sintactic cu subiectul *un episcop (slujind + un episcop)*, cu care contractează relație de interdependență, marcată unilateral prin cazul nominativ, impus de gerunziu substantivului, deci ambii termeni implicați în relație sînt neomisibili. Combinarea directă a gerunziului *slujind* cu verbul *intră (intră + slujind)* este forțată, artificială. Ocurența unui subiect *(un episcop)* fără predicat, subordonat unui complement circumstanțial de timp *(slujind)*, constituie un nonsens. Numai verbul cu funcție de predicat regizează cazul nominativ al unui substantiv sau pronume cu care stabilește relație de se erdependență. La nivelul imediat superior cele două sintagme specificate intintegrează într-o unitate *(slujind un episcop oarecare + părintele Duhu intră)*, în cadrul căreia prima este subordonată în bloc verbului *intră*. Altfel spus, coeziunea semantică și sintactică dintre *slujind* și *un episcop* primează asupra celei dintre *slujind* si *intră*.

2.5. Discuția asupra predicativității modurilor nepersonale vizează în general infinitivul și gerunziul. La acestea D. D. Drașoveanu și Ion Coteanu adaugă și participiul, pe care îl ilustrează prin enunțurile : *O dată trenul* **oprit** *în gară, noi am coborît* și, respectiv, **Părăsit** *de toți, cățelul începu să scheaune*[18]. Ion Diaconescu și Mioara Avram acordă funcție predicativă și supinului cu valoare de imperativ[19].

2.6. Marina Rădulescu susține că acordul verbului cu subiectul în persoană și număr se realizează și în construcțiile cu verb la mod neperso-

[15] Vol. I, p. 216.
[16] Vol. I, p. 271.
[17] *Sintaxa și părțile de vorbire flexibile* (I), în LL, II, 1985, p. 173—182.
[18] Vezi D. D. Drașoveanu, *op. cit.*, p. 48 ; Ion Coteanu, *op. cit.*, p. 251.
[19] Vezi I. Diaconescu, *op. cit.*, p. 179 ; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 264.

nal, ca, de exemplu, în **terminîndu-se** *ședința* și *de* **a pricepe** *și tu* și că el „se evidențiază dacă înlocuim modul nepersonal cu forma corespunzătoare a verbului la un mod personal" [20].

O atare metodă de analiză gramaticală nu este concludentă. Mărcile gramaticale prin care se manifestă categoriile gramaticale, specifice acordului predicatului cu subiectul în persoană, număr, gen și caz sînt accesibile observației directe. Dacă aceste mărci nu se exprimă niciodată la infinitiv și la gerunziu, înseamnă că ele sînt incompatibile cu aceste forme verbale. Substituirea formelor verbale neflexibile menționate cu formele flexibile corespunzătoare s-a t e r m i n a t și s ă p r i c e p i, care comportă realmente desinențele respective, nu justifică afirmația că aceste desinențe aparțin și formelor neflexibile t e r m i n î n d și a p r i c e p e. Membrii uneia și aceleiași clase de substituție nu prezintă obligatoriu identitate de structură morfologică.

Așadar nu se poate susține că acordul în persoană și număr al verbului la mod nepersonal cu subiectul respectiv se probează prin formele verbale corespunzătoare la moduri personale aparținînd aceleiași clase de substituție.

Menționăm că acordul formal între subiect și predicat nu se realizează nici în propozițiile în care predicatul este exprimat printr-un verb la conjunctivul perfect sau la prezumtivul compus cu conjunctivul auxiliarului *a fi*, care sînt, de asemenea, nepersonale (invariabile): *Cu cine să-l fi confundînd? (eu, tu, el, noi, voi, ei)* („Gazeta literară", XIV, 1967, nr. 8, p. 4); *Să fi greșit (eu, tu, el, noi, voi, ei) pe undeva?* (Lăncrănjan, C., III, p. 94).

2.7. Printre tipurile de enunțuri analizate de M. Rădulescu nu figurează nici unul cu predicatul exprimat prin i n t e r j e c ț i e, deși el se tratează în toate gramaticile limbii române, care în general îl denumesc — impropriu — p r e d i c a t v e r b a l.

Din încadrarea predicatului interjecțional în același model structural cu predicatul la mod personal nu rezultă însă că ele coincid și ca formă. Fiind o parte de vorbire neflexibilă, interjecția nu realizează acordul în persoană și în număr cu subiectul respectiv, cu care contractează însă relație de interdependență și căruia îi impune cazul nominativ.

Poziția sintactică a interjecției interdependente cu un termen în nominativ, unanim recunoscută ca predicat, este similară cu aceea a verbului la mod nepersonal, căruia i se contestă în general funcția de predicat.

În favoarea tezei predicativității modurilor nepersonale în română ar putea fi invocată și analogia cu gramatica altor limbi [21].

Adoptăm principiul predicativității infinitivului, gerunziului, participiului și supinului cînd acestea comportă subiect propriu, explicit sau implicit, cu care contractează relație de interdependență și căruia îi regizează cazul nominativ, fără să se acorde însă în număr și persoană cu el.

2.8. În principiu, subiectul gramatical implică ocurența predicatului. Uneori, însă, în limbajul popular și familiar, s u b i e c t u l e s t e i n d e p e n d e n t d e p r e d i c a t (nominativus pendens) în construcții

[20] *Art. cit.*, p. 22.

[21] Vezi, de exemplu, *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, Larousse, 1964, p. 126.

sintactice speciale numite a n a c o l u t u r i, în care problema acordului predicatului cu subiectul nu se pune [22].

Nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele [...] *parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!* (Creangă, O., p. 78).

Conceput și realizat inițial ca subiect al propoziției principale adversative, nominativul *eu* este părăsit și înlocuit, după circumstanțiala temporală *cînd mă gîndesc la locul nașterii mele*, cu dativul *-mi*, cu funcție de complement indirect, iar pe poziția de subiect gramatical al propoziției principale adversative apare substantivul *inima: dar eu...parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!* Pronumele *eu* funcționează totuși ca subiect inclus al circumstanțialei *cînd mă gîndesc la locul nașterii mele*, de care este separat prin virgulă (pauză). Conform normelor sintactice ale limbii literare, fragmentul citat s-ar formula astfel, *dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, tresar și acum de bucurie!* sau: *dar mie, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!*, în care subiectul suspendat *eu* este substituit cu complementul indirect *mie*, coreferent cu el.

Totuși ar fi eronat ca pe baza acestei echivalențe semantice a celor două forme pronominale să i se atribuie nominativului *eu* funcția de complement indirect, cum procedează Monica Dumitrescu [23].

Semnalăm alt tip de anacolut:

Băieții, *Radu citește și Dan se joacă prin curte*, în care subiectul inițial *băieții* este suspendat, deoarece este incompatibil cu două predicate care exprimă acțiuni diferite *(băieții...citește și se joacă)* și este reluat divizat în două subiecte *(Radu și Dan)*, fiecare dintre ele fiind agentul uneia dintre acțiunile respective.

Evident că în anacoluturile cu subiect independent (suspendat) relația sintactică dintre subiect și predicat nu se realizează, datorită inexistenței predicatului corespunzător.

2.9. Unii lingviști de orientare logicistă limitează relația dintre subiect și predicat la propoziția principală, întrucît numai aceasta ar exprima o judecată completă și, implicit, o contestă propoziției subordonate, pe care o consideră parte de propoziție a principalei [24].

Prezentăm succint teoria Ecaterinei Teodorescu referitoare la conceptul de predicat și la statutul lui sintactic.

P r e d i c a ț i a este definită ca o comunicare manifestată prin verb finit (adică la mod personal) și/sau intonație autonomă. Verbul la mod per-

[22] Vezi N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945, p. 23—25; Gh. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR, IV, 1955, 2, p. 13—22; Eugenia Contraș, *Observații asupra unor construcții sintactice speciale*, în LR, XI, 1962, 6, p. 627—637; *Gramatica Academiei*, II, 1963, p. 418—421; D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, 1966, p. 22; Ileana Vincenz, *Anacolutul în graiurile populare în lumina gramaticii transformaționale*, în FD, VI, 1969, p. 173—180; V. Șerban, *op. cit.*, p. 131; Monica Dumitrescu, *O particularitate sintactică a limbii populare: anacolutul*, în FD, VIII, 1973, p. 153—168; Al. Graur, *Gramatica azi*, București, 1973, p. 221—222; Ecaterina Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române*, Iași, 1974, p. 351—352; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 385.

[23] *Art. cit.*, p. 156—157.

[24] Vezi G. Ivănescu, *Gramatica și logica* (II). *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a frazei*, în AUT, II, 1964, p. 193—214; Ecaterina Teodorescu, *Predicație, predicativitate*, în LR, XXXIV, 1985, 5, p. 435—440.

sonal din propoziția subordonată sau i n t e g r a t ă (după terminologia autoarei), deși satisface condițiile formale și semantice ale predicatului, totuși nu reprezintă un predicat, deoarece nu constituie un enunț (o comunicare). „Ideea de predicat subordonat e, din unghi funcțional, de neconceput" [25].

Propoziția subordonată ar îndeplini funcția unui t e r m e n d e p r o p o z i ț i e (Exemplu : *Ioana scrie* **de cînd avea cinci ani** — *Ioana scrie* **de la cinci ani**), de care se deosebește „doar prin formă și prin bogăție . . .semantică" [26].

Dacă propoziția subordonată se deosebește de partea de propoziție corespunzătoare „doar" prin expresie și prin conținut, ne întrebăm atunci care ar mai fi trăsăturile lor comune.

Reproducem un model de analiză sintactică bazată pe această concepție : „[. . .] enunțul *Spune-i că-l aștept la bibliotecă* se prezintă astfel ca un ansamblu de poziții sintactice : predicatul *spune*, subiectul inclus [*tu*], complementul indirect *-i* și complementul direct *că-l aștept la bibliotecă* — verbul *aștept* neavînd la acest nivel nici o funcție" [27].

Prin anularea funcției sintactice a predicatului din subordonată, problema relației dintre subiectul și predicatul acestei categorii de propoziții rămîne fără obiect, ceea ce constituie o soluție pe cît de originală, pe atît de surprinzătoare.

2.10. Relevăm trăsăturile distinctive ale relației dintre subiect și predicat în enunțuri în care predicatul este exprimat prin așa-numitul i m p e r a t i v n a r a t i v s a u d r a m a t i c.

Fenomenul respectiv a fost descris din unghi morfologic și stilistic, nu și sintactic, cu excepția Mioarei Avram [28].

Exemple de enunțuri cu imperativ narativ :

(a) *Dar eu, prudent cum mă știți, n-am mai așteptat să izbucnească focul și m-am încărcat cu familia în trăsură și* **mînă**, *și* **mînă** ! (Rebreanu, R., p. 460).

(b) *Ne-am abătut pe la o țuică* [. . .] *și pe urmă* **dă**-*i cu bere*, **dă**-*i cu vin* (Caragiale, O. I, 127).

(c) **Rîzi** *domnul, și* **rîzi**, și **rîzi** ! (Delavrancea, O. I, p. 317).

(d) *Eu vă vorbesc frumos, iar voi* **dă**-*i și* **dă**-*i cu prostia* (Rebreanu, R., p. 310).

Observăm că în exemplul (a) subiectul este la persoana I singular *(eu)*, iar predicatul, la imperativ, persoana a II-a singular *(mînă)*, cu valoare de indicativ, perfect compus, persoana I („am mînat"). Formele celor două moduri sînt în raport de variație liberă (compară : *eu* . . .**mînă** ! cu *eu* **am mînat**). Ambele forme au funcție de predicat, sînt în relație de interdependență cu subiectele respective, cărora le impun cazul nominativ,

[25] *Ibidem*, p. 438.
[26] *Ibidem*, p. 439.
[27] *Ibidem*, *loc. cit.*
[28] Vezi S. Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, p. 115 ; *Gramatica Academiei*, vol. I, 1954, p. 315 ; vol. I, ed. a II-a, p. 223 ; Iorgu Iordan, LRC, p. 414—416 ; I. Iordan et al., *op. cit.*, p. 424—425 ; Gh. D. Trandafir, *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, Craiova, 1973, p. 155—156 ; I. Iordan, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, 1975, p. 143—145 ; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, LRC, 1978, p. 474 ; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 162.

dar predicatul, exprimat prin imperativ, nu se acordă cu subiectul în persoană.

În (b), subiectul inclus este la plural, persoana I *(noi)*, iar predicatul, la imperativ, persoana a II-a singular *(dă)* și este sinonim cu „am dat", care se află la indicativ, perfectul compus, persoana I plural.

Predicatul nu se acordă cu subiectul nici în persoană, nici în număr.

În (c), predicatul exprimat prin imperativ, persoana a II-a singular *(rîzi!)* nu se acordă cu subiectul în persoană *(domnul)* și are sens de indicativ, persoana a III-a singular („rîde").

Exemplul (d) este mai instructiv decît cele precedente : predicatul, realizat de asemenea prin imperativ, persoana a II-a singular *(dă)*, nu se acordă în număr cu subiectul tot de persoana a II-a *(voi)*. Predicatul la imperativ are valoare de indicativ prezent, persoana a II-a plural („dați").

Din această analiză rezultă că, în anumite contexte, predicatul exprimat prin imperativ, persoana a II-a singular, și subiectul respectiv contractează relație de interdependență, predicatul impune subiectului nominativul, dar nu se acordă cu el în număr și persoană. Subiectul și predicatul la imperativ pot să apară și la aceeași persoană, dar numai din coincidență (vezi exemplul (d)).

Imperativul și indicativul sînt moduri care se opun, în principiu, atît prin formă, cît și prin conținut. În contexte determinate, imperativul (termen marcat sau intensiv) și indicativul (termen nemarcat sau extensiv) devin sinonime, ca urmare a neutralizării sensului de imperativ : *atunci au început a rîde. . .și* **rîzi** ! = și „au rîs" ! Formele de imperativ neutralizate ca valoare modală sînt în raport de variație liberă cu cele de indicativ.

Modelul sintagmatic descris mai sus nu trebuie să se confunde cu construcțiile în care predicatul exprimat prin imperativ este interdependent cu un subiect realizat prin pronume personal de persoana a II-a singular în nominativ, cu care se acordă în persoană și în număr :

Mînă tu înainte! (Slavici, O. I, p. 221).

Tu fă cum știi, dar să nu zici apoi că nu ți-am spus (Slavici, O. I, p. 134).

Imperativul fiind mod unipersonal (cu forme numai de persoana a II-a, singular și plural), înseamnă că acordul predicatului cu subiectul în persoană și în număr se poate realiza numai în contextele în care subiectul este actualizat prin pronume personale de persoana a II-a, cazul nominativ.

2.11. Imperativul și vocativul aparțin la clase lexico-gramaticale deosebite, care exprimă o adresare, o chemare, de aceea coexistă în numeroase enunțuri. În opoziție cu gramatica tradițională, care neagă relația sintactică a vocativului cu imperativul, unii cercetători susțin teza că între cei doi constituenți menționați ar exista raport de interdependență, marcată prin restricții formale reciproce [29].

[29] Vezi F. Brînzeu, *Ce este vocativul? În căutarea unei definiții*, în „Anuarul VI al liceului Coriolan Brediceanu", Lugoj, 1942 ; P. Trost, *Qu'est-ce que le vocatif?*, în BL, XV, 1947, p. 5—7 ; M. Zdrenghea, *În legătură cu vocativul*, în LR, V, 1956, 6, p. 55—59 ; idem, *Este vocativul un caz?*, în SCL, XI, 1960, 3, p. 797—801 ; idem, *Limba română contemporană. Morfologia*, Cluj, 1970, p. 22—26 (multigrafiat) ; Ilie Dan, *Discuții asupra vocativului românesc*, în AnStUI, tom. X, 1964, fasc. 1, p. 1—12 ; Carmen Vlad, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, p. 275—283 ; Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, p. 197—198.

După opinia lui M. Zdrenghea, vocativul ar fi subiect într-o propoziție al cărei predicat este exprimat printr-un imperativ sau alt mod cu valoare de imperativ : *Copii, aduceți un ulcior; Copii, să veniți cu mine; Ioane, mănînci, înveți și te culci.* Substantivele sînt de persoana a III-a, cu excepția vocativului, care desemnează pe interlocutor, adică persoana a II-a, și poate fi înlocuit printr-un pronume de persoana a II-a, deci vocativul este cazul persoanei a II-a a substantivului și, în consecință, el se combină cu un verb la persoana a II-a, modul imperativ, prin care ne adresăm direct interlocutorului. Pentru cercetătorii care contestă funcția sintactică a vocativului — își continuă autorul argumentarea — într-o propoziție ca *Ioane, citește!*, subiectul este *tu: citește tu, Ioane*, sau *tu, Ioane, citește.* Subiectul *tu* se poate substitui cu un substantiv în vocativ : *Ioane, citește*, deci și *tu* este la vocativ și totuși e considerat subiect de aceștia. La fel cu vocativul-subiect *tu*, ar funcționa ca subiect și substantivul în vocativ urmat de imperativ. Vocativul ar fi, ca și nominativul, un caz regent care cere imperativul. În propozițiile exclamative și interogative ca : (a) *boierule, te înșeli!* sau (b) *Nicule, îndrăznești?* vocativul ar reprezenta o propoziție eliptică de predicat : (a') **ascultă, boierule**, *îți spun că te înșeli;* (b') **ascultă, Nicule**, *te întreb dacă îndrăznești.* Vocativul cu funcție de apoziție urmat de verbe la alt mod decît la imperativ ar constitui o propoziție, cf. : *tu*, **Ioane**, *citești frumos* și **ascultă, Ioane**, *tu citești frumos.*

Ca un corolar al teoriei sale asupra funcției de subiect a vocativului, autorul propune următoarea regulă de punctuație : „Întrucît subiectul nu se desparte de predicat prin virgulă, nici vocativul-subiect nu trebuie despărțit de imperativul-predicat prin virgulă" [30].

Punctul de vedere expus mai sus este discutabil.

(1) Vocativul se definește formal prin mărci morfologice (desinențele *-e, -ule, -o* la singular, *-lor* la plural), precum și prin mărci fonetice (intonație și pauză). Diferența specifică a vocativului cu forme identice cu ale nominativului rezidă exclusiv în mărcile fonetice menționate. În atare situație, vocativul este incompatibil cu funcția de subiect, care implică relație de interdependență cu predicatul, nu izolarea de acesta prin pauză (virgulă).

Adepții concepției că vocativul are funcție de subiect suprimă sau minimalizează aceste caracteristici formale, modificînd astfel structura enunțului analizat : „vocativul-subiect nu trebuie despărțit de imperativul-predicat prin virgulă" [31] ; „caracterul nerelevant al intonației [...]" [32].

Independența vocativului față de predicat se poate proba și prin posibilitatea omiterii fiecăreia dintre cele două componente ale enunțului fără ca acesta să devină incorect (cf. *Dane, termină o dată — Dane!* și *Termină o dată!*), precum și prin ocurența (uneori obligatorie) în propoziție a pronumelui personal în nominativ cu funcție de subiect al unui predicat la imperativ, deși în aceeași propoziție apare și vocativul : *Radule, ajută-l* **tu**, *că eu n-am timp* ; *Radule, du-te* **tu** *astăzi și eu mă duc mîine.*

(2) Termenii *Ioane* (din *citește, Ioane!*) și *tu* (din *citește tu*) nu aparțin aceleiași clase de substituție, căci vecinătățile lor diferă : *Ioane* are la

[30] M. Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, p. 801.
[31] M. Zdrenghea, *loc. cit.*
[32] Carmen Vlad, *art. cit.*, p. 279.

stînga pauză, iar *tu*, nu. În consecință ei nu se află pe aceeași poziție sintactică și nu funcționează ambii ca subiect, cum afirmă autorul, ci numai *tu*, care este în nominativ, nu în vocativ, ca *Ioane*.

(3) M. Zdrenghea crede că în enunțul *boierule, te înșeli!* vocativul este propoziție eliptică de predicat, care s-ar subînțelege : **ascultă,** *boierule,* **îți spun** *că te înșeli*.

Subliniem că se consideră eliptic și catalizabil [33] numai un constituent a cărui prezență în enunț este presupusă de structura acestuia. În propoziția dată, singurul element eliptic este subiectul *tu*, prin care se justifică persoana a II-a singular a predicatului *înșeli*, iar *ascultă*, și *îți spun* sînt inserate abuziv, prezentînd inconvenientul de a fi redundante și de a transforma propoziția principală independentă *te înșeli* în completivă directă.

Dintr-o atare demonstrație arbitrară nu poate să rezulte că substantivul în vocativ sau pronumele personal de persoana a II-a în vocativ funcționează ca subiect al unui predicat exprimat prin imperativ sau prin alt mod sinonim cu acesta, cu care ar contracta relație de interdependență și restricții formale reciproce [34].

2.12. O soluție vizînd raportul dintre vocativ și imperativ opusă celei descrise în paragraful precedent preconizează Iorgu Iordan și Vl. Robu [35]. Pentru aceștia vocativul constituie o clasă sintactică specifică, denumită a d r e s a r e , ai cărei membri sînt nume de persoană și indică direct pe colocutor. Între adresare și verb se stabilesc relații de interdependență, în care verbul impune numele în cazul vocativ, iar acesta realizează cu verbul acordul în număr și, exclusiv, în persoana a II-a : *Ionele, intră în casă* ; *Copii, deschideți cărțile*. Adresarea este coreferentă cu subiectul inclus în desinența de persoană a verbului sau exprimat prin pronumele personal de persoana a II-a singular sau plural. În enunțul în care adresarea nu are referent comun cu subiectul, relația de interdependență dintre adresare și predicatul propoziției date este mediată și subînțeleasă : **Ioane, eu** *plec acasă* = **Ioane,** *află că* **eu** *plec acasă*.

Conform acestei interpretări, adresarea se include în enunț, alături de subiect și de predicat, ca o clasă sintactică distinctă, care „trimite nu la mesaj, ci la colocutor, numit direct prin cazul vocativ" [36].

Se combate opinia după care vocativul este considerat subiect al verbului la imperativ, precizîndu-se că adresarea „dublează" nu numai subiectul de persoana a II-a, ci și alte părți de propoziție (complement direct, indirect, de agent etc.).

Descrierea de mai sus a relației dintre adresare și imperativ este artificială și contradictorie : pe de o parte se afirmă că între adresare și predicat se realizează relație de interdependență, manifestată prin recțiune și acord, deci adresarea se definește ca subiectul, iar pe de altă parte se respinge ideea că adresarea ar constitui un subiect ; pe de o parte adresa-

[33] Vezi nota 8.

[34] Sextil Pușcariu combate pe lingviștii care „ar vrea să croiască limba după gramatică, în loc să extragă gramatica din limbă", comparîndu-i „cu istoricii care se credeau în drept să plăsmuiască documente, spre a-și dovedi teza, cînd asemenea documente lipseau" și calificînd metoda lor de investigație drept „un fals" (*op. cit.*, p. 159).

[35] *Op. cit.*, p. 385—387, 586—588.

[36] *Op. cit.*, p. 387.

rea se exclude din structura propoziției („trimite nu la mesaj, ci la colocutor"), iar pe de altă parte ea reprezintă o parte de propoziție.

2.13. Tributar mai mult gramaticilor altor limbi (vii sau moarte) decît realității lingvistice românești, Gh. N. Dragomirescu contestă vocativului orice funcție sintactică, excluzîndu-l din structura propoziției: „[...] nu ține de structura gramaticală a propoziției (nu este segment al ei), ci de spațiul *exterior* enunțului și anume de relația vorbitorului cu interlocutorul (interlocutorii): este un termen specific care marchează dialogul „atrage atenția interlocutorului, numindu-l" [37].

În continuare determinăm statutul sintactic al vocativului pe baza analizei distribuționale:

(a) *Tinere, ce plin de visuri urmărești vre o femeie,*

Nu uita [...] (Eminescu, P., p. 158).

(b) *Acolo dormi și tu, arhanghel bătrîn,/Tu, Ștefane, sfînt voievoade,* [...] (Goga, P., p. 39).

(c) *Tudoreee!* (Stancu, D., p. 5).

(d) *Dane, cînd s-a întîmplat asta?*

În exemplul (a), vocativul *tinere* nu este parte de propoziție, dar se integrează în structura acesteia în calitate de constituent regent al subordonatei atributive *ce plin de visuri urmărești vre o femeie.* El reprezintă o *constantă*, după terminologia lui L. Hjelmslev, deci nu poate fi omis din enunț fără ca acesta să nu se dezorganizeze.

În (b), vocativul *arhanghel* (marcat numai prin intonație și pauză) funcționează ca apoziție a subiectului *tu* și ca regent al atributului adjectival în vocativ *bătrîn*; substantivele în vocativ *Ștefane* și *voievoade* (marcate cu desinența specifică *-e*, intonație și pauză) sînt apoziții ale pronumelui în nominativ *tu*, reluat din versul anterior; vocativul *voievoade* este determinat de atributul adjectival *sfînt.*

Vocativul *Tudoreee!* din exemplul (c), constituie singur o propoziție neanalizabilă.

În (d), vocativul *Dane* figurează în propoziție, dar nu se integrează în structura ei nici ca parte de propoziție, nici numai cu funcție de termen regent

În concluzie, numele în vocativ apare, prin forța lucrurilor, în propoziție, în care poate să fie parte de propoziție (apoziție sau atribut adjectival) sau nu, poate să nu constituie o parte de propoziție, dar să aibă funcție de termen regent într-o relație de subordonare, poate să nu îndeplinească nici un fel de funcție sintactică, după cum poate să reprezinte singur o propoziție neanalizabilă.

Așadar, este evident eronată concepția că elementul în vocativ se situează într-un „spațiu *exterior* enunțului" (s. aut.) și că nu exercită în nici un context nici un fel de funcție sintactică [38].

[37] Gh. N. Dragomirescu, *Limitele analizei gramaticale*, în LR, XXXV, 1986, 5, p. 365—371.

[38] Cf. V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 110—111; Mioara Avram, *Poate fi vocativul parte de propoziție?* în LR, XXIX, 1980, 2, p. 163—164; idem, *Gramatica pentru toți*, p. 47—48.

ABREVIERI

Caragiale, O. I	I. L. Caragiale, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1959.
Creangă, O.	Ion Creangă, *Opere*, Bucureşti, 1953.
Delavrancea, O. I	Barbu Delavrancea, *Opere*, vol. I—II, Bucureşti, 1954.
Eminescu, P.	M. Eminescu, *Poezii*, Bucureşti, 1952.
Goga, P.	Octavian Goga, *Poezii*, Bucureşti, 1963.
Lăncrănjan, C.	Ion Lăncrănjan, *Cordovanii*, vol. I—III, Bucureşti, 1963.
Rebreanu, R.	Liviu Rebreanu, *Răscoala*, Bucureşti, 1954.
Slavici, O.	Ioan Slavici, *Opere*, vol. I—II, Bucureşti, 1952.
Stancu, D.	Zaharia Stancu, *Desculţ*, Bucureşti, 1958.

Februarie 1987

Craiova, Calea Bucureşti
Bloc E_5, sc.2, ap. 7

NOI STRUCTURI ADVERSATIVE

IOAN N. BÎTEA

1.1. În concepția gramaticienilor români, coordonarea adversativă este actualizată de construcțiile binare în care apar constituenții conjuncționali *ci*, *dar*, *iar*, *însă*, *numai (că)* și, respectiv, *și* adversativ [1] — adică de construcțiile care exemplifică structurile (1)—(2b)[2]:

$$(1)\qquad X-\left\{\begin{array}{l}\left\{\begin{array}{l}dar\\ însă\\ iar\\ numai(că)\end{array}\right\}-\left(\left\{\left\{\begin{array}{l}cu\ toate\ acestea\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\\ ((nu)-și)\end{array}\right\}\right\}\right)\\ și-\left(\left\{\begin{array}{l}cu\ toate\ acestea\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\end{array}\right\}\right)\end{array}\right\}-Y$$

$$(2a)\qquad nu-X-ci-\left(\left\{\begin{array}{l}dimpotrivă\\ din\ contra\end{array}\right\}\right)-Y$$

$$(2b)\qquad nu-\left\{\begin{array}{l}V\\ SV\end{array}\right\}-X-ci-\left(\left\{\begin{array}{l}dimpotrivă\\ din\ contra\end{array}\right\}\right)-Y$$

1.2. În cele ce urmează ne-am propus să demonstrăm că dacă sîntem de părere că structurile (1)—(2b) actualizează coordonarea adversativă [3],

[1] Vezi, de exemplu, Elena Carabulea, *Coordonarea părților de propoziție*, în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită (prescurtat *GLR*), vol. al II-lea, București, 1963, p. 224; Mircea Mitran, *Sintaxa frazei. Coordonarea*, în *GLR*, vol. al II-lea, p. 249; Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 232; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 525, 685; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*[.] *Morfologia*, Iași, 1979, p. 369; Suzana Carmen Dumitrescu, *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979, p. 77—99; Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București, 1980, p. 115—125; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 273; Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române*, Craiova, 1982, p. 133—134; Theodor Hristea, *Părțile de vorbire neflexibile*, în Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, București, 1984, p. 272; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 222, 320, 331—332.

[2] Aceste structuri (care sînt doar parțial explicite) nu sînt menționate nicăieri ca atare, ci le-am reconstituit pe baza exemplelor date de autorii citați.

[3] Nu vom încerca să stabilim aici dacă acestestructuri prezintă suficiente trăsături comune ca să actualizeze unul și același tip de coordonare. Vezi însă notele 12 și 19.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 497—504, București, 1987

atunci trebuie să admitem că și structurile (3a)—(6):

(3a) X—**și**—Y

unde **și** este accentuat

(3b) **și**—X—**și**—W[4]

(4) *atît*—X—*cît și*—Y

(5) $$nu\ numai — X — \left\{ \begin{matrix} ci \\ dar \end{matrix} \right\} — și — Y$$

(6) $$X — \left\{ \begin{matrix} P \\ și \end{matrix} \right\} — \left\{ \begin{matrix} nicidecum \\ nu \end{matrix} \right\} — Y$$

unde $P \rightarrow \{(,), (—)\}$[5]
sînt de fapt adversative.

2.1. În această secțiune ne propunem să demonstrăm că structurile coordonate binare (3a)—(5) nu prezintă trăsăturile semnificative ale structurii (7):
(7) X—*și*—Y
unde *și* nu este accentuat și are caracter copulativ, dar împărtășesc în schimb proprietățile fundamentale ale structurii (1) și, respectiv, ale structurilor (2a) și (2b).

2.2. Să comparăm enunțul (8):
(8) *Azi Alina va merge la Lugoj și la Arad.*
— care exemplifică structura (7) — cu enunțurile (9)—(12);
(9) *Azi Alina va merge la Lugoj* **și** *la Arad.*
(10) *Azi Alina va merge* **și** *la Lugoj* **și** *la Arad.*
(11) *Azi Alina va merge atît la Lugoj, cît și la Arad*
(12) *Azi Alina va merge nu numai la Lugoj, ci și la Arad.*
— care ilustrează structurile (3a), (3b), (4) și, respectiv, (5).

Aceste cinci enunțuri conțin secvența *Azi Alina va merge* și se deosebesc din punct de vedere morfematic numai în privința construcției coordonate care apare în dreapta lui *merge*: în (8) figurează *la Lugoj și la Arad*, în (9) *la Lugoj* **și** *la Arad*, în (10) **și** *la Lugoj* **și** *la Arad*, în (11) *atît la Lugoj, cît și la Arad*, iar în (12) *nu numai la Lugoj, ci și la Arad.*

Nu încape nici o îndoială că toate aceste cinci enunțuri au unul și același conținut propozițional[6], deoarece le corespunde conjuncția de propoziții logice (13):
(13) **(Azi Alina va merge la Lugoj) & (Azi Alina va merge la Arad).**
Asta înseamnă că ele sînt strict echivalente — adică au în mod necesar una și aceeași valoare de adevăr: dacă unul dintre ele este adevărat, atunci și celelalte trebuie să fie adevărate, respectiv dacă unul din ele este fals, atunci și celelalte trebuie să fie false.

[4] Structura (3b) este un caz particular al structurii **și**—X—**și**—Y(—**și**—...—**și**—W).
[5] Specificăm punctuația deoarece *și*, care are întotdeauna caracter facultativ în acest caz, nu este decît rareori precedat de un semn de punctuație.
[6] Vom presupune că sensul unui enunț are două componente: conținut propozițional și presupoziție (care precizează condițiile pe care trebuie să le îndeplinească contextul și/sau situația pentru ca enunțul să fie absolut acceptabil).

2.3. Pentru a stabili dacă secvențele (8)—(12) sînt nu numai logic echivalente, ci și semantic echivalente, trebuie să le inserăm în unul și același context și să verificăm dacă au sau nu aceeași presupoziție [7].

În acest scop, vom insera secvențele în discuție în locul simbolului *PROP* din structura (14):

(14) *Nu, PROP.*

tratîndu-le, deci, ca replici negative — vezi (15)—(19):

(15) *Nu, azi Alina va merge la Lugoj și la Arad.*
(16) *Nu, azi Alina va merge la Lugoj* **și** *la Arad.*
(17) *Nu, azi Alina va merge* **și** *la Lugoj,* **și** *la Arad.*
(18) *Nu, azi Alina va merge atît la Lugoj, cît și la Arad.*
(19) *Nu, azi Alina va merge nu numai la Lugoj, ci și la Arad.*

Enunțul (15) neagă fie un enunț care afirmă că Alina nu se va deplasa nicăieri în ziua respectivă — vezi, de exemplu, (20):

(20) *Azi Alina nu merge nicăieri.*

fie un enunț care afirmă că în ziua respectivă Alina se va deplasa altundeva decît la Lugoj și/sau la Arad — vezi, de pildă, (21) și (22):

(21) *Azi Alina va merge la Buziaș.*
(22) *Azi Alina va merge la Buziaș și la Jimbolia.*

în timp ce enunțurile (16), (17) și (18) neagă fie un enunț care afirmă că în ziua respectivă Alina se va deplasa ori la Lugoj, ori la Arad — vezi, de exemplu, (23):

(23) *Azi Alina va merge sau la Lugoj, sau la Arad.*

fie un enunț care afirmă că în ziua respectivă Alina se va deplasa numai la Lugoj — vezi, de pildă, (24):

(24) *Azi Alina va merge numai la Lugoj.*

iar enunțul (19) neagă un enunț care afirmă că în ziua respectivă Alina se va deplasa numai la Lugoj — vezi, de exemplu, (24).

În concluzie, enunțul (15) nu este semantic echivalent cu enunțurile (16)—(17), de unde rezultă că nici enunțul (8) nu este semantic echivalent cu enunțurile (9)—(12).

Cum aceste cinci enunțuri se deosebesc din punct de vedere morfematic numai în privința construcțiilor coordonate, rezultă că dacă *la Lugoj și la Arad* este o construcție copulativă, atunci *la Lugoj* **și** *la Arad,* **și** *la Lugoj,* **și** *la Arad, atît la Lugoj, cît și la Arad* și *nu numai la Lugoj, ci și la Arad* nu sînt construcții copulative [8] — căci nu au același sens (mai exact, nu au aceeași presupoziție) ca și *la Lugoj și la Arad.*

2.4. Să comparăm enunțurile (15)—(19) cu enunțurile (25)—(29):

(25) *Nu, azi Alina va merge la Arad și la Lugoj.*
(26) *Nu, azi Alina va merge la Arad* **și** *la Lugoj.*
(27) *Nu, azi Alina va merge* **și** *la Arad,* **și** *la Lugoj.*
(28) *Nu, azi Alina va merge atît la Arad, cît și la Lugoj.*
(29) *Nu, azi Alina va merge nu numai la Arad, ci și la Lugoj.*

de care se deosebesc în ceea ce] privește ordinea celor doi constituenți coordonați.

[7] Două sau mai multe enunțuri care au aceeași presupoziție trebuie să fie compatibile cu același context.

[8] Și invers: dacă aceste cinci construcții sînt copulative, atunci construcția *la Lugoj și la Arad* nu poate fi copulativă.

În timp ce enunțul (25) neagă fie un enunț ca (20), fie un enunț ca (21) ori (22), enunțurile (26)—(28) neagă fie un enunț ca (23), fie un enunț ca (30) :

(30) *Azi Alina va merge numai la Arad.*

iar enunțul (29) neagă la rîndul său un enunț ca (30).

Așadar, enunțurile (15) și (25) au același conținut propozițional și aceeași presupoziție, în timp ce enunțurile (16), (17), (18) și (19) au același conținut propozițional ca și enunțurile (26), (27), (28) și, respectiv, (29), fără să aibă însă aceeași presupoziție.

Din cele de mai sus rezultă că, spre deosebire de construcțiile care exemplifică structura (7) (care sînt reversibile în limitele acceptabilității absolute atunci cînd nu exprimă succesiunea), construcțiile ce ilustrează structurile (3a)—(5) sînt reversibile numai în limitele gramaticalității [9].

2.5.1. Mai rămîne să stabilim ce tip sau tipuri de coordonare actualizează structurile (3a)—(5).

Este ușor de constatat că ele nu actualizează nici coordonarea copulativă (după cum am arătat mai sus, construcțiile care le exemplifică au o presupoziție diferită de cea a unei construcții paralele care ilustrează structura (7) și, din cauza aceasta, deși nu exprimă succesiunea, sînt reversibile numai în limitele gramaticalității) [10], nici coordonarea alternantă (propozițiile coordonate subînțelese nu desemnează situații care alternează în timp ori în spațiu), nici coordonarea disjunctivă (propozițiile coordonate subînțelese nu actualizează disjuncția exclusivă), nici coordonarea conclusivă (propoziția coordonată subînțeleasă din dreapta nu este concluzia unui silogism a cărui premisă majoră ar fi propoziția coordonată din stînga), nici coordonarea metalingvistică (constituenții coordonați nu sînt considerați de emițător coreferențiali). Prin urmare, aceste structuri actualizează ori coordonarea adversativă [11], ori un tip nou de coordonare.

2.5.2. Dacă sînt adversative, structurile (3a)—(5) trebuie să semene din punct de vedere semantic fie cu structura (1), fie cu structurile (2a) și (2b).

În cazul structurii (1), emițătorul respinge un enunț și își exprimă adeziunea pentru un alt enunț care se deosebește de cel inițial numai în privința unui singur constituent. Astfel, prin intermediul enunțurilor (31)—(34) :

(31) *Doina este înaltă, dar suplă.*

(32) *Cornel era obosit, însă bine dispus.*

(33) *Vasile e de acord — numai că nu știu de ce.*

[9] Pentru structura (4), vezi B.B. Berceanu, *op. cit.*, p. 234, și M. Avram, *op. cit.*, p. 330 ; pentru structura (5), vezi M. Avram, *op. cit.*, p. 330.

[10] În literatura de specialitate se susține că ele ar fi totuși copulative — vezi, de exemplu, E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 213 ; M. Mitran, *lucr. cit.*, p. 244 ; I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 684 ; S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 42, 88 ; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 123 ; D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 283 · M. Avram, *op. cit.*, p. 318, 329.

[11] Luăm în considerare următoarele tipuri de coordonare : copulativă *(Azi Alina va merge la Lugoj și la Arad.)*, alternantă *(Alina va merge cînd la Lugoj, cînd la Arad.)*, adversativă *(Azi Alina va merge la Lugoj, dar va ajunge și la Arad.)*, conclusivă *(Azi Alina va merge la Lugoj și deci nu va fi aici la prînz.)*, disjunctivă *(Azi Alina va merge sau la Lugoj, sau la Arad.)* și metalingvistică *(Terenul acesta are 3 ari, adică 300 m²)*. Vezi și nota 19.

(34) *Daniela a recitit cartea și totuși n-a înțeles mare lucru* [12].
emițătorul pe de o parte respinge enunțuri ca (35), (36), (37) și, respectiv, (38) :
(35) *Doina este înaltă și plinuță.*
(36) *Cornel era obosit și prost dispus.*
(37) *Vasile e de acord — și știu de ce.*
(38) *Daniela a recitit cartea și a înțeles totul.*
iar pe de altă parte își exprimă adeziunea pentru enunțuri ca (39), (40), (41) și, respectiv, (42) :
(39) *Doina este înaltă și slabă.*
(40) *Cornel era obosit și bine dispus.*
(41) *Vasile e de acord și nu știu de ce.*
(42) *Daniela a recitit cartea și n-a înțeles mare lucru* [13].
în care întîlnim constituenții *slabă*, *bine dispus*, *nu știu de ce* și, respectiv, *n-a înțeles mare lucru* acolo unde în (31)—(34) figurează *plinuță*, *prost dispus*, *știu de ce* și, respectiv, *a înțeles totul* [14]. Structura (1) este însoțită de presupoziția că enunțul respins este fie o afirmație făcută anterior, fie concluzia unor afirmații făcute anterior și acceptate.

Structurile (2a) și (2b) exprimă o conjuncție de propoziții de forma (43) :
(43) $-p \ \& \ q$
unde q este afirmată în locul lui p.
Astfel, enunțurilor (44a) și (44b) :
(44a) *Adina vrea nu două ziare, ci două reviste.*
(44b) *Adina nu vrea două ziare, ci două reviste.*
le corespunde conjuncția de propoziții (45) :
(45) — **(Adina vrea două ziare) & (Adina vrea două reviste)**
Altfel spus, și în cazul acestor două structuri emițătorul respinge un enunț și își exprimă adeziunea pentru altul care se deosebește de cel inițial numai în privința unui singur constituent [15]. După cum reiese din (44a) și (44b), structurile (2a) și (2b) sînt asociate cu presupoziția că p este o afirmație făcută anterior ori o concluzie ce derivă din afirmații făcute anterior și acceptate.

Prin intermediul enunțurilor (9)—(11), emițătorul respinge un enunț ca (23) ori ca (24) și își exprimă adeziunea pentru un enunț ca (8). Prin urmare, cu ajutorul structurilor (3a)—(4) emițătorul respinge un enunț (care e fie o afirmație făcută anterior, fie o concluzie derivată din afirmații

[12] Nu dăm nici un exemplu cu *iar*, pentru că, așa cum vom demonstra într-o lucrare aparte, în limba română contemporană *iar* coordonator este întotdeauna copulativ.

[13] De aici nu trebuie trasă concluzia că orice construcție adversativă respinge un enunț ce conține o construcție copulativă ori propune un enunț care conține o construcție copulativă ; vezi, de pildă, *Vasilica merge la cinema, dar nu cu Ghiță*, care respinge enunțul *Vasilica merge la cinema cu Ghiță* și propune un enunț care fie afirmă că Vasilica merge la cinema cu altcineva decît cu Ghiță, fie susține că Vasilica merge la cinema singură.

[14] Prin urmare, constituentul coordonat din dreapta nu se opune celuilalt constituent coordonat, cum se susține în literatura de specialitate (vezi, de pildă, E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 223 ; M. Mitran, *lucr. cit.*, p. 248 ; I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 525 ; C. Dimitriu, *op.cit.*, p. 369 ; S.C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 204, 208 ; S. Teiuș, *op. cit.*, p. 114 și urm. ; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131 ; M. Avram, *op. cit.*, p. 320, 331), ci unui constituent care nu figurează în enunț.

[15] Cf. B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 232 ; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 369—370 ; D. Irimia, *op. Cit.*, p. 238.

făcute anterior) și propune în locul lui altul care se deosebește de cel inițial numai în privința unui singur constituent *(la Lugoj și la Arad* în loc de *sau la Lugoj, sau la Arad* ori *numai la Lugoj)*. Asta înseamnă că structurile (3a)—(4) seamănă cu structura (1) în ceea ce privește presupoziția actualizată și felul în care trebuie să fie interpretate.

Prin intermediul enunțului (12) emițătorul respinge un enunț ca (24) și își exprimă adeziunea pentru un enunț ca (8). Cum (12) are drept conținut propozițional conjuncția logică (46) :

(46) — **(Azi Alina va merge numai la Lugoj) & (Azi Alina va merge la Lugoj și la Arad)**

înseamnă că și structurii (5) îi corespunde o conjuncție de propoziții de forma (43). Deoarece, în plus, enunțul (12) presupune că (24) fie a fost afirmată anterior, fie derivă din afirmații făcute anterior, rezultă că structura (5) seamănă cu structurile (2a) și (2b) în privința mecanismului de formare și a presupoziției actualizate. Ținînd seama de faptul că în structura în discuție *nu* este corelat cu *ci*, iar *și* este cerut de *numai* [16], considerăm că structura (5) nu este în ultimă instanță decît un caz particular al structurii (2b).

2.6. În concluzie, structurile (3a)—(4) actualizează același tip de coordonare ca și structura (1), iar structura (5) actualizează același tip de coordonare ca și structurile (2a) și (2b).

Rezultă că dacă postulăm că structurile (1)—(2b) sînt adversative, atunci trebuie să admitem că și structurile (3a)—(5) sînt tot adversative [17].

3.1. În secțiunea de față vom demonstra că structura (6) prezintă proprietățile fundamentale ale structurilor (2a) și (2b).

3.2. Enunțurile în care apare o construcție exemplificînd structura (6) au un conținut propozițional de forma (47) :

(47) $p \,\&\, -q$

unde p este propusă în locul lui q.

Prin intermediul lor, emițătorul respinge un enunț (care e fie o afirmație făcută anterior, fie o concluzie derivată din afirmații anterioare) ca nefondat și propune în locul lui altul de care se deosebește în privința unui singur constituent. Astfel, enunțurile (48) și (49) :

(48) *Adina vrea două reviste și nicidecum două ziare.*

(49) *Lui Gigi îi place să înoate, nu să schieze.*

au conținuturile propoziționale (50) și, respectiv, (51) :

(50) **(Adina vrea două reviste) &—(Adina vrea două ziare)**

(51) **(Lui Gigi îi place să înoate) &—(Lui Gigi îi place să schieze)**

respingînd enunțuri ca (52) și, respectiv, (53) :

(52) *Adina vrea două ziare.*

(53) *Lui Gigi îi place să schieze*

și exprimînd adeziunea emițătorului pentru enunțurile (54) și, respectiv, (55) :

(54) *Adina vrea două reviste.*

(55) *Lui Gigi îi place să înoate.*

[16] Vezi *Alina s-a dus nu la Lugoj, ci la Arad*, și, respectiv, *Alina nu s-a dus numai la Lugoj — ea s-a dus și la Arad.*

De aceea, *ci și* este o secvență analizabilă în constituenți imediați, nu actualizarea unei locuțiuni conjuncționale **ci și**, cum afirmă, de exemplu, M. Avram (*op. cit.*, p. 318).

[17] Una dintre consecințele acestui punct de vedere este că există construcții adversative cu mai mult de doi constituenți coordonați — vezi nota 4.

3.3.1. Din **2.5.2.** și **3.2.** rezultă că structura (6) prezintă asemănări frapante cu structurile (2a) și (2b). Mai exact, enunțurile care conțin o construcție ce ilustrează structura (2a) ori structura (2b) au același conținut propozițional și aceeași presupoziție ca și enunțurile paralele în care figurează o construcție ce ilustrează structura (56) :

$$(56) \qquad X - \left\{ \begin{matrix} P \\ \textit{și} \end{matrix} \right\} - \left\{ \begin{matrix} \textit{nicidecum} \\ \textit{nu} \end{matrix} \right\} - Y$$

3.3.2. Astfel, comparînd enunțurile (44a) și (44b) — în care întîlnim o construcție care exemplifică structura (2a) și, respectiv, o construcție care ilustrează structura (2b) — cu enunțul (48) (în care figurează o construcție exemplificînd structura (56)), constatăm imediat că ele toate resping unul și același enunț — în speță, (52) — și propun în locul lui enunțul (54). În mod asemănător, comparînd enunțurile (57a) și (57b) :
(57a) *Lui Gigi îi place nu să schieze, ci să înoate.*
(57b) *Lui Gigi nu îi place să schieze, ci să înoate.*
cu enunțul (49), constatăm imediat că toate trei resping enunțul (53) și propun în locul lui enunțul (55).

Conținutul propozițional al enunțurilor (48) și (49) se deosebește de cel al enunțurilor (44a)—(44b) și, respectiv, (57a)—(57b) numai în privința ordinii propozițiilor conjuncte — comparați (45) cu (50), iar (58) :
(58) — **(Lui Gigi îi place să schieze)** & **(Lui Gigi îi place să înoate)** cu (51). Întrucît ordinea propozițiilor conjuncte este nesemnificativă din punct de vedere logic și semantic atunci cînd nu intervine o relație de ordine, înseamnă că enunțurile (44a), (44b) și (48) au același conținut propozițional, după cum și enunțurile (57a), (57b) și (49) au unul și același conținut propozițional.

3.3.3. Și într-un caz, și în celălalt, emițătorul respinge un enunț care e ori o afirmație anterioară, ori o concluzie derivată din afirmații anterioare, și propune în locul lui altul de care se deosebește doar în privința unui singur constituent. Astfel, enunțurile (44a) și (44b) și (48) vor fi folosite numai dacă s-a afirmat ori reiese din afirmațiile anterioare că Adina ar vrea două ziare, iar enunțurile (57a), (57b) și (49) vor fi întrebuințate numai dacă s-a susținut ori reiese din afirmațiile anterioare că lui Gigi îi place să schieze.

3.3.4. Așa se explică faptul că enunțuri ca (48) și (49) sînt întotdeauna intersubstituibile în limitele acceptabilității absolute cu enunțuri ca (44a) și (44b), respectiv cu enunțuri ca (57a) și (57b).

3.4. Din cele de mai sus deducem că structura (6) actualizează unul și același tip de coordonare ca și structurile (2a) și (2b)[18]. Prin urmare, dacă susținem că aceste două structuri actualizează coordonarea adversa-

[18] Vezi E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 223 ; D. Irimia, *op. cit.*, p. 239, și M. Avram, *op. cit.*, p. 320.

tivă [19], atunci trebuie să acceptăm că și structura (6) actualizează coordonarea adversativă [20].

4. Există, deci, construcții încadrate în mod tradițional în sfera coordonării copulative care sînt în realitate adversative. Cum vom încerca să arătăm în alte lucrări, se consideră că ar fi adversative construcții care de fapt actualizează coordonarea copulativă [21] și, respectiv, construcții care actualizează un tip de coordonare distinct de cele delimitate în prezent [22]. De aceea, se impune reexaminarea coordonării adversative [23].

Iunie 1987

Timișoara, str. Abrud nr. 18

[19] Între structura (1), pe de o parte, și structurile (2a) și (2b), pe de altă parte, există mai multe deosebiri importante (vezi D. Irimia, *op. cit.*, p. 238—240, și **2.5.2.**). De aceea, vom susține că structurile (2a) și (2b) actualizează un tip de coordonare distinct de coordonarea adversativă (vezi D. Irimia, *op. cit.*, p. 238, și Gh. D. Trandafir, *Observații asupra coordonării* I, în LR, XXXV (1986), nr. 5, p. 400, unde se vorbește de *coordonarea opozitivă*).

[20] *Și* din structura (1) se deosebește de *și* din structura (6). Din cauza aceasta, indiferent dacă sîntem sau nu de acord că structura (6) este adversativă, trebuie să postulăm existența unui nou *și*.

[21] Vezi nota 12.

[22] Vezi nota 19.

[23] Realizarea acestui deziderat este, bineînțeles, condiționată de reconsiderarea coordonării ca fenomen sintactic și investigarea aprofundată a structurilor coordonate.

ANALIZA ANUNȚURILOR PUBLICITARE LA NIVELUL VOCABULARULUI

HORTENSIA PÂRLOG

Anunțurile de mică publicitate din diferite cotidiene ale țării noastre sînt de obicei aranjate pe secțiuni, în funcție de scopul pe care îl urmărește autorul lor, cum ar fi *vînzări, cumpărări, schimburi de locuințe, închirieri, cereri și oferte de serviciu, pierderi, anunțuri de familie, diverse.*

În aceste secțiuni, folosirea verbelor este adesea evitată, dar absența lor nu împiedică, în general, transmiterea și înțelegerea mesajului. Cînd anunțul conține totuși un verb, el este, de obicei, un verb de acțiune, iar aria lui de selecție este foarte restrînsă, exceptînd rubricile „Diverse" și „Anunțuri de familie", unde varietatea lexicală este ceva mai mare. Astfel, la „Vînzări", cum este și firesc, verbul cel mai frecvent este *a vinde*; *a cumpăra* apare în rubrica „Cumpărări", *a schimba* este caracteristic rubricii „Schimburi de locuințe", *a închiria, a oferi* și *a căuta* sînt întîlnite la „Închirieri", iar *a încadra* și *a angaja* sînt folosite în anunțurile incluse la „Cereri și oferte de serviciu". Mai rare sînt verbele *a ceda* („cedez contract", 8.X.86), *a preda* („predau contract" 8.X.86) și *a executa* („atelier autorizat execută costume", 30.IX.86)[1]. Am întîlnit un singur verb nou creat în limbă, folosit la supin : „darac căierit lînă" (29.IX. 86); verbul *a căieri* nu apare în dicționare.

Se întîmplă uneori ca anunțurile încadrate la rubrica „Diverse" să fie ambigue, din cauza lipsei verbului. Astfel, „Urgent, cameră ultracentral, la o pensionară, eventual pentru îngrijire copil" (16.X.86) poate fi un text care omite fie verbul *a căuta*, fie verbul *a oferi* (ținînd seama de faptul că, de cele mai multe ori, în anunțuri, verbul *a oferi* este urmat de prepoziția *la*).

Anunțurile sînt o sursă inepuizabilă de cuvinte noi în domeniul substantivului, multe nefiind încă înregistrate de dicționare, pentru simplul motiv că nici un lexicograf nu poate ține pasul cu ritmul rapid de îmbogățire a vocabularului.

Foarte multe cuvinte sînt împrumuturi din limba engleză, dar există și cuvinte împrumutate din alte limbi, îndeosebi din franceză sau germană, cuvinte nou create în limbă prin procedee caracteristice limbii române sau cuvinte existente în limbă, al căror sens a fost lărgit. Toate substantivele folosite în anunțuri au în comun trăsătura [+concret].

[1] Cu o singură excepție, consemnată în lucrare, toate exemplele au fost luate din „România liberă"; de aceea n-am mai considerat necesar să menționăm titlul ziarului de fiecare dată.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 505–513, București, 1987

Substantivele de origine engleză care apar destul de frecvent în anunțuri sînt mai ales termeni tehnici, denumind aparate care produc sau înregistrează muzică, înlesnesc obținerea unei calități deosebite a sunetului etc. De exemplu :

amplifier : amplificator (19.II.86) ;

amplituner : radio cu amplificator (10.II.86) ;

belt-drive : acționat prin curea („picup deck belt-drive", 17.X.86) ;

capstan : mosor fix (21.IV.86) ;

chorus : aparat electronic care produce un sunet specific unui grup de voci sau unui grup de instrumente care cîntă aceeași temă (16.I.86) ;

crosover/crosovăr : legătură între linii, macaz de încrucișare („crosover, compresor, sputuri", 29.IX.86 ; „stație voci cu mixer 12 canale și puteri 2 × 200 W, încorporate, avînd în boxe difuri 300 W. RCF + TV 101 W pe fiecare boxă și crosovăr", 3.X.86) ; < engl. *cross-over* ;

deck : magnetofon sau casetofon care nu dispune de un sistem de amplificare și nici de difuzoare și care necesită un amplificator și boxe pentru audiție (17.I.86) ; cuvîntul este folosit și ca element al unui substantiv compus, *tape-deck* („vînd tape-deck R.F.T", 1.X.86) ; poate apărea și la plural : *decuri* („casetofoane, decuri", 6. II.86) ;

delay : dispozitiv care temporizează („vînd chorus stereo, delay", 21. IV.86) ;

dolby : sistem foarte eficient de reducere a zgomotului de fond la înregistrare și la redare („lanț stereo Rising, casetofon Logic, memorie, dolby", 23.I.86) ; < nume propriu, *Dolby* ;

equalizer : aparat electronic care permite, cu ajutorul unor filtre, obținerea calității maxime la înregistrare și la redare (16.I.86). Cuvîntul apare și sub forma de *egalizator* („linie Akay cu casetofon, amplificator, egalizator, boxe", 21.I.86) sau sub o formă semiadaptată, *equalizator* (2.X.86). Presupunem că și *ecolaizer* („casetofon 3 capuri, ecolaizer, model nou", 18.I.86) are la origine tot cuvîntul englezesc *equalizer* ;

flanger : aparat electronic care dă senzația de apropiere sau de depărtare a unui sunet produs de instrumente cum ar fi chitara sau orga (16.I.86) ;

hall compact : aparat electronic în cutia unui amplificator, aparat care, de obicei, are și difuzor și care produce un sunet de „baie" sau de „catedrală" (efect pe bază de arc) (14.I.86) ;

headshell : capete de magnetofon, de obicei de cristal, care protejează împotriva uzurii (18.XII.85) ;

infrared : infraroșu („comanda prin infrared", 3.X.86) ;

joystick : mecanism sau mîner de control la aparatele destinate jocurilor electronice (18.I.86) ;

overdrive : difuzor pentru frecvențe foarte mari, acute (16.I.86) ;

quartz-lock : încuietoare, lacăt cu cuarț (20.I.86) ;

rack : cutie de dimensiuni obișnuite, în care se pot instala sau sînt instalate pe verticală, sub formă de sertare, diverse amplificatoare sau aparate, cum ar fi chorus, flanger, equalizer etc. (17.I.86) ;

receiver : aparat receptor, de (radio) recepție („receiver Akay AAR 332", 8.X.86) ;

remote-control : telecomandă, control de la distanță („vînd video remote-control", 6.X.86) ;

reverb : (aparat care produce) ecou, reverberații (?) (17.IV.86) ; < engl. *reverberation* (?) ;
timer : regulator de timp, cronometru („tuner UM, FM 2 US timer, rack deck"), 17.I.86) ;
top-hit : cîntec pe primele locuri într-un clasament („casete înregistrate cu noutăți top-hits", 21.X.86) ;
transcorder : mecanism/aparat pentru transmitere și înregistrare („transcorder NTSC pentru adaptare televizoare color", 15.X.86) ; cuvînt obținut probabil în engleză prin contaminare din *transmiter* și *recorder* ;
triplock : cusătură/împunsătură triplă („mașină de cusut zig-zag, triplock" (26.IX.86) ; cuvînt englezesc obținut probabil prin contaminare din *triple* și *lock* ;
tuner : radio fără amplificator („Philips video cu tuner încorporat", 16. I.86) ;
tweter (16.I.86)/*twiter* (31.I.86)/*twetter* (31.I.86)/*tweeter* (24.I.86) : difuzor pentru frecvențe foarte mari ; < engl. *tweeter* ;
videoplayer : aparat de redare a videocasetelor (30.IX.86) ;
windsurf : scîndură sau planșetă prevăzută cu catarg și pînză, cu ajutorul căreia se poate pluti, stînd în picioare, și pe apele care nu au valuri mari (23.I.86). DCR include doar *windsurfing*, cu pronunțarea greșită [uáindsürfing].

Uneori cuvîntul englezesc este folosit alături de echivalentul său românesc : de exemplu, „cameră de zi *living*" (23.X.86).

Este surprinzător faptul că nici un dicționar românesc nu înregistrează cuvîntul *yale* (cheie de tip „yale"), cuvînt extrem de frecvent în limbă. El apare greșit ortografiat, ca *Yalle* („broască Yalle nouă", 16.IV.86), semiadaptat, ca *yală* („cumpăr yală", 18.XII.85) sau sub forma engleză, *yale* („cumpăr yale", 18.XII.85).

Am întîlnit în anunțuri și substantive de origine franceză sau germană, unele de largă utilizare, neadaptate la limba română sau adaptate, dar neincluse în dicționarele noastre. Uneori termenii străini sînt folosiți în mod abuziv, poate dintr-un snobism monden, în locul echivalentelor lor românești. De exemplu :
camelhaar : păr de cămilă („mantou camelhaar", 29.IX.86) < germ. *Kamelhaar* ;
fritleuză : (21.X.86) ; probabil o adaptare a cuvîntului francez *friteuse* : recipient în care se prăjesc cartofii prevăzut cu o sită care permite grăsimii să se scurgă atunci cînd sînt gata ;
gablonz : obiect de podoabă făcut din metale ieftine, fără valoare (23, 31.I.86) ; cuvîntul are la origine denumirea germană, Gablonsk, a localității Jablonec din R.S. Cehoslovacă, celebră pentru bijuteriile de acest tip ;
glaentzer : ax planetar (11.I.86) ; cuvîntul este la origine un nume propriu, reprezentînd marca produsului ;
hochparter : parter înalt, mezanin („vînd apartament 2 camere, semidecomandate, hochparter", 4.II.86, 23.I.86) ; <germ. *Hochparterre* ;
petit-gris : blana unei varietăți de veveriță din Rusia și Siberia („cumpăr mantou [illegible] 3/4 petit-gris", 30.X.86) < fr. *petit-gris* ;
recamier : [illegible] IV.86) ; deși cuvîntul a fost semnalat deja de Th. Hristea acum [illegible] două decenii (1968 : 115), el nu apare explicat nici în DN

(1978), nici în DEX (1975); el este însă inclus în DOOM (1982), cu pluralul *recamieruri*. *Recamier* pare să fie o creație a limbii române, după numele bine cunoscutei doamne care, în portretul executat de David, stă întinsă pe un fel de pat, numit la noi inițial *recamier*; cuvîntul nu poate fi găsit nici în *Larousse*, nici în *Le Petit Robert* ca substantiv care denumește un tip de mobilă.

sable: negru (culoare) („culoare sable", 6.II.86) < fr. *sable*;

secreter: tip de mobilă („vînd secreter", 20.XII.85). În DN apare doar ca variantă a cuvîntului *secretar*, „persoană care rezolvă lucrările curente într-o întreprindere sau instituție". În DOOM, *secretar* este consemnat ca denumind o mobilă.

șlaif: polizor („freser, șlaif", 14.II.86) < germ. *Schleif*;

ștender: suport, stîlp („boxe ștenderi", 12.IV.86) <germ. Ständer;

vaillant: boiler cu gaze („vaillant Litoral", 6.II.86); <fr. *Vaillant*, marca produsului.

Multe dintre cuvintele de origine străină, consemnate în dicționarele noastre sub o formă adaptată la sistemul ortografic și fonetic al limbii române, sînt folosite cu o ortografie greșită, care reflectă prețiozitatea și ignoranța autorului, necunoașterea limbii străine din care a fost luat cuvîntul sau necunoașterea normelor ortografice ale limbii române. De exemplu:

balonside (18.I.86); DEX, DOOM: *balonzaid(e)*; DN include și *balonseide*<germ. *Ballonseiden (Mantel)*;

boyler („vînd boyler", 4.I.86, 11.II.86, 10.II.86, 7.X.86); *boiller* (30.X.86); DEX: *boiler* <germ. *Boiler*;

deparaiat („timbre deparaiate", 29.IX.86); DN: *depareiate* < fr. *déparaillé*;

feon (15.X.86); *föen* („föen german", 24.IX.86); DN: *foen* <fr. *foehn*, germ. *Föhn*;

hokey (30.I.86); DEX: *hochei* <fr., engl., *hockey*;

holl (14.II.86); DEX: *hol*<fr., engl. *hall*;

jak („jakuri video", 3.XI.86; „jakuri line", 16.X.86); DN: *jac*<fr. *jack*. Cuvîntul *jack* există și în limba engleză, iar sensul său este ceva mai larg decît în franceză, folosirea sa nefiind restrînsă doar la centralele telefonice;

jackă („jackă Levi", 18.X.86); DCR: *giacă/geacă*<it. *giacca*;

kaktus (9.I.86); DEX: *cactus*<fr. *cactus*;

klingherit („garnituri klingherit", 28.X.86); DN: *klingerit/clingherit*< germ. *Klingerit*;

lezar („poșetă lezar", 6.X.86); DN: *lezard*<fr. *lézard*;

marșalier („cumpăr piese Z Z. marșalier", 9.I.86); DEX: *marșarier*<fr. *marche arrière*;

monton („haină monton dore", 14.IV.86); DEX: *muton*< fr. *mouton*;

mundstuk („saxofon mundstuk cristal", 8.X.86); DN: *muștiuc*<germ. *Mundstück*;

pariură („rochie ocazie unicat cu pariură garnitură", 16.X.86); DN, DEX: *parură*<fr. *parure*;

pik-up („vînd pik-up", 10.I.86); DN: *picup*<engl. *pick-up*;

relanti („video nou cu stop cadru și relanti", 25.X.86); DN: *ralanti*<fr. *relanti*;

sky („geacă sky", 6.I.86; „bocanci sky", 4.I.86; „saulă sky", 7.II.86); DEX : *schi* <fr. *ski;*
sinthesizer („sinthesizer Boss", 6.X.86); DN : *sintetizator*<engl. *synthesizer;*
windiac (23.I.86); DEX : *vindiac*<germ. *Windjacke.*

Uneori cuvintele păstrează însă ortografia din limba de origine, de ex. *tricoteur* (6.X.86); DEX : *tricoter*<fr. *tricoteur*; *mouton* (17.XII.85); DEX : *muton*<fr. *mouton.*

Alături de aceste cuvinte, destul de numeroase, de origine străină, în anunțurile de mică publicitate întîlnim și formații noi, construite prin procedee caracteristice limbii române :

1. substantive derivate cu sufixe, de exemplu :
argintar ((vînd) „urgent ... masă, scaune, argintar", 30.I.86); cuvîntul este rezultatul unei confuzii între *argintar* „persoană care lucrează sau vinde obiecte de argint" (vezi DEX) și *argintărie* „obiecte de argint", produsă de analogia cu derivate în *-ar* cu sens colectiv, ca *rețetar;*
clăpari (31.I.86) denumește, aproximativ, bocanci de plastic rigizi, cu sistem de închidere cu clape, folosiți la schi;
compresorist (30.X.86) : muncitor calificat care conduce un compresor;
dezaburitor („lunetă ARO cu dezaburitor", 3.X.86); DCR include substantivul *dezaburizare;*
fitingărie (21.V.86) : atelier de construit sau reparat piese de asamblare, demontabile, folosite la conductele metalice; derivat din *fiting*<engl. *fitting;*
ipsosar (16.I.86) : persoană care lucrează cu ipsos;
ionizator ((vînd) „ionizator aer", 20.I.86) : aparat care ionizează;
tipăritor („...încadrează urgent tipăritori", 24.IX.86) : persoană care tipărește (?) sau care face tipare (?).

2. substantive obținute din adjective prin schimbarea valorii gramaticale :
autorizat : „autorizat repară și transformă mașini de tricotat" (3.V.86);
casnic : „diverse casnice" (18.I.86, 22.I.86); este vorba, evident, de obiecte casnice;
decomandat : „vînd trei decomandate îmbunătățite" (15.I.86);
electronic : „diverse electronice" (6.X.86);
filatelic : „filatelice românești neobliterate" (16.I.86);
reiat : „vînd reiați albi" (11.I.86);
semidecomandat : inițial adjectiv derivat cu prefixoidul *semi-* („două camere semidecomandate", 17.XII.85, 21.I.86), devine substantiv : „apartament trei semidecomandate" (6.I.86). DCR include *semicomandat, comandat, decomandat,* toate ca adjective;
semicursier : adjectiv derivat în mod similar („bicicletă semicursieră", 20.I.86) și apoi folosit ca substantiv : „(vînd) semicursieră Sputnik" (12.XII.85); dicționarele includ doar cuvîntul *cursier* „armăsar, cal de curse".

3. substantive compuse :
Cele mai multe substantive compuse denumesc meseriași și cel puțin unul din termeni este derivat mai ales cu sufixele *-or, -ar, -tor, -ist* sau *-giu.* De exemplu : *ajustor-montator* (24.I.86); *automacaragiu* (13.XI.86); *ciontolitortranșator* („I.C.S. Alimentație publică Timișoara încadrează ciontolitoritranșatori și carmengeri", „Drapelul Roșu", 12.IV.86);

drenor-canalist (6.X.86) (ambele elemente ale cuvîntului sînt creații noi în limbă); *electronist-automatist* (7.II.86); *electrostivuitorist* (30.X.86); *electromecanic* („electromecanic telefonie", 8.VIII.86; DN și DEX menționează cuvîntul ca adjectiv); *femeie-îngrijitoare* (23.I.86); *forjor-tratamentist* (13.II.86); *formator-turnător* (7.II.86); *instalator-sanitarist* (25.XII.85); *încărcător-descărcător* (12.II.86); *mecanic-motorist* (31.I.86); *motostivuitorist* (10.I 86); *motoscuterist* (21.IV.86); *muncitor-stropitor* (22.I.86); *plăpumar-saltelar* (21.VI.86); *polisator-dusisator* („opticieni polisatori-dusisatori", 8.X.86); *tălpuitor-rihtuitor* („cismari tălpuitori-rihtuitori", 6.X.86); *topoganist-gunoi* (10.X.86) (probabil din *tobogan*+*ist*).

Există și substantive compuse care denumesc obiecte. De exemplu: *carafă-frapieră* (16.I.86); *fototapet* (18.X.86); *mototriciclu* (17.I.86); *multitester* (25.X.86); *pat-studio* (24.IX.86); *presopunctor* (24.XII.85); *recamier-pat* (8.VIII.86); *recamier-studio* (24.IX.86); *turometru* (25.XII.85); *videoregistrator* (21.X.86).

4. Unele cuvinte care figurează în dicționarele românești și-au lărgit sensul, uneori sub influența unor termeni corespunzători din alte limbi; altele copiază forma internă a unui cuvînt străin. De exemplu:

boxă: amplificator („stație și boxe Akai", 16.I.86);

cap, plural *capuri*: partea unui magnetofon, casetofon care vine în contact direct cu banda și servește la înregistrarea sau ștergerea impulsurilor electromagnetice („casetofon deck Akay, cap mobil", 3.XI.86); „casetofon 3 capuri", 18.I.86); cf. engl. *head*;

combină: complex de aparate care produc muzică („vînd combină Sharp cu boxe", 8.VIII.86);

compresor: aparat electronic care saturează la nivel optim un semnal muzical: dacă este prea tare îl reduce, dacă este prea slab îl întărește („crosover, compresor, sputuri", 29.IX.86);

dublucaset: casetofon care conține două casete și care dispune de posibilitatea de copiere a unei casete pe alta—fără să mai fie nevoie de un alt aparat (19.II.86); cf. engl. *double casette recorder*;

horn: microfon, difuzor (?) („vînd hornuri RCF", 6.X.86);

lanț: două sau mai multe aparate care înregistrează sau produc muzică, conectate la același circuit (de exemplu, radio+picup+casetofon+deck+amplificator+equalizer) („lanț stereo Rising". 23.I.86);

linie: idem („vînd linie Pioneer", 19.IV.86);

pat de apă: saltea de pat dintr-un material de plastic gros, umplută cu apă (23.XII.85); cf. engl. *water-bed*;

poziție: poziție bună, frumoasă, centrală („două (trei) camere, confort, poziție, pentru 2 mici", 6.VIII.86);

stație de voci: stație dotată cu mai multe intrări care sînt adaptate pentru impedanța microfoanelor; de obicei, o astfel de stație dispune și de două boxe cu difuzoare (21.I.86);

video-joc: joc controlat cu ajutorul unui computer, conectat la un aparat video (7.XII.85); cf. engl. *video-game*.

Vocabularul anunțurilor este, în general, neutru, laconic. Rubricile de vînzări, cumpărări, închirieri, schimburi de locuințe constau din pro-

poziții adesea eliptice sau din înșiruiri de substantive, uneori însoțite de cîteva caracteristici considerate a fi esențiale. De exemplu : „Rosenthal — servicii : pește, fructe, desert, ceai, cafea" (19.IV.86) ; „Masă, scaune tapițate, televizor, măsuță, mașină spălat, căciulă, haine, aspirator" (6.II.86) ; „schimb apartament două camere etaj III, parchet, balcon, Pajura" (23.IV.86).

Am constatat că cei mai frecvenți determinanți nominali indică materia din care este făcut un obiect sau „destinatarul" său, adică persoana care îl poate folosi, precum și scopul în care poate fi folosit. De exemplu : „haină astrahan" (13.I.86) ; „haină biber" (6.X.86) ; „căciuli vizon" (29.I.86) ; „piei capră" (18.X.86) ; „blană agneau rasé", „guler vulpe polară" (17.XII.85) ; „chiuvetă inox" (29.I.86) ; „sufragerie stejar", „cutii nichel" (14.II.86) ; „tacîmuri alpaca" , „somieră metalică" (17.XII.85) ; „haină damă" (13.I.86) ; „ceas damă — bărbătesc" (31.I.86) ; „cărucioare copil", „pătuț copii" (14.II.86) ; „cisme bărbătești" (11.II.86) ; „bronz zugrav" (18.XII.85) etc.

De asemenea, stilul în care este lucrat un obiect sau mărcile produselor, însoțite de tot felul de cifre și inițiale, sînt determinanți frecvenți ai substantivelor, deoarece ele țin de fapt locul unei descrieri a obiectului pentru cei inițiați ; de multe ori, mărcile sînt folosite ca substantive comune. De exemplu : „tacîmuri Resch, serviciu masă Pirkenhammer, casă bani Omega, samovar Tulla" (14.IV.86) ; „lampă Murano" (14.II.86) ; „serviciu Limoges", „dormitor Lengyel" (14.II.86) ; „sufragerie Ruxandra" (17.II.86) ; „magnetofon Akai GX 215" (22.I.86) ; „difuzor JBL K 140" (22.I.86) ; „vînd Akai GX 77, Philips 4420 M, 2405, JVC DD 5, Sansui A 7" (8.X.86) ; „cumpăr Opel Record, Ascona, Peugeot, Volkswagen" (7.II.86) ; „Schaffhausen bărbătesc" (6.II.86) ; „Gallé, Daum Nancy" (20.I.86) ; „Tellus buzunar" (29.I.86) ; „Canon A 1, Databack, Eumig filmat" (15.I.86) ; cuvîntul *adidas*, nume al unei firme germane care produce articole de sport (prescurtare a numelui proprietarului, Adi Dassler), este folosit în românește pentru a denumi un tip de încălțăminte comodă, de sport, și a ajuns să fie asociat cu numele altor firme care produc, printre altele, încălțăminte similară („cumpăr adidas Puma, Romika", 29.IX.86) ; „instalații hidraulice — cifarome, castore, telemac" (6.X.86) etc.

O altă categorie frecventă de determinanți denumesc culoarea obiectului propus spre vînzare sau dorit de cumpărător : „Dacia 1300 Lux *neagră*" (16.X.86) ; „Dacia *verde închis*" (14.X.86) ; „haină piele *maro*" (18.X.86) ; „haină imitație vulpe *roșie*" (6.X. 86) ; „garnitură hol, pluș *grena*" (23.X.86) ; „blană vulpe *albastră*" (26.XII.85) ; „guler vulpe *albă*" (27.XII.85) ; „Fiat 124 *crem*" (27.X.86) ; „vînd Dacia 1300 *galbenă*" (21.V. 86) etc.

Alți determinanți se referă la formă sau dimensiune : „ghete *lungi* bărbătești" (1.X.86) ; „haină *lungă*" (26.XII.86) ; „măsuță *rotundă*" (6.X.86) ; „Faruri *rotunde*" (17.X.86) ; „vînd casă *mare*" (16.X.86) ; „vînd casă *mică*" (16.X.86) ; „garsonieră *spațioasă*" (6.X.86) ; „masă *joasă*" (6.X.86). Datorită unei anumite tendințe spre exactitate, parțial caracteristică anunțurilor publicitare, dimensiunea este adesea precizată cu ajutorul numeralelor cardinale. De exemplu : „rochie albă lungă superbă talie 42", „șifonier cu 3 uși", „clăpari 40", „cisme piele 42", „siringi 20 cm., 1 cm.,

2 cm.", „covor 1,5/2", „schiuri Rossignol 1,60, Fischer 1,90", „butelie 11 ltr." (toate exemplele sînt luate din „România Liberă" din 6.X.86).

Este evidentă însă și o tendință de exagerere a calității obiectelor oferite spre vînzare/cumpărare/schimb etc. De exemplu : „vizon stare *excepțională*" (22.I.86) ; „apartament *splendid*" (22.I.86) ; „căruț copil *perfectă stare*" (16.I.86) ; „pantofi antilopă *unicate*" (23.I. 86) ; „casetofon *excelent*" (23.I.86) ; „schiuri marcă *de prestigiu*" (17.XII.85) ; „palton bărbătesc *ireproșabil*" (26.XII.85) ; „scurtă blană *ultramodernă*" (21.I.86) ; „bicicletă *sofisticată*" (7.I.86) ; „apartament *ultraconfortabil*" (18.X.86) ; „plapumă *superbă*" (8.X.86) etc. Un adjectiv ca *vechi* este și el folosit pentru a sublinia valoarea obiectului : „vioară veche" (1.X.86). Față de frecvența atît de mare a acestor determinanți cu valoare superlativă, un adjectiv ca *frumos* pare șters, neutru : „haină și căciulă frumoase" (18.X.86) ; „apartament frumos" (8.X.86). Un apartament oferit spre vînzare sau dorit de cumpărător nu poate fi decît *semicentral* („cumpăr 2/3 camere semicentral", 6.I.86), *central* („apartament 2 camere confort I central", 6.I. 86), *foarte central* sau, cel mai adesea, *ultracentral* („caut apartament ultracentral, foarte central", 11.I.86 ; „caut apartament-garsonieră ultracentral, foarte central", 18.I.86). Rareori sînt menționate defecte ale obiectelor sau starea lor mai proastă ; astfel de determinanți apar mai ales la rubrica „Cumpărări" : „aparat cu mici defecte" (10.II.86), „cameră mobilată modest" (15.I.86), „cumpăr Dacia 1300 convenabil, poate fi și ruginită, tamponată și din provincie" (7.I.86), „Dacia 1300 foarte veche, complet corodată, uzată sau foarte avariată, distrusă" (27.X.86).

Cîțiva determinanți, de altfel foarte frecvenți, sînt axați pe ideea de temporalitate ; ei subliniază noutatea obiectului, cu scopul de a mări sau scoate și mai mult în relief valoarea lui : „haină castor *nouă*", „haină astrahan *nouă*", „telecolor *nou*" (25. XII.85) ; „covor persan fond gri albastru *nou*" (11.X.86) ; „Dacia 1310 absolut *nouă*" (6.VIII.86) ; „radiocasetofon stereo *sigilat*" (16.X.86) ; „mașină tricotat *sigilată*" (25.XII. 85) ; „videocasetofon *nou, nefolosit*" (17.X.86) ; „Dacia 1300, fabricat 1983, *nerulată*" (16.X.86).

Determinanții adjectivali ai substantivelor care denumesc persoane au trăsături semantice pozitive ; cei mai frecvenți sînt următorii :

serios : „căutăm persoană serioasă îngrijire copil" (6.VIIII.86) ; „oferim locuință la bloc unei pensionare serioase" (23.IV.86) ; „căutăm persoană serioasă pentru menaj" (10.X.86) ; „căutăm femeie serioasă pentru menaj" (21.I.86) ;

încadrat : „oferim apartament la tinere încadrate" (15.XI.86) ; „tînăr încadrat doresc garsonieră" (8.II.86) ; „oferim pensiune unui intelectual încadrat" (15.XI.86) ;

nefumător : „încadrat nefumător doresc pensiune" (23.IV.86) ; „inginer încadrat nefumător doresc pensiune" (29.V.86) ; „căutăm femeie nefumătoare" (15.V.86) ;

liniștit : „încadrat, nefumător, liniștit..." (17.IV.86) ; „inginer stagiar liniștit, nefumător..." (15.IV.86) ; „pensionar nefumător liniștit caut cameră" (8.VI.86) ; „student liniștit caut garsonieră" (14.X.86) ;

intelectual : „tînăr intelectual, încadrat, caut pensiune" (14.VI.86) ; „pensionar intelectual, nefumător..." (27.V.86) ; „oferim pensiune com-

pletă unui încadrat intelectual" (14.V.86); „pensionară intelectuală caut pensiune" (15.V.86);
experimentat/cu experiență: „căutăm femeie experimentată..."(1.X.86); „căutăm persoană experimentată..." (1.X.86); „căutăm femeie cu experiență îngrijire copil" (28.V.86); „căutăm persoană cu experiență, foarte serioasă pentru îngrijire copil" (24.IV.86);
vîrstnic/în vîrstă: „încadrat vîrstnic doresc pensiune" (19.V.86); „intelectual vîrstnic încadrat..." (21.VI.86); „căutăm femeie vîrstnică pentru menaj" (21.VI.86);
titrat: „pensionar titrat, liniștit, nefumător" (23.X.86).

Printre determinanții excerptați de noi se numără și cîteva cuvinte noi, mult mai puține decît în cazul substantivului. Menționăm aici adjectivele:
deservent: cuvîntul apare în DN ca substantiv masculin, rar folosit; în anunțuri el este întrebuințat ca adjectiv: „mecanici deserventi utilaje terasiere" (3.X.86, 6.X.86);
liberabil: „apartament liberabil schimb" (29.I.86); „apartament splendid, liberabil schimb două" (22.I.86); <fr. *libérable*;
paietat: „rochie paietată" (28.XII.85); <fr. *pailleté*;
performant: „digital multitester performant 1986" (3.XI.86);
suprapozabil: „hol suprapozabil" (22.X.86); cuvîntul ar presupune existența unui verb *a suprapoza*, sufixul *-bil* adăugîndu-se numai la teme verbale; <fr. *superposable*.

Determinarea în cadrul grupului verbal este slab reprezentată; întîlnim doar trei adverbe în anunțurile publicitare, toate trei referitoare la modul de realizare a acțiunii: *urgent, convenabil, avantajos*. De exemplue „...încadrează urgent" (8.X.86); „vînd urgent VHS video..." (11.II.86); „vînd convenabil..." (8.X.86); „urgent, convenabil două camere decomandate..." (23.I.86); „avantajos haină bizam" (11.X.86); „Dacia 1210 absolut nouă, avantajos" (8.II.86).

Vocabularul anunțurilor de mică publicitate se caracterizează prin precizie, prin absența ezitărilor. El este vocabularul de fiecare zi, comun tuturor vorbitorilor; sînt folosiți însă, cu destul de mare frecvență, și termeni specializați. Clasa de cuvinte cel mai bine reprezentată este cea a substantivului; anunțurile conțin multe substantive noi în limbă, încă neînregistrate de dicționarele noastre explicative; ele sînt împrumutate din alte limbi, mai ales din engleză, sau nou create, prin sufixare, compunere sau schimbarea categoriei gramaticale. Determinanții nominali pot fi grupați în categorii semantice care indică materia, stilul, forma, mărimea, culoarea unui obiect. Aproape toți determinanții au valoare pozitivă, chiar dacă uneori forma lor este negativă. Cu excepția rubricilor de anunțuri de familie și diverse, anunțurile din cadrul micii publicități, adresate unor persoane necunoscute, sînt, în general, neutre și, în afară de epitete, uneori cu valoare superlativă, nu conțin alte figuri de stil.

SIGLE

DN : F. Marcu, C. Maneca, 1978, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei R.S. România.
DCR : 1982, *Dicționar de cuvinte recente*, București, Editura Albatros.

Iunie 1987

Facultatea de Filologie
Timișoara, bd. V. Pârvan nr. 4

TRADUCERI NECUNOSCUTE ALE LUI DOSOFTEI DIN PERIOADA CELUI DE-AL DOILEA EXIL POLON (II)*

ALEXANDRU MAREȘ

5. Aceeași traducere a articolelor de teologie polemică, pe care am atribuit-o lui Dosoftei pe baza cercetării versiunii păstrate în ms. rom. 34, se regăsește și în manuscrisul academic 3138, datat de Gabriel Strempel la sfîrșitul secolului al XVIII-lea [85]. Intervertirea unor file a determinat ca, în manuscrisul din urmă, ordinea capitolelor aparținînd scrierii polemice să fie întru cîtva modificată. În succesiunea lor firească, capitolele respective sînt următoarele :

f. 64^{r} : text acefal (*incipit* : „[zu]grăvi în chipurile lor cum să cade, cari lucru este dumnezăiesc și de cinste"); inexistent în ms. rom. 34.

f. 92^{r} : *Pentru pre ci vremi s-au scornit iconoboreniia și cari împărați s-au făcut iconobornici și la cari săboară din toată lumea pentru aceasta fură procleții*; cf. în ms. rom. 34, f. 2^{r}.

f. 96^{v} : *Iconoboreților pre o samă poncișă a lor cuvinte răspuns*; cf. în ms. rom. 34, f. 4^{r}.

f. 103^{v} : *Pentru crucea, văzutului sămn a fiiului ominesc a Domnului nostru Isus Hristos, cari sămn la vremea venirii sale, la ce a doua, să va ivi pre nuorii ceriului și pre graiurile vrăjmașilor crucii Domnului*; cf. în ms. rom. 34, f. 7^{v} [86].

f. 109^{r} : *Pentru sfînta cruce, pentru ce ne însămnăm cu sămnul sfintei cruci fețile cu mîna crucișș*; text transcris, de asemenea, în ms. rom. 34, dar din care în prezent nu se mai păstrează decît porțiunea finală (f. 23^{r-v})[87].

f. 121^{v} : *Pentru umblatul cu crucile din zioa de Paști pînă la pogorîrea Duhului Sfînt*; cf. în ms. rom. 34, f. 24^{r}.

f. 129^{v} : *Pentru ruga sfinților facem răspuns ereticilor* [88]; cf. în ms. rom. 34, f. 28^{v}.

f. 14^{r} : text acefal (*incipit*: „sfintele moștii s-au făcut, că în lege noauă multe minuni de la trupurile răpăosați sfinți s-au arătat"); cf. în ms. rom. 34, f. 38^{r}/13—15, aparținînd capitolului *Pentru ruga și milostenie ce să faci drept sfintele morților, din Scriptura Vechi și Nouă dovedele de la sfinți.*

* Prima parte a articolului a fost publicată în LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 413—426.

[85] *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R. 3101—4413*, III, București, 1987, p. 25—26.

[86] Versiunea din ms. rom. 34 este lacunară în partea finală a capitolului (ultima filă păstrată din acest capitol, f. 22^{r-v}). Deși la rîndul ei incompletă (între filele 107 și 108 există o lacună importantă), versiunea din ms. rom. 3138 conține partea finală a capitolului respectiv (f. 108^{r}—109^{r}/12 ; cf. pentru textul slavon, ms. rom. 1917, f. 166^{v}/10—167^{r}/22).

[87] Vezi prima parte a articolului nostru, p. 421 și nota 57.

[88] Versiune incompletă ; ultima porțiune de text păstrată din acest capitol (f. 131^{v}) corespunde în ms. rom. 34 textului aflat pe f. 30^{r}/11.

f. 56^{v} : *Pentru preasfintele taine, trupul şi singele Domnului Dumnezău şi mîntuitoriului nostru Iisus Hristos* (lipseşte sfîrşitul, ultima filă păstrată fiind f. 63); text inexistent în ms. rom. 34.

Pe lîngă faptul că completează o amplă lacună din copia lui Toader Jora (textul celor opt file pierdute dintre actualele file 22 şi 23 ale ms. rom. 34 : sfîrşitul capitolului *Pentru cruce văzutului semnu a fiiului omenescu...* şi cea mai mare parte a capitolului următor, *Pentru sfînta cruce...*), versiunea din ms. rom. 3138 ne permite, totodată, să ne formăm o idee mai precisă în legătură cu extensiunea traducerii efectuate de Dosoftei. Ea conţine în plus faţă de versiunea din ms. rom. 34 încă două capitole. Primul, existent pe filele 64^{r}—92^{r}/15 (lipsit de titlu şi partea iniţială a textului), tratează despre sfintele icoane. În ms. rom. 1917, al cărui original slavon, după cum am arătat, se pare că l-a urmat şi Dosoftei [89], capitolul respectiv poartă numărul de ordine 10 şi este intitulat w сты иконѣ ꙗко нз' начала бышꙗ глава ї ,,Despre sfintele icoane, că dintru început au fost, capitolul 10'' [90]. Cum în ms. rom. 3138 capitolul despre sfintele icoane precedă capitolul *Pentru pre ci vremi s-au scornit iconoboreniia...* (corespunzător capitolului 11 în ms. rom. 1917), este în afara oricărei îndoieli că traducerea întreprinsă de Dosoftei din culegerea de teologie polemică se deschidea prin acest capitol, în prezent acefal.

Nici în traducerea acestui capitol, Dosoftei nu a urmat îndeaproape originalul slavon decît în anumite porţiuni şi atunci preferînd să rezume sau să prelucreze textul sursei sale [91]. Lăsînd netraduse întinse pasaje, în genere cele care fundamentau cultul imaginilor pe textele *Vechiului Testament* [92], el a introdus numeroase adaosuri menite, în special, să respingă atacurile iconoclaste prin invocarea miracolelor produse de sfintele icoane [93] şi prin recurgerea la textele sfinţilor părinţi [94] şi ale altor autori bisericeşti [95]. Alte adaosuri urmăresc să explice ce sînt idolatrii [96], raţiunile pen-

[89] Vezi prima parte a articolului nostru, p. 421.

[90] Ms. rom. 1917, f. 136^{v}/1—150^{r}/18.

[91] Prezentăm cîteva exemple de asemenea concordanţe, indicînd pe primul loc fila şi rîndul corespunzătoare pasajului din ms. rom. 3138, iar pe locul secund fila şi rîndul corespunzătoare pasajului slavon din ms. rom. 1917 : 65^{v}/3—66^{r}/4 = 137^{r}/21—137^{v}/13 ; 69^{r}/16—70^{v}/7 = 137^{v}/12—138^{v}/7 ; 71^{r}/18—71^{v}/18 = 138^{v}/9—35 ; 73^{r}/3—81^{r}/1 = 139^{r}/1 — 144^{r}/8 etc.

[92] Pentru porţiunile omise, vezi ms. rom. 1917, f. 136^{v}/13—137^{r}/18 şi f. 144^{r}/9—150^{r}/18.

[93] Vezi, în mod deosebit, f. 88^{v}/8—91^{r}/7 unde, dintre cele şase minuni prezentate, patru, şi anume cele care poartă numerele de ordine 1, 2, 3 şi 6, se întîlnesc în versiuni diferite în traducerea rezumativă a *Cronografului* lui Cigalas din ms. rom. 3456, f. 226^{r}/19—226^{v}/2, 226^{v}/2—13, 222^{v}/1—12 şi, respectiv, 226^{v}/15—227^{r}/2. Două dintre aceste minuni (a treia şi a patra) se regăsesc în *Cerul nou* (ediţia din 1665 ; capitolul чѕда пр҃тон ѿцн ѡ҃ ѳбразовъ ѥн ,,Minunile preasfintei Născătoarei de Dumnezeu de la icoanele ei'' ; minunea a treizeci şi şasea şi, respectiv, minunea întîi). Pentru minunile respective, traducătorul nu a apelat la ediţia lui Galeatovski ; minunea a treia este preluată, probabil, din *Sinaxarul* grecesc (textul la Duminica ortodoxiei), iar pentru minunea a patra se indică datele parţiale ale sursei consultate : Evagrie< Scolasticul, *Istoria bisericească*>, cartea a V-a, cap. 18 ; cf. J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus, Patrologiae graecae*, tomus LXXXVI$_{2}$, Paris, 1865, col. 2827—2830.

[94] Vezi, în mod deosebit, f. 81^{v}/3—83^{v}/7, 86^{r}/3—86^{v}/17 şi 91^{r}/8—17, cu citate din scrierile lui Vasile cel Mare, Atanasie de Alexandria, Ioan Hrisostom şi Ioan Damaschin.

[95] Ştefan Vostranes (f. 84^{v}/8—20) şi Leonte de Neapolis (Nemosia) (f. 85^{r}/1—17); cf. la f. 83^{v}/12—84^{v}/7, învăţăturile referitoare la sfintele icoane stipulate de cel de al şaselea conciliu ecumenic de la Constantinopol. De remarcat că şi acest text din urmă se regăseşte într-o traducere diferită în versiunea prescurtată a *Cronografului* lui Cigalas (ms. rom. 3456, f. 341^{v}/16—342^{r}/12).

[96] Vezi f. 72^{r}/4—15, 88^{r}/9—15.

tru care în iconografia creştină sînt reprezentate divinităţile păgîne, ereticii şi diavolii [97] şi, în mod deosebit, pericolul pe care îl reprezintă ereticii, în speţă iconoclaştii [98]. În rîndul enunţurilor imperative care exprimă îndemnul de a se evita ereticii şi învăţăturile aceştora, unul ne reţine atenţia prin faptul că adresanţii sînt numiţi în mod expres în persoana credincioşilor români : „Încă să asculţi dovede drepte a învăţătorilor lumii, iubite românule, creştinule, prav⟨o⟩slavnicule a lui Isus Hristos, blagoslovitule" (f. 81r/2—5). Merită, de asemenea, să reproducem un context deosebit de sugestiv pentru felul în care sînt prezentaţi calvinii, luteranii, catolicii şi uniaţii, a căror impuritate de credinţă ar fi asemănătoare boilor cu pete sau dungi de altă culoare decît restul trupului, denumiţi în limbaj popular *bălţat* şi *prian* : „Aceşte amîndoi (Calvin şi Luter; n.n.) pre o vremi unul bălţat, altul priian, boi a lui Satana, de-i trag în giug de vro sută de ani. Şi altă părechi de boi a lui Veelzevul, anumi o samă de iezuviţi şi cu uniiaţii ; aceştie lucrează în Ţara Leşască, iară aceia (Calvin şi Luter; n.n.) într-Ardeal şi sîlesc de răstoarnă pămîntul" (f. 87v/5—14).

Consecvent tendinţei sale de a îmbogăţi sursele citate în original sau de a furniza unele informaţii de detaliu, Dosoftei intervine şi în acest capitol cu asemenea completări. Se impun atenţiei îndeosebi trimiterile la diverse locuri din *Vieţile sfinţilor* [99] şi menţionarea marginală a anilor corespunzători anumitor evenimente istorice [100].

Sub raportul lexicului, capitolul de faţă păstrează cîţiva termeni înregistraţi pînă în prezent numai în traducerile acestui cărturar : *hulnic* „care face o blasfemie, hulitor" (90r/10) în *Vieţile sfinţilor* [101], *iconici* „a reprezenta, a înfăţişa într-o icoană" (84r/18 : *a iconici*) în prelucrarea *Cronografului* lui Cigalas [102], *idolean* „închinător la idoli, idolatru" (90r/7—8; 88r/10 : *idoleani*) în *Vieţile sfinţilor* [103], *idolniţă* „templu de idoli" (80r/17) în *Vieţile sfinţilor* şi în prelucrarea *Cronografului* lui Cigalas [104], *idoloslujitel* „idolatru" (72r/4—5 : *idoloslujitilii*) în *Vieţile sfinţilor* [105], *întregătate* „întregime" (84r/10—11) în *Liturghierul* din 1679 şi în *Parimii* (1683) [106], *priviti* „a saluta" (85v/19 : *privitind*) în *Vieţile sfinţilor* [107] ; cf. şi termenii *cicni* „a muri, a crăpa, a plesni" (78v/14,90r/2) şi *stîlpit* „aţintit" (83r/18 : *stîlpiţi*), atestaţi în epoca veche numai în *Vieţile sfinţilor* [108].

[97] Vezi f. 64r/1—19.

[98] Vezi f. 70v/9—71r/6 şi 87r/9—87v/14.

[99] Vezi f. 67r/17—67v/4, 73v/7—8, 77r/8, 87r/1—3, cu trimiteri la *proloage* sau *Prologariu*. Referiri la această carte se întîlnesc, de altfel, şi în prelucrarea pe care Dosoftei a făcut-o *Cronografului* lui Cigalas ; vezi ms. rom. 3456, f. 228r (marginal) şi f. 355r (marginal). Să mai notăm că tot în ms. rom. 3138, la f. 73v/7—9, 77r/12—13, 77v/2—3, 80v/11—13, se fac referiri, inexistente în original, la cronicile greceşti, latineşti şi „leşăşti", iar o dată şi la „istoriile besăricii sfinte".

[100] Vezi, de exemplu, indicaţiile cronologice marginale, de asemenea inexistente în original, de pe filele 77r(„96"), 77v („La 112 ani de la Hristos" ; „La 294"), 80r („12 ani").

[101] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 110 ; DA, s.v. *hulă*.

[102] Ms. rom. 3456, f. 344v/5, 348r/18 şi 356r/19.

[103] DA, s.v. *idol*.

[104] DA, s.v. *idol* ; Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 110 ; ms. rom. 3456, f. 133v/6.

[105] Constantin Lacea, op. cit., p. 110 ; DA, s.v. *idol* ; cf. *idoloslujenie* „idolatrie" în *Molitvenicul* din 1681 (D. Puşchilă, *op. cit.*, p. 81).

[106] DA, s.v. *întreg* ; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediţie N.A. Ursu), p. 169.

[107] DLR, s.v. ; cf. însă *privita*, cu acelaşi sens, la N. Costin (*l-au privitat* ; DLR s.v. *priviti*).

[108] DA, s.v. *cicni* ; TDRG, s.v. *stîlpi* DLR ; (manuscris), s.v. *stîlpi*.

Al doilea capitol pe care nu-l întîlnim în copia lui Toader Jora este cel cuprins pe filele 56^{v}/6—63^{v}/18 ale manuscrisului academic 3138, intitulat *Pentru preasfintele taine, trupul şi singele Domnului Dumnezău şi mîntuitoriului nostru Iisus Hristos*. El este incomplet, păstrînd numai începutul, iar conţinutul său este diferit de cel al capitolului 17 din ms. rom. 1917, care tratează tot despre sfînta euharistie (ѡ прѣчѣтомь тѣлѣ и кръвьи Хр̃ѣовѣ иже приносимъ въ жєртвѣ „Despre preacinstitul trup şi sînge ale lui Hristos pe care le aducem drept jertfă"; cf. f. 187^{v}/22—191^{r}/5) [109]. Parcurgerea versiunii din ms. rom. 3138, în pofida dimensiunilor ei reduse, ne permite să identificăm cîteva elemente de convergenţă cu traducerile lui Dosoftei:

Ciolănel „mădular mic, oscior": „ciolănelile trupului" (f. 62^{r}/12). Cuvîntul este atestat în epoca veche numai în *Vieţile sfinţilor* [110].

Cu totului tot „în întregime, integral": „mai apoi cu totului tot sfinţie sa iaste bunătate" (f. 57^{r}/2—3). Cu sensul indicat, această locuţiune adverbială a fost înregistrată în *Vieţile sfinţilor*, în prelucrarea *Cronografului* lui Cigalas pe care i-o datorăm lui Dosoftei şi în traducerea *Cronografului* Cigalas—Danovici (ms. rom. 86 şi 3517), atribuită de curînd, de asemenea, lui Dosoftei [111].

Scăpătat „apus, vest": „mulţi şi mai vîrtos despre parte scăpătatelor" (f. 61^{r}/1—3). În textele vechi, cu sensul respectiv, termenul a fost atestat numai în traducerile lui Dosoftei: *Psaltirea în versuri* şi *Vieţile sfinţilor* [112]. De remarcat că în ediţia din urmă, pe lîngă sintagma *părţile scăpătatului*, se foloseşte şi sintagma *părţile scăpătatelor*, deci cu substantivul în forma de plural, exact ca şi în exemplul din ms. rom. 3138; cf. *părţile scăpătatelor* şi în capitolul *Pentru pre ce vreme scorni iconoborenie...* (ms. rom. 34, f. 3^{r}/21), a cărui traducere am atribuit-o în prima parte a articolului lui Dosoftei.

În sprijinul paternităţii lui Dosoftei asupra traducerii capitolului *Pentru preasfintele taine...* pledează, după părerea noastră, şi două referiri critice la adresa calvinilor şi luteranilor, notate marginal în dreptul pasajelor de pe filele 60^{r}/6—9 şi 61^{v}/1—4: „Vezi calvinu⟨le⟩, ⟨vezi⟩ liuturule" (primul exemplu) şi „Caută calvine, nebune" (al doilea exemplu). Asemenea observaţii polemice referitoare la calvini şi, mai rar, la luterani se regăsesc în număr destul de mare în traducerea rezumativă pe care Dosoftei a făcut-o *Cronografului* lui Cigalas şi este meritul incontestabil al lui N.A. Ursu de a fi atras atenţia asupra lor: „miră-te calvinule", „creape calvinii", „vază calvinii", „calvinii şi liuterii aşe sint" etc.[113]; cf. şi „Vedzi calvinul" (f. 257^{r}, marginal) şi „Cufuritu lui fie-le în obraz calvinilor"

[109] Puncte de legătură între cele două versiuni se stabilesc numai în privinţa unor citate evanghelice; cf. ms. rom. 3138, f. 63^{r}/5—7, 63^{r}/11—63^{v}/3 şi, respectiv, ms. rom. 1917, f. 188^{v}/7—9, 189^{v}/21—190^{r}/2.

[110] DA, s.v. *ciolan*.

[111] Doru Mihăescu, *Cronografele româneşti (Cu privire specială asupra tipului Danovici)* I, în *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte*, seria IV, tomul 1, 1977—1978, p. 76; cf. *cu totului tot* „foarte", înregistrat o dată la Sadoveanu (DLR, s.v. *tot*^{2}, *toată*).

[112] DLR, s.v. *scăpătat*^{1}.

[113] *Debutul literar al lui Dosoftei*, p. 619.

(f. 242r/2), înregistrate de noi, de asemenea, în ms. rom. 3456; un exemplu similar în *Viețile sfinților*: „Vedzi calvinule, vedzi luterule, necredinciosule, sfintele icoane și sfintele oase a svinților ce le ocărăști tu..." (13 martie; f. 355r) [114]. De remarcat că, atît în *Cronograf*, cît și în *Viețile sfinților*, admonestările la adresa protestanților se fac pe marginea unor pasaje care narează evenimente petrecute în primul mileniu al erei noastre, referitoare la renegarea sau, dimpotrivă, adorarea icoanelor și a sfinților. Spirit militant neobosit, Dosoftei nu scapă însă asemenea prilejuri pentru a semnala pericolul pe care îl reprezintă partizanii „noii credințe". O atitudine similară manifestă și traducătorul capitolului din ms. rom. 3138, ale cărui adnotări antiprotestante însoțesc pasaje în care se comentează din punct de vedere ortodox taina împărtășaniei (60r/6—9) sau în care se adresează ereticilor îndemnul de a părăsi „răschirătura fealiurilor de feliu de erese ce și-au scornit" (f. 61v/1—4), deci contexte fără nici o referire expresă la calvini sau luterani.

În concluzie, pentru stabilirea dimensiunilor traducerii pe care Dosoftei a efectuat-o din ampla culegere de teologie polemică în limba slavonă, la capitolele păstrate în copia lui Toader Jora trebuie adăugate încă două capitole păstrate în ms. rom. 3138: ⟨*Despre sfintele icoane*⟩ și *Pentru preasfintele taine...*; manuscrisul din urmă permite, totodată, să se completeze porțiunile de text pierdute pe care le prezintă alte două capitole aparținînd acestei scrieri din ms. rom. 34 (*Pentru cruce văzutului semnu a fiiului omenescu...* și *Pentru sfînta cruce...*).

6. O altă scriere din manuscrisul lui Toader Jora asupra căreia ne vom opri în continuare este *Viiața și petrecire sfîntului, slăvitului și întru tot cinstitului apostol și evanghelist Luca* (f. 53v—63r/6), cunoscută și dintr-o a doua copie, ceva mai tîrzie, existentă în ms. rom. 3138 (f. 39r—56v/5) [115].

Traducerea de față păstrează o redacție mult deosebită de cea publicată în *Viețile sfinților* sub data de 18 octombrie, care conține o formă abreviată a biografiei sfîntului respectiv.

În redacția amplificată a scrierii (ms. rom. 34 și 3138), ne-au atras atenția cîteva pasaje în care, părăsindu-se firul narațiunii, se dau lămuriri secundare sau se expun informații cu caracter istoric și geografic [116]. În cîteva rînduri, autorul acestor digresiuni își avertizează cititorii asupra abaterilor sale de la subiectul povestirii: „Dar să știți și aceasta, macară

[114] Cf. și „Vadză vrăjmașii crucii" (1 aprilie, f. 388v). Pentru calificativul „tîlharii" acordat luteranilor într-o notă marginală făcută de Dosoftei pe un exemplar al *Istoriei universale* a lui Ioan Neukler (ediția tipărită la Colonia în 1544), vezi I. Bianu, *Însemnări autografe scrise într-o carte veche de Dosoftei mitropolitul Moldovei (1663—1686)*, în AAR, Seria II, tom. XXXVI, Mem. Secț. Lit., 1915, p. 157.

[115] Copia din urmă este ușor modificată față de versiunea lui Toader Jora: *cu totul* (f. 42r/16—17), *ritorie* (f. 45r/9), *mai adevărat* (f. 45r/15—16) etc., față de *cu totului tot* (f. 55r/17), *ritoricie* (56v/17), *mai vederat* (f. 56v/20), din ms. rom. 34. Consultarea ei ne permite să completăm unele mici lacune sau să îndreptăm cîteva lecțiuni greșite din textul lui Toader Jora: *minunat* (ms. rom. 3138, f. 39r/12) în loc de *luminat* (ms. rom. 34, f. 53v/7), *răspunde și* (ms. rom. 3138, f. 41v/6—7) în loc de *să spun de și* (ms. rom. 34, f. 54v/19); „Vă privitești, vă se-nchină de sănătate ⟨Luca iubitul vraciu. Și cu aceste cu toate⟩ cumuș era ales..." (ms. rom. 34, f. 54v/6—7; cf. ms. rom. 3138, f. 40v/14—41r/1), „la propovedaniia lui Hristos ⟨și nu numai jidovii, ce și din limbi crede întru Domnul Hristos⟩ propoveduind..." (ms. rom. 34, f. 54v/17; cf ms. rom. 3138, f. 41v/1—4) etc.

[116] Vezi ms. rom. 34, f. 58r/2—17, 58v/1—13, 59v/12—60r/19, 62v/11—20.

n-afară de poveste noastră" (f. 58v/1—2); „Nu-⟨s⟩ di vină [117], iubite cetitoriule, că aflîndu pe rumâni aice i-am scris, de vremi ce-i pomeneşti istoriia" (60r/17—19); cf. şi propoziţia „Dar să ne vinim la cuvînt" (f. 55r/9, 58r/17), prin care se reia cursul naraţiunii un moment întrerupt. Dintre pasajele respective, cel pe care îl reproducem în continuare este deosebit de important pentru stabilirea identităţii autorului acestor adaosuri: „Deci sosindu la marile Costantin vremile, aducîndu-i sfîrşănie acelui sfîntu şi creştin împărat, lăsa trii fii după sine, anume Constantie, Costantin şi Constans. Deci Constans [118] luă Rîmul; iar Constantin Galileile, cele de sus şi de gios, iar Constantie, al triile fiiu, luă [119] Ţarigradul, scaunul tătîni-său. Cesta mersă dănăoară la părţile Dunării şi zăbovi vreme cîtăva şi, cutrierîndu pre la cetăţile ce-s pre lîngă Dunăre, audzi cum rumânii ce sint preste Dunăre vor să să oştască asupra împăraţi⟨i⟩i romaniloru. Pe ce vreme Rîmul cel Bătrînu şi Ţarigradul, Rîmul Nou, era tot ⟨o⟩ [120] împărăţie, iară romanii să chema rîmlenii, cei din Rîmul Bătrînu şi cesti din Ţarigrad. Şi pentru Ţarigrad dobîndiră şi grecii acesta nume de-ş dzic romei, că mainte ave alte nume elenii, de pre ţăr şi de pre moşi. Iar rumânii noştri nu să cheamă rumâni, ce să cheamă vlaşi. Şi poate hi că de la Rîm şi-au dobîndit şi ei [121] acest nume de vlaşi, di le dzic rumâni. Să pomeneşti la Ţara Munteniască un loc de-i dzic Vlaşca. Rusii şi leşii ne dzic voloh [122], lătinii valahi [123], grecii încă vlahi ne dzic. Că aceşti români a noştri să despartu pe trii ⟨s⟩caune: Moldova, Ţara Munteniască şi Ardelul. Mai este încă una [124] alături cu Ţara Greciască; să află în graiul lor de mare triabă cuvinte. Nu-⟨s⟩ di vină [125], iubite cetitoriule, că aflîndu pe rumâni aice i-am scris, de vremi ce-i pomeneşti istoriia" (ms. rom. 34, f. 59v/12—60r/19) [126].

Observaţiile referitoare la români din această întinsă digresiune îi aparţin în mod neîndoios lui Dosoftei. Dovada hotărîtoare în sprijinul afirmaţiei noastre o reprezintă ştirea despre expediţia împăratului bizantin Constanţiu (337—361) împotriva românilor din nordul Dunării. Unică în felul ei, căci nu este confirmată de nici un izvor istoric intern sau extern, aceeaşi ştire a fost notată de învăţatul mitropolit într-o însemnare făcută la 1 ianuarie 1690 pe exemplarul *Bibliei* de la Bucureşti, primit din partea domnitorului Constantin Brîncoveanu: „Aflat-am citind cum fiiul lui Constantin-Împărat, Consta⟨ntie⟩, au purces asupra vlahilor, adică rumânilor de pe Dunăre, să-i bată, căce să rocoşisă pre împărăţie, şi i-au potolit" [127]. Alte două observaţii din această interpolare, cunoscute,

[117] Cf. *Nu divi* (ms. rom. 3138, f. 52r/5).

[118] Scris: кѡсти̑ас̑т̑ с.

[119] Scris: аѕѡ↑.

[120] Cf. ms. rom. 3138, f. 51r/18: *tot o împărăţie.*

[121] Scris: и̑е.

[122] Scris: волѡ; probabil Х a fost confundat cu к; cf. în ms. rom. 3138: волѡшъ.

[123] Cf. ms. rom. 3138, f. 51v/15: влаХи.

[124] După acest cuvînt urmează un mic spaţiu nescris.

[125] Cf. nota 117.

[126] Cf. şi ms. rom. 3138, f. 50v/14—52r/8.

[127] Pasajul a fost reprodus după facsimilul publicat în Dosoftei, *Opere. 1. Versuri.* Ediţie critică de N. A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu, Bucureşti, 1978 (textul este reprodus la p. 398). Însemnarea a fost publicată şi de Ion-Radu Mircea, *Mitropolitul Dosoftei, un istoric al românilor*, p. 47.

de altfel, și din scrierile lui Miron Costin, se întîlnesc, de asemenea, în însemnările lui Dosoftei : a) prima consemnează amănuntul că, după mutarea capitalei imperiale de la Roma pe malurile Bosforului, „Rîmul cel Bătrînu și Țarigradul, Rîmul Nou, era tot ⟨o⟩ împărăție, iar romanii să chema rîmlenii, cei din Rîmul Bătrînu și cești din Țarigrad" ; cu privire la partea orientală a imperiului roman, ideea este expusă de Dosoftei într-o notă marginală la traducerea rezumativă a *Cronografului* lui Cigalas : „Romanii sint grecii, ori pentru Rîmul, ori pentru Romaniia, ceea lature cu Machedonia, și grăiesc rumânești [128]. Țarigradul încă-i Rîmul Nou și țarigrădeanii romani" (ms. rom. 3456, f. 211^{v}, marginal) [129] ; b) a doua observație stabilește legătura genealogică dintre români și aromâni, atunci cînd, pe lîngă cele trei provincii istorice românești („Moldova, Țara Munteniască și Ardelul"), se menționează că „mai este încă una alăture cu Țara Greciască" ; într-o formă mai explicită, Dosoftei susținea același lucru în însemnarea amintită de pe exemplarul *Bibliei* din 1688 : „Iară între Bolgaria și-ntre Machedoniia sînt rumâni din rădăcina cea bătrînă, din care s-au lățit alalț rumâni, de s-au răzlețit unii și pînă în Italia, la Rîm" [130] ; cf. și însemnarea reprodusă mai sus din ms. rom. 3456 (f. 211^{v}, marginal) privind limba vorbită în „Romaniia, ceea lature cu Machedonia".

Examenul lingvistic confirmă, de asemenea, atribuirea traducerii lui Dosoftei, în limba textului făcîndu-și loc cîteva elemente lexicale atestate pînă în prezent numai în scrierile acestui cărturar : *idolniță* „templu de idoli" (59^{r}/5 : *idolnițile*) [131], *mîrsăială* „patimă" (55^{r}/15 : *mîrsăiale*, ortografiat мѣ҆сѫѧлє) în *Viețile sfinților* [132], *priviti* „a saluta" (54^{v}/6 : *privitești*) [133], *scop* „castrat" (57^{v}/3, 61^{r}/9, 61^{v}/3) în *Viețile sfinților* [134] ; cf. și următoarele locuțiuni adverbiale : *cu totului tot* „în întregime, integral" (55^{r}/17) [135] și *fără de-ndoită* „fără îndoială" (58^{r}/14), înregistrat cu același sens, dar sub forma *fără îndoit*, în *Viețile sfinților* [136].

Excelent cunoscător al literaturii hagiografice, Dosoftei a manifestat un neîntrerupt interes față de legendele referitoare la viața martirilor și asceților creștini. Chiar după tipărirea *Vieților sfinților*, îl vedem citind și adnotînd un exemplar al ediției venețiene din 1663 cuprinzînd biografiile de sfinți ale lui Simeon Metafrast. La începutul *Vieții sfîntului Anastasie* din acest exemplar, el notează cu gîndul la o posibilă traducere : „Să o scriem că-i pe scurt tipărită în Prologariu" [137]. Această preferință pentru

[128] Scris : рѫмѣнє҆ .

[129] Cf. nota lui Miron Costin din *Cronica polonă* : „Stambulul îl numesc grecii Nea Romi, adică Roma Nouă" (Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, [București], 1958, p. 206, nota 1).

[130] Cf. *Cronica polonă* : „În Macedonia este de asemenea o colonie romană cu aceeași limbă cu noi dar cu mult mai apropiată de limba italiană decît vorbirea noastră . . ." (Miron Costin, *Opere*, p. 208) ; vezi și *De neamul moldovenilor* : „Și la Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem coțovlah, colonia Rîmului ieste" (*ibidem*, p. 258).

[131] Pentru atestări, vezi mai sus, p. 517 și nota 104.

[132] DLR, s.v.

[133] Pentru atestări, vezi mai sus, p. 517 și nota 107.

[134] DLR (manuscris), s.v.

[135] Pentru atestări, vezi mai sus, p. 518 și nota 111.

[136] DA, s.v. *îndoi*.

[137] BARSR, Carte rară II 170344, p. 120 ; C. Erbiceanu, *Una din cărțile de pe care și-a făcut studiile și cercetările sale neuitatul metropolit al Moldovei Dositei*, p. 1221.

forma mai amplă a legendei, care aducea negreşit un spor de informaţii hagiografice, ar putea explica şi traducerea întreprinsă din redacţia dezvoltată a *Vieţii evanghelistului Luca*. La realizarea ei au contribuit, probabil, şi alte cauze pe care le vom expune ceva mai departe.

Deşi scrierea urmăreşte un scop moralizator, unele dintre intervenţiile lui Dosoftei vădesc intenţia de a-l informa şi instrui pe cititor. Interesantă pentru cunoaşterea orizontului cultural al mitropolitului este interpolarea care enumeră cetăţile antice purtînd denumirea Teba (*Tiva*, în text). Printre localităţile înregistrate, se menţionează „şi alta în ţinutul, în hotarăle Chilichiei, de care spune Omir bătrînul, poetecul, că dintr-însa era A⟨n⟩dromaha, fimeia vitiazului Ector" (f. 58^{v}/10—13). În dreptul acestei fraze, versiunea din ms. rom. 3138 păstrează, marginal (f. 49^{r}), indicaţia referitoare la sursa consultată (*Iliadă*, glavă 7) [138], care probează citirea de către Dosoftei a cunoscutei epopei homerice [139].

O altă interpolare din partea finală a scrierii este evocatoare a vremurilor vitrege pe care le-a străbătut Moldova în anii domniei lui Constantin Cantemir : „Iară noi, iubiţilor, să fim îndurаţi, să fim milostivi, blînzi şi smeriţi. Cu aceste om agonisi bunătăţi şi Dumnădzău ne va izbăvi de pradă, de foamete şi de moarte, de aceste trii urgii ce ne sint în mişeaoa ţară Moldova. Dară cum ne va milui Dumnădzău, deca noi slugile sfinţi⟨i⟩i sale asuprim şi-i scoatem din ţară, besericile stau pustii, rămîn creştinii fără de învăţătură, legaţi supt toate asuprelile" (62^{v}/11—20). „Şi-i scoatem din ţară" este fără îndoială o aluzie la acei boieri şi clerici moldoveni, în rîndul cărora se număra şi Dosoftei, nevoiţi să părăsească Moldova în urma expediţiei lui Sobieski din vara anului 1686. Deplîngînd nenorocirile din „mişeaoa ţară Moldova", ne dăm seama că în Polonia starea sa sufletească nu era dintre cele mai bune. Trecuseră vremurile prielnice, dinaintea anului 1685, cînd, într-un elan de entuziasm, notase pe o pagină a *Istoriei universale* a lui Ioan Neukler, în dreptul pasajului despre fertilitatea provinciei Şvabia : „Ce frîmseaţe de ţară mai se potriveaşte cu Moldova" [140].

Necunoscînd originalul după care s-a efectuat traducerea, este dificil să ne pronunţăm asupra tuturor adaosurilor operate de traducător. Nu excludem însă posibilitatea ca scrierea de faţă să reprezinte în totalitatea ei o prelucrare întreprinsă de Dosoftei, pe baza consultării mai multor izvoare, în care a inserat şi unele comentarii personale. Oricare ar fi explicaţia reală în legătură cu constituirea versiunii româneşti, considerăm că amplul pasaj cu caracter moralizator din partea finală a scrierii (f. 61^{v}/10—63^{r}/6), care urmează propoziţiei „Aceasta iaste viaţa şi nevoinţa sfîntului apostol Luca", îi aparţine, de asemenea, lui Dosoftei. Mitropolitul

[138] Numărul real al „glavei" (de fapt al cîntului) este 6 ; greşeala se datorează, probabil, confundării de către un copist al textului a lui ѕ(=6) cu з(=7).

[139] Cf. în ms. rom. 3456, f. 370^{r}, un scurt îndemn la citirea biografiilor de sfinţi, în care se consemnează amănuntul că Alexandru Macedon „cetind cărţili lui Omir să-ndulciia de vitejiile lui Ahilie ş-a lui Diomid ş-a lui Gantatelamon (?) ş-a lui Ector, Sarpidon, Eniia ş-altor a războiului Troadei". Textul din care am reprodus pasajul este acefal şi reprezintă o variantă a prefeţei *Către iubitul cetitoriu sănătate* din primul volum al *Vieţilor sfinţilor* (cf. BRV, I, p. 245). În favoarea atribuirii acestei variante lui Dosoftei pledează forma verbală *n-iţ căuta* „nu veţi căuta" ; cf. *n-iţь întoarce*, *n-iţь intra* în *Molitvenicul* din 1681 (D. Puşchilă, *op. cit.*, p. 56).

[140] I. Bianu, *op. cit.*, p. 156, 160.

a trecut la traducerea sau prelucrarea vieții acestui sfînt, atras, probabil, de unele avantaje pe care i le oferea tratarea subiectului : pe de o parte, producea un argument „istoric" în favoarea cultului icoanelor (idee de care îl vedem foarte atașat), legînd începuturile zugrăvirii lor de numele unuia dintre cei 70 de apostoli (argumentul se întemeia de fapt pe o tradiție tîrzie din veacul al VI-lea), pe de altă parte, prin unele elemente ale narațiunii (strămutarea moaștelor sfîntului la Constantinopol în vremea împăratului Constanțiu, consemnarea celor trei icoane ale Maicii Domnului zugrăvite de evanghelistul Luca [141] etc.), îi permitea să intervină în text cu numeroase lămuriri și comentarii personale. Probabil că în Polonia scrierea a fost citită la slujbă, poate chiar de către Dosoftei, într-o zi de 18 octombrie (comemorarea sfîntului Luca), pasajul care urmează fiind în acest sens grăitor : „Dară și noi ce prăznuim dzuoa sfînți⟨i⟩i sale și vom să ne priimască sfînție sa slujba noastră și sărbătoare noastră să nu facem ca elenii păgînești cu giocuri, cu pelevănii..." (f. 61^{v}/11—15) [142].

Iulie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[141] Redactarea pasajului în care se indică locurile de păstrare a acestor trei icoane pare să-i aparțină, de asemenea, lui Dosoftei. În copia lui Toader Jora (f. 58^{r}/2—17), pasajul respectiv conține o greșeală, atribuind unui oarecare Agapie, care nu poate fi decît Agapie Landos, autorul *Mîntuirii păcătoșilor*, afirmația că ar fi văzut icoana Maicii Domnului păstrată în biserica Precistei din Vilna (Lituania) : „care am vădzut eu cu ochii mei, dzice Agapie". Deși se știe că acest călugăr cretan a călătorit mult, nu deținem informații că el ar fi ajuns și prin părțile Lituaniei ; vezi L. Petit, *Le moine Agapios*, în „Echos d'Orient", III, 1900, nr. 5, p. 278—285. În plus, în partea a III-a a lucrării sale (*Minunile Maicii Domnului*), Agapie Landos menționează că „întru ani 500...cinstita icoană a Născătoarei lui Dumnezeu, carele era zugrăvită de apostolul Luca", se afla la Roma, fără a sugera prin ceva că ar fi avut cunoștință de existența altor două icoane ; vezi ms. rom. 494, f. 240^{v}—241^{r}. Aceste constatări ne fac să presupunem că afirmația care i se atribuie lui Agapie reprezintă o interpolare datorată unui copist care avea convingerea că informațiile referitoare la icoanele amintite nu pot să aparțină decît autorului *Minunilor Maicii Domnului*. Faptul că în versiunea din ms. rom. 3138 fraza respectivă („care am vădzut eu cu ochii mei, dzice Agapie") lipsește pare să confirme această bănuială. Pe lîngă descrierea icoanei păstrate la Vilna, autorul acestui pasaj ne informează despre donarea ei rușilor de către împărații bizantini. Amănuntul din urmă îl „dzic creștinii locului aceluie că este scris în cărțile lor". Dacă redactarea pasajului îi aparține lui Dosoftei, atunci informațiile respective au putut fi obținute în urma discuțiilor purtate, probabil în Polonia, cu unii lituanieni sau, eventual, cu persoane de alte naționalități care vizitaseră Vilna.

[142] Preocuparea lui Dosoftei pentru tema slujbei din fiecare duminică transpare într-o *ș*curtă însemnare din ms. rom. 3456 : „Iul⟨ie⟩ 16. Să să știe că, după pamete s⟨f⟩întului *s⟨vę⟩st⟨e⟩nom⟨o⟩č⟨e⟩ni(k)* Antinoghen, duminică ce vini pomenim a patra s⟨f⟩înt săbor icumenicesc din Halchidon" (f. 339^{v}).

CELE MAI VECHI TRADUCERI DIN VOLTAIRE ÎN LIMBA ROMÂNĂ (I)

VIOLETA BARBU

I.1. „Je vous prie, quand vous verrez quelque premier commis des bureaux, de lui demander pourquoi on parle notre langue à Moscou et à Jassy. Pour moi, je crois qu'on en a plus d'obligation à votre *Bélisaire* et autres ouvrages semblables qu'à nos lettres de cachet . . ." îi scria Voltaire la 21 iunie 1771 lui Marmontel [1], și nu se înșela. Scrierile intelectualilor iluminiști și mai ales pamfletele lor politice circulau, cele din urmă în taină, dinspre centrul cultural al Europei, Franța, către Răsăritul și Sud-Estul ei : Rusia și popoarele balcanice [2]. Nu politica absolutistă a vechiului regim, ci operele unor Voltaire, Marmontel sau Diderot au fost cauza iradierii culturii și limbii franceze pînă în saloanele aristocrației rusești și în cercurile intelectuale din Principate.

Mai puțin cunoscut decît impactul ideilor voltairiene asupra formării conștiinței naționale la români și la greci [3], interesul manifestat de filozof față de cele două țări românești, direct implicate în războiul ruso-turc din 1769—1772, proiectează o lumină nouă asupra carierei literare a scrierilor sale în românește. Preocupările lui Voltaire pentru soarta Principatelor Dunărene își au începutul în acele pagini din *Histoire de Charles XII* (1731) care descriu campania lui Petru cel Mare în Moldova din 1711 [4]. Într-o notă inserată în lucrarea sa *La Russie sous Pierre le Grand*, scriitorul

[1] *Œuvres complètes de M. de Voltaire*, Sauson et Co., 1792, tome XCIV, *Recueil de lettres de M. de Voltaire (1770—1772)*, p. 187.

[2] Vezi contribuțiile semnate de André Mirambel, Valentin Al. Georgescu, Henri Boissin, C.Th. Dimaras, Emil Georgief și Virgil Cândea în volumul *Les Lumières et la formation de la conscience nationale chez les peuples du Sud-Est européen*, Bucarest, 1970.

[3] Pentru această problemă, Nicolae Iorga, *Cultura română sub fanarioți*, București, 1898 ; Nestor Camariano, *Influența franceză în principatele române prin filieră neogreacească*, în „Revista Fundațiilor", IX, 1942, nr. 2, p. 397—408 ; Ariadna Camariano-Cioran, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946 ; C. Th. Dimaras, *La fortune de Voltaire en Grèce*, Athènes, 1951 ; D. Popovici, *Studii literare*, Cluj, 1972, vol. I, p. 101—103 ; Alexandru Duțu, *Mișcarea iluministă moldoveană de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în „Studii", XIX, 1966, nr. 5, p. 911—928 ; idem, *Explorări în istoria literaturii române*, București, 1969, p. 72—73 ; A. Camariano-Cioran, *Precizări și identificări privind unele traduceri românești din greacă (sec. XVIII)*, în RITL, XXII, 1973, nr. 2, p. 271—279 ; Iacob Mârza, *La circulation de l'œuvre de Voltaire en Transylvanie au XVIIIe siècle*, în „Synthèsis", V, 1978, p. 149—162 ; numele lui Voltaire — scris *Volter* — este menționat pentru prima oară în traducerea *Vieții lui Petru cel Mare*, realizată la inițiativa mitropolitului Iacov Putneanul, înainte de 1755 : **ms.rom. BAR 49**, f. 210^v, vezi Paul Cernovodeanu, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVIIe et XVIIIe siècles* (III), în RRH, X, 1971, p. 707.

[4] **BAR ms. rom. 4619.** *Istoria craiului Sveziei Carol al XII-lea* (1792), f. 95^r—100^r.

își exprimă uimirea că „tant d'auteurs confondent la Valachie et la Moldavie", dintr-o proastă cunoaștere a istoriei acestei părți a continentului[5].

Unei astfel de ignoranțe, Voltaire îi opune arzătoarea sa curiozitate de „citoyen de l'univers", care urmărește îndeaproape, cu pasiune, evenimentele din țările române în perioada 1770—1772. Sîntem acum în măsură să circumscriem acest interes grație intensei corespondențe voltairiene cu diverse personalități contemporane — mai puțin valorificată de istoriografia românească—și, mai ales, mulțumită unor pamflete politice redactate *ad-hoc* care au primit, la scurt timp după apariția lor, veșmîntul limbii române. Despre armistițiul din 1772 și tratativele preliminare „congresului" de la Focșani, duse în primăvara aceluiași an, Voltaire îi scrie contelui d'Argental, într-o scrisoare datată 18 mai 1772 : „Je commence à croire qu'il y aura un long congrès à Jassy, car ma colonie y envoie des montres avec des cadrans à la turque" [6]; la 11 decembrie, același an, în timp ce tratativele de pace continuau, Voltaire îi scrie Ecaterinei a II-a, care îi făgăduise trimiterea a două comedii rusești în traducere franceză : „J'attends la comédie ; je la ferai jouer dans ma petite colonie, le jour que je ferai un feu de joie pour la paix de Fokani (sic) ou de Bucharest, supposé que vous gardiez par cette paix trois ou quatre provinces et l'empire de la Mer Noire" [7].

Iată de ce analiza procesului de pătrundere și asimilare a scrierilor voltairiene în țările române nu se mai poate rezuma exclusiv la reliefarea importanței filierii rusești, din moment ce există mărturia interesului nemediat al patriarhului de la Ferney pentru destinul Principatelor.

I.2. Într-o formă indirectă, această preocupare s-a finalizat în două pamflete politice : *Traduction du poème de Jean Plokof, conseiller de Holstein sur les affaires présentes*[8], pe care Voltaire se străduiește să-l dea drept opera regelui Prusiei Frederic cel Mare [9], și *Le Tocsin des rois* [10], comentînd evenimentele petrecute în Europa în intervalul 1769—1772.

Cel dintîi pamflet, aflat sub regimul convenției ficțiunii atît de curente în veacul al XVIII-lea, potrivit căreia Voltaire și-ar fi rezervat doar meritul de a transpune în proză o lucrare poetică care nu-i aparține [11], este îndreptat împotriva sultanului Mustafa al III-lea, „le sardanapal de Stamboul", și formulează un apel la alianța antiotomană a tuturor puterilor europene. Apelul este reluat, cu și mai mult patos, în *Le Tocsin des rois*, invitînd monarhii să nu scape momentul de slăbiciune prin care trece Imperiul Otoman și să pornească o cruciadă sub conducerea împărătesei

[5] Pasajul a fost semnalat de Al. Duțu, *Europe's Image with Romanian Reprezentatives of the Enlightenment*, în *„Enlightenment and Romanian Society"*, edited by P. Teodor, Cluj, 1980, p. 147.

[6] *Œuvres complètes*, tome XCIV, p. 310.

[7] *Op. cit.*, tome LXXVIII, *Lettres de l'impératrice de Russie à M. de Voltaire*, p. 258.

[8] Pamfletul a fost datat pe baza corespondenței dintre Voltaire și Ecaterina a II-a, *ante* mai 1770, G. Bengesco, *Voltaire, bibliographie de ses œuvres*, Paris, 1882, vol. II, p. 262.

[9] Vezi scrisoarea lui Voltaire către mareșalul duce de Richelieu, 28 ianuarie 1772 : „Que dites-vous du roi de Prusse qui m'a envoyé un poème en six chants contre les confédérés de Pologne ?", *Œuvres complètes*, tome LXXVIII, p. 249.

[10] Datat noiembrie—decembrie 1771 de către G. Bengesco, *op. cit.*, vol. II, p. 273, cele două pamflete au fost trimise în manuscris împărătesei.

[11] Vezi scrisoarea de mulțumire a Ecaterinei în A. Camariano-Cioran, *Spiritul revoluționar*, p. 87.

Ecaterina. Poemul deplînge încercarea de asasinare a regelui polon Stanislas Poniatowski de către confederații de la Bar și condamnă cu indignare modul neomenos, contrar dreptului ginților, în care sînt tratați solii și ambasadorii puterilor străine la Poartă.

La scurtă vreme după apariția lor, după cum vom încerca să demonstrăm, aceste pamflete au fost traduse în românește și grecește [12] împreună cu alte texte legate de evenimente contemporane. Versiunile românești s-au păstrat în două manuscrise, depozitate la BAR sub cotele **499** și **1408**; ele nu au constituit pînă acum obiectul unor studii speciale, cu excepția paginilor care le-au fost dedicate de Ariadna Camariano-Cioran [13] și Alexandru Duțu [14].

II.1. Ms. rom. 499 este un miscelaneu (30 × 19 cm) avînd ca suport două sorturi de hîrtie. Filigranele corespunzătoare sînt „vulpe cu laba dreaptă din față ridicată", avînd sub ea litera F, și „CALCINARDI TOSCOLANO". Pentru hîrtia cu această din urmă variantă de filigran, V. Nikolaev consemnează o singură atestare : 1771 [15]. Manuscrisul cuprinde 13 file numerotate mecanic de la 1 la 13, prima și ultima albe, adăugate ulterior o dată cu legătura modernă de pînză. În momentul legării codicelui, filele au fost desprinse din caiete și lipite, fiecare, de-a lungul marginii interioare, pe cîte un șraif de hîrtie, formîndu-se astfel două fascicule cu 6 și, respectiv, 7 file. Pagina are în medie 32 de rînduri.

II.2. Miscelaneul cuprinde patru traduceri : *Rugăciune a neamului grecilor către toată creștineasca Evropa*[16] (f. 2^{r}—7^{r}), *Toaca împăraților* (f.7^{v}—9^{r}), *Tălmăcire a faceriilui Ioan Plokof, sfeatnicul lui Olstein la pricinile ceaste de acum* (f. 9^{r}—10^{v}) și *Ponturile contenirii armelor pentru adunarea marilor soli ai Rosiei, a Ghermaniei, ai Prusiei, ai Porții Othomanicești, carii s-au adunat lîngă Focșani pentru așăzarea păcii între moscali și între turci după războiul anilor 1769, 1770, 1772* (f. 11^{r}—12^{v}).

II.3. Miscelaneul este scris în cursivă regulată cu cerneală neagră, în întregime de aceeași mînă și nu conține nici un fel de însemnare de copist sau de posesie. El a fost dăruit Academiei Române de către episcopul Melchisedec al Romanului în 1892 [17].

III.1. Ms. rom. 1408, tot un miscelaneu (23 × 16 cm), este scris pe hîrtie de mai multe sorturi, cu filigrane de tipul „pasăre" (porumbel ?), „inițialele GF", „vulpe cu laba dreaptă din față ridicată". Manuscrisul numără 67 de file, numerotate mecanic și de mînă de la 1 la 67 și două file liminare, nenumerotate. Cele 67 de file sînt distribuite în opt caiete după cum urmează : f. 1 (liberă) + I (7 f. și 1 tăiată) + II (8 f.) + III (8 f.) + IV (8 f.) + V (6 f.) + VI (10 f.) + VII (8 f.) + VIII (7 f. și 1 tăiată) + 4 f. libere. Din cele două file tăiate ale primului și ultimului caiet este vizibilă o margine lată de 1 cm. Filele 60, 61, 62, 63, 64,

[12] Traducerile au fost efectuate la comanda împărătesei Ecaterina de către Evghenie Vulgaris, v. A. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 88—91.

[13] *Ibidem*, p. 131—140.

[14] Al. Duțu, *Explorări*, p. 72—73.

[15] V. Nikolaev, *Watermarks of the Ottoman Empire*, Sofia, 1956, vol. I, p. 248, fig. 546.

[16] Opera aparține, așa cum a demonstrat A. Camariano-Cioran, lui Giovanni del Turco, fiind tradusă în grecește de Evghenie Vulgaris, cf. *op. cit.*, p. 141.

[17] G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, 1978, vol. I, p. 128.

65, 66 şi 67 sînt nescrise, iar restul prezintă, în medie, cîte 21 de rînduri. Legătură de epocă, în piele brună cu ornamente aurii.

III.2. Manuscrisul are următorul cuprins : *Cărticică carea are nume de trimitere a tot cuprinzătoare, scrisă de preaînţăleptul chir Evghenie, dascălul şcolii ceii acum de curînd adunate în muntele cel cu nume sfînt, carea cîte una, cîte una, numărînd, în scurt izvodirile ceale noauă ale latinilor le vădeaşte cu mustrarea* [18] (f. 1r—33r), *Rugăciuni a neamului grecilor către toată creştinească Evropă* (f. 34r—43v), *Toaca împăraţilor* (f. 44r — 47v), *Facerea lui Ioann Plocov, sfetnicul lui Olstii la pricinile ceaste de acum, 1772 mai* (f. 48r—51v), *Palatul crailor leşeşti* (f. 52r—56v) şi *Facerea lui Ioan Sighismund fon Ţinten, de la Cîmpii Elisii, 1791 avgust 2* (f. 57r—59r).

III.3. Codicele este scris în cursiva sfîrşitului de secol al XVIII-lea, legată, cu cerneală neagră decolorată în porţiunea de la 1r la 56v şi mai închisă de la f. 57r la f. 59v. Pe tot parcursul textului a fost folosită cerneală roşie pentru titluri şi iniţiale. Manuscrisul este opera a doi copişti : celui dintîi i se datorează textele de la f. 1r— 56v, cu un scris cursiv, mai puţin caligrafic, iar celui de-al doilea, al cărui scris imită cursiva din prima jumătate a veacului al XVIII-lea, îi revin f. 57r—59v. La f. 33r, însemnarea primului copist : „Scrisu-s-au această cărticică în sfînta mănăstire Precista din Roman, la vleat 1800, fevruarie 24". Pe f. 1r este aplicată o pecete în fum ovală închizînd un scut scartelat, mobilat cu doi lei rampanţi şi două pajuri, timbrat de lambrechini şi coroană cu cinci fleuroni. Manuscrisul a fost transferat la Academia Română, în 1900, de la mănăstirea Neamţ [19].

IV.1. Pentru a stabili caracterul de original sau de copie al **ms. rom. 499**, cel mai vechi după aspectul grafiei, din ansamblul generos al criteriilor sistematizate şi aplicate în practică în ultima vreme [20], am lăsat deoparte pe cel al alternanţelor fonetice, mai puţin relevant în cazul acestor texte traduse după 1772, data alcătuirii originalelor. Este o consecinţă firească a pătrunderii şi impunerii normei muntenești în Moldova şi Transilvania [21] coexistenţa unor fonetisme care să aparţină regiunii respective şi celei din care iradiază graiul cu valoare de normă. Ceea ce în alte condiţii ar fi fost interpretat ca diferenţă între graiul originalului şi graiul copistului poate primi, pentru această epocă, explicaţia oscilării scribului între normă şi uz, în situaţia în care cea dintîi provine dintr-o altă arie dialectală.

IV.2. Aspectul codicelui, mai ales în porţiunea de care ne ocupăm — la care ne vom referi în continuare sub siglele T *(Toaca împăraţilor)* şi P *(Tălmăcire a facerii lui Ioan Plokof)* — ,vădeşte corectitudine şi acurateţe ; disgrafiile, dittografiile, omisiunile, greşelile corectate de copist sînt în număr relativ mic.

a) am consemnat astfel următoarele disgrafii : *s-aceata* (T, 8r/31) pentru *ş-aceasta*, *litineaşte* (P, 10r/30) pentru *latineaşte*.

[18] Tradusă după lucrarea omonimă a lui Evghenie Vulgaris apărută în 1756, v. G. Ştrempel, *op. cit.*, p. 219.

[19] *Ibidem, loc. cit.*

[20] Vezi studiile, cu caracter exemplar, întreprinse de Ion Gheţie : *Psaltirea Hurmuzachi — copie sau original?*, în SLLF, III, 1974, p. 241—259, M. Teodorescu, I. Gheţie, *Manuscrisul de la Ieud*, Bucureşti, 1977, p. 19—24.

[21] Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 426—427.

b) omisiunile de litere afectează un singur cuvînt în partea lui finală : *ș-acea⟨s⟩ta* (T, 8r/31), iar cele de cuvinte se înregistrează numai în porțiunea textelor *Rugăciunea neamului grecesc* și *Ponturile contenirii armelor*, fiind completate marginal de scrib cu semn de includere în text : *cu toate acestea* [*turcii*] *să află* (5r) ; la fila 11r, între șirurile 12 și 13, scribul a omis un rînd : *armiile și oștile sînt strînse și așăzate de amîndoauo.*

c) Sporadic, am remarcat cazuri de dittografie (cuvînt sau literă de prisos) : *aceasta* în loc de *acesta* (P, 10r/22), *cavaleriarii* în loc de *cavalerii* (P, 10r/22), această din urmă formă curentă în text, *socoposul* în loc de *scoposul* (T, 9r/11). Un cuvînt de prisos, care nu corespunde textului original, dar nici nu-l deformează, a fost expunctat : *vă înspăimați a vedea* **putearnicii** *pe turci cum să izgonesc din țara grecească* (T, 8r/27—28) pentru *On fremirait de voir le Turc hors de la Grèce* [22].

d) Pe porțiunea reprezentată de T și P scribul s-a corectat într-un singur loc : cuvîntul *Menelau* a fost corijat prin revenire asupra slovelor ʌ și ⅃, subliniere și repetare a lui marginală sub forma corectă (P, 9v/11).

e) Dintre toate cele patru traduceri, numai prima, *Rugăciunea neamului grecesc*, prezintă sinonime notate marginal : *povestească* [marginal : *vădească*] (2r), *odihnă* [marginal : *răpaos*] (5v), *focurile ceale de departe* [marginal : *topcii sau altilerești*] (6r).

Numărul redus al erorilor de grafie și omisiunilor recoltate din porțiunea T și P, apariția unui cuvînt încercuit cu o linie punctată, motivată mai degrabă prin confruntarea cu textul original decît printr-o transpunere mecanică a scribului [23], ne fac să vedem în **ms. rom. 499** o copie directă a traducerii celor patru texte, colaționată, cel puțin în secțiunea T, cu originalul după care s-a efectuat traducerea.

V.1. Cu totul altfel se înfățișează copia executată la Roman în 1800, **ms. rom. 1408.** Deși urmărește îndeaproape textele din **ms. rom. 499**, coruptelele abundă și mai ales cele ale numelor proprii : *Estacovii* **499** T, 7v/8) = *iaste Covii* (**1408**, T, 44r/12), *Pringhipului* (**499**, T, 7v/28) = *Pringalului* (**1408**, T, 45r/1), *Kir Porter* (**499**, T, 7v/22) = *curporter* (**1408**, T, 44v/12), *Corasimir* (**499**, P, 10r/26) = *Colisimir* (**1408**, P , 50v/3), *Toscana* (**499**, T, 9r/20) = *Tocana* (**1408**, T, 47r/1). Același fenomen se poate constata adesea și în cazul substantivelor comune : *sardanapalul* (**499**, P, 9r/8) = *sardanapul* (**1408**, P, 48r/11), *fierul* (**499**, P , 9r/5) = *fluierul* (**1408**, P, 48r/11), *o tabureà* (**499**, T, 7v/31) = *atebure* (**1408**, T, 45r/4) etc.

Sînt numeroase, de asemenea, omisiunile de cuvinte — redate aici cu aldine — dar ele nu se extind la nivelul sintagmelor, propozițiilor sau frazelor : *batjocoriți de* **către** *acest neam* (**1408**, P, 49r/7), *Țara Ungurească cu totul* **prădată** *mai în două vacuri* (**1408**, P, 49v/1), *Șapte Turnuri* **a Vizantiei** (**1408** P, 50r/7) etc.

V.2. În stabilirea relației dintre **ms. rom. 499** și **ms. rom. 1408** o importanță decisivă o are bourdon-ul de la fila 45v/2 a **ms. rom. 1408**,

[22] Confruntarea versiunii românești cu cea franceză s-a făcut pe baza textului tipărit în volumul XXXIX din *Œuvres complètes*, pasajul citat aflîndu-se la p. 107.

[23] Care, dacă ar fi găsit în textul ce-i servea drept model cuvîntul expunctat, ar fi trebuit. potrivit convenției, să nu-l mai transcrie în copia sa ; ceea ce face, de altfel, copistul **ms. rom, 1408.**

care demonstrează descinderea directă a acestuia din urmă din **ms. rom. 499**. După cuvîntul *vremi*, copistul a transcris sintagma *zilile ceale strălucite*, aflată în ms. rom. **499** (8r/12), exact cu un rînd mai jos sub acest cuvînt. Dîndu-şi seama de eroarea comisă, scribul a izolat între paranteze cuvintele de prisos, reluînd curgerea normală a frazei.

În al doilea rînd, pe filele 7r, 8r, 9r, 12r ale **ms. rom. 1408**, copistul a efectuat însemnări marginale şi glosări cu o cerneală foarte decolorată ; or, aceeaşi mînă, cu aceeaşi cerneală, a scris cuvîntul *nebon*, aproape imperceptibil, şi cu caractere greceşti, la f. 12v a **ms. rom. 499**, sub o vinietă terminală.

VI.1. Singura încercare de a data cele două traduceri îi aparţine Ariadnei Camariano-Cioran [24]. Remarcînd prezenţa în **ms. rom. 499**, între filele 11r şi 12v, a *Convenţiei de armistiţiu* de la Focşani, cercetătoarea conchide că întregul manuscris, redactat fiind de aceeaşi mînă, „a fost copiat la o dată apropiată de întrunirea solilor la congresul de la Focşani" [25]. Este trecută însă cu vederea menţiunea din paragraful final al armistiţiului în care există o informaţie precisă : *S-au făcut în corposurile de la cetatea Tirţovului, în 19 zile a lunii lui mai, la anul 7280, 1772* (12v). Această omisiune a făcut-o pe Ariadna Camariano-Cioran să creadă că apariţia în **ms. rom. 1408**, fila 48r, a datei *1772 mai* lîngă titlul *Facerea lui Ioann Plocov, sfetnicul lui Olstii la pricinile ceaste de acum*, certifică efectuarea traducerii şi nu a prescrierii la acea dată. De fapt, **ms. rom. 1408** fiind, aşa cum am încercat să demonstrăm, o copie fără intermediar după **ms. rom. 499**, scribul a aplicat în mod mecanic, la titlul uneia din traduceri, data pe care a citit-o la sfîrşitul manuscrisului pe care l-a avut în faţă, sub un text care nu-l interesa, de vreme ce nu-l mai copiază. Nesesizînd că este vorba de un document, copistul şi-a imaginat că mai 1772 era data alcătuirii modelului său. Este limpede că această eroare nu poate fi considerată o „dată preţioasă" [26], care să fi provenit în **ms. rom. 1408** dintr-o altă sursă decît **ms. rom. 499**, şi care să justifice convingerea că traducerea s-a efectuat în acel an şi în acea lună.

VI.2. Este totuşi firesc ca notiţa de la fila 12v a **ms. rom. 499** să constituie un punct de reper în operaţia de datare, care comportă două etape distincte : datarea redactării traducerii şi cea a efectuării copiei. În situaţia **ms. rom. 499**, aşa cum am încercat să arătăm, cele două etape s-au succedat la un interval foarte strîns.

Intercalarea traducerii unui document oficial, cum este convenţia de încetare a focului din mai 1772, printre texte ce se referă la evenimente din imediata lui vecinătate cronologică — Confederaţia de la Bar (1768) [27], răscoala grecească din Peloponez (1770), victoriile repurtate de flotele ruseşti asupra celor otomane la Ceşme, Larga şi Cahul (6—8 iulie, 18 iulie, 1 august 1770) — nu poate fi pusă, credem, pe seama întîmplării, căci cel care a alcătuit codicele a încercat să-i confere un caracter cît mai omogen.

[24] *Op. cit.*, p. 139 : „ceea ce însemnează că traducerea s-a făcut sau s-a copiat la 1772".

[25] La p. 143 a aceluiaşi studiu, autoarea este convinsă că data 1772 „nu figurează în ms. 499".

[26] *Ibidem*, p. 139.

[27] Despre evenimentele petrecute în Polonia în intervalul 1768—1769 şi consecinţele lor în declanşarea războiului ruso-turc, vezi A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, Iaşi, 1896—1912, vol. IX, p. 118—119.

În mod semnificativ, în ms. **rom. 1408** copiat în 1800, din cele patru traduceri copistul a ales doar pe primele trei, care puteau să-l intereseze sub raport parenetic [28], în timp ce documentul din 1772 a fost resimțit drept caduc.

În mai 1772, actul a fost întocmit în limbile rusă, turcă și italiană: *Aceaste convenții s-au scris doauo aseminea unul cu altul pe limba rusească și turcească, puindu-se la un loc și tălmăcirile talienești* (**499**, f. 12[v]). Este puțin probabil ca versiunea românească să se fi realizat după încheierea lucrărilor congreselor de la Focșani și București (iulie 1772, martie 1773), ale căror negocieri s-au purtat pe baza acestui armistițiu [29].

VI.3. Pe de altă parte, din corespondența lui Voltaire cu Ecaterina a II-a reiese că, la 11 decembrie 1771, pamfletul *Le Tocsin des rois* fusese deja trimis la Petersburg [30], unde a ajuns, probabil, în primele luni ale anului 1772, cînd atît T cît și P au fost date spre traducere lui Evghenie Vulgaris, versiunile grecești ale acestuia fiind imprimate fără menționarea datei și a locului apariției. Faptul că însăși împărăteasa a conceput planul pamfletului *Le Tocsin des rois* spre a fi răspîndit alături de celelalte proclamații ale sale, ca și insistența ambelor texte asupra mobilizării rapide de forțe și fructificării imediate a unor victorii certifică pe de-a-ntregul caracterul propagandistic al operelor, dirijarea lor politică și scopul lor presant. Comanda Ecaterinei, începută astfel cu Voltaire, s-a continuat cu Evghenie Vulgaris și cu cercurile românești rusofile. Acești factori concură la formularea ipotezei că intervalul în care s-au realizat traducerile, presupunînd primăvara anului 1772 drept termen *post quem*, nu poate fi mai mare de doi ani.

VI.4. În favoarea fixării anului 1774 ca termen *ad quem* pledează mai multe argumente. Cel dintîi pune în valoare fundalul politic al evenimentelor din intervalul iulie 1772—iulie 1774: negocierile politice de lungă durată de la Focșani și București în care unii promotori ai politicii antiotomane din Principate au fost în contact nemijlocit cu delegațiile rusești și turcești, înaintînd memorii și uzînd de influența lor personală [31], nu s-au scontat cu rezultatele dorite de aceștia, dar au făcut ca, pentru prima oară, în epoca modernă, românii să-și poată prezenta revendicările la un congres internațional. Or, tocmai pentru această posibilitate militează pamfletul *Toaca împăraților* atunci cînd sprijină dreptul tuturor națiunilor de a decide singure în chestiunile ce le privesc (**499**, 8[r]—9[r]). După întreruperea tratativelor de la București și pînă în vara anului 1774 ostilitățile au continuat, așa încît interesul mobilizării conștiințelor, exprimat mai cu seamă în P, nu a scăzut. Pacea de la Kuciuk-Kainargi (iulie 1774), deși consfințește rolul preponderent al Rusiei în Europa de sud-est, spulberă

[28] Acestor trei traduceri copistul le adaugă lucrarea *Palatul crailor leșești*, de tipul „oglinda principilor", f. 52[r]—56[v].

[29] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, 1896, vol. II, p. 66—67.

[30] Vezi scrisoarea lui Voltaire către contele Șuvalov, datată 25 decembrie 1771, citată, de A. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 87—88.

[31] Vezi V. Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines, 1761—1830*, București, 1970, p. 5—8.

speranţele românilor prin restaurarea dominaţiei otomane în Principate[32]. Copierea *Ponturilor* de la Focşani după această dată nu-şi mai avea deci rostul.

Cel de-al doilea argument se bizuie pe cîteva elemente în măsură să probeze circulaţia, în original sau în traducere, a *Toacei împăraţilor* şi *Tălmăcirii facerii lui Ioan Plokof* în intervalul 1773—1774. Astfel, în *Cartea ce s-a dat esceleţii sale parucic-general Obrescov, ministrul Rosiei la congresul făcut în Bucureşti* la 15 ianuarie 1773 de către clerul şi boierii din Ţara Românească, este repetată de două ori o metaforă prin care puterea Rusiei este asemuită cu un vultur: *pînă a nu vedea încă binefăcătorii vulturi ai Rosiei* [33] şi *preafăcătorul de bine şi mîntuitorul Vultur al Rosiei vă are sub umbrirea sa* [34]. Amplificat într-o alegorie, toposul se regăseşte în P: *un cunoi de furnici îndrăzneaşte a mearge după urmele vulturului celui biruitoriu* (**499**, P, 10r/7—8) [35] şi *Văzind de departe că să îndrepteazâ vulturul Ecaterinii* (**499**, P, 10r/4) [36].

În *Proclamaţia* feldmareşalului Rumianţev (Brăila, 1774), în care sînt înfăţişate poporului celor două ţări româneşti reglementările care îl privesc din pacea de la Kuciuk-Kainargi, se conservă, în paragrafele 8 şi 9, două principii pe larg argumentate de Voltaire în T: regimul solilor şi al ambasadorilor pe lîngă Poartă şi egalitatea părţilor în cadrul negocierilor (**499**, 7v—8r). Traducătorul textului rusesc al *Proclamaţiei* a folosit pentru expresia народнымъ правомъ nu numai echivalentul românesc *pravila neamurilor*, dar şi pe cel francez *le droit de gens* (sic) şi latin *jus gentium* [37]. Pasajul similar din T este *sîleaşte dreptatea neamurilor, departe înspre a cinsti pe solii monarhilor* (**499**, 9r/12—13) [38]. Dacă sub pana dascălului Ilarion, traducător al *Hexameronului* lui Vasile cel Mare, Voltaire este considerat, în 1775, drept un „păgîn" [39], în bunul spirit conservator al cercurilor legate de Patriarhia ecumenică, aceasta nu i-a împiedicat pe tinerii boieri să se lase penetraţi de voltairianism [40], în speranţa că ideile acestui „don Quichotte [...] qui a pris partie pour Catherine II, l'étoile du Nord, contre le cochon du croissant" [41] ar putea sluji cauzei lor, cu dorinţa ca previziunile lui să se împlinească.

August 1987

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[32] „Însă forma şi hotărîrea ultimatului dat de congresul al doilea ne-a aruncat într-o prăpastie de mîhnire şi deznădejde, văzînd înapoiarea ţerii noastre făcîndu-se din nou în mîinile tiranului" — scriu boierii Ţării Româneşti la 30 martie 1774 împărătesei, contelui Panin şi mareşalului Rumianţev, N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, Bucureşti, 1902, p. 516.

[33] *Ibidem*, p. 509.

[34] *Ibidem.*

[35] „Une fourmillière qui osât suivre les traces que cette aigle triomphante nous montre du haut des airs dans son vol impétueux", *Œuvres complètes*, tome LXVIII, p. 184.

[36] „En voyant planer de loin l'aigle de Catherine", *ibidem, loc. cit.*

[37] BAR, CRV 388 A, f. 6r.

[38] „Viole le droit des nations, loin de respecter les ambassadeurs des monarques", *Œuvres complètes*, tome LXVIII, p. 189.

[39] Cf. N. A. Ursu, *Un cărturar român necunoscut din secolul al XVIII-lea*, în „Cronica", XX, 1985, nr. 35, p. 5.

[40] „Les ouvrages de M. de Voltaire se trouvent entre les mains de quelques jeunes boyards", J. L. Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Iaşi, 1777, p. 219.

[41] Scrisoare a lui Voltaire către mareşalul duce de Richelieu, datată 1771, în *Œuvres complètes*, tome XLIV, p. 175.

OBSERVAȚII PE MARGINEA UNOR ARGUMENTE REFERITOARE LA *FIE* CORELATIV

IOAN N. BÎTEA

1. În anexa 5 a cărții sale despre predicat [1], G.G. Neamțu își propune să arate că „*fie*...*fie* nu este un cuplu de elemente relaționale, ci un cuplu de adverbe nerelaționale" care „au un rol *condiționat*" în marcarea construcțiilor disjunctive, în sensul că prezența actualizărilor lor este obligatorie „în fața unităților aflate în raport disjunctiv" (p. 194) [2].

În cele ce urmează vom examina îndeaproape expunerea lui G.G. Neamțu și vom demonstra că argumentele pe care se bazează ipoteza Domniei sale nu sînt cîtuși de puțin concludente [3].

2.1. Vom începe cu trei precizări preliminare în legătură cu *fie* corelativ.

2.2. Deși G.G. Neamțu vorbește mereu de „cuplul *fie*...*fie*" (p. 191, 192, 193, 194) [4], există numeroase construcții în care figurează mai mult de doi *fie* corelați — vezi, de exemplu, enunțurile (1)—(4):

(1) *Acest triunghi e fie dreptunghic, fie isoscel, fie oarecare.*
(2) *Azi Teodor va veni fie cu Geta, fie cu Mirela, fie cu Tatiana.*
(3) *Seara fie se plimba, fie citea, fie primea musafiri.*
(4) *În concediu mergeau fie la Sovata, fie la Olănești, fie la Govora.*

în care se întîlnesc cîte trei *fie* corelați.

[1] G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română [.] O reconsiderare a predicatului nominal*, București, 1986.

[2] Această ipoteză poate fi întîlnită și în G.G. Neamțu, *Observații asupra conjuncțiilor corelative disjunctive*, în LR, XXXI (1982), nr. 6, p. 505, și Gh. D. Trandafir, *Observații asupra coordonării. II*, în LR, XXXV (1986), nr. 6, p. 479.

În *Limba română contemporană* (București, 1978), Iorgu Iordan și Vladimir Robu îl încadrează pe *fie* corelativ ba în rîndul conjuncțiilor coordonatoare (p. 525, 527), ba în rîndul adverbelor (p. 554).

[3] Intenționăm să arătăm într-o lucrare aparte că ipoteza aceasta nu poate explica proprietățile construcțiilor în care figurează *fie* corelativ.

[4] Despre perechi corelative se vorbește și în Rodica Ocheșeanu, *Conjuncția*, în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită (prescurtat GLR), vol. I, București, 1966, p. 389; Vasile Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1974, p. 100; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 273.

Alți gramaticieni apelează la formula *fie*...*fie*, dar declară că asemenea construcții pot avea mai mult de doi constituenți coordonați (vezi, de exemplu, Elena Carabulea, *Coordonarea părților de propoziție*, în GLR, vol. al II-lea, p. 221) sau pur și simplu prezintă exemple cu trei *fie* corelați (vezi, de pildă, Mircea Mitran, *Sintaxa frazei. Coordonarea*, în GLR, vol. al II-lea, p. 247; vezi și R. Ocheșeanu, *lucr. cit.*, p. 394).

De aceea, cînd vorbim de *fie* corelativ, avem în vedere construcțiile care actualizează structura (5) :
(5) *fie A, fie B (..., (fie W))*
și nu doar cele care actualizează structura (6) :
(6) *fie A, fie B*
aceasta nefiind decît un caz particular al structurii (5) [5].

2.3. Spre deosebire de *fie* necorelativ, care are întotdeauna valoare concesivă și este (cvasi)sinonim cu *chiar*, *fie* corelativ are numai uneori valoare concesivă (vezi, de pildă, enunțurile (1)—(4), în care *fie* nu are valoare concesivă), nu e niciodată sinonim cu *chiar* [6] și precedă întotdeauna un constituent coordonat.

Întrucît au distribuții complet diferite și se deosebesc din punct de vedere semantic, *fie* necorelativ și *fie* corelativ actualizează două morfeme distincte — de unde rezultă că proprietățile lui **fie** necorelativ nu sînt concludente pentru statutul morfologic (categorial) al lui **fie** corelativ.

2.4. Asemenea lui **ori** și **sau** corelative, **fie** corelativ este actualizat și în construcții copulative (vezi **4.5.**) [7].

3.1. Cînd susține că **fie** corelativ nu ar fi conjuncție, G.G. Neamțu are în vedere următoarele trei argumente : (i) „*fie* nu apare niciodată singur ca element de relație" (p. 191), (ii) structura (7) :
(7) *fie A, (ori/sau) fie B* [8]
ar fi „acceptabilă în limba română" (p. 192), (iii) „*fie* are origine verbală", fapt evidențiat de „valoarea concesivă pronunțată pe care o are *fie*, inclusiv în cuplu (sic !)" *(ibidem)*.

3.2. (i) este valid numai dacă postulăm că orice constituent conjuncțional coordonator apare între doi constituenți coordonați și îi leagă pe aceștia (și că deci constituenții care precedă fiecare constituent coordonat nu sînt conjuncționali).

Or această premisă nu este defel evidentă.

Se poate susține la fel de bine că există nu numai conjuncții care sînt actualizate doar între constituenți coordonați, ci și conjuncții care sînt ori pot fi actualizate în stînga fiecărui constituent coordonat, după cum se poate postula că **ori**, **sau** și **și** sînt tot morfeme corelative, care însă, spre deosebire de **fie** corelativ, pot fi actualizate și numai înaintea ultimului constituent coordonat [9].

[5] Considerăm că nu se poate susține nici că *fie* ar avea un statut morfologic cînd apare în construcții binare și altul cînd figurează în construcții cu mai mult de doi constituenți coordonați, nici că ar fi vorba de o construcție binară și atunci cînd apar mai mult de doi constituenți coordonați.

[6] Comparați enunțul *Fie că vii, fie că nu vii, eu tot plec.* (în care *fie* ar fi concesiv) — vezi **4.5.** — cu secvențele rezumate de **Chiar dacă vii (și/sau) chiar dacă nu vii, eu tot plec.* (vezi nota 8).

[7] Vezi Ioan N. Bîtea, *Construcțiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, în LR, XXXIV (1985), nr. 2.

[8] Folosim parantezele rotunde și pentru a enumera elemente care ocupă una și aceeași poziție în plan sintagmatic.

[9] Sîntem de părere că **și**, **ori** și **sau** corelative nu sînt adverbe, fiindcă nu prezintă vreo proprietate distribuțională, sintactică ori semantică definitorie a adverbelor de timp, de loc ori de mod propriu-zise.

3.3. Din cîte ne putem da seama, structura (7) nu este în realitate actualizată de construcţii gramaticale — exemplul lui G. G. Neamţu : (8) **Fie Ionescu sau, dacă vreţi, fie Popescu, mie mi-e totuna*, este fără îndoială inacceptabil, indiferent dacă *fie* are sau nu valoare concesivă. Comparaţi, de asemenea, enunţurile (1)—(4) cu secvenţele (9), (10), (11) şi, respectiv (12) :

(9) **Acest triunghi e fie dreptunghic, (ori/sau) fie isoscel, (ori/sau) fie oarecare.*

(10) **Azi Teodor va veni fie cu Geta, (ori/sau) fie cu Mirela, (ori/sau) fie cu Tatiana.*

(11) **Seara fie se plimba, (ori/sau) fie citea, (ori/sau)* **fie** *primea musafiri.*

(12) **În concediu mergeau fie la Sovata, (ori/sau) fie la Olăneşti, (ori/sau) fie la Govora.*

3.4. Indiferent cărei părţi de vorbire îi aparţine **fie** corelativ, (iii) este irelevant în acest context, deoarece statutul morfologic al unui morfem reflectă proprietăţile sale distribuţionale în perioada avută în vedere şi nicidecum etimologia lui.

În plus, spre deosebire de **fie** necorelativ, **fie** corelativ nu are decît uneori valoare concesivă (vezi **2.3.**).

4.1. Cînd susţine că **fie** corelativ ar fi adverb, G.G. Neamţu apelează la următoarele patru argumente : (iv) „originea verbală a unui adverb nu este un caz singular în gramatica limbii române", (v) „în anumite situaţii, *fie* apare în poziţia lui *chiar*, cu valoare concesivă sau potenţială clară", (vi) „prin această interpretare, *fie . . . fie* ca pereche adverbială se alătură celorlalte perechi (sic !) adverbiale din coordonarea disjunctivă (*aci . . . aci, ba . . . ba* etc.)[10], care exprimă alternanţa (coordonarea alternativă)", (vii) „în combinaţie cu conjuncţia *că* repetată, cuplul (sic !) *fie . . fie*, devenit *fie că . . . fie că*, este echivalent cu locuţiunea conjuncţională *indiferent dacă*, formată dintr-un adverb şi o conjuncţie : *Fie că vii, fie că nu vii, eu tot plec. — Indiferent dacă vii sau [dacă] nu [vii], eu tot plec*". (p. 193).

4.2. Pentru (iv), vezi **3.4.**

4.3. După cum rezultă şi din trimiterea făcută de autor la *Limba română contemporană* de I. Iordan şi V. Robu, (v) îl vizează în realitate pe *fie* necorelativ din enunţuri ca (13) :

(13) *Dacă vezi pe cineva în mare nevoie, fie şi un duşman, trebuie să-l ajuţi*[11].

şi nu are, în consecinţă, nici o legătură cu *fie* corelativ (vezi **2.3.**).

4.4. (vi) este expresia unui raţionament care se bazează pe următoarele premise : (a) **fie** corelativ este adverb, (b) **fie** corelativ este asociat cu coordonarea disjunctivă ; (c) **acum, aici, ba** şi **cînd** corelative sînt adverbe, (d) **acum, aici, ba** şi **cînd** corelative marchează alternanţa, (e) coordonarea disjunctivă exprimă şi alternanţa[12].

Deoarece premisa (a) este tocmai ceea ce se străduieşte să demonstreze autorul, iar premisele (b)—(e) nu furnizează — în absenţa altor pre-

[10] G. G. Neamţu nu pare să-şi dea seama că există numeroase construcţii în care figurează mai mult de două actualizări corelate ale acestor morfeme ; vezi nota 15 din Ioan N. Bîtea, *Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă*, în LR, XXXVI (1987), nr. 1, p. 38.

[11] Exemplul acesta e citat de Iorgu Iordan şi Vladimir Robu, *op. cit.*, p. 502.

[12] G. G. Neamţu nu găseşte de cuviinţă să expliciteze aceste premise şi cu atît mai puţin să le verifice.

mise — nici un indiciu cu privire la statutul morfologic al lui fie corelativ, rezultă că (vi) nu poate fi în nici un caz un argument în favoarea caracterului adverbial al lui fie corelativ.

4.5. În legătură cu (vii) trebuie să facem patru observații.

În primul rînd, structura (14) :

(14) *fie că A, fie că B, (..., (fie că W))*

— la care se referă G.G. Neamțu — este în realitate echivalentă semantic și sintactic cu structura (15) :

(15) *indiferent dacă A, (B(...)) (ori/sau) W* [13]

de unde rezultă că nu se poate vorbi în nici un caz de echivalență între (14) și secvența *indiferent dacă*, cum face Domnia sa.

În al doilea rînd, după cum ne arată existența secvențelor de genul *indiferent ce, indiferent cînd, indiferent de ce* etc. — vezi enunțuri ca (16)—(18) :

(16) *Indiferent ce se va întîmpla, noi te vom sprijini.*

(17) *Indiferent cînd se va întoarce, ei îl vor critica aspru.*

(18) *Indiferent de ce v-ați retras, era bine să ne cereți mai întîi părerea.*

indiferent dacă nu este în nici un caz actualizarea unei locuțiuni (în caz contrar, și secvențele menționate mai sus ar actualiza locuțiuni — ipoteză evident inacceptabilă [14]), ci o secvență formată din actualizările morfemelor **indiferent** și, respectiv, **dacă.**

În al treilea rînd, chiar admițînd că *indiferent dacă* ar fi actualizarea unei locuțiuni conjuncționale provenite dintr-un adverb și o conjuncție subordonatoare (mai precis, din concatenarea actualizărilor acestora), eventuala echivalență sintactică și semantică dintre (14) și *indiferent dacă* nu ne dă dreptul să postulăm existența unui paralelism categorial între această secvență și *fie că* — pentru că (a) actualizările locuțiunilor se comportă ca un întreg inanalizabil și nu pot fi descompuse în constituenți imediați, (b) nu toate locuțiunile conjuncționale au origine asemănătoare, (c) *indiferent dacă* și *fie că* au distribuții diferite, (d) *fie* corelativ și *indiferent* au distribuții diferite.

În al patrulea rînd, întrucît exemplul lui G.G. Neamțu este semantic și sintactic echivalent cu enunțul (19) :

(19) *Și dacă vii, și dacă nu vii, eu tot plec.*

rezultă că structura (14) mai este semantic și sintactic echivalentă cu structura (20) :

(20) *și dacă A, și dacă B (,...,(și dacă W))*

— de unde deducem că în (14) *fie că* este substituibilă în limitele sinonimiei cu *și dacă* [15].

5. O parte de vorbire nu este altceva decît o clasă distribuțională [16]. De aceea, a susține că fie corelativ este adverb înseamnă a defini adverbul

[13] Vezi I.M. Bîtea, *Construcțiile ...*, p. 118—119.

[14] Nu poate fi vorba de actualizările unor locuțiuni, deoarece sensul unei secvențe de acest fel este rezultatul îmbinării sensului lui **indiferent** și al morfemului actualizat după *indiferent* și, în plus, atît *indiferent*, cît și *ce, cînd, dacă, de ce* etc. apar și separat (cu sensul pe care îl au în secvențele în discuție).

[15] Se poate susține că în asemenea contexte *fie* este echivalent cu *și* (care nu e adverbial — vezi nota 9), iar *că* este echivalent cu *dacă*.

[16] Vezi Solomon Marcus, *Lingvistică matematică*, ediția a II-a, București, 1966, p. 171.

în așa fel încît să reprezinte o clasă distribuțională [17] și a demonstra apoi că **fie** corelativ corespunde acestei definiții [18].

G.G. Neamțu nu numai că se mulțumește cu definiția tradițională a adverbului (care este departe de a fi satisfăcătoare), dar nici nu furnizează vreun argument distribuțional (ori de altă natură) valid în sprijinul ipotezei pe care o propune. Din cele opt argumente menționate de Domnia sa, unul — și anume, (i) — se bazează pe premisa discutabilă că orice conjuncție coordonatoare este un conector, altul — și anume, (vi) — are printre premise tocmai ipoteza în discuție, iar șase sînt pur și simplu lipsite de orice interes, pentru că nu au nici în clin, nici în mînecă cu statutul morfologic al lui **fie** corelativ.

Întrucît, pe de o parte, adverbul nu este delimitat în mod satisfăcător, iar pe de altă parte nu este deloc evident că părțile de vorbire recunoscute în prezent ar epuiza toate clasele lexico-gramaticale ale limbii române, înseamnă că în legătură cu statutul morfologic al lui **fie** corelativ există trei alternative, și nu două, cum crede G.G. Neamțu [19]: (1) **fie** corelativ este conjuncție, (2) **fie** corelativ este adverb, (3) **fie** corelativ aparține unei părți de vorbire care nu a fost circumscrisă pînă în prezent și care reunește morfemele corelative ale căror actualizări precedă fiecare constituent coordonat în anumite tipuri de construcții coordonate.

De aceea, chiar admițînd că ar arăta că **fie** corelativ nu este conjuncție, G.G. Neamțu nu reușește de fapt să demonstreze că acest morfem este adverb, pentru că nu infirmă ipoteza (3).

Iulie 1987

Timișoara, str. Abrud nr. 18

[17] Așa cum e definit în prezent, adverbul nu constituie în nici un caz o clasă distribuțională (mai precis, morfemele etichetate în mod curent drept adverbe nu au nici o proprietate distribuțională specifică comună) — vezi Ioan N. Bîtea, *Conectorii metalingvistici: adverbe, ori conjuncții?*, în LR, XXXV (1986), nr. 5, p. 390, și Ioan N. Bîtea, *Observații asupra unor opinii despre adverb*, în SCL, XXXVIII (1987), nr. 2, p. 151—153.

[18] Adverbul nu este încă o clasă lexico-gramaticală (o parte de vorbire) propriu-zisă, din cauză că gramaticienii nu au verificat dacă definiției extensionale îi corespunde o definiție intensională (adică dacă morfemele incluse în această listă au cel puțin o proprietate definitorie comună).

[19] G. G. Neamțu mai ia în considerare (și respinge) ipoteza că **fie** corelativ ar fi verb (p. 193—194).

Deoarece *fie (că)* este intersubstituibil în limitele sinonimiei cu *ori* și *sau* (care nu au caracter verbal), am considerat că această ipoteză nici nu merită să fie menționată.

STUDII STRĂINE DESPRE TEXTE VECHI ROMÂNEȘTI

GH. CHIVU

1. În volumul *Langue, dialecte, littérature*, alcătuit în cadrul Facultății de Litere și Filozofie din Leuven în memoria lui Hugo Plomteux [1], J. Scharpé a publicat studiul intitulat *Retrouvailles slavo-roumains : un archétype slave inédit du début de la « Legenda sântei Vineri »* (p. 410—429). După o rapidă trecere în revistă a tipurilor de versiuni ale *Legendei Sfintei Vineri* (p. 411—412), autorul face o paralelă între un text slav incomplet, păstrat în așa-numitul *Šibenički Zbornik* de la Biblioteca Academiei din Zagreb [2], și fragmentul corespunzător din copia sturdzană a apocrifului.

Asemănările existente între cele două texte (primul reprodus în transliterație, iar al doilea în transcrierea cu litere latine dată de B.P. Hasdeu [3]; p 416—429) vin în sprijinul ideii, general acceptate de filologii români, că apocriful copiat de popa Grigorie din Măhaci este o traducere a unui original slavon de redacție sudică [4].

2. Descoperit în fondurile bibliotecii arhiepiscopale din Kalocsa, în 1908, de profesorul I. Siegescu [5], manuscrisul intitulat *Institutiones Linguae Valachicae sive Grammatica compendio exhibita*, cea mai veche gramatică a limbii române redactată în limba latină (cu exemple românești scrise cu slove chirilice), se află de mai multă vreme în atenția lui Nagy Bela, profesor de limba română la Universitatea din Budapesta.

În 1970, la *Al X-lea Congres internațional de lingvistică* de la București, D-sa făcea sumare referiri la acest vechi text românesc în comunicarea *Les débuts de l'histoire de la grammaire roumaine* [6]. În 1983, oferea celor interesați o detaliată descriere a conținutului gramaticii într-un articol intitulat *Les manuscrits roumains de Kalocsa* [7]. În 1984, Nagy Bela a revenit asupra acestui foarte interesant text în studiul *A Kalocsai román nyelvtan*, apărut în volumul *Magyar-román filológiai Tanulmányok*

[1] *Langue, dialecte, littérature*. Études romanes à la memoire de Hugo Plomteux, editée par C. Angelet, L. Melis, F.J. Mertens, F. Musarra, Leuven University Press, 1983.

[2] Vezi Vl. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske Academije, I. Opis rukopisi*, Zagreb, 1955, p. 74, nr. 6.

[3] *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1879, p. 145—156.

[4] Vezi B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 140; N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1929, p. 156; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 90—101.

[5] Vezi „Rîvașul", Cluj, VI, 1908, nr. 5—6, p. 187, nr.7—8, p. 245.

[6] *Actes du Xe Congrès international des linguistes*, Bucarest, 1970, p. 258—289.

[7] „Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae", sectio Linguistica, tomus XIV, 1983, p. 201—217.

(p. 409—420), alcătuit de catedra de filologie română de la Universitatea din Budapesta [8].

În ultima contribuție citată, după o introducere privitoare la epoca și zona în care se presupune că au fost redactate *Institutiones Linguae Valachicae*, precum și la persoanele implicate în acest act de cultură (p. 409—415), Nagy Bela prezintă pe scurt, cu cîteva exemple considerate semnificative, fiecare dintre cele 11 capitole ale manuscrisului (p. 415—419) [9]: *De Literis, earumque proprietatibus, De Nominibus Substantivis, De reliquis substantivorum affectionibus, De Nominibus Adjectivis, De Pronomine, De Verbo Substantivo* **sum**, *De Verborum Conjugatione, De Verbis Passivis, De Verbis Deponentibus, De Verbis Impersonalibus* și *De Partium Orationis Constitutione*. Cercetînd, în sfîrșit, *Appendix*-ul manuscrisului, în care autorul anonim și-a propus să trateze *De Notis Numericis*, Nagy Bela găsește în utilizarea ca exemplu a anului 1768 un plauzibil argument pentru datarea gramaticii în deceniul al șaptelea al secolului al XVIII-lea (p. 419).

Alături de studiul publicat în 1983 (a cărui versiune corectată și prescurtată este, de fapt [10]), *A Kalocsai román nyelvtan* oferă cercetătorilor scrisului vechi românesc posibilitatea de a-și forma o imagine de ansamblu asupra unui text mai greu accesibil. Datele publicate de Nagy Bela asupra gramaticii de la Kalocsa [11] le completează în mod fericit pe cele oferite încă din 1932 de Carlo Tagliavini cu privire la *Lexicon compendiarum Latino-Valachicum*, descoperit în același fond [12].

Rămîne ca cercetări filologice și lingvistice amănunțite să pună efectiv în circulație științifică gramatica și dicționarul păstrate la biblioteca arhiepiscopală din Kalocsa, pentru că *aceste două manuscrise* (nu unu cu două părți, cum lasă să se înțeleagă toți cei ce s-au oprit pînă în prezent asupra lor), *alcătuite de două persoane diferite* (iar nu de una singură) [13], la date apropiate în timp [14], la cererea sau sub patronajul lui Fran-

[8] Budapest, 1984.

[9] Pentru o mai bună informare a cititorilor, reproducem titlurile capitolelor gramaticii direct după manuscrisul păstrat la Kalocsa sub cota ms. 706/1.

[10] În studiul din 1984 nu a mai fost reprodus, spre exemplu, tabelul ce constituie esența paragrafului întîi din primul capitol al gramaticii, intitulat *De Notis Alphabeticis* (vezi „Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis", XIV, 1983, p. 207). În cadrul acestuia, autorul anonim al textului stabilea lista de corespondențe dintre alfabetul chirilic și cel latin, făcînd totodată utile considerații asupra rostirii unor slove.

[11] În recenzia făcută volumului *Magyar-román filológiai Tanulmányok*, în „Revue de linguistique romane", 50, 1986, p. 192—198, Giuseppe Piccillo afirmă că „il contributo del Nagy è una prima presentazione di un lavoro completo tanto sulla grammatica, quanto sul glossario".

[12] Carlo Tagliavini, *Despre „Lexicon compendiarum latino-valachicum"*, București, 1932 (extras din „Analele Academiei Române", Mem. secț. lit., seria III, tom VI, p. 189—194).

[13] Manuscrisele păstrate la Kalocsa sub cotele ms. 706/1 și ms. 706/2 au hîrtie, scris și cerneală diferite.

[14] Dacă informațiile despre perioada în care Fr.X. Rier a fost canonic de Oradea sînt corecte (vezi C. Tagliavini, *op. cit.*, p. 4, nota 1), cele două prefețe indică scrierea gramaticii și a dicționarului între 1762 și 1776. Avînd în vedere faptul că gramatica este aproape sigur anterioară dicționarului (de vreme ce este menționată în prefața acestuia din urmă) și că în *appendix*-ul ei este citat ca exemplu anul 1768, putem emite ipoteza că cele două manuscrise au putut fi alcătuite chiar între 1768 și 1776. Sperăm ca identificarea filigranelor decalchiate de pe filele celor două manuscrise să ne permită o confirmare sau o restrîngere a acestei datări.

cisc Xaver Rier, oferă date extrem de interesante despre limba română din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

3. Guseppe Piccillo, pasionat și competent cercetător al vechilor relații culturale româno-italiene, a publicat recent un documentat studiu intitulat *Influssi ungheresi e particolarità dialettali del Banato nel «Catechismus» di Gsurgs Buitul (1636, 1703)* [15].

După o trecere în revistă a datelor cunoscute despre activitatea traducătorului *Catehismului* lui Petrus Canisius, pe care le completează cu documente privitoare la studiile lui Gheorghe Buitul, descoperite prin investigații proprii în arhivele italiene (p. 352—353), G. Piccillo analizează ortografia (p. 355—361), fonetica (p. 361—368), morfologia (p. 368—370), sintaxa (p. 371—372) și lexicul (p. 372—381) ediției a doua a textului intitulat *Catechismus sau summa credinței catolicești* (Cluj, 1703). (În concepția lui G. Piccillo, între această ediție și aceea din 1636, încă nedescoperită, nu ar fi, fapt greu de demonstrat în momentul de față, nici o diferență.)

Concluzia analizei, în ușoară contradicție cu titlul studiului, este că „prescidendo da alcuni fatti troppo specifici, dubbi, e, comunque, di limitata importanza, il *Catechismo* di Buitul, sotto l'aspetto ortografico, fonetico, morfo-sintattico e lessicale, si colloca perfettamente nel contesto della produzione letteraria dell'epoca" (p. 381).

Iulie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[15] „Revue de linguistique romane", 50, 1986, p. 351—382.

FLORIN MARCU, *Mic dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986, 496 p.

După colaborarea la cele trei ediții ale *Dicționarului de neologisme* (ultima apărută în 1978), Florin Marcu a publicat în 1986, la Editura Albatros, un *Mic dicționar de neologisme*. În prezentarea mea, mă voi referi la el folosind sigla DN_A. Ceea ce vreau să subliniez de la început este că DN_A nu reprezintă o variantă mecanic abreviată a lui DN_3, ci o reelaborare a materialului supus selecției și adaptat exigențelor colecției Albatros. Chiar în *Prefața* lui DN_A, semnată de autor, sînt menționate criteriile selecției și modalitățile adaptării, și anume :

1) importanța cunoașterii termenilor înregistrați pentru cultura generală a fiecărui cititor, indiferent de profesie ;

2) frecvența noțiunilor exprimate de cuvinte în domeniul de care aparțin ;

3) concentrare semantică maximă în redactarea fiecărui articol al dicționarului, concentrare realizată atît prin reducerea inventarului de sensuri la foarte multe cuvinte polisemantice, cît și prin „reducții aproape drastice" aplicate definițiilor, recurgîndu-se uneori și la definiții prin sinonime (neologismele care apar în definiții sînt inserate și explicate la locul lor alfabetic) ;

4) nefiind un dicționar „de etimologii", ci unul „cu etimologii", autorul menționează doar etimologia directă ; excepție fac în acest sens doar elementele de compunere, prefixele și unele sufixe pentru care se trimite și la etimonul primar grecesc sau latinesc.

Dat fiind publicul larg căruia dicționarul îi este destinat, ar fi fost oportun să se specifice în *Prefață* ce înțelegem, din perspectiva actuală, prin neologism în limba română, altfel spus, să se indice limita cronologică de la care considerăm neologice împrumuturile din română [1].

Din același considerent ar fi fost pertinent să se dea, tot în *Prefață*, o definiție a elementului de compunere, delimitarea acestuia față de prefix fiind uneori dificilă chiar pentru lexicografi. Exemplele semnificative în acest sens sînt numeroase : **hiper-, hipo-, meta-** sînt considerate în DEX și în DN_3 elemente de compunere, iar în DN_A prefixe ; **amphi-, dys** și **eu-** sînt incluse de Webster și de Dauzat în categoria prefixelor, în timp ce Robert le consideră elemente. Un *Dicționar al elementelor de compunere greco-latine* va apărea, probabil, chiar anul acesta, la Editura Științifică și Enciclopedică ; cei care-l vor consulta vor vedea că autorul lui, Nicolae Andrei, adoptă acolo punctul de vedere exprimat în tratatul de *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, București, 1970, p. VIII și 19—25, și anume : delimitarea prefixelor față de elementele de compunere savantă se face pe baza criteriului semantic, asociat cu criteriul etimologic al proveniență din cuvinte autosemantice sau din instrumente gramaticale (elementele de compunere au sensuri lexicale ca și substantivele, adjectivele, numeralele și verbele din care provin, pe cînd prefixele exprimă, de obicei, relații ca și prepozițiile din care provin cele mai multe dintre ele).

Bazat pe o documentație amplă, adusă la zi, cuprinzînd dicționare de diferite categorii (generale, explicative, normative etc.), DN_A atestă consultarea unor lucrări de referință din lexicografia națională și străină. Semnalăm totuși cîteva omisiuni importante mai ales pentru inventarierea, precizarea sensurilor și a etimologiei elementelor de compunere greco-latine : Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Paris, 1964, și Webster's *New World Dictionary of the American Language*, College Edition, Cleveland and New York, 1958.

Dicționarul pe care îl prezentăm înregistrează aproximativ 15 000 de neologisme și circa 35 000 de sensuri. Bine întocmite, articolele lui cuprind la fiecare cuvînt-titlu indicații ortoepice — de accent și, cînd este cazul, de silabație —, categoria gramaticală, indicarea domeniului (biologie, chimie, medicină etc.) sau a registrului stilistic în care este întrebuințat cuvîntul-titlu sau unul dintre sensurile lui și, în final, etimologia. La cuvintele de origine străină care prezintă o

[1] Într-un studiu consacrat sufixelor neologice din română, regretatul profesor Iorgu Iordan, deși se adresa în primul rînd lingviștilor, preciza sensul termenului de neologism : „același ca în materie de vocabular : elemente lingvistice împrumutate, începînd cu primii ani ai veacului XIX, cîteodată poate și ceva mai înainte, din limbile de civilizație occidentală" (Iorgu Iordan, *Sufixe românești de origine recentă* (*neologisme*), în „Buletinul de Filologie română «Alexandru Philippide»", vol. VI (1939), p. 3.

pronunțare diferită de cea corespunzătoare aspectului scris, indicarea pronunțării s-a făcut printr-o notare simplificată, cu grafeme cunoscute în general de orice vorbitor al limbii române : **eatch**/checi,/**design**/di-záin/,**week-end**/uichend/etc.

Partea etimologică a descrierii elementelor de compunere, a prefixelor și a sufixelor neologice, ca și a formațiilor la care acestea participă mi se pare deficitară : pentru etimologia directă se indică, de obicei, doar etimonul din franceză, deși majoritatea acestor cuvinte, elemente, prefixe și sufixe sînt ,,internaționale'' [2] și deci etimologia directă multiplă [3], reflectînd mulțimea căilor de penetrație în română, ar fi fost preferabilă. Foarte multe neologisme pentru care în DEX se dau două etimoane apar în DN_A cu un singur etimon, de obicei cel din franceză : pentru **exhibiție**, pe lîngă etimonul francez, în DEX se dă și lat. **exhibitio, -onis** ; **parafernă** e considerat în DEX ca provenind din ngr., DN_A îl dă din franceză ; pentru **prodigios** în DEX apare și lat. **prodigiosus** ; pentru **spectru** pe lîngă etimonul francez menționat în DN_A, în DEX se dă și germ. **Spektrum; ortopedie** a putut veni și din germ. **orthopädie;** al doilea element de compunere al acestui cuvînt, **-pedie**, ar fi trebuit dat în seria **pedi-**[2], **pedo-**, elemente care au la bază gr. **pais, paidos** ,,copil'' ; autorul DN_A-ului pare să-l confunde cu **pedie-**, derivat din lat. **pes, pedis.** Avem de-a face aici cu o ,,etimologie populară savantă'' — savant cu sensul de ,,care știe'' — , etimologie care explică a doua întrebuințare a cuvîntului, așa cum îl prezintă Robert : ,,ortopedia membrelor inferioare''. O astfel de etimologie populară savantă explică și sensul termenului medical **abulie** ,,boală psihică caracterizată prin lipsa mai mult sau mai puțin pronunțată a voinței'', care nu figurează în DN_A. Cuvîntul românesc, ca și etimonul său direct din franceză, are la bază gr. **aboulia** ,,lipsă de judecată'' (**a** privativ+**boulē**) și a fost apropiat de cei care aveau cunoștințe sumare de greacă de verbul **boulesthai** ,,a voi''. În DN_A există și etimologii incomplete ale unor serii de elemente de compunere : pentru **cine-/cinemat(o)-/chineză** ar fi trebuit dat, pe lîngă N. gr. **kinema,** și G. acestui substantiv, **kinematos,** care explică -T-ul din variante **cinemat(o)-** ; de asemenea, ar fi trebuit amintit și gr. **kinesis,** care stă la baza ultimului element din seria citată și a elementului **chinezie,** omis de DN_A. La fel pentru seria **cróm(o)-/ cromáto-/ -cróm/ -cromíe** ar fi trebuit menționat și G. **chromatos,** care stă la baza variantei cu **-t(o)** final.

Omisiunile pe care le voi semnala în continuare privesc lista de cuvinte și inventarul de sensuri, și se pot grupa în trei categorii :

1) omisiuni de cuvinte sau variante ale cuvintelor ;
2) omisiuni ale unor elemente de compunere și ale unor afixe ;
3) omisiuni de sensuri.

Lipsesc din lista de cuvinte : **apodoză,** deși **protază** e dat, **discbinezie, osteoporoză, parodontoză,** deși acești ultimi termeni sînt frecvenți în medicină și un criteriu al selecției a fost, așa cum am menționat la început, tocmai frecvența în domeniul căruia îi aparțin. Sînt date în schimb cuvinte arhicunoscute : **cabană, camion, cinematograf, compozitor** etc. Lipsesc variante ale cuvintelor : **taxinomie** și **remisie,** deși — am impresia — sînt mai des întîlnite decît **taxonomie** și **remisiune.**

Sînt omise elemente de compunere ca : **demo-** ,,populație, popor'' din **demografie** și **democrație** ; **-estezie** ,,senzație, sensibilitate'', deși **anestezie** și **sinestezie** sînt date ; **fag(o)-** deși **fagocit** apare ; **-liză** deși este prezent în foarte multe formații înregistrate de DN_A : **analiză, cataliză, dializă electroliză** ; **-oid** din **adenoid, elipsoid** ; **sept-, seps-** din **antiseptic** și **septicemie** ; **asepsie** e omis și nici n-ar fi fost cazul să fie inclus dacă elementul secund ar fi fost înregistrat ; **-teză** nu apare în DN_A, deși formațiile cu el sînt numeroase : **antiteză, paranteză, sinteză.** Găsim și situația inversă : elementul de compunere este înregistrat, dar lipsesc formațiile pe care le generează : este cazul lui **démi** ,,jumătate'' (cf. **demisol**). Nu sînt înregistrate nici unele sufixe neologice foarte productive, cum ar fi **-ízá** sau **-om** și **-oză,** foarte frecvente în terminologia medicală, așa cum o atestă chiar DN_A ; sînt omise variante ale unor prefixe : **cat-, met-, si- (cata-, meta-, sin-).**

La elementul de compunere **-grámă** este dat doar sensul ,,scriere'' ; ,,înregistrare'' lipsește, deși **antibiogramă** și **electrocardiogramă** apar în DN_A ; la **-grafie** nu e menționat și sensul ,,de-

[2] Termenul a fost introdus și astfel definit de acad. Al. Graur : ,,cuvintele . . .internaționale, adică cuvintele folosite de mai toate popoarele europene și provenite din greacă sau latină sau create recent pe baza unor elemente grecești și latinești'' (*Încercare asupra fondului principal al limbii române*, București, Edit. Academiei, 1954, p. 46).

[3] Pentru teza etimologiei multiple, cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, Edit. Academiei, 1955, p. 26—35, și N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962, p. 114 — 117, și *Indicele de cuvinte și forme* (*ibid.*, p. 127—300).

scriere'', deși **cosmografie** și **topografie** figurează în lista de cuvinte. La cuvîntul **oblic** lipsește sensul din sintagma **caz ~**.

Sensul elementelor de compunere ar trebui să apară în definiția termenilor formați cu ajutorul lor : nu astfel e cazul lui **gastr(o)-** din **gastropode** ,,moluște care se mișcă cu ajutorul unui picior (elementul **-pod**) în formă de talpă'', dar nu se mai specifică că acest picior e situat sub pîntece **(gastro-)**. Numai în acest fel consider că este utilă înregistrarea elementelor de compunere, pentru ca, pe baza cunoașterii lor, cititorul să-și poată explica unele cuvinte din dicționar și să le recunoască în formațiile care, din motive de limitare a spațiului tipografic, nu au fost incluse în lista de cuvinte.

În afara omisiunilor amintite, semnalez și unele erori evidente : **-ită** cu sensul ,,inflamație'' este sufix și nu element ; la fel **-itate** cu sensul de ,,calitate'' ; un cuvînt grecesc **pes, pedis** nu există : pentru noțiunea de ,,picior'' greaca are cuvîntul **pous, podos.**

Susceptibil atît de revizuirea capitolului introductiv cu scopul definirii conceptelor cu care autorul operează, cît și de reconsiderarea părții etimologice și de remedierea unor detalii, DN_A reprezintă, chiar în forma actuală, un instrument de informare rapidă pentru un public foarte larg.

Iulie 1987

CARMEN BORDEA
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MANUELA SARAMANDU, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850*, București, Universitatea din București, 1986, 316 p.

Întemeiată pe cercetarea sub aspect lexical a principalelor texte cu caracter juridic în circulație în Moldova și Țara Românească între 1780 și 1850, lucrarea contribuie la adîncirea cunoașterii istoriei limbii literare românești prin prezentarea unei faze importante de dezvoltare a unuia dintre stilurile sale.

Constatările au în vedere un inventar de aproape 5200 de termeni simpli și compuși proprii variantei studiate ; sînt discutate astfel nu numai cuvintele, unități lexicale simple, ci și 3340 de grupări lexicale — locuțiuni, expresii și construcții specializate. Organizat în grupe semantice, materialul lingvistic este supus unui detaliat examen etimologic și statistic, care scoate în evidență structura terminologiei domeniului studiat ; unele particularități sînt revelate prin raportarea la terminologia științifică a aceleiași perioade.

Comparația cu situația actuală și cu terminologia din faza anterioară situează etapa 1780—1850 în evoluția procesului istoric și permite desprinderea unor caracteristici. Se constată astfel prezența unui mare număr de cuvinte din limba comună utilizate cu sens specializat ca termeni aparținînd acestui registru stilistic, precum și persistența cel puțin a unora dintre ele pînă astăzi ; se relevă importanța împrumutului în formarea și modernizarea acestei terminologii și complexitatea procesului de interferență a influențelor — greacă, turcă, rusă, germană, latino-romanică —, a căror intensitate variază în raport cu zonele semantice și cu momentul istoric.

Împrumutul masiv, etimologia multiplă în multe cazuri, dar și modificările de normă care caracterizează această etapă a istoriei limbii române literare determină și explică prezența a numeroase variante și oferă un bogat material pentru discutarea modalităților de adaptare fonetică și morfologică a neologismelor. Includerea în cercetare a raporturilor derivative, precum și a componentelor terminologiei juridico-administrative tributare calculului lexical și frazeologic completează tabloul, reliefînd complexitatea structurală și dinamică a domeniului lingvistic studiat.

VALERIA GUȚU ROMALO

Anuar de lingvistică și istorie literară, tomul XXX, 1985, A. Lingvistică (Universitatea „Al. I. Cuza" Iași, Centrul de Lingvistică, Istorie literară și Folclor)

Volumul de față al publicației ieșene, apărut sub îngrijirea unui colectiv condus de prof. Vasile Arvinte, în calitate de redactor responsabil, înmănunchează 51 din cele 72 de comunicări prezentate la cel de Al III-lea Simpozion Național de Dialectologie, organizat la Iași în zilele de 5—6 octombrie 1984. Examinarea atentă a sumarului pune în lumină tematica variată abordată în cadrul acestei manifestări științifice, care tinde să devină tradițională (precedentele simpozioane au avut loc la Cluj-Napoca, în 1980, și la Timișoara, în 1982). Simpla enumerare a celor nouă secțiuni în cadrul cărora s-au desfășurat lucrările face evident acest lucru : I. Teorie și metodă în dialectologie ; II. Dialectologie europeană ; III. Graiurile dacoromâne ; IV. Dialectele sud-dunărene ; V. Dialectologie istorică ; VI. Dialectologie și științe onomastice ; VII. Din istoria dialectologiei românești ; VIII. Dialectologie și limbă literară ; IX. Dialectologie și didactică. În mod firesc, comunicările sînt inegale ca valoare. Cele mai multe dintre ele se remarcă prin justețea punctelor de vedere și prin exactitatea demonstrației. Din lipsă de spațiu, vom menționa în cele ce urmează numai pe acelea care abordează teme cu caracter mai general : Em. Vasiliu, *Divergență dialectală și intercomunicare*, D. Moldoveanu, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale : resemantizarea toponimelor*, I. Faiciuc, *Comentarii ale informatorilor privind variația dialectală*, I. Calotă, *În legătură cu iotacizarea verbelor românești*, N. Felecan, *Metafora în terminologia meseriilor (după ALR SN)*, M. Homorodean, *Între toponimie și dialectologie*, Al. Cristureanu, *Raportul dintre dialectologie și antroponimie reflectat în domeniul poreclelor*, D. Irimia, *Regional — literar în textul artistic*.

ION GHEȚIE

G. IVĂNESCU

(1912 – 1987)

A încetat din viață în ziua de 3 iunie crt., în plină activitate creatoare, profesorul G. Ivănescu. Îl știam amenințat de mai mulți ani de o boală necruțătoare. Cunoșteam însă, în același timp, rezistența eroică pe care o opunea răului și capacitatea aproape miraculoasă de a se ridica după mereu reluatele încercări la care era supus. Tocmai de aceea vestea morții sale ne-a surprins și ne-a mișcat în mod deosebit pe toți cei ce l-am cunoscut.

Născut la 20 octombrie/2 noiembrie 1912 în comuna Vutcani, județul Vaslui, G. Ivănescu s-a înscris, în 1930, după absolvirea liceului din Bîrlad, la Universitatea ieșeană. Aici a avut privilegiul de a fi fost elevul unor profesori de talia lui A. Philippide, G. Ibrăileanu și Iorgu Iordan. Licențiat în litere, a urmat cursuri de specializare la Paris (1934–1935) și la Roma (1935–1936). Asistent, apoi profesor la Universitatea din Iași (între 1935 și 1952), și-a reluat activitatea didactică, vremelnic întreruptă, la universitățile din Timișoara (1962–1969) și Craiova (1969–1971), pentru a o încheia la Iași, orașul unde își începuse cariera universitară. A fost doctor în filologie modernă (1945) și doctor-docent. În 1965, Academia Republicii Socialiste România l-a chemat în rîndurile sale ca membru corespondent.

Profesorul G. Ivănescu a lăsat în urma sa o vastă operă științifică, concretizată în mai multe volume (tipărite sau multigrafiate) și peste 200 de studii, articole, note și recenzii. Printre toate aceste contribuții, un loc privilegiat îl dețin monumentalele exegeze *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iași, 1947) și *Istoria limbii române* (Iași, 1980). Prima dintre ele pornește de la ideea că, departe de a fi fost unitară, cum se credea îndeobște, vechea noastră limbă de cultură a avut mai multe variante teritoriale, numite de el „dialecte literare", care, începînd cu secolul al XVIII-lea, au suferit un proces de integrare lingvistică. La capătul acțiunii de unificare, desfășurată pe baza „dialectului" literar muntean, a rezultat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, româna literară modernă. Teoria aceasta, care s-a impus numai după înfrîngerea a destule inerții și rezistențe, se bucură astăzi de o audiență din ce în ce mai largă. Ea îi asigură autorului titlul meritat de întemeietor al studiilor moderne de istorie a limbii române literare. Calitatea principală a *Istoriei limbii române*, subliniată în repetate rînduri cu prilejul apariției volumului, este aceea de a fi dus prezentarea evoluției limbii române dincolo de hotarul secolului al XVI-lea, pînă în zilele noastre. Deși se întemeiază pe un material bogat, *Istoria* este, înainte de toate, o lucrare de interpretare și de discuții, depășind astfel condiția repertoriului de fapte întregit de referințe bibliografice.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 549–551, București, 1987

Dezvoltarea limbii de-a lungul secolelor este privită în nemijlocit raport cu istoria societății și cu progresele culturii românești, al cărei instrument de expresie a devenit.

Dacă ar fi să încercăm o succintă caracterizare a personalității științifice a lui G. Ivănescu, vom desprinde ca o primă și importantă trăsătură întinderea puțin obișnuită a cunoștințelor sale. A abordat toate domeniile și ramurile lingvisticii, trecînd uneori dincolo de ele în teritoriile folclorului, istoriei și filozofiei. În afara problemelor limbii române a atacat, întotdeauna cu competență, subiecte de lingvistică generală, de istorie a lingvisticii mondiale, de istorie a limbilor romanice, slave și orientale, acordînd o atenție deosebită indo-europenisticii, disciplină în care s-a impus, în afara unor cercetări de amănunt, printr-o *Gramatică comparată a limbilor indoeuropene* (București, 1981), refacere a vechiului manual al lui Th. Simenschy. Prin vastitatea și profunzimea cunoștințelor, G. Ivănescu rămîne, alături de fostul său student, E. Coseriu, cel mai erudit lingvist al generației sale, probabil ultimul din seria savanților români de vocație și formație enciclopedică.

O altă particularitate dominantă a personalității sale o constituie îndrăzneala ideilor pe care le-a pus în circulație. Încă de la primele sale articole (reunite recent în volumul *Lingvistică generală și românească*, Timișoara, 1983) s-a dovedit un adversar ireductibil al receptării comode a teoriilor consacrate, adeseori simple dogme, transmise prin tradiție și însușite cu pietate, dar fără discernămînt, de generațiile următoare. Ca să parafrazez un cunoscut dicton latin, G. Ivănescu n-a jurat în cuvintele nimănui, nici măcar în cuvintele maeștrilor săi. Un ascuțit spirit critic l-a impins nu o dată să facă *tabula rasa* din cercetările anterioare și să reia examinarea problemelor de la zero, pe baza întregului material aflat la dispoziție. A fost, de aceea, în mod inevitabil, un savant „incomod", cum l-a definit cineva de curînd, necruțător în apărarea propriilor idei și în combaterea opiniilor ce i se păreau greșite. Ideile sale, totdeauna interesante și nu o dată personale, au fost în repetate rînduri trecute sub tăcere, întîmpinate cu rezerve sau minimalizate, împărtășindu-se astfel din soarta ingrată rezervată concepțiilor originale. Evident, nu tot ce a scris e egal ca valoare. În opera sa, există opinii neîntemeiate sau altele care așteaptă un plus de argumentare, deducțiile sfîrșesc uneori în speculație pură. Dar fără gestul temerar al celui ce croiește drumuri, fie și incerte, prin hățișul faptelor și al ipotezelor contradictorii, înaintînd pe marginea prăpastiei, noi n-am fi avut astăzi lucrări deschizătoare de noi orizonturi ca *Problemele capitale ale vechii române literare* sau *Istoria limbii române*.

Nu vom încheia aceste rînduri înainte de a omagia activitatea didactică a profesorului Ivănescu. A știut ca nimeni altul să trezească interesul pentru studiul limbii în rîndul tinerelor generații. Pretutindeni unde a urcat la catedră, a format cadre valoroase de cercetare, cărora le-a transmis cîte ceva din pasiunea, erudiția și nesecata dorință de a fi util altora. Dacă astăzi la Iași, Timișoara și Craiova, se desfășoară o vie și remarcabilă activitate lingvistică, meritul este în mare măsură al lui.

Tocmai de aceea, ne exprimăm speranța că unii dintre discipolii săi credincioși vor scoate la lumină măcar o parte dintre lucrările rămase în manuscris de pe urma profesorului lor, mijlocindu-ne astfel o imagine cît mai aproape de adevăr a unuia dintre cei mai însemnați lingviști români ai secolului nostru.

Iulie 1987

ION GHEȚIE
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BORIS CAZACU

(1919—1987)

Sfîrșitul acestei veri ne-a adus vestea neașteptată a încetării din viață a lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, profesor la Universitatea din București, președinte al Societății de Științe Filologice din Republica Socialistă România.

Născut la 15 ianuarie 1919 la Chișinău, s-a înscris în 1937 la Facultatea de Litere și Filozofie și la Facultatea de Drept din București. În 1939 a abandonat studiile juridice, consacrîndu-se integral celor filologice. Dornic să-și consolideze formația de specialitate, a urmat, în afara disciplinelor de bază pentru filologia română, ciclurile consacrate latinei, slavei vechi, romanisticii (mai ales limbii și literaturii franceze). Licența a obținut-o în 1941.

Pasiunea sa pentru lingvistică a fost atît rezultatul contactului cu străluciți profesori ai Universității bucureștene — cărora le-a păstrat toată viața o caldă amintire și recunoștință — , cît și excelentului prilej de documentare pe care i l-a oferit numirea, în 1939, ca bibliotecar diurnist la catedra de „Limba română și dialectele ei".

Clasificat primul la examenul de capacitate, a funcționat ca profesor la Colegiul Sf. Sava din București. Din 1947 a predat la Universitatea din București, fiind numit profesor în 1961.

Indiferent de disciplină : dialectologie, istoria limbii române literare, stilistică și, în ultimul deceniu, sociolingvistică, lecțiile sale se caracterizau prin rigoare metodologică, exactitatea și bogăția informațiilor, claritate. Avînd o reală vocație didactică, B. Cazacu și-a exercitat profesia cu pasiune, cu plăcerea sinceră de a transmite tinerilor rezultatele lecturilor sale și ale investigațiilor personale. Ariditatea anumitor domenii era compensată de caracterul viu al expunerilor, animate de vizibila satisfacție a conducerii adecvate a unor raționamente sau a unor argumentări. Generos, dar, în același timp, exigent cu studenții, i-a îndrumat îndeaproape pe toți cei preocupați de studiu, ajutîndu-i să se afirme.

Mulți ani șef al catedrei de istorie a limbii române, B. Cazacu a creat în colectivul pe care l-a condus o atmosferă de emulație intelectuală, întemeiată pe respectul pentru știință și pe o muncă susținută de cercetare.

Exigent cu sine însuși, cîntărind cu exagerată grijă cuvîntul scris, dornic să fie cu informația la zi în problemele investigate, B. Cazacu a lăsat lucrări a căror consultare va rămîne indispensabilă specialiștilor : *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării* (București, 1960), *Studii de dialectologie română* (București, 1966), *Limba română literară*.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 553—554, București, 1987

Probleme teoretice și interpretări de texte (București, 1985). În colaborare cu Al. Rosetti și Liviu Onu a publicat *Istoria limbii române literare*, vol. I (București, 1961), lucrare retipărită, în 1971, într-o versiune revăzută și adăugită. Izvorîtă, ca și volumul menționat anterior, din necesități de ordin didactic, poate fi menționată și antologia *Pagini de limbă și literatură română veche* (București, 1964).

Ca rezultat al activității de pionierat în domeniul predării limbii române ca limbă-țintă, desfășurate în cadrul Cursurilor de vară și al Colocviilor științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, de la Sinaia, al căror organizator și animator a fost, între 1961 și 1972, B. Cazacu a publicat, în colaborare cu Clara Georgeta Chiosa, Matilda Caragiu Marioțeanu, Valeria Guțu Romalo și Sorina Bercescu, volumul *Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers* (ed. I, București, 1967; ed. a II-a, revăzută și adăugită, 1978). Versiunea engleză, cu numeroase diferențe față de cea franceză, *A Course in Contemporary Romanian*, în colaborare cu Clara Georgeta Chiosa, Matilda Caragiu Marioțeanu și Valeria Guțu Romalo, a cunoscut, de asemenea, două ediții (ed. I, București, 1969; ed. a II-a, revăzută și adăugită, 1980).

Mărturie a trainicei admirații pentru Ovid Densusianu, ale cărui cursuri le-a urmărit în primul an de studenție, stă faptul că B. Cazacu s-a numărat printre editorii operei marelui savant (vol. I, București, 1968; II, 1975; IV, V, 1981).

Fiind unul dintre organizatorii lucrărilor pentru elaborarea Noului Atlas lingvistic român pe regiuni, inițiate în 1958, B. Cazacu a condus activitatea de pregătire a *NALR Oltenia* și a participat la editarea volumelor I, II, III din acest atlas (1967; 1970; 1974), precum și la editarea volumelor *Texte dialectale. Oltenia* (1967) și *Glosar dialectal. Oltenia* (1967). A coordonat, de asemenea, pregătirea primelor două volume din *Texte dialectale. Muntenia* (1973; 1975).

A fost un colaborator activ la lucrările în vederea elaborării Atlasului limbilor Europei *(Atlas Linguarum Europae)* — inițiat acum aproape două decenii—, ca membru al Redacției internaționale a acestui atlas și al Comitetului Național Român.

De mulți ani președinte al Societății de Științe Filologice, a coordonat cu dăruire toate acțiunile acesteia, animat de dorința de a conferi mai multă eficiență activității de perfecționare a învățămîntului românesc. De numele lui se leagă numeroasele publicații ale Societății și, mai ales, îmbunătățirea calitativă a culegerii „Limbă și literatură", organizarea a numeroase simpozioane, colocvii și cursuri de vară, care s-au bucurat de un viu interes în rîndurile profesorilor din învățămîntul gimnazial și liceal, reflectat de larga lor participare.

Nu poate fi trecut cu vederea nici interesul său constant pentru activitatea Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei, al cărei membru corespondent a fost.

Spirit neobosit, receptiv la nou, talentat organizator și, mai ales, desăvîrșit profesor, B. Cazacu a fost, fără îndoială, una dintre figurile de seamă ale filologiei românești, căreia generațiile pe care le-a format și îndrumat îi aduc omagiul postum.

LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1987*

LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. WALD LUCIA, Ipoteze privitoare la relațiile dintre familia limbilor indo-europene și alte familii de limbi, **1**, p. 3—13.

ISTORIA LINGVISTICII

2. PAMFIL CARMEN-GABRIELA, Latina populară de la baza românei în concepția lui Timotei Cipariu, **3**, p. 173—184.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

3. AVRAM MIOARA, La bicentenarul gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu, **6**, p. 467—476.
4. BRÂNCUȘ GR., Problemele dialectologiei în opera lui B.P. Hasdeu, **6**, p. 477—483.
Vezi și 21, 40.

GRAMATICĂ

5. BÎTEA IOAN N., Noi structuri adversative, **6**, p. 497—504.
6. BÎTEA IOAN N., Observații pe marginea unor construcții cu supin, **5**, p. 377—387.
7. BÎTEA IOAN N., Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă, **1**, p. 35—45.
8. CORNILESCU ALEXANDRA și URDEA DANIELA, Relații și elemente anaforice în limba română : construcții cu pronumele reflexive *se* și *sine*, **2**, p. 105—122.
9. DIACONESCU PAULA, Pronumele personal ca indicator, **2**, p. 95—104.
10. DIMITRIU C., Apozitive de gradul al doilea, **1**, p. 29—34.
11. GĂITĂNARU ȘTEFAN, Delimitarea numeralului ca parte de vorbire, **5**, p. 366—376.
12. POPESCU-MARIN MAGDALENA, Adjectivele defective din limba română contemporană, **5**, p. 357—365.
13. RĂDULESCU MARINA, Despre categoria comparației în limba română, **1**, p 14—28.
14. TRANDAFIR GH.D., Cazuri particulare ale relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei (I), **6**, p. 485—496.
Vezi și 18, 29, 39, 40, 42.

VOCABULAR

15. DUMITRESCU MARIA și SURJICOV AURELIA, Abrevierea în limba română, **5**, p. 388—398.
16. HRISTEA THEODOR, Din problemele etimologiei frazeologice românești, **2**, p. 123—135.
17. PÂRLOG HORTENSIA, Analiza anunțurilor publicitare la nivelul vocabularului, **6**, p. 505—513.
18. REINHEIMER RÎPEANU SANDA, Genul substantivelor împrumutate de română din franceză, **1**, p. 46—55.
Vezi și 25, 29, 33.

FILOLOGIE

19. BARBU VIOLETA, Cele mai vechi traduceri din Voltaire în limba română (I), **6**, p. 525 — 532.
20. CHIVU GH., Observații filologice pe marginea unui text din *Codicele Sturdzan*, **1**, p. 64—69.

* Trimiterile din cadrul fiecărei rubrici se fac la numărul de ordine al articolelor din acest sumar.

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 555—557, București, 1987

21. CHIVU GH., Opinii recente asupra celui mai vechi dicționar românesc, 3, p. 208—215.
22. CONSTANTINESCU RADU, Pravile românești din secolul al XVII-lea. Texte inedite, 1, p. 70—78.
23. MAREȘ ALEXANDRU, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (I), 5, p. 413—426 (II), 6, p. 515—523.
24. URSU N.A., Concordanțe lingvistice între *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și unele psaltiri românești din secolul al XVII-lea, 5, p. 427—442.
Vezi și 40, 41.

LIMBĂ LITERARĂ

25. COTEANU I., Din nou despre impactul terminologiei tehnico-științifice, 3, p. 185—192.
26. DOBRE MARIA, Ion Barbu : *Mod* ; o lectură „imanentistă" a textului, 3, p. 199—207.
27. GHEȚIE I., Din nou despre „momentul 1750" în procesul de unificare a românei literare, 5, p. 399—407.
28. SANDU ELENA, O abordare sociolingvistică a desemnării personajelor în romanul social (cu aplicație la romanul *Ion* de L. Rebreanu), 1, p. 56—63.
29. ȘTEFAN ION, Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea, 3, p. 193—198.
30. ZUGUN PETRU, Literarizarea limbii folclorului editat, 5, p. 408—412.
Vezi și 19, 22, 23, 24.

STILISTICĂ

31. IONESCU-RUXĂNDOIU LILIANA, Aspecte ale relației autor—cititor în textul literar (*Ciocoii vechi și noi* de N. Filimon și schițele lui I. L. Caragiale), 2, p. 156—161.
32. MANCAȘ MIHAELA, Corelația persoană—timp în textul narativ, 2, p. 147—155.
Vezi și 26, 28.

ONOMASTICĂ

33. DOBRE MARIA, Terminologie agrară cu privire la măsurarea și împărțirea pământului și reflectarea ei în toponimie, 3, p. 216—224.
34. PĂLTĂNEA PAUL V., Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului (IV), 5, p. 443—449.

DISCUȚII

35. GHEȚIE ION, Diferențieri dialectale în româna primitivă, 1, p. 79—84.
36. GHEȚIE ION, Originea dialectelor române, 2, p. 136—146.
37. GHEȚIE ION, Originea graiurilor dacoromâne, 3, p. 225—230.

NOTE ȘI COMENTARII

38. AVRAM ANDREI, Afirmații nefondate în legătură cu interpretarea grafiei chirilice, 3, p. 231—235.
39. BÎTEA IOAN N., Observații pe marginea unor argumente referitoare la *fie* corelativ, 6, p. 533—537.
40. CHIVU GH., Studii străine despre texte vechi românești, 6, p. 539—541.
41. NUSSBÄCHER GERNOT, Contribuții noi privind datarea și imprimarea *Cazaniei I* a diaconului Coresi, 3, p. 236—240.
42. TRANDAFIR GH. D., Note asupra statutului relațional al prepoziției în limba română, 5, p. 450—453.

CONSULTAȚII

43. AVRAM MIOARA, *Scrisoarea III*, 1, p. 85—86.

RECENZII

44. BARBU VIOLETA : Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (Secolele XVII—XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985 — **5**, p. 454—456.
45. BARBU VIOLETA : *Manuscrise de origine românească din colecții străine*. Repertoriu întocmit de Radu Constantinescu, București, 1986 — **3**, p. 241—243.
46. BORDEA CARMEN : Florin Marcu, *Mic dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986 — **6**, p. 543—545.
47. GRECU ION GH. : Ioan Pătruț, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984 — **1**, p. 87—89.
48. IONILĂ FLORIN-LAZĂR : Mile Tomici, *Dicționar român-macedonean*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, și Македонска книга, Скопје, Југославија, 1986; Миле Томик, *Македонско-романски речник, Dicționar macedonean-român*, Македонска книга, Скопје, Југославија, București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, 1986—**5**, p. 456—460.
49. MAREȘ LUCREȚIA : V. Frățilă și L.P. Bercea, *Bibliografia onomasticii românești. Bibliographie der rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1985 — **3**, p. 243—245.
50. STAN CAMELIA : Dorin N. Uritescu, Rodica Uță Uritescu, *Aspecte ortografice controversate*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986 — **2**, p. 167—170.
51. ȘUTEU FLORA : Miorita Ulrich, *Thetisch und Kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumänischen und anderer Sprachen*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, [1985]—**2**, p. 162—167.
52. ZAFIU RODICA : *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (serie nouă). Secțiunea III e. Lingvistică. Tomul XXXI, anul 1985—**1**, p. 89—90.

NOTE BIBLIOGRAFICE

53. *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tomul XXX, 1985, A. Lingvistică (Ion Gheție) — **6**, p. 547.
54. DIACONESCU ION, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. I (Valeria Guțu Romalo)— **1**, p. 91.
55. *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul VII, 1985 (Florentina Natu) — **5**, p. 461—462.
56. NEAMȚU G. G., *Predicatul în limba română* (Valeria Guțu Romalo) — **5**, p. 461.
57. SARAMANDU MANUELA, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850* (Valeria Guțu Romalo) — **6**, p. 547.
58. SLAVE ELENA, *Metaforele limbii române* (Lucreția Mareș) — **1**, p. 91—92.
59. ȘUTEU FLORA, *Dificultățile ortografiei limbii române* (Laura Vasiliu) — **1**, p. 92.

CRONICĂ

60. SĂLIȘTEANU OANA, Al IV-lea Simpozion Național de *Stilistică — Poetică — Semiotică* (Cluj-Napoca, 14—15 noiembrie 1986) — **3**, p. 246—247.

IN MEMORIAM

61. GHEȚIE ION, G. Ivănescu (1912—1987), **6**, p. 549—551.
62. ȘUTEU FLORA, Melania Florea (1940—1987), **5**, p. 463.
63. LILIANA IONESCU RUXĂNDOIU, Boris Cazacu (1919—1987), **6**, p. 553 — 554.

DIVERSE

64. DĂNĂILĂ ION și POPA ELEONORA, *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **29**, 1986), **4**, p. 249—354.
65. Indicele revistei „Limba română" pe anul 1987 (Flora Șuteu și Camelia Stan) — **6**, p. 559—581.

BIBLIOGRAFIE

44. BARBU VIOLETA : Cercetări fraseosteo-Dumitrescu, Limba Română, Cuvânt și frază. În socialului românească și sud-est europeană (Secolele XVI–XVIII), București, Editura Științifică, 1985 — 5, p. 154–156.

45. BARBU VIOLETA : Mărturisirile de origine românească din colecții străine. Repertoriu lexicografic. București, 1988 — 3, p. 241–243.

46. BOHDEA CĂTĂLIN : Dorin Marcu, Mir dicționare de neologisme. București, Editura Albatros, 1988 — 6, p. 513–515.

47. CIUBOTARU ION GH. : Ioan Petrut. Nume de persoane și nume de locuri românești. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984 — 1, p. 87–89.

48. IONIȚĂ FLORIN-LAZĂR : Mihai Tomici, Dicționar românesc-maramureșean. București, Editura Științifică și Enciclopedică, România, și Marea Epocă Unirii, Sinonime, Antonime, Omonime, Mare Dosar, Maramureș-românesc pentru. Dicționar maramureșean-român, Maramureș, Sinonime, Șiruri, București, Editura Științifică și Enciclopedică, Românie, 1988 — 5, p. 156–160.

49. MARIUS FLOREA : V. Petrilă și I. C. Petrea Bibliografia onomastică românească. Bibliografie geografică românească Onomastică (1814–1984), Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1985 — 3, p. 243–245.

50. STAN CAMELIA : Dorin N. Caracostea, Istoria literaturii române. Aspecte etnografice, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986 — 2, p. 167–170.

51. STIEF ELOISA : Sibirien Lerch, Zielsuch und Kulturgeschichte Forschungen der Arbeitsgruppe Sprachgeschichten um Bedeutungen und Bezeichnungen, Tübingen, Gunter Narr Verlag, [1985] — 2, p. 162–167.

52. ZAFIU TOMINA : Amelie Plinthiere de Lamartine, [A.] (sur) din Les Crépuscules, Septième III e. Lamyristica. Tomul XXXI, anul 1985 — 1, p. 89–90.

NOTE BIBLIOGRAFICE

53. Amour de limpezitud și valorie literară, tomul XXX, 1985, A. Limpyristica (Lucia Ghelie) — 6, p. 547.

54. DIACONESCU ION, Problem de științe și limbi române moderne (Valeria Lucia Diaconu) — 1, p. 91.

55. Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, seria IX, tomul VII, 1985 (Literatura Română) — 5, p. 481–482.

56. NEAMȚU G. G., Zoofobia în limba română (Valeria Lucia Diaconu) — 5, p. 481.

57. SAHAKIAN DIC. MANUELA, Terminologie juridică-administrativă românească în perioada 1750–1830 (Valeria Lucia Diaconu) — 6, p. 547.

58. SLAVIC ELENA, Metaforele limbii române (Laurențiu Nureș) — 1, p. 91–92.

59. STIEF ELOISA, Diferențierile ortografice limbii române (Laura Vasiliu) — 1, p. 92.

CRONICĂ

60. SĂLIȘTEANU OANA, Al IV-lea Simpozion Național de Științe — Predică — Semiotică (Cluj-Napoca, 14–15 noiembrie 1985) — 3, p. 240–242.

IN MEMORIAM

61. GHEȚIE ION, G. Ivănescu (1912–1987), 6, p. 549–551.

62. STIEF ELOISA, Mihaela Florea (1940–1987), 5, p. 483.

63. LILIANA IONESCU BUȘNDOIU, Horia Cazacu (1910–1987), 6, p. 552–554.

DIVERSE

64. DĂNĂILĂ ION și POPA ELEONORA, Bibliografia românească de folclor (BRL), 29, 1986), 4, p. 249–254.

65. Indicele revistei „Limba română" pe anul 1987 (Flora Șuteu și Camelia Stan) — 6, p. 559–561.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1987 *

INDICE DE MATERII

A

ACORD, probleme teoretice ale ~ dintre subiect și predicat 485—487, 489—492.
ACRONIE, text narativ construit în ~ 151—155.
ACTANT, personajul ca ~ 58—59.
ADAPTARE, procesul de ~ a împrumuturilor franceze în română 46—55.
ADJECTIV, transformarea în ~ prin comparație 15; formarea unor ~ compuse cu adv. *puțin* 22; existența unui ~ numeral 372; discutarea ~ care precedă un supin 377—387.
ADVERB, rădăcini pronominale la baza unor ~ în fino-ugrică și indo-europeană 9; transformarea în ~ prin comparație 15; valoarea de ~ în anumite construcții cu supin 377—387; ~ ca determinant 513; raportul dintre ~ și conjuncție 537.
ADVERBIALIZARE, adjective fără posibilitate de ~ 358.
ALFABET, simplificarea ~ chirilic 472.
ALTAICĂ, raportul dintre ~ și indo-europeană 10—11.
ALTERNANȚE, asemănarea dintre ~ în familii de limbi diferite 4, 5.
ANONYMUS CARANSEBESIENSIS, datarea dicționarului ~ 211—215.
ANTICIPARE, cazuri de ~ a subiectului gramatical 103—104.
APOZIȚIE, relația sintactică de ~ între substantiv și pronume 201; exprimarea raportului de coordonare prin ~ 504.
ARTICOL, explicarea postpunerii ~ în română 181.
AROMÂNI, patria originară a ~ 137—138.

B

BASCĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană, 10, 11.
BIBLIOGRAFIE ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ 249—354.

C

CALC, îmbinări frazeologice explicate prin ~ 131—135.
CATEGORIE GRAMATICALĂ, definirea comparației ca o ~ morfosintactică 14, 15; substantiv cu ~ a persoanei 29; exprimarea ~ a numărului la numeral 366—369.
CATEHISMUL DE LA SIBIU, raportul dintre ~ și *Codicele Sturdzan* 64—65.
CAUCAZIANĂ, raportul dintre ~ și indo-europeană 3, 10, 11.
CAZANIILE CORESIENE, raportul dintre ~ și *Codicele Sturdzan* 65—66.
CLASIFICATOR, morfem ~ în indo-europeană și hamito-semitică 6.
COMPUNERE, formarea unor adjective prin ~ cu adv. *puțin* 22; substantive formate prin ~ 509—510.
COMUNICARE, planul ~ și planul incidenței în text 31, 33.
CONCEPT, formarea ~ de număr 370—371, 373; exprimarea ~ operaționale prin numeral 374.
CONJUNCȚIE, raportul dintre adverb și ~ 537; ~ coordonatoare: *acum* 38; *aici* 38—39; *ba* 38; *ci* 497—499, 501; *cînd* 38; *dar* 497, 500, 501; *fie* 35—38, 40—41, 44, 45; *iar* 497; *însă* 497, 500; *ori* 35—37, 40—41, 44, 45, 534; *sau* 35—37, 40—41, 44, 45, 534; *și* 497—499, 501—503.
CONSONANTISM, caracteristicile ~ în preistoria unor familii de limbi 5.
CONTEXT DIAGNOSTIC, stabilirea unui ~ pentru numeral 374—376.
CONTRASTIV, exprimarea genului în română și franceză examinate ~ 46.
CONVERSIUNE, adverbializare prin ~ 15; adjectivizare prin ~ 15; raportul dintre defectivitate și ~ la adjectiv 358, 364; adjective devenite substantive prin ~ 509.
COORDONARE, relația semantică exprimată în ~ prin mai mult de doi constituenți 41—42; interpretarea ~ pe baza presupozițiilor 43—44; ~ alternativă 35, 39; ~ adversa-

* Elaborat de Flora Șuteu și Camelia Stan. Trimiterile se fac la paginile celor 6 numere ale revistei; corespondența este următoarea: nr. 1 = 1—92; nr. 2 = 93—170; nr. 3 = 171—248; nr. 4 = 249—354; nr. 5 = 355—464; nr. 6 = 465—553. Pentru bibliografia publicată în numărul 4 al revistei, cititorii sînt rugați să folosească indicele numărului respectiv, care nu a fost inclus în cel de față. De asemenea, nu a fost cuprinsă în indicele de materii problematica din cronici și note bibliografice, precum nici cea care rezultă cu claritate din sumarul general al revistei, publicat în numărul de față (p. 555—557).

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 559—581, București, 1987

tivă interpretată ca ~ copulativă 497—504; delimitarea unui tip de ~ apozitivă 504; exprimarea ~ copulative prin conjuncții adversative 35—36.
COREEANĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană 11.
CRAII DE CURTEA VECHE (de Mateiu Caragiale), tipul de text narativ în ~ 153—155.

D

DACOROMÂNI, locul de formare al ~ 145—146.
DATARE, probleme de ~ a textelor 211—215, 530—532; probleme de ~ a atestării unor elemente lexicale 222.
DECLINARE, reducerea ~ în familii de limbi diferite 4; teme bisilabice în ~ din preistoria unor familii de limbi diferite 5.
DESINENȚĂ, împrumuturi din franceză cu ~ *-ă* 47, 49, 51, 53, 54; ~ *-u* ca vocală de sprijin 47.
DETERMINANT NOMINAL, caracteristici stilistice ale unor ~ 511—513.
DETERMINANT VERBAL, adverbul ca ~ 513.
DIALECT, raportul dintre ~ și limba literară 478—479; recunoașterea unor ~ ale dacoromânei 480—481.
DICȚIONAR, alcătuirea unui ~ de abrevieri în română 392—397.
DISGRAFIE, exemple de ~ 528—529.

E

ELEMENTE DE COMPUNERE, interpretarea ca prefixe a unor ~ 541; omiterea unor ~ din *Dicționarul de neologisme* 542—543.
ENGLEZĂ, influență ~ în frazeologia românească 125—126, 131; împrumut din ~ în română 506—507.
ESCHIMOSĂ, raportul dintre ~ și indo-europeană 9—10, 11, 12.
ETIMOLOGIE, sfera de preocupări a ~ 123—125; ~ din engleză în română 125—126, 131; ~ din franceză în română 123—135; ~ din latină în română 183; ~ din rusă în română 126—127; ~ din turcă în română 133—135; ~ dublă în onomastică 87—88; conceptul și exemple de ~ multiplă 125—130; exemplu de ~ populară în frazeologie 129—130; exemplu de ~ populară savantă 542.
ETNOGENEZĂ, relația dintre originea limbii și ~ 173.

F

FAMILIE DE LIMBI, monogeneza tuturor ~ 11; înrudirea dintre ~ hamito-semitice și ~ indo-europene 4—8, 11—12; înrudirea dintre ~ fino-ugrice și ~ indo-europene 8—9, 11, 12; raporturile dintre ~ iberocaucaziene și ~ indo-europene, 10, 11; asemănări între ~ indo-europene și eschimosă 9—10, 11, 12; coincidențe între ~ indoeuropene și ~ altaice 10—11; înrudirea ~ indo-europene cu ~ malaio-polineziene 11; asemănarea dintre ~ indo-europene și ~ mediteraneene 12; asemănarea dintre ~ indo-europene și sumeriană 11.
FILIGRANOLOGIE, datarea cu argumente din ~ 237—240.
FINO-UGRICĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană 3, 8—9, 11, 12.
FONETICĂ, observații de ~ istorică comparativă 4, 5, 6, 7; particularități de ~ în epoca românei comune 79—84; etimologie în ~ 123—125; probleme de ~ în editarea textelor populare 409—410; vezi și SUNET.
FRANCEZĂ, genul în ~ 46; influență ~ în frazeologia românească 127—135; împrumut din ~ în română 507—509.
FRAZĂ, rolul propozițiilor principale în ~ 33.

G

GEN, istoria ~ gramaticale 6; moștenirea din latină a ~ neutru 180.
GERMANĂ, rolul ~ în adaptarea împrumuturilor franceze 51, 53; împrumuturi din ~ în română 507—509.
GRAFIE, interpretarea ~ din *Anonymus Caransebesiensis* 209—210.
GREACĂ, raporturile dintre ~ și altaică 10.
GRAD DE COMPARAȚIE, valorile și clasificarea ~ 16—23, 27; inexistența ~ care exprimă inferioritatea 21—22; descrierea ~ pozitiv și superlativ absolut ca niște construcții de comparație 23.
GRAMATICĂ GENERATIVĂ, modelul teoretic recent al ~ 105—110.

H

HAMITO-SEMITICĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană 3, 4—8, 11—12.
HANUL ANCUȚEI (de Mihail Sadoveanu), povestire cu cadru în ~ 149.

I

INCIDENȚĂ, planul ~ în text 31, 33.
INTERJECȚIE, interpretarea ~ ca substitut de propoziție 29—31; propoziții apozitive exprimate prin ~ 34.
INTONAȚIE, rolul ~ în coordonare 45.
IRONIE, interpretarea unei abrevieri cu ~ 391.
ISTROROMÂNI, originea ~ 143—145.
ITALIANĂ, rolul ~ în adaptarea împrumuturilor franceze 49, 51, 52.

Î

ÎNVĂȚĂTURI PRESTE TOATE ZILELE (1642), interpretarea grafiei chirilice în ediția din 1985 a lucrării ~ 231—235.

L

LATINĂ, raporturile dintre ~ și altaică 10; rolul ~ în adaptarea împrumuturilor franceze 49, 53; etimologie din ~ în română 175—183.
LEXIC, prototipuri comune din ~ unor familii de limbi diferite 5, 6, 8, 9, 10, 11; clasificarea unităților de ~ pe baza referențialității și a semnificației 95; originea latină a ~ românesc 182—183; elemente de ~ specifice lui Dosoftei 425, 435, 440, 521.
LIMBĂ, faptele de ~ în opoziție cu faptele de stil 32—33.
LIMBĂ LITERARĂ, baza dialectală a ~ românești la 1750 400—407; raportul dintre ~ și dialecte 478—479.
LOCUȚIUNE, valori ale următoarelor ~ conjuncționale; *atît ... cît și* 498—499; *fie că* 536; *indiferent dacă* 536; *numai că* 497, 500; *nu numai (că) ... ci (dar) și* 499; interpretarea unei ~ verbale ca îmbinare liberă între un verb și o ~ adverbială 127; formarea unor ~ verbale în construcții cu supinul 385.

M

MALAIO-POLINEZIANĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană 3, 11.
MANUSCRISELE ROMÂNEȘTI DE LA KALOCSA, noi date despre ~ 538, 540.
MEGLENOROMÂNI, originea ~ 138—143.
METAFORĂ, evoluția conceptului de ~ 90; interpretarea unor ~ din poezia lui Ion Barbu 201—206.
METODOLOGIE, probleme de ~ pentru studierea înrudirii dintre limbi 3—4.
MODALIZATOR, exemple de ~ în coordonarea disjunctivă 40.
MONOVOCALISM, limbă caracterizată prin ~ 5.
MORFEM, existența unui ~ clasificator comun în familii de limbi diferite 6.
MORFOLOGIE, observații de ~ istorică comparativă pentru familii de limbi diferite 6, 7, 8, 9, 10, 11; particularități de ~ în româna comună 79—84; etimologie în ~ 123—125.

N

NARATOR, raportul dintre personaj și ~ 62—63.
NEOGREACĂ, rolul elementelor din ~ în adaptarea împrumuturilor franceze 49.
NEOLOGISM, definiția ~ 541.
NOSTRATICĂ, limba ~ 5—6, 7.
NUME PROPRIU, probleme de unificare a ~ de autori vechi 242.
NUMERAL, originea comună a ~ în familii de limbi diferite 4, 9; diferențe în sistemul ~ între familii de limbi diferite 9; valoarea ~ scris prin cifră română 85—86.

P

PARALELISM NARATIV, ambiguitatea persoanei I în ~ 149—153.
PATUL LUI PROCUST (de Camil Petrescu), paralelism narativ în ~ 149—153.
PERFECT SIMPLU, formă de ~ românesc provenind din latina populară 177.
PERSONAJ, clasificarea ~ 58—60; raportul dintre ~ și narator 62—63.
POVESTIRE CU CADRU, sensul narativ al persoanei I în ~ 148—149.
PRAGMATICĂ, perspectiva ~ în interpretarea relației autor—cititor din beletristică 156—161; interpretarea ~ a topicii propozițiilor 162—167.
PREDARE, probleme de ~ a terminologiei științifice 189—191.
PREDICATUL GRAMATICAL, raportul dintre ~ și cel logic 162—163; exprimarea ~ prin verb la mod nepersonal 489.
PREDICATUL LOGIC, raportul dintre ~ și cel gramatical 162—163.
PREDICAȚIE, conceptul de ~ 490—491.
PREFIX, elemente de compunere interpretate ca ~ 541.
PREPOZIȚIE, întrebuințarea următoarelor prepoziții: *cu* 451, *de* 450, *la* 451, *pe* 452.
PRESUPOZIȚIE, interpretarea coordonării prin ~ 44.
PRINCIPIUL SINTACTIC, aplicarea ~ în ortografie 167—170.
PRONUME, teme de ~ monosilabice în preistoria unor familii de limbi diferite 5; numeralul ca ~ cantitativ 371—372; ~ demonstrativ în raport cu ~ personal 96—97; ~ posesiv în raport cu ~ personal în genitiv 97—99.
PRONUNȚARE, probleme de ~ a abrevierilor 390—391; probleme de ~ în secolul al XVIII-lea 471.
PROPOZIȚIE, interjecția și vocativul ca substitute de ~ 29—31; fraze bazate pe ~ incidente 33; rolul ~ principale în frază 33; clasificarea ~ din punct de vedere pragmatic 162—167; clasificarea structurală a ~ 486.

R

RELUARE, cazuri de ~ a subiectului gramatical 103—104.
REMĂ, subiectul sau predicatul ca ~ 162—163.
REPETIȚIE, apoziție prin ~ 33.

ROMÂNĂ COMUNĂ, locul de formare al ~ 481—482.
RUSĂ, rolul ~ în adaptarea împrumuturilor franceze 50, 53; influența ~ în frazeologia românească 126—127.

S

SCHIMBAREA VALORII GRAMATICALE, vezi CONVERSIUNE.
SEMANTICĂ, evoluția ~ în procesul de denumire 6; interpretarea ~ a coordonării disjunctive 35—39; etimologie în ~ 123—125; evoluție ~ la substantiv 510.
SINTAXĂ, etimologie în ~ 123—125.
SISTEM, evoluția ~ fonetic al limbii nostratice 6.
SONORITATE, apariția opoziției de ~ în indo-europeană 5.
STIL, exemple de fapte de ~ în sintaxă 32; caracterizări de ~ în anunțul publicitar 510—513.
STILISTICĂ, studii de ~ în *Analele Iași* 89—90.
SUBIECT GRAMATICAL, pronumele personal ca ~ 100—101; raportul dintre ~ și cel logic 162—163; reluarea și anticiparea ~ 103—104.
SUBIECTUL LOGIC, raportul dintre ~ și cel gramatical 162—163.
SUBSTANTIV, categoria gramaticală a persoanei la ~ 29; raportul dintre ~ și pronume personal în funcție de subiect gramatical 100—104; desinența de nominativ la ~ în latina populară 180—181; crearea de ~ în anunțurile publicitare 505, 509—513.
SUBSTITUT, interjecția și vocativul ca ~ de propoziție 29—31.
SUFIX, derivate substantivale cu ~ 509; exemple de ~ neologice productive 542; observații referitoare la următoarele ~: *-ag-* 88; *-ai-* 88; *-ani* 449; *-ar(i)* 449; *-eg-* 88; *-eni* 449; *-er-* 88; *-ești* 449; *-f-* 88; *-h-* 88; *-ig-* 88; *-itate* 193—198; *-iu-* 88; *-m-* 88; *-og-* 88; *-or-* 88; *-ug-* 88; *-v-* 88.
SUMERIANĂ, raporturile dintre ~ și indo-europeană 11.
SUNET, existența ~ laringale în familii de limbi diferite 4—5; africatizarea ~ *c* în latina populară 180; sincopa ~ *c(i)* în dacoromână 228; ~ *e* în loc de ~ *i* în latina populară 177, 178; transformarea ~ *f* în *h* în latina populară 179; ~ *î* de origine latină 179; rotacismul ~ *l* în latina populară 180; transformarea ~ *qu* în *p* în latina populară 179; originea ~ *s* în indo-europeană 5; sincopa ~ *u* neaccentuat în latina populară 179; ~ *u* în română în loc de *o* din latină 178—179; transformarea ~ *u* în *i* în latina populară 179.

T

TEMĂ, subiectul sau predicatul ca ~ 162—163.
TERMINOLOGIE, evoluția ~ matematice 187—190; probleme de predare a ~ 189—191; probleme de ~ în denumirea textelor vechi 242; adjective defective în ~ științifică 363—364; exprimarea conceptelor operaționale în ~ matematică 374.
TETRAEVANGHELUL GORESIAN, izvorul comun al ~ și al *Codicelui Sturdzan* 66—69.
TIPOLOGIE, trăsături morfologice în ~ limbilor 5; apropieri de ~ între indo-europeană și limbile altaice, fino-ugrice, hamito-semitice și caucaziene 11.
TOPICĂ, termeni în raport disjunctiv cu ~ fixă 39—41; interpretarea pragmatică a ~ părților de propoziție 162—167.
TOPONIMIE, elemente din ~ ca informații despre meglenoromână 141; structura autohtonă a unor elemente din ~ în Moldova 449.
TURCĂ, influența ~ în română 133—135.
TURCICĂ, raportul dintre ~ și indo-europeană 3, 10.

V

VERB, dezvoltarea conjugării ~ în familii de limbi diferite 4, 5; proprietățile lexicale și sintactice ale ~ reflexive 111—121; derivarea formelor de conjugare a ~ din latină 181—182; predicativitatea ~ la mod nepersonal 486—488; raportul dintre ~ la imperativ și vocativ 491—495.
VOCATIV, raportul dintre ~ și imperativ 491—495.

INDICE DE AUTORI *

A

Adamescu, Gh. 217, 220
Adrian (monahul) 417
Albu, Rodica [90]
Alecsandri, Vasile 90, 408—411

* Cifrele tipărite cu caractere aldine drepte indică autorii de articole publicate în revistă în anul 1987; cifrele puse în paranteze drepte indică autorii recenzați sau discutați în articole speciale; celelalte cifre trimit la autorii citați.

Alekseev, D. I. 392
Alexici, G. 411
Altheim, F. 146
Anderson, J. 121
Andreescu, Constantin 448
Andrei, Nicolae 543
Andriescu, Al. [90], 194, 427, 520
Angelet, C. 539
Antonovici, Ioan 415
Aoun, J. 110, 111
Apostolescu, Carmen 246, 247
Appel, E. 180
Aristotel 246
Aronoff, M. 112
Arvinte, V. 81, 219, 221, 226, [547]
Asachi, Gh. 194, 198, 461
Asachi, Petrache 195
Ascoli, G. I. 4, 173
Atanasie de Alexandria 516
Autran, C. 11
Avram, A. 228, **231—235**
Avram, Larisa 117
Avram, Mioara 14—17, 23—25, 39, **85—86**, 105, 163, 168, 357—359, 365, 397, 398, 457, 458, **467—476**, 488, 490, 491, 495, 497, 500—503

B

Baconsky, Rodica 247
Bal, Mieke 147
Bal, Willy 175
Balș, Alecu 195
Balș, Iordache 195
Bantaș, Andrei 392
Barbu, Ion 199, 200, 206, 207, 247
Barbu, Violeta **241—243**, **454—456**, **525—532**
Barthes, R. 147, 247
Bartoli, M. 11, 12, 176, 179
Basarab, Matei 407
Bălan, Teodor 416
Bălașa, Dumitru 244
Bălăceanu, Constantin 415
Bălăcian, Constantin 413, 415, 416, 420
Bănescu, Marcu 244
Becker, O. 370
Beldescu, G. 167, 397
Bengesco, G. 526
Benveniste, E. 95
Berca, Olimpia 243
Bercea, L. P. 243, [243—245]
Berceanu, Barbu B. 36, 38, 99, 497, 500, 501
Berea, Elena 97, 98
Bianu, Ioan 413, 428—431, 434—441, 445, 519, 522
Binder, Pavel 239, 244
Bîrlea, Ovidiu 411, 412
Bitea, Dana 36
Bitea, Ioan N. **35—45**, **377—387**, **497—504**, **533—537**
Blaga, Lucian 247
Bloomfield, Leonard 131
Blücher, Gebhard 236, 238, 239
Bluwstein, W. 392
Boboc, Alexandru 246
Boek, Ph. K. 61
Bogrea, Vasile 448
Bogza-Irimie, Rodica 398
Boissin, Henri 525
Bojan, Maria 385, 387
Bojincă, Damaschin 195
Bolliac, Cezar 467
Bolintineanu, Dimitrie 467
Bolocan, Gh. 87, 216—218, 220, 449
Bonfinius, Antonius 239
Bopp, Fr. 3, 11, 175
Borcilă, Mircea 246, 247
Bordea, Carmen **543—545**
Bordeianu, M. 221, 433
Borer, H. 109, 111
Borsa, Gedeon 239
Bot, Ioana 247
Bouchard, D. 110, 122
Bratul (popa) 66
Brăescu, Gh. 219—221
Brătescu, Paulina 218, 220
Brâncuș, Grigore 123, 124, 127, 398, **477—483**
Breban, Vasile 385, 387
Brentano, Franz 164
Brîncoveanu, Constantin 197, 242, 243, 416, 417
Brînzeu, F. 492
Brown, Penelope 157, 158
Bucureșteanul, Barbul 401, 404
Budai-Deleanu, Ion 176, 180, 182
Buitul, Gheorghe 541
Bulgăr, Gheorghe 35, 39—41, 44, 398, 487
Butoi, Mihaela 85, 86
Butor, Michel 148
Buttres, F. A. 397
Buză, Emanuela 48, 49, 53
Byck, J. 19, 124, 366, 418

C

Caesar, C. I. 179
Caix, Amédé de 175
Calotă, I. [547]
Camariano Nestor 525
Camariano-Cioran, Ariadna 525, 526, 527, 530, 531
Canarache, Ana 456
Candrea, I.-A. 128, 183, 217, 220, 419, 427—431, 433—442
Canianu, Mihail 411
Canisius, Petrus 541
Canta, Neculai 195
Cantacuzino, Șerban 416, 417
Cantemir, Dimitrie 137, 197
Capelli, A. 392
Capidan, Th. 81, 83, 137—141, 143, 478
Carabulea, Elena 35, 38, 41, 42, 45, 357, 389, 497, 500, 501, 503, 533
Caragață, C. 180

Caragiale, I. L. 134, 156, 158, 159, 160, 161, 194
Caragiale, Mateiu 148, 153, 154, 155
Caragiu Marioțeanu, Matilda 138, 140, 143, 146, 486, 487
Caratașu, Mihail 455
Carnap, Rudolf 37
Carpov, Maria [89]
Carra, J. L. 532
Cartojan, N. 413, 539
Cazacu, B. 247, 407, 470
Cazacu, Matei 244
Cazimir, Ștefan 472
Cândea, Virgil 525
Cernovodeanu, Paul 455, 525
Charisius 178
Chelcea, S. 63
Chindriș, Ioan 408
Chipurici, N. 222
Chircă, H. 445
Chiril (patriarhul Ierusalimului) 421
Chițoran, Dumitru 61
Chivu, Gh. 48, 49, 53, **64—69**, **208—215**, 243, 432, 436, **539—541**
Chomsky, N. 105, 122
Cicanci, Olga 455
Cicero 176
Cigalas, Matei 418, 423, 424, 516—519, 521
Cihac, A de 216
Ciobanu, Fulvia 22, 168, 364
Ciobanu, Ștefan 243, 416, 417, 419
Cioculescu, Șerban 194
Ciompec, Georgeta 14, 18, 19, 21, 22, 24, 377—379, 385, 387
Cioranescu, Al. 134, 183
Cioroleeva, Maria 392
Cipariu, Timotei 64, 66, [173—184], 237
Cittadini, C. 175
Ciuntu, Theodor 445, 447
Cîrstoiu, Cornel 467—476
Codrescu, Teodor 51, 419
Cohen, Marcel 7, 128
Coja, Ion 98
Collinder, B. 8
Combiescu, Mariana 433
Comnena, Ana 140
Comșulea, Elena 385, 387
Conachi, Costache 195
Constantinescu, Ligia [90]
Constantinescu, N. A. 443—448
Constantinescu, Radu **70—78**, [241—243]
Constantinescu-Dobridor, Gh. 14, 85, 86, 357
Contraș, Eugenia 490
Coresi (diaconul) 64—70, 236—240, 407, 427—431, 434—441, 479
Coresi, Șerban 429—431, 434—441
Cornilescu, Alexandra **105—122**
Coseriu, Eugenio 163, 550
Costin, Miron 137, 521
Costin, N. 517
Costinescu, Mariana 433, 475
Coteanu, I. 14, 15, 17, 18, 38, 56, 81, 96, 140, 143, 153, 168, 181, **185—192**, 193, 207, 246, 247, 357, 363, 366, 385, 397, 406, 463, 487, 488, 497, 533
Cotorcea, Livia [90]
Covaz, A. 144
Crașoveanu, D. 17, 487
Crețu, Gh. 208, 210—212, 215
Cristea, V. 244
Cristureanu, Al. 247, [547]
Critopoulos, Antim (mitropolitul) 242
Cronț, Gh. 219
Cuny, Albert 4—7, 12

D

Damaschin, Ioan 422, 516
Dan, Dimitrie 416, 419
Dan, Ilie 492
Dani, János 211, 212
Dascălu, Doina 244
Dauzat, Albert 543
Davau, Maurice 128
Daveluy, A. 181
Dănăilă, I. 243
Debrunner, A. 4
Demény, Lidia [454—456]
Densusianu, Ovid 83, 128, 136, 138—143, **146**, 173, 177, 180, 411, 412, 446, 468, 474
Dészi, Lajos 455
Devoto, G. 7—9, 11, 176
Diaconescu, Ion [91], 101, 103, 373, 398, 408, 409, 411, 412, 488
Diaconescu, Paula **95—104**, 492
Diaconescu, Traian [90]
Diaconovich, C. 137
Diaconovici-Loga, C. 180
Diez, Fr. 179, 180, 183
Dimaras, C. Th. 525
Dimitriu, C. 14, **29—34**, 36,487, 497, 501
Dinulescu, Ștefan 419, 420, 425
Dobre, Maria **199—207**
Dobre, Maria **216—224**
Dositheï (al Ierusalimului) 456
Dosoftei (mitropolitul) 198, [413—426], [427—442], 480, [515—523]
Dostoievski, F. M. 244
Dowty, D. 117
Dragomir, S. 144, 145, 416, 417, 419
Dragomirescu, Gh. N. 495
Dragoș, Elena 148, 246, 247
Drașoveanu, D. D. 37, 450, 485, 487, 488, 490
Drăganu, N. 64, 65, 67—69, 164, 208, 211, 212, 490
Drimba, Vladimir 133, [461]
Drincu, Sergiu 44, 167, 397
Duboi, M. 392
Dubois, Jean 543
Dumistrăcel, Stelian 125

Dumitraşcu, P. 487, 490
Dumitrescu, Maria 388—398
Dumitrescu, Monica 490
Dumitrescu, Elena S. 243
Dumitrescu, Suzana-Carmen 35, 38—41, 497, 500, 501
Duţu, Alexandru 525—527

E

Eder, J. 182
Edmondson, Willis 160
Eeden, Willem van 231, 232, 234, 235
Elian, Al. 417, 423
Eliodor 415
Eminescu, M. 85, 86, 90, 102
Engel, J. C. 145
Engel, Károly 211, 212
Engel, U. 90
Ennius 176
Erbiceanu, Constantin 420, 424, 425, 521
Estienne, H. 175
Eustatievici Braşoveanul, Dimitrie 468, 472, 474, 475
Eutropius 177
Evloghie (monahul) 402

F

Faca, C. 197
Faiciuc, I. [547]
Fassel, Luminiţa 180
Felecan, N. [547]
Feneşan, Costin 219
Festus 175
Filimon, N. 156—158
Fischer, I. 176, 177
Fishman, J. A. 61
Flechtenmacher, Christian 195
Florea, Melania [463]
Florea, Viorica 372, 374
Forna, Petru 247
Fotie (patriarhul Constantinopolului) 421
Fowles, John 90
Frăţilă, V. 225, 227, 229, [243—245]
Frâncu, C. 407
Frege, G. 370—372
Frîncu, Cătălina 244
Funcke, Otto 164

G

Galeatovski, Ioanichie 242, 243, 516
Gamillscheg, Ernst 146, 225
Gaster, M. 64, 65, 405, 429, 433, 435, 436, 438
Găităaru, Ştefan 366—376
Gâdei, Constantin 358—362, 365
Genette, Gérard 147, 153
Georgescu, Magdalena 66—68
Georgescu, V. 531
Georgescu, Valentin Al. 525
Georgief, Emil 525
Gheţie, Ion 66—68, **79—84**, **136—146**, 182, 210, **225—230**, 231, 235, 236, 240, 243, **399—407**, 409, 442, 446, 469, 474, 479, 528, 547, **549—551**
Ghibănescu, Gh. 415, 433, 443, 444
Gilliéron, Jules 478
Giosu, Ştefan 138, 140, 143, 146
Giovanni del Turco 527
Giurescu, C. C. 140, 220—222, 444
Giurescu, D. C. 140
Gogol, N. V. 90
Goldiş Poalelungi, Ana 130, 131
Golescu, Dinicu 194
Gonţa, Alexandru 445
Goody, Esther M. 157, 158
Gouillard, J. 413, 417
Gozman, I. G. 392
Gradea, Pia 183
Gratziou, Olga 242
Graur, Al. 14, 15, 17, 18, 35, 42, 43, 45—47, 50—55, 87, 88, 105, 116, 124, 125, 134, 178, 181, 397, 456, 490, 544
Grămăticul, Staicu 420, 421
Grecianu, Ştefan D. 415
Grecu, Ion Gh. 87—89
Grecul, Maxim 420
Grevisse, M. 16
Grigore din Măhaci (popa) 64, 65, 67—69, 480, 539
Grigore din Nazianz 242
Grimm, J. 477
Gröber, G. 174
Gruiţă, Mariana 39, 42, 43
Guiraud, Pierre 133
Guţu Romalo, Valeria 91, 96, 122, 366, 386, **461**, 485—487, 494, 495, **547**

H

Haiman, György 455
Halici, Mihail — fiul 208, 211, 212
Halici Mihail — tatăl 208, 209, 211, 212
Hammerich, L. L. 10
Haneş, P. V. 405, 468, 472, 474
Hasan, Finuţa 22, 38, 168, 364
Hasdeu, B. P. 64, 65, 67, 123—125, 127, 137, 143, 181, 182, 208, 210, 212, 214, 215, 220, 424, [477—483], 539
Házy, Şt. 450—452, 487
Heliade Rădulescu, Ion 177, 180, 182, 197, 461, 467, 476
Hervay, Ferenc 236
Hinculov, I. 182
Hjelmslev, L. 486, 495
Hodoş, Nerva 435
Homer 522
Homorodean, M. [547]
Hope, T. E. 52
Hostiuc, Erast 416
Hrisostom, Ioan 242, 422, 516
Hristea, Theodor 123—135, 385, 387, 398, 497, 507

Humboldt, W. von 175
Hunfalvy, M. 145, 482
Huttmann, Arnold 239

I

Ianeu, V. 228
Ibrăileanu, G. 549
Iceă, Ioan I. 422
Ieremia al II-lea (patriarhul) 421, 422
Ilarion (dascălul) 532
Ilarion (monahul) 417
Ilioane, Cornel 246
Ioan din Pocioveliște — Bihor (diacul) 407
Ioan din Vaslui 429, 433, 435, 438, 439
Ionaș (monahul) 417
Ionașcu, Al. [461]
Ionașcu, R. 468
Ionescu Ruxăndoiu, Liliana 56, 61, 138, 140, 143, 146, **156—161**
Ionilă, Florin-Lazăr 456—460
Ioniță, Vasile 218—220
Iordan, Iorgu 19, 20, 23, 35, 36, 38—41, 46, 48, 50, 55, 87, 98, 126, 216, 218—220, 222, 244, 357, 366, 372, 374, 375, 398, 406, 409, 443—446, 448, 469, 474, 486, 487, 491, 494, 497, 500, 501, 533, 535, 543, 549
Iorga, N. 137, 404, 405, 415, 433, 461, 525, 531, 532
Iorgulescu, B. 220
Iosif (ierodiaconul) 401, 404
Irimia, Dumitru 36, 38, 39, 56, 58, [89], 90, 486, 494, 500, 501, 503, 504, [547]
Irimie, Ioan 247
Istrati, Corneliu 448
Ivănescu, G. 81—84, [89], 143, 176, 178—181, 226, 227, 405—406, 490, [549—551]
Ivireanul, Antim 442

J

Jacimirskij, A. I. 70
Jaeggli, O. 111
Jakó, Zsigmond 455
Jakobson, Roman 58, 89, 95, 147, 156
Jensen, H. 8
Jireček, C. 138, 141, 144
Jora, Toader (copistul) 413—415, 417, 418, 420, 421, 516, 518, 519, 523
Josza, Maria 247

K

Kant, Immanuel 164
Károlyi, Péter 239
Kedrenos 482
Kekaumenos 137—140, 145, 482
Király, Francisc 208—212, 215
Kitanovski, Naum 460
Kniezsa, Istvan 87
Koneski, Blaje 456, 459, 460
Kopitar, B. 181
Koppelmann, H. 11
Kotvan, Imrich 243
Krumova, Lilia 392

L

Lacea, Constantin 418, 419, 425, 426, 517
Lallemand, Maurice 128
Lambrior, A. 182, 372
Lambros, Sp. 242
Landos, Agapie 242, 523
Lange-Kowal, E. 133, 134
Laurian, A. T. 197
Lawrence, D. H. 247
Lăzărescu, Paul 471
Lecca, Octav-George 415
Leonte de Neapolis (Nemosia) 516
Leonte, Liviu 410
Lepsius, Richard 4
Lermontov, M. I. 90
Levinson, Stephen 157, 158
Lombard, Alf 358—362, 365
Loredano, Francesco 415
Lorinț (diacul) 238
Lozba, Marcela [90]
Luca al Buzăului 242
Lucilius 176
Lupu, Vasile 407

M

Macarie, Liliana 181
Macrea, D. 175
Maior, Petru 137, 174—177, 179, 193
Maioreseu, I. 144, 482
Maioreseu, Titu 85
Manceaș, Mihaela 147—155, 246, 247
Manchester, William 398
Mandics, György 207
Maneca, C. 507—510, 513
Manousakas, M. I. 242
Marantz, A. 109, 114
Marcovici, Ieremia 400—404
Marcu, F. 507—510, 513, [543—545]
Marcus, S. 148, 536
Mareș, Alexandru 66—68, 229, 236—240, 413—426, 428, 432, 433, 438, **515—523**
Mareș, Lucreția 91—92, 243—245
Marian, S. Fl. 410—411
Marienescu, At. 410
Martinet, André 398
Marty, Anton 164
Massim, I. C. 197
Matei al Mirelor 242
Matke, István 455
Mârza, Iacob 525
Medici, Mario 185, 186
Meillet, Antoine 4, 175, 477
Melchisedec (episcopul) 416, 424, 425, 455
Melchisedec din Peloponez 455
Melis, L. 539

Meriggi, P. 7
Mertens, F. J. 538
Metafrast, Simeon 521
Metea, Alexandru 44
Meyer-Lübke, W. 136, 176, 179—181, 183
Meyr, Paul 478
Miclău, Paul 246, 247
Micu, S. 180, 467, 468, 474, 475
Migliorini, Bruno 126
Migne, J. P. 516
Mihail, Paul 243
Mihail, Zamfira 234, 480
Mihalevschi, Mircea 246
Mihăescu, Doru 518
Mihăescu, Haralambie 90, 176, 462
Mihăilă, G. 65, 66, [462], 468
Mikkola, J. J. 8
Miklosich, Fr. 137, 144, 145, 173, 181—183
Mileseu, Nicolae 427—442
Mirambel, André 525
Mircea, Ion-Radu 243, 417, 520
Misztótfalusi Kis, Miklós 455
Mitran, M. 35, 37, 38, 41—44, 497, 500, 501, 533
Mitterand, Henri 543
Mohl, G. 179
Moldovan, I. M. 237
Moldovanu, Dragoș 413, 417
Moldoveanu, D. [547]
Möller, H. 4, 5, 7
Mommsen, Th. 146, 177
Monotropos, Filip 242
Morariu, Mircea Em. 247
Morris, Charles W. 95
Mošin, Vl. 539
Müller, Max 173
Murgu, E. 182
Musarra, F. 539
Musnai, László 211, 212
Mussafia, A. 180, 183
Mușlea, Ion 408
Muțiu, Ion 35, 39, 42, 43

N

Nadel, S. F. 57, 59
Nägler, Doina 238
Nagy, Bela 539, 540
Natu, Florentina 461—462
Neacșu (din Cîmpulung) 229
Neagoe, Elena 485
Neamțu, G. G. 35, 39, 41, 42, [461], 485, 533—537
Neculai (arhimandritul) 413, 415—417, 420
Neculce, Ion 419
Nedelciu, Mircea 247
Nedioglu, Gh. 490
Negomireanu, Doina 385, 387
Negraru, Maria 470
Negruzzi, C. 410
Nestorescu, Andrei [461], 467
Neț, Mariana 246, 247
Neukler, Ioan 519, 522
Nicolae, Octavian [90]
Nicovici, Sandul 401—403
Nieulescu, Aurel 36, 44
Nikolaev, V. 527
Notara, Hrisant 242
Noyer-Weidner, Alfred 162
Nussbächer, Gernot 236—240

O

Ocheșanu, Rodica 38, 533
Odobescu, Al. 194
Olteanu, P. 64, 65, 67, 68
Olteanu, Ștefan 147, 247
Onciul, D. 137, 140, 146
Onu, Liviu 407, 439, [461], 470

P

Pahomie din Lapoș (ieromonahul) 75
Pamfil, Carmen-Gabriela 173—184
Pamfile, Tudor 218—220, 222
Panaitescu, P. P. 521
Pană Dindelegan, Gabriela 90, 105, 113, 377, 379—381, 384, 387, 485, 486, 494
Panoneanul, Daniil 428
Papacostea-Danielopolu, Cornelia [454—456]
Papadopol-Calimach, Al. 446, 448
Papahagi, Marian 246
Papahagi, T. 137, 193
Paris, Gaston 478
Pascu, G. 64, 65, 433, 468
Pașca, Ștefan 447
Pauleti, Nicolae 408
Păltănea, Paul V. 443—449
Pătruț, Ioan [87—89], 244, 445, 447
Pârlog, Hortensia 505—513
Pedersen, Holger 5, 8
Perpessicius 85, 86
Petersen, W. 4
Petit, L. 523
Petrescu, Camil 148—154, 247
Petrescu, Ioana 247
Petrov, D. 11
Petrovici, E. 138, 141, 144, 146, 225, 227, 228, 406
Philippide, Al. 64, 65, 140, 146, 176, 177, 180—183, 225—227, 232, 405, 549
Piccillo, Giuseppe 540, 541
Pigas, Meletie 420
Plomteux, Hugo 539
Politis, Linos 242
Pompiliu, Miron 411
Pop, Ionel 246
Pop, Liana 247
Popa, Constantin 392
Popa, E. 243
Popescu, Florin D. 409
Popescu, Iulian [89], [90]
Popescu, Niculae 242
Popescu, Ștefania 36, 44

Popescu, V. 194
Popescu-Marin, Magdalena 38, 45, **357—365**
Popovici, D. 468, 525
Popovici, George 416
Popovici, Iosif 143, 144
Porucic, T. 218, 220
Pottier, B. 24
Pratt, Mary Louise 156, 157, 159
Preda, Marin 247
Priscian 178
Procopovici, A. 83
Protopopescu, E. 194
Proust, Marcel 153
Pseudo-Areopagitul, Dionisie 422
Pumnul, Aron 461
Pușcariu, Sextil 54, 79—84, 136, 143—145, 179, 183, 232, 446, 483, 486, 491, 494
Pușchilă, D. 419, 425, 426, 517
Putneanul, Iacov (mitropolitul) 525

Q

Quicherat, L. 181
Quintilian 175

R

Rafail de la Dragomirna 70
Rădulescu, A. 195
Rădulescu, Marina 14—28, 105, 485, 488
Răuț, O. 219, 220
Rebreanu, Liviu 56, 57, 60, 247
Réeanati, Fr. 89
Reinheimer Ripeanu, Sanda 46—55
Riffaterre, M. 89
Rilke, R. M. 247
Robert, Paul 128, 129, 132, 134, 365, 508, 543, 544
Robu, Vladimir 20, 36, 39, 41, 357, 387, 398, 486, 491, 494, 497, 500, 501, 533, 535
Roesler, R. 145, 182, 482
Roman Moraru, Alexandra 48, 49, 53, 434, 435
Romaniuc, Paul 245
Rosetti, Al. 19, 80, 101, 102, 125, 137, 138, 140, 143, 145, 177, 181, 227, 228, 231—235, 366, 405, 407, 462, 470
Rosteck, Elisabeth 8, 9
Rotaru, Rodica [461]
Russu, I. I. 244
Rusu, Gr. 228
Rusu, Valeriu 471

S

Sacerdoțeanu, A. 140
Sacharov, O. V. 392
Sadoveanu, Mihail 148, 149, 154, 518
Saksena, F. 119
Sala, Marius 244
Sandu, Elena 56—63
Sandul sin Irimia 401—405
Saramandu, Manuela [547]
Saramandu, N. 83, 141
Saussure, Ferdinand de 4, 5, 164, 477, 479
Sauvageot, A. 8
Savin, E. 90
Sayce, H. A. 477
Sălișteanu, Oana 246—247
Săraru, Dinu 197
Săuleseu, Gh. 180
Scharpé, J. 539
Schedel, Hartman 423
Schott, A. 7
Schrijnen, J. 4
Schuchardt, H. 173, 176, 180, 181
Schuller, J. C. 182
Schullerus, A. 65
Scolasticul, Evagrie 516
Scriban, August 128, 133, 134, 197, 217—221
Seche, Luiza 372, 397
Seche, M. 208, 397
Seelman, E. 176
Simenschy, Th. 550
Simion (arhiepiscopul Tesalonicului) 417
Simionovici, Ioan (diaconul) 403
Simonescu, Dan 413, 417
Sinnreich, J. 90
Sitil, K. 176
Slave, Elena [91—92]
Solitarul, Filip 422
Solomon, C. 443—448
Sotirioviei, Duca 401, 402, 404
Spiridon, Monica 247
Stahl, H. H. 218
Stan, Camelia 167—170
Stan Brașoveanul, Grigorie 401, 403
Stancevici, Preda 455
Stanovici, Grigorie 402—405
Stimm, Helmut 162
Stoean, Carmen 463
Stoicescu, N. 218, 221, 222
Stoichițoiu, Adriana 56
Stoide, C. A. 443—448
Strungaru, Diomid 421
Sturza, Costache 195, 196
Suciu, Emil 133, 134, 197
Sulzer, F. J. 145, 182, 468
Surjicov, Aurelia 388—398
Szabó, Zoltán 148, 246, 247
Szylagyi, Sándor 239

Ș

Șandru-Olteanu, Tudora 244
Șăineanu, Lazăr 53, 54, 133, 134, 468, 469, 473—475
Șerban, Felicia 246, 247
Șerban, Valentina 385, 387
Șerban, Vasile 35, 38, 39, 41, 42, 44, 485, 486, 490, 533
Șeuleanu, Dragoș 247
Șiadbei, I. 177
Șincai, Gh. 180, 467, 468, 474, 475

Ştefan, Angi 247
Ştefan, Ion 193—198
Ştefănescu, Ioana 112
Ştefănescu, Iulian 423
Ştefănescu, M. 70
Ştefănescu-Goangă, Zizi 54
Ştirbu, Patricia 36
Ştirbu, Vasile 366
Ştrempel, G. 413, 415, 419, 515, 527, 528
Şuteu, Flora [92], 162—167, 167, 398, 463

T

Tabarcea, Cezar 207
Tagliavini, Carlo 181, 540
Tamaş, Corneliu 217
Tănase, Adela Mira 47
Teiuş, Sabina 35, 38, 39, 41, 42, 385, 387, 497, 501
Teodor, P. 526
Teodorescu, Ecaterina 105, 116, 490, 491
Teodorescu, Gh. Dem. 411
Teodorescu, Mirela 407, 528
Thalbitzer, William 9, 10
Thunmann, J. 137
Titktin, H. 183, 197, 419, 448, 456, 485, 486
Tocilescu, Gr. 411
Todoran, R. 138, 140, 143, 146
Todorov, Tz. 147, 149, 151, 247
Tohăneanu, G. I. 247
Toma, Stela 428—431, 434—441
Tomaschek, W. 137, 145
Tomici, Mile [456—460]
Topîrceanu, G. 247
Toşa, Alexandru 357, 365, 372
Toussaint, Maurice 90
Trandafir, Gh. D. 15—17, 19, 35, 39, 41—43, 45, 379, 382, 383, 385, 387, 450—453, 485—496, 497, 500, 501, 533
Trombetti, A. 8, 11
Trost, P. 492
Trubetzkoy, N. S. 11
Turdeanu, E. 539
Tuţescu, Mariana 246

Ţ

Ţamblac, Grigore 242

U

Udrescu, D. 220
Uhlenbeck, E. E. 9—11
Ulfila 174
Ulrich, Miorita [162—167]
Ungureanu, Gheorghe 445, 446
Urdea, Daniela 105—122
Urie, Gavrill 241
Uritescu, Dorin N. [167—170]
Ursu, Despina 49, 50, 219, 221
Ursu, N. A. 48—50, 193, 198, 399—406, 418, 419, 423, 425, 426, 427—442, 468, 472, 474, 517, 518, 520, 532, 544
Uţă Uritescu, Rodica [167—170]

V

Van Hout, Georges 37
Varlaam (mitropolitul) 407, 418
Varro 179
Vasile cel Mare 516, 532
Vasilie al Cezareei 242
Vasiliu, Emanuel 14, 17, 21 43,105, 143, 226, 229, 246, 485, [547]
Vasiliu, Laura 92, 105
Văcărescu, Iancu 476
Văcărescu, Ienăchiţă 180, 193, [467—476]
Vărădean, Vasile 244
Veisa, Ecovachi 195
Veress, Andrei 455
Verzea, V. 447
Vianu, Tudor 85
Vico, G. B. 6
Vincenz, Ileana 14, 21, 105, 490
Virgiliu 176
Vitalie (părintele de la Dubna) 422
Virtosu, Emil 197
Vlad, Carmen 29, 147—149, 246, 492, 493
Vlad, Valeriu 36, 44
Vlad-Butoiu, Voichiţa 36
Vlahul, Cosma (ieromonahul) 401, 402
Vodă-Căpuşan, Maria 247
Voltaire 525, 526, 529, 531, 532
Vornicescu-Severineanul, Nestor 417
Vostranes, Ştefan 516
Vrabie, Gh. 410
Vraciu, A. 244
Vulcănescu, Romulus 244
Vulgaris, Evghenie 527, 528, 531
Vulpe, Radu 244
Vultur, Smaranda 246

W

Wald, Lucia 3—13, 56
Walde, A. 181
Wartburg, W. von 176
Weigand, G. 79, 138—141, 143, 144, 482
Wenker, Georg 478
Whitney, D. W. 477

X

Xenopol, A. D. 137, 530

Y

Yeats, W. B. 90

Z

Zafiu, Rodica 89—90, 247
Zdrenghea, Mircea 14, 467, 487, 490, 492 494
Zgraon, Florentina 67
Zigabenul, Eftimie 242
Zlatoust 242
Zoba din Vinţ, Ioan 455
Zubizaretta, Maria 117
Zugun, Petru 386, 408—412, 485

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ : *kel* 180 ; *kent* 180 ;
ARABĂ : clas. *'ab-u*^{n} 6 ; *Hadaru* 5 ; *muddu* 5 ; *sab-(atun)* 4 ; *turu* 5 ; *'ummu* 6.
ASIRIANĂ : *abu* 6 ; *m-d-d* 5.
BULGARĂ : *Banišor* 141 ; *Barbulofci* 141 ; *Bukurofci* 141 ; *Buniște* 141 ; *Bunovo* 141 ; *Bučino* 141 ; *Vakarel* 141 ; *Gurguliat* 141 ; *Jarbata* 141 ; *Krecul* 141 ; *Kărnul* 141 ; *Lupovski* 141 ; *Merul* 141 ; *Mošino* 141 ; *Murgaš* 141 ; *Petrina* 141 ; *Petruș* 141 ; *Pičor* 141 ; *Purčenica* 141 ; *Păsărel* 141 ; *Radulovci* 141 ; *ralica* 227 ; *Strămci* 141 ; *Ursulica* 141 ; *Fenac* 141 ; *Čerbul* 141 ; *Čerul* 141 ; *Čerčelat* 141 ; *Čungul* 141.
COPTĂ : *s'as-s'n* 4 ; *sor* 4.
COREEANĂ : *perak* 11 ; *tul-ta* 11.
EBRAICĂ : *'āβ* 6 ; *'imm* 6 ; *s'eba* 4 ; *šēš* 4 ; *ṯūr* 5.
ENGLEZĂ : *artificial insemination* 126 ; americ. *cold war* 126, 127 ; *cross-over* 506 ; *Dolby* 506 ; *dove* 6 ; *electronic music* 126 ; *equalizer* 506 ; *fitting* 509 ; *five o'clock* 160 ; *hall* 508 ; *head* 510 ; *him* 110 ; *himself* 110 ; *hockey* 508 ; *immediate constituent* 131 ; *jack* 508 ; *joint* 55 ; *living* 507 ; *lock* 507 ; americ. *lunar excursion module* 126 ; americ. *lunar module* 126 ; v. *metan* 5 ; *pick-up* 508 ; *recorder* 507 ; *reverberation* 507 ; *synthesizer* 509 ; *transmiter* 507 ; *triple* 507 ; *tweeter* 507 ; *videogame* 510 ; *water-bed* 510 ; *wolf-dog* 131 ; *yale* 507.
ESCHIMOSĂ : *ai(voq)* 10 ; *amama* 10 ; *anak* 10 ; *apapa* 10 ; *atăta* 10 ; *ingneq* 10 ; *kangkok* 10 ; *kaudlo* 10 ; *me(raq)* 10 ; *miki(roq)* 10 ; *muliaq* 10 ; *puto* 10.
ESTONĂ : *moske* 8.
FIDJI : *vula* 11.
FINEZĂ : *kaappaa* 8 ; *myy* 8 ; *nalo* 8 ; *nime* 8 ; *noin* 9 ; *nün* 9 ; *salawa* 8 ; *vete* 8.
FRANCEZĂ : *abattis* 55 ; *acide bromhydrique* 364 ; *alibi* 47 ; *allée* 47 ; *aller au cœur* 133 ; *applique* 47 ; *aqueduc* 131 ; *argile* 49 ; *atelier* 47 ; *atout* 47 ; *avarie* 47 ; *avoir des remords* 133 ; *bain de sang* 129 ; *bonbons* 160 ; *boutique* 52 ; *buffet* 47 ; *cactus* 508 ; *cadeau* 47 ; *canotier* 54 ; *caserne* 132 ; *cataracte* 49 ; *cathète* 49 ; *centimètre cube* 364 ; *chambranle* 55 ; v. *chamoire* 52 ; *la Champagne* 54 ; *chat, écrire comme un* ~ 133 ; *chien-loup* 131 ; *chiffonnier* 54 ; *clair-obscur* 131 ; *clapet* 54 ; *classe* 49 ; *climat politique* 131 ; *comète* 49 ; *comme d'habitude* 130 ; *comme de coutume* 130 ; *constituent immediat* 131 ; *contrôle* 47 ; *corps à corps* 127 ; *côte* 127, ~ *à* ~ 127, 128 ; *coude à coude* 127, 128, *un*~128 ; *couloir* 47 ; *coupé* 47 ; *couple* 47 ; *coupole* 47 ; *crampe* 49 ; *cycle* 47 ; *d'habitude* 130 ; *de coutume* 130 ; *déjeuner* 132 ; *déparaillé* 508 ; *dot* 52 ; *douche* 51 ; *eau forte* 131 ; *ellipse* 49 ; *épigraphique* 51 ; *être cousu de fil blanc* 133 ; *être en règle* 132 ; *être tiré à quatre épingles* 133 ; *extase* 51 ; *fœhn* 508 ; *friteuse* 507 ; *gaze* 51 ; *greffe* 55 ; *guerre froide* 131 ; *guichet* 47 ; *hall* 508 ; *hockey* 508 ; *insecte* 49 ; *insémination artificielle* 126 ; *jack* 508 ; *joint* 55 ; *lézard* 508 ; *libérable* 513 ; *liqueurs* 160 ; *manche* 55 ; *manteau* 197 ; *marche arrière* 508 ; *mare* 129, *(une)* ~ *de sang* 128—130 ; *mer, étoile de* ~, *mal de* ~, *une* ~ *de mots, une* ~ *de sable* 128 ; *(une)* ~ *de sang* 128—130 ; *métaplasme* 53 ; *méthode* 49 ; *mètre cube* 364 ; *module lunaire* 126 ; *monnaie* 132 ; *mouton* 508, 509 ; *muscle abducteur* 364 ; *muscle masséter* 364 ; *musique électronique* 126 ; *nœud gordien* 364 ; *noix vomique* 364 ; *nouveau-né* 131 ; *on* 116 ; *ovins* 53 ; *pailleté* 513 ; *parure* 508 ; *période* 49 ; *pétard* 54 ; *petit-gris* 507 ; *piquage* 132 ; *piqué* 132 ; *piquer* 132 ; *plafonnier* 54 ; *planète* 49 ; *plumier* 54 ; *ravin* 55 ; *relanti* 508 ; *sable* 508 ; *sampan(g)* 55 ; *sandale* 124 ; *sang* 128, 129, *bain de* ~, v. *bain, (une) mare de* ~, v. *mare, (une) mer de* ~, v. *mer* ; *schéma* 53 ; *schème* 53 ; *se* 116 ; *se donner corps et âme* 133 ; *ski* 509 ; *sommier* 54 ; *sourd-muet* 131 ; *superposable* 513 ; *surplomb* 54 ; *tirer au cul* 133, 134 ; *tricoteur* 509 ; *urètre* 49 ; *Vaillant* 508 ; *vamp* 52 ; *voie ferrée* 364 ; *voie lactée* 364.
GERMANĂ : v. germ. de sud *ana* 10 ; *Ballonseiden (Mantel)* 508 ; v. germ. de sud *bero* 11 ; *Boiler* 508 ; v. germ. de sud *elb-iz* 6 ; *Föhn* 508 ; *Hochparterre* 507 ; *Kamelhaar* 507 ; *Klasse* 49 ; *Klingerit* 508 ; săsesc *klumpən* 227 ; *Metaplasmus* 53 ; *Methode* 49 ; *Mundstück* 508 ; *Orthopädie* 544 ; *Petarde* 54 ; *Schleif* 508 ; *Sohn* 6 ; *Spektrum* 544 ; *Ständer* 508 ; *Taube* 6 ; v. germ. de sud *tor* 5 ; v. germ. de sud *tūba* 6 ; *Windjacke* 509 ; *Zuckerbohne* 364 ; *zug zwang* 390.
GOTICĂ : *akrs* 5 ; *daúr* 5 ; *dub-ō* 6 ; *mitan* 5 ; *sibun* 4 ; *wato* 8.
GREACĂ : v. *aboulia* 544 ; v. ἀγρός 5 ; v. ἀλφός 6 ; v. ἀστήρ 10 ; v. *boulē* 544 ; v. *boulesthai* 544 ; v. δάμαρ 11 ; v. εἰκονομαχία 423 ; v. ἔιμι 10 ; v. ἐσθίω 10 ; v. ἥλιος 10 ; v. θέλω 10 ; v. θύρα 5 ; v. καυλός 10 ; v. *kinema, kinematos* 544 ; v. *kinesis* 544 ; v. λατρεία 423 ; v. *lóxis* 125 ; v. *lógos* 125 ; dor. ματηρ 6 ; v. μέδιμνος 5 ; v. μεῖραξ 10 ; v. μικρός 10 ; *monēda* 132 ; v. ναί 9 ; v. νή 9 ; v. ὄμβρος 11 ; v. *pais, paidos* 544 ; v. πατήρ 6 ; v. πέδον 11 ; *periodos* 49 ; v. πίσυρες 179 ; v. *pous, podos* 545 ; v. χορός 423 ; v. χορ(δή) 8 ; v. *chromatos* 544.
INDO-EUROPEANĂ : **aĝros* 5 ; **glact* 181 ; proto. **H-G-r* 5 ; **m-d* 5 ; **sew-$_{2}$* 6.

IRLANDEZĂ : v. *dub* 6.

ITALIANĂ : *agora* 180 ; *amoerre* 52 ; *amoerro* 52 ; *approccio* 52 ; *armoire* 52 ; *canottiera* 54 ; *caramella* 55 ; *cimurro* 52 ; *crampo* 52 ; *fidanzato* 132 ; *giacca* 508 ; *luogo* 180 ; *luogora* 180 ; *moerre* 52 ; *moire* 52 ; *negro* 178 ; *nero* 178 ; *ossa* 180 ; *saggiora* 180 ; *segno* 177 ; *serge* 52 ; *tosone* 52 ; *uscio* 179.

VECHI ITALICE : *comenei* 179 ; *famerias* 180 ; *pase* 180 ; *petora* 179 ; *pis* 179 ; *pitpit* 179 ; *Pumperias* 180 ; *puprices* 180 ; *puprizes* 180.

LAPONĂ : *nā* 9 ; *nū* 9.

LATINĂ : *abere* 177 ; *aberet* 177 ; *abiturum* 177 ; *abuerat* 177 ; *adiutorium* 183 ; *aetas* 193 ; *ager* 5, 11 ; *agilis* 183 ; *albus* 6 ; *amblo* 183 ; *ambulo* 183 ; *anus* 10 ; *aqua* 179 ; *aquaeductus* 132 ; *argilla* 49 ; *asternere* 183 ; *auricula* 183 ; *barba* 11 ; *caelum* 180 ; *calcaneum* 183 ; *cancer* 10 ; *cane* 179 ; *capio* 8, 10 ; *cardo, -inis* 375 ; *carnis* 181 ; *caro* 181 ; *cataracta* 49 ; *cathetus* 49 ; *caulis* 10 ; *centum* 180 ; *coliculus* 183 ; *comeia* 49 ; *communi* 179 ; *communico* 179 ; *conchin* 178 ; *consul(es)* 177 ; *cors, -te* 179 ; *cos* 177 ; *cos, cote* 179 ; *cotoneus* 183 ; *cunchin* 178 ; *debitorius* 183 ; *dolus* 183 ; *ego* 104 ; *ellipsis* 49 ; *erraticus* 183 ; *excusatum habeo* 182 ; *exhibitio, -onis* 544 ; *factus sum* 182 ; *fames* 183 ; *familias* 180 ; *fermento* 183 ; *fiber* 11 ; *filius* 179 ; *foetiolus* 183 ; *fontes* 178 ; *foras* 5 ; *foris* 5 ; *frāter* 6 ; *frondes* 178 ; *frons, -tis* 179 ; *frundes* 178 ; *fulgo* 11 ; *funtes* 178 ; *gongrum* 178 ; *gungrum* 178 ; *habere* 177 ; *haberet* 177 ; *habet coctum* 182 ; *habiturum* 177 ; *habuerat* 177 ; *hic* 104 ; *hircus* 179 ; *hominem* 178 ; *huminem* 178 ; *ignis* 10 ; *illa* 104 ; *ille* 96, 104 ; *illud* 104 ; *illum* 104 ; *illus* 104 ; *imber* 11 ; *intellego* 177 ; *intelligo* 177 ; *ipse* 104 ; *ipsus* 104 ; *iste* 462 ; *judex, judicis* 178 ; *judices* 178 ; *lac, lactis* 181 ; *lacte* 181 ; *laudabam* 182 ; *lens, lentis* 181 ; *lettora* 180 ; *linea* 183 ; *linter* 179 ; *lumbricus* 179 ; *luntar* 179 ; *mamma* 10 ; *maneo* 183 ; *mantum* 197 ; *manunclus* 183 ; *manunculus* 183 ; *mare, -is* 10, 129 ; *māter* 6 ; *mei* 104 ; *mene* 104 ; *mens, mentis* 181 ; *mensa* 177 ; *mensura* 177 ; *menti(ti)une* 183 ; *mergo* 8 ; *mesa* 177 ; *mesura* 177 ; *metaplasmus* 53 ; *methodus* 49 ; *midilocus* 183 ; *mihi* 104 ; *modius* 5 ; *modus* 5 ; *moenus* 179 ; *mons, -tis* 10, 178 ; *mulier* 10 ; *munus* 179 ; *nae* 9 ; *nam* 9 ; *natio, nationis* 198 ; *neglego* 177 ; *negligo* 177 ; *niger* 178 ; *nomen* 8 ; *nos* 104 ; *nostrum* 5 ; *oblitare* 183 ; *oclus* 179 ; *oculus* 179 ; *oricla* 183 ; *ostium, -a* 179 ; *pace* 180 ; *pana* 179 ; *pane* 181 ; *pāter* 6 ; *periodus* 49 ; *pes, pedis* 544 ; *phoca* 53 ; *planeta* 49 ; **plōia* 179 ; *pluvia* 179 ; *Pompilias* 180 ; *pons, -tis* 178—179 ; *porro* 183 ; *prodigiosus* 544 ; *publicae* 180 ; *puteus* 10 ; *qualis* 183 ; *quam* 183 ; *quantus* 374 ; *quattuor* 179 ; *quindquid* 179 ; *quis* 179 ; *quod* 183 ; *quoteni?* 375 ; *quotus* 374 ; *remansissem* 177 ; *remasissem* 177 ; *rubeus* 183 ; *sabucus* 183 ; *sale* 180 ; *salix* 8 ; *sambucus* 183 ; *segnai* 177 ; *signavi* 177 ; *signum* 177 ; *tabanus* 11 ; *tene* 104 ; *terra* 10 ; *tibi* 104 ; *tollo* 11 ; *tu* 104 ; *tui* 104 ; *uxoror* 183 ; *veteranus* 183 ; *vetlus* 179 ; *vetulus* 179 ; *vitricus* 183 ; *vos* 104.

LETONĂ : *znots* 8.

LITUANIANĂ : *béras* 11 ; *mazgóti* 8 ; *perkūnas* 11.

MAGHIARĂ : *hur* 8.

MALAEZĂ : *bera* 11 ; *beruang* 11 ; *bulan* 11 ; *embun* 11 ; *tabuhan* 11.

MALGAȘĂ : *ando* 11 ; *volana* 11.

MONGOLĂ : *modon* 10.

VECHE NORDICĂ : *meta* 5.

PRUSIANĂ VECHE : *ane* 10.

ROMÂNĂ :

Dacoromână: A: *a agățat* 113 ; *a cincea* 85 ; *a doua* 85, ~ *oară* 369 ; *a patra* 85 ; *a treia* 85, 86, ~ *oară* 369 ; *(a)apă* 429 ; *abatiză* 55 ; *abductor, mușchi* ~ 360, 364 ; *abelian, grup* ~ 358, 359 ; *abia* 165 ; *abreviá* 388 ; *abreviát* 388 ; *abreviație* 388 ; *abreviațiúne* 388 ; *abrevieri* 388 ; *abrevitiv* 388 ; *absint* 51 ; *abulie* 544 ; *acaju* 358 ; *acaricidă* 362 ; *(a)catalectic, vers* ~ 361 ; *acătare* 183 ; *acea* 67 ; *aceasta* 204 ; *această* 373 ; *aceastălalt* 458 ; *acei* 15 ; *acel(a)* 97, 104, 226, 228, 383 ; *acele* 204 ; *acelor* 201 ; *acest(a)* 97, 226, 229, 370 ; *acetilenică* 358 ; *acetilsalicilic* 358, 359 ; *aci* 461, 535 ; *acid* 359, 363, ~ *boric* 131, ~ *bromhidric* 364 ; *acidofil, lapte* ~ 359 ; *acmu* 418 ; *acolo* 104, 461 ; *acrește* 115 ; *activitas* 197 ; *activități* 197 ; *acțiune* 185 ; *acum* 38, 39, 96, 152, 418, 535 ; *adaogere* 187 ; *adapă-le* 429, 437 ; *adăpași* 429 ; *le adăpi* 436 ; *adăugită, ediție* ~ 361 ; *adenoid* 544 ; *adidas* 511 ; *adirui* 187 ; *adiruire* 187 ; *adiție* 187 ; *adîncai-mă* 431 ; *adîncatul* 440 ; *adîncă* 436, 437 ; *adîncul* 440 ; *adormit* 441 ; *adpres, perișor* ~ 360 ; *aduceți* 493 ; *aductor, mușchi* ~ 360, 364 ; *(a)duñ* 80 ; *aduna* 187 ; *adunare* 187 ; *adunari* 80 ; *adunări* 80 ; *(a)durmit* 441 ; *afară* 169 ; *afemeiat* 360 ; *afgan* 459 ; *afiș* 50 ; *afina* 357 ; *afinat, pămînt* ~ 357 ; *afinată, țărînă* ~ 357 ; *afla* 112 ; *africală, consoană* ~ 361 ; *mă afundai* 431 ; *afundaiu-mă* 431 ; *agat, -ă* 50, 51 ; *agendă* 53 ; *agent secret* 131 ; *ager* 183 ; *agravează* 120 ; *ah* 31 ; *ai* 483 ; *aici* 38, 39, 96, 461, 535 ; *ajustor-montator* 509 ; *ajutor* 183 ; *al doilè* 210 ; *al doilea* 369 ; *al treilea* 368, 369 ; *albastră* 511 ; *albastră-închis* 364 ; *albă* 511 ; *alcătuirea* 473 ; *alcov, -ă* 50, 51 ; *aldehidă* 365 ; *aleargă* 438 ; *alee* 47 ; *alej* 435 ; *alergînd* 409 ; *(a)leșuiește* 436 ;

alg, -ă 49 ; *alibi* 47 ; *alicotă, parte ~* 361 ; *alicuantă, parte ~* 361 ; *alminteri* 183 ; *alpaca* 54 ; *alt* 170 ; *altă dată* 169 ; *altădată* 169 ; *altceva* 383 ; *altcineva* 383 ; *altern* 362 ; *altul* 110, 383 ; *alveolă* 53 ; *am* 182, 452 ; *am citit* 451 ; *am dat* 492 ; *americano-sovietici* 364 ; *amărît* 210 ; *ametabolă, insectă ~* 361 ; *amiază!* 139 ; *amigdalită* 360 ; *amînat* 143 ; *amîndoi* 370 ; *amniotic, lichid ~* 359 ; *amoniți* 51 ; *amplifier* 506 ; *amplituner* 506 ; *anabazin* 52 ; *analiză* 544 ; *anapăda* 30 ; *aneroid, barometru ~* 361 ; *anestezie* 544 ; *anevoie* 380, 386, 387 ; *anevrismă* 49 ; *angaja* 505 ; *anghină* 360 ; *anhidridă* 365 ; *aniset* 52 ; *anod* 50, 51 ; *anofel, țînțar ~* 360 ; *ansamblu, teoria ~rilor* 187 ; *antibiogramă* 544 ; *antiseptic* 544 ; *antiteză* 544 ; *antracen* 50 ; *antracit* 51 ; *antricot* 50 ; *antropic, fenomen ~* 361 ; *antropogen, fenomen ~* 361 ; *anume* 375 ; *apă* 179, 221, 363, 364 ; *apă tare* 131 ; *apăra* 113 ; *apără* 113 ; *apărătoare* 429 ; *apeduce* 131 ; *apeduct* 131, 132 ; *apela* 115 ; *apetită* 50 ; *aplică* 47 ; *apocrină, glandă ~* 361 ; *apocromat, sistem ~* 361 ; *apodoză* 544 ; *apostrof* 50 ; *aprins* 364 ; *arabesc, -ă* 50, 51 ; *aragonit* 51 ; *arahnidă* 53 ; *aranjor* 59 ; *arată-le* 437 ; *te arată* 437 ; *ară fi* 441 ; *arădal* 221, 222 ; *arămiu* 6 ; *arătător, deget ~* 361 ; *arda* 221 ; *arderea* 203 ; *ardezit* 51 ; *argea* 417, 418 ; *argil, -ă* 49 ; *argintar* 509 ; *argintărie* 509 ; *argintiu* 6 ; *arhanghel* 495 ; *arhiloc, vers ~* 359 ; *arie* 139 ; *arină* 227 ; *armă* 431 ; *arom, -ă* 53 ; *arsenic* 359 ; *arsenios* 359 ; *arseră* 434 ; *artezian, fîntînă ~, izvor ~* 362 ; *aruncă* 436 ; *arzînd* 202, 205 ; *asclepiad, vers ~* 361 ; *ascorbic* 359 ; *asculta* 159 ; *ascultă-mă* 434 ; *m(ă) ascultă* 434 ; *asemenè* 210 ; *asepsie* 544 ; *asinul* 435 ; *asta* 31, 97 ; *astară* 143 ; *astă dată* 170 ; *astă-noapte* 458 ; *astă-vară* 458 ; *astfel* 165 ; *astm, -ă* 53 ; *asupră-mi* 428 ; *așa* 102, 165, 183 ; *așa-numit* 22 ; *așeza* 113 ; *aștept* 491 ; *să mă aștern* 200 ; *așterne* 183 ; *așternutul* 439 ; *atac* 51 ; *ataș* 51 ; *atelier* 47 ; *atît* 168 ; *atom* 186 ; *atomă* 50 ; *atu* 47 ; *atunci* 104 ; *aud* 79 ; *audzi-mă* 434 ; *audzu* 80 ; *augmentativ, afix ~, cuvînt ~, derivat ~* 361 ; *auriu* 6 ; *autoclavă* 53 ; *autocoră, plantă ~* 361 ; *autogamă, plantă ~* 361 ; *autogenă, sudură ~* 361 ; *automacaragiu* 509 ; *automobil* 50 ; *autorizat* 509 ; *auz* 79 ; *avans* 50 ; *avantajos* 513 ; *avarie* 47 ; *avea* 458, *~ remușcări* 133 ; *avere* 472 ; *avion* 363 ; *axiomă* 53 ; *azurit* 51 ; *ăla* 226, 458 ; *ăst(a)* 226, 229, 458.

B: *ba* 38, 39, 535 ; *babele* 60 ; *bacara* 54 ; *baciul* 409 ; *baclava* 197 ; *bagă* 429 ; *baie, ~ de sînge* 129 ; *bainet* 50 ; *bal* 51 ; *balama* 197 ; *balans* 50 ; *Bale* 443 ; *Balea* 443 ; *balonseide* 508 ; *balonside* 508 ; *balonzaid(e)* 508 ; *balsam* 169 ; *baltă, ~ de sînge* 128 ; *baroni* 60 ; *bască* 54 ; *bașiu* 409 ; *basma* 193, 196, 197 ; *basma(u)a* 457 ; *basmale* 193 ; *batială* 359, 363, *regiune ~, zonă ~* 359 ; *batist* 50, 51 ; *batistă* 51 ; *Baur* 219 ; *Baurel* 219 ; *bauxită* 51 ; *bădărancă* 362 ; *băgă* 429 ; *băiat* 366 ; *băiatul* 366 ; *băieșandrii* 60 ; *bălălău* 358 ; *Băleşti* 443 ; *bălțat* 517 ; *bărbat* 363, 364 ; *bărbați* 409 ; *bărbații* 59, 60 ; *băsică* 226 ; *bătrîn* 183, 495 ; *bătrînul* 221 ; *bălu* 434 ; *becaț* 50 ; *begonie* 53 ; *Beleaiu* 443 ; *belemniți* 51 ; *Beleul* 443 ; *belt-drive* 506 ; *bengal, foc ~* 361 ; *benuar* 50 ; *benzoic* 360, 365, *acid ~* 360 ; *bère* 210 ; *beret, -ă* 54 ; *Berinde* 87 ; *bèu* 210 ; *bezea* 53 ; *bia* 481 ; *biacid* 360, 365, *acid ~* 360 ; *bibliofilă* 362 ; *bietul* 471 ; *biforă, fereastră ~, ușă ~* 362 ; *bimotor, avion ~* 361 ; *bine* 168 ; *bine cunoscut* 22 ; *bine mirositor* 22 ; *binecunoscut* 167 ; *binevenit* 167 ; *biologist* 360 ; *bipartid, sistem ~* 361 ; *biruiește* 430 ; *bisect* 361 ; *bisector, dreaptă ~, plan ~* 362 ; *bisextil* 361 ; *bisturie* 50 ; *bișug* 430 ; *bitronconic, vas ~* 361 ; *biți* 189 ; *bivșiug* 430 ; *bivșugul* 430 ; *bizar* 379 ; *bîrlogul* 436 ; *bîrsană* 409 ; *bîrsani* 409 ; *blagă* 143 ; *Blaj* 88 ; *Blana, La ~ Lungă* 221 ; *blană* 221 ; *blocuri* 202 ; *boboșit, ochi ~* 360 ; *bogătaș* 60 ; *boier* 363 ; *boiler* 508 ; *boiller* 508 ; *Boj* 88 ; *boldește* 120 ; *bombar'* 143 ; *bomboană* 55 ; *bonet, -ă* 54 ; *boric* 359 ; *botfori* 50 ; *botulinic, bacil ~* 360 ; *bour* 444 ; *« boutique »-ul* 52 ; *boutiqueuri* 52 ; *bovideu* 53 ; *boxă* 53, 510 ; *boyler* 508 ; *Brahă* 443 ; *Brai* 443 ; *Bran* 444 ; *brancardă* 54 ; *bras* 50 ; *brasardă* 54 ; *brav(os)* 460 ; *Brăeșești* 443 ; *Brăhășești* 443 ; *Brăișăști* 443 ; *Brănești* 444 ; *bre* 460 ; *breloc* 50 ; *breton* 50 ; *brichetă* 54 ; *brîu* 81 ; *bromhidric* 359 ; *bromic, acid ~* 358, 359 ; *bromică* 359 ; *bromice* 359 ; *bromur* 53 ; *browniană, mișcare ~* 361 ; *bubonică* 359, 363, *ciumă ~, pestă ~* 359 ; *bucălaie* 361, 363, *oaie ~* 361 ; *Bucium* 444 ; *Buciumești* 444 ; *Buciumi* 444 ; *bucura* 112 ; *Bud* 87 ; *Buda* 87 ; *Budea* 87 ; *Budești* 88 ; *budincă* 55 ; *budur* 444 ; *Budur* 444 ; *Bureşti* 444 ; *bufet* 47 ; *Bui* 444 ; *Buiar* 444 ; *bulboaca* 440 ; *bun* 21, 178, 379, 382, 385, 386, *fi ~ (de)* 385, *foarte ~* 21 ; *buń* 80 ; *Buna* 87 ; *bunătate* 193 ; *Bunea* 87 ; *Bunești* 88 ; *buni, cei mai ~* 15, 16 ; *bunu* 80 ; *Bunu* 87 ; *Buor* 444 ; *Buora* 444 ; *buret* 50 ; *burtă* 229 ; *buru* 80 ; *bustă* 50 ; *busuioacă* 365 ; *busuioc* 365 ; *buşeu* 52 ; *butică* 52 ; *butici* 52 ; *butiric* 359 ; *buuună* 20

C: *ca, ~ cînd* 441, *~ de obicei* 130 ; *cabană* 544 ; *cabinet dentar* 131 ; *cabriolet, -ă* 47, 54 ; *cacao* 55 ; *cacodilic* 359 ; *cactus* 508 ; *cadou* 47 ; *cafeaua* 117 ; *cafinè* 161 ; *cal* 363, 364 ; *calandru* 50 ; *calcicolă, plantă ~* 361 ; *cale* 363, 409, *~ ferată, ~ lactee* 364 ; *cali* 409 ; *calitate* 195 ; *Calmăș* 87 ; *Calmuț* 87 ; *caloria* 203 ; *cam* 168, 183 ; *camelhaar* 507 ; *camelie* 53 ; *camion* 544 ; *camizol, -ă* 50, 51 ; *canid* 53 ; *canoe* 55 ; *canotieră* 54 ; *cap* 510 ; *capacita* 194 ; *capstan* 506 ; *capuri* 510 ; *caracter* 363 ; *carafă-frapieră* 510 ; *caragană* 55 ; *carambol* 50 ; *caramelă* 55 ; *carapace* 129 ; *carbolic* 359, 363, 365 ; *carbolici* 365 ; *cardinal* 375 ; *cardioaccelerator* 360, 363, *nerv ~* 360 ; *cardiograma* 188 ; *cardioinhibitor* 360, 363, *nerv ~* 360 ; *cardiopatie ischemică* 188 ; *care* 183 ; *carne* 181 ; *carnea* 437 ; *carte* 437 ; *cartier* 54 ; *cartuș* 51 ; *casa* 430 ; *cască* 54 ; *casnic* 509 ; *cataliză*

544 ; *cataplasm, -ă* 53 ; *cataract, -ă* 49 ; *catch* 544 ; *catel, -ă* 49 ; *catod* 50, 51 ; *caudine, furci* ~ 359 ; *cauzativ, construcţie* ~, verb ~ 362 ; *cavaler* 364 ; *cavităţi* 188 ; *cazarmă* 132 ; *cazma* 197 ; *că* 183 ; *va cădea* 67 ; *căduz* 436 ; *căierit* 505 ; *călcîi* 183 ; *Călugăriţa* 444 ; *cămara* 439 ; *cămaşe* 226 ; *căprui* 6 ; *Cărbune* 444 ; *Cărbuneşti* 444 ; *căuta* 112, 505 ; *căzu* 436 ; *ce* 436, 451, 452 ; *cea* 437 ; *ceapcîn* 361 ; *ceapist* 391 ; *ceasuri* 203 ; *ceda* 505 ; *ceea* 452 ; *ceea ce* 436 ; *cei* 15 ; *cel* 16, 436, 438 ; *cel mai* 14, 21, 22, ~ *puţin*, ~ *puţin greu*, ~ *puţin interesant*, v. *puţin* ; ~ *puţin silitor*, v. *silitor* ; ~ *repede*, v. *repede* ; ~ *silitor*, v. *silitor* ; *celariu* 429 ; *celariul* 439 ; *celălalt* 97 ; *celofan* 51 ; *centigrad* 362 ; *central* 512 ; *cer* 203 ; *ceriure* 68 ; *Cernica* 444, 445 ; *certa* 115 ; *cesie*, 219 ; *cestălalt* 97 ; *cet* 227 ; *cetaţi* 79 ; *cetăţi* 79 ; *ceva* 15, 383, *mai* ~ 15 ; *cezvîrtă* 217 ; *chei* 457 ; *chel* 457 ; *chiabur* 59 ; *chiar* 30, 100, 102, 534, 535 ; *chibrite* 457 ; *chiem* 437 ; *chiloţi* 51 ; *chin* 437 ; *Chinga*, ~ *Bisericii*, ~ *lu Biolaru*, ~ *lu Bușcă*, ~ *lu Pișcă*, ~ *lu Popescu*, ~ *Milovanului*, ~ *Răsurile*, ~ *Roşculeştilor* 219 ; *chingă* 219, 222 ; *chioresc* 457 ; *chistă* 49 ; *chiuire* 437 ; *chiul, trage* ~*ul* 133—135 ; *chiulaf* 133 ; *chiulangiu* 133, 134 ; *chiulhangiu* 133 ; *chiuli* 134 ; *chorus* 506 ; *cianhidric* 359 ; *ciclamă* 53 ; *ciclamen* 53 ; *ciclu* 47 ; *cicni* 517 ; *cigă-migă* 124 ; *cincar, cal* ~ 360 ; *cincărel, cal* ~ 360 ; *cine* 101, 104, 451, 452 ; *cinema, -auri* 54 ; *cinemale* 54 ; *cinematograf* 544 ; *cinemaua* 54 ; *cinerară, urnă* ~ 361 ; *cineva* 383 ; *cinstă* 227 ; *cinuire* 187 ; *cioară* 62 ; *ciobănei* 409 ; *ciolan* 518 ; *ciolănel* 518 ; *ciontolitortranşator* 509 ; *ciosvîrtă* 217, 222 ; *cipcă* 220, 222 ; *circumflex, accent* ~ 361 ; *cirenaică, şcoală* ~ 359 ; *ciri-ciri* 143 ; *ciric* 217, 222 ; *Ciric* 217 ; *Cirice* 217 ; *ciudat* 379 ; *ciudatu* 436 ; *ciulama* 197 ; *ciine* 142 ; *ciine-lup* 131 ; *cînd* 38, 39, 104, 170, 409, 535 ; *cîntare* 437 ; *cîntăreaţă* 59 ; *circiumar* 59 ; *cît (u)* 165, 168, 169, 367, 374, 375, 436, 441 ; *cîtă* 375 ; *cîte(?)* 168, 375 ; *cîte doi* 370 ; *cîte trei* 370 ; *cîte unu* 370 ; *cîteşipatru* 370 ; *cîtva* 383 ; *cîţi(?)* 375 ; *clapetă* 54 ; *clarinet* 50 ; *clarobscur* 131 ; *clarvăzător* 131 ; *clas, -ă* 49 ; *clăpari* 509 ; *cleată* 220, 222 ; *clepsidru* 50 ; *clicul* 437 ; *climat politic* 131 ; *clingherit* 508 ; *cloacă* 53 ; *cloambă* 227 ; *clocitoare* 362, 363 ; *cloră* 50 ; *cloric* 358, 359 ; *clorofiliană* 362 ; *cloroplastele* 190 ; *clorur* 53 ; *Cluj* 88 ; *coardă* 220, 222 ; *coastă la coastă* 127 ; *coboară* 409 ; *cobori* 409 ; *cobră* 53 ; *coc* 51 ; *Codrii*, ~ *Vlaicului* 217 ; *codru* 217, 222 ; *Codru* 217 ; *codrul* 436 ; *Codrul Botesc*, ~ *Lotesc*, ~ *lui Girloiu* 217, ~ *Vlăsiei* 140 ; *coledoc, canal* ~ 359 ; *colibă* 429, 430 ; *colier* 54 ; *colin, -ă* 49 ; *columbacă, muscă* ~ 359 ; *colunii* 435 ; *comandat* 509 ; *comă* 53 ; *combinatorie* 361, 363 ; *analiză* ~ 361 ; *combină* 510 ; *combinezon* 51 ; *comentarie* 48 ; *comet, -ă* 49 ; *comision* 51 ; *completivă* 362 ; *complicat* 379, 380 ; *compot* 50 ; *compotieră* 47, 54 ; *compozitor* 544 ; *compres* 50 ; *compresor* 510 ; *compresorist* 509 ; *comunicant, vas* ~ 361 ; *consoană* 363 ; *constituent imediat* 131 ; *construcţiul* 473 ; *construţione* 473 ; *contencioasă* 362 ; *contrabas* 50,51 ; *control* 47 ; *convenabil* 513 ; *conwinge* 119, 120 ; *convoi* 129 ; *copac* 124 ; *Copac* 445 ; *copaci* 124 ; *copăceii* 430 ; *Copăcioae* 445 ; *copii* 60 ; *copiii* 60, 117 ; *cor* 425 ; *coral* 51 ; *corbiu* 6 ; *coreean* 459 ; *coronal, os* ~ 361 ; *coronar, vas* ~ 362, *coronară, arteră* ~, *venă* ~ 362 ; *corp diplomatic* 131 ; *corp la corp* 127 ; *corticosuprarenală, glandă* ~ 361 ; *cortu (l)* 429 ; *cosmografie* 545 ; *cot* 127 ; *cot la cot* 127, 128, *lucra* ~, *merge* ~, *munci* ~, *se plimba* ~, *sta* ~ *cu cineva* 127 ; *cotiledonă* 49 ; *cotlet* 50 ; *coxal, os* ~, *regiune* ~ 362 ; *Crai* 87 ; *Craia* 87 ; *Craio* 87 ; *Craiu* 87 ; *crama* 430 ; *cramă* 429 ; *cramp, -ă* 49 ; *Crăescu* 445 ; *Crăeşti* 445 ; *Crăieşti* 87 ; *Crănjani* 445 ; *creatinfosforic* 359 ; *crem* 511 ; *crepusculă* 50 ; *crescu* 429 ; *creton* 50 ; *creţesc* 361, 363, *măr* ~ 361 ; *creveţi* 50 ; *crimă* 47, 53 ; *criptogamă, plantă* ~ 361 ; *crizantemă* 53 ; *crimpi (se* ~*)* 227 ; *cring* 445 ; *Cringuşor* 445 ; *cromic* 359, 365 ; *crosovăr* 506 ; *crosover* 506 ; *crustaceu* 361, 363, *animal* ~ 361 ; *(cu) anevoie* 379, 380 ; *(cu) experienţă* 513 ; *cu greu* 380 ; *cu neputinţă* 379, 380 ; *cu totul* 519 ; *cu totului tot* 518, 519, 521 ; *cualita* 195 ; *cub* 360, *(centi)metru* ~ 360, 364, *(deci)metru* ~ 360 ; *cufundaiu-mă* 431 ; *cules* 429 ; *culoar* 47 ; *cum(u)* 169, 438, 441 ; *cumenecu* 179 ; *cuminecu* 179 ; *cuminte* 169 ; *cumpăra* 505 ; *cumti (se* ~*)* 227 ; *cunctator* 360 ; *cuneiform, caracter* ~, *scriere* ~ 362 ; *cunoscut* 168, 169 ; *cunti (se* ~*)* 227 ; *cuñu* 479 ; *cupeu* 47 ; *cuplu* 47 ; *cupolă* 47 ; *cură* 438 ; *cure* 227 ; *curea* 219, 222 ; *Cureaua* 219, ~ *Cheiană* 219, 222, ~ *cu Pricina*, ~ *de o Sută*, ~ *Teiu*, ~ *Ţarogească* 219 ; *curechi* 183, 227 ; *curiozitas* 197 ; *curînd* 169, 434, 438 ; *cur (r) undu* 434 ; *cursă* 438 ; *cursier* 509 ; *curte* 179 ; *curtea* 430 ; *cutare* 183 ; *cute* 178 ; *cutrieră* 438 ; *cuvente* 233, 479 ; *cuventele* 437 ; *cuvintele* 437 ; *cuviinţă* 434 ; *cvadrigeamăn* 360 ; *cvadrigemen* 360 ; *cvadrigemene* 360 ; *cvadrigemeni, tuberculi* ~ 360 ; *cvadripartit, conferinţă* ~, *congres* ~ 362 ; *cvalita* 193 ; *cvantita* 193.

D: *da* 34 ; *da mărturisiri* 381 ; *Dadu* 446 ; *dalie* 53 ; *Dane* 495 ; *dans* 51 ; *dansant, ceai* ~, *serată* ~ 362 ; *dascăl* 59 ; *dată* 168, 169 ; *datoarele* 68 ; *dator* 183 ; *datornicilor* 68 ; *daţi* 492 ; *David* 445 ; *Davideşti* 445 ; *dă* 491, 492 ; *Dădieni* 445 ; *dărui* 113, *se* ~ *trup şi suflet* 133 ; *de bunăvoie* 119, 120 ; *de două ori* 368, 369 ; *de haslă* 437 ; *de mai multe ori* 168 ; *de năprasnă* 429 ; *de nenumărate ori* 168 ; *(de) niciunele* 167 ; *de obicei* 130 ; *(de) prestigiu* 512 ; *de sîrg* 434, 438, *până în* ~ 438 ; *de trei ori* 469 ; *Dealu Prosiei* 218 ; *debara, -ale* 54 ; *debarcaderă* 50 ; *decizoriu* 361, 363, *jurămînt* ~ 361 ; *deck* 506 ; *decomandat* 509 ; *decomandate, camere* ~ 359 ; *decuri* 506 ; *Dedina Lieştilor* 218 ; *dedină* 217 ; *defiléoa* 50 ; *degeaba* 165 ; *degiosescu-mă*

211; *degrab* 434; *Dej* 88; *dejun* 132; *dejuna* 132; *delay* 506; *deliu* 360, 363; *Delniţa, ~ Albului, ~ lui Fultican* 218; *delniţă* 218, 222; *Delniţele* 218; *Delniţi* 218; *deltă* 54; *demisol* 544; *demn* 379, 380, 382, 385, 386, *fi ~* 385; *democraţie* 544; *demografie* 544; *demon* 446; *demotic, caracter ~, scriere ~* 360; *den* 233; *denainte* 233; *Densuş* 88; *dentii* 233; *deontologie* 188; *deparaiat* 508; *depareiate* 508; *depresionară, zonă ~* 361; *depresor, nerv ~* 360; *deregătoria, voi lua ~* 434; *derege* 226; *derep' ce* 429; *derept* 226; *dermatograf, creion ~* 361; *descălecarea* 429; *deschis* 364; *desen* 55; *deservent* 513; *desfată* 121; *desfăcut* 435; *design* 544; *desoreskumĕ* 211; *despart* 209; *despărţi* 435; *despârt* 209; *destul* 168, 430; *destulie* 430; *desvece* 435; *deşarte* 67; *deşchise* 435; *deşiră* 437; *detectate* 188; *dezaburitor* 509; *dezaburizare* 509; *dezoxiribonucleic* 359, 365; *dezoxiribonucleici* 365; *diabetă* 50; *diacritic, semn ~* 361; *diadem, -ă* 53; *diafragm, -ă* 53; *dializă* 544; *diapozitiv* 51; *dialonică, gamă ~* 361; *dicţionar* 364; *dificil* 379, 380; *diftong* 50; *dig* 51; *dilemă* 53; *dimensiunea* 203; *Dimonul* 446; *dinadins* 120; *dintr-o dată* 167, 168; *diorama* 53—54; *diploid, nucleu ~* 362; *diploidă, fază ~* 362; *dipod, vers ~* 361; *dischinezie* 544; *dispers, sistem ~* 361; *dispus* 169; *ditionic* 359; *divanist, boier ~* 360; *divanit* 358, 360, *boier ~* 360; *diversita* 193; *dînsul* 98, 104; *Doamne* 437; *doar* 100; *Dobriţinaş* 88; *doftori* 60; *dogmă* 53; *doi* 367, 369; *doime* 368, 374; *doisprezece* 369; *dolby* 506; *Domnului* 434; *Donce* 446; *Donceiul* 446; *dor* 183; *doreşte* 437; *dormi* 115; *dotă* 52; *două* 367, *~ doimi* 368, *~ sute* 367, 368, 372, *~ treimi* 369; *douăsprezece* 458; *dracii* 440, 441; *draghicamea* 430; *dragi* 441; *dragon* 51; *dramă* 53; *drăguleţ* 360; *drăgulică* 362; *drăguliţă* 362; *drege* 226, 228; *drenor-canalist* 510; *drept* 226, 228, *mărturisesc ~*, v. *mărturisesc, ~ să spun*, v. *să spun*; *dreptate* 193; *Drumu Prosiilor* 218; *dublucaset* 510; *duce* 429; *Dumbrava Galbenă* 446; *Dumbravă* 446; *Dumitreşti* 446; *Dumitru* 446; *dumneaei* 458; *dumnealui* 458; *dumneasa* 458; *dumneata* 459; *dumneavoastră* 458; *Dumne(d)zău* 440; *duş* 50, 52; *duşă* 51; *duzină* 373; *dzicea* 67.

E: *e* 436; *ea* 95, 96, 104; *echer* 50; *echivoc* 50, 51; *ecolaizer* 506; *ecvitate* 195; *eczemă* 53; *egalita* 193; *egalizator* 506; *eghileţi* 51; *ei* 29, 31, 32, 33, 34, 95, 97, 98, 104 458; *el* 95—97, 102—104, 370, 371, *mai ~* 15; *ele* 95, 104; *electrocardiogramă* 544; *electrod* 50, 51; *electroliză* 544; *electromecanic* 510; *electronic* 509; *electronist-automatist* 510; *electrostivuitorist* 510; *elen* 361; *elin* 361; *elină* 361; *elips, -ă* 49; *elipsoid* 544; *elizee, cîmpii ~* 359; *elizeu* 359; *email* 186; *emblemă* 53; *endoscop* 188; *eneasilab, vers ~* 361, 364; *epicen, substantiv ~* 361; *epiderm, -ă* 53; *epigraf* 50, 51; *epigrafă* 51; *epigrafulu* 51; *epistaxis* 51; *epitaf* 50; *epitet* 50; *epoc, -ă* 49; *epoleţi* 51; *eponj* 51; *equalizator* 506; *equalizer* 506; *erată* 53; *erbacee* 361, 363, 364, *plantă ~* 361, 364; *erodiului* 430; *escarpen* 55; *escortă* 52; *estasă* 51; *este* 436; *eta* 193; *etanşeitate* 188; *etă* 193; *etică* 188; *etichetă* 52; *etimologie* 125; *eu* 95, 96, 104, 471, 490, 491; *eventiv* 361; *evghenis* 359; *evreii* 60; *exantematic, tifos ~* 361; *excelent* 512; *excepţională* 512; *executa* 505; *exhibiţie* 544; *exinscris, corp ~, figură ~* 362; *exostozică, boală ~* 361; *experimentat* 513; *expres* 362; *extaz* 50; *extremitalele* 193—194.

F: *face* 418; *face mărturisiri* 381; *facil* 379, 380; *factorial* 359, 363, *produs ~* 359; *facu* 479; *facultate* 193; *fagocit* 544; *falce* 216; *familia* 60; *fanerogamă, plantă ~* 361; *fantomă* 53; *fantoşă* 55; *faptic, material ~* 361; *faradic, curent ~* 359; *fascicul* 53; *fasciculă* 53; *fasole fucără*, v. *fucără*; *fason* 51; *faţă mare* 59; *făcu* 436; *făgaş* 446; *făină* 229; *fănină* 227, 229; *fără de-ndoită* 521; *fără (de) veste* 429; *fără îndoit* 521; *fără răul* 434; *fărecat* 430; *fărecaţii* 431; *fărecături* 430; *fărdar* 217; *fărină* 227, 229; *făşie* 220; *Făşii* 220; *fătătoare* 362, 363; *febră* 363; *fecală, materie ~* 361; *fece* 436; *fecior* 183; *feciori* 67; *feciorii* 59, 60; *fel* 170; *feliurile* 438; *femeie* 363, *cea mai ~* 15, *~-îngrijitoare* 510; *fenic* 359; *fenomen* 363; *feon* 508; *ferată, cale ~* 361; *ferdelă* 217, 222; *ferecaţii* 431; *feri* 113; *ferire* 431; *feritoare* 429; *fertal* 217; *fetele* 59, 60; *fetiţo* 457; *feţe spălate* 60; *fi* 116, 386, 461, *~ cusut cu aţă albă* 133, *~ în regulă* 132, *~ tras la patru ace* 133; *fidanţat* 132; *fidanţaţi* 132; *fidelite* 197; *fie* 533—537; *fiecare* 373; *fierb* 179; *fierul* 471; *filatelic* 509; *Filipeşti* 446; *filoxeră* 53; *filozof, mai ~* 15; *filozofală, piatră ~* 357, 361; *fimoză* 53; *finet* 51; *fire* 472; *firovimii* 446; *firtă* 217, 222; *Firtele Sbîrnii* 217; *fişier* 54; *fişteică* 220; *fiting* 509; *fitingărie* 509; *fin* 441; *fintîna* 440; *Fintîna lui Tăpirigă* 446; *fintînă* 446; *Fintîni* 446; *firtai* 217; *firtaie* 217; *Fişia Tebei* 220; *fişie* 220; *fişneaţă* 362; *flanel* 50; *flanger* 506; *flăcăii* 59; *flăcău* 364; *fleandură* 61; *flegmă* 53; *flexor* 360, 363, *muşchi ~* 360; *flicten* 51; *floare* 363; *floretă* 54; *fluorhidric* 359; *foaie* 364; *foale* 227, 229; *foame* 183; *foarte* 15, 21, 22, 25, 436, *~ bun*, v. *bun*; *~ central* 512; *~ interesant* 27; *~ înalt* 24, 26; *~ înaltă* 25; *~ puţin, ~ puţin greu, ~ puţin interesant*, v. *puţin*; *~ puţin silitor*, v. *silitor*; *~ repede*, v. *repede*; *~ silitor*, v. *silitor*; *focă* 53; *focul* 434; *foen* 508; *föen* 508; *Fogaşul* 446; *foltan* 220; *fonator* 361, 363, *aparat ~, canal ~, organ ~* 361; *forjor-tratamentist* 510; *formator-turnător* 510; *fosforos* 359; *fosilă* 55; *fotoconductiv* 359, 363, *efect ~* 359; *fototapet* 510; *franj* 51; *frate* 59; *frămînt* 183; *frămîntă* 115; *frig, foarte ~* 15; *fritleuză* 507; *friulană, limbă ~* 359; *friz* 50; *te frîngi* 201, 205; *frîu* 81; *fru-*

mos 379, 512 ; *frumseţe* 434 ; *fruntaş* 60 ; *frunte* 178 ; *fruntea* 204 ; *frunţi* 203 ; *frunză* 178, 363, 364 ; *fsatele* 441 ; *ftalic, acid* ~ 360 ; *ftalică, anhidridă* ~ 360 ; *fulminic* 359 ; *fumaric* 359, 365 ; *funduară, carte* ~ 361 ; *Funia, ~ Bușcească, ~ Căpățînească, ~ Grecilor, ~ Negufească*, 220 ; *funie* 220, 222.

G : *gablonz* 507 ; *gală* 53 ; *galben* 446 ; *galben-șters* 364 ; *galbenă* 511 ; *galopant, t.b.c.* ~ 362 ; *galopantă, ftizie* ~ 362 ; *galoș* 50 ; *gama* 206 ; *gamopetală, plantă* ~ 361 ; *gamosepal* 362 ; *gamosepală, floare* ~ 361 ; *gardenie* 53 ; *garderob* 50, 51 ; *garderobă* 51 ; *gastropodă* 545 ; *gaz* 51 ; *gază* 51 ; *geacă* 508 ; *ģem* 142 ; *gemă, sare* ~ 359 ; *genruchele* 438 ; *genrunrea* 440 ; *genuchele* 438, 440 ; *genuchi* 227 ; *genuchile* 438 ; *genuichiele* 440 ; *genunea* 440 ; *geruchiul* 440 ; *gerunchele* 438 ; *gerundival, construcție* ~, *sens* ~ 362 ; *gerunzial, construcție* ~, *sens* ~ 362 ; *Ghemăn* 446 ; *Ghemon* 446 ; *Ghemun* 446 ; *gheneralita* 193 ; *ghiciți* 159 ; *ghișeu* 47 ; *ghizdăvie* 434 ; *giacă* 508 ; *gigant* 361 ; *gimnospermă* 362 ; *ginere* 59 ; *gingiile* 440 ; *gingini* 440 ; *ginî* 409 ; *giudecările* 435 ; *giudețele* 435 ; *giltanului* 437 ; *gîndacii* 440 ; *gîndește-te* 120 ; *gîră-mîră* 124 ; *gîtlană, prună* ~ 362 ; 364 ; *gîtlejul* 440 ; *gîtlejului* 437 ; *glaentzer* 507 ; *glandă* 363 ; *glas* 437 ; *glazură* 186 ; *glodul* 431 ; *glomerulă* 53 ; *glosar* 364 ; *glucoronic, acid* ~ 360 ; *glutamic* 359 ; *golimb* 227 ; *golumb* 227 ; *gonadotrop, hormoni* ~ 360 ; *gordian, nod* ~ 361 ; *gospodar* 360, 363, 364 ; *grabă* 169 ; *grafit* 51 ; *granit* 51 ; *granulă* 53 ; *grasă* 429 ; *gravid, uter* ~ 365 ; *gravidă* 358, 365 ; *gravific, cîmp* ~, *forță* ~ 362 ; *gravizi* 365 ; *grămadă* 429 ; *grăn* 80 ; *grăv* 80 ; *grè* 210 ; *greță* 55 ; *gregorian, calendar* ~, *cînt* ~, *operă* ~ 362 ; *grena* 511 ; *gresie* 227 ; *greșalele* 67, 68 ; *greșelile* 117 ; *greșiților* 68 ; *greu* 379, 380, *cel mai puțin* ~, *foarte puțin* ~, *mai puțin* ~, v. *puțin* ; *grișat, făină* ~, *mălai* ~ 362 ; *grivei* 360, 363 ; *grîu* 80, 81 ; *groapa* 437 ; *groapă* 436 ; *grọn* 80 ; *grosielate* 194 ; *gruma(d)zilor* 437 ; *gruma(d)zul* 440 ; *grup nominal* 131 ; *Guga* 87 ; *Gugești* 87 ; *Gugu* 87 ; *gura* 440 ; *gură* 409 ; *gurii* 431 ; *guri* 409 ; *gușterul* 440 ; *gutui* 183.

H : *habană* 359, 363, *ceramică* ~ 359 ; *haitiș* 361 ; *hall compact* 506 ; *haltere* 55 ; *haragul* 221 ; *hatorică, coloană* ~ 362 ; *hauterivian, epocă* ~, *etaj* ~ 360 ; *hazardat* 379, 380 ; *headshell* 506 ; *hectică, febră* ~ 361 ; *hectolitrică, greutate* ~ 359 ; *hegemon* 360 ; *hematic, organ* ~ 361 ; *hemicriptofită, plantă* ~ 361 ; *hemimetabolă, insectă* ~ 361 ; *hemoroizi* 51 ; *heterometabolă, insectă* ~ 361 ; *hidatic, chist* ~ 361 ; *hidrocoră, plantă* ~ 361 ; *hidrofilă, plantă* ~ 361 ; *hidrogamă, plantă* ~ 361 ; *hidronim, cuvînt* ~ 361 ; *hierb* 179 ; *hieroglifă* 53 ; *hiler* 220, 222 ; *Hilipești* 446 ; *hindustană, limbă* ~ 361 ; *hioid, os* ~ 361 ; *hipofosforic* 359 ; *hipofosforos* 359 ; *hipoglos, nerv* ~ 360 ; *hipuric* 359 ; *hirovimii* 446 ; *hirta* 222 ; *hîrburi* 439 ; *hîrtie* 363 ; *hliză* 221 ; *hoață* 61 ; *Hocea* 447 ; *hochei* 508 ; *hochparter* 507 ; *hogaș* 446 ; *hokey* 508 ; *hol* 508 ; *Holda* 216 ; *holdă* 216, 222 ; *holl* 508 ; *holometabolă, insectă* ~ 361 ; *Homor* 88 ; *Honorici* 88 ; *horiu* 423, 425 ; *horiul* 425 ; *horiuri* 425 ; *hormoni* 51 ; *horn* 510 ; *hortensie* 53 ; *hotar* 218, 222 ; *Hotar* 88 ; *Hotaru* 88 ; *Hotarul Izvoranilor* 218, ~ *Mănesc* 218, 222, ~ *Năpîrtenilor* 218 ; *hoțul* 61 ; *hrana* 431 ; *hrană* 429, 441 ; *hrani* 429 ; *hrăni* 429 ; *hrănire* 429, 431 ; *hristovului* 439 ; *hulnic* 517 ; *Humor* 88.

I : *ia* 436 ; *iaca* 29, 31, 32, 34 ; *iar* 165 ; *iarba* 201 ; *iarbă* 429, 441 ; *iartă* 68 ; *iată* 34, 159, 166 ; *Iaz* 88 ; *Iazu* 88 ; *iconici* 517 ; *iconomahie* 423, 425 ; *idil* 50 ; *idiotizmă* 475 ; *idol* 517 ; *idolean* 517 ; *idolniță* 517, 521 ; *idoloslujenie* 517 ; *idoloslujitel* 517 ; *ie* 183 ; *ieftinătate* 431 ; *ierbos* 429 ; *ieri-dimineață* 459 ; *iertăm* 68 ; *imaginare, numere* ~ 189 ; *imberb* 361 ; *impact, punctul de* ~ 185 ; *impas* 51 ; *imperfectiv, verb* ~ 361 ; *imperios* 379, 380 ; *important* 379 ; *imposibil* 379, 380 ; *impur* 203 ; *inadmisibil* 379, 380 ; *indian* 51 ; *indiferent* 536 ; *infern* 205 ; *influență* 185 ; *informație* 48 ; *infrared* 506 ; *inima* 490 ; *insect, -ă* 49, 363 ; *inseminare artificială* 126 ; *insensibil, la fel de* ~, *mai* ~ 22 ; *instalator-sanitarist* 510 ; *integrantă, parte* ~ 361 ; *inteligenței* 60 ; *intenționat* 118 ; *interesant* 379, 380 ; *interesează* 115 ; *intervală* 50 ; *interviu* 50, 52 ; *intră* 488 ; *intrig, -ă* 49 ; *inutil* 379, 380 ; *involut* 362 ; *io* 227, 229 ; *Ioane* 494 ; *iodhidric, acid* ~ 360 ; *iodic, acid* ~ 360 ; *Ionică* 61 ; *ionizator* 509 ; *ipostaz* 50 ; *ipsosar* 509 ; *irakian* 459 ; *ireproșabil* 512 ; *irisă* 50 ; *Irmologhion* 242 ; *isadelf, monstru* ~ 360 ; *isop* 435 ; *isoscel, triunghi* ~ 361 ; *ispovedimu-ne* 429 ; *iuă* 227, 229 ; *iubit* 441 ; *iugăr* 216 ; *iulian* 359, 363, *calendar* ~ 359 ; *iurista* 48 ; *ivește-te* 437 ; *te ivește* 437 ; *ivi-se* 437 ; *iviși-te* 437 ; *se izbăvească* 67 ; *izbăvește* 440 ; *izbăvește-mă* 434 ; *izbîcnește* 437 ; *izbucnește* 437 ; *izbucni-vor* 438 ; *izogeotermă, linie* ~ 361 ; *izomagnetică, linie* ~ 361 ; *izop* 435 ; *izopicnă, linie* ~ 361 ; *izoseistă, linie* ~ 361 ; *Izvor* 88 ; *Izvoru* 88.

Î : *îi* 458 ; *îmbată-le* 429, 437 ; *îmbracă* 112 ; *îmbrăcăciurea* 437 ; *îmbrăcămintea* 437 ; *îmbrăcămîntul* 437 ; *îmbrățișîndu-se* 113 ; *împărat* 60 ; *împărăția* 68 ; *împărți* 435 ; *împătrit* 369 ; *împenge* 80 ; *împlea-s(e)-(v)or* 429 ; *împutară* 437 ; *(în mod) deliberat* 118, 120 ; *în mod intenționat* 120 ; *În Paure* 219 ; *în pripă* 429 ; *în vîrstă* 513 ; *înadins* 118, 119 ; *înalt* 205, 206 ;

înaltă 23 ; *înalți* 16, *la fel de* ~, *mai* ~ 15 ; *încadra* 505 ; *încadrat* 512 ; *încărcător-descărcător* 510 ; *închipuiți-vă* 159 ; *închiria* 505 ; *închis* 364 ; *înciudat* 30 ; *îndată* 429 ; *îndărăt* 183 ; *îndebiu* 430 ; *îndegrabă* 429, 434 ; *îndoi* 374, 425, 521 ; *îndoiciune* 425 ; *îndoit* 368, 369, 374 ; *îndrăgite* 441 ; *îndrăzneață* 23 ; *înfipșu-mă* 431 ; *înmăduhate* 429 ; *(în)mulțire* 430 ; *înobădați* 431 ; *înrîurire* 185 ; *îns-ă/a* 104 ; *însărcinată* 362 ; *înspăimîntă* 115 ; *îns(ul)* 98, 104 ; *însura* 183 ; *însuși* 102, *mai* ~ 15 ; *înșeli* 494 ; *înșii* 428 ; *întinaiu-mă* 431 ; *(i)ntinată* 437 ; *întîi* 85, *mai* ~ 15 ; *întîrziate* 204 ; *întrebînd* 409 ; *întreci* 201 ; *întreg* 517 ; *întregătate* 517 ; *întregulеț* 360, ; *întregulițâ* 358, 362 ; *întrei* 374 ; *întreit* 368, 369, 374 ; *întrucît* 169 ; *înțelept* 379, 380 ; *învățat* 409 ; *învățați* 409 ; *învățător* 59 ; *învestirea* 437 ; *înzeci* 374 ; *înzecit* 374.

J: *jac* 509 ; *jachet* 50 ; *jacă* 508 ; *jadeit* 51 ; *jak* 508 ; *jampieri* 50 ; *janc* 432 ; *jancuri* 430 ; *jartieră* 54 ; *jdrele* 220 ; *Jdrele* 220 ; *jeluiește* 437 ; *jencui* 432 ; *jencuit* 430 ; *jelește* 120 ; *jeleu* 52 ; *jerdie* 222 ; *jirebie* 218, 222 ; *Jireghea* 218 ; *joantă* 55 ; *joasă* 511 ; *joi* 142 ; *joystick* 506 ; *jude* 178 ; *judecați* 159 ; *judecătile* 435 ; *judeci* 178 ; *județele* 435 ; *jugănit* 358, 360 ; *jumătate* 373, 374 ; *Jurebișle* 218 ; *juxtalineară, traducere* ~ 362.

K: *kaktus* 508 ; *Kișinor* 409 ; *klingerit* 508 ; *klingherit* 508 ; *kurè* 210.

L: *la comandă* 118, 120 ; *La Falce* 216 ; *la fel de* 21, ~ *insensibil*, v. *insensibil*, ~ *puțin sensibil*, v. *puțin*, ~ *silitor*, v. *silitor*, ~ *silitori* 26 ; *la îndemînă* 379, 380 ; *La Litre* 217 ; *La Tablă* 219 ; *lacră* 220 ; *lactee* 361, 363, *cale* ~ 361 ; *lactic* 359, 365 ; *lactici* 365 ; *Laica* 448 ; *laiu* 448 ; *lamă* 53 ; *lampant, petrol* ~ 359 ; *lanț* 510 ; *lapte* 181 ; *larvicidă* 362 ; *lasă* 68 ; *lasetă* 54 ; *lasturile* 430 ; *laticifer, vas* ~ 361 ; *latră* 437 ; *latreia* 423, 426 ; *lavand* 51 ; *lazulit* 51 ; *lăcașul* 429, 430 ; *Lăcrița Mare*, ~ *Mică* 220 ; *lăcrămîn* 409 ; *lăcrămînd* 409 ; *lăcui* 429 ; *lăsăm(u)* 68 ; *lătrători* 435 ; *lătrături* 435 ; *lăuda* 182 ; *(eu) lăuda* 80 ; *lăudam* 80, 182 ; *lăudăm* 429 ; *lăuntruri* 435 ; *lăutari* 60 ; *le-mbată* 429, 437 ; *leage* 479 ; *legătură* 430 ; *legist, -ă, medic* ~ 358, 360 ; *legiști, -ste* 358 ; *lele* 460 ; *lepidopteră* 362 ; *lesne* 379, 380 ; *leșnici* 435 ; *leșuire* 435 ; *leșuituri* 435 ; *levent* 360 ; *levulic* 359 ; *lexical* 125 ; *lezar* 508 ; *lezard* 508 ; *liberabil* 513 ; *liberla* 193 ; *liceu* 52 ; *lichior* 50, 51 ; *Limba* 220 ; *limbă* 220, 363 ; *limbricu* 179 ; *limfopoietic, organ* ~ 361 ; *limpezit* 202 ; *limuzină* 52 ; *linie* 363, 510 ; *liniștit* 512 ; *linte* 181 ; *litigantă, parte* ~ 361 ; *litră* 217, 222 ; *Litrele*, ~ *din Vale*, ~-*Vechi* 217 ; *Liturghier* 242 ; *locul* 441 ; *lor* 97, 458 ; *luare* 472 ; *lucra*, ~ *cot la cot*, v. *cot la cot* ; *lucrară* 440 ; *lucrători* 60 ; *lucrez* 471 ; *lucru* 471 ; *lui* 97, 98, 429, 439, 458 ; *lumea* 203 ; *luminat* 519 ; *lung* 379 ; *lungă* 511 ; *luntre* 179 ; *lustrin* 51 ; *lut* 437, 439 ; *lutru* 51.

M: *macara* 197 ; *macră* 362 ; *magnolie* 53 ; *mahala* 197 ; *mai* 14, 21, 22, 30, 168 ; ~ *adevărat* 519, ~ *insensibil*, v. *insensibil* ; ~ *înalt* 26 ; ~ *interesant* 27 ; ~ *mic*, v. *mic* ; ~ *puțin*, ~ *puțin greu*, ~ *puțin interesant*, ~ *puțin sensibil*, v. *puțin* ; ~ *puțin silitor*, v. *silitor* ; ~ *silitoare* 26 ; ~ *silitor*, v. *silitor* ; ~ *slabă*, v. *slabă* ; ~ *tînăr*, v. *tînăr* ; ~ *vederat* 519 ; *și* ~ *interesant* 27 ; *mai curînd ... decît* 16—17 ; *mai degrabă* 169, ~ *... decît* 16, 17 ; *mai mult ... decît* 16, 17 ; *maimuțăreste* 120 ; *majusculi* 362 ; *Malai* 447 ; *malar, os* ~ 361 ; *malic* 359 ; *mamă* 59 ; *mamele* 60 ; *mamifer* 361 ; *mandat telegrafic* 131 ; *manget* 50 ; *manșă* 55 ; *manta* 197 ; *mantale* 197 ; *mantăi* 197 ; *mantou* 197 ; *manuelin, epocă* ~, *stil* ~ 362 ; *marasmă* 49 ; *marchizet* 50 ; *mare* 434, 437, 511 ; *mare*, ~ *de nisip* 128, *(o)* ~ *de sînge* 128—130, *stea de* ~ 128 ; *mare-mare* 20 ; *margaric* 359 ; *Mario* 457 ; *maro* 511 ; *marș* 50 ; *marșalier* 508 ; *marșarier* 508 ; *mască* 53 ; *maseter, mușchi* ~ 360 ; *mastoidă, apofiză* ~ 362 ; *Maș* 447 ; *mașnicău* 447 ; *Mașnici* 446, 447 ; *mat* 362 ; *matusalemică, viață* ~, *vîrstă* ~ 362 ; *mă ridicai* 113 ; *mă rostogolii* 113 ; *măduhă* 429 ; *măgarii* 435 ; *măgură* 436 ; *mănunchi* 183 ; *măr* 363, 364 ; *mărire* 434 ; *mărirea* 434 ; *mărturisesc*, ~ *drept* 159 ; *mărturisi-ne-vom* 429 ; *Mărunțiș* 220 ; *Mărunțișu*, ~ *-Valea Seacă* 220 ; *măsură, cu* ~, *în* ~, *întru* ~ 430 ; *mătoră* 436 ; *mătură* 436 ; *mecanic-motorist* 510 ; *med* 361 ; *medicinist* 59 ; *mejdă* 227 ; *mele* 431 ; *melean* 361 ; *mente* 233 ; *meră* 139 ; *merge* 115, 118, 480, ~ *cot la cot*, v. *cot la cot* ; ~ *la inimă* 133 ; *merita* 385, 386 ; *meserea, cu* ~ *ta* 437 ; *meșteșugirile* 418 ; *meșteșugurile* 418 ; *metacrilic* 359, 365 ; *metafosforic* 359 ; *metaplasm* 53 ; *metaplasmă* 53 ; *metod, -ă* 49, 50 ; *meu* 97 ; *mezofilă, plantă* ~ 361 ; *mi* 409 ; *miasmă* 53 ; *mic* 23, 450, *mai* ~ 23 ; *mică* 53, 511 ; *microgravimetrie* 188 ; *microlitică, rocă* ~ 362 ; *microsion, disc* ~ 361 ; *micule* 61 ; *mie* 104, 372, 373 ; *mielinic, nerv* ~ 360 ; *mii* 369, 373 ; *mijloc* 183 ; *mila, cu* ~ *ta, dereptu* ~ *ta, pentru* ~ *ta* 437 ; *miliard* 372 ; *miliarde* 373 ; *milioane* 373 ; *milion* 372, 373 ; *mimoză* 53 ; *minciună* 183 ; *mine* 104 ; *minte* 168, 181 ; *minunat* 436, 519 ; *minut* 50 ; *miscelaneu* 362, 363, *publicație* ~, *volum* ~ 362 ; *mișcare* 363 ; *mitocondria* 190 ; *mitrofor* 360 ; *mîhniciunile* 441 ; *mîine* 142 ; *mîine-seară* 459 ; *mînile* 418 ; *mîn* 183 ; *mînă* 480, 491 ; *mîncăm* 80 ; *mîntuiește* 440 ; *mîntuiește-mă* 437 ; *mă mîntuiește* 434 ; *mînule* 418 ; *mîrsăială* 521 ; *mladă* 227 ; *mlădițile* 430 ; *moar* 50, 51 ; *mobilier* 54 ; *mod* 206 ; *modul lunar* 126 ; *moft* 134 ; *moftangiu* 134 ; *mojdane* 429 ; *molar, dinte* ~ 360 ; *molălău* 360, 363 ; *molibdenic* 359 ; *Molitvelnic* 242 ; *moluscă* 55 ;

monedă 132; *monitorial, sistem* ~ 363; *monobrăzdar, plug* ~ 361; *monocord* 362; *monolingv* 362; *monomembră, propoziție* ~ 362; *monomotor, avion* ~ 361, 364; *monopter* 362; *monorimă, poezie* ~ 362; *moratorie* 362, 363, *daună* ~, *dobîndă* ~ 362; *morcotiră* 437; *morganatică, căsătorie* ~, *soție* ~ 362; *morsă* 55; *morse* 129; *moș* 221, 222; *Moșchici* 447; *Moșchiri* 447; *moșneag* 58, 59; *Moșnici* 447; *Moșu Bohnesc* 221; *Moșul Dărbănesc,* ~ *Duşesc,* ~ *lui Drăgoi* 221; *motocicletă* 52; *motoscuterist* 510; *motostivuitorist* 510; *mototriciclu* 510; *motrice* 362; *mouton* 508, 509; *Movila lui Malai* 447; *mozaic* 50; *mucava* 197; *mulgară* 358, 362; *mulgătoare* 362; *mult* 168, 367, ~ *citat,* ~ *stimat* 22; *multinațional, stat* ~ 357; *multinațională, țară* ~ 357; *multitester* 510; *mulți* 372; *mulțime, teoria mulțimilor* 187; *mulțimea* 430; *munci,* ~ *cot la cot,* v. *cot la cot*; *muncitor-stropitor* 510; *mundstuk* 508; *munte* 178; *muntele* 436; *musaca* 197; *muslin* 50; *muson* 51; *mușama* 197; *mușchi* 363, ~ *abductor,* v. *abductor,* ~ *aductor,* v. *aductor,* ~ *maseter,* v. *maseter*; *mușfiuc* 508; *mutarea* 429; *mută* 429; *mutică, frunză* ~ 361; *muton* 508, 509; *muzică electronică* 126.

N: *n-iț căuta* 522; *n-iț întoarce* 522; *n-iț întra* 522; *na* 166; *nadoleancă, găină* ~ 362; *Nae* 447; *naftenic, acid* ~ 360; *nanghin* 55; *Narca* 88; *Narea* 88; *Nareș* 88; *Narilă* 88; *Narotă* 88; *Narta* 88; *Narte* 88; *Nartea* 88; *Narvu* 88; *natural, număr* ~ 189; *nație* 194; *nație* 198; *nație* 48, 194; *național* 194; *naționalicesc* 194; *națiuni* 198; *nărociț* 430; *Năroteşti* 88; *Nărteşti* 88; *Nărteștii de Jos/de Sus* 88; *născătoare* 362, 363; *nătăflete* 361; *nătărău* 358; *nătăroiacă* 362; *năzdrăvană* 409; *năzdrăvani* 409; *ne-om vedea* 113; *nea* 227, 483; *neagră* 511; *neam* 221, 222; *neamabil* 22; *neamul* 440; *neamuri* 438; *necesar* 379, 380; *nedeie* 227, 229; *nedi(e)replate* 430; *nefolosit* 512; *nefumător* 512; *neglasnică, slovă* ~ 362; *negru* 178; *neiasite(e)i* 440; *neinspirată* 22; *nemeice, jocuri* ~ 359; *nemeș* 87; *Nemeș* 87; *Nemeşeşti* 87; *nenorocitul* 451; *nepermis* 379, 380; *nepotrivit* 379, 380; *neprietenii* 440, 441; *nerăotatea* 434; *nerău(o)tatea* 434; *nerulată* 512; *nerv* 363; *nesăturatul* 440; *nescriptic, fond* ~ 361; *nestemată, piatră* ~ 361; *neutralitate* 194; *nevinovăția* 434; *ni* 409; *nici* 30, 169, 170; *nici cînd* 170; *nici unul* 384, 458; *niciunde* 169; *niciundele* 169; *Nicolae* 447; *nimenea* 458; *nimeni* 458; *nimfomană* 362; *nimic* 384; *niscai(va)* 458; *Nița* 447; *nobilitatea* 195; *nod gordian* 364; *noi* 95, 101, 104, 492; *noroiul* 431; *noroiului* 437; *nostratic* 5; *nostru* 97; *nou* 430, 512; *nou-născut* 131; *nouă* 204, 369; *nouăsprezece mii* 373; *novita* 194; *novitate* 194; *novitate* 194; *nu* 30, *nu prea* 168; *nucă vomică* 359, 364; *nucleinic, acid* ~ 360; *nuga, -ale* 54; *nulipară* 362; *nulita* 195; *numai* 100; *numele* 67; *numuliți* 51.

O: *o* 80, 168, 367, 373, 458; *o dată* 168, 368, 369; *o doime* 368, 369; *o sută* 367, 368, 372, 373; *oaie* 364; *oală* 439; *oameni* 367; *obede* 430, 431; *obedz* 430; *obezi* 430; *obeziți* 431; *oblăduiește* 430; *oblic* 545; *obligatoriu* 379, 380; *obol* 50; *obraț* 220, 222; *Obrații* 220, 222; *Obrațul lui Jurma* 220; *observații* 473; *obsidian* 50; *obtuzunghi* 361, 363, *triunghi* ~ 361; *oca* 197; *Ocea* 447; *ochi* 179; *ochiul* 203; *Ocina,* ~ *de Jos,* ~ *de Sus,* ~ *Neagului,* ~ *Oltenilor,* ~ *Papei* 218; *ocină* 218; *Ocinele Vârbilei* 218; *ocropește* 435; *ocru* 51; *octal* 359; *Octoih mic* 242; *odată și odată* 169; *odicolon* 51; *odihnă* 429, 529; *of* 460; *ofensează-te* 119; *oferi* 113, 505; *oglașenic* 426; *oglindeală* 426; *Ogoare* 218; *ogor* 218, 222; *Ogoru* 218; *ograda* 436, 437; *ogradă* 430; *ojoc* 434; *olariului* 439; *olefinică* 358; *om* 363, 364, 367, 451; *omoform* 362; *omoplați* 51; *omu* 479; *omul* 437; *onagrii* 435; *onagrile* 435; *onoarea, pe* ~ *mea* 159; *opal* 50; *oprit* 488; *oralita* 198; *orbit, -ă* 49; *orchestră* 53; *ordinal, numeral* ~ 361; *ordinul, de* ~ 189; *organ* 363; *oricare* 452; *orice* 452; *oricine* 452, 453; *ortic, triunghi* ~ 361; *ortopedie* 544; *os* 363; *ospitalime* 194; *ospitalitate* 194; *osteoporoză* 544; *otavă* 429; *otrițanie* 426; *ouătoare* 362, 363; *overdrive* 506; *ovine* 53; *oxalic* 360, 365, *acid* ~ 360; *oxiton, cuvînt* ~, *silabă* ~ 362; *oxiuri* 50.

P: *pachebotă* 50; *pafta* 196, 197; *paietat* 513; *pajiște* 441; *palsadă* 52; *palmitic* 359; *panama, -ale* 54; *panel* 50; *panicul, -ă* 51; *panoramă* 53; *panseu* 52; *para* 197; *paraaminobenzoic, acid* ~ 360; *paraaminosalicilic* 359; *parodontoză* 544; *parafă* 53; *parafernă* 544; *paranteză* 544; *parașută* 55; *(para)tifoidă, febră* ~ 361; *paratiroidă, glandă* ~ 361; *paravertebral, ganglion* ~ 360; *parcursă* 452; *parentez* 50; *parfum* 169; *pariură* 508; *parotidă, glandă* ~ 361; *parte* 363; *parură* 508; *pasant, contor* ~ 361; *pasians* 50; *pasionează* 115; *pastiș* 50; *pastișă* 55; *paștere* 441; *pat de apă* 510; *pat-studio* 510; *patină* 55; *patinoar* 51; *patronimic, substantiv* ~ 361; *patru* 179, 367, ~ *sute* 367; *patruzeci și trei de mii* 369; *pauliană, acțiune* ~ 359; *paur(e)* 218, 222; *Paurele Popii* 219; *pază* 429, 431; *pazia* 430; *păcurar* 483; *pădure* 436; *păjiștos* 429; *păliciunii* 440; *pământuful* 62; *pănă de curund* 438; *părăşit* 488; *părătușul* 440; *părinții* 60; *părrișii* 435; *părtnicie* 426; *păşiuire* 429; *păşune* 429; *Pătrașcu* 447; *Pătrăşcani* 447; *pătrime* 374; *pătul, măr* ~ 362; *păzire* 431; *Pe Prosie* 218; *pedestru* 483; *pelecan* 440; *pelicanului* 440; *peliță* 437; *penibil* 379, 380; *penicilic* 359; *pensiun* 51; *pentelică, marmură* ~ 359; *pentru care* 429; ~ *lucru* 428; *pentru ce* 429; *percloric* 359; *perfectă* 512; *per-*

formant 513 ; *pergaminată, hîrtie* ~ 361 ; *periculos* 379, 380 ; *perifrastic* 362 ; *perioadă* 49 ; *period* 49 ; *peristaltică, mişcare* ~ 361 ; *permis* 379, 380 ; *Persu* 87 ; *peste* 183 ; *peste putinţă* 379, 380 ; *petală* 53 ; *petardă* 54 ; *petit-gris* 507 ; *petrolifer, regiune* ~, *strat* ~ 362 ; *petunie* 53 ; *Pian* 88 ; *piatră* 363, 429 ; *picaj* 132 ; *pică* 429 ; *picior* 409 ; *picric* 359 ; *picup* 508 ; *piept* 80 ; *pieptăna* 112 ; *pietri* 429 ; *pijama, -ale* 54 ; *pik-up* 508 ; *pilangiu* 134 ; *pili* 134 ; *pintenoagă, pasăre* ~ 357 ; *pintenog, cal* ~ 357 ; *pirită* 51 ; *pirogalic* 359 ; *pirolignoase* 365 ; *pirolignos* 359, 365 ; *pirolignoşi* 365 ; *pisică, scrie ca o* ~ 133 ; *pistilă* 50 ; *pizmaşii* 440, 441 ; *piclă* 437 ; *pîine* 68, 143 ; *pîndeşte* 437 ; *pinrea* 68 ; *pintece* 227, 229 ; *pîrău* 436 ; *placentă* 53 ; *plafonieră* 54 ; *plancardă* 54 ; *planet, -ă* 49 ; *planşeu* 52 ; *plant, -ă* 49, 363 ; *plasmă* 53 ; *platină* 53 ; *plăpumar-sallelar* 510 ; *pleca* 115, 118 ; *plenipotent* 360 ; *plenipotenţiar* 360 ; *se plimba,* ~ *cot la cot,* v. *cot la cot ; pliu* 52 ; *plînge* 409 ; *plîngerea* 441 ; *plîngeriei* 428 ; *plînsoare* 428 ; *plînsul* 441 ; *plînsului* 428 ; *plînzi* 409 ; *ploaie* 179 ; *plombă* 54 ; *plonjeu* 52 ; *plouă* 163 ; *plumburiu* 6 ; *plumier* 54 ; *plumieră* 54 ; *pluş* 50 ; *poamelor* 429 ; *pociu* 471, 475 ; *poet, mai* ~ 15 ; *poeta* 48 ; *poftește* 437 ; *Pogoane* 216 ; *Pogoanele,* ~ *Şcolii,* ~ *Vechi* 216 ; *pogon* 216, 222 ; *pohteşte* 437 ; *poimîinenoapte* 459 ; *polarizoare, prizmă* ~ 362 ; *poliandră, floare* ~ 361 ; *poligamă* 362 ; *polisator-dusisator* 510 ; *politic-social-economic-filozofic-literar-artistic* 364 ; *pomazanicului* 439 ; *pomăt* 429 ; *pome* 429 ; *pomeţi* 51 ; *pomi* 429 ; *ponce* 362 ; *popă* 59 ; *poplin* 50 ; *portieră* 54 ; *portmoneu* 52 ; *poseur* 360 ; *posibil* 379, 380 ; *pospăie* 434 ; *postnatal, concediu* ~, *perioadă* ~ 362 ; *potrivit* 379, 380 ; *potu* 471, 475 ; *poţu* 475 ; *povaţă* 430 ; *povăţuieşte* 430 ; *povestească* 529 ; *poziţie* 510 ; *practicant* 59 ; *prahul* 436 ; *prajilă* 434 ; *pravul* 436 ; *Prăjăşti* 447 ; *pre mere* 428 ; *preda* 505 ; *preface* 112 ; *preferans* 50 ; *premolar* 361 ; *pren ce* 429 ; *preot* 59 ; *preparative* 55 ; *presară* 434 ; *preseară* 434 ; *presopunctor* 510 ; *prezenta* 113 ; *prian* 517 ; *prielnic* 379, 380 ; *priimilă* 437 ; *prima, cea mai* ~ 15 ; *prima dată* 369 ; *primar* 59 ; *primat* 360 ; *primigestă* 362 ; *primipară* 362 ; *primul* 369 ; *prinşii* 431 ; *prior* 360, 363, *miel* ~ 360 ; *prismă* 53 ; *pritfoarele* 430 ; *pritvoarăle* 430 ; *privita* 517 ; *priviti* 517, 521 ; *privitura* 426 ; *priviţi* 159 ; *proaspăt* 430 ; *problemă* 53 ; *prodigios* 544 ; *proeni, epistaţi* ~ 359 ; *progade* 227 ; *proin* 359 ; *proparoxiton, accent* ~ 359 ; *propionic* 360, 365, *acid* ~ 360 ; *proprieta* 195-198 ; *proprietaoa* 196 ; *proprietate* 195, 198 ; *proprietaua* 196 ; *proprietăţi* 194 ; *proprietăţii* 196 ; *Prosia* 218 ; *prosie* 218 ; *să proslăvească* 67 ; *prostălaie* 361 ; *prostălău* 358, 360, 363 ; *prostică* 362 ; *prosturel* 360 ; *protază* 544 ; *protoplasmă* 53 ; *prusic* 359 ; *psihomotori* 359, 360, 363, *centru* ~ 359, 360 ; *pucioasă* 429 ; *pudrieră* 54 ; *puerperal, febră* ~, *sindrom* ~ 362 ; *puiule* 61 ; *pultaceu* 360, 363 ; *pune* 113, 119, 120 ; *punte* 178 ; *purîncila* 67 ; *pururea* 183 ; *puşlama* 15, 62, *mai* ~ 15 ; *putativă, căsătorie* ~ 362 ; *putea* 475 ; *puternic* 438, *ca un* ~ 437 ; *puţ* 440 ; *puţin, cel mai* ~, *cel mai* ~ *greu, cel mai* ~ *interesant, foarte* ~, *foarte* ~ *greu, foarte* ~ *interesant, la fel de* ~ *sensibil,* v. *sensibil ; mai* ~, *mai* ~ *greu, mai* ~ *interesant, mai* ~ *sensibil,* v. *sensibil ;* ~ *amabil,* ~ *inspirat (ă),* ~ *interesant* 22 ; ~ *sensibil,* v. *sensibil ; puţini* 372.

Q: *quartz-lock* 506.

R: *rack* 506 ; *Racla Bucşănească* 220 ; *raclă* 220, 222 ; *radio* 51, 52 ; *rafie* 53 ; *raid* 129 ; *raliţă* 227 ; *rambleu* 52 ; *rapandulă* 61 ; *rariţă* 227 ; *rateu* 52 ; *ravenă* 55 ; *razachie* 364 ; *răbştiră* 437 ; *Răcluţa* 220, 222 ; *rădică* 436 ; *răginei* 440 ; *răgúla* 440 ; *răgúlele* 438 ; *răpaos* 529 ; *răpaus* 429 ; *răposată* 429 ; *răpştiia* 437 ; *răpştiră* 437 ; *răsfiră-o* 434 ; *răspunde* 519 ; *răsunare* 437 ; *rătăcesc* 183 ; *război rece* 126, 127, 131 ; *Răzoare* 220 ; *Răzoarele* 220 ; *răzor* 220, 222 ; *Răzoru lui Danciu* 220, 222 ; *Răzoru Nicşorii* 220 ; *reale, numere* ~ 189 ; *recamier* 507, ~*-pat,* ~*-studio* 510 ; *recamieuri* 508 ; *receiver* 506 ; *recipisă* 53 ; *reclama* 134 ; *reclamagiu* 134 ; *recrut* 50 ; *recurge* 115 ; *rege* 364 ; *regentă* 362 ; *reiat* 509 ; *reieskumĕ* 210 ; *rĕ ie talĕ* 210 ; *relanti* 508 ; *relict* 362, 363, *sol* ~, *specie* ~ 362 ; *remisie* 544 ; *remisiune* 544 ; *remote-control* 506 ; *renet* 359 ; *renete, mere* ~ 359 ; *reptilă* 55 ; *reş cînta* 143 ; *retuş* 50 ; *reţetar* 509 ; *reverb* 507 ; *rezil* 51 ; *rezolva* 108 ; *ribonucleic* 360, 365, *acid* ~ 360 ; *rid* 51 ; *ridicai* 113 ; *rigăiesc* 438 ; *rigăieşte* 437 ; *rigleţi* 50 ; *rimă* 436 ; *rimĕ* 210 ; *rinichi* 227 ; *ritoricie* 519 ; *ritorie* 519 ; *riu* 80, 210 ; *rîde* 492 ; *rîgîi-vor* 438 ; *rîgîiesc* 438 ; *rîgîieşte* 437 ; *rîmă* 436 ; *rînjiră* 437 ; *rîu* 80 ; *rîzi* 491, 492 ; *roagă* 120 ; *robul* 441 ; *rodanhidric* 359 ; *rodopsin, -ă* 52 ; *rodul* 440 ; *rodurele* 438 ; *rogatorie* 362, 363 ; *comisie* ~ 362 ; *roib* 183 ; *roibuleţ* 360 ; *romanş-român* 364 ; *românii* 60 ; *româno-francez* 364 ; *româno-spaniol* 364 ; *rond* 50 ; *rondă, literă* ~, *peniţă* ~, *scriere* ~ 362 ; *rostogolii* 113 ; *rostului* 431 ; *roşie* 511 ; *rotundă* 511 ; *(r)răpaos* 429 ; *ruda* 440 ; *rudele* 438 ; *ruga* 437 ; *rugămu-ne* 429 ; *rugi* 440 ; *ruginei* 440 ; *ruginiei* 440 ; *ruginră* 430 ; *ruginriei* 440 ; *rugiriei* 440 ; *rumâni* 174 ; *rumpe* 437 ; *ru(m)pse* 435 ; *rumuni* 174 ; *rundă* 53.

S: *s-a agăţat* 113 ; *s-a agravat* 120 ; *s-a apucat* 120, 121 ; *s-a ascuns* 113 ; *s-a blocat* 118 ; *s-a bucurat* 119 ; *s-a dărîmat* 118 ; *s-a desfăşurat* 113 ; *s-a educat* 113 ; *s-a fîţîit* 120 ; *s-a găsit* 117 ; *s-a gîndit* 120 ; *s-a indispus* 119 ; *s-a interesat* 120 ; *s-a îmblînzit* 118 ; *s-a împiedicat* 118 ; *s-a închegat* 118 ; *s-a încovrigat* 118 ; *s-a îndreptat* 113 ; *s-a înroşit* 119 ; *s-a înseninat* 119 ; *s-a întărit* 118 ; *s-a jurat* 120 ; *s-a muiat* 118 ; *s-a observat* 113 ; *s-a ocupat* 120 ; *s-a oprit* 118 ; *s-a*

pedepsit 121 ; *s-a pierdut* 121 ; *s-a plîns* 120 ; *s-a posomorît* 119 ; *s-a pornit* 118 ; *s-a poticnit* 118 ; *s-a speriat* 119 ; *s-au acuzat* 114 ; *s-au adus* 118 ; *s-au arătat* 118 ; *s-au cerut* 117 ; *s-au dăruit* 114 ; *s-au făcut* 117 ; *s-au instalat* 114 ; *s-au încurcat* 118 ; *s-au năpustit* 113 ; *s-au pedepsit* 121 ; *s-au pierdut* 121 ; *s-au regăsit* 121 ; *s-au sfătuit* 113 ; *s-auz* 409 ; *sa* 97, 98, 439 ; *sabie* 431 ; *sable* 508 ; *saca* 193 ; *sacale* 193 ; *Sad* 88 ; *Sadu* 88 ; *safic, strofă* ~, *vers* ~ 362 ; *sagitală, sutură* ~ 362 ; *salatieră* 54 ; *sale* 97, 98 ; *salică, lege* ~ 359 ; *salicilic* 359 ; *salmastru, apă* ~, *lac* ~ 362 ; *salup* 50 ; *sanda* 124 ; *sandală* 124 ; *sandale* 124 ; *sare* 180 ; *satinet* 51 ; *satul* 441 ; *satura-se-vor* 429 ; *satură-se* 429 ; *savarină* 55 ; *să* 458 ; *să citească*, 487 ; *să fi citind* 488 ; *să fi citit* 488 ; *să fiu* 409 ; *să împrietenesc* 115 ; *să învieze* 440 ; *să mă aștern* 205 ; *să-mi aud* 409 ; *să mi-audz* 434 ; *să pălească* 119 ; *să răpească* 437 ; *să să împle* 429 ; *să să scoale* 440 ; *să se apuce* 120 ; *să se căznească* 120 ; *să se gîndească* 120 ; *să se îndeletnicească* 120 ; *să se îngrozească* 119 ; *să se întristeze* 119 ; *să se jure* 120 ; *să se roage* 120 ; *să se scoale* 440 ; *să se sfîrșească la inimă* 119 ; *să se tocmească* 120 ; *să spun, drept* ~ 159 ; *să vine* 67 ; *săci* 434 ; *săi* 97, 98 ; *sălașăle* 441 ; *sălașe* 441 ; *sălașul* 429, 436, 439 ; *sălășlui* 429 ; *sălășluiește* 429 ; *sălășluit* 429 ; *sălbatec* 435 ; *săpă* 436 ; *săpun* 435 ; *săpunar, cartof* ~ 364 ; *sărac-mărac* 124 ; *sărăntocule* 61 ; *sărătură* 437 ; *sătui* 457 ; *sătul* 457 ; *sătură* 429 ; *sățioasă* 68 ; *său* 97, 98, 429 ; *scafoid* 361 ; *scalen, mușchi* ~, *triunghi* ~ 362 ; *scamn* 227 ; *scăpătat* 518 ; *schemă* 53 ; *schi* 509 ; *schimba* 505 ; *schismă* 53 ; *scîrbei* 437 ; *sclip* 448 ; *Sclipotești* 447 ; *scoale-să* 440 ; *scoale-se* 440 ; *scoate* 434, 440 ; *scoate-mă* 434 ; *scoc* 227 ; *scop* 521 ; *Scripiț* 448 ; *Scripițeni* 448 ; *Scripțu* 448 ; *scriu* 451 ; *scrumul* 434 ; *scurmă* 436 ; *se* 31, 105, 110, 112, 114, 115, 116, 121, 409 ; *se abate* 120 ; *se aburi* 118 ; *se achita* 119 ; *se acrește* 114, 115 ; *se acri* 118 ; *se adînci* 118, ~ *(în gînduri)* 119 ; *se admiră* 112, 113, 117 ; *se afla* 112 ; *se află* 118 ; *se afuma* 118 ; *se agrava* 118 ; *se alarma* 119 ; *se alege* 119 ; *se alia* 115 ; *se alinta* 119 ; *se amăgi* 119 ; *se amări* 118 ; *se amestecă* 117 ; *se apăra* 113 ; *se apără* 113, 114 ; *se apelează* 116 ; *se apuca* 119 ; *se asocia* 115 ; *se asortează* 118 ; *se așeza* 113 ; *se bate* 118, 119 ; *se bîlbîi* 119 ; *se boci* 119 ; *se boldește* 120 ; *se boldi* 119 ; *se buchisi* 119 ; *se bucura* 112, 119 ; *se burzului* 120 ; *se căina* 119 ; *se căuta* 112 ; *se căzni* 119 ; *se certa* 115 ; *se chiaburi* 120 ; *se chinui* 119 ; *se chinuie* 121 ; *se cîștiga* 119 ; *se clatină* 118 ; *se crede* 117 ; *se dărui* 113, *se delecta* 119 ; *se deranja* 119 ; *se descurca (la minte)* 119 ; *se desfată* 121 ; *se desfăta* 119 ; *se desfrunzise* 118 ; *se desluși* 119 ; *se dezgheța* 118 ; *se dichisește* 112, 117 ; *se dumiri* 119 ; *se dusese* 118 ; *se enerva* 119 ; *se fandosi* 112 ; *se fasoli* 120 ; *se făli* 112, 120 ; *se feri* 113 ; *se fîțîi* 119 ; *se frămînta* 119 ; *se frămîntă* 115 ; *se gîndi* 119 ; *se interesa* 119 ; *se interesează* 115 ; *se intimida* 119 ; *se irita* 119 ; *se îmbracă* 112 ; *se împrieteni* 115, 119 ; *se împrumuta* 119 ; *se încoțopeni* 120 ; *se încrețește* 117 ; *se îndeletnici* 119 ; *se înfiorară* 118 ; *se înfuria* 119 ; *se îngriji* 119 ; *se îngrozi* 119 ; *se înnebunește* 119 ; *(se) înnopta* 112 ; *se înroșesc* 121 ; *se înroșește* 121 ; *se însenînează* 118 ; *se înspăimînta* 119 ; *se înspăimîntă* 115 ; *se întîrzie* 118 ; *se întrista* 119 ; *se întunecă* 163 ; *se învăluise* 118 ; *se înveseli* 119 ; *se(ă) învie* 440 ; *se învîrte* 118 ; *se învrăjbi* 119 ; *se jelește* 120 ; *se jeli* 119 ; *se jigni* 119 ; *se jura* 119 ; *se lamenta* 119 ; *se lăfăi* 112, 120 ; *se leagănă* 118 ; *(se) lupta* 112 ; *se macină* 118 ; *se maimuțărește* 120 ; *se maimuțări* 119 ; *se marmora* 118 ; *se matosi* 120 ; *se mărturisi* 119 ; *se melancoliza* 119 ; *se minuna* 119 ; *se mira* 119 ; *se mîndri* 120 ; *se mînia* 119 ; *se motoriza* 118 ; *se mucegăi* 118 ; *se muieri* 120 ; *se munceșle* 119 ; *se munci* 119 ; *se năcăi* 118 ; *se năzări* 120 ; *se normaliza* 118 ; *se obosi* 119 ; *se ofensa* 119 ; *se oferi* 113 ; *se omogeniza* 118 ; *se osifica* 118 ; *se osteni* 119 ; *se oțeli* 118 ; *se pasionează* 115 ; *se păcălesc* 117 ; *se păcăli* 119 ; *(se) părea* 112, 120 ; *se pedepseau* 121 ; *se pieptăna* 112 ; *se pierd* 121 ; *se plătesc* 117 ; *se pleacă* 115 ; *se plînge* 119 ; *se posomorî* 119 ; *se potrivește* 118 ; *se prefăce* 112 ; *se preocupa* 119 ; *se prezenta* 113 ; *se pricepe* 119 ; *se prosti* 119 ; *se pune* 113 ; *se rapă* 437 ; *se răsfăța* 119 ; *se răsti* 120, *se rățoi* 120 ; *se roagă* 120 ; *se rotește* 118 ; *se ruga* 119 ; *se sclifosi* 112 ; *se sfădesc* 113 ; *se sfădește* 113 ; *se sfădi* 115 ; *se sfîrșește (la inimă)* 119 ; *se silabisi* 119 ; *se spală* 114, 117 ; *se spovedi* 119 ; *se spune* 118 ; *se stinge* 118 ; *se strădui* 119 ; *se supăra* 119 ; *se ticăloși* 120 ; *se tîngui* 120 ; *se topește* 118 ; *se tulbura* 112, 119 ; *se ține* 119 ; *se uimi* 119 ; *se uluiește* 119 ; *se umbrină* 118 ; *se va pleca* 118 ; *se văicări* 120 ; *se vede* 113, 117 ; *se veseli* 119 ; *se vînd* 118 ; *se vor sătura* 429 ; *se vor umplea* 429 ; *se zăpăci* 119 ; *se zgîi* 119 ; *searăi* 440 ; *sebaceu, chist* ~, *glandă* ~ 362 ; *secretar* 508 ; *secreter* 508 ; *selacian, pește* ~ 360 ; *seme(i)nția* 440 ; *sementța* 438 ; *semetist* 391 ; *semiauxiliar, verb* ~ 361 ; *semicentral* 512 ; *semicomandat* 509 ; *semicursier* 509 ; *semidecomandat* 509 ; *semioclusivă, consoană* ~ 361 ; *(semi)uncial, caracter* ~, *scriere* ~ 362 ; *semn* 177 ; *semnai* 177 ; *senar, vers* ~ 361 ; *senin* 229 ; *sensibil, la fel de puțin* ~, *mai puțin* ~, *puțin* ~ 22 ; *sepală* 53 ; *septicemie* 544 ; *sergent* 129, ~ *major* 131 ; *serin* 227, 229 ; *serios* 512 ; *serj* 51 ; *serpentin* 51 ; *serpentină* 53 ; *Sesia Popii* 219 ; *sesie* 218, 219 ; *sezon* 51 ; *sfădi* 115 ; *sfenoid* 361 ; *sfert* 373, 374 ; *sfinției* 436 ; *sfînt* 436 ; *Sfoara* 220, ~ *Banului*, ~ *Băcanului*, ~ *Berca*, ~ *Bradu*, ~ *Grădiștea* 220 ; *sfoară* 220, 222 ; *Sfredel* 448 ; *Sfredelești* 448 ; *sibilant, consoană* ~, *sunet* ~ 362 ; *sifilis* 51 ; *siflant, consoană* ~, *sunet* ~ 362 ; *sigila* 512 ; *silabotonică, versificație* ~ 359 ; *silicic* 359 ; *silitor, cel mai puțin* ~, *cel mai* ~, *foarte puțin* ~, *foarte* ~ 17 ; *la fel de* ~ 17, 26 ; *mai puțin* ~, *mai* ~, *tot așa de* ~ 17 ; *silnic, ca* ~ 437 ; *silnicului* 438 ; *siluetă*

52 ; *simplicitate* 194 ; *simplu* 379, 380 ; *simptomă* 49 ; *sinceritate* 194 ; *sindaxis* 473 ; *sindrofia* 60 ; *sine* 105 ; *sinestezie* 544 ; *singur* 100 ; *sintetizator* 509 ; *sinteză* 544 ; *sinthesizer* 509 ; *șiobăneț* 409 ; *sistem* 363 ; *sitar* 440 ; *sî* 409 ; *sî hiu* 409 ; *sînge, baie de* ~, v. *baie* ; *baltă de* ~, v. *baltă* ; *(o) mare de* ~, v. *mare* ; *sînt* 92, 438 ; *sîrbocroată, limbă* ~ 359 ; *Sîsîia Popească* 219 ; *Sîsîionu Popii* 219 ; *skaund* 143 ; *ska(u)nt* 139 ; *skîcu* 409 ; *sky* 509 ; *slabă* 23, *mai* ~ 23 ; *slatină* 437 ; *slavă* 434 ; *slavei* 434 ; *Slipotă* 448 ; *Slipotești* 448 ; *sluga* 441 ; *Slujebnic* 242 ; *slujind* 488 ; *slujiră* 440 ; *smalț* 186 ; *smentește* 428 ; *sminti* 428 ; *smintiră-să* 434 ; *smîrcul* 440 ; *soarele* 409 ; *soarili* 409 ; *soc* 183 ; *societa* 193 ; *socotință* 429 ; *sofisticată* 512 ; *soia* 53 ; *solenități* 195 ; *solidaritate* 195, 198 ; *soluție* 365 ; *soma* 187 ; *somare* 187 ; *somieră* 54 ; *somn* 441 ; *sonant* 362, 363, *caracter* ~, *consoană* ~ 362 ; *sopun* 435 ; *sorâ* 59 ; *sort* 50 ; *sos* 50 ; *soț* 364 ; *soție* 59 ; *soțieta* 194 ; *soțietate* 194, 195 ; *soțietăți* 195 ; *soțietăților* 195 ; *spală* 435 ; *spancă, oaie* ~ 361 ; *spart-au* 435 ; *spasmă* 49 ; *spație* 48 ; *spațioasă* 511 ; *spă[mîn]ta-i-va* 428 ; *spășește, ~-mă* 434 ; *spectru* 544 ; *spicul* 409 ; *spinel* 50 ; *spirant, consoană* ~, *sunet* ~ 362 ; *spirili* 50 ; *splendid* 512 ; *spondaic, vers* ~ 361 ; *spongier* 53 ; *spor* 431 ; *spre mene* 428 ; *spre mine* 428 ; *spudză* 429 ; *spulbără* 434 ; *spune* 158 ; *spunîndu-și* 121 ; *sta, ~ cot la cot cu cineva*, v. *cot la cot* ; *stal* 51 ; *stație de voci* 510 ; *stavilă* 431 ; *stăpînește* 430 ; *stârp* 227 ; *sterlină, liră* ~ 362 ; *sternocleidomastoidian, mușchi* ~ 360 ; *Stiherar* 242 ; *Stihirar* 242 ; *stîlpările* 430 ; *stîlpi* 517 ; *stîlpit* 517 ; *stîna* 436, 437 ; *stînjenească* 362, 363, *prăjină* ~ 362 ; *stîrpitură* 62 ; *straje* 431 ; *strapontină* 55 ; *stratagemă* 53 ; *străduie-te* 120 ; *strig* 437 ; *striga-voi* 437 ; *strigare* 437 ; *striin* 430 ; *strins* 210 ; *striu* 51, 52 ; *strîmbătate* 430 ; *strîmt* 448 ; *Strîmta* 448 ; *strînge* 409 ; *strînși* 409 ; *stropește* 435 ; *stropi* 435 ; *stropși* 435 ; *student* 59 ; *student(u)l* 457 ; *substantiv* 360, 363, *colorant* ~ 360 ; *succinic* 359, 365 ; *sudoripară, glandă* ~ 361 ; *sufletul* 203 ; *sugativă, hîrtie* ~ 361 ; *sumarisi* 187 ; *sumui* 187 ; *sună* 163 ; *sunet* 363 ; *sunt* 92 ; *superangular, obiectiv* ~ 361 ; *superbă* 512 ; *superior* 168 ; *supieră* 54 ; *suprapozabil* 513 ; *surdomut* 131 ; *surplombă* 54 ; *sută* 367, 372, 373 ; *sute* 369, 373, ~ de mii 373 ; *svințiii* 436 ; *svînt* 436.

Ș: *șambrană* 55 ; *șamot* 50 ; *șampană* 55 ; *șampanie* 54 ; *șandrama* 197 ; *șans, -ă* 49 ; *șantier* 54 ; *șapte* 367 ; *șarpele* 67 ; *șef de cabinet* 131 ; *șerbiră* 440 ; *șerbul* 441 ; *șervet* 50 ; *șesenal, plan* ~ 361 ; *șeviot* 50 ; *șezlong* 50 ; *și* 30, 102 ; *șifonier* 54 ; *șifonieră* 54 ; *șlaif* 508 ; *șoriciu* 6 ; *șpăltuită, piele* ~ 362 ; *șteag* 227, 229 ; *Ștefane* 495 ; *ștele* 227, 229 ; *ștender* 508 ; *șters* 364 ; *șușala* 434 ; *șușăniță* 221 ; *Șuvița, ~ din Șesuri* 220 ; *șuviță* 220, 222.

T: *tabel* 50 ; *Tabla, ~ Cantonului, ~ Lungă, ~ lu Obeanu, ~ Pristos, ~ Stolojanilor, ~ Ulucilor* 219 ; *tablă* 218, 219, 222 ; *tal'u* 479 ; *tanic* 359, 365 ; *tape-deck* 506 ; *Tapir* 446 ; *tare* 15, 437, 438, *ca (un)* ~ 437 ; *tarla* 197 ; *tarlatan* 50—51 ; *tartric, acid* ~ 360 ; *tată* 59 ; *Tatu* 87 ; *taurocolic* 359 ; *tautocronă, curbă* ~, *mișcare* ~ 361 ; *taxinomie* 544 ; *taxonomie* 544 ; *tăindu-și* 121 ; *tălpuitor-rihtuitor* 510 ; *tău* 97 ; *nu te boci* 12 ; *te smulgi* 201 ; *Tecucelul* 444 ; *tei* 222 ; *Teiu* 222 ; *Teiul, ~ Dănciulesc, ~ Fisesc, ~ Izbășesc, ~ Mărculesc, ~ Negulesc* 222 ; *temporal, os* ~ 361 ; *temut, mai de* ~ 15 ; *tenie* 53 ; *tensional* 188 ; *tensiune* 188 ; *teoremă* 53 ; *teraz* 50 ; *tereftalic* 359, 365 ; *terilen* 52 ; *terilenă* 52 ; *tibie* 53 ; *ticălos* 62 ; *ticălosule* 62 ; *ticăloșie* 437 ; *tiliacee, plantă* ~ 363 ; *tiliaceu* 363 ; *timer* 507 ; *timp* 203 ; *tină* 437 ; *tinătură* 437 ; *tine* 104 ; *tinere* 495 ; *tinerii* 59 ; *tinoasă* 437 ; *tipăritor* 509 ; *tiroid, glandă* ~, *hormon* ~ 362 ; *titrat* 513 ; *tîlharul* 62 ; *tîlharule* 61 ; *tînăr, mai* ~ 23, 24 ; *tîrzii* 204 ; *tocmai* 30 ; *tocmeală* 435 ; *toharică, limbă* ~ 361 ; *Tomaș* 447 ; *tontălaie* 361 ; *tontălău* 360, 363 ; *tontolele* 358, 360 ; *top-hit* 507 ; *topaz* 51 ; *topázia* 430 ; *topázion* 430 ; *topazión* 430 ; *topește* 118 ; *topoganist-gunoi* 510 ; *topografie* 545 ; *torpedo* 51, 52 ; *tos* 359, 363, *zahăr* ~ 359 ; *tot* 100, 168, 367, 437, 518 ; *tot așa de* 21, ~ *silitor*, v. *silitor* ; *tot atît de* 21 ; *totuna* 168 ; *toți* 372, 409 ; *traistă* 482 ; *transcorder* 507 ; *trăi* 115 ; *trăsură* 220 ; *Trebnic* 242 ; *trebuește* 471 ; *trebui* 461 ; *trec* 205 ; *treflă* 55 ; *trei* 85, 86, 367, 369, 409, ~ *doimi* 368, ~ *pătrimi* 369, ~ *sute* 367, 372, 373 ; *treilatnic* 187 ; *treime* 368 ; *treisprezece* 369 ; *treizeci și trei* 369 ; *tremă* 54 ; *triang* 187 ; *tribazic, acid* ~ 360 ; *triclinic, sistem* ~ 361 ; *tricoter* 509 ; *tricoteur* 509 ; *trifidă, frunză* ~ 361 ; *trigemen, nerv* ~ 360 ; *trigon* 187 ; *trii* 409 ; *trimotor, avion* ~ 361 ; *triplock* 507 ; *triunghi* 363 ; *triunghiul* 187 ; *trupul* 437 ; *tsapton* 143 ; *tsepten* 143 ; *tu* 95, 96, 104, 492—495 ; *tualet* 50 ; *Tudoree!* 495 ; *tuflind* 30 ; *tulbura* 112 ; *tuner* 507 ; *tunic,-ă* 49 ; *tupeu* 52 ; *tură* 55 ; *Turda* 87 ; *turme* 409 ; *turometru* 510 ; *turui* 409 ; *tustrei* 370 ; *tușă* 52 ; *tweeter* 507 ; *tweter* 507 ; *twetter* 507 ; *twiter* 507.

Ț: *țal* 160 ; *țăran* 364 ; *țărancă* 59 ; *țărani* 60 ; *țerina* 437 ; *ție* 104 ; *țigaie* 361, 363, 364, *lină* ~ 364, *oaie* ~ 361 ; *Țiganii* 60 ; *țînére* 431 ; *țintățel* 360 ; *ținut* 409 ; *țînut* 409 ; *țucără* 358, 359, 363, *fasole* ~ 358, 359, 364 ; *țurcan* 361 ; *țurcană, oaie* ~ 361.

U: *ucisă* 434 ; *ucise* 434 ; *uitare* 183 ; *uite* 166 ; *ultracentral* 512 ; *ultraconfortabil* 512 ; *ultramodernă* 512 ; *umbeliferă* 362 ; *umblu* 183 ; *un* 373, 458 ; *un băiat* 366 ; *(un) episcop* 488 ; *un milion* 373 ; *un zece* 372 ; *una* 168, 169, 458 ; *(u)nă* 80 ; *unde* 104, 169 ; *unghi* 203 ; *ungurii*

60 ; *uniax, cristal* ~ 361 ; *unicate* 512 ; *uniformă* 55 ; *unigland* 363 ; *unități* 373 ; *universitate* 194, 195 ; *universități* 194 ; *unsului* 439 ; *untieră* 54 ; *unu* 367—369, 371, 458 ; *unul* 110, 383 ; *ureche* 183 ; *uretră* 49 ; *uretru* 49 ; *urgent* 513 ; *uric* 359 ; *urit* 210 ; *uscarea* 434 ; *uscăciune* 434 ; *ustensile* 55 ; *ușă* 179 ; *ușor* 379, 380 ; *utecist* 391 ; *util* 380, 386, 387.

V : *(îi) va spămînta* 428 ; *va turbura* 428 ; *vacuolă* 190 ; *vacuomul* 190 ; *vadoasă, apă* ~ 362 ; *Vadul Laicăi* 448 ; *vagin* 49 ; *vaginâ* 49 ; *vai, mai* ~ 15 ; *vaietul* 441 ; *vaillant* 508 ; *vale* 409 ; *valerianic* 359 ; *vali* 409 ; *vals* 50 ; *vampă* 52 ; *vapori* 51 ; *varsă* 434 ; *varză* 227 ; *vas* 363, 439 ; *vază* 55 ; *vădească* 529 ; *văduvoi* 360, 363 ; *văpaie* 429 ; *vărsă-o* 434 ; *văsele* 439 ; *veacului* 67 ; *vechi* 179, 512 ; *vectoare, rază* ~ 362 ; *veghetoarea* 429 ; *velin, carton*~, *hîrtie* ~ 362 ; *velit, boier* ~ 360 ; *venreadză* 437 ; *verb* 363 ; *verde-deschis* 364 ; *verde-deschisă* 364 ; *verde închis* 511 ; *Vereș* 448 ; *Verișești* 448 ; *vermifug, medicament* ~, *substanță* ~ 362 ; *vers* 363 ; *vertical* 203 ; *verzal* 362 ; *vestibulă* 50 ; *veșmentele* 437 ; *veșmîntul* 437 ; *via* 434 ; *viciuiră* 437 ; *vicleșug* 435 ; *video-joc* 510 ; *videoplayer* 507 ; *videoregistrator* 510 ; *vier* 471 ; *viespe* 471 ; *vietate* 193 ; *vinde* 505 ; *vindiac* 509 ; *vine* 409 ; *vineadză* 436 ; *vinile* 430 ; *vioară* 359, 363, *apă* ~ 359 ; *viran, porțiune* ~, *teren* ~ 362 ; *Viriș* 448 ; *virază* 188 ; *visterul* 439 ; *vitreg* 183 ; *vitulară, febră* ~ 361 ; *vița* 432 ; *vițele* 430 ; *viză* 53 ; *vîna-va* 437 ; *vînători* 435 ; *vînături* 435 ; *vîrstnic* 513 ; *vîrtucios, ca un* ~ 437 ; *vlas* 448 ; *Vlasie* 448 ; *Vlasiu* 448 ; *Vlașca* 140 ; *vlăduiește* 430 ; *Vlăsia* 448 ; *Vlăsinești* 448 ; *vocabular* 364 ; *voi* 95, 101, 104, 492 ; *voi striga* 437 ; *voievoade* 495 ; *voinicel* 361 ; *voinici* 16 ; *voinicul-voinicilor* 20 ; *voiu* 471 ; *voluptate* 193 ; *vomică, nucă* ~, v. *nucă; vor izbucni* 438 ; *vor rîgîi* 438 ; *vorbiră* 409 ; *vorțîrî* 409 ; *vostru* 97 ; *vrăjmaș* 441 ; *vrăjmașii* 440 ; *vrăncean* 409 ; *vrănșian* 409 ; *vrednic* 379, 380, 382, 386, *fi* ~ 385 ; *vreme* 169, 170, *voi priimi* ~ 434 ; *vreme(a), preimi-voi* ~, *va veni* ~, *voi lua* ~, *voi priimi* ~ 434 ; *vreodată* 169 ; *vreu* 471.

W : *week-end* 544 ; *windiac* 509 ; *windsurf* 507 ; *windsurfing* 507.

X : *xerofită, plantă* ~ 361 ; *xifoid, cartilaj* ~ 361.

Y : *yală* 507 ; *yale* 507.

Z : *zaharic, acid* ~ 360 ; *Zance* 448 ; *Zănceşti* 448 ; *zdrele* 220 ; *zece* 142, 372, 373 ; *zecele* 372 ; *zeci* 369, 373, ~ *de mii* 373 ; *zęzęt* 143 ; *źęźǫt* 143 ; *zice* 409 ; *zicînd* 409 ; *zid* 201 ; *zigomă* 54 ; *ziși* 409 ; *zmeul* 67 ; *zvastică* 53.

Istroromână : *amânât* 143 ; *(a)stâre* 143 ; *blâge* 143 ; *bumbâr* 143 ; *ćiri-ćiri* 143 ; *reș cînta* 143 ; *skǫnt* 143 ; *tsǫptir* 143 ; *žoźet* 143.

Meglenoromână : *aric* 139 ; *bańă* 141 ; *coįni* 142 ; *găl'ină* 141 ; **ģem* 142 ; *ģoi* 142 ; *joi* 142 ; *meară* 139 ; *moįń* 142 ; *ńázeį* 139 ; *poįni* 142 ; *ska(u)nt* 139 ; *zafi* 142.

RUSĂ : *kazarma* 132 ; *holodnaia voina* 127.
SABINĂ : *fircus* 179.
SANSCRITĂ : *ájras* 5 ; *bhálam* 11 ; *bhrátar* 6 ; *saptá* 4 ; *šaš* 4 ; *sunús* 6.
SAXONĂ VECHE : *dūba* 6.
SEMITICĂ : **ab-u* 6 ; presemitic **H-G-r* 5 ; **m-d* 5 ; **u/immu* 6 ; *t-w-r* 5.
SÎRBOCROATĂ : *nedelja* 229 ; *skok* 227.
SLAVĂ VECHE : *brada* 11 ; *dvorŭ* 5 ; *lebedĭ* 6 ; *na* 9 ; *nedelja* 229 ; *slep* 448 ; *črănŭ* 445.
SPANIOLĂ : *fijo* 179 ; *hijo* 179.
SUMERIANĂ : *agar* 11 ; *dam* 11.
TAGALOGĂ : *ambor* 11 ; *babà* 11.
TUNGUSĂ : *mo* 10 ; *mora* 10.
TURCĂ : *külâh* 133 ; *külâhcı* 134 ; *külhanğy* 133 ; *el* 10 ; *mor* 10 ; *ülâhcı* 133 ; *üst-ur* 10 ; *tile* 10.
UIGURĂ : *tara* 10.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

60 ; unlaș, crișal ~ 361 ; unicale 312 ; uniforma 55 ; unigland 363 ; unilăl 373 ; universitate 194, 195 ; universității 191 ; unsului 439 ; unterrâ 54 ; upm 367—369, 371, 458 ; unul 110, 383 ; urechе 183 ; urrâu 40 ; urcior 49 ; urgent 313 ; urie 359 ; urâ 210 ; uscoare 434 ; uscoținue 434 ; usinasile 55 ; usa 170 ; usor 379, 380 ; uterul 301 ; util 380, 386, 387.

V : (II) va spânzului 428 ; va furbure 428 ; vacuolă 130 ; vacuonul 190 ; vadeavă, vgă ~ 302 ; Vadul Lafeor 448 ; vagin 48 ; vagină 40 ; vai, vaî ~ 15 ; valeful 441 ; vallonî 308 ; vale 409 ; valeziene 359 ; vali 109 ; valș 50 ; vamp 52 ; vapori 54 ; varză 434 ; varză 227 ; vas 383, 439 ; vâcă 53 ; vădeavea 329 ; vădinor 360, 363 ; vâpsie 429 ; vârșă-ă 434 ; vârstele 439 ; vermuni 67 ; verdi 179, 342 ; verbeer, vrâă ~ 362 ; vegetărean 429 ; velin, verlon~, virrie ~ 362 ; vell, boiv ~ 360 ; verdură 427 ; verb 363 ; verde-deșfis 361 ; verde-deșchiș 361 ; verde Iuchis 511 ; Verșa 448 ; Versegli 448 ; vermiflu, vredivrunent ~, subșiunță ~ 362 ; vers 383 ; verticul 203 ; vertrul 362 ; vestibulă 50 ; vesmurele 427 ; vesmiorul 427 ; via 434 ; viaduru 427 ; vicleșug 435 ; vidro-loc 510 ; vidrochelgy 507 ; vidrocrgiatelor 510 ; vie 471 ; viergie 471 ; vicleie 183 ; vicde 505 ; vinline 509 ; vine 109 ; vinerdză 438 ; vinile 430 ; vlorul 359, 363, vgă ~ 360 ; virun, vorfiune ~, ieren ~ 362 ; Vîrle 448 ; vîrzea 438 ; vișterul 439 ; vîrleș 183 ; vîlhare, vîlhă ~ 361 ; vîlă 432 ; vîlele 430 ; vizd 53 ; vine-ne 427 ; vinglore 435 ; vinglurt 435 ; vrâstire 513 ; vîrtoroc, ce-un ~ 427 ; vîsa 448 ; Vîrsie 448 ; Vîsrin 448 ; Vîsrce 440 ; vîlnișele 430 ; Vîlsin 448 ; Vîlsinești 448 ; vorbuflor 304 ; vor 95, 101, 102 ; vor sfrâșie 427 ; voivonele 429 ; voinicel 361 ; voinel 16 ; voitinel-voinicelor 20 ; voin 471 ; volumele 193 ; vomicâ, vuiă ~, v. vuiet ; vor izbucni 438 ; vor plgă 438 ; vorbă 109 ; vorbiri 109 ; vostru 367 ; vrâșmos 441 ; vrâșmosii 440 ; vrâșmosu 109 ; vrâșmâre 109 ; vrednic 379, 380, 382, 386, 11 ~ 385 ; vrâsme 109, 170, vor vrâșgi ~ 434 ; vrâme (a), vrâștim-noi ~, vrâ vrâi ~, vrâ-lun ~, vor vrâmă ~ 434 ; vrocolă 180 ; vrun 471.

W : wcck-end 544 ; wiradine 309 ; wradsurf 307 ; wfindsurfing 307.

X : xerofilă, phytă ~ 307 ; xifoid, cartilă ~ 301.

Y : yoda 307 ; yole 307.

Z : zahărniță, arid ~ 360 ; Zamor 448 ; Zămnești 448 ; zdrelț 220 ; zece 112, 372, 373 ; zecele 372 ; zeci 360, 372, ~ de mii 373 ; zeghi 143 ; zeghi 143 ; zice 109 ; zicînd 109 ; zic 201 ; zigomă 34 ; zilă 109 ; zmeul 67 ; zmeștea 33.

I-ferorumâna : ombrnyl 112 ; (e)dâre 113 ; bâlșe 113 ; bimbir 113 ; cîrbeșir 143 ; ros cimla 113 ; sdgnil 113 ; șoșpir 142 ; șoșnr 143.

Mepișoroumâna : mrie 139 ; bodă 141 ; coțin 112 ; gdlîrnă 141 ; *gșm 142 ; șoi 142 ; șoi 142 ; mâsnro 139 ; mușfr 142 ; mâzrf 139 ; șpiini 142 ; sâu (n-)ne 139 ; snfi 142.

HÎȘA : âșcumn 132 ; holocaustia pelun 127.

SAHINĂ : pirus 179.

SANSCRITĂ : djirus 5 ; bâdium 11 ; bârdur 6 ; șoplă 1 ; șoș 1 ; sunăș 6.

SAXONĂ VECHE : dâbe 6.

SERBITĂ : *ba-n 6 ; presențiță *II-Gr 5 ; *m-d 5 ; *nijemun 6 ; 1-m-r 5.

SLIBORENOZITĂ : mocleșîn 229 ; șkoș 227.

SLAVĂ VECHE : brnlo 11 ; dzvrd 5 ; fedeal 6 ; in 9 ; medeșîn 229 ; șlep 118 ; vrâmă 445.

SLOVANOLĂ : Șilo 179 ; Șilo 179.

SUMERIANĂ : ugur 11 ; dum 11.

TOCALODĂ : cumur 11 ; bmb 11.

TUNGUSĂ : mo 10 ; mora 10.

TURCĂ : șalon 133 ; Șmbor 134 ; kmlkanșîg 133 ; el 10 ; mor 10 ; bldăor 133 ; bșl-ur 10 ; file 10.

UIGURĂ : fura 10.

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 379 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXV+202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1 168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV+286 p. +420 p. (broșura), 382 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVI, nr. 6, p. 465—582, București, 1987

I. P. Informația c. 1583 | 42 200 | Lei 20